

**NAZILLI İLÇESİNİN
BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI**
Mehmet DENİZ
Doktora Tezi
Danışmanlar:
Prof. Dr. Lütfi ÖZAV
Prof. Dr. Hayati DOĞANAY

Uşak

2013

NAZILLI İLÇESİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

Mehmet DENİZ

DOKTORA TEZİ

Coğrafya Anabilimdalı

Danışmanlar:

Prof. Dr. Lütfi ÖZAV Prof. Dr. Hayati DOĞANAY

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

2013

ÖZET

Nazilli İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası adındaki bu araştırmada temel amaç, ilçe genelinde doğal ortamın nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini incelemek; sahadaki beşeri ve ekonomik faaliyetlerin dağılımını ortaya koymaktır. Yüksekliği yaklaşık 60 m olan ovalık saha ile 1600 m'lere çıkan dağlık kütleler üzerinde doğal çevre, nüfusun dağılışı, yoğunluğu ve ekonomik faaliyetlerin türü değişikliğe uğramakta, saha bu haliyle dağlık alanlar ve düz alçak alanlarda iki farklı karaktere bürünmektedir.

İlçe Büyük Menderes havzasının orta mecrasında yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin horst ve graben sistemi içindeki en büyük oluklardan olan Büyük Menderes grabeni ve çevresindeki yüksek dağların oluşturduğu jeomorfolojik birimler, sahadaki ekolojik durum ve beşeri faaliyetleri derinden etkilemiştir.

Sahanın en büyük akarsuyu Büyük Menderes nehridir. Drenaj ağı daha ziyade bu akarsuya göre şekillenmiştir. Ancak bu akarsu dışında Gediz ve Küçük Menderes nehirlerine de su taşıyan dere ve kaynaklar da bulunur.

Nazilli ilçesinde tipik Akdeniz iklimi görülmektedir. İlçede görülen yıllık ortalama sıcaklık 17.5 °C, yıllık düşen yağış miktarı ise 569.4 mm kadardır. Ancak dağlık saha ve depresyon tabanı arasında bu miktarlarda değişim olabilmektedir.

Araştırma sahasının yerleşme tarihi oldukça eskilere gitmektedir. Çevresinde Nysa, Aphrodisias, Hierapolis, Tralles gibi büyük antik kentlerin bulunması önemli yol güzergâhlarının üzerinde bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca ilçe sınırları içinde yer alan Harpasa ile Mastaura antik yerleşmeleri ve çeşitli höyükler yerleşmenin ne kadar eski olduğunun kanıtıdır.

İlçe nüfusu cumhuriyet tarihi içinde, idari sınır değişiklikleri dışında hiç azalmamıştır. Ayrıca ilçe doğal yaşamı ve beslenme alışkanlıkları ile insan ömrünün uzun olduğu bir yerleşme olarak ünlenmiştir.

Devamlı artan nüfusu buraya çeken en önemli neden, ilçedeki ekonomik çeşitliliğidir. Özellikle Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın kurulmasından sonra, ilçe önemli bir nüfus çekim bölgesi halini almıştır. İklimin olumlu etkisi ile ilçede tarımsal faaliyetler kesintiye uğramadan yıl boyunca devam etmektedir. Ayrıca gelişmiş hizmet sektörünün yanında, sanayi de önemli istihdam sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, Beşeri Coğrafya, Ekonomik Coğrafya, Nazilli İlçesi

ABSTRACT

The basic purpose of this study that called “Human and Economical Geography of Nazilli District” is to research the effects of natural environment on population, settlement and economical activities; to bring out the dispersal of human and economical activities in area. Natural surrounding conditions, dispersing and density of population and the kind of economical activities change in the plain areas that is nearly 60 m and mountainous blocks that reach 1600 m with these conditions the district is divided into two as different characters as mountainous areas and low plain areas.

The district is located in the middle of the basin of Büyük Menderes. The graben of Büyük Menderes which is one of the biggest grooves in Aegean Region’s horst and graben system and geomorphological units that formed by high mountains, affect economical and human activities in the area considerably.

Büyük Menderes is the longest river in the area. The drainage net is formed according to this river. However, except this river, there are also other brooks and sources that carrying water to Gediz and Küçük Menderes.

Typical Mediterranean climate is seen in Nazilli district. The amount of average annual heat of Nazilli is 17,5 C and the amount of average annual rainfall is about 569.4 mm. However, there can be changes in amounts between mountainous areas and depressions.

The settlement history of research area goes back to rather past. Big antique cities such as Nysa, Aphrodisias, Hierapolis, Tralles around the district show that it was located in important routes. Also, the antique cities Harpasa and Mastaura and also various tumulus are the evidents that showing how the settlement was old.

The population of the district, except the administrative changes, hasn’t decreased in the Republic history. Also the district has become famous for as a settlement that people live long years by natural life and nutrition habits.

The most important reason that draws the population to district is the economical variety. Especially, after the Sümerbank Factory had been set up, the district became an important attraction area. Thanks to positive effects of climate, agricultural activities go on along the year. Also, in addition to the developed servis sector, industry supplies important employment.

Key Words: Geography , Human Geography, Economic Geography, Nazilli District

DOKTORA TEZ SAVUNMA TUTANAĞI ve ENSTİTÜ MÜDÜRÜ ONAYI

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Jürimiz 11 /12 /2013 tarihinde toplanmış ve Enstitümüz Coğrafya Ana Bilim Dalı 104030002 No'lu Öğrencisi Mehmet DENİZ 'in "Nazilli İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" adlı doktora tezinin savunma sınavı sonucunda

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU ile aşağıdaki kararı almıştır.

Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez **KABUL** edilmiştir.

Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ** için ..... ay **EK SÜRE** verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır.

Yapılan savunma sınavının sonucunda başarısız bulunan adayın tezinin **REDDEDİLMESİ** kararı alınmıştır.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Doç. Dr. Hasan KARA	
Danışman Üye	Prof. Dr. Lutfi ÖZAN	
Üye	Doç. Dr. Yahya KADIOĞLU	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOLAK	
Üye	Doç. Dr. Kerem ARIBAŞ	

Oy çokluğu ile alınan kararlarda jürinin gerekçeli ortak raporu bu tutanağa eklenmelidir.

1. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır.
2. Doktora Tez Savunmasında üyelerden en az birinin **üniversite dışından** olması zorunludur.

Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Doktora tez çalışması olan bu araştırmanın konusunu, Nazilli İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası teşkil etmektedir. Konu benzer araştırmalarda olduğu gibi üç ana başlık altında incelenmiştir. İlk ana başlık doğal ortamın nüfus, yerleşme ve iktisadi faaliyetler üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla doğal coğrafi özelliklerine ayrılmıştır. Bu bölümde ilçenin iklim, bitki örtüsü, toprak, hidrografi ve jeomorfolojik özellikleri ele alınmış, bunların birbirleri ile olan ilişkisi incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünü, ilçedeki nüfus ve yerleşme hareketlerinin konu edildiği Beşeri Coğrafya kısmı oluşturur. Bu kısımda ilçedeki tek şehir yerleşmesi olan Nazilli ile kasaba ve köyler ayrı ayrı incelenerek, nüfusun araştırma sahasındaki dağılımına neden olan etmenler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yüksek alanlar, arızalı alanlar ve depresyon tabanında seyrekleşen nüfus, ovanın kenar kesimleri ve Nazilli şehri etrafında sıklaşmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmını oluşturan yerleşme kısmında, yerleşmelerin ve nüfusun dağılımı arasındaki paralellik göze çarpmaktadır. Dağlık yüksek alanlar ve depresyon tabanı arasındaki yerleşmeler, nüfusta olduğu gibi seyrelmekte, ovanın kenar kısımları ve çok yüksek olmayan alanlarda sıklaşmaktadır.

Araştırma sahasındaki üçüncü kısmı oluşturan Ekonomik Coğrafya bölümünde tarım, sanayi, ticaret, ormancılık, madencilik, turizm vb. ekonomik faaliyetler ayrı başlıklar halinde, bölgedeki potansiyel çerçevesinde analiz edilmiştir.

Elde edilen verilerden ulaşılan sonuçlar ile sahadaki sorunlar tespit edilmeye çalışılmış, sahayla ilgili önceki çalışmalardaki öneriler de çalışmaya dahil edilerek, sahadaki beşeri ve ekonomik potansiyelin daha iyi değerlendirilebilmesi için sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu sayede farklı bilimler ve coğrafyacılar tarafından da incelenen saha hakkında, beşeri ve ekonomik coğrafyanın tüm konularını kapsayan bütüncül bir çalışma ortaya çıkmıştır.

Araştırma sahası coğrafyacılar ya da farklı disiplinlerdeki bilim adamları tarafından daha önce de incelenmiştir. Detaylı bir literatür taramasından sonra bu çalışmalara ulaşılmış, gerekli yerlerde faydalanılmış ve öne sürülen fikirler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bütün bunlar yapılırken farklı kurum ve kişilerden önemli

yardım ve destek görüldüğünün belirtilmesi gerekmektedir. Öncelikle lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen, akademik hayata başlamamı sağlayan ve birçok yardımını gördüğüm saygıdeğer hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Hayati DOĞANAY'a teşekkürü bir borç bilirim. Aynı şekilde doktora eğitimim boyunca desteğini gördüğüm tez danışmanım, hocam sayın Prof. Dr. Lütfi ÖZAV'a bana gösterdiği destekten ötürü teşekkür ederim.

Ayrıca tez izleme komitesinde yer alarak, çalışmaya katkıları bulunan Doç. Dr. Yahya KADIOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOLAK'a öneri ve eleştirilerinden dolayı teşekkür ederim. Özellikle fiziki coğrafya kısmının gerek yazım aşaması gerekse arazi etütleri sırasında yardımlarını esirgemeyen sayın Doç. Dr. Hasan KARA ve Yrd. Doç. Dr. Selahattin POLAT'a göstermiş oldukları ilgi ve desteklerinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Yüksek öğretim eğitimim boyunca ders aldığım ve yol göstericiliğinden faydalandığım Yrd. Doç. Dr. Yaşar Gök'e teşekkürlerimi sunarım. Çalışmada kullanılan mülakat formların hazırlanmasında kendi dökümanlarını benimle paylaşan sayın Dr. Ahmet ÇAVUŞ'a yardımlarından ötürü teşekkür ederim. Zaman ve mesafe gözetmeksizin bana her zaman destek olmaya çalışan, çalışmanın şekillenmesinde büyük yardımını gördüğüm değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ogün COŞKUN'a ayrıca teşekkür etmek isterim.

Arazi çalışmaları ve kurum görüşmeleri sırasında verdikleri izinler ile beni birçok zahmetten kurtaran Nazilli ilçesi kaymakamı Mehmet OKUR, Nazilli ilçesi eski kaymakamı sayın Caner YILDIZ ve Nazilli Belediye Başkanı Sayın Haluk ALIÇIK'a desteklerinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Sahada uzun yıllar araştırmalarda bulunmuş olan ve fikirlerini benimle paylaşan Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü öğretim üyesi sayın Prof. Dr. İsmail TUFAN'a paylaşımlarından dolayı teşekkür ederim.

Gerek arazi gezileri sırasında gerekse kurumlarla yapılan görüşmeler sırasında birçok kişiden yardım gördüm. Bu kişi ve kurum çalışanlarına ayrı ayrı teşekkür ederim. Ancak sayın Ahmet Özcan ÇEVİKÇELİK, Mehmet İNCE, Samet ÇETİN, Ali AYAYDIN, Aykut KAHRAMAN, Fahri GÜNAY, Ayça ÖZSOY, Süleyman TOMBAK, Ayten KAYA, Erhan TOPAL, Ali KARADAĞ, Mustafa ELALDI, Ali KARAKUŞ, Engin GELİR, Öner EKİN, Tezcan KICIROĞLU, Ercan ÖZER, Ali AKSOY, Hıdır DAĞAŞAN, Nazmi ATEŞ, Haydar KARCI, Reşat

TAŞDEMİR, Suat ATEŞ, Muhsin ARICAN, Fehmi KEÇECİOĞLU, Ayhan ASLAN, Hasan GÜLAÇTI, Yılmaz Alperen AKDOLAN'a, mülakatlar sırasında yardımcı olan mahalle ve köy muhtarlarına ayrı ayrı teşekkür ederim. İsmine sınırlı bu metinde yer veremediğim, diğer birçok kurum çalışanın da yardımlarını gördüğümü unutmamak gerekir. Bu vesile ile çalışmada emeği geçen tüm kamu ve özel kurum çalışanlarına, bana coğrafyayı sevdiren hocalarıma ve emeği geçen dostlara sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet DENİZ

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Deniz, 1982 yılında Kuşadası'nda doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Kuşadası'nda tamamladı. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği bölümünden 2007 yılında Tezsiz Yüksek Lisans derecesi ile mezun oldu. 2007 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın danışmanlığında doktora eğitimine başladı. 2008 yılında Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak akademisyenliğe başladı. 2010 yılında eğitimini Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne nakil ettirdi. Halen Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünde bilimsel araştırmalarına devam etmektedir.

Arş. Gör. Mehmet DENİZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
DOKTORA TEZ SAVUNMA TUTANAĞI ve ENSTİTÜ MÜDÜRÜ ONAYI.....	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZGEÇMİŞ	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XVIII
HARİTALAR LİSTESİ	XXI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XXIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XXX
GİRİŞ	1
1.Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
2.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	6
3.Araştırma Sahasıyla İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar.....	9
BİRİNCİ BÖLÜM	16
BEŞERİ VE EKONOMİK FAALİYETLERİ ETKİLEYEN DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ	16
1.1. Jeomorfolojik Özellikler	16
1. 2. İklim Özellikleri	43
1.2.1. Sıcaklık	46
1.2.2. Basınç ve Rüzgârlar	55
1.2.3. Nemlilik ve Yağış	60
1.2.4. Yağış Etkinliği ve İklim Tipi	67
1.3. Hidrografik Özellikler	71
1.4. Toprak Özellikleri	86
1.5. Bitki Örtüsü Özellikleri	94
İKİNCİ BÖLÜM	110
BEŞERİ FAALİYETLER	110
2.1. Nüfus	110
2.1.1.Nüfusun Gelişimi	110
2.1.2. Nüfus Hareketleri	123
2.1.2.1. Doğumlar ve Ölümler	123
2.1.2.2. Göçler.....	126
2.1.3. Aile Büyüklükleri	137

2.1.4. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	139
2.1.5. Nüfusun Eğitim Yapısı.....	147
2.1.6. Nüfusun Sağlık Durumu	162
2.1.7. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu	169
2.2. Yerleşme	180
2.2.1. Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi	182
2.2.2. Yerleşme Adları.....	192
2.2.3. Yerleşme Şekilleri	203
2.2.3.1. Kır Yerleşmeleri.....	204
2.2.3.1.1. Köy Yerleşmeleri	204
2.2.3.1.1.1. Büyüklüklerine Göre köyler	205
2.2.3.1.1.2. Ormana Göre Köyler.....	206
2.2.3.1.1.3. Yüksekliklerine Göre Köyler	208
2.2.3.1.1.4. Doku ve Planlarına Göre Köyler	211
2.2.3.1.1.5. Konumlarına Göre Köyler.....	215
2.2.3.1.1.6. Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler	220
2.2.3.1.2. Mahalle Yerleşmeleri	221
2.2.3.1.3. Geçici Yerleşme Şekilleri	225
2.2.3.1.4. Köy Konutları.....	234
2.2.3.2. Kasaba Yerleşmeleri	243
2.2.3.2.1. İsbeyli Kasabası.....	243
2.2.3.3. Şehir Yerleşmesi	249
2.2.3.3.1. Nazilli Şehrinde Arazi Kullanımı ve Şehrın Fonksiyonel Özellikleri ..	263
2.2.3.3.1.1. Yönetim Fonksiyonu.....	270
2.2.3.3.1.2. Kültürel Fonksiyonlar	272
2.2.3.3.1.3. Ticaret Fonksiyonu	276
2.2.3.3.1.4. Sanayi Fonksiyonu.....	278
2.2.3.3.1.5. Sağlık Fonksiyonu	283
2.2.3.3.1.6. Ulaşım Fonksiyonu	284
2.2.3.3.1.7. Tarım Fonksiyonu.....	288
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	290
EKONOMİK FAALİYETLER.....	290
3. 1.Tarım	290
3. 1.1. Nazilli'de Tarımın Genel Özellikleri.....	290
3.2. Arazi Kullanımı.....	295
3.1.3. Parsel Büyüklükleri ve Mülkiyet Durumu	303

3.1.4. Yetiştirilen Tarım Ürünleri	305
3.1.4.1. Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği.....	308
3.1.4.2. Tarla Bitkileri Yetiştiriciliği	364
3.2.1.4. Organik Tarım	385
3.2.2. Hayvancılık Faaliyetleri.....	389
3.3. Ormancılık	412
3.4. Madencilik	425
3.5. Jeotermal Enerji	431
3.6. Sanayi	436
3.7. Ticaret.....	455
3.8. Ulaşım	467
3.9. Turizm	484
SONUÇ VE ÖNERİLER	506
EKLER.....	519
Ek 1. Araştırma İçin Nazilli Kaymakamlığından Alınan İzin Yazısı.....	519
KAYNAKÇA	520

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Nazilli’de Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (1970-2010).....	45
Tablo 2. Nazilli’ de Günlük Ortalama Güneşlenme Şiddeti (1970-2010)	45
Tablo 3. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonların Aylık Ortalama Sıcaklıkları (°C) .	47
Tablo 4. Nazilli’de En Düşük Sıcaklıklar ve Tarihleri (°C) (1971-2012).....	50
Tablo 5. Nazilli’ de En Yüksek Sıcaklıklar ve Tarihleri (°C) (1971-2012)	50
Tablo 6. Nazilli’de Ortalama Sıcaklık, Ortalama Yüksek ve Düşük Sıcaklıkların Aylık Gidişi (°C) (1970-2010)	51
Tablo 7. Nazilli’de En Düşük Sıcaklığın -0,1 °C, -3°C, -5°C’ den Küçük Günler Sayısı Ortalaması (°C)	52
Tablo 8. Nazilli’de Ortalama Sıcaklığın 5°C ve 10°C’den Büyük Günler Sayısı Ortalaması (°C).....	53
Tablo 9. Nazilli’de Yaz (25 °C +) ve Tropik (30 °C +) Günlerin Aylara Göre Dağılımı.....	53
Tablo 10. Nazilli’de Mevsimlere Göre Ortalama Sıcaklıklar	54
Tablo 11. Nazilli’de Yıllık Ortalama, En Yüksek ve En Düşük Yerel Basıncın Aylara Göre Dağılımı (mb) (1970-2010).....	56
Tablo 12. Nazilli’de Rüzgâr Esme Sayılarının Aylara Göre Dağılımı (1970-2010) .	58
Tablo 13. Nazilli’de Aylık Ortalama Rüzgâr Hızları (m/s).....	59
Tablo 14. Nazilli’de Ortalama Orajlı, Fırtınalı Gün Sayıları ve Kuvvetli Rüzgârlı Gün Sayıları (25 yıllık)	60
Tablo 15. Nazilli’de Ortalama Açık Yüzey Buharlaşması (mm) (1970-2010)	61
Tablo 16. Nazilli’de Ortalama Nisbi Nemin Aylara Göre Dağılımı(1970-2010).....	61
Tablo 17. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Nisbi Nemin Aylara Göre Dağılımı	62
Tablo 18. Nazilli’de Ortalama Bulutluluk(0-10) ve Ortalama Açık, Bulutlu, Kapalı Gün Sayılarının Aylara Göre Dağılımı (1970-2010).....	63
Tablo 19. Nazilli’de Ortalama Sisli Gün Sayılarının Aylara Dağılımı	63
Tablo 20. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm).....	64
Tablo 21. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Mevsimlere Göre Ortalama Yağış Değerleri (mm) (1970-2010)	66
Tablo 22. Nazilli’de Kıracağı ve Dolu Görülen Günlerin Dağılımı (1970-2010).....	67

Tablo 23. Nazilli'de Ortalama Kar Yağışlı ve Ortalama Karla Örtülü Günler Sayısı İle En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (1970-2010).....	67
Tablo 24. Nazilli'inin De Martonne'a Göre Aylık Kuraklık İndisi	69
Tablo 25. Thornthwaite'a Göre Nazilli'nin Su Bilançosu.....	70
Tablo 26. Büyük Menderes ve Akçay'ın Alan ve Uzunluk Özellikleri.....	74
Tablo 27. Farklı İstasyonlara Göre Akım Değerleri (m ³ /sn).....	75
Tablo 28. Aşağı Büyük Menderes Ovasında Su Bilançosu	75
Tablo 29. Nazilli İlçesinde İçme ve Kullanma Suyu Kaynakları.....	86
Tablo 30. Araştırma Sahasının ve Yakın Çevresinin 1831 Sayımına Göre Nüfusu	112
Tablo 31. Araştırma Sahasında 1891 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Nazilli Kazası Nüfusu.....	112
Tablo 32. 1891 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Nazilli Kazasında Nüfusun Dağılımı	113
Tablo 33. 1800'lerin Sonu 1900'lerin Başında Nazilli'de Nüfus	113
Tablo 34. Sayım Yıllarına Göre Nazilli İlçesinin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı	116
Tablo 35. Türkiye, Aydın İli ve Nazilli İlçesinde Kıır, Kent ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi	118
Tablo 36. Nazilli İlçe Merkezinde Nüfusun Gelişimi.....	119
Tablo 37. Nazilli İlçesinde Köy ve Kasaba Nüfuslarının Gelişimi	120
Tablo 38. Sayım Dönemlerine Göre Nazilli İlçesindeki Yerleşmelerin Nüfusları..	122
Tablo 39. Nazilli İlçesinde Doğum ve Ölüm Sayılarının Dağılışı	124
Tablo 40. Nazilli'de Doğum ve Ölüm Göstergeleri (2011).....	125
Tablo 41. Nazilli'de Bebek Doğum ve Ölüm Sayıları	125
Tablo 42. Nazilli İlçesinin Aldığı Göç, Verdiği Göç (2000)	127
Tablo 43. Nazilli İlçesinin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı....	128
Tablo 44. Nüfusa Kayıtlı Olduğu İlçe Nazilli Olan Nüfusun İllere Göre Dağılımı	129
Tablo 45. Araştırma Sahasında Yaşayan Nüfusun Nüfusa Kayıtlı Olduğu İllere Göre Dağılım(2010).....	130
Tablo 46. Araştırma Sahasında ve Aydın İli Genelinde 2000 Genel Nüfus Sayımına Göre Nüfusun Göç Etme Nedenleri	132
Tablo 47. Nazilli İlçesinden Yurtdışına Göç Eden Hane Sayılarının Ülkelere Dağılımı	137
Tablo 48. Nazilli İlçesinde Aile Büyüklükleri (2011)	138

Tablo 49. Araştırma Sahasında Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2010).....	140
Tablo 50. Araştırma Sahasında Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2010).....	142
Tablo 51. Araştırma Sahasında Yıllara Göre Cinsiyet Oranı	145
Tablo 52. Araştırma Sahasında İlçe Merkezi, Kasaba ve Köylerde Cinsiyet Oranı	145
Tablo 53. 1313-1314 Yıllarında Aydın Vilâyetindeki Medreseler (1898).....	148
Tablo 54. Araştırma Sahasında 6 Yaş Üstü Nüfusun Cinsiyete Göre Bitirdiği Eğitim Düzeyi (2010).....	149
Tablo 55. Nazilli İlçe Merkezinde 6 Yaş Üstü Nüfusun Cinsiyete Göre Tamamladığı Eğitim Düzeyi (2010)	150
Tablo 56. Araştırma Sahasında 6 Yaş Üstü Nüfusun Kasaba ve Köylerde Cinsiyete Göre Bitirdiği Eğitim Düzeyleri (2010).....	152
Tablo 57. Araştırma Sahasında Anaokullarında Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Dağılımı (2010)	153
Tablo 58. Araştırma Sahasında Ana Sınıfı Bulunan Okulların Öğrenci, Öğretmen Derslik Dağılımı (2010)	155
Tablo 59. Araştırma Sahasında İlçe Merkezinde Bulunan İlköğretim Okullarının Derslik, Şube, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (2010).....	156
Tablo 60. Araştırma Sahasında Kasaba ve Köylerde Bulunan İlköğretim Okullarının Derslik, Şube, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları, 2010.....	156
Tablo 61. Araştırma Sahasında Taşınmalı Eğitim Yapılan Köyler ve Merkez Okullar (2011).....	157
Tablo 62. Genel ve Mesleki Teknik Liselerin Okul-Derslik-Öğrenci ve Öğretmen Durumu (2009-2010 Öğretim Yılı).....	158
Tablo 63. Araştırma Sahasında Bulunan Okul Dışı Özel Öğretim Kurumları	158
Tablo 64. Halk Eğitim Merkezinde Verilen Kurs, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları..	158
Tablo 65. Mesleki Eğitim Merkezi Öğrenci, Öğretmen, Kurs Sayıları	159
Tablo 66. Nazilli İlçesindeki Yüksek Öğretim Kurumlarının Durumu	159
Tablo 67. Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrenci, Öğretim Elemanı ve Personel Dağılımı, 2011-2012.....	160
Tablo 68. Nazilli Meslek Yüksekokulu Öğrenci, Öğretim Üyesi, Personel Dağılımı, (2011-2012 öğretim yılı)	160

Tablo 69. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrenci, Öğretim Üyesi, Personel Dağılımı, (2011-2012 öğretim yılı)	161
Tablo 70. Devlet Konservatuvarı Öğrenci, Öğretim Üyesi, Personel Dağılımı	161
Tablo 71. Nazilli Devlet Hastanesi Personel Durumu	163
Tablo 72. Devlet Hastanesi Dışındaki Sağlık Kuruluşlarının Personel Durumu	164
Tablo 73. Nazilli İlçesinde Sağlık Evlerinin Bağlı Buldukları Aile Sağlık Merkezlerine Dağılışı, Uzaklığı ve Ebe Durumu, 2011	165
Tablo 74. Araştırma Sahasında Engelli Nüfusun Durumu	166
Tablo 75. Araştırma Sahasında Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu	172
Tablo 76. Nazilli İlçesinde Kasaba ve Köylerin Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Dağılımı (2010)	174
Tablo 77. Araştırma Sahasında Bazı Kasaba ve Köylerde Nüfus Yoğunluğu	176
Tablo 78. Araştırma Sahasında Nüfus Büyüklüklerine Göre Kasaba ve Köy Yerleşmelerinin Dağılışı (2010)	176
Tablo 79. Araştırma Sahasında Nüfus Büyüklüklerine Göre Yerleşmelerin Dağılışı (2010)	177
Tablo 80. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Nüfus ve Yerleşmelerin Dağılışı (2010)	178
Tablo 81. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Kasaba ve Köyler Nüfusunun ve Yerleşmelerin Dağılışı (2010)	178
Tablo 82. Nazilli İlçesinde Köy Adları	202
Tablo 83. Araştırma Sahasında Köylerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı	205
Tablo 84. Orman Örtüsüne Göre Köylerin Konumları	207
Tablo 85. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Köylerin Dağılışı ..	209
Tablo 86. Araştırma Sahasında Köylere Ait Mahalle Yerleşmelerinin Dağılışı	223
Tablo 87. Araştırma Sahasında Kırsal Alanlarda Yapıların Kullanılan Yapı Malzemelerine Göre Dağılışı	235
Tablo 88. Nazilli İlçesinde Yapı Taşıyıcı Sistemine Göre Köy Konutları	237
Tablo 89. Nazilli İlçesinde Çatı Örtü Malzemelerine Göre Köy Konutları	238
Tablo 90. Nazilli İlçesinde Köy Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Dağılımı	239
Tablo 91. Ticarethanelerin Faaliyet Tiplerine Göre Dağılışı	245
Tablo 92. Nazilli İlçe Merkezinde Nüfusun Gelişimi	251
Tablo 93. Nazilli Şehri Mevcut Arazi Kullanımı	264

Tablo 94. Arslanlı Belediyesi'nce 1995 ve Sonrasındaki İmar Planı Değişiklikleri İle Mevcut Arazi Kullanımı	264
Tablo 95. Araştırma Sahasında Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	269
Tablo 96. Nazilli'de Kamu Kurumlarında Çalışanların Dağılışı	271
Tablo 97. Araştırma Sahasında İlçe Merkezinde Bulunan Eğitim Kurumlarındaki Personel Sayıları	274
Tablo 98. Nazilli İlçesinde Sporcu, Hakem ve Kulüp Sayıları(2011)	275
Tablo 99. Nazilli İlçesindeki Vakıf ve Derneklerin Sayıları, Faaliyet Kolları ve Üye Sayıları	276
Tablo 100. Araştırma Sahasının İl Merkezleri ve Bazı Yerleşmelere Uzaklığı	286
Tablo 101. Köy Garajından Kalkan Araçların Sayısı	287
Tablo 102. Araştırma Sahasında Tarım Araç ve Gereçleri Sayısı (2011)	293
Tablo 103. Nazilli'de Tarımsal Amaçlı İşletmeler (2011)	293
Tablo 104. Araştırma Sahasındaki Tarımsal Kooperatiflerin Faaliyet Türleri ve Ortak Sayıları (2011)	294
Tablo 105. Nazilli İlçesinde Arazi Kabiliyet Sınıfları	295
Tablo 106. Nazilli Kazasında Arazi Kullanımı (1891)	300
Tablo 107. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (1971)	301
Tablo 108. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı, 2011	302
Tablo 109. Nazilli İlçesinde Parsel Büyüklüğü ve Mülkiyet Durumu (2011).....	305
Tablo 110. Büyük Menderes Havzasında Nazilli Sulaması Kapsamında Sulanabilen Alanlardaki Bazı Bitkilerin Yıllara Göre Ekim Alanlarındaki Oransal Değişim.....	306
Tablo 111. Araştırma Sahasında Tarım Alanlarının Ürünlere Göre Dağılımı	307
Tablo 112. Araştırma Sahasında Meyve Üretim Miktarları (2011).....	309
Tablo 113. Araştırma Sahasında Türlerine Göre Meyveler (2011)	310
Tablo 114. Araştırma Sahasında İncir Bahçelerinin Dağılışı (2011).....	314
Tablo 115. Nazilli İlçesinde Zeytinin Toplam Sıcaklık İsteği (Gün-°C)	323
Tablo 116. Nazilli İlçesinde Zeytinin Soğuklama İhtiyacı (Saat).....	324
Tablo 117. Nazilli İlçesinde Zeytin Yetiştirilen Alanların Dağılışı 2011	326
Tablo 118. Araştırma Sahasındaki Kestane Ağaç Varlığı (2010).....	334
Tablo 119. Nazilli İlçesinde Devlet Ormanlarında Kestanelik Plantasyonu Kurulan Sahaların Dağılışı.....	336
Tablo 120. Araştırma Sahasında Portakal Bahçelerinin Dağılışı (2011)	341

Tablo 121. Araştırma Sahasında Nar Bahçelerinin Dağılışı (2011)	345
Tablo 122. Araştırma Sahasında Üzüm Bağlarının Dağılışı (2011).....	350
Tablo 123. Araştırma Sahasında Kiraz Bahçelerinin Dağılışı (2011)	352
Tablo 124. Araştırma Sahasında Elma Bahçelerinin Dağılışı (2011).....	354
Tablo 125. Araştırma Sahasında Ceviz Bahçelerinin Dağılışı (2011).....	357
Tablo 126. Araştırma Sahasında Sebze Üretiminin Türlerine Göre Dağılışı.....	362
Tablo 127. Araştırma Sahasında Tarla Bitkilerinin Dağılışı (2011)	365
Tablo 128. Araştırma Sahasında Tarla Bitkileri Üretimi	365
Tablo 129. Nazilli İlçesinde Yonca Ekiliş Alanları(2011).....	367
Tablo 130. Nazilli İlçesinde Fiğ Ekiliş Alanları (2011)	369
Tablo 131. Nazilli İlçesinde Buğdayın Ekilen Alanlar (2011).....	372
Tablo 132. Nazilli İlçesinde Arpa Ekiliş Alanları (2011).....	374
Tablo 133. Nazilli İlçesinde Mısır Ekim Alanları (2011).....	377
Tablo 134. Nazilli İlçesinde Pamuğun Ekiliş Alanları (2011)	379
Tablo 135. Nazilli İlçesinde Organik Tarım Yapılan Alanların Dağılışı.....	387
Tablo 136. Nazilli İlçesinde İyi Tarım Yapılan Yerleşmeler (2011).....	388
Tablo 137. 1844 Yılında Sahadaki Hayvan Varlığı.....	390
Tablo 138. Aydın Vilayet Salnamesi, 1891'e Göre Sahadaki Hayvan Varlığı.....	392
Tablo 139. Araştırma Sahasında Yakın Geçmişteki Koyun ve Keçi Sayıları.....	393
Tablo 140. Yıllara Göre Hayvan Cins ve Sayılarının Değişimi.....	394
Tablo 141. Araştırma Sahasındaki Büyük ve Küçükbaş Hayvanların Yerleşme Birimlerine Göre Dağılışı (2012)	396
Tablo 142. Nazilli İlçesinde Büyükbaş Hayvanların Irklarına Göre Dağılımı	400
Tablo 143. Nazilli İlçesindeki Meraların Köylere Göre Dağılışı	403
Tablo 144. Nazilli İlçesindeki Yüklü Hayvanlarının Cinslerine Göre Sayıları	404
Tablo 145. Nazilli İlçesinde Yetiştirilen Develerin Yerleşmelere Göre Dağılışı....	406
Tablo 146. Nazilli İlçesindeki Tavuk Çiftliklerinin Dağılışı (2012)	407
Tablo 147. Hayvansal Gıda Üretimi Yapan İşletme ve Ürünleri İşleyen Tesis Sayıları (2011).....	411
Tablo 148. Hayvancılık Ürünlerinin Gelirleri (2011).....	411
Tablo 149. 1314, 1315, 1316 Tarihli Aydın Vilayet Salnamelerinde Orman Gelirleri	415
Tablo 150. Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'ne Bağlı Orman İşletme Şefliklerine Göre Orman Durumu (2011).....	415

Tablo 151. Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'nde Üretilen Orman Ürünleri	416
Tablo 152. İlçede Yakın Yıllarda Çıkan Orman Yangınları ve Zarar Gören Alan Miktarı.....	417
Tablo 153. Araştırma Sahasında Fıstık Çamı Dikilen Köylerin Dağılışı.....	424
Tablo 154. Jeotermal Enerji İçin Yapılan Sondajlara Göre Su Sıcaklıkları (2010).....	434
Tablo 155. 1927 Sanayi Sayımına Göre Nazilli'de Sanayi Tesisi ve İşletmeleri	437
Tablo 156. Küçük Sanayi İşletmelerinin Faaliyet Kollarına Dağılımı (2011)	442
Tablo 157. Nazilli OSB'de Faaliyet Gösteren Firmalar ve Firmaların Tesis Büyüklükleri.....	443
Tablo 158. Nazilli OSB'de Parsel Sahibi Firmaların Sektörlere Dağılımı	444
Tablo 159. Nazilli İlçesinde Faaliyet Gösteren İncir İşletmeleri (2011).....	447
Tablo 160. Nazilli İlçesinde Zeytin ve Ürünlerini İşleyen Tesisler (2012).....	449
Tablo 161. Nazilli İlçesinde Et ve Süt Ürünleri Üretimi Yapan Tesisler (2012)	450
Tablo 162. 1891 Yılında Nazilli'de Ticarethaneler	458
Tablo 163. Nazilli Ticaret Odası'na Kayıtlı Şirket ve Kooperatiflerin Türlerine Göre Dağılışı	460
Tablo 164. Nazilli Ticaret Odası'na Kayıtlı İşletmelerin Faaliyet Türlerine Göre Dağılışı	460
Tablo 165. Nazilli İlçesinde Son Yıllarda Yapılan İhracat Tutarları (2007-2011)..	460
Tablo 166. Nazilli Ticaret Odasına Kayıtlı Firmaların Yaptıkları İhracat Tutarları (\$)	461
Tablo 167. Araştırma Sahasında Ticaretle Uğraşan İşyerleri (2011).....	462
Tablo 168. Nazilli İlçesinde Bulunan Esnaf Odaları (2011)	463
Tablo 169. Nazilli'de Kurulan Semt Pazarları (2012)	463
Tablo 170. Nazilli Garından Taşınan Yük Miktarı ve Vagon Sayısı.....	473
Tablo 171. Taşınabilir Taşıt Sayım ve Sınıflandırma İstasyonu Tarafından Belirlenen Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri	478
Tablo 172. Nazilli'de Cinslerine Göre Araç Dağılımı (2011).....	480
Tablo 173. Nazilli'de Yolların Niteliklerine Göre Durumu	482
Tablo 174. Nazillide Köylerin İlçe Merkezine Uzaklığı.....	483
Tablo 175. Nazilli İlçesinde Meydana Gelen Trafik Kazaları (2010-2011).....	483

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma sahası ve Çevresindeki Yüksek Noktaları Birleştiren KB-GD Doğrultulu Profil.	29
Şekil 2. Nazilli’de Güneş Işınlarmın Belirli Tarihlerde Geliş Açıları.....	44
Şekil 3. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonların Aylık Ortalama Sıcaklıkları	47
Şekil 4. Nazilli’de Ortalama Sıcaklık, Ortalama Yüksek ve Düşük Sıcaklıkların Aylık Gidişi (°C) 1970-2010	51
Şekil 5. Nazilli’de Yaz (25 °C +) ve Tropik (30 °C +) Günlerin Aylara Dağılımı.	53
Şekil 6. Nazilli’de Yıllık Ortalama Yerel Basıncın Aylara Göre Dağılımı (mb)	56
Şekil 7. Nazilli İstasyonuna Göre Yıllık ve Bazı Aylara Göre Ortalama Rüzgâr Frekans Gülleri	58
Şekil 8. Nazilli’de Ortalama Bulutluluk, Bulutlu Günler, Açık Günler Dağılışı.....	63
Şekil 9. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Yıllık Yağış Miktarı (mm)	65
Şekil 10. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış Değerleri.	65
Şekil 11. Nazilli’de Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (mm).....	66
Şekil 12. Thorntwaite’a Göre Nazilli’ inin Su Bilançosu Diyagramı.....	70
Şekil 13. Büyük Menderes Nehri Üzerindeki Bazı İstasyonların Aylık Akım Ortalamaları ve Nazilli’deki Yağışın Yıl İçindeki Dağılışı	76
Şekil 14. Akçay Üzerindeki Bazı İstasyonların Aylık Akım Ortalamaları ve Nazilli’deki Yağışın Yıl İçindeki Dağılışı	77
Şekil 15. Sayım Yıllarına Göre Nazilli İlçesinin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı	116
Şekil 16. Aydın İli ve Nazilli İlçesinde Nüfusun Yıllara Göre Değişimi, TÜİK.....	117
Şekil 17. Nazilli İlçesinde Nüfusun İlçe Merkezi İle Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı	118
Şekil 18. Araştırma Sahasında Kırsal, Kentsel ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi, TÜİK.....	121
Şekil 19. Araştırma Sahasında Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2010).....	141
Şekil 20. Araştırma Sahasında Nüfusun Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi, TÜİK	143
Şekil 21. Nazilli İlçe Merkezinde 6 Yaş Üstü Nüfusun Tamamladığı Eğitim Düzeyi (TÜİK 2010)	150
Şekil 22. Araştırma Sahasında 6 Yaş Üstü Nüfusun Kasaba ve Köylerde Cinsiyete Göre Bitirdiği Eğitim Düzeyleri (TÜİK, 2010)	152

Şekil 23. Eğitim İstatistiklerine Göre Okuma Yazma Bilmeyen Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı, TÜİK (2010).....	153
Şekil 24. Araştırma Sahasında Engelli Nüfusun Durumu	166
Şekil 25. Nazilli İlçesinde Kasaba ve Köylerin Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Dağılımı (2010)	174
Şekil 26. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Kasaba ve Köyler Nüfusunun Dağılışı (TÜİK)	178
Şekil 27. Çayır Mevkiinde Geçici Bir Mesken Planı.	230
Şekil 28. Araştırma Sahasında Kırsal Alanlarda Yapıların Kullanılan Yapı Malzemelerine Göre Dağılışı.	235
Şekil 29. Nazilli İlçesinde Yapı Taşıyıcı Sistemine Göre Köy Konutları	237
Şekil 30. Nazilli İlçesinde Çatı Örtü Malzemelerine Göre Köy Konutları.....	238
Şekil 31. Nazilli İlçesinde Köy Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Dağılımı.	239
Şekil 32. İki Katlı Bir Köy Konutunun Planı.	242
Şekil 33. Araştırma Sahasında Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı, TÜİK.....	269
Şekil 34. Nazilli İlçesinde Arazi Kabiliyet Sınıfları.....	295
Şekil 35. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (1891).....	301
Şekil 36. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (1971).....	302
Şekil 37. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (2011).....	302
Şekil 38. Araştırma Sahasında Tarım Alanlarının Ürünlere Göre Dağılımı, 2011. .	307
Şekil 39. Araştırma Sahasında Yetiştirilen Meyvelerin Dağılışı (2011)	310
Şekil 40. Nazilli İlçesinde Devlet Ormanlarında Kestane Plantasyonu Kurulan Sahaların Dağılışı (ha).	336
Şekil 41. Araştırma Sahasında Türlerine Göre Sebzeler.	362
Şekil 42. Araştırma Sahasında Tarla Bitkilerinin Dağılışı, (2011.)	365
Şekil 43. Nazilli İlçesinde İyi Tarım Yapılan Yerleşmeler (da) (2011).	389
Şekil 44. 1844 Yılında Sahadaki Hayvan Varlığı.	391
Şekil 45. Aydın Vilayet Salnamesi'ne Göre Sahadaki Hayvan Varlığı (1891).	392
Şekil 46. Yıllara Göre Hayvan Cins ve Sayılarının Değişimi.....	394
Şekil 47. Araştırma Sahasında Yıllara Göre Kümes Hayvanı Sayılarının Değişimi.	394
Şekil 48. Araştırma Sahasındaki Büyükbaş, Küçükbaş ve Yüklü Hayvanlarının Dağılımı (2012).	397

Şekil 49. Nazilli İlçesinde Büyükbaş Hayvanların Irklarına Göre Dağılımı	400
Şekil 50. Nazilli İlçesindeki Yük Hayvanlarının Cinslerine Göre Sayıları (2012)..	404
Şekil 51. Araştırma Sahasında Fıstık Çamı Dikilen Köylerin Dağılışı.	424
Şekil 52. Nazilli OSB’de Parsel Sahibi Firmaların Sektörlere Dağılımı.	444
Şekil 53. Nazilli’de Cinslerine Göre Araç Dağılımı (2011).	480
Şekil 54. Nazilli’de Yolların Niteliklerine Göre Durumu.	482

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Araştırma Sahasının Konum Haritası.....	1
Harita 2. Araştırma Sahasının Topografya Haritası.	2
Harita 3. Araştırma Sahasının Fiziki Haritası.	4
Harita 4. Araştırma Sahasının Jeoloji Haritası.	17
Harita 5. Araştırma Sahasının Jeomorfoloji Haritası.....	28
Harita 6. Araştırma Sahasının Hidrografya Haritası.	82
Harita 7. Araştırma Sahasının Toprak Haritası.	90
Harita 8. Araştırma Sahasının Erozyon Haritası	93
Harita 9 Araştırma Sahasının Bitki Örtüsü Haritası.	105
Harita 10. Nüfusa Kayıtlı Olduğu İlçe Nazilli Olan Nüfusun Türkiye'deki Dağılışı, (TÜİK 2010).....	129
Harita 11. Araştırma Sahasında Yaşayan Nüfusun Nüfusa Kayıtlı Olduğu İllere Göre Dağılımı (TÜİK 2010).....	131
Harita 12. Araştırma Sahasında Erkek Kadın Nüfus Oranları (2010).....	146
Harita 13. Araştırma Sahasında Yerleşmelere Göre Okuryazar Oranı (2010)	151
Harita 14. Nazilli İlçesinde Yerleşmelere Göre Bitirilen Eğitim Seviyesi (2010) .	154
Harita 15. Nazilli İlçesinde Nüfusun Dağılışı (2010).....	171
Harita 16. Nazilli İlçesinde Genel Arazi Kullanımı ve Yerleşmeler.....	181
Harita 17. Aydın Sancağında Kervan Yolları	191
Harita 18. Araştırma Sahasındaki Bazı Köylerin Yerleşme Planları.	219
Harita 19. İsabeyli'de Fonksiyonel Arazi Kullanımı	247
Harita 20. Nazilli Şehrinin Jeoloji Haritası	252
Harita 21. Nazilli Şehrinin Yatay Gelişimi	258
Harita 22. Nazilli Şehrinde Mahallelerin Dağılışı	262
Harita 23. Nazilli Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanımı	266
Harita 24. Araştırma Sahasında Tarımsal Arazi Tipleri.	299
Harita 25. Araştırma Sahasında İncir Bahçelerinin Dağılışı (2011)	315
Harita 26. Nazilli İlçesinde Zeytin Yetiştirilen Alanların Dağılışı (2011).	327
Harita 27. Araştırma Sahasındaki Kestane Bahçelerinin Dağılışı (2010).	335
Harita 28. Araştırma Sahasında Portakal Bahçelerinin Dağılışı (2011).	343
Harita 29. Araştırma Sahasında Nar Bahçelerinin Dağılışı (2011).	346
Harita 30. Araştırma Sahasında Bağ Alanlarının Dağılışı (2011).....	351

Harita 31. Araştırma Sahasında Kiraz Bahçelerinin Dağılışı (2011).....	353
Harita 32. Araştırma Sahasında Elma Bahçelerinin Dağılışı (2011).	355
Harita 33. Araştırma Sahasında Ceviz Bahçelerinin Dağılışı (2011).	358
Harita 34. Nazilli İlçesinde Yonca Ekilen Alanların Dağılışı (2011).	368
Harita 35. Nazilli İlçesinde Fiğ Ekilen Alanların Dağılışı (2011).	371
Harita 36. Nazilli İlçesinde Buğday Ekilen Alanların Dağılışı (2011).	373
Harita 37. Araştırma Sahasında Arpa Ziraat Alanları (2011).....	375
Harita 38. Nazilli İlçesinde Mısır Ekilen Alanların Dağılışı (2011).	378
Harita 39. Nazilli İlçesinde Pamuk Ekilen Alanların Dağılışı (2011).	380
Harita 40. Araştırma Sahasının Ulaşım Haritası (2011).....	469

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1. Şistli Araziler Üzerindeki Kuvars Damarlarından Bir Görünüş.	20
Foto 2. Aşağıyakacık Köyü Yakınlarında Tor Oluşumu.	32
Foto 3. Araştırma Sahasında Granitleşmenin Görüldüğü Sahalarda Kabuk Şeklinde Soyulma(Eksfoliasyon).	32
Foto 4. İyi Tutturulmamış ve Kolay Ayırılan Bir Depo Özelliği Gösteren Tmolos Depolarından Bir Görünüş.	35
Foto 5. Tmolos Depoları üzerinde arızalı bir topografya gelişmiştir.	36
Foto 6. Yerleşmenin Kuzeyinde Önce Tmolos Depoları Onun Arkasında Dağlık Alan Yükselmektedir.	37
Foto 7. Esenköy'ün Batısında Akçay'ın Mecrasındaki Ard Bataklıklar ve Irmak Adalarının Uydu Görüntüsü.	39
Foto 8. Kütle Hareketlerine Örnekler: Teraslanan Sahalarda dahi Tarım Alanı Kayıpları Olabilmektedir.....	41
Foto 9. Kütle Hareketlerine Örnekler: Gedik Köyündeki Heyelanlar Setlerle Engellenmeye Çalışılmaktadır.....	42
Foto 10. Kütle Hareketlerine Örnekler: Künepe Mahallesinde Elektrik Direklerinde Kaymalar.	42
Foto 11. Harpasa Antik Kentinden Akçay'ın Görünümü.....	74
Foto 12. Aydın Dağları Üzerinde Yer Alan Kar Kuyularından Bir Görünüş.....	84
Foto 13. A)Gedik Kaynağının Çıkış Noktası, B) Gedik Kaynağının Oluşmasına Neden olan Fay Hattı.	85
Foto 14. İslah Edilemeden Önce Sık Sık Taşkınlara Rastlanan İsabeyli Deresi'nin Geçmişteki Halinden Görüntüler	86
Foto 15. Bölgede <i>Piyan</i> Adıyla Anılan Meyan Kökü (<i>Glycyrrhiza glabra L. var. glandulifera</i>) Topluluklarından Bir Görünüş.	99
Foto 16. Toplayıcılığı Yapılan ve Geniş Bir Doğal Yayılış Alanı Bulunan Yabani Kuşkonmaz(<i>Asparagus Acutifolius</i>) Bitkisinin Yakından Görünüşü.	99
Foto 17. Ova Tabanında Yer Altı Suyunun Yüzeğe Yakın Olduğu Kısımlarda Suyu Seven Türlerin Dağılışı Gösterdiği Alanlardan Bir Görünüş	100
Foto 18. Dere Yatakları Kestanelerin Yayılışı Gösterebilmesi İçin Uygun Alanlardır	102

- Foto 19.** Sahanın Klimaks Türlerinden Kızılçam(*Pinus brutia*) ve Altında Zakkumların (*Nerium Oleander*) Yayılış Gösterdiği Alanlardan Bir Görünüş. 103
- Foto 20.** Karaçamların Tek Tek Yayılış Gösterdiği Dedebelen Tepesi(A) ve Karaçamların Orman Halindeki Görüntüsü(B), Karaçam Ormanlarının Tahrip Olduğu Yerlerde Gelişen Ladenler(*Cistus*)(C-D). 106
- Foto 21.** Kestaneler Aksu, Kaşıkçılar, Apaklar, Samailli, Çatak, Işıklar, Esentepe, Çaylı, Derebaşı Köyleri ve Civarlarında Saf Topluklar Olarak Yayılış Göstermektedir. 108
- Foto 22.** Aydın Dağları'nda Aşınım Yüzeyleri Üzerindeki Supalpin Kuşakta Yayılış Gösteren Türler: (A)Çoban Yastığı, (B)Yüksek Ormanlık Alanlarda Çok Rastlanan Çiğdem (C)Orman Altı Formasyonu Olmasının Yanında Aşınım Yüzeyleri Üzerinde de Saf Olarak Yayılan Eğrelti Otları, (D) Demirhan Karlığı ve Araştırma Sahası İçindeki Aşınım Yüzeyleri..... 109
- Foto 23.** Hamidiye köyüne Kafkas göçleri ile gelen İzzet AYDIN..... 134
- Foto 24.** Balkan muhacereti ile Nazilli'ye yerleşen Mehmet DEMİR 135
- Foto 25.** Nazilli Sümer Park Alanında Bulunan, Yaşlılar ve Düşme Kazalarını Önlemek İçin Tasarlanmış Model Ev..... 142
- Foto 26.** Türkiye İleri Yaş Araştırma Merkezi(TİYAM)..... 167
- Foto 27.** Alzheimer Hastaları ve Aileleri İçin Buluşma ve Danışmanlık Merkezinden Bir Görünüş. 167
- Foto 28.** Merkezde Verilen Hizmetlerden Bir Görünüm 168
- Foto 29.** Nazilli'nin Simgelerinin Biraraya Getirildiği Tabelalar. 180
- Foto 30.** Ova Tabanındaki Höyükler Tarım Arazilerinin Ortasında Kalmıştır 183
- Foto 31.** Esenköy(Arpaz) ve Yakınındaki Tepe Harpasa Antik Kentinin Kalıntılarını Barındırır, Daha Yakın Tepecikler Anıt Mezarlardır. 185
- Foto 32.** Tarihi Harpasa Kenti Ovaya Hakim Bir Konumda Kurulmuştur. 186
- Foto 33.** İsimlerin Yerleşmelere Ad Verilirken Kullanımına Bir Örnek.(Kaşıkçılar köyü sakinlerinin çoğunun soyadı Kaşıkçı'dır, çeşme vb. yapıların isimlerinden de bu anlaşılmaktadır.) 202
- Foto 34.** Orman İçi Köylerden Aksu köyü. 208
- Foto 35.** Yer Darlığı Sebebiyle Oturmak Amacıyla Yapılmış ve Bazı Bölümleri Samanlığa Çevrilmiş Bir Modern Konut. 212
- Foto 36.** Yolların Yerleşme Morfolojisine Etkisini Gösteren Bir Uydu Görüntüsü. 214

Foto 37. Dalıca Köyünün Uydu Görüntüsü. Köyün İlk Kuruluş Yerinin Yanında Anayol Etrafında da Yeni Bir Küme Oluşmuştur.....	215
Foto 38. Alt Sınırı Akarsuyu Takip Eden Uzunlamasına Gelişmiş Köylerden Işıklar Köyü.....	215
Foto 39. Karadeniz Bölgesi'nde Görülmeye Alışık Olunan Teleferik İle Ulaşım Dağ Köylerinde Yaygın Olarak Kullanılmasa da Meyve Bahçelerine Eşya ve Alet Taşımada, Toplanan Ürünlerin Taşınmasında Kullanılan Bir Yöntemdir.	217
Foto 40. Karıncalı Dağı'nda Ova ve Dağın Kesiştiği Alanlardaki Vadi Ağızlarına Kurulan Yerleşmelerden Mescitli Köyü.	218
Foto 41. Karıncalı Dağı Eteklerine Kurulu Yazırlı Köyünde Yerleşmenin Çekirdeği Vadi Ağzında İken Yeni Gelişim Sahası, Civar Köyleri Nazilli'ye Bağlayan Yolun Etrafında Gelişmektedir.	218
Foto 42. Kızıldere Köyü Gülağaç Mahallesi.	224
Foto 43. Kocakesik Köyü Künepe Mahallesi.	224
Foto 44. A.) Karıncalı Dağı'nda Bir Geçici Mesken, Çadır B.) Hayvancılığın Yanında Çadırın Etrafında Fasulye Gibi Sebzeler de Yetiştirilmektedir.	227
Foto 45. Çayır Yaylasında Günümüz Teknolojisinden Eklemeler Yapılarak Pencere ve Kapı Takılan Bir Çadır.	227
Foto 46. Altı Depo Olarak Kullanılan İki Katlı Bir Bahçe Evi.....	228
Foto 47. Tek Katlı Bir Bahçe Evi.....	229
Foto 48. Elmalıklar.....	231
Foto 49. Bir Mesken Olarak Değil Ama Ürünleri ve Tarım Aletlerini Saklamak İçin Yapılan Çardak.	231
Foto 50. İncirleri Kurutmak İçin Kullanılan Seralar, Geçici Meskenlerin Öneminin Azalmasında Etkilidir.	232
Foto 51. Yayla Evlerinin Bir Kısımında Elektrik, Güneş Enerjisi İle Sağlanmaktadır.	232
Foto 52. Çayır Yaylasında Bir Yayla Evi.	233
Foto 53. Yazırlı Köyünde Kerpiçten Yapılmış Bir Konut.	236
Foto 54. Kestel Köyünde Taş Kullanılarak Yapılmış Bir Mesken.	236
Foto 55. Nazilli İlçesinde Yeni Yapılan Köy Konutları Betonarme ve Özellikle Yer Sıkıntısı Olan Köylerde Çok Katlıdır.	239
Foto 56. Ev Yapmak İçin Sınırlı Sahaya Sahip Köylerde, Mesken Yapımı İçin Yer Açılmasına Bir Örnek.	240

Foto 57. Mesken Yapacak Arazi Temininde Zorluk Yaşanan Köylerde Kat Sayısı Artmaktadır.	240
Foto 58. Düz Çatılı Evler Saçla Örtülerek Depo Olarak Kullanılabilmektedir.	241
Foto 59. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.	246
Foto 60. Aydın Dağları Üzerinden Nazilli Şehrinin Görünümü A. Tmolos Depoları ve Ardındaki Nazilli Şehri B. Doğu-Batı Yönlü Uzanan Şehirde Yerleşmenin Kuzey Kısımlarında Konutların Kat Sayısı Artmaktadır C. Birikinti Yelpazesini Üzerindeki Nazilli Şehri	253
Foto 61. Tmolos Depolarını Yararak Dereağzı Köyünden Geçen Sarıkaya Deresi ve Oluşturduğu Birikinti Yelpazesine Kurulu Olan Nazilli Şehri(Şehirden sonra nehir Dereköy Çayı adını almaktadır.)	254
Foto 62. Şehrin Ticarethane ve Konut Yoğunluğu Yüksek Caddelerinden Atatürk Bulvarı.	265
Foto 63. Nazilli'nin En Büyük Parkı Eski Sümerbank Basma Fabrikası'na Ait Arazi Üzerine Kurulan Sümer Park.	267
Foto 64. Nazilli Belediye Binası.	271
Foto 65. Nazilli Polis Meslek Yüksekokulu.	273
Foto 66. Sümerbank Basma Fabrikası'nın Faal Olduğu Dönemden Kalan, Şimdi ise Kullanılmayan Bir Banka Şubesi	280
Foto 67. Akçay Ovasından Dağlık Alanlara Doğru Tarla Tarımından Bahçe Tarımına Geçilen Sahalardan Bir Görünüş.	296
Foto 68. Büyük Menderes Ovası ve Nazilli Şehrinin Karıncalı Dağı'ndan Kuzeye Doğru Görünüşü.	297
Foto 69. Nazilli İle Özdeşleşen ve Simgesi Haline Gelen İncir, Zeytin ve Kestane Ağaçları.....	309
Foto 70. Eğimli Arazilerde Yer Alan İncir Bahçelerinden Bir Görünüş.	316
Foto 71. Genellikle Naylon Fileler İçinde Asılan İlkelerin Yakından Görünüşü.	317
Foto 72. İncirlerin Kurutulmasından Görüntüler A. Ahşap Kerevetler, B. Plastik Kerevetler, C. Serada Kurutma, D. Geleneksel Kurutma.	318
Foto 73. İncirler Bandırma İşleminde Sonra Kuru İncir olarak Uzun Süre Saklanabilmektedir.(Bayındır Köyü'nden bir görünüş).	319
Foto 74. Sırık ile Zeytin Hasatından(Zeytin Silkme) Bir Görünüm.	330

Foto 75. Solda, Geçmişte Sofralık-Yemeklik Zeytin Üretiminde Kullanılan Zeytin Kuyusu; Sağda, Zeytin Yağı, Üzüm ve Narın Suyunu Çıkarmaya Yarayan Malzemelerden Bir Görünüm.	331
Foto 76. Nazilli' inin Önemli Ekonomik Kaynaklarından Olan Kestane Ağacının Yakından Görünüşü	333
Foto 77. Dikenlerinden Kolay Ayrılması İçin Gömülmüş Kestanelerden Bir Görünüş.	337
Foto 78. Geleneksel Yöntemler ile Nar Ekşisi Yapımı.	345
Foto 79. Geleneksel Yöntemler İle Üzüm Pekmezi Yapımı.	348
Foto 80. Eski Yeni Caminin Duvarındaki Çeşme Üzerindeki Üzüm İşlemeli Lahit.	349
Foto 81. Karıncalı Dağ Üzerinde Aşılınmış Bir Menengiç Ağacı.	360
Foto 82. Sebzelerin Kurutulması İçin Oyulması ve İpe Dizilmesi İşleminin Sokak Aralarında Oluşturduğu Manzarlardan Bir Örnek.	363
Foto 83. Kurumaya Bırakılmış Sebzeler.	364
Foto 84. Nazilli Pamuk Araştırma İstasyonu ve Pamuk Tarlalarından Bir Görünüm.	383
Foto 85. Karıncalı Dağı Üzerindeki Ormanlık Alanlarda Otlatılan Bir Keçi Sürüsü.	403
Foto 86. Bahçeleri Sürmede Kullanılan Boyunduruk ve Pulluk.	405
Foto 87. Araştırma Sahasında Arıcılık Faaliyeti Gezgin ve Sabit Arıcılık Şeklinde Yapılmaktadır.	409
Foto 88. Çam Kese Böcekleriyle Mücadelede Kullanılan Adacık Yöntemi	418
Foto 89. Araştırma sahasında meşe ağaçları kesilerek yerlerine kestane ağaçları dikilmektedir. (Sinekçiler köyünden bir görünüş.)	422
Foto 90. Ocaklı (Gereniz) Köyü Ocaklarından Görüntüler: A-B Eleme Ünitesi, C İşletmeye Ait Kapalı Ocağın Galeri Girişi, D Açık İşletme.	428
Foto 91. Dere Yataklarına Boşaltılan Pasa Sahasından Bir Görünüş.	429
Foto 92. Kapatılan Hasköy Ocakları'nın Eleme Ünitesi (A-B), Yazırlı Köyünde Terk Edilen Kuvars İşleme Tesisleri (C-D).	430
Foto 93. Jeotermal Sular Bazı Dönemlerde Elektrik Üretim Tesislerinde Kullanıldıktan Sonra Kontrolsüzce Derelere Bırakılmaktadır.	435
Foto 94. Araştırma Sahasındaki Modern Sanayi Tesislerinden Mondial Motorsiklet Fabrikasının İmalat Bölümünün Görünüşü.	445

Foto 95. İlçede Önemli Bir İstihdam Sağlayan Solarsan Vakumlu Cam Tüp Üretim Tesisinin Görünümü.	446
Foto 96. Nazilli’de Faaliyet Gösteren Sartel Kablo Tesislerinin Görünümü.	446
Foto 97. A.) Alfatoksinli İncirlerin Ayrılmasında Karanlık Odada Mor Ötesi Işık Kullanılmaktadır. B.) Tesislere Gelen İncirler Eleklerden Geçirilerek Boylarına Göre Ayrılmaktadır. C.) İncirlerin Yıkandığı Ünite. D.) İncirler Kurtlanmamaları İçin Fümigasyon İşlemine Tabi Tutulmaktadır.....	448
Foto 98. Amasya Çır Çır ve Pamuk Yağı Üretim Tesisinin Görünüşü.....	449
Foto 99. Nazilli İlçesinde Faaliyet Gösteren Bir İçme Suyu Dolum Tesisinin Görünüşü.....	451
Foto 100. Hamzalı Köyünde Faaliyet Gösteren As-Ya Tekstil Tesislerinden Bir Görünüm.	452
Foto 101. Pamuğun Çiğitinden Ayrılmasını Sağlayan Tesislerden Çağlar Çır Çır’dan Bir Görünüm.	452
Foto 102. Parke, Bordür, Boru vb. Beton Yapı Elemanları Üreten Firmalardan Dört-El Beton Parke Tesislerinin Görünümü.	454
Foto 103. Peyzaj Düzenlemelerinde Kullanılan Kayaçlar Boyutlandırılıp Satışa Uygun Hale Getirilmektedir (Tekcan Doğaltaş Madencilik).....	454
Foto 104. Palet ve Makara Üretiminde Hammadde Olarak Kullanılan Tomruklar.	455
Foto 105. Yetiştirdiği Ürünleri Satan Bir Köylü Kadın.	464
Foto 106. Uzunçarşı ve Çevresindeki Sokaklara Kurulan Perşembe Pazarının Görünümü.	465
Foto 107. Nazilli Hayvan Pazarı Eski (A-B) ve Yeni (C-D) Durumu.	466
Foto 108. Nazilli’den Geçen Demiryolu Hattındaki Bakım-Onarım ve Yenileme Çalışmaları.	473
Foto 109. Nazilli Garı.	474
Foto 110. Nazilli Garında Kullanılan 1912 Birmingham Yapımı Kantar.	475
Foto 111. Tarihi Gar Binasının Bir Bölümünün Görünüşü.	475
Foto 112. Nazillide Kırsal Alanlarda Kullanılan ATV Taşıtlar.	479
Foto 113. Nazilli’de Dağlık Alanlarda Sıklıkla Karşılaşılan Arazi Araçları (Willeys Jeepler).....	481
Foto 114. Sinekçiler Köyünde Rekreasyon Amaçlı Düzenlenmiş Bir Kırsal Konut.	486

Foto 115. Harpasa Antik Kentinin Kalıntılarının Bulunduğu Esenköy'deki (Eski Adı Arpaz) Asar Tepe'nin Görünüşü.	488
Foto 116. Beğerli Köyü Yakınlarındaki Antik Bir Mezarın Görünüşü.	488
Foto 117. Beyler Konağı ve Kulesi (Diğer adı Gedik Ahmet Paşa Konağı)'nin Görünüşü.	489
Foto 118. Restore Edilirse İlçe Turizmine Büyük Katkısı Olacak Olan Beyler Konağı'ndan Bir Görünüm.	490
Foto 119. Bozyurt ve Eycelli Köyleri Sınırlarında Kalan Mastaura Antik Kentinin Kalıntılarına Örnekler.	491
Foto 120. Kestel Köyü'nde Kasım Bin Mehmet Bey'in Türbesinin Görünüşü.	492
Foto 121. Sümerbank'a Ait Fabrika Yapılarından Birinin Görünüşü.	493
Foto 122. Geçmişte İşçileri Nazilli'den Basma Fabrikasına Taşıyan Gıdı Gıdı Treni.	495
Foto 123. Nazilli Etnografya Müzesi.	497
Foto 124. Kent İçindeki Tarihi Yapılardan Kestane Cami.	497
Foto 125. Güreşmek İçin Sırasını Bekleyen Develer.	498
Foto 126. 17 Şubat 2013 Tarihinde Nazilli'de Düzenlenen Deve Güreşlerinde 73 Müsabaka Yapılmıştır.	499
Foto 127. Eski Teknoloji Zeytin Sıkma Makineleri Turizm Alanında Değerlendirilebilir (Elgün Yağ Fabrikası).	501
Foto 128. Kontini Sistem Öncesi Kullanılan İtalyan Yapımı Presler (Araştırma sırasında çok daha eski üretim araçlarına rastlanmıştır.).	502
Foto 129. İsabeyli Tırmanma Yarışı Tanıtım ve Güzergah Panosu.	504

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Age: Adı Geçen Eser

ASM: Aile Sağlığı Merkezi

Bkz: Bakınız

Çev: Çeviren

ÇKS: Çiftçi Kayıt Sistemi

da: Dekar

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DMİGM: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ: Devlet Su İşleri

Ed. : Editör

EİE: Elektrik İşleri Etüt İdaresi

ha: Hektar

HES: Hidroelektrik Santral

HGK: Harita Genel Komutanlığı

KHGM: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü

MMO: Makine Mühendisleri Odası

MTA: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü

NTO: Nazilli Ticaret Odası

OBM: Orman Bölge Müdürlüğü

OSB: Organize Sanayi Bölgesi

s. : Sayfa

SGM: Sosya Güvenlik Merkezi

TMMOB: Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

t.y. : Tarih yok

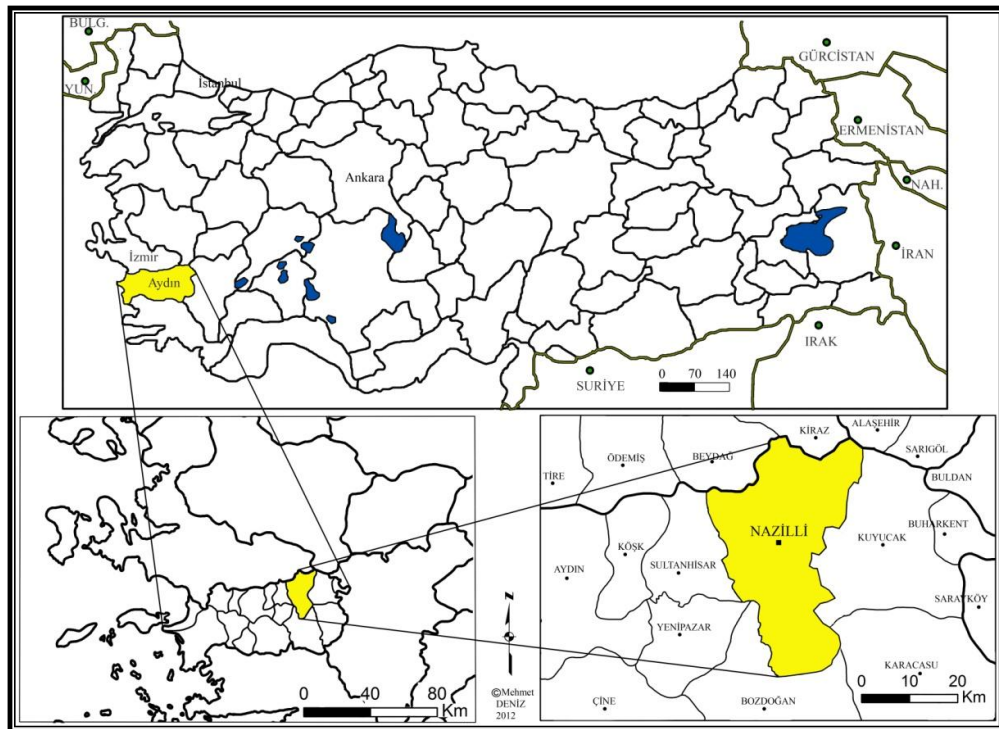
YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

1.Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

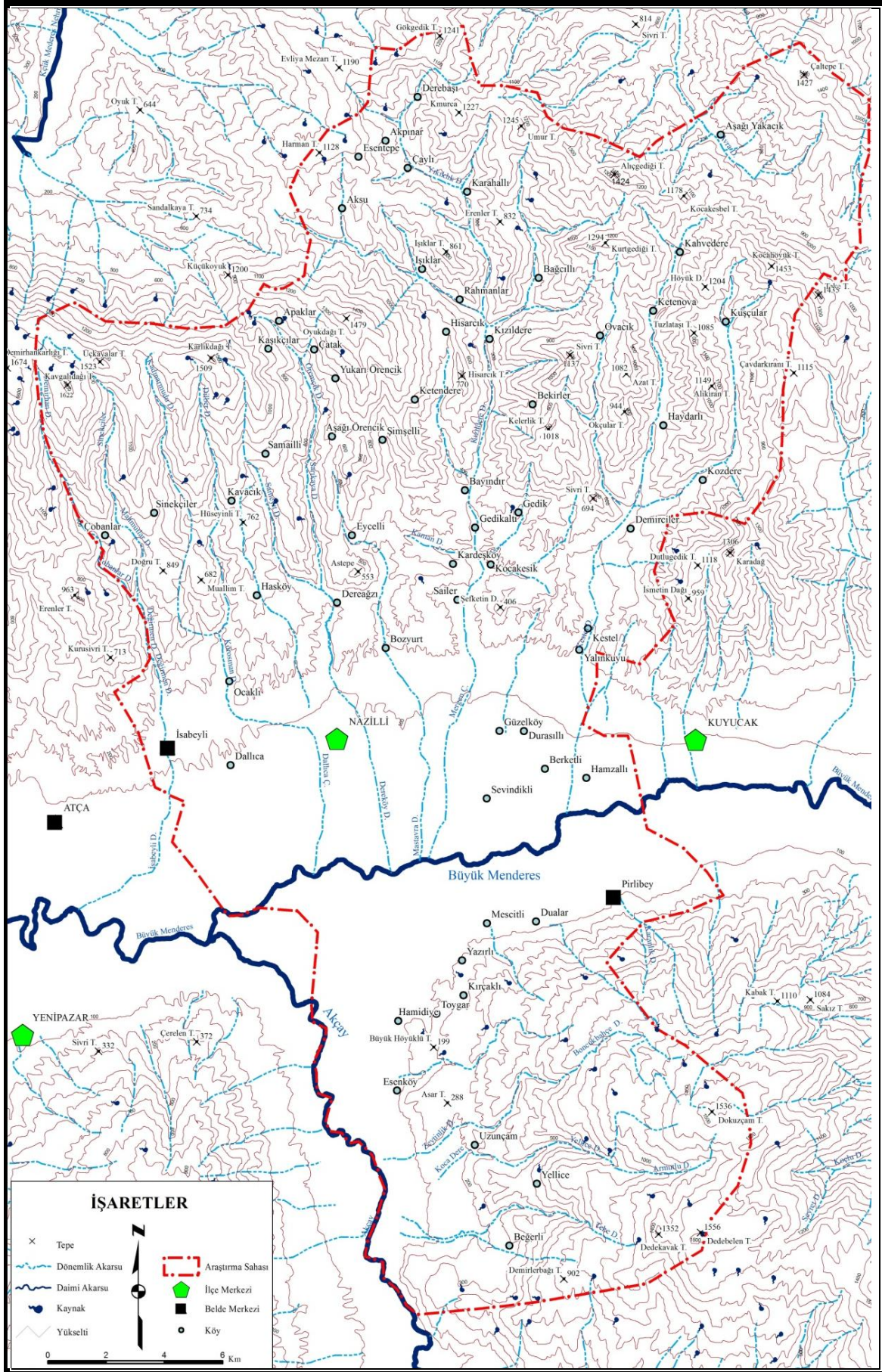
Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmaya konu olan Nazilli, Ege Bölgesi'nin Ege Bölümü'nde yer almaktadır. Saha bu bölüm içinde Orta Büyük Menderes Ovası- Aydın Yöresi¹ ya da Aydın Alt Yöresi² olarak adlandırılan Büyük Menderes depresyonunun merkezi kısmındadır. Yaklaşık 664 km² yi bulan alanı, 2010 yılında 146.000'i aşan nüfusu ile araştırma sahası, Aydın ilinin il merkezinden sonra en büyük nüfusa sahip ilçesidir. İlçenin kuzey sınırı aynı zamanda Aydın il sınırını oluşturmaktadır. Kuzeyde İzmir iline bağlı Beydağ ile Kiraz ilçeleri yer almaktadır. Bu sınırın doğusunda ilçenin kuzeydoğusunda Manisa iline bağlı Alaşehir ilçesi ile komşudur. Geri kalan komşularının tamamı Aydın ili sınırları içerisinde olan ilçenin doğusunda Kuyucak, güneydoğusunda Karacasu, güney ve güneybatısında ise Bozdoğan ilçeleri bulunmaktadır. İlçenin batısında ise Sultanhisar ve Yenipazar ilçeleri yer almaktadır(Harita 1.).

Harita 1. Araştırma Sahasının Konum Haritası.

¹ Besim Darkot ve Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası** (İstanbul: 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2365, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 99, 1995), s. 59

² Kenan Arıncı, **Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Kıyı Bölgeleri**, I. Cilt,(Erzurum: Mega Ofset, 2006), s. 190

Harita 2. Araştırma Sahasının Topografya Haritası.

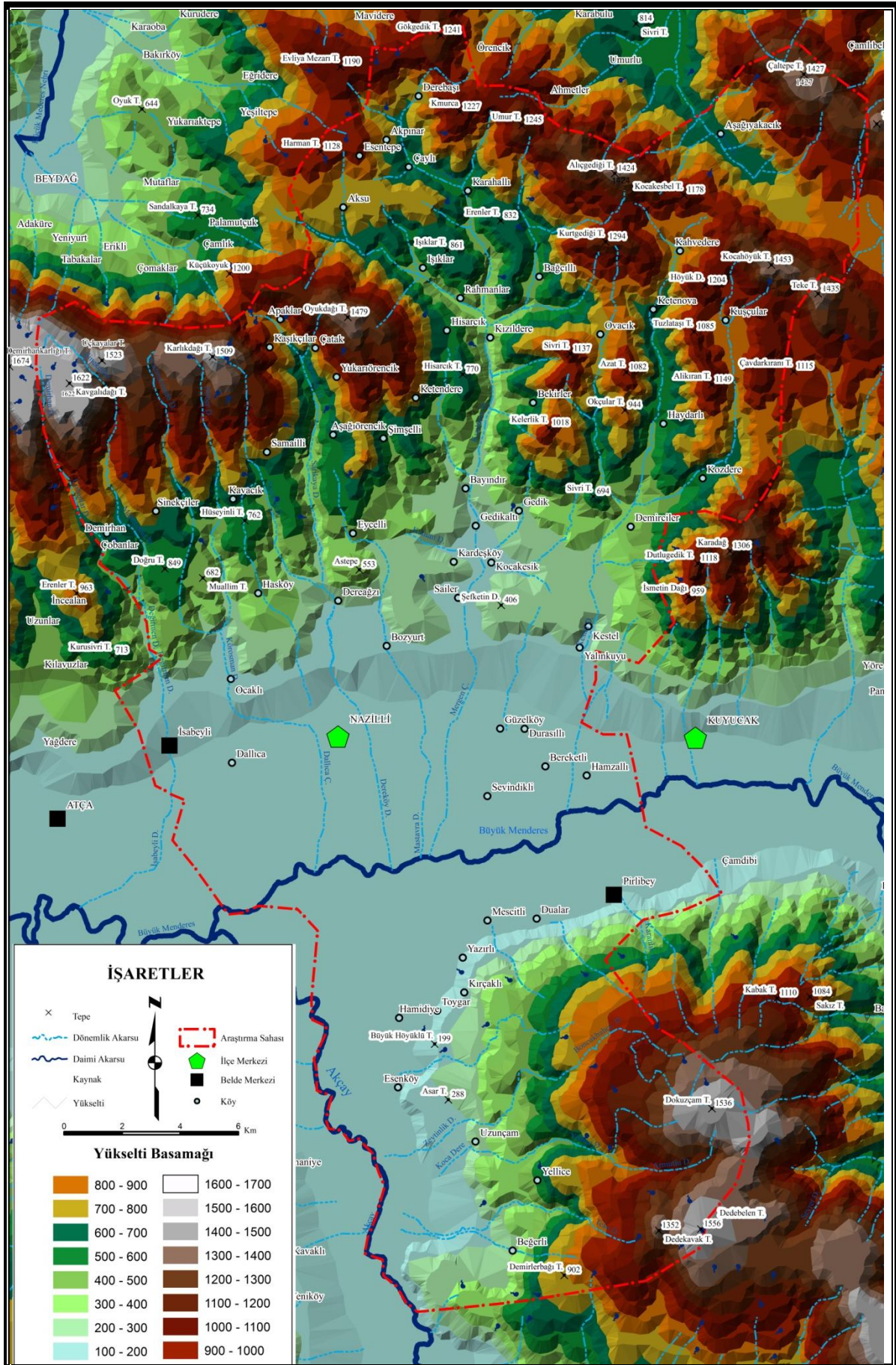
Nazilli ve yakın çevresinin doğal çevre özelliklerini daha çok Menderes Masifi, onun geçirdiği tektonik evrim, kollarıyla Büyük Menderes nehri ve sahada görülen Akdeniz iklimi koşulları belirlemektedir. Menderes Masifi Paleozoik dönemde oluşmuş ve Kaledonien ve Hersinyen orojenizi sırasında şiddetli bir metamorfizmaya uğramıştır³. Bu masifin merkezi kısmında bulunan araştırma sahası, Üst Miyosende çöken Büyük Menderes Grabeni⁴ içinde Aydın Dağları'nın güney yamaçları, Menteşe Dağları'nın kuzey kısmını oluşturan Karıncalı Dağı, bu dağı Madranbaba kütesinden ayıran Akçay'ın talvegi arasındadır.

Büyük Menderes Nehri ve kolları araştırma sahasına doğudan girip geniş kavisler çizerek batı kısmından ilçe sınırlarının dışına çıkmaktadır (Harita 2 ve Harita 3). Nehir yer yer kuzeydeki kütlelerin tektonik hareketleri ve bu kütle üzerinden Büyük Menderes Nehri'ne karışan akarsu ve derelerin oluşturduğu birikinti koni ve yelpazeleri tarafından güneye doğru ötelenmektedir. Sahanın güney kısmında ise, Madranbaba kütesini Karıncalı horstundan ayıran Akçay havzası yer almaktadır. Batı ve kuzeyinin bir kısmı sahamız içinde kalan Karıncalı Dağı'nın batısındaki dereler sularını Akçay'a boşaltmaktadır. Araştırma sahasının küçük bir bölümünde Gediz'e karışan Aşağıyakacık köyü ve çevresindeki akarsular ile Beydağ ve çevresindeki aşınım yüzeylerinden Küçük Menderes'e karışan küçük dereler dışındaki tüm akarsular Büyük Menderes hidrografik havzası içinde kalmaktadır.

Araştırma sahasının kuzeyini; doğal bir sınır olarak kabul edebileceğimiz Büyük Menderes havzasını, Küçük Menderes havzasından ayıran Aydın Dağları'nın yüksek tepelerinden geçen su bölümü çizgisi belirlemektedir. Beydağ kütleli üzerindeki fay hattını da takip eden sınır aynı zamanda hidrografik bir havzanın da sınırını çizmektedir. Ancak hidrografik sınır, sahanın kuzeydoğusunda Aşağıyakacık köyü yakınlarında bu özelliğini yitirmektedir. Burada sularını Gediz'e ulaştıran derelerin havzalarını da içine alacak bir idari sınır belirlenmiştir. Sınırın bu kısmı dönem dönem değişikliğe uğramış, Aşağıyakacık köyü değişik tarihlerde farklı ilçelerin sınırları içerisine katılmıştır.

³ İbrahim Atalay ve Kenan Mortan, **Türkiye Bölgesel Coğrafyası** (5. Baskı. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011), s. 213

⁴ Atalay, İ., Mortan, K., 2011, **Age.**, s. 219

Harita 3. Araştırma Sahasının Fiziki Haritası.

Kuzey sınırının doğu ve batı uçlarından güneye yönelen sınırı, Büyük Menderes'e katılan konsekant akarsuların su kabul havzaları belirlemiştir. Bu sınır Tmolos depolarından güneye doğru inerken, doğal sınır özelliğini yavaş yavaş terk etmeye başlar. Sınır Büyük Menderes oluşuna ve bu oluşa adını veren akarsuyun taşıdığı Kuaterner yaşlı, eski ve yeni alüvyonlardan oluşan ovaya ulaştığında doğal bir sınır olma özelliğini yitirir. Akçay depresyonu içerisinde akan Akçay'ın Büyük Menderes nehri ile Nazilli şehrinin güney batısında, ovanın güney sınırına yakın kesiminde birleştiği noktadan itibaren sınır, Akçay'ın talvegini takip etmektedir. Beğerli köyü güneyinde Akçay'ın Karıncalıdağ'a iyice yaklaştığı bölgeden doğuya dönen sınır bu dağın yüksek tepelerinden Dedebelen Tepesinin zirvesini dışarıda bırakacak şekilde yamaçları takip etmektedir.

Uzun yıllar boyunca devam eden ve günümüzde de süregelen göçler ilçede nüfusun sürekli artmasına neden olmuştur. İdari sınırları içerisinde bir kent, bir kasaba, bir belediye örgütlü köy yerleşmesi ve 60 köy yerleşmesi bulunan ilçenin, 2009 yılındaki nüfusu 146235 kişidir. Aynı yıl km² ye yaklaşık 554 kişinin düştüğü saha, bu özelliği ile içinde yer aldığı bölgenin hatta ülkemizin en kesif nüfuslu ilçelerinden biri durumundadır. Nüfusun yaş dağılımına bakıldığında, Türkiye'de yaşlı nüfus en yaygın olduğu ve 90 üstü yaşa sahip nüfusun en çok bulunduğu yerleşmenin de Nazilli olduğu görülmektedir⁵. Bu nedenle Nazilli Kaymakamlığı, Nazilli Belediyesi ve Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü'nün işbirliğiyle 100 yaş üstü nüfus üzerine araştırmalar yapılmaktadır; bu amaçla bir araştırma merkezi de kurulmuştur.

Nazilli'de nüfusun ve nüfus yoğunluğunun geçmişten günümüze yüksek olmasının en büyük nedeni, bölgenin yaşamaya elverişli doğal koşullarının yanında ekonomik çeşitliliğin varlığıdır. Sahada tarım faaliyetleri, ova ve dağlık alanlarda birbirine tamamen zıt sistemler ve kültürler şeklindedir. Ovalık kısımda Türkiye'nin en verimli topraklarına sahip olan Nazilli ilçesinde, sulama olanakları da kullanılarak 12 ay kesintisiz üretim yapıldığı söylenebilir. Bu kesimde pamuk, tahıl ve yem bitkileri ziraatının yanında nar, turunçgil vb. meyve bahçeleri ve sebze üretimi yapılmaktadır. Ovalık alanlardan dağlık sahaya geçtikçe zeytin ve incir bahçeleri yoğunluk kazanarak monokültür halini almaktadır. Yükseltinin artmasına paralel

⁵ National Geographic Türkiye, Mayıs 2012, No: 133, s. 86

olarak, en alçak kuşakta zeytin, daha yükseklerde incir, daha üstlerde ise kestane üretiminin kuşaklar oluşturacak şekilde yayıldığı görülmektedir. Ovalık kısımda entansif tarımın bütün gerekliliklerini yerine getiren çiftliklerin ve büyük tarımsal işletmelerin bulunması, dağlık alanda ise sabanların kullanıldığı, bazı köylerde traktörün hiç olmadığı tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi dikkat çekmektedir.

Ülkemizin önemli incir ve kestane yetiştirme alanlarına sahip olan Nazilli ilçesinde, cumhuriyetin ilk sanayi atılımlarından olan Nazilli Basma Fabrikası'nın kurulması, tarımdan geçinen nüfusun yanına önemli bir miktarda işçi nüfusunun eklenmesini sağlamıştır. Fabrika bir okul gibi işletilmiş, onun vasıtası ile sahada sanayi işçisi kültürü gelişmiş, bünyesindeki birçok işçi emekli olduktan sonra ya da fabrikadan ayrılınca kendi işletmelerini kurmuşlardır.

Araştırma sahasında nüfusun ve yerleşmelerin dağılışı eşit bir yayılış göstermemiştir. Nazilli kent merkezi ve civarında çok yüksek olan yoğunluk ovada seyrekleşmekte, yerleşmeler yerini tarım alanlarına bırakmaktadır. Kent merkezi dışında yerleşme ve nüfus, dağlar ile ovanın kesiştiği bölümlerde yeniden yoğunluk kazanmaktadır. Bu haliyle yerleşmeler kuruluş yerlerinin karakteri açısından Büyük Menderes ovasının genelinde görüldüğü üzere *kenarsal* bir özellik gösterir⁶. Akçay ovasında olduğu gibi⁷ sahanın ovalık tüm kısımları yerleşmelerin pek görülmediği sulamalı tarım yapılan arazilerdir. Aydın dağları kütesini kuzey-güney yönlü yaran derelerin açtığı vadiler ve Büyük Menderes grabenini Küçük Menderes grabenine bağlayan bu kütle üzerindeki vadilere göre gelişen yollarda yerleşmelerin yeniden sıralandığı görülmektedir.

2.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

İnsan ve mekânın karşılıklı etkileşimini inceleyen bir Coğrafya doktora tezi olarak hazırlanan bu araştırmada, Nazilli ilçesinin doğal ve beşeri çevre özelliklerinin bölgedeki sosyo-ekonomik yapı üzerindeki etkilerini coğrafi bir bakış açısıyla ortaya çıkarmak temel amaçtır. Bunun için öncelikle sahadaki beşeri faaliyetlere yön veren doğal ortam özellikleri incelenmiştir. Kuşkusuz sosyo-ekonomik faaliyetlerin gelişimini etkileyen tek etmen, doğal ortam ve süreçler değildir. Bu nedenle

⁶ Besim Darkot ve Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası** (İstanbul: 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2365, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 99, 1995), s. 60

⁷ Şevket Işık, "Aşağı Akçay Havzasında(Aydın) Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları", (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995) s. 19

araştırma sahasındaki nüfus, yerleşme ve iktisadi faaliyetleri etkileyen diğer sebepleri bulmak için bazı sorular belirlenmiş; bu sorulara cevap aranırken yeni durumlar ortaya çıkmış ve bunlar da araştırmamıza ilave edilmiştir.

İnsanlık tarihinin ilk yıllarından itibaren yerleşme ve ekonomik faydalanma bölgesi olan araştırma sahasında doğal ortam-insan etkileşiminin nasıl geliştiği, bu süreçte nüfus ve yerleşmelerin ne şekilde dağıldığı, bu dağılışın sebeplerinin tespiti amaçlarımızdan biridir. Bu yerleşmelerin başlıca özelliklerinin yanında kırsal ve kentsel alandaki sorunlar irdelenmeye ve bu sorunlara çözüm yolları aranmaya çalışılmıştır. Ovada, dağlık sahada ve ikisinin kesişme noktasında farklı dağılış ve nitelikte olan bu yerleşmelerdeki nüfusun seyri, nüfus hareketleri ve demografik özelliklerin belirlenmesine gayret edilmiştir. Türkiye'nin en verimli tarımsal alanlarından birinde bulunan Nazilli ilçesinde arazinin daha rasyonel kullanılması için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuş, tarımsal sahalarda için ne gibi faaliyetlerin daha uygun olabileceği üzerinde fikirler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ülkemizin ilk sanayi tesislerinden biri olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın kuruluşundan kapanışına kadar bölgede ortaya çıkardığı değişim, sanayinin bugünkü durumu, ticaret, ulaşım, ormancılık, turizm vb. faaliyetlerin dağılışı, bu dağılışın sebepleri ve sorunlarına çözüm yolları üretmek amaçlarımızın başka bir kısmını oluşturmaktadır.

Dağlık saha ve düz alanlar arasındaki belirgin farklılık konu başlıklarımızın hemen hepsinde görülmektedir. İşte bu çeşitlilik içinde Nazilli'nin sosyo-ekonomik yapısının coğrafi bakış açısı ile incelenmesi, sorunlarına çözüm üretilebilmesi ve potansiyelinin daha iyi değerlendirilebilmesi için analizler yapmak amaçlanmaktadır.

Coğrafyacılar, çalışmalarında kullanacakları birçok veriyi yöre gözlemleri ya da yerinde gezi ve gözlemlerle elde etmektedirler⁸. Araştırmanın amaçlarına ulaşılabilmesi için sahaya birçok kez gidilmiş ve araştırma gezilerimiz boyunca uygulanmak üzere yarı yapılandırılmış mülakat formları hazırlanmıştır. Çünkü ne kadar kaynak, rapor, istatistik, basılı eser incelenirse incelenir, örneğin sanayi ilişkilerinin analiz edilmesi gibi durumlarda doğrudan anket, mülakat gibi alan araştırması yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir⁹. Bu formlar sayesinde elde

⁸ Hayati Doğanay, **Coğrafya Öğretim Yöntemleri** (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2002), s. 45

⁹Nazmiye Özgüç, **Beşeri Coğrafya'da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2511, Fakülte Yayın No: 105, İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1979),

edilen bilgiler literatürle ilişkilendirilerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla *araştırmanın ön hazırlığı* olarak kabul edilen¹⁰ literatür tarama süreci başlatılmış, araştırma sahasıyla ilgili olarak daha önce yapılmış olan coğrafya ve coğrafya dışındaki bilim dallarında hazırlanmış araştırmalar incelenmiştir. YÖK Ulusal Tez Merkezi ve farklı kütüphanelerin katalogları taranmış; buralardaki eserlerden araştırmamızı ilgilendirdiklerini düşündüklerimiz incelenmiştir. Bu sayede elde ettiğimiz ön görüş ile yarı yapılandırılmış mülakat formlarına konu olacak sorular da şekillenmiştir.

Nüfus, yerleşme ve bir kısım ekonomi ile bağlantılı verinin ilgili kurumlardan doğrudan sağlanmasının yanında TÜİK'in istatistiklerinden de yararlanılmıştır. Yerleşmelerin, araştırma sahasındaki ekonomik faaliyetlerin nitelikleri ve problemlerini iyi analiz edebilmek için, TÜİK ve ilgili kurumlardan alınan verilerin yanında mülakat formları aracılığıyla doğrudan görüş ve veri de sağlanmıştır. Elde edilen bu veriler, araştırmanın birçok yerinde kullanılmıştır

Konumuz olan çalışma sahası ile ilgili hem sahada gözlem yaparken, hem de çizimlerimiz sırasında HGK tarafından hazırlanan 1/25 000 ölçekli İzmir L20 c3-c4-d3, Uşak L21 d4, Aydın M 20a2-b1-b2-b3-b4 ve 1/100 000 ölçekli 1982 tarihli İzmir L20, Aydın M20 ve 1981 tarihli Uşak L21 topografya haritalarından yararlanılmıştır. Doğal ve beşeri faaliyetleri doğrudan etkileyen jeoloji ve jeomorfoloji kısmının hazırlanmasında MTA bünyesinde hazırlanan bazı raporların yanında bölgeyle ilgili yapılmış birçok araştırma incelenmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen fikirler, arazi gözlemleri ve MTA Jeoloji Etütleri Dairesi tarafından hazırlanan 1/100 000 ölçekli İzmir L20, Uşak L21 ve Aydın M20 jeoloji haritalarından faydalanılarak inceleme sahasının jeoloji ve jeomorfoloji haritaları hazırlanmıştır. Oluşturulan haritalar ve incelenen eserler doğrultusunda ilgili bölümler yazılmış, bu iki özelliğin beşeri ve ekonomik çevreye olan tesirleri belirlenmeye çalışılmıştır. DMİGM'den araştırma sahası ve yakın çevresinden belirlenen istasyonlara ait meteoroloji bültenleri sağlanmıştır. Söz konusu bültenler ve lokal gözlemlere dayanarak sahanın iklim özellikleri belirlenerek, bu özelliklerin beşeri ve ekonomik faaliyetlere etkisi açıklanmak istenmiştir. DSİ ve Orman İşletme Şeflikleri ile yapılan görüşmeler, bu

---

s.33; Hayati Doğanay, **Coğrafyada Metodoloji Genel Metodlar ve Özel Öğretim Metodları** (İstanbul: MEB Yay. Öğretmen Kitapları Dizisi: 187, 1993), s. 35

¹⁰ Doğanay, H., 1993, **Age.**, s. 38

kurumlardan alınan veriler, amenajman planları ve saha gözlemleri ile araştırma sahasının hidrografik özellikleri ve doğal bitki örtüsü özellikleri belirlenmiştir.

Nazilli Belediyesi, Nazilli Tapu Müdürlüğü, Nazilli Kadastro Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü, Vergi Dairesi Müdürlüğü, Nazilli Sosyal Güvenlik Merkezi, İlçe Sağlık Grup Başkanlığı, İlçe Emniyet Müdürlüğü, İlçe Jandarma Komutanlığı, DSİ, Muğla Orman Bölge Müdürlüğü Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü Nazilli, Karıncalıdağ ve Bozdoğan İşletme Şeflikleri, Kaymakamlık, Nazilli İlçe Tarım Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, İlçe Halk Kütüphanesi, Köylere Hizmet Götürme Birliği, İlçe Özel İdaresi, Yüksek Öğretim Kurumları, Nazilli Ticaret Odası, Nazilli Ticaret Borsası, Nazilli Ziraat Odası, Nazilli Pamuk Araştırma İstasyonu, Sulama Birlikleri, Esnaf Odaları gibi bazı sivil ve resmi kurumlarda görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler yoluyla elde edilen verilerle, eldeki bilgi ve düşüncelerimizi bu kurum, kuruluş idarecileri ve çalışanlarıyla paylaşıp, onların fikirlerini de dikkate alarak en doğru yorumlara ulaşmaya çalışılmıştır. Bu yorumlara ulaşılırken yöre halkı ile yapılan görüşmeler sırasında araziden çekilen fotoğraflardan da faydalanılmıştır. Araştırma deseninin uygun olduğu durumlarda nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin ikisi birlikte kullanılabilir¹¹. Benzer coğrafya araştırmalarında olduğu gibi çalışma nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı bir araştırma olarak kabul edilebilir¹². Araştırmanın yazımı sırasında Uşak Üniversitesi Tez Yazım Kuralları'na dikkat edilse de yeni bir tez yazım kılavuzunun hazırlanması sebebiyle bazı durumlarda danışman ve Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yönetiminin bilgisi dahilinde değişiklikler yapılmıştır.

3.Araştırma Sahasıyla İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Akın, H., 1946, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Araştırma sahamız olan Nazilli ilçesi farklı dönemlerde farklı devletler tarafından idare edilen bir bölgede yer almaktadır. Türkmen beyleri, 1071'den sonra farklı bölgelere beylikler kurarak Anadolu'nun Türkleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu

¹¹ Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz ve Funda Demirel. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri** (7. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları, 2010), s. 266; Osman Gümüşçü, **Coğrafya'ya Davet** (İstanbul: Yeditepe Yay., 2012) s. 394; Durmuş Ekiz. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri** (2. Baskı, Ankara: Anı Yayınları, Geliştirilmiş, 2009) s. 176

¹² Oğün Coşkun, **İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**, (Erzurum: Bizim Büro Basımevi, 2010) s. 6-7

beyliklerden biri de Aydınogulları Beyliği'dir. Nazilli ve çevresinde uzunca bir süre hüküm süren bu beylik hakkında yazılmış ayrıntılı bir araştırma eseridir.

Ardos, M., 1995, *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, iki ciltten oluşan çalışmada Türkiye ovalarının oluşumu hakkında bilgiler verilmektedir. Araştırma sahamız olan Büyük Menderes havzası hakkında da bilgilere ulaşılabilmektedir.

Arınç, K., 2006, *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Kıyı Bölgeleri*, Ülkemizin kıyı bölge ve bölümleri hakkında geniş çaplı bir ders kitabıdır. Eserde Ege Bölgesi'nin önemli yörelerinden biri olan Nazilli ve çevresini kapsayan Aydın yöresinin coğrafi karakteri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Gerekli görülen konularda başvurulmuş bir eserdir.

Atiker, M., 1983, *Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak Çevresinin Jeomorfolojisi*, MTA'da rapor olarak hazırlanan çalışmada, araştırma sahasının kuzeyindeki Aydın Dağları üzerindeki piedmontlar incelenmiştir. Ayrıca bahsedilen bölgenin jeoloji ve jeomorfolojisi hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilen eser, araştırma konusu için önemli bir çalışmadır.

Atiker, M., 1985, *Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak (Aydın) Dolayındaki Tektonik Kontrollü Dağeteği Ovası (Piedmont) Birliklerinin Jeomorfolojik Gelişimi*, Jeomorfoloji Dergisi, 13. Sayısında yayınlanan makalede Sultanhisar-Kuyucak arasındaki sahada Aydın Dağları üzerindeki piedmont ovalarının jeomorfolojik gelişimi incelenmiştir. Araştırma sahasının fiziki coğrafyası kısmında faydalanılan önemli bir çalışmadır.

Bezirci, İ., 2001, *Nazilli'de Tekstil Sanayi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak yapılan araştırma, eskiden araştırma sahamızdaki önemli bir sanayi faaliyeti olan tekstil sanayi üzerine yapılmıştır. Nazilli ve civarındaki diğer sanayi faaliyetlerine de değinilmiş bir çalışmadır.

Buğdaycı, A., 2001, *Dünden Bugüne Nazilli*, Nazilli hakkında genel bilgiler veren tanıtıcı bir kitaptır. Eserden çalışmamızın birçok yerinde faydalanılmıştır.

Buğdaycı, A., 1996, *Milli Mücadelede Nazilli 1919- 1922*, eser Birinci Dünya savaşının akabinde başlayan Kurtuluş savaşı sırasındaki işgal yıllarında Nazilli'nin sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir. Araştırmanın çeşitli kısımlarında referans olarak gösterilmiştir.

Çelik, A., 1992, *Karıncalı Dağı (Nazilli) Florası*, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak yapılmış bir çalışmadır. Genel bir biyoloji çalışması olan tezden, araştırma sahasındaki bitki türlerinin tanınmasında ve bitki coğrafyası ile ilgili hususların yazılmasında yararlanılmıştır.

Çelik, A., 1995, *Aydın Dağlarının (Aydın) Flora ve Vejetasyonu* Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü'nde doktora tezi olarak yapılmış bir çalışmadır. Biyoloji içerikli olan çalışmada araştırma sahasındaki bitki türlerinin tanınması açısından kolaylık sağlamıştır. Çalışmadan Aydın dağlarının ekosistem özelliklerinin belirlenmesi ve bitki coğrafyası bahsinin yazılması kısmında faydalanılmıştır.

Çetin, M., 2006, *Karıncalı (Nazilli) Dağı'nın Karayosunu Florası*, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış araştırmadan, bölgenin bitki varlığının tesbitinde ve bitki coğrafyası ile ilgili hususların yazımında yararlanılmıştır.

Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, önemli bir coğrafi çalışma olan eserde; Ege Bölgesi'nin genel özellikleri hakkında bilgi verilmektedir.

Demirhan, N., 2005, *19. Yüzyılda Nazilli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Araştırma Nazilli ve civarının tarihi geçmişi hakkında bilgiler içermektedir. Beşeri ve Ekonomik yapının gelişimini göstermek açısından eserdeki veriler ile karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

Dikmen, G., 1952, *Nazilli Tarih ve Coğrafyası*, Nazilli'nin tarih ve coğrafyası hakkında bilgiler veren önemli bir yerel araştırmadır. Çalışmamızın birçok yerinde gerek kıyas yapmak açısından gerekse bilgi derlemek açısından referans olarak kullanılmıştır.

Doğan, H., 2007, *Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne*, Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nda, fabrikanın kuruluşundan kapanışına kadar geçen sürede yaşananlar; fabrikanın Nazilli'ye kazandırdıkları ve etkilerinin anlatıldığı bir araştırma eseridir.

Doker, O., 1999, *Karıncalıdağ ve Çevresinin Bitki Örtüsü*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılmış bir yüksek lisans tezidir. Sahanın bitki coğrafyasının incelenmesi ve beşeri coğrafya ile ilgili bağın kurulması aşamasında bize yardımcı olmuştur.

Erkan, H., Yetkin, S., Yıldırım, Ö., Gökdemir, O., Altay, N.O., 1993, *Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarişbank Tarihi*, Ege Bölgesinin verimli ovalarında yetiştirilen ürünlerin dünya ticaretinde önemli bir yer edinmesi ile emperyalist devletlerin gözü bu topraklara çevrilmiştir. Geliştirilen ulaşım ağları ile daha kolay ulaşılabilen bölge ürünlerinin ticareti batılı büyük şirketlerin ellerine geçince kırsal nüfus ekonomik olarak sömürülmeye başlanmıştır. Bu istismarın önüne geçebilmek kooperatifleşerek ürünlerin ucuza satılmasının önüne geçmek amacıyla kurulan Milli Aydın Bankası'nın kuruluşu ve bölge ekonomisi üzerine etkileri açıklanmıştır.

Erkaya,A., 1989, *Nazilli Şehri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış bir çalışmadır. Eser kentin 20 yıl önceki durumu ile bugün arasında kıyas yapabilme imkânı sağlayacak niteliktedir.

Ertan, E., Seferoğlu, G., Dalkılıç, G.G., Tekintaş, E., Seferoğlu, S., Babaeren, F., Önal, M., Dalkılıç, Z., 2004, *Aydın İli Nazilli İlçesi Kestanelerinin Seleksiyon Yolu İle Islahı Üzerine Araştırmalar*, TÜBİTAK Tarım, Orman ve Gıda Teknolojileri Araştırma Grubunda hazırlanan çalışmada, Nazilli'nin önemli bir gelir kaynağı olan kestane ormanlarında ağaç türlerinin seleksiyonlanması konu edinilmiştir. Eserden ormancılık ve ziraat faaliyetleri kısımlarımda faydalanılmıştır.

Ercan, A., 1999, *Nazilli'de Petrol Var mı?*, BAKSEM'99, bir sempozyum bildirisi olan çalışmada, Nazilli'nin jeolojik özelliklerinden ve muhtemel petrol yataklarından bahsedilmiştir. Çalışmada bulguların petrol yoksa bile çok büyük bir jeotermal potansiyelin varlığını gösterdiğine işaret edilmektedir. Çalışmadan jeomorfoloji kısmının yazılmasında faydalanılmıştır.

Erinç, S., 1954, *Orta Ege Bölgesinin Jeomorfolojisi*, araştırma sahamızın da içinde bulunduğu raporda, Ovanın kuzey kısmı ile Aydın Dağları kütesinin kesişim noktasında oluşan birçok köy yerleşmesinin ve Nazilli şehrinin kuzey kısımlarının üzerinde kurulduğu kumlu bir hamur içindeki çakıllardan oluşmuş *Tmoloschutt-Tmolos* depoları hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Eserden çalışmamızın jeomorfoloji kısmında sıklıkla yararlanılmıştır.

Göney, S., 1975, *Büyük Menderes Bölgesi* araştırma sahamızın da içinde bulunduğu geniş çaplı bir araştırma eseridir. Bölgenin doğal ve beşeri özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde etüt edildiği eser, geçmiş ile günümüzü kıyaslama imkânı

sağlamaktadır. Büyük Menderes Havzası hakkında yapılmış olan bu detaylı eserden çalışmanın birçok yerinde yararlanılmıştır.

Günel, N., 1986, *Gediz- Büyük Menderes arasındaki Sahanın Bitki Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü'nde yaptırılmış bir doktora tezi çalışmasıdır. Sahada bitkilerin yayılışlarıyla ilgili bize kaynak oluşturmuştur.

Işık, Ş., 1995, *Aşağı Akçay Havzasında(Aydın)Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptırılmış ve yayımlanmamış bir doktora tezidir. Araştırma sahasının kırsal alanları içindeki bazı köyler araştırmanın sahası içinde kalmıştır. Büyük Menderes Bölgesi'nin önemli hidrografik ögesi olan Akçay Havzası ve çevresi hakkında incelemelerde bulunulmuştur.

Karamanderesi, İ.H., 1972, *Aydın- Nazilli- Çubukdağ Arası Jeotermal Alan Olanakları Hakkında Jeolojik Rapor*, Nazilli ve çevresinin jeolojisi ve Jeotermal olanakları ile ilgili yapılan önemli bir çalışmadır. Araştırmanın birçok yerinde referans olarak gösterilmiştir.

Kurmuş, O., 1982, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Çalışmada Büyük Menderes Havzası'nda yetiştirilen tarım ürünleri ve madenlerin kapitalist batı devletleri tarafından nasıl sömürüldüğü, İzmir- Aydın demiryolu hattının neden ve nasıl kurulduğu hakkında bilgiler verilmektedir.

Nazilli Belediyesi, 1987, *Nazilli Dün, Bugün, Yarın*, Nazilli Belediyesi tarafından 1987 yılında hazırlattırılan çalışmada, o günün Nazilli'si hakkında bilgiler verildiği gibi Nazilli'nin genel özellikleri hakkında da bilgiler veren bir tanıtım kitabıdır.

Öreroğlu, M., 2004, *Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Kuruluşu ve Nazilli Basma Fabrikası*, eserde cumhuriyet döneminde Türkiye'nin ilk sanayi atılımlarından bahsedilmekte ve ilk modern sanayi tesislerinden biri olan Nazilli Basma Fabrikası'nın kuruluşundan tasfiye edilmesine kadar olan süreç incelenmiştir. Sanayi ile ilgili kısımların yazılmasında faydalanılmıştır.

Özdemir, Y., 2009, *Büyük Menderes Nehrinin Arazi Kullanımı ve Su Yönetimi Açısından İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan doktora tezinde, araştırma sahasının da içerisinde bulunduğu Büyük Menderes grabeni, bölgenin hidrografik yapısı ve buna bağlı gelişen doğal ve beşeri unsurları incelenmiştir. Araştırmamızın birçok yerinde eserden yararlanılmıştır.

Sözbilir, H., 1989, *Büyük Menderes Grabeni Sultanhisar- Kuyucak (Aydın) Arasının Jeotektoniği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde hazırlanmış, araştırma sahasını içine alan bir lisansüstü tez çalışmasıdır. Eserden jeomorfoloji bahsinin yazılmasında faydalanılmıştır.

Sözbilir, H., 2001, *Nazilli ve Dolayının (Büyük Menderes Grabeni) Genç-Tektoniği, Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı*, bir sempozyum bildirisi olan çalışmada tez sahasının da içinde bulunduğu Büyük Menderes grabeninin oluşumu ve tektoniği hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmadan jeomorfoloji kısmının yazılmasında yararlanılmıştır.

Şimşek, Ş., Yılmaz, S., 1977, *Nazilli-Kuyucak-Yenice (Karacasu) Alanının Jeolojisi ve Jeotermal Olanakları*, MTA bünyesinde hazırlanan bir rapor olan çalışmada, Nazilli ilçesinin de içinde bulunduğu bir alanda jeolojik ve jeotermal araştırmalar yapılmıştır. Sahanın jeoloji, jeomorfoloji ve jeotermal enerji başlıklarında sıklıkla başvurulmuştur.

Tekin, S., 1997, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde doktora tezi olarak hazırlanan çalışmada çeşitli salnameler ve temettuat defterlerine göre Tanzimat döneminden cumhuriyetin ilanına kadar geçen sürede Nazilli'deki sosyo-ekonomik yapı incelenmiştir. Araştırma sahasının tarihi geçmişi hakkında hemen her konu başlığında faydalandığımız bir çalışmadır.

Yapucu, O. P., 2007, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, 19. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir sancağı Aydın'dır. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin modernleşme çağıdır. Eserde, bu dönemde Aydın'daki sosyal ve ekonomik durum incelenmiştir.

Karahan, Ç., Ceran, F. M., 2010, *Aydın-İsabeyli İS-1 Sıcak Su Sondajı Kuyu Bitirme Raporu*, , Güneybatı Anadolu Jeotermal Sahaları Geliştirme ve Isı kaynağı aramaları Aydın ve civarı projesi kapsamında sahadaki jeotermal enerji

potansiyelini çıkarmak amacıyla yapılmış bir çalışmadır. Araştırma sahası içindeki tek kasaba yerleşmesi olan İsabeyli sınırları içinde çıkarılan sıcak sular Uluslararası Hidrojeololar Birliği tasnif sistemine göre “mineralce fakir *akroterm* sıcak sular” sınıfına girmektedir. Araştırmanın Jeotermal Enerji bahsinde rapordan faydalanılmıştır.

Karahan, Ç., Güdücü, A., 2010, *Aydın-Nazilli-Güzelköy NG-1 Jeotermal Sondajı Kuyu Bitirme Raporu*, Güneybatı Anadolu Jeotermal Sahaları geliştirme ve Isı kaynağı aramaları Aydın ve civarı projesi kapsamında sahadaki jeotermal enerji potansiyeli çıkarmak amacıyla yapılmış bir çalışmadır. Araştırma sahasında Güzelköy içindeki termal sular, Uluslararası Hidrojeololar Birliği tasnif sistemine göre “silis, bor, flor içeren sodyumlu bikarbonatlı sıcak su ” sınıfında oldukları tespit edilmiştir. Jeotermal Enerji bahsinde rapordan faydalanılmıştır.

Purtul, E., 2010, *Aydın-Nazilli-Bozyurt-NB-1Sıcak Su Sondajı Kuyu Bitirme Raporu*, Denizli ve civarındaki enerji aramaları projesi kapsamında sahadaki jeotermal enerji potansiyeli çıkarmak amacıyla yapılmış bir çalışmadır. Sıcak suların Uluslararası Hidrojeololar Birliği tasnif sistemine göre “silis, bor, flor içeren sodyumlu bikarbonatlı sıcak su ” sınıfında oldukları tespit edilmiştir. Jeotermal enerji konusunun yazımından eserden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ VE EKONOMİK FAALİYETLERİ ETKİLEYEN DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeomorfolojik Özellikler

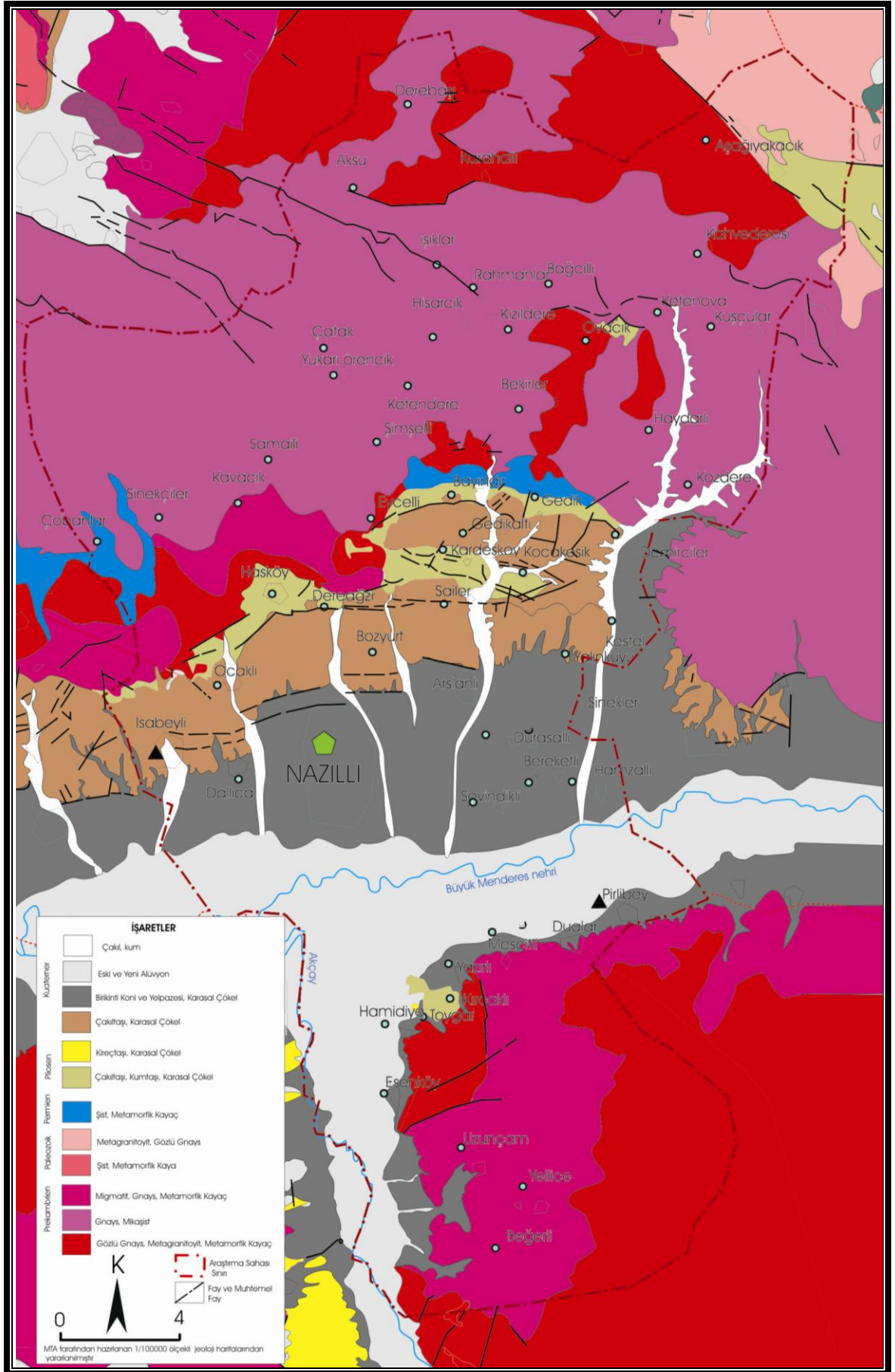
Araştırma sahasında yer alan anakaya, pedolojik ve jeolojik malzemeler, bunların dağılımları, tabakalanma, çatlak, faylanma, kıvrımlanma, eklem gibi yapısal özellikler ve jeoteknik özellikler yerleşmelerin planlamasını, mesken yer seçimini ve yapı malzemelerini etkilemektedir¹. Ayrıca anakayanın ayrışması ile oluşan toprak, tarımsal faaliyetlerin ve tarımsal sistemlerin türlerini çeşitlendirmekte, jeolojik tarih içinde oluşan yeraltı kaynakları, sahadaki ekonomik etkinlikler üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle beşeri ve iktisadi coğrafya çalışmalarında jeomorfolojik birimler açıklanmadan önce, sahada doğal ve beşeri çevre üzerinde etkisi olan jeolojik yapıya değinmekte fayda vardır.

Batı Anadolu ve inceleme sahasının da içinde bulunduğu Büyük Menderes grabeni ve çevresinde, temel araziye Menderes masifi oluşturmaktadır. Birçok kaynağa göre Paleozoik ya da daha yaşlı bir masif kütle olan Menderes masifi, Batı Anadolu'nun şekillenmesindeki en önemli unsurlardandır². Büyük Menderes bölgesinde Paleozoikten ve daha eski arazilerden Kuaternere kadar farklı dönemlerde oluşmuş formasyonlara rastlanmaktadır³.

¹ Fettullah Arık, Hüseyin Kurt ve Fuat Çömlekçiler, "Kent Planlamasında Jeolojinin Önemi ve Konya", **I. Konya Kent Sempozyumu**, (Konya: Konya İl Koordinasyon Kurulu, 2011), s. 197

² İsmail Yalçınlar, **Türkiye Jeolojisine Giriş (Paleozoik Açısından)** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2089 Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 87, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976), s. 113 ; İhsan Ketin, **Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış** (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Sayı: 1259, 1983) s. 32 ; Darkot, B.,Tuncel, M., 1995, **Age**, s. 5 ; Süha Göney, **Büyük Menderes Bölgesi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No:1895, Coğrafya Enstitüsü. Yayın No:79, 1975) s. 8

³ Süha Göney, **Büyük Menderes Bölgesi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No:1895, Coğrafya Enstitüsü. Yayın No:79, 1975), s. 8- 9

Harita 4. Araştırma Sahasının Jeolojisi Haritası.

Araştırma sahasının jeoloji haritası incelendiğinde, Paleozoikten günümüze kadar farklı yaşta ve yapıda bir litoloji ve jeolojik geçmişin olduğu görülmektedir. İlçenin hemen her yerinde çeşitli nedenlerle metamorfizmaya uğramış ve kristalize olmuş kütlelere rastlanmaktadır. Çeşitli araştırmacılar Paleozoik ve daha eski olma ihtimali üzerinde durulan Menderes masifinin kristalize olmuş gnays, gözlü gnays ve metamorfik şistleri, MTA tarafından hazırlanan güncel jeoloji haritalarında Prekambriyen olarak yaşlandırılmaktadır.

Büyük Menderes havzasında, temel araziye kristalize olmuş şistler oluşturur. Temel, alttan üste doğru sırası ile Prekamrien ve Kambriyen yaşlı gnayslar ve mikaşistlerden oluşmaktadır; bunların üzerinde şistler, mermerler, fillatlar ve kuvarsitler masifin birçok yerinde yüzeylenmektedir⁴. Ancak araştırma sahası sınırları içinde mermerler pek görülmemektedir. Sahada önceden yapılmış jeolojik araştırmalarda, sadece Paleozoik kütleler içinde, Gedik köyü kuzeyinde, kalınlığı 40 m'yi bulan bir mermer merceği tespit edilmiştir⁵; arazi gezileri sırasında başka bir bölgede mermerlere rastlanmamıştır.

AKARTUNA, araştırma sahasının Büyük Menderes nehri kuzeyinde kalan kısmını 3 bölüme ayırmıştır. Bu bölümler, kristalin şistlerden oluşan yaşlı birimler, Neojene ait formasyonlar ve havza tabanında Kuaternere ait alüvyonlardan oluşan kısımlardır. Çalışmada Nazilli'nin kuzeyinde üzerleri yer yer mikaşistlerle örtülü olan gnaysların genellikle gözlü gnays olduğuna ve kentin 6 km kuzeydoğusunda granitik özellik kazandığına değinilmiştir. Bölgede Neojen göl depolarından ve bu depolar içinde Nazilli çevresinde önemli linyit yatakları olduğundan bahsedilmektedir⁶.

ARNİ, Nazilli kuzeyindeki kömürlü sahayı, Neojene ait kumlu, killi, boz renkli kömürlü aşağı seri olarak; kil ve çimentolaşmış konglomeralardan müteşekkil birimi ise yukarı sarı seri şeklinde iki farklı seriye ayırmıştır⁷. Kömür ihtiva eden alt

⁴ İsmail Yalçınlar, "Batı Anadolu'nun Strüktür ve Rölief Şekilleri Üzerine Müşahedeler", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 17: 69-92 (1970), s. 70; İ. Hakkı Karamandereci, **Aydın- Nazilli- Çubukdağ Arası Jeotermal Alan Olanakları Hakkında Jeolojik Rapor** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 1972), s. 11-12

⁵Şakir Şimşek ve Servet Yılmaz, **Nazilli-Kuyucak-Yenice (Karacasu) Alanının Jeolojisi ve Jeotermal Olanakları** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 1977), s. 18

⁶ Mehmet Akartuna, "Aydın Nazilli Hattı Kuzeyindeki Versanların Jeolojisi", **MTA Dergisi**, Sayı: 65: 1-10 (1965), s. 1

⁷ P. Arni, **Aydın ve Nazilli Mintkasındaki Linyit Aflörmanları Hakkında Muhtasar Jeolojik Keşifname Raporu** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 1937), s. 2-3

seri graben oluşumunun neden olduğu, çöküntü havzalarında oluşmuştur⁸. NEBERT, alt serinin araştırma sahasındaki yayılış alanını Menderes kristalinleri ile üst serinin oluşturduğu Neojen tepeleri arasında saymaktadır. Üst seri sedimanlarını ise uçurum şeklinde derin, susuz vadilerle ayrılmış, kule ve piramit şeklinde tepeler halinde, üst seri ile Büyük Menderes grabeni arasında yer almaktadır, şeklinde tanımlamıştır⁹.

MTA tarafından hazırlanan jeoloji haritalarına¹⁰ göre, Prekambrien yaşlı gnays, gözlü gnays ve metamorfik şistler, arazinin dağlık kısımlarında geniş alanlarda yüzeylenmektedir. Söz konusu kayaçlar, Büyük Menderes nehri ve onun önemli kollarından olan Akçay'ın taşkın ovaları ve bu ovaların dağlık alan ile arasındaki birkinti yelpazelerinin dışında, sahanın tamamındaki hakim kayaç türleridir. Ayrıca Karıncalı Dağı ve Nazilli'nin kuzeyindeki dağlarda kuvarsitler aflöre olmuştur¹¹. Söz konusu kütlelerde kuvars damarlarına, şistli araziler üzerinde sıklıkla rastlanmıştır (Foto 1).

Batı Anadolu'da Menderes masifinin mikaşist, gnays, kuvarsit, fillat, mermer ve çeşitli metamorfik şistlerden müteşekkil eski strüktürleri Karıncalı Dağı'nda da yayılış göstermektedir¹². Jeoloji haritasında görüldüğü üzere, Prekambrien olarak yaşlandırılan gözlü gnays ve metagranitoyit cinsi kayaçlar, araştırma sahasında özellikle Karıncalı Dağı'nın yüksek kısımlarında yayılmakta, muhtemel faylar ile mikaşist birimlerden ayrılmaktadırlar. Ancak ince ve iri taneli gnayslar ile mikaşistlerin birbirlerinden ayrımı keskin bir sınır şeklinde değildir¹³. Araştırma sahasının bu kesiminde özellikle yüksek alanları oluşturan, Dedebelen Tepe ve Gencer düzlüğü gibi sahalarda bu kayaçlar mostra vermektedir. Kırçaklı ve Esenköy köyü arasında da gözlü gnays ve metagranitoyit formasyonların yüzeylendiği görülmektedir (Harita 4.).

Karıncalı Dağı'nda, Prekambriene ait migmatit-gnayslar ise Büyük Menderes nehrine bakan kuzey kısmında etek ovalarının temelinde ve Akçay'a bakan batı yamaçlarında seçilmektedir (Harita 4.).

⁸ Hasan Sözbilir, "Büyük Menderes Grabeni Sultanhisar-Kuyucak (Aydın) Arasının Jeotektoniği" (İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1989), s. 14

⁹Karl Nebert, **Nazilli Şimalindeki Linyit Zuhurları (Dereagzı Köyü, Hasköy, Gerenez, İsabeyli)** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 1955), s.12- 14

¹⁰ Araştırma sahası MTA tarafından hazırlanan 1/100.000 ölçekli İzmir L20 Uşak L21 ve Aydın M 20 paftaları içinde yer almaktadır.

¹¹ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 11

¹² Yalçınlar, İ., 1976, **Age.**, s. 104

¹³ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 9-10

Foto 1.Şistli Araziler Üzerindeki Kuars Damarlarından Bir Görünüş.

Jeoloji haritası incelendiğinde, metagranitoyit-gnays kayaçların Aydın Dağları üzerinde, Karahallı, Aşağıyakacık, Ovacık ve Bekirler köylerinde geniş alanlara yayıldığı görülmektedir. Aynı kütle üzerinde bu kayaçlar genel olarak Prekambriyen yaşlı gnays ve metamorfik şistler ile çevrelenmişlerdir(Harita 4.). Prekambriyen ve Paleozoik yaşlı bir başka kayaç olan granitoyit ve metagranitoyitler, araştırma sahasının kuzeydoğusunda Aşağıyakacık köyü, Alıçgediği Tepe, Kocakesbel Tepe, Hasankıran Tepe ve çevresindeki arazilerde yüzeylenmektedir (Harita 4.). Ganyslardan kırıklı yapıdaki mikaşistlere geçiş tedrici bir şekilde gerçekleşmektedir¹⁴. Prekambriyen yaşlı gnays ve mikşist geçişleri arazide Aydın Dağları üzerinde Çobanlar, Sinekçiler Kavacık hattının kuzeyinde; Samailli, Şimşelli, Ketendere, Bekirler, Aşağı ve Yukarıörencik köyleri, Çatak, Apaklar, Kaşıkçılar, Işıklar, Rahmanlar, Kızıldere, Ketenova, Bağcılı köylerinde geniş arazilerde rastlanmaktadır (Harita 4.).

KARAMANDERESİ, Büyük Menderes havzası genelinde, mikaşistlerin üstüne bir örtü şeklinde mermerler ve onun üzerine de üst mikaşistlerin geldiğini

¹⁴ Karamanderesi, İ.H., 1972, *Age.*, s. 13

belirtmektedir¹⁵. Aynı çalışmada araştırma sahası içinde söz konusu kayaçların yüzeylendiği alanlardan bahsedilmemiştir. Ancak genel yapı itibari ile Aydın Dağları'nın büyük bir kısmında şistlere, mikaşistlere rastlanmaktadır. Mikaşistler, Aydın Dağları üzerinde özellikle ana fayların kuzeyinde Sinekçiler, Kavacık, Tuzakdere, Künepe, Böğrüdilik civarında geniş alanlara yayıldığına farklı araştırmalarda da değinilmiştir¹⁶.

Mesozoik formasyonlar, Batı Anadolu'nun birçok yerinde eski temel araziler üzerinde örtü niteliğindeki¹⁷, araştırma sahasında Paleozoik'i takiben Mesozoik zamanına ait stratigrafik bir boşluk yer almaktadır¹⁸. Gerçekten de Nazilli ilçesi arazisinin genelinde jeoloji haritasından da görüleceği üzere, Mesozoik döneme ait jeolojik birimlere rastlanmamaktadır.

Birikime sahne olan Pliyosen dönemi arazileri içinde araştırma sahasındaki önemli madencilik faaliyetlerine konu olan linyitler oluşmaya başlamıştır. Permiyen yaşlı mikaşistler Mergen Çayı vadisinde, Taşkesme Tepe, Hacı İbrahim Tepe ve çevresindeki küçük bir alanda rastlanmaktadır(Harita 4.). Germencik ve Kuyucak arasında Neojene ait olan şerit şeklindeki depoları GÖNEY üçe ayırmaktadır. Bu üç birim; linyitli seri, grelerden müteşekkil boz formasyon ve bu formasyonun üzerinde sarımsı, iyi çimentolaşmamış konglomeraların meydana getirdiği esmer formasyon şeklinde tarif edilmektedir¹⁹.

Linyit içeren Alt Pliyosen arazilere, Hasköy, Dereağzı, Bayındır, Gedik, Gedikaltı, Kocakesik köyleri ve Böğrüdilik mahallelerinde rastlanmaktadır²⁰. Günümüzde bu linyitli serilerden sadece Hasköy, Dereağzı ve Ocaklı köylerindeki ocaklarda, kömür çıkarımı yapılmaktadır. Üst Pliosen araziler ise ERİNÇ'in Bozdağ döküntüleri adını da verdiği, Tmolos depolarına tekabül etmektedir ve üstlerinde badlands topografyası gelişmiştir. Bu tip araziler İsabeyli, Ocaklı, Güzelköy,

¹⁵ Karamandere, İ.H., 1972, **Age**, s. 14

¹⁶ Şimşek, Ş., Yilmazer, S., 1977, **Age**, s. 17

¹⁷ Mehmet Ardos, **Türkiye Jeomorfolojisinde Neotektonik**. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2621 Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 113, 1979) s. 15

¹⁸ Şimşek, Ş., Yilmazer, S., 1977, **Age**, s. 19

¹⁹ Boz formasyon ve esmer formasyon ayrımı esas itibari ile civardaki linyit yataklarını araştıran Blumenthal tarafından yapılmıştır. Göney'inde faydalandığı bu eser ve formasyonların ayrımı için Bkz. M. Blumenthal, **Orta Menderes Havzası Neojeni ve bu Havzanın Linyit Yatakları, (Aydın Vilayeti)** (MTA Enstitüsü Neşredilmemiş Raporu No: 165,1937) s. 4 ve 6-7'den aktaran: Göney, S., 1975, **Age**, s. 16-17

²⁰ Şimşek, Ş., Yilmazer, S., 1977, **Age**, s. 21

Bozyurt, Kestel köyleri arasında araştırma sahasının doğu sınırına kadar ve Nazilli şehrinin kuzeyinde tipik bir topografya şeklinde kendini belli eden²¹, gevşek, sel konileri, yamaç döküntüleri ve bunların süpürülmesi ile moloz yığınlarını andıran bir görüntüdedir²².

Sahada, Akçay vadisinde, yer yer ve özellikle Akçay havzasında güneye doğru kalınlıkları artan Pliosen çökelleri yer almaktadır²³. Araştırma sahasının bu kesiminde Pliosen yaşlı çökellere Kırcaklı, Yazırlı ve Toygar köyleri yakınlarında rastlanmaktadır (Harita 4.).

Pliosen yaşlı Neojen depoları, kristalin kütlede oluşan temel arazinin önünde, çakıl, kum vb. materyalden oluşan karasal depoları oluşturmaktadırlar. Kuaterner yaşlı birikinti konilerinden ova tabanına doğru inildikçe, güncel alüvyal dolguya geçilmektedir (Harita 4.).

Yöredeki en genç araziler, Büyük Menderes nehrinin biriktirdiği alüvyonlar, birikinti koni ve yelpazelerindeki çökellerdir²⁴. Benzer yaştaki formasyonlara Karıncalı Dağı ve çevresindeki arazilerde de rastlanmaktadır. Sahada Kuaterner, gevşek çimentolu kumtaşı-konglomera-miltaşları, tutturulmamış konglomeralar, alüvyal çökel, birikinti koni ve yelpazeleri, yamaç molozları ile temsil edilmekte, kumtaşı-konglomera-miltaşları, Büyük Menderes yatağının kuzeyindeki sahanın tümünde görülmektedir²⁵. Araştırma sahasında batıdan doğuya doğru İsabeyle ve Demirciler köyleri arazileri arasında bu formasyonlara rastlamak mümkündür. Bu formasyonların üstünde, tutturulmuş konglomeralar yer alır²⁶. Çakıltaşı ve karasal çökellerin bulunduğu bu saha günümüzde, yağmurlu dönemlerde, yüzeysel aşındırmaya neden olan küçük sel yarıntıları ile işlenmektedir. Aynı zamanda Büyük Menderes'e bağlanan kuzey-güney yönlü akarsular da bu çökelleri yer yer derinden yarararak parçalamakta, çökel depolarındaki malzemeleri aşağı mecralara taşımaktadırlar. Depresyon tabanında biriktirilen alüvyonların kaynaklarından bir kısmı bu çökellerdir.

²¹ Şimşek, Ş., Yılmaz, S., 1977, **Age.**, s. 25-26

²² Sırrı Erinc, **Orta Ege Bölgesinin Jeomorfolojisi**, (Ankara: Maden Tetkik Arama Enst. Rapor No: 2217, 1954), s. 90

²³ Karamaneresi, İ.H., 1972, **Age.**, s. 19

²⁴ Muammer Atiker, **Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak Çevresinin Jeomorfolojisi**, (Ankara: MTA Derleme Rapor, 1983), s. 7

²⁵ Karamaneresi, İ.H., 1972, **Age.**, s. 22-23

²⁶ Karamaneresi, İ.H., 1972, **Age.**, s. 23

Ege Bölgesi, Türkiye'nin genç tektonik hareketlerle en çok değişikliğe uğramış bölgelerinden biridir. Sıcak su kaynakları, fay kaynakları, travertenler ve volkanik faaliyetler, D-B yönünde yüksek dağların alçak ovaları takip etmesi tektonizmanın etkilerini göstermektedir²⁷. Kristalin temelin, Hersinyen ve Alp ve bazı araştırmacılara göre Kaledonien orojenezinin tesiri altında kalması sebebiyle yer yer kıvrımlara rastlamak da mümkündür²⁸.

Batı Anadolu'da genç tektonik olaylar, Miosen'den Kuaterner'e doğru dereceli bir şekilde faylanmaların meydana getirdiği tektonik çanakları oluşturmuş; peneplenler ve aşınım satırları tektonizma ile asli durumlarını koruyamamış, çarpılmış, yükselmiş veya deforme olmuştur²⁹. Gerçekten de sahada aşınım yüzeylerinin varlığı ve yüksek dağlar ile depresyon sahasındaki düzlük alanlar arasındaki topografik diskordans, tektonizmanın etkilerini daha çok göz önüne çıkarmıştır.

Tektonizmanın izleri, kömürlü havzaların jeomorfolojik gelişiminde de etkili olmuştur. Örneğin NEBERT, Aydın Dağları üzerinde kömürlü havzalarda etkili olan tektonik olayları Miosen-Pliyosen dönemi daraltıcı Alpin hareketler, Pliosen ve Kuaterner'de genişletici, cerman tipi hareketler, şeklinde ikiye ayırmıştır³⁰. Araştırmacı bu nedenle kömür damarlarının parçalı yapı gösterdiğinden bahsetmektedir.

Saha tektonik olarak oldukça aktif fay kuşakları üzerindedir. Sahadaki bloklar ana faylarla Büyük Menderes grabeninin, kuzey ve güneyinde yükselmektedir. Bu yükselmeye bağlı olarak gelişen, Aydın Dağları ve Karıncalı Dağı'nın basamaklı yapısı da tektonizmanın bir göstergesidir³¹. Karasal ve denizsel fasiyeste gelişen Neojen formasyonları istisnalar dışında her yerde Alpin ve Prealpin formasyonlar

²⁷ Ardos, M.,1979, *Age.*, s. 119

²⁸ Yalçınlar, İ., 1970, *Age.*, s. 70 ; Şimşek, Ş., Yılmaz, S., 1977, *Age.*, s. 14 ; Karamandere, İ.H., 1972, *Age.*, s. 29

²⁹ Oguz Erol, "Batı Anadolu Genç Tektoniğinin Jeomorfolojik Sonuçları" **Batı Anadolu'nun Genç Tektoniği ve Volkanizması Paneli**, (Ankara: 1982), s. 15; Ardos, M.,1979, *Age.*, s. 98-100

³⁰ Nebert, K., 1955, *Age.*, s. 14

³¹ Ege horst ve graben sistemlerinin oluşumu için Bkz. Sırrı Erinc, **Jeomorfoloji-I**, Güncelleştirme: Ertek, A., -Güneysu, C., (İstanbul: 5.Basım, Der Yayınları, Yayın No: 284, 2000), s. 531-538 ; Arınc, K., 2006, *Age.*, s. 136-138; Atalay, İ., Mortan, K., 2011, *Age.*, s. 217-220

üzerinde diskordant olarak bulunmakta ve epirojenez ile ilk halini kaybetmiş ya da temel arazi kırılarak alçalmış veya yükselmiş haldedir³².

Batı Anadolu'nun temel kayaçlarını, masif kütlelerin oluşturmaktadır. Permokarbonifer'e kadar karasal olan masifler Üst Permien-Alt Triasta birbirinden uzaklaşarak deniz ortamına geçmiştir. Eosen-Oligosende kuzeybatı Anadolu, yükselmeye başlamış, bu yükselim Pliyosende de devam etmiştir. Bu yükselimin oluşturduğu gerilme kuvvetlerinin etkisi ile grabenleşme meydana gelmiştir³³. Batı Anadolu'nun muhtemelen ilk oluşan iki grabeni, Gediz ve Büyük Menderes grabenleridir. Bu grabenlerden Büyük Menderes oluşu, Tortonien çağında oluşmaya başlamıştır³⁴.

Yer kabuğunda gerilmeler sonucunda iki tarafı faylarla basamaklanan kütlelerin alçakta kalanları grabenleri, yüksekte kalanları ise horstları meydana getirmekte³⁵, bu kütleler bazı durumlarda dört köşeli bloklar halinde parçalanarak alçalıp havzaları oluşturmaktadır³⁶. Büyük Menderes ovası da Menderes masifinin (Lidya-Karya masifi) Neojen ve Kuaterner sırasında belirli bölgelerinin çökmesi, bazı kısımlarının ise yükselmesiyle oluşmuş³⁷, yükselen kısım zamanla eğimlenerek *eğimlenmiş blok strüktür* halini almıştır³⁸.

Bu blokların yanında eğim atımlı büyük fayların geliştiği bölgelerde çeşitli büyüklükte grabenler gelişmekte ve bu grabenler, Neojen ve Kuaterner çökellerinin birikme sahası durumundadır³⁹. Nazilli ilçesi arazisi de bu büyük bloklardan olan Aydın Dağları'nın güneyinde, Büyük Menderes grabeni, Akçay oluşu ve Karıncalı horstu üzerindedir.

³² Ardos, M.,1979, **Age.**, s. 16

³³ Ergüzer Bingöl, "Batı Anadolu'nun Jeotektonik Evrimi", **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, Sayı: 86(14-34), (1976) s. 26-31

³⁴ A.Celâl Şengör, "Ege'nin Neotektonik Evrimini Yöneten Etkenler", **Batı Anadolu'nun Genç Tektoniği ve Volkanizması Paneli** (Ankara: 1982), s. 65

³⁵ M.Yıldız Hoşgören, **Jeomorfolojinin Ana Çizgileri-I** (4.Baskı, İstanbul Üniversite Yayın No: 3822, Fakülte Yayın No: 3132,1993), s. 92

³⁶ Sırrı Erinç, **Jeomorfoloji-I**, Güncelleştirme: Ertek, Ahmet- Güneysu, Cem, (İstanbul: 5.Basım, Der Yayınları, yayın no: 284, 2000), s. 533-534

³⁷ Mehmet Ardos, **Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi** (2. Baskı. İstanbul: Çantay Yayınları, Cilt II, 1995), s. 15

³⁸ Erinç, S., 2000, **Age.**, s. 533-534 ; Özdoğan Sür, **Strüktürel Jeomorfoloji**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. No: 373, 1994), s. 35

³⁹ Ketin, İ., 1983, **Age.**, s. 532

Araştırma sahasının üzerinde bulunduğu Aydın Dağları'nın ve bloklu yapının oluşumu hakkında ERİNÇ detaylı çalışmalar yapmıştır. Araştırmalara göre Menderes masifi üzerinde Aydın Dağları'nın bulunduğu kısımda, Neojen'den önce bir penneplen bulunmaktadır. Bu penneplen merkezi kısmından kubbeleşerek yükselmiş ve üzerinde yeni bir drenaj gelişmiştir. Ortadan kalkan penneplenin yerine Neojen'de yeni bir penneplen meydana gelmiş, taşınan materyal çeşitli ortamlarda depolanan, Neojen yaşlı istifini oluşturmuştur. Kütle, Pontien ve Kuaterner başlarında yeniden başlayan tektonik hareketler ile yükselmiştir. Pliyosen dönemine ait aşınım yüzeyleri de yükselmiş, gelişen akarsu ağı birçok malzemeyi çakıl depoları halinde kenar kesimlerde yığılmıştır⁴⁰. Bu depolar Tmolos depoları ya da Bozdağ döküntüleri adındaki kil, çakıl ve kum gibi materyalleri tutan gevşek bir hamurdan oluşan, tabakalaşmamış çökellerdir. Pleistosen'de meydana gelen kırılmalarla yükselmiş, arkasındaki dağlık kütle gibi basamaklı bir halde topografyadaki özgün şeklini almıştır⁴¹. Jeomorfolojik oluşumuna ileride değinilecek olan dağlık saha ve ovalık kısım arasındaki bu depoların nüfus yerleşme ve iktisadi faaliyetler üzerindeki etkisi çok büyüktür. Zira bir kısmı kömür içeren depolar(Neojen depoları) doğrudan, maden gibi ekonomik kaynakları barındırmaktadır. Aynı zamanda bu depolar taş ve kum ocağı şeklinde de işletilmektedir. Arızalı topografya şartlarının bulunduğu kısımlarda ise yerleşmeler gelişmiş, bazı kısımlarında doğal bitki örtüsü bozulmadan korunabilmiştir. Ayrıca tarıma elverişli olan kısımlarında ise özellikle incir ve zeytinden oluşan meyve bahçeleri oluşturulmuştur.

Gnays, mikaşist, kuvarsit, mermer, metamorfize olmuş konglomera, anfibolit, granit, granodiorit gibi kayalardan müteşekkil olan Menderes masifi, genç faylar ve tektonizma nedeniyle doğu-batı doğrultulu bir orografik yöne sahiptir⁴². Doğu-batı yönlü fayların gelişiminden sonra, Büyük Menderes oluşuna dik ve kuzey-güney yönlü ikinci derecedeki faylar teşekkül etmiştir⁴³. Dağlık kütleler üzerinde Hasköy ve Kozdere'de görüldüğü gibi kuzey-güney yönlü Kuaternerde yenilenmiş genç faylara da rastlanmaktadır⁴⁴. Büyük Menderes grabenine dik olan Akçay oluşunu oluşturan

⁴⁰ Erinç, S., 2000, *Age.*, s. 533-537

⁴¹ Sırrı Erinç, **Orta Ege Bölgesinin Jeomorfolojisi**, (Ankara: Maden Tetkik Arama Enst. Rapor No: 2217, 1954), s. 89-92 ; Erinç, S., 2000, *Age.*, s. 535-537

⁴² Mehmet Ardos, **Türkiye'de Kuaterner Jeomorfolojisi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3737, 1992), s. 94 ; Ardos, M.,1979, *Age.*, s. 99-100

⁴³ Ardos, M.,1979, *Age.*, s. 100 ; Karamanderesi, İ.H., 1972, *Age.*, s. 30

⁴⁴ Muammer Atiker, **Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak Çevresinin Jeomorfolojisi**, (Ankara: MTA Derleme Rapor, 1983), s. 18

fağların yaşı, Orta Miyosen-Pliyosen arasındadır ve fağların meydana gelişinden sonra üstleri Pliyosen çökelleri ile örtülmüştür⁴⁵.

Araştırma sahası içinde en geniş tabanlı vadiler, Kestel ve Mergen Çaylarına aittir. Bunun nedenini ATİKER, Nazilli kuzeyinden geçen fağların, bu kesimde kuzeye doğru bir kavis yapmasına ve ana fağ zonunun kuzeye doğru genişlemesine bağlamaktadır⁴⁶. Birbirinden bağımsız bu fağlar, blokları sınırlandırarak, kütlelerin bu kesimde birbirinden bağımsız hareket etmesine neden olmuştur⁴⁷. As Tepe, İsmetin Dağı, Karadağ'ın bu nedenle topografyada tek yüksek tepeler halini aldığı söylenebilir. Bölgede bu şekilde adadağların (tek tepelerin) varlığı farklı çalışmalar da da dile getirilmiştir⁴⁸.

Nazilli ilçesinde ana fağları kesen tali fağların yanı sıra, basamaklanmaya neden olan ana fağlara paralel, farklı kırıklar da bulunmaktadır. Doğu-batı yönlü fağların oluşturduğu basamak yarılımların araştırma sahası içinde kalanlarına örnek olarak Bayındır, Dereağızı ve Gedik yarılımları gösterilebilir⁴⁹. Ayrıca Güvendik Fağı ve bunun devamı olarak adlandırılan, ilçenin orta kısmında Ocaklı köyünden Şevketin Dağı'na kadar uzanan fağ, Orta Miosen yaşlı birimler ile Pleistosen yaşlı birimleri bir araya getirmiştir⁵⁰. Doğu-batı istikametindeki ana fağlara paralel uzanan bu hatlar ATİKER'e göre Kılavuzlar-Hasköy, Dereağızı-Eyçelli, Bayındır-Kozdere arasında sismik olaylara neden olmuş, adı geçen bölgelerde yüzeyin çok basamaklı bir deformasyona uğramasında etkili olmuştur⁵¹.

Tektonizmanın izleri Akçay grabeninde de derinden hissedilmektedir. Tektonizma nedeni ile araştırma sahasının Karıncalı Dağı kesimi basamaklı bir görünüm almıştır. Pleistosen'de oluşan graben içinde, Karıncalı Dağı'nın Akçay'a bakan batı kısmında Esenköy ve Beğeri'de önemli fağlar bulunmaktadır.

⁴⁵ Karamanderesi, İ.H., 1972, **Age.**, s. 31

⁴⁶ Muammer Atiker, "Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak (Aydın) Dolayındaki Tektonik Kontrollü Dağeteği Ovası (Piedmont) Birliklerinin Jeomorfolojik Gelişimi", **Jeomorfoloji Dergisi**, Sayı: 13, 9-17, (1985), s. 13

⁴⁷ Hasan Sözbilir, "Büyük Menderes Grabeni Sultanhisar-Kuyucak (Aydın) Arasının Jeotektoniği" (İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1989), s. 23

⁴⁸ Atiker, M., 1983, **Age.**, s. 8-10

⁴⁹ Şimşek, Ş., Yılmaz, S., 1977, **Age.**, s. 34-35

⁵⁰ Sözbilir, H., 1989, **Age.**, s. 23

⁵¹ Atiker, M., 1983, **Age.**, s. 18; Atiker, M., 1985, **Age.**, s. 11

Esenköy’de dikliği 20 m’yi bulan faylardan Esenköy fayı 5 km, Beğerli fayı ise 7 km uzunluğa sahiptir⁵².

Araştırma sahasında Büyük Menderes grabeninin güneyinde İç Menteşe yöresinde yer alan dağlardan biri olan, Karıncalı Dağı bulunmaktadır. Büyük Menderes ovasının kuzeyinde, Aydın Dağları büyük tek bir kütle halindeyken, güneydeki Menteşe yöresindeki dağlar, KB-GD doğrultulu vadi ve ovalar ile parçalanmış birbirinden ayrı kütleler halindedir⁵³. Bu çöküntü ovalarına da Büyük Menderes ovasında olduğu gibi akarsular yerleşmiştir. Bu akarsuların getirdiği malzemeler ile Büyük Menderes grabenine benzer şekilde, depresyonlarda kalın bir alüvyon tabakası birikmiştir.

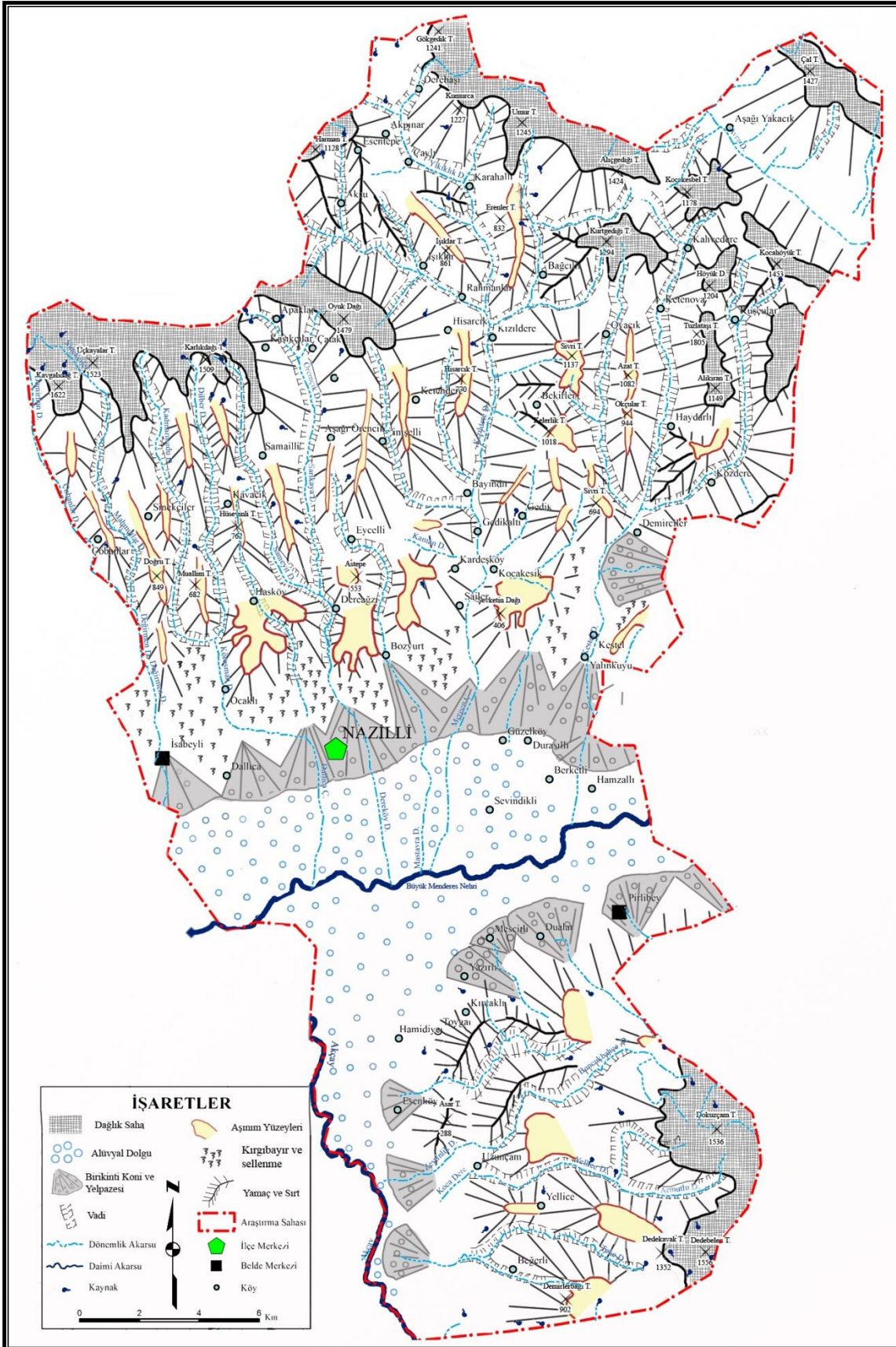
Karıncalı Dağı, Büyük Menderes grabenini güneyden kesen depresyonlardan olan Akçay ve daha doğudaki Karacasu grabenlerini birbirinden ayıran bir küttür. Karıncalı Dağı’nın kuzey batısı ve kuzeyinin bir kısmı araştırma sahası sınırları içinde kalmaktadır. Bu dağ, 120 km² alanıyla, en yüksek noktası 1703 m (Karlık Tepe) olan bir horsttur. Dağın doğu kısmı Paleozoik metamorfiklerden oluşurken, batı kısmı ise gnays ve mikaşistlerden müteşekkildir. Ayrıca batı ve güney eteklerinde Pliosen formasyonlar yüzeyleir⁵⁴. Nazilli ilçesine bağlı Pirlibey, Dualar, Mescitli, Yazırlı, Kırcaklı, Hamidiye, Toygar, Esenköy, Uzunçam, Yellice ve Beğerli yerleşmeleri bu dağ üzerinde ya da eteklerinde yer alır. Bahsi geçen yerleşmelerin arazileri, genel olarak gözlü gnays, gnays ve mikaşistlerden oluşmaktadır.

Araştırma sahasında, ovada ve birikinti konilerinde ise alüvyal çökeller bulunmaktadır. Dağları çevreleyen birikinti konilerinin morfolojisi de tektonik olaylardan etkilenmiştir. Tektonizmaya bağlı olarak akarsu kaide seviyesine ulaşmak için birikinti koni ve yelpazelerini yararak iç içe vadiler ve birikinti konileri oluşturmuştur. Yalınkuyu, Kestel, Kocakesik, Dereağzı köyleri ile Arslanlı ve Pınarbaşı mahalleleri arasında bunu görmek mümkündür.

⁵² Hasan Kara, “Akçay Havzası’nın Jeomorfolojisi”, (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), s. 72-77

⁵³ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 9 ve 65

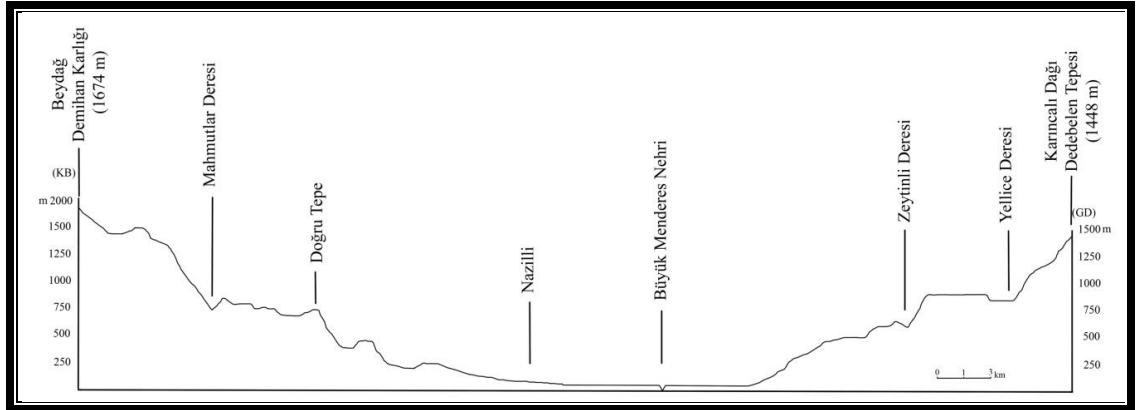
⁵⁴ Kara, H., 2001, *Age.*, s. 82

Harita 5. Araştırma Sahasının Jeomorfoloji Haritası (Atiker, M., Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak Çevresinin Jeomorfolojisi, (Ankara: MTA Derleme Rapor, 1983)'den yararlanılmıştır.

ATIKER, Miyosenden günümüze kadar şekillenen Aydın Dağları ve Büyük Menderes nehri arasında kalan sahayı, aşınım yüzeyleri, sekiler, vadiler ve yamaçları, alüvyon koni ve yelpazeleri, pedimentler, ova ve vadi tabanları şeklinde jeomorfolojik birimlere ayırmıştır⁵⁵. Bu jeomorfolojik birimleri Nazilli ilçesinin tamamına genellemek mümkündür. Çünkü Karıncalı Dağı da Batı Anadolu'nun horst-grabenlerinin bir parçasıdır. Ayrıca Aydın Dağları'nda olduğu gibi kütlelin basamaklı faylarla yükseldiği, topografyada kolayca seçilmektedir.

Araştırma sahası ve yakın çevresindeki yüksek tepeleri birleştiren bir profil çıkartıldığında, horst ve graben sisteminin topografya üzerindeki etkisi daha iyi görünmektedir (Şekil 1.). Profilin bu şekilde çıkarılmasındaki amaç, sahanın merkezi bir kısmında doğu-batı istikametinde çıkarılacak bir profilin, tamamıyla aynı yükseltide, silik bir şekle sahip olacak olmasıdır. Aynı zamanda merkezi bir kısımdan kuzey-güney eksenli bir hat çekildiğinde, profilin güney kısmı Akçay oluğuna tekabül edeceği için, alçak ve düz bir topografya görülecektir. Oysa araştırma sahasının büyük kısmı eğimli yüzeylerden oluşmakta ve topografyanın genelinde dağlık ve tepelik alanları oluşturan horstlar ile düz alanları meydana getiren graben sahası iki farklı morfoğrafik üniteyi oluşturmaktadır.

Şekil 1. Araştırma Sahası ve Çevresindeki Yüksek Noktaları Birleştiren KB-GD Doğrultulu Profil.

Profilden görüldüğü üzere, araştırma sahası yaklaşık 60 ve 1600 m'ler arasında tamamıyla yeksenak olmayan bir şekle sahiptir. İlçenin hemen hemen orta kısmında geniş bir düzlük alan görülmektedir. Büyük Menderes grabenine karşılık gelen bu kısım fazla yüksek olmayan ve düz bir topografyaya sahiptir. Araştırma sahasının depresyon içindeki düz alanları, çevreye doğru yükselmekle beraber yaklaşık 60 m yüksekliktedir.

⁵⁵ Atiker, M., 1983, *Age.*, s. 8

Profilde düzlük alan çevresinde yüksekliği 1500 m'yi bulan, hatta geçen yüksek dağlar, Ege Bölgesi'nde yükselen horstlara rast gelmektedir. Ovadan faylanmalar nedeniyle birden yükselen blokların önünde oluşan birikinti koni ve yelpazeleri, bu dikliklerin profillerde aniden yükselmesine engel olup, tedrici bir görünüm kazanmasına sebep olmuştur. KB-GD istikametli profilden anlaşılacağı üzere, dağlık kütlelerin ovalık saha önündeki kısımlarında karasal çökellerin etkisi görülmektedir. Bu durum, özellikle Aydın Dağları'nın eteklerinde daha belirgindir. Güneydeki Karıncalı Dağı'nda yükselme bu kesime göre daha diktir. Ayrıca Aydın Dağları önünde, ileride oluşumundan bahsedilecek olan Neojen depoları ve Tmolos depoları belirginleşmektedir. Profilde dağlık sahaya geçilmeden önce özellikle fay hatlarına da tekabül eden bu kesimlerde dağlık alandan önce tepelik kısımlar göze çarpmaktadır. Çeşitli araştırmalarda da kuzeyde daha alçak seviyede başlayan basamaklı yapı ve güneydeki dik meyil şartlarından bahsedilmektedir⁵⁶.

Araştırma sahasında dağlık sahaları, ilçenin kuzeyindeki Aydın Dağları'nın zirveleri ve güneydoğusundaki Karıncalı Dağı'nın yüksek zirveleri oluşturmaktadır. Aydın Dağları üzerinde bir kısmı araştırma sahasının dışında kalan Demirhankarlığı Tepe (1674 m), Kavgalıdağ Tepe (1622 m), Üçkayalar Tepe (1523 m) ve Karlıkdağı Tepe (1509 m) dağlık sahalar üzerindeki önemli tepelerdendir. Bu sahanın doğusunda, Kızıldere ve Örencik (Aşağı çığırında Sarıkaya adını alır.) Çayının kolları ile doğu ve batıdan drene edilen Oyuk Dağı (1479 m) yer almaktadır. Yüksek sahalar daha kuzey ve kuzeydoğuda Harman Tepe (1128 m), Gökgedik Tepe (1241 m), Umur Tepe (1245 m), Alıçgediği Tepe (1424 m), Kocakesbel Tepe (1178 m), Kocahöyük Tepe (1453 m), Kurtgediği Tepe (1294 m) ve Çaltepe (1427 m) ile devam etmektedir. Graben tabanı ile arasında 1500 m'lere varan yükselti farkı bulunan bu tepeler, Aydın Dağları'nı drene eden konsekant akarsular ile parçalanmış vaziyettedir.

İlçe sınırları içerisindeki diğer bir dağlık sahayı ise Karıncalı Dağı üzerindeki Dedebelem Tepe (1556 m), Dedekavak Tepe (1352 m), Dokuzçam Tepe (1536 m) ve çevresindeki araziler oluşturmaktadır. Dağ, tektonik hareketler nedeniyle asimetric bir profile sahiptir⁵⁷. Bu tepelerden kaynaklanan dereler, kütle üzerinde radyal bir drenaj ağının gelişmesine neden olmuşlardır. Karıncalı Dağı'nın eteklerinde

⁵⁶ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 32, 43 ve 47

⁵⁷ Kara, H., 2001, *Age.*, s. 83

yerleşmelerin kurulu olduğu birikinti koni ve yelpazelerini oluşturan dereler kaynaklarını bu yüksek zirvelerden almaktadırlar. Merkezden çevreye doğru bir drenajın olduğu bu kesimde, doğudaki akarsular kuzeydeki akarsulardan daha uzundur. Bunda dağı enlemesine kesen fayların etkisi büyüktür⁵⁸. Bu fayların da etkisi ile bazı akarsular geniş bir kabul havzası oluşturup, Beğirli ve Yellice civarında bir boğazdan geçerek Akçay vadisine inerler. Birikinti konisinin buralarda olmaması genç tektonik hareketlerle ilgilidir. Zira daha önce belirtildiği gibi Beğirli, Yellice, Arpaz, Toygar istikametinde giden faylar bulunmaktadır.

Araştırma sahasının kuzeyini teşkil eden Beydağı-Oyuk Dağı arasındaki dağlık sahada sıralanan tepeler üzerinde Alt-Orta Miyosen yaşlı aşınım yüzeyleri yer almaktadır⁵⁹. Jeomorfoloji haritasında bu birimler dağlık saha olarak adlandırılmıştır. Bu bölüm araştırma sahasının en yüksek bölümünü oluşturmakta ve iklimin de etkisi ile devamlı yerleşmelerin bulunmadığı bir alandır. İlçenin bu kısmı, periyodik akışlı derelerin derin olmayan vadileri ile hafif engebeli, büyük oranda düzlükler halinde silik bir topografyaya sahiptir. Dağlık bu saha içinde aşınımaya dayanıklı kayalardan müteşekkil yamaçlar, sarp diklikler oluşturabilmişlerdir. Örneğin, Derebaşı köyü yakınlarında Teke Kayası çevresindeki gnays ve mikaşistlerden oluşan saha, granitleşmenin görüldüğü ve gözlü gnaysların yüzeylendiği bir bölgedir. Metagranitoyitlere ve gözlü gnayslara göre daha kolay ayrışan şistler aşındırılarak, bu dikliğin oluşmasını kolaylaştırmıştır.

Diyaklâzlarla kesilen kütlelerin bazı kısımlarının aşındırılmasıyla tepeler ve düzlükler üzerinde harabeleri andıran kaya kütlelerine tor adı verilmektedir⁶⁰. Araştırma sahasında Aşağıyakacık köyü yakınlarında, granitoyit ve metagranitoyitlerden müteşekkil sahada, kayaların kabuk şeklinde soyulduğu görülmektedir. Ayrıca granitler yuvarlaklar oluşturan şekiller, meydana getirmişlerdir. Söz konusu sahada özellikle aşınmanın arttığı kısımlarda ise başlangıç aşamasındaki tor oluşumları tespit edilmiştir (Foto 2 ve Foto 3).

⁵⁸ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 47

⁵⁹ Atiker, M., 1983, *Age.*, s. 8

⁶⁰ Erinç, S., 2000, *Age.*, s. 272

Foto 2. Aşağıyakacık Köyü Yakınlarında Tor Oluşumu.

Foto 3. Araştırma Sahasında Granitleşmenin Görüldüğü Sahalarda Kabuk Şeklinde Soyulma(Eksfoliasyon).

GÖNEY, Aydın Dağları'nın güneye bakan kısımlarında Germencik ve Kaklık arasındaki sahayı yüksek dağlar ve yaylalar sahası olarak isimlendirmiştir. Germencikten doğuya doğru sıralanan yüksek tepelerin, yerlerini Nazilli çevresinde yüksek yaylaların aldığından söz edilmektedir⁶¹. Gerçekten de araştırma sahasında Aydın Dağları'nın zirvelerini oluşturan Beydağ ve çevresindeki yüksek alanlar, birer tepe olmaktan ziyade düzlükler şeklindedirler. Ancak dağlık sahadaki aşınım yüzeyleri dışındakiler bir bütünlük arz etmemektedir. Düzlük alanlar derin vadiler ile parçalanmış haldedir. Aydın Dağları üzerinde, araştırma sahasının zirvelerini oluşturan Karlık mevki ve Çayır yaylası, arazinin peneplenleşmeden sonra kırılarak yükselmesi ile gençleşen arazideki aşınım yüzeylerine örnek olarak gösterilebilir. Bu yüzeyler çeşitli çalışmalarda Alt-Orta Miyosen olarak yaşlandırılmakta ve ada tepeler halinde olduğuna değinilmektedir⁶². Karıncalı Dağı'nda Dedebelem Tepe çevresindeki düzlükler de sarp tepelik olmaktan ziyade düzlük halindedir. Aydın Dağları üzerinde söz konusu basamaklı olarak alçalan dağlık saha, Üst Miyosen aşınım yüzeyleri ile sınırlanmakta ve kütle üzerinde bu gibi alanlara Çobanlar kuzeyi ve Kovanlık sırtında rastlanmaktadır⁶³.

Araştırma sahasının bu kesimi farklı dönemlerde hareketlenen faylarla basamaklandığına daha öncede değinilmişti. Üst Miyosen aşınım yüzeylerinden eğim yönünde alçalara inildikçe yaklaşık 700-800 m seviyelerinde Pliyosen dönemi aşınım yüzeyleri başlamakta, Hasköy'e doğru 500 m'ye kadar alçalan bu seviye, daha doğuda Karadağ ve İsmetin dağı çevrelerinde faylara bağlı yükselme ile 1000 m'ye çıkmaktadır⁶⁴. Bu yüzeyler üzerindeki düzlük sahalar, sırtlar ve yamaçlar özellikle köylerin kuruluş yeri olarak seçilmiştir. Çobanlar, Sinekçiler, Samailli, Ovacık vb. köyler söz konusu araziler üzerinde kurulmuştur. Derin vadiler nedeniyle iyice yarılmış olan aşınım yüzeyleri, çoğu yerde düzlük alan özelliğini yitirmiştir. Aşınım yüzeyleri bir çok yerde derin vadilerin arasındaki sırtlar halini almışlardır.

Başka bir çalışmada ATIKER, araştırma sahasındaki Pliyo-Kuvaterner öncesinde gelişmiş olan ve dağlık kütle üzerinde bulunan arazileri, ana horst birliği olarak nitelendirmiştir. Basamaklanarak yükselen kütle üzerinde gençleşen akarsular bu kısmı, kertik vadiler ile aşındırmışlar, ani yükselim nedeni ile derin bir şekilde

⁶¹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 41

⁶² Atiker, M., 1983, *Age.*, s. 8

⁶³ Atiker, M., 1983, *Age.*, s. 8-9 ve ekler

⁶⁴ Atiker, M., 1983, *Age.*, s. 9-10

araziye gömülmüşlerdir⁶⁵. Gerçekten de tektonizmaya bağlı olarak yükselen Aydın Dağları'nda dar ve derin V profilli vadilerde akan dereler, genç vadiler oluşturmuşlardır. Denge profiline ulaşmamış bu vadilerin derinlikleri yer yer 500 m'yi bulmaktadır. V profilli genç vadiler tabandan yoksundur. Tabanlı vadilere 350 m'nin üstünde pek rastlanılmamaktadır.

Pliosen'de başlayan yeni aşındırma süreci Kuaterner'de meydana gelen yeni yükselim hareketi ile bitmiştir. Başlayan yeni aşınım sürecinde, bloklar etrafına aşındırılan malzemeler taşınmıştır. Aydın Dağları'nın güney kısmını kuşatan bu depolar, *Tmolos depoları* adı ile anılmaktadır. Tmolos depolarının oluşumu Alt Pleistosen'de başlamış ve son interglasyal döneme kadar sürmüştür, Pleistosen'de meydana gelen hareketler ile faylanarak parçalanmış ve reliyefin ana hatları oluşmuştur⁶⁶. Sahada Pliyo-Kuaterner araziler faylı basamaklı bir halde farklı yüksekliklerde piedmont ovalarını meydana getirirler. Bu arazilere Hasköy çevresinde 250-600 m, Eycelli çevresinde 400-700 m'ler arasında rastlanmaktadır⁶⁷.

Topografyanın özellikle bu kısmında, önemli bir birimi oluşturan Tmolos depoları farklı araştırmacılar tarafından incelenmiştir. *Tmoloschutt*, *Tmolos depoları* ya da *Bozdağ döküntüleri* adı verilen bu birim ilk olarak jeolog PHİLLİPSON tarafından incelenip bulunan fosillere göre Oligosen-Pliosen yaşı verilmiş⁶⁸, daha sonra ise ERİNÇ tarafından daha detaylı bir çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmalara göre, eski Küçük Menderes kütesinin parçalanmasından sonra oluşan Aydın Dağları'nın güney eteklerinde "*Tmoloschutt*" adı verilen depolar oluşmuştur⁶⁹. Bozdağlar'ın kuzey eteklerinde de bulunan Tmolos depoları, Aydın Dağları'nın güney eteklerinde batıda Ortaklar civarından başlayıp, doğuda Horsunluya kadar olan alanda yayılış göstermektedir. 1 ilâ 3 km arasında değişen genişliğe sahip olan birimin kalınlığı yaklaşık 200 m'dir⁷⁰.

⁶⁵ Atiker, M., 1985, *Age.*, s. 10-11

⁶⁶ Erinç, S., 2000, *Age.*, s. 535; Erinç, S., 1954, *Age.*, s. 92

⁶⁷ Atiker, M., 1983, *Age.*, s. 11

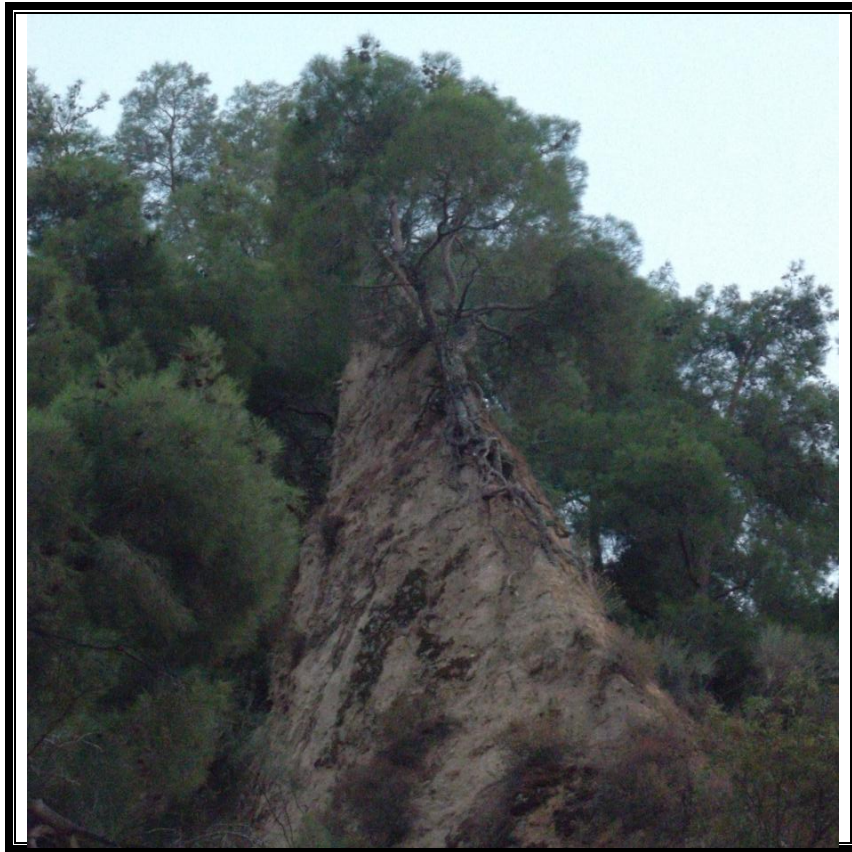
⁶⁸ Alfred Philippson, Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien, IV Petermanns Mitteilungen, Ergänzungshefte, No: 180, 1914'den aktaran: Erinç, S., 1954, *Age.*, s. 50

⁶⁹ Erinç, S., 1954, *Age.*, s. 50

⁷⁰ Erinç, S., 1954, *Age.*, s. 67

Bu depolar, tabakalanmamış iri ve iyi yuvarlanmış çakıllardan ve bunları tutan gevşek bir hamurdan meydana gelmiştir⁷¹. Bu sebeple yağışlarla kolayca ayrılmakta yer yer kütle hareketleri ve kaya düşmelerine rastlanabilmektedir. Depo içindeki unsurları birleştiren hamur, evvelce daha nemli iklim şartlarında oluşmuş, humisol toprakların taşınarak depo edildiği, kumla karışmış killi bir birimdir. Çakıl, kum ve kilden oluşan bu hamur, nemli dönemlerde iyice yıkanmış, ardından kurak bir dönem geçirmiştir⁷². YALÇINLAR, Bozdağ çakılları adını verdiği Tmolos depolarının, Kuvaterner'de meydana gelen toptan alçalma sonucunda kuzeye doğru hafif eğimlendiğini ileri sürmektedir⁷³.

Tektonik hareketler ile yükselen depolar üzerinde teşekkül eden, konsekant akarsular, seyelan suları ve sel yataklarının oluşturduğu engebeli hal ile oluşumu bugün de devam eden, kırgıbayır (badlands) topografyası gelişmiştir⁷⁴ (Foto 4 ve 5).

Foto 4. İyi Tutturulmamış ve Kolay Ayrışan Bir Depo Özelliği Gösteren Tmolos Depolarından Bir Görünüş.

⁷¹ Erinç, S., 1954, *Age.*, s. 89

⁷² Erinç, S., 1954, *Age.*, s. 90

⁷³ Yalçınlar, İ., 1970, *Age.*, s. 78

⁷⁴ Erinç, S., 1954, *Age.*, s.91 ; Göney, S., 1975, *Age.*, s. 43 ; Atiker, M., 1983, *Age.*, s. 12 ; Atiker, M., 1985, *Age.*, s. 14 ; Darkot, B.,Tuncel, M., 1995, *Age.*, s., 51

Tmolos depoları arızalı topografik yapısı nedeniyle yerleşmelerin yayılışında da etkili olmuştur (Foto 6). Örneğin Nazilli şehrinin kuzey sınırı Tmolos depoları tarafından çizilmiş haldedir. Şehrin kuzeyinde Pınarbaşı mevkiinde kalınlığı 120 m'yi bulan Tmolos depoları içinde dereler gömük bir şekilde akmaktadır⁷⁵. Yıldıztepe, Aydoğudu ve Pınarbaşı mahalleleri bu kesimde yer alır⁷⁶. Meskenler, topografyanın elverdiği ölçüde bu depolara sokulmuşlar ancak depoların kalınlığının arttığı dik eğimli kesimlerde son bulmuşlardır.

Foto 5. Tmolos Depoları üzerinde arızalı bir topografya gelişmiştir.

Nazilli şehrinin sınırlarını belirlemesinin yanında, Tmolos depoları kırsal yerleşmelerin kuruluş yerini de etkilemektedir. Örneğin Hasköy ve Dereağzı gibi köylerin yerleşim alanı, Tmolos depolarının sona erdiği ve eski kütle ile kesiştiği bir depresyon sahasıdır⁷⁷. Bu durum özellikle Dereağzı köyünde çok barizdir. GÖNEY, bu kesimde tarihi yerleşmelerin, arızalı sahada dik yamaçlar üzerindeki düzlüklere kurulduklarına; günümüzdeki köylerin tepelik alanlara sokulan vadi tabanları ya da

⁷⁵ Erinç, S., 1954, **Age.**, s. 69

⁷⁶ Aydan Erkaya, "Nazilli Şehri" (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989) s. 6

⁷⁷ Erinç, S., 1954, **Age.**, s. 70

kenarlarında yoğunluk kazandığına işaret etmektedir⁷⁸. Bu vadiler ve sel yarıntıları ile arızalanmış sahada Bozyurt, Kestel, Ocaklı, Dallica, Sailer, Kardeşköy, Gedikaltı, Bayındır, Yalınkuyu köyleri, Neojen depolarını yaran vadilerin içine, taşkın yataklarına ya da kenarlarına kurulmuş yerleşmelere örneklerdir.

Foto 6. Yerleşmenin Kuzeyinde Önce Tmolos Depoları Onun Arkasında Dağlık Alan Yükselmektedir.

Dördüncü zamanda Anadolu üzerindeki bazı iç ovaların tabanlarında, faylanmalara bağlı olarak ani seviye değişimleri olmuştur. Bu faylanan sahalardan biri de Aydın ve çevresidir⁷⁹. Esasen, derin faylar ve jeoloji, yörenin morfolojisini ve akarsu şebekesini etkilemiş, grabenlere yerleşen akarsular derin alüvyal depolar oluşturmuş, yüksek sahalardaki akarsularda drenajlarını bu ana akarsulara uydurmuşlardır⁸⁰. Geniş drenaj ağı içinde periyodik ve sürekli akarsular, bol miktarda malzemeyi aşağı seviyelere taşımışlardır. Çökmenin gerçekleştiği bu

⁷⁸ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 43

⁷⁹ Ernest Chaput, *Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatları*. (Çev. Ali Tanoğlu) (İstanbul: Coğrafya Enstitüsü yayın 324, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı 11, 1976), s. 261

⁸⁰ Necdet Tunçdilek, *Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3279, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 3, 1985), s. 63 ; Ardos, M., 1992, *Age.*, s. 97-98

sahalar, Nazilli ilçesinden de geçen Büyük Menderes nehri ve Akçay'ın aktığı geniş alüvyal ovaları oluşturmuştur.

Batı Anadolu'da çöküntü havzaları, farklı yönlü çöküntüler ile birbirlerini kesmektedir. Büyük Menderes çöküntüsü ve Akçay çöküntülerinin kesişim alanı, Nazilli ilçesi yakın çevresindedir⁸¹. Bu nedenle Nazilli ovası, yakın çevresindeki birçok düzlük alana göre nisbeten daha geniş bir alana yayılma imkânı bulabilmiştir.

Büyük Menderes ovası dışında bu ovalardan araştırma sahası sınırları içinde bulunan Akçay ovası araştırma sahasının güney kısmında, Madranbaba Dağı ve Karıncalı Dağ arasında bulunur. Ova, Karıncalı Dağ ve Madranbaba Dağı arasındaki Bozdoğan (Akçay) grabeninde yer almaktadır. Akçay, graben içinde menderesler çizerek akmakta ve kuzeyde Büyük Menderes nehrine karışmaktadır. Bu grabenin içinde bulunduğu KB-GD uzanışlı tektonik hatta tektonizma, muhtemelen Üst Miyosen'de etkisini arttırmış ve Pliyosen'de bu grabenin oluşmasına neden olmuştur⁸².

Büyük Menderes ovasının, kuzeyini birikinti koni ve yelpazeleri ile Tmolos depoları boylarken, güney kenarında ise birikinti konileri ve temel arazi ile karşılaşılır⁸³. Aynı durum Akçay vadisinde de görülmektedir. Büyük Menderes nehrinde olduğu gibi birikinti koni ve yelpazelerinin yer yer ötelediği nehrin taşkın ovası, doğuda Karıncalı Dağı'nın, batıda ise Madranbaba Dağı'nın eteklerindeki birikinti koni ve yelpazeleri ile sınırlanmaktadır. Ancak Tmolos depolarına burada rastlanılmamaktadır. İlçenin güney kısmı, Akçay'ın da eğimini iyice kaybettiği bir alana tesadüf etmektedir. Bu kesimde Akçay üzerinde ırmak adalarına rastlanılır ve Uzunçam köyünün batısında art bataklıklar olduğu görülür.

Büyük Menderes nehrinin doğudan araştırma sahasına girdiği kısım yaklaşık 70 m civarında iken araştırma sahasını terk ettiği batı sınırında yükselti 55 m kadardır. Genel eğimin batı yönlü olduğu havzada eğim değerlerinin oldukça düşük olması nedeniyle nehir serbest menderesler çizerek akmaktadır. Yıl içinde debinin arttığı dönemlerde taşıdığı materyeli arttıran nehir yatağını da sıklıkla değiştirmiştir. Sahada Büyük Menderes nehrinin terk ettiği yataklara, eski menderes yeniklerine

⁸¹ Ahmet Ercan, "Nazilli'de Petrol Var mı?", **Batı Anadolu Hammadde Kaynakları Sempozyumu BAKSEM'99**, İzmir (1999), s. 12-25

⁸² Kara, H., 2001, **Age.**, s. 72

⁸³ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, **Age.**, s. 9; Atiker, M., 1983, **Age.**, s. 15

rastlamak mümkündür. Bu durum Akçay içinde geçerlidir. Akçay Bozdoğan ovası ve çevresinde örgülü bir ağa sahiptir⁸⁴.

Büyük Menderes nehri serbest menderesler çizerek aktığı yatağında zaman zaman kuzeye yada güneye doğru sokulmuştur. İsabeyli-Hamzallı hattında nehir etek ovalarına kadar sokulmaktadır. Güneyde ise eski yataklar Dualar ve Pirlibey çevresinde Karıncalı Dağı'na kadar sokulmuştur. Bu durumda nehrin depresyon içinde 3 km civarında bir mesafede sıklıkla yatağını terk edip değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Araştırma sahasında tesviye çalışmaları yapılmış olması nedeniyle leveler tahrip edilmiş ve büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca Büyük Menderes nehri yatağının müdahalelerle derinleştirilmesi de yeni oluşumların gelişmesine engel olmuştur.

Foto 7. Esenköy'ün Batısında Akçay'ın Mecrasındaki Ard Bataklıklar ve Irmak Adalarının Uydu Görüntüsü. (Kaynak: Google earth)

Saha depremsellik açısından oldukça riskli bir bölgedir. Yapılan çalışmalarda, tarihsel ve aletsel dönem kayıtlarından, bölgede şiddetli depremlerin olduğu görülmektedir⁸⁵. Büyük Menderes grabenini konu alan bu çalışmalarda özellikle

⁸⁴ Kara, H., 2001, *Age.*, s. 118

⁸⁵ Ahmet Ercan, "Batı Anadolu'da Yer Kabuğu, Yeraltı Kaynakları ve Depremle Sarsılma Özelliği", **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, (Nazilli: 2001a), s. 121-129 ; Bengi Eravcı, "Büyük Menderes Grabeni İçindeki Aktif Fayların Jeolojisi ve Paleosismisitesi", (Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006), s. 27-45

Aydın ve çevresinde tarihsel dönem kayıtlarında şiddeti Mercalli ölçeğine göre IX'u bulan depremler gerçekleşmiştir. Bu depremlerin Richter ölçeğine göre büyüklükleri yaklaşık olarak 19 Ağustos 1895 depreminin 6,5; 20 Eylül 1899 depreminin ise yaklaşık 6,8'dir⁸⁶. İki depremin de merkez üssü, Aydın ve yakın çevresidir. Özellikle 1899 depreminin merkezinin Nazilli yakınları olması sebebi ile tahribat çok fazla olmuştur⁸⁷.

Sahada yapılan incelemelere göre Nazilli ve çevresinde her 113 yılda bir yıkıcı ya da orta yıkıcı depremin olduğu⁸⁸, Mercalli ölçeğine göre X şiddetinde depremlerin, bölgede 160 yılda ve %65 olasılıkla olabileceğine değinilmiştir⁸⁹.

1751 ve 2001 yılları arasındaki magnitudü 4.0 ve üzerinde 214 depremin meydana geldiği ve bu depremlerin yoğunluk merkezlerinden birinin Sultanhisar-Nazilli-Yenipazar üçgeni olduğu tespit edilmiştir⁹⁰. Bu süreç, bölgedeki kayıtlı en eski depremlerden olan M.Ö. 26 yılındaki depremden başlatılırsa 4,0'ın üzerinde 370 depremin olduğu görülmektedir. Aletsel dönemde ise en büyük deprem 6,8 büyüklüğündeki 16 Temmuz 1955'te gerçekleşen depremdir⁹¹. Tutulan kayıtlara göre, sahada hasar yapan depremlerin olduğu, yıkıcı bir depremin olma ihtimalinin de her zaman mevcut olduğu görülmektedir. Zira bir yerde meydana gelen belirli bir büyüklükteki depremin yeniden tekrar etmesi beklenir⁹². İlçede yerleşmelerin yayılış alanları ve kat sayıları belirlenirken bu husus dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Nazilli ilçesinde depremler dışında etkili olan diğer bir doğal afet de kütle hareketleridir (Foto 8-9-10). Ters eğimli fayların olması, çatlaklar ve yamaç boyunca görülen ondülasyonlu yapı, heyelanların varlığını göstermektedir. Künepe mahallesi, Eycelli ve Gedik köylerinde de yer kaymalarına rastlanmaktadır. Künepe mahallesinde periyodik akışlı derelerin alttan aşındırması nedeniyle yamaçlardan eğim doğrultusunda harekete geçen kütle nedeniyle elektrik direklerinde kaymalar

⁸⁶ Eravcı, B., 2006, **Age.**, s. 31-33 ; Ercan, A., 2001a, **Age.**, s. 123

⁸⁷ Bu depremin ortaya çıkardığı tahribat için Bkz. Eravcı, B., 2006, **Age.**, s. 33-37; Mehmet Utku, Zühal Utku ve Şenol Özyalın, "Menderes Çukuru Depremleri: Nazilli Dolayının Deprem Çekincesi", **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, (Nazilli: 2001), s. 41

⁸⁸ Ercan, A., 2001a, **Age.**, s. 129

⁸⁹ Mehmet Utku, Zühal Utku ve Şenol Özyalın, "Menderes Çukuru Depremleri: Nazilli Dolayının Deprem Çekincesi", **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, (Nazilli: 2001), s. 46

⁹⁰ Utku, M., Utku, Z., Özyalın, Ş., 2001, **Age.**, s. 31-34

⁹¹ Utku, M., Utku, Z., Özyalın, Ş., 2001, **Age.**, s. 39

⁹² Ahmet Ercan, "Sunuş Metni Nazilli Deprem ve Kentsel Tasarım", **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, (Nazilli: 2001b)

görülmüştür. Ayrıca Apaklar, Çatak, Yukarıörencik gibi köylerde *creep* (sürünme) olayına rastlanılmaktadır. Bu nedenle bazı ağaç gövdelerinin şekli bozulmuştur.

Gedik köyünde ise yer kaymaları daha şiddetli olup, meskenlere zarar vermektedir. Köyün içinde yapılan duvarlarla yer kaymalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak yollarda ve bazı meskenlerde heyelanlara bağlı hasarlar tespit edilmiştir. Köy arazileri içinde eğimli bölgelerde teraslama yapılarak heyelanın şiddeti azaltılmaya çalışılsa da pek başarılı olunamamıştır.

Foto 8. Kütle Hareketlerine Örnekler: Teraslanan Sahalarda dahi Tarım Alanı Kayıpları Olabilmektedir.

Ayrıca özellikle Aydın Dağları üzerinde metamorfik şistlerin bulunduğu yol yarmalarında, yamaç dengesinin bozulması nedeniyle, kaya düşmesi ve kütle hareketleri nedeniyle kış aylarında yollar kapanabilmektedir. Kestel köyünün üzerinde kurulu olduğu depolar (yörede Gül Tepe olarak anılır), gevşek yapılı olması sebebiyle yağışlarla ve sel erozyonu ile kolayca aşınmakta ve köyde kaya düşmesi olayları ile karşılaşmaktadır.

Şimşelli köyü Tuzakdere mahallesi ve Demirciler köyü arasındaki faylar, topografyadaki değişime neden olarak, ani eğim değişiklikleri, göçükler, heyelanlar ve sıcak su oluşumlarına sebep olmuştur⁹³.

⁹³ Sözbilir, H., 1989, **Age.**, s. 22

Foto 9. Kütle Hareketlerine rnekler: Gedik Köyündeki Heyelanlar Setlerle Engellenmeye alışılmaktadır.

Foto 10. Kütle Hareketlerine rnekler: Künepe Mahallesiinde Elektrik Direklerinde Kaymalar.

Araştırma sahasındaki kütle hareketlerinin bir kısmı da beşeri sebeplerle olmaktadır. Özellikle Hasköy ve Bayındır kömür ocaklarının galerileri bu şekilde yer kaymalarına sebep olmaktadır. Bu bölgede killi marnlı birimlerde hidrasyona bağlı şişmelerin de süreçte etkisi olmaktadır⁹⁴. Açık işletme şeklinde yapılan madencilik sahadaki heyelan üzerinde hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Özellikle Dereağzı'nda köylüler bu durumdan şikayetçi olduklarını mülakatlar sırasında dile getirmişlerdir.

1. 2. İklim Özellikleri

İklim bir bölgedeki beşeri faaliyetlerin esas belirleyicilerdendir ve mekândaki sosyal, politik ve ekonomik öğelerle etkileşim içerisindedir⁹⁵. Özellikle yağış ve sıcaklık gibi iklimatik özelliklerin bilinip doğru yorumlanması tarım, turizm, inşaat vb. sektörler için büyük önem taşır⁹⁶. Nazilli ilçesi beşeri ve ekonomik zenginliğinin büyük bir kısmını içinde bulunduğu Büyük Menderes grabeninin ılıman iklim şartlarına borçludur. Önemli bir üretim bölgesi olan bu sahada, tarımsal ürünlerdeki çeşitlilik, münbit ovasından birim alanda birçok sahaya göre daha fazla ürün alınması, dağlık alanlarındaki ürünlerin verimliliği ve kalitesi, hatta uzun yaşam merkezi olmasındaki en önemli faktörlerden biri, araştırma sahasındaki iklim şartlarıdır. Nazilli ilçesinde yüksek gelir getiren (İncir, zeytin, kestane) ürünlerin yetiştirilebilmesi ve vejetasyonun yıl boyunca kesintiye uğramaması, iklimin incelenen sahadaki tarımsal hayata olumlu etkisinin bir göstergesi durumundadır.

Nazilli ilçesinde iklimin genel karakterini ortaya koyabilmek için Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün rasat sonuçlarının yanı sıra araştırma sahası ile ilgili yapılan ve sonuçları benzerlik gösteren önceki çalışmalara⁹⁷ ve tezlere⁹⁸ de sıklıkla başvurulmuştur. Nazilli ilçesinde beşeri çeşitliliğin en önemli kaynağı olan iklimin iyi analiz edilebilmesi için, sadece araştırma sahasında değil, yakın

⁹⁴ Atiker, M., 1983, **Age.**, s. 14

⁹⁵ M. Ali Özdemir ve Okan Bozyurt, "İklim Salınımlarının Uygarlık Üzerindeki Etkilerine Kronolojik Bazı Örnekler", **Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına Bildiriler Kitabı 29-30 Eylül** (İstanbul: Çantay Yayıncılık, 2005), s. 612

⁹⁶ Hasan Kara, "Muğla'nın İklimi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı : 1 (1998), s. 123

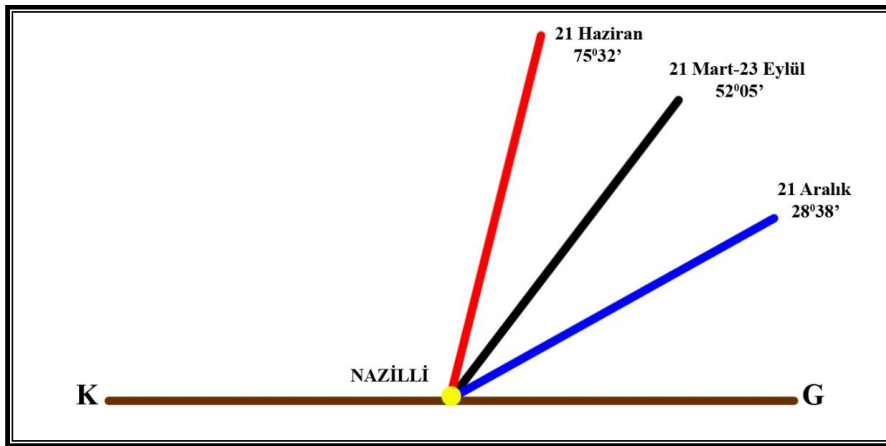
⁹⁷ Göney, S., 1975, **Age.** ; Asaf Koçman, **İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerine Etkileri Açısından Ege Ovalarının İklimi** (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 73, 1993a)

⁹⁸ Arife Karadağ, "Ege Bölgesinde Yağış Dağılışı ve Yağış Özellikleri", (İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993); Songül İkto, "Büyük Menderes Depresyonu'nun İklim Özellikleri", (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000) ; Yasemin Özdemir, "Büyük Menderes Nehrinin Arazi Kullanımı ve Su Yönetimi Açısından İncelenmesi" (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009)

çevresindeki meteoroloji istasyonlarında yapılan rasat sonuçlarından da faydalanılmıştır. Bu konuda araştırma sahası, diğer birçok bölgeye göre avantajlı bir konumdadır. Çünkü hem Nazilli’de hem de yakın çevresinde uzun yıllardır rasat yapan pek çok meteoroloji istasyonu bulunmaktadır. Depresyon sahasında 60 m yükseklikte yer alan Nazilli meteoroloji istasyonunda, 1970-2010 yılları arasında düzenli olarak meteoroloji rasatları tutulmuştur. Araştırma kapsamında Nazilli, Sultanhisar, Kuyucak, Aydın, Söke, Sarayköy, Denizli ve Karacasu* meteoroloji istasyonlarının verileri kullanılmıştır.

Bir yerin iklim özelliklerini belirleyen en önemli faktörlerden biri, o yerin dünya üzerindeki matematiksel konumudur. Çünkü bu konum, çevresindeki özel koşullardan, yani özel konum özelliklerinden bağımsız tutulursa güneş ışınlarının geliş açısına ve dolayısı ile bölgenin güneşten alacağı enerjiye doğrudan etki etmektedir⁹⁹. Ayrıca bir yerdeki hava kütleleri ve güneş radyasyonu da matematiksel konum ve planater faktörlerden etkilenir¹⁰⁰. Nazilli ilçesi yaklaşık $37^{\circ}55'$ kuzey enleminde bulunmaktadır. Bu konumuyla ılıman iklim koşullarının görülebileceği bir coğrafi pozisyonudur.

Yaklaşık olarak $37^{\circ}55'$ kuzey enleminde bulunan Nazilli Meteoroloji İstasyonu’na, güneş ışınları ekinoks tarihleri olan 21 mart ve 23 eylül tarihlerinde $52^{\circ}05'$, yaz gün dönümü olan ve en büyük açılarla geldiği 21 haziranda $75^{\circ}32'$, kış gün dönümü olan ve en küçük açılar ile geldiği 21 aralıkta ise $28^{\circ}38'$ açıyla gelmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Nazilli’de Güneş Işınlarının Belirli Tarihlerde Geliş Açıları.

* Araştırmada örnek seçilen istasyonların verileri Nazilli, Aydın, Denizli,’de 1970-2010, Karacasu 1977-1999, Kuyucak 1985-2010, Söke’de 1970-1985, Sultanhisar’da 1972-2010, Sarayköy’de 1970-2000 tarihleri arasında kapsamaktadır.

⁹⁹ Oğuz Erol, **Genel Klimatoloji** (5.Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1999), s. 36-39

¹⁰⁰ Saadettin Tonbul, “Bingöl Ovası ve Çevresinin İklimi” **Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler**, Cilt: 4 Sayı: 1: 263-314 (1990) s. 267

Araştırma sahasında günlük ortalama güneşlenme süresinin bir yıllık ortalaması 7,41 saattir (Tablo 1.). Türkiye'nin bulunduğu matematiksel konum nedeniyle günlük ortalama güneşlenme süresinin bu ortalamanın üzerinde olduğu dönem, mart ve ekim ayları arasındadır. Bu süre ocak ayından marta doğru artarken, eylül ayından aralığa doğru kısalmaktadır. Kapalı ve kısa kış günlerinde bu süre iyice azalmakta, aralık ayında ortalama güneşlenme süresi 3,49'a düşmektedir. Hiçbir ayın ortalama güneşlenme süresinin 12 saati bulmadığı araştırma sahasında, günlük ortalama güneşlenme süresinin en uzun olduğu ay 11 sa 34 dk ile temmuz ayıdır.

Tablo 1. Nazilli'de Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (saat-dak) (1970-2010)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Y.O.
Güneşlenme Süresi	4,37	5,09	6,10	7,23	8,47	11,04	11,34	10,52	9,30	7,12	5,10	3,49	7,41

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Güneşlenme süresine paralel olarak güneşten sağlanan enerjide de artış ve azalışlar olmaktadır. Yıllık ortalama güneşlenme şiddeti 371 cal/cm² dak olan Nazilli'de, güneşten gelen enerji miktarı gündüz süresinin uzun ve açık oluşuna paralel olarak 559,3 cal/cm² dak ile temmuz ayında en yüksek değerde iken, gündüz süresinin kısalığı ve havanın kapalılığı gibi sebeplerle en düşük olduğu ay, 157,1 cal/cm² dak ile aralık ayıdır (Tablo 2.).

Tablo 2. Nazilli'de Günlük Ortalama Güneşlenme Şiddeti (cal/cm² dak) (1970-2010)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Y.O.
Güneşlenme Şiddeti	189,8	251,8	341,3	426,2	498,1	561,4	559,3	512,8	433,4	310,6	210,9	157,1	371,1

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasının iklimi, Türkiye'nin dahil olduğu bir maroklima olan subtropikal kuşağın batı kıyılarında görülen Akdeniz iklim tipindedir¹⁰¹. Genel hatlarıyla bu iklim tipinde yazlar sıcak ve kurak kışlar ise ılık ve yağışlı geçer. Bölgede iklimin karakterini, Türkiye üzerinde etkili olan basınç alanları ve hava kütleleri belirlemektedir¹⁰². Bu hava kütlelerinin etkileri yerel etmenler vasıtası ile değişikliğe uğramaktadır. Yaz ve kış aylarında oluşan cepheler, bunların zaman ve

¹⁰¹ Sırrı Erinç, **Klimatoloji ve Metotları** (4. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, Yayın No: 276, 1996), s. 295

¹⁰² Asaf Koçman, **Türkiye İklimi** (İzmir Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 72, 1993b), s. 6

mekâna göre yerleri, siklonik faaliyetlerin şiddeti ve frekansı bölgedeki iklimin hususiyetini belirler¹⁰³.

Kuzeyde oluşan soğuk karakterli polar hava kütleleri ile güneydeki tropikal karakterli hava kütlelerinin mevsimlere göre değişen etkileri Türkiye iklimini şekillendirir¹⁰⁴. Türkiye ve araştırma sahası yazları Basra alçak basıncı ve Azor yüksek basıncının; hava kütlesi olarak da denizel tropikal ve karasal tropikal hava kütlelerinin tesiri altındadır¹⁰⁵.

Kışları ise yaz mevsiminde Akdeniz havzasının tamamını kaplayan tropikal kütlelerin aksine kuzeyli ve güneyli hava akımlarının bir karşılaşma sahası haline gelen Doğu Akdeniz havzası, bir konverjans sahası halini alır ve sahada faal bir frotajenez görülür¹⁰⁶. Türkiye geneli ve araştırma sahası bu mevsimde İzlanda ve Akdeniz Alçak Basınç Merkezleri ve Sibiryaya Yüksek Basınç Merkezinin etkisinde denizsel ve karasal kutbi hava kütlelerinin tesiri altındadır¹⁰⁷.

Araştırma sahasında reliyefin düzeni, kıyılarıdaki Akdeniz ikliminin etkisinin yükseltti, bakı vb. koşullara göre değiştirerek de olsa içerilere sokulmasına imkân tanır¹⁰⁸. Bu bakımdan araştırma sahası, denizden çok uzakta olmayan bir konumdadır. Ayrıca Büyük Menderes oluşu içerisinde, denizden 60 m yükseklikte olduğu için, yükseltinin etkisi de büyük oranda görülmez. Ancak ovalık saha ve dağların etek kısımları dışında, araştırma sahasında yüksekliği 1600 m'ye kadar ulaşan dağlık sahalarda yüksek kesimlerde sıcaklık ve yağış değerlerinin depresyon tabanından farklılık göstereceği muhakkaktır. Zira Büyük Menderes depresyonu içinde sıcaklığın dağılımını belirleyen başlıca etmenler yükselti ve karasallıktır¹⁰⁹.

1.2.1. Sıcaklık

Nazilli Meteoroloji İstasyonu'nda 1970-2010 arası kapsayan 40 yıllık verilerine göre, yıllık ortalama sıcaklık 17,5 °C civarındadır. Sıcaklık değerleri, aynı

¹⁰³ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 69-71

¹⁰⁴ Erinc, S., 1996, *Age.*, s. 295

¹⁰⁵ Cemalettin Şahin, *Türkiye Fiziki Coğrafyası* (4. Baskı, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2011), s. 120

¹⁰⁶ Erinc, S., 1996, *Age.*, s. 298

¹⁰⁷ Şahin, C., 2011, *Age.*, s. 120-121

¹⁰⁸ Asaf Koçman, *İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerine Etkileri Açısından Ege Ovalarının İklimi* (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 73, 1993a), s. 3

¹⁰⁹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 74

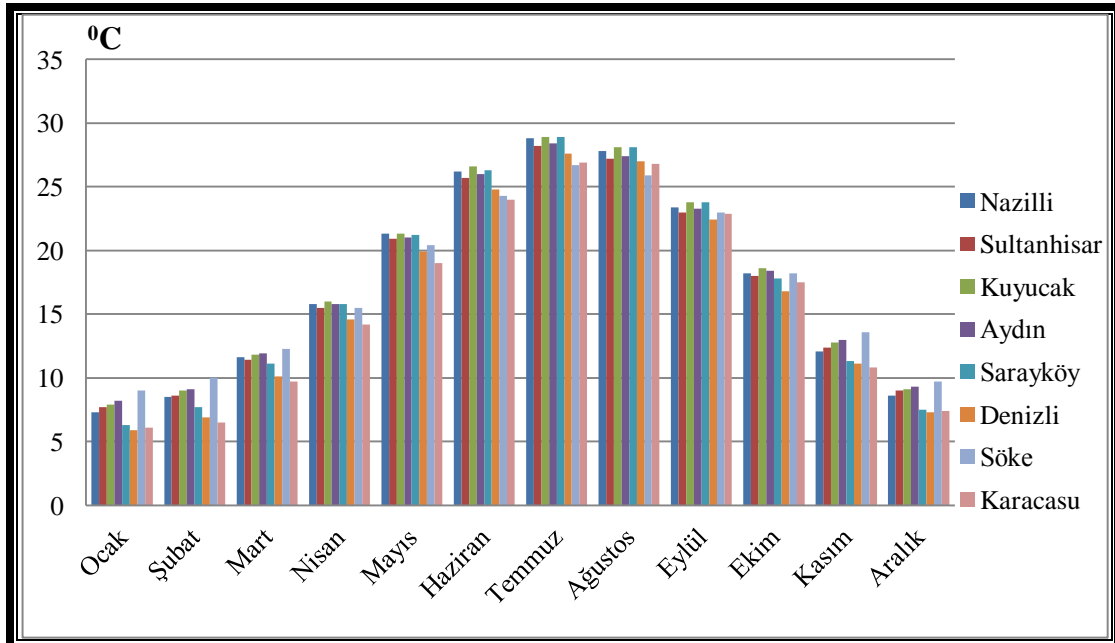

depresyon üzerinde Nazilli'nin yaklaşık 15 km batısındaki Sultanhisar'da (73 m) 17,3 °C ve doğusundaki Kuyucak istasyonunda (100 m) 17,8 °C'dir. Ortalama sıcaklık değerleri, birbirine benzer konum ve yükseklikteki bu istasyonlar ile benzerlik göstermektedir. Doğu ve batı yönlü diğer örnek istasyonların verilerine bakıldığında ortalama sıcaklık aynı depresyon içinde Nazilli'nin daha batısındaki Aydın istasyonunda 17,7 °C, 75 m yükseklikteki Söke istasyonunda 17,4 °C'dir. Depresyon içinde daha doğudaki istasyonların ortalama sıcaklıklarına bakıldığında Sarayköy'de 17,2°C, yükseltinin 426 m olduğu Denizli'de 16,2 °C olduğu görülmektedir. Bir kısmı araştırma sahası sınırları içerisinde bulunan Karıncalı Dağı'nın doğusunda, 550 m yüksekliğe sahip Karacasu istasyonunda ise bu değer 16 °C'dir (Tablo 3.). Denizli ve Karacasu'da yükselti ve bakı şartlarından dolayı ortalama sıcaklık farkı Nazilli'den 1 °C'den fazladır.

Tablo 3. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonların Aylık Ortalama Sıcaklıkları (°C)

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.Ort.
Nazilli	7,3	8,5	11,6	15,8	21,3	26,2	28,8	27,8	23,4	18,2	12,1	8,6	17,5
Sultanhisar	7,7	8,6	11,4	15,5	20,9	25,7	28,2	27,2	23	18	12,4	9	17,3
Kuyucak	7,9	9	11,8	16	21,3	26,6	28,9	28,1	23,8	18,6	12,8	9,1	17,8
Aydın	8,2	9,1	11,9	15,8	21	26	28,4	27,4	23,3	18,4	13	9,3	17,7
Sarayköy	6,3	7,7	11,1	15,8	21,2	26,3	28,9	28,1	23,8	17,8	11,3	7,5	17,2
Denizli	5,9	6,9	10,1	14,6	19,9	24,8	27,6	27	22,4	16,8	11,1	7,3	16,2
Söke	9	10	12,3	15,5	20,4	24,3	26,7	25,9	23	18,2	13,6	9,7	17,4
Karacasu	6,1	6,5	9,7	14,2	19	24	26,9	26,8	22,9	17,5	10,8	7,4	16,0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 3. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonların Aylık Ortalama Sıcaklıkları

Bu verilerden depresyon içinde doğu-batı yönünde sıcaklıkların pek değişiklik göstermediği görülmektedir. Kuzeyi ve güneyi dağlarla çevrili olan

depresyon tabanında, yeknesak topografyanın varlığı sıcaklıkların da çok fazla değişmemesine sebep olmaktadır¹¹⁰. Örnek istasyonlar içinde 1°C'lik farkların Denizli (426 m) ve Karacasu (550 m) istasyonlarında görülmesinden sıcaklık farkının topografya şartları ve yükselti farkından oluştuğu anlaşılmaktadır. Ege ovalarında yaz sıcaklıkları kıyılardan daha kavurucu olmaktadır¹¹¹. Bu nedenle Nazilli'de yaz sıcaklıkları denize daha yakın olan Söke'den yüksek olabilmektedir.

Her enlemin çeşitli faktörlere göre hesaplanmış normal sıcaklık değerleri bulunmaktadır. Ancak aynı enlem üzerindeki farklı istasyonlarda, özel konumlara bağlı olarak bu değer değişiklik gösterebilmektedir. İstasyonların kendi sıcaklıkları ile enlemin normal sıcaklığı arasındaki bu farka *anomali* denmektedir¹¹². Nazilli istasyonu yaklaşık 37°55' enleminde bulunmakta ve yıllık sıcaklık ortalaması 17,5°C'dir. Araştırma sahasının yakınından geçen 38° enleminin normal sıcaklığı ise 15,38°C dir¹¹³. Bu durumda araştırma sahasında yıllık ortalamalara göre 2.12°C pozitif anomali görülmektedir. Bu enlem üzerinde ocak ayında normal sıcaklıkta 6,68°C ile 0,62 °C pozitif anomali, temmuz ayında 24,72°C olan normal sıcaklıkla 4,08°C pozitif anomali bulunmaktadır. Pozitif anomaliler denizsel, negatif anomaliler ise karasallığın işaretidir¹¹⁴. Bu durum denizsel etkilerin Nazilli'de hissedildiğinin bir başka göstergesidir.

Aylık ortalama sıcaklıklara baktığımızda Nazilli'de ortalama sıcaklıkların en yüksek olduğu ay 28,8 °C ile temmuz ayıdır. Araştırma sahasındaki ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ay ise ocaktır. Bu ayda ortalama sıcaklık 7,3°C civarındadır. Sıcaklıkların yıllık seyrine bakıldığında, örnek istasyonların tamamında en sıcak ayın temmuz, en soğuk ayın ise ocak ayı olduğu görülmektedir. Genel sıcaklık eğrileri de tüm istasyonlarda birbirlerine paralel bir haldedir. Maksimum sıcaklıkların görüldüğü temmuz ayından sonra, Nazilli'de sıcaklık, ocak ayına kadar kademeli olarak düşmektedir. Ocak ayında en soğuk dönemini yaşayan araştırma sahasında, bu aydan sonra temmuz ayına kadar artan sıcaklık değerleri görülmektedir. Nazilli'nin bu özellikleri seçilen diğer araştırma istasyonlarının

¹¹⁰ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 74-75

¹¹¹ Kenan Arınç, *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Kıyı Bölgeleri*, I. Cilt,(Erzurum: Mega Ofset, 2006), s. 142-143

¹¹² Erol,O., 1999, *Age.*, s. 77

¹¹³ Enlemlere göre sıcaklıklar için Bkz. İ.Hakkı Akyol, "Türkiye'de Yeni Meteoroloji Rasat Serisinin Coğrafi Neticeleri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 01: 2-58 (1951), s. 13

¹¹⁴ Akyol, İ.H., 1951, *Age.*, s. 13-16; Koçman, A., 1993a, *Age.*, s. 37

tamamında benzer biçimdedir. Bunun sebebi, ılıman Akdeniz ikliminin Büyük Menderes depresyonunun tamamında etkilerini göstermesi ve havza içinde topografya şartlarının hemen hemen aynı olmasıdır. Büyük Menderes havzasında kara içine sokuldukça, diğer yerleşmelerin sıcaklık değişimlerinin buna benzer olduğu görülmektedir¹¹⁵.

Nazilli'nin denize uzaklığı kuş uçuşu yaklaşık 104 km'dir. Ancak tektonik hareketler neticesinde oluşan horst ve graben sistemi içindeki araştırma sahası ile deniz arasında, denizsel etkilerin bölgeye ulaşmasını önleyecek hiçbir doğal engel bulunmamaktadır¹¹⁶. Hatta bölgede *Deniz Yeli** olarak da adlandırılan batı yönlü rüzgârların etkisi, oluk biçimindeki vadide Nazilli'ye kadar ulaşmaktadır. Batıdan doğuya doğru örnek istasyonların sıcaklık amplitüdüleri incelendiğinde, farklar Söke'de 17,7°C, Aydın'da 20,2°C, Nazilli'de 21,5°C, Sarayköy'de 22,6°C ve Denizli'de 21,7°C'dir. Bu verilere göre Nazilli' nin batısındaki istasyonlarda sıcaklık amplitüdlerinin azalmış, denizden uzaklaştıkça denizsel etkilerin azalarak karasallığın arttığı doğudaki istasyonlarda ise amplitüdünün arttığı görülmektedir. Bu durum Ege bölgesinin iç kısımlarında daha da belirginleşmektedir¹¹⁷.

Sıcaklığın araştırma sahasında yükseltiye göre dağılımına bakıldığında, kısa mesafede büyük farklılıklar görüleceği şüphesizdir. Çünkü rasat işlemlerinin yapıldığı ova tabanında yükselti 60 m iken, kısa bir yatay mesafede Aydın Dağları'nın yüksek zirvelerinden olan Bey Dağı'ndaki aşınım yüzeylerinde yükselti Demirhankarlığı Tepe'de 1674 m, Kavgalıdağ Tepe'de 1622 m, Üçkayalar Tepe'de 1523 m ve Karlıkdağı Tepe'de 1509 m'dir. Ova tabanının, yaklaşık 60 m yükseltide olduğunu dikkate alınırsa adı geçen zirveler ile arasında yaklaşık 1500-1600 m yükselti farkı bulunmaktadır. Bu durumda Nazilli ovası ile aşınım yüzeyleri üzerindeki düzlükler arasındaki ortalama sıcaklık farkı yaklaşık 7-8°C'yi bulmaktadır. Aydın Dağları'nın araştırma sahasındaki ve yakınındaki zirvelerin üzerindeki aşınım yüzeylerinde, yıllık ortalama sıcaklık yaklaşık 9,5-10°C'dir. Araştırma sahasında en yüksekteki yerleşme olan Esentepe köyü 950 ilâ 1000 m

¹¹⁵ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 68-179

¹¹⁶ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 13

* Batı sektörlü rüzgarlara bu ismin verildiği daha önceki çalışmalarda belirtilmiştir. Bkz. Ali Dural, **Türkiye İncirciliği** (Ankara: Akın Matbaası, 1950) s. 18; Araştırma sahasında yaptığımız mülakatlar sırasında da batı sektörlü rüzgarlara bu ismin verildiği görülmüştür. Bu rüzgarlar hem ürünler üzerinde serinletici bir etki yapmakta hem de estiği dönemlerde Nazilli şehrindeki bunaltıcı sıcakların etkisini azaltmaktadır.

¹¹⁷ Koçman, A., 1993a, *Age.*, s. 37-40; Göney, S., 1975, *Age.*, s.79

aralığındadır. Bu köyde yıllık ortalama sıcaklık, yaklaşık 12-12,5 °C kadardır. Karıncalı Dağı'nda Dedebelem T. ve çevresinde de yıllık ortalama sıcaklık yaklaşık 10 °C'dir¹¹⁸. Sıcaklıktaki yükseliye bağlı bu değişim, çevrenin ekosistem özelliklerinde kendini iyice göstermektedir.

Ova tabanından dağlık sahaya doğru hem bitki örtüsü, hem de tarımsal faaliyetler kuşaklar şeklinde değişmektedir. Depresyon tabanında yılın hiçbir dönemi kalıcı kar bulunmaz iken, aşınım yüzeyleri yılın belirli dönemlerinde kar örtüsü altında kalmaktadır. Ayrıca dağlık kütle üzerinde sis ve nem oluşumu da ova tabanına göre daha sık olmaktadır. Bu nedenle ova tabanında ve dağlık kütlelerin eteklerinde zeytin, incir gibi yüksek sıcaklıklara dayanan bitkiler yayılış gösterirken, özellikle 800 m'den sonra kestane gibi nemcil türler, aşınım yüzeylerinde ise geven, sığırkuyruğu, vb türler görülmektedir. Sıcaklığa bağlı olarak doğal bitki örtüsü içinde ovadaki ve dağ eteklerindeki makilik sahadan kademeli olarak, kızılçam ormanlarına ve daha üstlerde ise karaçam ormanları sahasına geçilmektedir. Aydın Dağları üzerindeki tepelerin birçoğunda ovadaki sıcak ve kurak dönemin aksine zirvelerdeki dulda alanlar, yükseliye bağlı olarak yıl boyu serin olmakta ve buralarda açılan kuyularda kar depo edilebilmektedir.

Tablo 4. Nazilli'de En Düşük Sıcaklıklar ve Tarihleri (°C) (1971-2012)

Aylar		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	En Düş. Yıl ve Değer
En Düşük	Günü	16	4	2	11	4	3	6	30	24	21	26	29	16 Ocak
	Yılı	1973	1992	1980	1997	1990	1990	1985	1988	1972	1972	1995	2006	1973
	Sıcaklık (°C)	-8.5	-7.0	-3.0	-1.1	1.9	7.6	12.0	12.0	6.8	0.5	-3.8	-5.3	-8.5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında 1971-2012 tarihleri arasındaki 41 yılı içeren rasatlarda, en düşük hava sıcaklığı -8,5°C ile 16 Ocak 1973 tarihinde ölçülmüştür(Tablo 4.). Nazilli'de en yüksek sıcaklık ise aynı yıl 19 Temmuz 1973'te yaşanmıştır. Bahsi geçen günde hava sıcaklığı 44,8 °C'yi bulmuştur (Tablo 5.).

Tablo 5. Nazilli'de En Yüksek Sıcaklıklar ve Tarihleri (°C) (1971-2012)

Aylar		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	En Yük. Yıl ve Değer
En Yüksek	Günü	1	27	27	22	23	27	19	20	1	7	2	1	19 Temmuz
	Yılı	2010	1989	2001	2008	1973	2007	1973	2008	2007	1984	2004	2012	1973
	Sıcaklık (°C)	22.5	24.5	31.5	34.4	39.7	44.2	44.8	44.3	43.7	37.9	30.1	25.5	44.8

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

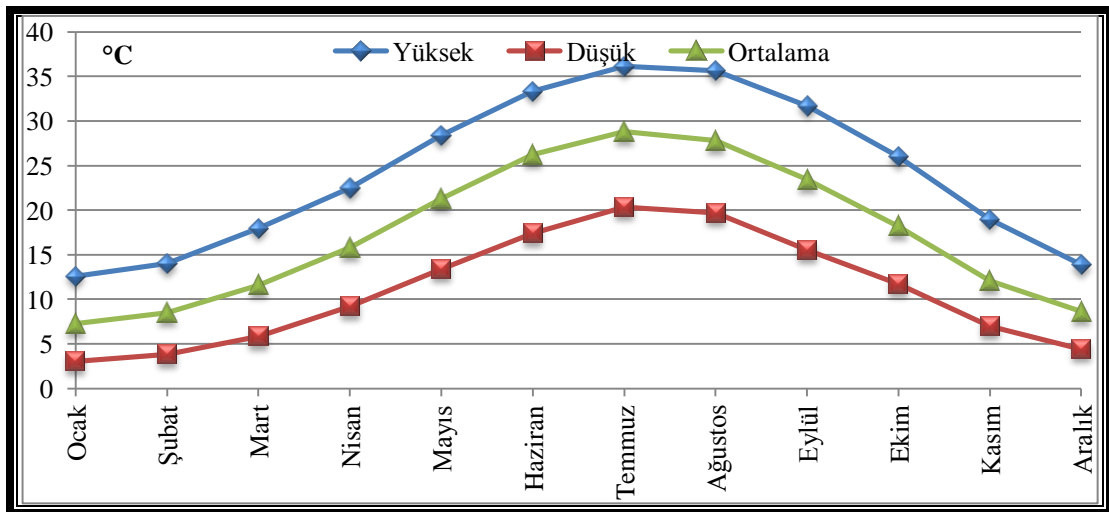
¹¹⁸ Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 26

İlçedeki ortalama yüksek ve düşük sıcaklıklara bakıldığında yıllık ortalama yüksek sıcaklığın ortalama sıcaklıktan $6,8^{\circ}\text{C}$ yüksek, yıllık ortalama düşük sıcaklığın ortalama sıcaklıktan $6,6^{\circ}\text{C}$ düşük olduğu göze çarpmaktadır. Yüksek sıcaklıklar ortalaması, mart ayıyla ortalama sıcaklığın üzerine çıkmakta ve temmuz ayında $36,1^{\circ}\text{C}$ ile en yüksek değere ulaşmaktadır (Tablo 6.). Kış aylarındaki yüksek sıcaklıkların da aralık-ocak-şubat devresinde, yıllık ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Mart ve kasım arasını kapsayan 9 aylık devrede aylık ortalama yüksek sıcaklıklar, yıllık ortalama yüksek sıcaklıkların üzerindedir. Düşük sıcaklıkların ortalamalarına bakıldığında 3°C ile ocak ayı, en düşük sıcaklığın yaşandığı aydır (Tablo 6.). Haziran-temmuz-ağustos aylarında aylık ortalama düşük sıcaklıklar, yıllık ortalama sıcaklığın üzerindedir. Mayıs-kasım ayları arasında ise aylık ortalama düşük sıcaklıklar, yıllık ortalama düşük sıcaklıkların üzerindedir.

Tablo 6. Nazilli’de Ortalama Sıcaklık, Ortalama Yüksek ve Düşük Sıcaklıkların Aylık Gidişi ($^{\circ}\text{C}$) (1970-2010)

Değer	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Y.O.
Yüksek Sıc.	12,6	14	18	22,5	28,4	33,3	36,1	35,6	31,7	26	19	13,9	24,3
Düşük Sıc.	3	3,8	5,8	9,2	13,4	17,4	20,3	19,7	15,5	11,7	7	4,4	10,9
Ort.Sıc.	7,3	8,5	11,6	15,8	21,3	26,2	28,8	27,8	23,4	18,2	12,1	8,6	17,5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 4. Nazilli’de Ortalama Sıcaklık, Ortalama Yüksek ve Düşük Sıcaklıkların Aylık Gidişi ($^{\circ}\text{C}$) 1970-2010

Bir sahanın iklimi analiz edilirken eşik değerler olarak adlandırılan termik sınır değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu değerler beşeri ve ekonomik faaliyetler üzerinde etkili olduğu için coğrafya çalışmalarında dikkate

almaktadır¹¹⁹. Günlük sıcaklık şartları bakımından eşik değerleri donlu gün, şiddetli donlu gün, yaz günü, tropik gün, boğucu sıcaklık sınırı şeklinde ayrılmaktadır¹²⁰. Yıl boyunca aylık ortalama sıcaklığın 7,2°C nin altına düşmediği araştırma sahasında, yıllık ve aylık düşük sıcaklıklar ortalaması da 0°C nin altına düşmemektedir. Kasım sonu ve mart arasındaki kış devresinde, yüksek sıcaklıklar ortalaması 13,9°C ile 18°C arasında değişen yüksek değerlerdedir (Tablo 6.).

Eşik değerlerden donlu günler sıcaklığın 0°C'nin altına düştüğü günlerdir¹²¹. Sahada en düşük sıcaklıkların -5 derecenin altında olduğu günler sayısı 1 günden az, -3°C' den az olduğu günler 3,3; -0,1°C' den az olduğu günler sayısı ise 18,4 gündür (Tablo 7.). 18,4 olan donlu gün sayısı, ülkemizin daha karasal alanları Bozüyük (96,9 gün)¹²² ve Koyulhisar (80,6 gün)¹²³ ile kıyaslandığında denizselliğin ve yükseltinin, araştırma sahasındaki etkileri daha iyi anlaşılmaktadır. Araştırma sahasında hava sıcaklığı -10°C' nin altına hiç düşmediği için şiddetli donlar görülmemektedir. GÖNEY de çalışmasında Büyük Menderes depresyonu boyunca don olayının iç kesimlere doğru arttığını, Nazilli'de yıl içinde don olayının 76 günlük bir periyotta gerçekleştiğini belirtmiştir¹²⁴.

Tablo 7. Nazilli'de En Düşük Sıcaklığın -0,1 °C, -3°C, -5°C' den Küçük Günler Sayısı Ortalaması (°C)

Sıcaklık	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık Ort.
En Düşük Sıcaklığın -0,1 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalaması	6.7	4.9	1.6	0.1	-	-	-	-	-	-	1.1	4.0	18,4
En Düşük Sıcaklığın -3 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalaması	1.4	1.0	0.0	-	-	-	-	-	-	-	0.1	0.8	3,3
En Düşük Sıcaklığın -5 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalaması	0.2	0.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.0	0,5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında ortalama sıcaklıklar 276 gün 10°C nin üzerindedir ve yılın 338 günü ortalama sıcaklıklar 5°C nin üzerinde seyretmektedir (Tablo 8.). Nazilli istasyonu verilerine göre kasım ve mart arasındaki kış devresinde yüksek

¹¹⁹ Beşeri Coğrafya çalışmalarında bu değerlerin kullanımına örnekler için Bkz. Namık Tanfer Altaş, "Bozüyük Kent Coğrafyası" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 21-22, Vedat Karadeniz, **Koyulhisar'ın Coğrafi Etüdü** (Erzurum: Güven Mücellit Matbaacılık, 2011), s. 29

¹²⁰ Erinç, S., 1996, **Age.**, s. 451

¹²¹ Erinç, S., 1996, **Age.**, s. 451

¹²² Altaş, N.T., 2009, **Age.**, s. 23

¹²³ Vedat Karadeniz, **Koyulhisar'ın Coğrafi Etüdü** (Erzurum: Güven Mücellit Matbaacılık, 2011) s. 30

¹²⁴ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 88-89

sıcaklıklar ortalamasının 13,9°C ile 18°C arasında olmasından ve hiçbir ayın sıcaklık ortalamasının 0°C'nin altına inmemesinden, kışların sert geçmediği ve ılıman etkilerin var olduğu rahatça anlaşılmaktadır (Tablo 6.).

Tablo 8. Nazilli'de Ortalama Sıcaklığın 5°C ve 10°C'den Büyük Günler Sayısı Ortalaması (°C)

Değer	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık Top.
Ort. 5 °C Büyük Günler Sayısı Ort.	23.3	23.2	29.0	29.0	30.1	29.0	30.1	29.7	28.8	29.9	29.0	27.0	338,1
Ort. 10 °C Büyük Günler Sayısı Ort.	6.4	9.9	21.1	28.1	30.0	29.0	30.1	29.7	28.8	29.8	22.9	11.1	276,9

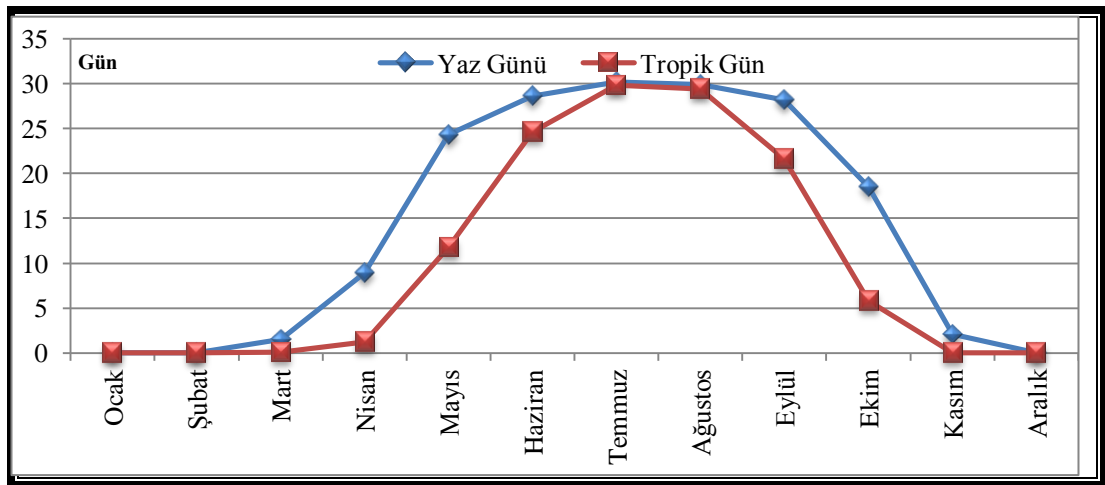
Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Eşik değerlerden yaz günleri hava sıcaklığının gün içinde 25°C yi bulduğu günlerdir¹²⁵. Yaz günleri Nazilli'de 172 gününü kapsamaktadır ve yılın % 47'sini oluşturmaktadır. Eşik değerlerden bir diğeri olan tropik günler, yıl içinde sıcaklığın 30 °C yi aştığı günlerdir¹²⁶. Bu günlerin sayısı 124 gündür ve yılın % 34'ünü oluşturmuşlardır. Dolayısıyla Nazilli ilçesinde yılın yaklaşık yarısı, yaz günü ve bununda büyük bir kısmının tropik gün değerinde olduğu söylenebilir. Yaz günleri mart ayında başlamakta ve kasım ayında da birkaç günle devam etmektedir. Özellikle yaz günleri ve tropik günler haziran, temmuz ve ağustosta en yüksek sayıya ulaşmaktadır. Haziranda 29 gün, temmuzda 30 gün, ağustosta 30 gün ile yaz günlerinin neredeyse tamamı tropik sıcaklıklardadır (Tablo 9.).

Tablo 9. Nazilli'de Yaz (25 °C +) ve Tropik (30 °C +) Günlerin Aylara Göre Dağılımı.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Yaz Günü	-	-	1,5	8,9	24,3	28,6	30,2	29,9	28,2	18,5	2,1	-	172,2
Tropik Gün	-	-	0,1	1,2	11,8	24,6	29,8	29,4	21,6	5,8	0	-	124,3

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 5. Nazilli'de Yaz (25 °C +) ve Tropik (30 °C +) Günlerin Aylara Dağılımı.

¹²⁵ Erinç, S., 1996, Age., s. 451

¹²⁶ Erinç, S., 1996, Age., s. 451

Ortalama sıcaklıkların mevsimlere göre dağılımına bakıldığında, Türkiye'yi etkileyen hava kütlelerinin tesiri görülmektedir. Kışları havzaya Ege Denizi üzerinden sokulan maritim polar (mP) hava kütleleri ve Hazar üzerinden gelen kontinental polar (cP) hava kütleleri sıcaklıkları düşürürken, yazın Basra körfezinden kontinental tropikal (cT) kütleleri ve Azor yüksek basıncına bağlı maritim tropikal (mT) kütleler sıcaklıkları arttırmaktadır¹²⁷.

Bu hava kütlelerinin tesiri ile çok soğuk geçmeyen kışlar 8 °C, Doğu Avrupa kökenli polar hava kütlelerinin sahadan çekilmesiyle ilkbahar 16 °C; tropikal kütlelerin tüm Anadolu'yu sarmaları ile yazları 27 °C; kavurucu yazların ardından Ege denizi üzerinden polar kütlelerin yeniden aktif hale gelmesinin tesiri ve buna bağlı olarak düşen sıcaklıkları ile sonbahar ortalaması 17 °C'dir¹²⁸. Kışın çok düşmeyen sıcaklıklar, yazın 20 °C'yi aşan sıcaklıklar ve 21 °C'yi aşmayan sıcaklık amplitüdü araştırma sahasında denizel Akdeniz termik rejimi görüldüğünü işaret etmektedir¹²⁹ (Tablo 10.).

Tablo 10. Nazilli'de Mevsimlere Göre Ortalama Sıcaklıklar

İstasyon	A	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K
Nazilli	8			16			27			17		
Mevsim	KİŞ			İLKBAHAR			YAZ			SONBAHAR		

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Ancak bu değerler matematiksel mevsim sürelerini kapsamaktadır. Oysa bölgesel veya yöresel coğrafi şartlara göre oluşan doğal mevsimler ile matematiksel mevsimler birbirinden farklıdır¹³⁰. Bazı eserlerde ortalama günlük sıcaklıkların 20°C¹³¹ ve üzerinde olduğu günlerin, yaz kabul edildiği göz önünde bulundurulursa yazların üç aylık devreden çok daha uzun olacağı görülecektir. Nitekim GÖNEY'de çalışmasında Nazilli'de soğuk devrenin olmadığından, 3,5 ay serin, 3,7 ay ılık ve 4,8 ay sıcak devrenin varlığından bahsetmektedir¹³².

¹²⁷ Koçman, A., 1993b, *Age.*, s. 2-6

¹²⁸ Türkiye ve Ege bölgesinde sıcaklıklar üzerinde etkili olan hava kütleleri için Bkz. Asaf Koçman, **Türkiye İklimi** (İzmir Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 72, 1993b); Asaf Koçman, **İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerine Etkileri Açısından Ege Ovalarının İklimi** (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 73, 1993a)

¹²⁹ Koçman, A., 1993b, *Age.*, s. 22

¹³⁰ Talat Koç, "Sayılı Günler Yöntemi ile Doğal Mevsimlerin Belirlenmesi" **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 10: 305-344 (1999), s. 306-308; Ramazan Sever, "Coğrafya Öğretim Programlarında Doğal Mevsim Kavramı", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:13 (2005), s. 121-122

¹³¹ Ali Özçağlar, **Coğrafyaya Giriş**, (Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık, 2001), s. 32

¹³² Göney, S., 1975, *Age.*, s. 86 ve s. 77

1.2.2. Basınç ve Rüzgârlar

Atmosferi oluşturan gazların ağırlığı nispetinde yeryüzüne uyguladıkları kuvvete-basınca atmosfer basıncı denmektedir¹³³. Atmosfer basıncı gerek yerel gerek küresel ölçekte bir yerin iklimi ve oradaki hava olayları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Örneğin yerel ölçekte sıcaklık farklılıkları gibi sebeplerle oluşan küçük basınç merkezleri ve bunlar arasındaki basınç farkı, Ege sahillerindeki meltemler gibi devirli rüzgârlara sebep olarak, bölgedeki birçok faaliyeti etkilemektedir.

Nazilli' inin 1970-2010 yılları arasındaki rasat dönemi verilerine göre, yıllık ortalama atmosfer basıncı 1004 mb'dır. Yıllık ortalama basınç değerlerinin normal atmosfer basıncı olan 1013 mb seviyesine hiç gelmediği görülmektedir (Tablo 11.). Basıncın aylara göre oluşturduğu eğriye bakıldığında basınç sıcaklık ilişkisi daha iyi anlaşılmaktadır (Şekil 6). Nazilli meteoroloji istasyonundan alınan verilere göre, basınç ocak ve temmuz ayı arasında düşmekte, temmuz ayında 997,7 mb değerine ulaşarak, ocak ayına kadar süren artış dönemine girmektedir. Bu durum, bölgenin altı ay ısınıp altı ay soğuyan karakterdeki iklimiyle¹³⁴ de uyuşmaktadır. Kış aylarında basıncın yüksek olmasında, ekim ayında Orta ve Doğu Avrupa'da termik yüksek basınç merkezinden yayılan kontinental polar hava akımları önemli rol oynamaktadır¹³⁵. Araştırma sahasındaki en düşük ortalama basınca temmuz ayında rastlanmaktadır. Bu durum Basra alçak basıncının tüm Anadolu'da etkin olması ve Ege bölgesinde yüksek sıcaklıklara neden olması ile ilgilidir¹³⁶. Yaz mevsiminden sonra ekim ayından mart ayına kadar geçen sürede Ege ovalarında basınç değerleri yıllık ortalamanın üzerindedir¹³⁷. Gerçekten de Nazilli ilçesinde ekim ayında aylık ortalama basınç yıllık ortalamaya eşit iken bu aydan sonra yıllık ortalamanın üzerine çıkmakta ve mart ayına kadar ortalamanın üstünde seyretmektedir.

Ege ovalarında görülen bu durum, Nazilli'nin basınç şartları ile örtüşmektedir. Araştırma sahasında ortalama en yüksek basınç değerleri ise ocak ayında ölçülmektedir. Bu ay, aynı zamanda ekstrem değerler bakımından en yüksek ve en alçak basınç şartlarının görüldüğü aydır. Basıncın aylara göre seyrine bakıldığında termik etkiler kolayca seçilmektedir. Basınç kutbi hava kütlelerinin etkin olduğu

¹³³ Hikmet Ilgaz, **Pratik Meteoroloji** (İstanbul: Tan Matbaası, 1950), s. 6

¹³⁴ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 82

¹³⁵ Koçman, A., 1993a, **Age.**, s. 24

¹³⁶ Koçman, A., 1993b, **Age.**, s. 14

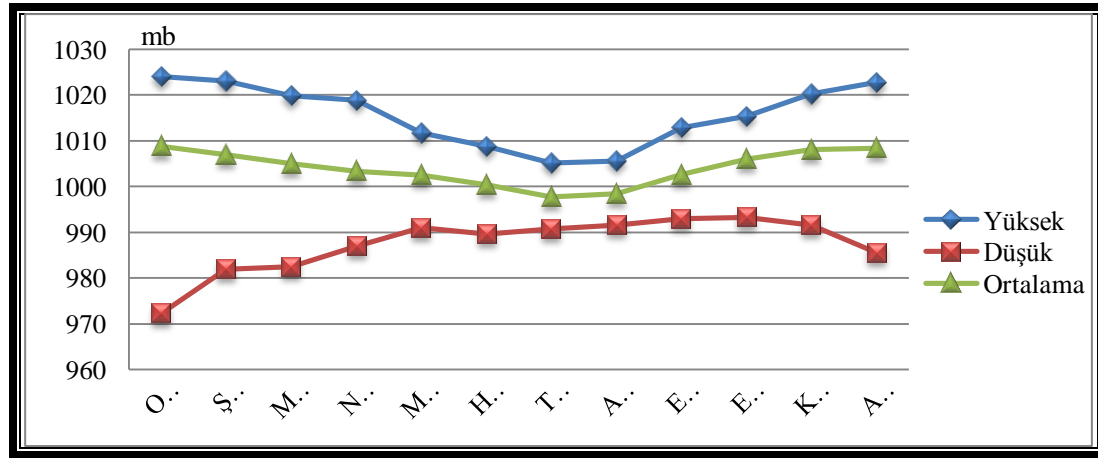
¹³⁷ Koçman, A., 1993a, **Age.**, s. 24

dönemler olan kış aylarında yüksek, yaz mevsiminde tropikal kütlelerin etkin olduğu dönemlerde ise düşüktür. Bölgedeki basıncın durumu rüzgârlar, sıcaklık, yağış, bulutluluk ve nem üzerinde önemli bir tesire sahiptir¹³⁸.

Tablo 11. Nazilli’de Yıllık Ortalama, En Yüksek ve En Düşük Yerel Basıncın Aylara Göre Dağılımı (mb) (1970-2010)

	O	S	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y.O.
Ort.Yerel Basınc	1008,8	1007	1005	1003,3	1002,5	1000,4	997,7	998,4	1002,6	1006	1008,1	1008,3	1004
En Yüks. Yerel Basınc	1024,1	1023	1019,8	1018,9	1011,7	1008,8	1005,1	1005,6	1012,9	1015,3	1020,3	1022,8	1015,7
En Düşük Yerel Basınc	972,3	981,9	982,5	987	991	989,6	990,7	991,6	993	993,3	991,6	985,6	987,51

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 6. Nazilli’de Yıllık Ortalama Yerel Basıncın Aylara Göre Dağılımı (mb) (1970-2010)

Araştırma sahasında rüzgâr esme yönlerinin, esme sayılarının, rüzgârların mevsimlere göre dağılışının basınç şartları ve orografik yapıdan etkilendiği görülmektedir. Büyük Menderes havzası ve dolayısıyla Nazilli'nin rüzgâr rejimine, Aydın Dağları'nın kuzeyindeki Bozdağlar'ı kuzeyden saran Gediz ve güneyinden saran Küçük Menderes havzalarında olduğu gibi kara ve denizin karşılıklı durumunun¹³⁹ önemli etkileri bulunmaktadır. Şekil 7. ye bakıldığında tüm yıl boyunca doğu-batı yönlü rüzgarların hâkim rüzgar yönlerinden olduğu görülmektedir. Bu durum, horst graben sistemindeki depresyon sahasında dağların uzanışına uymaktadır¹⁴⁰. Doğu-batı yönlü rüzgârların esme oranlarının temmuz ayında, yani yaz mevsiminde, daha da arttığı görülmektedir. Yaz mevsiminde denizlerin karalardan daha geç ısınıp daha geç soğuması nedeniyle devirli meltem

¹³⁸ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 160

¹³⁹ Asaf Koçman, *Uygulamalı Fiziki Coğrafya Çalışmaları ve İzmir-Bozdağlar Yöresi Üzerinde Araştırmalar* (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No: 49, 1989), s. 67

¹⁴⁰ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 161

rüzgârları oluşmaktadır¹⁴¹. Bu rüzgârlar gün içinde yön değiştirip yüksek basınç sahalarından alçak basınç sahalarına doğru karalar ve denizler üzerinde birinden diğerine doğru esmektedirler. Ege kıyılarında *imbat* adı da verilen bu rüzgârlar Büyük Menderes oluşu sayesinde araştırma sahasına kadar etkilerini göstermektedir¹⁴². Gerçekten de deniz meltemlerinin etkileri Nazilli ilçesine kadar ulaşmakta ve serinletici bir etki yapmaktadır. Rüzgâr gülündeki doğu-batı yönlü rüzgarların frekansının yüksek olmasında bunun da etkisi vardır.

Araştırma sahasında ocak ayında rüzgâr yönü daha ziyade doğu ve kuzeydoğu sektörlüdür. Rüzgârların kış aylarında bu yönden esmelerinde Hazar havzasından kaynaklanan kontinental polar hava kütlelerinin Anadolu'yu aşarak araştırma sahasına ulaşmasının etkisi vardır¹⁴³. Kuzeydoğu sektörlü rüzgârlar Nazilli'de yıl boyunca esme sayısı bakımından en fazla frekansa sahip rüzgârlardır. Kış aylarında doğu sektörlü rüzgârlar ile birlikte toplam esme sayılarının % 39'unu oluştururlar. Kuzeydoğu sektörlü rüzgârlar % 19,8'lik oranla, tüm yıl boyunca görülen en hâkim rüzgâr yönüdür (Tablo 12). Özellikle incirlerin olgunlaşma döneminde esen doğu ve kuzeydoğu sektörlü rüzgârlar, incir ziraatına olumlu etkisi nedeniyle *Gümüş Kanat* adıyla anılırlar¹⁴⁴. Araştırma sahasında Nisan ayında itibaren etkili olmaya başlayan ve kurutucu etkisi olan *etesien*ler deniz yönünden estiklerinde hızlarını da arttırarak kuvvetli rüzgarlar halini alırlar¹⁴⁵. Kuru rüzgarların yanında nem taşıyan Deniz Yeli adı verilen rüzgarlar, bölgede batı sektörlü rüzgarlara verilen genel addır ve farklı çalışmalarda da bu isimle adlandırıldıkları görülür¹⁴⁶.

¹⁴¹İmbat adı da verilen meltem rüzgarları için Bkz. Ahmet Ardel, **Umumi Coğrafya Dersleri I Klimatoloji** (İkinci Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 146, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No: 7, 1961), s. 236-238

¹⁴²Göney,S., 1975, **Age.**, s. 162

¹⁴³Koçman, A., 1993a, **Age.**, s. 13 ve 24

¹⁴⁴Ali Dural, **Türkiye İncirciliği** (Ankara: Akın Matbaası, 1950) s. 18, Göney,S., 1975, **Age.**, 531

¹⁴⁵Göney,S., 1975, **Age.**, s. 162; Songül İkto, "Büyük Menderes Depresyonu'nun İklim Özellikleri", (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000), s.

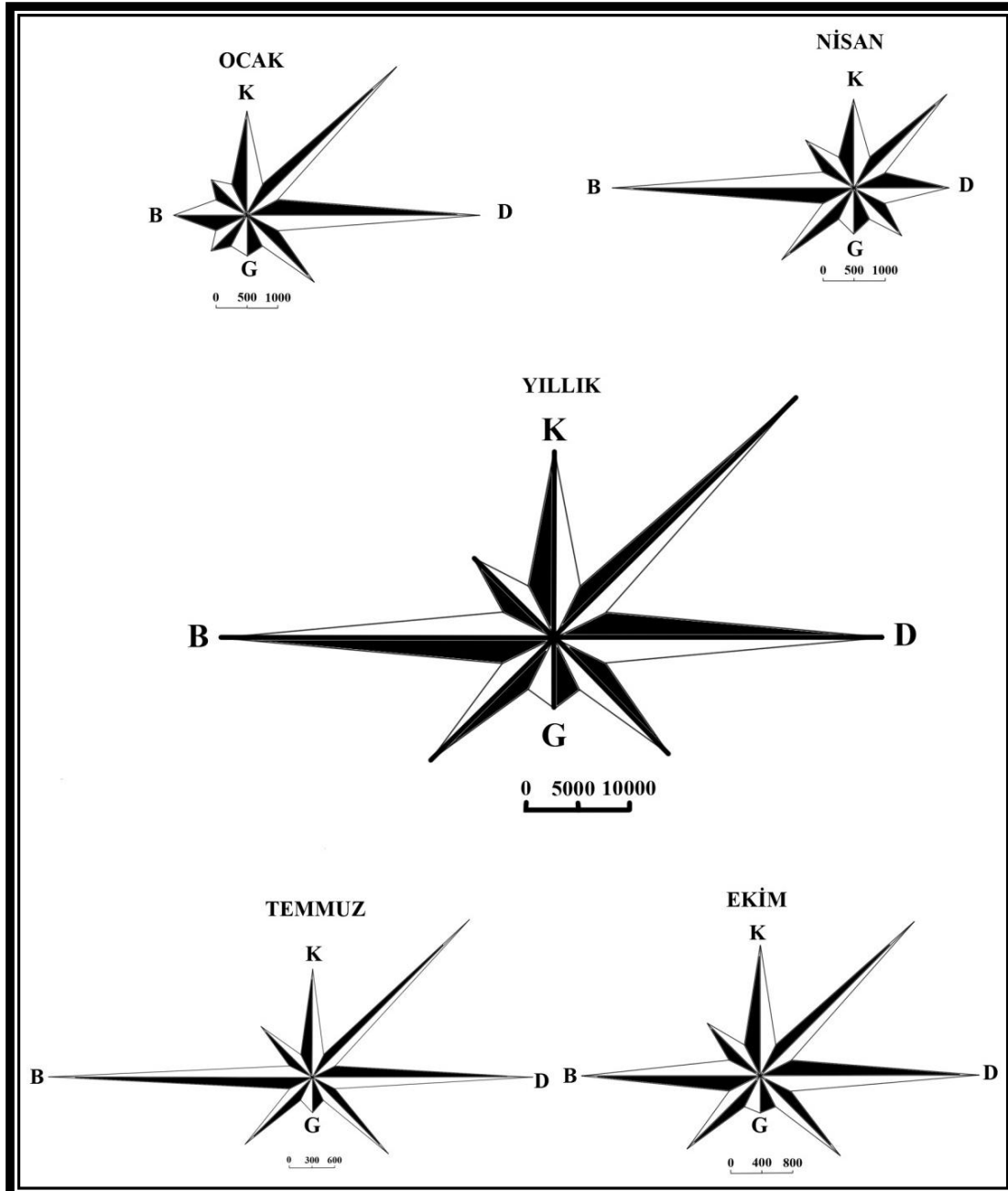
52

¹⁴⁶Dural, A., 1950 **Age.**, s. 18

Tablo 12. Nazilli’de Rüzgâr Esme Sayılarının Aylara Göre Dağılımı (1970-2010)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık	%si
K	1678	1453	1568	1417	1708	1392	1413	1218	1186	1690	1885	1686	18294	11,1
KD	3394	2870	2588	2127	1952	2431	2911	2647	2580	2818	2905	3500	32723	19,8
D	3756	2634	2191	1543	1971	2174	2885	3016	2345	2829	2827	3636	31807	19,3
GD	1535	1243	1159	1090	1100	1185	1427	1414	1439	1454	1354	1317	15717	9,5
G	658	617	681	751	620	572	473	517	486	482	470	527	6854	4,2
GB	807	1066	1517	1631	1976	1608	1238	1925	1774	1340	1015	700	16597	10,1
B	1189	1439	2714	3900	4110	3722	3463	3334	3354	2303	1513	1227	32268	19,6
KB	814	694	916	1076	1171	1094	916	928	783	819	745	713	10669	6,5
													164929	100,0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 7. Nazilli İstasyonuna Göre Yıllık ve Bazı Aylara Göre Ortalama Rüzgâr Frekans Gülleri

Sahanın hâkim rüzgâr yönünü bulmada ve rüzgâr hızının tasnifinde benzer çalışmalarda olduğu gibi¹⁴⁷ Rubinstein formülü ve Bofor ölçeğinden(Beaufort ıskalası) faydalanılmıştır. Rubinstein formülüne göre sahada iki hâkim rüzgâr istikameti vardır. Bunlardan birinci hâkim istikamet K63°D yönlüdür ve yaklaşık % 39 frekansa sahiptir. İkinci derece hâkim yön ise G81°B yönlü ve yaklaşık %31 frekansa sahiptir. Bu veriler, araştırma sahasıyla ilgili yapılan önceki çalışmalar ile de örtüşmektedir¹⁴⁸. Ancak rüzgâr gülünden de görüleceği üzere araştırma sahasında kuzeydoğu ve batı sektörlü rüzgârlar kadar doğu sektörlü rüzgârlar da sıklıkla esmektedir. Yılı boyunca bu üç yönün esme sayısı ve oranları çok yakındır (Tablo 12., Şekil 7.). Araştırma sahasındaki rüzgârların yıllık ortalama hızı 1,62 m/s'dir (Tablo 13.). Bofor ölçeğine göre bu hız Bofor No. 1 hafif esinti şeklinde rüzgârlardır¹⁴⁹.

Tablo 13. Nazilli'de Aylık Ortalama Rüzgâr Hızları (m/s)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Y.O.
Ortalama	1,5	1,6	1,6	1,6	1,8	2	2,1	1,9	1,7	1,3	1,1	1,3	1,62

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Fırtınalar Nazilli gibi tarımsal potansiyeli yüksek sahalarda tarla ve bahçe bitkilerine zarar verebilmektedir. Ancak belki de en büyük zararı araştırma sahasında geliştirilmesi gerektiğini düşündüğümüz örtüaltı yetiştiriciliğine vermektedir. Belirli bir sermayeye mal olan bu tarımsal yatırımlar, fırtınalar nedeniyle yırtılmakta, zarar görmekte hatta yerlerinden sökülebilmektedirler. Fırtınalı gün, 10 m yükseklikte, rüzgâr hızının gün boyunca 10 dakika aralıksız 34 knots(~17,5 m/s) ya da daha fazla ortalama hıza ulaştığı gündür¹⁵⁰. Araştırma sahasında bu şekilde şiddetli rüzgârların görüldüğü gün sayısı 1,8 gündür.

Fırtınalı günlerin az olması tarımsal açıdan bölgenin avantajlarındandır. Ancak bazen çok kısa süreli bir fırtına bile ürünlerde kayıplara neden olabilmektedir. Ortalama kuvvetli rüzgârlar Bofor ölçeğinden(Beaufort ıskalası) Baillie'nin hazırladığı hız kademelerinde göre 6 ilâ 8 m/s arasındaki hızlarda esen rüzgârlardır¹⁵¹. Bu tip rüzgârların olduğu ortalama gün sayısı 47,7'dir. Oraj,

¹⁴⁷ Coşkun, O., 2010, **Age.**, s. 39; Araştırma sahası ve yakın çevresinin Rubinstein formülüne göre çıkarılan rüzgâr istikametlerine, rüzgâr güllerine ve özelliklerine örnek olarak Bkz. Göney,S., 1975, **Age.**, s. 157-167; Özdemir, Y., 2009, **Age.**, s. 93-102; İkto, S., 2000, **Age.**, s. 46-53

¹⁴⁸ İkto, S., 2000, **Age.**, s. 46-53

¹⁴⁹ Bofor ölçeği için Bkz. Erol,O.,1999, **Age.**, s 127

¹⁵⁰ [http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?\(09,03,2013\)](http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?(09,03,2013))

¹⁵¹ Yusuf Dönmez, **Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2506, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 102, 1979), s. 124

Cumulonimbus ve cumulus bulutlarının sebep olduğu, gök gürültülü, şimşekli, hamleli yer rüzgarlarının olduğu, türbülansların yaşandığı, kuvvetli yağmur sağanağı, dolu ve buzlanmalara rastlanan, yaklaşık 2 saat süren lokal fırtınalardır¹⁵². Aslında rüzgârlı, şimşekli, yağışlı bir hava olayını anlatması bakımından bir rüzgâr kuvveti değildir; ancak oraj anlarında kuvvetli rüzgârların olması nedeniyle sayısal veriler bu başlık altında gösterilmiştir. Kararsız hava kütlelerinin bulunduğu sağanak yağışlı ve rüzgârlı bu günlerin sayısı da 19,1 gün gibi uzun olmayan bir değerdedir (Tablo 14.).

Tablo 14. Nazilli’de Ortalama Orajlı, Fırtınalı Gün Sayıları ve Kuvvetli Rüzgârlı Gün Sayıları (25 yıllık)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Orajlı Gün Sayısı Ort.	0,8	1	1,1	2,3	3,8	2,4	1,4	1,3	1,4	1,2	1,2	1,2	19,1
Fırtınalı Gün Sayısı Ort.	0,1	0,3	0,2	0,2	0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	1,8
Kuv.Rüz.Gün Sayısı Ort.	4,1	4,3	3,9	3,3	4,3	5,5	5,3	4,3	4	2,7	2,6	3,4	47,7

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

1.2.3. Nemlilik ve Yağış

Nemlilik ve yağış herhangi bir sahanın iklim özelliklerinin analiz edilebilmesinin yanında doğal çevre (hidrografya, jeoloji, jeomorfoloji vb) şartlarının daha iyi anlaşılabilmesi; yerleşme ve iktisadi faaliyetler gibi beşeri süreçlerin daha iyi idare edilebilmesi için bilinmesi gereken bir konudur¹⁵³. Çünkü bir yerin sıcaklık şartları ne kadar iyi olursa olsun, oraya yeterli miktarda yağış düşmediği takdirde, tarım gibi iktisadi faaliyetler kesintiye uğramaktadır. Bunun yanında nüfus ve yerleşimin yoğun olduğu bölgelerde, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması parkların ve yolların sulanması, evsel su tüketimleri ve sanayinin su ihtiyacı yeraltı ve yerüstü su kaynakları kullanılarak giderilmektedir¹⁵⁴. Nazilli gibi yerleşme sıklığının yoğun olduğu sahalarda, bu kaynakların yeterince beslenebilmesi için bir yerdeki nemlilik ve yağış şartları oldukça önemlidir.

Atmosferdeki nemin temel kaynaklarından ve su döngüsünün şartlarından biri buharlaşmadır¹⁵⁵. Bu nedenle nemliliğin boyutları açıklanmadan önce buharlaşma özellikleri üzerinde durulmuştur. Buharlaşmanın belirli sıcaklıklarda artması, belirli sıcaklıklarda ise düşmesi sebebiyle gün ve yıl içindeki sıcaklık değişimleri ile

¹⁵² [http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisoszlugu.aspx?\(10,10,2012\)](http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisoszlugu.aspx?(10,10,2012))

¹⁵³ Talat Koç, **Kuzeybatı Anadolu’da İklim ve Ortam Sinoptik, İstatistik ve Uygulama Boyutlarıyla** (İstanbul: Çantay Yayıncılık 2001), s. 201

¹⁵⁴ Tunçdilek, N., 1985, **Age.**, s. 44

¹⁵⁵ Koç, T., 2001, **Age.**, s. 201

buharlaşma değerleri birbirine benzemektedir¹⁵⁶. Araştırma sahasında yıllık ortalama açık yzey buharlaşması 114 mm'dir (Tablo 15.). Ancak buharlaşma miktarı her aya eřit dağılmamıştır. Sıcaklığın dūřuk derecelerde olduğu aralık-ocak-şubat devresi buharlaşmanın olmadığı dōnemdir. Buna karşılık sahada sıcaklığın artmasına paralel olarak, mart ayında buharlaşma başlamakta ve en kavurucu sıcakların yaşandığı temmuz ayında en yksek değerine ulaşmaktadır (Tablo 15.).

Tablo 15. Nazilli'de Ortalama Açık Yzey Buharlaşması (mm) (1970-2010)

Aylar	O	ř	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Açık Yzey Buharlaşması	-	-	6,9	101,6	172,8	237,2	280,6	251,3	179,4	104,2	29,0	5,2	114

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Atmosferi oluşturan gazlardan biri su buharıdır ve atmosferdeki su buharına hava nemliliği adı verilmektedir¹⁵⁷. Yağışın oluşabilmesi atmosferdeki bağıl nem oranının % 100 olmasına bağlıdır. Bu nedenle ilçedeki yağış koşullarının analizinde bağıl nem oranları ōnemli ipuçları vermektedir. Araştırma sahasının yıllık ortalama bağıl nem oranı % 59 civarındadır (Tablo 16.). ˆrnek olarak seçilen istasyonlara bakıldığında, bağıl nemin birbirine yakın değerlerde olduğu gōr÷lmektedir (Tablo 17.).

Tablo 16. Nazilli'de Ortalama Nisbi Nemin Aylara Gōre Dağılımı (%) (1970-2010)

Aylar	O	ř	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ortalama Bağıl Nem	69,2	65,8	63,2	61,3	53,5	46,2	46	50,9	54,7	61,9	68,5	71,5	59,39

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahası ve yakın çevresinde bağıl nemin artış ve azalışı sıcaklık ile ters, yağış ile doğru orantılıdır. Haziran, temmuz ve ağustosta şiddetli sıcaklık nedeniyle hava doyma noktasından iyice uzaklaşmıştır. Bu nedenle bağıl nem oranı bu aylarda en dūřuk değerdedir. Eyl÷l ayıyla birlikte artmaya başlayan bağıl nem oranları, ilçenin en çok yağış aldığı aylardan olan aralık, ocak ve şubat devresinde en yksek değerlere ulaşmaktadır (Tablo 16 ve Tablo 17.). Baharın ilk g÷nlerinden sonra, mayıs ayıyla birlikte bağıl nem oranlarında hızlı bir dūřuř gōr÷lmektedir. Sahanın sıcaklık değerlerine bakıldığında, bu durum açıklık kazanmaktadır. Zira mayıs ayı hem ortalama sıcaklığın, hem yaz g÷n÷n÷n hem de tropik g÷n sayılarının birden attığı dōnemdir. Bu durum Anadolu üzerindeki kutbi hava k÷tlelerinin sınırını

¹⁵⁶ Dōnmez, Y., 1979, **Age.**, s. 140

¹⁵⁷ Erol, O., 1999, **Age.**, s. 202

kuzeye çekip, sahada daha ziyade tropikal hava kütlelerinin etkin hale gelmeye başladığı dönemdir¹⁵⁸.

Tablo 17. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Nisbi Nemin Aylara Göre Dağılımı (%)

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Sultanhisar	71,1	69	67,6	65,5	57,9	51,2	50,9	55,1	59	65,6	71	73,6	63
Kuyucak	63,8	62,8	60,5	58,7	51,6	41,3	41,9	47,1	50,2	57,3	63,6	67,6	55
Aydın	71,3	68,8	65,8	62,9	56,6	49,1	49,3	53,7	56,5	63,3	69,4	73,1	61
Sarayköy	66,5	64,4	58,9	54,2	46,9	35,9	32,6	35,6	41,7	54,1	63,8	68,2	51
Denizli	72,6	69,1	65,8	61,9	55,8	48,4	46,3	48,5	52,8	62,3	69,1	74	60
Söke	67,3	65,3	60,3	57,5	53	47,8	45,4	46	50,4	59,1	64,1	65,5	56

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Bağıl nem oranları ile yıllık ortalama bulutluluk oranları birbirine paralel olarak değişmektedir. Türkiye'de en yüksek bulutluluk değerlerine Karadeniz kıyılarında ulaşılmaktadır. Bu kesimde yıllık ortalama değerler 5,5'den fazladır¹⁵⁹. Yıllık ortalama bulutluluk 3,5 olan araştırma sahasında, yılın hiçbir ayında bulutluluk bu değere ulaşmamaktadır. Bağıl nemin en yüksek olduğu en yağışlı aylarda dahi ortalama bulutluluktaki maksimum değer 5,2'yi geçmemektedir.

Araştırma sahasında mart ayında ortalama değer olan 3,5 değerine ulaşmakta, bu aydan sonra kasım ayına kadar bu değer altında bulutluluk gözlenmektedir. Bulutluluğun en düşük olduğu ay ise 0,9 gün ile ağustos ayıdır (Tablo 18.). Kasım ayında başlayan bulutluluktaki yükselme, mart ayına kadar ortalama değer altına hiç düşmez. Bu periyot yağış olasılığının ve bağıl nemin yüksek olduğu frontal faaliyetlerin etkin olduğu bir dönemdir¹⁶⁰.

Araştırma sahasında açık gün sayısı 163 gün gibi yılın yarısına yakın bir kısmını oluşturacak şekilde yüksek bir değerdedir. İlçede bulutlu günler toplamı 142,7, kapalı günler toplamı ise 51 gündür. Nazilli ilçesindeki bulutluluk, kapalı günler sayısı ve açık günlerin dağılımına bakıldığında bulutluluk ve buna bağlı kapalı gün sayılarının kış aylarında arttığı, açık gün sayısının ise bunun aksine yaz aylarında sıklaştığı görülmektedir (Şekil 8.).

Büyük Menderes depresyonunda bulutluluğun yazın az olması, güneş ışınlarının bölgeye direk olarak ulaşabilmesini, kışın yüksek olan bulutluluğun ise yeryüzünden atmosfere olan yansımaya düşürerek ısı kaybının dolayısıyla sıcaklığın

¹⁵⁸ Koçman, A., 1993a, *Age.*, s. 12-15

¹⁵⁹ Erinç, S., 1996, *Age.*, s. 349

¹⁶⁰ İkto, S., 2000, *Age.*, s. 74; Koçman, A., 1993a, *Age.*, s. 62

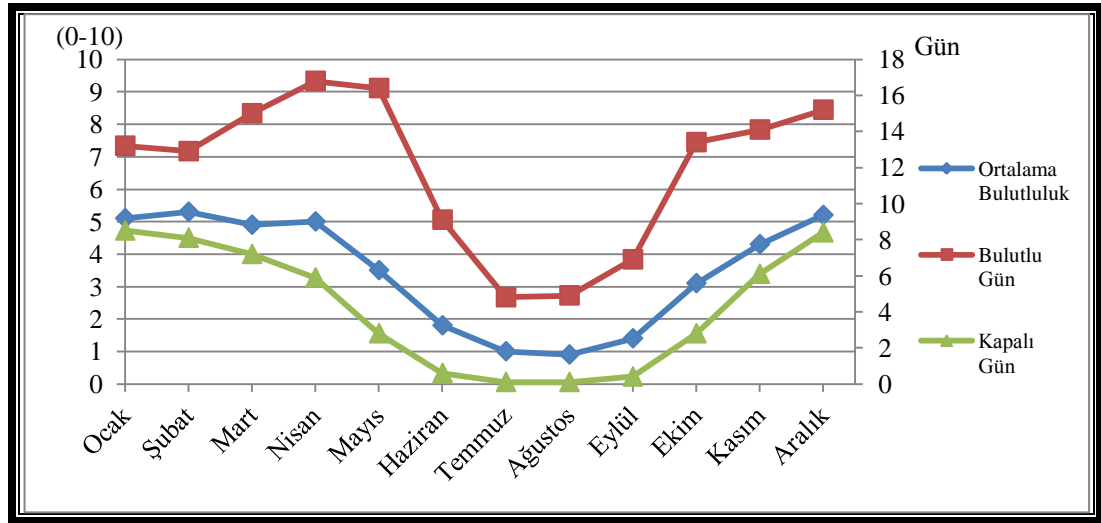

düşmesinin önüne geçtiği bilinmektedir¹⁶¹. Bölgede yaz mevsiminde bulutluluğun çok az olmasının, kavurucu yazların yaşanmasında enlem, yükselti gibi coğrafi etmenlerin yanında az da olsa etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 18. Nazilli’de Ortalama Bulutluluk(0-10) ve Ortalama Açık, Bulutlu, Kapalı Gün Sayılarının Aylara Göre Dağılımı (1970-2010).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort.Bulut.	5,1	5,3	4,9	5	3,5	1,8	1	0,9	1,4	3,1	4,3	5,2	3,5
Açık Gün	8,5	6,5	7,9	6,4	10,9	19,4	25,3	25,1	21,9	14	9,8	7,4	163,1
Bulutlu Gün	13,2	12,9	15	16,8	16,4	9,1	4,8	4,9	6,9	13,4	14,1	15,2	142,7
Kapalı Gün	8,5	8,1	7,2	5,9	2,8	0,6	0,1	0,1	0,4	2,8	6,1	8,4	51,0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 8. Nazilli’de Ortalama Bulutluluk, Bulutlu Günler, Açık Günler Dağılışı (1970-2010)

Araştırma sahasında sisli günler 2,6 gibi önemli sayılabilecek bir sayıda değildir (Tablo 19.). Nazilli ilçesinde yükseltinin artmasına bağlı olarak meyve yetiştirilen alanların büyüklüğü ve sis olayı kuşkusuz artmaktadır. Ancak gerek toplam sisli gün sayısının azlığı, gerekse de sisli günlerin yıl içindeki dağılımına bakıldığında, sislerin araştırma sahasında bu faaliyete olumsuz bir etkisinin çok fazla olmayacağı anlaşılmaktadır. Bazı kışlarda narenciye, zeytin ve incirleri soğuğa karşı koruyan sisler, Büyük Menderes depresyonunun genelinde de yapılan zirai faaliyetler üzerinde çok önemli bir olumlu ya da olumsuz etkiye sahip değildir¹⁶².

Tablo 19. Nazilli’de Ortalama Sisli Gün Sayılarının Aylara Dağılımı

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık Top.
Ortalama	0,7	0,2	0,2	0,1	-	-	-	-	0,1	0,1	0,3	0,9	2,6

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

¹⁶¹ İkto, S., 2000, *Age.*, s. 84

¹⁶² Göney, S., 1975, *Age.*, s. 137-138

Araştırma sahasına büyük çoğunluğu yağmur şeklinde düşen yıllık ortalama yağış miktarı 569,4 mm'dir (Tablo 20.). Örnek seçilen diğer istasyonlara bakıldığında yakın istasyonlara düşen yıllık yağış miktarının birbirine benzer olduğu dikkat çekmekle beraber, Büyük Menderes oluğu boyunca deniz seviyesine yakın batıdaki istasyonlardan, karasallığın etkili olmaya başladığı doğu istasyonlarına doğru yağış miktarının azaldığı görülmektedir¹⁶³. Söke'de yaklaşık 751 mm olan toplam yağış miktarı Aydın'da 619,8 mm, Sultanhisar'da 599,9 mm, Nazilli'de 569,4 mm, Kuyucak'ta 462,8 mm, Sarayköy'de 380,8 mm şeklinde kademeli bir düşüş göstermektedir. Yağışın, birbirine yakın bu istasyonlarda doğuya doğru azalmasında özellikle Kuyucak'a (100 m) kadar çok fazla artmayan yükselti şartlarından ziyade karasallığın ve bulutların taşıdıkları nemin büyük bir kısmını Söke ve civarında yağış olarak bırakmalarının etkisi görülmektedir¹⁶⁴. 169 m yükseklikteki Sarayköy istasyonunun doğusundaki Denizli istasyonunda (426 m) yağış yükseltiye bağlı olarak, yeniden 550 mm'ye çıkmaktadır (Şekil 9.). Karacasu istasyonunda (550 m) yağış, Denizli istasyonuna yakın bir değer ile 544,6 mm kadardır. Bu durumda yerel farklılıklar dışında genel olarak yağışın kıyılardan havza içlerine doğru azaldığı söylenebilir¹⁶⁵.

Tablo 20. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.Ort.Top. (mm)
Nazilli	89,5	80,7	62,4	51,6	27,7	14,7	5,9	4,1	8,9	38,7	81,7	103,5	569,4
Sultanhisar	95,1	87,9	68,1	51,6	28,8	11,3	5,5	4	11,3	40,8	86,1	109,4	599,9
Kuyucak	62,2	68,4	58,2	46,5	26,2	5,1	6,5	5,1	9,9	34,6	68,1	72	462,8
Aydın	97,1	93	70,7	53,7	33,2	13	4,1	2,5	11	44,3	85,9	111,3	619,8
Sarayköy	48,8	52,6	44,9	35,5	28,4	15,4	12,3	6,3	5,7	29,2	45,6	56,1	380,8
Denizli	76,1	76,7	63,5	55,3	37,1	24,4	16,9	9,1	11,6	35,8	62,3	81,9	550,7
Söke	127,7	120,9	87,3	60,5	25,1	20,3	1,7	1	13,8	51,7	97,7	143,9	751,6
Karacasu	105,5	80	59,2	30,5	26,7	12,5	13	4,9	6,3	26,6	77,7	101,7	544,6

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

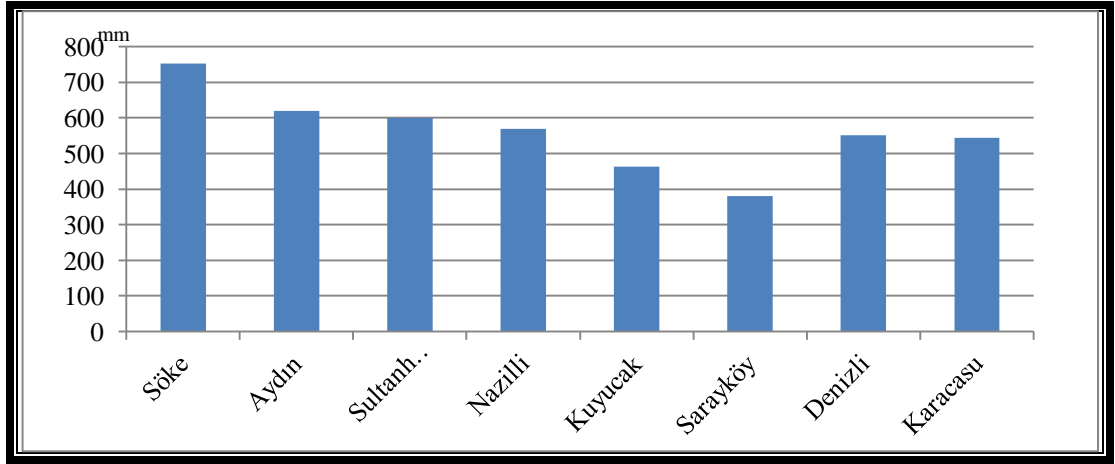
Yağışın yıl içinde dağılışına bakıldığında, yaz aylarında önemli bir kuraklığın yaşandığı düşük yağışlı dönem, bol yağışlı kış dönemi ve bu iki dönem arasındaki bahar mevsimlerinde kademeli azalış ve artış dönemi görülmektedir (Şekil 10.). En yüksek yağış miktarlarına aralık, ocak ve şubat aylarında rastlanması, nisan ayında hızlı bir düşüş görülen yağışların ekim ayında tekrar artması, haziran, temmuz ve

¹⁶³ Koçman, A., 1993a, *Age.*, s. 67

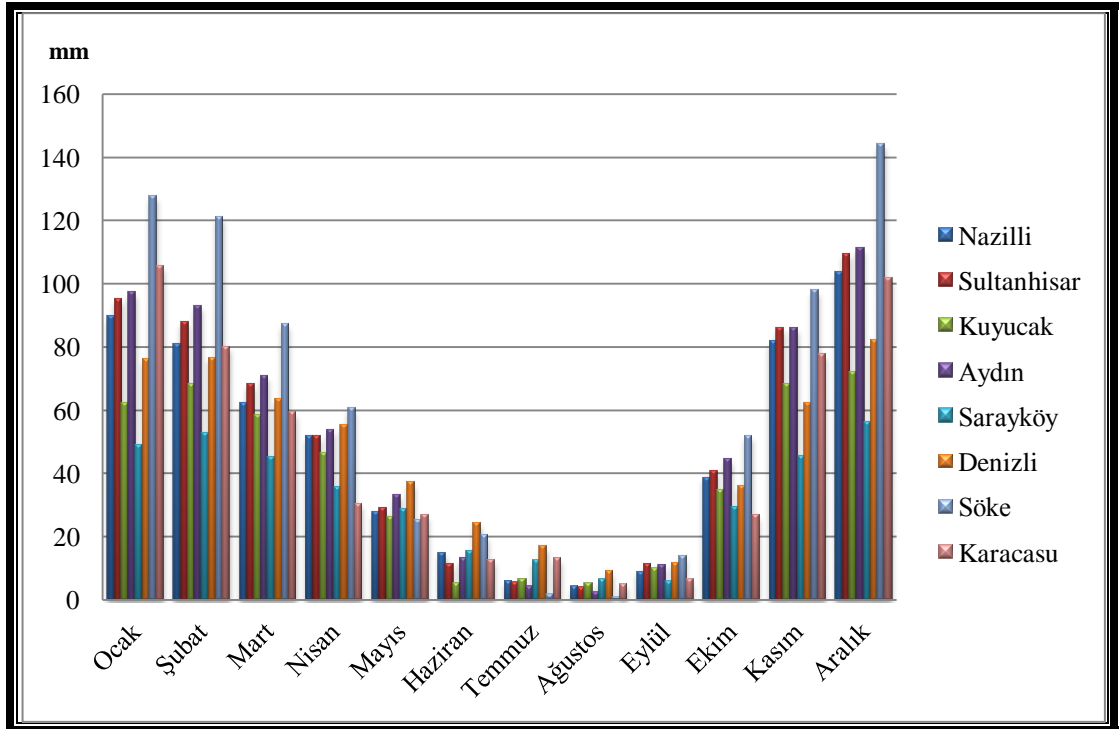
¹⁶⁴ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 102

¹⁶⁵ Arife Karadağ, "Ege Bölgesinde Yağış Dağılışı ve Yağış Özellikleri", (İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993), s. 31 ; Göney, S., 1975, *Age.*, s. 102

ağustos aylarındaki yağışın toplam yağış içinde çok az bir yer tutması sahada Akdeniz yağış rejiminin olduğunun göstergesidir¹⁶⁶.

Şekil 9. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Yıllık Yağış Miktarı (mm)

Şekil 10. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm).

Toplam yağış miktarının seçilmiş istasyonların tamamında kış mevsiminde en yüksek seviyeye ulaştığı ve bu mevsimde yağış oranının hiçbir istasyonda % 40'ın altına inmediği görülmektedir (Tablo 21.). Araştırma sahasında kış mevsiminde düşen yağışların toplam yağışa oranı % 48,1'dir (Şekil 11.). Geçiş mevsimleri olan ilkbahar (% 24,9) ve sonbaharda (% 22,7) düşen yağış miktarı birbirine yakın

¹⁶⁶ Karadağ, A., 1993, *Age.*, s. 51-54; Aşağı Akçay havzası için de benzer görüşler dile getirilmiştir. Bkz. Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 27

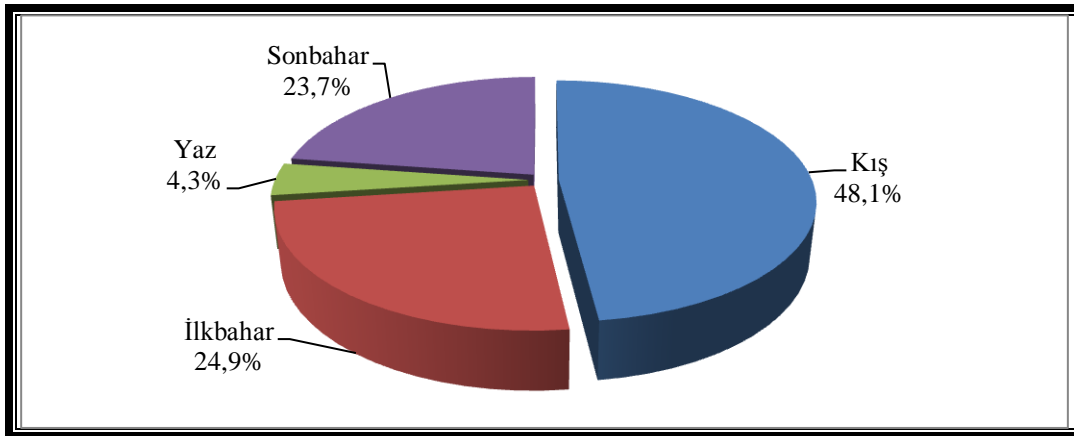
değerlerdedir. Yaz mevsimi ise 24,7 mm (% 4,3) ile yıl içinde en az yağışın düştüğü mevsimdir. Bu durum seçilmiş çevre istasyonlar için de geçerlidir. Sultanhisar, Kuyucak, Söke ve Nazilli istasyonlarında bu dönemde düşen yağış miktarlarının oranları arasında yaklaşık olarak % 1 fark bulunur.

Karasallığın arttığı daha doğudaki ve daha yüksekteki Sarayköy, Karacasu ve Denizli istasyonlarında yaz yağışlarının oranı nispeten artmaktadır (Tablo 21.). Büyük Menderes bölgesinde kıyılardan içerilere doğru gidildikçe yaz yağışlarının oranı artmaktadır¹⁶⁷. Araştırma sahasında ve Karacasu dışındaki istasyonlarda en fazla yağışın düştüğü ay aralıktır. Bu aydan sonra, en fazla yağış kış mevsiminin diğer ayları olan ocak ve şubatta düşmektedir. Nazilli ve diğer tüm istasyonlarda en az yağışlı dönem yaz mevsiminde temmuz ve ağustos aylarıdır (Şekil 10.).

Tablo 21. Nazilli ve Seçilmiş Çevre İstasyonlarda Mevsimlere Göre Ortalama Yağış Değerleri (mm) (1970-2010)

İstasyonun adı	KIŞ		İLKBAHAR		YAZ		SONBAHAR		Yıl.Ort.Top. (mm)	
	mm	%'si	mm	%'si	mm	%'si	mm	%'si	mm	%'si
Nazilli	273,7	48,1	141,7	24,9	24,7	4,3	129,3	22,7	569,4	100,0
Sultanhisar	292,4	48,7	148,5	24,8	20,8	3,5	138,2	23,0	599,9	100,0
Kuyucak	202,6	43,8	130,9	28,3	16,7	3,6	112,6	24,3	462,8	100,0
Aydın	301,4	48,6	157,6	25,4	19,6	3,2	141,2	22,8	619,8	100,0
Sarayköy	157,5	41,4	108,8	28,6	34,0	8,9	80,5	21,1	380,8	100,0
Denizli	234,7	42,6	155,9	28,3	50,4	9,2	109,7	19,9	550,7	100,0
Söke	392,5	52,2	172,9	23,0	23,0	3,1	163,2	21,7	751,6	100,0
Karacasu	287,2	52,7	116,4	21,4	30,4	5,6	110,6	20,3	544,6	100,0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 11. Nazilli'de Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (mm)

Bir yoğunlaşma hadisesi olan kırağı aşırı soğuk dönemlerde cisimler üzerinde yoğunlaşan buz kristalleridir¹⁶⁸. Çok soğuk gecen bir dönemin göstergesi olan kırağılara, araştırma sahasında soğuk kış gecelerinde rastlanılabilmektedir. Yıl içinde

¹⁶⁷ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 106

¹⁶⁸ Erol, O., 1999, *Age.*, s. 242

30 gün rastlanılan kırağı oluşumuna, en soğuk dönem olan aralık-ocak ve şubat aylarında rastlanmaktadır (Tablo 22.).

Hızlı bir yükselme sonucu aniden soğuyan hava kütleleri içindeki su damlacıkları donarak dolu şeklinde yağışa geçerler¹⁶⁹. Nazilli ilçesinde çok sık görülmesine de dolu, özellikle kış mevsimi ve ilkbaharda rastlanan bir yağış şeklidir (Tablo 22.). Meyve bahçelerinin çiçek açma dönemlerine rastladığı zaman çok zarar verebilmekte, üretimi düşürmektedir. Araştırma sahasında tarımsal faaliyetlere en olumsuz etkisi olan hava olaylarındandır.

Tablo 22. Nazilli'de Kırağı ve Dolu Görülen Günlerin Dağılışı (1970-2010)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Dolulu Günler	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1		0		0		0,1	0,8
Kırağılı Günler	8,7	6,5	3,9	0,3						0,3	3,7	6,7	30,1

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Ege Bölgesi'nin büyük bölümünde kar yağışları son derece seyrek meydana gelmektedir¹⁷⁰. Araştırma sahasının içinde bulunduğu Büyük Menderes depresyonunda, Denizli'nin batısında kalan kısımda genelinde kar yağışlı gün sayısı ortalaması bir günü bulmamaktadır¹⁷¹. Nazilli'de de kar yağışlı gün sayısı 0,8 gündür. Söz konusu yağışlara aralık, ocak, şubat ve mart aylarında rastlanmaktadır. 1970-2010 yılları arasında en yüksek kar kalınlığı 4 cm' yi ancak bulabilmiştir (Tablo 23.).

Tablo 23. Nazilli'de Ortalama Kar Yağışlı ve Ortalama Karla Örtülü Günler Sayısı İle En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (1970-2010)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık Top.
Ort. Kar Yağ. Gün. Say.	0.3	0.3	0.1	-	-	-	-	-	0.0	-	-	0.1	0.8
Maksimum kar kalınlığı(cm)	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

1.2.4. Yağış Etkinliği ve İklim Tipi

Bir yerin yağış etkinliğini ve iklim tipini ortaya çıkarabilmek için birçok araştırmacı farklı formüller geliştirmişlerdir. Bölge ile ilgili yapılan önceki çalışmalarda da sahadaki yağış etkinliği ve saha için iklim tarifleri yapılmıştır. Ancak çalışmanın bütünlüğü ve değişen yeni değerlerin görülmesi için bu formül ve indisler araştırma sahasına yeniden uygulanmıştır.

¹⁶⁹ Erinç, S., 1996, *Age.*, s. 115

¹⁷⁰ Karadağ, A., 1993, *Age.*, s. 92

¹⁷¹ Bkz. İktö, S., 2000, *Age.*, s. 129

Sadece sıcaklık göz önünde tutularak yapılan bir iklim sınıfı olan Supan'ın tasnifine göre yeryüzü sıcak, orta, soğuk iklim kuşağı şeklinde üçe ayrılmıştır¹⁷². Nazilli'nin yıllık ortalama sıcaklığı 17,5 °C ile *orta kuşak iklimine* girmektedir. Supan gibi sıcaklık değerleri üzerinden iklim tasnifi yapan diğer bir araştırmacı Rubner'dir. Rubner günlük ortalama sıcaklıkları 10 °C ve üzerinde olan günleri sıcak gün olarak kabul ederek, bu günlerin sayısına göre yeryüzünü subarktik, serin, mutedil, sıcak mutedil ve sıcak iklim şeklinde beş kuşağa ayırmıştır¹⁷³. Nazilli'de ortalama sıcaklığın 10 °C ve üzerinde olduğu günlerin sayısının 276,9 olduğu esas alınır, Rubner sınıflandırmasına göre araştırma sahasında *sıcak iklim* görülmektedir.

Köppen ise iklimleri aylık ve yıllık sıcaklık miktarlarının, yıllık yağış miktarının, yağış rejiminin ve bunların bitki örtüsü üzerindeki etkilerinin esas alındığı bir tasnif yapmıştır¹⁷⁴. Köppen'e göre ekim-mart ayları arasındaki dönemde maksimum yağışlı ayda düşen yağış miktarı, nisan-eylül ayları arasındaki süreçte en kurak ayın yağışından üç kat fazla olduğu için *Cs*, en sıcak ay ortalaması 22°C' den fazla olduğu için *a* kategorisindedir. Bu tasnife göre Nazilli'nin iklimi *Csa kışı ılık, yazı sıcak ve kurak Akdeniz iklimidir*. Nazilli' inin step iklimi ile nemli iklimler arasındaki yerini tespit için, yıllık yağışın % 70'inin ekim-mart arasındaki soğuk devreye isabet ettiği yerlerdeki formül olan $r=2t^*$ formülü uygulanmıştır. Bu formüle göre Nazilli *step sahasından uzakta nemli iklime* yakın bir konumdadır.

De Martonne'nin 1923 buharlaşma-yağış ilişkisine dayanan formülüne göre¹⁷⁵ Nazilli kurak iklim sınıfındadır; ancak çöl bölgelerine göre, yağışlı bölgelere daha yakın görünür. De Martonne'nin 1923 yılı kuraklık indisine göre, indis değeri 20,7 ile *yarı kurak iklimler ile nemli iklimler arasında, yarı kurak iklime* daha yakındır.

De Martonne 1942 yılında Gottman ile birlikte yeni bir yıllık kuraklık indisi geliştirmiştir. Bu indiste, yıllık ortalama sıcaklık ve yağış tutarının münasebeti ile en

¹⁷² Ahmet Ardel, Ajun Kurter ve Yusuf Dönmez, **Klimatoloji Tatbikatı** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1123, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 40, 1969), s.267

¹⁷³ Ardel,A., Kurter, A., Dönmez, Y., 1969, **Age.**, s. 267

¹⁷⁴ Ardel,A., Kurter, A., Dönmez, Y., 1969, **Age.**, s. 269-280

* r: cm cinsinden yağış, t: °C cinsinden yıllık ortalama sıcaklığı ifade eder.(Bkz. Ardel,A., Kurter, A., Dönmez, Y., 1969, **Age.**, s. 273-274)

¹⁷⁵ Dönmez,Y., 1979, **Age.**, s. 245

kurak ayın yağış ve sıcaklığı arasındaki ilişki dikkate alınmaktadır¹⁷⁶. Değeri 11 olan bu indise göre Nazilli, *yarı kurak sahalarla nemli bölgeler arasındaki iklime girmektedir*.

De Martonne'un aylık kuraklık indisi, aylık yağış miktarının aylık ortalama sıcaklığın on fazlasına oranlanması esasına dayanmaktadır¹⁷⁷. Bu indise göre araştırma sahası yüksek indis değerleri ile ocak, şubat, mart, kasım ve aralık ayları *nemli*; düşük yağış ve yüksek sıcaklığın olduğu haziran, temmuz ve ağustos aylarında düşük indis değeri ile *kurak*; nemli dönemden yarı kurak döneme geçilen nisan ayında *yarı nemli-kurak*; tam kurak devrenin başlangıcından önce mayıs ve tam kurak devrenin bitiminde ekim ayında *yarı kuraktır* (Tablo 24)

Tablo 24. Nazilli'inin De Martonne'a Göre Aylık Kuraklık İndisi

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Sıcaklık (°C)	7,3	8,5	11,6	15,8	21,3	26,2	28,8	27,8	23,4	18,2	12,1	8,6	17,5
Yağış (mm)	89,5	80,7	62,4	51,6	27,7	14,7	5,9	4,1	8,9	38,7	81,7	103,5	569,4
Kuraklık indisi	62,0	52,0	34,0	24,0	10,0	5,0	1,8	1,3	3,2	16,0	44,0	66,0	20,7
	NEMLİ			YARI KURAK-NEMLİ	YARI KURAK	TAM KURAK				YARI KURAK	NEMLİ	YARI KURAK-NEMLİ	

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

De Martonne indis değerine göre, Büyük Menderes depresyonunun genelinde iklim tekdüze bir karakterde değildir. Bunun en önemli sebebi, sahada etkili olan hava kütleleri ve bunun sonucunda meydana gelen hava akımları ve olaylarıdır¹⁷⁸.

Nazilli'de Thornthwaite metoduna göre hesaplanan yağış tesirlik indisi 15,28; sıcaklık tesirlik indisine göre PE 968,4 mm'dir. Yağış rejimini ortaya koyan indis 29,59'dur. Potansiyel evapotranspirasyonun üç yaz ayına nispet indisi ise 54,16'dır. Buna göre Nazilli $C_1B'_{3s}b_3$ kurak-az nemli, mezotermal (orta sıcaklıktaki iklim), su fazlası kış mevsiminde ve çok kuvvetli, deniz tesirine yakın bir iklime sahiptir. GÖNEY de Nazilli'inin nemlilik indisini kuru-yarınemli kategorisine sokmaktadır¹⁷⁹. Büyük Menderes havzası ile ilgili iklim çalışmalarında Nazilli, Yenipazar, Sultanhisar, Kuyucak, Aydın gibi birbirine yakın istasyonların tamamında iklim tipinin aynı olduğu görülmüştür¹⁸⁰. Havza içinde Denizli ve Didim arasındaki

¹⁷⁶ Dönmez, Y., 1979, *Age.*, s. 250-251

¹⁷⁷ Ardel, A., Kurter, A., Dönmez, Y., 1969, *Age.*, s. 289-290

¹⁷⁸ İkto, S., 2000, *Age.*, s. 136

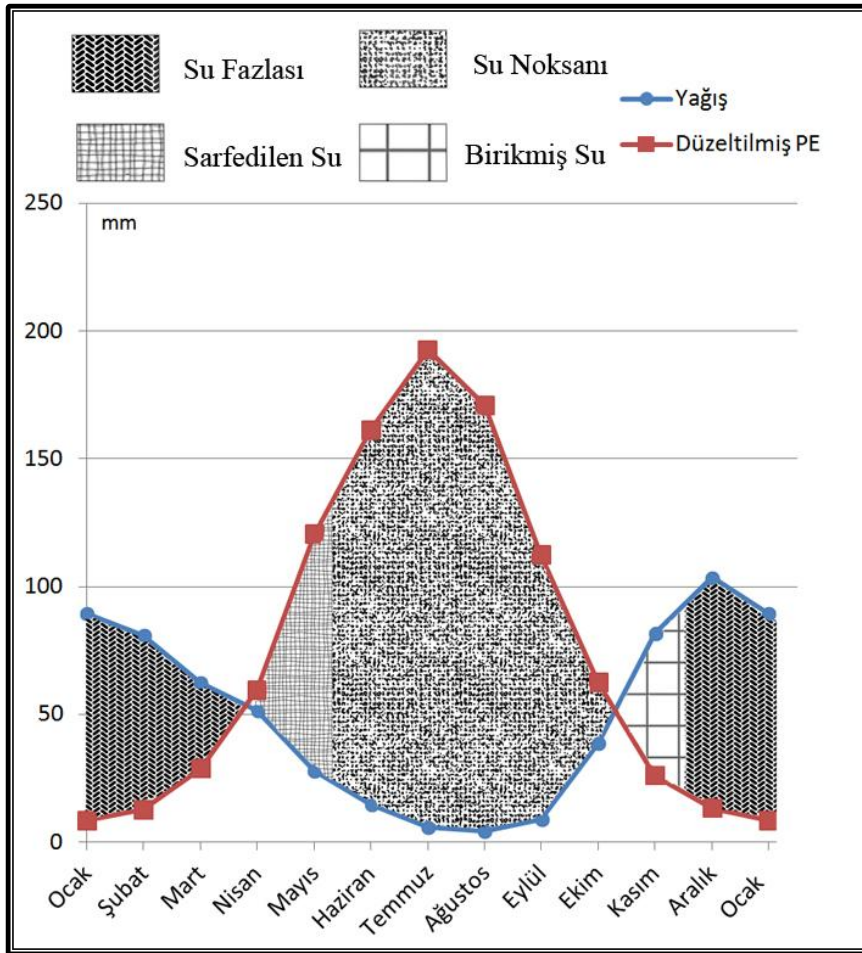
¹⁷⁹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 151

¹⁸⁰ Yasemin Özdemir, "Büyük Menderes Nehrinin Arazi Kullanımı ve Su Yönetimi Açısından İncelenmesi" (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009); İkto, S., 2000, *Age.*, s. 138-142

istasyonların tamamında kurak az nemli, 3. dereceden mezotermal, kış mevsiminde kuvvetli su fazlası görülen, denizsel şartlara yakın iklimler yer alırken, su noksanı çekilen aylar ile su fazlası olan aylar arasında fazla bir farklılık görülmemektedir¹⁸¹.

Tablo 25. Thornthwaite'a Göre Nazilli'nin Su Bilançosu

Bilanço Elamanları	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Sıcaklık	7,3	8,5	11,6	15,8	21,3	26,2	28,8	27,8	23,4	18,2	12,1	8,6	17,5
Sıcaklık indisi	1,77	2,23	3,58	5,71	8,97	12,28	14,17	13,43	10,35	7,07	3,81	2,27	85,64
PE	10,0	15,1	28,0	54,0	98,0	130,0	154,0	146,0	108,0	65,0	31,0	16,0	
Düzeltilmiş PE	8,5	12,7	28,8	59,4	120,5	161,2	192,5	170,8	112,3	62,4	26,0	13,3	968,4
Yağış	89,5	80,7	62,4	51,6	27,7	14,7	5,9	4,1	8,9	38,7	81,7	103,5	569,4
Birikmiş suyun aylık değişimi	0	0	0	-7,8	-92,2	0	0	0	0	0	55,7	44,3	
Birikmiş su	100	100	100	92,2	0	0	0	0	0	0	55,7	100	
Hakiki evapotranspirasyon	8,5	12,7	28,8	59,4	119,9	14,7	5,9	4,1	8,9	38,7	26,0	13,3	340,9
Su noksanı	0	0	0	0	0,6	146,5	186,6	166,7	103,4	23,7	0	0	627,5
Su fazlası	81,0	68,0	33,6	0	0	0	0	0	0	0	0	45,9	228,5
Akış	52,0	60,0	47,0	23,3	11,6	5,8	2,9	1,5	0,8	0,4	0,2	23,0	228,5
Nemlilik oranı	9,5	5,4	1,2	-0,1	-0,8	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,4	2,1	6,8	

Şekil 12. Thornthwaite'a Göre Nazilli'nin Su Bilançosu Diyagramı

¹⁸¹ Özdemir, Y., 2009, *Age.*, s. 81-82; Araştırma sahası ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda da yağış etkinliği ve iklim ile ilgili olarak benzer sonuçları görmek mümkündür Bkz. İktö, S., 2000, *Age.*, s. 132-143; Karadağ, A., 1993, *Age.*, 94-102

Thornthwaite'in su bilançosuna göre araştırma sahasında kasım ayıyla birlikte yağışlar, buharlaşmayla kaybedilen miktardan fazla düşmektedir. Bu ayla birlikte toprakta su birikmeye başlamaktadır. Aralık ayında da belirli bir miktar su birikerek bu ay içinde toprak suya doymun hale gelmektedir. Mart ayına kadar süren su fazlalığı, yağışların azalması sıcaklığın artması ve buharlaşma ile son bulur. Nisan ayında artık şiddetli buharlaşma nedeniyle PE yağıştan yüksektir ve birikmiş su negatif değişim göstermektedir. Bu tarihlerden sonra sahanın ısınması ve buharlaşmanın artması nedeni ile mayıs ve ekim ayları arasında toprakta bir su noksanı başlamaktadır (Şekil 12.).

1.3. Hidrografik Özellikler

Türkiye'de akarsu şebekesinin oluşumunda genç tektonik hareketler önemli rol oynamış, Kuaterner'e özgü bir akarsu ağı kurulmuş, gelişmiş ve gelişmektedir¹⁸². Batı Anadolu'nun jeomorfolojik evrimi içerisinde meydana gelen tektonik hareketler neticesinde Büyük Menderes, Küçük Menderes ve Gediz tektonik çukurları oluşmuştur. Bu oluklarda zamanla gelişen drenajla bugünkü görünüm meydana gelmiştir. Nazilli ilçesi bahsi geçen bu önemli üç havzanın kesişme hattına yakın konumda bulunmaktadır. Küçük ve Büyük Menderes nehirlerinin havzalarını birbirlerinden ayıran Aydın Dağları üzerindeki su bölümü çizgisi hidrografik havza sınırı olmasının yanında, idari sınır görevi de görmektedir. Daha doğuda ise Beydağ ve Kiraz ilçelerinin doğusunda, Derebaşı köyü yakınlarındaki su bölümü çizgisi ile Gediz havzası, Küçük ve Büyük Menderes havzaları sınır oluşturmaktadır. Sahanın sadece bu kesiminde Aşağıyakacık köyüne ait arazilerde Avra deresinin drene ettiği bölüm Gediz havzası içerisinde dir. Araştırma sahasında bu kısmı ve Bey Dağ'ın yakınlarındaki kaynaklardan Küçük Menderes havzasına katılanlar dışında kalan tüm akarsular, sularını Büyük Menderes havzasına boşaltmaktadır.

Nazilli ilçesinin hidrografik özelliklerini analiz edebilmek için, Büyük Menderes nehrinin genel özelliklerini açıklamak faydalı olacaktır. Nazilli ilçesinin içinde bulunduğu ovaya adını veren, doğal ve beşeri hayatı önemli şekilde etkileyen Büyük Menderes nehri, Ege bölgesi'nin horst graben sistemi içerisindeki depresyon ovalarından Büyük Menderes depresyonu içinde akmaktadır. Büyük Menderes nehri

¹⁸² Mehmet Ardos, "Türkiye'de Akarsu Şebekesinin Kuaterner'deki Oluşum ve Gelişimi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı: 4 (1993-1996), s. 1-6.

kuzeyden güneye doğru sıralanan ve depresyonlar içinde akan nehirlerden, Anadolu içlerine en çok sokulan havzaya sahiptir¹⁸³. Kolları ile birlikte 23.937 km² alana sahip olan akarsuyun havzası, 79.000 km² yüzölçümüne sahip Ege Bölgesi'nin yaklaşık üçte birlik kısmını drene etmektedir¹⁸⁴. Büyük Menderes nehri, 350 km uzunluğa, ortalama 69 km genişliğe, 1000 km² ye düşen 14.4 km akarsu uzunluğuna, 160 m ortalama yüksekliğe ve binde 0.45 ortalama eğime sahiptir¹⁸⁵. Nazilli ilçesinin sınırları içerisinde geçen akarsu genişlik, tarımsal ve hidroelektrik potansiyel açısından Ege Bölgesi'nin en büyük akarsuyudur¹⁸⁶.

Yukarı çığırında İçbatı Anadolu bölümündeki Uşak, Dinar, Sandıklı civarlarında Murat Dağı, Bozdağ ve Kumalar dağından başlangıç kaynaklarını alan nehir, Sandıklı, Çal ve Çivril yakınlarındaki karstik¹⁸⁷ ve tektono-karstik kaynakları da havzasına katarak, akmaya devam etmektedir. Uşak'tan gelen kolları Ulubey, yakılarında vadilerini bu günden daha nemli iklim koşullarının bulunduğu dönemde derince kazmış, bugün ise bu vadilerin içinde gömük menderesler halinde, birçok yerde yatağını terk etmiş kopuk menderesler ve kanyonlar oluşturmuş şekilde akmaktadır. Banaz çayı daha sonra Büyük Menderes adını alıp depresyon sahasına kavuşmaktadır¹⁸⁸.

Sarayköy ovasına vardktan sonra doğu-batı istikametinde akan nehre güneyden Büyük Menderes'in en önemli kolları olan Dandalas Çayı, Akçay ve Çine Çayları katılmaktadır. Bu akarsuları da kendine bağlayarak batıya doğru akışını sürdüren Büyük Menderes nehri özellikle Akçay'dan sonra debisini arttırmakta birçok kurutma kanalı ve drenaj işlemine rağmen yağışlı dönemlerde taşkınlara neden olabilmekte ve bataklıklar oluşturabilmektedir. Nehir, Büyük Menderes oluşunda alüvyal tabanlı vadide örgülü bir drenaj ağına sahiptir ve menderesler çizerek akış göstermektedir. Bu kesimde birçok yerde kopuk mendereslere ve menderes yeniclerine rastlanmaktadır. Aydın güneyinde Çine Çayı'nın da katılmasıyla büyük bir nehir hüviyetini iyice arttıran Büyük Menderes nehri, daha batıda Söke Çayı'ndan ve Bafa Gölü'nden beslenerek Samsun Dağları'nın güneyinde

¹⁸³ Özdemir, Y., 2009, *Age.*, s. 9-10.

¹⁸⁴ Özdemir, Y., 2009, *Age.*, s. 9.

¹⁸⁵ İ. Hakkı Akyol, "Türkiye'de Akarsu Rejimleri", *Türk Coğrafya Dergisi* Sayı: 11-12: 1-33 (1948-1949) Cetvel III..

¹⁸⁶ Emrullah Güney, *Türkiye Hidrocoğrafyası* (İstanbul: Çantay Kitabevi, 2004), s. 92

¹⁸⁷ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 231

¹⁸⁸ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 231. GÖNEY, nehrin saha içinde ve dışında kalan kolları ve havzası hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Bkz. Göney, S., 1975, *Age.*, s. 231-235

kendi oluşturduğu delta ovasından Karina Gölü yakınlarında Ege Denizi'ne dökülmektedir¹⁸⁹.

Araştırma sahası içinde Büyük Menderes nehri kadar önemli olan bir diğer akarsu da onun en fazla debiye sahip kolu Akçay'dır. Kaynağını Gölgelidağlar ve Bozdağlar'dan alan Akçay, yukarı mecrasından Büyük Menderes'e karıştığı Kabayer ovasına kadar, kabaca güneydoğu-kuzeybatı istikametinde akmaktadır. Akçay'ın üzerinde kurulu olan Kemer Barajı'ndan aşağı mecraya doğru inildikçe eğim azalmakta ve nehir örgülü bir ağ ile menderesler çizerek akmaktadır¹⁹⁰. Madranbaba ve Karıncalı kütleleri arasındaki oluğa yerleşen akarsu, doğudaki çökmenin batıdakinden fazla olması nedeniyle bu kesimde doğuya doğru kaymaktadır¹⁹¹. Bu ötelenmede Madranbaba dağından Akçaya bağlanan dere ve akarsuların oluşturduğu birikinti koni ve yelpazeleri de etkili olmuştur. Daha kuzeyde ise akarsu yeniden batıya yönelmektedir. Yönelmenin olduğu Esenköy yakınlarında dikliği 20 m'yi bulan, dikliklerini hâlâ muhafaza eden faylar bulunmakta ve Karıncalı dağının bu kesimindeki faylar nedeniyle nehir ötelenmekte, menderi hareketleri buna uymaktadır¹⁹². Akarsu son olarak Nazilli şehrinin güneybatısında Büyük Menderes nehrine karışmaktadır.

İlçenin kuzeydoğusunda küçük bir kısımda Aşağıyakacık ve civarının sularını toplayan Avra deresi ve kuzeybatısında Küçük Menderes nehrine karışan derelerin kaynakları dışında araştırma sahasının tamamı, Büyük Menderes nehri havzası içinde kalmaktadır. 664 km² genişliğe sahip olan Nazilli ilçesinin 23,05 km² lik kısmı sularını Alaşehir Çayı'na, oradan da Gediz'e ulaştırmaktadır. Söz konusu alan, toplam sahanın % 3,47'lik kısmını oluşturmaktadır. İlçenin kuzeybatısındaki aşınım yüzeyleri üzerindeki küçük bir alanda yer alan kaynaklar da periyodik akışlı dereler vasıtası ile sularını Küçük Menderes nehrine ulaştırmaktadırlar (yaklaşık 4 km²). Geriye kalan yaklaşık 636,95 km² lik (%95,92) arazinin suları ise, Büyük Menderes nehri aracılığı ile Ege Denizine boşaltılmaktadır. 23.937 km² alana sahip Büyük Menderes nehri havzası içinde araştırma sahasında, bu havzaya dâhil olan alanlar, toplam havzanın % 2,66'sıdır. (Tablo 26.)

¹⁸⁹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 234-235

¹⁹⁰ Kara, H., 2001, *Age.*, s. 37-40

¹⁹¹ Kara, H., 2001, *Age.*, s. 40-42

¹⁹² Kara, H., 2001, *Age.*, s. 77

Tablo 26. Büyük Menderes ve Akçay'ın Alan ve Uzunluk Özellikleri

Havza Adı	Parametreler		
	Havzanın Maksimum Uzunluğu (km)	Havza Alanı (km ²)	Ana Akarsu Boyunca Uzunluk (km)
Büyük Menderes ana akarsuyu	209,5	6,036	378,86
Akçay	93,4	3,879	128,48
Genel	318,0	23,937	521,43

Kaynak: Özdemir, Y., 2009, s. 67'den değiştirilerek hazırlanmıştır.

Araştırma sahasının hidrografik özelliklerinin analiz edilebilmesi için, Akçay ve Büyük Menderes ana akarsuyu üzerindeki EİE ve DSİ tarafından ölçüm yapılan Kemer, Amasya, Sarayköy köprüsü, Burhaniye, Nazilli köprüsü istasyonlarının akım değerlerinden faydalanılmıştır. İstasyonlara ait verilere göre, Nazilli ve çevresinde akarsular ocak ve şubat arasında maksimum değerlere ulaşmaktadırlar. Büyük Menderes nehrinin Nazilli köprüsü üzerinde DSİ'ye ait ölçüm istasyonuna göre yıllık ortalama debisi 39,58 m³/sn'dir. (Tablo 27.)

Foto 11. Harpasa Antik Kentinden Akçay'ın Görünümü(Nehrin tarihteki adı Harpasos'tur)

Nazilli ilçesinde hidrografik örgünün oluşmasında, doğal ve beşeri hayatın gelişmesinde etkili olan diğer akarsu da Akçay'dır. Bu akarsu üzerinde ovayı sulamak için 1961 yılında kurulan Akçay regülatörü mevkiinde talveg kotu yaklaşık 66 m¹⁹³ dir. Akçay nehri, EİE verilerine göre 29,4 m³/sn yıllık ortalama debide

¹⁹³DSİ, **Nazilli Akçay Regilâtörü Kati Proje Raporu** (Ankara: Bayındırlık Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Genel No: 372, Grup No: V, Özel No: 17, 1962), s. 1- 18

akmaktadır (Tablo 27.). Büyük Menderes ana akarsuyu ile Akçay'ın birleşmesi ile debi daha da artmakta ve denize döküldüğü Büyük Menderes deltasına kadar nehrin debisi artarak devam etmektedir. Aydın köprüsünde 57,3 m³/sn'lik debi de bunun göstergesidir (Tablo 27.). Yaz mevsiminde aşırı sıcak dönemdeki kuvvetli buharlaşma, sulamadan kaynaklanan kayıplar ve yer altına sızma sonucunda kalanlar ile su bilançosu etkilenmektedir (Tablo 28.).

Tablo 27. Farklı İstasyonlara Göre Akım Değerleri (m³/sn)*

İstasyonlar	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Y.ORT.
Kemer-(Akçay)	8,09	12	52,6	66,6	71,2	46,3	32	18,7	13,4	11	9,5	4,68	29,4
Amasya-(Akçay)	7,84	10,1	16,3	31	30,4	19,4	15,6	11,7	14,6	34,7	33,1	13,4	20
Sarayköy Köprüsü(B.M.)	16,747	20,33	26,58	28,149	29,809	30,031	25,003	21,426	18,395	28,94	26,679	16,886	24,1
Burhaniye(B.M.)	24,4	28,3	37,4	46,3	53,1	51	42,8	35,1	27,4	29,7	30,5	25,4	36,1
Nazilli Köprüsü(B.M.)	26,939	34,45	49,726	58,773	64,258	61,978	49,01	38,059	26,336	22,321	21,172	22,019	39,6
Aydın Köprüsü(B.M.)	34	43,6	66,5	94,3	106	93,4	68,8	48,5	34	36,3	36,2	28,4	57,3

Kaynak: www.dsi.gov.tr; EİE, **Su Akımları Aylık Ortalamaları (1935-2005)** (Ankara: Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü, 2008) verilerinden derlenmiştir.

Tablo 28. Aşağı Büyük Menderes Ovasında Su Bilançosu

BESLENİM x 10 ⁶ m ³ /yıl		BOŞALIM x 10 ⁶ m ³ /yıl		
Yağıştan Süzülme	Birikinti konilerine	54,0	Menderes ve Kollarına Yer altı Suyu Akışı	218,0
	Alüvyona	163,0		
	Neojen detritiklerine	65,0		
Yüzeysel Akıştan Süzülme		73,0	Buharlaşma-Terleme	112,0
Sulama suyundan süzülme		42,0	Suni Boşalma	65,0
TOPLAM		397,0	Denize Yeraltısuyu Akışı	4,5
			TOPLAM	399,5

Kaynak: DSİ, **Aşağı Büyük Menderes Havzası Hidrojeolojik Etüt Raporu** (Ankara: 1975) s. 20

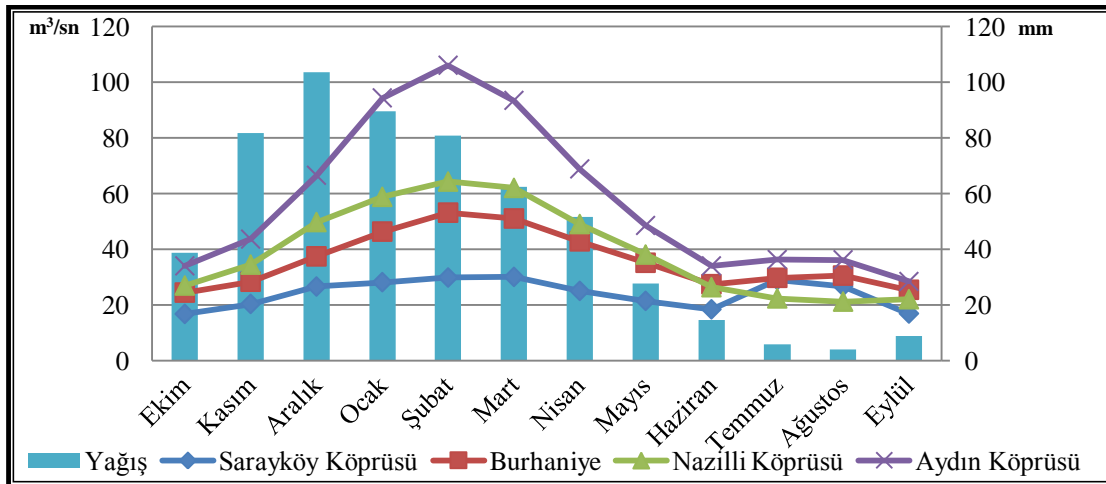
Yağış ve akım eğrilerinin biraya getirildiği grafiklerde göze çarpan en önemli özellik, debinin yüksek olduğu dönemlerin, yağış değerleri ile benzer bir eğri ortaya çıkarmasıdır. Ancak en yağışlı dönemler ile debinin en yüksek olduğu dönemlerin birbiri ile aynı tarihlere rastlamaması ilgi çekicidir. Örneğin Nazilli ve yakın çevresinde en yağışlı aylar kasım, aralık, ocak iken, bölgedeki akarsuların debilerinin en yüksek olduğu dönem genel olarak ocak, şubat, mart aylarıdır. Bunda en önemli etken yağıştan sonra bir miktar suyun zemine sızması, su döngüsü içerisinde bazı kayıplarla yeniden akarsuya karışmasıdır; Büyük Menderes havzasında suların akarsulara intikali 1 ilâ 4 ay arasında değişmektedir¹⁹⁴. Bu süre araştırma sahasında 1-2 ay kadardır (Şekil 13. ve Şekil 14.).

* B.M.: Büyük Menderes nehri

¹⁹⁴ Fahri Cürebal, "Büyük Menderes Akarsuyu Havzası'nın Hidrolojik Etüdü ve Planlaması" (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995), s. 101

Havza içindeki akım değerlerinin bazı istasyonlarda, bölgenin genel yağış ve akım değerlerine aykırı olduğu görülmektedir. Araştırma sahasının yakın çevresindeki dere ve akarsularda yıl içinde ocak ve şubat aylarında maksimuma ulaşan tek artış dönemi varken, Akçay üzerindeki Amasya istasyonunda bu durum değişmektedir. Söz konusu istasyonda Akçay'ın debisi ocak ve şubat aylarında yüksek iken, en yüksek değerlerini ikinci bir yükselme dönemi olan haziran ve eylül arasında yapmaktadır. Burada akımın artmasındaki etmen, doğal yağışlar ya da kaynaklardan akarsulara katılan suların etkisi değildir. Akçay'ın oturduğu depresyon sahasındaki tarım alanlarının sulama ihtiyacını karşılamak amacıyla ovadaki sulama kanal ve kanaletlerine havzadaki barajlardan su bırakımı yapılmaktadır. Bu nedenle yağışın kimi yıllar hiç düşmediği bu dönemde hidrolojik çevrim bakımından gerçekçi olmayan beşeri müdahalelerin neden olduğu bir artış gerçekleşmektedir¹⁹⁵.

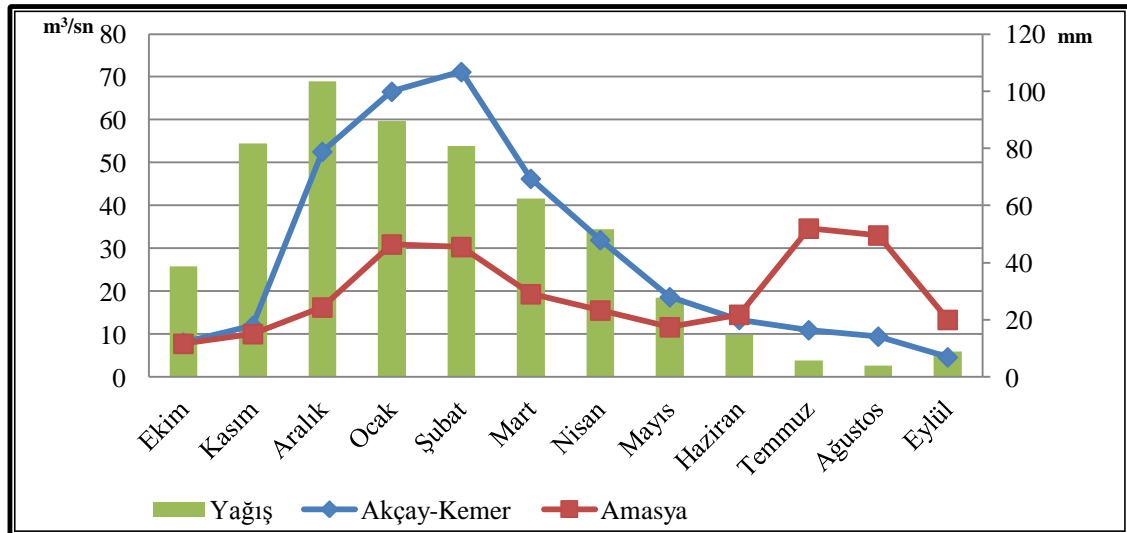
Nazilli sınırları içerisindeki akarsuların buharlaşma ve sızmalar sonunda akışa geçen kısmın debiye etkileri özellikle kış aylarında artmaktadır (Şekil 13. ve Şekil 14.). Bunun en büyük nedeni, yağışların % 48,1'inin (273,7 mm) aralık-ocak ve şubat aylarında düşmesidir. Yağmur şeklinde düşen yağışların Akdeniz ikliminin genel karakteristiği olarak kış aylarında düşmesi sebebiyle havzadaki akarsuların debisi özellikle kışım ve şubat arasında devamlı bir şekilde artmaktadır. Sulama amacıyla barajlardan yaz aylarındaki su bırakımının yarattığı suni ve nispi artış göz ardı edilirse, bu haliyle rejim üzerinde sadece bir etmen rol oynadığı için Büyük Menderes ve Akçay'a basit rejimli -Yağmurlu Akdeniz- rejiminde denebilir¹⁹⁶.

Şekil 13. Büyük Menderes Nehri Üzerindeki Bazı istasyonların Aylık Akım Ortalamaları ve Nazilli'deki Yağışın Yıl İçindeki Dağılışı

¹⁹⁵ Özdemir, Y., 2009, *Age.*, s. 116-119

¹⁹⁶ M.Yıldız Hoşgören, *Hidrografya'nın Ana Çizgileri-I (Yeraltı suları kaynaklar-akarsular)* (4.Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2001), s. 82-86

Şekil 14. Akçay Üzerindeki Bazı İstasyonların Aylık Akım Ortalamaları ve Nazilli'deki Yağışın Yıl İçindeki Dağılışı

Ege Bölgesi akarsuları genellikle plüviyal rejimli yağmurlarla beslenen akarsulardır¹⁹⁷. Büyük Menderes nehri yukarı çığı ve kaynaklarının 2000–2500 m yüksekliğinde dağlarda olması ve büyük çaylarla beslenmesi yatağında yıl boyunca su olmasını sağlamaktadır. Yüksek alanlardaki kar örtülerinin erimeleri de bu nehri beslemektedir¹⁹⁸. Zaten Büyük Menderes, Ege Bölgesi'nde rejimi kar yağışından etkilenen tek akarsudur¹⁹⁹. Bu nedenle nehrin *Plüvio-Nival*(Yağmurlu-Karlı Akdeniz rejimi) rejimli olduğu da araştırmalarda kabul edilmektedir²⁰⁰. Ancak bu tip rejimlerde görülen seviyenin yılda iki defa yükselmesi(kasım-aralık ve nisan-haziran arası)²⁰¹ Büyük Menderes nehrinin genelinde görülmemektedir. Yağış artışı ve debi yağmur tipli yağışlara göre şekillenmektedir. Gerçekten de araştırma sahası ve yakın çevresinde kar yağışlı gün sayısı Nazilli'de 0.8, Kuyucak'ta 0.5, Sarayköy'de 1.2, Sultanhisar'da 0.8 gün dolayındadır. En yüksek kar kalınlığı Nazilli' de 6 cm, Sultanhisar'da 10 cm'dir. Denizli istasyonu kar yağışlı 7 gün ile en çok kar yağışı alan çevre istasyonlardandır. Ancak bu yağış dahi rejim üzerinde yağmurlar kadar önemli bir etki yaratmaz. Bu nedenle araştırma sahasının yakın çevre şartları ve geçmiş çalışmalar da dikkate alınarak, Büyük Menderes nehri *Yağmurlu Akdeniz*

¹⁹⁷ Darkot, B.,Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 19.

¹⁹⁸ Ü.Emin Çölaşan, **Büyük Menderes Drenajının Hidrometeorolojik Etüdü** (Ankara: DMİGM, 1970), s. 7

¹⁹⁹ Nuri Munsuz ve İlhami Ünver, **Türkiye Suları** (Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 882 Ders Kitabı No: 247, 1983), s. 98

²⁰⁰ Cürebal, F., 1995, *Age.*, s. 109

²⁰¹ Hoşgören, M.Y, 2001, *Age.*, s. 87-88

rejimi içinde değerlendirilecektir²⁰². Aynı durum Akçay için de geçerlidir. Akçay da Ege Bölgesi'nin diğer akarsularında olduğu gibi Yağmurlu Akdeniz rejimine sahip bir akarsudur²⁰³.

Hidrografik bir havzada akarsuyun ana ve yan kollarıyla birlikte strüktür ve reliyefe bağlı olarak oluşturduğu ağa, akarsuyun drenaj şekli denir ve bu ağ rastgele oluşmamaktadır²⁰⁴. Genel olarak bakıldığında Büyük Menderes nehrinin araştırma sahası ve çevresinde kafesli bir drenaj ağı geliştirdiği görülmektedir. Genel hatları ile kafesli drenaj sistemi araştırma sahasında olduğu gibi tektonik hatların birbirini kestiği sahalarda görülmektedir²⁰⁵. Havzanın kuzey ve güneyinde tektonik hatlar boyunca yükselen dağlık alanlar doğu-batı yönünde uzanmakta ve bu kütleler kuzey-güney yönlü akarsular tarafından drene edilmektedir. Bu drenaj sistemi içerisinde doğu batı yönlü akan Büyük Menderes nehrine kuzey ve güneyden bu nehrin akışına dik yönlü Dandalas, Akçay ve Çine Çayları, Tabakhane deresi, Mastavra deresi, Mergen çayı, Kestel Çayı, Feslek gibi akarsular bağlanmakta ve kafesli bir ağ oluşturmaktadırlar. Kaynaklarını kuzeydeki dağlık alandan alan ve güneyde Büyük Menderes ovasına akan enine konsekant bu dereler, V profilli derin kertik vadilerde akmaktadırlar²⁰⁶. Bu derelerden Gireniz 37.05 km², Dereköy 44.23 km², Kestel 82.18 km², Mastavra 17.07 km², Kurudere 1.30 km², Suludere 1.58 km² ve Mergen ise 148.8 km² yüzölçümünde havzalara sahiptirler²⁰⁷.

Faylanmalara bağlı olarak yükselen Aydın Dağları üzerindeki akarsuların oluşum ve gelişimi, Bozdağlar'a benzemektedir. Faylanarak yükselen blok üzerinde kurulu olan akarsu şebekesi başlangıçta konsekanttır. Ancak alçalma ve yükselme hareketleri neticesinde, akarsular gençleşme ile vadilerini derine doğru kazmaya devam ederek, subsekant tabiler oluşturmuşlardır²⁰⁸. Aydın Dağları üzerinde kuzey-güney yönlü akan, sık bir ağ geliştiren bu akarsular, vadilerini derinleştirerek arızalı

²⁰² Farklı çalışmalarda da nehrin bu karakterde olduğuna değinilmiştir Bkz. Hoşgören, M.Y., 2001, **Age.**, s. 87-88

²⁰³ Şevket Işık, "Aşağı Akçay Havzasında(Aydın) Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları", (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995), s. 35

²⁰⁴ Ali Selçuk Biricik, **Fiziki Coğrafya- Jeomorfoloji ile Hidroloji'nin Temel Prensipleri ve Araştırma Yöntemleri Cilt I** (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2009), s. 247

²⁰⁵ Hoşgören, Y., 2001, **Age.**, s. 108

²⁰⁶ Atiker, M., 1983, **Age.**, s. 13

²⁰⁷ Abdurrahim Aydın, "Büyük Menderes Nehri Sağ Sahil Derelerindeki Sel Kontrol Çalışmalarının İrdelenmesi" (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008), s. 18

²⁰⁸ Selami Gözenç, **Küçük Menderes Havzasında Arazinin Kullanılış ve Sınıflandırılması** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını. No. 2396, 1978), s. 20

bir topografya oluşturmuşlardır. Bu dağlardan kaynaklanan sürekli ve dönemlik akarsuları kendine bağlayan Büyük Menderes nehri deltasında denizden yılda 12 m kadar alan kazanmaktadır²⁰⁹. Bu durum, kısa mesafede ve yüksek eğim şartları nedeniyle, özellikle yağışlı dönemlerde akarsular tarafından çok fazla malzeme taşındığının bir göstergesidir. Aydın Dağları'ndan taşınan bu malzemeler, önce Tmolos depoları önünde Büyük Menderes depresyonunda, oradan akarsuyun yatağı boyunca Ege Denizi'ne kadar birikmektedir.

ERİNÇ²¹⁰, e göre çarpılmış ve *Eğimlenmiş Blok Strüktür* özelliği gösteren Aydın Dağları üzerinde, araştırma sahası içindeki akarsuların, Aşağıyakacık köyü ve araştırma sahasının kuzeydoğusundaki aşınım yüzeylerinin çevresindeki hidrografik havza dışındaki dere ve akarsular, sularını Büyük Menderes'e ve onun aracılığı ile Ege Denizi'ne boşaltan akarsulardır. Bu kütle üzerindeki yüksek alanları Bey Dağ üzerindeki zirveler ve aşınım düzlükleri oluşturmaktadır. Araştırma sahasının bu kısmındaki su bölümü çizgisinin kuzeyine akış gösterenler Küçük Menderes havzasına sentripetal bir drenajla sularını boşaltmakta ve araştırma sahasının dışına çıkmaktadırlar. Beydağ üzerindeki zirvelerden doğan ve Büyük Menderes havzası içinde kalan akarsular kuzey-güney yönlü paralel drenaj oluşturacak şekilde akış göstermektedirler.

Beydağ zirvelerinden ve Aydın Dağları üzerindeki aşınım düzlüklerinden kaynaklanan Demirhan Çayı, Sinekçiler Deresi, Kadıarmudu Dere, Öksüz Dere, Hasköy Dere, Alıncı Dere, Çayırılık ve Kavgalı Dereler gibi geçici akarsular kuzey-güney yönlü akarken, subsekant vadileri de bünyelerine alarak paralel bir drenaj ağı oluşturmaktadırlar. Söz konusu derelerden Alıncı ve Çayırılık, aşağı havzalarında Sameyli Çayı adını alırlar. Örencik Çayı da bu kütle ve Oyuk Dağı'dan gelen geçici akarsularla aşağı havzasında Sarıkaya deresini oluşturmakta ve Dereağzı köyünü geçerek Dereköy Çayı adıyla Nazilli şehrine girmektedir. Yapılan ıslah kanalları ve sedler ile yavaşlatılan dere geçmişte adı Dereköy olan bugünkü Pınarbaşı mahallesinden Nazilli şehrine girer ve şehrin içinden geçerek sularını güneydeki Büyük Menderese ulaştırmaktadır. Nazilli şehri de bu akarsuyun oluşturduğu birikinti konisi üzerine kurulmuştur. Bu akarsuyun batısında kaynağı Demirhan karlığı olan Çobanlar deresinin kollarıyla birlikte katıldığı Değirmendere, İsabeyli

²⁰⁹ Munsuz, N., Ünver, İ., 1983, *Age.*, s. 98

²¹⁰ Erinç, S., 2000, *Age.*, s. 535

kasabası içinden geçerek İsabeyli Çayı adıyla ovada kanallara alınmakta ve Büyük Menderes nehrine katılmaktadır. Paralel drenaj sistemi içindeki bir diğer önemli akarsu da tarihi Mastaura şehrinin kalıntılarına örten alüvyonları taşıyan Mastavra Çayı'dır.

Aydın Dağları'ndan kaynaklanan önemli diğer bir akarsu da Mergen Çayı'dır. Yukarı havzasında Kızıldere kuzeyinde dantritik bir ağa sahip olan Mergen Çayı, Derebaşı Köyü ve yakın çevresindeki kabul havzasından kaynaklanmaktadır. Buradaki su bölümü çizgisinin güneyinde kalan kısımlarda, yerleşme adları da hidrografik unsurlardan etkilenmiştir. Derebaşı, Çaylı, Akpınar, Aksu köyleri buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Topografya haritası incelendiğinde, alçak değerdeki eşyüksekti eğrilerinin Aydın Dağları üzerinde bu akarsuyun vadisi sayesinde daha kuzeye sokulabildiği görülmektedir. Bu kesimde Yıkıklık, Kocaoluk, Osmanlar, Yonca, Kovankıran gibi periyodik akışlı dereler Karahallı Çayı'nı oluşturarak, Kızıldere'ye ulaşmaktadırlar. Oyuk Dağı'ndan doğan derelerin beslediği Domuzalan, Kocaçay daha aşağı kesimde Çayderesi adını alarak Kızıldere'ye dökülmektedirler. Bu kol KB-GD yönlü tektonik hatta uyarak akış göstermektedir. Kuzeydeki yüksek sahada yaklaşık 750 ilâ 1000 m'ler arasından doğan Ahlat Dere, Sarıot Dere, Bötlenli Dere, Kızılcık Dere, Kocadere, Gözovaç Dereleri Bağcılı Deresi'ne katılıp, Kızıldere köyündeki su kavuşumuna dökülürler.

Kızıldere köyünde derelerin birleşme noktasından sonra kuzey-güney yönlü akışını sürdüren Kızıldere'ye Bekirler köyünün yamaçlarında kurulu olduğu tepelik alandan kaynaklanan Lalankı ve Koca Dereler katılmaktadır. Oyuk dağından kaynaklanan Tophane ve Medet çayları Ketendereyi oluşturarak Bayındır köyünün içinden geçerek sularını Kızıldereye boşaltmakta; yine Oyuk Dağı'ndan kaynaklanan Kocapınar deresi, Şimşelli ve Tuzakdere mahallesi yakınlarındaki dereleri de kendine bağlayarak Kazılar Deresi adıyla Bayındır köyü yakınlarında batıdan Kızıldere'ye katılmaktadır. Vadinin doğu yamaçlarından Asarlı Dere, Pınarlı Dere Armutalanı Dere'nin oluşturduğu Gedik Çayı, Gökçen Deresi ve Mercimek Derelerinin de Kızıldereye katılmasından sonra, akarsu Mergen adını almaktadır. Büyük Menderes nehrine kuzeyden bağlanan Mergen Çayı, Nazilli sınırlarında Aydın Dağları üzerindeki en derin vadilerden birini oluşturmuştur. Bu vadiyi takip eden yollar aracılığı ile kuzeydeki Küçük Menderes depresyonu ile güneydeki Büyük Menderes depresyonları birbirine bağlanmaktadır. Nazilli şehri doğusunda Sailer

köyü güneyinde ovalık sahaya inen Mergen Çayı kanallar vasıtası ile drene edilerek Büyük Menderes'e katılmaktadır.

Mergen Çayının doğusunda Ketenova Çayı, Kuşçu Dere ve onun katıldığı Kozdere'nin Demirciler köyü kuzeyinde birleşmesiyle oluşan Kestel Çayı bulunur. Özellikle Demirciler köyünden sonra yatağını iyice genişleten akarsuyun vadi kenarlarında geçmişte Nazilli'ye merkezlik eden Kestel yerleşmesi kurulmuştur. Paralel drenaj sitemine uyan bu çayın doğusunda Karadağ üzerinde radyal bir drenaj sistemi kurulmuş olup, bu dağın batıya akış gösteren suları Kestel Çayı'na katılmaktadır.

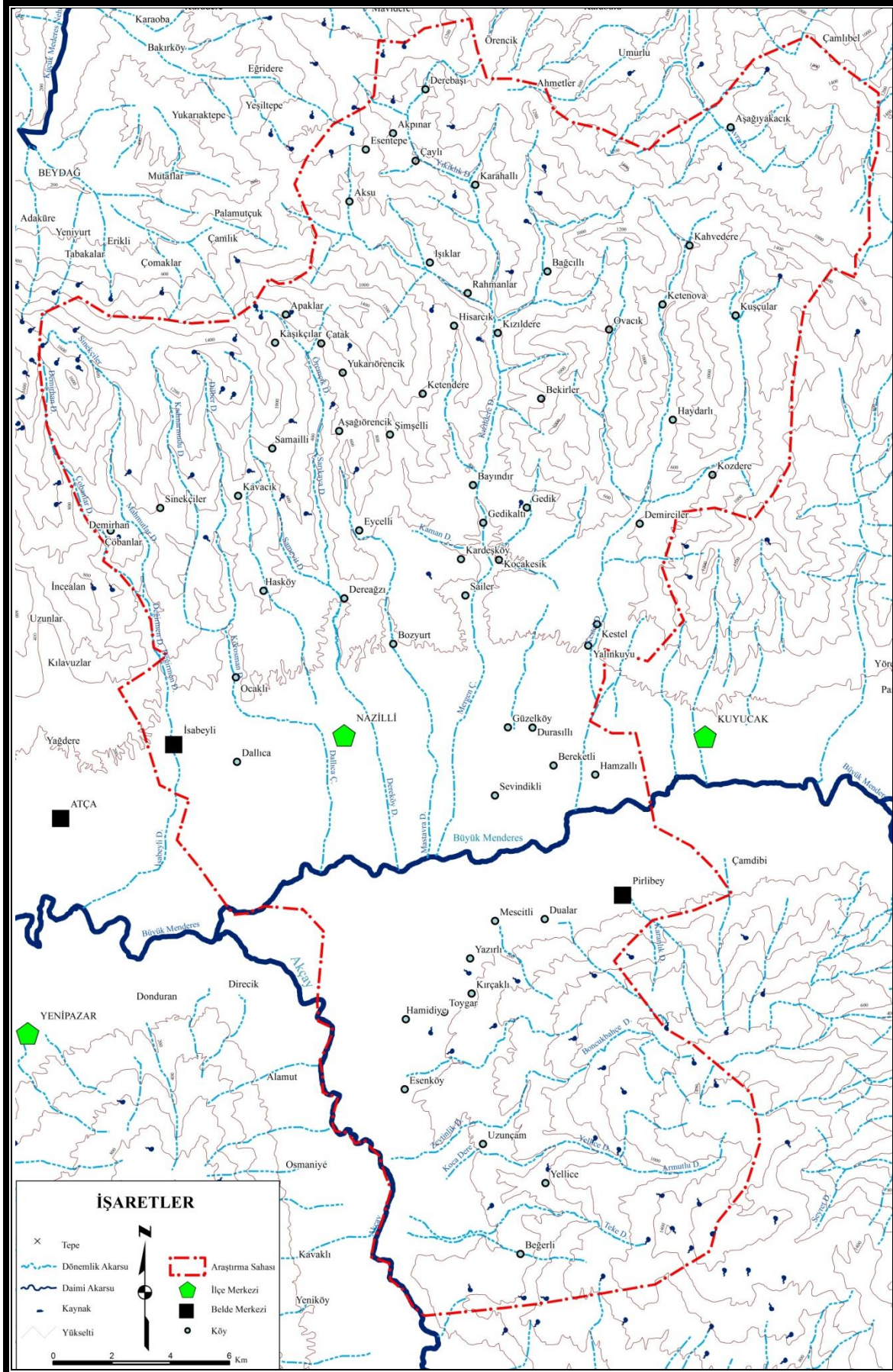
Aydın Dağları üzerinde araştırma sahasının kuzeydoğusunda kuzeybatı-güneydoğu yönlü tektonik hatta yerleşmiş Avra deresi bulunmaktadır. Çaltepe ve güneydoğusundaki dağlık sahanın su kabul havzası olan, Avra Deresi ve kolları kafesli drenaj ağına sahiptir. Söz konusu akarsu sularını Alaşehir Çayı'na, oradan da Gediz nehrine ulaştırmaktadır.

Aydın Dağları üzerindeki vadiler 500 m'yi bulan hatta aşan derinliklere sahiptirler. Akarsuların açtığı bu derin vadilerde, suya ulaşmanın zor olması nedeniyle araştırma sahasında Aydın Dağları üzerinde birçok yerde yoldan geçenlerin faydalanması için konulan su küplerine rastlanmaktadır.

Araştırma sahasının güneydoğusunda ise Karıncalı Dağı kütlesi üzerinde radyal bir drenej sistemi görülmektedir (Harita 6.). Yani kütle üzerinde akarsular çevreye doğru uzaklaşmaktadır²¹¹. Kütle üzerindeki yüksek kısımlardan doğan farklı debilerdeki akarsular, merkezden çevredeki alçak alanlara doğru akış göstermektedirler. Bu kütle üzerindeki akarsulardan sularını doğuya ulaştıranlar Dandalas Çayı'na, kuzey aklanlardakiler Büyük Menderes nehrine, batıya akış gösterenler ise Akçay'a karışmaktadırlar. Bu kesimde araştırma sahası içinde kalan önemli dereler batı yönlü akarak Akçay'a karışan Yellice (Koca) ve Teke Dereleridir. İki akarsu da aşağı mecralarında Uzunçam ve Beğerli köylerinin ovaya açılan kısımlarında boğazlar oluşturmuşlardır.

---

²¹¹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 47

Harita 6. Araştırma Sahasının Hidrografiya Haritası.

İnceleme sahasında akarsulara kaynaklık eden içme ve kullanma suyu olarak kullanılan birçok soğuksu kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklardan akarsuları besleyenlerin, özellikle sahanın kuzeybatısında Aydın Dağları'nın yüksek kesimleri olan Beydağ Demirhankarlığı, Kavgalıdağ Tepe, Üçkayalar Tepe, Karlıkdağı Tepe üzerindeki aşım düzlüklerinde ve Oyuk Dağı zirvelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nazilli ilçesinin özellikle bu kesimi Küçük Menderes, Büyük Menderes ve Gediz akarsularına su dağıtım merkezi konumundadır. Burası dışında kaynakların yoğunlaştığı alanlar, sahanın kuzeyinde Derebaşı köyü çevresindeki yüksek sahaları oluşturan Gökgedik Tepe, Harman Tepe ve Kumurca Tepe gibi yüksek alanlar ve sahanın güneydoğusundaki Karıncalı Dağı'nın yüksek kesimleridir.

Kaynakların buralarda yoğunlaşmasının birkaç sebebi vardır. Bunların en önemlileri yağış, litoloji ve topografik şartlardır. Ovadan kısa mesafede gerçekleşen yükselim nedeniyle yağış yüksek kesimlere alçak sahalara göre daha fazla düşmektedir. Ayrıca bu kesimde yağışın bir kısmı kar şeklinde düşmekte ve arazi yılın belirli bir döneminde kar örtüsü altında kalmaktadır. Bilindiği üzere kar örtüsü yağmurlar gibi hemen akışa geçmediğinden akımın aniden artmasına engel olmakta ancak yavaşça eridiği için önemli bir miktarı yerin altına sızmaktadır²¹².

Arazinin genelinde olduğu gibi yüksek kesimler de Paleozoik yaşlı, şistozitesi yüksek metamorfik kayalardan müteşekkildir. Diyaklâzlı bir yapıya sahip olan bu tür kayalarda, su kolayca yerin altına geçebilmekte, eğim boyunca hareket edip çok mesafe kat etmeden uygun alanlarda çatlakların arasından yine yeryüzüne çıkabilmektedir. Bu sayede arazide kalkerlerin yaygın olduğu sahalarda olduğu gibi²¹³ su çok derinlere inmemektedir. Özellikle Demirhankarlığı, Kavgalıdağ, Karlıkdağı, Hasköykarlığı gibi Aydın Dağları üzerindeki yüksek alanlarda, kaynakların bolluğu ve suyun içim kalitesi nedeniyle birçok firma kurdukları boru hatlarıyla bu suları uygun alanlara iletmekte ve şişeleyerek önemli bir ticari gelir elde etmektedirler. Sultanhisar ve Nazilli ilçesinde bulunan bu kuruluşlardan bir kısmı Karıncalı Dağı'nda tesis kurma çalışmaları yapmaktadırlar. İlçede 6 farklı markayla ülke çapında dağıtım ağına sahip 4 büyük içme suyu üretim tesisi bulunmaktadır.

²¹² Hoşgören, M.Y., 2001, *Age.*, s. 74

²¹³ Bkz. Halil Koca, "Erdemli İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası", (Erzurum: Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994), s. 66

Ancak bu alanda başlayan yapılaşma hareketleri, kaynakları kirletmeye başlamış ve gelecekte bölgede önemli bir sorun olacağını düşündüğümüz su sıkıntısını hızlandırıcı rol oynamaktadır. Geçmişte araştırma sahasının bu kısımandaki yüksek alanlarda yaz kuraklığında su sıkıntısı yaşamamak için bugün ise kar helvası adındaki yöresel tatlıda kullanılmak üzere açılmış kar kuyuları bulunmaktadır. Demirhankarlığı, Karlık dağı, Hasköykarlığı gibi yerlerde, geçmişte yaz kuraklığında hayvanları sulamada da kullanılan, yerleşmelere buz sağlayan bu kar kuyuları hala bulunmaktadır.

Foto 12. Aydın Dağları Üzerinde Yer Alan Kar Kuyularından Bir Görünüş.

İlçede termal su kaynağı olarak sadece Gedik kaynağı bulunmaktadır. Bu sıcak su kaynağı da Bayındır fayından güneye doğru ikinci basamağı oluşturan Gedik fayı üzerindedir²¹⁴. Gedik köyünün doğusunda bulunan kaynaktan çıkan sular, 32 °C sıcaklıktadır ve kondüksiyon yoluyla ısınmış sığ bir hazneden gelen meteorik sulardır²¹⁵. Kaynakta, TÜBİTAK tarafından sismik gözlemler yapılmaktadır. Oldukça düşük debili bir kaynak olan Gedik kaynağı sularından, Gedik köyünün içme ve kullanma suyu ihtiyacı giderilmektedir. Sıcak su kaynağının varlığı ve graben boyunca basamaklanan faylar çevredeki jeotermal potansiyeli göstermektedir.

DSİ tarafından yapılan sondajlar ve münferit araştırmalarda Tmolos depoları, birikinti konileri ve kuaterner yaşlı alüvyal taban arazide 40 m ilâ 250 m arasında

²¹⁴ İbrahim Akkuş, Hafize Akıllı, Selda Ceyhan, Ayşe Dilemre ve Zeki Tekin, **Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri** (Ankara: MTA, 2005), s. 103

²¹⁵ Şimşek, Ş., Yılmaz, S., 1977, **Age.**, s. 41

değişen alüvyon ve kumlu-çakıllı depoların varlığından bahsedilmektedir²¹⁶. Büyük Menderes havzasında yıllık ortalama yağış miktarı 656 mm dolayında olup, havzanın tamamına düşen yıllık toplam yağış miktarı ise 16.340.000.000 tür²¹⁷. Yapılan araştırmalara göre birikinti konilerinde yağışın % 45'inin, Alüvyonlarda ise % 20'sinin yeraltına süzülmesi kabul edilirse²¹⁸ ovanın yer altı su potansiyelinin büyüklüğü daha da iyi anlaşılacaktır.

Foto 13. A)Gedik Kaynağının Çıkış Noktası, B) Gedik Kaynağının Oluşmasına Neden olan Fay Hattı.

Yer altı su seviyesinin yüzeye çok yakın olması nedeniyle birçok yerde açılan kuyulardan su temin edilmektedir. Sahada 3-5 m derinlikte yer altı suyuna ulaşılabilmesi nedeniyle,²¹⁹ çok sayıda kuyu açılmıştır. Ayrıca sulamalı tarımın yapıldığı sahada sondajlarla da kuyular açılmış ve daha derinden yüksek debili sulara ulaşılmıştır. Nazilli ovasında kayıtlı ve belgeli kuyularla yeraltından çekilen yaklaşık 6.76×10^6 hm³/yıl, yeraltı suyu, içme, kullanma ve sanayinin ihtiyacına sunulmaktadır²²⁰. Basit ve artezyen açma şeklindeki bu tip izinli ve kaçak kuyuların kesin sayısı ise bilinmemektedir. Nüfusun ve kentsel yoğunluğun arttığı bölgelerde sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, parkların ve yolların sulanması, evsel su tüketimleri, sanayinin su ihtiyacı ve kent çevresinde gelişen sebze, meyve ve sanayi bitkileri üretimi, artan ihtiyaçlara göre şekillenen hayvancılık faaliyetleri su kullanma kapasitesini arttırmaktadır. Bu da insanları daha çok su kuyusu açmaya yöneltmekte

²¹⁶ DSİ, **Aşağı Büyük Menderes Havzası Hidrojeolojik Etüt Raporu** (Ankara: 1975), s. 19; Şimşek, Ş., Yılmaz, S., 1977, **Age.**, s. 27

²¹⁷ Cürebal, F., 1995, **Age.**, s. 5

²¹⁸ DSİ, 1975, **Age.**, s. 43

²¹⁹ Şimşek, Ş., Yılmaz, S., 1977, **Age.**, s. 40

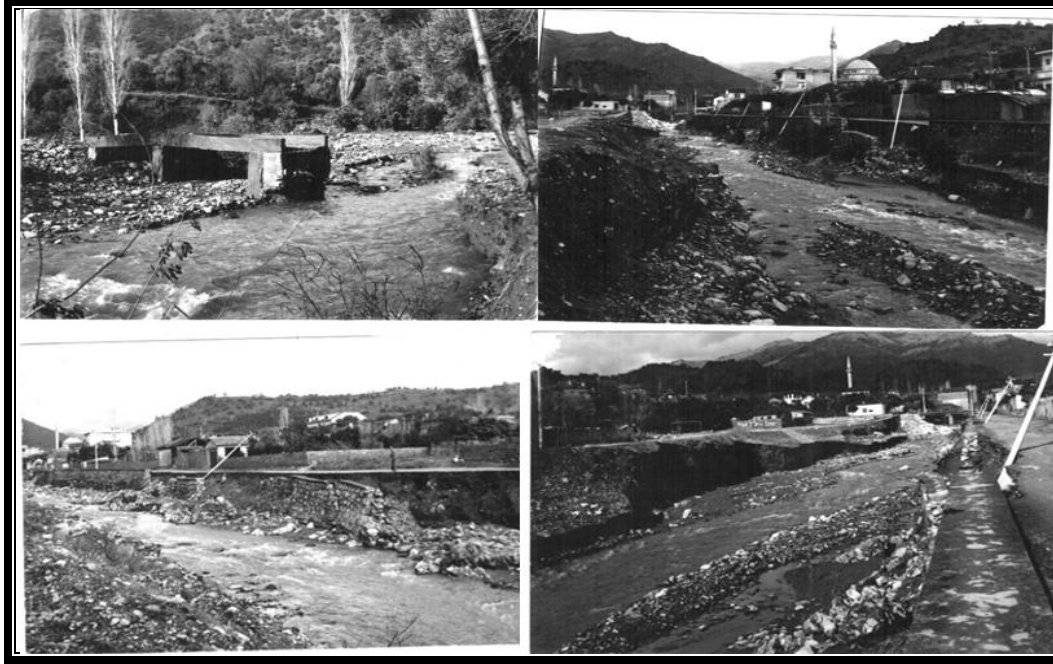
²²⁰ Cürebal, F., 1995, **Age.**, s. 126

ve derin su rezervlerinin dahi azalmasına neden olmaktadır²²¹. Nazilli'de belediye örgütüne sahip yerleşmeler, bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla on farklı kuyudan su temin etmektedir(Tablo 29.).

Tablo 29. Nazilli İlçesinde İçme ve Kullanma Suyu Kaynakları

Belediye Adı	Kaynak Adı	Kaynak Türü	Kaynaktan Çek. Su Mik (m ³ /yıl)
Nazilli	-	Kaynak Suyu	5.400.000
Arslanlı	3 nolu kuyu	Kuyu Suyu	220.825
Arslanlı	2 nolu kuyu	Kuyu Suyu	189.070
Arslanlı	1 nolu kuyu	Kuyu Suyu	189.070
İsabeyli	Kaynak Suyu	Kaynak Suyu	262.800
İsabeyli	Kuyu Suyu	Kuyu Suyu	315.360
Pirlibey	Arik Antı	Kaynak Suyu	26.280
Pirlibey	Tavsan	Kaynak Suyu	52.560
Pirlibey	KarakuşYuvası	Kaynak Suyu	182.500
Pirlibey	Tosunoluk	Kaynak Suyu	252.215

Kaynak: Selma Ayaz, **Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması Projesi Büyük Menderes Havzası 5098115 (Çe.10.49) Proje Nihai Raporu**, (Gebze-Kocaeli: Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi Çevre Enstitüsü, 2010) Cilt I, s. 163'den yararlanılmıştır.

Foto 14. İslah Edilemeden Önce Sık Sık Taşkınlara Rastlanan İsabeyli Deresi'nin Geçmişteki Halinden Görüntüler (<http://www.isabeyli.bel.tr>).

1.4. Toprak Özellikleri

Toprak, üzerinde tarım yapılan ya da daha geniş bir ifade ile üzerinde tarımsal ekonomik faaliyetlerin yapıldığı karmaşık bir yapıya sahip yer kabuğunun üst kısmıdır²²². Aynı zamanda toprak katı maddelerin arasını bir ağ gibi örerek içindeki hava ve suyla bitkilere besin maddesi sağlayan borucuklar sistemi vazifesi gören bir

²²¹ Tunçdilek, N., 1985, **Age.**, s. 44

²²² Barış Mater, **Toprak Coğrafyası** (İstanbul: Çantay Yayınları, 1998), s. 3

örtü olarak kabul edilmektedir²²³. Nazilli gibi tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı sahalarda toprağın cinsi ve yayılışı bölge ekonomisi üzerinde hayati önem taşımaktadır. Çünkü olumlu iklim koşullarına rağmen toprak örtüsünün zayıf olduğu sahalarda tarımsal faaliyetler, olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Ayrıca topoğrafya şartlarının da etkisiyle verimli tarım toprakları, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerin dağılışına da sınırlamalar getirebilmektedir.

Sahadaki toprakların kaynağı, temelini Menderes masifinin oluşturduğu metamorfiklerdir. Özellikle Büyük Menderes oluğundaki ve Akçay grabenindeki derin alüvyal ova, Büyük Menderes nehri ve Akçay' ın yukarı mecralarından taşıdığı malzeme ile devamlı beslenmektedir. Ayrıca grabenlerin etrafında yükselen Aydın Dağları, Madranbaba Dağı ve Karıncalı Dağ üzerindeki periyodik ve sürekli akarsular bu kütleler üzerinde ayrışan birçok malzemeyi eğimin azaldığı sahalarda biriktirmektedirler. Ana kayanın sahip olduğu tekstür, strüktür özellikleri, sertliği ve onu oluşturan minerallerin stabilizesi onun ayrışma özelliklerini etkilemektedir²²⁴. Bu özellikleri nedeniyle bazı kayaçlar kolay ayrışıp toprak oluşumunu kolaylaştırırlar. Araştırma sahasında olduğu gibi eğimli tabakalanmış şistlerin yayılış gösterdiği sahalarda ana kaya kolaylıkla ayrışabilmekte²²⁵ ve eğim boyunca taşınmakta ya da olduğu yerde birikmektedir. Bitki örtüsünün tahrip edildiği yerlerde ana kayanın dış etmen ve süreçlerle deforme edilmesine rağmen toprak örtüsünden mahrum kalmamasının en önemli nedeni de budur.

Nazilli ve çevresinde büyük toprak gruplarını alüvyal topraklar, kolüvyal topraklar, regosoller, kireçsiz kahverengi topraklar ve kireçsiz kahverengi orman toprakları şeklinde beş büyük gruba ayırmak mümkündür. Bu toprak tipleri araştırma sahasında izohips eğrilerinin yükselmesine paralel kuşaklar oluşturacak şekilde yayılış göstermektedir.

Nazilli ilçesinin merkezi kısmında, Büyük Menderes nehrinin araştırma sahasına doğudan girip batıdan terk ettiği Büyük Menderes oluğu ve kuzey- güney yönlü akarak Nazilli şehrinin güneyinde Büyük Menderes nehrine karışan Akçay'ın içinde aktığı Akçay grabeninin zemininde derin bir alüvyal dolgu bulunmaktadır.

²²³ Abdüsselam Ergene, **Toprak Biliminin Esasları** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 586, Ziraat Fakültesi Yay. No: 267, 1993), s.15

²²⁴ Mater, B., 1998, **Age.**, s. 34

²²⁵ Mater, B.,1998 **Age.**, s. 34-35; Necmettin Çepel, **Toprak İlimi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, 1988), s.54

Eğim şartlarının iyice düştüğü bu kesim, büyük akarsuların biriktirdiği malzemenin yanında Madranbaba, Karıncalı ve Aydın Dağları kütleleri üzerinde oluşan toprakların, irili ufaklı birçok dere vasıtasıyla taşınmasıyla dolmaya devam etmektedir. Dolayısıyla söz konusu kesimdeki topraklar allokton özellik göstermektedir. Alüvyal topraklar tekstür bakımından değişken, akarsular tarafından yakın zamanda biriktirilmiş alliviyumdan oluşmuş B horizonu olmayan azonal topraklardır²²⁶. Araştırma sahasının en önemli toprak grubunu bu topraklar meydana getirmektedir. İklimin ılıman etkisi sayesinde bu topraklar, bölge ve Türkiye açısından önemli tarım alanlarıdır.

Geçmişte Büyük Menderes nehrinin sık sık yer değiştirmesi ya da bol yağışlı dönemlerde taşkınlara neden olması sebebiyle bataklıklara sıklıkla rastlanmıştır. Yapılan drenaj çalışmaları sayesinde bugün bu sıkıntılar büyük oranda aşılmıştır. Ancak Aydın ili geneline bakıldığında topraklarının % 11,6'lık kısmında drenaj problemi hâlâ görülmektedir. Bunda taban suyunun toprak yüzeyine yakın oluşu, yanlış sulama yöntemleri ve toprakların konumu etkili olmaktadır. Bu nedenle Büyük Menderes ovası vadi tabanında yer alan alüvyon toprakların bir kısmı tuz ve aşırı değişebilir sodyum içermektedir²²⁷. Bu durum tarım için olumsuzluklara neden olmaktadır. Özellikle Büyük Menderes nehri kenarında ve taban suyunun yüksek olduğu kesimlerde hidromorfik alüvyonlara rastlanmaktadır. Bu tip toprakların üzerinde sucul ve tuzcul bitkilerin yayıldıkları kolayca gözlenmektedir. Söz konusu toprak grubunun yayılış gösterdiği sahalarda Dalıca Deresi, Mergen Çayı ve Dereköy Çayı'nın taşkın yataklarında kumlu, çakıllı, taş ve molozlara rastlanabilmektedir.

Tarımsal açıdan çok önemli olan alüvyal toprakların bulunduğu saha, iskân edilmeye müsait topografya özellikleri göstermesi nedeniyle yerleşmeler tarafından işgal edilmektedir. Nazilli şehri özellikle Aşağı Nazilli kesiminin tamamı ve periferisinde gelişen yeni mahalleler bu topraklar üzerinde yayılmaktadır. Bu da tarımsal açıdan önemli toprak gruplarının kaybedilmesi demektir.

Araştırma sahasında alüvyonlardan müteşekkil kısım, yükseltinin nispeten artmaya başladığı, dağlık alanlardan inen akarsuların birden eğim kaybetmeye

²²⁶ Abdüsselam Ergene, **Toprak Bilimi Terimleri Sözlüğü** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No. 176, 1995), s. 6

²²⁷ M. Yüksel Dizdar, **Türkiye'nin Toprak Kaynakları** (Ankara: TMMOB Ziraat Odası Mühendisleri Odası Teknik Yayınlar Dizisi No: 2, 2003), s. 144

başladığı kesimlerde, bu bölgeyi bir kuşak gibi saran **kolüvyal topraklarla** çevrelenmiştir. Bu toprak grubu yer yer derelerin akış yönü istikametinde Karıncalı Dağ üzerinde kireçsiz kahverengi topraklar ve özellikle Aydın Dağları üzerinde regosollere ışınal biçimde sokulmuşlardır. Aydın Dağları'nın güney eteklerinde faylanma ile oluşan oluğa akarsular aracılığı ile kalınlığı 100 m'yi aşan depolar biriktirilmiştir²²⁸. Yerçekiminin etkisiyle dik eğimlerin eteklerinde biriken kolivyumlar²²⁹ genç (A) C profilli topraklardır²³⁰. Renkleri oluştukları ana materyalin rengine bağlı olan bu toprak grubu, köşeli çakılları barındırmaktadır²³¹. Bu nedenle topografya yüzeyinde alüvyonlardan hemen ayrılmaktadırlar. Üzerlerinde bahçe bitkileri ziraatı yapılmaktadır. Kolüvyal topraklar maki elemanları ile yer yer kızılçamlarla örtülüdürler. Büyük Menderes grabeninin kuzeyinde, kolay ayrışması nedeniyle üzerinde badlands topoğrafyası gelişme göstermektedir.

İlçedeki diğer önemli bir toprak grubunu **regosol topraklar** oluşturmaktadır. Akarsu yatakları tarafından kolüvyal topraklarla yer yer kesintiye uğramış vaziyettedirler. Aydın Dağları'nın eteklerinde İsabeyli kasabası yakınlarındaki kireçsiz kahverengi toprakların yayılış gösterdikleri bölge dışında bir şerit halinde uzanmaktadırlar. Karıncalı Dağ çevresinde ise bu grup topraklara rastlanılmamaktadır. Azonal toprak sırasına ait olan bu toprak tipi (A) ve C profillidir²³². Araştırma sahasının genç profilli topraklarından oldukları için, yıkanmaya bağlı bir birikme zonu oluşmamıştır. Regosoller gevşek ve bağlantısız depozitler üzerinde oluşan fazla kumlu, su tutma kapasitesi düşük, iyi geçirgen ve sığ ve topografik görünümü sivri tepeler şeklindedir²³³. Bu nedenle arazi üzerinde de hemen göze çarparlar. Yüksek geçirgenlikleri ve düşük su tutma kapasiteleri nedeniyle, doğal çevrenin iklimi ne olursa olsun fizyografik olarak kurudurlar²³⁴. Maki türlerinin kapladığı toprak grubunun üzerinde kızılçamlara da yer yer rastlanılmaktadır. Zirai açıdan büyük öneme sahip bölge toprakları üzerinde, özellikle zeytin yetiştiriciliği yaygındır. İncir bahçeleri de yükseltinin artmasına paralel olarak sayı ve alan bakımından artmaktadır.

²²⁸İbrahim Atalay, **Toprak Oluşumu Sınıflandırılması ve Coğrafyası** (İzmir: Meta Basım Matbaacılık,2006), s. 451

²²⁹Harvey Oakes, **Türkiye Toprakları** (İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1958), s. 217

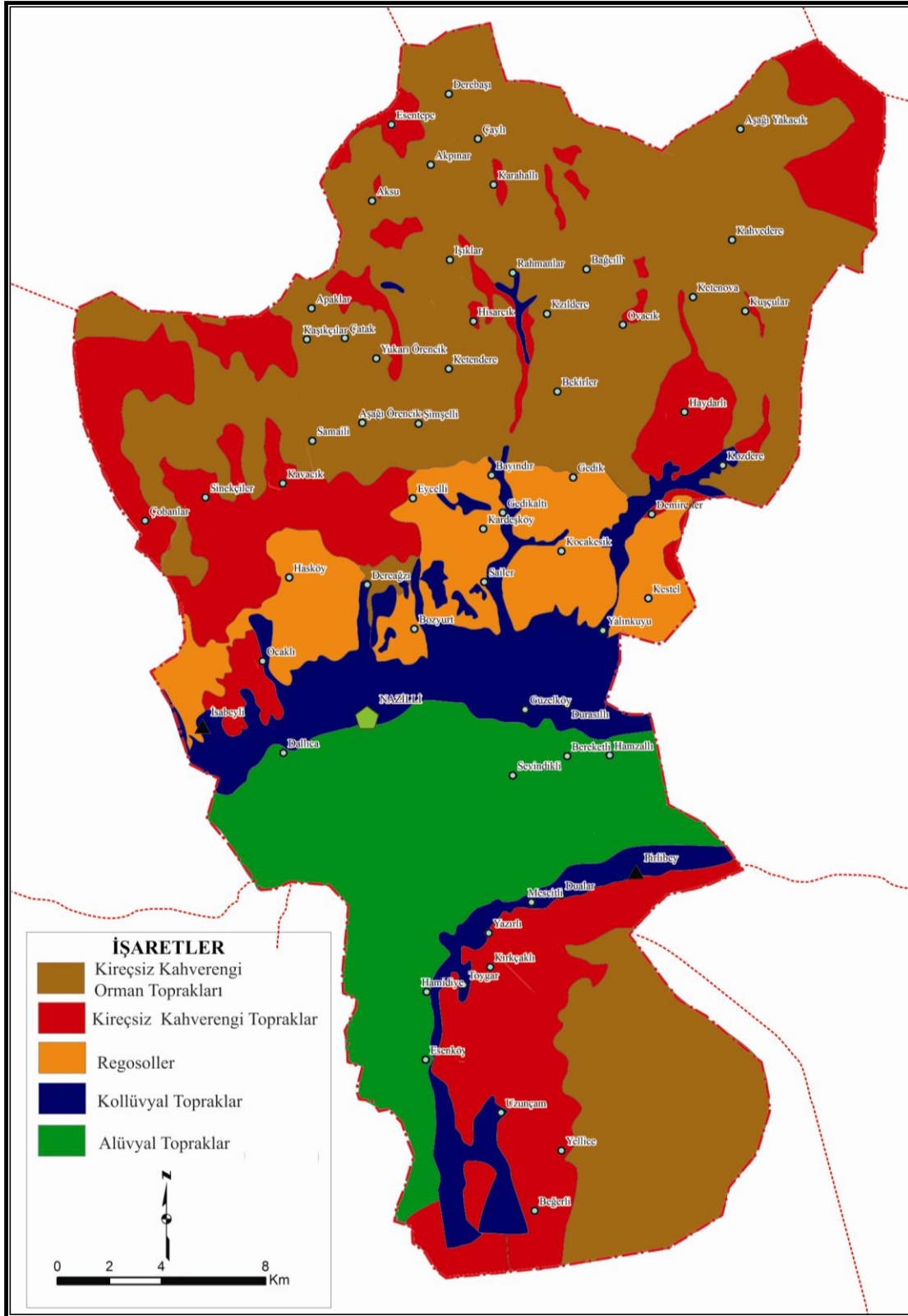
²³⁰KHGM., **Aydın İli Arazi Varlığı** (Ankara: KHGM, 2001), s. 13

²³¹Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Toprak Su Genel Müdürlüğü, **Aydın İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu** (Ankara: Genel Yay. No: 716, TOVEP Yay. No: 1, 1983), s. 11

²³²KHGM., **Aydın İli Arazi Varlığı** (Ankara: KHGM, 2001), s. 15

²³³Dizdar, M. Y., 2003, **Age.**, s. 141

²³⁴Köyşleri Bakanlığı Toprak Su Genel Müdürlüğü, **Aydın İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu** (Ankara: Köyşleri Bakanlığı Toprak Su Genel Müdürlüğü, 1971), s. 11

Harita 7. Araştırma Sahasının Toprak Haritası. (KHGM., Aydın İli Arazi Varlığı (Ankara: KHGM, 2001)'e göre çizilmiştir.

Nazilli ve çevresinde görülen bir başka toprak grubu da **kireçsiz kahverengi topraklardır**. Zonal topraklardan olan kireçsiz kahverengi topraklar iyi drene olmuş

sahalarda görülmektedir²³⁵. Genellikle gelişme gösterdiği alanlara 400 ilâ 600 mm arasında yağış düşer²³⁶. A, (B) ve C profiline sahiptirler. B horizonunda kireç tabakası bulunmaz²³⁷. Karıncalı Dağ üzerindeki köylerin tamamının sınırları içerisinde kireçsiz kahverengi topraklara rastlanmaktadır. Bu topraklar, kolüvyal topraklardan oluşan sahadan yükseğe doğru çıkıldıkça yayılış göstermeye başlarlar. Yağışın arttığı kesimlere kadar bir şerit halinde gelişme gösterirler. Araştırma sahası içerisinde Karıncalı Dağ kesiminde yaygın olarak rastlanılan toprak grubudur. Aydın Dağları kısmında ise İsabeyli kasabası; Sinekçiler, Kavacık ve Eycelli köyleri çevresi ile araştırma sahasının Sultanhisar kuzeyine girinti yaptığı bölgede geniş alanlarda gözlenmektedir.

Demirhan Karlığı ve Karlık Dağı yamaçları, Demirciler ve Kozdere köyleri batısında, Aşağıyakacık köyü kuzey ve kuzeydoğusunda da bu toprak tipine rastlanmaktadır. Kireçsiz kahverengi topraklar, geniş alanlarda yayılış gösteren yüksek alanlardaki kireçsiz kahverengi orman toprakları sahasının içinde de Yukarıörencik, Apaklar, Kaşıkçılar Hisarcık, Işıklar, Aksu, Karahallı, Ovacık, Rahmanlar ve Kuşçular köyleri çevrelerinde küçük alanlarda gözlemlenebilmektedirler.

Kireçsiz kahverengi orman topraklarına daha çok yükseltinin arttığı bölgelerde rastlanmaktadır. Araştırma sahasında en geniş alana yayılmış toprak grubudur. Ancak gelişimini ekosistem açısından müsait olan yüksek kesimlerde, 600 mm üzerinde yağış alan yarı nemli koşullarda yapabildiği söz konusu toprak tipi orman örtüsü altında bulunması ve çok miktarda organik madde içermesi sebebiyle kahverengidir²³⁸. A, (B) ve C profillerine sahip olan toprak grubunun A horizonu gözenekli yapıdadır²³⁹. Karıncalı Dağı'nın yaklaşık 600 m'leri üzerinden zirveye kadar olan arazilerde, kuzeyde Aydın Dağları üzerinde Sinekçiler, Samaili, Aşağıörencik, Şimşelli ve Bayındır köylerinin kuzeyinde kuşak halinde uzanmaktadır. Söz konusu kuşak içinde yer yer kireçsiz kahverengi topraklar, lekeler oluşturacak şekilde dağılıp gösterse de araştırma sahasının yüksek bölge topraklarının bu toprak grubu ile temsil edildiği söylenebilir. Türkiye'de bu toprak grubu üzerinde

²³⁵Oakes, H., 1958, *Age.*, s. 137

²³⁶ Atalay, İ., 2006, *Age.*, s. 424

²³⁷ KHGM., 2001, *Age.*, s. 16

²³⁸ Atalay, İ., 2006, *Age.*, s. 408- 409

²³⁹ KHGM, 2001, *Age.*, s. 16

daha çok meşe türleri, karaçam, kızılçamlar yaygınken, yer yer deliceler ve kestaneler de yetişmektedir²⁴⁰. Araştırma sahası içinde Karıncalı Dağı üzerinde bu toprak grubu makinin çeşitli türleri, kızılçamlar daha yüksek kesimlerde ise karaçamlarla örtülüdür. Karaçamların tahrip edildiği kesimlerde ise ladenler yayılış göstermiştir (Foto 20.). Aydın Dağları kütleli üzerinde alçak kesimler Karıncalı Dağı'na benzer özellikler gösterirken yükseltinin arttığı kısımlarda kestane ağaçları gözlemlenmektedir. Bölgede hem kireçsiz kahverengi topraklar, hem de kireçsiz kahverengi orman toprakları iyi drene olmuşlar ve yamaç eğimleri nedeniyle taşınmış sığ toprak özelliğindedir²⁴¹.

Nazilli çevresinde rüzgâr erozyonunun etkileri çok fazla görülmemektedir. Ancak kuvvetli bir su erozyonu vardır. Büyük Menderes grabeni tabanında erozyon düşük seviyededir (Harita 8.). Ancak bu bölgeden grabenin etrafını saran horstlara doğru erozyonun etkisi ve şiddetinin arttığı gözlemlenmektedir.

Aydın Dağları eteklerinde, yamaç döküntüleri üzerinde bitki örtüsünün azaldığı kısımlarda sellenmelere bağlı olarak badlans topografyası gelişmiştir. Bu depolardan aşındırılan malzeme günümüzde ovadaki alüvyal toprakları oluşturmaktadır²⁴². Tmolos depolarına komşu olan dağlık sahadaki erozyonun etki ve şiddeti oldukça fazladır. Eğim değerlerinin yüksekliği, derin vadiler ve yamaç akmaları nedeniyle toprağın verimli üst kısmı hızla taşınmaktadır. Doğal çevre özelliklerinin yanında, sahadaki beşeri faaliyetlerde de erozyon üzerinde arttırıcı etki yapmaktadır. Bölgede yüzyıllardır süren yoğun tarımsal faaliyetler ve otlatmalar nedeniyle sahanın doğal bitki örtüsü aşırı tahrip edilmiştir. Özellikle 1950'lerden sonra makilik alanların incir ve zeytin bahçelerine çevrilmeleri, toprağı sıkıca tutan bu örtünün ortadan kalkması ve çiftçiler tarafından eğim yönüne yapılan sürüm faaliyeti erozyon sürecini oldukça hızlandırmıştır. Büyük Menderes nehrinin deltasına doldurduğu malzemenin çokluğundan, havzadaki erozyonun boyutları kolayca anlaşılabilir.

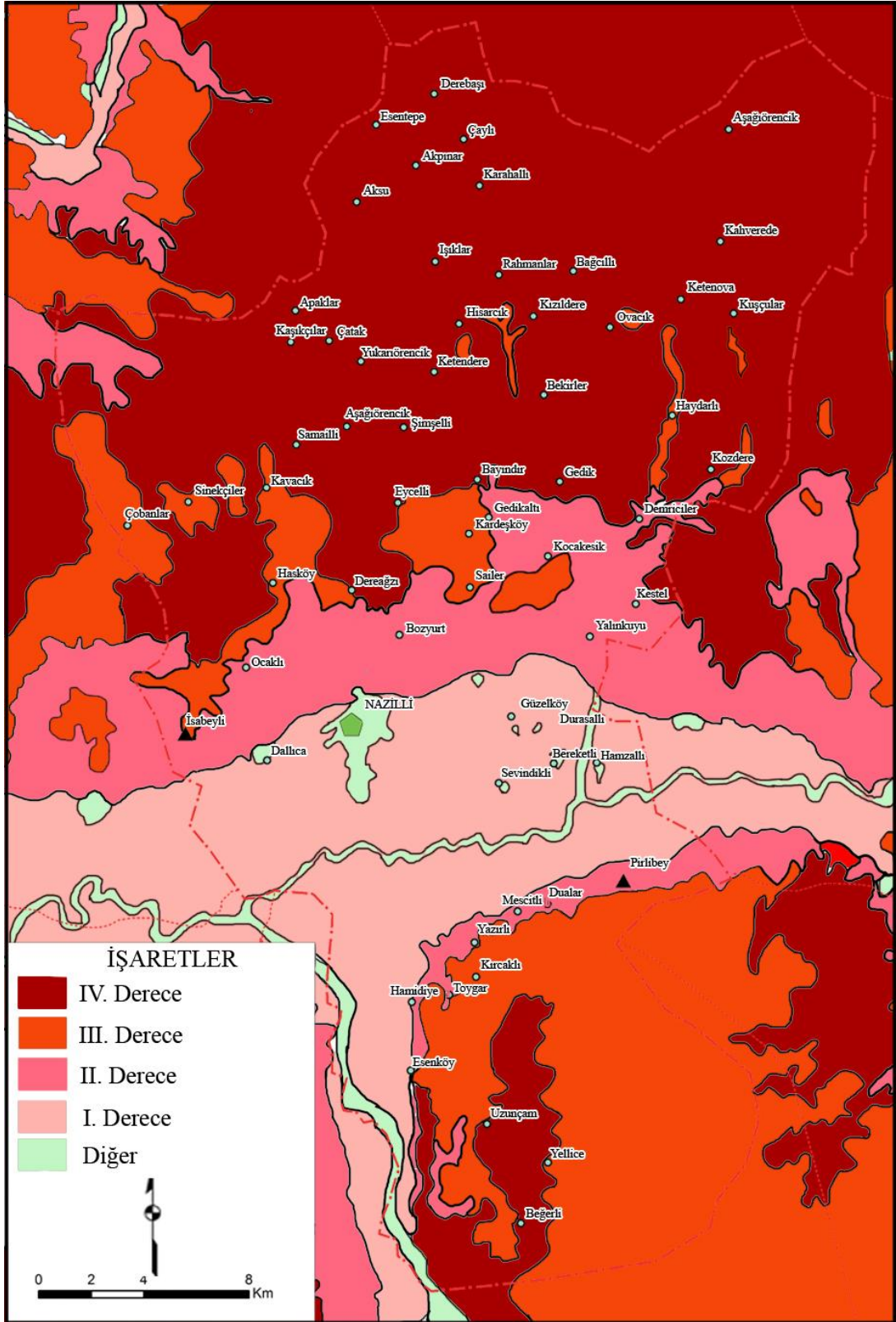
Karıncalı Dağı'nın Akçay havzasına bakan doğu kısmında, IV. derecedeki çok şiddetli erozyon sahası dışında kalan bölgeler, genellikle orman örtüsüyle

²⁴⁰ Dizdar, M. Y., 2003, *Age.*, s. 135

²⁴¹ Dizdar, M. Y., 2003, *Age.*, s. 134-138

²⁴² Sırrı Erinc, "Türkiye'de Toprak Çalışmaları ve Türkiye Toprak Coğrafyasının Ana Çizgileri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15: 1-39 (1965), s. 20-21

kaplıdır. Bu kesimdeki ağaç varlığı erozyonun şiddetini azaltmaktadır. Karıncalı Dağı üzerindeki çok şiddetli erozyon sahaları, genellikle maki örtüsünün tahrip edilmesiyle oluşturulan meyve bahçeleri ve meralık alanlarda görülmektedir.

Harita 8. Araştırma Sahasının Erozyon Haritası (Orman ve Su İşleri Bakanlığı Erozyon Risk Haritasından faydalanılmıştır. Bkz. <http://aris.ormansu.gov.tr/erz/> (05.12.2012)

1.5. Bitki Örtüsü Özellikleri

Türkiye, ekolojik açıdan üç ana iklim bölgesi ve bu bölgeler arasında birinden diğerine kademeli olarak değişimin görüldüğü üç geçiş bölgesiyle birlikte, altı bölgeye ayrılmaktadır²⁴³. Farklı coğrafi koşullar nedeniyle kısa mesafelerde değişen ekosistem özellikleri görülmektedir. İklim, hidrografya, jeoloji, jeomorfoloji gibi coğrafi unsurlardaki çeşitlilik, zengin bir bitki deseninin oluşmasını sağlamıştır. Bu çeşitlilik içinde Türkiye, İran-Turan flora bölgesi, Avrupa-Sibirya flora bölgesi, Akdeniz flora bölgesinin kesiştiği bir konumdadır ve üç bitki âleminde de temsilcileri barındırır²⁴⁴.

Büyük Menderes depresyonu içerisinde Nazilli, Türkiye'deki Akdeniz fitocoğrafya bölgesinin de içinde yer aldığı ve vejetatif faaliyetin uzunca kesintiye uğramadığı Doğu Akdeniz provensindedir²⁴⁵. Doğu Akdeniz alanlarında doğal bitki örtüsünü geçmişte meşe ya da kızılçam ormanları oluştururken, beşeri faaliyetler nedeniyle bu ormanlar tahrip olmuş, yerine maki ve garig türleri yerleşmiştir²⁴⁶.

Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Ege Bölümü'nde belirgin bir çalı formasyonu(maki ve garig toplulukları), daha çok kızılçamlardan (*Pinus brutia* Ten.) oluşan alt kuşak orman formasyonu, karaçamlardan (*Pinus Nigra* Arnold subsp. *Pallasiana*) ya da meşelerden (*Quercus Sp.*) oluşan kuru dağ ormanları ve kestane (*Cestanea sativa*) gibi türlerin yayılış gösterdiği yarı nemli dağ ormanları, bu kuşağında üzerinde subalpin ot formasyonu yer almaktadır²⁴⁷. Bu formasyonlar içinde nemli vadi boylarında söğüt (*Salix*), ceviz (*Junglas regina*), hayıt (*Vitex agnus*

²⁴³ İbrahim Atalay, **Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri** (Birinci Baskı. İzmir: Orman Bakanlığı Yayınları, No:163, 2002a), s. 1

²⁴⁴ Meral Avcı, "Türkiye'nin Flora Bölgeleri ve Anadolu Diagonali'ne Coğrafi Bir Yaklaşım", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 28 ss.225-248 (1993), s. 232

²⁴⁵ Meral Avcı, "Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı: 13, (2005), s. 31

²⁴⁶ Farklı araştırmalarda bu konu hakkında değişik yorumların olduğu görülmektedir. Hemen hepsinde geçmişte ormanların geniş yer tuttuğu ya da asıl bitki örtüsü olduğu kabul edilse de ormanların nitelikleri hakkında farklı fikirlere rastlanabilmektedir. Örneğin bazı kaynaklarda geçmişte Ege Bölgesi'nde doğal bitki örtüsünün orman olduğuna ve orman varlığının daha ziyade meşelerden oluştuğuna bazı kaynaklarda ise kızılçamların ormanların hakim türü olduğuna değinilmiştir. Bkz. Hamit İnandık, **Bitki Coğrafyası** (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1969), s. 174-176; İbrahim Atalay, **Türkiye Vejetasyon Coğrafyası** (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, 1994) s. 8-9. Bazı kaynaklarda ise geçmişte ormanların daha geniş alanlara yayıldığından degradasyon süreciyle gerilediğinden, ancak bazı yerlerde ise ormanlardan ziyade çalı formasyonlarının asli bitki örtüsü olduğundan söz edilmektedir. Bkz. Sırrı Erinc, **Vejetasyon Coğrafyası** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2276, 1977), s. 162-163

²⁴⁷ Hasan Çukur, "Ege Bölümünün Ekosistemleri" (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1998), s. 186-210

castus), çınar (*Platanus orientalis*) türleri galeri orman şeklinde yer alır. Araştırmada bitki varlığının dağılışı anlatılmadan önce bahsi geçen formasyonların genel özellikleri ve ekolojik istekleri üzerinde durulmuş, daha sonra çevrenin ortam özellikleri ile ilişkisi ve dağılışı açıklanmıştır.

Ege Bölgesi bitki örtüsünün dağılışı bakımından maki, garig ve kızılçamların oluşturduğu Ege Alt Bölümü; meşe, karaçam ve kestanelerin oluşturduğu kuru, nemli ve yarı nemli ormanların bulunduğu Ege Dağ Bölümü ile Dağ Çayırı Bölümü olmak üzere üçe ayrılabilir²⁴⁸. Ege Alt Bölümü'nde araştırma sahası içinde çalı katını garig ya da diğer adıyla frigana ve maki toplulukları oluştururlar. Bu formasyonlar günümüzde kültür bitkilerinin ziraati nedeniyle ovalık kısımda tahrip olmuş olsalar da, doğal haline bırakıldıklarında hızlıca gelişebilmektedirler. Genel olarak sert olmayan kışlara, sıcak ve kurak yaz mevsimine dayanıklı bitkilerdir²⁴⁹.

Araştırma sahasında makiyi oluşturan örtünün en çok rastlanan elemanları kermez meşesi (*Quercus coccifera*), menengiç (*Pistacia terebintus*), keçiboğan (*Calicotome villosa*), akçakesme (*Phillyrea latifolia*), kocayemiş (*Arbutu unedo*), defne, erguvan (*Cercis siliquastrum*) zeytin (*Olea europaea*), zakkum (*Nerium olender*), hayıt (*Vitex agnus castus*) ve katır tırnağı (*Spartium junceum*) dır²⁵⁰. Bu vejetasyon tipinin en önemli indikatörü zeytindir²⁵¹. Zeytinlere yüksek, nemli orman katı ve üzerindeki alanlar dışında kalan bölümlerde rastlanır. Ayrıca Akdeniz ikliminin en karakteristik ağaççıklarından olan kermez meşesi (*Quercus coccifera*), zakkum (*Nerium olender*) sahada geniş bir yayılım göstermektedir. Kermez meşesi genellikle otlatmalar nedeniyle aşırı tahrip edilmiş, tahribattan kurtulabildiği yerlerde ağaç formu kazanmıştır ve çeşitli araştırmalarda maki elemanlarının bölgede 850 m'ye kadar formasyonlar oluşturduğu görülmüştür²⁵². Ancak tek tek sahaya dağılmış halde zirvelerdeki aşınım yüzeylerine kadar olan sahada rastlanabilmektedir.

²⁴⁸ Atalay, İ., 2002a, *Age.*, s. 97

²⁴⁹ Reşat İzbrak, **Bitki Coğrafyası** (2. Baskı, Ankara: Ankara Ü. DTCF Yay.No: 266, 1963), s. 85

²⁵⁰ İbrahim Atalay, Adnan Semenderoğlu, Hasan Çukur ve Nevzat Gümüş, "Aydın İlinin Doğal Ortam Koşulları ve Ekosistemleri" **Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 4, (1993), s. 19-20

²⁵¹ Erinç, S., 1977, *Age.*, s. 162

²⁵² Nurten Günal, "Gediz- Büyük Menderes Arasındaki Sahanın Bitki Coğrafyası" (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, 1986), s. 137 ve 309

Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü sahalarda maki örtüsünün tahrip edildiği yerlerde garig formasyonu gelişir²⁵³. Araştırma sahasında Aydın Dağları'nın güney eteklerinde ovaya yakın sahalarda ve Karıncalı Dağı'nın alt seviyelerinde, aşırı tahribat nedeniyle yer yer bu formasyona rastlanmaktadır. Bu örtüyü temsil eden türler kekik çeşitleri (*Origanum orites*, *Corido thymus*, *Thymbra spicata*), çiriş otu (*Asphodelus aestivus*) ve kısa çiçek yapraklı ballık (*Prasium majustur*)²⁵⁴.

Ege Bölümü'nde en iyi yetişen klimaks tür kızılçamlardır²⁵⁵. Nazilli'nin de içinde bulunduğu bu bölümde kızılçamlar saf topluklar oluşturdukları gibi, üst sınırdaki karaçamlarla, alt sınırından üst sınırına kadar maki türleri ve meşelerle karışık halde de bulunabilirler. Yıllık ortalama sıcaklığı 12 ilâ 20 °C arasında olan, güneşlenme süresi uzun, yıllık ortalama 400 mm ve üzerinde yağış alan sahalarda kızılçamlar için optimum şartları barındırmaktadır.²⁵⁶ Ege Bölgesi'nde Paleozoik şistler, killi kireçli depolar, gnayslar, serpantinler, andezit ve bazaltlar üzerinde gelişebilmesinden dolayı toprak toleransının yüksek olduğu ve bu nedenle dağılışında iklimik faktörlerin önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır²⁵⁷.

Asıl Ege bölümünün kurakçıl alt bölümünden sonra Ege Dağ Bölümü'ne geçilir. Bu bölümün önemli yarı nemcil elemanlarından biri kestanelerdir²⁵⁸. ZOHARY'ye göre *Cestanea sativanın* orta doğudaki en güney sınırı, araştırma sahası içindeki Aydın Dağları'dır²⁵⁹. Bu sınır bakı ve nem şartlarına göre Aydın Dağları'nın kuzey ve güney yamaçlarında asimetrik bir hal almıştır²⁶⁰. Kuzey yamaçlarda daha geniş alanlara yayılan kestane, güney yamaçlarda daha az alanda ve parçalar halinde dağılış gösterir. Gerçekten Aydın Dağları'nın Nazilli ilçesi sınırları içinde kalan kısımlarında da durum buna benzerdir. Dağlık kütlelerin güneye bakan yamaçları

²⁵³ Yusuf Dönmez, **Bitki Coğrafyası** (İstanbul: Güryay Matbaacılık, 1985), s. 123-125

²⁵⁴ Ali Çelik, "Karıncalı Dağı (Nazilli) Florası" (İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992), s. 19

²⁵⁵ Çukur, H., 1998, **Age.**, s. 174

²⁵⁶ İbrahim Atalay, L. İhsan Sezer ve Hasan Çukur, **Kızılçam(*Pinus brutia* Ten.) Ormanlarının Ekolojik Özellikleri ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması** (İzmir: Orman Bakanlığı Orman Ağaçları ve Tohumları İslah Araştırma Müdürlüğü Yay. No: 6, 1998) s. 14-17

²⁵⁷ Çukur, H., 1998, **Age.**, s. 199

²⁵⁸ Atalay, İ., 2002a, **Age.**, s. 105

²⁵⁹ M. Zohary, "Geobotanical Foundations of the Middle East" Vol. II Amsterdam, S. 365, (1973)'den Aktaran: Nurten Günal, "Aydın Dağlarında Doğal Bitki Örtüsü Gözlemleri ve İki Profil", **İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten**, Sayı: 8, İstanbul (1991), s. 88

²⁶⁰ Nurten Günal, "Aydın Dağlarında Doğal Bitki Örtüsü Gözlemleri ve İki Profil", **İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten**, Sayı: 8, İstanbul (1991), s. 86-88

güneşlenmeden daha çok faydalandığı için kuzey yamaçlar bakı açısından daha optimum şartlara sahiptir. Yüksek zirvelerde ise kestanelere rastlanmamaktadır.

Ege çöküntü ovalarının kenarlarında yükselen dağlık bölümlerde meşelerden ve çamlardan oluşan kuru ormanlara da rastlanır²⁶¹. Bu bölümün temsilcilerinden karaçamlar ayrışmanın iyi olduğu ince kumlu toprak veren granitler üzerinde dikey kök sistemi geliştirerek deniz iklimi ile karasal iklim arasındaki dağ kuşaklarında optimum gelişim gösterirler²⁶².

Nazilli ilçesi ve çevresinde temel arazi şistli, mikaşistli, gnays, gözlü gnays ve metagranitoyitlerden müteşekkildir (Harita 4). Bu nedenle sıcaklık ve yağış şartlarının, ekolojik hoşgörüsü dahilindeki alanlarda, karaçam ormanlarının gelişmesi için uygun toprak şartları sahanın tamamında bulunur. Ancak Nazilli’de yıllık ortalama sıcaklığın 17,5 °C olması nedeniyle karaçamlar ancak dağlarda belirli bir yükseltiden sonra tutunabilmektedirler. Bu yükseklik bakı şartlarına göre yer yer alçalıp yükselebilmektedir. Karaçamlar Ege Bölgesinde saf meşcereler halinde geniş yayılışını yaklaşık olarak 700 m ilâ 1500 m.ler arasında yaparken 1400 m ilâ 2000 m’ ler arasında sedir, meşe ve ardıçlarla karışık ya da saf örtü halindedir. Ancak 1400 m ilâ 2000 m. ler arasındaki saf karaçam, antropojen etkiler nedeniyle hayli tahrip olmuş bir haldedir²⁶³. Araştırma sahasında karaçam, alt sınırında genellikle 700 m ve civarında kızılçam ormanlarıyla karışık halde bulunmaktadır. Kızılçamların tahrip olduğu alanlarda ise genellikle meşe türleri ile karışmaktadır.

Ege bölümünde sıklıkla karşılaşılan ve yer yer işletilebilir meşcereler halini alan meşe ormanlarına rastlanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre geçmişte bölgenin doğal örtüsü meşe ormanları iken, zamanla tahrip olan meşelerin yerini makiler almıştır. Türkiye’de 18 farklı türü bulunan meşelerin²⁶⁴ özellikle kermez meşesi (*Quercus coccifera*), saçlı meşe (*Quercus cerris*) ve palamut meşesi (*Quercus ithaburensis*) türleri araştırma sahası ve yakın çevresinde ormanlar oluşturabilmişlerdir.

²⁶¹ Hamit İnandık, **Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş** (İstanbul: Baha Matbaası, 1965), s. 37

²⁶² İbrahim Atalay ve Recep Efe, **Anadolu Karaçamı [*Pinus Nigra Arnold subsp. Pallasiana* (Lamb.) Holmboe]’nın Ekolojisi ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması** (Ankara: Orman Bakanlığı Orman Ağaçları ve Tohumları İslah Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yay. No: 424, Müdürlük Yay. No: 37, Çeşitli yay. Serisi: 4, 2010), s. 15-16

²⁶³ Emin Kaymakçı, Ömer S. Erkuloğlu ve A. Fethi Eronat. **Ege Bölgesinde Çeşitli Nedenlerle Bozulmuş Yüksek Zon Karaçam (*Pinus nigra Arnold.*) Ormanlarının Gençleştirilmesi Üzerine Çalışmalar** (İzmir: Orman Bakanlığı Yayın No: 150, Müdürlük Yayın No: 24, 2002), s. 1

²⁶⁴ Faik Yaltrık, **Türkiye Meşeleri Teşhis Kılavuzu** (İstanbul: 1984), s. 15-63

Ege dağ bölümünün önemli yarı nemcil karakterdeki elamanlarından olan ve sahada görülen türlerden biri kestanedir. Özellikle Beydağ'ın kuzey yamaçlarında geniş bir yayılışa sahiptir. Araştırma sahası ve yakın çevresinde kestane yarı nemli iklim koşullarının elemanı olduğu için, güneş gören yamaçlarda fazla tutunamamakta, özellikle dağların güney yamaçlarında gölge kalan alanlara ve vadi içlerine çekilmektedir.

Nazilli ilçesinin sınırları Ege bölümünde Büyük Menderes oluğunun tabanından yüksek dağlara doğru yayılmıştır. Ege Bölgesi'nin genelinde olduğu gibi doğu-batı yönlü dağ uzanışları, denizsel etkilerin, bölgenin iç kesimlerine kadar sokulmasına imkân tanıdığından bahsedilmiştir. Büyük Menderes havzasında vejetasyon süresi, Ege kıyılarında neredeyse bütün bir yıl sürerken, iç kısımlara doğru sokuldukça süresi azalmaktadır²⁶⁵. Ilıman iklim şartlarının hüküm sürdüğü araştırma sahasında vejetasyon süresi 330 gün²⁶⁶ gibi yüksek bir değerdedir. Dağ ve ovalık saha arasında kısa mesafede değişen coğrafi ortam, farklı türlerinde yetişmesine olanak sağlamıştır. Tür çeşitliliğinin yüksek olduğu sahada, ekonomik değeri olan bitkiler doğal yetişme ortamı bulmuştur. Çeşitli mantar türleri, sarmaşık, yabancı kuşkonmaz, ısırğan otu gibi türler doğadan toplanıp ticareti yapılmaktadır. Önemli bir toplayıcılık ekonomisinin sürdüğü sahada, yapılan mülakatlar neticesinde amaçları birbirinden farklı (ticari-evsel tüketim) olsa da, köylerde toplayıcılığın yapıldığı tespit edilmiştir. Yöre, bitki çeşitliliğinden ekonomik olarak yararlanan örnek bir saha durumundadır.

Nazilli'de bitki örtüsünün dağılışı iklimatik özellikler, toprak ve jeomorfolojik birimlere göre şekillenmiştir. Araştırma sahasında yüksek dağ sıraları doğu-batı yönlü Büyük Menderes ve kuzey-güney yönlü Akçay'ın içerisinden aktığı depresyon ovaları ile ayrılmışlardır. Bu depresyonun tabanında doğal bitki örtüsü yerleşme ve iktisadi faaliyetlerle nedeniyle büyük ölçüde tahrip edilmiştir.

Menderes nehri ve Akçay'ın taşkın yatakları, taban suyunun yüksek olduğu bataklık ve tuzlu sahalar dışında doğal bitki örtüsü büyük oranda kaldırılmış, yerini kültür bitkileri almıştır. Söz konusu sahalarda doğal bitki örtüsü uzun süre tarım yapılmayan ya da nadasa bırakılan yerlerde yeniden gürleşebilmektedir. Buna örnek

²⁶⁵ Günal, N., 1986, *Age.*, s. 12-33

²⁶⁶ Oktay Doker, "Karıncalıdağ ve Çevresinin Bitki Örtüsü" (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s. 4

olarak geçmişte önemli bir ticaret ürünüyken günümüzde bu değerini kaybeden meyan kökü (*Glycyrrhiza glabra L. var. glandulifera*) gösterilebilir. Türkiye'de en iyi yayılış yaptığı sahalardan biri Nazilli olan, bölgede *piyan* adıyla anılan meyan kökü tarla sınırlarında ya da boş arazilerde kısa sürede örtü halini almaktadır.

Foto 15. Bölgede *Piyan* Adıyla Anılan Meyan Kökü (*Glycyrrhiza glabra L. var. glandulifera*) Topluluklarından Bir Görünüş.

Foto 16. Toplayıcılığı Yapılan ve Geniş Bir Doğal Yayılış Alanı Bulunan Yabani Kuşkonmaz(*Asparagus Acutifolius*) Bitkisinin Yakından Görünüşü.

Araştırma sınırları içinde ova tabanında, taban suyunun yüzeye yakın olduğu kısımlarda ve akarsu boylarında hidromorfik topraklar gelişmiştir. Bu topraklar üzerinde yayılan bitkiler de Türkiye'nin benzer ortamlarında gelişen türleri ile ortak özellikler göstermektedir. Söz konusu sahalarda çoğunlukla kamyş (*Phragmites australis*), hasır otu (*Thypha angustifolia*), saz (*Cyperus longus*), zevzir çimeni (*Carex divisa*), (*Scirpodies holoschoenus*), ak söğüt (*Salix alba*), titrek kavak

(*Populus tremula*), kargı-kamış (*Arundo donax*), köpekdişi *Cynodon dactylon*), kofa (*Juncus acutus*), kıvrıkcık su bülbülü (*patomegeton crispus*), parlak su bülbülü (*Patomegeton lucens*), avrat otu (*Tamus communis*), söğüt otu (*Palygonum lapathifolium*), labada (*Rumex pulcher*), (*Plantago major*), karga otu (*Lysimachia atropurpurea*), çemenotu-hintkokası (*Trigonella coerulescens*) gibi türler yer alır.²⁶⁷ Depresyon tabanında ekonomik değeri olan pamuk, yem bitkileri, tahıl, patlıcan vb. tarla ürünleri yetiştirilmektedir. Yer yer meyve ağaçlarının bulunduğu depresyon tabanında Sevindikli, Hamzallı, Bereketli gibi köylerde turunçgil bahçeleri yer almaktadır. Bu durum suyu seven birçok bitki türünün doğal ortamının bozulmasına neden olmuştur.

Foto 17. Ova Tabanında Yer Altı Suyunun Yüzeğe Yakın Olduğu Kısımlarda Suyu Seven Türlerin Dağılışı Gösterdiği Alanlardan Bir Görünüş (Bu alanlar zamanla yerleşme içinde kalabilmektedir.)

Yoğun bir tarla ve bahçe ziraatinin yapıldığı ova tabanının etrafı, faylanmalar sonucunda oluşan dağlık alanlarla çevrilidir. Dağlık alanlarda yükseltinin de artmasıyla farklı iklimik zonlar oluşur²⁶⁸. Nazilli ilçesindeki dağlık sahalarda da değişen hava ve topoğrafya koşullarına bağlı olarak tarla ürünlerinin yerini incir, zeytin gibi bahçe ürünleri almakta, doğal bitki örtüsünde makinin elemanları hâkim duruma geçmektedir. Yükseltinin artmasıyla birlikte klimaks türler kızılçam ve

²⁶⁷ Çelik, A., 1992, *Age.*, s. 19; Ayrıca Bkz. Münir Öztürk, Özcan Seçmen, Yusuf Gemici ve Güven Görk, *Aegean Region Turkey Plants and Landscape Ege Bölgesi Bitki Örtüsü* (İzmir: 1990), s.11

²⁶⁸ İbrahim Atalay, "Mountain Ecosystems of Turkey", *7th International Symposium on High Mountain Remote Sensing Cartography, ICA*, (2002b), s. 31

karaçamlar olmaktadır. Araştırma sahasında yüksek alanlardan biri Karıncalı Dağı'dır. Karıncalı Dağı'nda yapılan flora çalışmalarında 17'si endemik olmak üzere 463 tür tespit edilmiştir. Bitki varlığı % 15'i Doğu Akdeniz Elementi olan, Akdeniz (% 32,18), Avrupa-Sibirya (% 3,45), İran- Turan (% 1,72) fitocoğrafya bölgelerine ait türlerdir. Kalan türlerin % 56,66'sını kozmopolit ve flora bölgesi bilinmeyen bitkilerin oluşturduğu dağlık kütlede, endemizm oranı % 3.67'dir²⁶⁹. Bitki coğrafyası açısından Karıncalı Dağı bu üç fitocoğrafya bölgesinin elemanlarını barındırması nedeniyle, bir geçiş kuşağı durumundadır²⁷⁰.

Formasyonlar olarak incelendiğinde, sahada maki türlerinin oluşturduğu çalı formasyonu ve orman formasyonu yer almaktadır²⁷¹. Belirtilen formasyonlar ova tabanından faylara bağlı olarak yükselen kütle üzerinde kuşaklar oluşturmakta ve kuşaklar arasında geniş geçiş sahaları bulunmaktadır. Geçiş kuşaklarında farklı türler karışık halde aynı formasyon içinde ya da formasyonlar arasında dağılış gösterirler. Karıncalı Dağı sürekli ve periyodik akarsular tarafından parçalanmış bir yapıya sahiptir. Bitkiler için bu akarsu vadileri, dikey yönlü yayılışlarda formasyonlar arasında geçiş yapabilecek ortam koşullarını sağlamaktadır (Foto 18.)²⁷².

Korunaklı vadiler içerisinde yöre halkı tarafından *ayıngeç* olarak adlandırılan zakkum (*Nerium Oleander*) gibi türler bir üst formasyon olan ormanların içlerine daha rahat sokularak üst sınırını arttırırken, kestane(*Castanea sativa*) gibi nemcil ılıman bölge türleri vadi içlerindeki nemli ortam sayesinde alt sınırını aşağı çekebilmektedir. Karıncalı Dağı'nın özellikle kuzey kısmında, sıcaklık ve nem şartları bakımın etkisiyle güneye göre daha avantajlıdır. Periyodik dereler, aktıkları vadi tabanları boyunca higrofil toplulukların oluşmasına imkân sağlarlar. Bunun gibi kuzeyde ya da vadi içlerindeki alanlarda kestane, söğüt gibi türler bol miktarda bulunmaktadır²⁷³.

²⁶⁹ Çelik, A., 1992, *Age.*, s. 39-41

²⁷⁰ Çelik, A., 1992, *Age.*, s. 39

²⁷¹ Doker, O., 1999, *Age.*, s. 26

²⁷² Mithat Çetin, "Karıncalı (Nazilli) Dağı'nın Karayosunu Florası", (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ADÜ Fen-Bilimleri Enstitüsü, 2006), s. 12-15, Eserde sığıntı alanlardaki ki kestane varlığına ve çam türlerinin belirli alanlarda karışık halde olduğuna değinilmiştir.

²⁷³ Çetin, M., 2006, *Age.*, s. 12-15; Sahadaki maki örtüsü vd. formasyonlardaki türler de imkan bulabildiği alanlarda yayıldığı yükselti sınırını ve tür sayısını yukarıya çekebilmektedir Bkz. Nurten Günel, "Gediz- Büyük Menderes Arasındaki Sahanın Bitki Coğrafyası" (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, 1986), s. 136

Karıncalı Dağı'nda çalı katının başlıca unsurları garig ve maki elamanlarıdır. Bunlar içindeki en yaygın türler içinde menengiç (*Pistacia terebintus*), katır tırnağı (*Spartium junceum*), kermez meşesi (*Quercus coccifera*), saçlı meşe (*Quercus cerris*), laden (*Cistus*) ve zakkumlar (*Nerium oleander*) yer alır²⁷⁴. Bu kat içinde ayrıca delice* (*Olea europaea*) ve yabani incir ağaçlarına da rastlanır. Bunlardan özellikle yabani zeytin ağaçları, köylüler tarafından aşılacak üzere doğal ortamından sökülmeindedirler. Bu kat 250 m'ye kadar kültür bitkileri ile karışık halde bulunurken, bu metrelerden sonra kızılçamlar da makilerin arasına karışmaktadır. 500 m'ye kadar Karıncalı Dağ üzerinde örtü halinde geniş bir yayılış alanına sahip olan makiler, yer yer 800 m'ye kadar çıkabilmektedir. IŞIK, maki ve garig türlerinin kütle üzerinde 1000 m'ye kadar yayıldığını belirtmektedir²⁷⁵. Makiler aynı zamanda orman altı formasyonunu da oluşturmaktadır. Özellikle menengiç ve laden gibi türler karaçam katı da dâhil dağın tamamında yayılış alanına sahiptirler.

Foto 18. Dere Yatakları Kestanelerin Yayılış Gösterebilmesi İçin Uygun Alanlardır. (Karıncalı Dağı'nda kestaneler buralardaki nemli ortam sayesinde alt seviyelere inebilmişlerdir.)

Geçmişte yoğun bir Yörük yerleşim sahası olan bölge, hem konargöçer aşiretler hem de köylüler tarafından otlatma sahası olarak kullanılmıştır. Ayrıca uzun süren yaz kuraklığı döneminde çıkan yangınlar, sahadaki maki elamanlarının yer yer zarar görmesine yol açmış ve garig formasyonun gelişmesine zemin hazırlamıştır.

²⁷⁴ Doker, O., 1999, *Age.*, s. 28

* Yörede *delce* şeklinde anılır.

²⁷⁵ Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 39.

Karıncalı Dağı üzerinde 100 m ilâ 550 m arasında görülen bu örtünün başlıca garig elamanları *Origanum orites*, *Coridothymus*, *Thymbra spicata*, *Asphodelus aestivus*, *Prasium majustur*²⁷⁶.

Foto 19. Sahanın Klimaks Türlerinden Kızılçam(*Pinus brutia*) ve Altında Zakkumların (*Nerium Oleander*) Yayılış Gösterdiği Alanlardan Bir Görünüş.

²⁷⁶ Çelik, A., 1992, *Age.*, s. 19; Bölgedeki ormanların yoğun bir beşeri baskı altında olduğu çeşitli çalışmalarda dile getirilmiştir. Bkz. Ali Çelik, "Aydın Dağları'nın (Aydın) Flora ve Vejetasyonu", (İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995) s. 23 ve 110; Çelik, A., 1992, *Age.*, 41, Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 39; Çetin, M., 2006, *Age.*, s. 15

Araştırma sahasında en geniş yayılış alanlarından birine sahip olan tür kızılçamlardır. Kızılçamların alt sınırını doğal çevre faktörlerinden ziyade antropojenik etmenler belirlemektedir. Ormandan faydalanma ve tarım alanı açmak için orman örtüsünün kaldırılması, alt sınırın yükselmesine 500 m ilâ 600 m'lere çıkmasına neden olmuştur²⁷⁷. Geçmişte daha geniş alanlarda yayılan kızılçam örtüsündeki bu yükselme 1990'lardan sonra Orman Genel Müdürlüğünün yaptığı dikimler sayesinde tekrar alt seviyelere inmiştir. Tek tek dağılış gösterdiği ovala dağlık kütlenin kesişme alanı dışında yer yer orman örtüsü kazanmaya başladığı yükseklik, 250 m.'ye kadar yaygın olarak görülen maki ve kültür bitkilerinin yoğun olduğu katın üzerinden başlamaktadır.

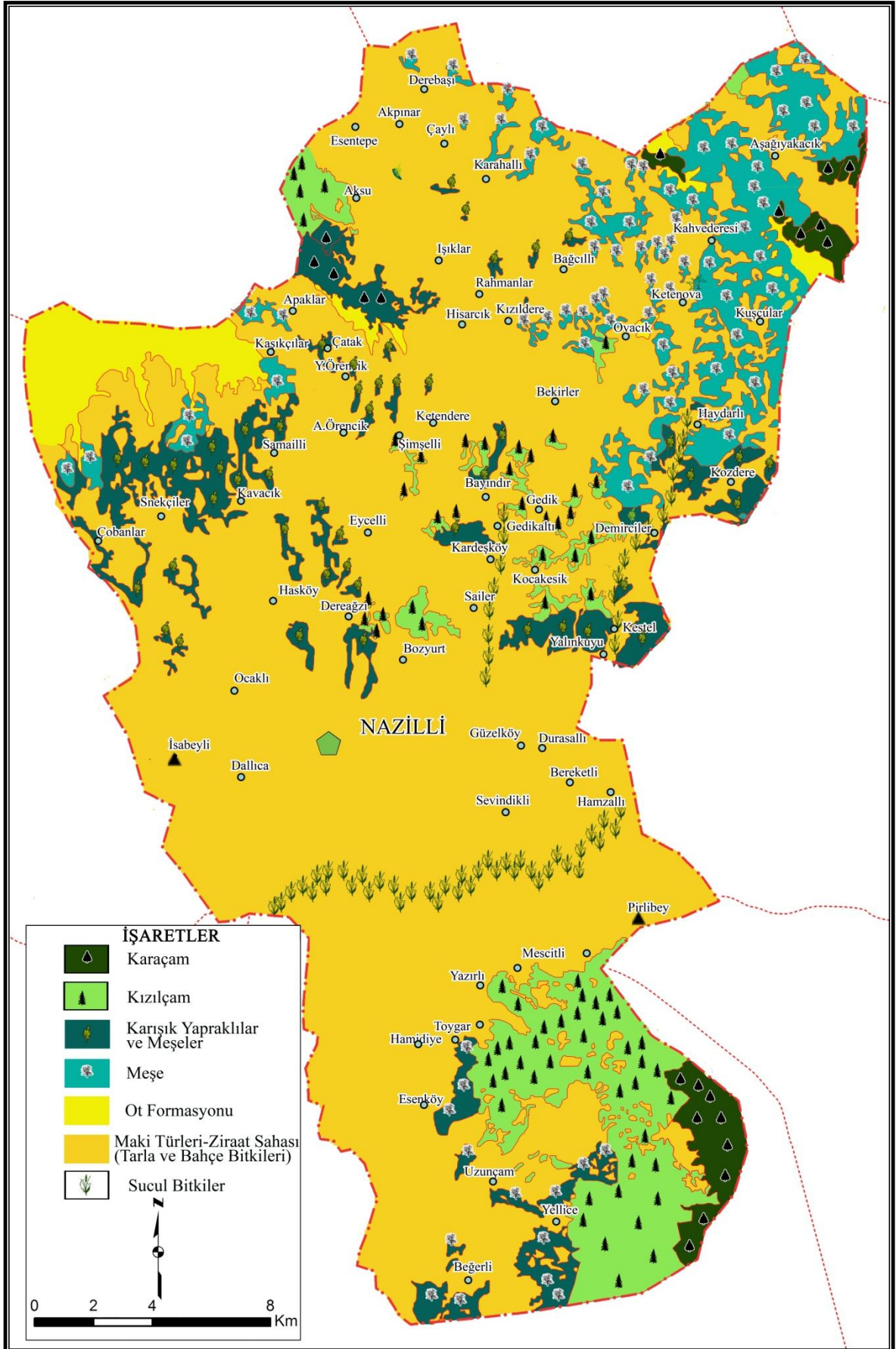
Nazilli ilçesinde 800 m civarında kızılçamlar karaçamlar ile karışık halde bulunurlar. Bu yükseklikten sonra ise hakim bitki topluluğunu karaçam [*Pinus Nigra* Arnold subsp. *Pallasiana* (Lamb.) Holmboe] ormanları oluşturmaktadır ve araştırma sahasının Karıncalı Dağı kısmındaki en üst formasyonu teşkil etmektedir. Bir kuşak şeklinde 800 ilâ 900 m'lerden sonra sahayı kaplayan karaçam ormanlarının yangınlar ya da diğer sebeplerle tahrip olduğu alanlarda ladenler gelişmişler (Foto 20). Karıncalı Dağı'nın araştırma sahası sınırları içerisinde kalan kısmında sınırları keskinleşmiş bir subalpin çayır katına rastlanmamıştır. Karaçamlar seyrekleştiği alanlarda dahi orman formundadır. Karıncalı Dağı üzerinde 1500 m-1600 m.'nin üzerinde supalpin kuşakta Geven (*Astragalus L. sp.*), Dişotugiller (*Acantholimon Boiss. sp.*), yabancı karanfiller (*Dianthus L. sp.*) ve *Minuartia L. sp.* gibi bitkiler görülmektedir²⁷⁸.

Araştırma sahasında zengin tür çeşitliliğine sahip bir başka alan da ova tabanından faylarla yükselen Aydın Dağları kütesidir. Bu kütle üzerinde yapılan araştırmalar iklim-rölyef-bitki ilişkisini ortaya koymuş ve lokal özelliklere göre kurak, yarı nemli, subalpin kuşağa ait orman ve çalı türleri tespit edilmiştir²⁷⁹.

²⁷⁷ Doker, O., 1999, *Age.*, s. 27

²⁷⁸ Çetin, M., 2006, *Age.*, s. 15

²⁷⁹ Bölge hakkında yapılan farklı çalışmalar ve bitki sahaları için Bkz. Nurten Günel, "Gediz- Büyük Menderes Arasındaki Sahanın Bitki Coğrafyası" (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, 1986); Ali Çelik, "Aydın Dağları'nın (Aydın) Flora ve Vegetasyonu", (İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995); Turhan Uslu, **Aydın'ın Batısında Küçük ve Büyük Menderes Nehirleri Arasında Kalan Bölge ve Vegetasyonun Bitki Ekolojisi ve Sosyolojisi Açısından Araştırılması** (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No: 71, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No: 8, 1985)

Harita 9 Araştırma Sahasının Bitki Örtüsü Haritası.

Foto 20. Karacamların Tek Tek Yayılış Gösterdiği Dedebeleden Tepesi(A) ve Karacamların Orman Halindeki Görüntüsü(B), Karacamların Ormanlarının Tahrip Olduğu Yerlerde Gelişen Ladenler(*Cistus*)(C-D).

İlçenin Aydın Dağları üzerinde kalan kısmında sık bir yerleşme ağı görülmektedir. Topografyanın engebeli eğim değerlerinin yüksek olması ve akarsular tarafından derin vadilerle parçalanmış bir görünüm, kütlelerin tamamına hâkimdir. Bu bölüme kurulmuş olan yerleşmeler dar bir alana yayılabilmişlerdir. Ancak kütlelerin güney yamaçlarında olması, güneşten daha iyi faydalanabilmesi sayesinde yerleşmenin üst sınırı Karıncalı Dağı'na göre daha yukarıya çekilmiştir. Bakının bu etkisi nedeniyle, Aydın Dağları antropojenik bozulmalara daha çok sahne olmuş ve kütlelerin birçok yerinde doğal bitki örtüsü yerini incir, zeytin ve kestane bahçelerine bırakmıştır. Aynı zamanda kütle üzerindeki vadiler aracılığıyla Büyük Menderesi, Küçük Menderes ve Gediz havzalarına bağlayan yollar yüzyıllardır kullanılan tarihi yollardır. Bu da bitki örtüsü üzerinde bir beşeri baskı oluşmasının nedenlerindedir.

Bahsi geçen vadilerden Kestel Çayı'nın mecrasını genişlettiği Kestel köyü kuzeyinde Karadağ ve İsmetin Dağı'ndan gelen derelerin taşıdığı alüvyonlardan oluşan birikinti yelpazeleri çayı öteleyerek geniş, hafif eğimli bir düzlük oluşturmuştur. Makilerin özellikle de zakkumların iyi yayılış gösterdiği bu alanda fıstık çamı dikimi yapılmış ve başarılı olunmuştur. Birikinti konilerinden İsmetin

Dağı ve Karadağ'a doğru yükseldikçe sahada kermez gibi meşe türleri, menengiçler ve diğer geniş yapraklıların sayısı artmaktadır. Böğüdelik mahallesi yakınlarında kızılçamlar 500 m.nin altında orman örtüsü oluşturmuşlardır.

Kuşçular ve Kozdere köylerinde yükseltinin arttığı kısımlarda kestanelere rastlanmaktadır. Ege çöküntü sahalarını birbirinden ayıran dağlar ve platolarda palamut meşeleri Aydın ve Nazilli yöresindeki dağların güneyinde, diğer yerlerdeki dağınık ve parçalı durumun aksine devamlı bir yayılışa sahiptir²⁸⁰. Kestel Çayı boyunca kuzeye devam edildikçe palamut meşeleri ve yer yer saçlı meşeler Elmalı Tepe ve Tuztaşı Tepe'de orman örtüsü oluşturmuştur. Ovacık, Ketenova ve Kahvederesi köyleri, Kocakesbel Tepe, Hacı Mehmet Kesbeli ve Alıçgediği Tepe'nin alçak kesimlerinde meşeler orman örtüsü oluşturmuşlardır. Meşeler özellikle Handere ve Avra vadilerinde saf birlikler oluştururlar²⁸¹. Bu bölgelerde yüksek kesimlerde kestane yetiştirilir ve zirveye yakın alanlarda çam ormanları yer alır.

Çal Dağı eteklerinde Aşağıyakacık (Eski adı Avra) köyünde çam ormanları köyün yerleşim alanına kadar inmiştir. Bu çevrede Avra deresinin batı yamaçlarında 750 ilâ 800 m'lerin altında kızılçam ormanlarına rastlanırken, doğu yamaçlarında meşe türleri görülür. 1100 m.den sonra karaçam örtü halinde bulunurken arazide farklı yükseltilerde parçalar halinde bulunmasından geçmişte sahadaki hakim türün karaçam olduğu anlaşılmaktadır²⁸². Çal Dağı dışında yüksek kesimlerde, çam ormanları Oyukdağı ve Bağargan Tepe'de görülür. Zirveleri karaçam olan tepelerin yamaçları kızılçamlarla örtülüdür.

Aydın Dağları kütesinin yüksek tepelik alanları Demirhan Karlığı, Kavgalı, Uzunlar, Açöldüren Tepeler, Hasköy Karlığı ve Karlık Dağı gibi zirvelerin bulunduğu sahanın kuzey batısıdır. Bu kesimde 600 m ilâ 1000 m ler arasında maki örtüsü elemanları, meşeler ile geniş yapraklı türler yayılış göstermektedir ve doğal bitki örtüsü ile kestanelikler birbiri içine girmiştir. Çobanlar, Sinekçiler ve Kavacık köyleri arasındaki yamaçlarda doğal örtü iyi muhafaza olmuştur. Bahsi geçen

²⁸⁰ İnal, S., (t.y)'dan aktaran: Hamit İnadık, **Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş** (İstanbul: Baha Matbaası, 1965), s. 37

²⁸¹ Günal, N., 1986, **Age.**, s. 266-269

²⁸² Günal, N., 1986, **Age.**, s. 266-269

çevrede incir ağaçları 850 m üst sınırına yaklaşırlar; 1300 m ile 1350 m'lere kadar meşe türlerine rastlanmaktadır.

Demirhan Karlığı, Karlık ve Üç Kayalar Tepe yamaçlarında bu türlerin arasına kümeler halinde karaçam ve kestane ormanları ya da kestanelikler girmektedir. Orman altı formasyonu ise nemin de artmasıyla eğrelti otları oluşturmaktadır. Kestanenin üst sınırından sonra yerini ahlat, elma, ceviz ağaçlarının dikildiği meyve bahçeleri alır. 1300 m ve üzerindeki sahalarda ise subalpin kuşağa geçilmektedir. Bu kesimde sahada hâkim formasyonun öğeleri geven, çoban yastığı ve eğrelti otlarıdır.

Foto 21. Kestaneler Aksu, Kaşıkçılar, Apaklar, Samailli, Çatak, Işıklar, Esentepe, Çaylı, Derebaşı Köyleri ve Civarlarında Saf Topluklar Olarak Yayılış Göstermektedir.

Foto 22. Aydın Dağları'nda Aşınım Yüzeyleri Üzerindeki Supalpin Kuşakta Yayılış Gösteren Türler: (A)Çoban Yastığı, (B)Yüksek Ormanlık Alanlarda Çok Rastlanan Çiğdem (C)Orman Altı Formasyonu Olmasının Yanında Aşınım Yüzeyleri Üzerinde de Saf Olarak Yayılan Eğrelti Otları, (D) Demirhan Karlığı ve Araştırma Sahası İçindeki Aşınım Yüzeyleri

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ FAALİYETLER

2.1. Nüfus

2.1.1. Nüfusun Gelişimi

En dar anlamı ile birey demek olan nüfus, belirli bir bölgedeki toplam insan sayısıdır ve insan nüfusu sık ya da seyrek dağılarak yaşadığı bölgeyi yerleşme, iktisadi faaliyetler vb. beşeri müdahaleler ile değiştirmektedir¹. Bu nedenle bir sahadaki beşeri ve ekonomik faaliyetler incelenirken, faaliyetlerin kaynağı olan nüfustaki artış, azalış, hareketlilik vb. özelliklerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Araştırma sahasının nüfusu ile ilgili tutulan resmi kayıtlara, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bölgelerin ekonomik, demografik ve sosyal tarihine ait, mufassal istatistik kaynaklar olan Defter-i Hâkanîler (*Tapu Tahrir Defterleri*)'de² rastlanmaktadır. Çalışma kapsamında araştırma sahasıyla ilgili yayınlanan tahrir defterleri ve bu defterleri konu yapan çalışmalar incelenmiştir. Bu dönemde Nazilli şimdi kendine bağlı bir köy olan Kestel kazasına bağlı bir merkez olduğu ileri sürülmektedir³. Söz konusu çalışmalara göre 1528 tarihli TD. 148 No'lu defterde, o dönemde idare merkezi Kestel olan Nazilli'de 2524 vergi hanesi, 549 mücerred* nüfus kaydedilmiştir⁴.

Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait olan mufassal tapu tahrir defteri olan, DFE. TD. 87 No'lu defterde ise 2981 hane ve 364 mücerred nüfusun Kestel

¹ Hayati Doğanay, Ünal Özdemir ve İ. Fevzi Şahin, **Coğrafya'ya Giriş 2 Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya** (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2003), s. 16

² Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **438 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri I (937/1530) Kütahya, Kara-hisâr-i Sâhib, Sultân-öñü, Hamîd ve Ankara Livâları**, (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.: 13, Defter-i Hâkânî Dizisi: 1, 1993), s. 1

³³ Gani Dikmen, **Nazilli Tarih ve Coğrafyası** (Nazilli: 1952), s. 46

*Mücerred: Tek başına yaşayan, evlenmemiş, bekâr.

Bkz. <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=m%FCcerred&t=%40> (17.09.2013)

⁴ Hüseyin Demir, "I. Süleyman Döneminde Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı" (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 248

kazasında yaşadığı görülmektedir⁵. 1530 tarihinde yapılan, Başbakanlık Devlet Arşivleri tarafından yayınlanan 166 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri'ne göre, Kestel kazasına bağlı olan Nazilli'de 2.626 hane, 745 vergiden muaf ve 626 mücerred nüfus bulunmaktadır. Ayrıca aynı defterde sahada göçebe hayat süren 5 cemaatin de varlığından söz edilmektedir⁶. Belirtilen defterde, Kestel ve Nazilli'deki yerleşmelerin niteliği ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Ancak bu konulara daha sonra yerleşme bahsinde değinilecektir.

Araştırma sahasının nüfusuyla ilgili araştırmalarda 1831 nüfus sayımının önemli bir yeri vardır. İlk bilinçli yapılan nüfus sayımı olduğu için Osmanlı topraklarındaki nüfusun genel yapısı hakkında fikir verebilmektedir. 1831 nüfus sayımına göre o dönemde Osmanlı Devleti sınırlarında Rumeli'de bir buçuk milyona yakın, Anadolu da ise iki buçuk milyon civarında nüfus yaşıyordu⁷. Nüfus sayısı bakımından Anadolu içinde Aydın Sancağı önemli bir yoğunluk bölgesiydi. Sancağın toplam nüfusu, 100257'si Müslüman, büyük çoğunluğunu Rumların oluşturduğu 7421 gayrimüslim ile toplam 107,678 kişi kadardı⁸.

Aynı dönemde Kestel maa Nazilli adıyla bilinen araştırma sahasının nüfusu, 4687 Müslüman, 227 Reaya ve 47 Ermeni olmak üzere 4961 kişiden oluşuyordu⁹ (Tablo 30.). Osmanlı Devletinde Reaya toprakla uğraşan nüfus manasına gelse de 1831 nüfus sayım defterlerinde gayrimüslim ve özellikle de Rumların nüfusu kastedilmiştir¹⁰. Bu durumda araştırma sahasının nüfusu 1831 sayımı sonuçlarına göre, Aydın Sancağı toplam nüfusunun yaklaşık % 4,6'sını teşkil etmektedir. Ancak bu veriler kesin sonuçlar değildir. Kadın nüfusun kesin sayısı bilinmediği için rakamlar ancak yaklaşık olarak tahmin edilebilmektedir. Nitekim TEKİN,

⁵ Demir, H., 2008, *Age.*, s. 248-258

⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **166 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Hudâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları**, (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.: 27, Defter-i Hâkânî Dizisi: II, 1995) s. 46-47

⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831** (2. Baskı Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997), s. 21

⁸ Kemal Haşim Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri** (Çev. Bahar Tırnakçı), (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 133, 2003), s. 151

⁹ Karal, E. Z., 1997, *Age.*, s. 126-129 ve 207

¹⁰ Karal, E. Z., 1997, *Age.*, s. 5-19 ve 207

Nazilli'nin tarihini konu edinen detaylı çalışmasında kadın nüfusla birlikte bu sayının tahmini olarak 10.000 olabileceğini ifade etmektedir¹¹.

Tablo 30. Araştırma Sahasının ve Yakın Çevresinin 1831 Sayımına Göre Nüfusu

Kaza	Müslüman	Reaya	Ermeni	Toplam
Kestel maa Nazilli	4687	227	47	4961
Arpaz	2876	16	-	2892
Atça	2332	92	-	2424
Sultanhisar	1718	29	-	1747
Bozdoğan	4199	27	-	3241

Kaynak: Karal, E. Z., 1997'den derlenmiştir.

R. 1307/H.1308 (1891) Aydın vilayet salnamesine göre araştırma sahasında o yıllarda 31126'sı erkek 31349'u kadın olan toplam 62475 nüfus yaşıyordu. Bu nüfusun 59956'sını Müslümanlar oluştururken, geri kalan nüfusu ise 195'i Yahudi, 301'i Ermeni, 2023'ü Rum toplam 6983 kişi olan gayrimüslimler oluşturmaktaydı (Tablo 31.). Dalıca, Karacasu, Atça, Kuyucak ve Sultanhisar yerleşmeleri bu dönemde Nazilli kazasına bağlı nahiyeler konumundaydı. Aynı dönemde kazaya bağlı 107 farklı yerleşme birimi bulunuyordu (Tablo 32.). Belirtilen nahiyelerin toplam nüfusu salname kayıtlarına göre 41801 kişi idi. Aynı yıllar yakın kazalarda nüfus Aydın'da 69.646 kişi, Bozdoğan'da 27.780 kişi civarındaydı¹².

Tablo 31. Araştırma Sahasında 1891 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Nazilli Kazası Nüfusu

Cemaat Adı	Erkek	Kadın	Toplam
İslam	29815	30141	59956
Rum	1069	959	2023
Ermeni	152	149	301
Yahudi	95	100	195
Toplam	31126	31349	62475

Kaynak: Cavid, İ., 2010, Aydın Vilayet Salnamesi, s. 390'den alınmıştır.

Yapılan tarih çalışmalarında görüldüğü üzere, 19 yy.'da Nazilli'de etnik yapı Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde olduğu gibi karmaşıktı. Bu dönemde birçok yerleşme merkezinde Türk ve gayrimüslimler bir arada yaşıyordu. Türkler dışındaki grupların yapılan araştırmalara göre daha çok Nazilli merkez, Pazar karyesi, Bereketli karyesi, Yergenli karyesinde yaşadıkları, ticaret ve esnaflıkla uğraştıkları

¹¹ Saadet Tekin, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli", (İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1997), s. 29

¹² İbrahim Cavid, **R.1307/H. 1308 Aydın Vilayet Salnamesi**, (Çev: Babuçoğlu, M., Eroğlu, C., Şahin, A.), (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., 5. Dizi, Sayı: 3, 2010) s. 389-391

görülmektedir¹³. Gayrimüslimler içinde Hıristiyan tebaanın yanında Yahudiler de bulunuyordu. Ancak gayrimüslimlerin özellikle de Yahudilerin sayıları 1891 sayımına göre Aydın Sancağı'nın merkezi Güzelhisar ile Tire'ye göre çok düşüktür¹⁴.

Tablo 32. 1891 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Nazilli Kazasında Nüfusun Dağılımı

Esami(Köy Adı)	Nüfus	Emakin (Hane)	Esami(Köy Adı)	Nüfus	Emakin (Hane)	Esami(Köy Adı)	Nüfus	Emakin (Hane)	Esami(Köy Adı)	Nüfus	Emakin (Hane)
NAZILLI KAZASI											
Nefs-i Nazilli	5960	1464	İçlibli karyesi	256	52	Arsanlı	239	43	Ketenova	400	92
Pazar	1423	353	Örencik	410	96	Turaselli	541	123	Meşudlu	96	22
Bedketli	791	181	Sürmeşeli	171	41	Babeşkuyu	183	41	Hacıbeyli	326	67
Mesture	583	128	Karahallı	328	57	Kestenli	167	40	Sinekler	209	46
Sailer karyesi	265	46	Gedik	117	28	İserbeyli karyesi	525	134	Kuzdere	486	111
Dereköy	430	101	Kocakeyfe	493	101	Bereketli	335	73	Bacıllı	358	85
Derebaş	971	206	Sevindikli	128	35	Hazmaelli	607	142	Kıbtı	214	43
Bereketliçerakise	80	28	Haburlu	498	113	Timurcular	511	111	Hamaıblı	273	65
Bayındır	102	25	Bekiler	460	90	Tumanıçı	234	51			
DALLICA NAHİYESİ											
Dallıca	567	153	Kızıldere	109	29	Hisarcık	232	69	Aşıklar	340	37
Eğrek	215	41	Hasköy	455	117	İshaklar	83	21	Ketendere	246	49
Gereğiz	241	51	Rahmanlar	141	33	Sinekçiler	371	75			
ATÇA NAHİYESİ											
Hamliöglü kasabası	4025	1045	Bağdere karyesi	852	227	Uzunlar	178	38	Kulağoz karyesi	198	50
Çerkes	69	18									
SULTANHİSAR NAHİYESİ											
Sultanhisar kasabası	680	211	Kavaklı	77	150	Eskihisar karyesi	695	168	Salavathı	773	159
Timurhan	308	67	Malgaçacımustafa	266	69	Güvendik	125	37	karahayt	54	20
Kabaca "	197	55	Malgaçacıemir	403	94	İsabaylı	320	105	incealan	263	48
Çobanlar	260	61									
KUYUCAK NAHİYESİ											
Kuyucak Kasabası	2715	661	Festece	240	73	Gelanye	213	48	Genceli	496	105
Bıllara	703	165	Çoban'ısa	654	158	Saki	162	36	Gencelidere	230	46
Kayran	870	195	Ortakçılar	1900	390	Ginedis	154	35	Yöre	225	54
Giregez	840	176	Felek	360	90	Horsunlu	672	132	Kızıldere	347	96
Eğridere	738	145	Sarmcaova	512	119	Hocaelli	499	125			
KARACASU NAHİYESİ											
Karacasu kasabası	6457	2366	İçer "	882	211	Bucak	309	71	Dülger karyesi	523	120
Berlebey	1117	239	Aşıklar	698	157	Yemlak	418	103	Palamutçuk	780	55
Uzgur	152	34	Sekiköy	488	101	Çiftlik	615	162	Değman	267	49
Karapınar	308	70	Damdere	553	111	Azizabad	323	109	Busin "	661	143
Yenice	1174	300	Dedeler	163	34	Alemli	217	40	Karacavıran	715	130
Mecidiyethacı	122	29	Hachazır	328	80	Cami'ma'a kire	529	120	Gülrema'ahisari		

Kaynak: Cavid, İ., 2010, Aydın Vilayet Salnamesi'nden alınmıştır.

1800'lü yılların sonlarında Nazilli kazasının nüfusu 50.000 kişi kadar olup, halkın büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Tablo 33.'e göre Müslümanların oranına bakıldığında, bu dönemlerde toplam nüfus içindeki paylarının % 92 civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 33. 1800'lerin Sonu 1900'lerin Başında Nazilli'de Nüfus

	1312	%'si	1313	%'si	1314	%'si	1315	%'si	1316	%'si	1317(1901)	%'si
Müslüman	61784	95,9	43962	93,4	45759	93,5	44096	94,7	45759	93,2	44756	92,3
Gayrimüslim	2662	4,1	3098	6,6	3174	6,5	2477	5,3	3325	6,8	3732	7,7
Toplam	64446	100	47060	100	48933	100	46573	100	49084	100	48488	100

Kaynak: Tekin, S, 1997, *Age.*, s. 36'dan değiştirilerek hesaplanmıştır.

¹³ Saadet Tekin, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli", (İzmir: Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1997), s. 23

¹⁴ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), s. 57

Kazada 1914 (Rumi 1330) yılında yapılan sayıma göre de 50.719'u Müslüman, 3.735'i gayrimüslim toplam 54.454 kişi yaşamaktaydı ve Nazilli kazası bu dönemde de yakın çevresinin en sık nüfuslu yerleşmelerindendi¹⁵. İlçenin nüfusuyla ilgili en sağlıklı bilgilere, cumhuriyet döneminde düzenli aralıklarla tutulmuş sayım yıllıklarında rastlanmaktadır. 1990'a kadar beşer yılda bir, ADNKS'nin işlerlik kazanmasıyla her yıl yapılan sayımlara göre, 2010 yılında ilçenin nüfusu 146.543 tür. Nüfus büyüklüğü açısından Türkiye'nin önemli merkezlerinden biri olan Nazilli ilçesi 2010 yılında toplam nüfus sayısı bakımından Bayburt, Tunceli, Ardahan, Kilis, Gümüşhane gibi illerin toplam nüfuslarından daha fazla nüfusa sahip bir ilçedir. Nazilli ilçesinin 1927 yılında 49.873 kişi olan nüfusu 2010 yılına kadar geçen süre içerisinde yaklaşık 3 katı(2,93) kadar artış göstermiştir.

İlçenin nüfus artış hızına bakıldığında, nüfus artışının her dönem aynı hızda olmadığı göze çarpmaktadır (Tablo 34. ve Şekil 15.). Cumhuriyetin ilk yıllarında 2,6 gibi önemli bir hızda artan nüfus, daha sonraki yıllarda düşme eğilimine girmiştir. İlk yıllarda artış hızının yüksek olmasında, sahadaki doğal artış hızının yanı sıra, 1937 yılında cumhuriyetin ilk sanayi yatırımlarından olan Nazilli Basma Fabrikası'nın açılmasının da etkisi olmuştur. Türkiye'nin birçok bölgesinden buraya çalışmaya gelen nüfus, kentsel nüfusun da hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. İlçe genelinde nüfus artış hızının eksi değerlere düştüğü (1950-1960 arası) yıllarda, kentsel nüfusun bunun aksine arttığı dikkat çekmektedir.

Nazilli ilçesinde cumhuriyet döneminde nüfus, 1927-1940 yılları arasındaki dönemde devamlı artış gösterirken, 1940 ve 1945 yılları arasında dönemde ise düşme eğilimine girmiştir. DARKOT ve YÜCEŞAHİN'e göre, iki sayım dönemi arasında tüm Türkiye'de nüfus artış hızının düşük olmasının, düşük doğum oranına ek iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki bu yıllara rastlayan ikinci dünya savaşının yarattığı savaş psikolojisi ve seferberlik hali, ikincisi ise birinci dünya savaşı ve kurtuluş savaşlarında kaybedilen ve söz konusu dönemde muhtemelen ana-baba olacak çağdaki nüfusun eksikliğidir.^{16,17}

¹⁵ Karpat, K. H., 2003, *Age.*, s. 212

¹⁶ Besim Darkot, "Türkiye'de Nüfus Hareketleri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi* Cilt : 2, Sayı: 05-06 (1953-1954), s. 13-14; Araştırmacı aynı eserinde 1939'dan sonra doğum sayısının da düşük olma ihtimalinin güçlü olduğundan ve nüfus artışıdaki düşüklüğün bir sebebinin de bundan kaynaklanabileceğinden bahsetmiştir.

1945 yılından sonra nüfus yeniden artış ivmesi kazanırken, 1950-1960 yılları arasında nüfus miktarında önemli bir düşme olduğu görülmektedir. Öyle ki nüfus artış hızının -2,4 ve -1,6 kadar düştüğü bu dönemde 79.936 olan nüfus miktarı 1950 yılında 70.381 kişiye, 1955 yılında ise 64.731 kişiye gerilemiştir. Nüfus artışa ancak 1965 sayımında geçebilmiştir. Önemli bir miktar nüfusun eksildiği görülen bu dönemde, 1950 nüfusu ancak 1975 yılına gelindiğinde geçilebilmiştir. 1950 ile 1960 yılları arasındaki dönemde nüfus 15.205 kişiyle % 19 oranında azalmıştır. Nüfusta görülen azalmanın sebebi, doğal süreçler ya da bölgeden dışa olan göç değil, idari yapılanmadaki değişikliklerdir¹⁸. 3 Mart 1953 tarihinde yayınlanan 8349 sayılı *Yeniden 22 Kaza Kurulması Hakkında Kanun* ile Kuyucak; 27 Haziran 1957 tarihli 9644 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan *Yeniden (78) Kaza Kurulması ve İzmir Vilâyetine Bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine Bağlanması Hakkında Kanun*¹⁹ ile Nazilliye bağlı Atça ve Sultanhisar nahiyeleri ve bunlara bağlı 14 köy Nazilli’den ayrılarak, bağımsız 2 ilçe olmuşlardır.

1950-1960 yıllarındaki dönemde idari yapıdaki değişimden kaynaklanan nüfustaki azalmadan sonra, 1960 yılında sürekli artış dönemine giren Nazilli ilçesinde, 2000 li yıllardan sonra ise artışta yavaşlama dikkati çekmektedir. Bunun en önemli nedeni ise sahadaki ekonomik etkinliklerde meydana gelen değişimdir. 1990’a kadar bölgede en önemli iş sahası olan Nazilli Basma Fabrikası’nda 2000’li yılların başında üretimi durdurulması ve özelleştirme sonucunda kapatılması, Köytaş gibi fazla sayıda işgücü çalıştıran sanayi kuruluşlarının kapanması, sanayide çalışan işgücü sayısının azalmasına ve sanayinin yöredeki eski önemini kaybetmesine yol açmıştır. Gerçektende bu tarihlerden sonra ilçedeki sanayi sektörü, geçmişteki nüfus çekim özelliğini kaybetmeye başlamıştır.

---

¹⁷ M. Murat Yüceşahin, “Türkiye’de İllere Göre Cinsiyet Oranları”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 05 (1996), s. 271; Ayrıca Bkz. Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 1998) s. 56

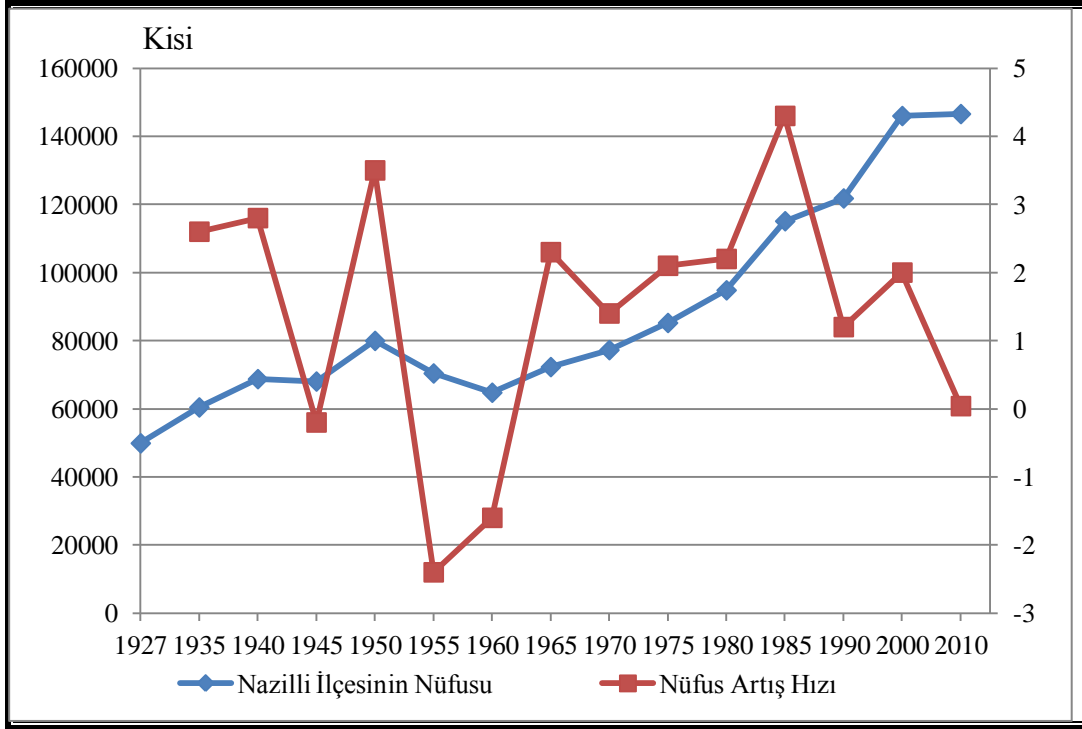
¹⁸ Göney,S., 1975, *Age.*, s. 262

¹⁹ “Yeniden 22 Kaza Kurulması Hakkında Kanun” (6068 S.K.) *Resmî Gazete* Sayı : 8349 (3 Mart 1953) s. 5704; “Yeniden (78) Kaza Kurulması ve İzmir Vilâyetine Bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine bağlanması hakkında Kanun” (7033 S.K.) *Resmî Gazete* Sayı : 9644 (27 Haziran 1957) s. 17437

Tablo 34. Sayım Yıllarına Göre Nazilli İlçesinin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

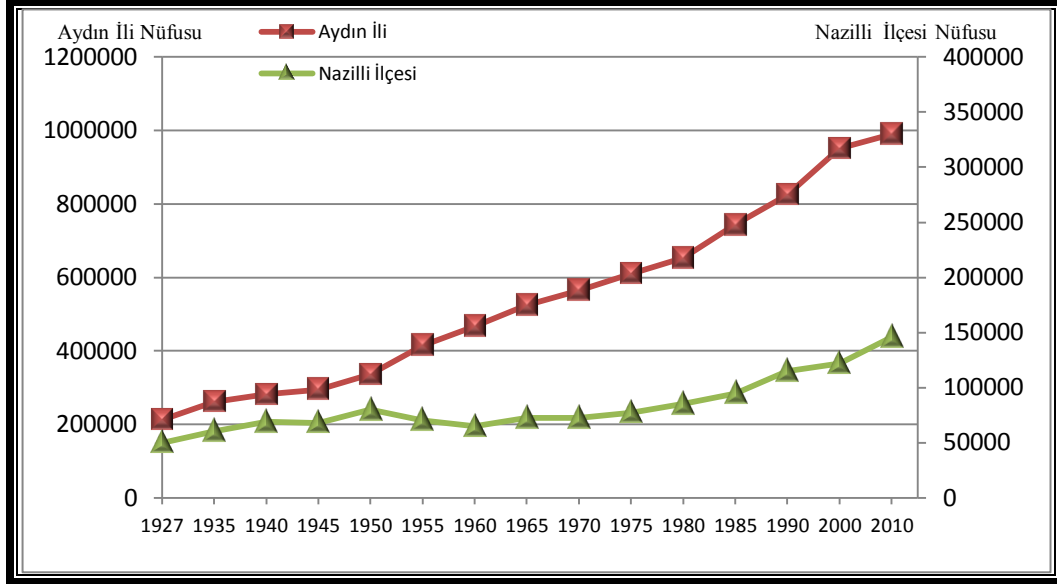
Yıllar	Nüfusu	Artış Hızı	Yıllar	Nüfusu	Artış Hızı
1927	49 872	-	1970	77.230	1,4
1935	60 404	2,6	1975	85.205	2,1
1940	68 720	2,8	1980	94.790	2,2
1945	68 011	-0,2	1985	115.077	4,3
1950	79 936	3,5	1990	121.762	1,2
1955	70 381	-2,4	2000	145.963	2,0
1960	64 731	-1,6	2010	146.543	0,04
1965	72.256	2,3			

Kaynak: TÜİK, DİE Genel Nüfus Sayımları sonuçlarından yararlanılmıştır.

Şekil 15. Sayım Yıllarına Göre Nazilli İlçesinin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

Nazilli ilçesinin bağlı olduğu Aydın ili, gerek tarım gerekse de tarım dışı sektörlerin iyi geliştiği ekonomik olarak canlı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Aydın ili, Türkiye'nin göç veren hemen her bölgesinden belirli bir miktar nüfusu kendine çekmiştir. Cumhuriyet dönemi nüfus sayımlarına bakıldığında, devamlı artan bir eğri çizen il geneli ile, Nazilli'nin nüfus artış eğrisi kıyaslandığında, idari değişimin nüfus eğrisi üzerindeki etkisi daha iyi görülecektir (Şekil 16.). Devamlı bir nüfus çekim merkezi olan Aydın ilinde nüfus artış hızı değişmekle beraber sürekli artarken, Nazilli ilçesinde ise nüfusun azaldığı dönemler de yaşanmıştır. Araştırma sahasında 1950-1960 arasındaki azalış döneminde, Aydın ili genelinde bir azalışın olmaması, idari değişimin etkisini daha iyi göstermektedir. İlden ayrılan bir idari birim olmadığı için, Aydın ilinde nüfusta azalış görülmezken, Nazilli ilçesinde kendinden ayrılan ilçeler nedeniyle nüfus kaybı meydana gelmiştir (Şekil 16.).

Bu haliyle Nazilli ilçesinin nüfusunda 1927-1940 arası artış, 1940-1945 yılları arasındaki azalış, 1945-1950 arası artış, 1950-1960 arası ikinci azalış ve 1960 yılından sonra ise sürekli artış dönemlerini gözlemek mümkündür.

Şekil 16. Aydın İli ve Nazilli İlçesinde Nüfusun Yıllara Göre Değişimi, TÜİK-DİE

Nüfus hareketli ve sürekli devinim halinde bir olaydır²⁰. Bu sebeple bir yörenin ya da bölgenin nüfusu stabil değil, sürekli olarak artma ya da aksine azalma eğilimi göstermektedir. Nüfustaki bu artma ve azalma süreçlerine *nüfusun gelişimi* adı verilmektedir²¹. Nazilli ilçesinde nüfusun gelişimi incelenirken, toplam nüfusun yıllara göre değişimi Şekil 16'da görüldüğü gibi artış ve azalışlar şeklinde iken, bu genel görünüm araştırma sahasındaki yerleşmelerin tamamı için aynı değildir. Yaş ve cinsiyet yapısı, nüfusun dağılışı ve nüfus artışı gibi demografik özellikler, ilçe merkezi, kasabalar ve köylerde birbirinden bağımsız ve farklı şekilde dağılışı göstermektedir. Bu sebeple nüfusun analizinde benzer araştırmalarda olduğu gibi kırsal ve kentsel yerleşmelerin ayrı ayrı incelenmesinde yarar vardır²².

Araştırma sahasında, 2010 ADNKS'e göre, 146.543 nüfus yaşamaktadır. Bu nüfusun 110.116 kişi gibi büyük bir kısmı, ilçe merkezi olan Nazilli şehrinde ikamet etmektedir. Önemli bir cazibe merkezi olan, kentsel fonksiyonların tamamının geliştiği Nazilli şehri, toplam nüfusun yaklaşık % 75'ini barındırmaktadır. Aynı yıl

²⁰ Ali Tanoğlu, **Nüfus ve Yerleşme** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No:45, Baha Matbaası, 1966), s. 29

²¹ Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ. F., 2003, **Age.**, s. 16

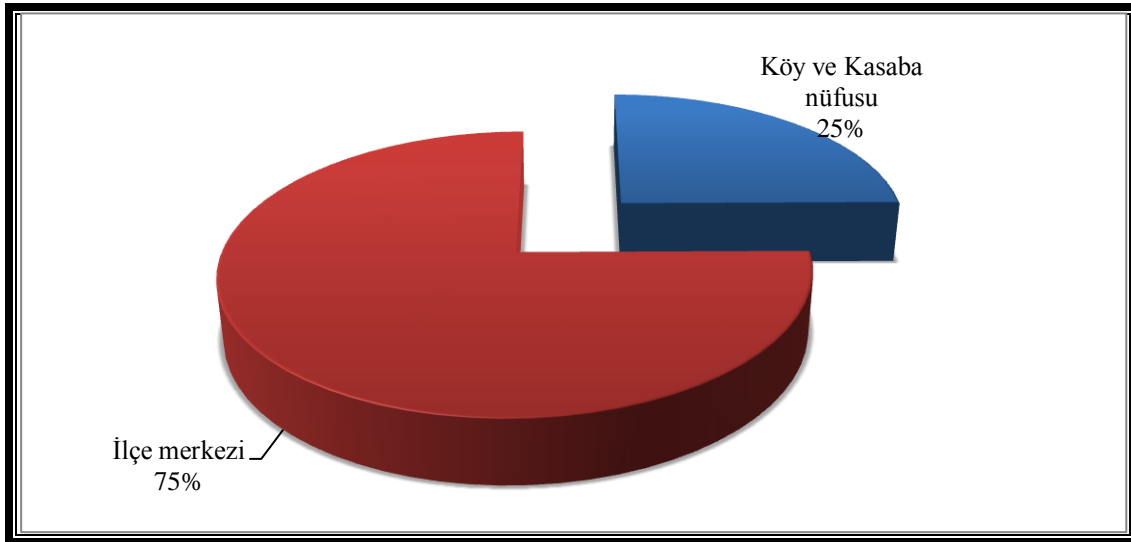
²² Bkz. İhsan Bulut, "Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma Erbaa Ovası ve Çevresi", (Erzurum: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1992), s. 37-103

Aydın ilinin geneline bakıldığında, kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranının % 59,5 olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise aynı yıl kentlerde yaşayan nüfus toplam nüfusun yaklaşık % 76'sını oluşturuyordu (Tablo 35.). Bu durumda Nazilli ilçesi bağlı bulunduğu Aydın iline geneline göre kentli nüfus açısından önde, Türkiye ile karşılaştırıldığında ise benzer durumdadır (Tablo 35. ve Şekil 17.).

Tablo 35. Türkiye, Aydın İli ve Nazilli İlçesinde Kırsal, Kent ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi

	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010
Türkiye Kent	3305879	3803642	4346249	4687102	5244337	6927343	8859731	10805817	13691101	16869068	19645007	26865757	33326351	44006274	56222356
Aydın Kent	-	49578	57148	61904	79475	108752	141686	165953	186856	214505	245329	302311	384711	493114	588552
Nazilli Kent	-	12005	16478	18986	25106	31487	36660	41330	45159	52176	60003	77627	80277	105665	110116
Türkiye Kırsal	10342391	12355376	13474701	14103072	15702851	17137420	18895089	20585604	21914075	23478651	25091950	23798701	33326351	23797653	17500632
Aydın Kırsal	-	211500	224636	232503	256188	305812	325665	358965	377946	395364	407159	441108	440105	457643	401310
Nazilli Kırsal	-	48399	52242	49025	54830	38894	28071	30926	32071	33029	34787	37450	41485	40298	36427
Türkiye Toplam	13648270	16158018	17820950	18790174	20947188	24064763	27754820	31391421	35605176	40347119	44736957	50664458	56473035	67803927	73722988
Aydın Toplam	212541	261078	281784	294407	335663	414564	467341	524918	564802	609869	652488	743419	824816	950757	989862
Nazilli Toplam	4872	60404	68720	68011	79936	70381	64731	72256	77230	85205	94790	115077	121762	145963	146543

Kaynak: TÜİK, DİE

Şekil 17. Nazilli İlçesinde Nüfusun İlçe Merkezi İle Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı

Nüfus büyüklüğü kent ve kırsal alanlar arasındaki ayrımı belirlemede kullanılan önemli bir kriterdir. Ülkeden ülkeye hatta araştırmacıdan araştırmacıya değişen bir ölçüt olmasına rağmen, genel olarak 10.000 ve üzerindeki nüfuslu yerleşmeler kent özelliği taşımaktadır^{23,24}. Bu özellikleri ile Nazilli'nin cumhuriyet dönemindeki ilk sayımlardan beri nüfus bakımından kent hüviyetinde olduğu söylenebilir. Kentsel fonksiyonlar kısmında da ele alınacak olan bu kriter gereği,

²³ Hayati Doğanay, **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, (Ankara: Gazi Büro Kitapevi, 1994), s. 410-411

²⁴ 1924 tarihli 442 sayılı köy kanununa göre nüfusu 2000'den az olan yerleşmeler köy, 2000-20.000 arasında olanlara kasaba ve bu nüfusun üzerindeki yerleşmeler şehir olarak kabul edilmiştir. Bkz. Doğanay, H. 1994, **Age.**, s. 245-246

Nazilli gelişmiş ekonomik sektörleri, kentsel donanımı, sağlık, eğitim, planlı yerleşim gibi özellikleri ile kentsel nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Hatta Aydın doğusunda Köşk ilçesinden itibaren Yenipazar, Sultanhisar, Bozdoğan, Kuyucak, Buharkent ve Karacasu gibi ilçeler pek çok ve sosyo-ekonomik ihtiyacı Nazilli'den gidermektedir. Bu sebeple araştırma sahası bu bölgelerden de nüfus çekmektedir.

Kentsel nüfusun artış hızı değişmekle beraber ilçe merkezinin nüfusunda, ilçe genelinde olduğu gibi azalış yaşanan dönemler olmamıştır. Nazilli kırsalından belirli bir miktar göçü ilçe merkezinde toplamanın yanında, özellikle 9 Ekim 1937 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkedeki ekonomik kalkınma hareketi ve sanayileşme sürecini Nazilli Basma Fabrikası ile başlatmasıyla, bölgede muazzam bir işgücü ihtiyacı doğmuştur. Nazilli ve yakın çevresinden önemli miktarda nüfus bu fabrikada istihdam edilirken, ülkenin birçok yerinden de işgücü sahaya göç etmiştir.

Cumhuriyet döneminde ekonomik ve kentsel gelişmişlik nedeniyle Nazilli'nin ilçe nüfusu azalsa da ilçe merkezinin nüfus kaybetmediği görülmektedir. İlçenin tek kent yerleşmesi olan Nazilli şehrinin, göç çekim merkezi olma özelliğini 1940-1945 sayım yılları arasındaki nüfusundan da anlamak mümkündür. Araştırma sahasındaki kırsal alanlarda nüfusun gelişimi, Türkiye geneline uyararak bu iki sayım döneminde de olumsuz olarak etkilenmiştir. Oysa ekonomik olarak canlı olan ilçe merkezi, kırsal alanlarının aksine nüfus miktarını arttırabilmiştir. Bu durum büyük ölçüde yöredeki ekonomik sektörlerin özellikle de sanayinin gelişimiyle yakından ilgilidir.

Tablo 36. Nazilli İlçe Merkezinde Nüfusun Gelişimi

Yıllar	İlçe merkezi		
	Erkek	Kadın	Toplam
1935	5 931	6 074	12 005
1940	8 412	8 066	16 478
1945	9 610	9 376	18 986
1950*	-	-	25 106
1955	15 872	15 615	31 487
1960	18 445	18 215	36 660
1965	20.835	20495	41.330
1970	22.901	22.258	45.159
1975	27 109	25 067	52 176
1980	30.178	29.825	60 003
1985	39.226	38.401	77.627
1990	40.322	39.955	80.277
2000	52 295	53 370	105665
2010	54.141	55.975	110.116

Kaynak: TÜİK, DİE

* Bu sayımda kadın ve erkek nüfusları ayrı ayrı verilmemiştir.

Kasaba ve köylerin nüfuslarında bu tip alanlardan olan göçün etkisi bulunsa da, azalıştaki esas etmen, bu nüfusun yeni ayrılan ilçelerin nüfusuna geçmesidir. Kuyucak ve Sultanhisar'a geçen yerleşme birimi sayısı 34 gibi azımsanmayacak bir sayıdadır. Tablo 37.'ye bakıldığında ilçelerin ayrıldığı dönemlerde, Nazilli kasaba ve köylerinin nüfusundaki belirgin azalma göze çarpmaktadır.

Tablo 37. Nazilli İlçesinde Köy ve Kasaba Nüfuslarının Gelişimi

Yıllar	Köy ve kasaba		
	Erkek	Kadın	Toplam
1935	22 882	25 517	48 399
1940	24 794	27 443	52 242
1945	23 245	25 780	49 025
1950*	-	-	54 830
1955	18 928	19 966	38 894
1960	13 759	14 312	28 071
1965	15.230	15.696	30.926
1970	15.719	16.352	32.071
1975	16 362	16 667	33 029
1980	17.255	17.532	34 787
1985	18.407	19.043	37.450
1990	20.581	20.904	41.485
2000	20 269	20 029	40 298
2010	18.131	18.296	36.427

Kaynak: TÜİK, DİE

İdari teşkilâtın değişimiyle köy ve kasaba nüfusunda meydana gelen farklılık, daha çok 1950-1960 yıllar arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu 10 yıllık periyod ve Türkiye genelinde nüfus artış hızında düşme görülen 1940-1945 yılı arasındaki dönem dışında, Nazilli ilçesinde kırsal nüfusun pek değişim göstermediği görülmektedir. Türkiyenin farklı bölgelerinde görülen şehirleşme hareketiyle, birçok bölgede nüfus kentsel nüfus lehine gelişirken, Nazilli ilçesinde idari yapının değişmesi gibi müdahaleler dışında 1990 nüfus sayımına kadar kırsal nüfusta genel olarak artış görülmüştür²⁵.

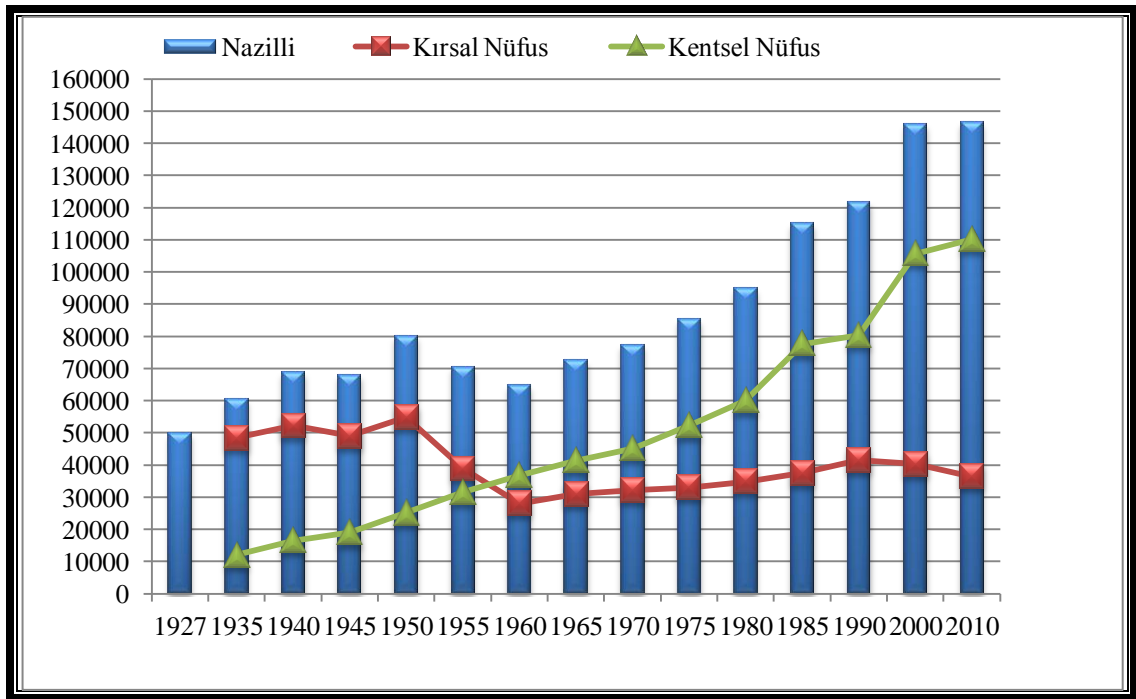
Araştırma sahasında bulunan 2 belde ve 60 köyden, 5 köy dışında kalan tüm yerleşmelerde mülakat uygulanmıştır. Yapılan bu mülakatlarda, kırsal alanlardan pek göç olmadığı, göç olayının daha çok 2000'li yıllardan sonra başladığı belirtilmiştir.

* Bu sayımda kadın ve erkek nüfusları ayrı ayrı verilmemiştir.

²⁵ERKAYA, Nazilli'de şehirleşme dinamiğinin 1950-1955 yılları arasında başladığına değinmektedir. Eserde ilçedeki kır ve kent nüfusunun seyrinden de bahsedilmektedir. Nüfusun seyri hakkında Bkz. Erkaya,A., 1989, **Age.**, s. 22

TÜİK' ten derlediğimiz nüfus sayım sonuçları da mülakatlardan edinilen bu bilgi ile benzerlik göstermektedir. 1990 nüfus sayımından sonra kırsal alanlarda başlayan nüfustaki azalma, büyük ölçüde gençlerin iş imkânı ve daha iyi yaşam koşulları için kentlere göçü ile ilgilidir.

Toplam nüfus, kent, kasaba ve köy nüfusu karşılaştırıldığında, kentsel nüfusun kademeli artışı, kırsal nüfusun 1950'den sonraki ani düşüşü ve 1955-1960 yılları arasındaki dönemde kentsel nüfusun kırsal nüfusa eşit olduğu görülmektedir (Şekil 18.). Belirtilen yıllardan sonra 1990'a kadar tüm yerleşme birimlerinde özellikle de şehirsiz nüfusta hızlı bir artış görülmüştür. 1990'dan sonra ise şehir nüfusu artmaya devam ederken aynı dönemde kırsal nüfustaki azalma dikkati çekmektedir. 2000 yılından sonra ise nüfus artışında yavaşlama başlamıştır.

Şekil 18. Araştırma Sahasında Kırsal, Kentsel ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi, TÜİK

Tablo 38. Sayım Dönemlerine Göre Nazilli İlçesindeki Yerleşmelerin Nüfusları

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010
Nazilli	12 005	16 478	18 986	25 106	31 487	36 660	41 330	45 159	52 176	60 003	77 627	80 277	105 665	110 116
Aksu	342	325	334	359	424	598	646	742	840	898	1002	886	970	895
Apaklar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	197	183
Arslanlı ²⁶	796	932	892	1 101	1 207	1 392	1 582	2046	2347	2016	2118	2436	3047	-
Aşağıörencik	306	312	314	361	398	482	519	479	485	514	533	534	524	498
Aşağıyakacık ²⁷	819	757	861	836	(952)	977	1090	1137	1130	1095	1255	1244	1379	1392
Bağcılı	349	378	390	459	506	539	608	650	692	776	852	934	947	924
Bayındır	195	196	196	217	258	339	392	411	465	530	571	612	659	660
Beğerli ²⁸	(392)	(416)	(415)	(498)	(585)	(709)	(773)	(812)	(911)	(854)	(870)	877	793	747
Bekirler	329	348	310	325	364	388	399	419	436	485	526	566	585	533
Bereketli	330	368	311	400	396	464	540	558	552	589	646	643	627	552
Bozyurt ²⁹	500	617	675	644	753	881	741	753	895	1515	2085	3692	1184	1539
Çatak	-	-	-	-	-	202	242	262	287	319	355	398	269	174
Çaylı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	463	469
Çobanlar ³⁰	226	239	262	255	244	(278)	242	292	323	313	302	299	328	326
Dalıca	626	608	550	600	618	632	747	817	829	1057	1260	1571	2184	2409
Demirciler	473	486	507	539	564	599	664	643	653	734	717	755	766	767
Dereağzı	219	233	239	235	276	278	294	294	280	329	344	333	272	264
Derebaşı	617	233	676	736	801	696	793	744	803	909	1017	1129	842	523
Dereköy ³¹	237	293	382	425	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dualar	257	304	296	316	356	379	307	194	213	276	246	315	143	135
Durasılı	213	204	168	241	276	328	412	463	418	444	441	467	450	372
Esenköy	649	832	830	933	1 041	1 160	1290	1202	1176	1184	1242	1235	981	898
Esentepe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	250	278	313
Eyecelli	325	343	354	388	424	449	488	457	478	449	406	423	370	302
Gedik	110	114	116	134	145	150	176	201	221	219	229	230	227	204
Gedikaltı	138	142	142	139	154	180	185	158	186	207	218	221	219	241
Güzelköy ³²	374	399	377	458	448	643	616	635	670	723	735	712	612	569
Hamidiye	123	155	138	195	183	191	239	269	238	243	268	259	240	233
Hamzalı	657	772	718	931	888	998	1153	1089	1029	1083	1254	1230	1090	929
Hasköy	633	682	719	807	861	967	1091	1134	1207	1259	1242	1220	1137	1015
Haydarlı	283	275	275	285	306	299	294	282	275	313	292	281	268	250
Hisarcık	354	372	385	400	435	460	575	583	600	690	714	729	715	623
Işıklar	479	489	526	555	637	735	820	801	871	986	1022	1093	1203	1059
İsabeyle (B)	1 323	1 383	1 394	1 653	1 680	2 139	2309	2378	2264	2334	2429	2504	2978	4607
Kahvederesi	-	-	-	-	-	-	-	180	197	194	189	206	197	178
Karahallı	264	300	301	329	386	450	489	476	506	576	566	636	609	565
Kardeşköy	-	-	-	-	-	-	-	139	135	149	139	152	166	146
Kavacık	159	170	188	203	232	255	258	252	260	296	313	329	330	313
Kestel	214	233	257	240	257	255	271	280	267	282	289	281	277	262
Ketendere	236	267	264	295	299	330	394	428	387	444	493	507	505	437
Ketenova	511	520	544	616	682	317	358	202	196	198	207	226	248	218
Kırcaklı	108	111	115	142	209	220	162	146	167	134	145	202	103	96
Kızıldere	65	63	77	101	109	134	152	162	217	242	237	276	330	342
Kocakesik	363	331	335	323	338	348	410	312	310	296	309	313	310	295
Kozdere	443	472	477	468	457	371	360	408	407	377	401	413	435	406
Kuşçular	-	-	-	-	-	129	144	150	121	137	131	142	145	138
Mescitli	230	296	280	323	353	370	383	401	448	443	515	625	496	471
Ocaklı ³³	320	279	343	301	364	376	365	399	376	425	460	491	668	939
Övacık	-	-	-	-	-	423	462	484	525	527	571	632	721	744
Pirlibey(B)	1 109	1 290	1 227	1 479	1 512	1 566	1612	2005	2109	1925	2202	1965	2624	1230
Rahmanlar	121	147	162	159	170	200	232	208	211	221	216	227	239	219
Sailer	172	202	183	180	216	229	286	278	305	289	299	323	329	311
Samailli	279	292	299	327	358	379	403	400	399	384	394	387	349	397

²⁶ Arslanlı beldesi 2010 nüfus sayımında kent merkezi sınırları içinde kalmıştır.

²⁷ Aşağıyakacık köyü nüfusu 1935'te Aşağıavra adıyla Nazilli Kazası Horsunlu Bucağı, 1945'te Kuyucak Nahiyesi, 1955'te ise Kuyucak ilçesi sınırları dahilindedir. 1960 sayımı ve sonrası nüfusu tekrar Nazilli sınırları içerisine dahil edilmiştir.

²⁸ Beğerli köyünün 1935-1990 arasındaki nüfusu Bozdoğan ilçesi nüfusuna dahildir ve adı bazı yıllar Beyerli olarak geçmektedir.

²⁹ Bu köyün adı 1965 sayımdan önce Mastavra olarak geçmektedir.

³⁰ Çobanlar köyü 1960 sayımına kadar Nazilli İlçesi Kılavuzlar Nahiyesi'ne bağlı iken 1960 sayımında ayrı bir ilçe olan Sultanhisar'a bağlanmıştır. Ancak köy 1960-1965 devresinde yeniden Nazilli sınırlarına dahil edilmiştir.

³¹ Dereköy 1950 yılından sonra Nazilli kenti sınırları içinde kalmıştır

³² Güzelköy'ün 1927 sayımındaki adı Hacıbeyli'dir

³³ 1960 sayımından önce bu köyün adı Gireniz'dir

Sevindikli	552	516	445	550	558	590	672	622	646	750	715	704	548	459
Sinekçiler	342	634	682	724	852	853	903	894	923	930	1004	1023	948	886
Şimşelli	164	174	173	177	182	195	208	226	237	248	259	274	255	218
Toygar	293	345	349	399	409	396	376	410	375	355	388	436	328	300
Uzunçam ³⁴	(484)	(573)	(535)	(623)	(640)	672	678	682	621	645	650	657	612	495
Yalınkuyu	205	234	239	233	266	291	332	335	324	335	301	312	299	279
Yazırlı	642	709	714	841	906	968	1108	1117	1054	1053	1262	1192	813	616
Yellice ³⁵	(141)	(117)	(126)	(150)	(170)	(170)	177	172	187	159	172	148	135	127
Yükarıörencik	226	286	315	342	374	209	240	210	256	284	302	328	332	358
Kaşıkcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	129
Akpınar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	248
Belde ve köyler	48 399	52 242	49 025	54 830	38 894	28 071	30926	32071	33029	34787	37450	41485	40298	36427
İlçe toplamı	60 404	68 720	68 011	79 936	70 381	64 731	72256	77230	85205	94790	115077	121762	145963	146543

Kaynak: TÜİK ve DİE sayımları

2.1.2. Nüfus Hareketleri

2.1.2.1. Doğumlar ve Ölümler

Bir bölgenin nüfusundaki artış ve azalışlar savaşlar, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi nedenler dışında genel olarak doğumlar, ölümler ve göçler yoluyla şekillenmektedir³⁶. Artış ve azalışlar üzerinde etkili olan doğal nüfus artışı, doğum hızı ile ölüm hızı arasındaki farktır ve Türkiye’de kırsal alanlarda kentlere nazaran daha yüksektir³⁷. Nazilli ilçesindeki kentsel alanların nüfus artış hızındaki yükseklik ise doğal nüfus artışından ziyade aldığı göçle ilgilidir. Bu nedenle sahadaki artışın analizini yapabilmek için doğal artış hızı ve miktarını da bilmek gerekmektedir.

Bir bölgedeki nüfusun doğal artış hızı, belli bir yıldaki doğum miktarından gerçekleşen ölüm sayısı çıkarılıp, toplam nüfusa bölünmesi ve 100 ile çarpılması yoluyla tespit edilmektedir³⁸. 2010 yılında Nazilli’de 1534 doğum gerçekleşmiş, buna karşılık 713 ölüm olayı olmuştur(Tablo 39.). Buna göre araştırma sahasında nüfusun doğal artış hızı % 0,56’dır. Ancak ilçede gerçekleşen doğum sayısının bir kısmı çevre yerleşmelerden gelen ve Nazilli’deki hastanelerde yapılan doğumları da içermektedir. Diğer yandan nüfus kaydı Nazilli’de olan ancak başka yerlerde doğum

³⁴ Bu köyün 1935, 1945, 1950, sayım döneminde adı Sürez, 1940 Siroz, 1955 Süres, 1960 Süroz’dur. 1960 sayımından önce nüfusu Bozdoğan kayıtlarındadır.

³⁵ 1970 sayımlarından önceki nüfusu Bozdoğan ilçesinden alınmıştır

³⁶ Ünal Özdemir, “Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Araştırma Safranbolu Platosu” (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998), s. 71

³⁷ Ümit Sergün, “Türkiye’de Nüfus Artışı ve Sorunları”, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi** Sayı: 20-21 (1974-1977), s. 214-215

³⁸ E.Murat Özgür, **Nüfusun Coğrafi Analizi** (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, 2010 www.geography.humanity.ankara.edu.tr), s. 14-15

yapanlarında sayıları buraya kayıt edilmediğinden, bu rakamlar daha çok yaklaşık değerleri ifade etmektedir.

Tablo 39. Nazilli İlçesinde Doğum ve Ölüm Sayılarının Dağılışı

	2008	(%)	2009	(%)	2010	(%)	2011	(%)
Doğum	1916	13,34	1762	12,04	1534	10,46	1663	11,34
Ölüm	727	5,06	749	5,12	713	4,86	791	5,39
Doğal Art. ve Hızı	1189	8,28	1013	6,92	821	5,60	872	5,95

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporları ve İlçe Sağlık Grup Başkanlığı verilerinden alınmıştır.

Türkiye'de 2010* yılında 1.253.309 doğum, 365.646 ölüm olayı gerçekleşmiştir. Buna göre, Türkiye'nin 2010 yılı doğal artış hızı % 1,2'dir. Aynı yıl Aydın ilinde 12.760 doğum olayına karşılık 996 ölüm gerçekleşmiştir. Bu verilere göre, Aydın ilinin doğal nüfus artış hızı da % 1,19'dur. Nazilli ilçesinin doğal nüfus artış hızının %0,56 olduğu dikkate alınır, birbirine yakın değerlerde olan Aydın ve Türkiye genelinin doğal artış hızından düşük olduğu görülmektedir. Bu haliyle sahada nüfus artış hızını arttıran temel etmenin doğal artış olmadığı görülmektedir.

Kaba ölüm hızı, kaba doğum hızı, genel doğurganlık hızı, bebek ölüm hızı gibi özellikler nüfusun doğum ölüm olaylarıyla ilgili önemli göstergelerindedir. Bu göstergeler bir bölgenin sağlık durumuyla ilgili ipuçları da vermektedir. Nüfusun bu özellikleri iyi analiz edilmeli ve bölgede gerekli olan sağlık kurumlarının ya da hekim sayılarının belirlenmesinde dikkate alınmalıdır.

Bir yıl içindeki canlı doğum sayısının o yıl nüfusuna bölünmesi ve bunun 1000 nüfus başına oranlanmasına ham (genel-kaba) doğum oranı denir³⁹. Araştırma sahasında 2011 yılında 1663 doğum, 791 ölüm olayı gerçekleşmiştir (Tablo 39.). Bu veriler doğrultusunda Nazilli ilçesinin kaba doğum oranının %11,34 olduğu görülmektedir ilçede doğal artış hızı üzerinde etkili olan diğer bir faktör de sahada meydana gelen ölüm olayları ve ölüm sayılarından hesaplanan genel ölüm oranlarıdır. Genel ya da diğer adıyla kaba ölüm oranı, bir yıl içindeki ölüm sayısının o yılki nüfusa bölünmesi ve 1000 nüfusa düşen ölüm sayısının bulunmasıyla tespit

* 2010 yılına ait doğum ve ölüm istatistikleri TÜİK' ten alınmış ve hesaplanmıştır.

³⁹ Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, **Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan** (İstanbul: Çantay Kitabevi, 2002), s. 249

edilmektedir⁴⁰. 2011 yılı itibari ile araştırma sahasında genel ölüm oranı ‰ 5,39 dur(Tablo 40.).

Tablo 40. Nazilli'de Doğum ve Ölüm Göstergeleri (2011)

Nüfus Miktarı	146.624
Kaba Doğum Hızı (‰)'si	11,3
Genel Doğurganlık Hızı (‰)'si	43,1
Kaba Ölüm Hızı (‰)'si	5,4
Bebek Ölüm Hızı (‰)'si	10,8
Düşük Hızı (gebe sayısına göre) (‰)'si	-
Ölü Doğum Hızı (‰)'si	12,5
Ana Ölüm Hızı (‰)'si	0
Sağlık personeli ile ve hastanede yapılan doğumların toplam doğuma oranı (%)	99,9

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporları, 2011.

Araştırma sahasında, 2011 yılında 1677 doğum gerçekleşmiştir. Bu doğumlardan 18'inde ölü doğumla karşılaşmıştır. Canlı doğum sayısı 1663 olan ilçede bir yaşına ulaşmadan ölen bebeklerin sayısı 18'dir(Tablo 41.). Doğumundan itibaren birinci yılını doldurmadan gerçekleşen ölümlerin 1000 ölüme oranlanmasına bebek ölüm oranı (hızı) adı verilmektedir⁴¹. Buna göre Nazilli'de bebek ölüm hızı ‰ 10,8'dir.

Tablo 41. Nazilli'de Bebek Doğum ve Ölüm Sayıları

	Canlı doğum	Ölü doğum	Toplam doğum	Bebek ölümü	Hastanede doğum
Doğum sayısı	1663	14	1677	18	1652

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporları, 2011.

Türkiye'de bebek ölüm hızlarının dağılımına bakıldığında bölgeden bölgeye değişimin olduğu bilinmekle beraber, 2010-2011 yıllarında ortalama bebek ölüm hızı ‰ 11,7'dir. Bebek ölüm hızı İBBS 1. düzeye göre Güneydoğu Anadolu bölgesinde ‰ 16,1 le en yüksek değerde iken, Batı Marmara'da ‰ 9,3 ile en düşük seviyededir. Araştırma sahasının içinde bulunduğu Ege Bölgesi'nde ise bebek ölüm hızı ‰ 11,3'tür⁴². ‰ 10,8'lik bebek ölüm oranı ile Nazilli, Ege Bölgesi ve Türkiye genelinden daha düşük oranlara sahiptir. Bunda bölgenin gelişmiş sağlık olanaklarının, hasta başına düşen doktor sayısının, ebe, hemşire vb. sağlık personel sayısının ve özel sağlık kuruluşlarının varlığının etkisi büyüktür. Ancak bebek ölüm

⁴⁰ Doğanay, H., 1994, **Age.**, s. 152; Sunday Üner, **Nüfusbilim Sözlüğü**, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-17, 1972), s. 33

⁴¹ Pınar Özdemir ve Erdem Karabulut, "İl ve Bölgelere Göre Bebek Ölüm Hızlarındaki Değişkenliğin Gini Eşitsizlik Ölçüsü ile İncelenmesi: Sağlık Alanındaki Eşitsizliklerin Değerlendirmesi", **Türkiye Klinikleri J Biostat** 1(2):45-53 (2009), s. 46; Üner, S., 1972, **Age.**, s. 35

⁴² Veriler TÜİK Bültenlerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13440> (27 Mart 2013)

hızları Nazilli’de hâlâ istenen seviyede değildir. Dünya genelinde ülkelerin bebek ölüm hızlarını konu alan araştırmalarda, ‰ 2,1 ilâ ‰ 166 arasında değişen bebek ölüm hızlarına rastlanılmaktadır. Gelişmişlik düzeyi ile paralel değişen bu değerlerde, örnek aldığımız ve birçok alanda entegre olmaya çalıştığımız Avrupa’da yakın yıllarda bebek ölüm hızları, ülkeden ülkeye değişmekle beraber ortalama ‰ 7 kadardır⁴³.

2.1.2.2. Göçler

Bir nüfus hareketi olan göç, nüfusun bireysel ya da kitleler halinde bulunduğu yeri terk edip başka bir yere gitmesidir⁴⁴. Bu hareket, genel olarak içinde bulunulan mekânın yaşam koşullarından daha iyi şartlara sahip bölgelere gitme eğiliminden kaynaklanmaktadır⁴⁵. Bu sebeple gidilen yere götürülen özellikler ya da gidilen yerden alınan özellikler, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik vb. birçok niteliğini derinden etkilemektedir. Göç sonucunda bazı sorunlar ortaya çıkabileceği gibi, bazen de mevcut imkânlardan daha fazla birey yararlanabilmekte, nüfusun azlığı ya da yetersizliği durumunda ise göç ulaştığı yerde yeni imkânlar da (işgücü vb.) meydana getirebilmektedir⁴⁶. Bu sebeple göç, bir bölgenin beşeri karakterini nüfus kaybetmesi ya da nüfusu çekmesi bakımından değiştirici bir özelliğe sahiptir.

Araştırma sahası ılıman iklim koşullarına sahip olması, önemli bir ticaret ve üretim bölgesi olması gibi sebeplerle yüzyıllardır çeşitli kavimlerin yerleştikleri bölgelerdendir. Yüzyıllardır bölgeye farklı alanlardan gelenler nüfusun ve yerleşmelerin şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Özellikle Türklerin Anadolu’ya girişi ve burayı yurt edinmesinden sonra bölge kısa zamanda Türk hâkimiyetine girmiş, nüfusun ve yerleşmelerin dağılışı Türk boylarının bölgedeki yayılışıma göre şekillenmiştir. Bu süreçten yerleşme kısmında bahsedileceği için, burada değinilmeyecektir.

Araştırma sahasında vuku bulan göç olayını analiz edebilmek için, TÜİK göç istatistiklerinden faydalanılmıştır. Nicel bilgiler için, araştırmanın yapıldığı

⁴³ Özdemir, P., Karabulut, E., 2009, *Age.*, s. 46

⁴⁴ Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ, F., 2003, *Age.*, s. 119

⁴⁵ Aimé Vincent Perpillou, *Geographies For Advanced Study Human Geography*, Çeviren: E.D. Laborde ve Harrow School (GB: Longman, 1966), s. 363

⁴⁶ Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No:2573, 1979), s. 20-21

dönemdeki en son veriler esas alınmıştır. Ayrıca arazi gözlemleri sırasında yapılan mülâkatlarla göçün nicel ve niteliksel özellikleri de dikkate alınmış, bunların 2000 yılı nüfus sayımı göç istatistikleri ile örtüştüğü görülmüştür. Bu sebeple göçün genel durumunu yansıtmaması bakımından 2000 yılı nüfus sayımında elde edilen göç verileri de araştırma kapsamında kullanılmıştır.

Nazilli ilçesi sosyal ve ekonomik olanakları sayesinde, önemli bir göç çekim merkezidir. Ancak göçlerin tamamı araştırma sahasında eşit olarak dağılmamıştır. Kırsal kesimde nüfusun iş imkânlarının sınırlı oluşu, kentlerin istihdam açısından daha elverişli olmaları, kırsal ve kentsel yaşam bölgeleri arasındaki yaşam standardındaki farklılıklar, Türkiye’deki iç göç hareketinin en önemli itici unsurlarıdır⁴⁷. Bu unsurların da etkisiyle araştırma sahasındaki göçün büyük bir kısmı Nazilli kentine olmaktadır. 2000 yılı nüfus sayımına göre, Nazilli’ inin aldığı toplam göç miktarı 9222 kişidir (Tablo 42.). Bu sayının 8.428’i şehirselsel, 794’ü ise kırsal alanlara yerleşmiştir⁴⁸. Ancak ilçe geneline bakıldığında araştırma sahasının göç çekim merkezi olma özelliğini kaybettiği anlaşılmaktadır. Zira 2000 yılında net göçün -571 ile negatif karakterde olduğu görülmektedir. Bu dönem araştırma sahasındaki önemli bir istihdam kaynağı olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası’nın işçi alımını kestiği ve özelleştirmelerle üretimi durdurmaya başladığı bir döneme rastlaması sebebiyle sahadan göçlerin başlaması ile ilgilidir. Fabrikanın kapatılmasından sonraki dönemde işçilerin bir kısmı Türkiye’nin farklı bölgelerindeki fabrikalara gönderilmiş ve negatif göç desteklenmiştir.

Tablo 42. Nazilli İlçesinin Aldığı Göç, Verdiği Göç (2000)

ALDIĞI GÖÇ			VERDİĞİ GÖÇ		
TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
9.222	5.130	4.092	9.793	5.226	4.567

Kaynak: TÜİK göç istatistiklerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında 2009 yılı göç istatistiklerine bakıldığında, sahanın yeniden göç almaya başladığını görülmektedir. 2009 yılında Nazilli’de net göç 1570 kişidir (Tablo 43.). İki dönem arasındaki göç verileri kıyaslandığında, sahanın göç alma sürecinin yeniden başladığı dikkat çekmektedir. Ancak brüt göç hızlarına bakıldığında, 2000 yılında ‰ 130,2 olan brüt göç hızı 2009 yılında ‰ 99,6’ya

⁴⁷ Hayati Doğanay, “Türkiye’de İç Göçler ve Sorunları”, **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2 (1991), s. 137

⁴⁸ İstatistikler TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından derlenmiştir

gerilemiştir. Brüt göç hızında 2000’li yılların başında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası’nın kapanmasının toplam göç üzerindeki tesirinin etkili olduğu daha önce belirtilmiştir. Bu süreçten sonra göç hareketi daha az gerçekleşmiş ancak fabrika işçilerinden saha dışına göçlerin durması sebebiyle göç, pozitif bir duruma geçmiştir.

Tablo 43. Nazilli İlçesinin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2009)

ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ (Aldığı - Verdiği)	NET GÖÇ HIZI
8.085	6.515	1570	14,40

Kaynak: TÜİK göç istatistiklerinden derlenmiştir.

Göçün dağılımını incelemek amacıyla, nüfusa kayıtlı olduğu ilçe Nazilli olan nüfusun illere göre dağılımına bakmak, Nazillili nüfusun Türkiye’deki dağılışı hakkında genel bir fikir verebilmektedir. Kuşkusuz bu rakamlar içerisinde uzun yıllardır Nazilli dışında yaşayan nüfus ve bu nüfusa doğumlarla yeni katılanların verileri de bulunmaktadır. Ancak göç olayının meydana çıkardığı etkiler kısa vadeli değil, uzun yılları kapsayan ve sahanın sosyo-ekonomik yapısına derinden tesir edebilen etkilerdir. Bu sebeple sahanın göç yapısı ve Nazilli nüfusuna kayıtlı kişi sayısı, aynı zamanda göçün büyüklüğü ve hangi bölgelere olduğu hakkında da genel bir fikir verebilecektir.

2010 yılında Nazilli’de 146.543 kişinin yaşamaktadır. Aynı yıl nüfusa kayıtlı olduğu ilçe Nazilli olan kişi sayısı ise 126.782 kişi idi. Bu nüfusun % 24 ünü oluşturan 30.308 kişi, Aydın ili dışında yaşamaktadır. Belirtilen sayının dışında kalan ve nüfusun %76’sını oluşturan 96.474 kişi ise, Aydın ili sınırları içinde oturmaktadır. Bu durumda Nazilli ilçesine kayıtlı olan nüfusun, Nazilli ve Aydın ili dışında yoğun olarak yaşadığı iller sırası ile İzmir, İstanbul, Denizli, Ankara ve Muğla ve Antalya’dır (Tablo 44. ve Harita 10.). Nazilli dışında yaşayan ve bu ilçeye kayıtlı nüfusun % 17,8’ini oluşturan 22.580 kişi, bahsi geçen bu illerde ikamet etmektedirler. Söz konusu sayı Aydın ili dışında yaşayan Nazilli nüfusa kayıtlı kişilerin %74,5’ini oluşturmaktadır.

nüfusun burada memur olarak çalışması, buradaki yoğunlaşmanın sebeplerinden en önemlisidir. Ayrıca iki kent de sosyal ve kültürel fonksiyonlar açısından, Türkiye'nin en gelişmiş iki merkezidir. İstanbul sosyal ve kültürel fonksiyonlar bakımından eğitim, sağlık, turizm, ticaret, ulaşım gibi birçok fonksiyonunun gelişmesi sebebiyle, Türkiye'nin en çok nüfus çeken kentidir. Eğitim kurumlarının çokluğu ve bu kurumlarda okuyan gençlerin, sonradan iş hayatına burada atılmak istemeleri de, İstanbul'u bir göç çekim merkezi haline getirmektedir⁴⁹.

Nazilli ilçesinde yaşayan nüfusun, nüfusa kayıtlı olduğu illere göre dağılımına bakıldığında, Türkiye'nin bütün illerinden belirli miktarda bireyin Nazilli'ye yerleştiği görülmektedir(Tablo 45. ve Harita 11.). Ancak Nazilli nüfusuna kayıtlı olanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerden olan Denizli iline kayıtlı nüfus, Nazilli'de yaşayan diğer illere kayıtlı nüfus içinde de birinci sıradadır. Nazilli ilçesinde Denizli ilinden sonra, kendine kayıtlı 1000'in üzerinde nüfusu olan iller sırası ile Bitlis, Afyonkarahisar, Erzurum, İzmir, Ağrı, Siirt, Konya, Batman, Ispartadır.

Tablo 45. Araştırma Sahasında Yaşayan Nüfusun Nüfusa Kayıtlı Olduğu İllere Göre Dağılım(2010)

Nüfusa kayıtlı olunan il	Nüfus sayısı	%'si	Nüfusa kayıtlı olunan il	Nüfus sayısı	%'si	Nüfusa kayıtlı olunan il	Nüfus sayısı	%'si	Nüfusa kayıtlı olunan il	Nüfus sayısı	%'si
Yalova	14	0,01	Adıyaman	103	0,07	Ardahan	235	0,16	Burdur	593	0,40
Bartın	19	0,01	Çankırı	107	0,07	Elazığ	241	0,16	Erzincan	595	0,41
Şırnak	24	0,02	Kastamonu	117	0,08	Hatay	244	0,17	Manisa	672	0,46
Hakkâri	31	0,02	Amasya	122	0,08	Artvin	249	0,17	Malatya	748	0,51
Bilecik	34	0,02	Osmaniye	125	0,09	Eskişehir	250	0,17	Muğla	789	0,54
Karabük	40	0,03	Çanakkale	128	0,09	Kayseri	263	0,18	Kars	815	0,56
Kırklareli	42	0,03	Nevşehir	133	0,09	Kütahya	272	0,19	Muş	960	0,66
Tekirdağ	45	0,03	Gümüşhane	135	0,09	Şanlıurfa	276	0,19	Isparta	1046	0,71
Düzce	46	0,03	Rize	144	0,10	Mersin	277	0,19	Batman	1057	0,72
Bolu	47	0,03	Aksaray	151	0,10	Niğde	279	0,19	Konya	1478	1,01
Bayburt	53	0,04	Tokat	164	0,11	Uşak	288	0,20	Siirt	1585	1,08
Edirne	57	0,04	Kırşehir	172	0,12	Çorum	302	0,21	Ağrı	1649	1,13
Kilis	57	0,04	Kırıkkale	175	0,12	Antalya	307	0,21	İzmir	1987	1,36
Kocaeli	59	0,04	Kahramanmaraş	200	0,14	İstanbul	320	0,22	Erzurum	2271	1,55
Sakarya	73	0,05	Mardin	200	0,14	Balikesir	365	0,25	Afyonkarahisar	3022	2,06
Iğdır	81	0,06	Gaziantep	205	0,14	Ankara	375	0,26	Bitlis	3161	2,16
Zonguldak	83	0,06	Bursa	208	0,14	Yozgat	407	0,28	Denizli	4352	2,97
Tunceli	85	0,06	Ordu	210	0,14	Sivas	467	0,32	Aydın	108063	73,80
Sinop	86	0,06	Samsun	215	0,15	Diyarbakır	488	0,33			
Karaman	99	0,07	Trabzon	218	0,15	Van	500	0,34			
Giresun	101	0,07	Adana	229	0,16	Bingöl	551	0,38			

Kaynak: TÜİK

⁴⁹ Hatice Bayartan, "Geçmişten Günümüze İstanbul'da Nüfus", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi, Sayı: 11: 5-20 (2003), s. 16

sırayı eğitime bağlı göçler almaktadır (Tablo 46.). Sahada bulunan yüksek öğretim kurumlarının varlığı, meslek yüksek okulları ile ilk ve orta öğretim kurumlarının sayısının yüksekliği bunun en önemli sebeplerini oluşturmaktadır.

Aydın ili genelinde il merkezinden sonra en fazla nüfusa sahip ilçe Nazilli'dir. Bunda sahanın ekonomik çeşitliliği ve gelişmişliğinin önemli bir rol oynadığına araştırmanın farklı yerlerinde değinilmiştir. Uzun tarımsal üretim sezonu sayesinde önemli bir miktar tarım işçisine ihtiyaç duyması, sahada gelişmiş olan sanayi sektörünün, istihdam kapasitesinin yüksek oluşu gibi sebepler ile saha önemli bir göç çekim merkezi konumundadır. Örneğin yakın çevreden olan Bozdoğan ilçesinden ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin çoğu Nazilli şehrine olmaktadır⁵². İlçeye göç eden nüfusun 1260'ı iş bulma kaygısı ile yaşadığı bölgeden göç etmiştir. Bu sayı göçle gelen nüfusun % 13,7'lik kısmını oluşturmaktadır. İş bulma sebebiyle olan göçlere paralel olarak araştırma sahasına göç eden 1160 kişi tayin nedeniyle araştırma sahasına yerleşmiştir. İlçeye göç eden nüfus içinde % 12,6 orana sahip olan tayin nedeniyle göçler, dördüncü önemli göç sebebidir. Araştırma sahasına 497 kişi evlilik dolayısıyla ilçeye göç hareketinde bulunmuştur; bu nüfus ilçeye göç edenlerin % 5,4'lük kısmıdır. Nazilli ilçesine göç eden nüfusun 2262'si deprem, güvenlik, bilinmeyen ve diğer sebeplerle gelmişlerdir. Bu sayı göçle gelen nüfusun % 24,5 lik kısmıdır (Tablo 46.).

Tablo 46. Araştırma Sahasında ve Aydın İli Genelinde 2000 Genel Nüfus Sayımına Göre Nüfusun Göç Etme Nedenleri

Göç etme nedeni	Nazilli İlçesi	%	Aydın İli	%
Bağımlı göç	2746	29,8	22802	29,8
Eğitim	1297	14,1	5291	6,9
İş arama/bulma	1260	13,7	18643	24,3
Tayin/atama	1160	12,6	9166	12,0
Evlilik	497	5,4	4067	5,3
Deprem	193	2,1	1243	1,6
Bilinmeyen	87	0,9	1223	1,6
Güvenlik	68	0,7	424	0,6
Diğer	1914	20,8	13711	17,9
Toplam	9222	100,0	76570	100,0

Kaynak: TÜİK göç istatistiklerinden yararlanılmıştır.

Ekonomik toplumsal ya da siyasal sebeplerle bireylerin ve ailelerin bir ülkeden ya da bir bölgeden diğerine gitmesi, Türkiye'nin yaşadığı önemli

⁵² Ramazan Özey, "Bozdoğan'ın Beşeri Coğrafyası", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 15 (2007a), s. 7; Ayrıca Aşağı Akçay havzasındaki kırsal yerleşmelerden olan göçlerde Nazilli ilçesi, tercih edilen ilk merkezler içindedir. Bkz. Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 76

süreçlerden biridir⁵³. Bu hareket sırasında nüfusun göç etmesinde rol oynayan etmenler açısından bakıldığında göçler, güdümlü (baskı sonucu) göçler ve serbest irade (gönüllü) göçler şeklinde ayrılabilir⁵⁴. Güdümlü göçler baskı sonucunda zulüm, tehdit gibi sebeplerle gerçekleşmekte, bu harekete zorunlu göç ya da zorunlu göç ettirme adı da verilmektedir⁵⁵.

Araştırma sahasında bu tip göçler tarihsel özelliği olan göçlerdir. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve azınlıkların bağımsız devletler kurarak, kendi topraklarını millileştirme politikaları nedeniyle Türk nüfusu üzerinde uyguladıkları baskı sonucu Anadolu'ya toplu göçler olmuştur⁵⁶. Özellikle 18. yy.'da başlayıp 19. yy.'da devam eden siyasi baskı sonucu zoraki göçler, Türklerin tarih boyunca batıya doğru olan göçlerinin aksine batıdan doğuya, Kafkaslar'dan ve Rumeli'den Anadolu'ya doğru cereyan etmiştir⁵⁷.

Müslümanlar üzerinde uygulanan siyasi ve dini bu baskılar 1783 te Kırım'ın işgali ile başlamış ve göçler 9 farklı dalga halinde devam etmiştir⁵⁸. Huzurlarını kaybeden Türk ve Müslüman topluluklar için yaşadıkları toprakları terk ederek önce Osmanlı Devleti, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile onun yerine kurulan Türkiye'ye olan bir göç süreci başlamıştır. Bu süreçte 1771-1989 yılları arasında yaklaşık 7.850.000 kişi baskı ve zulümden kurtulmak için Anadolu'ya göç etmiştir⁵⁹. Kitleler halinde gelen zulüm görmüş bu nüfusun sevki, idaresi ve barınmasında büyük zorluklar yaşanmış, bu nedenle imparatorluk topraklarında çeşitli yerlerde iskân ettirilmişlerdir. Kırım ve Balkanlar'dan kitleler halinde bir kısmı gemiler ile getirilen muhacirler İzmir'den ülkenin başka yerlerine dağıtılıyordu. Bu dağıtım alanlarından biri de Aydın vilayeti idi. Balkan Harbi sırasında gelen göçmen sayısı o kadar yüksekti ki bu vilayete artık muhacir gönderilmemesi istenmiştir⁶⁰. Bu büyük zorunlu göçlerden Nazilli de etkilenmiş ve farklı tarihlerde farklı bölgelerden göç almıştır.

Bölgede 1295-1296 (miladi 1879-1880) yıllarındaki muhacirin iskânı sırasında Çerkez muhacirler yerleştirilmiştir. Bu nüfusun geçimini sağlayabilmesi

⁵³ E. Murat Özgür, **Türkiye Nüfus Coğrafyası** (Ankara: GMC Basın-Yayın Ltd. Sti., 1998), s. 33

⁵⁴ Akkayan, T., 1979, **Age.**, s. 22

⁵⁵ Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ, F., 2003, **Age.**, s.119

⁵⁶ Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi** (Ankara: Anı Yayıncılık, 2004), s. 106-107

⁵⁷ Karpat, K. H., 2003, **Age.**, s. 15

⁵⁸ Karpat, K. H., 2003, **Age.**, s. 15-16

⁵⁹ Doğanay, H., 1994, **Age.**, s. 189-193

⁶⁰ Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)** (Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Basımevi, 1995), s. 58

için Nazilli ve yakın çevresinden toprak tahsis edildiği, yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir⁶¹. Muhacirlere, Bozdoğan ve Nazilli'ye ait arazilerden verilen toprakların büyüklüğü 4700 dönümü bulmuştur⁶².

Anadolu'ya olan göçlerle ilgi yapılan tarih çalışmalarında 1879-1880'de vuku bulan göçlerde 113 hanenin Nazilli'ye yerleştirildiği görülmektedir. Ayrıca o dönemde Bozdoğan'a bağlı olan bugün ise Nazilli ilçesi sınırları içerisinde kalan Hamidiye köyüne gelen 96 aile ile Nazilli'ye göç eden aile sayısı 209'u bulmaktadır⁶³. Arazi gezilerimiz sırasında özellikle Hamidiye köyünde, Çerkez kökenli nüfusla mülakatlar yapılmıştır. Bu mülakatlarda geçmişte Hamidiye köyüne göçlerle gelen nüfus tarafından Adıge ve Şapsığ* adında iki mahalle oluşturulduğu öğrenilmiştir.

Foto 23. Hamidiye köyüne Kafkas göçleri ile gelen İzzet AYDIN.

Dışarıdan Anadolu'ya olan göçlerin bir kısmı da, Balkan Türkleri üzerinde yapılan baskılar sonucu çoğu Bulgaristan'dan Nazilli'ye olan göçlerdir. Araştırma sahasında bugün yaşayan yaklaşık 259 kişinin, 1923-1989 yılları arasındaki süreçte Balkanlardan geldiği tespit edilmiştir. Arazide yapılan mülakatlarda baskılar sonucu

⁶¹ Tekin, S., 1997, **Age.**, s. 102

⁶² Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri** (Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Basımevi, 1999), s. 181

⁶³ İpek, N., 1999, **Age.**, s. 183-184

* Adıgeler (Batı Çerkesler), Kuzeybatı Kafkasya'da yaşamış olduğu kabul edilen halktır; Şapsığlar Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarından olan Adıgelere mensup topluluktur Bkz. (<http://tr.wikipedia.org> 19,09,2013)

yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalan nüfusun büyük kısmının Mestanlı, Şumnu, Koşukavak, Tokatçık' tan Nazilli'ye geldiği belirtilmiştir.

Foto 24. Balkan muhacereti ile Nazilli'ye yerleşen Mehmet DEMİR(Sol başta) .

Nazilli ilçesinden yurtdışına olan göçler incelendiğinde, bu göçlerin zorunlu göçler grubunda olmadığı görülmektedir. Türkiye'den yurtdışına olan iş gücü hareketinin temel sebebi, işgücü arz ve talebi arasındaki dengesizliktir⁶⁴. Daha iyi yaşam koşullarına ulaşma ve geçim sıkıntısı nedeniyle ilçeden ülke dışına çalışma amaçlı göçler bugün de devam etmektedir. Araştırma sahasından yurtdışına yakın geçmişte gerçekleşen göçler, Avrupa ülkelerinin Türkiye'den işçi talebi ile başlamıştır. Türkiye'den yurtdışına ilk resmi işçi göçü 1961 yılında Almanya ile imzalanan "Türk-Alman İşçi Mübadele Antlaşması" ile gerçekleşmiştir. Bu protokolden sonra diğer Avrupa ülkeleri ile de imzalanan antlaşmalarla, 1961-1973 yılları arasında Türkiye'den 650.000'i Almanya'ya gerisi diğer Avrupa ülkelerine olmak üzere yaklaşık 800.000 işçi göç etmiştir⁶⁵.

Uluslararası göçler üzerine yapılan araştırmalarda karşılaşılan en büyük sıkıntı veri temininde yaşanmaktadır. Verilerdeki eksiklikler, sınırlılıklar ve veriye

⁶⁴ Doğanay, H. 1994, *Age.*, s. 193

⁶⁵ Mustafa Mutluer, "Büyük Menderes Bölgesinde Yurt Dışından Dönen İşçilerin Sosyo-ekonomik Özellikleri ve Yatırım Seçimleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 8 (1996), s. 188

ulaşmadaki zorluklar Türkiye’de yapılan uluslar arası göç çalışmalarının da en büyük sorunlarıdır. Bu konuda özellikle yurtdışında yaşayan nüfusun tespitinde kurumlar sağlıklı veriler toplayamamakta ya da gizlilik nedeniyle ellerindeki verileri paylaşmamaktadır⁶⁶. Bu nedenle yapılan birçok coğrafi etüt ya da araştırmada, uluslararası göçle ilgili yorumların ve analizlerin yapılabilmesi için sahada birinci elden mülakat ya da anketler aracılığı ile toplanan veriler kullanılmaktadır⁶⁷.

Yurtdışına iş bulmak amacıyla göç eden nüfusun belirli ülkelerde ve hatta bir ülke içinde belirli bölgelerde yoğunlaşması, yurtdışındaki Türk nüfus arasında sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bu durum özellikle hemşerilik, akrabalık ilişkilerinin kuvvetli olması ve bu ilişkiler dışındaki sosyo-psikolojik unsurların etkisiyle gelişmektedir⁶⁸. Gerçekten de Nazilli’den yurtdışına olan göçlerde hemşericilik bağının ve akrabaların etkisinin çok kuvvetli olduğu görülmektedir. Sahada gurbetçi nüfus ile yapılan mülakatlarda Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika gibi ülkeler Nazillililer’in yoğun olarak yerleştiği Batı Avrupa ülkeleridir.

Türkiyede yurt içi göçlerde bir yere göç eden bireylerin itiyaçlarını kolay karşılayabilmek için öncelikle akraba ve tanıdıklarının olduğu yerleri tercih etmeleri rastlanır bir durumdur⁶⁹. Yurt dışına yapılan göçlerde de buna benzer bir durum görülmektedir. Yapılan mülakatlarda evlilik yoluyla gidenler dışındakilerin çoğunluğu, bir akraba ya da hemşerilerinin teşviki ve iş bulması ile gittiklerini belirtmişlerdir. Yapılan mülakatlarda da aynı ülke içinde belirli bölgelerdeki yığılmaların bundan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Nazilli’den iş bulmak amacıyla yurtdışına yapılan göçlerin büyük bir bölümü, batı Avrupa ülkelerine olmuştur. Bu ülkeler dışında Danimarka ve İsveç önemli birer çekim merkezi durumundadır. Ayrıca Bulgaristan ve İngiltere’de de belirli bir sayıda Türk nüfusu yaşamaktadır. Araştırma sahasından yapılan mülakatlara göre, Nazilli’den yurtdışına göçün en yoğun olarak yapıldığı ülke Türkiye genelinde olduğu gibi

⁶⁶ Ayşe Abbasoğlu Özgören ve Banu Akadlı Ergöçmen, “Türkiye’de Uluslararası Göç Verisi ve Sınırlılıkları”, **TUCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu** (Ankara: 2011), s. 83-92

⁶⁷ Örnek olarak bakılabilir: Serkan Doğanay, **Şehir Coğrafyası Açısından Bir Araştırma Of** (Erzurum: Aktif Yayıncılık, 2010), s. 46; Zeki Koday, **Arhavi Çayı Havzasının Coğrafyası**, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. No: 309, Edebiyat Kesimi Yay. No: 243, Coğrafya Bölümü Yay. No: 11, 2003), s. 112

⁶⁸ Mustafa Mutluer, **Uluslararası Göçler ve Türkiye Kuramsal ve Ampirik bir Alan Araştırması-Denizli/Tavas** (İstanbul: Çantay Yay., 2003), s. 1

⁶⁹ Lütfi Özav, “Narman’da Nüfus Hareketleri”, **Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi**, Sayı: 21: 79-102, (1995a) s. 95

Almanya'dır. Tespit edilen 2048 haneden 1007 si Almanya'nın çeşitli bölgelerinde ikamet etmektedirler. Tespit edilebilen hane sayısının neredeyse yarısını oluşturması bakımından Nazilli'den yapılan yurtdışı göçün en önemli çekim merkezinin, Almanya olduğunu söylemek mümkündür. En önemli çekim merkezi olan Avrupa dışında, Nazilli'den uzak kıtalara da göçler olmuş ve olmaya devam etmektedir. Özellikle belirli bir kısmı eğitim amacıyla yapılmış olan göçlerden Kanada, ABD ve Avustralya'ya olanlar önemlidir. Göçlerin odak merkezi olan bu ülkeler dışında, yine iş bulma amacıyla gidilen ve mülakatlar sonucu tespit edilen ülkeler Kerkük, Zimbabve, Ukrayna ve Libya'dır (Tablo 47.).

Tablo 47. Nazilli İlçesinden Yurtdışına Göç Eden Hane Sayılarının Ülkelere Dağılımı

Göç edilen yer	Hane sayısı	Göç edilen yer	Hane sayısı
Almanya	1007	Avustralya	11
Fransa	372	İngiltere	10
Hollanda	294	ABD	10
Belçika	109	Rusya	5
Avusturya	59	Kerkük	5
Danimarka	71	İtalya	1
İsviçre	24	Zimbabve	1
Bulgaristan	25	Ukrayna	1
İsveç	13	Libya	1
Kanada	29	Toplam	2048

Kaynak: Sahada Yapılan Mülakat Sonuçları.

2.1.3. Aile Büyüklükleri

Bir hane içinde yaşayanların sayısı o ailenin büyüklüğünü vermektedir⁷⁰. Bir hanede yaşayan bireylerin sayısı, hane sayısı ile nüfus arasındaki dengeyi belirlediği gibi nüfusun dinamizmi ve yerleşmelerin yapısı hakkında verdikleri ipuçları açısından da önem taşımaktadırlar⁷¹. Ayrıca hanehalkı büyüklüğü ailenin yaşam kalitesi ve refah seviyesi üzerinde de belirleyici bir ölçüttür⁷².

TÜİK tarafından hazırlanan 2010 Türkiye İstatistik Yıllığı'na göre, son genel nüfus sayımında Türkiye genelinde ortalama hane büyüklüğü 4,5'tir. Aydın ilinde ise bu sayı 3.68'dir⁷³. Aynı dönemde Nazilli ilçesinde 40.399 hane bulunmakta ve ortalama aile büyüklüğü 3,62 olarak tespit edilmiştir. 2011 yılında Nazilli ilçe merkezinde 40.150, kasaba ve köylerde ise 10.662 olmak üzere toplam 50.812

⁷⁰ Ali Özçağlar ve Rüya Kasarcı, "Türkiye'de Hane Halkı Sayılarının Coğrafi Dağılışı", **Türkiye Coğrafyası Dergisi** Sayı: 05: 1-27, (1996), s. 1-2

⁷¹ Coşkun, O., 2010, **Age.**, s. 108

⁷² Adem Başbüyük, "Doğu Anadolu Bölgesinde Ortalama Hanehalkı Büyüklüklerinin Dağılışı", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:13 273-289 (2005), s. 275

⁷³ TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı, Hane halkı ve Konut Nitelikleri. www.tuik.gov.tr ; TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2010** (Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2011)

hanenin varlığı kayıt altına alınmıştır⁷⁴. Bu verilere göre aile büyüklükleri Nazilli ilçe merkezinde 2,74; köy ve kasabalarda 3,39, ilçe genelinde ise 2,88'dir. Ortalama bir ailenin büyüklüğünün Türkiye genelinde 4 ilâ 5 kişi⁷⁵ olduğu dikkate alınırsa araştırma sahasının Türkiye genelinden daha düşük bir ortalama aile büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 48. Nazilli İlçesinde Aile Büyüklükleri (2011)

Yılı	Nazilli İlçe Merkezi	Kasaba ve Köyler	Toplam
Hane Sayısı	40.150	10662	50812

Kaynak: Nazilli Sağlık Grup Başkanlığı verileri ve Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporlarından derlenmiştir.

Hanehalkı nüfusunun az ya da çok olmasının çeşitli sebepleri olabilmektedir. Bunların en önemlileri gelenekler ve ekonomik yapıdır⁷⁶. Ayrıca şehirler ve kırsal alanlardaki ailelerin hane halkı sayısı arasında farklılıklar olduğu gözlemlenebilmektedir⁷⁷. Kentleşmenin de nüfus üzerindeki etkisiyle Türkiye'de yıldan yıla küçülen aile büyüklüklerine bakıldığında, küçülmenin kentlerde çok daha belirgin olduğu görülmektedir⁷⁸. Nitekim araştırma sahasında büyük bir kent yerleşmesi olan Nazilli'de, aile büyüklükleri 2,74 iken, tarımla uğraşanlarının oranının arttığı kasaba ve köylerde bu sayı 3,39'a çıkmaktadır. Bunda ilçe merkezindeki hanelerde çekirdek aile tipinin yaygın olması en önemli sebeptir. Ekonomik olarak özgürlüğünü kazanan bireyler kendi evlerini kurmakta daha sonra eşleri ve çocukları ile burada ikamet etmeye başlamaktadırlar.

Tarımsal nüfusun yaşadığı köylerde ise geniş aile yapısı hâlâ devam ettirilmekte ve bir hanede ana, baba önceki ve sonraki nesil ile birlikte ikamet etmeyi sürdürmektedir. Ancak hane halkının kırsal kesimde gittikçe artması, tarım alanlarından gelen kişi başına geliri düşürdüğü için kentsel alanlara göçü hızlandırmaktadır⁷⁹. Nazilli'de az çocuk yapma eğiliminde olan ailelerin varlığının çokluğunun yanında, farklı yerlerden göç ederek kent merkezinde çeşitli sektörlerde

⁷⁴ Nazilli Sağlık Grup Başkanlığı verileri ve Brifing Raporları 2012

⁷⁵ Özçağlar, A., Kasarcı, R., 1996, *Age.*, s. 1-2

⁷⁶ Doğanay, H., 1994, *Age.*, s. 156

⁷⁷ Ersin Kaya Sandal, *Tarsus İlçesi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (Malatya: Özserhat Yayıncılık, 2009), s. 52

⁷⁸ Zafer Yükseler ve Ercan Türkan, *Türkiye'de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi* (İstanbul :Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455, 2008), s. 26

⁷⁹ Özçağlar, A., Kasarcı, R., 1996, *Age.*, s. 26

çalışmaya gelen bekar nüfus da hane sayısını arttırarak aile büyüklüklerin küçük olmasına neden olmaktadır.

2.1.4. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bir bölge için yapılan planlamaların rasyonel olabilmesi için nüfus miktarı kadar önemli bir diğer konu da nüfusun yaş ve cinsiyet yapısıdır⁸⁰. Çünkü nüfusun bu özellikleri bir bölgede yapılacak planlamalara ve mekânda yapılacak değişikliklere yön vermektedir. Örneğin çocuk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde oyun parkları, kreş gibi hizmet yapıları ve kurumlarına ihtiyaç duyulurken, nüfusun genç olduğu bölgelerde okul, spor ve gençlik merkezlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Erişkin nüfusun yoğunluğu halinde ise bu nüfusun geçimini sağlayacak istihdam olanaklarının geliştirilmesi gerekirken, yaşlı nüfusun varlığında sağlık hizmetleri ve huzur evi gibi hizmet yapılarına gerek duyulmaktadır. Kısacası her yaş grubunun kendine has tüketim ve sosyal ihtiyaçları bulunmaktadır⁸¹.

Nüfusun yaşlar ya da yaş gruplarına göre gösterdiği bileşime yaş yapısı denmektedir⁸². Yaş yapısı, doğurganlık, ölümlülük ve göçten doğrudan etkilenmektedir⁸³. Sanayi, ticaret ve turizm sektörlerinin belirli oranda geliştiği Aydın ili ve bu sektörlerin kısmen gelişme gösterdiği Nazilli ilçesinin de yaş yapısı, göç ve diğer etmenlerden etkilenmiş, geçmiş dönemlerin etkilerini taşımaktadır. Yaş yapısının tahlilinde kullanılan nüfus piramitlerine bakıldığında o bölgenin geçmiş nüfus özellikleri hakkında da fikir yürütülebilmektedir⁸⁴.

Araştırma sahasının dar aralıklı nüfus piramidine bakıldığında, ülkemizde uygulanan doğum kontrolü çalışmalarının bir sonucu olarak çok çocuk yapma geleneğinin terk edildiği anlaşılmaktadır. Zira yaş piramidinin 15-20 yaş ve alt yaşlara doğru daraldığı görülmektedir. Ayrıca 50 yaş ve üzerinde de bir birikmenin oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır (Tablo 49. ve Şekil 19.). Gelişmiş ülkelere ait yaş piramitleri incelendiğinde, piramidin üst kısımlarında son yıllarda bir yığılma olmaya

⁸⁰ Yüceşahin, M. M., 1996, **Age.**, s. 270

⁸¹ E. Murat Özgür, "Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı", **Türkiye Coğrafyası Dergisi**, Sayı: 07 (1999), s. 159

⁸² Üner, S., 1972, **Age.**, s. 30

⁸³ İsmet Koç, M. Ali Eryurt, Tuğba Adalı ve Pelin Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü Doğurganlık, Aile Planlaması Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008**, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2008) s. 7

www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf erişim: 25,03,2013)

⁸⁴ Üner, S., 1972, **Age.**, s. 30

başladığı görülmektedir⁸⁵. ÖZGÜR'un yaptığı sınıflamaya göre Aydın ili geneli askeri turistik ve kültürel öğeleri kuvvetli, gelişmiş ülkelerin yaş yapısına uyan giderek daha dengeli büyüme ve gelişme çizgisine sahip merkezlerdendir⁸⁶.

Tablo 49. Araştırma Sahasında Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2010).

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	%
0-4	4517	4.373	8890	6,1
5-9	4673	4.393	9066	6,2
10-14	5427	5.325	10752	7,3
15-19	5980	5.744	11724	8,0
20-24	5821	6.445	12266	8,4
25-29	5963	5.507	11470	7,8
30-34	5734	5.543	11277	7,7
35-39	5156	5.301	10457	7,1
40-44	4795	4.864	9659	6,6
45-49	5109	5.158	10267	7,0
50-54	4847	4.951	9798	6,7
55-59	4524	4.482	9006	6,1
60-64	3234	3.372	6606	4,5
65-69	2175	2.473	4648	3,2
70-74	1752	2.298	4050	2,8
75-79	1511	2.017	3528	2,4
80-84	734	1.413	2147	1,5
85-89	283	466	749	0,5
90+	37	146	183	0,1
Toplam	72.272	74.271	146.543	100,0

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de yetişkin ve yaşlı nüfusun en çok toplandığı bölgeler Marmara ve Ege bölgeleridir⁸⁷. TÜİK verilerinden yaptığımız hesaplama göre, 2010 yılında Türkiye'de 60 yaş üzerindeki nüfusun toplam nüfusa payı % 10,6; 65 yaş üzerindeki nüfusun payı ise % 7,2'dir. Aynı yaş gruplarının payları Nazilli'de incelendiğinde ise 60 yaş üstü nüfusun toplam nüfusun % 15'ini, 65 yaş üstü nüfusun ise % 10,5'ini oluşturduğu görülmektedir. Dünya standartlarına bakıldığında dünyada 65 yaş üzerinde nüfusun yaklaşık % 8 lik bir payının olduğu dikkat çekmektedir⁸⁸. Ortalama ömrün uzun olduğu Batı ve Kuzey Avrupa ülkeleri ile Japonya'ya bakıldığında, 65 yaş üstü nüfusun % 20'nin üzerinde olduğu görülecektir⁸⁹. Bu durumda Nazilli'de nüfusun Batı ve Kuzey Avrupa ile Japonya gibi yaşlı nüfusu yüksek olan ülkeler kadar olmasa da Türkiye ve dünya standartlarına göre yaşlanma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

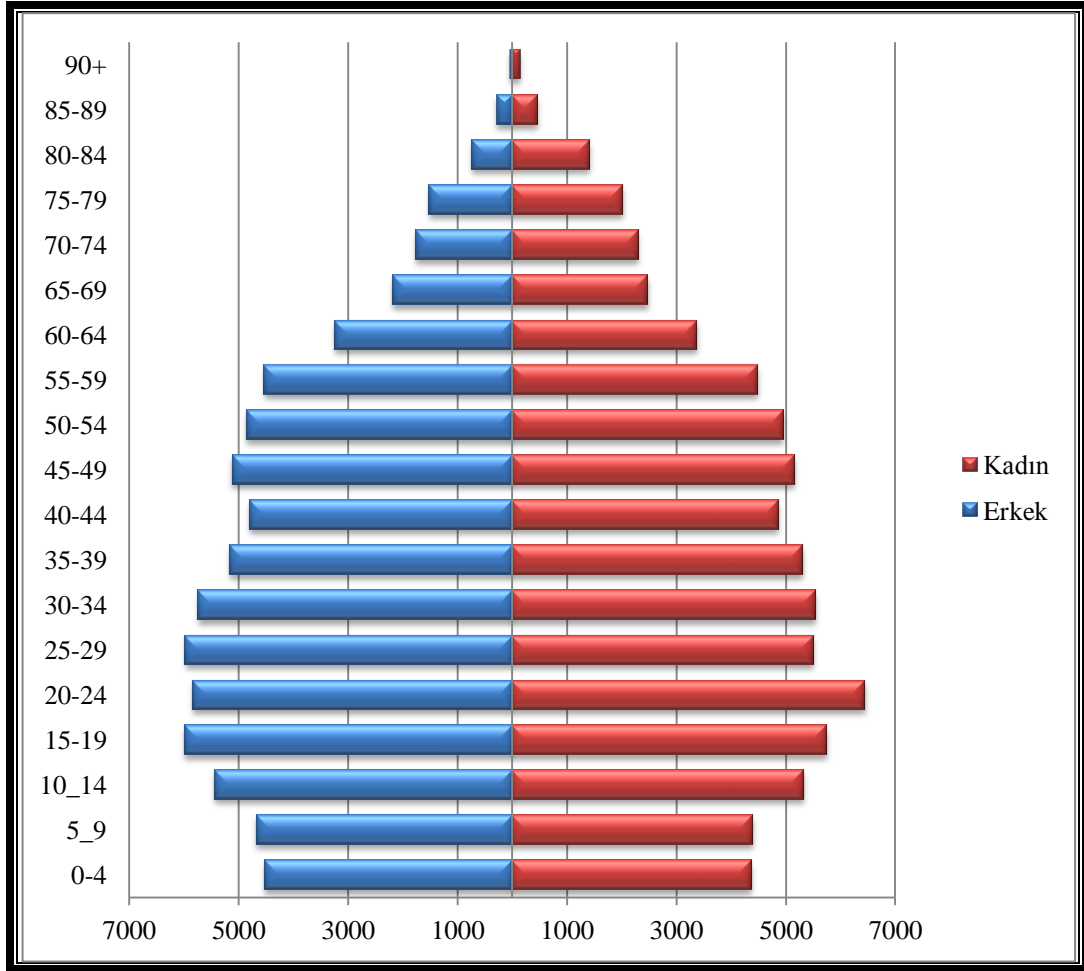
⁸⁵ Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, *Age.*, s. 287

⁸⁶ Özgür, M., E., 1998, *Age.*, s. 91

⁸⁷ Özgür, M., E., 1998, *Age.*, s. 84-85

⁸⁸ [https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2010.html#xx\(04/04/2013\)](https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2010.html#xx(04/04/2013))

⁸⁹ Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, *Age.*, s. 289

Şekil 19. Araştırma Sahasında Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2010).

Nazilli ilçesi Türkiye'nin en uzun yaşayan ve en kaliteli yaşlanan nüfusunun yaşadığı yerdir⁹⁰. Bölgede uzun yaşamın nedeni kesin olarak tespit edilmiş olmasa da genel kanaat aktif, bedenen çalışma, düşük stres ve zeytinyağlı sebze yemeklerinin bol tüketilmesidir⁹¹. Bu durumun varlığının tespit edilmiş olması nedeniyle, Türkiye'nin en uzun ömürlü insanların yaşadığı Nazilli ilçesi, Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji bölümü tarafından incelenmeye başlanmıştır. Araştırma ekibi Türkiye'nin Yaşlılık Atlası (Geroatlas) çalışmasıyla bölgede yaşlı nüfusun yoğunluğunun Türkiye genelinden fazla olduğunu ve sahadaki yaşlı nüfusun Türkiye'deki diğer bölgelere göre daha sağlıklı olduklarını tespit etmiştir. Bunun sebeplerini bulabilmek için *Nazilli Yaşlılık Araştırması 21 (NAYAR"21)* adlı bir proje

⁹⁰ Nevin Sungur, "Türkiye'de Ömür 20 Yılda 10 Yıl Uzadı", **National Geographic Türkiye**, Mayıs 2012, No: 133, (2012), s. 86

⁹¹ Nevin Sungur, "Türkiye'de Ömür 20 Yılda 10 Yıl Uzadı", **National Geographic Türkiye**, Mayıs 2012, No: 133, (2012), s. 86; ayrıca benzer bilgiler Akdeniz Üniversitesi gerontoloji bölüm başkanı Prof. Dr. İsmail TUFAN ile yaptığımız mülakatta da belirtilmiştir.

de hayata geçirilmiştir⁹². Bu araştırmaya göre Nazilli'deki yaşlıların diğer bölgelere nazaran daha sağlıklı ve uzun ömürlü olduklarına dikkat çekilse de, özellikle 85 yaş ve ötesinde çevreye duyulan ihtiyaçta artış meydana gelmektedir.

Yaşam süresindeki uzama dikkate alındığında bu ihtiyacın yerel hizmetlerle karşılanmasının önemi de anlaşılmaktadır⁹³. Örneğin Nazilli'de yaş ilerledikçe düşmeye bağlı kazaların sayısının arttığı yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir⁹⁴. Bunun yanında yaşlanmaya bağlı olarak artan, Alzheimer hastalığı gibi rahatsızlıklarda yaşlı nüfusun sayısına paralel olarak artış göstermektedir. Uluslararası Alzheimer Hastalığı Derneği'ne göre 2050 yılında dünyada en çok Alzheimer hastası bulunan ilk 10 ülkeden biri Türkiye olacaktır⁹⁵. Bu nedenle yaşlı nüfusun hızla arttığı bölgede, Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji bölümünün akademik danışmanlığında, yaşlıların evde düşme kazalarını önlemek amacıyla bir model tasarlanmıştır.

Foto 25. Nazilli Sümer Park Alanında Bulunan, Yaşlılar ve Düşme Kazalarını Önlemek İçin Tasarlanmış Model Ev

Tablo 50. Araştırma Sahasında Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2010).

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	%
0- 15	14617	14091	28708	19,6
15- 64	51163	51367	102530	70,0
65+	6492	8813	15305	10,4
Toplam	72.272	74.271	146.543	100,0

Kaynak: TÜİK

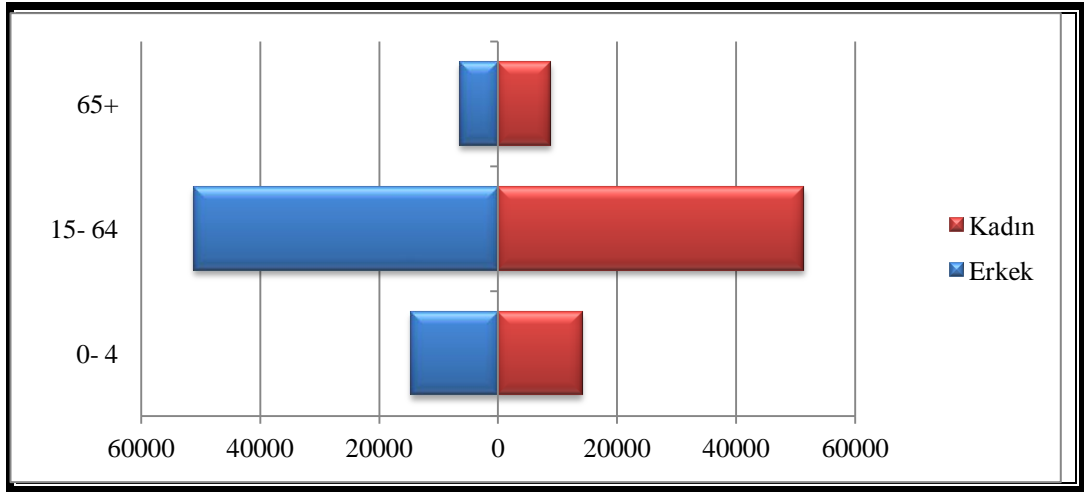
⁹² İsmail Tufan, Özgür Arun, Şehnaz Şahin, Sultan Kılıç ve Akif Aktug, **Nazilli Yaşlılık Araştırması Örneğinde Yaşlılıkta Çevreye Bağımlılık**, (Yayın aşamasındaki makale)

⁹³ İsmail Tufan, Özgür Arun, Şehnaz Şahin, Sultan Kılıç ve Akif Aktug, **Nazilli Yaşlılık Araştırması Örneğinde Yaşlılıkta Çevreye Bağımlılık**, (Yayın aşamasındaki makale)

⁹⁴ Sultan Kılıç, "Yaşlılıkta Düşme Kazaların Yaş Değişkeni Bağlamında Sebepleri ve Sonuçlar: Nazilli Örneği" (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012) s. 63

⁹⁵ Sungur, N., 2012, **Age.**, s. 91

Şekil 20. Araştırma Sahasında Nüfusun Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi, TÜİK (2010)

Bölgedeki nüfusun yaş gruplarına göre dağılışında, bağımlı nüfusun tespiti açısından geniş aralıklı yaş gruplarına bakmakta fayda vardır. Türkiye genelinde 2010 yılında, 0-14 yaş grubu toplam nüfusun % 25,6 sını, 15-64 yaş grubu %67,2 sini, 65+ yaş grubu ise toplam nüfusun % 7,2 sini oluşturuyordu. Aynı yaş gruplarının 2010'da Nazilli'deki değerleri sırası ile %19,6; %70,0 ve %10,4 şeklindedir⁹⁶. Bu durumda Nazilli'de genç nüfusun azaldığı ve 15 üstü yaş gruplarının arttığı görülmektedir.

Bağımlı nüfus, bir bölgedeki çalışmayan(0-14 yaş grubu ile 65 ve üzerindeki yaş grubundaki nüfus) ancak çalışan nüfusun ürettiklerini tüketen nüfustur⁹⁷. Bunun dışında kalan 15-65 yaş arasındaki gruba faal nüfus denmektedir. Bu yaş grubu işgücü, gıda maddeleri ve çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç ve nüfus hareketleri vb. bakımından önem taşımaktadır⁹⁸. Nüfusta çalışma çağı olarak adlandırılan 15-64 yaş arası nüfusun oranı ne kadar çok ise nüfusta bağımlılık oranı o derecede düşüktür⁹⁹. Bağımlılık oranı 0-14 yaş grubu çocuk nüfusu ile 65+ yaşlı nüfusun faal nüfus olarak adlandırılan 15-64 yaş grubuna oranlanmasının yüzde ya da binde cinsinden gösterilmesidir¹⁰⁰.

2010 yılı TÜİK verilerine göre, Nazilli ilçesinde bağımlılık oranı % 42,9 olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde Türkiye genelinde ise bağımlılık oranı % 48,9 dur. Yaşlı nüfusu Türkiye ortalamasının üstünde olan Nazilli'de bağımlı nüfusun

⁹⁶ Veriler 2010 TÜİK ADNKS nüfus istatistiklerinden hesaplanmıştır.

⁹⁷ Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ, F., 2003, *Age.*, s. 75

⁹⁸ Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, *Age.*, s. 285

⁹⁹ Doğanay, H. 1994, *Age.*, s. 159

¹⁰⁰ Özgür, M., E., 1998, *Age.*, s. 77

Türkiye genelinden düşük olmasının nedeni, az çocuk yapmanın bölgede yaygın olmasıdır. Dolayısıyla bölgede 0-14 yaş grubu nüfus azalmış ve faal nüfus Türkiye ortalamasının üstünde çıkmıştır.

Cinsiyet oranı, belirli bir bölgedeki kadın ve erkek nüfus arasındaki oransal ilişkidir¹⁰¹. 100 ya da 1000 kadına düşen erkek veya 100 ya da 1000 erkeğe düşen kadın sayısının birbirine oranlanması ile gösterilen cinsiyet oranının, genel olarak eşit olması beklenir¹⁰². Ancak bir ülkenin ya da bölgenin geçirdiği çeşitli ekonomik ve sosyal süreçler, savaşlar vb. nedenlerle bu oran değişkenlik göstermektedir¹⁰³. Özellikle bir bölgede sürdürülen ekonomik faaliyet ve bunun sonucunda gerçekleşen göç hareketi, o bölgenin cinsiyet oranı üzerinde doğrudan değişiklik yapabilmektedir. Sanayileşmiş ve iş imkânlarının gelişmiş olduğu bölgelere işsizlik problemi olan sahalardan erkek nüfus göç etmekte, kadın nüfus ise tarımsal faaliyetleri sürdürmek için kırsal alanlarda kalmaktadır. Bu sebeple göç veren yerin kadın nüfusunda fazlalık göç alan yerde ise erkek nüfusta fazlalık görülmesi normaldir¹⁰⁴.

Kadın ve erkek sayısındaki oransal ilişkiye dayanan cinsiyet oranı basit bir formül ile gösterilir. Bu formüle göre erkek nüfus kadın nüfusa bölünmeli ve çıkan sonuç yüzdelik cinsinden ise 100 ile bindelik cinsinden ise 1000 ile çarpılmalıdır¹⁰⁵.

İlçe genelinde cinsiyet oranının yıllara göre değişimi incelendiğinde, 1970 ve 1990 yılları arasında erkekler lehine olan oranın, bunun dışındaki yıllarda kadınlar lehine olduğu görülmektedir (Tablo 51.). Sanayileşme ve şehirleşme arasında sıkı bir bağın mevcudiyeti aşikârdır¹⁰⁶. Sanayi sektörü yüksek miktarda işçi çalıştırdığı için sanayi merkezlerine daimi bir nüfus akımının olması normaldir¹⁰⁷. Daha önce bahsedildiği gibi göç eden bu nüfus, genellikle erkek nüfus olduğu için, bu tip bölgelerde erkek nüfusun yüksek olması beklenmektedir. Nitekim Tablo 52'ye

¹⁰¹ Özgür, E.M., 2010, *Age.*, s. 68

¹⁰² E. Murat Özgür, *Nüfus Coğrafyası* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, 2011, www.geography.humanity.ankara.edu.tr/), s. 108

¹⁰³ Bu konu ile ilgili bkz. Alaettin Tandoğan, , *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 1998) s. 110-114 ; E.M. Özgür, 2011, *Age.*, s. 109-110; Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan* (İstanbul: Çantay Kitabevi, 2002) s. 291-292; Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, (Ankara: Gazi Büro Kitapevi, 1994) s. 157

¹⁰⁴ Erol Tümertekin, "Türkiye'de Ziraatte Çalışan Kadınların Miktar ve Dağılımındaki Değişim", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14 (1964), s. 61; Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, *Age.*, s. 291

¹⁰⁵ Doğanay, H. 1994, *Age.*, s. 156

¹⁰⁶ Erol Tümertekin, *Sanayi Coğrafyası* (Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No:751, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 22, 1969), s. 121

¹⁰⁷ Tümertekin, E., 1969, *Age.*, s. 80

bakıldığında çok fazla göç almayan kasaba ve köylerde, yıllara göre cinsiyet oranının kadınların lehine olduğu görülürken, ekonomik sektörlerin çeşitli olduğu ve çalışmak için belirli bir miktar nüfus çeken ilçe merkezinde cinsiyet oranındaki dengesizliğin erkekler lehine olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 51. Araştırma Sahasında Yıllara Göre Cinsiyet Oranı

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet oranı(%)
1935	28 813	31 591	60 404	91,2
1940	33 206	35 514	68 720	93,5
1945	32 855	35 156	68 011	93,5
1955	34 800	35 581	70 381	97,8
1960	32 204	32 527	64 731	99,0
1965	36.065	36.191	72.256	99,7
1970	38.620	38.610	77.230	100,0
1975	43 471	41 734	85 205	104,2
1980	47.433	47.357	94 790	100,2
1985	57.633	57.444	115.077	100,3
1990	60.903	60.859	121.762	100,1
2000	72 564	73 399	145.963	98,9
2010	72.272	74.271	146.543	97,3

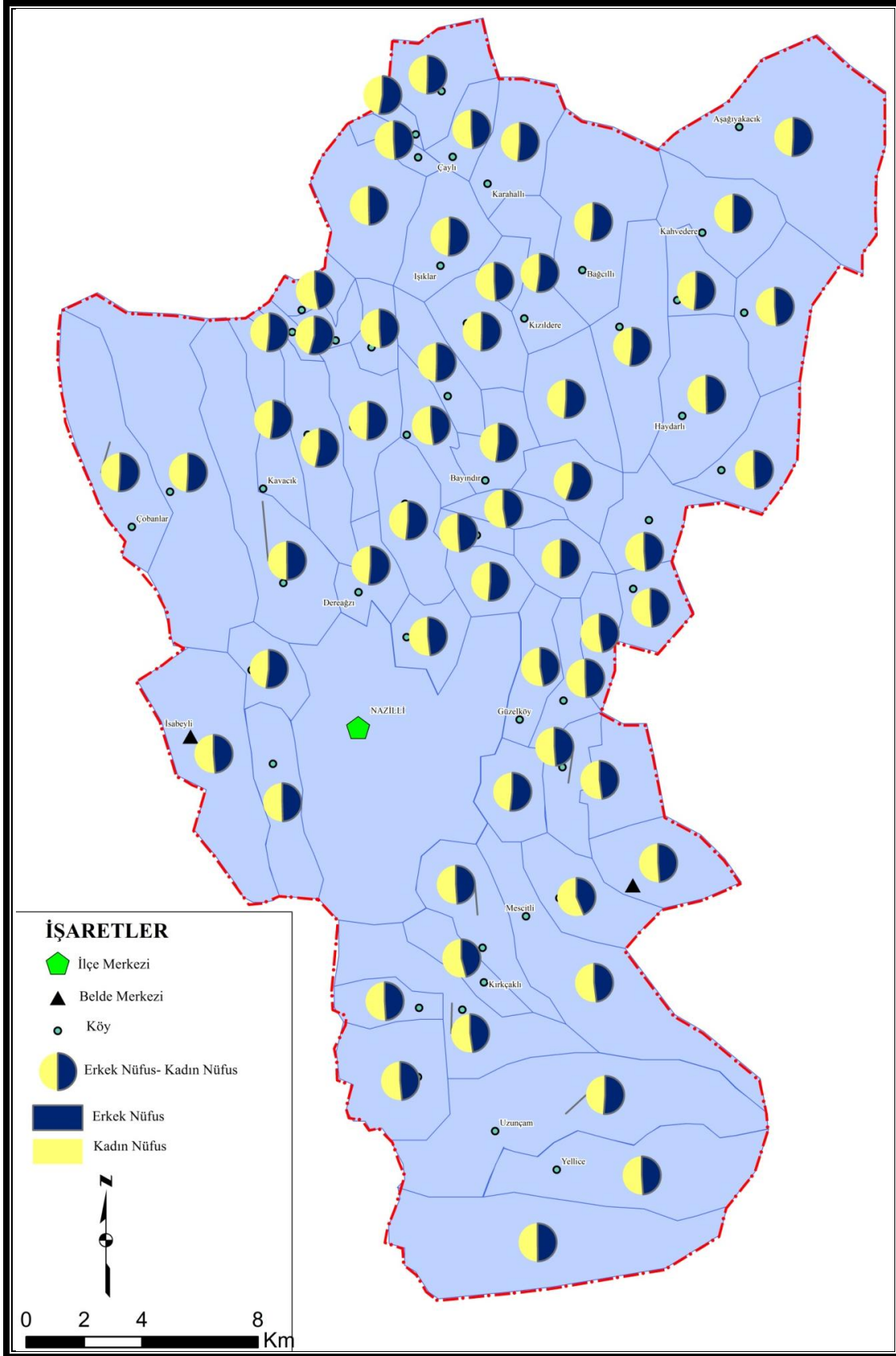
Kaynak: DİE-TÜİK Genel Nüfus Sayımları ve ADNKS verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 52. Araştırma Sahasında İlçe Merkezi, Kasaba ve Köylerde Cinsiyet Oranı

Yıllar	İlçe Merkezi				Köy ve Kasaba			
	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet oranı(%)	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet oranı(%)
1935	5 931	6 074	12 005	97,6	22 882	25 517	48 399	90
1940	8 412	8 066	16 478	104,3	24 794	27 443	52 242	90
1945	9 610	9 376	18 986	102,5	23 245	25 780	49 025	90
1955	15 872	15 615	31 487	101,6	18 928	19 966	38 894	95
1960	18 445	18 215	36 660	101,3	13 759	14 312	28 071	96
1965	20.835	20495	41.330	101,7	15.230	15.696	30.926	97
1970	22.901	22.258	45.159	102,9	15.719	16.352	32.071	96
1975	27 109	25 067	52 176	108,1	16 362	16 667	33 029	98
1980	30.178	29.825	60 003	101,2	17.255	17.532	34 787	98
1985	39.226	38.401	77.627	102,1	18.407	19.043	37.450	97
1990	40.322	39.955	80.277	100,9	20.581	20.904	41.485	98
2000	52 295	53 370	105665	98,0	20 269	20 029	40 298	101
2010	54.141	55.975	110.116	96,7	18.131	18.296	36.427	99

Kaynak: DİE-TÜİK Genel Nüfus Sayımları ve ADNKS verilerinden hesaplanmıştır.

Araştırma sahasında cinsiyet oranının bugünkü dağılışı bir harita üzerinde incelendiğinde, ilçenin hemen tamamında cinsiyet oranlarının eşit dağıldığı görülmektedir. Sümerbank Basma Fabrikası'nın kapanması ile eskisi kadar göç almayan sahada, 2010 yılında ilçe merkezi dahil olmak üzere kadın lehine bir gelişim izlenmektedir.

Harita 12. Araştırma Sahasında Erkek Kadın Nüfus Oranları (2010).

2.1.5. Nüfusun Eğitim Yapısı

Toplumların kalkınmasında sermaye, teknoloji, örgütlenme, doğal kaynaklar ve nüfus önemli unsurların başında gelmektedir. Bu unsurlar içinde en önemlisi olan nüfus, iyi bir niteliğe sahip olursa kalkınmada daha etkin rol alabilmektedir ve nüfusun kalitesinin en önemli göstergelerinden biri, toplumun eğitim seviyesidir. Bu sebeple de konunun iyi tektik edilmesi gerekmektedir¹⁰⁸.

Bir sahadaki nüfusun eğitim durumunu analiz etmeden önce o bölgedeki eğitimin geçmişteki durumunu bilmekte yarar vardır¹⁰⁹. Bunun için araştırma sahası hakkında yapılan tarihi çalışmalar ve bazı salnamelerdeki verilerden yararlanma yoluna gidilmiştir. R. 1307/H.1308 Aydın vilayet salnamesine göre, 1891 yılında Nazilli kasabasında 2 Rum, 1 Ermeni ve 8 Müslüman okulu bulunuyordu. Kazaya bağlı nahiye ve köylerdeki 61 Müslüman okuluyla beraber Müslüman okullarının sayısı 69, toplam okul sayısı 72'yd¹¹⁰.

Kurtuluş savaşından önce, şehirde iptidai ve rüştiyelerle birlikte medreseler de bulunmaktaydı. Bunların en önemlileri Büyük Medrese, Hacı Emin Efendi Medresesi, Hacı Şeyhoğlu Medresesi, Kozdereli Hacı Mehmet, Hacı İbrahim Efendi Medresesi, Hacı Züftü Efendi Medresesi'dir.¹¹¹ TAŞ, 1898 yılında Aydın merkez kaza dışında en fazla medreseye sahip kazanın Nazilli olduğunu belirtmiştir. Çalışmaya göre kazada 22 medresede 352 öğrenci öğrenim görüyordu¹¹²(Tablo 53.). Medreseler dışında 1313-1314 yılında Nazilli kazasında rüştiye mekteplerinde 110¹¹³ öğrenci; gayrimüslim okullarında ise 43 Rum ve 30 Ermeni öğrenci öğrenim görmekte idi¹¹⁴.

Bölgenin eğitim kurumlarının nüfusa oranla iyi bir sayıya ulaşabilmesi, cumhuriyetin ilk yıllarında da pek mümkün olmamıştır. Eğitim kurumlarından o

¹⁰⁸ Tandoğan, A., 1998, *Age.*, s. 138-139

¹⁰⁹ Bulut, İ., 1992, *Age.*, s. 67

¹¹⁰ Cavid, İ., 2010, *Age.*, s. 410

¹¹¹ Dikmen, G., 1952, *Age.*, s. 92-93; sahadaki eğitimin durumu için ayrıca Bkz. Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 38-44

¹¹² *Salname-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye.*, Matbaa-i Amire, 1316, İstanbul'dan aktaran : Çiğdem Taş, "Maarif Salmelerine Göre 20.Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilayetinde Eğitim", (Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 84

¹¹³ *Salname-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye.*, Matbaa-i Amire, 1316, İstanbul'dan aktaran:Taş, Ç., 2006, *Age.*, s. 131

¹¹⁴ *Salname-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye.*, Matbaa-i Amire, 1317, s.1026-1033' den aktaran: Taş, Ç., 2006, *Age.*, s. 145

dönemde ilkokul sayısının nispeten yeterli olduğu, ancak daha üst seviyedeki kurumların sayısının azlığı dikkat çekmektedir. 1952 yılında kent merkezinde bir ortaokul ve beş ilkokul bulunuyordu. Ortaokulda 338, ilkokulda ise 2254 öğrenci okuyordu. Bunlardan başka üçü bucaklarda, 38'i ise köylerde olmak üzere toplam 46 ilkokul yer alıyordu. O dönemde sahada lise ve dengi herhangi bir eğitim kurumu faaliyet göstermiyordu¹¹⁵.

Tablo 53. 1313-1314 Yıllarında Aydın Vilâyetindeki Medreseler (1898)

Medrese Adı	Yeri	Öğrenci Sayısı	Medrese Adı	Yeri	Öğrenci Sayısı
Yesi Paşa	Cebe Hüsnü Mahallesi	7	Koca Camii Serif	Pazar Karyesi	5
Çarşı	Kasaba içinde	14	Çarşı Camii	Atçada	29
Ağa Camii	Hacı Nasuh Mahallesi	23	Mehmet Efendi	Atçada	1
Kütükminare	Karaçay	7	Camii	Çelebioglu	13
Katmerci Ahmet Ağa	Hacı Nasuh	8	Mevitab Camii	Atçada	13
Koca Köşklü Hüseyin Efendi	Karaçay	2	Hacı İbrahim Efendi	Atçada	-
Hacı Süleyman Efendi	Pazar Karyesi	11	Seyh Efendi	Yağdere	3
Hacı Hafız Ali Efendi	Pazar Karyesi	23	Camii Şerif	Şerif Atçada	6
Hacı Şeyhzâde	Pazar Karyesi	62	Yemişçizâde Mustafa Efendi	Sultan Hisarı	32
Kozdereli Hacı İbrahim	Pazar Karyesi	41	Mehmet Efendi	Hacıbegli Karyesi	20
Hatipzâde	Pazar Karyesi	10	Hacı Hafız Emin Efendi	Pazar Karyesi	22
				Toplam Öğrenci Sayısı	352

Kaynak: Taş, Ç., 2006, *Age.*, s. 160-161'den alınmıştır.

Araştırma sahasındaki nüfusun okuma yazma oranının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, Türkiye genelinde olduğu gibi Nazilli'de de kadınlar içinde okuma yazma bilmeyen nüfusun erkeklere göre daha çok olduğu görülmektedir (Tablo 54.). Okuma yazma bilmeyenlerin mekandaki dağılımına bakıldığında ise, ovalık kısımdaki köylerde, İsabeyli ve Pirlibey gibi belediyeye sahip yerleşmelerde ve ilçe merkezinde az, buna karşılık özellikle dağlık saha köylerinde ovaya nazaran fazla olduğu dikkat çekmektedir(Harita 13.).

Nazilli ilçesinde yaşayan nüfus bitirdiği eğitim düzeyine göre incelendiğinde, önemli bir miktar nüfusun (%75,7) ilkokul ve üzerinde eğitim gördüğü dikkat çekmektedir. Araştırma sahasında altı yaş üzerindeki nüfusta, okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 6,3 tür. Türkiye genelinde altı yaş üzerindeki nüfusun içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 5,8, Aydın ilinde ise Nazilli ilçesi ile benzerlik göstermektedir(Tablo 54.). Bu iki veri ile karşılaştırıldığında Nazilli' inin Türkiye ortalamasının altında, Aydın il geneli ile aynı paya sahip olduğu dikkat çekmektedir.

¹¹⁵ Dikmen, G., 1952, *Age.*, s. 133-134

Ortaokul seviyesinde eğitime sahip nüfusun oranlarında ise Nazilli'nin ülke ortalamasının % 1,8 gerisinde olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 54. Araştırma Sahasında 6 Yaş Üstü Nüfusun Cinsiyete Göre Bitirdiği Eğitim Düzeyi (2010)

Cinsiyetlere göre Eğitim Durumu	Erkek	Kadın	Erkeklerin Oranı(%)	Kadınların Oranı(%)	Toplam	Oranı(%)	İl Genelinin Oranı(%)	Türkiye'de durum(%)
Okuma yazma bilmeyen	1.575	6.935	18,51	81,49	8.510	6,3	6,3	5,8
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	10.061	11.235	47,24	52,76	21.296	15,7	16,8	20,3
İlkokul mezunu	19.646	22.677	46,42	53,58	42.323	31,2	30,4	23,8
İlköğretim mezunu	11134	9155	54,88	45,12	20.289	14,9	16,2	16,4
Ortaokul veya dengi okul mezunu	3685	2318	61,39	38,61	6.003	4,4	4,1	4,7
Lise veya dengi okul mezunu	12385	10706	53,64	46,36	23.091	17,0	15,3	17,2
Yüksekokul veya fakülte mezunu	6094	4473	57,67	42,33	10.567	7,8	6,9	6,9
Yüksek lisans mezunu	239	156	60,51	39,49	395	0,3	0,3	0,6
Doktora mezunu	81	42	65,85	34,15	123	0,1	0,1	0,2
Bilinmeyen	1886	1260	59,95	40,05	3.146	2,3	3,6	4,2
Toplam	66786	68957	49,20	50,80	135.743	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK

Araştırma sahasında lise ve dengi okullardan mezun olanların, 6 yaş üzerindeki nüfusa oranı % 17 ile Türkiye geneline benzerken, Aydın ilindeki oranlara göre ise yüksek bir değerdedir. Nazilli ilçesinde lisans ve lisansüstü eğitim mezunlarının payının (% 8,2) hem ülke (% 7,7) hem de Aydın il genelinin(% 7,3) üzerinde olduğu görülmektedir (Tablo 54.). Yükseköğretim mezunlarının sayısının bu kadar yüksek olmasında, incelenen sahanın ekonomik ve sosyal gelişmişliğinin yanında bu seviyedeki öğretim kurumlarının Nazilli'deki varlığı da etkilidir. Nazilli'de bugün (2010) 1 fakülte, 3 yüksek okul, 1 konservatuar ve 1 polis meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Araştırma sırasında ilgili kurumlardan aldığımız bilgiye göre özellikle yüksekokullarda önemli bir miktar Nazillili öğrencinin öğrenim gördüğü belirtilmiştir. İlçe içinde lise, yükseköğretim ve üzerinde eğitim alan nüfusun homojen dağılmadığı göze çarpmaktadır. Eğitim imkânlarının daha gelişmiş olduğu, yükseköğretim ve daha alt seviyedeki eğitim kurumlarının daha yoğun olduğu kentsel alanda oranın, kırsal alanlara göre çok yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 55. ve Tablo 56.).

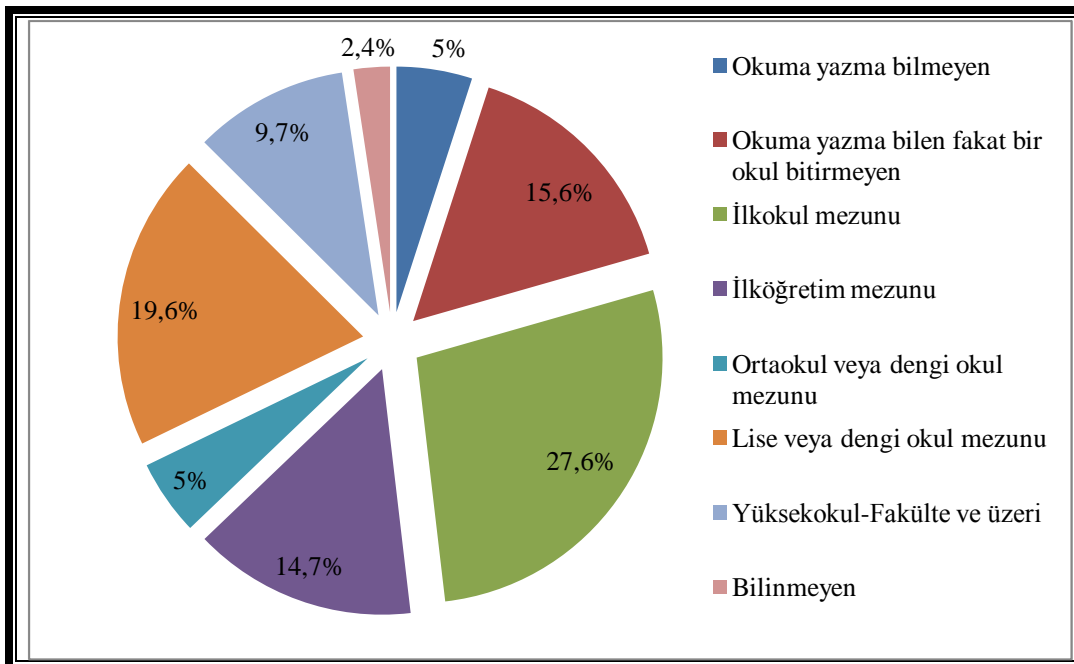
Nazilli ilçesinde yerleşmelere göre eğitimin seviyesi incelendiğinde ilçe merkezinde çevre yerleşmelere göre eğitim seviyesinin arttığı görülmektedir (Harita 14.). Depresyon tabanındaki ovalık saha köylerinde ekonomik gelir, eskiden beri yüksek olmuş, Nazilli gibi bir kent merkezinin burada olması ve Nazilli'ye ulaşımın

dağ köylerine oranla çok daha avantajlı olmasından faydalanılmıştır. Bu sebeple gerek okuryazarlık oranının gerekse de eğitim seviyesinin bu kısımda arttığı görülmektedir. Kentsel fonksiyonların tamamının geliştiği Nazilli kent merkezi ve bu fonksiyonların kısmen geliştiği İsabeyli’de yüksek öğretimden mezun birey sayısı diğer yerleşme merkezlerinin tamamından yüksektir. Nitekim ilçe merkezinde yüksekokul ve daha üst seviyelerde eğitim görenlerin payı toplam nüfusun % 10,1 iken, kasaba ve köylerde bu pay % 2,2 yi ancak bulmaktadır (Tablo 55. ve Tablo 56.).

Tablo 55. Nazilli İlçe Merkezinde 6 Yaş Üstü Nüfusun Cinsiyete Göre Tamamladığı Eğitim Düzeyi (2010)

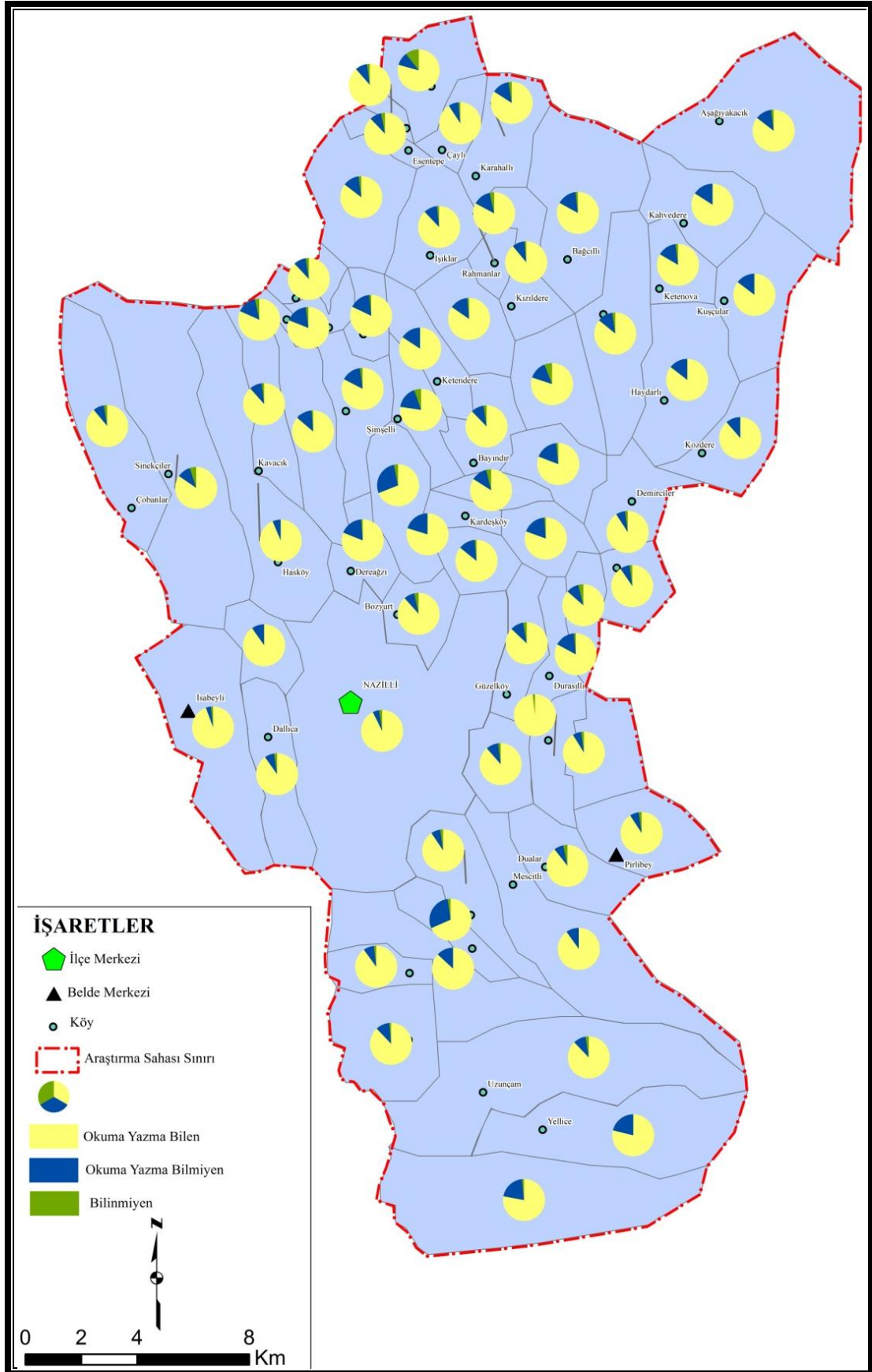
Cinsiyetlere Göre Eğitim Durumu	Erkek	Kadın	Erkeklerin Oranı(%)	Kadınların Oranı(%)	Toplam	Toplam Nüfusta Oranı(%)
Okuma yazma bilmeyen	760	4315	14,98	85,02	5075	5,0
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	7402	8473	46,63	53,37	15875	15,6
İlkokul mezunu	12494	15595	44,48	55,52	28089	27,6
İlköğretim mezunu	8240	6747	54,98	45,02	14987	14,7
Ortaokul veya dengi okul mezunu	3032	2025	59,96	40,04	5057	5,0
Lise veya dengi okul mezunu	10628	9369	53,15	46,85	19997	19,6
Yüksekokul veya fakülte mezunu	5660	4244	57,15	42,85	9904	9,7
Yüksek lisans mezunu	215	139	60,73	39,27	354	0,3
Doktora mezunu	69	29	70,41	29,59	98	0,1
Bilinmeyen	1417	1014	58,29	41,71	2431	2,4
Toplam	49917	51950	49,00	51,00	101867	100,0

Kaynak: TÜİK

Şekil 21. Nazilli İlçe Merkezinde 6 Yaş Üstü Nüfusun Tamamladığı Eğitim Düzeyi (TÜİK 2010)

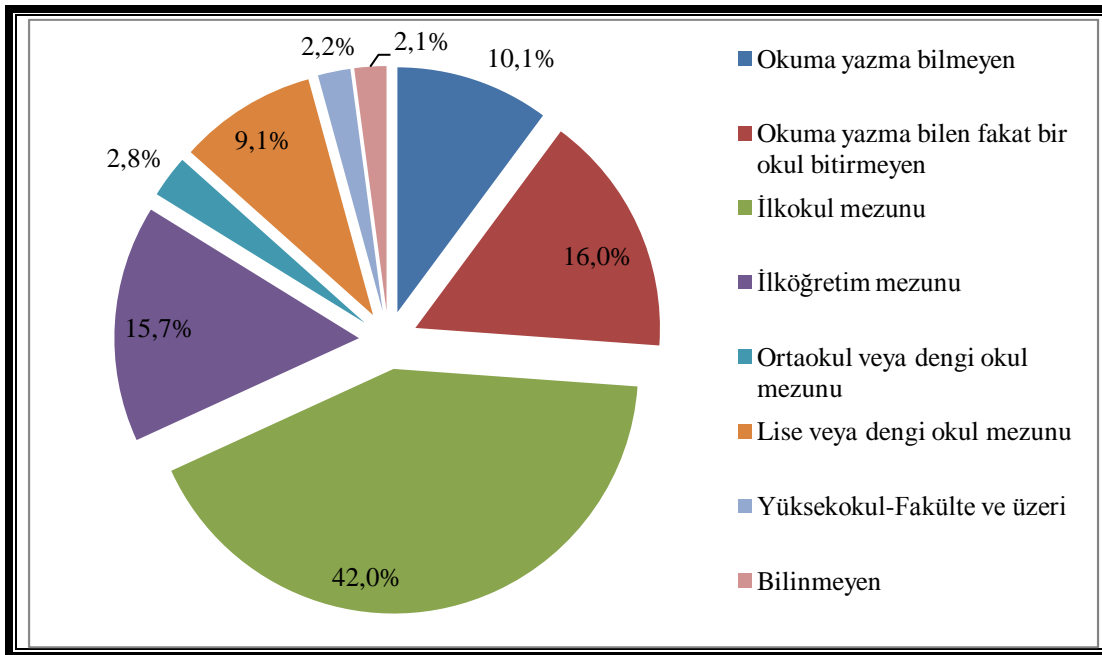

Harita 13. Araştırma Sahasında Yerleşmelere Göre Okuryazar Oranı, TÜİK (2010)

Tablo 56. Araştırma Sahasında 6 Yaş Üstü Nüfusun Kasaba ve Köylerde Cinsiyete Göre Bitirdiği Eğitim Düzeyleri (2010)

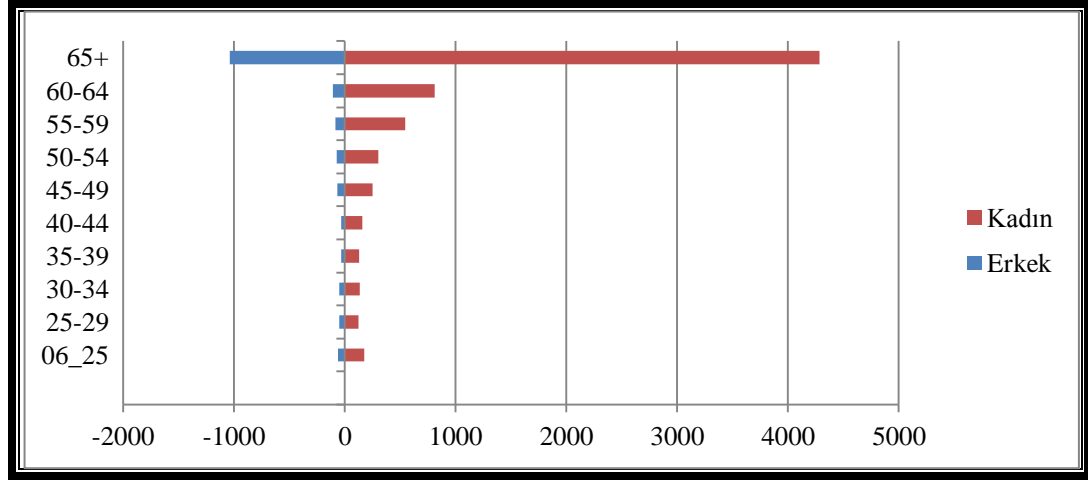
Cinsiyetlere göre Eğitim Durumu	Erkek	Kadın	Erkeklerin Oranı (%)'si	Kadınların Oranı (%)'si	Toplam	Toplam Nüfusta Oranı (%)'si
Okuma yazma bilmeyen	815	2620	23,73	76,27	3.435	10,1
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	2659	2762	49,05	50,95	5.421	16,0
İlkokul mezunu	7152	7082	50,25	49,75	14.234	42,0
İlköğretim mezunu	2894	2408	54,58	45,42	5.302	15,7
Ortaokul veya dengi okul mezunu	653	293	69,03	30,97	946	2,8
Lise veya dengi okul mezunu	1757	1337	56,79	43,21	3.094	9,1
Yüksekokul veya fakülte mezunu	434	229	65,46	34,54	663	2,0
Yüksek lisans mezunu	24	17	58,54	41,46	41	0,1
Doktora mezunu	12	13	48,00	52,00	25	0,1
Bilinmeyen	469	246	65,59	34,41	715	2,1
Toplam	16.869	17007	49,80	50,20	33.876	100,0

Kaynak: TÜİK**Şekil 22.** Araştırma Sahasında 6 Yaş Üstü Nüfusun Kasaba ve Köylerde Cinsiyete Göre Bitirdiği Eğitim Düzeyleri (TÜİK, 2010)

2011 yılında okullaşma oranının %97,1¹¹⁶ gibi yüksek bir değerde olduğu araştırma sahasında, okuma yazma bilmeyenlerin ve düşük eğitim seviyesinde olanların özellikle üst yaş grubunda olduğu görülmektedir. Nazilli'de okuma yazma bilmeyen 8.510 kişinin % 85'ini oluşturan 7.235 kişi, 50 yaş ve üzerindeki yaş gruplarındadır¹¹⁷. Bu durumda araştırma sahasında, eğitim seviyesi ve yaş grubu arasında ters bir orantının olduğu söylenebilir. Bunun en önemli nedenlerinin başında geçmiş dönemlerdeki ekonomik geri kalmışlık sebebiyle eğitimin belirli bir seviyeden sonra yapılamaması gösterilebilir. Ayrıca eğitim kurumlarının sayı ve nitelik bakımından günümüzdeki kadar iyi olmaması, ulaşım şartlarının bugünkü

¹¹⁶ Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011¹¹⁷ İstatistikler TÜİK 2010 verilerinden hesaplanmıştır.

kadar gelişmemiş bulunması ve eğitime daha az önem verilmesi ilkokuldan sonra eğitime devam edememenin en önemli sebeplerindendir.

Şekil 23. Eğitim İstatistiklerine Göre Okuma Yazma Bilmeyen Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı, TÜİK (2010)

Araştırma sahasındaki nüfus sayısının fazla olması, ilçedeki eğitim kurumlarının sayısının da fazla olmasına neden olmuştur. İlköğretim çağındaki öğrencilerin sayılarındaki artış ve 0-6 yaş döneminin kritik bir dönemi oluşturması, okulöncesi eğitimi almış öğrencilerin almayanlara göre bilişsel, duyuşsal ve psikomotor anlamda daha ileri olmaları sebebiyle okul öncesi eğitimin önemi her geçen gün artmaktadır¹¹⁸. Nazilli ilçesinde de bu alanda Türkiye'nin birçok ilçesine göre iyi sayılabilecek sayıda miktarda okul bulunmaktadır. 132,408 nüfuslu Nizip ilçesinin 95.600 nüfuslu ilçe merkezinde sadece iki okul öncesi eğitimi veren okul bulunmakta iken¹¹⁹, Nazilli'de ise bu sayı dördüttür. Başka bir ifade ile iki kat daha fazladır. Ayrıca 42 farklı ilköğretim okullunun da anasınıfı bulunmaktadır. İlçe genelinde 84 farklı şubede verilen okul öncesi eğitiminde, 107 öğretmen istihdam edilmekte ve 1477 öğrenci eğitim görmektedir (Tablo 57. ve Tablo 58.)

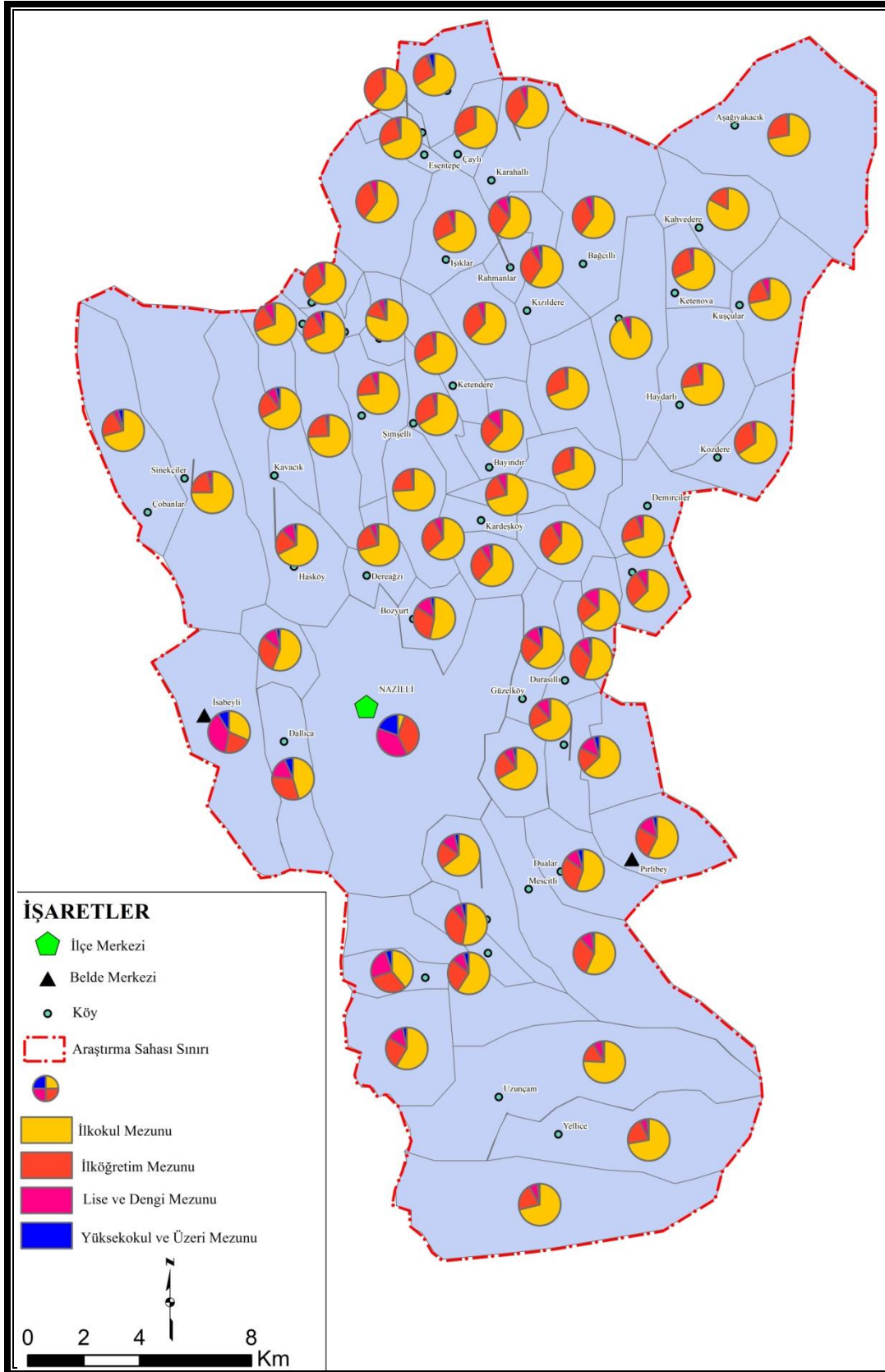
Tablo 57. Araştırma Sahasında Anaokullarında Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Dağılımı (2010)

Okul Adı	Derslik Say.	Şube Say.	Öğretmen Top.	Ücretli Öğretmen	Öğrenci Toplamı
Latife Hanım Anaokulu	7	10	14	5	206
Nazlı Kız Anaokulu	4	7	6	6	115
Özel Nazilli Gelişim Anaokulu	7	2	1	1	27
Özel Yunuslar Anaokulu	3	3	0	2	41

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı.

¹¹⁸ Fatma Çalışandemir, "Burdur İli Okulöncesi Öğretimi Öğretmenlerinin Uygulama Yeterlik Düzeyleri", (Isparta: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 1-6

¹¹⁹ Rıdvan Erdoğan, "Nizip İlçesinin Coğrafyası", (Erzurum: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011) s. 144

Harita 14. Nazilli İlçesinde Yerleşmelere Göre Bitirilen Eğitim Seviyesi, TÜİK (2010) .

Tablo 58. Araştırma Sahasında Ana Sınıfı Bulunan Okulların Öğrenci, Öğretmen Derslik Dağılımı (2010)*

Okul Adı	Derslik Say.	Şube Say.	Öğretmen Top.	Ücretli Öğretmen	Toplam Öğrenci	Okul Adı	Derslik Sayısı	Şube Say.	Öğretmen Top.	Ücretli Öğretmen	Toplam Öğrenci
Nahit Menteşe Kız Tek. Ve Mes. Lisesi	2	2	0	4	24	Isabeyli	1	1	1		21
Aksu İlköğretim Okulu	1	2	2		38	Işıklar	1	1	0	1	15
Ahmet Yesevi	1	1	1		15	İstiklal	1	1	1		10
Aşağıörencik	1	1	0	1	12	Koçlar	1	1	1		18
Aşağıyakacık	1	1	0	1	16	Müşerref Gündoğdu	1	1	1		24
Atatürk	1	2	2		37	Nahit Menteşe	1	1	1		17
Aydoğdu Adnan Menderes	1	3	2	1	32	Orhangazi	1	1	1		21
Bayındır	1	1	0	1	18	Ovacık	2	1	0	1	16
Bekirler	1	1	0	1	13	Pirlibey	1	1	1		14
Bereketli	1	1	0	1	11	Recebey	1	2	2		32
Beşyülül	2	3	4	1	77	Şehitler	1	2	2		42
Çapahasana	1	2	0	4	33	Sinekçiler İhsan İzgi	1	1	0	1	10
Cumhuriyet	2	2	2		53	Süleyman Efendi	1	1	1		18
Dalıca	1	1	1		20	Sümer	1	1	1		14
Demirciler	1	1	0	1	15	Turan	1	2	2		34
Esenköy	1	1	1		23	Vakıfbank	1	1	1		15
Fatih	2	4	4	2	109	Yavuz Selim	1	1	1		21
Gazi Mustafa Kemal	2	2	1	2	38	Yukarıörencik	1	1	0		4
Hamzalı	1	1	0	2	10	Zafer	2	2	2		53
Hasköy	1	1	0	1	11	Özel Aydınlık	2	2	2		42
Hisarcık	1	1	0	1	10	Özel Yüzyıl Bezci	3	3	3	2	32
GENEL TOPLAM							73	84	64	43	1477

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı.

Nazilli ilçesinde 2010 yılında köy, kasaba ve ilçe merkezinde 55 ilköğretim okulu bulunuyordu. Bu okulların 23'ü ilçe merkezine, 32'si ise kasaba ve köylere dağılmıştır. İlçe merkezindeki ilköğretim okullarında 772 öğretmen ve 13640 öğrenci bulunurken, kasaba ve köylerde bu sayı 241 öğretmen ve 2908 öğrenci şeklindeydi. Aynı yıl Türkiye'de genelindeki okullarda öğretmen başına 21 öğrenci düşüyordu¹²⁰. Nazilli'de ise 2011-2014 stratejik planındaki rakamlara göre öğretmen başına 16,3 öğrenci düşmektedir. Eğitimin sahadaki durumu incelenirken dikkat edilen diğer bir konu da dersliklerdeki öğrenci yoğunluğudur. Stratejik plana göre Nazilli ilçesinde ilköğretim kademesinde her dersliğe 23 öğrenci düşerken, Türkiye genelinde ise bu sayı 31 öğrenciye kadar çıkmaktadır¹²¹. Türkiye'de ve Nazilli ilçesinde ilköğretim kademesindeki öğrenci, öğretmen, derslik sayıları göz önüne alındığında, ilçede ilköğretim öğretmeni başına düşen öğrenci sayısının daha az olduğu ve dersliklere düşen öğrenci sayısının azlığından, Türkiye geneline göre eğitimin nispeten daha rahat koşullarda yapılabileceği anlaşılmaktadır.

* Nahit Menteşe Kız Teknik ve Meslek Lisesi dışındakiler ilköğretim okuludur.

¹²⁰ <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (20.08.2013)

¹²¹ <http://www.tuik.gov.tr/>

Tablo 59. Araştırma Sahasında İlçe Merkezinde Bulunan İlköğretim Okullarının Derslik, Şube, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (2010)

İlköğretim Okulu Adı	Derslik Sayısı	Şube Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Özel Eğitim Öğrencisi
Ahmet Yesevi	10	17	29	265	
Atatürk	13	24	36	311	
Aydoğdu Adnan Menderes	17	29	34	241	6
Beşeylül	29	56	83	862	9
Cumhuriyet	36	34	50	500	
Çapahasan	20	16	22	194	
Fatih	36	54	82	1002	
Gazi Mustafa Kemal	32	24	38	363	
İbn-İ Sina	8	8	11	99	
İstiklal	23	14	25	119	
Koçlar	18	11	14	98	
Müşerref Gündoğdu	22	24	27	168	2
Nahit Mentеше	20	19	29	173	
Orhangazi	42	38	47	507	
Özel Aydınlık	21	20	32	156	
Recebey İlköğretim	12	11	20	181	
Süleyman Efendi	9	8	12	66	
Sümer	11	10	17	88	
Şhitler	28	25	38	291	
Turan	24	20	33	273	
Vakıfbank	18	16	23	184	
Yavuz Selim	26	25	37	318	
Zafer	18	21	33	308	
TOPLAM	493	524	772	13640	17

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011-2014 Dönemi Stratejik Planı'ndan alınmıştır.

Tablo 60. Araştırma Sahasında Kasaba ve Köylerde Bulunan İlköğretim Okullarının Derslik, Şube, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları, 2010

İlköğretim Okulu Adı	Derslik Sayısı	Şube Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Aksu	9	8	8	132
Aşağıörencik	5	3	2	14
Aşağıyakacık	10	16	14	211
Bağcılı	5	5	3	20
Bayındır	8	8	12	194
Bekirler	3	5	2	40
Bereketli	3	3	1	10
Bozyurt	5	5	5	25
Çaylı	9	9	11	208
Çobanlar	2	3	1	24
Dalınca	6	5	6	68
Demirciler	11	8	15	145
Derebaşı Karıncalı Mahallesi	1	3	1	12
Derebaşı Y.Dere	2	3	1	12
Esenköy	15	14	21	259
Esentepe	1	3	1	17
Gedik	1	3	1	13
Güzelköy	5	5	5	39
Hamzalı	9	8	12	73
Hasköy	11	8	13	195
Hisarcık	4	4	2	35
Isabeyli	18	15	20	321
Işıklar	6	5	5	57
Ketendere	2	3	2	14
Kızıldere	8	10	13	181
Kozdere	2	3	2	18
Ovacık	12	8	9	171
Ovacık Küplü Mah.	1	3	1	8
Özel Yüzyıl Bezci	19	10	27	145
Pirlibey	9	8	12	135
Sinekçiler İhsan İzgi	8	8	12	90
Yukarıörencik	2	3	1	22
KASABA VE KÖY TOPLAMI	212	205	241	2908
GENEL TOPLAM	705	729	1013	16548

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı.

Geçmişte köylerin hemen hemen tamamından ilkokul seviyesinde okul bulunuyordu. Taşınalı eğitim sistemi ile bu okulların bir kısmı kapatılmıştır. Taşınalı eğitimin gelişmesi ile birlikte merkezi özellik taşıyan yerleşmelere, okul imkânlarının gelişmiş olduğu köylere, kasaba ve ilçe merkezine yakın yerleşmelerden araçlar ile öğrenciler getirilmektedir. 43 farklı köyden 1569 öğrenci Aksu, Aşağıyakacık, Bayındır, Çaylı, Demirciler, Esenköy, Hasköy, Ovacık, Kızıldere Koçlar, Pirlibey, Müşerref Gündoğdu ve Aydoğdu Adnan Menderes İlköğretim okullarına hergün ulaştırılmaktadır (Tablo 61.).

Tablo 61. Araştırma Sahasında Taşınalı Eğitim Yapılan Köyler ve Merkez Okullar (2011)

Merkez Okul Adı	Taşınan Yerleşmenin Adı	Öğrenci Sayısı	Merkez Okul Adı	Taşınan Yerleşmenin adı	Öğrenci Sayısı
Aksu	Esentepe köyü	35	Esenköy	Beyirli Köyü	38
	Aşağıyakacık Köyü Çakıcılar Mah.	16		Hamidiye Köyü	21
Aşağıyakacık Köyü Çobanlar Mah.	20	Beyirli Köyü Orta Mahalle		30	
Aşağıyakacık Köyü Damarası Mah.	16	Toygar Köyü		31	
Aşağıyakacık Köyü Derebaşı Mah.	15	Uzunçam Köyü ve Kalaycılar Mah.		45	
Aşağıyakacık Köyü Eranşah Mah.	18	Yellice Köyü		20	
Aşağıyakacık Köyü Hacı Hüseyimler Mah.	19	Hasköy		Kaşıkçılar Köyü	17
Aşağıyakacık Köyü Hafızlar Mah.	12			Kavacık Köyü	28
Aşağıyakacık Köyü Karaköseler Mah.	11			Samailli Köyü	46
Aşağıyakacık Köyü Orta Mah.	24			Çobanlar Köyü	37
Aşağıyakacık Köyü Osman Çukuru Mah.	4	İsabeyli	İsabeyli Kasabası Yeşildere Mah.	21	
Aydoğdu Adnan Menderes	Apaclar Köyü		14	Kızıldere	Bağcılı Köyü
	Aşağıörencik Köyü	20	Bağcılı Köyü Çatak ve Omarlar Mah.		11
	Bozkurt Köyü	10	Bağcılı Köyü Kırköy ve Kutluca Mah.		18
	Çatak Köyü	23	Bağcılı Köyü Kurusekiz Mah.		16
	Dereazgı Köyü	12	Bekirler Köyü		23
	Eyçelli Köyü	20	Kızıldere Köyü Gülağaçderesi ve Akkaya Mah.		14
	Şimselli Köyü	12	İşıklar Köyü		25
	Şimselli Köyü Tuzak mah.	9	Bekirler Köyü Karamsar Mah.		9
	Yukarıörencik Köyü	26	Rahmanlar Köyü		25
	Bayındır	Gedik Köyü	30		Koçlar
Gedikaltı Köyü		14	Bereketli ve Güzelköy	18	
Hisarcık Köyü		30	Durasılı Köyü	8	
Ketendere Köyü		25	Hamzalı Köyü	21	
Kocakesik Köyü		18	Sevindikli Köyü	8	
Kocakesik Köyü Künepe mah. ve Kardeşköy		17	Sailer Köyü	19	
Çaylı	Akpınar Köyü	18	Müşerref Gündoğdu	Yalınkuyu Köyü	27
	Derebaşı Köyü Abacılar Mah. ve Osmanlar Mah.	17		Dallica Köyü	24
	Derebaşı Köyü Kasaplar Mah.	10		Ocaklı Köyü	74
	Derebaşı Köyü Yavansu Mah.	33	Ovacık	Sinekçiler köyü Eskiköy Mah. ve Akçakavak Mezr.	9
	Yukarıdere Köyü	28		Ovacık Köyü Küplü Mah.	22
	Karahallı Köyü	27		Ovacık Köyü Doğandere Mah.	11
	Karahallı Köyü Börten Mah.	9		Kahvederesi Köyü	17
	Karahallı Köyü Yatalan Mah.	13		Ketenova Köyü ve Göcekli mah.	21
Yukarıdere Köyü Yıkıklık Mah.	5	Pirlibey	Dualar Köyü	19	
Çamköy	13		Yazırlı Köyü	14	
Haydarlı Köyü	19		Mescitli Köyü	19	
Demirciler	Kozdere Köyü	32	Toplam	43	1569
	Kuşçular Köyü	12			

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı.

Araştırma sahasında orta öğretim seviyesinde eğitim veren kurumlar, 9 lise ve 5 mesleki teknik lisedir. Tamamı ilçe merkezinde bulunan liselerin toplam 8374 öğrencisi bulunuyordu. 349 derslikte 596 öğretmen tarafından verilen eğitim hizmetlerinde derslik başına 24 öğrenci, öğretmen başına ise 14 öğrenci düşmektedir (Tablo 62.).

Tablo 62. Genel ve Mesleki Teknik Liselerin Okul-Derslik-Öğrenci ve Öğretmen Durumu (2009-2010 Öğretim Yılı)

İlçe Adı	Genel Lise					Mesleki ve Teknik Lise				
	Okul Sayısı	Şube Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Şube Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Nazilli	9	184	183	4.298	319	5	166	102	4.076	277

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı'ndan derlenmiştir.

Tablo 63. Araştırma Sahasında Bulunan Okul Dışı Özel Öğretim Kurumları

Kurum Türü	Kurum Sayısı	Kurs Grup Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı			Toplam Öğretmen Sayısı		
			E	K	T	E	K	T
Motorlu Taşıt Sürücü Kursu	9	268	3187	1045	4232	61	19	80
Dershane	12	252	1875	1955	3830	109	107	216
Muhtelif Kurslar	5	73	665	953	1618	9	12	21
Genel Toplam	26	593	5727	3953	9680	179	138	317

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011'den derlenmiştir.

Nazilli'de ilk ve ortaöğretim kurumları ile yüksek öğretim kurumlarında verilen eğitim ve öğretimin yanısıra yaygın eğitim kurumları ve çeşitli kurslarda da eğitsel faaliyetler sürdürülmektedir. Üniversiteye giriş sınavına hazırlık için açılmış dershaneler, sürücü kursları, mesleki eğitim merkezleri sahada önemli sayıda öğrenciye hizmet vermektedir. Söz konusu kurumları bir halk eğitim merkezi, bir mesleki eğitim merkezi, 9 sürücü kursu, 12 dershane, 5 de farklı alanlarda açılmış kurs oluşturmaktadır (Tablo 64. ve Tablo 65.).

Tablo 64. Halk Eğitim Merkezinde Verilen Kurs, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Nazilli	Kurum Sayısı	Kurs Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
			E	K	T	E	K	T
1	273	273	3261	2615	5876	30	35	65

Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011'den derlenmiştir.

Halk eğitim merkezinde, 2011 yılında 273 farklı kurs açılmıştır. Bu kurslarda 2011 yılında 65 öğretmen görev yapmış ve toplamda 5876 öğrenci faydalanmıştır (Tablo 64.). Sektörlerin işgücü taleplerini teknik ve mesleki açıdan donanımlı kalifiye elemanlarla karşılamak, mezunlarını meslek sahibi yapmak, ulusal ve uluslararası standartlarda yeterliliğe sahip iş gücünü yetiştirmek gibi amaçlarla¹²² 19/06/1986 tarihli ve 19139 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3308 nolu kanunla Türkiye'de Çıraklık ve Mesleki Eğitim okulları açılmaya başlanmıştır¹²³. Amacından da anlaşılacağı üzere kalfa ve çırak yetiştiren bu tip okullardan olan Nazilli Mesleki

¹²² <http://mtegm.meb.gov.tr/www/misyon-ve-vizyonumuz/icerik/210> (11.07.2013)

¹²³ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> (11.07.2013)

Eğitim Merkezi, yeni sanayi sitesindeki binasında 2011 yılında 412 çırak 215 kalfa yetiştirmiştir (Tablo 65.).

Tablo 65. Mesleki Eğitim Merkezi Öğrenci, Öğretmen, Kurs Sayıları

Nazilli	Kurum Sayısı	Çıraklık Kurs sayısı	Çırak Sayısı			Kalfalık Kursu	Kalfa Sayısı			Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
			E	K	T		E	K	T	E	K	T	E	K	T
1		34	412	28	440	38	215	15	225	627	38	665	28	4	32

Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011'den derlenmiştir.

İlçede 2011 yılında, 268 farklı grupta 4.232 kişiye ehliyet kursu verilmiştir. Nazilli ilçesindeki 9 farklı kurumda verilen kurslarda, 80 öğretmen istihdam edilmiştir. Bunun dışında bilgisayar, yabancı dil ve üniversite giriş sınavlarına hazırlık amacıyla açılmış 17 farklı dersane ve kurs, Nazilli nüfusunun eğitim ihtiyaçlarına hizmet vermekte ve önemli de bir istihdam alanı oluşturmaktadırlar. Bu tip kurs ve dersanelerde 237 öğretmen görev yapmakta ve 5448 öğrenci eğitim almaktaydı (Tablo 63.).

Nazilli'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlar dışında, Adnan Menderes Üniversitesi'ne bağlı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Nazilli Meslek Yüksek Okulu, Sağlık Meslek Yüksek Okulu ve Devlet Konservatuvarı bulunmaktadır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan başka bir eğitim kurumu da Nazilli Polis Meslek Yüksekokulu'dur(Tablo 66.). Fakülte ve yüksekokullarda 7430 öğrenci lisans ya da ön lisans programlarında eğitim görmektedir. Bunların dışında 253 öğrenci de lisansüstü programlara kayıt yaptırmıştır.

Tablo 66. Nazilli İlçesindeki Yüksek Öğretim Kurumlarının Durumu

Fakülte	1
Yüksekokul	4
Araştırma ve Uygulama Merkezi	1
Devlet Konservatuvarı	1

Kaynak: Arazide Yapılan Mülakatlar ve 2012 yılı Brifing Raporlarından derlenmiştir

Araştırma sahasındaki en önemli yüksek öğretim kurumu, İsabeyli kasabasındaki yerleşkesinde eğitim öğretime devam eden Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'dir. Dokuz farklı bölümde 4381 öğrencinin eğitim gördüğü fakülte, Nazilli ekonomisi için de oldukça önemli bir yere sahiptir (Tablo 67.).

Tablo 67. Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrenci, Öğretim Elemanı ve Personel Dağılımı, 2011-2012

Bölüm Adı	Öğrenci Sayısı	Öğretim El. Sayısı	İdari Personel Sayı.	Diğer Personel
İktisat	994	15	-	-
İşletme	793	17	-	-
Maliye	1054	11	-	-
Uluslar Arası İlişkiler	567	8	-	-
Kamu Yönetimi	686	8	-	-
Sosyal Hizmetler	287	1	-	-
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler	-	3	-	-
Ekonometri	-	1	-	-
Uluslar Arası Ticaret ve Finans	-	3	-	-
TOPLAM	4381	67	16	7

Kaynak: Brifing raporları ve arazide yapılan gözlemler.

Nazilli'de Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İsabeyli yerleşkesinde bulunurken, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Nazilli Meslek Yüksekokulu, Sağlık Meslek Yüksekokulu ve Devlet Konservatuvarı eski Sümerbank Basma Fabrikası'nın yerine kurulan Sümer Kampüs alanında ve Sümer park alanında faaliyet göstermektedir. Sümer Kampüs alanı içinde en fazla öğrenci, akademik ve idari personele sahip yüksekokul, Nazilli Meslek Yüksekokulu'dur. 1884 öğrencisine 17 farklı programda eğitim-öğretim veren yüksek okulda, 52 personel görev yapmaktadır(Tablo 68.).

Tablo 68. Nazilli Meslek Yüksekokulu Öğrenci, Öğretim Üyesi, Personel Dağılımı, (2011-2012 öğretim yılı)

Bölüm Adı	Programın Adı	Öğrenci Sayısı	Akademik Personel	İdari Personel	Ücretli ve geçici personel
İktisadi ve İdari Programlar	Dış Ticaret	176	10	6	36
	Dış Ticaret (İ.Ö.)	147			
	Bankacılık *	29			
	Bankacılık (i.ö.) *	8			
	Bankacılık ve Sigortacılık	233			
	Bankacılık ve Sigortacılık (i.ö.)	214			
	Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası	166			
	Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası (İ.Ö.)	147			
	İşletme Yönetimi	147			
	İşletme Yönetimi (İ.Ö.)	147			
	Lojistik	151			
Lojistik (İ.Ö.)	151				
Teknik Programlar	Tekstil*	19			
	Tekstil (İ.Ö.)	4			
	Tekstil Teknolojisi	109			
	Tekstil Teknolojisi (İ.Ö.)	21			
	Mobilya ve Dekorasyon	6			
TOPLAM		1884			

Kaynak: Arazide yapılan mülakatlarda ve Brifing Raporları'ndan derlenmiştir.

Sümer park alanı içinde eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunan Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu 566 öğrencisi ve 28 kişilik akademik ve idari personeli

ile ilçesinin diğer önemli eğitim kurumlarından. 2009 yılında Nazilli’de bulunan binasında eğitime başlayan yüksekokulun, Aydın merkeze taşınma ihtimali bulunmaktadır.

Tablo 69. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrenci, Öğretim Üyesi, Personel Dağılımı, (2011-2012 öğretim yılı)

Bölüm Adı	Öğrenci Sayısı	Akademik Personel	İdari Personel	Ücretli ve geçici personel
Antrenörlük Eğitimi	256	-	-	-
Rekreasyon	95	-	-	-
Beden Eğitimi ve Spor Öğrt.	168	-	-	-
Spor Yöneticiliği	47	-	-	-
TOPLAM	566	12	7	9

Kaynak: Arazide yapılan mülakatlar, Brifing raporları 2012.

Sayı bakımında çok fazla öğrencisi olmasa da sahadaki eğitsel faaliyetlerde önemli bir yeri olan diğer bir eğitim kurumu da Sağlık Meslek Yüksek Okulu’dur. Yüksekokulda 50 öğrenci eğitim almakta olup, 4 idari 4’üde akademik olmak üzere 8 personel görev yapmaktadır.

Türkiye’de il merkezleri, metropol ilçeler dışında bir ilçede faaliyet gösteren tek konservatuar Nazilli’de bulunmaktadır. Öğrenci sayısı ve akademisyen bakımından çok fazla bir öneme sahip olmasa da kentin kültürel kimliğine ve eğitimine katkı sağlamaktadır. Toplam dokuz öğrencinin kayıtlı olduğu konservatuar, Sümer yerleşkesi içinde eğitim öğretime devam etmektedir. Konservatuarda dördü akademik, biri idari, biri de geçici olmak üzere altı personel görev yapmaktadır (Tablo 70.).

Tablo 70. Devlet Konservatuvarı Öğrenci, Öğretim Üyesi, Personel Dağılımı, 2011

SANAT DALLARI		Öğrenci Sayısı	Akademik Personel	İdari Personel	Ücretli ve geçici personel
Piyano Anasanat Dalı	Piyano Sanat Dalı	9			
Yaylı Çalgılar Anasanat Dalı	Keman Sanat Dalı				
	Viyola Sanat Dalı				
	Viyolonsel Sanat Dalı		4	1	1

Kaynak: Kurumlarda yapılan mülakatlar, Brifing Raporları 2012.

Araştırma sahasında Adnan Menderes Üniversitesi bünyesindeki fakülte ve yüksekokullar dışındaki başka bir yüksekokul da 1982’de kurulan Polis Meslek Yüksekokulu’dur. Okul 2011 yılından sonra yüksekokul binalarının yenilenmesi nedeniyle, öğrenci alımına ara vermiştir. Ancak kurulduğu günden bugüne kadar yetiştirdiği 14.448¹²⁴ öğrenci ile bölge ekonomisi ve ülke iç güvenliğinde önemli bir yere sahiptir. Nazilli Polis Meslek Yüksek Okulu’nda 2011 yılında 540 öğrenci

¹²⁴ Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Raporları, 2012

eğitim alırken, 9 akademik, 73 idari ve 41 diğer görevlerde çalışan personel görev yapıyordu.

2.1.6. Nüfusun Sağlık Durumu

Nazilli ilçesinde sağlık hizmeti veren resmi sağlık kurumlarını, Ana ocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Merkezi, Verem Savaş Dispanseri, Halk Sağlığı Laboratuvarı, 112 Acil Yardım İstasyonları,15 Aile Sağlığı Merkezi, Nazilli Devlet Hastanesi, Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi oluşturmaktadır.

Nazilli ilçesinde büyük bir nüfus kitlesinin varlığı, sağlık sektörünün önemli bir ekonomik faaliyet olarak gelişmesini sağlamıştır. Araştırma sahası içinde bulunan özel sağlık kurumları Referans Hastanesi, Nazilli Göz Merkezi, Özel Nazilli Ege Göz Merkezi ve Özel Volaka Diyaliz Merkezi'dir.

İlçe genelindeki en önemli sağlık kurumu Nazilli Devlet Hastanesi'dir. Hastane 1952 yılında doğum evi olarak kurulmuş ve 2008 yılında ilçedeki diğer bir hastane olan Adnan Menderes Devlet Hastanesi ile birleşerek, merkez ana bina ve ek bina ile 405 yatak kapasitesine ulaşmıştır. Nazilli Devlet Hastanesi 26754 m² kapalı alanda hizmet vermektedir. Aydın ilinin en büyük devlet hastanesi olma özelliğindeki hastanede Dâhiliye, Genel Cerrahi, Ortopedi, Beyin Cerrahisi, Kulak Burunboğaz, Göz, Üroloji, Göğüs Cerrahisi, ocuk Hastalıkları, Göğüs Hastalıkları, İntaniye, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Hematoloji, Kardiyoloji, Nöroloji, Cildiye, Fizik Tedavi, Psikiyatri, Kalp ve Damar Cerrahisi olmak üzere 19 farklı branşta tedavi hizmeti verilmektedir¹²⁵. İlçedeki en önemli sağlık kurumu olan hastane Aydın ilinde Köşk ilçesinin doğusundaki ilçelerin tamamına hitap eden önemli bir sağlık kuruluşudur. Buradan ilçenin sağlık hizmetleri açısından il genelinde önemli bir etki alanına sahip olduğu söylenebilir.

Nazilli Devlet Hastanesi'nde 2011 yılında 87'si uzman olmak üzere toplam 107 hekim görev yapıyordu. Aynı yıl hastanede 256 ebe ve hemşirenin yanında 3 de psikolog görev yapmaktaydı. Bunların dişında hastanede görevli personel sayısı 219 kişidir.

¹²⁵ <http://www.nazillidh.gov.tr/> (29.03.2013)

Tablo 71. Nazilli Devlet Hastanesi Personel Durumu

Unvanı	Personel Sayısı	Unvanı	Personel Sayısı
Uzman Tabip	87	Toplam Sağlık Tek.	26
Pratisyen Tabip	20	Tıbbi Sekreter	11
Hemşire	190	Laboratuar Tek.	23
Ebe	66	Röntgen Tek.	24
Diş Tabibi	---	Anestezi Tek.	14
Eczacı	4	Diğer Personel	117
Psikolog	3	Asistan	2
		Genel toplam	587

Kaynak: Nazilli 2012 Brifing Raporu, <http://www.nazillidh.gov.tr/> (29,03,2013)

Nazilli Devlet Hastanesi bünyesinde farklı ünitelerde 2010 yılında 9.759, 2011 yılında ise 10.071 ameliyat gerçekleştirilmiştir. Aynı yıllarda sırasıyla 810.671 ve 909.789 hasta muayene edilmiştir. Tüm polikliniklerinde uzman doktor bulunan hastane, 405 yatak kapasiteli olup, hastanede yatak doluluk oranı % 72 civarındadır. Bahsi geçen yılların ilkinde 22.463 hasta, ikincisinde ise 26.421 hasta yatarak tedavi hizmetlerinden yararlanmıştır¹²⁶.

Bölgedeki yoğun nüfus, hastaneyi mekân olarak iyi hizmet veremez hale getirmiştir. Bu nedenle ağız sağlığı hizmetleri ayrı bir bina inşa edilerek burada hizmet vermeye başlamıştır. 2010 yılında 12 diş hekiminin hizmet verdiği merkezde, 7 hemşire, 8 diş teknisyeni, 1 röntgen teknisyeni ve bunların dışında 32 yardımcı personel çalışıyordu.

Araştırma sahasında mülakatların yapıldığı dönemde devlet hastanesi ve ASM'ler dışındaki sağlık kuruluşlarında 71 doktor 105 ebe ve hemşire görev yapıyordu. Bu doktorların 12'si diş hekimi, 7'si pratisyen hekim, kalan 52 doktor ise uzman hekim statüsündedir. İlçe genelinde devlet hastanesi dışındaki kurumlarda çalışan toplam personel sayısı 412'dir. Bu kurumlardan en önemlisi özel sektör tarafından işletilen Referans Hastanesi'dir. 2011 yılında hizmet vermeye başlayan kurum, 5.000 m² kapalı alanda hizmet vermektedir ve 63 yatak kapasitesine sahiptir¹²⁷.

Türkiye'de birinci basamak sağlık hizmetlerinin kolaylaştırılması, koruyucu sağlık hizmetlerinin düzgünce yapılabilmesi, sağlık kayıtlarının tutulması gibi

¹²⁶ Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporlarından derlenmiştir.

¹²⁷ <http://www.referanshastanesi.com/default.asp> (30.12.2013), ve yerinde yapılan görüşmelerden sağlanan veriler.

amaçlarla 09.12.2004 tarihli 25665 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 5258 nolu Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanunla¹²⁸ aile hekimliği uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulama ile araştırma sahasında bulunan 15 aile sağlığı merkezinde 2011 yılında 42 aile hekimi çalışıyordu. Aile sağlığı merkezlerinin (ASM) biri cezaevinde olmak üzere, 10’u ilçe merkezinde bulunmaktadır. İlçe merkezindeki ASM’ler Arslanlı, Zefer, Çapahasan, Yıldıztepe, Yeşilyurt, Cumhuriyet, Yeşil mahalle ve cezaevindedir. İlçe merkezi dışındaki ASM’ler ise İsabeyli, Pirlibey, Demirciler, Esenköy ve Kızıldere’ye dağılmıştır.

Tablo 72. Devlet Hastanesi Dışındaki Sağlık Kuruluşlarının Personel Durumu

Kurumun adı	Doktor	Pratisyen	Hemşire-Ebe	Sağlık Tekniker ve Teknisyeni	Diğer	Toplam
Ege Göz Merkezi*	4		2	2	6	14
Nazilli Göz Merkezi*	2	1	1	3	9	16
Halk Sağlığı Laboratuvarı*				1	4	5
Diş Hastanesi*	12		7	9	32	
Toplum Sağ. Pers.	13		11-21	12	27	60
Verem Savaş Dispanseri	1		7	1	5	84
AÇSAP Merkezi*	1		4-4	1	4	14
Halk Sağlığı Müd.				2	3	14
112 acil servisler	4		4	4	9	5
Özel Volaka Diyaliz Merkezi	1	3	11		13	21
Özel Referans Hastanesi	26	3	28-5		89	28

Kaynak: Nazilli Brifing Raporu, Arazi gözlemleri ve İlçe Sağlık Grup Başkanlığı verilerinden derlenmiştir.

Aile sağlığı merkezlerinde çalışan 42 doktorun 35’ i ilçe merkezinde, 7’si ise ilçe merkezi dışındaki sahalarda hizmet vermektedir. Kırsal alanlara sağlık hizmetinin daha iyi götürülebilmesi için ilçe merkezindeki Arslanlı, 3, 5 ve 8 nolu ASM’ler ile ilçe merkezi dışında kalan Pirlibey, İsabeyli, Demirciler, Esenköy ve Kızıldere ASM’lere bağlı çalışan hekimler 16 farklı köyde kurulan sağlık evlerinde yerinde sağlık hizmeti vermeye çalışmaktadırlar. Tablo 73’e bakıldığında 16 köyde bulunan sağlık evlerinin ebe mevcudiyeti, köylerin ilçeye ve aile sağlığı merkezine uzaklığı görülmektedir. Kavacık, Aşağıyakacık, Uzunçam, Aksu, Çaylı ve Işıklar köyleri dışındaki 10 köyde ebeler sağlık hizmeti vermektedir. İlçeye uzaklıkları 1 ilâ 36 km arasında değişen sağlık evlerinin bulunduğu 16 köye ve ilçe merkezi dışındaki 5 aile sağlığı merkezine bakıldığında, çevrelerine göre merkezilik özelliği bulunan yerler oldukları dikkat çekmektedir. Nüfusu fazla olan köylerin yanında ulaşım

¹²⁸ “Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun” (5258 S.K.) **Resmi Gazete** Sayı: 25665 (9 Aralık 2004 Perşembe)

* 2010 verileridir

yollarının kesiştiği (Kızıldere, Esenköy) ya da birkaç köyden birbirine yakın mesafede bulunanlardan bir tanesinin seçildiği görülmektedir (Tablo 73.).

Tablo 73. Nazilli İlçesinde Sağlık Evlerinin Bağlı Buldukları Aile Sağlık Merkezlerine Dağılışı, Uzaklığı ve Ebe Durumu, 2011

Sağlık Evinin Adı	ASM'nin adı	ASM'ye Uzaklık (km)	Ebe
Hasköy	Nazilli 3 Nolu	5	+
Aşağıörencik	Nazilli 8 Nolu	20	+
Kavacık	Nazilli3 Nolu	20	-
Bozyurt	Nazilli 5 Nolu	2	+
Güzelköy	Arslanlı	5	+
Hamzalı	Pirlibey	10	+
A. Yakacık	Demirciler	18	-
Dalıca	İsabeyli	1	+
Uzunçam	Esenköy	7	-
Beyerli	Esenköy	5	+
Aksu	Kızıldere	6	-
Çaylı	Kızıldere	18	-
Işıklar	Kızıldere	4	-
Yazırlı	Pirlibey	7	+
Sinekçiler	3 Nolu	14	+
Bayındır	Arslanlı	12	+

Kaynak: 2012 Brifing Raporlarından derlenmiştir.

Araştırma sahasında yaşlı nüfusun fazla olması ve bu nüfusun Alzheimer hastalığına yakalanma riskinin yüksek oluşu, yerel yönetimleri akademik danışmanlık yardımı almaya ve bu konuda düşünmeye sevk etmiştir. Dolayısıyla Nazilli'de Alzheimer hastalığına yakalanmış kişilerin sayısının her geçen gün artması hastalara yardım etmeyi zorunluluk haline getirmiştir. Nitekim 16 Mart 2009'da Nazilli'de kurulan Türkiye İleri Yaş Araştırma Merkezi(TİYAM) Kaymakamlık, Belediye ve Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji bölümünün ortak katkıları ile açılmıştır. Türkiye'nin ilk ileri yaş araştırma merkezinin Nazilli'de açılması bir tesadüfün eseri değil, bölgedeki demografik ve sosyolojik yapının bir gereği halini almıştır. Bu proje kapsamında ilçe merkezinde yaşlılıkta düşme kazalarını önlemek için dizayn edilmiş, ilk model ev yapılmıştır. TİYAM merkezi ve ofisleri kurulmuş, Alzheimer Hastaları ve Aileleri İçin Buluşma ve Danışmanlık Merkezi yapılmıştır.

Alzheimer Hastaları ve Aileleri İçin Buluşma ve Danışmanlık Merkezi çalışanlarından aldığımız bilgilere göre, ilçe genelinde 4800'e yakın Alzheimer hastası bulunmaktadır. Hasta sayısının çokluğu, bu hastalara yardım, hastalığın etkilerini geciktirme ve hasta yakınlarına hastalık ile ilgili gerekli bilgilerin verilebilmesi için Nazilli ilçesinde Alzheimer Hastaları ve Aileleri İçin Buluşma ve Danışmanlık Merkezi, Nazilli Belediyesi ve Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji

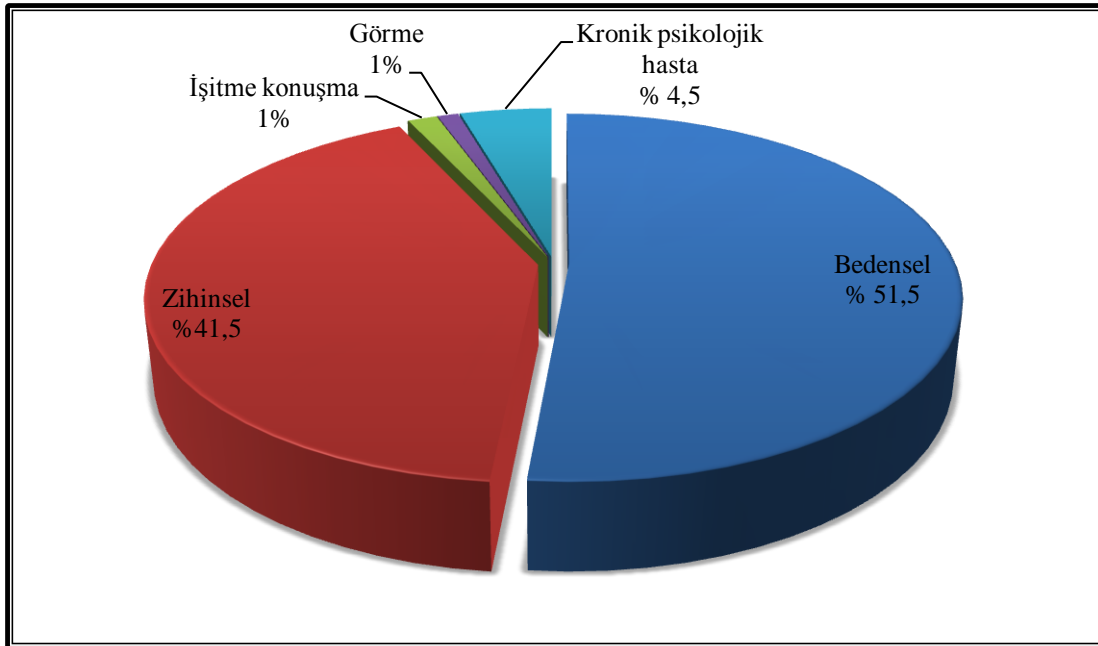
Bölümü işbirliği ile 04.04.2011 tarihinde Sümer park alanında hizmet vermeye başlamıştır. Mesai saatleri içerisinde günde 35 Alzheimer hastası düzenli olarak gelmekte, ve hastaların fiziksel ve sosyal ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır. Merkezde 1 acil tıp teknisyeni, 2 hemşire, 1 beden eğitimi öğretmeni, 1 sekreter ve 5 refakatçiden oluşan 10 kişilik bir ekip görev yapmaktadır¹²⁹. Araştırma sahasında 976 vatandaşımızın çeşitli türlerde bedensel ya da psikolojik engeli bulunmaktadır(Tablo 74.).

Sağlık hizmetlerinin yerinde ve yeterli personel ile yapılması kadar, bu hizmet sırasında ve sonunda ihtiyaç duyulan tıbbi malzeme ya da ilaçların temini de sektörün önemli bir ögesidir. Araştırma sahasında 76 eczane ve 16 optisyen ilaç, sağlık malzemesi ve gözlük temininde Nazilli ilçesinde hizmet vermektedir.

Tablo 74. Araştırma Sahasında Engelli Nüfusun Durumu

Engel durumu	Kişi sayısı	%'si
Bedensel	503	51,5
Zihinsel	405	41,5
İşitme konuşma	14	1,4
Görme	10	1,0
Kronik psikolojik hasta	44	4,5
Toplam	976	100,0

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı verileri.

Şekil 24. Araştırma Sahasında Engelli Nüfusun Durumu

¹²⁹ Buradaki veriler ve bilgiler arazi gezileri sırasında yapılan mülakat sonuçlarından derlenmiştir.

Foto 26. Türkiye İleri Yaş Araştırma Merkezi(TİYAM)

Foto 27. Alzheimer Hastaları ve Aileleri İçin Buluşma ve Danışmanlık Merkezinden Bir Görünüş.

Foto 28. Merkezde Verilen Hizmetlerden Bir Görünüm (Misafirlerin sosyalleşmesi sağlanmakta, kişisel temizliklerine de yardımcı olunmaktadır.)

Türkiye'de hekim başına düşen hasta sayısı 2011 yılında 587, 2010 yılında ise 591 idi¹³⁰. Saha gözlemleri sırasında ilçedeki pratisyen ve uzman hekimlerin toplam sayısı 166'ydı. Buna 42 aile hekimini de eklediğimizde toplam doktor sayısı 208'i bulmaktadır. Bu verilere göre doktor başına düşen nüfus yaklaşık olarak 704 kişidir. ASM'ler dışındaki kurumlarda uzman hekim sayısı 139 olan Nazilli'de, uzman hekim başına düşen nüfus ise yaklaşık 1054 kişiye çıkmaktadır. 2010 yılında Türkiye'de uzman hekim başına yaklaşık 1159¹³¹ hastanın düştüğü hesaplanırsa, araştırma sahasının toplam hekim başına düşen nüfus bakımından Türkiye ortalamasından daha iyi durumda, uzman hekim başına düşen nüfus açısından ise Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Ancak ülkemizin sağlık koşullarının gelişmiş ülke standartlarında olmadığı düşünülürse, yapılan bu istatistiksel değerlendirmenin göreceli olduğu unutulmamalıdır.

Araştırma sahasında yürütülen sağlık hizmetleri sırasında en yoğun karşılaşılan rahatsızlıklar kalp ve damar hastalıkları, kolesterol, hipertansiyondur. Ayrıca tarımsal üretim sırasında, özellikle meyve bahçelerinde düşme ve sakatlanmalar da sahada görülen rahatsızlıklardandır. Sahada sıkça görülen ve yöresel adı kuyruklu olan akrep sokması da özellikle yaz mevsiminde, kırsal sahalarda görülmektedir. Nazilli'inin sık nüfusu ve sağlık hizmetlerindeki bölgesel fonksiyonu nedeniyle, mekânsal sıkıntılar yaşanmaktadır. Poliklinik ve sağlık hizmetleri açısından ek binada fizik tedavi ve psikiyatri hizmetleri verilirken, diğer poliklinikler ana binada toplanmıştır. Ancak mevcut hastane ana ve ek binasında

¹³⁰ <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=4418&metod=IlgiliGosterge> (10.10.2013)

¹³¹ TÜİK, Türkiye İstatistik Yılığ 2011' den hesaplanmıştır. Bkz. TÜİK, **Türkiye İstatistik Yılığ 2011** (Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012)

sürdürülen hizmetler artık yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle ilçeye daha iyi sağlık hizmetleri vermek amacıyla 400 yataklı yeni bir hastanenin inşaatına başlanmıştır.

2.1.7. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Bir yerde yaşayan nüfusun sayı ve yoğunluğu, o bölgedeki arazi kullanımını doğrudan etkilemektedir¹³². Çünkü insan yaşadığı yakın çevreyi gerek yerleşme, gerekse ekonomik faaliyetlerle şekillendirmektedir. Çevre üzerinde bazen oluşturulan baskı ile zarar verilmekte, bazen de alınan koruma önlemleri ile sürdürülebilir bir düzen içerisinde doğal ve beşeri sistemin devamını sağlanmaktadır. Bu nedenle Nazilli'deki nüfusun yıllara göre değişimi, cinsiyet ve yaş oranları, sosyal özellikleri kadar mekândaki dağılışı, dağılışın sebepleri ve bunun ortaya çıkardığı sonuçlar, beşeri faaliyetlerin analizinde önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Araştırma sahasında nüfusun idari sınırlar içerisindeki dağılışı, Ege Bölgesi depresyon ovalarının genel nüfus dağılışı ile örtüşmektedir. Konuya Ege Bölgesi depresyonlarında nüfusun dağılışını ele alarak başlamakta fayda vardır. Ege Bölgesi'nde nüfus ve yerleşmelerin dağılışında temel etken reliyefdir¹³³. Reliyefin etkisiyle artan yükselti kırsal nüfusun geçim kaynağı olan tarım toprakları, iklim ve bitki örtüsü üzerinde tesirde bulunmakta, nüfusun dağılışında önemli bir aktör olmaktadır¹³⁴.

Ege Bölgesi'ndeki yoğun nüfus alanları daha çok Akdeniz ikliminin etkilerinin hissedildiği, tarımsal desenin geniş olduğu alüvyal çöküntü ovaları ile dağlık sahanın kesiştiği etek kısımlardadır^{135,136}. Ovaların kenarları boyunca yamaçların eteklerinde ve taraçalar üzerinde nüfus ve yerleşme ağı yoğunken, ovaların merkezi kısmındaki taşkın sahaları, bozuk drenajlı alanlar tenhadır¹³⁷.

¹³² Barış Taş, **Sandıklı İlçesinde Arazi Kullanımı ve Planlama Önerileri** (Ankara: Ümitofset Matbaacılık, 2010), s. 35

¹³³ Füsün Baykal ve Asaf Koçman, "Ege Bölgesinde Nüfusun Alansal Dağılışı ve Sorunları", **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 1 (1983), s. 103

¹³⁴ Ümit Sergün, "Türkiye'de Kırsal Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi**, Sayı 04: 7-16 (1993-1996), s. 7

¹³⁵ Baykal, F., Koçman, A., 1983, **Age.**, s. 103; Tanoğlu, A., 1966, **Age.**, s. 192

¹³⁶ Karıncalı Dağı'nın araştırma sahasında kalan kısımlarında yerleşmelerin ova kenarında tespil taneleri gibi dağıldığından bahsedilmektedir. Bkz. Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 71

¹³⁷ Nurten Günel, "Marmara ve Ege Bölgelerinde Kırsal Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı 28: 143-154 (1993), s. 149

Türkiye ortalamasının üstünde bir yoğunluğun görüldüğü bu kesimde yerleşme ve nüfusun kenarsal özelliği dikkat çekicidir¹³⁸.

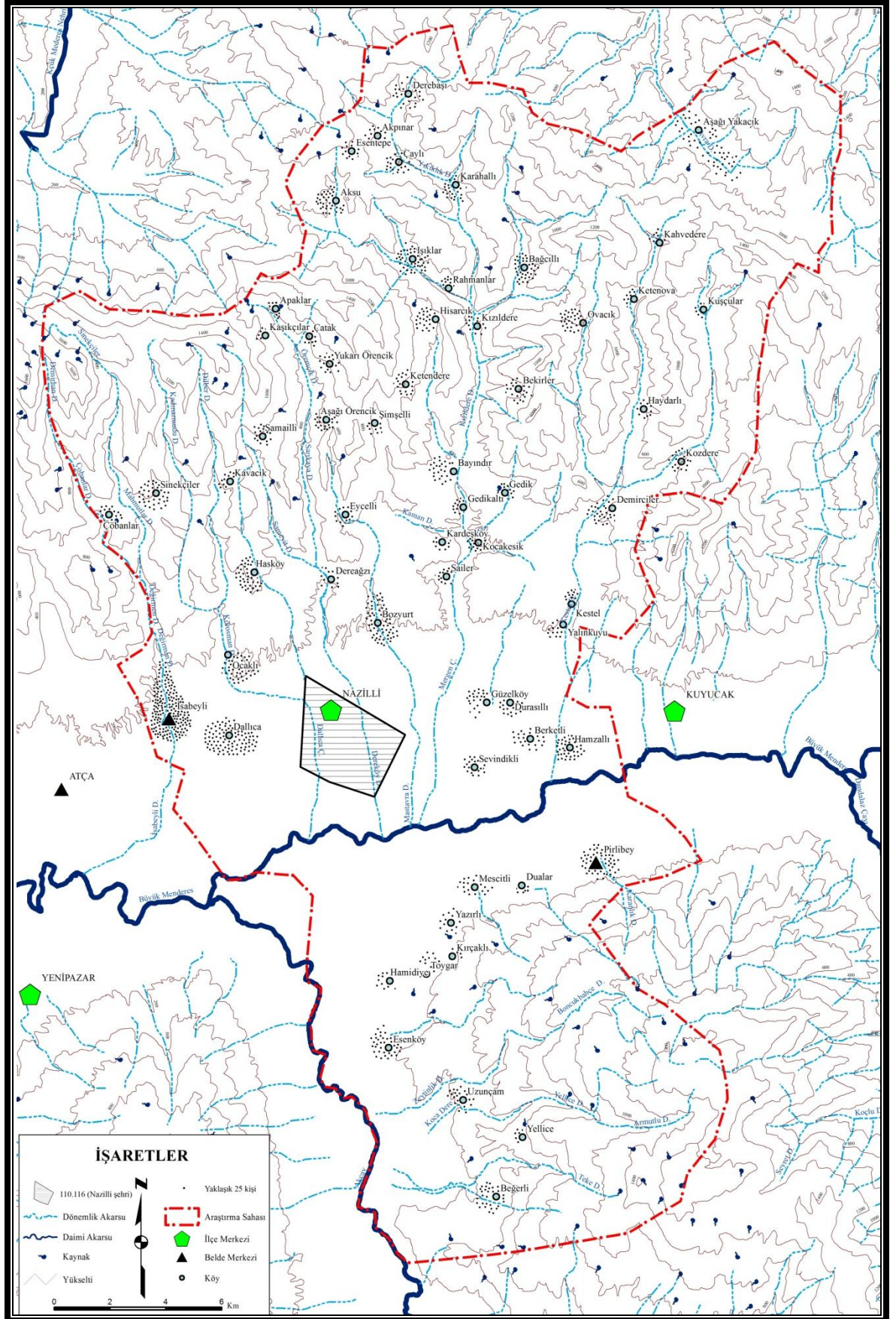
Nazilli'de Büyük Menderes grabeni içinde yer alan ilçe merkezi ile ova köyleri ve horstlar üzerinde yayılış gösteren kırsal yerleşmelerde nüfusun dağılışı genel hatlarıyla yukarıda bahsedilenler ile uygunluk göstermektedir. Nüfus Aydın Dağları ve Karıncalı Dağı ile ovanın kesiştiği sahada özellikle derelerin ağızlarındaki birikinti koni ve yelpazeleri üzerinde bir kuşak gibi sıklaşırken, Aydın Dağları'nın güneyindeki Tmolos depoları üzerinde engebeli arazilerde seyrekleşmektedir. Tmolos depolarının aşılıp, Aydın Dağları boyunca yükseldikçe, nüfusun vadiler boyunca genellikle kuzey güney istikametinde kurulu yerleşmeler boyunca dağıldığı görülmektedir. Eteklerde pamuk, incir, zeytin yetiştiren köylerde nüfus sık olmasına rağmen arızalı kısımlarda köyler küçülmekte nüfus seyrekleşmektedir¹³⁹.

Yeryüzünde nüfus dağılışı haritaları incelendiğinde, ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği ile nüfus dağılışının paralellik gösterdiği görülmektedir. Özellikle sanayinin geliştiği bölgeler nüfus dağılışı bakımından sık bölgelerdir¹⁴⁰. Araştırma sahasının içinde bulunduğu Aydın ili geneline bakıldığında Aydın, Kuşadası, Söke ve Nazilli'de nüfusun diğer ilçelerden daha fazla ve daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu merkezler içinde tarım, sanayi ya da hizmet sektörlerinden biri diğerinin önüne geçmekte ancak hepsinde ekonomik bir çeşitlilik hali görülmektedir. Harita 15. incelendiğinde nüfusun araştırma sahasının merkezi kısmında sıklaştığı görülecektir. Bunda Nazilli gibi kentsel fonksiyonlarını tamamlamış büyük bir merkezin burada yer almasının yanında, İsabeyli gibi kısmen şehirleşmenin görülmeye başladığı bir kasabanın ve ekonomik olarak iyi gelir getiren tarımsal bitkilerin yetiştirilebildiği, ürün ve faaliyet çeşitliliğinin bulunduğu yüksek nüfusa sahip kır yerleşmeleri etkilidir. Ovanın tarıma ayrılan merkezi kısmı dışında, yerleşmeye topografik olarak da bir engelin bulunmaması nüfusun bu kesimde yoğunlaşmasında etkili olmuştur.

¹³⁸ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 60

¹³⁹ Göney, S., 1975, *Age.*, s.271

¹⁴⁰ Tümertekin, E., 1969, *Age.*, s. 79

Harita 15. Nazilli İlçesinde Nüfusun Dağılışı (2010).

Nüfusu, coğrafi çevre ile münasebetleri bakımından inceleyen coğrafya çalışmalarındaki temel araştırma konularından biri de nüfus yoğunluğudur¹⁴¹. Nüfus yoğunluğu denince akla ilk olarak, toplam nüfusun arazi büyüklüğüne bölünmesiyle elde edilen aritmetik diğer adıyla global yoğunluk gelmektedir¹⁴².

Nazilli'de nüfus yoğunluğu açıklanmadan önce bağlı bulunduğu Aydın ili ve Türkiye genelinin nüfus yoğunluk durumunu kıyaslamak gerekir. Gerçekten de bu durum Nazilli'nin nüfus açısından çekim bölgesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Aydın ilinde nüfus yoğunluğu 2010 yılında 126, 2011 yılında ise 127'dir. Aynı yıllarda Türkiye'de km² ye düşen insan sayısı ise 96 ve 97 dir¹⁴³. Nazilli ilçesi ise km² ye düşen insan sayısı bakımından il geneli ve Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir değerdedir. 2010 yılında araştırma sahasında aritmetik nüfus yoğunluğu km² ye 221 kişi civarındaydı (Tablo 75.).

Tablo 75. Araştırma Sahasında Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu

Yıllar	Yüzölçümü (km ²)	Nüfusu	Yoğunluk (kişi/km ²)
1935	1360	60 404	44
1940	1360	68 720	51
1945	1593	68 011	43
1950	1593	79 936	50
1955	792	70 381	88
1960	660	64 731	98
1965	664	72.256	108
1970	664	77.230	116
1975	664	85.205	128
1980	664	94.790	143
1985	664	115.077	173
1990	664	121.762	183
2000	664	145.963	220
2010	664	146.543	221

Kaynak: TÜİK ve DİE sayım yıllıklarından hesaplanmıştır.

Nazilli'de pamuklu dokuma fabrikasının faaliyete geçmesiyle tesiste önemli bir işgücü ihtiyacı duyulmuş ve bu işgücün büyük kısmı göç yoluyla bölgeye gelenlerden sağlanmıştır. Sahanın zengin tarımsal çeşitliliği, eskiden beri gelişmiş olan ticaret sektörünün yanında fabrikanın ortaya çıkardığı bu istihdam ve çektiği göç sebebiyle Nazilli dönem dönem il merkezi olan Aydın'ı nüfus sayısı bakımından geçmiştir. İlçe km²ye düşen 221 kişilik nüfus yoğunluğu ile hâlâ bölgenin en kesif

¹⁴¹ Tanoğlu,A.,1966, **Age.**, s. 51

¹⁴² Tanoğlu,A.,1966, **Age.**, s. 51

¹⁴³ TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2010** (Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2011) s. 33

nüfuslu ilçelerindedir. DARKOT ve TUNCEL de bu durumu çeşitli sebeplere bağlamıştır. Nüfusun yoğun olmasında cumhuriyetin ilanından sonra bölgede pamuk çekirdeğini ayırma, yağlı tohumları sıkma, zeytin-zeytinyağı üretim tesisleri, incir kurutma atölyelerinin etkisine değinmişlerdir. Ekonomik canlılığın getirdiği avantajlar ile Aydın ve Nazilli'nin nüfusu hızla gelişmiş ve birbirleri ile yarışır hale gelmiştir; hatta 1940 ve 1965 yılları arasında özellikle Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın da etkisiyle Nazilli'nin nüfusu il merkezi olan Aydın'dan yüksek olmuştur şeklinde yorumlamışlardır¹⁴⁴.

Nazilli ilçesi, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden, Koyulhisar(14 kişi/km²)¹⁴⁵, İkizdere (6,3 kişi/km²)¹⁴⁶ ile karşılaştırılırsa nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Türkiye'nin aritmetik nüfus yoğunluğunun iki katından fazla bir değere sahip olan araştırma sahasının, Aydın ili ortalamasının (126 kişi/km²) çok üzerinde olmasındaki en önemli sebep, ilçe merkezinde yer alan büyük nüfus kitlesidir. 2008 yılında yapılan revizyon imar planına göre 20,10 km² alanın 4,17 km² si meskündışı sahalar olarak, 15,93 km^{2*} alan ise şehirselle alan olarak belirtilmiştir. Buna göre Nazilli ilçe merkezinde aritmetik nüfus yoğunluğu 6.912 kişidir.

Ege Bölgesi'nde nüfus yoğunluğunun özelliği, birim alana düşen insan sayısının çokluğundan ziyade tarımsal alandan faydalanan nüfusun giderek artmasıdır¹⁴⁷. Bu baskının bölgede en çok hissedildiği idari birimlerden biri de Nazilli'dir. Tarım arazileri üzerinde oluşan baskının anlaşılabilmesi amacıyla, aritmetik nüfus yoğunluğundan daha açıklayıcı olan fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluklarına bakılabilir. Fizyolojik nüfus yoğunluğu ve tarımsal nüfus yoğunluklarının hesaplanabilmesi için, ilkinde toplam nüfus tarım alanlarına ikincisinde ise kırsal nüfus tarım alanlarına oranlanmaktadır¹⁴⁸. İlçe genelinde ekilidikili arazilerin toplam alanı 30.718 ha'dır¹⁴⁹. Buna göre Nazilli'de fizyolojik yoğunluk km²'ye 477, tarımsal yoğunluk km²'ye 118 kişi şeklindedir. Bu haliyle fizyolojik nüfus yoğunluğunun, yüksek olan aritmetik nüfus yoğunluğundan çok

¹⁴⁴ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 60-61

¹⁴⁵ Karadeniz, V, 2011, *Age.*, 119

¹⁴⁶ Coşkun, O., 2010, *Age.*, s. 72

* Kentin alanı 2008 yılında yapılan revizyon imar planına göredir; Arslanlı mahalleleri alana dahil değildir.

¹⁴⁷ Baykal, F., Koçman, A., 1983, *Age.*, s. 106

¹⁴⁸ Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, *Age.*, s. 339-340; Doğanay, H., 1994, *Age.*, s. 207-208

¹⁴⁹ Tarım İlçe Müdürlüğü, 2010, Brifing Dosyası'ndan faydalanılmıştır.

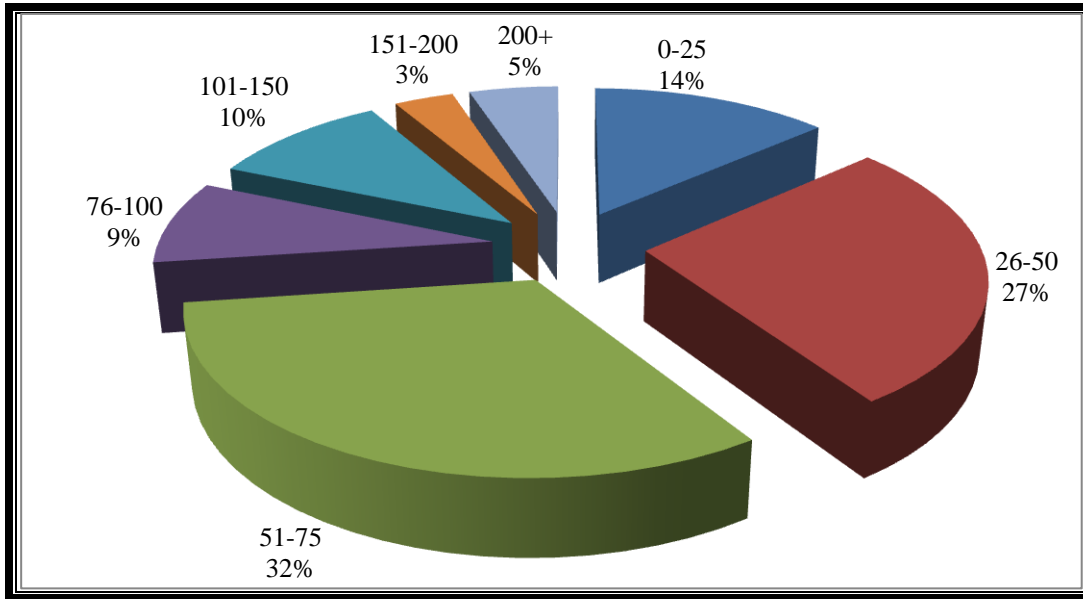
daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca tarımsal nüfus yoğunluğu ile fizyolojik nüfus yoğunluğu arasında da dengesizlik göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların en büyük sebebi kırsal nüfus miktarından çok fazla olan şehir nüfusudur.

Nüfus yoğunluklarının kasaba ve köy yerleşmelerindeki dağılımına bakıldığında en çok rastlanılan nüfus yoğunluk grubu 34 yerleşme birimi ile km^2 'ye 25 ilâ 75 kişinin düştüğü yerlerdir (Tablo 76.). Araştırma sahasında üç köy yerleşmesinde görülen km^2 'ye 200'ün üzerindeki nüfus dikkat çekicidir. Bu sebeple en az yoğun ve en yoğun nüfuslu yerleşme merkezlerini incelemekte fayda vardır.

Tablo 76. Nazilli İlçesinde Kasaba ve Köylerin Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Dağılımı, (2010)*

Nüfus Yoğunluğu Grupları	Kasaba ve Köy Sayısı
0-25	8
26-50	16
51-75	19
76-100	5
101-150	6
151-200	2
200+	3

Kaynak: TÜİK, ADNKS sonuçları.

Şekil 25. Nazilli İlçesinde Kasaba ve Köylerin Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Dağılımı, (2010).

Kasaba ve köylerdeki nüfus yoğunluğunu gösteren tablo incelendiğinde en yüksek değerlere sahip köylerin Dallica ($260,8 \text{ kişi/km}^2$) ve Bozyurt ($253,5 \text{ kişi/km}^2$) olduğu görülmektedir (Tablo 77.). Bu köylerin km^2 ye 200'ü aşan nüfus

* Yüzölçümleri tam belirli olmayanlar tabloya eklenmemiştir.

yoğunluklarında, konumlarının kent merkezine yakın olması ve ovalık sahada geniş arazilerinin bulunması esas faktördür. Yine ilçe merkezine çok yakın olan ve km² ye 233,9 kişinin düştüğü İsabeyli’de de benzer bir durum görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olmasında, şehrsel fonksiyonları kısmen gelişmiş bir kasaba olmasının da etkisi vardır. Zira kasabada ekonomik olarak tarım dışı sektörler de belirli oranda gelişmiştir. Bahsi geçen iki köy özellikle de Dallica, Nazilli’inin banliyösü haline dönüşmek üzeredir. Göç ile bölgeye yeni gelen ya da ekonomik durumu iyi olmayan aileler, ilçe merkezine yakınlığı dolayısıyla Dallica ve çevresini tercih edeceklerdir. 27 Nisan 2009 tarihli 27212 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan, İçişleri Bakanlığının 26.04.2009 tarihli ve 2009/10862 sayılı kararı ile bu üç yerleşmenin de içinde olduğu Dallica, Ocaklı, Bozyurt, Sevindikli, Güzelköy, Durasallı köyleri ve İsabeyli Belediyesi’nin ilçe merkezine yakınlıklarından dolayı tüzel kişiliklerinin kaldırılması ve Nazilli Belediyesi sınırları içine katılması 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 11. maddesine göre karara bağlanmıştır¹⁵⁰.

Araştırma sahasında nüfus yoğunluğu en düşük yerleşme Yellice’dir (6,2 kişi/km²). Bunda Karıncalı Dağı’nın batıya bakan yamaçlarında yüksek bir mevkide yer alan köyün, nispeten büyük yüzölçümü ve az olan nüfusu etkilidir. Ovalık sahaya sınırı bulunmayan köyün, yüksek kısımlarından itibaren arazisinin büyük bir kısmı kızılçam ormanları ile kaplıdır.

Nüfus büyüklüklerine göre yerleşmelerin dağılışıma bakıldığında 100 nüfusun altında tek bir köyün olduğu görülmektedir. İlçede kırsal yerleşmelerin büyük çoğunluğu 100-600 kişi arasında dağılışı göstermektedir. Bu gruba giren yerleşme sayısı 42, kırsal nüfus ise 13.452’dir. Söz konusu nüfus kasaba ve köy nüfusunun % 36,9’unu, toplam nüfusun % 9,2’sini oluşturmaktadır.

Nüfusu 600-4607 arasında değişen, 19 kasaba ve köy yerleşmesi bulunmaktadır. 19 yerleşmenin toplam nüfus içindeki oranı % 15,7, kasaba ve köyler nüfusu içindeki payı ise yaklaşık % 63’tür. Nazilli şehri nüfus büyüklüğü bakımından % 75 gibi bir oranla idari sınırları içerisinde diğer yerleşmelere göre büyük bir kitleyi barındırmaktadır. 2010 ADNKS’ne göre Nazilli’inin batı komşusu Sultanhisar ilçesinde ilçe merkezi nüfusu 5.995 iken, yine bu ilçeye bağlı Atça’da

¹⁵⁰Bkz. “Sınır Tespit Kararı”(2009/10862 S.K.) **Resmî Gazete** Sayı : 27212 (27 Nisan 2009 Pazartesi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm> (12.10.2013)

nüfus 7.476'dır¹⁵¹. Bu haliyle Sultanhisar ilçesinde nüfus iki merkezde yoğunlaşmıştır. Buna benzer bir durum Nazilli'de günümüzde görülmediği gibi yakın gelecekte de böyle bir durumun oluşması muhtemel değildir.

Tablo 77. Araştırma Sahasında Bazı Kasaba ve Köylerde Nüfus Yoğunluğu (2010)

Kasaba ve Köyler	Kişi Sa.	Yüzölçümü (km ²)	Aritmetik Nüf. Yoğ.	Kasaba ve Köyler	Kişi Sa.	Yüzölçümü (km ²)	Aritmetik Nüf. Yoğ.
Aksu	895	14,1	63,5	İsabeyli (B)	4.607	19,7	233,9
Apaclar	183	2,8	64,9	Kahveresi	178	10,4	17,0
Aşağıörencik	498	8,5	58,3	Karahallı	565	9,5	59,8
Aşağıyakacık	1.392	33,0	42,2	Kardeşköy	146	2,9	51,2
Bağcılı	924	18,8	49,2	Kavacık	313	8,2	38,4
Bayındır	660	7,6	86,3	Kestel	262	8,1	32,4
Beğirli	747	23,0	32,5	Ketendere	437	6,3	69,8
Bereketli	552	5,3	104,5	Ketenova	218	5,5	39,4
Bozyurt	1.539	6,1	253,5	Kırcaklı	96	3,9	24,7
Çatak	174	2,1	83,6	Kızıldere	342	7,9	43,4
Çaylı	469	4,6	102,4	Kocakesik	295	7,8	37,9
Çobanlar	326	10,1	32,3	Kozdere	406	9,1	44,8
Dallıca	2.409	9,2	260,8	Kuşçular	138	11,9	11,6
Demirciler	767	14,4	53,1	Mescitli	471	22,1	21,3
Dereağzı	264	5,7	45,9	Ocaklı	939	6,1	154,0
Derebaşı	523	9,4	55,6	Ovacık	744	13,3	55,8
Dualar	135	9,2	14,7	Pirlibey(B)	1.230	11,0	112,2
Durasılı	372	5,2	72,1	Rahmanlar	219	2,8	79,2
Esenköy	898	16,5	54,5	Sailer	311	6,0	52,1
Esentepe	313	2,9	107,5	Samailli	397	12,0	33,1
Eycelli	302	9,7	31,3	Sevindikli	459	6,7	68,3
Gedik	204	3,6	56,5	Sinekçiler	886	29,0	30,6
Gedikaltı	241	3,7	64,6	Şimşelli	218	5,7	38,4
Güzelköy	569	6,9	82,0	Toygar	300	14,0	21,5
Hamzalı	929	7,9	118,2	Uzunçam	495	30,8	16,1
Hasköy	1.015	22,0	46,2	Yahnkuyu	279	5,0	56,2
Haydarlı	250	1,3	200,0	Yazırlı	616	10,9	56,5
Hisarcık	623	8,3	75,0	Yellice	127	20,6	6,2
Işıklar	1.059	9,8	107,5	Yukarıörencik	358	4,2	85,7
Kaşıkçılar	129	2,4	52,8				

Kaynak: TÜİK ve Nazilli Kadastro Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Tablo 78. Araştırma Sahasında Nüfus Büyüklüklerine Göre Kasaba ve Köy Yerleşmelerinin Dağılışı (2010)

Büyüklüğü (Kişi)	Sayısı	(%)	Nüfus	(%)
0-100	1	2	96	0,3
100- 200	8	13	1210	3,3
200-300	12	19	2931	8,0
300-400	10	16	3334	9,2
400-500	7	11	3235	8,9
500-600	5	8	2742	7,5
600-700	3	5	1899	5,2
700-800	3	5	2258	6,2
800-900	3	5	2679	7,4
900-1000	3	5	2792	7,7
1000-1500	4	6	4.696	12,9
1500-2000	1	2	1539	4,2
2000+	2	3	7016	19,3
Toplam	62	100	36427	100

Kaynak: TÜİK

¹⁵¹ Sultanhisar ilçesi ile ilgili yapılan bir coğrafya çalışmasında ilçede iki yerleşmenin (Sultanhisar ve Atça) kentsel özellik gösterdiğine değinilmiştir. Bkz. Engin Dindar, "Sultanhisar İlçesi'nin Coğrafi Etüdü", (Afyon: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008) s. 63

Tablo 79. Araştırma Sahasında Nüfus Büyüklüklerine Göre Yerleşmelerin Dağılışı (2010)

Büyüklüğü (Kişi)	Sayısı	(%)	Nüfus	(%)
0-100	1	2	96	0,1
100- 200	8	13	1210	0,8
200-300	12	19	2931	2,0
300-400	10	16	3334	2,3
400-500	7	11	3235	2,2
500-600	5	8	2742	1,9
600-700	3	5	1899	1,3
700-800	3	5	2258	1,5
800-900	3	5	2679	1,8
900-1000	3	5	2792	1,9
1000-1500	4	6	4.696	3,2
1500-2000	1	2	1539	1,1
2000-4607	2	3	7016	4,8
4608+	1	2	110.116	75,1
Toplam	63	100	146543	100,0

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de nüfusun dağılışı, yoğunluğu, kırsal-kentsel yerleşmelerin dağılışı ve ekonomik faaliyetler, yükselti ve iklimin tesiri altındadır. Bu sebeple sosyo-ekonomik faaliyetler belirli yükseltilerde yoğunluk kazanmıştır¹⁵². Türkiye'de gerek kır nüfusu gerekse de şehir nüfusu açısından incelendiğinde, 0-250 m arasındaki yükseltilerin en yoğun nüfuslu sahalar olduğu görülmektedir¹⁵³.

Araştırma sahasında da nüfusun dağılışı buna benzer bir durum sergilemektedir. Yaptığımız 100'er m'lik sınıflamada toplam nüfusun % 87,3'ünü oluşturan 128.006 kişi ilk 200, % 88,8 oluşturan 130.170 kişi ise ilk 300 m'ler arasında yaşamaktadır (Tablo 80. ve 81.). Tabiidir ki dağılışın bu aralıkta sıklaşmasının en önemli sebebi, toplam nüfusun % 75'ini meydana getiren Nazilli kentinin ilk 100 m içinde yer almasıdır. Bu sebeple dağılışa kasaba ve köy nüfusu açısından bakmakta fayda görülmektedir. Araştırma sahasında ilk 200 m aralığında kasaba ve köy nüfusunun %49,1'ini oluşturan 17.890 birey yaşamaktadır. İlk 300 m'de ise nüfusun % 55'i olan 20.054 kişi bulunmaktadır (Tablo 81.). Bu durumda Nazilli'de gerek kırsal gerekse de şehirselle nüfusun ilk 300 m basamağında yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

¹⁵² Günel, N., 1993, *Age.*, s. 144

¹⁵³ Sergün, Ü., 1993-1996, *Age.*, s. 14

Tablo 80. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Nüfus ve Yerleşmelerin Dağılışı (2010)

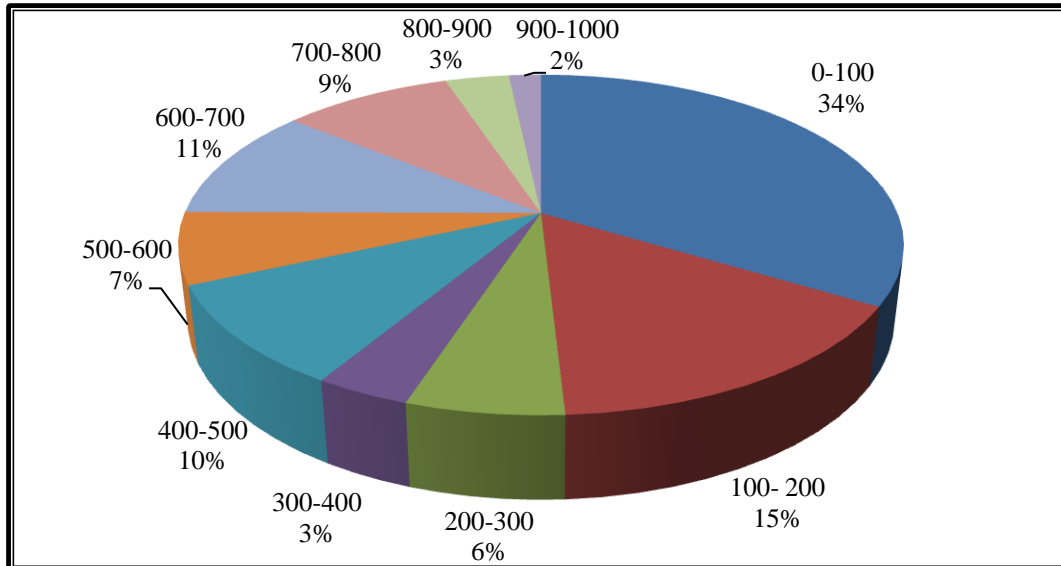
Yükseklik Basamağı (m)*	Yerleşme Sayısı	(%)'si	Kişi Sayısı	(%)'si
0-100	13	21	122366	83,5
100- 200	11	17	5.640	3,8
200-300	4	6	2164	1,5
300-400	3	5	1313	0,9
400-500	5	8	3519	2,4
500-600	7	11	2472	1,7
600-700	7	11	3903	2,7
700-800	7	11	3301	2,3
800-900	3	5	1240	0,8
900-1000	3	5	625	0,4
Toplam	63	100	146543	100,0

Kaynak: TÜİK

Tablo 81. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Kasaba ve Köyler Nüfusunun ve Yerleşmelerin Dağılışı (2010)

Yükselti Basamağı (m)*	Yerleşme Sayısı	(%)	Kişi Sayısı	(%)'si
0-100	12	19,4	12250	33,6
100- 200	11	17,7	5.640	15,5
200-300	4	6,5	2164	5,9
300-400	3	4,8	1313	3,6
400-500	5	8,1	3519	9,7
500-600	7	11,3	2472	6,8
600-700	7	11,3	3903	10,7
700-800	7	11,3	3301	9,1
800-900	3	4,8	1240	3,4
900-1000	3	4,8	625	1,7
Toplam	62	100,0	36427	100,0

Kaynak: TÜİK

Şekil 26. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Kasaba ve Köyler Nüfusunun Dağılışı (TÜİK)

* Araştırma sahasında 1000 m üzerinde devamlı yerleşme bulunmamaktadır.

* Araştırma sahasında 1000 m üzerinde devamlı yerleşme bulunmamaktadır

Aydın Dağları'nın bütünü dikkate alındığında kütlenin 500 m üzerindeki kısımları oldukça tenhadır¹⁵⁴. Aydın ili genelinde kır yerleşmelerinin %73'ü 500 m'ye kadar olan sahalarda yayılış gösterirken, 500 m üzerindeki sahalardaki yerleşmelerin oranı % 37'dir. Olaya nüfus dağılışı açısından bakıldığında kırsal nüfusun %15,3 gibi az bir kısmı 500 m üzerindeki sahalarda dağılış gösterirken, % 84,7 gibi büyük bir kısmı ise 0-500 m arasındaki arazilerde yaşamaktadır¹⁵⁵.

Türkiye'nin reliyef özelliklerinin bir sonucu olarak kır nüfusunun en fazla yaşadığı yükselti basamaklarından biri de 500 m ilâ 1000 m arasındır¹⁵⁶. Ege Bölgesi'nin genelinde de en sık yerleşme ağı 500-1000 m basamağında iken¹⁵⁷ Nazilli'de ise bu basamaktaki kasaba ve köyler, % 43,5'lik payla 0-500 m yükselti basamağı ile oran olarak birbirine yakın bir değerdedir. Nüfusun dağılışıma bakıldığında Ege Bölgesi genelinde kırsal nüfus 500-1000 m arasında yoğun iken, Aydın ili¹⁵⁸ ve Nazilli'de nüfusun en yoğun yaşadığı basamak 0-100 m arasındır. Bu yükselti basamağının, nüfus içindeki miktar ve oranı, kasaba ve köyler nüfusu için 12.250 kişi ile % 33,6, toplam nüfus için ise 122.366 kişi ile % 83,5'tir. Büyük Menderes havzasının genelinde de 500 m den sonra nüfus yükseltiye bağlı olarak süratle azalmaktadır¹⁵⁹.

Nazilli'de 200 ilâ 500 m arasındaki nüfusun, 500-800 m basamağından az olmasında ekonomik faaliyetlerin de etkisi söz konusudur. 500-800 m basamağındaki dağ köylerinde incir, zeytin ve kısmen kestane tarımı yapılabilmektedir. Ayrıca bölgenin önemli bir kısmının menşeinin Yörük olması, hayvancılıkla uğraşan bu kimselerin ovidan ziyade dağlık ve hayvanlarının otatabilecekleri alanlara yerleşmeleri sonucunu doğurmuştur. 200-500 m'ler arasındaki Tmolos depolarının üzerindeki badlands topografyası da yerleşme ve nüfusun seyrelmesindeki doğal etmenlerdendir. Araştırma sahasında 800 m'den sonra yükseltinin hava koşulları üzerindeki tesirinin de etkisiyle yerleşmeler azalmaktadır. Meskenlerin sayısı 900-1000 m arasında azalmakta, bu yükselti basamağındaki Esentepe köyünden daha yüksekte köy bulunmamaktadır.

¹⁵⁴ Günal, N., 1993, *Age.*, s. 149

¹⁵⁵ Günal, N., 1993, *Age.*, s. 151-152

¹⁵⁶ Sergün, Ü., 1993-1996, *Age.*, s. 14

¹⁵⁷ Günal, N., 1993, *Age.*, s. 152

¹⁵⁸ Günal, N., 1993, *Age.*, s. 152

¹⁵⁹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 272

2.2. Yerleşme

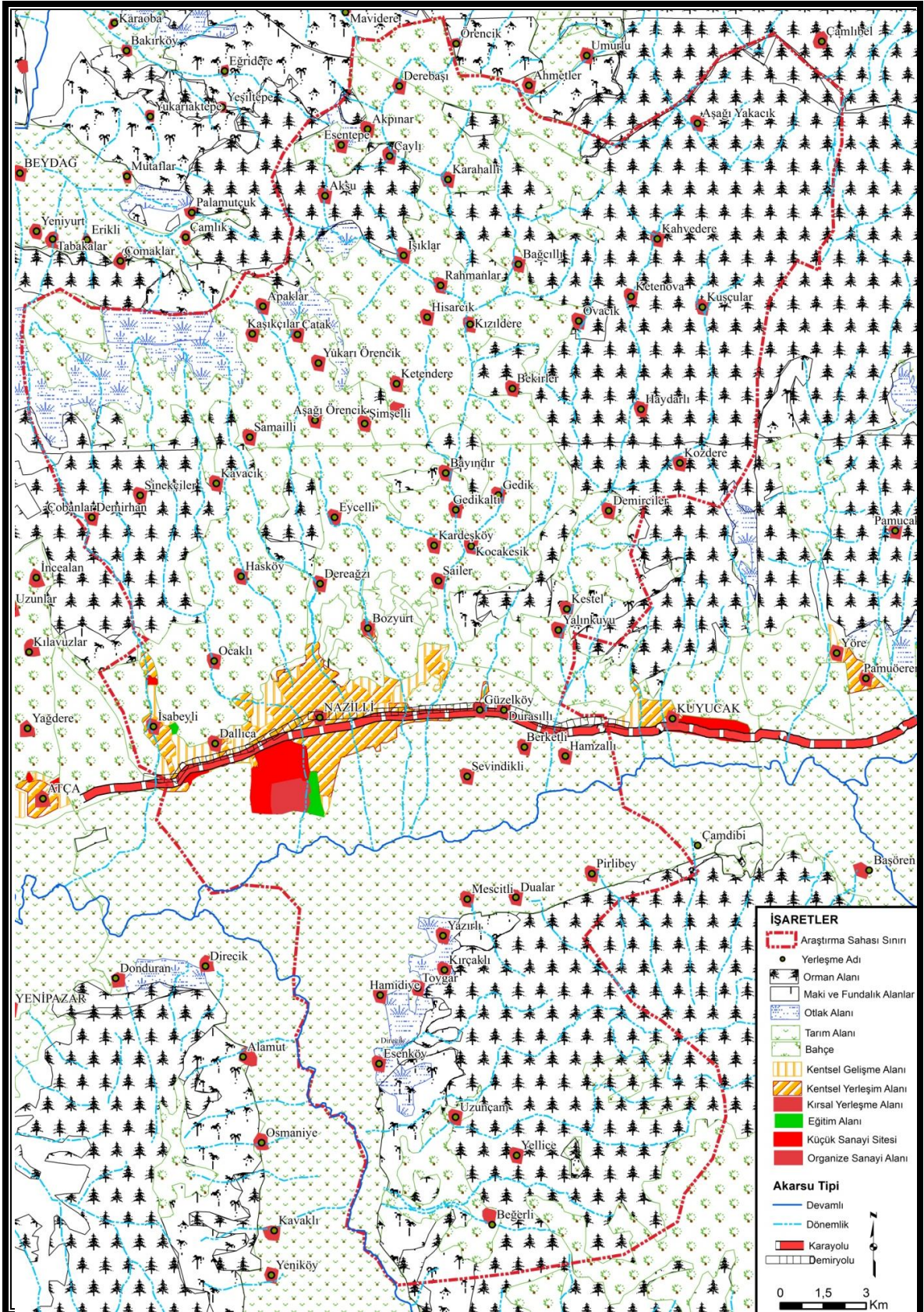
Yerleşmeler beşeri coğrafyanın temelini oluşturan konulardandır. Zira insanlar doğal çevre üzerinde birçok değiştirici faaliyette bulunurken, coğrafi görünümü kültürel görünüme çevirmede en etkili faaliyet iskân ve ekonomik faydalanma alanı niteliğindeki yerleşmelerle olmaktadır. Yerleşmeler mekânı çeşitli kullanım amaçlarına göre örgütleyerek dağılmışlardır¹⁶⁰. Bu sebeple yerleşilmiş alanlar her yerde eşit büyüklükte ya da sıklıkta olmamaktadırlar. Kırsal alanlarda köy ve köy altı iskân şekilleri, dağlık ya da toplu dokuda küçük yerleşmeler olarak dağılmıştır. Diğer yandan şehirler ise kırsal iskân birimlerine göre dikey ve yatay olarak daha büyük alanlar kaplayan yerleşmeler şeklindedirler.

Nazilli ilçesinde yerleşme birimleri belirli bölgelerde yoğunluk kazanırken, belirli alanlarda tenhalaşmaktadır. Tenha alanlar dağlık ve yüksek kesimler ile Büyük Menderes nehrinin içinden aktığı depresyon tabanındaki ovalık sahadır. Ancak dağlık sahanın ovayla kesiştiği alanlarda yerleşmelerin yoğunlaştığı görülmektedir (Harita 16.).

Foto 29. Nazilli'nin Simgelerinin Biraraya Getirildiği Tabelalar.

¹⁶⁰ Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, **Age.**, s. 381

Harita 16. Nazilli İlçesinde Genel Arazi Kullanımı ve Yerleşmeler (ÇED raporundan yararlanılarak çizilmiştir).

2.2.1. Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi

Araştırma sahası ve yakın çevresi hakkında birçok tarih çalışması yapılmıştır. Bir kısmı tez niteliğinde olan bu çalışmalara göre Nazilli'nin yerleşme tarihi açıklanmaya çalışılmıştır¹⁶¹.

Anadolu'nun ilk yerleşim sahalarından biri Büyük Menderes nehrinin biriktirdiği verimli alüvyal ovalardır. Havza içinde birçok yerde Anadolu'da yaşayan ilk toplumlara ait izler bulunurken, arkeolojik kazılarda, Nazilli çevresinde Anadolu'da en eski uygarlıklar olan Hitti ve Luviler'in kurdukları yerleşme izlerine rastlanamamıştır¹⁶². Araştırma sahası ve yakın çevresinde Sultanhisar yakınlarında Erken Tunç Çağı'na ait; Toygar Tepe, Hamidiye Höyüğü çevresinde Geç Kalkolitikte ait parçalar bulunmuştur. Bölgede Roma-Bizans dönemine ait Toygar Tümülüsü ve İsabeyli ile Dallica köyü Kavaklı mevkiinde bazı mimari parçalar ortaya çıkarılmıştır¹⁶³. Ayrıca eski adı Mastavra olan Bozyurt köyü sınırlarındaki Mastaura antik kenti de bölgenin yerleşme tarihi açısından ipuçları vermektedir. Araştırma gezilerimiz sırasında özellikle Toygar, Hamidiye, Beğerli ve Esenköy'de yerleşmenin ilk kalıntıları olan birçok Höyük ve Tümülüs ile karşılaşmıştır*. Nazilli, MÖ 546'da Persler, MÖ 334 de İskender'in liderliğinde Makedonlar, Selökidler ve MS 395 yılında Doğu Roma hâkimiyetine girmiştir¹⁶⁴.

Harpasos vadisinin (Akçay) araştırma sahasının içinde kalan kısmında en eski yerleşmelere, tarihi Erken Tunç Çağı (MÖ 3200-2000)'na kadar inen Toygar Tepe ve

¹⁶¹ Nazillinin yerleşme tarihi hakkında Bkz, Dikmen. G., 1952, **Age.**; Göney, S., 1975, **Age.**; Tekin, S., 1997, **Age.**; Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, **Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın** (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007)

¹⁶² Tekin, S., 1997, **Age.**, s. 3

¹⁶³ Engin Akdeniz, "1995 Yılı Büyük Menderes Ovası ve Çevresi Yüzey Araştırmaları" **XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II**, (Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 1878, 1996) s. 238-254. Eserde Toygar'da yer alan höyüğün fotoğrafları da bulunmaktadır. Bkz. Akdeniz, E., 1996, **Age.**, s. 252

* Akçay ovası ve çevresindeki höyüklerin yerleşmenin ne kadar eski olduğunun ispatı olduğu ve bunlar hakkında yeterli çalışma yapılmaması sebebiyle arkeolojik kalıntıların hızla yok olduğu belirtilmektedir. Bkz. Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 43

¹⁶⁴ Aydan Erkaya, "Nazilli Şehri" (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989), s. 16

Hamidiye höyüklerinde rastlanmıştır¹⁶⁵. Harpasa kentinde MÖ 600 yıllarından önce ilk yerleşmenin başladığı tahmin edilmektedir¹⁶⁶.

Foto 30. Ova Tabanındaki Höyükler Tarım Arazilerinin Ortasında Kalmıştır

Antik çağda Akçay havzası Harpasos vadisi olarak anılmakta ve Karia sınırları içinde kalmaktaydı¹⁶⁷. Kuruluşundan itibaren Karia Medeniyeti sınırlarında olan ve Büyük İskender'in ölümünden sonra kumandanları arasında el değiştiren bölge, MÖ 190 yılında Rodos'a bağlanmış; MÖ 129'da Roma'nın Asya Eyaleti'ne dahil olmuştur¹⁶⁸.

Harpasos (Akçay) nehri kenarına sıralanmış Karia kentlerinden MÖ II. yy.'da sikke basmaya başlayan ve MÖ I. yy.'da önemi artmış yerleşmelerden biri Harpasa'dır. MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda kurulduğu tahmin edilen kent, bugün eski adı

¹⁶⁵ Çörtük, U., "Kuzey Karia Akçay Vadisi ve Çevresinin Arkeolojik Araştırması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004) s. 5'den Aktaran: Hüseyin Üreten, "Akçay Havzasının Az Bilinen Antik Bir Kenti Harpasa'nın Tanrı ve Kültleri Üzerine Bir Araştırma", Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan I**, (İzmir: 2010) s. 35

¹⁶⁶ Hüseyin Üreten, "Akçay Havzasının Az Bilinen Antik Bir Kenti Harpasa'nın Tanrı ve Kültleri Üzerine Bir Araştırma", Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan I**, (İzmir: 2010) s. 35

¹⁶⁷ Üreten, H., 2010, **Age.**, s. 34

¹⁶⁸ Üreten, H., 2010, **Age.**, s. 36

Arpaz olan Esenköy sınırları içinde kalmaktadır¹⁶⁹. Roma ve Bizans döneminde önceleri kent sınırlarını ovaya kadar yaymış; Bizans döneminde küçülmüş surlarını tepeye çekmiştir¹⁷⁰.

Harpasa Hıristiyanlık döneminde Aphrodisias metropolitliğine bağlı bir piskoposluk merkeziydi¹⁷¹. Konumu itibari ile Frigya, Kapadokya ve Karia içlerine sokulan yolların üzerinde önemli bir merkezdi¹⁷². STEWING, MS 600'lerde Harpasa ve Mastaura birer piskoposluk merkezi olarak göstermiştir¹⁷³. Araştırma sahasının bu bölümünde, MÖ 4. yy.'da inşa edilen Beğerli Kalesi, bölgedeki diğer bir yerleşmedir¹⁷⁴. Bu kalelere sıklıkla rastlanması bölgenin önemli bir ticaret yolu olduğunun göstergesidir¹⁷⁵. Strabon'un "Geographika" adlı eserinde Harpasa kentinden bahsetmemesinin en önemli sebebi muhtemelen bölgedeki büyük yerleşim merkezlerinin yanında ikinci derece önemli bir kent olmasıdır¹⁷⁶.

Araştırma sahasında Nazilli şehri ve yakın çevresinde bilinen en eski yerleşmelerden biri, bugün Bozyurt köyü sınırları içinde kalan ve bir antik Lidya yerleşmesi olan *Mastaura'dır*¹⁷⁷. Nazilli ve çevresinin yerleşme tarihi muhtemelen Mastaura ve Nysa antik kentleri ile başlamaktadır.¹⁷⁸ Lidya döneminde Ionia'nın ticarete ilerlemesi ile havza içlerine giden yollar üzerinde bulunan Nazilli çevresinin de önemi artmıştır¹⁷⁹. Hinterlandındaki nüfusun kalabalığı ile eskiden beri iktisaden faal olan kasaba önemli bir mübadele pazarıdır¹⁸⁰.

Bölge, Karia ve Lidya uygarlıklarının sınırlarını kesiştiği bir alandır. Araştırma sahasının en eski yerleşmelerinden olan *Mastaura* kenti, bu nedenle dönem dönem Lidya ya da Karia sınırları içerisinde gösterilmektedir. Bunun en önemli nedeni, iki medeniyet arasındaki sınırın Aydın Dağları (Messogis) ve Büyük

¹⁶⁹ Veli Sevin, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası (I. Cilt)**, (2. Baskı, Ankara: Atatürk kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi-Sayı 50¹, 2007), s. 116

¹⁷⁰ Ender Varınlıoğlu, "Harpasa'da Açmalar", **XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı I** (Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 1809, 1995) s. 124-125

¹⁷¹ Sevin, V., 2007, **Age.**, s. 116

¹⁷² Göney, S., 1975, **Age.**, s. 334

¹⁷³ Reinhard Stewig, **Batı Anadolu Bölgesinin Kültürel Gelişmesini Gösteren Kartografik Bilgiler** (Çev. Tufan, Ruhi), (İstanbul: İstanbul Matbaa ve Sanat Enstitüsü, 1968) s. 122-123.

¹⁷⁴ Ufuk Çörtük, "Kuzey Kaira Akçay(Harpasos) Vadisi Savunma Mimarisi II", Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan I**, (İzmir: 2010) s. 103

¹⁷⁵ Çörtük, U., 2010, **Age.**, s. 93

¹⁷⁶ Üreten, H., 2010, **Age.**, s. 35-36

¹⁷⁷ Tekin, S., 1997, **Age.**, s. 3; Erkaya,A., 1989, **Age.**, s. 16

¹⁷⁸ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 358

¹⁷⁹ Erkaya,A., 1989, **Age.**, s. 16

¹⁸⁰ Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen, **Aydın İli Tarihi**, (Aydın: Ahmet İhsan Basımevi Ltd, 1936) s.265.

Menderes (Maiandros) nehri ile çizilmiş olması ve dönem dönem Karia'nın kuzey sınırının Aydın Dağları'ndan geçirilmesi ya da Büyük Menderes nehrine çekilmesidir¹⁸¹. Strabon da eserinde Mastaura kentinin varlığından söz etmektedir. Ayrıca Menderes nehrini sınır kabul etmekte, nehrin güneyinde Lidyalıların yaşamadıklarından bahsetmektedir¹⁸².

Ege Bölgesi'nin dışa açılan limanı olan Efes kenti MÖ 188'de Bergama daha sonra MÖ 133 yılında Roma'nın Asya eyaleti içinde kaldı. II. yy.'da Efes eyalet merkezi, prokonsülün oturduğu şehir ve *Conventus* (Yargı Bölgesi) merkeziyken, araştırma sahası içinde kalan Mastaura kenti de Ephosos'un *Conventus* (Yargı Bölgesi)'una bağlıydı¹⁸³. Asya eyaletinin piskoposluk merkezlerinden olan Mastaura Roma İmparatorluk döneminde sikke basacak kadar güçlenmişti¹⁸⁴.

Foto 31. Esenköy(Arpaz) ve Yakınındaki Tepe Harpasa Antik Kentinin Kalıntılarını Barındırır, Daha Yakın Tepecikler Anıt Mezarlardır.

¹⁸¹ Sevin, V., 2007, *Age.*, s. 109

¹⁸² Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası, Geographika: Kitap XII-XIII-XIV* (Çev. Pekman, A.), (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2005) s. 217-219

¹⁸³ Sevin, V., 2007, *Age.*, s. 95

¹⁸⁴ Sevin, V., 2007, *Age.*, s. 112

Foto 32. Tarihi Harpasa Kenti Ovaya Hakim Bir Konumda Kurulmuştur.

Lidya'nın güney sınırı MÖ 188 Apameria Barışı'ndan sonra Büyük Menderes nehrine çekilmiş ve bu durum Bizans çağına kadar sürmüştür. Hristiyanlık döneminde psikoposluk listelerinde kuzey Karia kentlerinden olmasına rağmen, Asya Eyaleti'ne bağlı olarak görülmektedir¹⁸⁵.

Texier, Lidya sahasında kabul ettiği Mastaura için, bölgede tetkikler yapan Hamilton ve Pockocke atıfta bulunarak şehirde, *Chrysorrhoeas* adında bir derenin yer aldığından, kentin kalıntıları arasında tiyatrosundan, kemerli yapılardan ve muhtemel kalesinden bahsetmektedir¹⁸⁶. Kentten İstanbul'un VI. Konsilinde ve III. Efes Konsili'nde bahsedilmektedir. Kent muhtemelen Timur saldırıları, depremler ve veba salgınları nedeniyle terk edilmiş ve yıkılmıştır¹⁸⁷.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkleşmeye başlayan bölge Birinci Haçlı Seferi ile (1096-1099) yeniden Bizans'ın eline geçmiş ve iki yüz yıl süren Türk-Bizans

¹⁸⁵ Sevin, V., 2007, *Age.*, s. 178

¹⁸⁶ Charles Texier, *Küçük Asya*, (Çeviren: Suat, A., Latin Harflerinde Çeviren: Koparan, K.Y., Sadeleştiren: Yıldız M.) (Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Cilt 2, 2002) s. 112

¹⁸⁷ Texier, C., 2002, *Age.*, s. 112

çekişmesi başlamıştır¹⁸⁸. Anadolu'da 1176'da Miryokefalon Savaşı'nın kazanılmasıyla Türk-İslam kültürünün ve medeniyetinin etkisi artmış, araştırma sahasının da içinde bulunduğu bölgede Türk etkisi artmıştır¹⁸⁹. Bölge II. Kılıçarslan döneminde 1176-1177'de Selçuklu toprağı olmuş¹⁹⁰ ancak sık sık elden çıkmış, nihayet 1282 yılında Menteşe Bey tarafından kesin Türk hâkimiyetine alınmıştır¹⁹¹. Muhtemelen ilk önce Menteşeoğulları Beyliği'nin sınırlarına, daha sonra da Aydınöğulları'nın sınırlarına dahil olmuştur¹⁹². Beylikler döneminde ise araştırma sahası içindeki Arpaz, Kestel ve Nazilli Aydınöğulları Beyliği'nin önemli beldelerindendir¹⁹³.

PITCHER çalışmasında, yaklaşık olarak 1300-1310 yılları arasında Nazilli'yi Germiyanoğulları egemenliğinde göstermiştir¹⁹⁴. Zira Aydınöğulları Beyliği'nin kurucusu Aydınöğlü Mehmed Bey Germiyanoğulları'na bağılı bir subaşıydı¹⁹⁵. Zamanla güçlenen Aydınöğulları, 1307-1308 yıllarında bölgedeki diğeri güç olan Sasabey'i yenerek, tüm Aydın eline hakim duruma geçmişlerdir¹⁹⁶.

Yıldırım Bayezid'in Batı Anadolu beylikleri üzerine yaptığı seferler ile Nazilli'nin de içinde bulunduğu bölge, Osmanlı Devleti'nin hudutlarına girmiş¹⁹⁷ ve 1390-1402 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır¹⁹⁸. Timur'un Ankara Savaşı'nda Yıldırım'ı mağlup etmesi üzerine ise yeniden bağımsızlığını kazanmıştır¹⁹⁹. 1426'da Cüneyd Bey isyanından sonra, II. Murat tarafından

¹⁸⁸ Dikmen. G., 1952, *Age.*, s. 38; Himmet Akın, *Aydın Öğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma* (İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946) s.1

¹⁸⁹ Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 16

¹⁹⁰ Himmet Akın, *Aydın Öğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma* (İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946) s.2; Feridun Emecen, "Aydın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991) s.235

¹⁹¹ Emecen, F., 1991, *Age.*, s. 235

¹⁹² Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, (Aydın: Ahmet İhsan Basımevi Ltd, 1936) s. 86.

¹⁹³ Gökbel, A., Şölen, H., 1936, *Age.*, s. 90

¹⁹⁴ Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. Tırnakçı, Bahadır, (İstanbul : YKY, 3. Baskı, 2007) s. Ekler Harita VII.

¹⁹⁵ Akın, H., 1946, *Age.*, s. 15

¹⁹⁶ Akın, H., 1946, *Age.*, s. 25

¹⁹⁷ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, (İstanbul: Kitabevi Yay. 5. Baskı, 2010) s. 46; Pitcher, D.E., 2007, *Age.*, s. 56

¹⁹⁸ Leman Kısa, *Aydın Tarihi ve Coğrafyası*, (Aydın: Coşkun Matbaası, 1960) s. 68-69

¹⁹⁹ Yılmaz Yıldız, "Umur Paşa Destanı'na Göre Aydınöğulları Devleti'nin İdari ve Askeri Teşkilatı", (Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985) s. 4; Gökbel, A., Şölen, H., 1936, *Age.*, s. 90; Kısa, L., 1960, *Age.*, s. 70; Pitcher, D.E., 2007, *Age.*, s. 92

Aydinoğulları Beyliği'ne son verilerek Nazilli'nin de içinde bulunduğu bölge tamamen Osmanlı egemenliğine girmiştir (1425-1426)²⁰⁰.

Bölgede 16. yy.'da Kestel ve Tire önemli merkezler olmuşlardır. Kestel'in büyüyüp gelişmesinde Tire'ye giden kervan yollarının buradan geçmesinin önemi büyüktür. Bu yüzyılda iki merkezinde nüfusunun arttığı ve Kestel'in merkez olabilecek kadar büyüdüğü görülmektedir.²⁰¹

1530 yılında Kaza-i Kestel olarak anılan araştırma sahasında çalışmanın nüfus kısmında da bahsedildiği üzere 3.997 hane bulunmaktadır. Kaza genelinde iki *nefs* (şehir) 56 *kurā* (köy), 8 *mezari 'ma' çiftlik* (mezra ve çiftlik), 5 cami, 6 mescit, 1 zaviye, 1 okul, 41 *dekākin: bâb* (dükkân) yer almaktadır²⁰².

Bugün Nazilli ilçesinde bir köy durumunda olan ancak 1530 yılında bölgede kaza statüsündeki Arpaz (Esenköy)'de 265'i mücerred (bekâr), 1341 hanenin varlığı kayıt altına alınmıştır. Kazada 1 *nefs*, 13 köy, 1 mezra, 2 cami, 1 medrese, 2 mescid, 1 zaviye, 1 hamam, 210 dükkân bulunmaktadır²⁰³. Buna göre bugünkü sınırlar ile tam örtüşmese de Kestel ve Arpaz kazalarında toplam 69 köy, 9 mezra, 7 cami, 8 mescit, 2 zaviye, 1 medrese, 1 okul, 251 dükkân, 1 hamam ve o döneme göre şehir iş bölümü olan 3 yerleşme bulunmaktadır. 1676 yılına gelindiğinde H.1087/ M 1676 tarihli TT_d_806 no'lu avâriz defterinde Kestel 74 köy, 6 mahalle; Arpaz 10 köy, 4 mahalle'den oluşmaktadır²⁰⁴.

1671 yılında Nazilli ve çevresinde seyahatlerde bulunan Evliya Çelebi²⁰⁵, günümüzde Nazilli'ye bağlı bir köy, o gün ise bir kaza merkezi olan Arpaz (Esenköy)'de bir cami ve hanın bulunduğunu belirtmektedir. Seyyah kazanın

²⁰⁰ Pitcher, D.E., 2007, *Age.*, s. 96; Gökbel, A., Şölen, H., 1936, *Age.*, s. 104; Kısa, L., 1960, *Age.*, s. 78, Ayrıca Bkz. Tekin, S., 1997, *Age.* s. 2-8

²⁰¹ Aslı Şahin, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avâriz Defterlerine Göre)" (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008) s. 249

²⁰² Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **166 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Hudâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları**, (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.: 27, Defter-i Hâkânî Dizisi: II, 1995), s. 46

²⁰³ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995, *Age.*, s. 48

²⁰⁴ Şahin, A., 2008, *Age.*, s. 248-249

²⁰⁵ Osman Nuri Akbulut, "Evliya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008) s. 6.

çevresinin çok bereketli bir bölge olduğundan Nazilli ovasında sayısız bahçe ve bol mahsulden bahsetmiştir²⁰⁶.

Evliya Çelebi, *Nazlı* adıyla andığı Nazilli şehrinin, Celali isyanlarından korunabilmek için etrafı kızıl kerpiçten bir sur ile örüldüğünden bahsetmektedir²⁰⁷. Kentte şeyhülislamın, nakib'ül-eşrafın²⁰⁸, ayan-ı eşrafın, kethüdayerin²⁰⁹ ve serdarının, pazar bâcdarı²¹⁰, muhtesibi²¹¹ ve subaşının olduğunu belirtmiştir²¹². Bu görevlilerin varlığı kentte beledi hizmetlerin ve ticaretin canlılığının diğer başka gösterileridir.

Evliya Çelebi'nin Nazilli'ye geldiği dönemde ovanın ortasında 6 bin adım büyüklüğünde bir kale, bu kalenin içinde 12 mahallede 5-6'sı cumbalı olan iki katlı, geri kalanı ise tek katlı 3070 kerpiç mesken bulunmaktaydı. Şehrin düz bir alana kurulu olması, planlı ve geniş sokakları seyyahın ilgisini çekmiştir. 70 farklı yolun olduğu ve bu yolların kenarlarında yaya kaldırımlarının olduğundan bahsetmektedir²¹³.

O dönemde şehirdeki cami ve mescit sayısı da az değildir. Seyyah, şehrin 12 mihrab olduğuna, üç camide hutbe okunduğuna geri kalkanlarının mescit olduğuna değinmiştir²¹⁴. Eserde, iki hamamı olan kentin çarşısında 150 dükkânın

²⁰⁶ Evliya Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman (İstanbul: 9. Kitap, YKY, 2011) s. 202

²⁰⁷ Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 204

²⁰⁸ *Nakib'ül Eşrafın*: Şehrin ileri gelenlerinin işlerine bakan kişi. Seyit ve Şeriflerin tüm işleri ile ilgilenen kurum-şahıs. Nakip: Esnaf teşkilatının reisi. İki madde hakkında aynı zamanda İstanbul'daki Nakib'ül Eşrafı vilayet ve kazalarda temsil eden kaymakamlar da vardı. Bkz. Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türki(Latin Harfleriyle)**, (Haz. Gündoğdu, Raşit- Adıgüzel, Niyazi- Önal, Faruk Ebul), İstanbul: 2. Baskı, İdeal Kültür yay. 2012, s. 1138; İbrahim Solak "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı" **Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı**, (Ed. Gündüz, Tufan), (Ankara: Grafiker Yay. 2012), s. 308; Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, (İstanbul: MEB, 1993), s. 647-648

²⁰⁹ *Kethüda*: Osmanlı şehirlerinde ve kalelerinde dirlik ve düzenden sorumlu memurdur. Yönetenle yönetilen arasındaki ilişkiyi düzenlerler. Şehir kethüdaları devlet görevlilerinin konaklama işleri, pazarlardaki fiyatların denetimi ve vergilerin toplanmasında görevli bir memurdur. Esnaf kethüdası – kahyası esnafla ilgili işlere bakmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Solak, İ., 2012, **Age.**, s. 87; Şemseddin Sami, 2012, **Age.**, s. 886

²¹⁰ *Bâc*: vergi, haraç, resm Ayrıca Bkz. Pakalın, M. Z., 1993, **Age.**, s. 143-144; Şemseddin Sami, 2012, **Age.**, s. 204

²¹¹ *Muhtesib*: Belediye işlerine bakan memur, ticari ürünlerden vergi alan memur. Esnaf ve sanat erbabının ölçü aletlerini kontrol eden kimse. Ayrıca Bkz. Pakalın, M. Z., 1993, **Age.**, s. 572; Şemseddin Sami, 2012, **Age.**, s. 1002

²¹² Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 204

²¹³ Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 204

²¹⁴ Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 205

bulduğundan, çarşıda bir bedesten ve bu bedesten ile Eski Cami arasında üstü kapalı bir tahıl pazarının varlığından söz edilmektedir²¹⁵.

Kentin pazarının canlılığı, Evliya Çelebi'nin ilgisini çekmiş, özellikle Cuma günleri pazar nedeniyle kente tüccar akını olduğuna değinerek, Hind, Sind, Arap, Acem ve Rum asıllı birçok tüccarın pazara mallarını getirdiği ve her cinsten ürünün burada bulunabileceğinden bahsetmiştir²¹⁶. Yaptığı tasvire göre, Nazilli kasabası pazarında 2 bin dükkân olduğunu, pazar kurulan günlerin dışında buların 300'ünün sürekli açık tutulduğunu belirtmiştir. Kasabanın bu kesiminde 2 büyük han ve 5 kervansaray bulunmaktadır. Pazarın çevresinde büyük bir cami, 300 ev, 7 kahve bulunmaktadır. Eserde, Nazilli'nin 47 çeşit ürününden ve özellikle incirleri, pamuğu ve pamuklu bezlerinden bahsedilmektedir²¹⁷. Şehri çok beğendiğini Kuran-ı Kerim'den ayetlerle süsleyerek, onu yeryüzünde yaratılan en güzel şehir olan 'İrem Şehrine' benzeterek ifade etmiştir²¹⁸.

1833-1837 yılları arasında ve 1843'te iki kez Türkiye'de seyahatlerde bulunan Charles TEXIER, araştırma sahasını *Nozlu* olarak adlandırmış ve sayısız incir ağacı nedeniyle yöreye *İncir Pazarı* adının verildiğinden bahsetmiştir²¹⁹. Nazilli'nin bugün bulunduğu yerde adları *Nozlu* olan üç köy bulunduğuna, Büyük Nozlu'da Müslümanlar, Nozlu Pazarda ise Rumlar ikamet etmekteğine²²⁰ değinmiştir.

Nazilli ve çevresi kervan ticareti potansiyeli yüksek bir bölgedir. İzmir kazası ve limanından başlayan ticaret yolu Ege ovalarını izlemektedir. Yolların güzergâhı üzerinde Ayasulug, Tire, Birgi, Güzelhisar'dan Kestel'e (Nazilli) varan kervanlar, Kestel'den kuzeye Alaşehir ve Sard'a ulaşmaktadır²²¹. Pamuk ve özellikle incirin ticarete konu olduğu kente gelen kervanların bolluğu, kentin ticari potansiyelini göstermektedir²²². Civar yerleşmeler içinde günümüzde de en önemli ticaret

²¹⁵ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi Evliya Çelebi b. Derviş Mehmet Zilli IX. Kitap**, Hazırlayanlar: Dağlı, Y., Kahraman, S., Dankoff, R., (İstanbul: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306 Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462 Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu- Dizini, YKY 2173, 2005) s. 98; Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 205

²¹⁶ Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 205

²¹⁷ Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 206

²¹⁸ Evliya Çelebi, 2011, **Age.**, s. 207

²¹⁹ Texier, C., 2002, **Age.**, s. 110

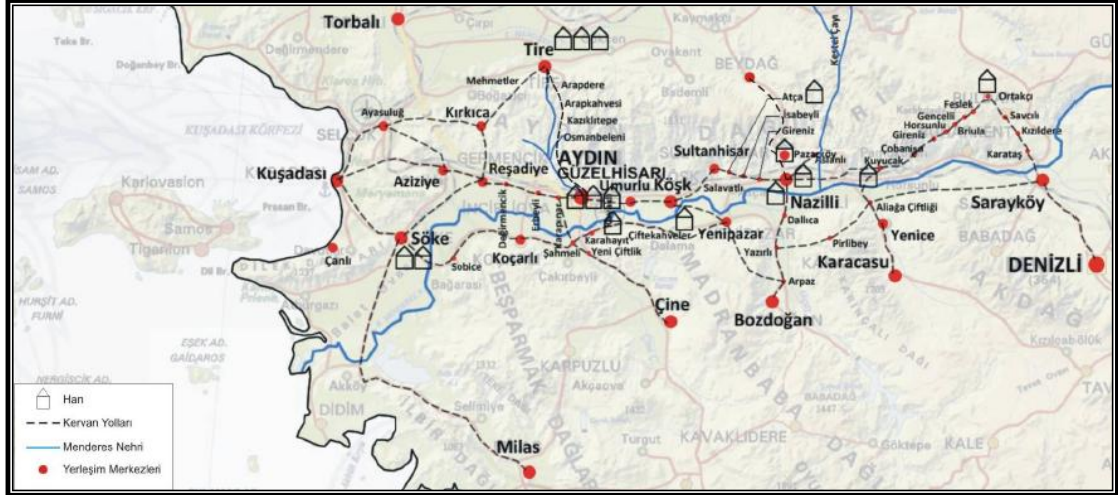
²²⁰ Texier, C., 2002, **Age.**, s. 110

²²¹ Demir, H., 2008, **Age.**, s. 268; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 28-37

²²² Texier, C., 2002, **Age.**, s. 110

merkezinin Nazilli olduğu düşünüldüğünde, kentteki ticari potansiyelin tarihi temellerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Harita 17. Aydın Sancağında Kervan Yolları (Yapucu, O. P., 2007, *Age.*, s. 34'den aynen alınmıştır.)

Nazilli şehri 1831 yılında kaza merkezi olarak²²³ kentsel fonksiyonlarını geliştirmeye başlamıştır. Kaza olmasının verdiği avantajlar ve idari olarak kendine bağlanan yerleşmeler ile etki sahası da büyümüştür. Pazaryeri olma özelliğini koruyan kente eski kazalardan Arpaz bir köy olarak, Sultanhisar ise nahiye olarak bağlanmıştır²²⁴.

Kestel için geçmişte Nazilli kazasının merkezi²²⁵ denilmekte ise de bazı araştırmacılar bu görüşe katılmamaktadır²²⁶. Ancak 18 yy.'a kadar Nazilli kadısı ve *naibinin*²²⁷ Kestel'de bulunmasından ve isminin Kestel nam-ı diğer Nazilli şeklinde anılmasından birçok araştırmacı tarafından yerleşme Kestel'e bağlı olarak kabul edilmiştir²²⁸. 1831'de kaza olan Nazilli'nin idari yapısı, 1867'de yeniden değişikliğe uğrayarak Karacasu, Kuyucak, Sultanhisar ve Atça kazaya bağlanmıştır ve 1880

²²³ Tekin, S., 1997, *Age.* s. 16

²²⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 51

²²⁵ Akın, H., 1946, *Age.*, s. 97-98

²²⁶ Gökbel, A., Şölen, H., 1936, *Age.*, s. 99

²²⁷ Na'ib: Vekil, kaymakam vekili, Kadı vekili Bkz. Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî(Latin Harfleriyle)**, (Haz. Gündoğdu, Raşit- Adıgüzel, Niyazi- Önal, Faruk Ebul), İstanbul: 2. Baskı, İdeal Kültür yay. 2012, s. 1124; Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, (İstanbul: MEB, 1993), s. 644-645

²²⁸ Tekin, S., 1997, *Age.* s. 11

yılından sonra kaymakamlık merkezi olmuştur²²⁹. 1867 yılında Nazilli kazasına bağlı 110 köy ve 4 nahiye (Atça, Karacasu, Kuyucak, Sultanhisar) bulunmaktaydı²³⁰.

R. 1307/H. 1308 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde 1891 yılında kazaya bağlı Dallica, Atça, Kuyucak, Sultanhisar ve Karacasu nahiyeleri yer almaktadır²³¹. Salnamede, Nazilli kasabasını demiryolu hattıyla ikiye ayırıldığından ve bu hattın kenti *Aşağı ve Yukarı Nazilli* olarak ikiye ayırıldığına değinilmiştir²³².

Kurtuluş Savaşı'nda şehir, işgal edilmiş ve büyük tahribat yaşamıştır. Yunan askerleri 3 Haziran 1919'da ilk kez işgal ettikleri ilçeyi 20-21 Haziran 1919'da boşaltmışlardır²³³. Ancak şehir 3 Temmuz 1920'de yeniden işgal edilmiş ve 5 Eylül 1922 tarihine kadar işgal altında kalmıştır²³⁴. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile ülkedeki savaş halinin bitmesi Nazilli içinde yeni bir başlangıç olmuştur. Savaş sonrası yıllarda şehrin yeniden yapılanması, imar planlarının uygulanması ve sanayi atılımları ile cumhuriyet döneminde Türkiye'nin önemli kentlerinden biri olmuştur.

2.2.2. Yerleşme Adları

Yerleşmelerin adları, genellikle bir bölgenin coğrafi özelliklerini yansıtan ve yöreyle ilgili kolayca bilgi sahibi olunmasını sağlayan kavramlardır²³⁵. Çünkü yer adları toplumların içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel yapı ile mekânın tarihî ve coğrafi özelliklerini de yansıtırlar²³⁶. Yerleşmelerin özellikleri hakkında genel, bazen de özel bazı fikirler veren, mahalli tabirlerin ve coğrafi ünitelerin ortaya çıkarılması açısından önem taşıyan yer adları²³⁷ oranın neresi ve nasıl bir yer olduğu hakkında fikir uyandırmakta ve geçmişle ilgili fikirler geliştirilebilmesini sağlamaktadır²³⁸.

²²⁹ Tekin, S., 1997, *Age*, s. 11-12

²³⁰ Tekin, S., 1997, *Age*, s. 18

²³¹ Cavid İ., 2010, *Age*, s. 548

²³² Cavid İ., 2010, *Age*, s. 548

²³³ Aslan Buğdaycı, *Milli Mücadele'de Nazilli 1919-1922* (Nazilli: Karacasu Matbaası, 1996) s. 45-55; Nazilli'nin ilk işgal tarihi olarak 4 Haziran 1919 günü, Yunanların ilk çekilme tarihi olarak 19-20 Haziran da zikredilmektedir. Bkz.S.Esin Dayı, *Nazilli Kongreleri (1919)* (Nazilli: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 886, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları No: 11, Araştırma Serisi No: 11, 1998) s.32-37

²³⁴ Buğdaycı, A., 1996, *Age*, s. 121-152

²³⁵ Hasan Kara, *Banaz İlçesinin Coğrafyası* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2010a), s.112

²³⁶ Harun Tunçel, "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, Sayfa: 23-34 (2000), s. 26

²³⁷ H. Hilmi Karaboran, "Türkiye'deki Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No:60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, s: 97- 148, Ankara, 1984), s. 97

²³⁸ Osman Gümüşçü, *Tarihi Coğrafya* (2. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010), s. 253

Bu özellikler dikkate alındığında, yer adlarının titizlikle incelenmesi ve coğrafi açıdan analiz edilmesi gerekmektedir.

Farklı bilimlerden tarafından incelenen yerleşme adları konusunun önemli bir boyutu da coğrafi elemanlardır.²³⁹ Araştırma sahasında yerleşme adları incelendiğinde, doğal ve beşeri çevre unsurlarının yer adları üzerindeki etkisi kolayca görülebilmekte ve çeşitli gruplar altında toplanabilmektedir. Kimi yer adları, iki manaya gelmesi ya da bileşik olmasından dolayı birkaç kategoriye girebilmektedirler.

Araştırma konusunu oluşturan Nazilli ilçesinin adının kaynağı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir kesinlik ifade etmemekle birlikte, bu görüşlerin çoğu birkaç tema altında toplanabilmektedir. Ünlü Türk seyyah Evliya Çelebi seyahatleri sırasında bölgeye uğramış, eserinde Arpaz ve Nazilli ile ilgili bilgiler vermiştir. O dönemde araştırma sahası Nâzlı adıyla anılmıştır²⁴⁰. Seyahatnamede birbirini seven kadın ve erkeklerinin bol olduğu, bu kişilerin de çok Nazlı olmalarına istinaden bu ismin konduğunu söylemiştir²⁴¹.

Başka bir rivayete göre Nazilli Şehri'nin ilk kurulduğu Pazarköy'de Nazlı ya da Naz adında bir genç kız yaşardı. O dönemin sancak beyinin oğlu ve bu kız birbirlerini sevmişlerdi. Ancak kızın babası bu evliliği kabul etmemiş, bunun üzerine Nazlı-Naz ve delikanlı kızın babasından gizli kaçıp evlenmişlerdi. Bu üzüntüye dayanamayan baba hastalanarak vefat eder. Babasının vefat haberine alan kız Pazarköy'e geri döner. Yaptığından pişman olan genç kız bunu gururuna yediremez ve kendini Büyük Menderes'in sularına bırakır. Bu hikâyenin yaşandığı Pazarköy, Naz'ın köyü, sonra da Naz ili şeklinde anılmaya başlamış, zamanla da değişerek Nazilli olmuştur²⁴². Başka bir rivayet ise şehrin bugünkü bulunduğu yerde Nozi ya da Nazi adında bir köyün olduğu ve bu köyün zamanla gelişerek bugünkü Nazilli'yi

²³⁹ Doğanay, H. 1994, *Age.*, s. 332

²⁴⁰ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Evliya Çelebi b. Derviş Mehmet Zilli IX. Kitap*, Hazırlayanlar: Dağlı, Y., Kahraman, S., Dankoff, R., (İstanbul: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306 Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462 Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu- Dizini, YKY 2173, 2005), s. 97-98

²⁴¹ Evliya Çelebi, 2011, *Age.*, s. 205

²⁴² Dikmen, G., 1952, *Age.*, s. 59-61

oluşturduğudur. Şehrin adı da köyün adının değişmesi ile Noz ili ya da Naz ilinden Nazilli'ye dönüşmüştür²⁴³.

Diğer bir rivayete göre, Luwi dilinde Nasilla “*Ana Tanrıca Köyünün Geçidi*” demektir. Nazilli’de Aydın Dağları’nı aşırıp Beydağ’a ulaşan yolun ağzında kurulmuştur. Nasilla adı da zamanla bugünkü halini almıştır²⁴⁴. Nysa antik kenti ve civarının Osmanlı döneminde Nisa ili olarak adlandırıldığı, bununda zamanla Nazilli halini aldığı da farklı bir görüştür²⁴⁵.

Nazilli büyük bir tarım alanının merkezi kısmında pazar konumunda bir fonksiyona sahiptir. BUĞDAYCI, Nazilli’nin kuruluşunu Pazarköy’e bağlamakta ve Arapça’da Nazil veya Nuzûl kelimelerinin konaklayan-konaklamak manasına geldiğini belirtmektedir. Burada konaklayanların yerleşmeye bu kelimelerle hitap etmesi ile zamanla isim Nazilli halini almıştır²⁴⁶. Şehrin adının geçmişte Dereköy yakınlarına yerleşen ve uysal manasına gelen Nazlû adında bir oymaktan geldiği de söylenmektedir²⁴⁷. Bölgeden geçen önemli seyyahlardan biri olan TEXIER de, o dönemde Nazilli’ de üç köy bulunduğunu bu üç köyün adının da Nozlu olduğunu yazmaktadır²⁴⁸.

Su-insan ilişkisinin önemi ve suyun tüm canlılar için vazgeçilmez olması nedeniyle hidrografik unsurlar yer adlarında en çok kullanılan öğelerdendir²⁴⁹. Nazilli’de yer adları çeşitli başlıklar altında topladığında, hidrografik unsurların yerleşmeler üzerinde en etkili öğe olduğunu görülmektedir. Çalışmanın başında da değinildiği gibi ilçenin kuzeyindeki ana faylar nedeniyle yükselen blok üzerinde, farklı debilerde, dönemlik ya da sürekli birçok dere ve akarsu bulunmaktadır. Dere ve akarsular, araştırma sahasında köylerin birbiri ile ulaşımını kimi yerlerde

²⁴³ Dikmen, G., 1952, *Age.*, s. 61

²⁴⁴ Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar* (İstanbul: 2. Baskı, İnkılâp Kitabevi, 1993), s. 599

²⁴⁵ Aslan Buğdaycı, *Dünden Bugüne Nazilli* (İstanbul: Eğitim Yayınları AŞ. Web Ofset Tesisleri, 2001), s. 18-20

²⁴⁶ Buğdaycı, A., 2001, *Age.*, s.19; Arapça kökenli *Nâzil* ve *Nüzul* kelimelerinin Osmanlı Türkçesi’nde de konaklamak, konaklayan, konaklanan yer vb. karşılıklarının olduğu görülmekte ve bu rivayet desteklenmektedir. Geçmişte Nazilli’nin kervan yolları için önemli bir durak ve toplanma merkezi olduğu hesaba katılınca araştırmacının yaklaşımının en gerçekçi bakış açısı olduğu görülmektedir. Bkz: [http://www.osmanlicaturkce.com/?k=nazil&t=%40\(01.12.2013\),http://www.osmanlicaturkce.com/?k=n%FCzul&t=%40\(01.12.2013\)](http://www.osmanlicaturkce.com/?k=nazil&t=%40(01.12.2013),http://www.osmanlicaturkce.com/?k=n%FCzul&t=%40(01.12.2013))

²⁴⁷ Dikmen, G., 1952, *Age.*, s. 64 ve 113; Aynı husus hakkında Bkz. Erkaya,A., 1989, *Age.*, s. 17

²⁴⁸ Texier, C., 2002, *Age.*, s. 110; şehrinin adının kaynağı hakkındaki çeşitli rivayetler toplu halde Buğdaycı, A., 2001, *Age.*, s.18-20’de görülebilmektedir.

²⁴⁹ Hasan Kara, “Konya’da Hidrolojik Yer Adları”, *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 10, Konya, (2010b), s. 206

zorlaştıran vadiler oluşturmuşlardır. Kimi yerlerde ise ova tabanından birden yükselen horst kütesinin kuzeyine geçmek, sadece dere yataklarını takip etmekle mümkün olmaktadır. Bu etkileri ile hidrografik kaynaklar, topografyanın değiştirilmesinin yanında yer adlarının şekillenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir.

Gelişmiş bir akarsu ağının mevcudiyeti, sıcaklık şartlarının kesintisiz ziraat yapmaya fırsat verdiği sahada bu dereler içme, kullanma ve sulamada hayati önem taşımaktadırlar. Doğal ve beşeri dinamikler üzerindeki bu etkinin tesiri, hidrografik kaynakların yer isimlerinin en büyük grubunu oluşturmasından da anlaşılmaktadır. Tamamı Menderes grabeninin kuzeyinde bulunan, kimisi adını hemen kenarına kurulmuş olduğu dere, akarsu ve su kaynaklarından alan bu yerleşmeler Akpınar, Aksu, Çaylı, Dereağzı, Kahvederesi, Ketendere, Kızıldere, Kozdere ve Yalınkuyu köyleridir.

İklimin vejetasyon süresini kısıtlamadığı araştırma sahası, bitki çeşitliliği açısından ülkemizin önemli yörelerindedir. Birçok bitkiden ve orman varlığından iktisadi olarak da faydalanılan yörede, bitkisel kökenli yerleşme adlarına da sıkça rastlanmaktadır. Bitkisel kökenli yer adlarının mekânda dağılışıma bakıldığında Menderes oluğunun kuzeyindeki Tmolos yapısı ve ötesindeki horst üzerinde bir kümelenme görmek mümkündür. Fitolojik kökenli isimlere sahip yerleşmelerden sadece eski adı Sürez olan Uzunçam köyü, grabenin güneyindeki Karıncalı Dağı üzerindedir. Geri kalan yerleşmelerin tamamı araştırma sahasının kuzey kısmında dağılışı göstermiştir. Bu dağılışıta bahsedilen bölgenin nem ve yağış şartlarına bağlı olarak geniş yapraklı karışık ormanların barındırdığı tür çeşitliliğinin etkisi görülmektedir.

Ketenova ve Ketenderesi köyleri geçmişte keten bitkisi yetiştiriciliğinin yaygın olması nedeniyle, isimlerini birkaç harf değişikliğiyle cumhuriyetin kuruluşundan beri korumaktadırlar. Sahadaki gözlemlerimiz sırasında Ketenova köyünün, Ketenova çayının yatağını genişlettiği bir sahanın hemen kuzeyinde yer alması, isminin verilisinde jeomorfolojik birimlerin dikkate alındığı izlenimi vermektedir. Çünkü gerçekten bahsi geçen yerleşme, düzlük bir sahanın bittiği, birden dar vadilerin ve yüksek eğim şartlarının başladığı bir alana kurulmuştur. Koz Farsça kökenli *gauz* kelimesinin Türkçeye koz şeklinde geçmiş halidir ve ceviz

anlamına gelmektedir²⁵⁰. Dere yatağındaki karışık ağaç türleri içinde Kozdere ve civarında geçmişte sayı bakımından önemli bir miktar tutan ve meyvelerinden de gelir sağlanan ceviz ağacı, bu yerleşmeye ve bu yörede akan bir dereye adını vermiştir. Köyde yaptığımız mülakatlarda, çok yakın zamana kadar yerleşmenin yakınında birçok ceviz ağacını bulunduğunu, yakın yıllarda geçen kuraklıklarla sayılarının azaldığı dile getirilmiştir. Bu köyler dışında bitkisel kökenli adlara sahip diğer yerleşmeleri Bağcılı, Dallica, Kavacık, Kahvederesi oluşturmaktadır.

Nazilli bugün olduğu gibi geçmişte de önemli ticaret yolları üzerindeydi ve doğu-batı, kuzey-güney yönlü önemli yolların kesişme noktasındaydı. Buraya kadar gelen kervanlardan kuzeydeki Ödemiş, Tire, Beydağ'a gitmek isteyenler, yol üzerindeki yerleşmelerde kahvehane ya da odalarda barınırlardı. Tek odalı eşyasız bu *Han-Kahve*'lerden biri bugün Sinekçiler köyünde bulunmaktadır²⁵¹. Arazi gezilerimiz sırasında geçmişte Kahvederesi köyünün de benzer bir fonksiyonunun bulunduğu, köy içindeki birkaç derenin birleştiği noktada bulunan kahvelerin de eskiden önemli uğrak mekânları olduğu belirtilmiştir. Köyün adı da buradaki kahvelerden gelmektedir. Nazilli ilçesinde köylere isim verilirken tercih edilen diğer bir öge de zoolojik isimlerdir. Kuşçular, Toygar ve Sinekçiler köyleri isimlerini hayvanlardan esinlenerek almışlardır.

Jeolojik, jeomorfolojik elemanlar yer adlarının verilmesinde önemli bir etkiye sahiptirler. Bu yüzden özellikle bulunduğu sahadaki oluşumu çok iyi temsil eden ya da sahanın umumi yapısına uymayan bölgelerde kurulan yerleşmelerin adlarını bunlardan esinlenerek alabilirler. Menderes grabeni kuzeyindeki dağlık kütle üzerinde bulunan Ovacık köyü, topografya haritasından da anlaşılacağı üzere arızalı karakterdeki sahada izohips eğrilerinin sıklığının nispeten azaldığı bir konumdadır. Ovaya herhangi bir sınırı olmamasına rağmen bu ismi almasının nedeni de çevresine göre nispeten silik reliyef şartlarıdır. *İki dağ yamacının kesişmesi ile oluşmuş dere yatağı ve dağlarda derin dereleler*²⁵² manasına gelen Çatak kelimesi de Örencik Deresi'ne karışan iki vadinin arasında bulunmasıyla bu ismi tesadüfî olarak

²⁵⁰ Cemalettin Şahin, **Türkiye Yeradlarında Ceviz/ Koz** (İstanbul: Yeditepe Yay., 2010), s. 2-3

²⁵¹ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 31-32 ; Aynı eserde, bu tip yapıların farklı araştırmacılar tarafından *halk kervansarayını* olarak adlandırıldığından da bahsedilmiştir. Bkz. Arrundel John, **Discoveries in Asia Minor Inculiding a Discription of the Runs of Several Ancient Cities and Especially Antioch of Pisidia Vol. III** (London, 1934)'den aktaran: Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 32

²⁵² <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (29, 02, 2012)

almadığını göstermektedir. Esentepe köyü de civarındaki yerleşmelere göre yüksek ve rüzgâr alan bir mevkide kurulmuştur. Gedik ve Gedikaltı köyleri de reliyefi yansıtan yer adlarındandır. Bu yerleşmelerden başka Aşağıyakacık, Bozyurt ve Ketenova köyleri de bu sınıflama içindedir. Eski adı Gireniz olan, Ocaklı köyü de çok eski zamanlardan beri kullanılan Tmolos depoları içerisindeki linyitli serilerde sürdürülen madencilik faaliyetleri nedeniyle bu adı almıştır.

Klimatolojik öğeler yerleşme adları verilirken faydalanılan unsurlardan bir diğeri olmuş, herhangi bir yöredeki rüzgâr, güneşlenme durumu ve yağış koşullarının tesiri yer adlarına da yansımıştır²⁵³. Esenköy, Esentepe ve Yellice köylerinin isimlerinin klimatik öğeler içerdiğini görülmekte, klimatolojik öğeler içinde de özellikle rüzgârların tercih edilmesi, dikkat çekmektedir. Konumlarına göre yapılan incelemede doğal çevre bağına bu yerleşmelere isim verilirken dikkat edildiği gözden kaçmamaktadır. Esenköy ile benzer bir isme sahip olan Esentepe'nin konum özellikleri yukarıda anlatılmıştır. Esenköy Akçay'ın Büyük Menderes nehri ile birleştiği sahaya yakın bir yerde, kuzey-güney yönlü rüzgâra açık bir konumda bulunmaktadır. Gerek Karıncalı kütlesinden esen gerekse de Akçay grabeni boyunca esen rüzgârlar bu yerleşmenin adlandırılmasında etkili olmuştur. Tarihi Harpasos antik kentinin kalıntıları üzerinde kurulu olan bu köyün adı, 1960'lı yıllara kadar Arpaz'dı. Bu ismin Akçay'ın antik dönemdeki adı olan Harpasa'dan ya da Harpasos kentinden gelebileceği rivayet edilmektedir²⁵⁴. Bölgenin nüfuzlu ailelerinden olan Arpaz ailesi de bu yerleşmedendir. Ancak bu adın Kuman (Kıpçak) oymaklarından geldiği de iddia edilmektedir²⁵⁵. Fakat 1960'lı yıllarda yerleşmenin adı topoğrafya şartlarına atfen Esenköy olarak değiştirilmiştir. Yellice köyü de Akçay oluşuna bakan bir yamaç üzerinde, iki tarafından vadiler ile yarılmış bir topografyada rüzgâra açık bir konumdadır.

Aşağıörencik, Hisarcık, Mescitli ve Yukarıörencik köyleri tarihi yapı, mimari, mesken ve eklentileriyle ilgili olan yer adlarına sahiptir. Hisarcık köyü de adını kale olmaya müsait mevkisi ve kaleyi andıran kayaların konumu nedeniyle üzerinde

²⁵³ Saliha Koday, "Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi", **28. Coğrafya Meslek Haftası, Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Trakya** (İstanbul: 2000), s. 234

²⁵⁴ Umar, B., 1993, **Age.**, s. 110

²⁵⁵ Mehmet Eröz, "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)**, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No:60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, 1984), s. 47

bulunduğu tepeye bağlı olarak almıştır. Yöre halkı tarafından tepe hâlâ Asar olarak adlandırılmaktadır.

Mescitli, Dualar ve Pirlibey yerleşmeleri Nazilli kırsalında birbirine komşu ve dini içerikli isimlere sahip köylerdir. Mescitli, Yazırlı, Dualar, Pirlibey civarındaki yadır ve anıt şeklindeki, halk arasında dede mezarı olarak adlandırılan yapıların yoğun olarak bulunması, bu yerleşmelerin dini ve mimari öğeleri içeren isimleri almasında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca yörede yapılan mülakatlarda, Pirlibey’de oturanlar, atalarının Horasan’dan geldiklerini iddia etmektedirler. *Pir* kelimesinin Farsçada yaşlı, usta, şeyh²⁵⁶ manalarına gelmesi bu iddiayı güçlendirmektedir. Bu cümleden hareketle köye verilen ismin, buraya ilk yerleşen dini liderden ya da yaş, tecrübe gibi hiyerarşik üstünlüğe sahip olan bir bireyden kaynaklandığı söylenebilir. Diğer taraftan Pirlibey adının bir Türk boy ve oymak adlarından biri olduğu iddia edilmektedir²⁵⁷.

Adını başka yerleşmelere göre yer, yön ve konumuna göre alan yerleşmeler, Aşağıyakacık, Aşağıörencik, Yukarıörencik ve Gedikaltı köyleridir. Bu tip adlandırmalar, genellikle yerleşmelerden biri önceden iki yerleşmenin de çekirdeği konumundayken, zamanla nüfusun artması, mekânın eskiye nazaran daralması gibi sebeplerle bir kısım aile ferдинin yakın bir yere göç etmesi, orada mahalle ya da yeni bir köy kurmalarıyla verilmektedir. İlçede aynı zamanda başka bir grubun gelip yerleştiği sahalarda bu örneklerde olduğu gibi önceki yerleşmenin konumuna göre yeni yerleşmelerin adları şekillenebilmektedir.

Anadolu’da yerleşme adlarının bir kısmı bölgede oturan aşiret, boy ve cemaatlerin ya da kişilerin isimleriyle anılmaktadır. Türkler gibi göçebe kavimler, göç ettikleri yerlere kendi ad, san ve soylarıyla ilgili isimler vermektedirler²⁵⁸. Özellikle Türklerin önemli bir kolunu oluşturan Yörük aşiretler birçok yerde ya kendileri yerleşmelere ad vermişler ya da yerleşmelerin adını almışlardır²⁵⁹.

²⁵⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Pir> (14/11/2013)

²⁵⁷ Buğdaycı, A., 2001, **Age.**, s. 66-67; Aynı eserde Bayındır, Haydarlı, Yazırlı, Kızıldere (Kızıllar), Toygar, Bekirler (Bekirli), Dualar (Duacılar), Çatak (Çıtak), Sevindikli (Sevindik), Gedik (Gedüklü), Samailli (Hamaiilli), Pirlibey (Pirlebey), Hamzalı (Hamzaelli) köylerinin de isimlerinin Türk boy ve oymak adlarından gelmiş olabileceğinden söz edilmektedir. Benzer bilgiler ve Aydın ilindeki boy ve aşiret adları ile ilgili daha detaylı bilgi için ayrıca Bkz. Gökbel, A., Şölen, H., 1936, **Age.**, s. 225-245

²⁵⁸ Enver M. Şerifgil, “Toponimik Bir Araştırma: Göçler ve Yeradları (Türkler, Pomaklar ve Bulgarlar)”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7 (1980), s. 81

²⁵⁹ İlhan Şahin, “Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Mülâhazalar”, **Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler** (İstanbul: Eren Yay., 2006), s. 115-127

Araştırma sahası ve yakın çevresi gerek Aydın gerekse Menteşe Yöresi yoğun bir Yörük-Türkmen iskân sahasıdır. Bu topluluklara ait yerleşme isimleri, bölgenin yakın iskân tarihini de aydınlatmaktadır²⁶⁰. Araştırma sahamızda 24 Oğuz boyundan olan Yazır ve Bayındır isimlerinin verildiği iki köy yerleşmesi bulunmaktadır. Özellikle Bayındır boyunun ismi Anadolu yerleşmelerinde kullanılan boy adlarından²⁶¹. Adala, Sındırgı, Aydın, Halep, Yeni İl (Sivas) dolaylarına yerleştikleri bilinen Toygar cemaatinin²⁶² adını taşıyan bir yerleşme de Akçay vadisi ve Karıncalı Dağı arasındaki höyüğün doğusunda bulunmaktadır. Gedik ve Gedikaltı köyleri de geçmişte bölgeden sürülen ama geri dönen Gedüklü oymağının adını aldığı söylenmektedir²⁶³.

Boy ve Aşiret adlarının yanında kişi adları da Nazilli kırsalında çok kullanılan yer adlarından olmuştur. Bekirler, Hamidiye, Hamzallı, Haydarlı, İsabeyli ve Rahmanlar gibi yerleşmelerde kişi adları esin kaynağı olmuştur. Arazide yapılan mülakatlarda bu isimlerin daha çok yerleşmeler henüz kuruluş aşamasındayken ailenin başındaki kişinin adı olduğu tespit edilmiştir. İsabeylü adının İran'da bir Türkmen aşireti olduğu da bilinmektedir²⁶⁴. Apaklar, Çobanlar ve Kaşıkçılar köylerinde yaşayanların büyük çoğunluğu bu soyadlarına sahiptirler. Araştırma sahasında yapılan görüşmeler sırasında ve yöreyle ilgili yapılan araştırmalardan, kırsal kesim nüfusunun büyük çoğunluğunun iskân etmiş ya da ettirilmiş Yörükler olduğunu öğrenilmiştir. Özellikle Afyon ve Konya civarından (Kırlı Yörükler)²⁶⁵, Mersin, Hatay, Maraş ve Toroslar üzerinde konargöçerlik yapan birçok aşiret²⁶⁶ Nazilli ilçesinin de içinde bulunduğu, Büyük Menderes havzasında yerleşik hayata geçmiştir.

²⁶⁰ İbrahim Güner, Mustafa Ertürk ve Ünsal Bekdemir, Iğdır İli'ndeki Yer adlarının Kaynakları, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 4 (2000) s. 283.

²⁶¹ Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilâtı- Destanları** (İlâvelerle 3. Baskı İstanbul: 1980), s. 211- 212

²⁶² Teoman Ergül, **Antik Uygarlıkların Mirasçısı Bir Kentin Özgün Tarihi (Türkleşen Anadolu'da Sardis... ve Salihli)** (Genişletilmiş 3. Baskı. Ankara: Salihli Belediyesi Kültür Yayınları: 9, 2010), s. 117

²⁶³ Dikmen, G., 1952, **Age.**, s. 112

²⁶⁴ Mehmet Eröz, "Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları", **Reşit Rahmeti Arat İçin** (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay: 19, Seri: I, Sayı: A 2, 1966), s. 183

²⁶⁵ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 290; Yörede "Gırlı Yörükler" şeklinde de anılır.

²⁶⁶ Araştırma sahasında mülakatlar sırasında kırsal nüfus tarafından bu bölgelerde konargöçerlerin Aydınla adıyla anıldığı dile getirilmektedir. Özellikle Beğeri'de köylüler ile yaptığımız mülakatlarda Hatay dolaylarında akrabalarının bulunduğu belitmişler, bu bölgede akrabalarına Aydınla adının verildiğinden bahsetmişlerdir. Bu konu hakkında GÖNEY'de Adana ovalarına yerleşmiş Büyük Menderes bölgesi Yörüklerinin Aydınla aşiretine mensup olduklarına değinmiştir. Bkz. Süha Göney, **Adana Ovaları I** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2162 Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 88, 1976) s. 134

16. yy. Osmanlı arşiv kayıtlarına göre yapılan araştırmalarda, o dönemde konar-göçer olan birçok aşiretin varlığı ispat edilmektedir. Bu dönemde Aydın livası Kestel kazasına bağlı Semayillü²⁶⁷ cemaati muhtemelen bugünkü Samailli köyünün adının da kaynağıdır. Bu köyün adının Büyük Menderes’i Küçük Menderes’e bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı eski dilde *Sama- İla Kutsal Ana Geçidi’nden* kaynaklanabileceği düşünülse²⁶⁸ de bölgedeki Yörük yerleşmelerinin çokluğu ve geçmişte bu kazada göçerlik eden Semayillü cemaatinin adının buraya verilmiş olma ihtimali daha yüksektir. Yine bu köyün adının aslının Hamaili olduğu ve Türk boy ya da oymak adı olduğu da çeşitli yayınlarda dile getirilmiştir²⁶⁹. Köyün bugünkü sahipleri de atalarının Yörük olduğunu söylemektedir.

16. yy.’da Çine kazasına bağlı sahalarda Sevindik Tiri ve Sinekçi Cemaati’nin göçebe faaliyetlerinde bulunduğu arşiv kayıtlarında tespit edilmiştir²⁷⁰. Bir şahıs ya da oymak adına “lu, lü” gibi mensubiyet ekleri getirilerek birçok yerde mıntika adları verilmiştir²⁷¹. Bu cemaatlerin araştırma bölgesinde yerleşmiş olma ihtimalleri yüksek olduğu düşünülünce, Sevindikli ve Sinekçiler köy isimlerinin cemaat adından gelmiş olması muhtemeldir. Bu köylerde yaptığımız mülakatlarda geçmişte bu köylerin sakinlerinin de konar-göçer aşiretlerden olduğu ve kuzey-güney yönlü göç faaliyetlerinde buldukları belirtilmiştir.

Sinekçiler köyünün adının *senekçilikten*²⁷² gelmiş olabileceği düşünülse de köyde yaptığımız mülakatlarda bu husus dile getirilmiş, ancak geçmişte bu işle uğraşanların bulunduğu rivayet edilmiş, günümüzde ise kimsenin bu işle meşgul olmadığı belirtilmiştir. Nazilli doğusunda Sinekler adında bir köyün bulunması ve bahsi geçen arşiv kayıtlarında aynı bölgede Sinekler adında bir cemaatinde konar-göçer faaliyetlerde bulunması bunun bir tesadüf olamayacağı ihtimalini güçlendirmektedir. 16. yy.’da Menteşe yöresinde kişi adlarıyla anılan Yörük

²⁶⁷ Orhan Sakin, **16. yy. Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu’da Türkmen ve Yörükler (Boylar, Kabileler, Cemaatler)** (İstanbul: Ekim Yay. 2010), s. 286 ve 365

²⁶⁸ Umar, B., 1993, *Age.*, s. 599

²⁶⁹ Buğdaycı, A., 2001, *Age.*, s. 67

²⁷⁰ Sakin, O., 2010, *Age.*, s. 286-388

²⁷¹ Bahaeddin Yediyıldız, “Türkiye’de Yer Adı Verme Usulleri”, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)**, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No:60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, 1984), s: 26-27

²⁷² Senek: Çamdan oyularak yapılan sutaşıma kabı Bkz. Büyük Türkçe Sözlük, [http://tdkterim.gov.tr/bts/\(10.10.2011\)](http://tdkterim.gov.tr/bts/(10.10.2011))

köylerinden bazılarının Furunşah²⁷³ adını alması dikkatimizi çekmiştir. Bu ada benzer Franşah isimli bir mahalle, araştırma sahamız içinde Aşağıyakacık sınırları içerisinde bulunmaktadır. 16. yy.'da Maraş ve Tarsus Yörüklerini içerisinde Feranşah cemaatinin varlığı bilinmektedir²⁷⁴. Mülakatlarımız sonucunda kimi köylüler atalarının Nazilli'ye bu bölgelerden göç ettiklerini söylemişlerdir. Benzerliğin sebebinin, yerleşmenin adının bu cemaatten kaynaklanabileceği düşünülebilir.

Hamidiye köyü ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle Kafkaslardan gelenlerin iskân ettirildiği bir yerleşmedir; Osmanlı Devleti'nin giderek zayıfladığı bu dönemde, iskân edilen yerleşmeler, göçmenleri yerleştiren sultan ya da kumandanın adı ile anılmıştır²⁷⁵. Anadolu'nun birçok yerinde bunun örnekleri mevcuttur. Saha gözlemleri sırasında Hamidiye ve civarındaki kırsal alanlarda birçok Çerkez kökenli yurttaşımızın tespit edilmesi, Kuzey Kafkasya'dan gelen Çerkez ve Abhazların geçmişte köyün içinde Adıge ve Şapsığ mahallelerini oluşturmaları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Arpaz kazasında geçmişte Hamidiye köyünün adı Çerkes Hamidiye şeklindedir²⁷⁶.

Çobanlar, Demirciler, Kaşıkçılar, Kuşçular köylerinin isimleri meslek isimlerinden oluşan gruplamaya dâhil edilmişlerdir. Örneğin, Demirciler köyü geçmişte Mastavra Kalesi'ne demir aletler temin etmekteydi²⁷⁷. Bu köyün adı olan Demirciler aynı zamanda köyün ahalisinin mensup olduğu aşiretin de adıdır²⁷⁸. Bu köylerin sakinlerinin bir kısmının soyadları ile yerleşmelerin adı aynıdır. Örneğin Kaşıkçılar köyünde oturan ailelerin çoğunun soyadı Kaşıkçılar'dır (Foto 33.).

²⁷³ Muhammed Yazıcı, "XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılım", (Muğla: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002)

²⁷⁴ Sakin, O., 2010, *Age.*, s. 153

²⁷⁵ Cemal Arif Alagöz, "Türkiye Yeradları Üzerine Bazı Düşünceler" **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)**, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No:60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, 1984), s. 20,

²⁷⁶ Cavid İ., 2010, *Age.*, s. 458

²⁷⁷ Dikmen, G., 1952, *Age.*, s. 84

²⁷⁸ Eröz, M., 1966, *Age.*, s. 182

Tablo 82. Nazilli İlçesinde Köy Adları

AD GRUBU	YERLEŞME ADI
Hidrografik elemanlarla ilgili olanlar	Akpınar, Aksu, Çaylı, Dereağızı, Dereağızı, Kahveresi, Ketendere, Kızıldere, Kozdere, Yalınkuyu
Fitolojik elemanlarla ilgili olanlar	Bağcılı, Dalıca, Kavacık, Kahveresi Ketendere, Ketenova Kozdere, Uzunçam
Zoolojik elemanlarla ilgili olanlar	Kuşçular, Toygar, Sinekçiler
Jeolojik jeomorfolojik elemanlarla ilgili olanlar	Bozyurt, Çatak, Esentepe, Gedik, Gedikaltı, Ketenova, Ovacık, Aşağıyakacık, Ocaklı
Klimatik kaynaklar	Esenköy, Esentepe, Yellice
Renklerle ilgili olanlar	Akpınar, Aksu, Apaklar, Bozyurt, Karahallı, Kızıldere,
Tarihi yapı, mimari, mesken ve eklentileriyle ilgili olanlar	Aşağıörencik, Hisarcık, Mescitli, Yukarıörencik
Yer- yön, konum	Aşağıyakacık, Aşağıörencik, Yukarıörencik, Gedikaltı
Boy, aşiret, cemaat adlarıyla ilgili olanlar	Bayındır, Yazırlı, Toygar, Demirciler, Gedik, Gedikaltı Samaili, Sevindikli
Şahıs ismi ve soyismi olanlar	Bekirler, Hamidiye, Hamzalı, Haydarlı, İsabeyli, Rahmanlar, Toygar, Apaklar, Kaşıkçılar, Çobanlar
Meslek kökenli olanlar	Çobanlar, Demirciler, Kaşıkçılar, Kuşçular
Dini kökenli olanlar	Dualar, Mescitli, Pırlibey
Beğeniye övgüye dayalı adlar	Bereketli, Güzelköy, Hasköy
Diğer	Beğerli, Durasılı, Eycelli, Işıklar, Kardeşköy, Kestel, Kırcaclı, Kocakesik, Sailer, Şimşelli, Ocaklı

Foto 33. İsimlerin Yerleşmelere Ad Verilirken Kullanımına Bir Örnek.(Kaşıkçılar köyü sakinlerinin çoğunun soyadı Kaşıkçı'dır, çeşme vb. yapıların isimlerinden de bu anlaşılmaktadır.)

Ne kadar incelense de bir yerleşmedeki ya da bir bölgedeki yer adlarının tümünün anlamı ve kökenini tespit etmek güçtür; hatta bazen tamamı tespit dahi edilemez. Çünkü geçen zaman içerisinde bazı kelimelere farklı anlamlar yüklenebilir ya da bir yere ad verenler çeşitli nedenlerle bölgeyi terk edebilirler. Ayrıldıkları

sahada yer adıyla ilgili yazılı bir kültür belgesi bırakılmamışsa²⁷⁹ ya da bölgeye yeni yerleşimciler gelmişse yer ismi zamanla ses değişimlerine uğrayarak eskisinden çok farklı bir kelime ya da anlama bürünebilir ve anlam karışıklıklarına sebep olabilir. Araştırma sahasındaki Beğlerli adının Döğler'den bozulmuş olma ihtimalinin yanında²⁸⁰, R.1307 sayılı Aydın Salnamesi'ne göre Beygarlı-Beyerli adından değiştiği ve anlamsız bir değişiklik olduğu araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir²⁸¹. 1308 tarihli Aydın Salnamesine göre²⁸² kazada, "Sürmeşeli" adında bir yerleşme bulunmaktadır. Bu köyün de bugün adı hiçbir manaya gelmeyen Şimşelli köyü olduğunu tahmin etmekteyiz. Araştırma sahasında bulunan Kestel köyünün adı da muhtemelen ırmak ve dağ geçidi anlamına gelmektedir²⁸³. Türk Dil Kurumu'na göre ise bu kelime dokuma ipliği manasına gelmektedir²⁸⁴. Işıklar köyünün R.1307/H. 1308 Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre, Dallica nahiyesine bağlı Aşıklar köyü olması muhtemeldir²⁸⁵. Ancak 1928 yılına gelindiğinde, bu köyün adının Işıklar olarak değiştiği görülmektedir²⁸⁶.

2.2.3. Yerleşme Şekilleri

Yerleşmeler fonksiyonlarına ve sosyo-ekonomik durumlarına göre kır ve şehir veya diğer adıyla kent yerleşmeleri şeklinde ikiye ayrılmaktadırlar²⁸⁷. Bu iki yerleşme tipini birbirinden ayıran en önemli özellik sürdürülen ekonomik faaliyetlerdir. Bir yerleşmede insanların çoğu geçimini tarımdan sağlıyor ise kırsal; sanayi ve ticaret gibi primer sektörler dışındaki faaliyetler ile sağlıyor ise şehir statüsündedir²⁸⁸. Ayrıca bu iki yerleşme tipi arasında bulunan ve mevcut ekonomik yapısı ile şehir veya kır yerleşmeleri içinde sayılabilen bir yerleşme türü de kasabalardır. Kentten küçük köyden büyük kırsal özelliklerini koruyan yerleşmeler

²⁷⁹ Emrullah Güney, "Toponimik Terimlerin Sınıflandırılması", **Ziya Gökalp Eğitim Fak. Dergisi**, Sayı: 2, Diyarbakır (1994), s.619

²⁸⁰ Eröz, M., 1966, **Age.**, s. 179

²⁸¹ Sabri Sürgevil, "Son Yüzyıl İçinde Bozdoğan'da Yer Adlarının Değişmesi", Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan II**, (İzmir: 2010), s. 250-256

²⁸² Cavid İ., 2010, **Age.**, s. 453

²⁸³ Dikmen, G., 1952, **Age.**, s. 47

²⁸⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52349103b28a55.09126787 (13/10/2013)

²⁸⁵ Cavid İ., 2010, **Age.**, s. 454

²⁸⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi, **Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları** (Ankara: 1928)

²⁸⁷ E. Murat Özgür, **Türkiye Coğrafyası**, (Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık, 2000) s. 99

²⁸⁸ Doğanay, H., 1994, **Age.**, s. 414

şeklinde de tanımlanan²⁸⁹ kasabalar, köy ve şehir yerleşmeleri arasında köprü vazifesi gören fonksiyonları itibari ile şehirler kadar gelişmemiş, köylere göre hayli gelişmiş ara formda yerleşme şekilleridir²⁹⁰. Genel olarak bir belediye teşkilatına sahip olan bu yerleşmelerden nüfusu 2000'in altında kalanlar belediye örgütlü köy yerleşmesi olarak adlandırılırlar.²⁹¹

Araştırma sahasında muhtar tarafından yönetilen 60 köy bulunurken belediye örgütüne sahip olmasına rağmen ekonomik fonksiyonları ve nüfusu yeterince gelişmemiş olan belediye örgütlü bir köy yerleşmesi olan Pirlibey, köy olarak ele alınmıştır. 4.607 kişilik nüfusa (2010) sahip, tarım dışı ekonomik sektörleri ve farklı fonksiyonlarında kısmen gelişme görülen İsabeyli, araştırma sahasındaki tek kasaba yerleşmesidir. Kentsel fonksiyonların tamamının geliştiği, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak belirli bir etki alanına sahip olan ve Aydın ilinin doğu yarısında merkezilik özelliği kazanan Nazilli araştırma sahasının en büyük ve tek şehir yerleşmesidir.

2.2.3.1. Kır Yerleşmeleri

2.2.3.1.1. Köy Yerleşmeleri

Araştırma sahasında köy yerleşmeleri yüksek kısımlar ve ova tabanı dışında kırsal alanlara arada çok mesafe bırakmayacak şekilde dağılmıştır. Bu durumun oluşmasında, bölgenin Yörükler tarafından sedanter yaşama geçmek için tercih edilmesinin önemli bir payı vardır. Yörükler yerleşik hayata geçecekleri mevkileri seçerlerken genellikle kışladıkları alanları tercih etmişlerdir²⁹². Nazilli ilçesi de göçebe hayvancılık yapan Yörüklerin kışlak olarak seçtikleri bir mevkidir ve bu sebeple araştırma sahasında birçok yerleşme Yörüklerin sedanter hayata geçtikleri köylerdir. Bu durumu aşiret, boy ve kişi adlarının köylere isim olarak verilmesinden de anlaşılmaktadır²⁹³. Otlak ve meraların tarım arazisi haline getirilmeleri, şehirlerde yaşamın daha cazip hale gelmesi ve geçmişte devletin de zorunlu iskâna tabi tutması gibi nedenlerle bölgede göçebe yaşam büyük oranda bitmiştir²⁹⁴. Aydın Sancağı'nda

²⁸⁹ Doğanay, H., 1994, *Age.*, s. 419

²⁹⁰ Ali Özçağlar, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)* (Ankara: Ekol Yayınevi, 1997) s. 7-8

²⁹¹ Özçağlar, A., 1997, *Age.*, s. 16

²⁹² Göney, S., 1975, *Age.*, s. 310

²⁹³ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 294

²⁹⁴ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 280-294

H. 957/ M. 1550 tarihli TT 270 no'lu aşiret defterinde, göçebe yarı göçebe hayat süren Türklerin, Tire, Güzelhisar, Bayındır, Ayasluğ, Bozdoğan, Nazilli, Birgi çevrelerine yerleştikleri görülmektedir²⁹⁵. Yerleşmelerin dağlık alanlarda yayılmasının bir sebebi olarak bu tarihi kayıtlardaki göçebeler de gösterilebilir. Yerleşik hayata geçen göçebeler, hayvanlarına daha rahat bakabilecekleri dağlık alanlarda yoğunlaşmaktadır. Harita 16. incelendiğinde köy yerleşmelerinin Aydın Dağları üzerinde sık olarak dağıldığı görülebilmektedir.

Birçok araştırmada olduğu gibi Nazilli ilçesinde de köyler büyüklüklerine, ormana uzaklıklarına, kuruldukları yere, yüksekliklerine, yerleşme dokularına, planlarına, sürdürülen ekonomik faaliyete göre çeşitli gruplarda toplanabilirler.

2.2.3.1.1.1. Büyüklüklerine Göre köyler

Tarımsal faaliyetlerden bitkisel ve hayvansal üretim, belirli bir arazi üzerinde yapılmaktadır. Bitkisel üretim faaliyetleri ülkemizde daha ziyade tarla, bahçe ve seralarda sürdürülürken, hayvansal üretim ekstansif şekilde yapılıyorsa otlatma, entansif şekilde yapılıyor ise yem bitkileri yetiştirmek amacıyla belirli büyüklükte bir tarım arazisine ihtiyaç duyulmaktadır. Her ne kadar köy arazilerin tümünün bu faaliyetlerle değerlendirilebileceğini söylemek mümkün olmasa da arazi varlığının çokluğu kırsal alanlar için olumlu bir durumdur. Örneğin bu alan içindeki orman ya da göller de kırsal kesime ekonomik olarak katkı sağlayabilmektedir.

Tablo 83. Araştırma Sahasında Köylerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı

Yüzölçümü (ha)	Köy Sayısı	%'si
0-500	13	22,4
501-1000	26	44,8
1001-1500	10	17,2
1501-2000	2	3,4
2001-2500	4	6,9
2501-3000	1	1,7
3000+	2	3,4

Kaynak: Nazilli Kadastro Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir²⁹⁶.

Araştırma sahasında köy özelliği gösteren yerleşmelerin toplam alanı yaklaşık 61.665 ha'dır. Bu tip yerleşmelerin sayısı 61 olduğuna göre ortalama köy büyüklüğü yaklaşık 1011 ha denk gelmektedir. Tablo 77'ye bakıldığında Kahvederesi, Yazırlı, Pirlibey, Kuşçular, Samailli, Ovacık, Toygar, Aksu, Demirciler, Esenköy, Bağcılı,

²⁹⁵ Şahin, A., 2008, *Age.*, s. 247

²⁹⁶ Bekirler, Akpınar ve Hamidiye köyleri dahil değildir.

Yellice, Hasköy, Mescitli, Bereketli, Sinekçiler, Uzunçam, Aşağıyakacık köylerinin bu ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir.

Araştırma sahasında köy arazilerinin büyüklüğü 125 ha (Haydarlı) ile 3297 ha (Aşağıyakacık) arasında değişiklik göstermektedir²⁹⁷. Araştırma sahasındaki köyler içinde nispeten büyük olan Sinekçiler (2895,6 ha), Uzunçam (3076,1 ha), Hasköy'dür (2197,9 ha). Söz konusu köylerin, mera ve yayla alanlarının olması sebebiyle diğer köylere göre daha geniş alanlara sahiptirler. Bu köylerden özellikle Uzunçam'ın mera varlığı nedeniyle küçükbaş hayvan sayısının da yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Arazi büyüklükleri 500'er ha'lık gruplara ayrılarak incelendiğinde, en çok köyün 500-1000 ha diliminde yer aldığı görülmektedir. Tablo 83. incelendiğinde toplam köylerin % 44,8(26 köy)'inin 501-1000 hektar arasında değişen büyüklüklere sahip olduğu görülecektir. Bu grup köylerden sonra 13 köy ile köylerin % 22,4'ünü oluşturan 0-500 hektar arası köyler gelmektedir. 1001-1500 hektar büyüklüğündeki köyler de hemen hemen bu orana yaklaşarak 10 köy ile % 17,2'lik paya sahiptir.

GÖNEY, Büyük Menderes bölgesinde çeşitli sebepler ile köy yerleşmelerinin sıklığı ve arazi büyüklüğünün değiştiğinden, bunların en önemli sebeplerinin ormanlar, meyilli arazi şartları ve iklim olduğundan bahsetmektedir²⁹⁸. 1500 hektardan daha büyük arazilere sahip köyler % 15,4'lük payla sadece 9 köydür. İkizdere²⁹⁹(%53,9), Koyulhisar³⁰⁰(%36,4'den fazla), Türkoğlu³⁰¹ (%32,5) gibi ilçeler ile karşılaştırıldığında 2000 ha'm üzerinde arazilere sahip köylerin sayı ve oran bakımından düşüklüğü göze çarpacaktır. Bundaki en önemli etmenin Nazilli ilçesinin toplam yüzölçümünün çok büyük olmaması ve çok fazla idari birime ayrılması olduğu söylenebilir.

2.2.3.1.1.2. Ormana Göre Köyler

Araştırma sahasının %25,7'lik kısmı (17067 ha), ormanlarla örtülü şekildedir. Köylerin konumlarına göre yapılan sınıflandırmalardan biri de köylerin orman varlığına ve ormana göre konumuna dayanarak yapılmaktadır. Buna göre köyler

²⁹⁷ Bahsi geçen üç köy sıralamaya katılmamıştır.

²⁹⁸ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 305-306

²⁹⁹ Coşkun, O., 2010, *Age.*, s. 151-152

³⁰⁰ Karadeniz, V., 2011, *Age.*, s. 155

³⁰¹ Mehmet Tıraş, *Türkoğlu İlçesi'nin Coğrafi Etüdü* (İstanbul: Çantay Yay., 2003) s. 73-75

orman içi, orman kenarı ve orman uzağı-dışı köyler, şeklinde sınıflandırılmaktadır³⁰². Köylerin ormanla olan ilişkisi ondan faydalanılması, yangınlar ve kesimlerle ormanların tahrip edilmesi, köylerin ormana göre konumu ile yakından ilgilidir³⁰³. Kırsal alanların kalkınmasında ormanlardan faydalanılması ve ormanların iyileştirilmesi gerekmektedir; zira ormanların sosyokültürel ve ekonomik katkıları köylerin kalkınmasında önemli bir yere sahiptir³⁰⁴. Bu sebeple köylerin konumlarını ormanlara göre incelemekte yerleşme ve iktisadi faaliyetler açısından yarar vardır.

Ormancılık bahsinde de değinileceği üzere bölgenin iklim koşullarının sert olmaması ve bitki türü çeşitliliği, sahada yabancı bitki ve mantar toplayıcılığını önemli bir ekonomik kazanç haline getirmektedir. Her ne kadar mülakatlar sırasında kırsal kesim tarafından bu faaliyetten pek kazanç sağlayamadıkları dile getirilse de ekonomik olarak önemli bir ek gelir kaynağıdır. Ormanların bunun gibi ekonomik katkılarına ileride değinileceği için burada yer verilmemiştir.

Araştırma sahasındaki 60 köyün ve bir belediye örgütlü köy yerleşmesinin ormana göre konumları incelendiğinde köylerin büyük bölümünün (% 84) orman kenarı köyler olduğu görülmektedir(Tablo 84.). Bu köylerin tamamı dağlık kütle üzerinde yamaçlara ve sırtlara, ova ve dağlık sahanın kesişim noktalarındaki birikinti konileri üzerine ya da özellikle Aydın Dağları'nın eteklerinde özgün bir topoğrafya olarak karşımıza çıkan Tmolos depoları üzerine kurulmuşlardır.

Araştırma sahasında orman içi köylerinin tamamı Aydın Dağları üzerine kurulmuş olan köylerdir. Bu köyler Aşağıyakacık, Aksu ve Işıklar köyleridir. Bu köylerin gelir kaynakları içinde ormancılık faaliyetlerinin de önemli yer tuttuğu görülmektedir.

Tablo 84. Orman Örtüsüne Göre Köylerin Konumları

Ormana Göre Konumu	Sayısı (1983)	%	Sayısı (2013)	%
Orman İçi	21	34	3	5
Orman Kenarı	29	48	51	84
Orman Dışında	11	18	7	11

Kaynak: Arazi gözlemleri, Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'nde yapılan mülakatlar ve Acun, E., Aydın İli Köylerinin ve Özellikle Orman Köylerinin Kalkındırılmaları Üzerine Araştırmalar (İstanbul: Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3141, O.F. Yayın No: 338, 1983)'den yararlanılmıştır.

³⁰² Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ, F., 2003, *Age.*, s. 212

³⁰³ Bulut, İ., 1992, *Age.*, s. 122

³⁰⁴ Ertuğrul Acun, *Aydın İli Köylerinin ve Özellikle Orman Köylerinin Kalkındırılmaları Üzerine Araştırmalar* (İstanbul: Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3141, O.F. Yayın No: 338, 1983)

Foto 34. Orman İçi Köylerden Aksu köyü.

Orman dışı köyler olarak kabul edilen Hamzallı, Sevindikli, Bereketli, Hamidiye, Dallıca, Durasallı ve Güzelköy konumları itibari ile ovaya kıyısı bulunan ya da ovaya kurulmuş köylerdir. Bitki örtüsü kısmında da bahsedildiği üzere bu kesimde aşırı tahribat ve tarımsal faaliyetler nedeni ile orman örtüsü gelişmemektedir.

1983 yılı ve günümüzdeki dağılımlara bakıldığında orman üzerindeki beşeri baskının büyüklüğü de ortaya çıkmaktadır. 1983 yılında 21 orman içi köy varken, günümüzde ormanlık alanların meyve bahçesine çevrilmesi ya da benzeri sebepler ile azalmasıyla bu gruptaki köylerin sayılarının 3'e düştüğü görülmektedir. Geçmişte orman içi köy olan birçok yerleşme bu sebeplerle orman kenarı köyler halini almışlardır. Geçmişte orman dışı köy olan 4 köyün ise ağaçlandırma çalışmaları ile orman kenarı köyler halini aldıkları görülmektedir.

2.2.3.1.1.3. Yüksekliklerine Göre Köyler

Beşeri ve ekonomik coğrafya araştırmalarında köy yerleşmelerinin yükselti basamaklarına göre dağılımını yapmak, coğrafyacılar tarafından sıklıkla başvurulan

bir sınıflama yöntemidir. Zira kırsal alanlarda, primer sektörler olarak adlandırılan tarımsal üretim vb. ekonomik faaliyetlerle uğraşmaktadır. Bu tip faaliyetler, özellikle de tarım ve ormancılık yükseltiye bağlı olarak değişen ve iklimin doğrudan tesiri altında olan faaliyetlerdir. Ayrıca ekonomik faaliyetlerin yanında köylerin kuruldukları yükselti basamaklarına bağlı olarak değişen fiziki ve beşeri ortamdaki koşullar, meskenlerin şekil, yapı malzemesi vb. unsurlarında da farklılıklar oluşmasına neden olmaktadır³⁰⁵.

Tablo 85. Araştırma Sahasında Yükselti Basamaklarına Göre Köylerin Dağılışı³⁰⁶

Yükseklik	Sayısı	(%)
0-100	11	18,0
100- 200	11	18,0
200-300	4	6,6
300-400	3	4,9
400-500	5	8,2
500-600	7	11,5
600-700	7	11,5
700-800	7	11,5
800-900	3	4,9
900-1000	3	4,9
Toplam	61	100,0

Kaynak: Sahada yapılan gözlemler ve topografya haritalarının ilgili paftalarından yararlanılmıştır.

Büyük Menderes depresyonunu kuzeyi boyunca kat eden Aydın Dağları'nın 500 m'nin üzerindeki kısımlarında, yerleşmelerin sıklığı oldukça azalmaktadır³⁰⁷. Nazilli ilçesinin bağlı bulunduğu Aydın ili genelinde de kır yerleşmelerinin % 73'ü 500 metreye kadar olan sahalarda % 37'si ise 500 m üzerindeki sahalarda dağılışı göstermektedir³⁰⁸. Yerleşmelerin dağılışının Nazilli ilçesindeki durumuna bakıldığında ise ilk 500 metreye kadar olan yükseltilerde 35 köy ile toplam köy yerleşmelerinin %55,7'si yer almaktadır. 1000 m üzerinde köy yerleşmesi bulunmayan araştırma sahasında ikinci 500 metre basamağında ise 27 köy ile toplam köylerin % 44,3'ü yer almaktadır.

Türkiye genelinde nüfusun ve buna bağlı olarak yerleşmelerin dağılışında oluşan yöresel tezatlıkların kaynaklarından biri de irtifa kuşakları arasındaki farklılıktır³⁰⁹. Ancak araştırma sahasındaki durum incelendiğinde yerleşmelerin

³⁰⁵ Necdet Tunçdilek, **Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskân(Köy-Altı İskân Şekilleri)**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayımları: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 49, 1967) s. 56-57

³⁰⁶ Pirlibey fonksiyonları bakımından kasabadan çok köy vasfında olması nedeniyle tabloya dahil edilmiştir.

³⁰⁷ Günal, N.,1993, **Age.**, s. 149

³⁰⁸ Günal, N., 1993, **Age.**, s. 151

³⁰⁹ Ali Tanoğlu, "Türkiye'nin İrtifa Kuşakları", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 9-10 (1947) s. 37

dağılışımda 800 m'ye kadar olan kısımlarda yerleşme sayısının çok büyük değişiklik içermediği görülmektedir. Büyük Menderes havzasının genelinde de 500 m den sonra yerleşme sayısı yükseltiye bağlı olarak azalırken³¹⁰, Nazilli ilçesinde ise 800 m'ye kadar yerleşmelerin dağılışımda yükseltiye bağlı sürekli bir düşme görülmez. Özellikle 400-800 m'ler arasında olan sahalarda yerleşme sayısının dağılışının hemen hemen birbirine yakın olmasının en önemli sebepleri arasında yükseltiye bağlı olarak sıcaklığın düşmesine rağmen Akdeniz ikliminin denizsel etkilerinin burada görülmesi nedeniyle iklimin Türkiye'nin karasal bölgelerindeki kadar sert geçmemesi gösterilebilir. Ancak en önemli sebeplerden biri de bu yükselti basamağına kadar yörenin en önemli ve en çok gelir getiren incir, zeytin ve diğer bahçe bitkilerinin rahatlıkla yetiştirilebilmesidir.

Büyük Menderes bölgesinin genelinde 1250 m üzerinde sürekli yerleşme bulunmaz³¹¹. Nazilli ilçesinde ise bu yükseklik daha aşağı seviyededir. Araştırma sahasındaki en yüksekteki yerleşme, Aydın Dağları üzerinde meskenlerin dağılışı 900 ilâ 1000 m arasında değişen, Esentepe köyüdür. Nazilli ilçesinde köy yerleşmelerinin yükselti basamaklarına göre dağılışı GÖNEY'in Büyük Menderes havzası geneli için yaptığı köy yerleşmelerinin sayısının 0-250 m arasında yoğun, 250-500 metreye arasında tedrici, 500-1000 m arasında bariz 1000 m üzerinde ise hızla düştüğü³¹² yönündeki değerlendirme ile örtüştüğü görülmektedir. aradaki tek farklılığın Nazilli ilçesinde 1000 metrenin üzerinde köy yerleşmesinin yer almamasıdır.

İnceleme sahasında 200 ilâ 400 m'ler arasında yerleşme sayısının az olduğu görülmektedir. Bu yükselti basamağında, yerleşme sayısının az olmasını topografya koşulları belirlemektedir. Tmolos depolarının görüldüğü bu kuşaktaki arızalı reliyef üzerinde yerleşmelerin sayısı da azalmıştır. Karıncalı Dağı çevresinde de nüfusları yüksek olan yerleşmelerin genel olarak ova kenarında kuruldukları görülmektedir³¹³.

Büyük Menderes bölgesinin alüvyal ovalarında kışın taban suyu seviyesinin yüksek olması, taşkınlar vb. sebeplerle yerleşmeler olumsuz etkilenmiştir³¹⁴. Ege Bölgesi'nde bu nedenle yerleşmeler dağların eteklerine çekilerek, ovayı tarlalara,

³¹⁰ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 306-307

³¹¹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 307

³¹² Göney, S., 1975, *Age.*, s. 307

³¹³ Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 106

³¹⁴ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 301.

küçük köylere ve geçici yerleşmelere bırakan kenarsal bir özellik göstermiştir³¹⁵. Ayrıca Aydın ve yakın çevresinde tarihsel süreçte nüfusun artışı ve güvenlik kaygısının ortadan kalkması ile yerleşmeler daha önce kuruldukları dağlık sahalardan ovaya doğru kayma eğilimindedir³¹⁶. Nazilli ilçesinde de durum havzanın genel karakterine uymaktadır. En alçak yükselti basamağında bulunan ilk kuruluş yeri dağlık saha ve ovanın kesişim noktası olan ancak zamanla anayollara yakınlaşarak ovaya çekilen Güzelköy, Durasallı köyleri dahil ovada kurulan yerleşme sayısı 6'dır.

2.2.3.1.1.4. Doku ve Planlarına Göre Köyler

Büyük Menderes bölgesinde yer alan kır yerleşmelerinde hakim doku, toplu yerleşme şeklindedir³¹⁷. Bölgede görülen bu durumu Nazilli ilçesine de genellemek mümkündür. Zira araştırma sahasında yer alan 60 köyün 41'i toplu dokuda yerleşmelerdir. Belediye örgütlü köy yerleşmesi olan Pirlibey de buna eklendiğinde sayı 42 olmaktadır. Türkiye genelinde de köylerin büyük kısmı toplu dokudadırlar³¹⁸. Ülke genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da bu tip köylerde konutlar birbirine yakındır ve meskenler arasında geniş tarım arazileri girmemiştir. Nazilli ilçesinde özellikle dağ köylerinde, eğimli arazilerde mekân sıkıntısından dolayı köylerde meskenler sıkışık haldedir. Öyle ki bazı durumlarda evlere eklenti yapacak kadar alan dahi bulunamamıştır (Foto 35.).

Toplu yerleşme ile dağınık yerleşme arasında ne tam toplu ne de dağınık denilebilen geçiş tipindeki gevşek yerleşme dokusuna³¹⁹, araştırma sahasında 13 köy de rastlanılmaktadır. Meskenlerin birbirinden ayrı, aralarında mesafenin bol ve bazen tarım alanlarının yer aldığı³²⁰ dağınık yerleşme tipinde ise 6 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Sevindikli, Hamzallı, Güzelköy, Durasallı gibi ova köyleri toplu yerleşmelere örnek olurken; Beğlerli, Ovacık, Ocaklı köyleri gevşek yerleşmelere örnek olarak gösterilebilir. Araştırma sahasında vadi tabanı ve yamaçlarında dağılışı gösteren, Avra deresi etrafında birkaç km boyunca uzanan ve dağınık yerleşmenin en güzel örneklerinden biri Aşağıyakacık köyüdür. Derebaşı, Çaylı gibi köyler de araştırma sahasındaki dağınık yerleşme düzenine sahip köylerdendir.

³¹⁵ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 60

³¹⁶ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 40

³¹⁷ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 304

³¹⁸ Doğanay, H. 1994, *Age.*, s. 254-259

³¹⁹ Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ. F., 2003, *Age.*, s. 213

³²⁰ Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, *Age.*, s. 385

Foto 35. Yer Darlığı Sebebiyle Oturmak Amacıyla Yapılmış ve Bazı Bölümleri Samanlığa Çevrilmiş Bir Modern Konut.

Kırsal yerleşmelerin toplu ya da dağınık olmasında beşeri ve fiziki çevrenin farklı elamanları etkili olmaktadır. Dolayısıyla köy yerleşme dokularının tek bir faktöre göre belirlendiği söylenemez³²¹. Topografik faktörler, çeşitli doğal çevre özellikleri ve yol sistemleri kırsal yerleşmelerin kuruluş yeri, yerleşme dokuları ve planları üzerinde etkili olmaktadır³²². Nazilli ilçesinde de köylerin yerleşme planlarında, toplu ya da dağınık olmalarında topografya, akarsular ve yollar en önemli etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

³²¹ Lütfi Özav, *Oltu'nun Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Erzurum Taş Medrese Yayınları No:14, 1996), s. 138-139

³²² Coşkun, O., 2010, *Age.*, 148

Yol boyu yerleşmelerinde köyün morfolojisi üzerinde en büyük değiştirici etmen yol güzergâhlarıdır³²³. Bu tip köylerde meskenler ve diğer yapılar, yolların etrafında yayılmaktadır. Aydın Dağları üzerinde kuzey-güney yönlü vadilere paralel olarak kurulmuş yollar etrafındaki yerleşmelerin büyük çoğunluğu, bu tipte uzunlamasına gelişmiş yerleşmelerdir (Örn. Bayındır, Kardeşköy ve Gedik köyleri). Akarsuların çevresinde ve birleşme noktalarına kurulan yerleşmelerde bu köylere benzerler ve akarsuların etrafında gelişmişlerdir. Ancak bu köyler bazen uzunlamasına olmanın yanında, akarsuyun şekline de uyarlar (Örn. Kahvederesi köyü). Bazı köyler ise nüveler şeklinde topografya üzerinde dağılırlar ve yuvarlak köylere göre daha geniş alana yayılmışlardır(Örn. Beğerli Köyü).

Yol şebekelerinin yerleşmeyi toplayıcı özelliği sebebiyle³²⁴ Oltu'nun Yolboyu köyünde olduğu gibi meskenler bazen yollara yakın inşa edilmeye başlanmakta ve yerleşme yapısı gevşek bir hal almaktadır³²⁵. Akçay havzasının Karıncalı Dağ kısmında kalan bazı yerleşmeler Kemer barajının yapımı esnasında açılan yollara göre morfolojilerini değiştirmişler ve yola doğru gelişim göstermişlerdir³²⁶. Buna benzer durum araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin büyük bölümünde görülmektedir. Kırsal yerleşmeler kuruldukları ilk yerden yola doğru yayılmaktadır. Dağlık sahada yolların topografya şartlarına da uyması yerleşmeler üzerindeki bu tesirin etkisinin az olduğu görünümü oluştursa da özellikle Sevindikli, Hamzallı, Bereketli gibi ovada yer alan, dairevi yapıdaki köylerin morfolojilerine bakıldığında, özellikle yeni meskenlerin köyün ilk merkezinden yollara doğru uzunlamasına bir gelişim gösterdiği göze çarpmaktadır. Gelişim eksenini örnek verilen üç köyde de yerleşim alanı, anayollara çıkan tali yolları takip ederek, gelecekte muhtemelen anayol ile birleşecektir. Dağlar üzerindeki ve ovalardaki köylerde görülen bu durum kenarsal özellik gösteren yerleşme birimlerinde de aynıdır. Örneğin Tmolos depolarındaki eski yerlerini terk eden Güzelköy ve Durasallı köyleri de İzmir-Denizli yolu üzerine taşınmıştır. Görüldüğü gibi eski Aydın yolu(uluyol) üzerinde bulunan Dallica köyü de İzmir-Aydın karayolunda

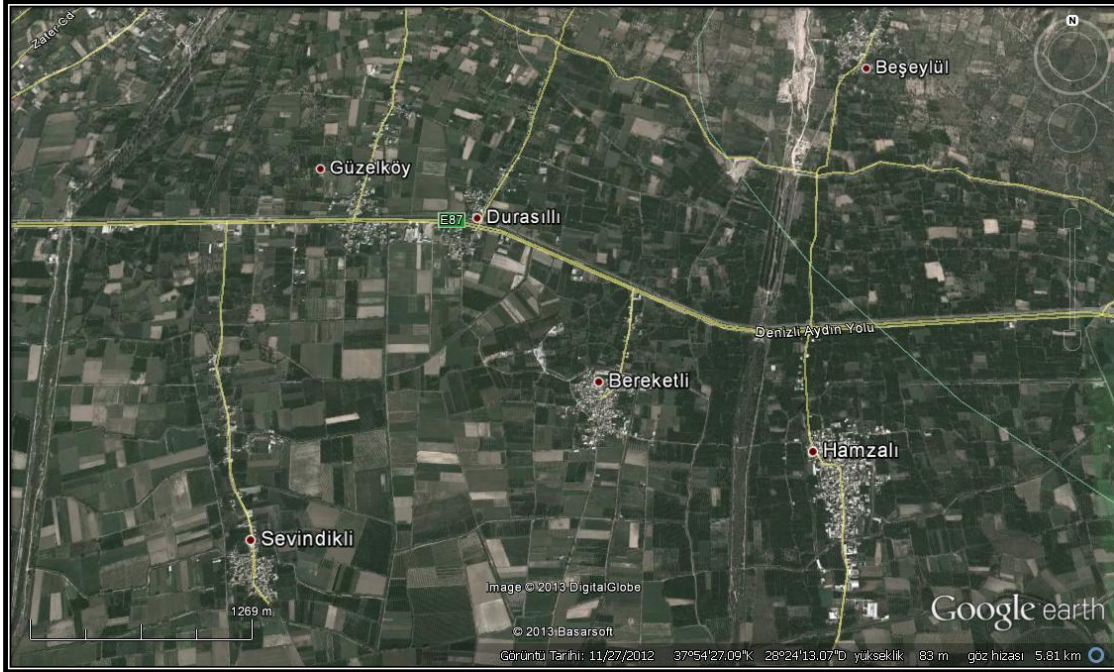
³²³ İhsan Bulut, Kars-Kümbetli Köyü "Yolboyu Köy Yerleşmelerine Bir Örnek", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1988) s. 54

³²⁴ Mecdi Emiroğlu, **Akçakoca'da Nüfus Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler** (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayın No: 192, 1970) s. 61

³²⁵ Lütfi Özav, "Oltu Bölgesinde Köy Yerleşme Şekilleri", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı:92, Ekim 1994, s. 168-185 (1994), s. 170

³²⁶ Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 120-122

kurulan tesisler nedeni ile iki parçalı bir hal almış ve bu iki nüveyi birleştiren yol üzerinde kurulan meskenlerle eski morfolojisini yitirmiştir (Foto 36-37).

Foto 36. Yolların Yerleşme Morfolojisine Etkisini Gösteren Bir Uydu Görüntüsü. (Kaynak: Google earth)

Yerleşme planının gelişmesinde akarsuların etkilerinin yanında, topografyanın da etkili olduğu yerleşmelerden biri Işıklar köyüdür. Dik bir yamaca kurulu olan köy akarsuyu da takip eden uzunlamasına bir yerleşim planı sergilemektedir. Yamacın dikliği nedeni ile alan sıkıntısı çekilen toplu dokudaki bu köyde evler birbirine çok yakın inşa edilmiştir. Bu sebeple köy içi ulaşımında yol sıkıntısı yaşanmaktadır. Köyde mesken yapmaya müsait alanlar iyice azalınca yeni meskenler için akarsuyun diğer kıyıları ve yola doğru olan sahalarda yerleşime açılmaya başlamıştır. Kahvederesi ve Kızıldere köylerinin de planı, akarsuların şekline uymuştur. Özellikle Kahvederesi köyü ışımsal bir forma sahiptir.

Foto 37. Dallica Köyünün Uydu Görüntüsü. Köyün İlk Kuruluş Yerinin Yanında Anayol Etrafında da Yeni Bir Küme Oluşmuştur. (Kaynak: Google earth)

Foto 38. Alt Sınırı Akarsuyu Takip Eden Uzunlamasına Gelişmiş Köylerden Işıklar Köyü

2.2.3.1.1.5. Konumlarına Göre Köyler

Köyler için yapılan başka bir sınıflama da yerleşmelerin kuruluş yerlerine göre yapılan sınıflamadır. Araştırma sahasında Aydın Dağları'nın güneye bakan

yamaçlarının Karıncalı Dağı'na göre daha sık bir nüfus ve yerleşme ağıyla kaplı olduğu görülmektedir. Böyle bir durumun oluşmasında bakının etkisiyle bu kesimin daha çok güneş tesirinde kalması ve kışların daha ılık geçmesinin yerleşme yeri seçimi üzerindeki etkisinden söz edilebilir³²⁷. GÖNEY, Büyük Menderes bölgesinde köylerin kuruluş yeri üzerindeki etmenleri; güvenlik kaygısı, sıtma, taşkın tehlikesi, zirai faaliyetler, Yörüklerin yerleşik hayata geçmesi ve bakı şeklinde açıklamıştır³²⁸.

Nazilli ilçesinde yerleşmeleri bu şekilde sınıflandırırken coğrafya çalışmalarının birçoğu hatta hemen hepsinde karşılaşılan durum, bir kısım köylerde meskenlerin tamamının yamaç, sırt, vadi içi gibi tek bir konuma dağılmamış olmalarıdır. Örneğin bir köyün ilk kuruluş yeri vadi içinde iken zamanla yamaçlara doğru gelişim gösterebilmekte ya da Kars Kümbetli köyünde olduğu gibi hem vadi içinde hem de yol güzergâhında bulunabilmektedir³²⁹. Bunu diğer konumlar içinde söylemek mümkündür. Araştırma sahasında bu tip birkaç üniteye yerleşmiş köy yerleşmelerine sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin Aşağıyakacık köyü dağlık bir yerleşme dokusuna sahiptir. Meskenlerin, mahallelerin dağılışı vadi tabanı, yamaçlar ve sırtlar üzerinde gelişim göstermiştir. Yamaç yerleşmeleri içinde gösterilen birçok köy de yamaçlar boyuca bulunan küçük sırtların üzerinde dağılmışlardır. Bu sebeple sayısal olarak gruplandırdığımız yerleşmelerinin birçoğunun tek bir konum (yamaç, etek, vadi vb.) üzerinde gelişmediğini belirtmekte fayda vardır.

Köyler kuruluş yerlerine göre sırt, yamaç ve etek gibi eğimli yüzeylere kurulan köyler ile vadi düzlüğü ve ova vb. düzlüklere kurulan köyler şeklinde sınıflanabilmektedir³³⁰. Türkiye'de kırsal yerleşmelerin % 70'den fazlası eğimli araziler üzerine kurulmuşlardır³³¹. Araştırma sahasının önemli bir kısmının dağlık alanlardan oluşması sebebi ile eğim derecesi yüksek araziler büyük bir alan kaplamaktadır. Bu nedenle köylerin kuruluş yerleri, Türkiye geneline de uygun bir şekilde eğimli yüzeyler üzerindedir. Arazi gözlemleri ve topografya haritası üzerinden yapılan incelemeye göre araştırma sahasında 36 köy yerleşmesi yamaç, sırt ve eteklere kurulmuşlardır. Sırt ve yamaç köyleri ulaşım güçlükleri, sert rüzgârlara

³²⁷ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 310-311

³²⁸ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 307-311

³²⁹ Bulut, İ., 1988, *Age.*, s. 51

³³⁰ Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ. F., 2003, *Age.*, s. 212

³³¹ Doğanay, H., 1994 *Age.*, s. 251

maruz kalmaları, heyelan gibi afet riskleri olmasına rağmen³³² Nazilli kırsalında en çok yerleşilen coğrafi mevkilerdir.

Nazilli ilçesinde yüksek eğimli sahaların çok olması tarım alanlarına olan ulaşımı da güçleştirmektedir. Bu sebeple arazi gözlemleri sırasında Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olan ilkel teleferikler ile ulaşımın örneklerine araştırma sahasında da rastlanmıştır.

Foto 39. Karadeniz Bölgesi'nde Görülmeye Alışık Olunan Teleferik İle Ulaşım Dağ Köylerinde Yaygın Olarak Kullanılmasa da Meyve Bahçelerine Eşya ve Alet Taşımada, Toplanan Ürünlerin Taşınmasında Kullanılan Bir Yöntemdir.

Yamaç, sırt ve etek gibi eğimli arazilerin yanında 15 köy vadi içleri veya yamaçları ile ova ve dağlık alanların keşişim noktalarındaki vadi ağızlarında yer almaktadır. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere özellikle vadi ağızlarındaki köylerin yeni yerleşme nüveleri birikinti konileri üzerinde ovaya ve yollara doğru gelişmektedir. Vadi içlerindeki bir kısım köyde ise kuruluş yeri olarak derelerin taşkın yatakları seçilmiştir.

³³² Doğanay, H., 1994, *Age.*, s. 338-339

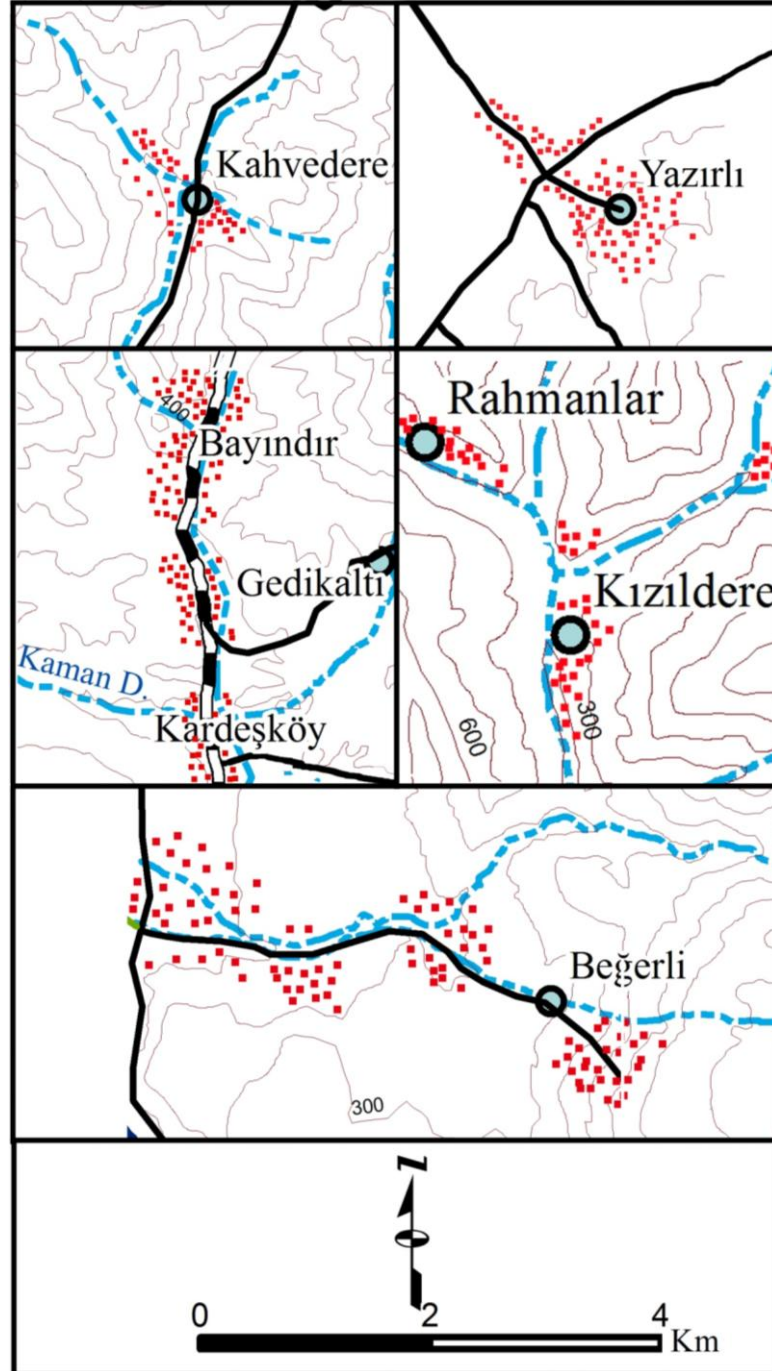

Foto 40. Karıncalı Dağı'nda Ova ve Dağın Kesiştiği Alanlardaki Vadi Ağzlarına Kurulan Yerleşmelerden Mescitli Köyü.

Foto 41. Karıncalı Dağı Eteklerine Kurulu Yazırlı Köyünde Yerleşmenin Çekirdeği Vadi Ağzında İken Yeni Gelişim Sahası, Civar Köyleri Nazilli'ye Bağlayan Yolun Etrafında Gelişmektedir.

1981 Köy Envanter Etüdü'ne göre Nazilli'ye bağlı köylerin % 12,7'si düz, % 9,3'ü ise hafif meyilli arazilere sahiptir³³³. Araştırma sahasında ovada düz sahalara kurulan köyler, Dallıca, Sevindikli, Güzelköy, Durasallı, Bereketli, Hamzallı köyleridir. Hamidiye köyü eteğe kurulmuş olmasına rağmen eğimin iyice düştüğü, düze yakın ve az eğime sahip araziler üzerinde de meskenler dağılmıştır. 3 köy yerleşmesi ise vadi içlerindeki düzlüklere kurulmuşlardır.

Harita 18. Araştırma Sahasındaki Bazı Köylerin Yerleşme Planları.

³³³ Köy Envanter Etüdü Aydın, 1981(Ankara:Köylüleri ve Kooperatifler Bakanlığı DSİ Matbaası), s. 1

Köylerin konumları bazı durumlarda olumsuzluklara neden olabilmektedir. Örneğin vadi ağızlarında ve düzlüklerinde kurulan yerleşmeler sel tehlikesi altındadırlar. Köylerde yaptığımız mülakatlarda geçmişte bu tip olumsuzlukların yaşandığı kırsal kesimde yaşayanlar tarafından dile getirilmiştir. Eğimin yüksek olduğu yerleşmelerde ise heyelan tehlikesi bulunmaktadır. Örneğin Gedik köyünde güncel heyelanlar görülmekte, evlerin ve yolların duvarlarındaki hasarlar göze çarpmaktadır. Eğimin yüksek olduğu Bekirler köyünde de heyelan tehlikesi nedeniyle köyün düz bir alana taşınması gündeme gelmiştir. Kestel köyü Tmolos depolarını yaran Kestel çayı kıyısında kurulmuştur. Bu depolar sağanaklarla kolayca aşınmakta ve beşeri müdahaleler (yol yapımı, hafriyat vb.) ile de çok çabuk tahrip olmaktadır. Köyün hemen üzerinde yükselen Tmolos depolarındaki Gül Tepe'den sıklıkla kaya düşmesi yaşanmakta, zaman zaman kopan kütleler nedeni ile meskenlerin çatıları ya da duvarları zarar görebilmektedir.

2.2.3.1.1.6. Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler

Araştırma sahasında köy yerleşmelerini ekonomik faaliyet kollarına göre ayrıldığında, kırsal alanlarda tek bir faaliyetin hâkim olduğunu söylemek zordur. Çünkü köylerin tamamında bahçe ve tarla ziraatı yapılırken evsel ihtiyaçlar için dahi olsa hayvancılık da yapılmaktadır. Bunu yanında köylerin bir kısmında sanayi tesislerinde çalışanlar, madencilik ve ormancılık faaliyeti ile uğraşanlar da bulunmaktadır. Ayrıca ulaşım kısmında da bahsedileceği üzere, köylerde gelişmiş bir ulaşım ağının olması sebebiyle kent merkezinde çeşitli işletmelerde çalışanlarda bulunmaktadır.

Nazilli ilçesinde yer alan köylerde yürütülen hakim üretim şekli bahçe bitkileri ziraatıdır. Mülakat uygulanan 54 köyden 37'sinde temel geçim kaynağı incir, zeytin, kestane, turunçgil, nar vb. meyvelerin yetiştiriciliğidir. Bu köylerden ovada kurulmuş olanlarından Sevindikli, Bereketli, Hamzallı, Güzelköy, Durasallı köylerinde turunçgil ve nar bahçeleri ağırlık kazanırken, dağların eteklerine doğru ve yamaçlarda zeytin ve incir bahçeleri çoğalmakta, yer yer monokültür halini almaktadır. Özellikle 800 m'ye kadar olan sahalarda bu durum benzerlik gösterirken, 600-700m'den sonra bahçelerin alanı incir lehine değişmektedir. 800m ve üzerindeki köylerde ise kestane üretimi önemli bir ekonomik faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağcılı, Sinekçiler, Derebaşı, Aşağıyakacık, Karahallı, Kahvederesi, Yukarıörencik, Çobanlar, Apaklar, Hisarcık, Samailli, Aksu, Esentepe, Işıklar

köylerinde kestane ağacı varlığı en çok olan köylerdir. Bu köylerden Aksu, Apaklar, Kaşıkçılar, Esentepe gibi köylerin temel geçim kaynağı kestane yetiştiriciliğidir.

Mülakat uygulanan özellikle ovada arazisi bulunan 6 köyde hakim ekonomik faaliyet tarla bitkileri ziraatıdır. Bu köylerde özellikle mısır, arpa, buğday gibi yem bitkileri ve tahıl yetiştirilirken, geçmişte ovalık sahanın tamamında en çok yetiştirilen sanayi bitkilerinden pamuk, eskisi kadar olmasa da önemini korumaktadır.

Araştırma sahasında hiçbir köyde hâkim tarımsal üretim hayvancılık değildir. Ancak Uzunçam, Yellice, Beğirli köylerinde bitkisel üretimin (daha ziyade bahçe bitkileri yetiştiriciliği) yanında hayvancılık faaliyetlerinin önemi de artmaktadır. Özellikle Uzunçam köyünde meralık alanların diğer köylerden fazla olması bu köyde hayvancılığın gelişmesinde etkili olmuştur. Kırsal alanlarda Kuşçular, Uzunçam, Aşağıyakacık ve Aksu köylerinde tarımsal üretimin yanında ormancılık faaliyetlerinde çalışanlar yer almaktadır.

İlçede linyit rezervlerinin bulunduğu Ocaklı, Hasköy ve Dereağzı köylerinde madencilik sektöründe çalışanlara da rastlanmaktadır. Araştırma sahasındaki köy yerleşmeleri içinde Bayındır ve Demirci'de ticaret ile uğraşanların sayısı artarken, Bayındır'da pazarcılık da önemli gelir kaynakları arasına girmektedir. Araştırma sahasında mülakat yapılan yerleşmelerin tamamında ekonomik olarak bitkisel üretimin hakim olduğu, ancak tek gelir kaynağı olmadığı görülmektedir. Ancak ovalık sahada geniş arazileri bulunan 6 yerleşme dışında köylerin tamamında hakim üretim şekli bahçe bitkileri yetiştiriciliğidir.

2.2.3.1.2. Mahalle Yerleşmeleri

Araştırma sahasındaki devamlı kırsal yerleşmelerden biri de mahallelerdir. Birbirleri ile akrabalık bağı ile bağlı olan ya da olmayan, ancak karşılıklı sosyo-ekonomik bağları gelişmiş hanelerin birbirinden uzak ya da yakın mesafede kurdukları meskenler topluluğuna mahalle denir³³⁴. Bir köyün idari alanında birden fazla mahalle bulunuyor ise bu tip köyler mahalleli köy olarak adlandırılmaktadır³³⁵. Büyük Menderes bölgesi genelinde köy olacak kadar büyümemiş yapıda yerleşme nüveleri olan mahalleler, şehirlerdeki mahalleler ile aynı adı taşıyalar da bunlar ile

³³⁴ Tunçdilek, N., 1967, *Age.*, s. 108

³³⁵ Ali Özçağlar, "Türkiye'nin İdari Coğrafya Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler" *Ankara Üniversitesi, DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12 (1996) s. 11

kariştirilmamalıdır³³⁶. Köy-altı iskân şekillerinin en karakteristiği olan mahalleler³³⁷, bünyesindeki yerleşme birimlerini toplayarak köye doğru dönüşme eğilimindeki yerleşmelerdir; bu nedenle buldukları yörenin yerleşme yapısında önemli görevler üstlenmişlerdir³³⁸.

Nazilli ilçesindeki kır yerleşmeleri içinde en çok rastlanan köy-altı devamlı yerleşme türü mahallelerdir. Bölgenin genelinde, yerleşim yeri birden fazla nüveden oluşan bu tip köylere rastlanılmaktadır. Örneğin Aşağı Akçay havzasını konu alan bir çalışmada 96 mahalle tespit edilmiştir³³⁹. Günümüzde ise köy muhtarları ile yapılan mülakatlar ve Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri'ne göre bir kısmı köylerin merkezi ile birleşmiş olan 58 mahalle bulunmaktadır (Tablo 86.)

Büyük Menderes bölgesinde mahalleler daha çok arızalı ve ormanlık sahalara ya da ziraate elverişli ovaların kenar kısımlarına dağılmışlardır³⁴⁰. Ege Bölgesinin farklı yörelerinde yapılan çalışmalar da engebeli alanlarda mahallelerden oluşan yerleşme şekillerinin arttığını göstermektedir³⁴¹. Türkiye'nin farklı bölgelerinde mahallelere konargöçer aşiretlerin yerleşik hayata geçtiği sahalarda da rastlanmaktadır³⁴². İlçenin birçok yerinde Yörüklerin yerleşik hayata geçtiği düşünülünce, mahalle yerleşmelerinin bulunması da olağandır. Esenköy'e bağlı Alhan henüz köy karakteri kazanmamış eski bir mahalle iken Beğerli köyünün bir mahallesi olan Pürenlik, ulaşımın gelişmesi ile geçici meskenlerin sürekli hale dönüşmesi sonucu oluşmuştur³⁴³.

Aydın Dağları kütlesi üzerinde yeni adı Aşağıyakacak olan Avra köyü geçmişte Aşağıavra ve Yukarıavra adında iki mahalleden oluşurken zamanla bu mahallelerin ikisi de münferit köyler olmuşlardır. Günümüzde söz konusu iki köyden Yukarıavra, Yukarıyakacak adıyla Kuyucak sınırları içinde, Aşağıavra ise Aşağıyakacak adı ile Nazilli ilçesinin sınırları dahilinde kalmıştır³⁴⁴. Dağınık bir

³³⁶ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 297

³³⁷ Tunçdilek, N., 1967, **Age.**, s. 107

³³⁸ Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 106

³³⁹ Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 107

³⁴⁰ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 297

³⁴¹ Lütfi Özav, **Sivaslı İlçesinin Coğrafi Etüdü**, (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 30, 2002), s. 103

³⁴² Abdullah Köse, "İspir İlçesinin Bölgesel Coğrafya Etüdü", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), s. 188

³⁴³ Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 107-108

³⁴⁴ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 300

yerleşmenin görüldüğü Derebaşı köyü, kendine bağlı mahallelerin köy olarak ayrıldığı yerleşmelere bir örnektir. Köyün bugünkü merkezi konumunda bulunan Yukarı Dere ayrı bir mahalle iken Çaylı köyü bu köyden ayrılarak yeni bir köy olmuştur. Yine Derebaşı köyüne bağlı bir mahalle olan Karıncalı mahallesinde 2010 yılında Akpınar adında yeni bir köy kurulmuştur. Apaklar köyü 1990'lı yıllara kadar Çatak köyünün bir mahallesi iken, ayrılarak köy olmuştur. Aydın Dağları üzerindeki Kaşıkçılar köyü de bir mahalle yerleşmesi iken köy olan yerleşmelere örnektir.

Tablo 86. Araştırma Sahasında Köylere Ait Mahalle Yerleşmelerinin Dağılışı

Aşağıyakacık	Çaldağ	Derebaşı	Yavansu
Aşağıyakacık	Hassönler(Hüseyinler)	Derebaşı	Yıkıklar
Aşağıyakacık	Soğucak	Eycelli*	Döşeme
Aşağıyakacık*	Osmançukuru	Haydarlı	Çamköy
Aşağıyakacık*	Franşah	Kahvederesi	Kayalık
Bağcılı	Kırköy	Kahvederesi*	Kestanelik
Bağcılı	Kuruseki	Karahallı	Akkaya
Bağcılı	Kutluca	Karahallı	Bötlenli
Bağcılı	Kuruseki	Karahallı*	Yatalan
Bağcılı*	Çatak	Kestel	Böğrüdellik
Bağcılı	Suluyer	Keteova*	Karşıyaka
Bağcılı	Tenhabük(Yeni)	Keteova*	Göcekli
Beğerli*	Akdamlar	Kızıldere	Gülağaç
Beğerli	Aşağıköy (Ova)	Kızıldere	Hebiller
Beğerli	Boğazbağ (Pürenlik)	Kocakesik	Künepe
Beğerli	Taşarası (Orta)	Kozdere	Kavaklıpınar
Bekirler	Töştepe	Ocaklı*	Mersinkırı
Bekirler	Yaylakıran	Ovacık	Doğandere
Çaylı	Abacılar	Ovacık	Küplü
Çaylı	Gıklar (Yukarıçaylı)	Samailli	Kozalaklı
Çaylı	Hacıbahtlar	Sevindikli*	Dumaniçi
Çaylı	Osmanlar	Şimşelli	Tuzakdere
Dallica*	Eğrek	Toygar	Arap damları
Dallica*	Nohutçu	Toygar	Narlıkır
Demirciler	Takıcıklar	Toygar	Pınarbaşı(Sırtlanlık)
Esenköy	Alhan	Uzunçam	Kalaycılar
Esenköy	Hamam	Uzunçam	Kesreli(Kesirali)
Esenköy	Yenimahalle	Uzunçam	Kızılcaköy
Esenköy*	Cedid	Yellice	Kalaycılar

Kaynak: Arazi gözlemleri, muhtarlarla yapılan mülakatlar ve Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri (<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>)'inden yararlanılmıştır

* Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri'nde bulunmayan ancak arazi gözlemlerinde belirlediğimiz mahalleler.

Foto 42.Kızıldere Köyü Gülağaç Mahallesi.

Foto 43. Kocakesik Köyü Künepe Mahallesi.

2.2.3.1.3. Geçici Yerleşme Şekilleri

Araştırma sahasında geçici yerleşme şekilleri bahçe evleri ve yayla evleridir. Bu yerleşmelerden yaylalardaki meskenlere yayla evi ya da bahçe evi de denir. Ayrıca yaylalarda araştırma gezilerimiz boyunca 2 çadıra rastlanmıştır. Bunlardan Dualar köyüne ait olan sahada bulunan çadırda yaşayanlar, hayvancılık ile uğraşırken, Aydın Dağları üzerinde Çayır yaylasındaki çadır, hayvancılıktan ziyade Nazilli şehrinde gıda ürünleri ticareti yapan bir işadammının yaz sıcaklarında kent merkezi yerine, daha serin olduğu için yaylada konaklamak amacıyla yaptırdığı bir çadırıdır. Bu iki çadır dışında arazi gezilerinde karşılaştığımız tüm geçici yerleşmeler taş veya tuğladan inşa edilmiş konutlardır. Geçmişte bu bölgedeki göçebe konutlarının çadır (*kara çadır* ve özellikle Nazilli çevresinde *alaçık*) olduğu düşünülürse³⁴⁵ yaylacılık faaliyetlerindeki değişim kolayca anlaşılacaktır.

Yaz mevsiminde hayvancılık, bitkisel üretim, rekreasyon vb. amaçlarla köyün dışında bulunan; ancak hukuki ya da sosyo-ekonomik olarak köye bağlı alanlara yayla denir³⁴⁶. İnceleme sahasında yayla evlerine Karıncalı Dağ ve Aydın Dağları üzerinde iki bölgede rastlanılmaktadır. Karıncalı Dağ üzerinde yer alan yaylalar 800 m üzerindeki arazilerdedir³⁴⁷. Bu durum Aydın Dağları'nda da aynıdır. Dağlık alanlarda 800 m'ye kadar geçici konutlara bahçe evi denirken, bu yükseltiden sonra bahçe evi denmesinin yanında yayla evi olarak da adlandırılmaktadırlar. ÖZEY, bu sınırın 500 m' ye kadar olduğunu, bu yükseltiye kadar olan köylerde bahçe evlerinin bulunduğu daha yükseklerde ise göç edilmeyen çardakların yapıldığını belirtmiştir³⁴⁸.

İki farklı dağlık kütle üzerinde görülen yaylalara Aydın Dağları üzerinde Sinekçiler, Kızıldere, Bekirler, Karahallı, Ketendere, Çaylı, Derebaşı, Aşağıörencik, Yukarıörencik, Gedik, Çobanlar, Samailli, Işıklar, Akpınar, Hisarcık, Hasköy sakinleri göç etmektedir. Ancak buradaki yayla evleri ve yaylalık alanlar Doğu Anadolu, Akdeniz ya da Karadeniz Bölgeleri'ndeki yaylalar gibi büyük alanlara sahip değildir. Köyün geçim sahası olan, köy halkının kazanç sağladığı sahalar köye

³⁴⁵ Süha Göney, "Büyük Menderes Bölgesinde Köy Meskenleri", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18-19: 307-337, (1973) s. 311-316

³⁴⁶ Tunçdilek, N., 1967, **Age.**, s. 138

³⁴⁷ Işık, Ş., 1995, **Age.**, s., 116

³⁴⁸ Ramazan Özey, "Bozdoğan ve Çevresinde Bahçe Evleri", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 71, s. 121-143, (1991) s. 131

yakın, uzak ya da bitişik olsun yayla özelliği göstermektedir³⁴⁹. Nazilli ilçesinde yaylalık alanlar bazen köye çok yakın ve küçük parseller şeklinde olabilmektedir.

Araştırma sahasında Çayır mevki dışındaki sahalardaki geçici yerleşmelerde yer alan konutlara genel olarak köylüler tarafından bahçe evi denmektedir. Yayla evlerinin bahçe evi şeklinde adlandırılmasında göçe sebep olan etmenin kestane, elma, incir vb. bahçe bitkilerinin ziraatının yapılması etkilidir. Meyve bahçelerine göç eden halk bahçesine yaptığı konuta da bu sebeple yayla evi ya da alçak kesimlerde olduğu gibi bahçe evi adını vermiştir.

Yaylacılığın göçebe kültürün uzantısı olması sebebiyle faaliyetin bu bölge de doğmasının en önemli sebebi diğer yörelerde olduğu gibi³⁵⁰ göçebe topluluklardan olan Yörüklerin bu sahaya yerleşmeleri ve konar-göçer kültürü bu şekilde devam ettirmeleridir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde olduğu gibi yaylacılık, özellikle de hayvancılığa dayalı olarak sürdürülen yaylacılık ve göçebelik gün geçtikçe azalmaktadır³⁵¹. Bunun yanı sıra, ilçede gelişen ahır hayvancılığının da bu faaliyetin azalmasında etkili olduğu belirtilmektedir³⁵². Nazilli ilçesinde mülakat yapılan dağ köylerinin hemen hemen her birinde 20-30 hanenin geçmişte hayvancılıkla uğraştığından ve mera hayvancılığı yapmaları sebebiyle yaylacılık yaptıklarından bahsedilmiştir. Yaylaya çıkış amaçları ve burada sürdürülen faaliyetler zamanla göçen topluluğun yaşadığı yenilenme süreci ile değişim gösterebilir³⁵³. Bu nedenle geçmişte konar-göçerlerin yerleşik hayata geçtiği araştırma sahasında ormanlık ve fundalık alanların meyve bahçelerine dönüşmesi sebebiyle hayvancılık eski önemini kaybetmiş ve eskiden de kullanılan yayla alanlarında dahi bitkisel üretim yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de Akseki gibi ilçelerde³⁵⁴ özellikle hayvancılığa bağlı olarak devam eden geçici-dönemlik yerleşmeler, Nazilli ilçesinde önemli bir ekonomik faaliyet olmaktan uzaklaşmıştır.

³⁴⁹ Tunçdilek, N., 1967, *Age.*, s. 138

³⁵⁰ Mehmet Zaman, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 960, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 105, Araştırmalar Serisi 75, 2007) s. 451

³⁵¹ Mehmet Somuncu, *Aladağlar Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*, (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005) s. 163

³⁵² Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 116

³⁵³ Serhat Zaman, *Fonksiyonel Değişim Sürecinde Antalya Beydağları Yaylaları*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 967, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 125, Araştırmalar Serisi No: 50, Eser Ofset Matbaacılık, 2007) s. 18-19

³⁵⁴ Halil Hadimli, "Akseki İlçesi'nin Coğrafyası", (Erzurum:Yayımlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 265-293

Foto 44. A.) Karıncalı Dağı'nda Bir Geçici Mesken, Çadır B.) Hayvancılığın Yanında Çadırın Etrafında Fasulye Gibi Sebzeler de Yetiştirilmektedir.

Foto 45. Çayır Yaylasında Günümüz Teknolojisinden Eklmeler Yapılarak Pencere ve Kapı Takılan Bir Çadır.

Araştırma sahasındaki diğer geçici yerleşmeler ise bahçe evleridir. Bu konutlar tarım alanlarına uzak olmamak amacıyla üretim sezonunda kullanılan yerleşmelerdir. IŞIK³⁵⁵ 1995 yılında Uzunçam ve Beğlerli köylerinde 185 bahçe evine göç edildiğini tespit etmiştir. Günümüzde (2012) bahsi geçen köylerde, göç edilen bahçe evi sayısı yaklaşık 10 hanedir. Bozdoğan ilçesinde bahçe evlerine göçün esas

³⁵⁵ Işık, Ş., 1995, *Age.*, s., 113

amacı meyve hasadı yapmak ve özellikle incir mahsulünü kaldırmaktır³⁵⁶. Bu amaç bölgedeki tüm ilçelerde benzer özellikler gösteren meskenlerin yapılmasının ana sebebidir. Aydın ilinde kimi ilçelerde dam³⁵⁷ adıyla da anılan bu tip yerleşmeler ilin tamamına yayılmıştır.

Foto 46. Altı Depo Olarak Kullanılan İki Katlı Bir Bahçe Evi.

Araştırma sahasına yakın mesafede bulunan ve benzer tarım ürünlerinin yetiştirildiği Bozdoğan çevresinde, bahçe evlerine göçün zamanı ve süresi ürünün çeşidine göre değişmektedir³⁵⁸. Geçmişte bahçe evlerine Mayıs-Ağustos arası göç edilirken, narenciye ve diğer meyve türlerinin çeşidi çoğalınca bu tarihler değişmiştir³⁵⁹. Bozdoğan ile gerek mesafe gerek kültür olarak benzerlik gösteren araştırma sahasında da bahçe evlerine göç etme tarihi benzerlik göstermektedir.

³⁵⁶ Ramazan Özey, “Bozdoğan ve Çevresinde Bahçe Evleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 71, s. 121-143 (1991) s. 130

³⁵⁷ Yahya Kadioğlu, “Germencik’te Bahçe Tarımına Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Bir Geçici Yerleşme Türü: İncir Damları”, **Marmara Coğrafya Dergisi** Sayı: 27, (2013) s. 155-171; Göney, S., 1975, **Age.**, s. 314-316

³⁵⁸ Özey, R., 1991, **Age.**, s. 130

³⁵⁹ Özey, R., 1991, **Age.**, s. 131

Foto 47. Tek Katlı Bir Bahçe Evi.

Yöredeki geçici yerleşmelerde, yakın çevreden kolaylıkla sağlanan malzemeler konut yapımı için kullanılmıştır. Nazilli ilçesinde de Bozdoğan da olduğu gibi bahçe evlerinin yapı malzemesi genel olarak taş, kerpiç ve yarı işlenmiş kerestedir³⁶⁰. Özellikle yörede bol bulunan şistler en çok kullanılan malzemelerdendir.

Son dönemlerde daha çok yazı geçirmek için yapılan yeni konutlar dışında bu tip konutlar, bir veya iki odalıdır. Genellikle üretilen ürünün cinsine göre eklentileri de olabilmektedir. Bitkisel üretimin yanında, hayvancılık faaliyeti de sürdürülen bahçe evlerinde, hayvanlar içinde yer ayrılmaktadır.

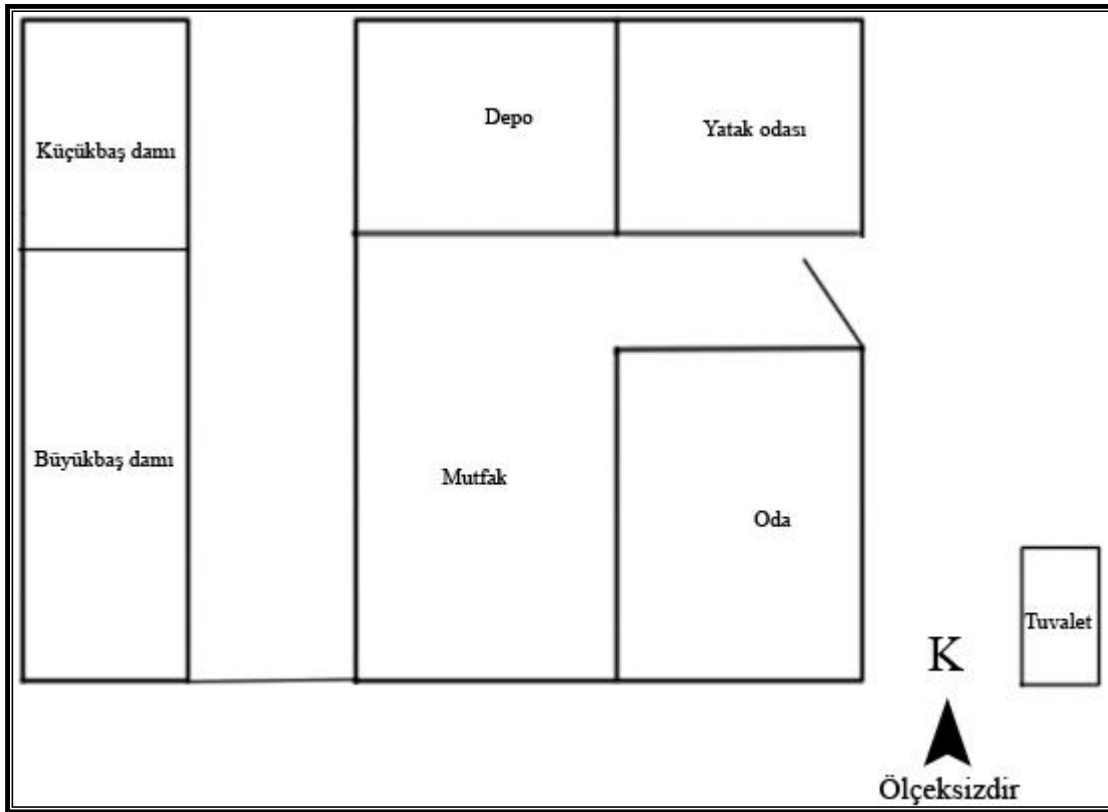
Orta Sakarya havzasında olduğu gibi bazen geçici yerleşmeler fonksiyon değiştirip, yeni ekonomik uğraşlar neticesinde farklı eklentilere sahip olurken³⁶¹, bazen ise değişen fonksiyon eklentilerin ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır. Geçmişte soğuk hava depolarının bulunmadığı dönemde, özellikle elma bahçelerine yapılan geçici meskenlerin, yükseklik nedeniyle ovoidan serin olmasının avantajından

³⁶⁰ Özey, R., 1991, *Age.*, s. 136

³⁶¹ Hakkı Yazıcı, "Lâçin Köyüne Bağlı Geçici Yerleşme Şekilleri", *Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, ss. 186-212 (1991), s. 193

faydalanmak için elmalık adı verilen eklentileri olmaktadır(Foto 48.). Elmalar toplandıktan sonra burada bekletilir, ihtiyaç döneminde pazarlara indirilirdi. Ancak soğuk hava depoculuğunun gelişmesi ile bu eklentilere gerek kalmamış, elmalıklar evin bir odası halini almıştır.

Nazilli ilçesinde Bozdoğan'a benzer bir şekilde yayladaki evlerin sayısı bahçe evlerine oranla oldukça az iken³⁶² günümüzde göç edilen bahçe evlerinin sayısı oldukça azalmış bir kısmı da devamlı yerleşme halini almıştır.

Şekil 27. Çayır Mevkiinde Geçici Bir Mesken Planı.

Bölgede başka bir barınak tipi de çardaklardır. Bunlara göç edilmemekte, ürünleri saklamak ve yabani hayvanlardan korunmak için yapılmaktadırlar³⁶³. Bir mesken olarak değil ama ürünleri ve tarım aletlerini saklamak için yapılan bu barınakların, Karahallı civarında geçmişte *Külme* olarak da adlandırıldığı öğrenilmiştir(Foto 49.). Geçmişte incirlerin içinde kurtulduğu çardak ve benzeri yapıların yerini günümüzde seralar almıştır(Foto 50.).

³⁶² Özey, R., 1991, *Age.*, s. 131

³⁶³ Özey, R., 1991, *Age.*, s. 140

Foto 48. Elmalıklar. (Karıncalı Dağı üzerinde geçmişte elmalık olarak kullanılan eklentiler, günümüzde fonksiyonunu kaybedip, evin bir odası haline gelmiştir. Elmalıkların duvarlarında havalandırma için yapılan kısım hâlâ durmaktadır.)

Foto 49. Bir Mesken Olarak Değil Ama Ürünleri ve Tarım Aletlerini Saklamak İçin Yapılan Çardak.

Foto 50. İncirleri Kurutmak İçin Kullanılan Seralar, Geçici Meskenlerin Öneminin Azalmasında Etkilidir.

Foto 51. Yayla Evlerinin Bir Kısımında Elektrik, Güneş Enerjisi İle Sağlanmaktadır.

Foto 52. Çayır Yaylasında Bir Yayla Evi.

Türkiye'nin farklı bölgelerinde görülen sosyal ve ekonomik yapıdaki çeşitlilik sebebiyle bölgelere özgü geçici yerleşme şekilleri gelişmektedir. Ancak günümüzde yaşanan sosyo-ekonomik değişim nedeni ile bu yerleşmelere yönelik göçler azalmaktadır³⁶⁴. Geçmişte ekonomik faaliyetin devamlılığı ve sağladığı kolaylıklar sebebi ile yerleşilen geçici meskenler ve yapılan dönemlik göçler günümüzde önemini büyük oranda yitirmiştir. Araştırma sürecinde yapılan mülakatlarda bu tip faaliyetlere katılan hane sayısının 230 olduğu belirlenmiştir. Ulaşım eskiye nazaran çok iyi durumda olmasına rağmen özellikle yüksek sahalardaki geçici yerleşmelerde elektrik hatları hala döşenmemiştir. Bu sebeple halk güneş enerjisinden yararlanarak, küçük çözümler üretmiştir (Foto 51.). Yolların düzensizliği ve geçmişe göre fazla olan araç sayısı da geçici yerleşmelere göç etmek yerine günübirlik gidip gelmeyi daha cazip hâlâ getirdiği kırsal alanlarda yapılan mülakatlarda dile getirilmiştir. Bu durum Aşağı Akçay havzasındaki yayla ve bahçe evlerinin genelinde rastlanan bir özellik halini almıştır³⁶⁵. Ayrıca İskilip

³⁶⁴ Lütfi Özüv, "Eski Gediz Kasabası Çevresinde Güme Yerleşmeleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 30: 173-187, (1995b), s. 186; Yazıcı, H., 1991, *Age.*, s. 192-193

³⁶⁵ Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 207

ilçesinde³⁶⁶ de görüldüğü gibi eskiden mera olarak kullanılabilen alanların bugün ekili dikili araziler halini alması da özellikle hayvancılıkla da uğraşanların yayla ve bahçe evlerine olan göçleri terk etmelerine neden olmuştur.

2.2.3.1.4. Köy Konutları

Kırsal yerleşmeler yapılırken gözetilen bazı ihtiyaçlar bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar geçmişten gelen alışkanlıklar, toplumun kültürel yapısı, ekonomik durum ile şekillenmekte ve özellikle geleneksel konutlarda doğal çevre ile ilişki içinde olmaktadır³⁶⁷.

Köy konutlarının yapı gereci, yapı taşıyıcı sistemleri, çatı örtü malzemesi gibi özellikleri incelenirken, benzer çalışmalarda olduğu gibi köy envanterlerinden faydalanılmıştır³⁶⁸. Köy Envanterleri'nin bu konu hakkında toplu bir bilgi kaynağı olması ve istatistiklerinin saha gözlemlerimiz ile örtüşmesi sebebiyle envanterlerden görüşlerimizi desteklemesi amacıyla yararlanılmıştır.

Nazilli ilçesinde köy yerleşmelerinde son yıllarda incir ve kestane gibi ürünlerin ekonomik olarak eskisine göre daha iyi gelir getirmeye başlaması ile modern konutlar yapılmaya başlamıştır. Ancak bu geleneksel yapı tarzının hâlâ önemini korumadığı manasına gelmemektedir. Çünkü kırsal alanlarda birçok hane geleneksel konutlarda oturmaya devam etmektedir.

Araştırma sahasında kır konutları yapı malzemesi yönünden incelendiğinde son yıllarda artan gelire bağlı olarak, tuğladan yapılan konutların sayısı artmıştır. Araştırma sahasında 11.666 yapının 5.964'ünde (% 51,1) yapı malzemesi olarak tuğla kullanılmıştır(Tablo 87.). Yapılış tarihleri eski olan geleneksel köy konutlarında ise en çok tercih edilen yapı malzemesi taştır. Araştırma sahasının özellikle dağlık kısımlarında paleozoik ya da daha eski döneme ait şistlerin bol bulunması, taşın kerpiç ve brikete oranla daha fazla kullanılmasına neden olmuştur. Bu tip kayaçların düzgün yapıları, ev yapmak için iyi bir yapı malzemesi olmasını sağlamakta ve bu nedenle konut yapımında özellikle tercih edilmektedirler³⁶⁹.

³⁶⁶ Mustafa Ertürk, "İskilip İlçesinin Coğrafyası", (Erzurum:Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 223

³⁶⁷ Alperen Kayserili, "Erzurum Şehrinin Kültürel Coğrafyası", (Maddi Kültür Öğelerine Göre), (Erzurum:Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s. 114

³⁶⁸ Bkz. Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 123; Karadeniz, V., 2011, *Age.*, s. 206-219; Coşkun, O., 2010, *Age.*, s. 172-185

³⁶⁹ Tunçdilek, N., 1967, *Age.*, s. 53

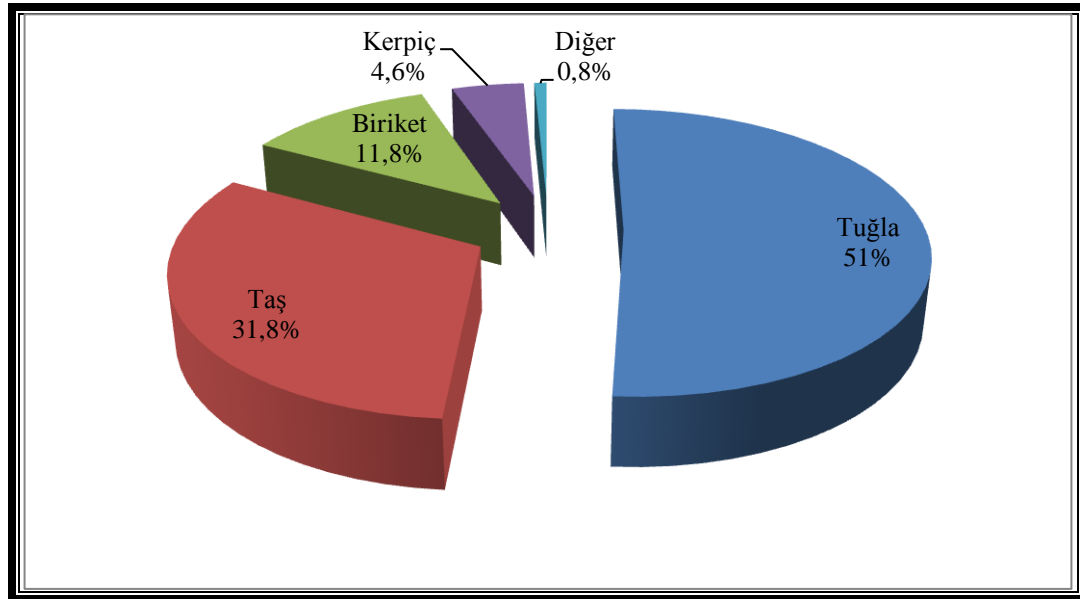
Çoğunu şistlerin oluşturduğu taş kullanılarak yapılan yapılar araştırma sahsındaki köy konutlarının % 31,8'ini (3704) oluşturmaktadırlar(Tablo 87.). Taş gibi malzemelerin mesken yapımında kullanımı Türkiye'nin farklı bölgelerinde olduğu gibi, daha çok doğal çevre ve halkın ekonomik seviyesi ile ilişkilidir³⁷⁰. Gerçektende ekonomik seviyesi düşük olan yöre halkı, atalarından kalan evlerde oturmakta, geliri düşük ise yeni bir mesken yapamamakta ya da evlerini yenileyememektedir.

Bu iki temel yapı malzemesi dışında araştırma sahasında en çok kullanılan yapı malzemeleri briket ve kerpiçtir. Ancak taş ve tuğla dışındaki diğer yapı malzemeleri, toplam konutların %17,2'sinde görülmektedir(Tablo 87.).

Tablo 87. Araştırma Sahasında Kırsal Alanlarda Yapıların Kullanılan Yapı Malzemelerine Göre Dağılışı

Yapı Gereci	Konut Sayısı	Yüzdesi (%)
Tuğla	5964	51,1
Taş	3704	31,8
Briket	1375	11,8
Kerpiç	534	4,6
Diğer	89	0,8
Toplam	11666	100,0

Kaynak: DİE, Köy Envanteri 1997 Aydın (Ankara: DİE Matbaası, 2002)

Şekil 28. Araştırma Sahasında Kırsal Alanlarda Yapıların Kullanılan Yapı Malzemelerine Göre Dağılışı.

³⁷⁰ Lütfi Özav, "Narman'da Mesken Tipleri", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Edebiyat Araş. Dergisi**, Sayı:19: 153-172, (1991) s. 158

Foto 53. Yazırlı Köyünde Kerpiçten Yapılmış Bir Konut.(Duvarların alt kısmı taş kullanılarak örülmüştür. Evin duvarlarının tamirat gören kısımları tuğla ile örülmüştür)

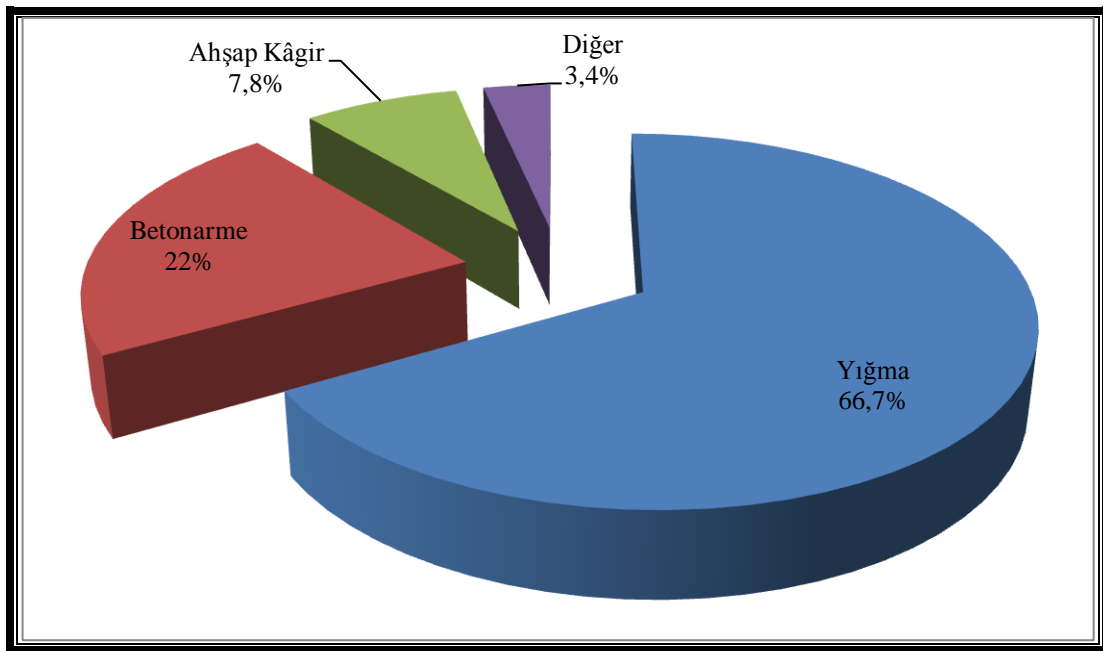
Foto 54. Kestel Köyünde Taş Kullanılarak Yapılmış Bir Mesken.

Köy konutları incelenirken dikkat edilmesi gereken bir diğer özellik de kullanılan yapı malzemesinin taşıyıcı sistemidir. Köy konutlarının %66,7'si yığma iken, %22,1'inin ise betonarme olduğu görülmektedir (Tablo 88.). Betonarme yapılar daha ziyade tuğla kullanılarak yapılan evlerin yapı taşıyıcı sistemi iken taştan yapılan binalar yığma şeklinde inşa edilmiştir. Ahşap kâgir ve diğer taşıyıcı sistemler ise Nazilli ilçesindeki köy konutlarının %11,2'sinde görülmektedir.

Tablo 88. Nazilli İlçesinde Yapı Taşıyıcı Sistemine Göre Köy Konutları

Yapı Taşıyıcı Sistem	Konut Sayısı	Yüzdesi (%)
Yığma	7784	66,7
Betonarme	2580	22,1
Ahşap Kâgir	909	7,8
Diğer	393	3,4
Toplam	11666	100,0

Kaynak: DİE, Köy Envanteri 1997 Aydın (Ankara: DİE Matbaası, 2002)

Şekil 29. Nazilli İlçesinde Yapı Taşıyıcı Sistemine Göre Köy Konutları

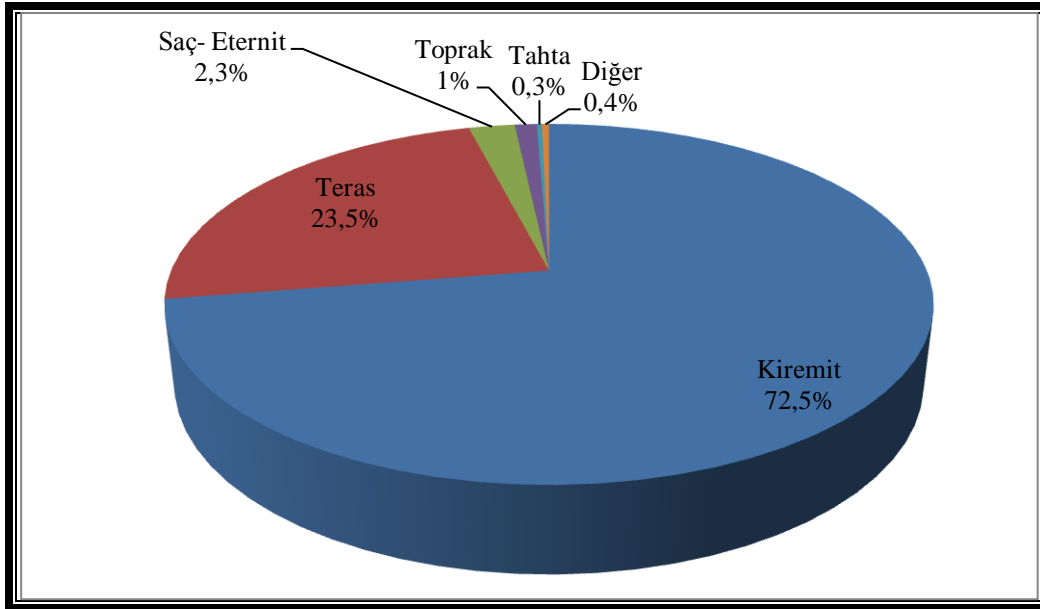
Nazilli ilçesindeki köy konutlarının genelinde çatı örtü malzemesi olarak kiremit kullanılmaktadır. Araştırma sahasındaki köy konutlarının %72,5'inde çatı örtü malzemesi kiremittir (Tablo 89.). Kiremitli çatılardan sonra en çok kullanılan çatı şekli ise düz (Teras) çatılardır. Bu tip çatılar Nazilli ilçesindeki köy konutlarının %23,5'ini oluşturmaktadır. Ancak bu tip çatı şeklinin sayısı gün geçtikçe artma eğilimindedir; çünkü yeni yapılan köy konutlarının hemen tamamında tercih edilen bir çatı şeklidir. Çok soğuk geçmeyen bölge ikliminde bu tip çatılar bir depo ya da ürünlerin kurutulduğu bir mekân olarak kullanılmaya başlanmıştır. Düz çatıların üstü

belirli bir yükseklikte eternit ya da sa ile örtülerek evin ekonomik faaliyetler için bir eklentisi haline gelmektedir. Özellikle dağ köylerinde incir kurutmak için yeterli alanlara sahip olmayanlar için bu gibi teraslar, incirlerin kurutulmak için serildiği önemli bir fonksiyona sahiptir.

Tablo 89. Nazilli İlçesinde atı rt Malzemelerine Göre Köy Konutları

atı rt malzemesi	Konut Sayısı	Yüzdesi (%)
Kiremit	8 455	72,5
Teras	2 740	23,5
Sa- Eternit	270	2,3
Toprak	129	1,1
Tahta	30	0,3
Diğer	42	0,4
Toplam	11666	100,0

Kaynak: DİE, *Köy Envanteri 1997 Aydın* (Ankara: DİE Matbaası, 2002)

Şekil 30. Nazilli İlçesinde atı rt Malzemelerine Göre Köy Konutları.

Büyük Menderes bölgesinde kırsal alanlarda mesken yapılacak yerde mekân çok yeterli değil ise kat sayısı arttırılmakta iki katlı evler yapılmaktadır³⁷¹. Nazilli ilçesinde de durum Büyük Menderes bölgesinin genel özellikleri ile uymaktadır. Araştırma sahasında özellikle Kaşıkçılar, Apaklar, atak, Yukarıörencik gibi dağ köylerinde yer sıkıntısı nedeniyle konutlar çok katlı yapılmaktadır. Betonarme binaların tercih edildiği yeni köy konutlarında, hem konut yapım tekniklerinin gelişmesi hem de ekonomik seviyenin eskiye nazaran dahi iyi olması sebebiyle kat sayılarının bundan sonra da artmaya devam etmesi, iki ve daha yüksek katlı binaların sayısının artması muhtemeldir.

³⁷¹ Gney, S., 1975, *Age.*, s. 312

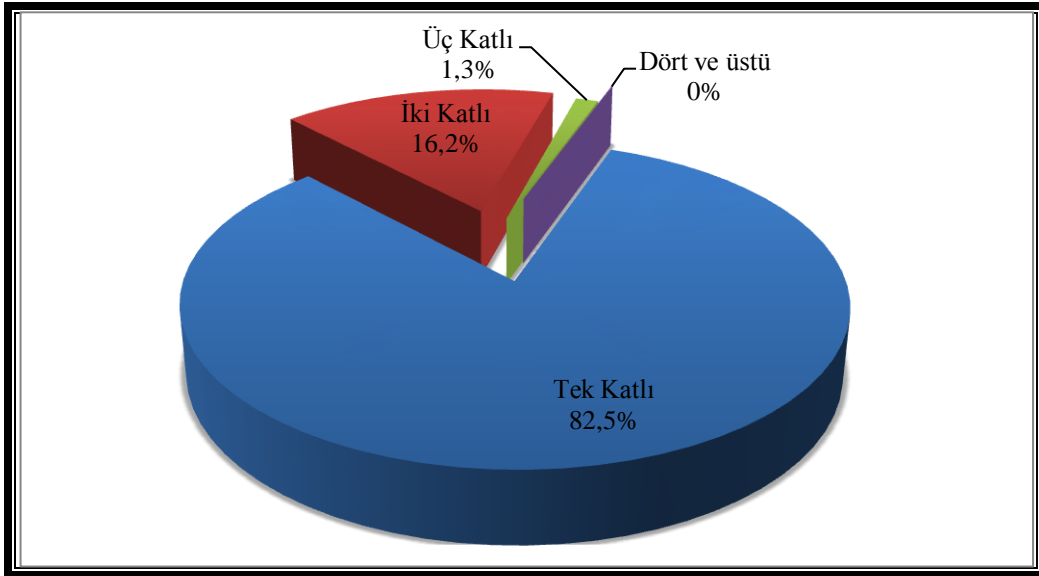

Foto 55. Nazilli İlçesinde Yeni Yapılan Köy Konutları Betonarme ve Özellikle Yer Sıkıntısı Olan Köylerde Çok Katlıdır.

Tablo 90. Nazilli İlçesinde Köy Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Dağılımı

Kat sayısı	Konut sayısı	Yüzdesi (%)
Tek Katlı	6926	82,5
İki Katlı	1358	16,2
Üç Katlı	111	1,3
Dört ve üstü	5	0,1
Toplam	8400	100,0

Kaynak: DİE, Köy Envanteri 1997 Aydın (Ankara: DİE Matbaası, 2002)

Şekil 31. Nazilli İlçesinde Köy Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Dağılımı.

Nazilli ilçesinde ovalık sahada ya da mesken yapmaya müsait alanların bol olduğu köylerde, konutlar için yer arama sıkıntısı çok yaşanmamaktadır. Ancak özellikle topografyanın engebeli ve eğimin yüksek olduğu Apaklar, Kaşıkçılar, Çatak, Bekirler vb. dağ köylerinde mesken yapılmadan önce konutun inşa edileceği bir yer için topografyada uygun zeminler açılmaktadır (Foto 56.).

Foto 56. Ev Yapmak İçin Sınırlı Sahaya Sahip Köylerde, Mesken Yapımı İçin Yer Açılmasına Bir Örnek.

Foto 57. Mesken Yapacak Arazi Temininde Zorluk Yaşanan Köylerde Kat Sayısı Artmaktadır.

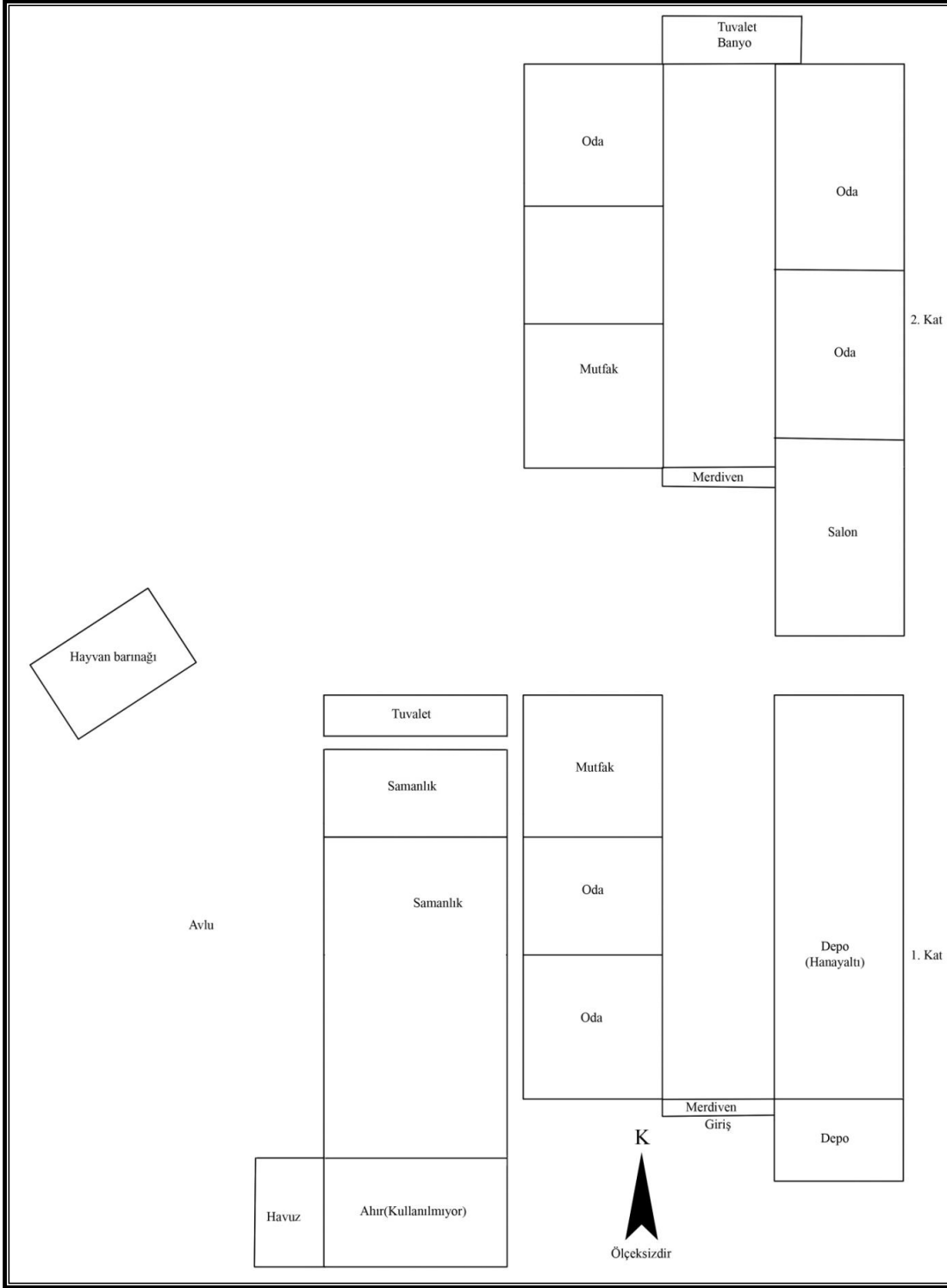
Köy konutlarının planları da sürdürülen tarımsal faaliyete göre şekillenmektedir. Örneğin Hamzalı gibi turunçgil yetiştiriciliği yapılan köylerde meskenlerin altında ürünün bekletilebilmesi için büyük depolar oluşturulmuştur. Hayvancılıkla uğraşan ailelerin konutlarında ise büyük besi damları ve samanlıklar yer almaktadır. Ayrıca köy konutlarında tarımsal üretimde kullanılan aletlerin konulduğu depolar da bulunmaktadır. Bahçecilik ile uğraşılan köylerde ise incir gibi kurutulması gereken meyveler için özellikle düz damlı evlerin teraslarında saç ya da

eternitten bir çatı yapılarak ek alan kazanılmaktadır. Bu mekânlar ihtiyaç durumunda depo olarak da kullanılmaktadır. Mekân sıkıntısı nedeniyle Foto 35 ve Foto 58’de de görüldüğü gibi evin bir kısmı da ihtiyaç halinde depoya çevrilmektedir.

Foto 58. Düz Çatılı Evler Saçla Örtülerek Depo Olarak Kullanılabilmektedir.

Köy meskenlerinde yeni yapılan modern çok katlı konutlar dışındaki geleneksel meskenlerde tuvaletler genellikle meskenden ayrı ya da bitişik olarak dışarıda yapılmıştır. Evlerin oda sayısı genellikle hane nüfusuna orantılıdır. Özellikle tek katlı konutlarda iki ve üç odalı hanelerin sayısının çokluğu, mülakatlar sırasında dile getirilmiştir. Bölge ikliminin çok sert olmaması sebebi ile meskenlerin cephelerinin güneşe dönük olmasına, yeni yapılan meskenlerde pek dikkat edilmemektedir.

Şekil 32. İki Katlı Bir Köy Konutunun Planı.

2.2.3.2. Kasaba Yerleşmeleri

Kasabalar kentten küçük köyden büyük iki yerleşme tipinden de özellikler almış yerleşme şekilleridir³⁷². Bu tip yerleşmelerin fonksiyonları, köylere nazaran çok gelişmiş, şehirlerle kıyaslandığında ise hâlâ kırsallık özelliğini korumaktadırlar³⁷³. Bir belediye örgütüne sahip olan ancak il ya da ilçe merkezi olmayan bu gibi kasaba ve şehirlere *belde* adının verildiği de olur³⁷⁴. Araştırma sahasında Nazilli şehri dışında belediye örgütüne sahip iki yerleşme bulunmaktadır. Bunlar Pirlibey ve İsabeyli'dir. İsabeyli'de kentsel özellikler kısmen gelişmiş olmasına rağmen, Pirlibey'in nüfus sayısının az olması ve tarım dışı fonksiyonların gelişmemiş olması nedeniyle kasaba hüviyeti kazanamamıştır.

Ekonomik faaliyet olarak tarım ve hayvancılık yapılan Pirlibey'de, 2012 yılında 10 kahvehane, 6 bakkal, 1 lokanta, 3 berber, 2 demirci, 1 motosiklet tamircisi, 1 süt alım merkezi, yem bayi ve belediyeye ait bir benzin istasyonu bulunmaktadır. Yerleşmedeki bu işletmelerde 28 kişi çalışmaktadır.

Pirlibey'de yer alan ilköğretim okuluna taşınmalı eğitim ile Dualar, Mescitli ve Yazırlı köylerinden öğrenciler gelip öğrenim görmektedir. İlköğretim okulunda 12 öğretmen görev yapmaktadır. Yerleşmede bulunan Aile Sağlığı Merkezi'nde bir doktor, bir hemşire çalışmakta ve temel sağlık hizmetleri bu merkez tarafından verilmektedir. Belediye teşkilatında 4 memur ve 4 işçinin çalıştığı yerleşmede şehirsal fonksiyonların kısmi olarak geliştiğini ve kasaba özelliği taşıdığını söylemek güçtür. Benzer çalışmalardaki yerleşme tiplerinde görüldüğü gibi, belediye örgütü bulunsada dahi bu tip yerleşmeler coğrafi olarak köydürler³⁷⁵. Bu sebeple yerleşme belediye örgütlü köy yerleşmesi olarak sınıflandırılmıştır.

2.2.3.2.1. İsabeyli Kasabası

Araştırma sahası sınırları içerisinde kasaba özelliği gösteren tek yerleşme İsabeyli kasabasıdır. 1963 yılında belediye teşkilatı kurulan kasabada Cumhuriyet mahallesi, Kurtuluş mahallesi, İstasyon mahallesi, İstiklal mahallesi, Yeşildere mahallesi adında beş mahalle yer almaktadır.

³⁷² Doğanay, H., 1994, *Age.*, s. 418-419

³⁷³ Özçağlar, A., 1997, *Age.*, s. 7-8

³⁷⁴ Özçağlar, A., 1996, *Age.*, s. 22-23

³⁷⁵ Yahya Kadioğlu, "Akçaabat İlçesi'nin (Trabzon) Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri", (Erzurum: Basılmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003); Zerrin Karakuzulu, *Sakarya İlinde Kasaba Yerleşmeleri*, (İstanbul: Değişim Yayınları, 2010) s. 42

İsabeyli kasabasında yerleşmenin ilk nüveleri kasabanın kuzeyindeki Cumhuriyet ve Kurtuluş mahallelerinde başlamıştır. Kasabanın eski mezarlığının da Kurtuluş mahallesinde bulunması bunu desteklemektedir. 1963 yılında belediye teşkilatının kurulması ile eski bir yerleşme merkezi olan Yeşildere de kasabaya bağlanmıştır³⁷⁶. Belediye hizmetlerinin sunulması ile kasabada yerleşme hareketleri hızlanmıştır. Özellikle 1990'larda başlayan ve 2000'lerde iyice ivme kazanan göç ile kasabanın nüfusu artmış ve günümüzde kasabanın güneyinde İzmir-Denizli karayolunun da bulunduğu kısımdaki Kurtuluş ve İstiklal mahallelerinde yerleşme faaliyetleri hareketlenmiştir. Kasabanın bu kesiminden geçen D 320 (E 87) karayolu nüfusun bu çevrede yerleşmesindeki en büyük etmendir. Zamanla bu yol etrafına kurulan sanayi tesisleri de nüfusun ve yerleşmenin burada yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Yani yerleşmenin yönünün ulaşım hatlarına (Karayolu ve Demiryolu) ve bu hatta kurulan sanayi tesislerine doğru olduğunu söylemek mümkündür. Zamanla karayolu ve çevresindeki bu yerleşmeler ile eski yerleşim nüvesi arasındaki boş sahalara da konutlar inşa edilmeye başlamıştır.

Yerleşmenin ilk nüveleri olan Cumhuriyet, Kurtuluş ve Yeşildere mahallelerinde mesken ve işyerleri akarsulara bağlı olarak gelişen yollar etrafında gelişmiştir. Mesken ve işyerlerinin dağılışında kasabanın bu kesiminde doğal çevre etmenlerinin etkisi görülmektedir. İstiklal ve İstasyon mahallelerinde ise son yıllarda artan nüfus ve yerleşme faaliyeti, akarsuları takip etmeyi bırakmış, topografyanın daha az engebeli ve eğimli olması ulaşım ağlarının dereleri takip etme gerekliliğini ortadan kaldırmış ve vadilerden bağımsız olarak gelişen yol sistemi, yerleşme ve nüfusu da çekmiştir. Geçen süreçte birbirinden ayrı, parçalı bir dokudaki yerleşme birimleri arasında, yeni iskân gelişim alanları ortaya çıkmıştır (Harita 19.).

1935'te bir köy yerleşmesi olan İsabeyli'de nüfus 1323 iken 2010 yılında nüfus yaklaşık olarak 3,5 kat kadar artmış ve 4607'ye ulaşmıştır. Araştırma sahasında Nazilli şehrinden sonra en büyük nüfusa sahip olan yerleşme ilçe toplam nüfusunun 2010 verilerine göre % 3,7'sini barındırmaktadır.

Kasaba içinde nüfusun ve yerleşmenin yoğunluk kazandığı kesimler yerleşmenin ilk merkezleri olan Cumhuriyet ve Kurtuluş mahalleleridir. İsabeyli'deki ticarethane ve meskenlerin büyük kısmı bu iki mahallede bulunmaktadır.

³⁷⁶ <http://www.isabeyli.bel.tr/sayfa/29-kasabamiz-isabeyli.html>(20,06,2013)

Yerleşmenin son yıllarda ekonomik ve sosyal olarak hareketlenmesinin en önemli sebebi olan Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yerleşkesi de Cumhuriyet mahallesinde bulunmaktadır. Bu fakültede okuyan öğrencilerin bir kısmının barındığı Kredi Yurtlar Kurumu'na bağlı öğrenci yurdu ve özel sektör tarafından işletilen yurtlar da bu mahallede bulunmaktadır.

İsabeyli genelinde 1042 yapı (bina) bulunmakta bu yapılarda 3030 daire ve dükkân yer almaktadır³⁷⁷. Belediyede yaptığımız görüşmelerde 01.08.2012 tarihinde mesken tipinde 1717 abonenin bulunduğu bilgisi alınmıştır. Aynı tarihte İsabeyli belediyesine kayıtlı 84 işyeri vardır. Saha gözlemlerimiz sırasında bu işletmelerin 73'ünün faal olduğu tespit edilmiştir. İsabeyli kasabesindeki ticarethanelerin faaliyetlerine göre dağılışı Tablo 91'de verilmiştir.

Tablo 91. Ticarethanelerin Faaliyet Tiplerine Göre Dağılışı

Faaliyet Tipi	Sayısı	Faaliyet Tipi	Sayısı
Cafe ve Aperatif yemek	10	Berber	4
Market ve büfe, şans oyunları	15	Demirci	4
Düğün salonu	1	Eczane	1
Elektrikçi	1	Fidan Satışı	1
Fırın	1	İletişim Merkezi	2
Gıda toptancısı	1	Kırtasiye	2
İnternet Cafe	3	Oto tamiri	1
Kahvehane	5	Pastane	3
Marangoz	3	Tüpçü	3
Lokanta	7	Yurt	1
Tuhafiye	1	Benzin İstasyonu	1
İnşaat malzemesi Tic.	2	Zeytin ve Zeytin Yağı Üretimi	1

Kaynak: Yerinde yapılan gözlemler ve 01.08.2012 tarihinde İsabeyli belediyesinde yapılan mülakat

İsabeyli kasabesinde özellikle E 87 (D 320) karayolunun güneyinde sanayi tesislerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Kasaba sınırları içerisinde Şırlan Su, Sinada Yapı, Topcuoğlu Yapı, Gün Gıda, Şahinler Palet Sanayi, Güneşsan Elyaf, Uğur Tekstil, Nar Gıda, Beyza Tekstil, Özbek Güneş Enerjisi, Birtekcan Doğaltaş, Uğurgaz Sanayi Tüpleri Dolum Tesisi, Korpo Pompa, Karadal Zeytinyağı Fabrikası, Şenol Zeytinyağı Fabrikası tesisleri bulunmaktadır. Bu tesislerde yaklaşık 420 kişi istihdam edilmektedir³⁷⁸.

³⁷⁷ Bina ve daire sayıları hane, mesken ya da dükkân olarak düşünülmemesi gerektiği, rakamların belediyeye kayıtlı olan her tür yapıyı temsil ettiği belediye yetkililerince belirtilmiştir.

³⁷⁸ Saha gözlemlerinden ve TOBB Sanayi Veri Tabanı verilerinden derlenmiştir

İsabeyli’de araştırma sahasının en büyük eğitim kurumu olan Adnan Menderes Üniversitesi’ne bağlı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde İktisat, İşletme, Maliye, Uluslar Arası İlişkiler, Kamu Yönetimi, Sosyal Hizmetler, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler, Ekonometri, Uluslar Arası Ticaret ve Finans bölümlerinde lisans ve lisansüstü programlarda dersler verilmektedir. 2011-2012 öğretim yılında 4381 öğrencinin kayıtlı olduğu fakültede 67 öğretim üyesi 23 de farklı kadrolarda personel çalışmaktadır³⁷⁹. Öğrencilerin, akademik ve idari personelin büyük bölümü, İsabeyli’de ikamet etmese de kasabada ekonomik hayatın canlanmasında fakültenin rolü çok büyüktür.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1993 yılında Nazilli hükümet konağında eğitim ve öğretime başlamıştır. 2004’te Sümer Kampüs alanına taşınan fakülte, 2007 yılında da İsabeyli Cumhuriyet mahallesindeki 132.240 m² büyüklüğündeki yeni yerine taşınmıştır³⁸⁰. Kurum o tarihten beri eğitim ve öğretim faaliyetlerine İsabeyli kasabasında devam etmektedir³⁸¹.

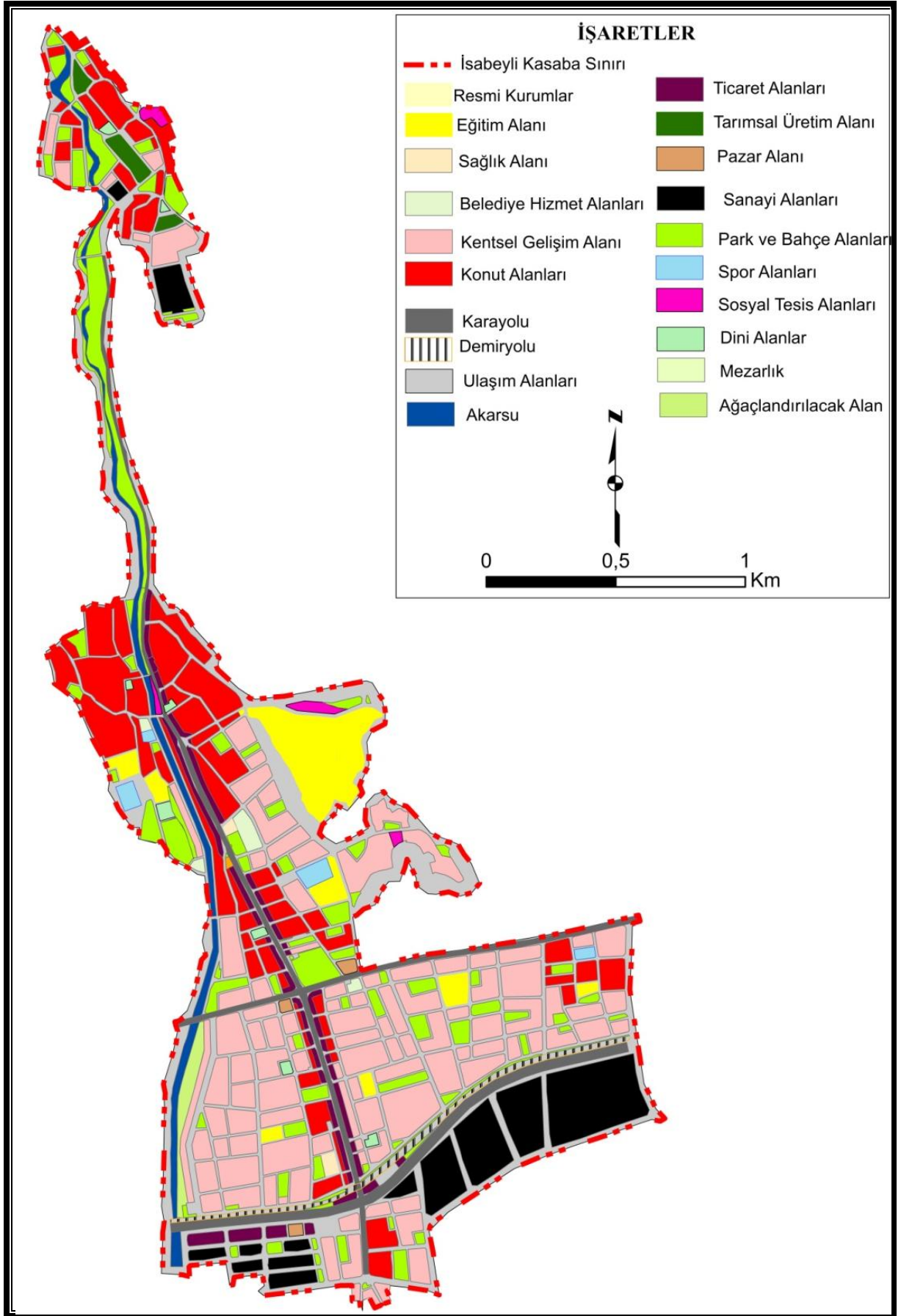
Foto 59. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

³⁷⁹ Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Dosyası, 2012

³⁸⁰ Nazilli Kaymakamlığı, 2012

³⁸¹ Fakülte ile ilgili bilgilere Doç. Dr. Neval GENÇ ve fakülte personeli İbrahim ÖZTÜRK ile yapılan mülakatlarla ulaşılmıştır.

Harita 19. İsabeyli’de Fonksiyonel Arazi Kullanımı (İsabeyli Belediyesi İmar Planı’ndan yararlanılmıştır)

Araştırma sahasında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dışında bir devlet bir de özel sektöre ait iki ilköğretim okulu bulunmaktadır. 2010 yılında bu iki okulda 53'ü anasınıfı öğrencisi toplam 519 öğrenci öğrenim görmektedir³⁸². İsabeyli İlköğretim Okulu'nda 21, Özel Yüzyıl Bezci İlköğretim Okulu'nda ise 30 öğretmen görev yapmaktadır^{383,384}.

İsabeyli kasabasında kamuya ait diğer kurumlar belediye, PTT, Yurtkur (550 öğrenci kapasiteli), SHÇEK (Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu) 80.Yıl Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu, Sağlık Ocağı ve 608 Sayılı İsabeyli Tarım Kredi Kooperatifi'dir. Kamu kurumları dışında hizmet veren bir diğer kurum da Özel Mutlu Hayat Bakım Merkezi'dir.

İsabeyli 80. Yıl Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu'nda 42 personel hizmet vermekte ve 52 çocuk burada barınmaktadır³⁸⁵. 2004 yılında faaliyete geçen kurumda, 13 yaşın üzerindeki kız çocukları ve 12 yaşına kadar olan muhtaç çocuklar koruma altına alınmıştır³⁸⁶.

Kasabada özel bir kuruluş olan bakım merkezi, Cumhuriyet mahallesindeki merkezinde 2010 yılından itibaren hizmet vermektedir. Merkezde 19 yaşını geçmiş engelli vatandaşlarımızın sosyal, fiziksel ve sağlık ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır.

Yerleşmede iletişim faaliyetlerinin düzgün bir şekilde sürdürülebilmesi için PTT'ye ait bir şube bulunmaktadır. Bu şubede biri dağıtıma çıkan, diğeri ise şubede görevli iki personel bulunmaktadır. PTT dışında kasabada iki iletişim merkezi bulunmaktadır.

İsabeyli kasabasında yerel yönetimin merkezi, Cumhuriyet mahallesi Atatürk Bulvarı üzerindeki İsabeyli Belediyesi'dir. Belediyede 15 memur görev yapmaktadır. Memurların yanında beledi hizmetlerin götürülmesinde görevli 13'ü kadrolu toplam 50 işçi çalışmaktadır. İçişleri Bakanlığının 2009/10862 sayılı kararına göre 27.04.2009 tarihli 27212 sayılı resmi gazetede 5393 sayılı Belediye Kanununun 11.

³⁸² Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı

³⁸³ Anasınıfı öğretmenleri dahildir.

³⁸⁴ Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı

³⁸⁵ Nazilli Kaymakamlığı verileri 2012

³⁸⁶ <http://aydin.aile.gov.tr/tr/html/5842/html/5344/Sef>

maddesi uyarınca İsabeyli Belediyesinin tüzel kişiliğine son verilmiş ve ilk yerel seçimlerde Nazilli Belediyesi sınırlarına katılmasına karar verilmiştir³⁸⁷.

İsabeyli, kentsel fonksiyonların bir kısmının geliştiği bir kasaba yerleşmesidir. Geçmişte büyük bölümü tarım ve hayvancılık ile geçinen kasaba halkı için günümüzde hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışanların oranı gittikçe artmaktadır. Özellikle 2007 yılından sonra kasabaya taşınan ADÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yerleşmenin dokusunda, idaresinde ve nüfusun seyrinde etkili olacaktır. Zira kasabadaki kentsel fonksiyonların sınırlı seviyede gelişmiş olması, Nazilli şehri ile neredeyse birleşen sınırları, kasabada okuyan öğrencilerin konaklama, kırtasiye vb. ihtiyaçlarını Nazilli'den karşılamaları ve her gün ilçe merkezinde gidip gelmeleri nedeniyle iki idari birimin koordineli çalışması zorunluluk haline gelmiştir³⁸⁸.

Kasaba sınırları içinde bulunan fabrikalarda önemli miktarda nüfus istihdam edilmektedir. Ancak bu nüfusun tamamı İsabeyli'de oturmamakta, Sultanhisar, Atça ve Nazilli kenti ve bu merkezlere bağlı köylerden de bu tesislere çalışmaya gelenler olmaktadır. Ayrıca kasabada oturanların bir kısmı da Nazilli'deki fabrika ya da ticarethanelerde çalışmaktadırlar. Şehirselleşmenin kısmen geliştiği İsabeyli'de belediye örgütünün tüzel kişiliğinin son verilmesi ve 2014 yılında Nazilli Belediyesi'ne bağlanmasından sonra bu fonksiyonların daha da gelişmesi muhtemeldir.

2.2.3.3. Şehir Yerleşmesi

Şehir dar bir alanda sık ve büyük bir nüfus kitlesinin yaşadığı, belirli bir plan dahilinde kamuya ve şahısa ait yapıların, park, bahçe, okul vb sosyal ve kültürel olanakların bulunduğu, yakın çevreleri ve hinterlandları ile ekonomik, sosyal ve kültürel bağları olan beşeri tesislerdir³⁸⁹. Kırsal alanlarda kurulan köy yerleşmelerinden çeşitli özellikleri ile ayrılan şehirselleşen alanlar için, araştırmacılar tarafından pek çok kriter belirlenmiştir. GÖNEY, zamana ve mekâna göre değişmekle beraber kentsel alanları belirlerken nüfus büyüklüğü, nüfus ve mesken

³⁸⁷Bkz. "Sınır Tespit Kararı" (2009/10862 S.K.) **Resmî Gazete** Sayı : 27212 (27 Nisan 2009 Pazartesi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm> (12.10.2013)

³⁸⁸ F. Neval Genç, "Orta Ölçekli Kentsel Alanların Yönetimi ve Sorunları: Nazilli Örneği", **18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform**, (Ankara: TODAİE, 2009) s. 517

³⁸⁹ H. Himi Karaboran, "Şehir Coğrafyası ve Şehirselleşen Alanlar". **Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)**, Cilt: 3, Sayı: 1: 81-118 (1989), s. 81-82

yoğunluğu, konut şekli, kat sayısı, yapı malzemesi, hayat tarzı, merkeziyet özelliklerinin önemine değinmiştir³⁹⁰. DOĞANAY da şehri belirleyen determinantları yerel yönetim, planlama, nüfus ve ekonomik fonksiyonlar şeklinde gruplamıştır³⁹¹.

Şehri niteleyen önemli olgulardan biri olan nüfusun artmasına paralel olarak yerleşmelerde bazı fonksiyonların gelişmeye ve sayılarının artmaya başladığı görülmektedir³⁹². Çünkü artan nüfusun farklı ihtiyaçları ortaya çıkmaya başlamaktadır. Örneğin artan genç ve çocuk nüfus için eğitim ve sosyal alanlar; şehirlerde artan eğitim seviyesi ile çeşitli kültürel mekanlar birer ihtiyaç halini almaktadır. Bu durum diğer yaş grupları ya da farklı ihtiyaçlar için çoğaltılabilir. Kentin nüfus bakımından hangi büyüklükte olması gerektiği hususunda farklı görüşler olmakla beraber, son yıllarda yapılan çalışmalarda 10.000 kişi sayısı esas alınmaktadır³⁹³. Örneğin Samsun ve Hopa arasındaki şehirleri konu alan çalışmasında BEKDEMİR, 10.000 nüfus kriterini baz almış, bu nüfusun üstündeki yerleşmeleri kent kabul etmiştir³⁹⁴.

Araştırma sahasındaki en büyük yerleşme olan Nazilli şehri barındırdığı nüfus ile Büyük Menderes bölgesinde Denizli ve Aydın'dan sonra en büyük şehrsel merkezidir³⁹⁵. Nüfusu 100.000'i aşan ve 1.000.000'a kadar olan şehir yerleşmeleri büyük şehirler kategorisine girerler³⁹⁶ ve bu nüfus aralığında bulunan kentlerde sanayi veya genel hizmetler sektöründe çalışanların sayısı artmaktadır³⁹⁷. Nazilli şehri de 2010 yılında 110.116 olan şehrsel nüfusu ile büyük bir şehir hüviyetindedir. Türkiye'de cumhuriyet tarihinde görülen nüfus artışı hesaba katılırsa bugünkü nüfus büyüklüğü kriteri olan 10.000 nüfus kriteri, henüz cumhuriyetin ilk yıllarında

³⁹⁰ Süha Göney, **Şehir Coğrafyası, Yerleşme Coğrafyası, Cilt:1**. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Yay. No:2274, Coğrafya. Enstitüsü Yay. No:91, 1977), s. 7-13

³⁹¹ Doğanay, H., 1994, **Age.**, s. 407-411

³⁹² Eren Yürüdür, **Niksar Şehir Coğrafyası**(Konya: Çizgi Kitabevi, 2009) s. 32

³⁹³ Kentlerin nüfus büyüklüğü hususunda geçmişte de bazı rakamlar telaffuz edilse de günümüzde genel kabul 10.000 kişidir. Ancak farklı çalışmalarda bunun 20 hatta 30 binin üzerine çıkarılabileceği ya da 3000 seviyesine çekilebileceği hakkında görüşler bulunmaktadır. Kentlerin nüfus büyüklüğü sınırı hakkında bu tipte farklı görüşler için ayrıca Bkz. Ali Özçağlar, **Coğrafyaya Giriş** (Ankara: 2001), s. 77-78; Doğanay, H., 1994, **Age.**, s. 410-411; Besim Darkot, "Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı 17: 3-8 (1967); Göney, S., 1977, **Age.**, s. 7-13

³⁹⁴ Ünsal Bekdemir, **Karadeniz Kıyı Kentleri**, (Konya: Çizgi Yayınevi, 2007) s. 1

³⁹⁵ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 358

³⁹⁶ Sedat Avcı, "Türkiye'de Şehir ve Şehirli Nüfusun Dağılışı", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 28: 249-269 (1993) s. 256; Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ, F., 2003, **Age.**, s. 228

³⁹⁷ Doğanay, H. 1994, **Age.**, s. 414

geçilmiştir. 1970’li yıllarda araştırma sahasının içinde bulunduğu Büyük Menderes bölgesinde GÖNEY tarafından 3000 nüfusun kır ve şehir ayrımını yapmada eşik değer kabul edildiği³⁹⁸ düşünülünce Nazilli’nin çevresine göre daha o dönemde önemli bir şehrsel merkez olduğu görülmektedir.

İdari açıdan bakılacak olursa yerleşme ve çevresinin 16. yy.’da Kestel adıyla bir kaza merkezi olarak anıldığına yerleşmenin tarihi kısmında değinilmişti. Şehir 1831’de kaza merkezi olmuş; şehre belediye teşkilatı ise 1881 yılında kurulmuştur³⁹⁹. Beldeye teşkilatı 1881 yılından beri şehre hizmet etmektedir.

Tablo 92. Nazilli İlçe Merkezinde Nüfusun Gelişimi

Yıllar	Toplam	Yıllar	Toplam
1935	12 005	1970	45.159
1940	16 478	1975	52 176
1945	18 986	1980	60 003
1950	25 106	1985	77.627
1955	31 487	1990	80.277
1960	36 660	2000	105665
1965	41.330	2010	110.116

Kaynak: TÜİK, DİE

Araştırma sahasının şehir yerleşmesi olan Nazilli yoğun bir nüfus ve sanayi üretim bölgesinin merkezi kısmında, Büyük Menderes depresyonunun ortası sayılabilecek bir konumda bulunmaktadır. Şehir kuruluş yeri itibari ile *kenarsal* bir özellik gösteren yöredeki yerleşmelere⁴⁰⁰ uyumuş ve Aydın Dağları ile depresyondaki ovanın kesişim bölgesinde kurulmuştur.

Şehrin güney sınırı Büyük Menderes nehri yakınından geçerken, kuzey hudutlarını Tmolos depoları sınırlandırmaktadır. Nazilli, Aydın Dağları üzerinden ovalık sahaya inen derelerin ağızlarında biriktirdikleri koni ve yelpazelerinin en büyüğü olan, günümüzde üzerinden Dereköy Çayı’nın geçtiği birikinti yelpazesine kurulmuştur. Şehir, Aydın Dağları’nın güneyini boylayan diskordant haldeki neojen formasyonlarından (Tmolos depoları) ve depresyon tabanındaki kuaterner alüvyonlardan oluşan ovaya kurulmuştur⁴⁰¹. Kentin özellikle İzmir-Denizli karayolunun güneyindeki Aşağı Nazilli’nin bir kısmını da içine alan bölümü Neojen’e ait kil, kum ve konglomeralardan müteşekkildir. Neojen arazilerin

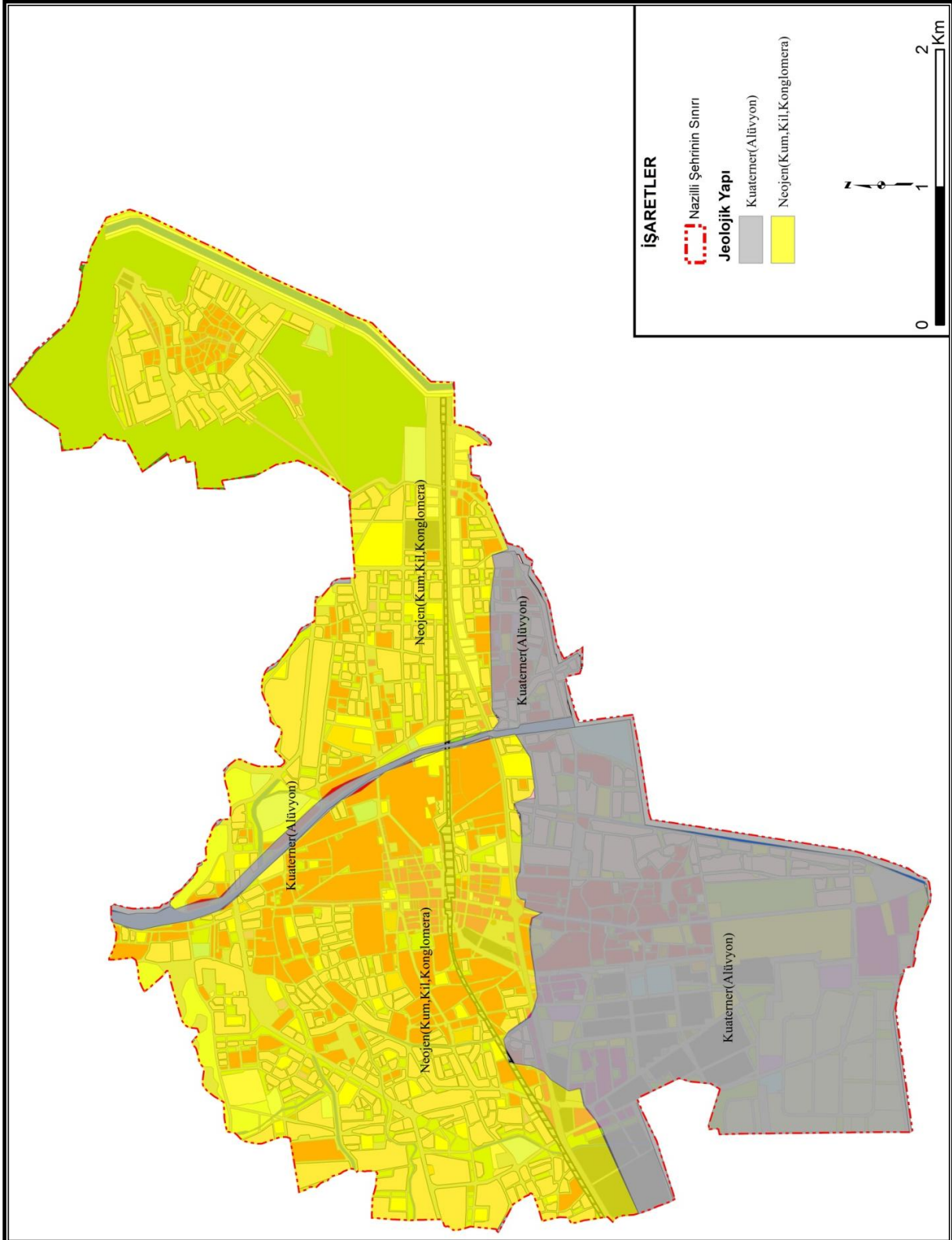
³⁹⁸ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 263

³⁹⁹ Tekin, S., 1997, *Age.* s. 16

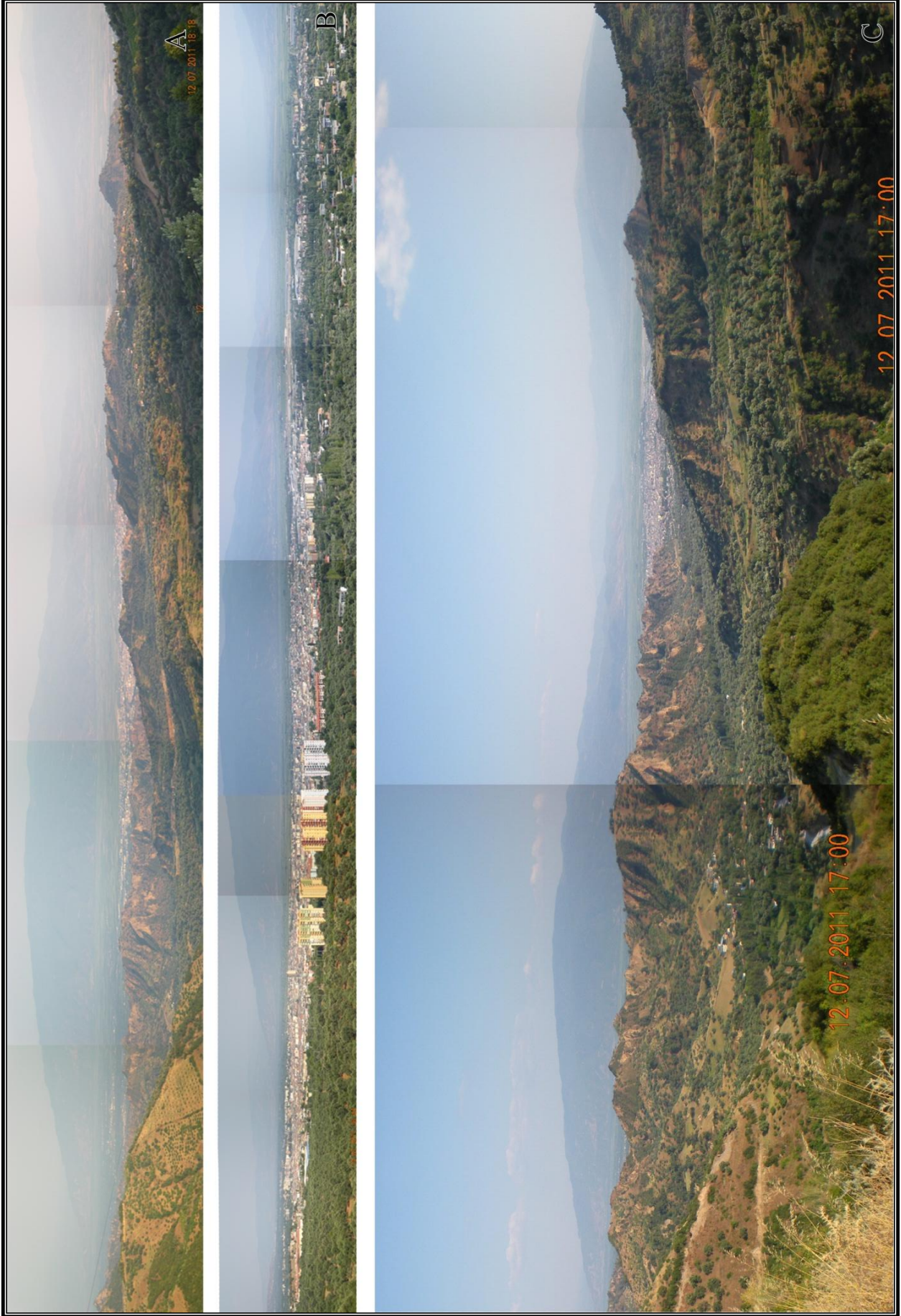
⁴⁰⁰ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 60

⁴⁰¹ Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 5-6

güneyinde ise şehir Büyük Menderes'in taşıyıp biriktirdiği alüvyal saha üzerinde gelişmiştir (Harita 20.).

Harita 20. Nazilli Şehrinin Jeoloji Haritası (Nazilli Belediyesi Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu, 2008'den ve sonraki imar düzenlemelerinden yararlanılarak çizilmiştir)

Foto 60. Aydın Dağları Üzerinden Nazilli Şehrinin Görünümü A. Tmolos Depoları ve Ardındaki Nazilli Şehri B. Doğu-Batı Yönlü Uzanan Şehirde Yerleşmenin Kuzey Kısımlarında Konutların Kat Sayısı Artmaktadır C. Birikinti Yelpazesi Üzerindeki Nazilli Şehri

Kabaca Dereköy ve Dallica çayları arasında kalan şehir, kuzeybatıdan Kızılyar Tepesi, Kazanlıbahçe Tepe, kuzeyden Kozaklıkıran Tepe, Kuzeydoğudan ise Asar Tepe, Kepez Tepe, Köstebek Tepeleri ile çevrilmiştir⁴⁰². Şehrin güney sınırlarında ise doğal bir sınır bulunmamakta, şehir Büyük Menderesin biriktirdiği alüvyonlar üzerinde genişlemeye devam etmektedir. Şehir bir birikinti yelpazesine kurulduğu için, kuzey kısmı daralan, ovaya doğru ise açılan bir yerleşim düzeni ve ulaşım ağı görülmektedir⁴⁰³. (Foto 61.)

Foto 61. Tmolos Depolarını Yararak Dereağzı Köyünden Geçen Sarıkaya Deresi ve Oluşturduğu Birikinti Yelpazesine Kurulu Olan Nazilli Şehri(Şehirden sonra nehir Dereköy Çayı adını almaktadır.)

Şehrin tarihi geçmişine yerleşmenin gelişimi kısmında değinildiği için burada geniş bir yer ayrılmamıştır. Osmanlı döneminde Tire'den sonra Aydın Sancağı'nın en önemli kenti Nazilli idi⁴⁰⁴. Nazilli şehri Pazarköy'ün bulunduğu yerde kurulmuş ve bu köyün büyümesi ile büyük bir şehir halini almıştır⁴⁰⁵. Geçmişte Nazilli ilçesindeki en büyük yerleşme biriminin günümüzde bir köy durumundaki Kestel olma ihtimaline daha önce değinilmiştir. Şehrsel iş bölümünün Nazilli şehrinde daha

⁴⁰² Erkaya,A., 1989, **Age.**, s. 3

⁴⁰³ Erkaya,A., 1989, **Age.**, s. 6

⁴⁰⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 50

⁴⁰⁵ Erkaya,A., 1989, **Age.**, s. 29 ve 17

çok yoğunlaşması ile merkezîyet buraya kaymıştır. 1831 tahrirleri ile 1845 tahrirleri karşılaştırıldığında ilkinde Kestel ile birlikte anılan Nazilli, ikincisinde Kestel adı geçmeksizin Nazilli şeklinde kayda alınmıştır⁴⁰⁶.

Yerleşmede canlı bir ticaret hayatının olmasında iç bölgelerden İzmir limanına giden, antik dönem, Roma ve Bizans döneminde de kullanılan kervan yolları çok etkili olduğundan bahsedilmişti. Daha sonraki dönemde demiryollarının da hemen hemen aynı güzergâhı kullanmaları, Nazilli'nin merkezi fonksiyonunu arttırmış, Sarayköy, Tire ve Beydağ'ın da içinde bulunduğu bir çekim bölgesi olmuştur⁴⁰⁷. Nazilli şehri ticaret faaliyetlerinin canlılığının kattığı avantajlar sayesinde kısa zamanda büyüyüp gelişmiştir.

Aydın Sancağı içinde Tire ve Nazilli'nin eski dönemlerden itibaren, önemli bir ticari potansiyele ve pazar yerlerine sahip olmaları, köylerle merkez-çevre bağımlı güçlendirmiştir. Bu merkez-çevre ilişkisi ile Nazilli şehrinin de etki sahasının sınırları çok erken dönemlerde belirmeye başlamıştır⁴⁰⁸. Kazaya bağlı köylerde üretilen ürünler şehirde toplanıp satılmış ya da tesislerde işletilmiştir. 19. yy.'da, Aydın ve Söke kazalarında olduğu gibi meyankökü işletmelerinin, sigorta şirketlerinin, komisyoncuların, susam, pamuk, zeytinyağı tüccarlarının, ithalat-ihracatçıların, pamuk ve zeytinyağı işletmelerinin sayısı aratarak, tarım ürünlerinin işlenmesine, alım-satımına dayalı ticarethane ve üretimhaneler kent kültürünün parçası haline gelmişti⁴⁰⁹.

19. yy.'da ekonomik sektörler içinde esnaf ve zanaatkârlarının oranının %54 olmasından, Nazilli'de tarım dışı sektörlerin geliştiği ve bu nedenle şehir olarak değerlendirildiği tarih çalışmalarında belirtilmiştir⁴¹⁰. Havzanın dışa açılan limanı olan İzmir'den ihraç edilen kuru incir, Osmanlı ihracatının % 97,5'ini, ihracatın maddi kıymeti olarak %99'unu oluşturmaktaydı⁴¹¹. Osmanlı Devleti için ihracat gelirlerindeki en önemli kalemlerden olan incirin havza içlerinde toplandığı ve

⁴⁰⁶ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 43

⁴⁰⁷ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 50

⁴⁰⁸ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 44

⁴⁰⁹ *Annuaire Oriental Commerce De l'Industrie de l'administration et de la magistrature 1905*, Constantinopol'den aktaran: Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 243

⁴¹⁰ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 52

⁴¹¹ Filiz Çolak, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Batı Anadolu'da Üretim ve Dış Ticaret(1908-1923)", (İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dalı Anabilimdalı, 2005) s. 106

üretildiği en önemli merkezlerden birinin Nazilli şehri olduğu bilinmektedir⁴¹². Bu sebeple bazı tarih araştırmalarında şehrin *İncir Pazarı* şeklinde anıldığı görülmektedir⁴¹³. Başlangıçta bir pazar olan yerleşme bu özelliğini kaybetmeyerek fonksiyonlarını arttırmaya devam etmiş, 1831’de yapılan idari değişiklikler ile bir kaza merkezi durumundaki Arpaz, Nazilli’ye bağlı bir köy, kaza merkezi olan Sultanhisar Nazilli’ye bağlı bir nahiyeye dönüştürülmüştür⁴¹⁴. Bu bilgilerden Nazilli’nin ticari bir merkez olarak başlayan şehirleşmesinin zamanla diğer fonksiyonlarını da geliştirdiğini ve idari alanda da bölgede etkin bir duruma geldiğini görmekteyiz. Gelişen merkezilik özelliği, artan nüfusu ile büyüyen ilçe merkezinde 1881 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur⁴¹⁵.

Nazilli şehrinin kuruluş yeri olarak birçok kaynakta şehrin kuzey kısmındaki eski Dereköy yakınları gösterilmektedir. Burada kurulu olan Nazlı köy, şehrin ilk merkezidir. Zamanla nüfusun artması neticesinde şehir ovaya doğru yayılmış, bugünkü Sümer mahallesi çevresinde ve Çayırlı Bahçe mevkiinde Aşağı Nazlı köy, eski Aydın yolu ya da İzmir-Denizli yolunun üzerinde de Pazarköy kurulmuştur⁴¹⁶.

Nazilli’de şehrin dokusunu değiştiren en önemli gelişme demiryolu hattıdır. Bu hattan sonra kent *Aşağı* ve *Yukarı* adları ile anılmaya başlanmıştır⁴¹⁷. Demiryolunun Nazilli’den geçmesi ile kent elips şeklinde, demiryoluna paralel bir gelişim göstermeye başlamıştır. Demiryolu hattı kenti ikiye bölmüş ve garın da bulunduğu Yukarı Nazilli hızla gelişmeye başlamıştır⁴¹⁸. Demiryolunun getirdiği canlılığın, nüfusu Yukarı Nazilli’ye çekmesinin yanında Büyük Menderes nehrinin sık sık taşması ve ovada görülen sıtma da Aşağı Nazilli’nin tenhalaşmasında etkili olmuştur⁴¹⁹.

Kentin Aşağı Nazilli kısmının önemini kaybetmesine sebep olan olaylardan biri de meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra hükümet binasının Yukarı Nazilli’ye

⁴¹² Tekin, S., 1997, *Age*, s. 108-112; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age*, s. 50-52

⁴¹³ Texier, C., 2002, *Age*, s. 110

⁴¹⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age*, s. 50-52

⁴¹⁵ Tekin, S., 1997, *Age*, s. 16

⁴¹⁶ Nazilli şehrinin kuruluş yeri için Bkz. Gani Dikmen, *Nazilli Tarih ve Coğrafyası*, (Nazilli:1952); Göney, S., 1975, *Age*, s. 358-359; ; Tekin, S., 1997, *Age*, Erkaya,A., 1989, *Age*, s. 5-17

⁴¹⁷ Tekin, S., 1997, *Age*, s. 68 ; Nazilli Belediyesi, *Nazilli Dün, Bugün, Yarın* (İstanbul, İki Nokta Araştırma Basın Yayın Organizasyon, 1987) s. 19

⁴¹⁸ Tekin, S., 1997, *Age*, s.74; Nazilli Belediyesi, 1987, *Age*, s. 19

⁴¹⁹ Erkaya, A., 1989, *Age*, s. 13-14

taşınması olmuştur⁴²⁰. Ancak şehrin bu kısmı yani Aşağı Nazilli, kaybettiği önemini Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın kurulması ile yeniden kazanmıştır.^{421,422} Sümerbank fabrikalarının yerleri seçilirken büyük merkezlerin dışındaki alanlar seçilmiştir; bunun sebebi, karar verilen alanlarda fabrikalar aracılığı ile istihdam sağlanması, fabrikaların kuruldukları yere getirdiği sosyo-ekonomik değişim ile bölgesel bir kalkınmanın amaçlanmasıdır⁴²³. Gerçekten de şehir, çevresine göre önemli bir merkez olmasına rağmen, fabrikanın kurulması ile bu önemi daha da artmıştır. Ayrıca kent içinde önemini kaybetmiş olan Aşağı Nazilli, fabrikanın kurulmasından sonra çok canlı bir hayata bürünmüştür. Kentin yeni yapıları bu kesime kaymıştır. Arazide yapılan mülakatlar sırasında fabrikadan emekli olan işçiler, geçmişte Aşağı Nazilli'nin şimdikinden daha canlı ve daha sosyal olduğunu belirtmişlerdir.

Nazilli'nin sanayileşmeye Aydın'dan önce başlaması sebebiyle hızlı bir kalkınmaya girmiş; 1945-1965 sayım yılları arasında Nazilli şehrinin nüfusu Aydın şehrini geçmiştir⁴²⁴. Ancak 2000'li yıllarda fabrikanın üretim ve işçi kapasitesini düşürmesi ile şehrin bu kesimindeki hareketlilik azalmaya başlarken fabrika alanının Adnan Menderes Üniversitesi'ne devredilmesi ve fabrika arazisinin bir kısmına park ve yeşil alan gibi rekreasyon alanlarının kurulması ile Aşağı Nazilli yeni bir döneme girmiştir.

Nazilli şehri Salihli⁴²⁵ ile benzer şekilde iki önemli akarsuyun birleşme noktasına yakın bir yere kurulmuştur. Salihli önemli bir tarımsal alanın merkezinde, İzmir'in hinterlandındaki doğal yollar üzerinde ve dağlık kütlerlerden taşınan malzemenin biriktiği, Tmolos depoları olarak adlandırılan arızalı topografyanın önünde yer alır⁴²⁶. Nazilli bu özellikleri ile de Salihliye benzemektedir.

⁴²⁰ Gökbel, A., Şölen, H., 1936, *Age.*, s. 268

⁴²¹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 359 ; Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 14 ve 41

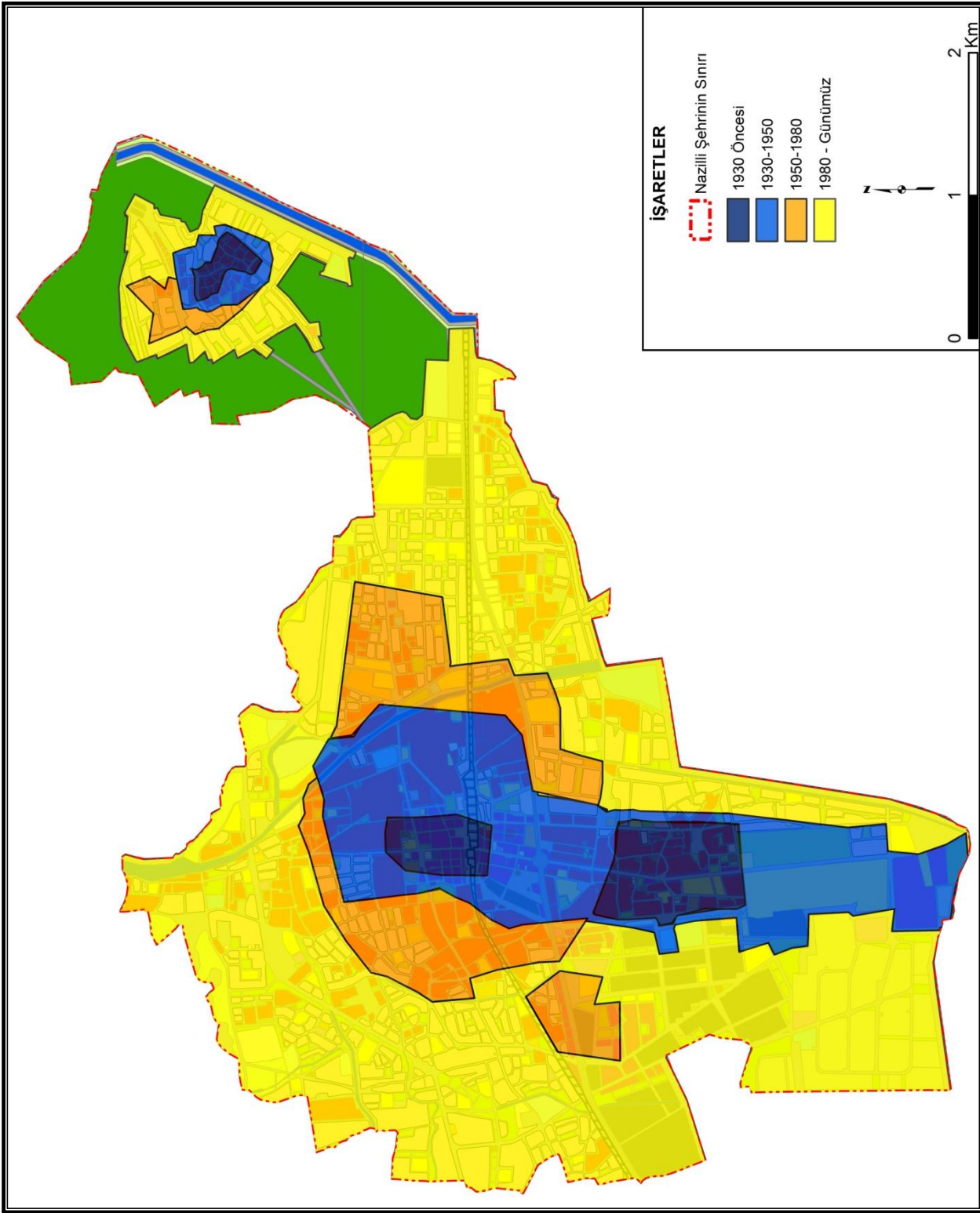
⁴²² Hulusi Doğan, *Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne*, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2007a) s. 16

⁴²³ Serkan Tuna, *Dünya Ekonomik Krizine Bir Cevap Mı ? Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939)*, (İstanbul: Derlem Yayınları, 2009) s. 220

⁴²⁴ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 61

⁴²⁵ Füsün Baykal, *Salihli Kent Coğrafyası* (İzmir: Salihli Belediyesi Kültür Yayınları: 2, 1989) s. 7

⁴²⁶ Baykal, F., 1989, *Age.*, s. 4-7

Harita 21. Nazilli Şehrinin Yatay Gelişimi (Nazilli Belediyesi Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu, 2008'den ve sonraki imar düzenlemelerinden yararlanılarak çizilmiştir)

Nazilli'nin bugünkü sokak sistemleri ve yerleşme planında geçirdiği deprem ve yangın gibi afetler etkilidir⁴²⁷. Fiziki coğrafya kısmında bahsedildiği üzere

⁴²⁷ Erkaya,A., 1989, *Age.*, s. 13

yerleşmenin Ege Bölgesi'nin horst ve graben sistemi içinde ana faylar üzerinde kurulu olması nedeniyle büyük depremler yaşamıştır.

Depremlerin etkilerinin yanında bugünkü şehrin gelişme planı üzerinde esas etkili olan sebep, kentin geçirdiği büyük yangınlardır. 1854, 1863, 1908 yıllarında şehirde yaşanan yangınlarda dar sokaklar ve bitişik nizamdaki evler sebebiyle zararın boyutları büyük olmuştur⁴²⁸. Ayrıca kent, haziran 1919 ile 1922 tarihleri arasında iki kez işgal görmüş ve bu süreçte kentte önemli tahribat oluşmuştur. Nazilli 3-5 Eylül 1922 tarihleri arasında Türk askerinin Sarayköy ve Duacılar yakınlarında toplanması ile Yunan kuvvetleri Nazilli'den çekilirken, şehiri ateşe vermiş, bu yangın sonucunda şehrin tamamı yanmıştır⁴²⁹. Yeniden inşa edilen kentin bugünkü düzgün imar planı ve modern görüntüsünün muntazam sokaklarının gelişimindeki en önemli faktörler ERKAYA⁴³⁰ tarafından bu sebeplere bağlanmıştır.

Yollar, çok engebeli olmayan sahada düzenli bir şekilde kurulmuş, kuzey-güney yönlü yollar, doğu-batı yönlüleri ile kesilmiştir⁴³¹. Geçmişte kuzey-güney eksenli bir gelişim gösteren Nazilli, demiryolunun kurulması ve özellikle 1950'lerden sonra karayollarındaki gelişmeler ile İzmir-Denizli karayoluna paralel doğu-batı eksenli ve yol boyunca bir gelişim göstermiştir⁴³².

Yerleşmelerin gelişimi yatay ve dikey şekilde olabilmektedir; ancak yatay gelişim, mevcut kullanılan araziye yeni alanların katılması şeklinde olduğu için coğrafi olarak daha çok önem taşımaktadır⁴³³. Şehrin yatay yönde gelişmesinde etkili olan faktörlerin bir kısmı da doğal çevre özellikleri ile bağlantılıdır. Şehrin kuzey kısmındaki eski Dereköy bugün şehrin Pınarbaşı adlı mahallesidir. Bu mahalle kırsal alanlara ve jeomorfolojik olarak da Tmolos depolarının arızalı sathına iyice sokulmuş bulunmaktadır. Bu nedenle yerleşmenin artık kuzeye doğru ilerlemesi pek

⁴²⁸ Erkaya,A., 1989, *Age.*, s. 13; Göney, S., 1975, *Age.*, s.360; kentin geçirdiği yangınlar ve felaketler için Bkz. Gökbel, A.,Şölen, H.,1936, *Age.*, s.268.

⁴²⁹ Buğdaycı, A., 2001, *Age.*, s. 31-37; Erkaya,A., 1989, *Age.*, s. 13. Kentin gördüğü işgal için ayrıca Bkz. S. Esin Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)** (Nazilli: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 886, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları No: 11, Araştırma Serisi No: 11, 1998); Aslan Buğdaycı, **Milli Mücadele'de Nazilli 1919-1922** (Nazilli: Karacasu Matbaası, 1996) s. 45-153

⁴³⁰ Erkaya,A., 1989, *Age.*, s. 13

⁴³¹ Erkaya,A., 1989, *Age.*, s. 6 ve 31

⁴³² F. Neval Genç,, "Orta Ölçekli Kentsel Alanların Yönetimi ve Sorunları: Nazilli Örneği", **18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform**, (Ankara: TODAİE, 2009) s. 509 ; Erkaya,A., 1989, *Age.*, s. 50

⁴³³ İhsan Bulut, **Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 877, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yay. No: 96, Araştırma Serisi No: 36, 1998) s. 23

muhtemel değildir⁴³⁴. Şehrin bu kesiminde eğim %30'un üzerinde değerler göstermektedir⁴³⁵. Tmolos depolarının bu sınırlayıcı özelliği Salihli şehrinin güney kısmına benzemektedir⁴³⁶.

Belediyenin hizmet verdiği alanın dar olması nedeniyle artık yapılaşma bu sınırların dışına taşmış çevre köy ve kasabalara ait araziler de toplu konutlar ve kooperatifler görülmeye başlamıştır. Bunlara Dallica köyü ve İsabeyli sınırlarında inşa edilen konutlar örnek gösterilebilir⁴³⁷. İsabeyli kasabasında, üniversite yerleşke alanının güneyinde inşa edilen lüks konutlar yerleşmenin bu tarafa doğru gelişeceğini ve zamanla Dallica köyü ve Nazilli ilçe merkezi ile birleşeceğini habercisidir.

Nazilli, Salihli şehrinde olduğu gibi şehrsel alanın büyümesini engelleyen doğal faktörler ya da belirli bir yöne çeken sosyo-ekonomik faktörler ile imar planları doğrultusunda gelişme göstermiştir⁴³⁸. Nazilli'de belediye teşkilatının 1881 yılında kurulduğu da önce belirtilmişti. Cumhuriyet döneminin ilk imar planı yapılan yerleşmelerinden olan şehirde 1923 yılında Yukarı Nazilli, 1937 yılında Aşağı Nazilli'nin İmar planları yapılmıştır. Bu iki imar planından sonra 1952 ve 1978'de yeni imar planları düzenlenmiştir. Bu imar planlarında bazı bölgelerin kullanım türü değişikliği, yoğunluk farklılaşması nedeni ile 1993, 2003 ve 2008 yıllarında mevcut imar planı revizyona uğramıştır⁴³⁹

Nazilli şehri 22 farklı mahalleye ayrılmıştır. Bu mahalleler Altıntaş mahallesi, Cumhuriyet mahallesi, Çapahasan mahallesi, Dumlupınar mahallesi, İstiklal mahallesi, Karaçay mahallesi, Kurtuluş mahallesi, Muammer Aksoy mahallesi, Pınarbaşı mahallesi, Sümer mahallesi, Şirinevler mahallesi, Turan mahallesi, Yeni mahalle, Yeni Sanayi mahallesi, Yeşil mahalle, Yeşil Yurt mahallesi, Yıldıztepe mahallesi, Zafer mahallesi, Arslanlı Cumhuriyet mahallesi, Arslanlı Hürriyet mahallesi, Arslanlı Zafer mahallesi ve Aydoğdu mahalleleridir. Yakın yıllara kadar

⁴³⁴ Bu konu hakkında ayrıca Bkz. Erkaya,A., 1989, **Age**, s. 5-6

⁴³⁵ Genç, N. F., 2009, **Age**, s. 513

⁴³⁶ Füsün Baykal, "Salihli Kentsel Alanının Genişlemesinde ve Belirli Yörelere Kaymasında Rol Oynayan Faktörler", **Coğrafya Araştırmaları**, Sayı: 02: 311-321, (1990) s. 313

⁴³⁷ Genç, N. F., 2009, **Age**, s. 513

⁴³⁸ Baykal, F., 1990, **Age**, s. 313

⁴³⁹ Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., **Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu**, Ankara: 2008, s. 92-95; Kentin imar plan tarihleri hakkında Bkz. Nazilli Belediyesi, 1987, **Age**, s. 23; Genç, F. N., 2009, **Age**, s. 510.; Erkaya,A., 1989, **Age**, s. 30

19 mahallesi bulunan şehirde, 6/3/2008 tarihinde kabul edilen 5747 nolu “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”⁴⁴⁰ ile geçmişte ilçeye bağlı bir belde belediyesi olan Arslanlı, Nazilli belediyesi sınırlarına dahil olmuştur.

Nazilli’de şehrin yayılması doğuda Bozyurt köyü, batıda Dallica’ya ait tarımsal alanlara doğru olmaktadır. Bu yayılış eksenini verimli tarım alanlarını işgal etmekte ve ilçenin tarım ekonomisine uzun vadede zarar vereceğe benzemektedir⁴⁴¹. Ayrıca 2008 yılında Arslanlı beldesinin de Nazilli şehrine katılması ile şehirselleşen alan olarak kabul edilen belediye sınırları genişlemiştir. Büyük kısmı tarımsal faaliyetlerle geçinen Arslanlı’ya ait tarım arazileri de belediye sınırları içinde kalmıştır. Bu alan içinde tarımsal niteliği olan arazilerin mutlaka korunması gerekmektedir.

Şehrin son yıllarda toplu konutlar ve yeni inşaatlarla yayılma alanının, Zafer mahallesi olduğu dikkat çekmektedir⁴⁴². Ancak yeni hastanenin inşaatının tamamlanmasının ardından Yeşil mahalle ve yakın çevresinde yapılaşmanın hız kazanması muhtemeldir. İleride Sultanhisar’a kadar olan sahanın da şehrin sınırları içinde kalması ile Dallica köyü ve İsabeyli’ye ait arazilerde de yerleşme nüveleri artacaktır. Bu aksta özellikle D 320 karayolu etrafında mesken, ticarethane ve sanayi tesislerinin çoğalması muhtemeldir.

Nazilli şehrinin ilk gecekondulaşma sahası kuzey-kuzeybatı ve kuzeydoğusunda, üçgene benzeyen bir kısmına yayılarak çevrelemiştir⁴⁴³. Daha sonraki süreçte özellikle ilçe ve il dışından gelen göç ile gecekondular ovaya açılan kısımda da yoğunlaşmaya başlamış, bugünkü Muammer Aksoy ve Yeşilyurt mahallelerinde de yayılmıştır. İlçede Sümer, Dumlupınar, İstiklal mahalleleri de gecekonduların bulunduğu şehrin kenar kesimindeki mahallelerdir.

Belediyenin hizmet verdiği alanın dar olması nedeniyle artık yapılaşma bu sınırların dışına taşmış çevre köy ve kasabalara ait araziler de toplu konutlar ve kooperatifler görülmeye başlamıştır. Bunlara Dallica köyü ve İsabeyli sınırlarında inşa edilen konutlar örnek gösterilebilir⁴⁴⁴.

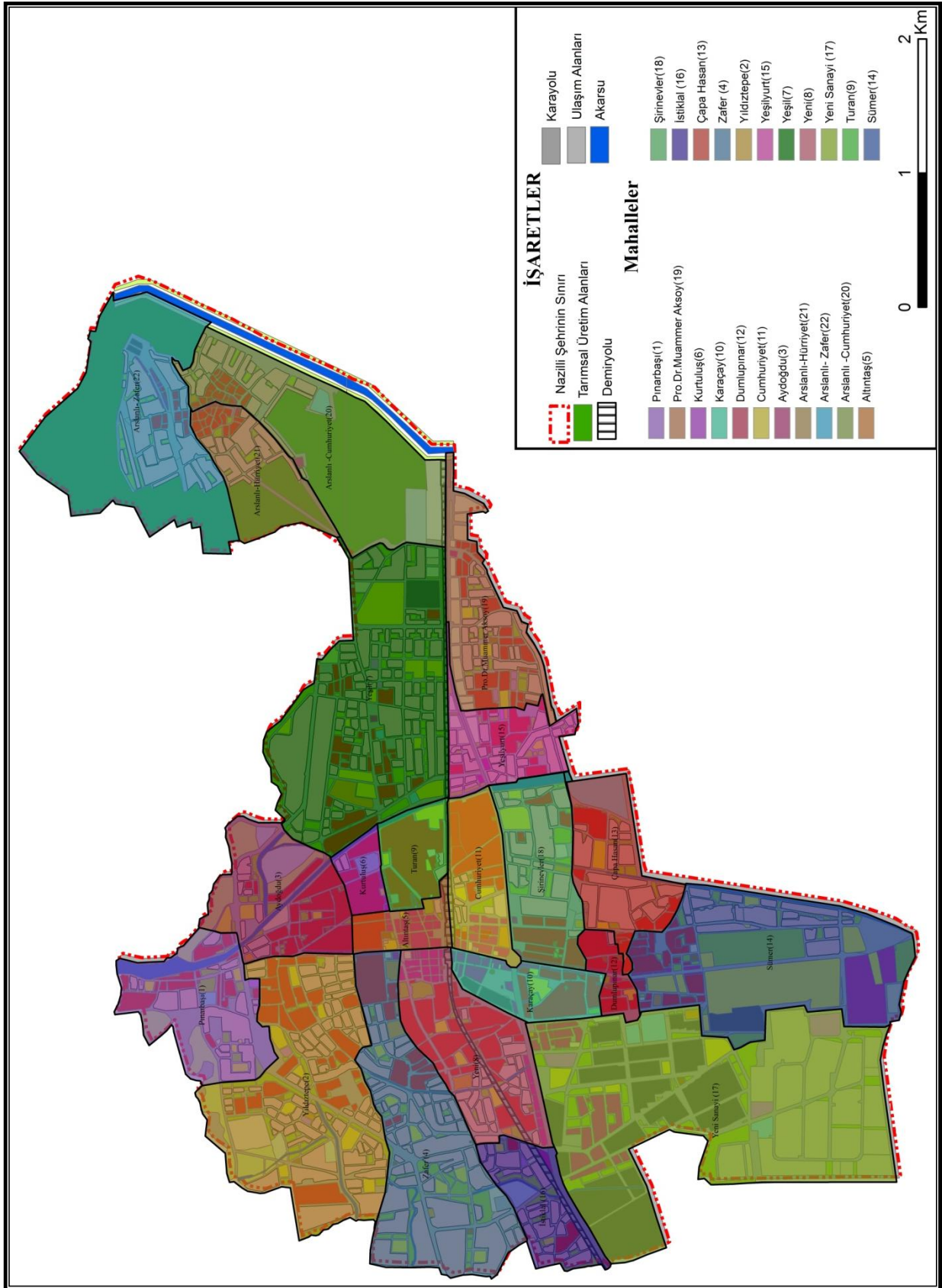
⁴⁴⁰ “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (5747) **Resmî Gazete** Sayı : 26824 (Mükerrer) (22 Mart 2008 Cumartesi)

⁴⁴¹ Erkaya, A., 1989, **Age.**, s. 67

⁴⁴² Genç, N. F., 2009, **Age.**, s. 510

⁴⁴³ Erkaya, A., 1989, **Age.**, s. 19

⁴⁴⁴ Genç, N. F., 2009, **Age.**, s. 513

Harita 22. Nazilli Şehrinde Mahallelerin Dağılışı (Nazilli Belediyesi Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu, 2008'den ve sonraki imar düzenlemelerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

Belediye sınırları içinde verdiği hizmetin yanında çevresindeki kırsal alanlara da verdiği destek hizmeti ile Nazilli, civar belediye ve köyler içinde gelişmiş bir merkez konumundadır⁴⁴⁵. Nazilli fonksiyonları açısından etrafındaki ilçeleri etki alanına almaktadır. Bu sebeple eskiden beri bu ilçelerinde kendine bağlandığı bir il olma ümidi vardır. GÖNEY de araştırmasında buna değinmiştir⁴⁴⁶.

2.2.3.3.1. Nazilli Şehrinde Arazi Kullanımı ve Şehrin Fonksiyonel Özellikleri

Şehrsel arazi, belediye sınırları içinde belediyenin hizmet verdiği alanları ifade etmektedir⁴⁴⁷. Bu sınırlar içindeki şehrsel arazi, sakinlerinin ihtiyaçlarına göre, imar planları dahilinde farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Yerleşme tarihi boyunca çeşitli afetlerle, savaşlarla karşılaşmış ve yeniden inşa edilmiş olan Nazilli şehrinde belirli alanlar, farklı dönemlerde çeşitli amaçlar için kullanılmıştır.

Nazilli’de şehrsel alan içerisinde en büyük pay %38,44’lük oran ile konut alanlarına ayrılmıştır. Kentin konut amaçlı çok katlı yapılarının, Hürriyet ve Ordu Caddeleri çevresinde yoğun olduğu görülmektedir. Hürriyet Caddesi’ne doğudan bağlanan Atatürk Caddesi de çok katlı konut amaçlı yapıların, yoğun olduğu bölgelerdendir. Bu yoğun konut sahası Aydın-Denizli demiryolu ve karayolu çevresi ile yakın mahallelerde devam etmektedir⁴⁴⁸. Çok katlı yapıların bulunduğu bu bölgeden çevreye doğru gidildikçe, özellikle Pınarbaşı gibi şehrin kuzey kısımlarında tek katlı ve avlulu eski yerleşim alanlarına geçilmektedir⁴⁴⁹. Sümer mahallesi, Yeni Sanayi, Yeşil Yurt, Çapa Hasan, Prof. Dr. Muammer Aksoy gibi mahallelerde de Pınarbaşına benzer bir durum görülmekte, hepsi eski yerleşim alanı olmasa da kat sayısı bire düşmekte ve yer yer bahçeli ev yapısına dönmektedir. İmar planları incelendiğinde, kentin bu kısımlardan Hürriyet Caddesi ve ona bağlanan diğer caddeler ve mahallelere doğru gidildikçe, konut yoğunluğu ve kat sayısı artmaktadır. Nazilli Belediyesi’ne yeni bağlanan Arslanlı mahallelerinde de kentsel arazinin büyük kısmı (%54) konut amaçlı kullanılmaktadır (Bkz. Tablo 93 ve Tablo 94.).

⁴⁴⁵ Genç, F.N., 2009, **Age.**, s. 512

⁴⁴⁶ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 362

⁴⁴⁷ Hayati Doğanay, “Erzurum’un Şehrsel Fonksiyonları ve Başlıca Plânlama Sorunları” (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edeb. Fak. Coğrafya Bölümü, 1983) s. 282.

⁴⁴⁸ Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., **Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu**, Ankara: 2008, s. 68-69

⁴⁴⁹ Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., **Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu**, Ankara: 2008, s. 68-69

Tablo 93. Nazilli Şehri Mevcut Arazi Kullanımı⁴⁵⁰

Kullanım Amacı	Alan (ha)	%
Konut Alanı	612,57	38,44
Ticaret ve Küçük Sanatlar	40,21	2,52
Pazarlama Alanı	4,54	0,28
Sanayi	55,34	3,47
Yeşil Alan	36,54	2,29
Spor Tesisleri	11,74	0,74
İdari Tesisler	32,84	2,06
Eğitim Tesisleri	33,35	2,09
Sağlık Tesisleri	3,30	0,21
Sosyal ve Kültürel Tesisler	3,94	0,25
Dini Tesisler	3,05	0,19
Teknik Altyapı	12,13	0,76
Mezarlıklar	15,24	0,96
Demiryolu	7,74	0,49
Yol, Meydan	601,72	37,76
Dere ve Kanallar	14,12	0,89
Kentsel Boş Alanlar	105,34	6,61
Toplam Şehirselle Alan	1593,71	100
Meskûn Dışı Alanlar	417,17	
GENEL TOPLAM	2010,88	

Kaynak: Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu, Ankara: 2008, s. 99

Tablo 94. Arslanlı Belediyesi'nce 1995 ve Sonrasındaki İmar Planı Değişiklikleri İle Mevcut Arazi Kullanımı

Kullanım Amacı	Alan (ha)	%
Konut Alanı	55,30	54,09
Ticaret ve Küçük Sanatlar	5,16	5,04
Yeşil Alan	8,24	8,06
Spor Tesisleri	2,14	2,09
İdari Tesisler	1,34	1,31
Eğitim Tesisleri	2,24	2,19
Sağlık Tesisleri	0,21	0,21
Sosyal ve Kültürel Tesisler	0,17	0,17
Dini Tesisler	0,34	0,33
Yol, Otopark	22,79	22,30
Dere ve Kanallar	3,08	3,01
Akaryakıt	0,46	0,45
Garaj	0,26	0,25
Pazaryeri	0,51	0,50
	102,24	100,00

Kaynak: Nazilli Belediyesi kayıtları; Ahmet Pınarbaşı, Arslanlı (Aydın) Belediyesi İlave Revizyon İmar Planı (Sosyo-Ekonomik Yapı ve Fiziki Yapı Çözümlemesi, İller Bankası İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, 1991)

⁴⁵⁰ Arslanlı beldesinin Nazilli şehri sınırlarına katılması ile yeni imar durumu çalışmaları başlatılmıştır; bu sebeple tablolar ayrı ayrı verilmiştir. Bu tabloya Arslanlı Mahalleleri dahil değildir.

Foto 62. Şehrin Ticarethane ve Konut Yoğunluğu Yüksek Caddelerinden Atatürk Bulvarı.

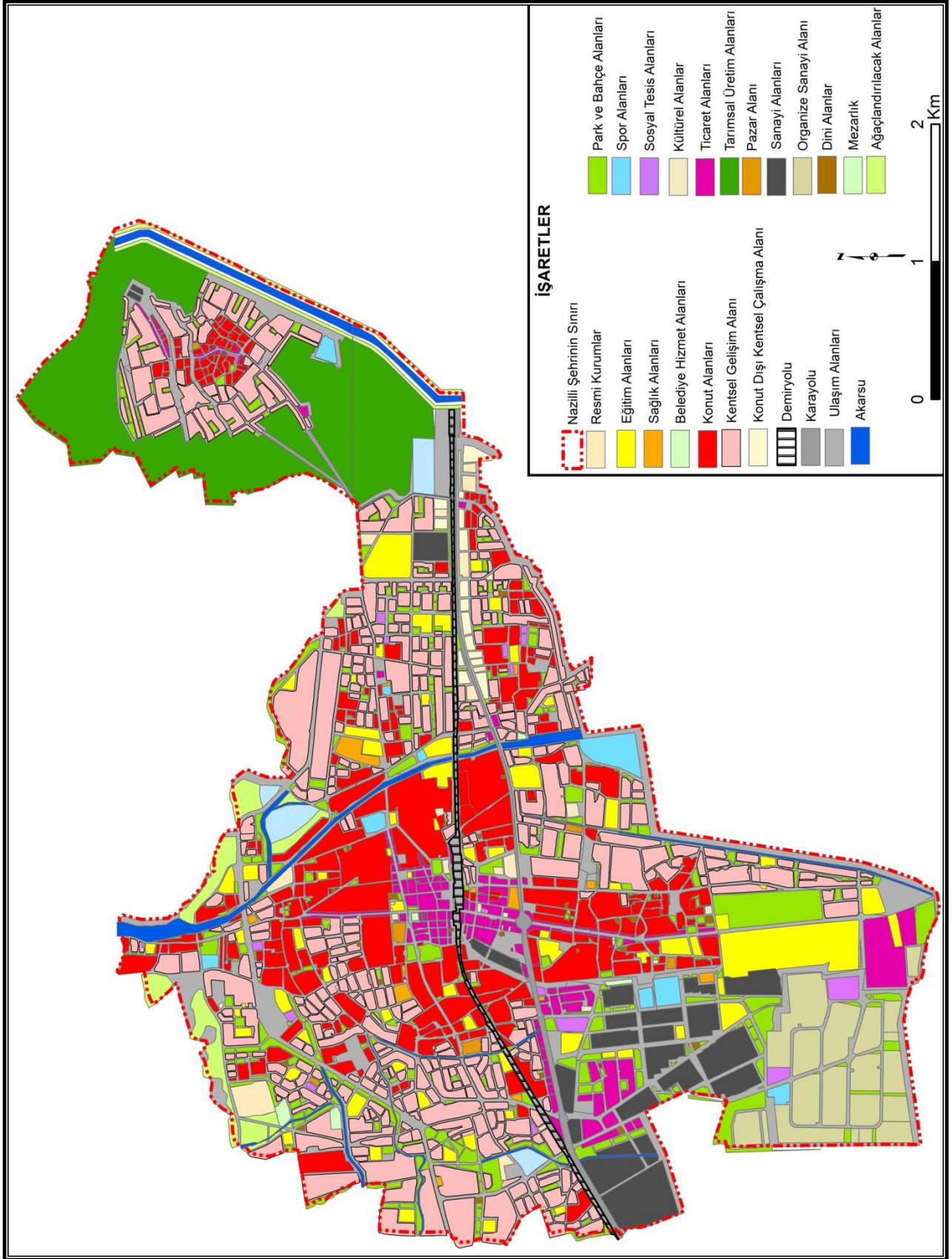
Nazilli’de şehirselle alanın % 2,52’si (40,21 ha) ticaret faaliyetleri ve küçük sanatlara ayrılmıştır. Arslanlı mahallelerinin de % 5,16’sı (5,04 ha) bu faaliyetlere ayrılmıştır (Tablo 93-Tablo 94. ve Foto 62). Toplamda 45,25 ha alanda yapılan ticaret ve küçük sanatlar Hürriyet, Ordu ve Atatürk Caddeleri çevresinde yoğunlaşmaktadır⁴⁵¹.

Şehir içinde sanayi amaçlı kullanılan araziler daha ziyade Yeni Sanayi mahallesi ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca şehrin içine dağılmış halde bulunan sanayi tesisleri de yer almaktadır. Bu amaçla kullanılan arazi miktarı 55,34 ha ile şehirselle alanın %3,47’sini oluşturmaktadır (Tablo 93.).

Şehirlerin alanların vazgeçilmez kullanım alanlarından bir de yeşil alanlardır. Nazilli’de 36,54 ha alan Arslanlı beldesinin de bağlanması ile 8,24 ha daha artmış ve 44,78 ha’a çıkmıştır (Tablo 93. ve Tablo 94.). Kentteki önemli parklar Atatürk, Sümerpark, Uğur Mumcu parklarıdır⁴⁵². (Foto 63.)

⁴⁵¹ Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., **Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu**, Ankara: 2008, s. 77

⁴⁵² Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., **Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu**, Ankara: 2008, s. 81

Harita 23. Nazilli Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanımı (Nazilli Belediyesi Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu, 2008'den yararlanılarak çizilmiştir)

Foto 63. Nazilli'nin En Büyük Parkı Eski Sümerbank Basma Fabrikası'na Ait Arazi Üzerine Kurulan Sümer Park.

Eski Arslanlı beldesi mahalleleri ile birlikte 13,88 ha alan, Nazilli şehrindeki sportif faaliyetlere ayrılmıştır (Tablo 93. ve Tablo 94.). Şehirde kapalı spor salonu, yüzme havuzu, şehir stadı ve diğer futbol sahaları başlıca spor alanlarıdır.

Şehirde 39 farklı idari tesis bulunmaktadır⁴⁵³. İdari alanların 1,34 ha'ı, Arslanlı mahallelerinde olmak üzere toplam 34,18 ha'dır. Nazilli şehri genelinde başka bir kullanım alanı olan, eğitim ve sağlık alanları toplam 39,1 ha yer kaplamaktadır⁴⁵⁴. Şehirsel alanda diğer amaçlar için kullanılan arazi miktarı ise 790,89 ha'dır⁴⁵⁵ (Tablo 93. ve Tablo 94.).

Şehirler işbölümünün ve mesleki uzmanlaşmanın yoğunlaştığı mekânlar olarak tanımlanır⁴⁵⁶. Bu yerleşmelerde nüfusun büyük bölümünün meşgul olduğu iş

⁴⁵³ Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., **Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu**, Ankara: 2008, s. 82

⁴⁵⁴ Arslanlı Mahalleleri dahildir.

⁴⁵⁵ Eski Arslanlı beldesine ait miktarlar eklenmiştir.

⁴⁵⁶ Kenan Arıncı, **Tatvan Şehri Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları**, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 925, Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. No: 99, Araştırmalar Serisi No: 70, 2001) s. 173

ve sektörler, zamanla hakim fonksiyon durumuna geçerek şehrin karakterini ortaya koyarlar⁴⁵⁷. Bu fonksiyonlar şehirdeki beşeri hayatın esası durumundadırlar⁴⁵⁸.

Fonksiyon ya da diğer adı ile işlev, bireysel farklılıkların karşılıklı ilişkisi veya zamansal süreçte devam eden faaliyetler ve işler şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁵⁹. Fizyoloji bilimine ait olan terim, coğrafyacılara ve şehir plancıları tarafından sıklıkla kullanılmaktadır⁴⁶⁰. DOĞANAY, fonksiyon teriminin şehrsel fonksiyon şeklinde düşünüldüğünde şehrin kuruluşu, gelişmesi ve büyümesinde etkili olan faktörler şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁶¹. ARIBAŞ, şehrsel fonksiyonları kentlere merkezilik özelliğini veren ve belirli bir mekâna ihtiyaç duyan faaliyetler olarak betimlemektedir⁴⁶².

Çevresine göre merkezîyet özelliği bulunan bir şehirde yoğunlaşan fonksiyonlar, kent sınırlarını aşarak, daha geniş bir bölgeyi tesirleri altına alırlar⁴⁶³. Bu tesir alanları içinde şehirler kendi beledi sınırları içindeki nüfusun yanında çevrelerindeki nüfus üzerinde de etki alanına sahiptirler⁴⁶⁴. Şehirlerin kendi sınırları ve çevrelerine, fonksiyonları dahilinde sundukları hizmetler, birden fazladır⁴⁶⁵.

Fonksiyonların bir yerdeki çeşitliliği şehrsel merkezlerin en önemli özelliğidir⁴⁶⁶. Şehirler çok fonksiyonlu yerleşmelerdir; bu nedenle bir şehirde idari, ticari, kültürel, ulaşım, tarım, sanayi, turizm, sağlık gibi farklı fonksiyonlar bir arada bulunabilir⁴⁶⁷. Fonksiyon ölçütünde tarım dışı faaliyetler esas alınmakta ancak zaman ve mekâna göre bu faaliyetin büyüklüğü de değişime uğramaktadır⁴⁶⁸. Ayrıca şehirler sadece idari alanları içindeki doğal ve beşeri bir ünite olmaktan öte toplumsal,

⁴⁵⁷ Yahya Kadioğlu, **Şehir Coğrafyası Açısından Çivril** (Uşak: Aktif Yayınevi, 2008a) s. 78

⁴⁵⁸ Süha Göney, **Şehir Coğrafyası, Yerleşme Coğrafyası, Cilt:1**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No:2274, Coğrafya Enstitüsü. Yay. No:91, 1977) s. 139

⁴⁵⁹ H.Hilmi Karaboran, “Şehir Coğrafyası ve Şehrsel Fonksiyonlar”, **Fırat Üniversitesi Dergisi(Sosyal Bilimler)**, Cilt: 3, Sayı: 1, 81-118, (1989) s. 87

⁴⁶⁰ Alpaslan Aliağaoğlu ve Abdullah Uğur, **Şehir Coğrafyası**, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2. Basım, 2012) s. 139

⁴⁶¹ Doğanay, H., 1983, **Age.**, s. 38

⁴⁶² Kenan Arıbaş, **Bucak(Burdur)’ın Kent Coğrafyası**, (Konya: Tablet Yay. No: 72, 2008) s. 79

⁴⁶³ İ. Fevzi Şahin “Refahiye İlçe Merkezinde Gelişen Bazı Şehrsel Fonksiyonlar”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 01: 380-395, (1995) s. 385

⁴⁶⁴ Mehmet Zaman ve Serkan Doğanay, “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Gümüşhane”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 03: 245-286, (2000) s. 260

⁴⁶⁵ Namık Tanfer Altaş, “Bozüyük Kent Coğrafyası” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009) s. 98

⁴⁶⁶ Jean Gottman, **Şehrsel Merkezîyetin Gelişmesi**. (Çev; Nazmiye Özgüç), (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No:2087, Coğ. Enst. Yay. No:80, 1976) s. 2

⁴⁶⁷ Hakkı Yazıcı, “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 30: 189-218 (1995) s. 200

⁴⁶⁸ Aliağaoğlu, A., Uğur, A., 2012, **Age.**, s. 4

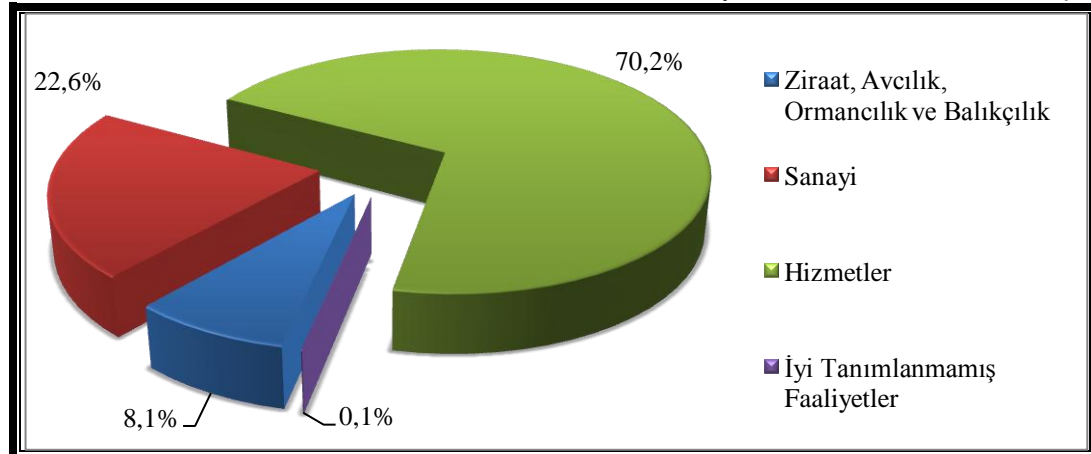
kültürel, yapısal vb. özellikleri ile şehrsel alandan daha büyük bir alana hizmet veren yerleşmelerdir⁴⁶⁹.

Kentler çevrelerine göre ekonomik, kültürel, idari ve ulaşım bakımından merkeziyet özelliği gösterirler. Ayrıca ekonomik olarak kentlerde genellikle sekonder ve tersiyer ekonomik faaliyetler sürdürülmektedir⁴⁷⁰. Nazilli şehrinde 2000 yılı nüfus sayımına göre hakim sektör hizmetler sektörüdür. Çalışan toplam 25.577 kişiden 17.978'i hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Bu rakamlarla hizmet sektörünün tüm sektörler içindeki oranı %70,3'tür. Hizmet sektöründen sonra Nazilli'de en çok istihdam yaratan sektör sanayidir. 5513 kişi ile çalışanların %21,6'sı geçimini sanayi sektöründe çalışarak sağlamaktadır. Şehrsel merkezlerde tarım sektörünün diğer sektörlerden daha az olması gerektiğine daha önce değinilmiştir. Nazilli şehrinde çalışan nüfusun %8,1'i geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır (Tablo 95.).

Tablo 95. Araştırma Sahasında Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

Ekonomik Faaliyet	Ekonomik Faaliyet Alt Türü	Erkek	Kadın	Toplam	Yüzdesi (%)
Tarım	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	1 177	895	2072	8,1
Sanayi	İmalat Sanayi	4 418	1 095	5513	21,6
Hizmetler	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	63	4	67	0,3
	Elektrik, Gaz ve Su	79	11	90	0,4
	İnşaat	2 451	19	2470	9,7
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	4 737	682	5419	21,2
	Ulaştırma, Haberleşme Ve Depolama	922	48	970	3,8
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler Ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	947	443	1390	5,4
	Toplum Hizmetleri, Sosyal Ve Kişisel Hizmetler	5 535	2 037	7572	29,6
Tanımsız Faaliyetler		9	5	14	0,1
TOPLAM		20 338	5 239	25 577	100

Kaynak DİE, 2000 Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri: Aydın (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No: 2636, 2002)'den alınmıştır.

Şekil 33. Araştırma Sahasında Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı, DİE

⁴⁶⁹ Kadioğlu, Y., 2008a, **Age.**, s. 1

⁴⁷⁰ H.Hilmi Karaboran, "Kentlerin Tiplendirilmesi Sorunu Bölgesel Kent", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı:9 : 95-97 (1980) s. 95-97

2.2.3.3.1.1. Yönetim Fonksiyonu

Yönetimsel kurum ve kuruluşlar, zamanla kentin merkezilik özelliğini arttırarak yeni fonksiyonların da gelişmesini sağlamaktadır⁴⁷¹. Ancak yönetim alanlarında yapılan değişiklikler ve nüfus değişimi bu fonksiyonun etki alanını zaman zaman sınırlandırmakta ya da genişletebilmektedir⁴⁷². Nazilli ilçesinde de yaşanan idari değişimler, dönem dönem kentin idari fonksiyonunun sınırlarını değiştirmiştir. 03.03.1953 tarihli 8349 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmasının ardından Kuyucak’ın, 21.06.1957 yılında 9644 sayılı Resmi Gazetede Sultanhisar’ın birer ilçe olarak ayrılması ile diğer fonksiyonların tesirleri bu yerleşmelerde görülmeye devam etse dahi, idari olarak Nazilli sınırları dışında kalmışlardır. İlçe sınırları içinde 1935 yılında Nazilli şehri dâhil 91 yerleşim birimi, 1950 yılında 87 yerleşim birimi bulunmaktaydı. Bugün ise idari sınırlar içinde üç belediye örgütlü yerleşme ve 60 köy muhtarlığına sahip idari birim bulunmaktadır. Nazilli kenti idari olarak bahsi geçen 60 köy ve 2 beldenin idari bir merkezi konumundadır.

İlçede kaymakamlığa bağlı İlçe Özel İdare Müdürlüğü, İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü, İlçe Emniyet Müdürlüğü, İlçe Jandarma Komutanlığı, İlçe Nüfus Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, İlçe Tapu Müdürlüğü, Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, İlçe Sağlık Grup Başkanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar İlçe Müdürlüğü, İlçe Tapu Müdürlüğü, Nazilli İlçe Kütüphane Müdürlüğü, İlçe Kadastro Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu, Mal Müdürlüğü, İlçe Müftülüğü, İlçe Gençlik ve Spor Müdürlüğü, İlçe Vergi Dairesi Müdürlüğü, PTT Merkez Müdürlüğü, SGK Müdürlükleri bulunmaktadır. Bu kurumlardan İlçe Emniyet Müdürlüğü, İlçe Jandarma Komutanlığı , Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, İlçe Sağlık Grup Başkanlığı, Nazilli İlçe Kütüphane Müdürlüğü, İlçe Müftülüğü, İlçe Vergi Dairesi Müdürlüğü ve PTT Merkez Müdürlüğü, Nazilli kentinin farklı bölgelerine dağılmışken geri kalan kurumlar kentin idari yönetim bölgesi olan Cumhuriyet mahallesinde hükümet konağında hizmet vermektedirler.

Kentteki yerel idarenin merkezi olan ve 1881 yılında kurulan Nazilli Belediyesi Yeni mahalle Hürriyet caddesindeki binasında hizmet vermektedir.

⁴⁷¹ Karaboran, H.H., 1989, *Age.*, s. 89

⁴⁷² Abdullah Uğur, “Aydın Şehir Coğrafyası” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003) s. 157

Ayrıca belediyeye ait hal binaları, artıma tesisleri, itfaiye, şantiyeler de merkez bina dışında beledi hizmetlerin yapılabilmesi için kentin farklı yerlerinde dağılmış birimlerdir(Foto 64.).

Foto 64. Nazilli Belediye Binası.

Nazilli’de yönetsel kurumlarda çalışan personel sayısı 4012’dir. Türkiye’de bazı küçük ilçe merkezlerinin nüfuslarına denk gelen bu sayı kent içindeki faal nüfus içinde önemli bir yere sahiptir.

Tablo 96. Nazilli’de Kamu Kurumlarında Çalışanların Dağılışı

İlgili Kurumun Adı	Personel Adedi	İlgili kurumun adı	Personel adedi	İlgili kurumun adı	Personel adedi
Diyanet	191	Emniyet(genel hizmetler)	352	Tarım	42
80. Yıl Çocuk Yuvası	13	Muhasebe	13	Kütüphane	9
Cumhuriyet Savcılığı	127	Vergi Dairesi	68	Milli Eğitim	1707
Cezaevi	168	Milli Emlak	6	Devlet Hastanesi	366
Askerlik Şubesi	10	Tapu	9	Ağız Diş Hastanesi	22
Kaymakamlık	8	Kadastro	20	Adnan Menderes Devlet Hastanesi	142
Nüfus Müdürlüğü	18	Polis Okulu	113	Diğer	19
Belediye	564	Pamuk Araştırma	25	Toplam	4012

Kaynak: Nazilli Mal Müdürlüğü ve Belediye (Geçici personeller dahil) verilerinden derlenmiştir.

2.2.3.3.1.2. Kültürel Fonksiyonlar

Şehirlerin en belirgin özelliklerinden biri farklı alanlarda gelişmiş olan şehrsel fonksiyonlardır⁴⁷³. Şehrsel alanları kırsal alanlardan ayıran en önemli fonksiyonlardan biri kültürel fonksiyonlardır. Çünkü bu fonksiyon eğitim, eğlenme, dinlenme, dini, sanatsal ve sportif faaliyetleri içine alan geniş bir faaliyet alanına sahiptir⁴⁷⁴.

Kentlerin barındırdıkları çeşitlilik ve kültür merkezi olmaları toplumsal hayat bakımından etkili olmalarına neden olur⁴⁷⁵. Şehirler eğitim kurumları, sinemaları, tiyatroları, kütüphaneleri vb. kültürel alanları ile çekicilik unsuru oluşturup, çevrelerine göre bir cazibe merkezi ve buldukları bölgede merkezi bir yerleşme halini alırlar.

Birçok araştırmada da dile getirildiği gibi,⁴⁷⁶ Nazilli şehrinde de kültürel fonksiyonların en önemli ögesi eğitim hizmetleridir. Şehirde ilk ve ortaöğretim kurumları dışında 9 sürücü kursu, 12 dersane, 5 kurs (Yabancı dil vb.), bulunmaktadır. Ayrıca Halk Eğitim Merkezi ve özellikle sanayide ara elaman kalfa ve usta yetiştiren Mesleki Eğitim Merkezi gibi okullar kentte eğitim hizmeti veren diğer kurumlardır.

Nazilli şehrinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlar dışında Adnan Menderes Üniversitesi'ne bağlı, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Nazilli Meslek Yüksek Okulu, Sağlık Meslek Yüksek Okulu ve Devlet Konservatuvarı; İçişleri Bakanlığı'na bağlı Nazilli Polis Meslek Okulu gibi yükseköğretim kurumları da kentin kültürel fonksiyonunu güçlendirmekte ve kentin etki sahasını genişletmektedir. Zira eğitim hizmetleri yakın çevreye olduğu kadar uzak çevreye de verilen bir hizmet türüdür⁴⁷⁷.(Foto 65.)

⁴⁷³ Yahya Kadioğlu ve Ünsal Bekdemir, "Akçaabat'ta Şehirleşme ve Şehrsel Fonksiyonlar", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 11: 221-246, (2004), s. 230

⁴⁷⁴ Uğur, A., 2003, **Age.**, s. 229

⁴⁷⁵ Ünsal Bekdemir, "Giresun Kent Coğrafyası", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 163

⁴⁷⁶ Halil Koca, **Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Dörtöyol Şehri**, (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2005), s. 119; Ünsal Bekdemir, **Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Bulancak Kenti**, (Konya: Çizgi Kitabevi., 2004), s. 85

⁴⁷⁷ Mehmet Zaman, **Vakıfkebir İlçesinin Coğrafyası** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 937, Fen Edebiyat Fakültesi Yay. No: 102, Araştırma Serisi: 73, 2004) s. 269

Foto 65. Nazilli Polis Meslek Yüksekokulu.

Eğitim kurumları ve özellikle üniversiteler kuruldukları yerleşmelerin şehirleşme süreci üzerinde doğrudan etkilidirler. Yapılan uygulamalı coğrafya araştırmalarında üniversitelerin kuruldukları şehirler üzerindeki demografik, ekonomik, mekânsal, şehrsel fonksiyonlarını değiştirdiği ve köklü değişimler meydana getirdiğini göstermiştir⁴⁷⁸. Isparta⁴⁷⁹ ve Çanakkale⁴⁸⁰ kentlerinde farklı değişkenlerin de şehirleşme üzerinde etkisi bulunurken, 1992'den sonra iki şehre de üniversite kurulması şehrsel fonksiyonlar ve kentsel arazi kullanımı üzerindeki en önemli değiştirici faktör olmuştur. Nazilli şehri de hızla artan öğrenci sayısı ile yeni açılan yurtlar, kırtasiye, kitapçı ve fotokopici gibi öğrenciye hizmet eden kurumları ile bu değişim sürecinden etkilenmektedir.

⁴⁷⁸ Sevil Sargın, **Üniversitelerin Şehirleşmeye Etkileri** (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2006); Işık, Ş., **Türkiye'de Üniversitelerin Kentlerin Gelişimi ve Ekonomik Yapısı Üzerine Etkileri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi** (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 150, 2008)

⁴⁷⁹ Sargın, S., 2006, **Age.**, s. 184

⁴⁸⁰ Işık, Ş., 2008, **Age.**, s. 123-124

Tablo 97. Araştırma Sahasında İlçe Merkezinde Bulunan Eğitim Kurumlarındaki Personel Sayıları⁴⁸¹

Okul Türü	Personel Sayısı
İlköğretim Okulları ve Anaokulu	829
Ortaöğretim Okulları	596
Okul Dışı Kurs, Dershane vb. Kurumlar	317
Halk Eğitim Merkezi	65
Mesleki Eğitim Merkezi	32
Fakülte ve Yüksek Okul (Pers.ve Öğr. Üyesi)	217

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı; Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011; Arazi Gözlemleri.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ya da onun denetiminde olan kurumlar kentin değişik bölgelerine yayılmışlardır. Yükseköğretim kurumları ise şehrin güney kesiminde eski Sümer Bank Basma Fabrikası'nın arazisi üzerinde kurulan kampüs alanında eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu kurumlarda 2056 kişi istihdam edilmektedir (Tablo 97.).

Nazilli Halk Kütüphanesi Altıntaş mahallesi Türkocağı Caddesi'nde okuyuculara hizmet vermektedir. Kütüphane, halkevleri bünyesindeki kitapların Belediye Şehir Kütüphanesi'ne devredilmesi ile 30.04.1969 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesine geçmiştir. Kütüphane 19.03.1979 yılında bugünkü binasına taşınmış, o tarihten beri burada hizmet vermektedir. Toplam 1586 m² alana kurulu üç katlı kütüphaneden aynı anda 276 kişi faydalanmaktadır. Zemin katında sergi salonu, depo, ve, lojman bulunan kütüphanenin 1. katında internet merkezi, diğer katlarında ise idari odalar, ödünç verme ve okuma salonları yer almaktadır. 1733 üyesi bulunan kütüphanenin bünyesinde 39771 kitap bulunmaktadır. Kütüphanede biri müdür toplam dokuz kişi görev yapmaktadır⁴⁸².

Şehirlerde, yaşanan mekândaki yakın ve uzak çevreden haberdar olabilmeye yarayan günlük ve mahalli gazetelerin önemli bir yeri vardır⁴⁸³. Nazilli ilçesinde basılı veya internet ortamında yayın yapan günlük ve haftalık Adalet Gazetesi, Anadolu Gazetesi, Ayna Gazetesi, Çizgi Gazetesi, Nazar Gazetesi, Nazilli Havadis, Olay, www.nazilli.gen.tr ve www.nazillihaber.org gazeteleri ve internet haber siteleri bulunmaktadır. Bu haber kaynakları sayesinde insanlar şehirlerinde ya da

⁴⁸¹ İlk ve ortaöğretim kurumlarının verileri 2009 ve 2010 yılı, Fakülte ve Yükseköğretim Kurumları 2011-2012 öğretim yılı, MEB'e bağlı diğer kurumlar 2011 yılı verileridir.

⁴⁸² Nazilli İlçe Halk Kütüphanesi, Brifing Dosyası, 2012; kütüphane müdürü Nazmi ATEŞ ile yapılan mülakat

⁴⁸³ Göney, S., 1977, *Age.*, s. 79-80

çevrelerindeki kırsal alanlardaki gelişmeleri yakından takip edebilmektedirler. Halkın ve resmi kuruluşların ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte 10'a yakın basımevinin bulunduğu şehirde, 20 kadar da kitabevi evi vardır⁴⁸⁴.

Şehirler sanatsal faaliyetlerin takip edilebildiği sosyal ve kültürel ortamlara sahiptirler. Şehirde yapılan sergi, konser, gösteri, tiyatro oyunları gibi kültürel etkinlikler için Belediye Kültür Sarayı, Lütfi Selek Kültür Merkezi ve kütüphanenin sergi salonları kullanılmaktadır. Ayrıca Nazilli'de iki sinema bulunmaktadır.

Şehirde 1984 yılından günümüze kadar konserler veren bir Türk Sanat Müziği Korosu bulunmaktadır. Yıl içinde farklı tarihler ve mekânlarda konserler veren koro, şehrin kültürel kimliğinin önemli diğer bir ögesidir.

Şehirlerin büyüklüğüne bağlı olarak, kültürel faaliyetlerin içinde yer alan sportif aktiviteler de çeşitlenmektedir⁴⁸⁵. Nazilli'de 1000 kişilik kapalı spor salonu ve 5000 kişilik stat, spor müsabakalarının yapıldığı en önemli tesislerdir. İlçede 6384 lisanslı sporcu, 12 lisanslı hakem, 4 antrenör, 27 spor kulübü yer almaktadır. 27 spor kulübünün 5'i Nazilli şehrinde sportif faaliyetlerini sürdürmektedir (Tablo 98.). 2011 yılında 185 resmi karşılaşma yapılmış, bu faaliyetlere 35471 sporcu katılmıştır⁴⁸⁶.

İlçede profesyonel gruplarda Nazilli Belediye Spor, deplasmanlı hentbol 1. lig erkek takımı ve futbol takımı mücadele etmektedir. Amatör kulüpler bazında, Nazilli Belediye Spor, Pamuk Spor, Sanayi Spor, Erdem Spor, Yıldızgücü Spor basketbol, voleybol, futbol, karate, tekvando vb. branşlarda yarışmaktadırlar⁴⁸⁷.

Tablo 98. Nazilli İlçesinde Sporcu, Hakem ve Kulüp Sayıları(2011)

Lisanslı Sporcu Sayısı	6384
Lisanslı Hakem Sayısı	12
İlçe Müdürlüğünde Görevli Antrenör	4
İlçe Merkezinde Bulunan Toplam Spor Kulübü	5
İlçeye Bağlı Belde ve Köylerde Bulunan Toplam Spor Kulübü	22

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Raporları, 2012.

Nazilli şehrinde bulunan dernek ve vakıflar da şehirselle yaşamın içindeki farklı öğelerdendir. İlçede 185 dernek ve 4 vakıf yer almaktadır. Bu dernek ve

⁴⁸⁴ Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Raporları, 2012

⁴⁸⁵ Bayram Çetin, "Burdur Kent Coğrafyası", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007),s. 196

⁴⁸⁶ Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Raporları, 2012

⁴⁸⁷ Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Raporları, 2012

vakıfların 15.262 üyesi bulunmaktadır. Vakıf ve derneklerin faaliyet kollarına göre dağılışı Tablo 99'daki gibidir.

Tablo 99. Nazilli İlçesindeki Vakıf ve Derneklerin Sayıları, Faaliyet Kolları ve Üye Sayıları

Faaliyet Alanı	Dernekler					Vakıflar		
	Kamuya Yararlı	Cami	Yardımlaşma	Spor	Diğer	Sosyal Yard. Vakfı	Eğitim-Kültür-Hizmet	Diğer
Sayıları	9	62	30	27	57	1	2	-
Toplam Üye sayısı	942	1786	1375	1976	9101	12	70	-
Genel Toplam (Üye Sayısı)	15.180					82		
Genel Toplam (Adet)	185					3		

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Dosyası, 2012.

İlçe merkezinde 2 adet kışık sinema vardır. İlçe bünyesinde sürekli oyun sahneleyen tiyatro grubu ve salon mevcut değil ise de, hizmete giren Belediye Kültür Merkezi ve Özel Sanat Evi bunun için uygundur. Çeşitli sergi ve sanatsal çalışmaların tanıtımı için Halk Eğitim Merkezi ve Halk Kütüphanesi Sergi Salonu'ndan da yararlanılmaktadır. Turneye çıkan tiyatro grupları da ilçede sık sık oyunlar sergilemekte bazı sanatçı toplulukları konserler vermektedirler⁴⁸⁸.

2.2.3.3.1.3. Ticaret Fonksiyonu

İlk şehirlerin ortaya çıkışından günümüze kadar ona eşlik eden ticaretin geliştiği şehirler mekân, politika ve toplumsal dinamikler yönünden diğer kentlere göre daha hızlı gelişmişlerdir⁴⁸⁹. Geçmişte kent ya da kasaba olsun, bir yerleşmenin pazarının olması ve pazar fonksiyonunun gelişmesi onun etki sahasını belirlemekte ve yerleşmeye bir statü kazandırmaktaydı⁴⁹⁰. Bu sebeple tarihte ticaret yolları üzerinde ya da limanlardaki yerleşmelerin hızla geliştiği görülmektedir. Çevresi ile ticari ilişkilerinde bulunmayan şehirlerin varlığını sürdürmesinin zor olduğu gerçeğinden hareket eden bazı araştırmacılar, bu fonksiyonu şehirlerin doğup gelişmesindeki en önemli fonksiyonlar içinde göstermektedir⁴⁹¹.

Nazilli'nin kentsel fonksiyonları içinde en önemlilerinden biri kentin ticaret fonksiyonudur. Çünkü Nazilli'nin büyük bir yerleşme olmasındaki başat faktör, gelişmiş bir ekonomik merkez olmasıdır. Ticaret yolları üzerinde olması kentin bu fonksiyonunu hep canlı tutmuştur⁴⁹². Zira geçmişte de Aydın ili ve yakın çevresinin

⁴⁸⁸ Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Raporları, 2010

⁴⁸⁹ Orhan Göçer, **Şehirlerde Ticaret Alanları**, (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Sayı: 1286, 1984), s. 1

⁴⁹⁰ Gottman, J., 1976, **Age.**, s. 1

⁴⁹¹ Uğur, A., 2003, **Age.**, s. 179

⁴⁹² Tekin, S., 1997, **Age.**, s. 141; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 50

en önemli ticari merkezleri Güzelhisar, Tire ve Nazilli'di⁴⁹³. Nazilli ilçesinin pazarlarının büyüklüğü ve önemli bir ticaret merkezi olduğuna Evliya Çelebi de seyahatnamesinde yer vermiştir⁴⁹⁴.

Kentte 15. yy.'da, özellikle dini bayramlarda ve belirli günlerde kurulan panayırlar(Bu panayırlara 'Gencer' adı verilmektedir⁴⁹⁵) kentin ticari hayatına katkıda bulunmuştur. Özellikle göçebelerin buradaki ticari faaliyetlere katıldığı tarih araştırmalarında yer almıştır⁴⁹⁶.

Nazilli ilçesinde 2011 yılında esnaf odalarına kayıtlı 4.426 işyeri bulunmaktadır. Esnaf odaları dışında Nazilli Ticaret Odası'na kayıtlı 2.431 işyerinin 1.620'si de Nazilli ilçesi sınırları içersinde yer almaktadır*. Esnaf odaları ve NTO'ya kayıtlı toplam işyeri sayısı 6.046'dır. İlçede bulunan işyerlerinin yaklaşık 688'i de kırsal alanlara yayılmıştır⁴⁹⁷. Bu durumda şehir merkezinde 5.358** işyerinin varlığından söz etmek mümkündür.

Nazilli ilçesinde faaliyet gösteren ticarethanelerin büyük çoğunluğu Altıntaş mahallesinde *Uzun Çarşı* ve çevresinde, paralel olarak uzanan ve dik olarak kesen sokaklar etrafında toplanmıştır. Hürriyet Caddesi ve bu yola bağlanan yollarla birlikte Dört Yol'a kadar olan sokaklardaki ve caddeler üzerindeki binaların alt katları çeşitli amaçlarla işyeri olarak kullanılmaktadır⁴⁹⁸. Şehrin ticari merkezi, hükümet binası ve istasyon meydanı arasından kuzeye doğru devlet hastanesi ve Sağlık Caddesi çevresi ile Altıntaş mahallesi çevresidir⁴⁹⁹. Ayrıca Hürriyet Caddesi'ne doğudan bağlanan Ordu Caddesi ve batıdan bağlanan Atatürk Bulvarı boyunca binaların giriş katları ticari işletmelerin yoğun olduğu alanlardır⁵⁰⁰. Şehrin Yeni Mahalle kısmı da ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü önemli alanlarındandır.

⁴⁹³ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 78; Kentin geçmişte de önemli bir ticari merkez olduğu çeşitli araştırmalarda dile getirilmiştir. Bkz. Tekin, S., 1997, *Age.*, 67, 141-148

⁴⁹⁴ Evliya Çelebi, 2005, *Age.*, s. 98; Evliya Çelebi, 2011, *Age.*, s. 205

⁴⁹⁵ *Gencer*'ler hakkında detaylı bilgi turizm kısmında verilmiştir.

⁴⁹⁶ Suraiya Faroqi, "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe)", (Çeviren M. Eğilmez) **Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar ODTÜ Gelişme Dergisi 1978 Özel Sayısı**, (1979), s. 59

* Esnaf odaları ve NTO kayıtları; Ayrıca Bkz. NTO, Faaliyet Raporu, (2011), s. 25-29

⁴⁹⁷ Nazilli Kaymakamlığının köylerden topladığı veriler ve arazi gözlemleri ile tespit edilmiştir.

** Tüm esnaf grupları dahildir.

⁴⁹⁸ Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 63

⁴⁹⁹ Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 63

⁵⁰⁰ Nazilli şehirde ticaretin yoğun olduğu yerler için Bkz. Göney, S., 1975, *Age.*, s. 361

Şehirde 14 esnaf odasının yanında 2.431 üyeli Nazilli Ticaret Odası gibi büyük kuruluşlar iş hayatını düzenlemeye kentteki ticaret hayatını yönlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca NAZGİAD (Nazilli Genç İşadamları Derneği) ve NASİAD(Nazilli Aktif Sanayici ve İşadamları Derneği) gibi sivil toplum kuruluşları da gönüllü olarak çalışan ve şehirdeki ticaret hayatını geliştirmeye çaba harcayan örgütlerdir. Büyük bir tarımsal üretim alanının ortasında bulunan Aydın ilinde Aydın merkez ilçe ve Söke'nin yanında Nazilli'de de ticaret borsası bulunmaktadır. 14 ticaret borsasının bulunduğu Ege Bölgesi'nde⁵⁰¹ Nazilli'nin de böyle bir borsaya sahip olmasının hem tarımsal üretim hem de bu ürünlerin ticaretindeki önemi ortaya koymaktadır.

Ayrıca barındırdığı büyük nüfus kitlesi ile önemli bir tüketim merkezi olan Nazilli'ye civar yerleşmelerden tüccarlar, pazarcılar ya da köylüler ürettiklerini satmak için gelmektedir. Örneğin ilçenin sınır komşusu olan Bozdoğan ilçesinde yetiştirilen bir kısım tarım ürünü Nazilli şehrinde pazarlanırken, kıl keçilerinden elde edilen kıl da Nazilli şehrindeki fabrikalara satılmaktadır⁵⁰².

Şehir, Bozdoğan, Karacasu, Yenipazar, Kuyucak, Sultanhisar ve Buharkent ile Aydın şehrine nazaran daha yoğun olan bir ticaret ağına sahiptir⁵⁰³. Araştırma sahasında yapılan mülakatlar sırasında, birçok sanayici ve işadammın asıl memleketlerinin bu ilçeler olduğu ancak işleri dolayısı ile Nazilli'ye geldikleri tespit edilmiştir. Nazilli'nin ticari bakımdan bu kadar gelişmesi Aydın ilinin merkezi olan Aydın şehrinin ticari sınırının da daralmasına sebep olmaktadır⁵⁰⁴. Bozdoğan, Karacasu, Yenipazar, Kuyucak, Sultanhisar ve Buharkent ilçelerinde faaliyet gösteren bazı işletmelerin NTO'ya kayıtlı olması da bu görüşü desteklemektedir.

2.2.3.3.1.4. Sanayi Fonksiyonu

Şehirler idari fonksiyon ile karakter kazansalar dahi fonksiyonlarını geliştirmede ve etki sahasını genişletmede sanayinin rolü büyük olmuştur⁵⁰⁵. 2000 yılı nüfus sayımına göre şehirde 5513 kişi sanayi sektöründe istihdam edilmekte ve bu sayı toplam işgücünün %21,6'sını oluşturmaktadır(Tablo 95) . Nazilli'de hizmet sektöründen

⁵⁰¹ www.tobb.org.tr

⁵⁰² Ramazan Özey, "Bozdoğan'ın Ekonomik Coğrafyası", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 16 (2007b) s. 14-20

⁵⁰³ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 361

⁵⁰⁴ Uğur, A., 2003, **Age.**, s. 209

⁵⁰⁵ Süleyman Elmacı, **Amasya Şehri** (Konya: Çizgi Kitabevi, 2010) s. 119

sonra sanayi ikinci büyük istihdam alanıdır. Pazar fonksiyonuna bağlı olarak doğup gelişen Nazilli şehri için sanayi, özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında şehirleşmeyi hızlandıran en önemli fonksiyon olmuştur. 9 Ekim 1937’de Atatürk’ün katılımı ile açılan fabrika kentin yakın dönemdeki gelişimi üzerindeki en önemli etmenlerdendir.

Sümerbank’ın kurduğu işletmelerin en önemli özelliklerinden biri işletmelerinin bir kısmının büyük şehirlerin dışında kurulması ve bölgesel bir kalkınmayı amaç edindiğine daha önce değinilmişti⁵⁰⁶. Bu sebeple belirli bir işçi grubunun oluşması, tesislerin sahiplenilmesi ve bunun Türk sanayinin temelini oluşturması için çabaların harcandığı Sümerbank’ın ilk tesislerinde, üretimin yanı sıra, yeni oluşan bu sınıf üzerinden toplumun sağlık, kültür ve spor düzeyini de yükseltmek amaçlanmaktaydı⁵⁰⁷. O dönemde Türk toplumunun alışık olmadığı sosyal bir yapı içinde birçok kent merkezinde bulunmayan kurslar, sinema ve tiyatro salonları, çeşitli branşlarda sportif etkinlikler, eğitim amacıyla yurtdışına bursiyer gönderilmesi bunun en açık göstergelerindendi⁵⁰⁸. Ayrıca fabrikanın hamamı hem şehre hem de tesiste çalışanlara hizmet vermekteydi; Nazilli’nin bu gibi modern hayatın yeni getirdikleri ile tanışması fabrika sayesinde olmuştur⁵⁰⁹.

Türkiye’de devlet eliyle kurulan fabrikalar, farklı sanayi kollarını da bu tesislerin kurulduğu bölgelere çekmiş ve bu şekilde büyüyen şehirlerde başlangıçta imalat sektörü, şehrin en önemli fonksiyonlarından olmuş ancak diğer fonksiyonların gelişmesi ile zamanla geri planda kalmıştır⁵¹⁰. Şehirde Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası’nın eski önemini yitirmesi, üretimde ve işgücünde azalmaya gitmeye başlaması ile kentin fonksiyonları içinde sanayinin önemi azalmaya başlamıştır. Zaman içinde gelişen hizmet sektörü sanayide çalışan nüfusun sayısını geçmiştir. Nazilli’nin bu özelliği 1980 sonrası Ege Bölgesi’nde farklı yerleşmelerde de görülmektedir. Bölgede 1980 yılında 17 olan imalat şehri sayısının, 2000’li yıllarda 26’ya çıkmasıyla Ege Bölgesi’nin Türk sanayindeki önemi artmışken daha önce

⁵⁰⁶ Tuna, S., 2009, **Age.**, s. 220

⁵⁰⁷ Tuna, S., 2009, **Age.**, s. 263

⁵⁰⁸ Hulusi Doğan, **Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne**, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2007a), s. 111-189

⁵⁰⁹ Günver Güneş, “Atatürk’ün Nazilli Seyahatleri ve Seyahatlerin Yarattığı Sonuçlar”, **Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2004**, Sayı: 31, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, (2004) s. 130

⁵¹⁰ Rüya Bayar, Murat Yücesahin ve E. Murat Özgür, “Türkiye’nin İmalât İşlevinde Uzmanlaşmış Şehirsel Yerleşmeleri”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 1 (2), 1-12, (2003), s. 12

imalatta uzmanlaşan yerleşmeler olan *Afyon, Nazilli, Germencik, Simav, Salihli ve Kale* artık bu grup içinde değildir⁵¹¹.

Foto 66. Sümerbank Basma Fabrikası'nın Faal Olduğu Dönemden Kalan, Şimdi ise Kullanılmayan Bir Banka Şubesi

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın ardından kentte istihdam ettiği işgücü sayısı yüksek olan Köytaş tekstil fabrikasının da kapanması ile sanayi sektörü önemli bir tesisini daha yitirmiştir. Ancak şehrin sanayi fonksiyonu bu önemli iki tekstil üreticisi kuruluşun kapanması ile tamamen ortadan kalkmamıştır. Bölgenin eskiden beri önemli bir üreticisi olan Uğur Grubu için bu yıllar imalat sektöründe hızla büyüdüğü ve Nazilli'de sanayinin lokomotifi olduğu yıllardır.

Sanayi tesislerinin kuruluş yeri seçiminde pazar önemli bir faktör olmaktadır. Özellikle alımgücü yükske büyük nüfuslu sahalar, pazar niteliğinde olması sebebiyle tercih sebebidirler⁵¹². Nazilli ilçesi tarihin her döneminde iskân sahası ve büyük nüfuslu yerleşmelerin bulunduğu bir havzada yer almıştır. Bu nedenle büyük ya da

⁵¹¹ Bayar, R., Yüceşahin, M., Özgür, E.M., 2003, *Age.*, s. 7

⁵¹² İbrahim Güner, Hakkı Yazıcı ve Serkan Doğanay, "Trabzon İlinin Sanayi Coğrafyası Özellikleri" *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 05: 159-191 (2001) s. 167

küçük çapta birçok üretimhanenin kuruluş yeri olarak seçilmesinde, Nazilli şehrinin yüksek nüfusunun, diğer merkezlerin önüne geçmesini sağladığı söylenebilir.

Nazilli’de sanayi tesislerinin gerek kırsal alanda gerekse şehirsal alanda, çevresindeki ilçelere göre daha yoğun bulunmasının çeşitli sebepleri olduğu söylenebilir. Bunlar, büyük bir nüfus kitlesinin burada bulunması, kara ve demiryolları açısından bir bağlantı noktası olması, güneydeki Menteşe Yöresi ve kuzeydeki Küçük Menderes havzasına Nazilli üzerinden kolaylıkla ulaşılabilmesi, şehirdeki gelişmiş ticaret hayatı, özellikle gıda sektöründe hammaddeye yakınlık ve konum olarak Büyük Menderes havzasının büyük yerleşmeleri arasındaki merkezi konumu şeklinde özetlenebilecektir.

Araştırma sahasının en büyük işvereni ve sanayinin bugünkü lokomotifi olan Uğur Şirketler Gurubu dönem dönem değişse de 2000’in üzerinde istihdam sağlamaktadır. Şirketler grubuna bağlı Uğur Soğutma Mak. Tekstil Serigrafi Baskı Maden ve Mermer San. ve Tic. A.Ş. adlı şirket 2011 yılında yaklaşık 1667⁵¹³ çalışanı ile Türkiye’nin ihracat devleri arasında 103. sırayı almıştır⁵¹⁴.

Şehirlerdeki planlanmış sanayi alanları, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleridir⁵¹⁵. İlçe merkezinde modern sanayi tesislerinin en çok yoğunluk gösterdiği alan Küçük Sanayi Sitesi’nin güneyinde yer alan Nazilli Organize Sanayi Bölgesi’dir. Makine, gıda, inşaat ve orman ürünleri üretimi yapan 46 firmanın parsel sahibi olduğu Nazilli OSB’de bugün Uğur Soğutma A.Ş, Sistem Enerji Ltd.Şti, Sartel Elektrik Kablo Ltd.Şti., Topçuoğlu İnşaat Ltd.Şti., Demirağlar Mermer Ltd.Şti., Uğur Selüloz A.Ş., Tor-Mak-San Ltd.Şti., Nazilli Ekomak Ltd.Şti., Solar-San Vakumlu Cam A.Ş., Şahinler Palet Ltd.Şti., Sistem Enerji Ltd. Şirketi’ne ait parseller bulunmaktadır⁵¹⁶.

Nazilli şehirde atölye tipi sanayi faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölge Yeni Sanayi mahallesindeki Küçük Sanayi Sitesi’dir. Site yönetimi ile yapılan görüşmelerde, 2011 yılında 976 üyenin olduğu bilgisi verilmiştir. Araştırma sahasındaki görüşmeler ve Yeni Sanayi mahallesi muhtarlığı kayıtlarına göre de

⁵¹³ 2011 Ocak ayına ait verilerdir Nazilli İŞKUR verilerinden derlenmiştir.

⁵¹⁴ <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ilk-1000-ihracatci-arastirmasi.html>(17.05.2013)

⁵¹⁵ Aliğaoğlu, A., Uğur, A., 2012, **Age.**, s. 157

⁵¹⁶ NTO 2011 Faaliyet Raporu

1720 dükkânda 960 işletmenin kaydı bulunmaktadır⁵¹⁷. Küçük Sanayi Sitesi dışında atölye tipinde işletmelere, eski sanayi olarak adlandırılan, Nazilli otobüs garajı ve çevresinde de rastlanmaktadır. Bu mevkide 20 kadar işletme faaliyet göstermektedir. Ayrıca şehrin hemen her yerine dağılmış küçük atölyelere de rastlamak mümkündür.

Büyük nüfuslu bölgeler aynı zamanda pazar alanları olması sebebiyle sanayi tesislerinin kuruluş yeri için çekim merkezi konumundadırlar. Her ne kadar dayanıklı tüketim malları üreten tesisler için mutlaka bir pazar alanının olması gerekmeseydi⁵¹⁸ Nazilli hem konumu, hem ulaşım durumu hem de yüksek nüfuslu bölgelere olan yakınlığı nedeniyle sanayi tesisi kurmak için uygun özelliklere sahiptir.

Nazilli ilçesindeki şehirleşmenin Ege Bölgesi'ndeki birçok yerleşmeden daha hızlı olması, dönem dönem gerek nüfus gerekse diğer şehrsel nitelikler bakımından Aydın şehri ile rekabete girmesi, hatta bazen onun önüne geçmesindeki en önemli etmen Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'dır⁵¹⁹. Fabrikanın yüksek verimlilikle işletildiği dönemde, Türkiye'nin birçok yerinden nüfus çekmesi sebebiyle kentsel nüfus hızla artmış, ilçe nüfusunun artış hızının düşük olduğu hatta azaldığı dönemlerde dahi şehir nüfusunun arttığı gözlenmiştir. Türkiye'nin elektrikle buluşan ilk yerleşmelerinden birinin Nazilli olmasının nedeni de fabrikanın varlığıdır. Sümerbank Basma Fabrikası ihtiyacı olan elektriği kendi üretmiş artanı ile de Nazilli şehrine elektrik vermiştir⁵²⁰. Bu sayede şehir elektrikle tanışmıştır. Günümüzde hizmet sektörü ağırlıklı bir şehir olmasına rağmen Nazilli, şehrsel donanımlarının birçoğunu bu fabrikaya borçludur. Ancak sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak Türkiye'de tarım arazilerinin yanlış kullanımı artmıştır⁵²¹. Tarımsal verimliliği yüksek arazilerde sanayinin gelişmesi, bu arazilerin zamanla yok olmasına sebep olmaktadır⁵²². Şehrsel alanın çevresinde de verimli tarım alanları bulunmaktadır. Bu alanlara yapılan imalathaneler arazinin tarımsal değerini hızla düşürmektedir. Her ne kadar bu gibi alanlar şehrsel alan içinde kalmış olsa da tarım toprağı olma özelliği korunmalıdır.

⁵¹⁷ Burada verilen bilgiler Yeni Sanayi Mahallesi Muhtarı Kudret AKBAY, S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Nuri ARSLAN ile yapılan mülakatlarla sağlanmıştır. Ayrıca Bkz. [http://www.nazillisanayisitesi.com/\(11.05.2013\)](http://www.nazillisanayisitesi.com/(11.05.2013)).

⁵¹⁸ Güner, İ., Yazıcı, H., Doğanay, S., 2001, *Age.*, s. 167

⁵¹⁹ Darkot, B., Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 60-61

⁵²⁰ Doğan, H., 2007, *Age.*, s. 57

⁵²¹ Okan Yaşar, "Erbaa ve Niksar Ovalarında Amaç Dışı Arazi Kullanımı ve Bunlar İçine Toprak Sanayiinin Yeri", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 33: 137-149 (1998) s. 145

⁵²² Yaşar, O., 1998, *Age.*, s. 144

2.2.3.3.1.5. Sağlık Fonksiyonu

Bir yerleşmenin nüfusu ile sağlık kurumlarının kapasitesi birbirleri ile orantılı hatta çevresine de hizmet edebilecek kapasitede olmalıdır. Toplumun şehrsel çevrede sağlıklı ruhsal ve bedensel yaşam sürdürebilmesi için, belirli kapasitede çağdaş sağlık kurumlarına ihtiyaç duyulduğu unutulmamalıdır⁵²³. Araştırma sahasında sağlık hizmetlerinin verildiği en önemli tesis Zafer mahallesi ve Cumhuriyet mahallesindeki iki binada hizmet veren Nazilli Devlet Hastanesi'dir. Nazilli Devlet Hastanesi'nin yanında, Nazilli şehrinde kamuya ait diğer sağlık kuruluşları Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Merkezi, Verem Savaş Dispanseri, Halk Sağlığı Laboratuvarı, 112 Acil Yardım İstasyonları, Aile Sağlığı Merkezleri (10 Aile Sağlığı Merkezinde 42 aile hekimi görev yapmaktadır), Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi'dir. Kamuya ait sağlık kuruluşlarının yanında Referans Hastanesi, Nazilli Göz Merkezi, Özel Nazilli Ege Göz Merkezi, Özel Volaka Diyaliz Merkezi gibi özel sektöre ait tesisler de Nazilli şehrinde sağlık hizmetlerinin devamı için çalışmaktadırlar.

Araştırma sahasında iki binada toplam 26.754 m² kapalı alanda⁵²⁴ sağlık hizmeti veren Nazilli Devlet Hastanesi'nin, taleplere mekân yetersizliği sebebiyle yeteri kadar karşılık verememesi sonucu, Yeşil mahallede yaklaşık 400 yataklı 73.500 m² alanda hizmet verecek yeni bir hastanenin inşaatına başlanmıştır. 146.000'i aşan nüfusu ve çevredeki diğer ilçelerden gelen hastalar nedeni ile yeni yapılan hastanenin ilçe sağlık hizmetlerine olumlu katkısının olacağı kuşkusuzdur; ancak büyük nüfus sebebiyle hastanenin yatak sayısı bakımından hâlâ dünya standartlarına erişemeyeceği benzetilmektedir. 2010'da Nazilli Devlet Hastanesi 405 yatak kapasitesiyle ilçe genelinde her 1000 kişiye 2,76 yatak düşmektedir. 2010 yılında 1000 hasta başına düşen yatak sayısının Avrupa genelindeki dağılımına baktığımızda, İsviçre'de 4.97, Fransa'da 6.64, Bulgaristan'da 6.5, Almanya'da 8.25, Avusturya'da 7.63, Yunanistan'da 4.85⁵²⁵, Türkiye'de ise 2,5⁵²⁶ olduğu görülmektedir. Bu yoğunluk sadece kentsel nüfus bazında hesaplanırsa dahi bin hasta başına 3.35 yatak çıkmaktadır ki bu sayı da Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmaktadır.

⁵²³ Doğanay, H., 1983, *Age.*, s. 177

⁵²⁴ <http://www.nazillidh.gov.tr> (01/02/2013)

⁵²⁵ Yunanistan'a ait veriler 2009 yılına aittir.

⁵²⁶ <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (05-06-2013)

İlçe merkezindeki ASM'ler Arslanlı, Zafer, Çapahasan, Yıldıztepe, Yeşilyurt, Cumhuriyet, Yeşil mahallelerine ve cezaevine dağılmıştır. İlçe genelinde bu merkezlerde hizmet veren 42 doktorun 35'i kentsel alanlardaki tedavi hizmetlerine yardımcı olmaktadır. Araştırma sahası genelinde bulunan 76 eczanenin 74'ü ve 16 optisyenin tamamı Nazilli şehrinde yer almakta ve ilçe geneline hizmet vermektedir.

Nazilli şehrinde nüfus kısmında bahsedildiği üzere, önemli bir miktarda yaşlı nüfusun bulunması, bu nüfusun ihtiyaçlarına karşılık verilebilmesi ve özellikle yaşlı insanlarda daha sık görülen Alzheimer hastalığına yakalanan kişilere yardımcı olabilmek amacıyla Sümer park alanı içinde, Alzheimer Hastaları ve Aileleri İçin Buluşma ve Danışmanlık Merkezi kurulmuştur. Bu tesis hergün gelen hasta ve yaşlılara bakım hizmeti sunarak, şehirdeki önemli bir sosyal ve sıhhi ihtiyacı karşılamaktadır.

Nazilli şehri, ilçenin yönetsel merkezi olması sebebi ile sınırları içindeki tüm yerleşmelere göre sağlık hizmetlerinde bir merkezlik özelliği kazanmış durumdadır. İlçenin kırsal alanlarına merkezlik yapmasının yanında, Bozdoğan, Kuyucak, Sultanhisar ve Buharkent gibi yakın ilçelerden de insanların sağlık kuruluşlarından faydalanmak için geldikleri bir merkez konumundadır. Ancak adı geçen bu ilçeler, Nazilli şehri ve ona bağlı tüm yerleşmelerde yaşayan nüfus, bazı durumlarda tedavi için il merkezindeki kamu ve üniversite hastanelerine de başvurmaktadır.

2.2.3.3.1.6. Ulaşım Fonksiyonu

Araştırma sahası ve Nazilli şehri, ulaşım bakımından Büyük Menderes, Küçük Menderes ve Akçay havzalarının düğüm noktasıdır. Kavşak konumundaki araştırma sahasında geçmişte Kuyucak üzerinden güneye inmek için Aliğa Çiftliği-Pirlibey-Arpaz-Bozdoğan hattı kullanılmıştır. Nazilli üzerinden irili-ufaklı yollar ile Ödemiş- Tire-Beydağ'a gitmek mümkündür. Bu yollardan Sinekçiler köyü üzerinden geçen yol geçmişte *Topyolu* olarak adlandırılmış; yoldan Milli Mücadele döneminde topların geçirildiği tespit edilmiştir⁵²⁷. Günümüzdeki kara ve demiryolu sistemleri yapılmadan önce, bölgede yetiştirilen ürünlerin ticari merkezlere ve İzmir limanına taşınmasında deve kervanlarından faydalanılmıştır⁵²⁸. Nazilli'nin büyük bir kent

⁵²⁷ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 31-32

⁵²⁸ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 67; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 84

olmasında kervan yollarının önemli etkisi olmuştur. Roma döneminden beridir kullanılan, iç bölgelere açılan yollar kentin önemini arttırmıştır. Nazilli doğu-batı yönlü yolların merkezinde olmasının yanında Ödemiş, Tire, Alaşehir, Kiraz, Beydağ gibi yerleşmelere giden yollarında kavşağı konumundadır⁵²⁹. Geçmişte olduğu gibi bugün de Akçay, Büyük Menderes, Dereköy Çayı, Mergen Çayı, Kestel derelerinin açtığı vadileri izleyen yollar kullanılmaktadır.

1881'de Aydın-Kuyucak demiryolu hattının hizmete açılması ile ekonomi canlanmış, yeni bir karaktere bürünmüştür⁵³⁰. Demiryollarının Nazilli şehrinin içinden geçmesi, kent içi ulaşım ağının ona göre şekillenmesine neden olmuştur. İstasyon ve hükümet arasında gelişen şehir içi yol hatları, kentin alansal olarak büyümesinden sonra, bu bölge ve yeni alanlar arasında önce fayton sonra motorlu araç yolları gelişmiştir⁵³¹.

Nazilli'nin *Aşağı Nazilli* ve *Yukarı Nazilli* şeklinde anılmasının en önemli nedeni demiryolu hattıdır⁵³². Kentin yerleşme tarihi ve morfolojisi üzerinde büyük etkiye sahip demiryollarının, kentte bulunan en önemli tesisi gardır. Garda, 2011 yılında üç hareket memuru, üç tren teşkil memuru, üç gişe memuru, iki idari personel ve üç işçi yolcu taşımacılığında, üç personel de lojistik biriminde olmak üzere toplam 17 kişi hizmet vermektedir.

Nazilli'de günümüzde ulaşım alanında hizmet veren en önemli tesis Nazilli garajıdır. Nazilli garajı 2000 m² si kapalı olan, yaklaşık 4700 m² toplam alanı ile ulaşım hizmetlerinin merkezi konumundadır. Garaj yönetiminden aldığımız bilgiye göre garajda sayıları sıklıkla değişmekle beraber 7-8 büyük yazıhanede 65 ilâ 70 arasında firmanın araçları kalkmaktadır. Daha çok şehirlerarası transit yolcu taşımacılığının yapıldığı Nazilli, otobüslerin kalkış ya da son durak noktası olarak tercih edilmemektedir. Nazilli garajını kullanan şehirlerarası yolcu taşımacılığı yapan araçların en sık kullandığı güzergâhlar, İzmir ve Denizli'dir. Bu yerleşmeleri İstanbul ve Ankara metropollerini izlemektedir. Nazilli garajına günde ortalama 150 otobüsün giriş çıkış yaptığı, garaj yetkililerinden öğrenilmiştir. Bunun dışında 350 minibüs, 250 köy aracı ve 50'nin üzerinde midibüs gün içinde garaja uğramaktadır. Nazilli

⁵²⁹ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 31-32

⁵³⁰ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 68 ; Nazilli Belediyesi, 1987, *Age.*, s. 19

⁵³¹ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 74

⁵³² Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 52, Nazilli Belediyesi, 1987, *Age.*, s. 19

garajında 60 kişi çalışmakta olup bunlar garaj içindeki büfe ve otobüs firmalarının işletmeci ve çalışanlarıdır. Bunların dışında ulaşım hizmetlerinde 1 müdür, 4 tahsilât memuru, 2 zabıta, 1 kontrol memuru, 8 güvenlik ve 8 temizlik işçisi toplam 26 kişi hizmet vermektedir.

Tablo 100. Araştırma Sahasının İl Merkezleri ve Bazı Yerleşmelere Uzaklığı

Yerleşme	Km	Yerleşme	Km	Yerleşme	Km	Yerleşme	Km
Adana	848	Gaziantep	1057	Rize	1399	Kilis	1094
Adıyaman	1180	Giresun	1187	Sakarya	582	Osmaniye	935
Afyon	302	Gümüşhane	1346	Samsun	978	Düzce	672
Ağrı	1619	Hakkari	1910	Siirt	1557	İncirliova	57
Amasya	895	Hatay	1040	Sinop	998	Germencik	67
Ankara	559	Isparta	248	Sivas	1002	Ortaklar	80
Antalya	296	İçel-mercin	783	Tekirdağ	677	Selçuk	105
Artvin	1558	İstanbul	730	Tokat	958	Didim	160
Aydın	45	İzmir	172	Trabzon	1324	Kuşadası	114
Balıkesir	338	Kars	1639	Tunceli	1378	Milas	165
Bilecik	480	Kastamonu	804	Şanlıurfa	1194	Bodrum	235
Bingöl	1404	Kayseri	819	Uşak	233	Söke	97
Bitlis	1584	Kırklareli	633	Van	1737	Marmaris	225
Bolu	669	Kırşehir	734	Yozgat	778	Sarayköy	60
Burdur	227	Kocaeli	619	Zonguldak	738	Ödemiş	75
Bursa	487	Konya	496	Aksaray	640	Beydağ	45
Çanakkale	491	Kütahya	370	Bayburt	1356	Atça	13
Çankırı	690	Malatya	1159	Karaman	603	Sultanhisar	16
Çorum	803	Manisa	201	Kırıkkale	636	Köşk	29
Denizli	81	Kahramanmaraş	1036	Batman	1469	Umurlu	38
Diyarbakır	1374	Mardin	1381	Şırnak	1660	Buharkent	39
Edirne	706	Muğla	146	Bartın	819	Bozdoğan	29
Elazığ	1260	Muş	1514	Ardahan	1664	Karacasu	45
Erzincan	1248	Nevşehir	715	İğdır	1730	Yenipazar	24
Erzurum	1436	Niğde	747	Yalova	556	Kuyucak	12
Eskişehir	444	Ordu	1143	Karabük	751		

Kaynak: Nazilli Garajı Yönetiminden temin edilmiştir.

Şehirlerdeki ulaşım faaliyetleri sadece şehir nüfusuna değil, etki bölgesinde yaşayan nüfusa da hizmet etmektedir⁵³³. Nazilli otobüs garajının dışında köylere giden araçların kullandığı bir köy garajı bulunmaktadır. Köy garajından Nazilli köyleri ve çevredeki bazı yerleşmelere yolcu taşımacılığı yapan 171 araç bulunmaktadır. Köy minibüs garajından 31 farklı yerleşmeye araç kalkmaktadır. Bunların 24'ü Nazilli ilçesi sınırlarındaki kasaba ve köylere iken 7'si Bozdoğan, Sultanhisar ve Yenipazar'a bağlı yerleşmelerdir. 171 araç sahibinin dışında 30 da şoför çalışmaktadır.

Nazilli'de şoförler odasına kayıtlı hat sahibi, yaklaşık 760 vergi mükellefi üye bulunmaktadır. 760 kişi dışında ulaşım faaliyetlerinde yaklaşık 2500 kişi istihdam edilmektedir. Odaya kayıtlı minibus sayısı, 400 olan ilçede, araçların çoğu şehiriçi ulaşım hizmetinde çalışmaktadır. İlçe merkezinde hizmet veren, SS. 84 Nolu

⁵³³ Ökkeş Kesici, "Kilis'in Şehir Coğrafyası Özelliklerine Genel Bir Bakış", **Doğu Coğrafya Dergisi** Sayı 01: 246-280 (1995) s. 268

Arslanlı Şehiriçi ve SS. 65 Nolu Şehiriçi motorlu toplu taşıma kooperatifleri adıyla iki önemli toplu taşıma kooperatifi bulunmaktadır. Bunlardan şehir içi kooperatifinde 101, Arslanlı şehiriçinde ise 14 araç hizmet vermektedir. Bu hatlarda hat sahipleri dışında 135 şoför çalışmaktadır. Şehir içi hattında 6, Arslanlı'da ise bir güzergâhta yolcu taşımacılığı yapılmaktadır.

Tablo 101. Köy Garajından Kalkan Araçların Sayısı

Yerleşme	Araç Sayısı	Yerleşme	Araç Sayısı
Atça	19	Yazırlı	3
İsabeyli	14	Alamut	3
Pirlibey	12	Hasköy	3
Esenköy	10	Ketendere	3
Hisarcık	10	Kocakesik	3
Yazıkent	10	Uzunçam	3
Biresse	9	Beğerli	2
Yenice	8	Bereketli	2
Örencik	8	Esentepe	2
Dutağaç	7	Gedik	1
Çobanlar	7	Haydarlı	1
Hamzallı	7	Kahvederesi	1
Sinekçiler	6	Kemerbarajı	1
Bekirler	5	Yalınkuyu	1
Direcik	5	Yellice	1
Sevindikli	4	Toplam	171

Kaynak: Köy Garajı Belediye Görevlisi Ufuk TORBALI ile yapılan görüşme (Ağustos, 2012)

Bahsi geçen güzergâhlardan 1 nolu güzergah Pınarbaşı-belediye-Sümer Kampüs arasında, 2 Nolu güzergah Bozyurt köyü-Yeşil Mah.-Stadyum-Belediye-Sümer Kampüs arasında hizmet vermektedir. 3 nolu güzergâh Dallica köyü-Ordu Caddesi-Belediye-Nazilli Polis Meslek Yüksek Okulu-Şirinevler mah. ve Sümer Kampüs arasında; 4 Nolu güzergah İstiklal Mah. Nohutçu Kahveleri-Diş Hastanesi-Ordu Caddesi-Belediye-Hükümet Konağı-Garaj-Yeşilyurt Mah-Nazilli Polis MYO-Taşduvar mevkii arasında çalışmaktadır. 5 Nolu güzergâhta Ocaklı köyü-Ordu Caddesi-Devlet Hastanesi-Belediye-Dörtüol-Nazilli Polis MYO arasında; 6 nolu güzergâh ise Cezaevi-Devlet Hastanesi-Belediye-Garaj-Yeni Sanayi- Sümer Kampüs arasında hizmet vermektedir. Arslanlı kasabasının, Nazilli ilçe merkezine bağlanması ile ilçe merkezi ve kasaba arasında hizmet veren minübüs hattı da kent içi ulaşım akslarından biri haline gelmiştir. Bu güzergâh Arslanlı-Belediye ve Sümer Kampüs arasında çalışmaktadır.

Ayrıca kent içi ulaşım hatlarında çalışan bu araçlar dışında 146 araç da Nazilli-Aydın arasında sefere çıkmaktadır. Araştırma sahasında toplu taşıma araçları dışında 15 taksi durağı ve bu taksilerde çalışan 70 taksici de ulaşım hizmetlerinde çalışmaktadır.

2.2.3.3.1.7. Tarım Fonksiyonu

Tarım, kırsal yerleşmelerde temel hatta çoğunlukla tek ekonomik fonksiyon iken şehirler için geçici bir fonksiyon karakterindedir⁵³⁴. Geçmişte kurulan şehirlerin bir kısmı tarımsal üretim merkezi olan köylerin büyümesi ile oluşmuştur. Köy sosyo-ekonomik olarak gelişince bazı fonksiyonlar kazanmış, çektiği nüfus ile yerleşme gelişmiş yeni mahalleler kurulmuş ve köyler şehir ya da şehir devletleri halini almıştır⁵³⁵. Tarihi şehirlerin ortaya çıkmasında büyük rolü olan tarımsal faaliyetler bazı şehirler için de hâlâ etkilidir⁵³⁶. Ancak bir yerleşmenin kent sayılabilmesi için faal nüfusun %50'den fazlasının tarımla uğraşması gerekmektedir⁵³⁷. Nazilli şehrinde 2000 genel nüfus sayımına göre 2072 kişi ile faal nüfusun %8,1'i tarımsal faaliyetler ile geçimini sağlamaktadır (Tablo 95). Ancak tarımsal nüfusun 3 genel faaliyet kolu (tarım-hizmet-sanayi) içindeki payı az olsa da tarım, ilçede özellikle gıda sanayi ve gıda maddeleri ticareti için gerekli olan hammaddeyi sağlaması açısından önemlidir. Bu durum Türkiye'nin birçok merkezinde görülmekle beraber şehrin devamı için tarımsal faaliyetlere mecburiyet ortadan kalkmış olsa bile şehirlerin çevresindeki alanlarda tarımsal faaliyetler hâlâ önemini korumaktadır⁵³⁸.

Nazilli ilçesinde önemli bir miktar nüfus, ilçe merkezinde ikamet edip köylerdeki tarımsal arazilerini işletmektedirler⁵³⁹. Kentlerin çeperleri yani kenar kısımlarında tarımsal üretim (bitkisel ve hayvansal) faaliyetlerinin sürdürülmesi olağandır⁵⁴⁰. Nazilli şehrinde de özellikle Sümer mahallesi gibi tarımsal alanlara açılan yerleşmenin kenar kısımlarında bu faaliyet sürdürülmektedir. Ayrıca şehrin yatay olarak büyümesi ve idari alan olarak eski Arslanlı kasabasını da bünyesine katmasıyla bu bölge de şehirsal alan olarak kabul edilmiştir. Ancak bir yerin sadece

⁵³⁴ Erol Tümertekin, **Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No:1840, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 72, 1973) s. 47

⁵³⁵ Tahsin Yahyaoğlu, **Tarım Kentleri**, ([Yayın Yeri Yok,]Milli Ülkü Yayınevi, Yay. 1972), s. 16.

⁵³⁶ Doğanay, H., 1983, **Age.**, s. 42

⁵³⁷ Darkot, B., 1967, **Age.**, s. 4; Doğanay, H. 1994, **Age.**, s. 411-419

⁵³⁸ Çetin, B., 2007, **Age.**, s. 273

⁵³⁹ Bu durum sahada yapılan önceki çalışmalarda da görülmüştür. Bkz. Erkaya, A., 1989, **Age.**, s. 20

⁵⁴⁰ Göney, S., 1977, **Age.**, s. 10

idari olarak ilçe merkezine katılmasının, oranın tamamen şehrsel fonksiyonlara sahip olacağı manasına gelmediği de unutulmamalıdır. Zira şehrin eski Arslanlı kasabasına ait kısımlarında hakim ekonomik faaliyet, geçmişte olduğu gibi bugün de tarımsal etkinliklerdir. Pınarbaşı, Muammer Aksoy, Yeşilyurt, Sümer ve Yeni Sanayi mahalleri şehrsel merkez sınırları içinde olmalarına rağmen hâlâ tarım ve hayvancılık etkinliklerinin sürdürüldüğü alanlardır.

Kentte ayrıca tarımsal faaliyetleri destekleyen, sürekliliğini sağlayan, ürün değerlerini ayarlayan, danışma, kredi gibi hizmetler sunan Nazilli Ziraat Odası, Nazilli Ticaret Borsası, Tarım Kredi Kooperatifi, İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü gibi kurumlar, sebze meyve hali, mezbaha gibi tesisler ve veterinerler yer almaktadır. Bu tesislerdeki istihdamın yanında bu kurumların, tesislerin ve uzmanların varlığı ilçedeki tarımsal faaliyetler için önemli bir yer tutmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK FAALİYETLER

3. 1.Tarım

3. 1.1. Nazilli'de Tarımın Genel Özellikleri

Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Aşağı Büyük Menderes havzası, iklim, topografya, jeoloji, toprak özellikleri ve sulama imkânlarının bolluğu sıcak, ılıman ve hatta soğuk kuşakta ziraatı yapılabilen birçok ürünün yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır¹. Denize açılan vadinin doğu batı uzanışlı sıra dağlarla çevrili olması ve denizsel etkilerin içerilere girmesini engelleyecek bir kütlelenin olmaması sıcak ve nemli hava kütlelerinin Karadeniz ve Akdeniz Bölgesi'nin aksine iç kısımlara kadar girmesine imkân vermektedir². Depresyon sahasından yükselen dağlık kütleler sıcak havanın etkisinden uzak kalmayı seven bitki türleri için yayılma sahası olabilmektedir. Araştırma sahasındaki tarımsal faaliyetlere, doğal ortam koşullarının sağladığı imkânların yanısıra, beşeri müdahalelerin de eklenmesi, Nazilli'yi Türkiye'nin tarımsal olarak en zengin ürün desenine sahip sahalarından biri haline getirmiştir. Yetiştirilen ürünlerdeki çeşitliliğin bölgenin coğrafi karakteri olması sayesinde zirai hayat bir yıla yayılabilmiş tarımsal üretimde kesintisiz bir süreklilik hali ortaya çıkmıştır³.

Nazilli'nin nüfus ve yerleşme özelliklerinde görülen dağlık saha ve ovalık alan arasındaki farklılık tarımsal faaliyetlerde de kendini göstermektedir. Dağlık sahadaki tarımsal faaliyetleri bahçe bitkileri yetiştiriciliği temsil ederken, ovada tarla bitkileri yetiştiriciliği bunun önüne geçmektedir. Ayrıca ovada makineli tarım teknikleri gelişmişken, dağlık alanlarda makine kullanımı azalmakta, tarımsal faaliyetler çoğu yerde ekstansif bir karakter kazanmaktadır.

Araştırma sahası Türkiye'nin önemli tarımsal potansiyele sahip bölgelerinden biridir. Bu önemli üretim bölgesi geçmişte de tarım ürünleri ile adını duyurmuş bir

¹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 394-395

² Darkot, B.,Tuncel, M., 1995, *Age.*, s. 13

³ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 394-395

sahadır. Nazilli ilçesinin de içinde bulunduğu, Batı Anadolu, Osmanlı Devleti'nin iktisadi olarak zengin bir bölgesiydi. Bölgeden elde edilen birçok ürün, Osmanlı Devleti'nin iç tüketiminin önemli bir kısmını karşılamasının yanında yurtdışına da ihraç edilmiştir. Bu nedenle bölgedeki üretimin dünya pazarlarına açıldığı önemli bir merkez olan ve bu fonksiyonunu bugün de devam ettiren İzmir, nüfus ve iktisadi faaliyetler bakımından İstanbul'dan sonra devletin büyük kentlerinden olmuştur. Devletin ihracatta en büyük limanı olan kent, ithalatta ise İstanbul'u takip etmiştir⁴.

İzmir'in ve Batı Anadolu'nun bu kadar ünlü olması, özellikle bölgede yetişen ve ticarete konu olan tarım ürünleri ile alakalıdır. Araştırma sahasında üretimine bugün de devam edilen pamuk, incir, zeytin gibi ürünler, geçmişte de kalitesi ile dünya pazarlarında ün yaparak, tercih edilen ürünler olmuşlardır. Bu sebeple araştırma sahası ve yakın çevresinde önemli kervan yolları gelişmiş, Anadolu'nun önde gelen ticaret bölgelerinden biri haline gelmiştir. Anadolu'nun iç kısımlarından alınan ticari ürünler demiryollarının olmadığı dönemlerde develer aracılığıyla, sonraları ise Nazilli'ye de ulaşan demiryollarının döşenmesiyle trenler vasıtasıyla İzmir limanına taşınmıştır. Hatta batılı sömürgeci devletler kazançlarını düşünerek, 1861 Amerikan iç savaşı nedeniyle yaşanan pamuk krizinde Batı Anadolu'dan toprak alıp, üretimi de kendileri gerçekleştirmek istemişlerdir. Özellikle pamuk vb. ürünleri yetiştirmek amacıyla İngilizlerin sadece Nazilli'den dört şirket aracılığıyla aldıkları toprağın büyüklüğü 120.280 dönümü bulmuştur⁵.

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye genelinde tarım kesiminin kalkındırılması için yapılan faaliyetler Büyük Menderes havzasında da olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bölgede tarımın geliştirilmesine yönelik çalışmalar arttırılmış, Nazilli ovasında zirai faaliyetlerin taşkınlardan etkilenmemesi için önlemler alınmaya çalışılmıştır⁶. Bu kapsamda bataklıklar kurutulmuş, dereler ıslah edilmiş, sulama kanalları açılmıştır. Günümüzde Nazilli'deki tarım alanları Nazilli Sağ Sulama Birliği, Nazilli Sol Sulama Birliği ve Akçay Sağ Sulama Birliği'nin işlettiği sulama kanalları ile sulanmaktadır. Bu kanalların erişemediği yerlerde ise kuyular

⁴ Filiz Çolak, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Batı Anadolu'da Üretim ve Dış Ticaret(1908-1923)", (İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dalı Anabilimdalı, 2005) s. V, 32-35 ve 42-43

⁵ Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, (3. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları, 1982), s. 80

⁶ Ahmet Özgiray, "Cumhuriyet Yönetiminin 1924-1930 Yılları Arasında Ege Bölgesi'ndeki İncir, Üzüm, Pamuk, Şeker, Tütün Üretimine Etkileri", **X. Tarih Kongresi**, (Ayrı Basım Ankara: TTK Basımevi, 1994), s. 3172

vasıtasıyla sulama yapılmaktadır. DSİ ve sulama birlikleri ile yaptığımız görüşmelerde kuyu sayısının yaklaşık olarak 4500⁷ civarında olduğu belirtilmiştir. 17084 ha alanda kuru, 13634 ha alanda sulamalı tarım⁸ yapılan Nazilli ve içinde bulunduğu Büyük Menderes bölgesinde, sulanan arazinin çokluğu tarımın coğrafi karakterlerinden biri olmuştur⁹. Gün geçtikçe sayısı ve yenilenen teknolojisi ile sulama sistemleri ile geniş sahalarda sulamalı tarım yapılmaktadır.

Nazilli'de tarımsal alanda makineleşme ve teknolojiye ayak uydurma, tarımda kullanılan araçlardan anlaşılmaktadır. TÜİK 2011 geçici istatistiklerine göre, Türkiye genelinde 2011 yılında 21,1 hektara bir traktör * düşmekte iken, araştırma sahasında bu sayı 16,6 ha'a bir traktör şeklindedir. Bu verilerden Nazilli'de traktör kullanımının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. İlçede bulunan tarımsal aletlerin tür ve sayısındaki çeşitlilik makineleşmenin göstergesidir (Tablo 102.). Ancak tarımda makine kullanımı, araştırma sahasının tamamına eşit oranda dağılmamıştır. Sahada yapılan mülakatlar sırasında, bahçe tarımı özellikle de meyvecilik ile uğraşılan, dağ köylerinde makineleşmenin yok denecek kadar az olduğu ifade edilmiştir. IŞIK, Aşağı Akçay havzasındaki köylerde tarımda makinalaşmanın mülkiyet yapısı, topoğrafya, ekonomik koşullar ve tarım alanlarının özellikleri gibi sebeplere bağlı olarak değiştiğini ifade etmektedir¹⁰.

Bazı köylerde traktör ve araç gereçlerin sayısı çok az iken Çobanlar, Rahmanlar gibi köylerde ise bu sayı birkaç taneyi geçmemekte hatta bazı köylerde traktör bulunmamaktadır. Oysa araştırma sahasında depresyon kısmındaki ovaya sınırı olan köylerde traktör ve diğer tarım aletlerinin sayısının oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Örneğin; balya makinesi, silaj makinesi gibi aletlerin neredeyse tamamı ovaya sınırı olan köylerde dir.

⁷ Yaklaşık olarak verilen rakam üç sulama birliğinin toplam sahası için geçerlidir. Kuyu sayıları hakkında kesin bir rakam söylemenin kaçak kuyu sayısının çokluğu nedeniyle pek mümkün olmadığı kurum yetkililerince belirtilmiştir.

⁸ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

⁹ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 564

* TÜİK, 2011 geçici istatistiklerinden hesaplanmıştır.(28,02,2013)

¹⁰ Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 190

Tablo 102. Araştırma Sahasında Tarım Araç ve Gereçleri Sayısı (2011)

Araç ve Gereç Türü	Sayısı	Araç ve Gereç Türü	Sayısı
Ark Pulluğu	187	Mibzer	711
Atomizer	278	Motopomp	1020
Balya makinesi	59	Orak Makinesi	22
Çapa Makinesi	375	Pulverizatör	1835
Çayır Biçme Makinesi	266	Römork	1730
Derin Kuyu Pompası	118	Slaj makinesi	49
Diskaro	218	Su tankı	185
Gübre Dağıtıcısı	776	Süt sağma makinesi	370
Harman Makinesi	68	Tozlayıcı	190
Hayvan Pulluğu	2.495	Traktör	1855
Kulaklı Pulluk	1.748	Mısır Daneleme Makinesi	15
Kültivatör	1.246	Toplam	15.816

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011.

Nazilli her ne kadar cumhuriyetin ilk sanayi atılımlarının yapıldığı merkezlerden olsa da, sahada tarımsal faaliyetler her zaman ekonomik fonksiyonların en önemlilerinden olmuş ve sanayinin gerisinde pek kalmamıştır. Çiftçilik ile uğraşan nüfusun fazlalığının yanında zengin ürün deseni, üretilen tarımsal ürünlerin işlenmesi ve bu ürünlerin ticareti de Nazilli’de önemli miktarda istihdam sağlamıştır. Tablo 103. incelendiğinde 22 farklı sektörde 336 işletmede tarımsal ürünlerin işlendiği, ticaretinin yapıldığı ya da bu faaliyetle ilgili hizmetlerin götürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu veriler Nazilli’de tarımsal üretimin sadece primer faaliyetlere konu olmadığını, aynı zamanda sekonder ve tersiyer faaliyetleri de desteklediğini göstermektedir.

Tablo 103. Nazilli’de Tarımsal Amaçlı İşletmeler (2011)

İşletmenin Adı	Sayısı	İşletmenin Adı	Sayısı
Ekmek Fırınları	35	Süt İşletmeleri	4
Fermente ve Salamura ürünler	3	Süt Toplama Merkezleri	3
Gıda Amb Materyali Üretenler	2	Şekerli Mamuller	3
Serbest Veteriner	17	Tarımsal Kooperatifler	12
Zir.Müc. İlaç ve Gübre Bayileri	21	Toz İçecek Üretim Tesisi	2
İncir İşletmeleri	40	Tuz İşletmeleri	2
İncir Deposu	20	Un Fabrikaları ve Değirmenler	1
Pamuk Yağ Fabrikası	1	Unlu Mamul Üreten İşyerleri	88
Soğuk Hava Deposu	4	Zeytin Üretim İşletmesi	57
Zeytinyağı Fabrikaları	11	Kestane işletmesi	1
Zeytin İşletme Tesisi	5	Çiçir Fabrikaları	4
TOPLAM			336

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011.

Nazilli, Türkiye’de özellikle meyve üretimi açısından önemli bir yere sahip olan Aydın ili içinde de ayrı bir önem teşkil etmektedir. Türkiye, İncir, zeytin ve kestane üretiminde dünyada önemli bir sırada yer alırken, bu ürünlerin en fazla yetiştirildiği yer Aydın ilidir. Nazilli ise Aydın ili içinde en önemli üretici

konumundadır. Ayrıca Nazilli Ticaret Borsası'ndan aldığımız bilgilere göre¹¹, Aydın ilindeki 108 adet kuru incir işletmesinden 40'ı, 99 adet kuru incir deposundan 20'si ve 60 zeytin işletme tesisinden 5'i Nazilli'de yer almaktadır¹².

Araştırma sahası ve yakın çevresinde yetiştirilen ürünlerin bolluğu ve kârlılığı, dönem dönem dünyanın dikkatini buraya çekmiştir. Özellikle 1800'lü yıllarda batılı devletlerin Batı Anadolu'nun zenginliklerini kontrol etme çabaları, geniş toprak sahibi olmaları ve ticareti ele geçirmeleri süreciyle devam etmiştir¹³. Bu durumdan zarar görüp üretim yapamayacak hale gelen İzmir ve Aydın çevresindeki yerli üreticilerin girişimleri ile 1913 yılında ilerde *Milli Aydın Bankası* ve *TARİŞ*'in kurulmasına vesile olacak olan ve yerli üreticinin korunması amacıyla kooperatifçilik felsefesi ile çalışan *Osmanlı Anonim Aydın İncir ve Himaye-i Zürra* adıyla bir şirket kurulmuştur¹⁴. Tanzimat ertesi dönemde pazar şartlarına göre üretim yapan ve geçim ekonomisinin yerini kapital düzenlerin almaya başladığı Batı Anadolu ve Aydın bu sebeplerle Türkiye'deki bankacılık hareketlerinin ilk merkezlerinden olmuştur¹⁵.

Tablo 104. Araştırma Sahasındaki Tarımsal Kooperatiflerin Faaliyet Türleri ve Ortak Sayıları (2011)

Kooperatif Adı	Faaliyet Türü	Ortak Sayısı	%'si
ÖRKOOP-Tar.Kal..	Süt ve Süt Ürünleri	1217	67,9
İsabeyli Tar.Kal.	Süt Toplama	358	20,0
Dalıca Tar.Kal..	Hayvancılık	89	5,0
Esenköy Tar.Kal..	Sulama	104	5,8
Uzunçam – Yellice Tar.Kal.	Orman Ürünleri	107	6,0
Hasköy Tar.Kal..	Orman Ürünleri	175	9,8
Sinekçiler Tar.Kal..	Soğuk Hava Meyve Depolaması	101	5,6
Aksu Tar.Kal..	Tarımsal Ürün Alım Satımı- Hayvancılık	85	4,7
Kestel-Yalınkuyu Tar.Sulama.	Tarımsal Sulama	357	19,9
Demirciler Tar.Sulama.	Tarımsal Sulama	170	9,5
İsabeyli Tarımsal Sulama.	Tarımsal Sulama	48	2,7
Bozyurt Tar.Sulama.	Tarımsal Sulama	72	4,0
Toplam		1793	100,0

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011

¹¹ Veriler Nazilli Ticaret Borsası Genel Sekreteri Mustafa MEÇA ile yaptığımız mülakattan alınmıştır. Ayrıca Bkz. Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011

¹² Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011

¹³ Yabancıların aldıkları araziler il ilgili Bkz. Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 80

¹⁴ Hüsnü Erkan, Sabri Yetkin, Oktay Gökdemir, Özlem Yıldırım ve N.Öğuzhan Altay, **Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarışbank Tarihi** (İzmir: Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Milli Aydın Bankası Tarışbank Projesi, 1993) s. 79-109; Zeki Arıkan, **TARİŞ İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin-Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri Tarihi** (İzmir: Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Tarış Tarihi Projesi, 1993), s. 19

¹⁵ Zafer Toprak, **Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918)** (Ankara: Yurt Yayınları 2, 1982), s. 158

Kooperatifçiliğin Türkiye'de başladığı ilk bölge olan araştırma sahasında tarımsal amaçlı kurulan 12 kooperatif bulunmaktadır. Faaliyet konuları sulama, süt ve süt ürünleri üretimi, hayvancılık, ormancılık, depolama ve ticaret olan bu kooperatiflere üye olan çiftçi sayısı 1793 kişidir (Tablo 104.). Söz konusu kooperatiflerin dışında bir tarımsal satış kooperatifi, dört tarım kredi kooperatifi bulunmaktadır¹⁶. Yapılan çeşitli araştırma ve toplantılarda da bu durumun önemine değinilmiştir¹⁷.

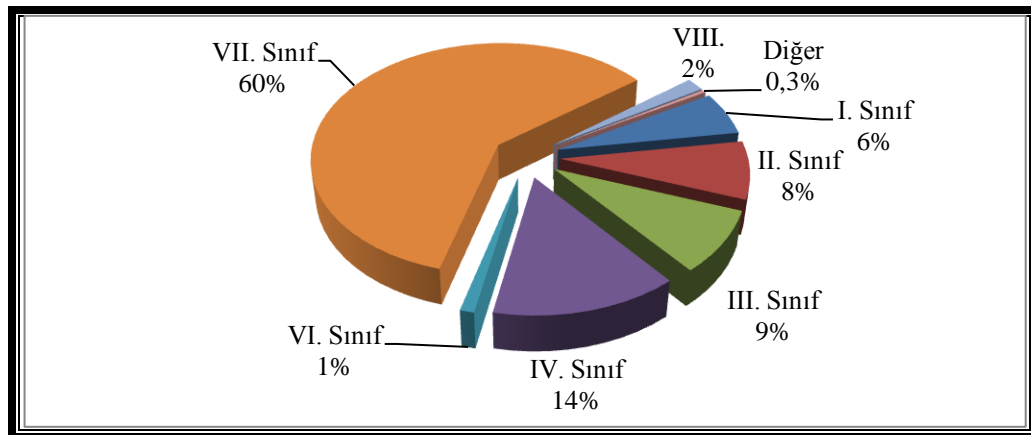
3.2. Arazi Kullanımı

Araziler, karşılaşılan sınırlayıcı özelliklerine göre, verimli I. sınıf araziler ile bitkisel üretim yapılamayan ve farklı alanlarda değerlendirilebilen VIII. sınıf araziler arasında sekiz kullanım kabiliyeti sınıfına ayrılmaktadır¹⁸. Arazilerin bu şekilde tasnif edilmesi, üzerinde yapılacak ekonomik etkinlik türünün belirlenmesi ve verimli kullanımının sağlanabilmesi için önemlidir.

Tablo 105. Nazilli İlçesinde Arazi Kabiliyet Sınıfları

Arazi Kabiliyet Sınıfı	Yüzölçümü (ha)	%'si
I.	3929	5.92
II.	5241	7.89
III.	5676	8.55
IV.	9382	14.13
V.	-	-
VI.	719	1.08
VII.	40027	60.28
VIII.	1177	1.77
Diğer	249	0.38
Toplam	66400	100.00

Kaynak: KHGM., 2001, Aydın İli Arazi Varlığından yararlanarak hesaplanmıştır.

Şekil 34. Nazilli İlçesinde Arazi Kabiliyet Sınıfları

¹⁶ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

¹⁷ T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı, **Nazilli İlçe Raporu** (Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi, 2012, geka.org.tr/yukleme/Nazilli.pdf (20.02.2013)) s. 22

¹⁸ Koray Haktanır, Cemil Cangir, Çetin Arcak ve Sevinç Arcak, , “Toprak Kaynakları ve Kullanımı”, **TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak 2000** (Ankara: 2000) s. 205

I. sınıf araziler düz ya da düze yakın arazilerdir. Drenajları iyi olup, gübrelemeye iyi cevap verirler. Bu nedenle üzerlerinde kültür bitkilerinin yetiştiriciliği yaygın olarak yapılır¹⁹. Tarımsal açıdan en önemli toprak tipi olup modern tarım metotları ile en verimli üretimin yapılabileceği sahalardır. Birinci sınıf araziler 3929 ha alanla toplam sahanın % 5.92'sini teşkil edip, sahadaki en önemli tarımsal arazileri oluşturmaktadırlar (Tablo 105.). İlçede Büyük Menderes nehrinin biriktirdiği alüvyonların oluşturduğu ovalık sahalarda, düz ve düze yakın arazilerdir. Güzelköy, Durasallı, Nazilli, Dalıca, İsabeyli, Beğerli, Esenköy, Dualar ve Pirlibey köylerinde bu tip araziler sıklıkla görülmektedir (Foto 67.).

Foto 67. Akçay Ovasından Dağlık Alanlara Doğru Tarla Tarımından Bahçe Tarımına Geçilen Sahalardan Bir Görünüş.

¹⁹ KHGM., 2001, *Age.*, s 17

Foto 68. Büyük Menderes Ovası ve Nazilli Şehrinin Karıncalı Dağı'ndan Kuzeye Doğru Görünüşü.

I. sınıf araziler kadar korunması gereken ve önemli tarım alanlarını barındıran II. sınıf araziler, 5241 ha alanda yayılırlar. Bu alan toplam arazinin % 7.89'udur (Tablo 105.). Depresyon sahasında yayılış gösteren I. sınıf araziler, dağlık sahadan ovaya inen akarsuların oluşturduğu hafif meyilli araziler üzerinde dağlık kütlelere ışınal olarak sokulmaktadır. Ancak, bu arazilerin esas yayılış alanı, dağlık kütle ile ovanın kesiştiği sahalar ve Büyük Menderes nehri yatağının çevresidir. Türkiye genelinde böyle araziler tarım dışı amaçlarla işgal edilmiştir. Bu nedenle yerleşmeler ve sanayi tesislerinin kurulduğu yerlerin dışında kalan arazilerin tarıma kazandırılması gerekmektedir²⁰. Bahsedilen problem araştırma sahasında da görülmekte, verimli araziler kaybedilmektedir (Foto 68.).

Orta yoğunlukta işleme kapasitesine sahip ve orta derecede verimli olan III. sınıf araziler²¹ araştırma sahasında Pirlibey, Dualar, Mescitli, Yazırlı, Uzunçam, Bereketli, Sevindikli, Hamzallı köyleri ve Nazilli kenti çevresinde yaygındır. Bu tip araziler 5676 ha alan ile toplam ilçe arazi varlığının % 8.55'ini oluşturmaktadır

²⁰ Haktanır, K., Cangir, C., Arcak, Ç., Arcak, S., 2000, **Age.**, s. 205

²¹ Cemil Cangir, Duygu Boyraz, Koray Haktanır, **Toprak Kaynakları ve Kullanımı**, s. 8
[http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e3d2c4f33a7a1f5_ek.pdf?tipi=14&sube=\(24,02,2013\)](http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e3d2c4f33a7a1f5_ek.pdf?tipi=14&sube=(24,02,2013))

(Tablo 105.). Amaç dışı kullanımın önüne geçebilmek için tarımsal açıdan önemli sahalara olan bu tip arazilerde, zorunlu olmadıkça endüstri ve yerleşime vb. faaliyetlere izin verilmemelidir²².

Arazideki yayılım büyüklüğü bakımından VII. sınıf arazilerden sonra, 9.382 ha alan ve % 14.13'lük payla IV. sınıf araziler gelmektedir(Tablo 105). Böyle araziler Sailer, Kocakesik, İsabeyli, Hasköy, Demirciler köylerinde ve şehrin Aşağı Nazilli kısmında, Büyük Menderes nehri güneyinde bu nehir ile Akçay'ın birleştiği kısmın doğusunda yayılmaktadır. IV. sınıf araziler potansiyel tarım topraklarıdır²³.

Araştırma sahasında yoğun bir şekilde tarım yapılan I.,II.,III. ve IV. sınıf araziler 24.228 ha alan kaplamakta ve toplam arazi varlığının yaklaşık % 36,5'ini oluşturmaktadır (Tablo 105). Büyük Menderes depresyonu ve dağlık alanın alçak kesimlerini oluşturan kısımlar, araştırma sahasının birinci derece önemli tarım arazilerini barındırır (Harita 24.).

V. sınıf arazilerin bulunmadığı araştırma Nazilli ilçesinde VI., VII. ve VIII. sınıf arazilerin toplamı 41.923 ha kadardır. Araştırma sahasının büyük bölümünü oluşturan bu tipteki arazilerin toplam arazi içindeki payı % 63,13'tür. Genel olarak bakıldığında tarımsal açıdan ilk dört sınıf kadar önemli olmasalar da Nazilli ilçesinde durum bunun aksidir. Gerçekten de yüksek gelir getiren zeytin, incir ve kestane gibi bahçe bitkileri yetiştiriciliği bu tip araziler üzerinde de yapılmaktadır. Söz konusu araziler incelenen sahada önemli bir yer kaplamaktadır (Tablo 105.).

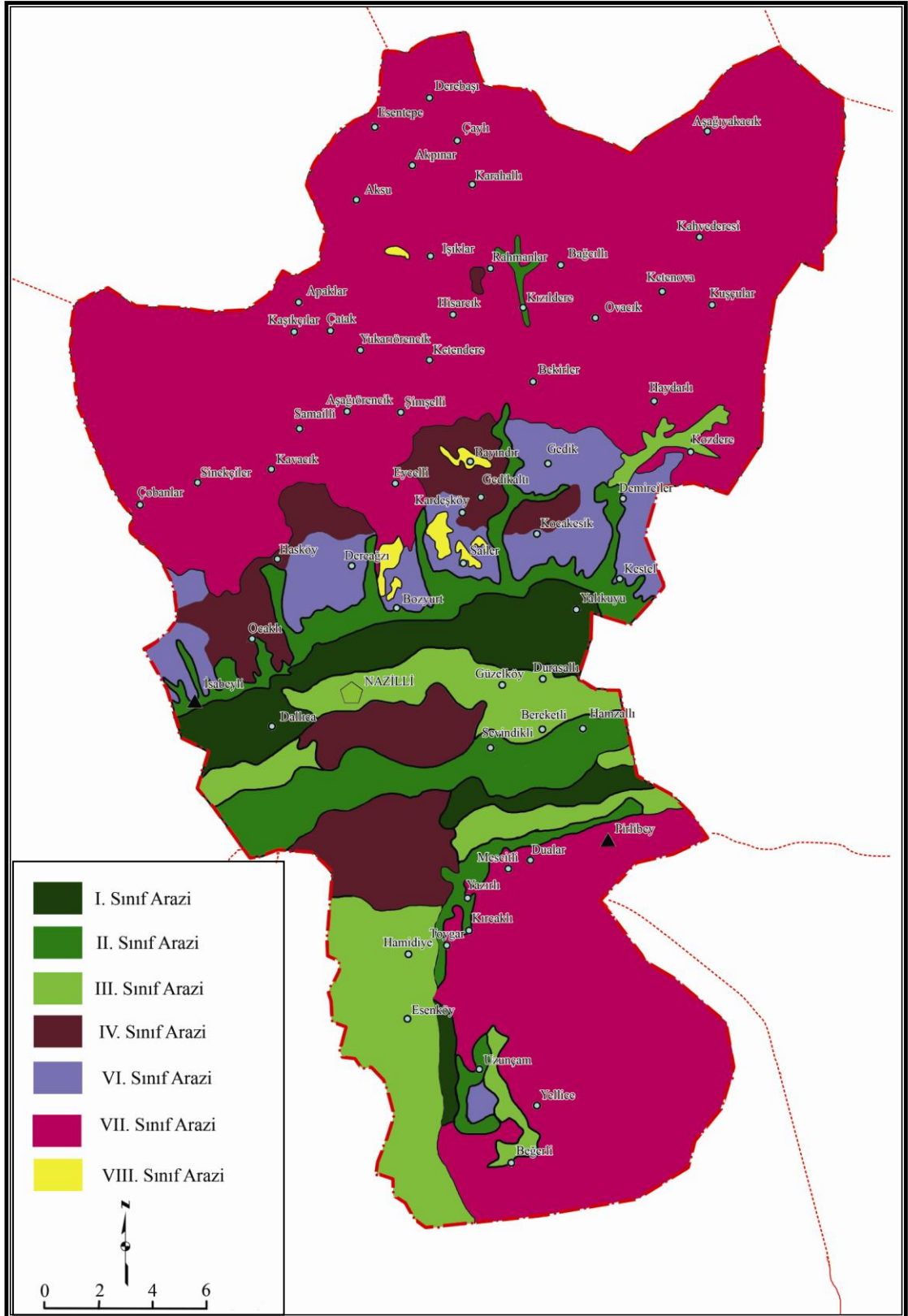
Türkiye'de V., VI., ve VII. sınıf araziler toprak bakımından yetersizdirler. Ayrıca yüksek şiddette su ve rüzgâr erozyonunun tesiri altındadırlar. Bu sorunlar V. sınıf arazilerden VII. sınıfa doğru artmaktadır²⁴. VI. sınıf araziler kültür bitkilerinin yetiştirilmesinden ziyade çayır, mera olarak kullanılması uygun sahalardır²⁵. 719 ha alan ve % 1.08'lik oranı ile Nazilli ilçesinde az görülen bir arazi sınıfıdır(Tablo 105).

²² Haktanır, K., Cangir, C., Arcak, Ç., Arcak, S., 2000, **Age.**, s. 206

²³ Cemil Cangir, Duygu Boyraz, Koray Haktanır, **Toprak Kaynakları ve Kullanımı**, s. 9 [http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e3d2c4f33a7a1f5_ek.pdf?tipi=14&sube=\(24,02,2013\)](http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e3d2c4f33a7a1f5_ek.pdf?tipi=14&sube=(24,02,2013))

²⁴ Ural Dinç ve M. Ali Çullu, "Türkiye Toprak ve Arazi Varlığı, Sorunları ve Çözüm Önerileri", **TMMOB Toprak Reformu Kongresi 2005** (2005), s. 134-136

²⁵ KHGM, 2001, **Age.**, s. 20

Harita 24. Araştırma Sahasında Tarımsal Arazi Tipleri. KHGM, 2001, Age.'den yararlanılmıştır

Türkiye'de en yaygın arazi sınıfı olan VII. sınıf araziler, ülke genelindeki araziler içerisinde % 46'lık bir paya sahiptirler²⁶. Araştırma sahasının genelinde de VII. sınıf araziler yayılış göstermektedir. Genel arazi varlığının 40.027 ha'ı %60.28'luk payla bu arazi sınıfı dâhilindedir (Tablo 105). Genellikle kireçsiz kahverengi topraklar ve kireçsiz kahverengi orman toprakları ile örtülü olan bu sınıf arazilerde, çok dik eğim ve erozyona rastlanmaktadır²⁷. Karıncalı Dağı'nın araştırma içinde kalan kısmının büyük bölümü bu tip arazilerden oluşmuştur. Aydın Dağları'nın alçak kesimleri dışında kalan bölümlerinin büyük çoğunluğu da bu arazi sınıfı içindedir.

VI. sınıf arazilerden sonra en az yer kaplayan arazi sınıfı %1.77 payla 1.177 ha alana yayılan VIII. sınıf arazilerdir (Tablo 105). Yaban hayatı ve rekreasyon faaliyetleri için orman alanı olarak bırakılması uygun sahalardır. Eski maden alanları ve artık sahaları da bu grup arazilerdendir²⁸. Bayındır ve Dereağzı köyleri yakınlarında terk edilmiş maden ocakları bu sınıfa girmektedir.

Arazi kullanım kabiliyetine göre incelediğimiz araştırma sahasının bugünkü arazi kullanımı açıklanmadan önce arazinin geçmişteki kullanım durumunu incelemek faydalı olacaktır. Nazilli, geçmişte de önemli bir tarımsal üretim sahası konumundaydı. Nitekim R.1307/H.1308 (1891) Aydın Vilayet Salnamesi'nde Nazilli'nin toplam 2040 km² araziye sahip olduğu belirtilmektedir. Bu arazinin 800 km² si, üzerinde tarım yapılan (*Mezrû-ı arâzi*) topraklardı. 200 km² arazi ise tarım yapmaya müsait ancak o dönemlerde üzerinde zirai bir faaliyet olmayan (*Gayr-ı mezrû olup kâbil-i zer olan arâzi*) arazilerdi. Buna göre, toplam arazi varlığı içerisinde ziraat yapılan ve ziraat yapmaya müsait alanların toplamı 1000 km² idi. Bu miktar o dönemde arazilerin % 49'una tekabül etmektedir. Başka bir ifade ile mevcut toprakların neredeyse yarısında kültürel faaliyetler sürdürülüyordu (Tablo 106.).

Tablo 106. Nazilli Kazasında Arazi Kullanımı (1891)

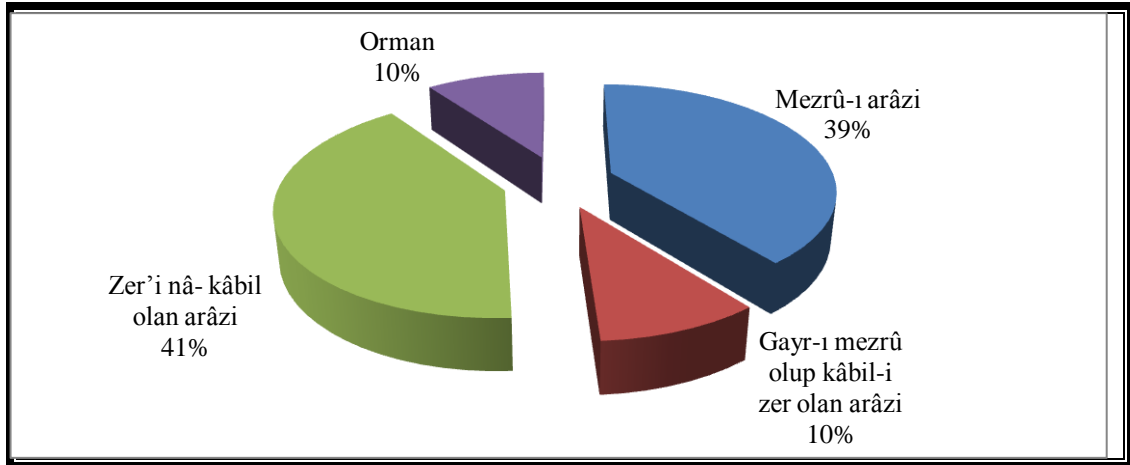
Arazi Kullanım Şekli	Nazilli Kazası (km ²)	%'si	Aydın Sancağı (km ²)	%'si
Mezrû-ı arâzi	800	39,2	2400	31,6
Gayr-ı mezrû olup kâbil-i zer olan arâzi	200	9,8	850	11,2
Mezrû ve kâbil-i zer arazi Toplamı	1000	-	3250	-
Zer'i nâ- kâbil olan arâzi	835	40,9	3830	50,4
Orman	205	10,0	524	6,9
Genel Toplam	2040	100,0	7604	100,0

Kaynak: Cavid İ.,2010, R.1307/H. 1308 Aydın Vilayet Salnamesi, s. 636'dan değiştirilerek.

²⁶ Cemil Cangir, Duygu Boyraz, Koray Haktanır, **Toprak Kaynakları ve Kullanımı**, s. 9 [http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e3d2c4f33a7a1f5_ek.pdf?tipi=14&sube=\(24,02,2013\)](http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e3d2c4f33a7a1f5_ek.pdf?tipi=14&sube=(24,02,2013))

²⁷ KHGM, 2001, **Age.**, s. 21

²⁸ KHGM, 2001, **Age.**, s. 22

Şekil 35. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (1891)

2040 km² toplam arazinin 1040 km²'sinde ise tarım yapılamamaktadır. Belirtilen alanın 835 km²'si tarım yapılamayan arazi (*Zer'i nâ- kâbil olan arâzi*), 205 km²'si de orman arazisidir (Tablo 106.). Tarım yapılamayan araziler ve ormanlar toplam alanın % 51'ini oluşturmaktaydı. Dolayısıyla Nazilli kazası, Aydın Sancağı'ndaki toplam arazinin % 27 sini oluştururken, sancak sınırlarında tarıma müsait alanların oranı ise % 31 civarındadır²⁹.

Kültür arazileri ve meralar, 1971 yılında toplam arazi varlığının % 59'unu oluşturuyordu. Aynı yıl toplam alanın yalnızca % 1'i kullanılmayan verimsiz arazi grubunda idi. Yetiştirilen ürünlere göre 12,561 da bağ-bahçe, 160,603 da tarla, 2,490 da sebze bahçesi, 36,896 da zeytinlik ve 103,647 da incir bahçesi bulunuyordu. 6,810 da'lık taşlık, sazlık, kumluk ve kayalık alanlar, tarıma elverişli olmayan verimsiz arazileri oluşturuyordu³⁰.

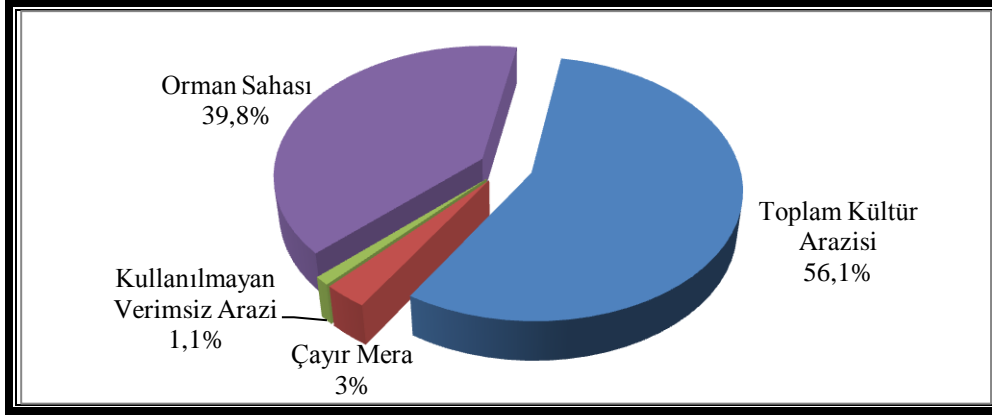
Tablo 107. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (1971)

Arazi Kullanım Şekli	Alanı (da)	%'si
Toplam Kültür Arazisi	358004	56,1
Çayır Mera	19337	3,0
Kullanılmayan Verimsiz Arazi	6810	1,1
Orman Sahası	253648	39,8
TOPLAM	637799	100,0

Kaynak: Köyşleri Bakanlığı, **Köy Envanter Etüdülerine Göre Aydın** (Ankara: Köyşleri Bakanlığı Yayınları No: 156, 1971), s 38-39'dan değiştirilerek derlenmiştir.

²⁹ Cavid İ., 2010, **Age.**, s. 636'dan hesaplanmıştır.

³⁰ Köyşleri Bakanlığı, **Köy Envanter Etüdülerine Göre Aydın** (Ankara: Köyşleri Bakanlığı Yayınları No: 156, 1971), s 38-39

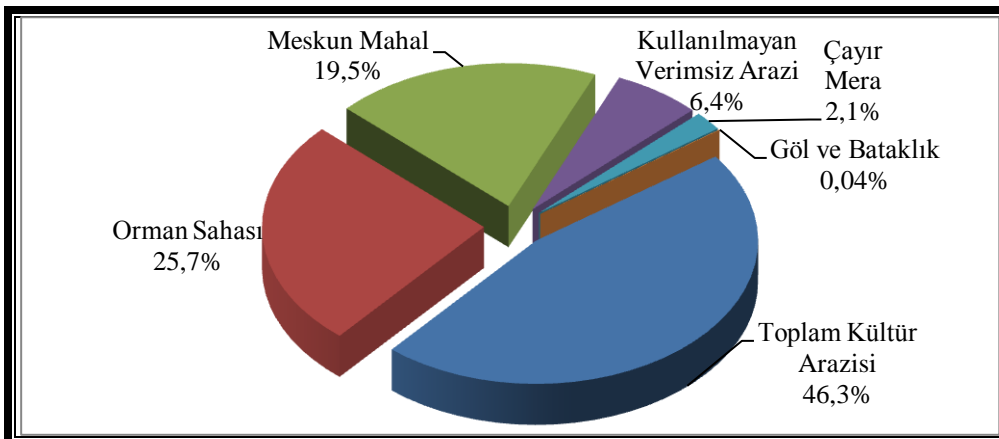
Şekil 36. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (1971)

Nazilli günümüzde (2011) 66.400 ha yüzölçümüne sahiptir. Mevcut arazinin 35.682 ha'ı tarım dışı arazilerdir. Bu alan toplam arazinin %53,7'sini meydana getirmektedir. Tarım dışı arazilerin 4.291 hektarı verimsiz araziler ve bataklıklardır. Ekonomik bir gelir getirmeyen bu tip sahalar, genel arazinin %6,4'üdür. Arazinin 12.896 ha'lık kısmı, kırsal ve kentsel yerleşmelerin yayılış alanıdır. Söz konusu arazi toplam arazi varlığının %19,5'ini teşkil etmektedir. Araştırma sahasında 1.428 ha çayır ve mera arazisi ile 17.067 ha orman arazisi bulunmaktadır. Bahsi geçen alanlar dışındaki sahanın %46,3'lük kısmını oluşturan 30.718 ha'lık alan, tarımsal faaliyetlerde kullanılmaktadır (Tablo 108.).

Tablo 108. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı, 2011

Arazi Kullanım Şekli	Alanı (ha)	%'si
Toplam Kültür Arazisi	30718	46,3
Çayır Mera	1428	2,1
Bataklıklar	30	0,04
Orman Sahası	17067	25,7
Kullanılmayan Verimsiz Arazi	4261	6,4
Meskun Mahal	12896	19,5
TOPLAM	66400	100,0

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011.

Şekil 37. Nazilli İlçesinde Arazi Kullanımı (2011)

3.1.3. Parsel Büyüklükleri ve Mülkiyet Durumu

Araştırma sahasında birim alanda yüksek verim alınması sebebiyle, en küçük arazi parçaları bile ekonomik bakımdan önemlidir. Bu nedenle zamanla miras yoluyla parçalanan araziler ne kadar küçülürse küçülsün, bölge halkı tarafından kıymetlidir. Sahadaki önemli bir nüfus kitlesinin kırsal alanlardan göç etmesine rağmen, miras yoluyla kalan ya da yatırım amacıyla alınan tarım arazilerinde üretim devam ettirilmektedir. Ayrıca kırsal sahalardan göç edenler, zeytin gibi sofralık ve yağlık olarak evsel tüketimde kullandıkları ürünleri yetiştirmeye devam etmekte, arazilerini satmamakta ve eski yaşantıları ile olan bağlarını koparmamaktadırlar. Ayrıca bölgenin ılıman iklim koşullarının, polikültür şeklinde yetiştiricilikle küçük alanlarda birden fazla ürünün yetiştirilmesine olanak sağlaması, kırsal kesim için parsellerin küçüklüğünün bir problem olmasının önüne geçmektedir. Ancak geçim tipi üretim yapanlar için durum böyle iken, modern anlamda tarımsal üretim yapanlar özellikle de monokültür şeklinde geniş alanlarda yetiştiricilik yapmak isteyenler için, bu durum sorun oluşturmaktadır. Gerek dağlık gerekse ovalık sahanın çok verimli topraklara sahip olması ve yumuşak iklim şartlarının üretimdeki olumlu etkileri, bölgedeki arazi fiyatlarının yüksek olmasına sebep olmaktadır. Bu durum parsellerin küçük kalmasının bir başka sebebidir. Yüksek arazi fiyatları nedeniyle, çok büyük alana sahip tarım arazilerinin elden çıkarılması zor olduğundan araziler küçük parsellere bölünerek satılabilmektedir.

19. yy.'da Aydın vilâyetinde parsel büyüklükleri incelendiğinde, bölgede çiftçilikle uğraşanların şimdiki gibi küçük parseller halinde üretim yaptığı görülmektedir. Örneğin, Güzelhisar kazası arazilerinin büyüklüklerine bakıldığında, 1 ilâ 20 dönüm arası arazilerin toplam araziye oranı % 20,5 iken, 10 ilâ 20 dönüm arası arazilerin toplam araziye oranı % 21,8'dir³¹. Aynı durum 19. yy.'da Aşağı Akçay havzasında da görülmektedir. Aşağı Akçay havzasında yapılan araştırmalarda örnek seçilen yerleşmelere ait temettuat defterlerinde, işletme büyüklüklerinin 25 dönüm ve altında olanlarının tüm işletmeler içindeki oranının %80'in üzerinde olduğu, bu arazilerin tarım alanları içindeki oranının ise %53,5 olduğu görülmüştür³².

³¹ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 71

³² Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 180

Aynı dönemde Nazilli'de de sebze bahçelerinin 2'şer dönümlük küçük parçalar halinde olduğu tespit edilmiştir³³. 1844 tarihli temettuat defterlerine göre hane başına düşen toprak büyüklüğü 10,1 dönümdür³⁴. Ancak tüm haneler tarım ile uğraşmamaktadır. Bu sebeple aynı defterde tarımsal işletme başına düşen arazi miktarının ise 50,6 dönüm olduğu görülmektedir³⁵.

Nazilli ilçesinde bugünkü parsel büyüklüklerinin incelenebilmesi için 2011 ÇKS kayıtlarından hesaplanan, “İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası”ndan yararlanılmıştır. Bu kayıtlara göre araştırma sahasında ortalama parsel büyüklüğü yaklaşık 5,88 da'dır. Ancak tarımsal işletme başına düşen ziraat alanlarının ortalama büyüklüğüne bakıldığında bunun yaklaşık 24 da'a çıktığı görülmektedir. Aradaki bu farkın bir çiftçi ailenin, aynı anda farklı parsellerde üretim yapmasından kaynaklandığı söylenebilir. Parsel büyüklükleri incelendiğinde, büyük parsellerin, topoğrafya şartlarının kesintiye uğramadan geniş arazilerde tarım yapılmasına müsait bir ortam oluşturan ovalık kesimde yoğunlaştığı görülmektedir.

Toygar (12,70 da), Hamidiye (12,33 da), Sevindikli (9,51 da), Esenköy (9,30 da), Dualar (7,61 da), Mescitli (7,60 da), Dallica (7,44 da) depresyon sahasında arazileri bulunan ve ortalama parsel büyüklüğünde ilk sıralarda yer alan kırsal yerleşmelerdir. Nazilli, Dereköy deresinin (Nazilli kuzeyinde derenin adı Sarıkaya'dır) oluşturduğu birikinti konisi üzerinden ovaya doğru açılan bir sahaya kurulmuştur³⁶. Kentin çevresindeki hafif eğimli ve düz arazilerin varlığı sayesinde kırsal alanlarda ortalama parsel büyüklüğü 8,60 da civarındadır. Bu miktar ortalama parsel büyüklüğünün üzerindedir. Adı geçen merkezler aynı zamanda işletme başına düşen arazi büyüklüğü açısından da ortalama aşmaktadırlar (Tablo 109.).

İşletme başına düşen arazi miktarının büyüklüklerine bakıldığında, ovadaki tarımsal işletmelerin yanında Samailli (40,96 da), Hasköy (35,28 da), Kuşçular (35,11 da) ve Sinekçiler (34,76 da) gibi köylerdeki ailelerin de ortalama büyüklüğün üzerinde arazilere sahip olduğu görülmektedir. Bunda bahsi geçen köylerin yüzölçümlerinin büyük olmasının yanında Aydın Dağları'nın yüksek kesimlerinde, aşımın düzlükleri üzerinde yaylalara sahip olmaları da etkilidir.

³³ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 71

³⁴ Neslihan Demirhan, “19. Yüzyılda Nazilli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2005), s. 13

³⁵ Demirhan, N., 2005, *Age.*, Ek Tablo III A2

³⁶ Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 5-6

Tablo 109. Nazilli İlçesinde Parsel Büyüklüğü ve Mülkiyet Durumu (2011)

Yerleşme Adı	Arazi Sayısı	İşletme Sayısı	Kullanılan Arazi Alanı (da)	Ortalama Arazi Alanı (da)	Ortalama İşletme Büyüklüğü (da)	Yerleşme Adı	Arazi Sayısı	İşletme Sayısı	Kullanılan Arazi Alanı (da)	Ortalama Arazi Alanı (da)	Ortalama İşletme Büyüklüğü (da)
Aksu	1272	168	3.506	2,76	20,87	İsabeçli	1308	260	7.606	5,82	29,25
Apaklar	235	54	1.165	4,96	21,58	Kalvederesi	570	82	2.506	4,40	30,56
Aşağıörençik	788	187	5.076	6,44	27,15	Karahallı	1130	194	4.888	4,33	25,20
Aşağıyakacak	1874	259	6.225	3,32	24,04	Kardeşköy	182	88	1.149	6,31	13,05
Bağcılı	2037	242	7.135	3,50	29,48	Kavacak	314	91	1.987	6,33	21,84
Bayındır	448	125	3.020	6,74	24,16	Kestel	293	87	1.517	5,18	17,44
Beğirli	1305	178	5.171	3,96	29,05	Ketendere	380	88	2.339	6,16	26,58
Bekirler	1074	149	3.661	3,41	24,57	Ketenova	254	57	1.314	5,17	23,05
Bereketli	527	130	3.105	5,89	23,89	Kırcaklı	263	113	1.690	6,43	14,96
Bozyurt	271	128	1.763	6,51	13,78	Kızıldere	1112	275	4.391	3,95	15,97
Çatak	291	74	1.625	5,59	21,97	Kocakesik	344	95	2.169	6,30	22,83
Çaylı	778	143	3.125	4,02	21,85	Kozdere	273	48	1.266	4,64	26,37
Çobanlar	427	101	3.048	7,14	30,18	Kuşçular	146	27	948	6,49	35,11
Dallıca	577	173	4.292	7,44	24,81	Merkez	2597	726	19.762	7,60	27,22
Demirciler	528	94	1.876	3,55	19,95	Mescitli	360	125	2.736	7,60	21,89
Dereazğı	289	103	1.535	5,31	14,91	Ocaklı	279	117	1.893	6,79	16,18
Derebaşı	1021	193	5.029	4,93	26,06	Ovacık	944	121	3.173	3,36	26,22
Dualar	489	134	3.720	7,61	27,76	Piribey	941	208	5.913	6,28	28,43
Durasılı	286	107	1.854	6,48	17,33	Rahmanlar	551	121	1.588	2,88	13,13
Esenköy	799	290	7.429	9,30	25,62	Sailer	422	134	2.688	6,37	20,06
Esentepe	392	83	1.716	4,38	20,68	Samallı	775	131	5.366	6,92	40,96
Eyçelli	909	148	4.474	4,92	30,23	Sevindikli	483	149	4.595	9,51	30,84
Gedik	143	38	1.182	8,26	31,10	Sinekçiler	1295	248	8.620	6,66	34,76
Gedikaltı	214	61	1.171	5,47	19,20	Şimşelli	369	113	2.644	7,17	23,40
Güzelliköy	479	170	2.272	4,74	13,36	Toygar	387	141	4.915	12,70	34,86
Hamidiye	208	90	2.564	12,33	28,49	Uzunçam	703	137	3.000	4,27	21,90
Hamzalı	642	137	3.164	4,93	23,10	Yalınkuyu	267	90	1.257	4,71	13,97
Hasköy	817	121	4.269	5,25	35,28	Yazılı	720	191	4.465	6,20	23,38
Haydarlı	580	105	3.220	5,55	30,67	Yellice	155	30	895	5,78	29,84
Hısarcık	2179	199	5.665	2,60	28,47	Yukarıörençik	426	81	2.236	5,25	27,61
İşıklar	1949	301	5.086	2,61	16,90						

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011'den alınmıştır.

3.1.4. Yetiştirilen Tarım Ürünleri

Bölgenin coğrafi özellikleri birçok tarım ürününün yetiştirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak belirli dönemlerde farklı ürünlerin önemi diğerlerine göre artmıştır. Örneğin, 19. yy.'da kırsal kesimin önemli bir gelir kaynağı, toplayıcılığı yapılan meyan kökü (piyan) ve palamut olmuştur. Tütün ürünleri, gıda ve içki sanayinde kullanılan meyan balının önemli bir dış pazarı vardı. Aynı şekilde derinin işlenmesinde kullanılan önemli bir hammadde kaynağı palamut da önemli bir gelir kaynağı durumundaydı. İki ürünün de belirli bir kısmı yurt içinde kullanılmakta, önemli bir kısmı da İzmir limanından yurtdışına ihraç edilerek, Batı Anadolu ve dolayısıyla Nazilli'nin önemli gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı³⁷. Günümüzde ticari değerleri oldukça azalınca, araştırma sahasında doğal olarak yayılış gösteren bu ürünleri toplayanlar ya da işleyen tesisler de ortadan kalkmıştır.

Araştırma sahasında toplayıcılığı yapılan bu bitkiler dışında, talebe göre ekim alanı değişen ürünlere en iyi örneklerden biri pamuktur. Geçmişte önemli bir üretim alanı olan pamuğun, 1861 Amerikan iç savaşı nedeniyle dünya pazarlarında kıymetlenmesi, bu bitkinin Anadolu'da yetiştirilmesini nasıl arttırdıysa³⁸, bugünde

³⁷ Bu ürünlerin o dönemki üretim, kullanım durumları ve ticareti hakkında detaylı bilgi için Bkz. Çolak, F.,2005, *Age.*, s. 14-15; Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 119-122; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 129-137

³⁸ Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 60-69

gelişen teknoloji ile tekstilde pamuğa olan ihtiyacın azalması ters bir şekilde bu ürünün ekim alanlarının daralmasına neden olmuştur. Geçmişte, Büyük Menderes depresyonunun Nazilli sulaması kapsamındaki alanlarında en geniş ekim sahasına sahip bitki olan pamuğun, 1998’de % 65’leri bulan ekim alanının 2011 yılında % 10’un altına düştüğü görülmektedir (Tablo 110.). Pamuğun aleyhine olan bu azalış, sulanabilen alanlarda gelişen hayvancılığa paralel olarak yem bitkileri üretiminde artışa yol açmıştır. Ekonomik değer bakımından bu ürünlerden daha istikrarlı olan zeytinliklerin ise alan bakımından pek değişime uğramadığı hatta az da olsa artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu değerler bölge tarımsal yapısının dünya ve Türkiye’deki tüketim şekilleri ile doğrudan ilişki halinde olduğunun bir göstergesidir.

Tablo 110. Büyük Menderes Havzasında Nazilli Sulaması Kapsamında Sulanabilen Alanlardaki Bazı Bitkilerin Yıllara Göre Ekim Alanlarındaki Oransal Değişim

Yıllar	Fiilen Sulanan Alandaki Bitkilerin Ekiliş Oranları (%)					
	Pamuk		Yem Bitkileri		Zeytinlik	
	%*	%**	%*	%**	%*	%**
1998	65,7	-	13,3	-	9,5	-
1999	63,4	-	14,3	-	8,7	-
2000	53,0	29,5	16,1	19,4	9,0	8,2
2001	54,8	30,5	18,0	19,0	12,6	8,6
2002	49,6	25,0	20,2	20,1	12,5	9,4
2003	44,0	20,5	21,4	21,8	10,0	8,5
2004	37,7	17,3	23,4	22,0	9,7	10,2
2005	18,0	10,5	27,0	24,2	9,0	10,5
2006	15,0	10,2	28,0	27,3	10,0	13,0
2007	10,0	6,3	31,0	26,3	11,0	12,3
2008	7,0	3,8	32,0	23,2	9,0	11,4
2009	8,0	3,5	32,0	22,2	9,0	10,6
2010	12,4	7,3	27,3	21,7	9,2	10,4
2011	10,5	8,7	25,0	20,5	10,0	11,3

Kaynak: Nazilli Sağ Sulama Birliği ve Sol Sulama Birliği verilerinden derlenmiştir.

Etrafi dağlık alanlarla çevrili depresyon sahasındaki verimli ova, bu sahaya can veren Büyük Menderes nehri ve Akçay’ın kollarıyla tarımsal üretime katkısı, ovanın şiddetli kuraklığında yetişemeyen ürünlerin dağlık kesimde yayılış göstermesini sağlayarak, tarımsal çeşitliliği arttırmıştır. Derelerin ıslah edilmesi, tarımda makineleşme ve tarımsal ürünlerin işlendiği sanayi kuruluşlarının varlığı da sahada tarımsal faaliyetlerin önemini arttıran beşeri müdahalelere örnek olarak gösterilebilir. Tablo 111’de görüleceği üzere 30.718 ha tarım arazisinin 21,422 ha

* Nazilli Sol Sulama Birliği verilerinden derlenmiştir.

** Nazilli Sağ Sulama Birliği verilerinden derlenmiştir.

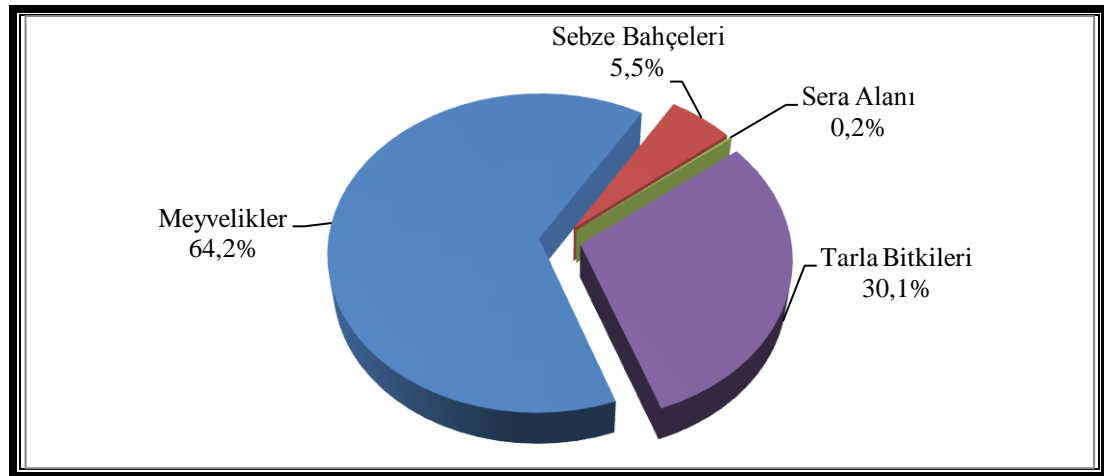
gibi büyük bir bölümü bahçe bitkileri olarak adlandırılan meyve ve sebze yetiştiriciliğine ayrılmıştır.

Sahadaki arazilerin 9.232 ha'lık kısmında tahıl, yem ve endüstri bitkileri yetiştiriciliğine dayanan tarla ziraatı yapılmaktadır. Akdeniz bölgesinde geniş alanlarda yapılan ve iyi gelir getiren örtü altı (sera) yetiştiriciliği ise, önemli bir yer tutmamakla beraber özellikle sahadaki jeotermal suların bu faaliyette kullanılabilir olması ile büyük bir potansiyel arz etmektedir. Araştırma sahasında örtü altı yetiştiriciliği 64 ha gibi küçük bir alanda yapılmaktadır (Tablo 111.).

Tablo 111. Araştırma Sahasında Tarım Alanlarının Ürünlere Göre Dağılımı, 2011

Ürün Cinsi	Alan(ha)	%'si
Meyvelikler	19.728	64,2
Sebze Alanı	1.694	5,5
Sera Alanı	64	0,2
Tarla Bitkileri Alanı*	9.232	30,1
Toplam	30.718	100

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011.

Şekil 38. Araştırma Sahasında Tarım Alanlarının Ürünlere Göre Dağılımı, 2011.

Bitkisel üretimde bir yandan sebze ve meyve üretimi yapılırken diğer taraftan mısır, buğday gibi tarla ürünleri de yetiştirilmektedir. Bu nedenle bitkisel üretim tarla tarımı ve bahçe tarımı şeklinde sınıflandırılabilir^{39,40}. Araştırma sahasındaki bitkisel

* Burada verilen değer birinci ürün ekiliş alanıdır. İlk ürünün hasadından sonra bazı arazilerde ikinci ürün ekilmektedir. Ayrıca araştırma sahasında bazı arazilerde ara ziraatı da yapılmaktadır. Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden aldığımız verilere göre kayıt altına alınabilen bu gibi alanlar 918 hektardır. Bu nedenle ziraat yapılan alan ikinci ürün ekim alanlarıyla (30.718 ha + 918 ha = 31.636 ha) 31.636 ha şeklinde de düşünülebilir.

³⁹Hasan Sepetoğlu, **Tarla Bitkileri I (Tarla Tarımı, Tahullar, Yemelik Tane Baklagiller)** (İzmir : Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No: 569, Ege Üniversitesi Basımevi, 2009), s. 1

üretim, bahçe bitkileri yetiştiriciliği, tarla bitkileri yetiştiriciliği ve bu üretimin ikisinin de uygulanabildiği organik tarım başlıkları adı altında incelenecektir. Ürünlerin yerleşmelere göre dağılışı kısmında, güncel ve en güvenilir kaynaklar olması sebebi ile Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından ve Nazilli Ziraat Borsası verilerinden faydalanılmıştır. Ancak bu kayıtlar verinin alındığı dönemi kapsadığı için, veriler bütün yıl boyunca üretilen miktardan ve toplam alanlardan daha az değerdedir. Bu nedenle toplam alanı veren tablolar ile dağılış tabloları arasında farklılıklar olabilmektedir. İlçe genelinde, 2011 ÇKS kayıtlarında 74 farklı ürünün yetiştiriciliğinin yapıldığı görülmüştür.

3.1.4.1. Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği

Meyve, asma, sebze ve süs bitkilerine genel olarak bahçe bitkileri denmekte ve bu bitkilerin yetiştirilmesine bağ ve bahçe ziraatı ya da bahçe bitkileri ziraatı adı verilmektedir⁴¹. Bunlardan sebze yetiştiriciliği ekstansif metotlarla yapıldığı takdirde, tarla tarımı olarak da ele alınabilmektedir ya da çilek ve patates gibi meyve ve sebzeler hem tarla hem bahçe ürünü olarak gösterilebilmektedir⁴².

Ülkemizde iklim koşullarının meyve ve sebze yetiştirmeye olanak sağladığı Vakfıkebir ilçesinde olduğu gibi⁴³ Nazilli ilçesinde de tarım alanlarının büyük çoğunluğunda bahçe bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu genel duruma araştırma sahası ve yakın çevresinde de rastlanmakta, hatta sahada tarımın temelini bahçe bitkileri ziraatı oluşturmaktadır denilebilir. Çünkü tarım yapılan arazilerin 21.422 ha'lık kısmında sebze- meyve üretimi yapılmaktadır. Bu alan toplam kültür arazilerinin %69,7'sini oluşturmaktadır (Tablo 111.). Bahçe bitkilerinin tarım alanları içindeki oranının Koyulhisar'da %6,6⁴⁴, Eskipazar'da %7⁴⁵ ve Erzin'de %60,4⁴⁶ olduğu düşünülürse, sahada bu faaliyetin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır. 2011 yılı TÜİK bitkisel üretim istatistikleri geçici sonuçlarından

⁴⁰ Büyük Menderes bölgesinin genelinde yapılan tarımsal faaliyetler araştırma sahası ile benzerlik göstermektedir. Bir kısmı değişen, önemi azalan ya da artan bu faaliyetler için Göney, S., 1975, *Age.*, s. 394-569'a bakılabilir.

⁴¹ Fevzi Mustafa Ecevit, *Bahçe Bitkileri* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yay. No: 20, Ziraat Fakültesi Yay. No: 1, 1986), s. 1; Lütfi Ülkümen, *Bağ-Bahçe Ziraatı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 275, Ziraat Fakültesi Yay. No: 128, Ders Kitapları Serisi No: 22, 1973), s. 1

⁴² Ecevit, F.M., 1986, *Age.*, s. 1

⁴³ Zaman, M., 2004, *Age.*, s. 299

⁴⁴ Karadeniz, V., 2011, *Age.*, s. 231

⁴⁵ Ünal Özdemir, *Sosyal ve Ekonomik Yönden Az Gelişmiş Bir İlçe Eskipazar* (Erzurum: Aktif Yayınları, 2006), s. 173

⁴⁶ İ. Fevzi Şahin, *Erzin İlçesi'nin Coğrafyası* (Erzurum: Aktif Yayınları, 2006), s. 231

yapılan hesaplama göre, Türkiye genelinde sebze ve meyve bahçelerinin tarım alanları içindeki oranı %15, Aydın ilinde ise bu oran %63,3'tür*. Türkiye'de meyve bahçelerinin tarım alanları içindeki oranlarına bakıldığında, Aydın ili ve ondan daha yüksek oranda bahçe bitkileri ziraatının yapıldığı Nazilli'nin (%69,7) önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bahçe bitkileri yetiştiriciliği, yapıldığı alan, üretim miktarları, bu üretim şekliyle uğraşan nüfus ve bölge ekonomisine katkısı bakımından araştırma sahasındaki en önemli tarımsal etkinliktir. (Foto 69.)

Foto 69. Nazilli İle Özdeşleşen ve Simgesi Haline Gelen İncir, Zeytin ve Kestane Ağaçları

Tablo 112. Araştırma Sahasında Meyve Üretim Miktarları (2011)

Meyve Cinsi	Üretim (ton)	Meyve Cinsi	Üretim (ton)	Meyve Cinsi	Üretim (ton)	Meyve Cinsi	Üretim (ton)
Ayva	175	Erik	482	Portakal	12.339	Antepfıstığı	75
Armut	693	İncir (kuru)	11.345	Mandalin	334	Nar	1.430
Üzüm	1.275	Kayısı	133	Şeftali	186	Badem	47
Ceviz	860	Kestane	8.295	Zeytin(Yağlık)	9.938	Çilek	165
Elma	2.108	Kiraz	1.222	Zeytin(Sofralık)	2663	TOPLAM	53.766

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011'den.

Bahçe bitkileri yetiştiriciliği kapsamında sahada yoğun bir şekilde meyvecilik faaliyeti sürdürülmektedir. İlçe arazilerinin 19.728 ha'ı meyvecilik için ayrılmıştır.

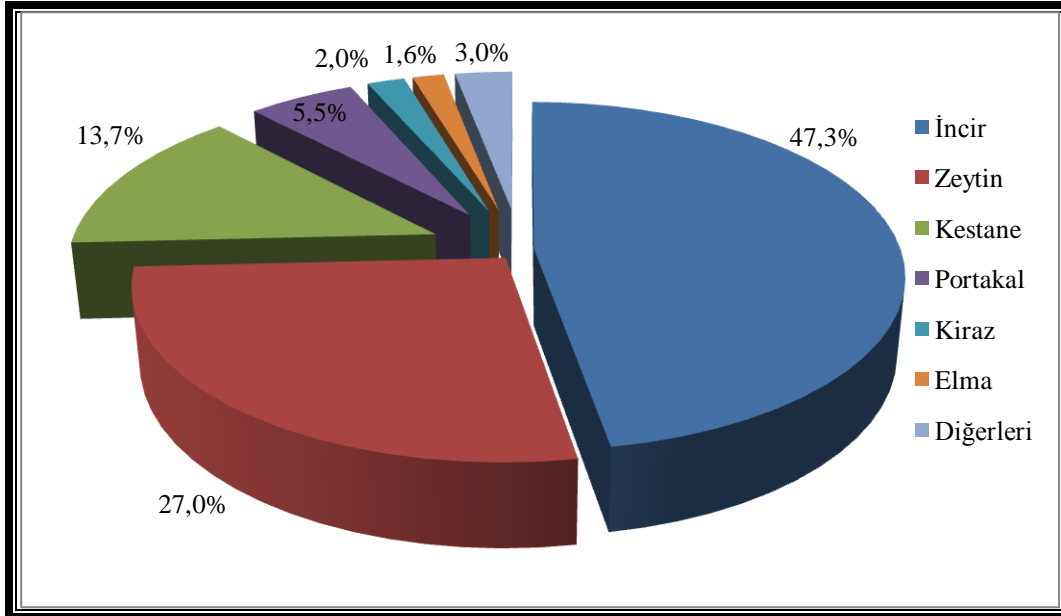
* 28,02,2013 tarihli TÜİK bitkisel üretim istatistikleri geçici sonuçlarına göre Türkiye'deki tarım alanlarının toplamı 236.300.634 da, sebze ve meyve bahçelerinin toplamı 37.673.525 da, Aydın ilinde tarım alanları toplamı 3.533.119 da, meyve ve sebze alanları 2.237.011 dekadır.

Bu da tarım alanlarının %64,2'sine ilçe toplam alanının ise %29'una tekabül etmektedir (Tablo 113.). Araştırma sahasında meyve bahçeleri içinde en büyük pay incir, zeytin ve kestane aittir.

Tablo 113. Araştırma Sahasında Türlerine Göre Meyveler (2011)

Ürün Cinsi	Alanı(Ha)	%'si
İncir	9322	47,3
Zeytin	5317	27,0
Kestane	2697	13,7
Portakal	1093	5,5
Kiraz	386	2,0
Elma	324	1,6
Diğerleri	589	3,0
Toplam	19728	100

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011'den derlenmiştir.

Şekil 39. Araştırma Sahasında Yetiştirilen Meyvelerin Dağılışı (2011)

Nazilli ilçesinde yetiştirildiği alanın genişliği, ülkenin en önemli üretim bölgesi olması, üretimini yapan çiftçi, ticareti ile uğraşan nüfus ve incir işletmelerindeki istihdam açısından tarımsal üretimin en önemli temsilcisi incirdir. Geçmişte de bu meyve sayesinde ün salmış olan Nazilli'de yetişen incirlerin güzelliğine Evliya Çelebi seyahatnamesinde değinmiş ve 23 çeşit incirinin olduğundan bahsetmiştir⁴⁷. Nazilli ve yakın çevresine geçmişte *incir pazarı*⁴⁸ adı verilmesi ve ticaretinin bu bölgede yapılması, bu ürünün bol bulunması ve yüksek kalitesinden ileri gelmektedir.

⁴⁷ Evliya Çelebi, 2011, *Age.*, s. 206

⁴⁸ Texier, C., 2002, *Age.*, s. 110

Meyvesi hem taze olarak tüketilebilen hem de kurutulup uzun süre muhafaza edilebilen incirin, iç ve dış pazarlarda önemli bir ticari potansiyeli bulunmaktadır. Ayrıca yem bitkileri kadar randımanlı olmasa da ucuz olduğu yıllarda *hurda incir* olarak adlandırılan kalitesiz meyvelerinden hayvan yemi olarak yararlanabilmek için araştırmalar da yapılmıştır⁴⁹. Hurda incirlerden etil alkol ve pekmez yapımında da faydalanılmaktadır⁵⁰. Geçmişte Avrupada kahvesi yapılarak da tüketilmiştir⁵¹.

Türkiye'de incir, karasallılığın fazla olduğu yüksek merkezler dışında hemen tüm kıyılarımızda görülmektedir. İncir yetiştirilen sahalardan Aydın ili ve bu il içerisinde Nazilli önemli üretim yapılan sahalardandır⁵². Türkiye'nin birçok yerinde yetiştirilmesine rağmen, Nazilli ilçesi ve yakın çevresindeki kadar lezzetli ve ticari olarak kıymetli olan meyvelerin üretimi gerçekleştirilememektedir. Bitkinin coğrafi istekleri yörenin iklim ve toprak özellikleri ile tam bir uyum içerisinde. Bu nedenle araştırma sahasında yetişen incir türlerinin ziraatı, Türkiye dışı dahil birçok yerde yapılmaya çalışılsa da bu yöredeki kadar başarılı olamamıştır⁵³.

İncir bitkisi, ılıman denizel ve bozulmuş subtropikal iklim bölgelerinde yetişebilen bir bitki türüdür⁵⁴. Yıllık ortalama sıcaklığı 16-19 °C olan, kışları çok sert geçmeyen iklim bölgelerinde yetiştirilebilmektedir. İncir tarımının verimli olarak yapılabilmesi için yılda yaklaşık 600-700 mm yağışa ihtiyaç duyulmaktadır⁵⁵. Yağışın meyvelerin hasat mevsimi olan yaz aylarında çok az düşmesi gerekmekte, hatta Ege Bölgesi'nde olduğu gibi ilkbahardan ekim-kasım aylarına kadar yağış düşmez ise incirin kalitesi yüksek olmaktadır⁵⁶. Yıllık ortalama sıcaklığı 17 °C civarında olan Nazilli, sıcaklık şartları bakımından bu bitkinin yetişmesi için uygun ortama sahiptir. Yıllık yağış miktarının 550 mm'nin altına düştüğü yerlerde incir

⁴⁹ Şükrü Bulgurlu ve Fevzi Sevgican, **Hurda İncirin Koyun Besisinde Kullanılma ve İmkânları Üzerinde Araştırmalar** (İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 70, 1963); Ayrıca Bkz. Göney, S., 1975, **Age.**, s. 527

⁵⁰ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 527; İncirin kullanıldığı diğer bazı alanlar için Bkz. Barış Kıyak, **Güney Ege Bölgesinde Meyve Üretimi, İlçelerin Performansları ve Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar**, GEKA, s. 11,

http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar/G%C3%BCney_Ege_Bolgesinde_Meyve_Uretimi.pdf Erişim tarihi: 12,12,2011)

⁵¹ Cihan Özgün ve Fatma Bulut, "Vital Cünet'in Eserinde Bozdoğan", Ed. Sabri Sürgevil, **Bozdoğan I**, (İzmir: 2010), s. 364

⁵² Arıkan, Z., 1993, **Age.**, s. 26

⁵³ Nihat İyriboz, **İncir Hastalıkları** (İzmir: TC Ziraat Vekaleti Neşriyatı Umumi Sayı: 489 Mahsul Hastalıkları Sayı: 4, 1940), s. 5

⁵⁴ Hayati Doğanay, **Ekonomik Coğrafya 3 - Ziraat Coğrafyası** (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2007), s. 276

⁵⁵ Nurten Günel, "Türkiye'de İncir Kültürü", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 34 (1999), s. 213

⁵⁶ Günel, N., 1999, **Age.**, s. 215; Dural, A., 1950, **Age.**, s. 19

tarımının yapılabilmesi için sulama ihtiyacı duyulmaktadır⁵⁷. Araştırma sahasının alçak kesimi olan depresyon sahasında 60 m yükseklikte yapılan rasatlara göre, Nazilli ilçesi yaklaşık 569 mm yağış almaktadır. Araştırma sahasının en az yağış düşen bu kesiminde, incir yetiştiriciliği dağlık sahaya göre az miktarda yapılmaktadır. Esas yetiştirilme alanı olan dağlık kütlede yükseltinin ve buna bağlı olarak yağışların da artmasıyla incirin yetişme ortamı daha optimum düzeye gelmektedir. Yağış rejimi de incir ziraatına etki eden önemli bir etmendir. Çünkü incir olgunluk döneminde yağışları sevmemektedir. İnciler olgunlaştıktan sonra düşen yağışlar, kurtlanmalara, çürümelere neden olmakta ve zarar bazen %70'lere kadar varmaktadır⁵⁸.

Sisli ve nemli vadiler, incir meyvelerinin kalitesini düşürmesi nedeniyle, üretim için tercih edilmeyen sahalardır⁵⁹. Sisli günler ortalaması toplamı 2,6 gün olan Nazilli'de sis oluşumunun, incirler üzerinde çok olumsuz bir etkisinin olduğunu söylemek güçtür. Bölgede batı sektörlü *Deniz Yeli* olarak adlandırılan rüzgârlar da taşıdıkları nem dolayısıyla incirlerin yarılmasına sebep olmaktadır⁶⁰. Ancak bölgede ritmik olarak gün içinde yön değiştiren deniz ve kara meltemlerinden; deniz meltemleri eserken sıcaklığı düşürüp nemi arttırırken, kara meltemleri sıcaklığı arttırıp nemi tekrar düşürerek, hava şartlarının olumsuz etkisini tolere etmektedir⁶¹. Ayrıca poyrazlar da meyvelerin olgunlaşmasına katkıda bulunmakta, bu yüzden Menderes havzalarında *Gümüş Kanat* adıyla anılmaktadır⁶².

İncir toprak istekleri bakımından çok seçici değildir. Ancak kumlu- killi ve belirli bir miktar kireç içeren topraklarda daha iyi yetişmektedir⁶³. İncir tarımının yapıldığı sahalardaki topraklar, çoğunlukla kolüyal depolar, kireçsiz kahverengi topraklar ve bu topraklardan daha az sahada kireçsiz kahverengi orman toprakları sınıfına girmektedir (Harita 25.). Araştırma gezilerimiz sırasında, kireç yönünden fakir incir bahçelerinde kireç takviyesinin yapıldığı görülmüştür.

⁵⁷ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **İncir Yetiştiriciliği**, (Ed. Akçay, M.) (Ankara: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çiftçi Eğitimi Serisi: 36, 2010), s. 9

⁵⁸ İyriboz, N., 1940, **Age.**, s. 75

⁵⁹ Dural, A., 1950, **Age.**, s. 17

⁶⁰ Dural, A., 1950, **Age.**, s. 18 ; Aynı eserde kuzey sektörlü rüzgarlarında tesiriyle meydana gelen soğuların, geçmişte Büyük Menderes ve Küçük Menderes vadilerinde büyük zararlara yol açtığından söz edilmektedir Bkz. Dural, A., 1950, **Age.**, s. 17

⁶¹ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 530-531

⁶² Dural, A., 1950, **Age.**, s. 18; Göney, S., 1975, **Age.**, s. 531

⁶³ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2010, **Age.**, s. 9

Nazilli sınırları içerisinde 2011 ÇKS kayıtlarına göre, 3015 çiftçi 12.660 farklı parselde incir yetiştiriciliği yapmaktadır. Aynı yıl yaklaşık 62.224 da incir bahçesi İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından kayıt altına alınmıştır. Sahadaki toplam kuru incir üretimi 11.345 tondur (Tablo 112.). Işıklar, Kızıldere, Aşağıörencik, Bağcılı, Karahallı, Hisarcık, Samailli, Derebaşı, Eycelli, Aksu, Bekirler, Çaylı, Sinekçiler, Ovacık ve Haydarlı köylerinin her birinde 2000 da'ın üzerinde incir bahçesi bulunmaktadır. Esas itibari ile Nazilli'nin tüm köylerinde ve kentsel alanda incir yetiştiriciliği yapılırsa da ticari manada üretim 56 kırsal yerleşmede, İsabeyli kasabası ve Nazilli kenti çevresindeki alanlarda yoğunluk göstermektedir.

Diğer birçok üründe olduğu gibi, turunçgil yetiştiriciliğinin yaygın olduğu Hamzallı, Bereketli ve Sevindikli'de üretim genel olarak evsel tüketimi karşılamak için yapılmaktadır. Pirlibey, Kırçaklı, Dallica, Toygar, Dualar ve Yazırlı gibi ovalık sahada geniş arazileri bulunan köylerde genel olarak tarla ziraatı ile meşgul olunmaktadır. Daha önce pamuk gibi ürünlerle monokültür ya da polikültür şeklinde yapılan yetiştiriciliğin incire zarar vermesinden ötürü bu meyvenin yetiştiriciliği sınırlı kalmıştır⁶⁴. Taban arazilerde ve sulanan arazilerde bitkilere verilen su incirlere zarar vermekte, hurda incir miktarı artmaktadır; bu nedenle taban arazilerden yükseklerle doğru çıkıldıkça hurda incir miktarı azalmakta, incirlerin kalitesi ve yetiştirildiği alan artmaktadır⁶⁵. Ovadaki bu ikinci grup köylerde pamuğun lehine olan gelişim zamanla yem bitkilerinin lehine olmuştur.

İncir ağaçları ova tabanında 60 m yükseltiden 500 m'ye kadar zeytin bahçeleri ile sıklıkla iç içe geçmiştir. Bu yükseltiden sonra 800 m'ye kadar zeytin bahçeleri azalmakta ve bu yükseltiden sonra incir, saf ya da kestaneler ve diğer meyveler ile iç içe bulunmaktadır. Tablo 114'de verilen önemli üretici konumundaki dağlık saha köylerinde bulunan incir bahçelerinde, monokültür şeklinde tarım yapıldığı da görülür.

⁶⁴ Işık, Ş., 1995, **Age.**, s. 166; Yalçın Karabulut, "Büyük Menderes Vadisinde Pamuk Tarımı ve Türkiye Pamuk Ekonomisindeki Yeri", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi** Sayı: 03-04 (1971), s. 347

⁶⁵ Gönül Aksoy ve Mehmet Candemir, **Ege Bölgesinde İncirin Üretim Girdileri ve Maliyetleri** (Menemen: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Menemen Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Genel Yayın No: 133, Rapor Seri No: 85, 1986), s. 23

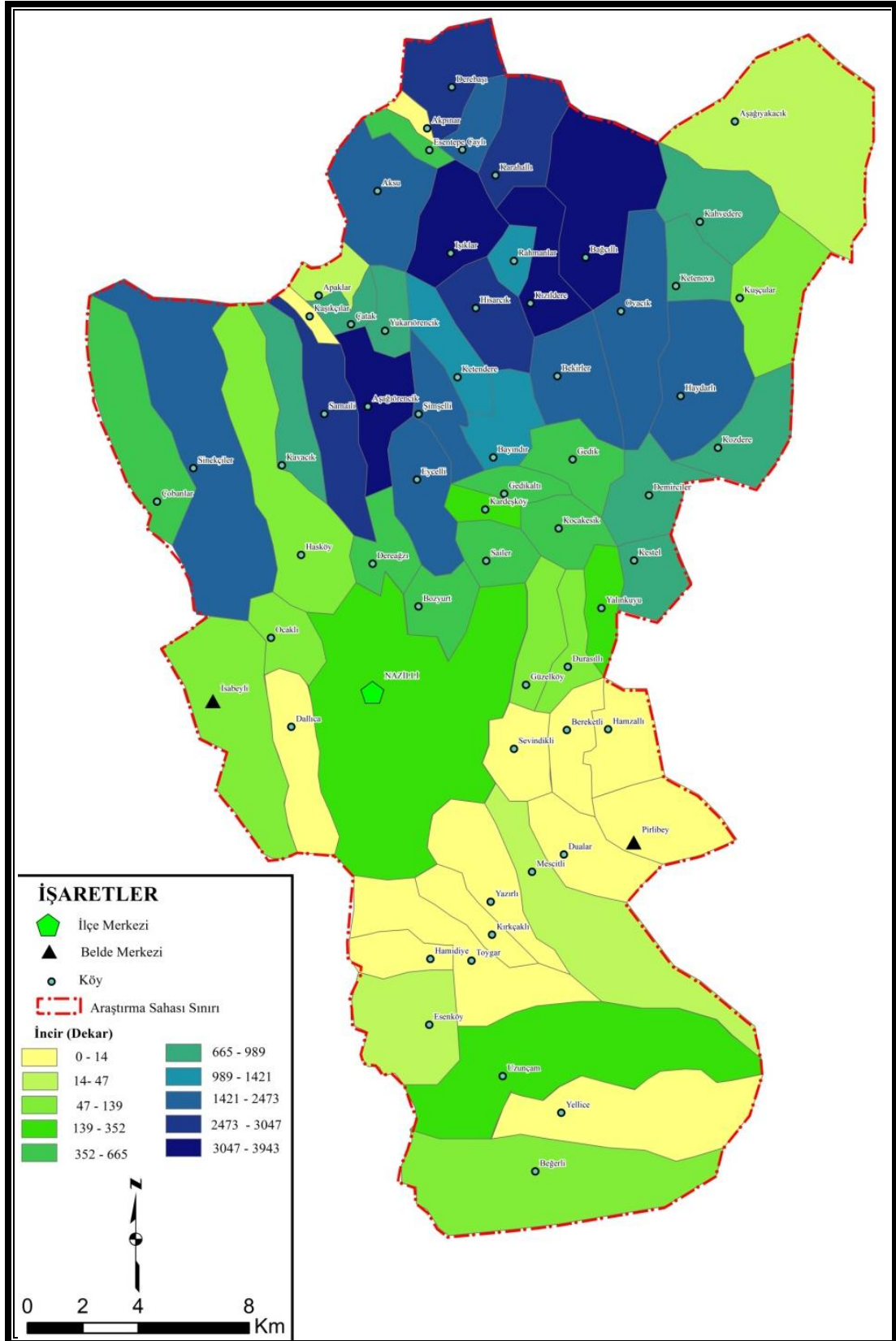
Tablo 114. Araştırma Sahasında İncir Bahçelerinin Dağılışı (2011)

Dikildiği Yer	Dikili Alan(da)	Dikildiği Yer	Dikili Alan(da)	Dikildiği Yer	Dikili Alan(da)	Dikildiği Yer	Dikili Alan(da)
Işıklar	3.944	Şimşelli	2.029	Gedik	596	Kuşçular	89
Kızıldere	3.696	Bayındır	1.422	Bozyurt	545	Esenköy	48
A.örencik	3.686	Rahmanlar	1.283	Kocakesik	507	Mescitli	41
Bağcılı	3.628	Ketendere	1.192	Dereağzı	470	A.yakacık	29
Karahallı	3.047	Çatak	990	Sailer	453	Apaklar	29
Hisarcık	2.926	Demirciler	884	Gedikaltı	432	Pirlibey	15
Samaili	2.882	Y.örencik	881	Yalınkuyu	302	Kırcaklı	14
Derebaşı	2.659	Kozdere	877	Uzunçam	278	Akpınar	13
Eyçelli	2.474	Kavacık	855	Kardeşköy	216	Dalıca	11
Aksu	2.428	Kahvederesi	820	Merkez	353	Toygar	7
Bekirler	2.376	Ketenova	795	Durasıllı	139	Yellice	6
Çaylı	2.224	Hasköy	791	Güzelköy	136	Dualar	4
Sinekçiler	2.213	Kestel	716	Ocaklı	105	Yazırlı	2
Ovacık	2.106	Esentepe	666	İsabeyli	102		
Haydarlı	2.061	Çobanlar	636	Beğerli	100		

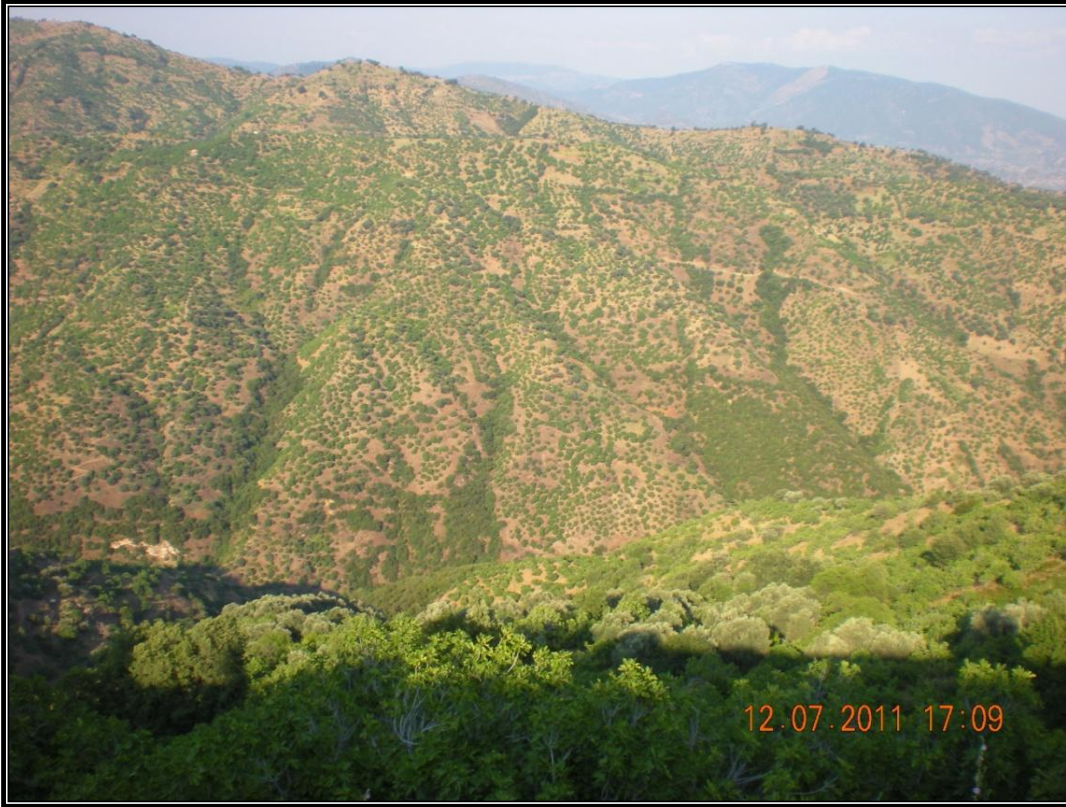
Kaynak: İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından derlenmiştir.

Nazilli ilçesindeki incirlerin büyük bölümü sarı lop cinsidir. Bölgede yetiştirilen türlerin seçiminde Türkiye ve dünya pazarlarının etkisi son yıllarda görülmeye başlamıştır. Özellikle yaş incirde dünya piyasalarında daha etkili olabilmek için Yalınkuyu, Toygar, Güzelköy ve İsabeyli’de “Bursa Siyahı- Bursa Siyah İnciri” türü incir yetiştirilmeye başlanmıştır. Tarım İlçe Müdürlüğü’nden aldığımız bilgiye göre, bu türün bölgede yaygınlaşmasının en önemli sebebi sarı lop ve diğer yerli incirler kadar lezzetli olmasa da bu ırklardan daha önce olgunlaşmasıdır. Böylece bu tür incirlerin dünyadaki diğer üretici ülkelerden 10 ilâ 20 gün daha erken olgunlaşmasıyla dünya yaş incir piyasasında Türkiye’nin ve Nazilli’nin önemini arttırdığı belirtilmektedir. Ekolojik tarım ürünlerine olan talebin artmasıyla da Kavacık, Samaili, Sinekçiler, Kızıldere, Bağcılı, Ovacık, Kozdere ve Bekirler köylerinde organik incir üretim çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.

İncir ağaçları üretim dönemi içerisinde, ocak ve nisan ayları arasında budanmaktadır. Güneş yanıklarının aşırı zarar verdiği incir ağaçlarının gövdeleri yazları güneşlenme etkisine karşı kireçlenmektedir. Sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde tarlalar sürülmektedir. Sulamaya ihtiyaç duyulan alanlarda sulama yapılmaktadır. Nazilli’de incir yetiştiriciliği genellikle eğimli sahalarda sürdürüldüğü için, erozyona bağlı olarak toprak kayıpları çok olmaktadır. Bu nedenle gerekli alanlarda teraslamalar yapılmaktadır. (Foto 70.)

Harita 25. Araştırma Sahasında İncir Bahçelerinin Dağılışı (2011)

Foto 70. Eğimli Arazilerde Yer Alan İncir Bahçelerinden Bir Görünüş.

İncir ağaçları erkek ve dişi ağaçlar olarak ikiye ayrılırlar; yaş ve kuru şekilde tüketilen ve iktisadi önemi olan incirler, dişi incir ağaçlarıdır. Ege Bölgesinde en çok yetiştirilen kültür ırklarından olan sarı lop gibi cinsler, kendi kendilerini dölleyemedikleri için döllemeyi sağlayan erkek incirler ağaçlara asılmaktadır. Bu incirlere *ilek* incir bu faaliyete *ilekleme* denmektedir⁶⁶. Belirtilen faaliyetteki esas amaç, erkek ağaçların meyvelerinde yaşayan ilek sineklerinin veya arılarının (*Blastophaga Grossorum Grav.*) çiçek tozlarını dişi ağaçlardaki meyvelere taşıyarak tozlaşmayı sağlamasıdır⁶⁷. Söz konusu sineklerin çiçek tozlarını taşıyıp tozlaşmayı sağlayamadığı meyveler, ağaçta olgunlaşıp istenilen hale gelemeden dökülmektedir⁶⁸. İncir ağaçlarından bir sezonda yel lop, iyi lop ve sarı lop adında üç meyve alınmaktadır. Bu işlem daha ziyade kurutmalık olarak üretilen ikinci dönem meyveleri olan iyi loplar için uygulanmaktadır⁶⁹.

İlekleme mevsiminde, son yıllarda temini zor olan ilekler daha ziyade Bozdoğan ve Kuyucak'tan sağlanmaktadır. İlekleme işleminin yapıldığı bahçelerde

⁶⁶ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2010, **Age.**, s. 15-16 ; Hüseyin Öncel, **İncir Yetiştiriciliğinde İlek ve İlekleme** (İstanbul: Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları A- 133, 1969), s. 24-33

⁶⁷ Öncel, H., 1969, **Age.**, s. 11, 24-25; Günel, N., 1999, **Age.**, s. 216-217

⁶⁸ Dural, A., 1950, **Age.**, s. 45

⁶⁹ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2010, **Age.**, s. 15

tozlaşma olayı tamamlandıktan sonra, hastalıklara neden olmaması için ilekler toplanmaktadır. Haziran ayı içinde döllenen meyveler olgunlaşmaya diğerleri ise dökülmeye devam etmektedir. Bu süre zarfında yaş olarak satılmak istenenler toplanarak pazarlanmaktadır. Kurutmaya ayrılanların ise ağaçta kurumaya başlaması, *buruk* denilen hale gelerek dökülmesi beklenmekte, dökülmeyenler ise belirli bir süre sonra ya el ile toplanmakta ya da sıyrılarak düşürülmektedir⁷⁰.(Foto 71)

Foto 71. Genellikle Naylon Fileler İçinde Asılan İnkelerin Yakından Görünüşü.

Toplanan incirler, çiftçiler tarafından ya evlerinde geçici meskenlerde ya da son zamanlarda kullanımı artan naylon seralarda hazırlanan sergilerde kurutulmaktadır. İşlem sırasında incirlerin toprakla temasını kesen ve bu sayede bozulmalara, ekşimelere, aflatoksin oluşumunu engellemeye yarayan *kerevetler* kullanılmaktadır. İncirin pazarlanmasında önemli bir sorun, incirde aflatoksin oluşumudur. Aflatoksin incirler üzerinde küf mantarları tarafından oluşturulan insan sağlığına zararlı zehirli maddelerdir. Karaciğere zarar vermesi, kanser, sakat doğum ve kanamalara neden olması sebebiyle hem iç tüketimde hem de dış pazarlarda sorun oluşturmaktadır⁷¹. Bu nedenle kurutma aşamasında toprak ve bitki sapsarı üzerine

⁷⁰ Dural, A., 1950, *Age.*, s. 50-53

⁷¹ Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, 2010, *Age.*, s. 21-22

serilen incirlerin küflenme ihtimaline karşı incirler, mutlaka kerevetler üzerine serilmeli ve böylece ürünün toprakla teması kesilmelidir⁷² (Foto 72.).

Foto 72. İncirlerin Kurutulmasından Görüntüler A. Ahşap Kerevetler, B. Plastik Kerevetler, C. Serada Kurutma, D. Geleneksel Kurutma.

Aflatoksin oluşumunu engelleyen, kurutma ızgaraları olarak adlandırılan kerevetler, plastik ya da galvanize tellerden yapılmış ızgaralardır⁷³. Çiftçiler, incirlerin bir kısmının altına güzel kokması ve aroma kazanması amacıyla defne yaprağı, kekik gibi güzel kokulu bitkiler serdiklerini belirtmişlerdir. Bu sergiler ya da kerevetler üzerinde gerçekleştirilen kurutma işlemi sonunda ülkemiz genelinde olduğu gibi 4 kg yaş incirden 1 kg kuru incir elde edilmektedir⁷⁴.

Kurutulan incirler çengelci adı verilen araçlara, tüccarlara ya da incir işletmelerine satıldığı gibi, doğrudan pazarlarda üretici tarafından da pazarlanmaktadır. Kurutulan incirin bir bölümü de gelecek yıla kadar tüketilebilme ömrünü uzatan *bandırma* işlemine tabi tutulmaktadır. Geleneksel üretim biçimlerinden biri olan bu yöntemde, meyvenin tüketim ömrü doğal yollarla uzatılmaktadır. Bunun için kazanlarda tuzlu sular kaynatılmakta, kasa ya da

⁷² <http://www.erbeyliincir.gov.tr/index.php/katalog.html> (05,03,2013)

⁷³ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2010, *Age.*, s. 20

⁷⁴ Aksoy, G., Candemir, M., 1986, *Age.*, s. 25

sepetlerin içine konulmuş incirler, bu kaynamış tuzlu suda 5 ilâ 6 dk kadar bekletilmektedir. Bu sayede içlerinde ki kurt vb. parazitler ölmekte ve kuruduktan sonra da kabuğu yumuşak kalmaktadır⁷⁵. Bandırma işlemi sırasında incire hoş koku vermesi için suyun içine kekik ve defneyaprağı gibi kokulu bitkilerin atıldığı çiftçiler tarafından belirtilmiştir (Foto 73.).

Foto 73. İncirler Bandırma İşleminden Sonra Kuru İncir olarak Uzun Süre Saklanabilmektedir.(Bayındır Köyü'nden bir görünüş).

İncir, ova ve dağda iki farklı karakterde meyve vermektedir. Ova incirinin daha sıcak geçen iklim şartları nedeniyle kabuğu daha kalın geliştirmekte, dağ inciri ise ovaya nazaran daha serin olan hava koşullarında yetiştiğinden daha ince kabuklu meyveler vermektedir⁷⁶. İncir yatıştıran ailelerden alınan bilgiye göre ince kabuklu olan dağ inciri daha lezzetli olmakta ve incir daha kolay alıcı bulabilmektedir.

İklim, incirin yukarıda bahsedilen özellikleri üzerinde etkili olduğu kadar, araştırma sahasındaki hasat dönemleri üzerinde de belirleyici role sahiptir. İncirin hasat dönemi ova ve dağ köylerinde yaklaşık bir ay farklılık göstermektedir. Nitekim hasat daha sıcak olan ovada temmuz ve ağustos aylarında; dağ köylerinde ise ağustos ve bazen de eylül aylarında olmaktadır.

⁷⁵ Dural, A., 1950, *Age.*, s. 13-14

⁷⁶ Günel, N., 1999, *Age.*, s. 214

Araştırma sahasında en önemli ekonomik etkinliklerden biri olan ve uzun yaşamın kaynaklarından gösterilen bahçe bitkilerinden biri de zeytindir. Türkiye'nin önemli üretici bölgelerinden olan Aydın ili içinde zeytinin en çok yetiştirildiği ilçelerden biri de Nazilli'dir. Yağ üretiminde kullanılan, sofralık (yemeklik) olarak işlenebilen zeytin, tarıma dayalı sanayinin ve ihracat sektörünün en önemli ürünlerinden biridir. Zeytin ve zeytin ürünleri Türkiye'de ortalama 200 milyon ABD doları civarında ihracata sahiptir ve yaklaşık 400 bin aile geçimini bu ürün ile ilgili faaliyetlerden sağlamaktadır⁷⁷. Meyve, Türkiye ekonomisinde yer alan en önemli on üründen birisidir. Gerçekten de Türkiye, dünyada zeytinyağı üreten ülkeler içinde Akdeniz havzasındaki AB ülkelerinden sonra önemli üretici ülkelerdendir⁷⁸. Türkiye'de TÜİK 2011 geçici sonuçlarına göre, 100.256.711'i yağlık, 55.171.481'i sofralık toplam 155.428.192 adet zeytin ağacı bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün 2010 istatistiklerine göre, Türkiye zeytin üretiminde İspanya, İtalya, Yunanistan ve Fas'ın ardından beşinci sıradadır⁷⁹.

Nazilli ilçesinde 19.728 ha'lık meyve bahçesinin 5.317⁸⁰ hektarlık kısmı zeytin ziraatına ayrılmıştır. Buna göre zeytinin, incirden sonra en çok ziraatı yapılan meyve olduğu görülmektedir. Araştırma sahasında 2011 yılında 9.938 ton yağlık ve 2663 ton da sofralık zeytin üretimi yapılmıştır (Tablo 112.). Meyvelerinin çeşitli alanlarda değerlendirilebilmesi sayesinde bu ürün ilk çağlardan beri bölge tarımsal üretiminin en önemli ürünlerinden biri olmuştur. Bir yağ bitkisi olması, evsel tüketimde kullanılabilmesi, pazar sıkıntısının olmaması, sofralık olarak işlenen meyvelerinin uzun süre dayanabilmesi vb. sebeplerle yetiştiriciliği hiçbir zaman önemini kaybetmemektedir. Bölgede meyvesinden ve yağından gıda olarak faydalandığı gibi kalitesiz yağlardan ve üretim artığı olan prinadan sabun, gübre ve yakacak olarak da yararlanılmaktadır. Yağ üretimi sırasında açığa çıkan kara su ve kötü koku, zeytinyağı üretilen diğer bölgelerde olduğu gibi, az da olsa çevreye zarar vermektedir. Sanayiye hammadde oluşturmasının yanında, köylüler tarafından

⁷⁷ Bekir Cengil, "İklim Değişiminin Büyük Menderes Havzasında Zeytin Yetiştirme Alanları Üzerine Etkisi", (İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009), s. 1 ; Erdoğan Oktay, "Türkiye'de Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sektörünün Ekonomik Yeri", **Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri**, İzmir (2003), s. 227

⁷⁸ Yaşar Tevfik Tüzün, "Zeytin Üretimindeki Periyodisitenin Zeytinyağı Ekonomisine Etkileri", **Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri** (İzmir: 2003), s. 33

⁷⁹ <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx> (18.01.2012)

⁸⁰ Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü, Brifing Raporu, 2011

işlenerek yerel pazarlarda satılabilen bir ticaret ürünü olması da önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Türkiye’de Aydın ili ve dolayısıyla Nazilli, ağaç varlığı, üretim ve zeytin yetiştiriciliği şekliyle önemli bir paya sahip olup, yoğun olarak geleneksel zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu tip yetiştiricilikte, kültürel işlemlerin az uygulanmasıyla zeytin üretimi iklim ilişkisi daha önemli hale gelmektedir⁸¹. Ülkemizde zeytin ağaçlarının dağılımını etkileyen iklimik etmenler, zeytinin yetiştiği optimum şartlardan ziyade dayanabildiği ekstrem hava durumlarıdır⁸². Bu nedenle Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde, uygun şartlar bulunduğu takdirde, yetiştiriciliği yaygın olarak yapılmaktadır. Akdeniz ikliminin karakteristik bir bitkisi olmasına rağmen, esas yayılış alanı olan Ege ve Akdeniz kıyılarının yanında Karadeniz Bölgesi Çoruh vadisi⁸³, Orta Sakarya vadisi, Marmara Bölgesi, Çukurova ve Osmaniye⁸⁴ üzerinden Gaziantep sınırlarıyla Güney Doğu Anadolu’ya sokulabilmektedir⁸⁵. Türkiye’de Zeytin üretimi Ege ve Marmara bölgelerinde yoğunlaşmış, üretiminin %80’inden fazlası bu bölgelerden karşılanmaktadır. Marmara Bölgesi sofralık, Ege ise daha çok yağlık zeytin üreticisi konumundadır⁸⁶.

Zeytin bitkisinin dağılımında temel etmen bölgenin sıcaklık şartlarıdır. Optimum sıcaklık şartları için çeşitli görüşler olsa da Türkiye genelindeki zeytinlerin yayılış alanları ile ilgili çalışmalar yapan EFE vd.’ne göre, Türkiye’de yıllık ortalama sıcaklığın 16,7 °C ve yakın olduğu yerler, optimum şartlarda zeytin yetişen alanlar olarak nitelendirilebilir⁸⁷. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi yetiştirilmesinde ya da delicelerin (yabani zeytin) dağılımında esas iklimik etmen, ekstrem sıcaklık

⁸¹ Cumhuriyet Aykurt Çolakoğlu, “Aydın İlinde Zeytin Üretimi ile İklim Verileri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi”, (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009), s. 38

⁸² Talip Yücel, “Türkiye’de Zeytinliklerin Dağılımı”, **AKTDYK Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları**, Cilt:2, Sayı: 2, (1990), s. 3

⁸³ Zeki Koday, “Çoruh Vadisi’nde Zeytin Alanları”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 34 (1999), s. 263-282

⁸⁴ Mehmet Tıraş, “Yarpuz Havzasında Zeytincilik”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 39, (2002), s. 45-53

⁸⁵ Zeytin yetiştirilen ve zeytin üretimi yapılan alanlar için ayrıca Bkz. Celâl Aybar, “Türkiye’de Zeytincilik”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı:5-6 (1944), s. 153-165

⁸⁶ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu, Meyvecilik Alt Komisyon Raporu (2001), s. 688

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3405/oik657.pdf (20,02,2013)

⁸⁷ Recep Efe, Abdullah Soykan, Süleyman Sönmez ve İsa Cürebal, “Türkiye’de İklim Parametrelerinin Zeytinin (*Olea europaea* L. subsp. *europaea*) Fenolojik ve Pomolojik Özelliklerine Etkisi”, **Ekoloji**, Sayı:70, doi:10.5053/ekoloji.2009.703 (2009), s. 19

şartlarıdır. Farklı bölgeler ve Türkiye geneli için yapılan çalışmalar zeytinin -7°C^{88} , -8°C ilâ -10°C^{89} hatta -19°C^{90} ye kadar dayanabildiğini göstermektedir. Nazilli meteoroloji istasyonunun 1970'ten günümüze kadar yaptığı ölçümler, gün içindeki en düşük sıcaklıkların $-8,5^{\circ}\text{C}$ 'in altına düşmediğini göstermektedir. Bu durumda düşük sıcaklık değerlerinin Nazilli'de bu ürünün yetiştirilmesinde ya da yabancılarının dağılışı üzerinde olumsuz bir etkisinin görülmediği söylenebilir. Kurakçıl şartlara dayanıklı olan zeytinin yağış isteği çok fazla değildir. 300 mm ilâ 1000 mm'ye kadar yağış alan yerlerde kolayca yetişebilmektedir. Ancak kârlı bir üretim 500 ilâ 700-800 mm arasında yağış alan sahalarda olmaktadır⁹¹. Çünkü aşırı yağışlı bölgelerde bitki kendisini ve meyvelerini geliştirmekte, bu durumda da meyvenin yağ oranı düşük olmaktadır⁹². Zeytinin iklimik isteklerini sıcak ve kurak iklim koşullarına dayanıklı, uzun süren sert kışlara dayanıksız, kışları yağışlı ılıman iklim şartlarıdır şeklinde özetlenebilir⁹³. Araştırma sahası yaklaşık $17,5^{\circ}\text{C}$ yıllık ortalama sıcaklığı, kârlı bir üretimin yapılabileceği miktar olan ova seviyesinde 569,4 mm ortalama yağış ile zeytin yetiştiriciliği için optimum şartlarda bir coğrafi ortama sahiptir.

Gelişmiş kökleri sayesinde kayalık arazilerde dahi yetişebilen zeytin bitkisi toprak isteği açısından seçici değildir⁹⁴. Bu sayede araştırma sahasında hemen her tür toprak üzerinde rahatlıkla yayılış gösterebilmiştir. İlçede toprak örtüsünün ince olduğu eğimli yamaç arazilerde dahi yaklaşık 800 m'ye kadar olan sahalarda yetiştirilebilir.

Bu doğal ortam isteklerinin yanında zeytin ziraatının verimli yapılabilmesi için zeytin bitkisinin fenolojik dönemlerinin de bilinmesi gerekmektedir. Bu süreç içerisinde bitki, kendini dinlenmeye çekebilmek ya da tomurcuk açabilmek için gerekli bazı iklimik dönemlere ihtiyaç duymaktadır. Zeytinin bu dönemler içerisinde belirli bir “*toplam sıcaklık isteği*” ve “*soğuklama ihtiyacı*”nı karşılaması gerekmektedir⁹⁵. Toplam sıcaklık isteği, günlük ortalama sıcaklıktan, 12°C eşik

⁸⁸ Ecmel Temuçin, “Türkiye'de Zeytin Yetişen Alanların Sıcaklık Değişkenine Göre İncelenmesi”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı:7 (1993), s. 119

⁸⁹ Ülkümen, L., 1973, **Age.**, s. 95; Artun Ünsal, **Ölmez Ağacın Peşinde Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı** (İstanbul: YKY, 2008), s. 80

⁹⁰ Yücel T., 1990, **Age.**, s. 4

⁹¹ İhsan Bulut, **Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)** (Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2006), s. 162; Ünsal, A., 2008, **Age.**, s. 80

⁹² Hayati Doğanay, **Ekonomik Coğrafya 3 - Ziraat Coğrafyası** (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2007), s. 233

⁹³ Doğanay, H., 2007, **Age.**, s. 234

⁹⁴ Doğanay, H., 2007, **Age.**, s. 234

⁹⁵ Temuçin, E., 1993, **Age.**, s. 119; Çolakoğlu, C.A., 2009, **Age.**, s. 19-20

sıcaklığın çıkarılması ile hesaplanan sıcaklıkların gün-derece olarak toplamıdır⁹⁶. Toplam sıcaklık isteği zeytin ağacının dinlenme periyodundan çıkması ve meyvenin hasat dönemine kadarki zaman dilimini kapsar. Aydın ili genelinde zeytin için bu dönem 15 Nisan- 30 Kasım olarak kabul edilmiştir. Nazilli ilçesinde zeytinin toplam sıcaklık isteği 2.425 gün-derecedir⁹⁷.

Tablo 115. Nazilli İlçesinde Zeytinin Toplam Sıcaklık İsteği (Gün-°C)

Yıllar	Nisan (15-30)	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Toplam
1991	77.8	182.7	440.8	492.8	470.2	316.2	175.5	24.4	2 180.4
1992	60.7	262.6	404.5	472.6	501.5	333.3	242.6	29.5	2 307.3
1993	84.0	226.6	419.8	506.6	488.8	328.3	228.9	40.5	2 323.5
1994	96.3	309.7	422.4	511.0	508.2	431.4	248.0	41.8	2 568.8
1995	70.0	287.2	459.3	507.7	457.5	339.4	135.9	29.2	2 286.2
1996	52.9	346.4	456.2	526.3	485.6	278.9	123.2	28.7	2 298.2
1997	43.3	316.9	430.7	510.7	437.9	297.8	174.2	26.4	2 237.9
1998	69.8	240.7	447.4	556.2	542.7	330.1	193.2	48.7	2 428.8
1999	101.6	339.9	453.5	527.2	526.6	354.0	237.8	53.8	2 594.4
2000	79.7	294.0	459.4	558.9	511.6	354.1	175.3	40.4	2 473.4
2001	84.7	288.1	450.0	574.0	542.0	356.5	216.4	49.5	2 561.2
2002	58.8	300.6	457.8	509.6	478.3	302.4	166.2	23.3	2 297.0
2003	52.0	343.2	476.4	550.3	547.3	353.1	222.2	41.7	2 586.2
2004	66.5	272.9	442.1	550.5	488.4	363.5	240.1	79.8	2 503.8
2005	87.1	289.8	408.7	528.8	517.9	352.5	138.1	12.9	2 335.8
2006	96.1	294.6	423.7	529.0	539.1	356.8	203.7	8.5	2 451.5
2007	63.2	326.2	468.9	580.1	565.2	371.5	222.3	39.4	2 636.8
2008	86.9	281.2	478.4	555.1	573.3	364.7	194.1	57.1	2 590.8
Yıllar Ortalaması									2 425.7

Kaynak: Çolakoğlu, C.A., 2009, s. 27'den aynen alınmıştır.

Zeytin ağaçları tomurcuklarını açabilmek için yılın belirli bir döneminde serin havaya ihtiyaç duymaktadır ve buna zeytinin *soğuklama ihtiyacı* denmektedir⁹⁸. Soğuklanma ihtiyacı, zeytin ağacının dinlenmek ve vejetasyona ara vermek için ihtiyaç duyduğu 7,2°C altında geçen sıcaklıkların saat cinsinden toplamıdır. Aydın ilini konu alan zeytin ziraatı çalışmalarına göre, Aydın ve yakın çevresinde zeytin için bu dönem 1 Aralık-14 Nisan tarihleri arasındadır ve Nazilli'de ise yıllık ortalama soğuklanma ihtiyacı 1111 saat civarındadır⁹⁹.

⁹⁶ Motisi, A., Fontana, G., Zerilli, V., Drago, A., Dimino, G. Ferrigno, G. Development of an Olive Phenological Model in Relation to Air Temperature. **ISHS Acta Horticulture, 803: VIII International Symposium on Modelling in Fruit Research and Orchard Management** (2008)'den ve Orlandi, F., Lanari, D., Romano, B., Fornaciari, M., New Model to Predict The Timing of Olive (olea europaea) Flowering: A Case Study in Central Italy. **New Zeland Journal Crop and Horticultural Science**, Volume:34,Page:93-99 (2005)'den ve Orlandi, F., Romano, B., Fornaciari, M., Effective Pollination Period Estimation in Olive (olea Europaea L.): A Polen Monitoring Application. **Scientia Horticultirae**, Volume :105,Issue :3 Page: 313-318 July (2005)'den aktaran Çolakoğlu, C.A., 2009, **Age.**, s. 24-25

⁹⁷ Çolakoğlu, C.A., 2009, **Age.**, s. 25-27

⁹⁸ Temuçin, E., 1993, **Age.**, s. 119

⁹⁹ Çolakoğlu, C.A., 2009, **Age.**, s. 25-30

Tablo 116. Nazilli İlçesinde Zeytinin Soğuklama İhtiyacı (Saat)

Yıllar	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan (1-14)	Toplam Soğuklama İhtiyacı
1997	247	391	223	300	11	1172
1998	236	252	258	163	9	918
1999	222	557	337	296	7	1419
2000	319	296	267	26	7	915
2001	317	496	217	104	21	1155
2002	403	115	484	209	29	1240
2003	253	370	329	142	16	1110
2004	252	297	280	180	39	1048
2005	241	436	320	156	6	1159
2006	375	295	191	96	14	971
2007	340	498	328	73	19	1258
2008	252	287	254	169		962
Yıllar Ortalaması						1111

Kaynak: Çolakoğlu, C.A., 2009, s. 30'dan aynen alınmıştır.

Nazilli'de doğal ortam şartlarına en iyi uyum sağlayabilen tarım ürünlerinden olan zeytine, ilk çağlardan günümüze bölgenin sakinleri tarafından önem verilmiştir. Aydın Sancağı, 16. yy.'da sarayın en önemli üzüm, zeytin ve incir sağlayıcısı durumundadır¹⁰⁰. 1844-45 temettuat sayımlarında 2371 dönüm zeytin işçarı bulunan zeytinin, Nazilli ilçesindeki tarım alanlarında en yaygın yetiştirilen meyve ağaçlarından olduğu anlaşılmaktadır¹⁰¹. Tarım ilçe müdürlüğünden alınan ÇKS kayıtlarına göre 2011 yılında Nazilli ilçesinde 3.146 işletme 8.661 parselde zeytin üretimi yapıyordu. TÜİK, 2011 geçici sonuçlarına göre, ilçe genelinde 177.260'i sofralık, 736.870'i yağlık olmak üzere toplam 914.130 adet zeytin fidanı bulunmaktadır. Bu fidanlardan 2011 yılında 2.663 ton sofralık ve 9.938 ton da sıklık zeytin üretimi yapılmıştır¹⁰².

Geçmişte olduğu gibi bugün de önemini koruyan, araştırma sahasında hemen her köyde üretimi yapılan, iyi bir gelir kaynağı olan zeytinin dağılımını etkileyen etmenler içinde, bu ağacın sıcaklık isteği gibi ekolojik koşulların yanında, tercih edilen diğer ürünler gibi beşeri etmenler de bulunmaktadır. Örneğin ovada yaz kuraklığının çok hissedilmesi nedeniyle, zeytin bu sıcaklıklardan olumsuz etkilenmektedir. Ancak zeytinin ova köylerinde az yetiştirilmesinin esas sebebi bölgede yetiştirilen diğer tarım ürünleridir. Örneğin zeytinin 2011 ÇKS verilerine göre, 40 dekardan az alanda yetiştirildiği Hamidiye (18,7 da), Hamzalı (14,1 da), Bereketli (6,4 da) ve Sevindikli (5,5 da) gibi köylerden ilki dışındakilerinde esas ekonomik faaliyet turunçgil yetiştiriciliğidir. Bu faaliyetin yoğun olması ve turunçgil

¹⁰⁰ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 69

¹⁰¹ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 102-103

¹⁰² Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü, Brifing Raporu, 2011

bahçelerinin plantasyonlar şeklinde yayılması nedeniyle zeytin yetiştiriciliği bu köylerde önemli bir miktar tutmaz. Hamidiye köyünde ise ağırlıklı olarak yonca ve pamuk yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yine 40 da yakın ya da daha az alanda zeytin yetiştiriciliğinin görüldüğü Ketenova (41,1 da), Çatak (20.7 da), Esentepe (20,0 da), Aşağıyakacık (14,4 da), Aksu (9,2 da) ve Apaklar (5,4 da) gibi köylerde ise yetiştiriciliğin az olmasının en önemli sebebi, bu köylerin yüksek sahalarda kurulmuş olmalarıdır. Dağılışımda etkili olan en önemli fiziki coğrafya unsuru sıcaklık olan zeytin, genellikle 800 m üzerine pek çıkamamaktadır. Bu yükselti ve üstünde hava sıcaklıklarının düşmesi nedeniyle soğuklar ağaçlara zarar verebilmektedir. Ayrıca, zeytinin yüksek kesimlerde geç çiçek açması ve erken dinlenmeye girmesi sebebiyle, meyvelerin miktarı ve kalitesi düşmektedir¹⁰³.

Diğer yandan bu köyler aynı zamanda önemli kestane ve incir üreticisi köylerdir. Aşağıyakacık köyünde kiraz ve elma gibi alternatif ürünlerin de yetiştirilmesi, zeytin üretimine ihtiyaç duyulmasının önüne geçmektedir. Nazilli (1.720 da) kenti, İsabeyli (3.035 da) kasabası, Hasköy (2.818 da), Sinekçiler (2.774 da), Sailer (2.078 da), Eycelli (1.861 da), Ocaklı (1.695 da), Kocakesik (1.557 da), Hisarcık (1.520 da), Bayındır (1.520 da), Samailli (1.321 da), Aşağıörencik (1201 da), Beğerli (1.059 da) ve Bozyurt (1.007 da) köyleri araştırma sahası içinde zeytin yetiştiriciliğinin en yoğun yapıldığı köylerdir ve 1000 da'm üzerinde alanlarda üretim yapılmaktadır. (Tablo117)

Ovalık alanda yetiştirilen tarla ürünleri olan pamuk, yonca, mısır sahalarının çevresinde engebeli dağlık sahalar başlamaktadır. Bu sahalar pamuk, yonca, mısır için uygun yetiştirme ortamı değilken, zeytin ve incir gibi meyvecilik faaliyetleri için en uygun ortamlardandır. Yükseltinin artmasıyla aşırı sıcaklık ve kuraklıktan kurtulan meyve ağaçları, bu sayede biokütle üretimini arttırabilmektedirler¹⁰⁴. Ayrıca Tmolos depoları gibi engebeli sahalar ancak meyve yetiştiriciliğine müsaade etmektedir. Zeytinin, dağılışımda yetiştirilebildiği alt sınırdan üst sınıra kadar incirle birlikte ziraatının yapıldığını görülmektedir. Ancak 800 m. üzerindeki arazilerde zeytinin sıcaklık isteği, incire nazaran fazla olduğu için önce zeytin bahçeleri azalmakta yükseltiye bağlı olarak seyrelmekte, tek tek ağaçlar halini almakta ve sonunda yerini incir ve kestaneyle terk etmektedir. Nazilli ilçesinde ovalık alandan

¹⁰³ Cengil, B., 2009, *Age.*, s. 21

¹⁰⁴ Efe, R., Soykan, A., Sönmez, S., Cürebal, İ., 2009, *Age.*, s. 25

çevredeki dağlık kütleler üzerindeki 800 m'ye kadar olan arazileri, zeytin tarımının yoğun ve verimli şekilde yapıldığı sahalar olarak tanımlamak mümkündür.

Tablo 117. Nazilli İlçesinde Zeytin Yetiştirilen Alanların Dağılışı 2011

Dikildiği Yer	Dikildiği Alan(da)	Dikildiği Yer	Dikildiği Alan(da)	Dikildiği Yer	Dikildiği Alan(da)
Aksu	9,2	Esentepe	20,0	Kızıldere	561,9
Apaklar	5,4	Eyelli	1861,5	Kocakesik	1557,9
Aşağıörencik	1201,8	Gedik	583,7	Kozdere	242,0
Aşağıyakacık	14,4	Gedikaltı	646,3	Nazilli	1720,6
Bağcılı	684,1	Güzelköy	690,7	Mescitli	254,6
Bayındır	1520,2	Hamidiye	18,7	Ocaklı	1695,1
Beğerli	1060,0	Hamzalı	14,1	Ovacık	92,4
Bekirler	575,3	Hasköy	2818,4	Pirlibey	413,5
Bereketli	6,4	Haydarlı	488,6	Rahmanlar	241,4
Bozyurt	1007,3	Hisarcık	1520,7	Sailer	2079,0
Çatak	20,7	İşıklar	352,8	Samailli	1321,0
Çaylı	276,3	İsabeyli	3035,3	Sevindikli	5,5
Çobanlar	816,6	Kahvederesi	71,0	Sinekçiler	2774,8
Dalınca	445,0	Karahallı	399,3	Şimşelli	387,1
Demirciler	875,2	Kardeşköy	901,9	Toygar	487,8
Dereağzı	937,5	Kavacık	371,7	Uzunçam	895,9
Derebaşı	189,3	Kestel	711,6	Yalınkuyu	445,6
Dualar	187,7	Ketendere	383,3	Yazırlı	240,5
Durasılı	490,5	Ketenova	41,1	Yellice	187,6
Esenköy	435,8	Kırcaklı	268,9	Yukarıörencik	131,9

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Verileri (2012)'den derlenmiştir

Zeytin meyvesi doğal haliyle acılığı nedeniyle doğrudan tüketilememekte, sofralık veya zeytinyağı olarak işlenmesi gerekmektedir¹⁰⁵. Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi zeytinden elde edilen en önemli ürün zeytinyağıdır. Dolayısıyla bu meyvenin yetiştiriciliğinin artış ve azalışı büyük ölçüde yağ talebine bağlıdır¹⁰⁶. Bölgede geçmişte zeytinlerin neredeyse tamamının yağlık cinslerden oluştuğu, araştırma sahasındaki mülakatlardan öğrenilmiştir. Ancak gelişen pazar koşulları nedeniyle sofralık zeytinlerin de üretimi gün geçtikçe artmaktadır. Bölgede en çok yetiştirilen zeytin çeşitleri, çekiçge (eğri çekirdek), dimrit ve taşarası (memecik)'dir. Bunlar yağlık yerli ırk zeytinlerdir ve bölgenin ekolojik şartları ile çok iyi uyum sağlamışlardır.

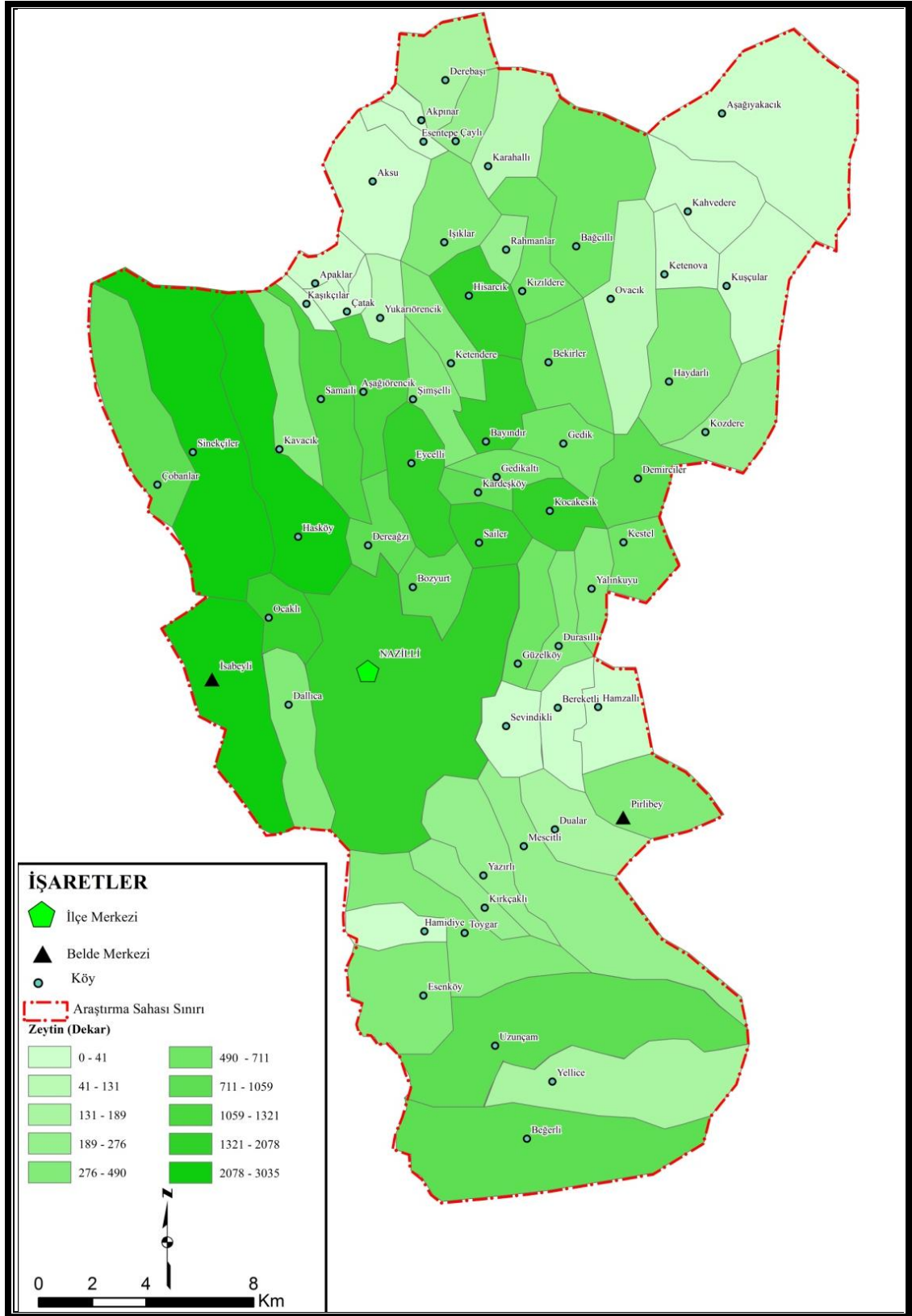
Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü'nden aldığımız bilgilere göre bölgede yetiştirilen bu cins zeytinlerin yağ oranı sırasıyla % 20, % 33 ve % 40'tır. Bu yerli ırkların yanında, gemlik ve manzallina cinsleri de yağlık ırklar olarak yetiştirilmektedir. Ancak yerli ırkların uzun dönemde daha verimli olduğu tarımla uğraşan aileler ve yetkililer tarafından dile getirilmektedir. Gemlik türü gibi Bursa menşeli, daha nemli bölgelerin ırkları, kuvvetli yaz kuraklıklarına rastlanan dönemlerde zarar görebilmektedir. Manzallina gibi yerli olmayan ırklar *verticillium*

¹⁰⁵ DPT, 2001, **Age.**, s. 688

¹⁰⁶ Gaye Ertin, "Edremit Körfezi Çevresinde Zeytin Üretimi", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 35, İstanbul, (2000), s. 227

hastalığına karşı diğer ırklar kadar direnç gösterememektedirler. İki zeytin türünün de bölgedeki yağ oranı yaklaşık %25'tir.

Harita 26. Nazilli İlçesinde Zeytin Yetiştirilen Alanların Dağılışı (2011).

Bölgede sofralık zeytin türlerinin dikimi gün geçtikçe artmaktadır. Bunda gelişen pazar koşulları etkilidir. Çevrede zeytin işletmelerinin sayısı arttırılabilirse yemeklik zeytinin hammadde olarak ihtiyacı da artacaktır. Araştırma sahası ve civarında yetiştirilen eşek memesi, domat cinsi zeytinler sofralık zeytin olarak üretilmekte, salamura yapılmakta ya da biberli zeytin üretimi için zeytin işletmelerine satılmaktadır.

Bölgede zeytinin kırılarak, tuzlu suda tatlandırılması esasına dayanan üretim şekline kırma zeytin üretimi denir. Özellikle yerli *yamalak sarısı* türleri bunun için ideal türlerdir. Bu tür zeytinlerin yağ oranı düşüktür. İlçede sofralık zeytinlerin yağ oranının % 10'lara kadar düştüğü ilgililer tarafından ifade edilmektedir.

Bölgede zeytincilik faaliyetleri yılın önemli bir bölümünde sürdürülmektedir. Zeytinin toplanma yani hasat edilme dönemi, zeytinliklerin bulunduğu coğrafi konum, zeytinin çeşidi ve nasıl tüketileceği ile yakından ilgilidir. Zeytinin diğer meyvelere göre uzun süren bir hasat dönemi vardır. Örneğin yeşil yemeklik olarak toplanacak olan zeytinler ilk olarak hasat edilmeye başlanırken, yağı için yetiştirilenler ise yağ oranının artması için daha ziyade siyah hale gelince toplanmaktadırlar. Yine yağlık zeytinler içinde toplanma zamanı türlere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Sahada yaptığımız mülakatlarda gemlik ve manzallina gibi yağlık ırkların, diğer türlerden bir ay kadar önce hasat edilmeye başlandığı belirtilmiştir. Bu gibi faktörlerin etkisiyle zeytin meyvelerinin kabaca eylül ve mart arasındaki dönemde toplandığını söylemek mümkündür. Erken toplanmaya başlanan ırklardan yerli *yamalak sarısı* türü, eylül ayı başında toplanmaya başlanırken, gemlik ile manzallina ise ekim ve kasım aylarında toplanmaktadır.

Toplanma zamanına etki eden bir diğer etmen de yükselti ve buna bağlı olarak değişen sıcaklıktır. Ovalık saha ya da dağların etek kısımlarındaki Tmolos depoları gibi alçak sahalar ile 800 m civarındaki bahçelerde, aynı cins zeytinlerin toplanma zamanı arasında 1 ay fark bulunmaktadır. Yeterli sıcaklık isteğini daha erken tamamlayan alçak kısımlardaki zeytinler, daha kısa sürede olgunluğa ermekte ve zeytinciliğin üst sınırı ile alt seviye arasındaki zaman farkı oluştuğu görülmektedir. Mart ayı gibi biten hasat işleminden sonra ağaçların bakımı ve budama işlemi yapılmaktadır. Bunun nisan ayının ilk haftasının sonuna kadar

yapılması bölge için uygundur. Çünkü feneolojik olarak bu ay ya da bu ayın sonunda zeytinlerin çiçek mevsimi başlamaktadır¹⁰⁷.

Zeytin hasat işlemi sılıkla, elle, taraklar yardımıyla, yaygı serme şeklinde, mekanik hasat makineleri ve taşınabilir hasat makineleri yardımı ile yapılabilmektedir¹⁰⁸. Zeytinin toplama işleminin geleneksel yöntemlerle yapıldığı Nazilli’de çiftçiler elle, tarakla, sılıkla ve çok azı taşınabilir hasat makineleri yardımı ile toplama işlemi yapmaktadır. İstenilen olgunluğa ulaşmış olan zeytinler elle, tarakla dallardan toplanır ya da sırik ve makineler yardımıyla dallarından düşürülürler. Bunlardan ilki özellikle yemeklik-sofralık zeytinlerin, diğerleri ise yağlık zeytinlerin toplanmasında uygun olsa da Nazilli’de tüm yöntemler yemeklik ve yağlık zeytinler için uygulanmaktadır.

Bölgede zeytin ziraatını etkileyen olumsuz çevre özelliklerinden biri de özellikle taban arazilerdeki topraklardaki bor eksikliğidir. Bu mineralin eksikliği ağaçlarda şekil bozukluklarına ve kurumalara neden olabilmektedir. Dört yılda bir yapılacak boraks takviyesi ile önlem alınıp sağlıklı fidanlar yetiştirmek mümkündür¹⁰⁹.

Tüm Akdeniz havzası ve ABD’ de etkili olan ve ülkemizde ilk olarak 1972’de görülen *verticillium* rahatsızlığı¹¹⁰ da bölgede görülen önemli zeytin bitkisi hastalığıdır. Bir mantar türünün neden olduğu ve ağaçların kurumasına yol açan bu hastalığın yayılışı da coğrafi etmenlerle iç içedir. Karık ve salma sulama, tarım aletleri, toprağın derin sürülmesi, hasta fidanların sağlıklılarla aynı bahçeye dikilmesi gibi beşeri müdahaleler; yağmurlar, dökülen yaprakların çeşitli sebeplerle taşınması gibi doğal etmenler hastalığın yayılmasının başlıca sebepleri olduğu çeşitli araştırmalarda belirtilmiştir. Ayrıca hastalığın yayılmasında etki sahibi olan konakçı bitkiler bulunmaktadır. Bu bitkilerle ara tarım yapılmamalı, bu tip bitkilerden zeytin ziraatına geçeceklerin birkaç yıl tarlayı başka ürünlerle değerlendirmeleri ya da boş

¹⁰⁷ Bu bilgiler Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü’nde yaptığımız mülakatlarla elde edilmiştir.

¹⁰⁸ Ali Bayrak ve Mustafa Kıralan, **Sızma Zeytinyağı ve Kalite Faktörleri** (İstanbul:Hasad Yayıncılık, 2008), s. 34-37, Hasad Yayıncılık, **Zeytin Yetiştiriciliği** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2008), s. 194

¹⁰⁹ Bu bilgiler Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü’nde yaptığımız mülakatlarla elde edilmiştir.

¹¹⁰ Aziz Özkan, “Zeytin Kültüründe Zirai Mücadele Sorunları”, **Zeytin Yetiştiriciliği** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2008), s. 179

birakmaları gerekmektedir¹¹¹. En önemli konakçılık yapan türlerden biri pamuktur. Dolayısıyla ovalık sahada pamuk tarlalarının zeytin bahçesine çevrildiği alanlarda risk bulunmaktadır. Buralarda zeytin bahçelerine dönüştürülen tarlalarda geçiş kontrollü yapılmalıdır¹¹².

Foto 74. Sırık ile Zeytin Hasatından(Zeytin Silkme) Bir Görünüm.

Ağaç sayısında büyük bir değişim olmamasına rağmen, Türkiye’de ve Nazilli’de zeytin ve zeytinyağı üretiminde yıldan yıla büyük dalgalanmalar olmaktadır. Meyve ağaçlarının birçoğunda görülen ve halk arasında *var yılı yok yılı* şeklinde adlandırılan, zeytin ağaçlarının da bir yıl meyve verip, ertesi yıl hiç meyve vermemesi veya çok az meyve vermesi şeklindeki yıllık üretim dalgalanmalarına periyodisite denir¹¹³. Birçok meyvede görülmesine rağmen zeytin bu konuda hassas bir meyve türüdür ve var ile yok yılları arasında önemli bir üretim farklılığı oluşmaktadır.

Türkiye’de ve dolayısıyla Nazilli’de periyodisitenin çeşitli nedenleri vardır. Zeytin bahçeleri özellikle de dağlık sahalardaki bahçeler yamaç arazilerde ve yüksek

¹¹¹ Özkan, A., 2008, *Age.*, s. 182-183

¹¹² Özkan, A., 2008, *Age.*, s. 182-183

¹¹³ Tüzün, Y.T., 2003, *Age.*, s. 32-35 ; Salih Ülger, İbrahim Baktır ve Lami Kaynak, “Zeytinlerde Periyodisite ve Çiçek Tomurcuğu Oluşumu Üzerine İçsel Büyüme Hormonlarının Etkilerinin Saptanması”, *Turkish Journal of Agriculture and Forestry* 23, Ek Sayı: 23 (1999), s. 619

eğimli sahalardadır. Bu yüzden diplerinin çapalanması, gübrenmesi, gerekiyorsa sulanması gibi işlemler çiftçimiz tarafından zorlukla yapılmakta ya da ihmal edilmektedir¹¹⁴. Ayrıca hasat koşulları da periyodisiteyi etkilemektedir. El ile ve hasat makinesi ile yapılan hasatlar, genç dallara daha az zarar vermekte ve ağaç kendini yenilemek yerine meyve üretimini arttırmaktadır. Oysa sırıklar yardımıyla olgunlaşan meyvenin düşürülmesi şeklinde yapılan geleneksel hasatta, genç dallar zarar görmekte bir sonraki yıl verim daha düşük olmaktadır¹¹⁵. (Foto 74.)

Sahada bugün kırsal alanda üretilen zeytin, sanayiye de desteklemeye devam etmektedir. İlçe sınırları içerisinde bu ürünü işleyen 5 adet işletme vardır. Ayrıca hasat edilen zeytinlerin sıkılması için kontinü (aralıksız) sistem, 11 zeytin sıkma fabrikasında sezonluk olarak uygulanmaktadır. Yani bu haliyle zeytin, sahada hem kırsal nüfusu hem de sanayiye destekleyen bir üründür. Türkiye'deki en verimli yayılışını gösterdiği sahalardan birinde olması bakımından Nazilli ilçesi için önemli bir üründür.

Foto 75. Solda, Geçmişte Sofralık-Yemeklik Zeytin Üretiminde Kullanılan Zeytin Kuyusu; Sağda, Zeytin Yağı, Üzüm ve Narın Suyunu Çıkarmaya Yarayan Malzemelerden Bir Görünüm.

Bölgede zeytincilik gelirlerinin arttırılabilmesi için ekosistem özellikleri açısından zeytin fidan sayısının arttırılması gerekmektedir. Ayrıca bahçelerin bakımı düzenli yapılmalı ve hasatta makineli yöntemlere geçilmelidir. Zeytin işleyen işletmelerin teşvik edilmesi ve sayılarının arttırılması da dolaylı yoldan bölge kırsal nüfusunu ekonomik olarak destekleyecektir. Ayrıca zeytin sıkma tesisleri de

¹¹⁴ Tüzün, Y.T., 2003, **Age.**, s. 34

¹¹⁵ http://www.tariszeytinyagi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=26 (06,06,2012)

birleşerek ya da yeni ortaklıklarla büyük yağ fabrikaları haline getirilmeli ve marka oluşturulmalıdır.

Zeytin ağaçları delicelerin aşılması, ağaç üzerindeki yumrulardan, çelikten , dip sürgünlerinden ve tohumların dikilmesi gibi birkaç farklı teknikle çoğaltılabilmektedir¹¹⁶. Çelikle ya da yabani fidanların aşılması yoluyla yapılan fidan üretimi de ekosistem olarak optimum şartları barındıran Nazilli ilçesi için önemli bir gelir kaynağı olabilecektir. Bu nedenle bölgede fidan üretim tesislerinin kurulmasının tarım işçisi ve kırsal kesime katkısı olacaktır.

Araştırma sahasının yüksek kısımlarında yetiştirilen ve iyi gelir getiren Nazilli ile özdeşleşmiş bir diğer meyve de kestanedir. Sıcak ve ılıman iklim koşullarını seçen kestane ağacının, düşük sıcaklıklara dayanabilmesi nedeniyle yayılış alanlarında yağış şartları ve nem etkili olmaktadır¹¹⁷. Kestane ağacı yıllık 600 ilâ 1600 mm arasında yağış alan yerlerde, killi, ağır olmayan ve kolay alınabilir potasyumun olduğu toprakları sevmektedir¹¹⁸. *Cestanea* cinsine ait olan bu meyve ağacının *Cestanea sativa* Mill. türü, ülkemizin çeşitli yerlerinde yayılış göstermektedir. Bu tür kimi kaynaklarda Avrupa kimi kaynaklarda Anadolu kestanesi olarak anılmaktadır. Anadolu, kestanenin anavatanı ve en eski kültür alanlarından birisidir¹¹⁹. Dünyada en büyük kestane üreticisi ülkeler Çin, Kuzey Kore, Türkiye İtalya ve Bolivya'dır¹²⁰. Türkiye önemli ihracatçı ülkeler arasındadır¹²¹. Ülkemizde başlıca üretim bölgeleri Ege, Karadeniz ve Marmara Bölgeleri olan bu meyvenin en çok yetiştirildiği il Aydın'dır. Sadece Ege Bölgesi Türkiye üretiminin % 57,96' sını karşılamaktadır¹²².

¹¹⁶ Nilüfer Kaynaş, "Zeytinin Çelikle Çoğaltılması (Sisleme Yöntemiyle Zeytin Fidanı Üretimi)", **Zeytin Yetiştiriciliği**, (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2008), s. 51

¹¹⁷ Bursa Orman Bölge Müdürlüğü, [t.y.], Kestane Eylem Planı, Bursa, s. 4
<http://bursaobm.ogm.gov.tr/Documents/Subeler/Silvikultur/KEP.pdf> (15.06.2013)

¹¹⁸ Arif Soylu, **Kestane Yetiştiriciliği ve Özellikleri** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004), s. 27

¹¹⁹ Rahmi Özçağırın, Ali Ünal, Elmas Özeke ve Murat İsferyaroğlu, **İlman İklim- Meyve Türleri Sert Kabuklu Meyveler Cilt-III** (İzmir: Ege Üniversitesi Yay., Ziraat Fakültesi Yay. No: 566, 2007), s. 271-273; Musa Genç ve Şükrü Teoman Güner, "İsparta'da Yeni Saptanan Doğal Bir Anıt Kestane (*Castanea sativa* Mill.) Meşceresi", **Journal of Turkish Agriculture & Forestry**, 24 (1) 37-44 (2000) s. 37-38

¹²⁰ Özçağırın, R., Ünal, A., Özeke, E., İsferyaroğlu, M., 2007, **Age.**, s. 276

¹²¹ Birgül Subaşı, **Kestane Sektör Profili** (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Etüt ve Araştırma Şubesi, 2004), s.12

¹²² Engin Ertan ve Saadet Sevil Kılınç, "Seleksiyon İle Belirlenmiş Kestane Genotiplerinin Morfolojik, Fenolojik ve Biyokimyasal Özellikleri", **ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 2(2): 67-77 (2005), s. 67

Aydın ili içinde ise gerek ağaç sayısı gerekse kestane üretimi açısından Nazilli ilk sırayı almaktadır¹²³. Kerestesi kıymetli olan bu ağacın meyvelerinin de geniş bir tüketim alanı bulunur. Kestane taze meyve olarak tüketildiği gibi konserve olarak, kestane kremi ya da püresi olarak, şeker şeklinde¹²⁴ kullanım alanları bulunmakta ve üretimde ekonomik ve aynı zamanda kaliteli türler için iyileştirme çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca kestane çiçeği arıcılık için önemli bir bal kaynağıdır¹²⁵. Araştırma gezilerimiz sırasında kestane çiçek döneminde verimli bir bal hasatı için Kars ve civarından gelen birçok arıcıya rastlanılmıştır.

Foto 76. Nazilli' inin Önemli Ekonomik Kaynaklarından Olan Kestane Ağacının Yakından Görünüşü

Araştırma sahasında kestaneler, yükseltinin arttığı ve yağışlarla yıkanmış karakterde toprakların olduğu Bağcılı, Sinekçiler, Derebaşı, Aşağıyakacık, Karahallı, Kahvederesi, Yukarıörencik, Çobanlar, Apaklar, Hisarcık, Samaili, Aksu ve Esentepe köylerinde bulunmaktadır. Bahsi geçen köylerde kestanelikler yaklaşık 1000 da. ve üzerinde genişliğe sahiptir (Tablo 118.). 700 m civarında incir ziraat

¹²³ Engin Ertan, Güner Seferoğlu, Gonca Günver Dalkılıç, Ekmel Tekintaş, Saime Seferoğlu, Fahire Babaeren, Mürşide Önal ve Zeynel Dalkılıç, **Aydın İli Nazilli İlçesi Kestanelerinin Seleksiyon Yolu İle Islahı Üzerine Araştırmalar** (Aydın: Proje No: TOGTAG-2835, TÜBİTAK Tarım, Orman ve Gıda Teknolojileri Araştırma Grubu, 2004), s.10

¹²⁴ Soylu, A., 2004, **Age.**, s. 16

¹²⁵ Bulut, İ., 2006, **Age.**, s.175

sahalarıyla birlikte başlayan kestane ormanları, zirvelere yakın aşınım düzlüklerinin başladığı kısımlara kadar yayılmıştır.

Her ne kadar Karıncalı Dağı kütlesi üzerinde de vadi içlerinde kestane ağaçlarına rastlansa da bunlar orman oluşturacak karakterde olmayıp vadi içlerinde seyrek olarak görülmektedir ve çoğunlukla küçük bahçeler halinde bulunmaktadır. Dolayısıyla üretim faaliyeti olarak kestaneçiliğin daha ziyade Aydın Dağları üzerinde araştırma sahasının kuzeyinde devam ettirildiği söylenebilir. Zaten Aydın ilinin genelinde de 91 kestane üreticisi köyün, 56 tanesi Aydın Dağları üzerindedir ve Büyük Menderes oluşunun güneyindeki köylerdeki kestanelerin ekseriyesi aşısızdır¹²⁶.

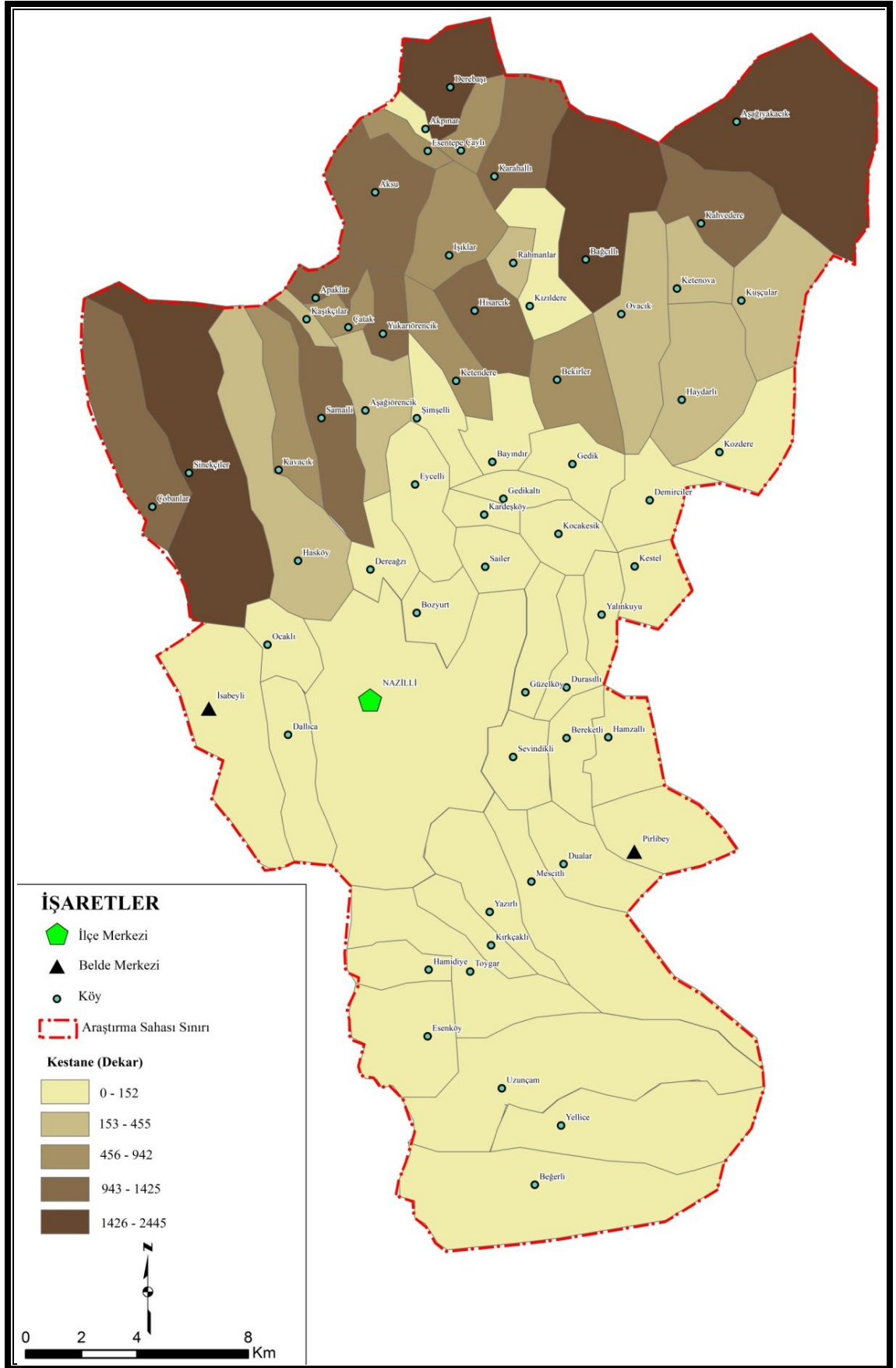
Tablo 118. Araştırma Sahasındaki Kestane Ağaç Varlığı (2010)

Köylerin Adı	Alan (da)	Ağaç Sayısı
Bağcılı	2445	25960
Sinekçiler	2315	24700
Derebaşı	2030	21710
Aşağıyakacık	2015	21590
Karahallı	1425	15360
Kahvederesi	1290	13935
Yukarıörencik	1240	13470
Çobanlar	1230	13325
Apaklar	1152	12460
Hisarcık	1120	12230
Samaili	1120	12190
Aksu	1105	12115
Esentepe	942	10110
İşıklar	887	9670
Ketendere	754	8060
Bekirler	750	8015
Çatak	620	6680
Kavacık	645	6650
Çaylı	545	5830
Kuşcular	455	4960
Ovacık	452	4830
Haydarlı	332	3550
Ketenova	315	3370
Kaşıkcılar	310	3310
Hasköy	295	3155
Rahmanlar	253	2630
Aşağıörencik	175	1870
Şimşelli	152	1625
Yellice	122	1305
Bayındır	25	270
Kızıldere	20	215
Kozdere	14	150
TOPLAM	26550	285300

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

¹²⁶ Ertan, E., Seferoğlu, G., Dalkılıç, G.G., Tekintaş, E., Seferoğlu, S., Babaeren, F., Önal, M., Dalkılıç, Z., 2004, *Age*, s. 7

Harita 27. Araştırma Sahasındaki Kestane Bahçelerinin Dağılışı (2010).

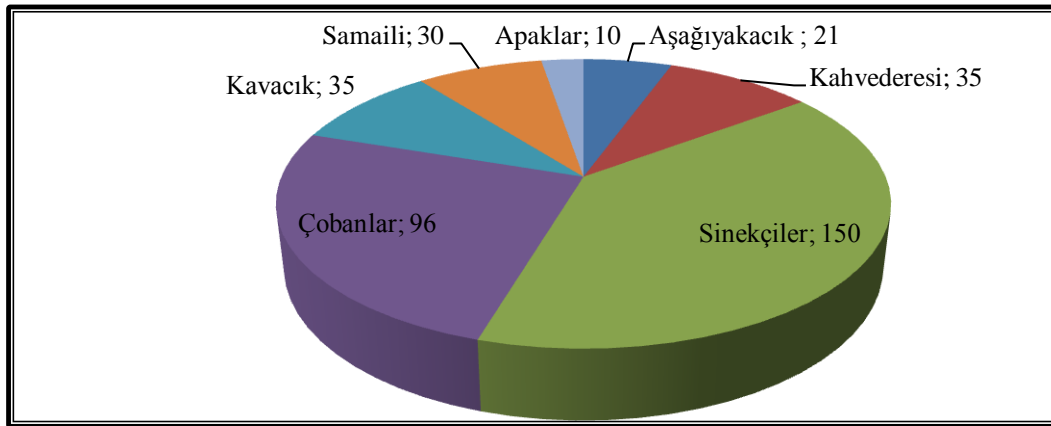
Özellikle son yıllarda kestane meyvesinin ekonomik değerinin artması ve ormancılık faaliyetinin süreklilik kazanması, ormanların korunması ve yöre halkının refah seviyesini arttırmak amacıyla devlet ormanlarında kestane sahaları kurulmaktadır (Tablo 119.). Bu sayede orman açmaların önüne geçilmekte, bölgenin doğal bir türü olan kestane korunmakta, yerine başka ürünlerin getirilmesinin de önüne geçilmektedir. Çünkü saha iklim özellikleri bakımından birçok tarımsal faaliyetin yapılmasına uygundur. Bu nedenle yangınlarla ya da az da olsa orman açmaları nedeniyle boş kalan sahalar denetim altına alınmazsa, kırsal kesim tarafından çok kısa sürede meyve ağaçları ile kültüre alınmaktadır. Belki saha çıplak ağaçsız kalmamakta ama orman örtüsü yok edilmektedir.

Kestane ormanları genel olarak ülkemizin çeşitli yerlerinde halk tarafından sahiplenildiği için, zaman zaman mülkiyet sorunları çıkmaktadır¹²⁷. Araştırma sahasında kestaneler üç tip arazi üzerinde görülmektedir. Bunlar şahıslara ait tapulu araziler, 2B kapsamındaki araziler ve içerisinde kestane ağaçlarının bulunduğu devlet ormanları arazileridir.

Tablo 119. Nazilli İlçesinde Devlet Ormanlarında Kestanelik Plantasyonu Kurulan Sahaların Dağılışı

Köyün Adı	Alan(ha)	%'si
Aşağıyakacık	21	5,6
Kahvederesi	35	9,3
Sinekçiler	150	39,8
Çobanlar	96	25,5
Kavacık	35	9,3
Samaili	30	8,0
Apaklar	10	2,7
Toplam	377	100,0

Kaynak: Nazilli Orman İşletme Müdürlüğünde yapılan mülakatlardan derlenmiştir.

Şekil 40. Nazilli İlçesinde Devlet Ormanlarında Kestane Plantasyonu Kurulan Sahaların Dağılışı (ha).

¹²⁷ Can Acar, “Ülkemizde Kestane Üretimi Yapılan Alanlardaki Hukuki Sorunlar ve Çözümleri”, <http://www.efri.gov.tr/eskimakaleler/m2.html> (08,10,2012)

Araştırma sahamızda kestaneçilik faaliyetleri eylül ayı sonlarından itibaren başlamakta ve kasım-aralık aylarına kadar sürmektedir. Üretim sezonu içinde kestaneler önce sırıklar ile silkilerek dallardan düşürülmektedir. Daha sonra toplanarak dikenlerinden ayrılması için kuyulara doldurulur. Üstü nem kaybetmemesi için yöreden toplanan eğrelti otları ile örtülür. Geçmişte bahçelerin içinde yapılan işlemler hırsızlık olayları nedeniyle artık meskenlerde de yapılmaktadır. Ancak bu durumda bahçelerde yağışlardan ve nemden faydalanılırken, evlerde aşırı nem kaybını önlemek için kuyular sulanmaktadır. Kuyulara gömme işlemi kestanelerin dikenlerinden kolayca ayrılmaları için yapılmakta ve 45 gün kadar sürmektedir. Kızışma da denilen bu bekletme işleminden sonra kestanelerin dikenleri çürüyerek kolayca meyveden ayrılmakta ve kurutularak satışa hazır hale getirilmektedir (Foto 77.).

Foto 77. Dikenlerinden Kolay Ayrılması İçin Gömülmüş Kestanelerden Bir Görünüş.

Arta kalan eğrelti otları ve dikenler yakılmakta ya da araziye serpilmektedir. Hasat makinesi-patos yardımıyla da dikenler ayıklanabilse de bekleme süresince aromanın olgunlaşması, kestanenin lezzetini arttırmakta ve ürün kalitesine olumlu etki yapmaktadır. Bu yüzden daha çok gömme işlemi tercih edilmektedir. 2011

yılında toplam 26.550 da alanda yapılan kestane yetiştiriciliğinden, 8.295 ton kestane üretilmiştir (Tablo 112.).

Yöre için bu kadar önemli bir gelir kaynağı olan bu meyvenin yetiştirilmesi ve pazarlanma süreci sorunsuz geçmemektedir. Kestane dal kanseri hastalığı günümüzde birçok ağacın kurummasına neden olmaktadır. Bu hastalık geçmişte dünya çapında bir üretici olan ABD’ de ağaçların çoğunun kurummasına sebep olmuştur¹²⁸. Ülkemizde de özellikle Bursa civarındaki ormanların kurummasına neden olan bu hastalığa çözüm üretilmez ise Nazilli gibi dağlık sahalarda, en önemli geçim kaynağı kestane olan köylerden kente göç hızlanacaktır. Ülkemizdeki birçok dağlık alanın aksine göç miktarının az olduğu dağ köylerinde, nüfusun buradan ayrılmamasının en önemli nedeni incir ve kestane yetiştiriciliğidir. Rüzgârlar, kuşlar, hasat aletleri ve makineleri ile yayılan bu hastalığın görüldüğü sahalarda karantinaya alınmadır¹²⁹. Kurtarılamayacak sahalarda ise Tarım İlçe Müdürlüğü tarafından köylülere ceviz vb. alternatif ürünlerin yetiştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Bölgenin tınlı ve tuzsuz topraklarının olması kestane yetiştiriciliğine uygun ortamı sağlamaktadır¹³⁰. Kestane üretimi, araştırma sahasının en çok yağış alan kısımlarında yapılmakta ve bu kesimde toprak aşırı yıkanmaktadır. İlçe tarım müdürlüğü teknikerleri tarafından asidik karakterdeki toprakları sevmesine rağmen kireç noksanı bulunan bu topraklarda gür bir örtü oluşturan kestaneliklerde, zaman zaman toprağa kireç takviyesi yapıldığı belirtilmiştir¹³¹. Ayrıca yapılan toprak analizlerinde daha verimli bir üretim için toprağa azot ve potasyum takviyesinin yapılması gerektiği ortaya konulmuştur¹³².

Üretim aşamasından tüketiciye ulaşana kadar artan maliyetler nedeniyle kestane, tüketiciye pahalıya ulaşmakta köylünün ise kazancı düşük kalmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için üreticinin malını daha iyi koşullarda daha uzun koruyabilmesi gerekmektedir. Çok kısa bir sürede satışa sunulan kestanenin soğuk hava depolarında bir yıla kadar muhafaza edilebildiği yapılan araştırmalarla

¹²⁸ Özçağırın, R., Ünal, A., Özeker, E., İsfirdiyaroğlu, M., 2007, *Age.*, s. 296

¹²⁹ Dal kanseri ile mücadelede daha ayrıntılı bilgi için bkz: Soylu, A., 2004, *Age.*, s. 60; Özçağırın, R., Ünal, A., Özeker, E., İsfirdiyaroğlu, M., 2007, *Age.*, s. 296-297

¹³⁰ Saime Seferoğlu ve Engin Ertan, “Aydın İli Nazilli İlçesi Kestane Plantasyonlarının Verimlilik Durumları”, *ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*; 6(2) :17 – 24 (2009), s. 20

¹³¹ Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü, Tek. Mustafa Elaldı ile yapılan mülakat ve arazi gözlemleri

¹³² Seferoğlu, S., Ertan, E., 2009, *Age.*, s. 24

görülmüştür¹³³. Kooperatifler aracılığı ile ya da özel girişimlerle kurulabilecek soğuk hava depoları, kırsal kesimin kestane üretiminde ve ticaretinde elini güçlendirecektir.

Araştırma sahasında birçok tüccar incir ve kestane alım satımı yapmakta ve bu iki ürün yöre kırsal nüfusunun en önemli geçim kaynaklarından olmaktadır. Üretilen kestaneler yakın pazarlarda meyve olarak satılabildiği gibi başta Bursa ili olmak üzere Beydağ ve Ödemiş'teki kestane şekeri yapan firmalara da pazarlanmaktadır. Kestane üretiminin yoğun olarak yapıldığı Aksu köyünde, yerel bir girişimci *Akkes* adında bir kestane şekeri fabrikası kurmuştur. Bu fabrika sayesinde yörenin doğal bir ürünü olan kestane katma değer kazanarak satılmakta, kırsal nüfus istihdam edilmekte ve üretim desteklenmektedir. Daha önce de yapılan birkaç denemenin başarısızlıkla sonuçlandığı yörede bu gibi tesisler desteklenmeli pazarda rekabet gücü yüksek girişimlerde bulunulmalıdır.

Bugün ülke içerisinde meyve üretimi bakımından ilk ona ancak girebilen Bursa ilindeki işletmeler, Nazilli'den de hammadde sağlayarak *Bursa Kestane Şekeri* adı altında dünya çapında üne sahip olmuşlardır. Üretim bu kadar önemli olduğu sahada seleksiyon çalışmaları yapılmış¹³⁴; araştırmalar Nazilli kestanesinin ülkenin diğer bölgelerinde yetiştirilen meyvelere göre daha lezzetli, daha iri ve daha kolay soyulabildiğini göstermiştir¹³⁵. Bu da Nazilli kestanesini ticari alanda diğer bölge kestanelerinin önüne geçirmektedir. Araştırma sahası ve çevresinde kestane işleme ve pazarlama kolaylıkları sağlaması açısından, hem gıda sanayinde hem de meyve olarak tüketiminde aranan bir ürün olmuştur. Yapılan seleksiyon araştırmalarının sonuçlarında da belirtildiği gibi öne çıkan bu özellikleri nedeniyle mutlaka tescillenmesi gerekmektedir¹³⁶. Bu sayede aranan bir tür olabilecek olan bölge kestanelerinin gıda sanayinde işlenmesi, meyve olarak tüketilmesi, Nazilli'nin marka değerlerinden biri olmasını sağlayacak ve üreticiye de daha kârlı bir üretim sezonu yaşatacaktır.

Ülkemizde Akdeniz ikliminin görüldüğü sahalarda önemli üretim alanlarına sahip olan meyvelerden biri de turunçgillerdir. Turunçgillerin Türkiye'de ve

¹³³ Özçağırın, R., Ünal, A., Özeker, E., İsferyaroğlu, M., 2007, *Age.*, s. 300-301

¹³⁴ Bkz. Engin Ertan, Güner Seferoğlu, Gonca Günver Dalkılıç, Ekmel Tekintaş, Saime Seferoğlu, Fahire Babaeren, Mürşide Önal ve Zeynel Dalkılıç, "Selection of Chestnuts (*Castanea sativa* Mill.) Grown in Nazilli District, Turkey", *Turkish Journal Of Agriculture And Forestry*, Sayı: 31: 115-123 (2007), s. 115-123

¹³⁵ Ertan, E., Kılınç, S. S., 2005, *Age.*, s. 68-70

¹³⁶ Ertan, E., Kılınç, S. S., 2005, *Age.*, s. 70

araştırma sahasında yetiştiriciliğini etkileyen en önemli faktör iklimdir. Donlar ve rüzgâr, üretimin miktar ve kalitesini etkilemektedir. Rüzgârın artan şiddeti ve soğukluğu narenciye ürünlerine zarar vermektedir¹³⁷. Ancak fön karakterli rüzgârların olumlu etkisi çeşitli bölgelerde görülmektedir¹³⁸. Nazilli ilçesinde rüzgarların incirler üzerindeki olumlu etkisini turunçgillerde de görmek mümkündür.

Ticari manada turunçgil yetiştiriciliğinin yapıldığı alanlarda minimum sıcaklığın -4°C 'nin altına düşmemesi ve bu düzeyde uzun süre kalmaması gerekmektedir¹³⁹. Ülkemizde özellikle sahil kesimindeki üretim alanları turizm nedeniyle ortadan kalksa da pamuk alanlarının turunçgil plantasyonlarına çevrilmesiyle üretimde bir denge sağlanmıştır¹⁴⁰. Geçmişte neredeyse tüm ovada yaygın olarak yapılan pamuk tarımı yavaş yavaş terk edilmeye başlayınca, ilk olarak portakal bahçeleri kurulmaya başlanmıştır. Aslında turunçgiller geçmişte de yetiştirilmektedir ancak evsel tüketim için yetiştirildiğinden temettuat defterlerinde miktarları belirtilmemiştir¹⁴¹.

Bugün özellikle Büyük Menderes oluşunun merkezi kısmındaki köylerde turunçgil yetiştiriciliği yaygındır. Erdemli ilçesinde görüldüğü üzere, iklim özelliklerinin yanında turunçgillerin alüvyal toprakları sevmesi, subtropikal bölgelerde yazları sulanma zorunluluğunun olması, yetiştiriciliğinin dağlık sahadan ziyade ovalarda ve düz alanların çevresinde yoğunlaşmasının en büyük sebebidir¹⁴². Aynı durumun Nazilli ilçesinde de görüldüğünü söylemek mümkündür. Zira depresyon tabanından dağlık sahaya doğru sıcaklık değerleri değişmekte ve turunçgil ziraatı için optimumum değerlerden uzaklaşmaktadır. Ayrıca yüksek sahaların düz alanlar olmaktan ziyade eğimli ve arızalı bir topoğrafyaya sahip olması sulama imkanlarını da zorlaştırmaktadır. Bu koşullar altında ağırlıklı olarak portakal yetiştiriciliğinin yapıldığı ovalık sahada 2011 yılında 12.339 ton portakal, 334 ton mandalina üretilmiştir (Tablo 112.).

¹³⁷ Özkan Tağa, "Ege ve Akdeniz Bölgelerinde Yetişen Narenciye Ürünlerindeki Pestisit Kalıntı Düzeylerinin Belirlenmesi", (Tekirdağ: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007) s. 2

¹³⁸ Halil Koca, "Erdemli' de Turunçgil Tarımının Coğrafi Esasları", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 2, (1997), s. 307

¹³⁹ Himmet Kaygısız ve Hüsnü Çınar Aybak, **Narenciye Yetiştiriciliği** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2005), s. 12

¹⁴⁰ Kaygısız, H., Aybak, H. Ç., 2005, **Age.**, s.13

¹⁴¹ Tekin, S., 1997, **Age.**, s. 132

¹⁴² Koca, H., 1997, **Age.**, s. 307

Araştırma sahasında Hamzalı, Sevindikli, Arslanlı, Durasallı, Güzelköy, Bereketli, Pirlibey, İsabeyli ve Dalıca' da turunçgil bahçeleri arazide hemen göze çarpmaktadır (Tablo 120.). Geçmişte ova köylerinin birçoğunda yetiştiriciliği yapılsa da büyük bahçeler halinde üretimi Hamzallı, Sevindikli ve civar köylerinde başlamıştır. Araştırmamız sırasında diğer köylerde yapılan mülakatlarda bu köylerden “Onlar zengin köyüdür; portakaldan çok para kazandılar.” şeklinde bahsedilmektedir.

Gerçekten de arazide yaptığımız gözlemlerde bölge meskenlerinde ve yerleşmelerinde, bu faaliyetin etkileri tespit edilmiştir. Hamzallı köyü gibi ovada gelişmeye ve düzenli bir yerleşme planına sahip olabilecek konumdaki köylerde cadde sokak yapıları daha muntazam, evler ekonomik gücün de etkisi ile daha modern inşa edilmiştir. Bu köylerden Hamzallı'nın içinden geçerken insanda küçük bir kasabadan geçtiği hissi oluşmaktadır. Özellikle turunçgil yetiştirenlerin evleri çok katlıdır. Evlerin altlarında yüksek, geniş ve önleri kepenklerle kapatılabilen depoları bulunmaktadır. Bu depolar sayesinde üretici ürününü muhafaza edebilmekte ve fiyatlar istediği düzeye geldiğinde satabilmektedir.

Tablo 120. Araştırma Sahasında Portakal Bahçelerinin Dağılışı (2011)

Yerleşme Adı	Alan(da)	Yerleşme Adı	Alan(da)
Bayındır	4,1	Kestel	48,8
Beğirli	16,9	Kırcaklı	38,1
Bereketli	1065,1	Kızıldere	0,9
Bozyurt	56,9	Kocakesik	0,5
Dalıca	339,7	Mescitli	119,5
Demirciler	24,3	Merkez	1193,6
Dereağzı	1,9	Ocaklı	40,6
Dualar	121,9	Pirlibey	627,6
Durasallı	465,2	Sailer	2,9
Esenköy	69,5	Sevindikli	993,5
Güzelköy	462,5	Toygaz	15,8
Hamidiye	1,4	Uzunçam	15,9
Hamzallı	1841,8	Yalınkuyu	421,4
İsabeyli	937,4	Yazırlı	100,2

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS kayıtlarından derlenmiştir.

Turunçgillerin diğer önemli bir meyvesi olan mandalınanın özellikle soğuğa dayanıklı türleri Sultanhisar ve Nazilli çevrelerinde kaliteli bir şekilde yetiştirilmeye başlanmıştır¹⁴³. Turunçgil üretimi yapılan köylerin tamamında mandalın üretimi kısmen yapılsa da İsabeyli ve Dalıca'da diğerlerine göre daha yaygındır. Zaman

¹⁴³ Kadir Mendilcioğlu ve İsmail Karaçalı, “Mandarin Yetiştiriciliği İle İlgili Sorunlar” (Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm Yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu, Alanya, 1979), s. 228-229

zaman rastlanan soğuklar nedeniyle turunçgil üretimi Nazilli'den sonra içeriye doğru çok fazla sokulamamakta Aydın sınırlarından ötede pek görülmemektedir¹⁴⁴. Bu nedenle bölgede turunçgillerin soğuğa karşı en hassası olan ve $-2,2^{\circ}\text{C}$ ilâ $-3,3^{\circ}\text{C}$ 'lik¹⁴⁵ hatta bazı türleri 0°C 'lik¹⁴⁶ kısa süreli donlardan dahi zarar görebilen limon, yaygın olarak yetiştirilmez. Bu durum Büyük Menderes bölgesinin geneli için de geçerlidir¹⁴⁷. Kırsal kesim tarafından günlük ihtiyaçlarını görmek için evlerinin önüne dikilen ağaçlar ya da küçük bahçeler dışında üretimi çok yaygın değildir. Bölge halkı tarafından geçmişte soğuklara dayanamaması sebebiyle ziraatının yapılamadığından bugün ise iklimin ılımanlaşması nedeniyle yeni yeni üretim yapıldığından bahsedilmektedir. Ancak diğer iki meyveye göre risk taşımakta ve sert geçen kışlarda fidanlar hemen zarar görmektedir.

Turunçgil ağaçlarının ortalama ömürleri 80 ilâ 100 yıl olup fidanlardan ancak 3-4 yıl sonra ürün alınabilmektedir. Ağaçlardaki bütün meyveler aynı anda olgunlaşmadığından ekim ve nisan ayları arasında uzun bir hasat dönemi vardır. Çok yıllık bitkiler olmaları sebebiyle uzun yıllar planlı bakım istemektedirler¹⁴⁸. Bu nedenle önemli miktarda tarım işçisine de istihdam sağlamaktadır.

Akdeniz meyve sineği ve kabuk bitleri yörede turunçgil ziraatında en çok mücadele edilen zararlılardır. Özellikle Akdeniz meyve sineğine ara konaklık yapması nedeniyle şeftali, incir, Trabzon hurması ve nar gibi çeşitlerin birlikte yetiştirilmemesi gerekmektedir¹⁴⁹. Akdeniz bölgesindeki üreticiler kadar tarımsal ilaç kullanımının yaygın olmaması, ürünlerin yurt dışına çıkışında kolaylık sağlamakta organik olarak bile pazarlanabilmektedir.

Ağaç başına 50 ile 150 kg arasında verim alınan turunçgil üretiminin Nazilli'de bu kadar yaygın olmasında ülke içi tüketiminin yüksek olmasının yanında ihracat da etkilidir. Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden aldığımız bilgilere göre ürünlerin büyük kısmı Rusya ve Ortadoğu ülkelerine pazarlanmaktadır. AB ülkeleri de bu iki bölgeden sonra önemli ithalatçılardır. Ancak orta doğudaki siyasi istikrarsızlıklar Arap Baharı vb. siyasi olaylar nedeniyle son

¹⁴⁴ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 547

¹⁴⁵ Süha Göney, **Türkiye Ziraatının Coğrafi Esasları** (İstanbul: İstanbul Üniv, Yay. No: 2600, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 110, 1979), s. 28

¹⁴⁶ Himmet Kaygısız, **Amatör Meyvecilik** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007), s.115

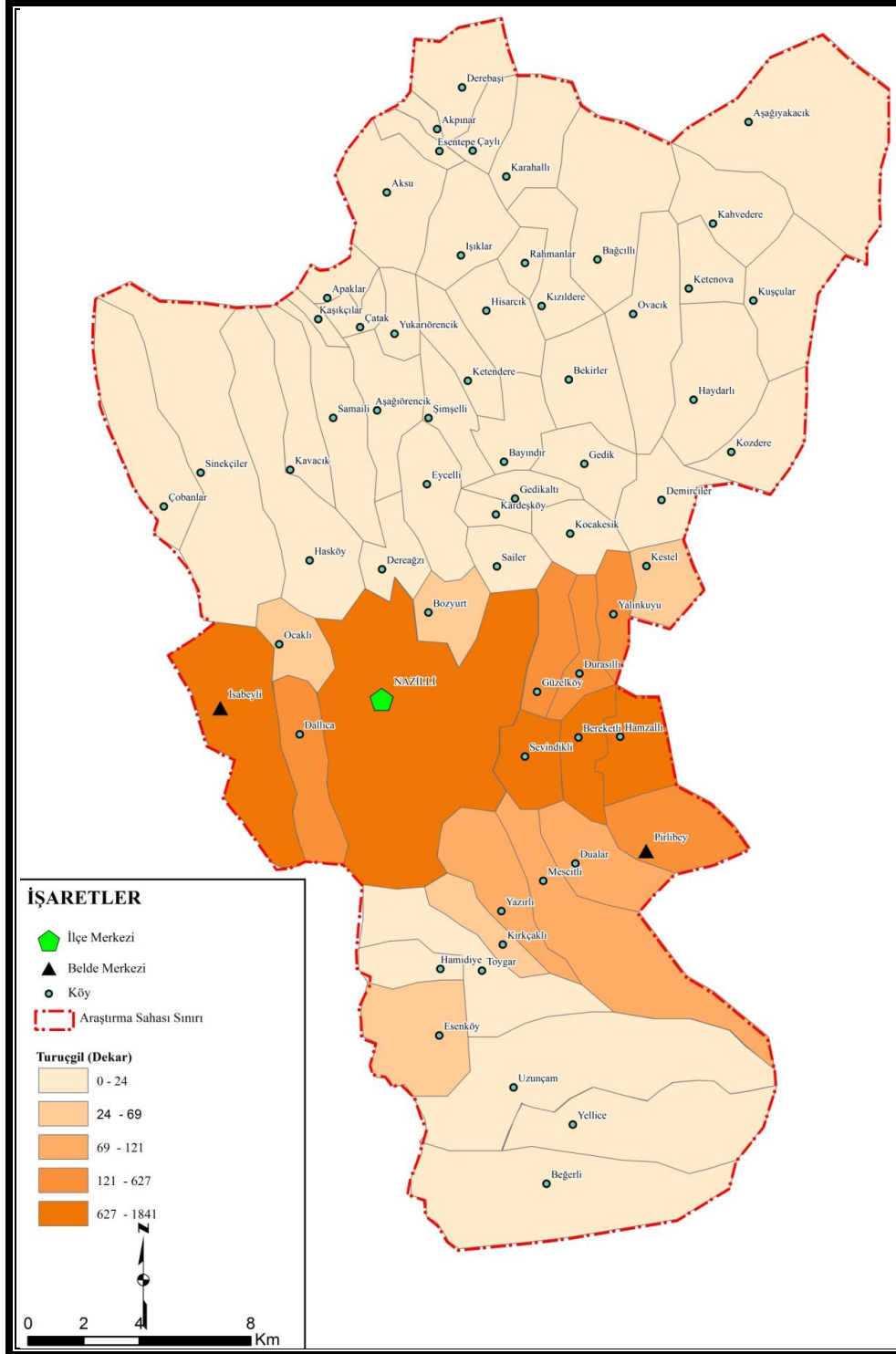
¹⁴⁷ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 99

¹⁴⁸ Mehmet Tıraş, Kozanda Turunçgil Tarımı, **Doğu Coğrafya Dergisi**, C. 7 Sayı: 6 (2001), s. 150-152

¹⁴⁹ <http://www.tarim.gen.tr/bitkihastanesi/akdenizmeyvesinegi.htm> (11.10.12)

yıllarda ihracatında sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca depolama koşullarının gelişmediği bölgelerde, mahsul hemen piyasaya sürülerek fiyatların düşük kalmasına neden olmaktadır¹⁵⁰. Bu sıkıntı Nazilli ilçesinde de görülmektedir.

Harita 28. Araştırma Sahasında Portakal Bahçelerinin Dağılışı (2011).

¹⁵⁰ Mustafa Pekmezci, “Turuçgillerde Meyve Muhafaza Sorunları”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu** (Alanya: 1979), s. 308

Çalışmamızın birçok kısmında da bahsettiğimiz gibi büyük soğuk hava depolarının yöreye yapılması ürünlerin daha uzun süre muhafazasını sağlayacaktır. Ayrıca bir muhlama tesisinin de kurulması ürünlerin katma değerini artıracak; tarım işçisine yeni iş imkânları sağlayacaktır. Bölgeden alım yapan meyve suyu fabrikalarının yerden toplanan ya da çürümüş meyveleri bile satın alması, kurulabilecek bir meyve suyu fabrikasının hammadde sıkıntısı yaşamayacağını göstergesidir. Usare*, dilim konserve, dondurulmuş meyve püresi, kurutulmuş meyve püresi, meyve suyu tozu, reçel, marmelat ve kuru meyve olarak tüketilen¹⁵¹ meyvelerin sanayi ürünü halinde üretiminin yapılması için planlanacak yatırımlar, sahaya ekonomik olarak olumlu etki yapıp, yeni iş alanları doğmasını sağlayacaktır.

Küresel tüketim istekleri ve pazar koşullarındaki değişiklikler, Nazilli’de yetiştirilen ürünlerin cinsini de çeşitlendirmiştir. Bir zamanlar sömürgeci devletlerin talepleriyle yetiştirilen pamuk gibi tarım ürünlerinin alan ve miktarı da bu istek ortadan kalkınca azalmıştır. Ancak bu mümbit sahada ziraat faaliyetleri terk edilemeyeceğinden, yeni pazar koşullarına uyan ürünlerin yetiştirilmesine başlanmıştır.

Araştırma sahasındaki bu ürünlerden biri de nardır. Aslında eskiden beri bölgede hem meyvesi hem de ar ekşisi için yetiştirilen ürün, gün geçtikçe pamuk ekilen sahaları işgal etmeye başlamıştır (Foto 78.). En kaliteli meyvelerini uzun ve yağışsız yaz sezonu geçiren bölgelerde veren nar¹⁵² için, çevrenin iklim şartları çok uygundur. Dağlık sahalarda tarla kenarlarında ya da küçük topluluklar halinde gördüğümüz meyvenin, AB ülkeleri ve Rusya’ya ihracatının başlamasından sonra, ova köylerinde hicaz nar cinsinin büyük bahçeler halinde yetiştirilmesine başlanmıştır.

Türkiye’de 2000’li yılların başında meyve suyu üretimi yapılmayan narın, 2005-2007 yılları arasında meyve suyu fabrikalarında hammadde olarak işlenmesi

* Usare öz su demektir. Bkz. [http://tdkterim.gov.tr/bts/\(09/10/2012\)](http://tdkterim.gov.tr/bts/(09/10/2012))

¹⁵¹ Mithat Özsan, “Türkiye Turunçgil Yetiştiriciliğinin Dünyadaki Yeri ve Önemi”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu** (Alanya: 1979), s. 40-41

¹⁵² Cenap Yılmaz, **Nar** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007), s. 41; Caner Onur ve Nurettin Kaşka, “Akdeniz Bölgesinde Nar Yetiştiriciliği ve Sorunları”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu** (Alanya: 1979), s. 501

üretiminin 3 katından fazla artarak 57 bin tonu yakalamasına yol açmıştır¹⁵³. Kırsal saha için önemli bir gelir kaynağı olan meyvenin, Nazilli’de 2011 yılı sonu itibari ile üretimi 1.430 ton kadardır (Tablo 112.). Aydın ili genelinde 13.837¹⁵⁴ da alanda toplam 9.336¹⁵⁵ ton üretim yapıldığı düşünülürse, ilçenin il içindeki üretim payının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Foto 78. Geleneksel Yöntemler ile Nar Ekşisi Yapımı.

Tablo 121. Araştırma Sahasında Nar Bahçelerinin Dağılışı (2011)

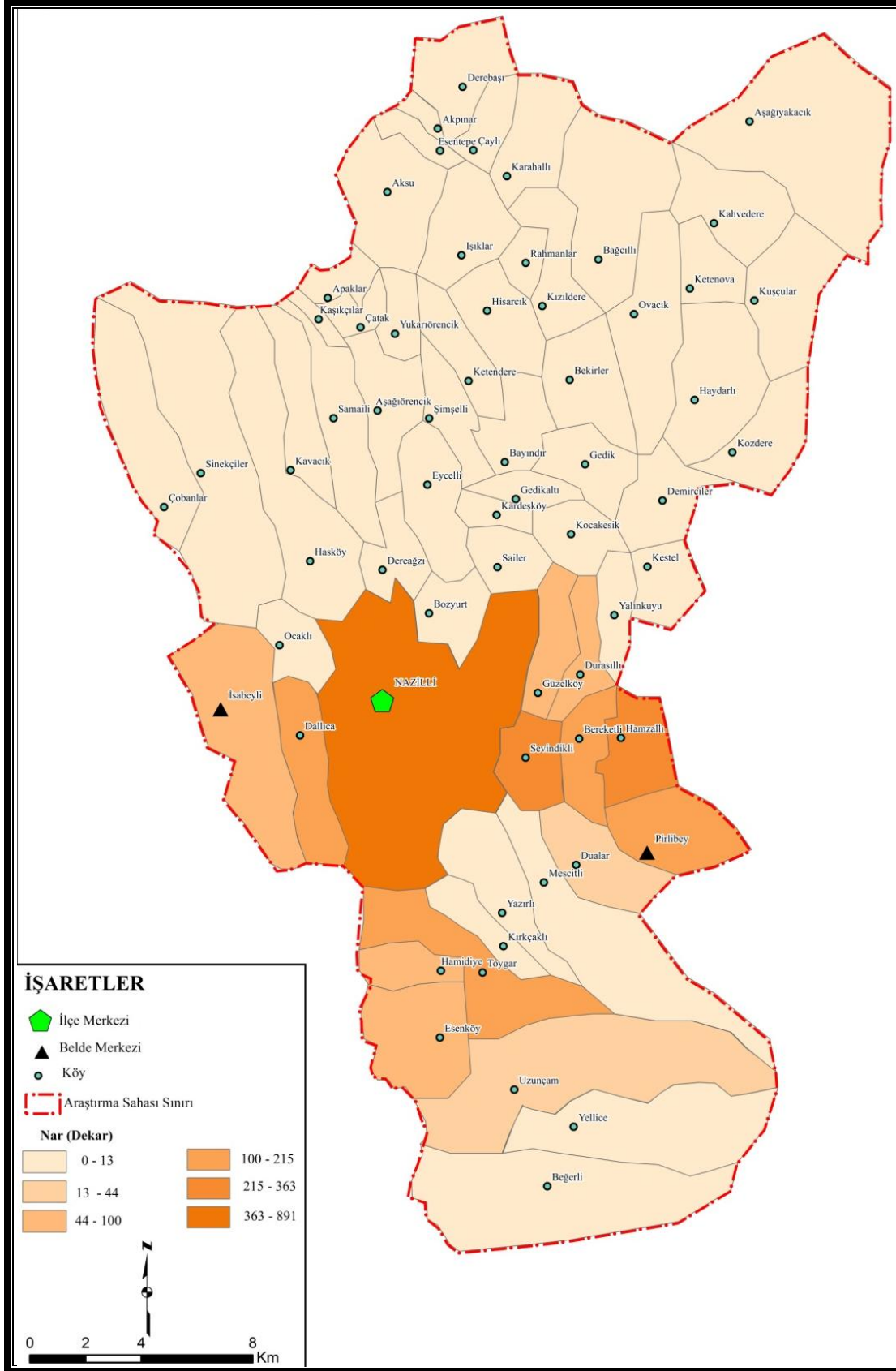
Yerleşme Adı	Alan(da)	Yerleşme Adı	Alan(da)
Arslanlı	126,7	Hisarcık	8,3
Aşağıörencik	0,1	Işıklar	0,7
Bağcılı	1,0	İsabeyli	63,3
Beğerli	2,4	Kırcaklı	6,9
Bereketli	215,3	Kızıldere	0,8
Dallıca	184,7	Merkez	764,3
Dualar	44,5	Ovacık	0,3
Durasılı	78,0	Pirlibey	145,5
Esenköy	100,4	Sailer	1,2
Gedikaltı	2,2	Sevindikli	363,8
Güzelköy	63,5	Sinekçiler	1,9
Hamidiye	70,9	Toygar	162,5
Hamzalı	287,2	Uzunçam	39,4
Hasköy	3,6	Yazırlı	13,3
		Toplam	2.753

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS Kayıtları,2011.

¹⁵³ Neriman Polat Çeltikçi, “Türkiye Ekonomisinde Nar ve Nar Türevleri”, (Antalya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Akdeniz Üniversitesi, 2008), s. 80

¹⁵⁴ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (19.10.2012)

¹⁵⁵ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (19.10.2012)

Harita 29. Araştırma Sahasında Nar Bahçelerinin Dağılışı (2011).

2011 yılı içinde 217 işletme şeklinde 2.752¹⁵⁶ da'dan fazla alanda yetiştirilen bu meyvenin üretimi, daha çok ovaya sınırı bulunan arazilerde yoğunlaşmıştır. Bu kümelenmede sulama imkânlarının ovada daha çok olması en önemli etkidir. Çünkü nar, tomurcuk ve meyve gelişim döneminde en az üç kez ve bol su isteyen bir bitki türüdür¹⁵⁷. Geçmişte kasaba olan bugün ise kent merkezine bağlı bir mahalle konumundaki Arslanlı ilk büyük nar bahçelerin kurulduğu sahadır. Daha sonra ilçe merkezi, Sevindikli, Hamzallı, Bereketli, Dalıca, Durasallı, Pirlibey, Yazırlı, Hamidiye, Toygar ve İsabeyli' de yetiştiriciliğine başlanmıştır. Özellikle kansere karşı koruyucu özelliğinin ve bazı hastalıkların tedavisine yardımcı olduğunun öğrenilmesinden sonra¹⁵⁸ tüketimi artan meyvenin Nazilli merkezde, Sevindikli ve Hamzallı köylerinde organik olarak da üretimi yapılmaktadır. Ürünlerin uzun süre muhafaza edilebilmesi için Dalıca ve Sevindikli köylerinde soğuk hava depoları bulunmaktadır.

2010 yılından sonra komşu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle ihracattaki düşüş kazançta kayba neden olsa da meyvenin üretiminden vazgeçileceğini tahmin etmemekteyiz. Pamuk sahalarının yerini yavaş yavaş almaya başlayan nar fidanları, pamukta bulunan hastalıklardan etkilenmektedir. Bu sebeple pamuk tarlalarını nar bahçesine çevirmeden önce 4-5 yıl tahıl tarımının yapılmasının, bu hastalığın fidanlara bulaşmasını engelleyeceği teknik elemanlar tarafından belirtilmektedir.

Araştırma sahasında eskiden beri üretimi yapılan diğer bir meyve üzumdür. Geniş kullanım alanı, ekolojik istekleri yönünden seçici olmaması, çok yıllık bir bitki türü olması sayesinde üzüm dünya üzerinde en geniş yayılış alanına sahip türlerden biri olmuştur¹⁵⁹. Üzüm, yaş ve kurutulmuş olarak tüketilebilen, işlenerek şarap, sirke, pekmez, sucuk ve pestil gibi gıda maddeleri elde edilebilen bir meyvedir¹⁶⁰ (Foto 79.). Türkiye, bağcılık için elverişli bir iklim bölgesindedir¹⁶¹. Aslında ılıman iklim

¹⁵⁶ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ÇKS kayıtları, 2012

¹⁵⁷ Evreinoff, V. A., 1953, "Etude Pomologique sur le Grenadier." Extrait des Annales de l'Ecole National Superieure Agronomique Tome: I'dan aktaran: Onur, C., Kaşka, N., 1979, **Age.**, s. 505

¹⁵⁸ Halil Kurt ve Güven Şahin, "Bir Ziraat Coğrafyası Çalışması: Türkiye'de Nar (Punica granatum L.) Tarımı", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 27 (2013, s. 570-572

¹⁵⁹ Yahya Kadioğlu, "Çal'da (Denizli) Bağcılığın Coğrafi Analizi", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 20: 141-161, (2008b), s.145

¹⁶⁰ Erdal Akpınar ve Demet Yiğit, "Ekolojik Faktörlerin Karaerik Üzüm Çeşidi Yetiştiriciliğine Etkileri", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 16: 39-63 (2006), s. 41

¹⁶¹ Akpınar, E., Yiğit, D., 2006, **Age.**, s. 42

kuşığı bitkisi olan üzüm¹⁶² kış donlarının -15°C 'den daha soğuk olmadığı hemen tüm topografya şartlarında yeterli toprak derinliğinin olduğu yerlerde yetişebildiği¹⁶³ için, araştırma sahasında ova köylerinde daha az olmakla beraber hemen her köyde üretimi yapılmaktadır.

Foto 79. Geleneksel Yöntemler İle Üzüm Pekmezi Yapımı.

Üretimine evsel tüketimde olduğu kadar içki imalatı gibi çeşitli sanayi dallarına da hammadde oluşturduğu için, geçmişte de önem verilmiştir. TEKİN, eksik olması nedeniyle temettuat defterlerinin tamamına ulaşamadığını belirttiği eserinde, 19. yy.'a ait gazetelerde iklim olaylarının Nazilli'de üzüm bağlarına zarar verdiğini yazmasından dolayı, bölgede üzüm yetiştiriciliğinin eskiden de önemli olduğunun anlaşıldığını söylemiştir. Eserde Nazilli'de 1897 yılında 600.000 kıyye* üzüm üretildiği belirtilmiştir¹⁶⁴. Aynı tarihlerde Cebe Hasan, Hacılar, Hacı Nasuh, Karaçay, Dereköy ve Pazar karyelerinde toplam 155 dönüm arazide üretim

¹⁶² Cihat Türkben, *Sofralık Üzümlerin Muhafazası* (İstanbul: Hasad Yayıncılık, ISBN 978-975-8377-74-9, 2010), s. 9

¹⁶³ Kaygısız, H., 2007, *Age.*, s.149

* Diğer adı *Okka*: Günümüzde 1282 grama karşılık gelen, geçmişte kullanılmış bir ağırlık ölçü birimi. Bkz. [http://www.osmanlicaturkce.com/?k=k%FDyye&t=%40\(18.08.2013\)](http://www.osmanlicaturkce.com/?k=k%FDyye&t=%40(18.08.2013))

¹⁶⁴ Tekin, S., 1997, *Age.*, s.127-132

yapılmıştır¹⁶⁵. Üzüm ve narın, Türk dönemi öncesinde de bölgede değerli bir meyve olduğu ve bölge kültüründe önemli yerinin olduğu Eski Yeni caminin duvarında bulunan ve yakın civardan getirilen eski bir lahitten yapılan çeşme üzerindeki motiflerden de anlaşılmaktadır (Foto 80.).

Foto 80. Eski Yeni Caminin Duvarındaki Çeşme Üzerindeki Üzüm İşlemeli Lahit.

Ancak sahada kırsal kesim tarafından sadece üzüm yetiştiriciliği yapanlara pek rastlanmamıştır. Bu meyvenin yetiştiriciliğini yapanlar aynı zamanda incir, zeytin, kestane gibi ürünleri de yetiştirdiklerinden, ülkemizin başka kırsal alanlarında olduğu gibi bu faaliyete özgü ve bağıcılık kültürünü yansıtan bağ evlerine¹⁶⁶ pek rastlanmamaktadır.

Özellikle dağ köylerinde pekmez ve kuru üzüm amaçlı bağlar, küçük parseller halinde diğer meyve bahçelerinin arasında dikkatimizi çekmiştir. Genel olarak evsel tüketim amacıyla yapılan bağlardan ticari amaçlı olanları Sinekçiler, Kuşçular, Hasköy köylerinde ve İsabeyli’de yer almaktadır (Tablo 122.). Zemin koşullarının nemli olması nedeniyle tel sistemiyle üretim yapılan bağlarda taze yemeklik cinsler

¹⁶⁵ Tekin, S., 1997, *Age.*, s.103

¹⁶⁶ Mehmet Somuncu, “Kayseri’de Bağcılık”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12: 107-133, (1996) s. 118-128

ve kurutmalık cinsler yetiştirilmektedir. Yemeklik cinsler Yerli Salman ve Kayacık cinsleridir. Kurutmalık amaçlı üzümler ise çekirdeksiz türlerdendir. Çok miktarda olmasa da İsabeyli'den Almanya'ya üzüm ihracatı yapılmaktadır. Bağların önemli yer tuttuğu köyler Sinekçiler, Hasköy, Kuşçular, Çobanlar, Eycelli, Dereağzı, Ocaklı, Gedikaltı, Çatak, Aşağıörencik, Esentepe, Kızıldere, İsabeyli, Apaklar ve Haydarlı köyleridir. 2011 ÇKS kayıtlarına göre sahada 225 çiftçi 1.275 ton (Tablo 112.) üretim yapmıştır.

Tablo 122. Araştırma Sahasında Üzüm Bağlarının Dağılışı (2011)

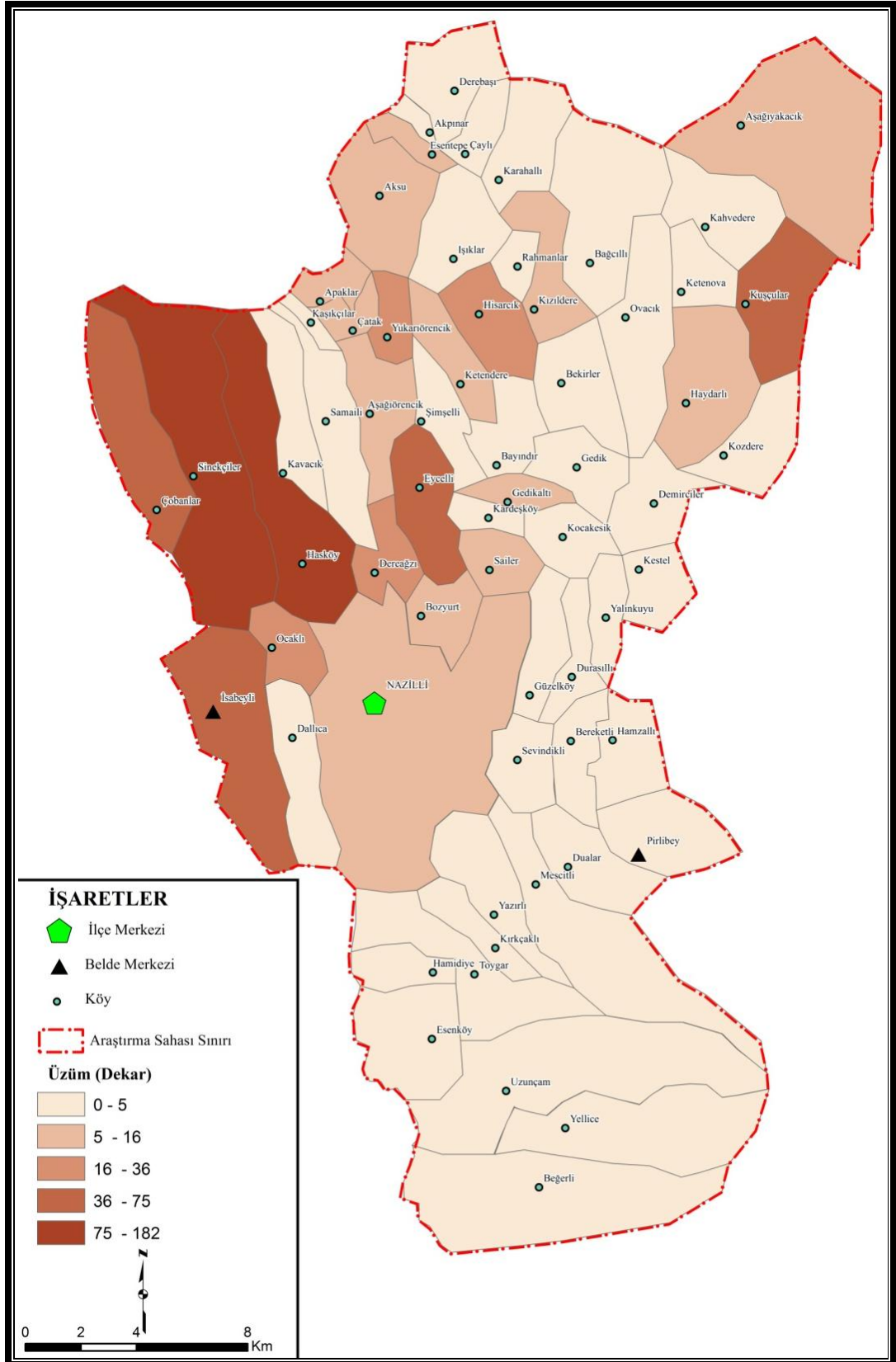
Yetiştirildiği Yer	Alan(da)	Yetiştirildiği Yer	Alan(da)
Aksu	9,8	İsabeyli	56,5
Apaklar	10,9	Karahallı	2,4
Aşağıörencik	12,4	Karahallı	1,4
Aşağıyakacık	6,6	Kavacık	4,8
Bağcılı	1,2	Ketendere	8,3
Bayındır	0,9	Ketenova	3,5
Beğeri	2,0	Kızıldere	11,8
Bozyurt	6,1	Kocakesik	1,0
Çatak	14,4	Kuşçular	75,1
Çaylı	2,3	Merkez	10,1
Çobanlar	68,0	Ocaklı	19,1
Dereağzı	36,9	Ovacık	2,7
Derebaşı	0,6	Rahmanlar	2,0
Esentepe	12,0	Sailer	9,0
Eycelli	47,7	Samailli	3,2
Gedikaltı	16,9	Sinekçiler	182,5
Güzelköy	5,0	Şimşelli	5,5
Hasköy	119,8	Uzunçam	3,2
Haydarlı	10,0	Yazırlı	1,1
Hisarcık	25,8	Yellice	2,9
Işıklar	0,4	Yukarıörencik	20,6
		Toplam	836,6

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS Kayıtları,2011.

Nazilli'de üzüm yetiştirilen alanlarda salkım güvesi zararlısı, yazın yağın yağmurlar nedeniyle Mildiyö ve ölü kol rahatsızlığı, üzüm ziraatında görülen başlıca sıkıntılardandır. Asmalar olgunlaşma döneminde sıcak ve kuru hava şartlarını seven bitkilerdir¹⁶⁷. Uzun süren yaz devresinde ovadaki kurak şartlar sebebiyle bu hastalıklar pek görülme de yükseltinin arttığı sahalarda yazın rastlanan yağışlar bu çevresel rahatsızlıklara neden olabilmektedir.

¹⁶⁷ Kadioğlu, Y., 2008b, **Age.**, s. 146

Harita 30. Araştırma Sahasında Bağ Alanlarının Dağılışı (2011).

Araştırma sahasında yetiştirilen ve iyi gelir getiren meyvelerden biri de kirazdır. Anavatanı Kafkasya, Küçük Asya'ya sınır bölgeler ile İran olan kirazın

ülkemizde geniş bir yetiştirilme alanı vardır¹⁶⁸. Nazilli ilçesinde yüksek kesimlerde yetiştirilen meyve ağacı, özellikle Aşağıyakacık köyünün en önemli gelir kaynağıdır. Bu köyden başka Sinekçiler, Kahvederesi, Bağcılı, Esentepe, Ovacık, Yukarı Örencik, Derebaşı, Aksu, Çobanlar, Kaşıkçılar ve Çatak köylerinde de yetiştirilmektedir (Tablo 123.). Kiraz, çiçeklenme döneminden hasat edilene kadar geçen dönemde serin hava ve bol su isteyen bir meyve ağacıdır¹⁶⁹. Yetiştiriciliğinin ovadan ziyade dağlık alanlarda ve özellikle yüksek alanlardaki köylerde yoğunlaşmasının en önemli sebebi budur. Kestane ziraatının iklimik nedenlerle yapılamadığı yüksek alanlardan olan Çayır mevkiinde önemli miktarda dikim yapılmıştır. Yine Aşağıyakacık'taki serin hava koşulları, bu meyvenin ziraatının 800 m üzerindeki alanlarda gelişmesini sağlamıştır. Bölgede tarım ürünleri ticareti yapan önemli bir firma, yakın zamanda Sinekçiler köyü yaylalarında (Çayır mevki) 170 da'lık alanı kiraz bahçesi yapmıştır.

Sahada yetiştirilen kirazlar Derbent ve Alaşehir'deki soğuk hava depolarında depolanmakta ve 12 farklı ihracatçı firma aracılığı ile yurt dışına gönderilmektedir. Bu firmaların yakın çevrede bulunması ve mahsulün neredeyse tamamını satın alması ürün çeşidi olarak tercih edilmesinde önemli beşeri etmenlerdendir. Yetiştirilen kirazlardan yerli ırklar mayıs ayında, ihracata yönelik türler ise haziran ayında hasat edilmekte ve önemli bir miktar tarım işçisine de istihdam sağlanmaktadır. Nazilli ilçesinde 2011 ÇKS kayıtlarına göre, 401 çiftçi tarafından 3.700 da alanda kiraz yetiştiriliyordu. Ayrıca Aşağıyakacık köyünde küçük bir alanda vişne ağacı yetiştirilmektedir. 2011 yılında toplam kiraz üretimi 1.222 ton kadardı (Tablo112.).

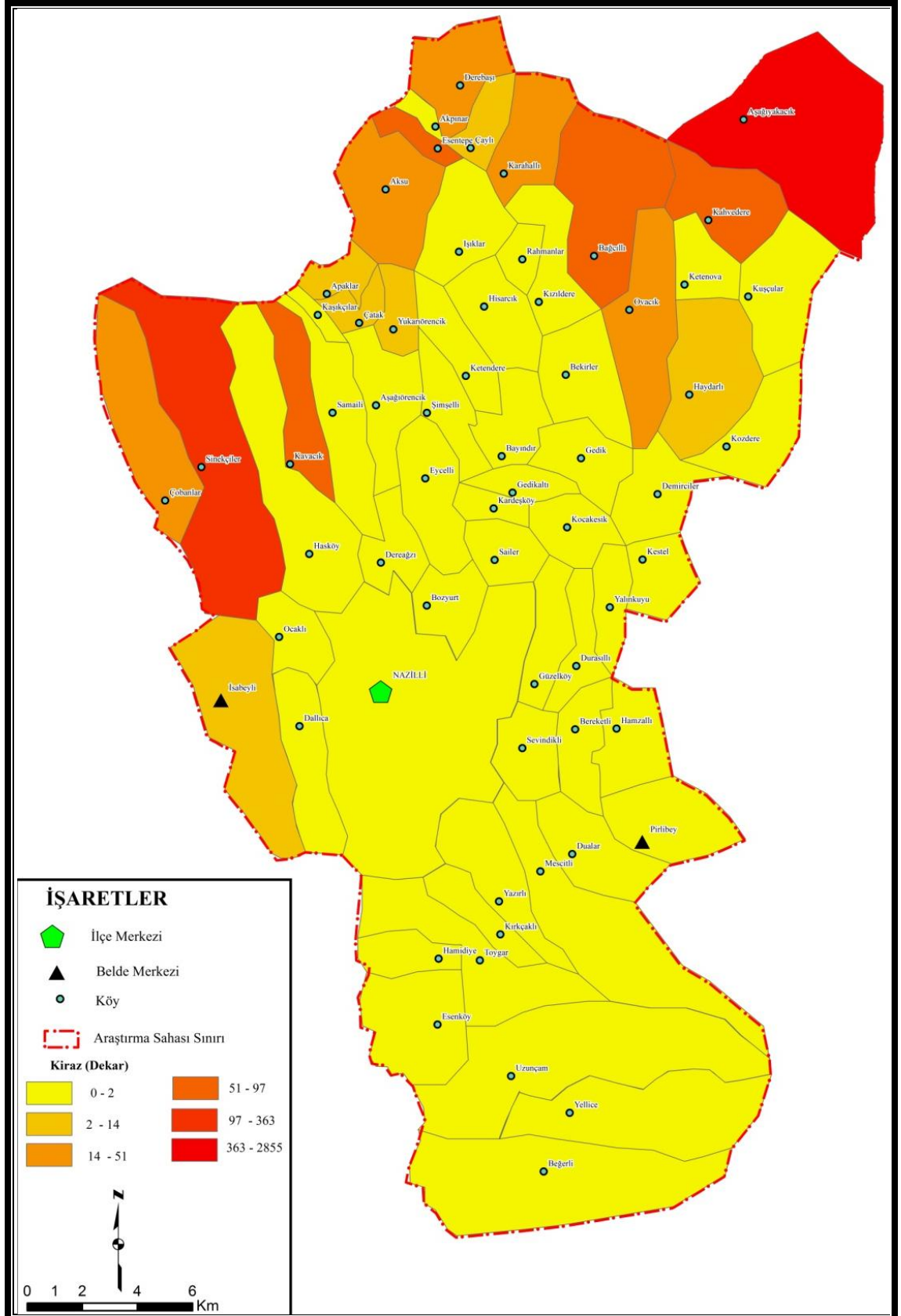
Tablo 123. Araştırma Sahasında Kiraz Bahçelerinin Dağılışı (2011)

Yerleşme Adı	Alan(da)	Yerleşme Adı	Alan(da)
Aksu	35,9	Haydarlı	5,8
Apaklar	14,2	İsabeyli	5,9
Aşağıörencik	2,2	Kahvederesi	97,5
Aşağıyakacık	2855,5	Karahallı	25,7
Bağcılı	79,2	Kestel	2,0
Bekirler	0,6	Kozdere	1,2
Çatak	11,9	Ovacık	51,1
Çaylı	11,3	Rahmanlar	0,4
Çobanlar	26,6	Sinekçiler	363,9
Derebaşı	37,0	Yukarıörencik	13,9
Esentepe	59,0	Toplam	3700,8

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS kayıtlarından derlenmiştir.

¹⁶⁸ Hasad Yayıncılık, **Kiraz/ Vişne** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2012), s. 9

¹⁶⁹ Turhan Çetin, "Uluborlu İlçesinde Kiraz Ziraatı", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 15 Sayı 23 (2010a), s. 188

Harita 31. Araştırma Sahasında Kiraz Bahçelerinin Dağılışı (2011).

ÇKS' ye kayıtlı 313 hane tarafından araştırma sahasının yüksek kesimlerinde üretilen meyvelerinden biri de elmadır. 2011 yılında 2.108 ton (Tablo 112.) üretilen

elma, sahanın birçok kesiminde yetişmesine rağmen ticari manada üretimi daha çok 800 m'nin üzerindeki alanlarda yapılmaktadır. Bunun nedeni de incir ve zeytinin ovada ve dağlık sahanın alçak kesimlerinde yoğun olarak yetiştirilmesi ve iyi gelir getirmesidir. Beşeri olan bu faktörün yanında elma yetiştiriciliğine en uygun alanların kışın üşüme isteğini karşılamaya müsait yaylalardaki serin iklim sahaları olması¹⁷⁰, yetiştirildiği şartların doğal özellikler ile de bağının olduğunu göstermektedir. Elmanın aşırı kireçli, taşlı, çakıllı, killi yapılı ve taban suyunun yüzeye yakın olduğu yerleri sevmemesi¹⁷¹ de araştırma sahasındaki 800 m ve üzerindeki sahaların genel özelliğidir.

Rüzgâra açık dağ zirvelerindeki aşımın yüzeylerinde kestanenin yayılış göstermemesi nedeniyle kiraz ve elma bu kesimlerin en önemli ürünü olmuştur. Karıncalı Dağı üzerinde de ibreli ormanların arasında kalan küçük elma bahçelerine rastlanmaktadır. Araştırma sahasında Sinekçiler başta olmak üzere Aşağıyakacık, Çobanlar, Yellice, Uzunçam, Kavacık, Esentepe, Kahvederesi, Derebaşı, Beğerli, Ovacık, Aksu, Samailli, Yazırlı, Hisarcık ve Bekirler önemli üretici köylerdir (Tablo 124.). Sahanın genelinde yerli ırklar dikilmiş olsa da yurt dışına ihracatta bu meyveler talep görmediğinden, yeni bahçelere Golden ve Starking cinsi fidanlar dikilmektedir.

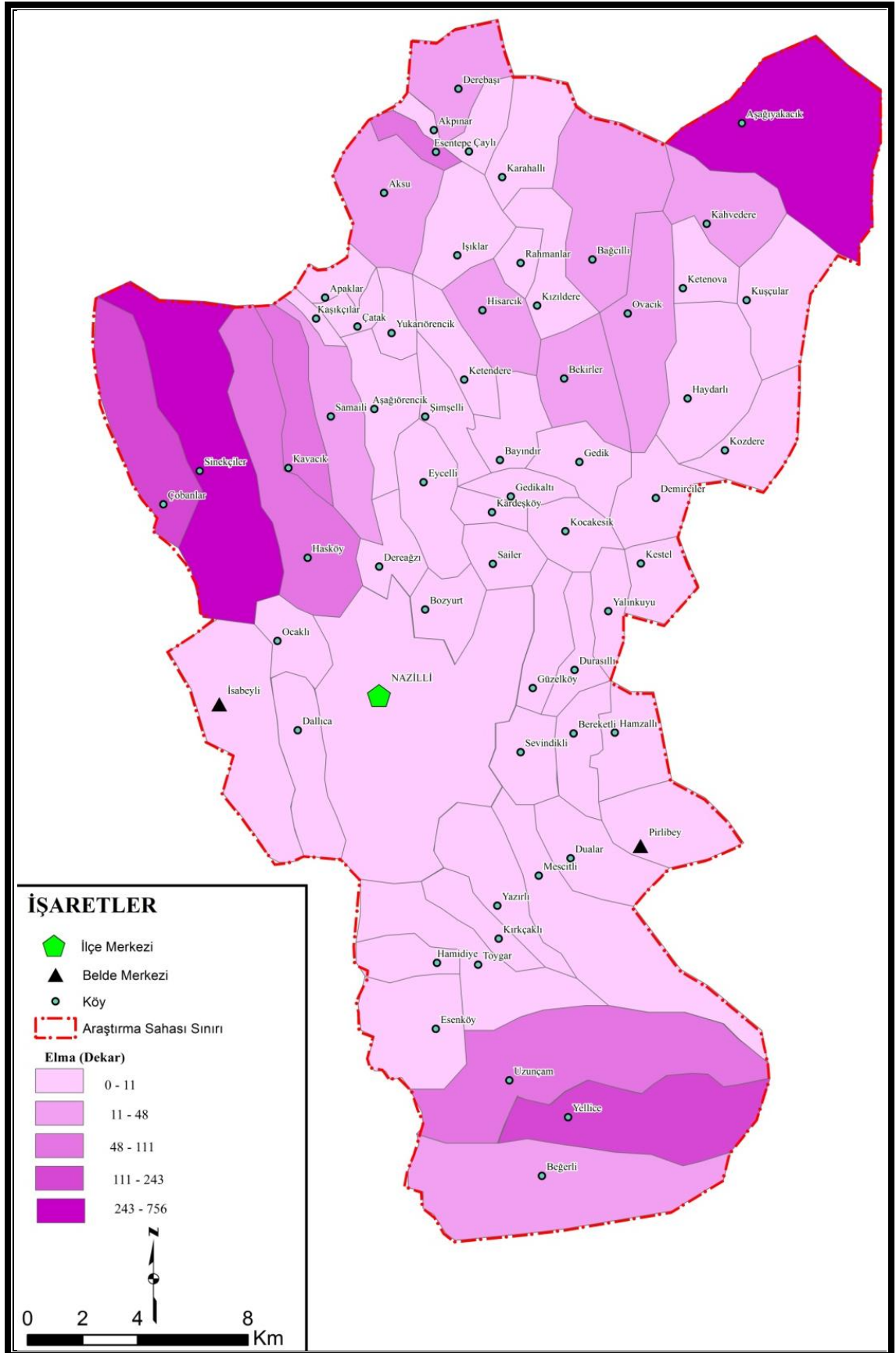
Tablo 124. Araştırma Sahasında Elma Bahçelerinin Dağılışı (2011)

Yerleşme Adı	Alan(da)	Yerleşme Adı	Alan(da)
Aksu	24,6	Karahallı	5,7
Aşağıörencik	1,6	Kavacık	112,0
Aşağıyakacık	590,1	Ketendere	3,0
Bağcılı	15,7	Ketenova	8,1
Beğerli	28,5	Kozdere	1,7
Bekirler	19,1	Kuşçular	6,3
Çatak	8,0	Ovacık	28,0
Çobanlar	171,2	Samailli	21,9
Derebaşı	41,9	Sinekçiler	756,4
Esentepe	104,9	Uzunçam	90,0
Hasköy	82,0	Yazırlı	11,3
Haydarlı	8,5	Yellice	243,9
Hisarcık	15,3	Yukarıörencik	2,8
Kahvederesi	48,2	Toplam	2451

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS kayıtlarından derlenmiştir.

¹⁷⁰ Kaygısız, H., 2007, *Age.*, s. 51

¹⁷¹ Himmet Kaygısız, *Elma Yetiştiriciliği* (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004) , s. 53

Harita 32. Araştırma Sahasında Elma Bahçelerinin Dağılışı (2011).

Yaz mevsiminde meydana gelen yağışlar yüksek sahalardaki elmalıklarda kara leke hastalığına neden olmaktadır. Her ne kadar aşırı kireçli toprakları sevmese de yetiştirildiği sahalarda yüksek olduğu için, yağışa bağlı olarak yıkanmayla kireç eksikliği görülmektedir. Bu nedenle kültür sahalarında toprağa kireç desteği yapılmaktadır. Ph değerlerinin uygun olmadığı sahalarda, kireçlemede yapılmazsa depolarda elmalar üzerinde lekeler oluşmakta ve erken çürümektedirler¹⁷².

Soğuk hava depolarının bugün bile yeterli sayıda olmadığı ilçede, geçmişte ürünler “*elmalık*” adı verilen depolarda saklanmıştır. Bugün dönemlik yerleşmeler halini alıp işlevini değiştiren elmalıklar, kendine has yapılarını hâlâ korumaktadırlar. Ancak meyvelerin burada saklanması, onları dışsal etkenlerden yeterince koruyamaması ve meyvelerin erken buruşması nedeniyle terk edilmiş bir uygulamadır (Foto 49.). Bugün üretilen meyveler ilçedeki soğuk hava depolarına gönderilmektedir. Sinekçiler köyünde özel idarenin de yardımıyla üreticinin ürününü saklama koşullarını geliştirmek için, 300.000 tonluk soğuk hava deposu yapılmıştır. İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü’nden aldığımız bilgilere göre bu tesiste ağırlıklı olarak elma depolanmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen meyveler kadar geniş alanlarda yetiştirilmese de araştırma sahasında eskiden beri devam ettirilen bir faaliyette ceviz yetiştiriciliğidir. Cevizin doğal yayılış alanı içinde bulunan Türkiye’de yıllarca doğal olarak yayılış gösteren ya da tohumla çoğaltılan meyve ağacından 1970’li yıllardan sonra aşılama yoluyla bahçeler tahsis edilmeye başlanmıştır. Türkiye, ticari manada Çin, ABD, ve İran’dan sonra dünyadaki en önemli üretici ülkelerdendir¹⁷³.

150 yıl gibi uzunca bir süre yaşayabilen ceviz ağaçları, iklim isteği açısından seçici olmayan ılıman bir meyve türüdür. Çok yüksek sıcaklıklara ve soğuklara karşı dayanıklıdır. Ceviz toprak isteği açısından fazla su tutmayan, gevşek, çakıllı, topraklarda tuz oranının yüksek olmaması halinde iyi gelişim gösterir¹⁷⁴.

Ülke içinde ağaç sayısı bakımından Ege Bölgesi sonuncu sırada bulunmasına rağmen ceviz ağacı yetiştiren iller arasında Aydın 14. sırada bulunmaktadır¹⁷⁵. Aydın

¹⁷² Bu bilgiler Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü’nde yaptığımız mülakatlarla tespit edilmiştir.

¹⁷³ Özçağırın, R., Ünal, A., Özeke, E., İsferyaroğlu, M., 2007, **Age.**, s.122-123

¹⁷⁴ M. Mete Yücer, **Ceviz**, (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007), s. 15-20

¹⁷⁵ Seyit Mehmet Şen, **Ceviz** (Ankara: ÜÇM Yay. 1, Tarımsal Yay. 1, 2009), s. 16-17

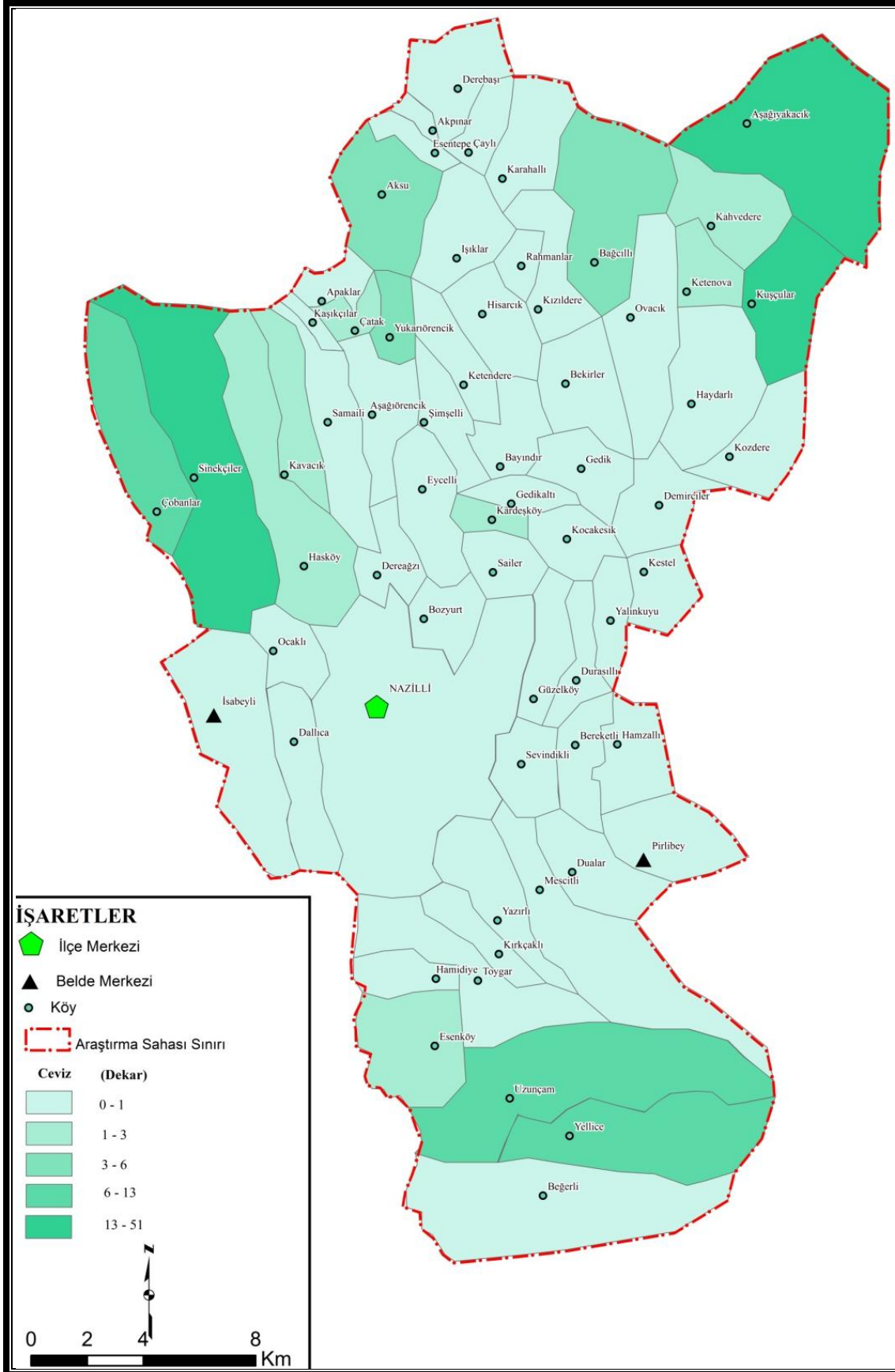
ili içerisinde önemli bir üretim bölgesi olan araştırma sahasında ceviz, ova tabanından yüksek dağ zirvelerine kadar hemen her yükseklik basamağında yayılış göstermektedir. Karıncalı Dağı'nın karaçamlarla kaplı zirveleri hariç, araştırma sahamızın tüm düzlük ve tepelik alanlarında doğal yayılış gösterdiği gibi, kapalı bahçeler halinde de ziraatı yapılmaktadır. Geçmişte Kozdere köyü merkezinde ve çevresinde geniş bir doğal yayılış alanına sahip olan ceviz, kurak geçen dönemlerde bu mevkide varlığını sürdürememiş ve dere yataklarına çekilmiştir.

Son yıllarda artan ekonomik değeri ve tarımsal desteklemeler nedeniyle ziraatına ilgi artan meyve, ticari olarak en çok Kuşçular köyü ve civarında yapılmaktadır. Bu köyden sonra kapalı bahçeler şeklinde Sinekçiler, Aşağıyakacık, Çobanlar, Uzunçam ve Yellice köylerinde yetiştirilmektedir (Tablo 125.). Bölgenin ekosistem özellikleri açısından yetiştirilmesinde hiçbir engel bulunmayan meyve, birçok bahçe ve tarla sınırında, dere yataklarında karşımıza sıklıkla çıkmaktadır. Araştırma sahasında ÇKS kayıtlarına göre, 76 işletmede toplam 188.6 da alanda üretimi yapılmaktadır. 2011 yılında ilçe arazilerinde 860 ton ceviz üretilmiştir (Tablo 112.). Özellikle teknik elemanlar tarafından kestane dal kanserinin görüldüğü sahalarda kestaneye alternatif ürün olarak gösterilen meyvenin son yıllarda artan ithalat miktarı da göz önüne alınırsa, yetiştirilmesinin teşvik edilmesi gerektiği söylenebilir.

Tablo 125. Araştırma Sahasında Ceviz Bahçelerinin Dağılışı (2011)

Yerleşme Adı	Alan(da)	Yerleşme Adı	Alan(da)
Aksu	4,5	Kardeşköy	2,7
Aşağıörencik	0,6	Kavacık	2,0
Aşağıyakacık	27,4	Ketenova	3,0
Bağcılı	6,8	Kızıldere	0,2
Çatak	2,4	Kozdere	1,3
Çaylı	1,0	Kuşçular	51,2
Çobanlar	13,4	Samaili	0,3
Derebaşı	1,1	Sinekçiler	33,3
Esenköy	1,5	Uzunçam	12,0
Hasköy	1,9	Yellice	11,8
Haydarlı	1,1	Yukarıörencik	6,3
Kahvederesi	3,0	Toplam	188,6

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS kayıtlarından derlenmiştir.

Harita 33. Araştırma Sahasında Ceviz Bahçelerinin Dağılışı (2011).

Ceviz ağaçlarında ovalık alçak düzlüklerden dağlık sahaya çıktıkça, değişen hava koşullarına ve yaz yağmurlarına bağlı Antraktoz hastalığı görülmektedir. Yetkililer tarafından yaprakların erken kurumasına neden olan bu rahatsızlığın, dağ ekosisteminin yarattığı çevresel bir hastalık olduğu belirtilmiştir. Araştırma sahasında görülen diğer bir rahatsızlık olan ceviz içkurdu ile biyolojik mücadele yapılmaktadır.

Dünyada en büyük Antepfıstığı üreticilerden biri olan Türkiye, bu bitkinin anavatanlarından biridir¹⁷⁶. Plantasyonlar şeklinde ya da yabani türlerin aşılması yoluyla yapılan Antep fıstığı yetiştiriciliği¹⁷⁷ üreticiye önemli bir gelir sağlayan ve doğal örtünün korunmasını sağlayan bir etkinliktir. Ancak araştırma sahasında ekonomik olarak yetiştirilebilecek doğal ortam özellikleri mevcut olmasına karşın, üretimi yeterli düzeyde değildir.

Gelişmiş kök yapısı sayesinde hemen her toprak tipinde yetişebilse de derin, süzek, tınlı ve kısmen kireçli topraklarda daha iyi gelişim göstermektedir. Bu sayede başka kültür bitkilerinin üretimi için elverişli olmayan kıraç, taşlık ve meyilli arazilerde de üretimi yapılabilmektedir¹⁷⁸. Gerçekten de bitki araştırma sahasında hemen her toprak tipinde yayılış gösterebilmiştir. Yaz kuraklığına dayanıklı nispeten soğuk olan bölgelerde de yetiştirilebilen¹⁷⁹ Antep fıstığının, Türkiye’de en çok yayılış gösteren yabancıları Sakız, Buttum ve Melengiçtir¹⁸⁰.

Nazilli ve çevresinde de geniş bir yayılış alanına sahip menengiç (*Pistacia terebinthus*) küçük ve yuvarlak meyveleri olan, küçük bir ağaççık veya çalı formunda bir ağaçtır¹⁸¹. Nazilli ilçesinde yöre halkı tarafından çitlembik ya da çitlik olarak da adlandırılan menengiçlerin (*Pistacia terebinthus*) aşılmasıyla yapılan üretim Ovacık, Ketenova, Eycelli, ve Kızıldere, Pirlibey, Sinekçiler, Dereağzı ve Kahvederesi’nde görülmektedir. ÇKS kayıtlarında 19 da’lık bir sahada üretimi

¹⁷⁶ Ejder Kalelioğlu, “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Antepfıstığı Alanları”, **Coğrafya Araştırmaları**, Sayı: 02: 137-160 (1990), s. 139

¹⁷⁷ Ahmet M. Bilgen, “Akdeniz Bölgesinde Antepfıstığı (*Pistacia vera* L.) Yetiştiriciliği ve Sorunları”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm Yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Sempozyumu** (Alanya, 1979), s. 553

¹⁷⁸ Şaban Oruç, **Antepfıstığı Sektör Etüdü** (İTO Dış Ticaret Şubesi, 2003), s.3-5 www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-2.pdf (12.10.2013) ; Bilgen, A. M., 1979, **Age.**, s. 548

¹⁷⁹ Hüseyin Tekin, Selim Arpacı, Seyfettin Atlı, İzzet Açar, Serpil Karadağ, Yusuf Yükçeken ve Abdullah Yaman, **Antepfıstığı Yetiştiriciliği** (Gaziantep: Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayın No: 13, 2001), s. 12

¹⁸⁰ Ejder Kalelioğlu, “Türkiye’de Antep Fıstığı”, **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 22-23:(1963-64),s.226

¹⁸¹ Kalelioğlu, E., 1963-64, **Age.**, s. 226

görülse de birçok meyve bahçesinin ya da tarlanın sınırları ile dere yataklarında kendiliğinden yetişen menengiçler aşılانmıştır.

Foto 81. Karıncalı Dağ Üzerinde Aşılانmış Bir Menengiç Ağacı.

Araştırma sahasının hemen her yükselti basamağında rastladığımız menengiçler dönem dönem toplu halde aşılانmaya çalışılmıştır. 1997 yılında beş yılda 50.000 fidanı aşılانmayı amaçlayan projeler yürütülmüş ve il özel idarenin de desteğiyile 60.000 menengiç aşılانmıştır. Daha ziyade Siirt çeşidinin aşılانıldığı sahada erkek ağaç aşılانması az olduğu için dölleme sıkıntısı yaşanmakta ve meyvelerden tam verim alınamamaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yoğunlaşan üretim Ege Bölgesi'nde de yaygınlaştırılmaya çalışılsa da üretim istenilen seviyelere ulaşamamıştır¹⁸². Nazilli ve yakın çevresinde bunun en önemli nedeni hasat mevsiminin incir ile örtüşmesidir. Yörede yaygın olarak sürdürülen incir yetiştiriciliğinin daha kârlı bir faaliyet olması ve ağaç başına daha yüksek miktarda meyve elde edilmesi nedeniyle üretici enerjisini bu faaliyete harcamak istemektedir. Özellikle bahçe içlerinde, ormanlık alanda ya da bahçe kenarlarında aşılانan birçok yabancı fidanın meyveleri yoğun tarımsal faaliyetler ve özellikle incir hasadı nedeniyle toplanmamaktadır (Foto 81.).

¹⁸² Tekin,H., Arpacı,S., Atlı,H.S., Açar, İ., Karadağ, S., Yükçeken, Y., Yaman, A., 2001, **Age**, s. 7

Doğal bitki örtüsünün aşılması yoluyla üretildiği için özellikle Tmolos depoları gibi sahalarda erozyona engel olan bitkinin yöre halkına daha iyi tanıtılması sağlanmalıdır. İlçede ÇKS verilerine göre, az bir sahada profesyonel anlamda yetiştirilmesi dikkat çekicidir. 2011 yılında Ovacık köyünde 10 da, Ketenova köyünde 6 da, Eycelli köyünde 2 da, Kızıldere köyünde ise 1 da arazide aşılı Antepfıstığı üretimi yapıldığı ÇKS kayıtlarından anlaşılmaktadır.

İncire nazaran yükte hafifi çekmesine rağmen aşılardan menengiçlerden elde edilen Antep fıstığının çok fazla gelir getirdiği görülmektedir. Bu nedenle fazla sayıda çiftçi tarafından yetiştirilmese de araştırma sahasında geliştirilmesi gerekmektedir.

Araştırma sahasında önemli bir miktar sebze üretimi de yapılmaktadır. 2011 yılında 1.694 ha alanda sebze üretimi yapılmıştır. Bu alan toplam kültür sahasının yaklaşık %5,5'ini oluşturuyordu (Tablo 111. ve 126.). Kırsal çevrede hemen tüm ailelerin belirli bir miktar sebze bahçesi bulunmaktadır. Bu alanlar dışında meyve bahçeleri ile tarla kültürü yapılan sahalardan bir köşesinde küçük parseller halinde evsel tüketim amaçlı üretim de yapılmaktadır. Bu üretimden artanlar da Nazilli ilçesindeki pazarlarda satılmaktadır. Evsel üretim dışında Nazilli ilçesinde büyük parsellerde domates, ıspanak, biber, salatalık, fasulye yetiştiriciliği yapılmaktadır.

İlçede fasulye üretimi daha çok Beydağ ve çevresindeki yaylalık saha üzerindedir. Dağlık saha üzerindeki diğer sebze bahçeleri evsel tüketim için, ticari amaçlı üretime ovaya sınırı olan köylerde daha çok rastlanmaktadır. Sebze bahçelerinin bir kısmı da karışık bahçeler şeklindedir. Sebzelerin büyük çoğunluğu pazarlarda satılırken, bir kısmı ise Nazilli'deki meyve kurutma tesislerinde işlenmektedir. Özellikle patlıcan ve kabak gibi sebzeler yerli ürünler ticareti adıyla satış yapan işletmeler tarafından köylerde ya da Nazilli merkezde belirli bölgelerde iplere dizilip kurutulmakta ve yurtiçi ve yurtdışındaki pazarlara sunulmaktadır (Foto 82 ve Foto 83).

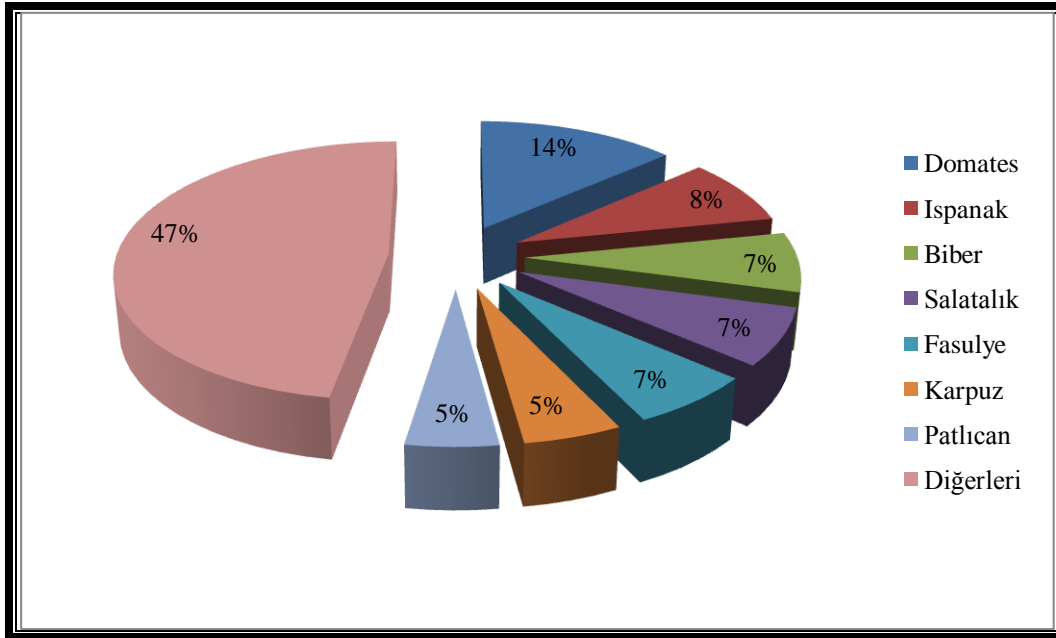
Araştırma sahasında sebze yetiştiriciliğinin diğer ürünlerin yetiştiriciliği kadar gelişmediği gözle çarpılmaktadır. Her ne kadar azımsanmayacak bir alanda üretim yapılıyor olsa da bu üretim şeklinin meyvecilik ve tarla bitkilerinin yanında pek önemli olmadığı dikkat çekmiştir. Peyzajda çoğu yerde monokültür şeklinde

zeytin, incir, kestane bahçelerinin; pamuk, mısır vb. tarla bitkilerinin içinde sebze yetiştirilen alanlara seyrek olarak rastlanılmaktadır.

Tablo 126. Araştırma Sahasında Sebze Üretimini Türlerine Göre Dağılışı

Ürün Cinsi	Alan(Ha)	%'si	Üretim(Ton)
Domates	230	13,6	5060
Ispanak	140	8,3	1120
Biber	125	7,4	1375
Salatalık	120	7,1	2400
Fasulye	110	6,5	1100
Karpuz	85	5,0	2.975
Patlıcan	80	4,7	1920
Diğerleri (lahana, marul vb.)	804	47,5	14149
Toplam	1694	100	30099

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011'den derlenmiştir.

Şekil 41. Araştırma Sahasında Türlerine Göre Sebzeler.

Kırsal kesimde yaşayanlar ve ziraat mühendisleri ile yapılan mülakatlarda bölgede bir “*pamuk tembelliği*”nden bahsedilmektedir. Pamuk tembelliğinden kasıt bu bitkinin ziraatının iyi gelir getirdiği dönemlerde çiftçilerin sadece pamuk ziraatı ile uğraşması ve kazançlarından memnun oldukları dönemde diğer sebzelerin üretimi ile ilgilenmemeleridir. Bu alışkanlığın hâlâ devam ettiğinin belirtildiği sahada, özellikle iyi gelir getiren turfanda sebze meyve yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Ayrıca bölgede var olan jeotermal sular kendiliğinden ya da sondajlarla yeryüzüne çıkmaktadır. Bu sulardan jeotermal tarım yapılarak faydalanılabilmeye imkânı mevcuttur. Araştırma sahasında gelişmemiş bir üretim olan örtüaltı

yetiştiriciliği 64 ha gibi çok küçük bir alanda yapılmaktadır. Jeotermal sular ile ısıtılabilir olan seralarda yapılacak olan turfanda yetiştiricilik çiftçilere kuşkusuz iyi kazanç sağlayacaktır. Zira araştırma sahası büyük tüketim merkezlerine yakındır ve son zamanlarda uzun yaşam merkezi olarak anılmasıyla da ilçede yetiştirilen ürünler Türkiye çapında üne sahiptir. Ovalık alanda yem bitkileri ve tarla bitkilerinin (Yonca, Mısır vb.) de yoğun olarak yetiştirilmesi ve bu bitkilerin yetiştirilmesinin sebze üretimi kadar zahmetli olmaması sebzeçilik faaliyetinin bu alanda sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Ege Bölgesi'nde turfanda ve örtüaltı yetiştiriciliğinin yapılmasının yanısıra konserve ve salça fabrikalarına hammadde üretimi yapılmaktadır¹⁸³. İlçeye ya da yakın çevresine kurulacak salça ve konserve fabrikaları da özellikle ovalık kısımda ürün deseninde önemli bir değişim meydana çıkaracaktır. Geniş arazilerde salçalık domates ya da konservelik ürünlerin yetiştirilmesi için gerekli olan tüm ihtiyaçlar gerek ekolojik gerekse beşeri olarak araştırma sahasında mevcuttur. Üretiminin ilçeye olan ekonomik katkısının 25.819.500 TL¹⁸⁴ olduğu düşünülürse, daha rasyonel yapılacak olan sebzeçilik faaliyeti ile elde edilebilecek gelir daha iyi anlaşılacaktır.

Foto 82. Sebzelelerin Kurutulması İçin Oyulması ve İpe Dizilmesi İşleminin Sokak Aralarında Oluşturduğu Manzarlardan Bir Örnek.

¹⁸³ Nuran Taşlıgil, **Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası** (İstanbul: Çantay Yayınları, 2005), s. 41

¹⁸⁴ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

Foto 83. Kurumaya Bırakılmış Sebzeler.

3.4.1.2. Tarla Bitkileri Yetiştiriciliği

Bitkisel üretimde bir yandan sebze ve meyve üretimi yapılırken, diğer taraftan mısır, buğday gibi tarla ürünleri de yetiştirilmektedir¹⁸⁵. Araştırma sahasında 10.150 ha gibi önemli bir alanda tarla bitkileri yetiştirilmektedir (Tablo 111. ve Tablo 127.). Tarla bitkileri kullanım durumlarına göre tahıllar, baklagiller, endüstri bitkileri ve yem bitkileri şeklinde ayrılabilir. ¹⁸⁶ Ancak bu sınıflandırma içinde, bir sınıfa ait olan tarla bitkisi, aynı zamanda diğer sınıfın ait olduğu kullanım amacına göre de ekilebilir. Örneğin mısır ve arpa hem Türkiye’de hem de dünyada önemli tahıllar arasındadır. Ancak iki bitkide önemli yem bitkilerinden olduğu için aynı zamanda bu amaçla da yetiştirilmektedir¹⁸⁷. Bu bitkilerden mısır entansif ahır hayvancılığı için önemli ve vazgeçilmez silaj bitkileri içerisinde¹⁸⁸; ayrıca arpanın da araştırma sahasında silaj yapımında sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Bu nedenle bu ürünlerin hepsi tarla bitkileri başlığı altında incelenecektir.

¹⁸⁵ Sepetoğlu, H., 2009, *Age.*, s. 1

¹⁸⁶ Ahmet Gökkuş, Faik Kantar, Tahsin Karadoğan ve Ali Koç, **Tarla Bitkileri** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yay. No: 188, 2008), s. 26-33; kimi eserlerde tıbbi bitkiler gibi farklı kullanım durumları da sınıflamaya dahil edilmiştir. Bkz. Sepetoğlu, H., 2009, *Age.*, s. 7-9

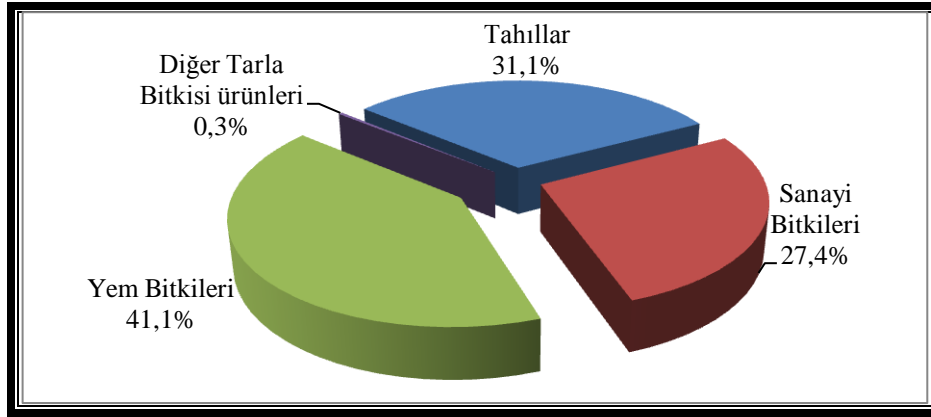
¹⁸⁷ M. Sadık Gençkan, **Yem Bitkileri Tarımı** (İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 467, 1992), s. 3

¹⁸⁸ İ. Fevzi Şahin ve Mehmet Zaman, “Hayvancılıkta Önemli Bir Yem Kaynağı: Silaj”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 15, Sayı 23 (2010), s. 6-7

Tablo 127. Araştırma Sahasında Tarla Bitkilerinin Dağılışı (2011)

Kullanılış Durumu	Hektar*	%'si
Tahıllar	3.156	31,1
Sanayi Bitkileri	2.784	27,4
Yem Bitkileri	4.176	41,1
Diğer Tarla Bitkisi ürünleri(Susam,Soğan vb)	34	0,3
Toplam	10,150	100,0

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011.

Şekil 42. Araştırma Sahasında Tarla Bitkilerinin Dağılışı, 2011.

Yem bitkileri, 4.176 ha alan ile Nazilli'de tarla bitkileri içerisinde en geniş alanda ziraatı yapılan bitki türüdür. Geçmişte yoğun olarak pamuk ziraatının yapıldığı sahada, zamanla hayvancılığın ve özellikle ahır hayvancılığının artması, çiftlik hayvanlarının yem ihtiyacını arttırmıştır. Bu nedenle zamanla pamuğun yerini yonca gibi yem bitkileri almıştır.

Yem bitkilerinden sonra sahada en çok yetiştirilen tarla bitkisi grubu tahıllardır. Tahıllar, 3.156 ha alan ile tarla ziraatı yapılan alanların %31'ini oluşturmaktadır. Tahıllardan sonra tarla bitkileri içerisinde pamuğun önemli bir bölümünü oluşturduğu sanayi bitkileri gelmektedir. Çalışmanın bu kısmında araştırma sahasında ekimine önem verilen tarla bitkilerinin yetiştirilmesindeki coğrafi süreçler incelenmiştir.

Tablo 128. Araştırma Sahasında Tarla Bitkileri Üretimi

Ürün Cinsi	Üretim (Ton)	Ürün Cinsi	Üretim (Ton)	Ürün Cinsi	Üretim (Ton)
Arpa	3705	Mısır (dane)	18.300	Pamuk	12.360
Buğday	5520	Mısır (hasıl)	95	Patates	88
Çavdar	75	Mısır (silaj)	56.625	Yer fıstığı	83
Fiğ (kuru ot)	1.200	Yonca (kuru)	31.995	Yulaf	25
Sorgum Sudan otu	810	Tritikale (silaj)	714	TOPLAM	131.595

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011.

* Tarla Bitkilerinde 918 hektarlık alanda ikinci ürün ekilişi yapılmaktadır. Bu nedenle toplam alan 10150 hektar olarak görülmektedir.

Araştırma sahasında tarla bitkilerinin yetiştirildiği alanın % 41,1 gibi büyük bir kısmında, yem bitkileri yetiştirilmektedir(Tablo 127). Artan tüketim ihtiyaçları ve artan nüfusun beslenme problemleri, bitkisel ürünlerin ve hayvansal gıdaların önemini ve tüketimini arttırmıştır. Günümüzde hayvansal ürünlerin büyük bir kısmı modern entansif çiftliklerden karşılanmaktadır. Yem bitkileri, bu çiftliklerde beslenen ot obur çiftlik hayvanları ya da diğer hayvanların beslenmeleri için gerekli bitkilerdir¹⁸⁹. Birim alanda verimi arttırıcı çalışmalar, bitkisel üretimin her alanında yapıldığı gibi hayvancılık faaliyetlerine de tatbik edilmektedir. Modern hayvancılık faaliyetlerinde yem bitkilerinin üretimi olmaksızın rasyonel bir üretim mümkün değildir¹⁹⁰.

Özellikle pamuk tarımının son yıllarda önemini kaybetmesiyle bu bitkinin yerine yetiştirilmeye başlanan en önemli ürün yoncadır. Bu durum Nazilli ovası ve yakın çevresinin yanı sıra neredeyse tüm Aşağı Büyük Menderes havzası için geçerlidir(Tablo 110.). Olatmaya dayalı hayvancılık faaliyetinin azalması, bunun için kullanılan birçok otlak alanının ziraata açılması ile ortaya çıkan yem sorunu da bu tür bitkilerin ekilmesini teşvik etmiştir. Son yıllarda ova köylerinde hayvancılığın artmasına paralel olarak ekiliş alanları artmıştır. Yonca uzun ömürlü bir kültür yem bitkisidir ve yaz döneminde 550 mm'nin altında yağış alan bölgelerde sulamalı olarak yetiştirilmektedir¹⁹¹. Araştırma sahasında bu değer üzerindeki yağış şartları ve sulama imkânları, yoncanın rahatlıkla yetiştirilebilmesine fırsat tanımaktadır. Özellikle ovalık kesimde gelişmiş sulama sistemleri sayesinde en kurak geçen yıllarda dahi bitki bundan zarar görmemektedir. Toprak istekleri açısından farklı türlerinin farklı ihtiyaçları bulunmaktadır. Ancak tüm türlerinin kökleri derine inme kabiliyeti olduğu için, derin nitelikteki topraklarda gereksinimi olan ihtiyaçları rahatlıkla görebilmektedir¹⁹². Depresyon sahasındaki kalın alüvyon topraklar, bu nedenle yetiştirilmesi için optimum şartları sağlamaktadır.

Nazilli İlçe Tarım, Gıda Hayvancılık Müdürlüğü ÇKS verilerine göre, 1.093 çiftçi, 2.572 farklı parselde üretim yapmaktadır. Tarla bitkileri içerisinde en fazla ekim sahasına sahip olan yoncanın, 17.392 da alanda ziraatı yapılmaktadır. 2011 yılında araştırma sahasında 31.995 ton (Tablo 128.) kuru yonca samanı üretilmiştir.

¹⁸⁹ Gençkan, M. S., 1992, **Age.**, s. 4

¹⁹⁰ Gençkan, M. S., 1992, **Age.**, s. 7

¹⁹¹ Hikmet Soya, Rıza Avcioglu ve Hakan Geren, **Yem Bitkileri** (İstanbul: Hasad Yay., 2004), s. 74

¹⁹² Gençkan, M. S., 1992, **Age.**, s. 99

Yoncannın Nazilli'de bir yılda 6 ya da 7 defa biçimi yapılabilmekte ve bir biçimde 1 da'dan yaklaşık 250 kg kuru yonca alınmaktadır.

Yonca ekimi ziraat için toprağın kalitesini de arttırmaktadır. Yoncannın kök yumrucuklarındaki bakteriler havadaki serbest azotu, azotlu bileşiklere dönüştürmekte, dolayısıyla toprakta azot biriktirerek tarım arazilerinde azotlu gübreye fazla ihtiyaç duyulmasının önüne geçilmektedir¹⁹³. Ayrıca ekim nöbeti uygulamalarında kendinden sonra toprakta besin maddesi birikimini arttırmakta, organik madde miktarını zenginleştirmekte, toprakta su birikimi olduğu için kendinden sonraki ürünün verimi arttırmaktadır¹⁹⁴. Bu nedenlerle ve hayvancılığın etkisiyle yonca, Nazilli'de en fazla alanda yetiştirilen tarla bitkisi konumuna gelmiştir.

Yoncannın yoğunlukla yetiştirildiği sahalara sulama imkânlarının gelişmiş olduğu ovalık kısımdaki tarım alanlarıdır. Ovanın merkezi kısmından çevredeki dağlık alanlara doğru yonca tarımı yapılan sahalara azalmaktadır (Tablo 129. ve Harita 34.). Dağılışa bakıldığında, geniş sahalarda yonca yetiştirilen merkezlerde hayvan sayılarının da fazla olduğu görülecektir. Yani Nazilli'de yonca üretimi ile hayvancılık paralel bir seyir izlemektedir.

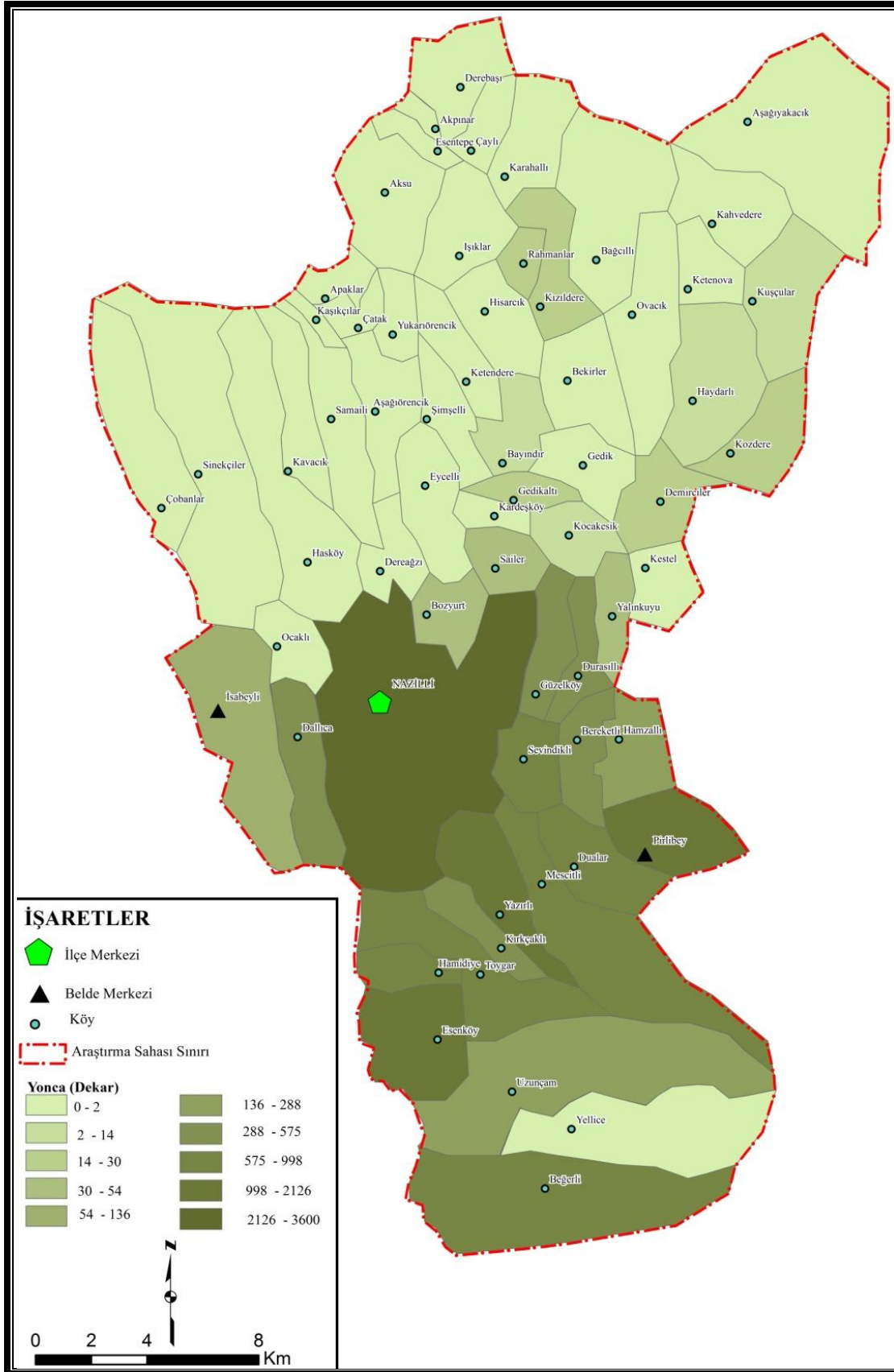
Tablo 129. Nazilli İlçesinde Yonca Ekiliş Alanları(2011)

Ekildiği Yer	Ekilen Alan(da)	Ekildiği Yer	Ekilen Alan(da)	Ekildiği Yer	Ekilen Alan(da)
Merkez	3.600	Durasılı	390	Kuşçular	14
Esenköy	2.127	Kırcaklı	373	Kocakesik	13
Pirlibey	1.844	Uzunçam	289	Bayındır	11
Yazırlı	1.579	Hamzalı	234	Haydarlı	8
Dualar	999	İsabeyli	136	Kestel	2
Sevindikli	855	Yalınkuyu	54	Bağcılı	2
Toygar	814	Sailer	52	Dereağzı	2
Beğerli	786	Bozyurt	45	Kardeşköy	2
Hamidiye	745	Demirciler	31	Ocaklı	1
Mescitli	666	Kızıldere	28	Hisarcık	1
Güzelköy	575	Kozdere	27	Işıklar	1
Bereketli	562	Rahmanlar	25	Aksu	0,28
Dallica	478	Gedikaltı	23	TOPLAM	17.392

Kaynak: ÇKS, Kayıtları 2011

¹⁹³ <http://www.cukurovataem.gov.tr/?yonca> (25,12,2013)

¹⁹⁴ Soya, H., Avcıoğlu, R., Geren, H., 2004, **Age.**, s. 64

Harita 34. Nazilli İlçesinde Yonca Ekilen Alanların Dağılışı (2011).

Araştırma sahasında geniş alanlarda ziraatı yapılan bir başka yem bitkisi de fiğdir. Türkiye'de en fazla yetiştirilen yem bitkilerinden biri olan fiğ, hemen her toprak tipinde yetiştirilebilmektedir. Kuraklığa dayanıklı olduğu için yüksek sıcaklıklara dayanıklıdır. Ancak serin yerlerde daha iyi gelişmektedir. 300-500 mm yağış alan yerler doğal yetişme alanlarıdır¹⁹⁵. ÇKS kayıtlarına göre 2.992 da alanda 179 çiftçi tarafından 362 parselde ziraatı yapılan bitki, araştırma sahasında birinci ve ikinci ürün olarak yetiştirilmektedir. Yetiştirildiği alanlarda genellikle mısırdan önce ya da sonra ekilmektedir ve 2011 yılında 1.200 ton kuru fiğ üretilmiştir (Tablo 128.).

Tarla bitkileri ziraatının gelişmiş olduğu ve sulama imkânlarının yeterli olduğu ovalık saha fiğ üretiminin en yoğun olduğu kısımdır. Bu kısım içinde fiğ ziraatının ekiliş alanları üzerinde etkili olan bir diğer faktör de hayvancılıktır. Ovalık sahada hayvancılığın gelişmiş olduğu kırsal alanlar, önemli üreticiler konumundadır. Bunun yanında özellikle kent merkezinin tarım alanlarına açıldığı kenar kısımlarında, sulama imkânlarının gelişmiş olması ve ürünün pazar sıkıntısının olmaması nedeniyle ilçe merkezinde de önemli üretim yapılmaktadır.

Geniş alanlarda ziraatı yapılan bu yem bitkilerinin dışında araştırma sahasında tirtikale, yem şalgamı, sorgum gibi yem bitkileri de yetiştirilmektedir. Ancak bu bitkiler gerek alan, gerekse ticari değer olarak yonca, mısır ve fiğ gibi bitkilerle kıyaslanamayacak kadar küçük arazilerde ve az sayıda hane tarafından yetiştirilmektedir.

Tablo 130. Nazilli İlçesinde Fiğ Ekiliş Alanları (2011)

Ekildiği Yer	Ekilen Alan(Da)	Ekildiği Yer	Ekilen Alan(Da)	Ekildiği Yer	Ekilen Alan(Da)
Toygaz	427,7	Mescitli	50,9	Çatak	10,0
Beğerli	420,9	Aşağıyakacık	40,5	Kuşçular	9,6
Dualar	369,7	Sevindikli	33,9	Ketenova	6,1
Merkez	327,3	Kahvederesi	28,6	Arsanlı	5,9
Hamidiye	280,1	İsabeyli	27,8	Kozdere	4,0
Esenköy	266,8	Uzunçam	26,1	Samailli	3,8
Dallica	216,7	Yellice	24,0	Eycelli	3,2
Kırcaklı	157,1	Ovacık	23,9	Haydarlı	2,9
Yazırlı	138,2	Kestel	14,6	Kızıldere	1,0
Pirlibey	59,3	Derebaşı	10,6	Hisarcık	0,4
				TOPLAM	2.992

Kaynak: ÇKS kayıtları 2011'den derlenmiştir.

Ege Bölgesi'nde geçmişte de sanayi bitkileri ve meyve üretimi, tarım alanlarının büyük bir kısmında hâkim durumda olsa da hububat üretimi de önemli bir

¹⁹⁵ Esvet Açıkgöz, "Silaj Yapımında Kullanılan Diğer Bitkilerin Tarımı", **Silaj Bitkileri Yetiştirme ve Silaj Yapımı** Hazırlayanlar: Esvet Açıkgöz, İlhan Turgut, İsmail Filya, (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2002), s. 47

yere sahipti¹⁹⁶. Ege Bölgesi'nin genelinde rastlanan bu durum Nazilli için de geçerlidir. Tarla ziraatı alanlarının % 31'lik (3.156 ha) kısmında tahıl grubu bitkiler yetiştirilmektedir.

Tahıl ziraatının sınırlarını iklim şartları ve özellikle de sıcaklık belirlemektedir¹⁹⁷. Bu nedenle sıcaklık istekleri bakımından optimum şartları taşıyan, sulama imkanları müsait araştırma sahasında, tarla bitkileri içinde yem bitkilerinden sonra en çok ziraatı yapılan ürün grubunu tahıllar oluşturmaktadır.

Tahıllar içinde buğday insanoğlunun arpa ile birlikte kültüre aldığı ilk bitkilerdendir¹⁹⁸. Türkiye'de ekim alanı bakımından geniş sahalarda üretimi yapılan tahıllar, ziraatı yapılan bitkiler içerisinde kuraklıktan en az etkilenen türlerdendir¹⁹⁹. Kimi kaynaklarda 1750 ilâ 2250 °C²⁰⁰ kimi kaynaklarda ise 2300-2400 °C toplam sıcaklık isteği bulunan buğday, ılıman iklim bölgelerinde yıllık yaklaşık 400 ilâ 600 mm, subtropikal bölgelerde ise 600-1500 mm yağış alan yerlerde ticari olarak yetiştirilebilmektedir²⁰¹. Bitkinin yetiştirilebilmesi için ortalama yağış miktarının yanında yağışın rejimi de önemlidir. Zira bu tür, yetiştirme evresinde kış ve ilkbahar yağışlarını sevmekte ancak başaklar olgunlaştıktan sonra hasat dönemi boyunca kurak bir döneme ihtiyaç duymaktadır²⁰².

Araştırma sahası olan Nazilli, sıcaklık ve yağış özellikleri bakımından bu bitkinin yetiştirilmesi için optimum şartları barındırmaktadır. Maksimum yağışlı devresi olan kış mevsimi ve kurak geçen hasat mevsimi dönemi, tarımının yapılmasına olumlu etkide bulunmaktadır. Toprak isteği bakımından seçici olmayan bitki, zengin tür ve çeşitleri sayesinde hemen her fiziki coğrafya şartında yetiştirilebilmektedir²⁰³. Fiziki çevrede ziraatındaki en önemli olumsuz etmen, aşırı yağışlı yıllarda ve yüksek nem şartlarında görülen sarı pas hastalığıdır²⁰⁴. Nazilli

¹⁹⁶Erol Tümertekin, **Kurak Bölgelerde Ziraat** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 713, İktisat Fakültesi Yay. No: 96, 1957), s. 87-88

¹⁹⁷ Ali Tanoğlu, **Ziraat Hayatı Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat** (2. Baskı İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 177, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 8, 1968), s. 79

¹⁹⁸ Ali Topal, **Buğday Yetiştiriciliği** (İstanbul: Hasad Yay., 2011), s. 7

¹⁹⁹ Erol Tümertekin, "Türkiye Kurak Bölgelerinde Buğday Yetiştirme Devresi ile Kurak Devre Arasındaki Zaman Münasebeti", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 13-14: 107-124 (1955), s. 110

²⁰⁰ Topal, A., 2011, **Age.**, s. 28

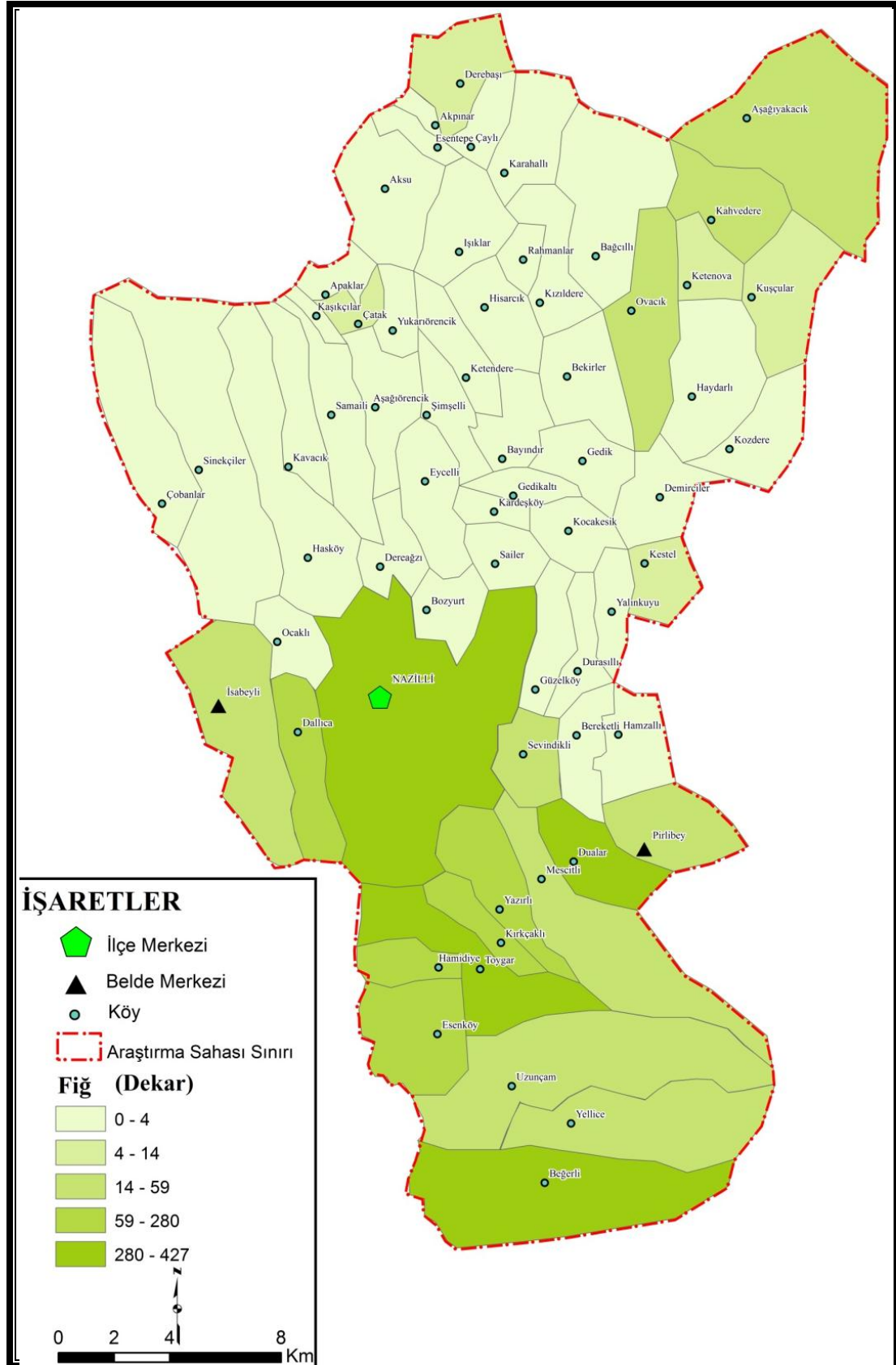
²⁰¹ Doğanay, H., 2007, **Age.**, s. 101

²⁰² Doğanay, H., 2007, **Age.**, s. 101

²⁰³ Topal, A., 2011, **Age.**, s. 29

²⁰⁴ Topal, A., 2011, **Age.**, s. 63

ilçesinde çiftçilerle yaptığımız mülakatlarda yağışlı geçen kışlarda ve yağışların yaza kadar sürdüğü yıllarda hastalığın önemli sıkıntılar yarattığı belirtilmiştir.

Harita 35. Nazilli İlçesinde Fiğ Ekilen Alanların Dağılışı (2011).

Türkiye’de buğday, tüketim ihtiyacı ve ekildiği bölgenin coğrafi şartlarına göre makarnalık ve ekmeklik olarak yetiştirilir²⁰⁵. Nazilli’de görülen iklimik amillerin etkisiyle 1. ve 2. sınıf ekmeklik buğday yetiştirilmektedir. İlçede yaptığımız mülakatlarda, makarnalık çeşitlerin düşük sıcaklıkları sevmesi, bu sebeple bölgede verimli olmadığı belirtilmiştir. Araştırma sahasında 15 Ekim ilâ 15 Ocak tarihleri arasında ekim işlemi gerçekleştirilmektedir. Buğday hasadı ise mayıs sonu ve haziran ayında yapılır. Geniş alanlarda buğday ekiminin Türkiye genelinde olduğu gibi²⁰⁶ ovalık sahada yoğunluk kazandığı görülmektedir (Tablo 131. ve Harita 36.). Ovalık alanda geniş bir tarımsal alana kıyısı bulunan ilçe merkezi, buğday tarımının yapıldığı en geniş sahadır. İlçe merkezi dışında ovaya sınırı bulunan tüm köyler önemli miktarda ekim alanına sahiptir.

Araştırma sahasında 539 çiftçi 978 parselde buğday üretimi yapmaktadır. Ekmeklik buğday ve tohumluk cinslerin ekildiği alanın toplamı, ÇKS kayıtlarına göre 7.007 da kadardır. 2011 yılında 5.520 ton buğday üretilmiştir(Tablo 128.). Çiftçiler tarafından genellikle tarlalara ilk ürün olarak dikilmektedir. Ayrıca meyve bahçelerinde fidanların arasında enterkültür şeklinde de yetiştirilir. Ovalık kısımda ekim ve biçme faaliyetinin neredeyse tamamı makineli yapılmaktadır. Ancak meyve ağaçlarının arasında enterkültür şeklinde ziratinin yapıldığı ve bilhassa eğimli yüzeylerde büyük tarım makinelerinin ve biçerdöverlerin giremediği alanlarda elle ekip-biçme de yapılmaktadır.

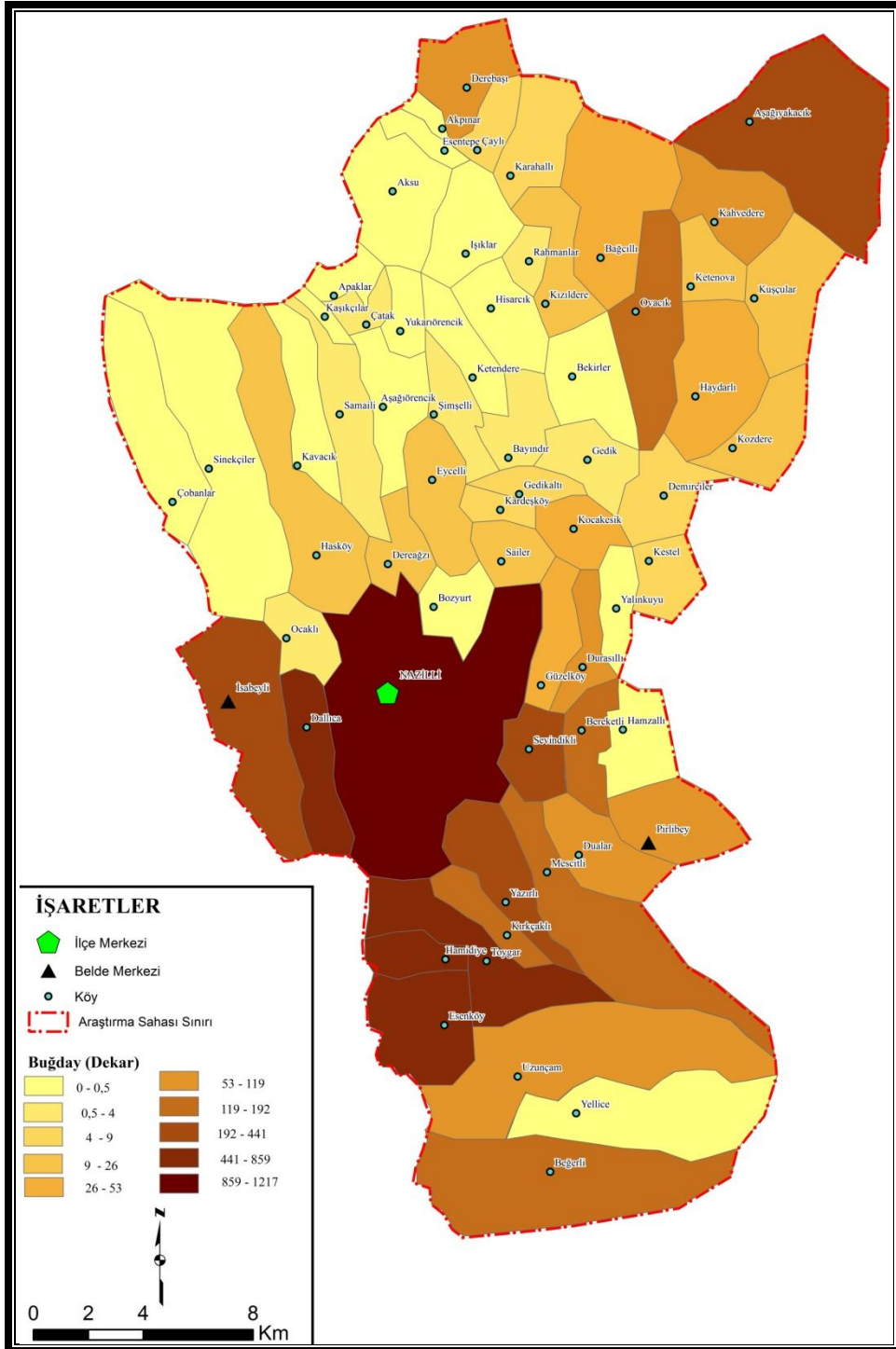
Tablo 131. Nazilli İlçesinde Buğdayın Ekilen Alanlar (2011)

Yerleşme Adı	Ekilen Alan(Da)	Ekildiği Yer	Ekilen Alan(Da)	Yerleşme Adı	Ekilen Alan(Da)
Merkez	1.233,2	Pirlibey	97,7	Kestel	9,0
Esenköy	859,8	Kahvederesi	90,9	Kardeşköy	8,5
Dallıca	698,9	Uzunçam	84,0	Gedikaltı	8,1
Toygar	568,6	Dualar	74,7	Çaylı	7,1
Hamidiye	532,6	Bağcılı	53,1	Demirciler	6,9
İsabeyli	441,9	Haydarlı	49,2	Karahallı	6,9
Aşağıyakacık	310,1	Güzelköy	35,4	Çatak	4,3
Yazırlı	298,9	Kocakesik	30,0	Şimşelli	3,2
Sevindikli	273,4	Dereağzı	26,7	Samaili	1,8
Mescitli	192,1	Ketenova	23,0	Bayındır	1,6
Bereketli	170,2	Kızıldere	17,6	Ocaklı	1,6
Ovacık	168,2	Kuşçular	16,1	Rahmanlar	1,4
Kırcaklı	166,8	Hasköy	15,7	Gedik	1,2
Beğerli	137,1	Eycelli	15,5	Işıklar	0,5
Derebaşı	119,3	Sailer	14,7	Toplam	7007,9
Durasıllı	117,0	Kozdere	13,6		

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS Kayıtları,2011.

²⁰⁵ Topal, A., 2011, *Age.*, s. 8

²⁰⁶Türkiye’de hububat(özellikle buğday) yetiştirilen alanlar için Bkz. Erol Tümertekin, **Kurak Bölgelerde Ziraat** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 713, İktisat Fakültesi Yay. No: 96, 1957), s. 87-88, Erol Tümertekin, “Türkiye Kurak Bölgelerinde Buğday Yetiştirme Devresi ile Kurak Devre Arasındaki Zaman Münasebeti”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 13-14: 107-124 (1955)

Harita 36. Nazilli İlçesinde Buğday Ekilen Alanların Dağılışı (2011).

Türkiye genelinde olduğu gibi²⁰⁷ Nazilli'de de tahıllar içerisinde buğday üretiminden sonra en geniş alanda ziraatı yapılan ürün arpadır. Ekolojik istekleri bakımından buğdayla benzer özelliklere sahip olan arpa, buğdaya göre daha az toplam sıcaklık ve daha kısa bir yetiştirme devresine ihtiyaç duyar²⁰⁸.

²⁰⁷ Zeki Koday, "Türkiye'nin Tahıl Üretimi", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 35 (2000), s. 302

²⁰⁸ Gökkuş, A., Kantar, F., Karadoğan, T., Koç, A., 2008, **Age.**, s. 140

Nazilli'de ilçe merkezi ve köylerinde, 654 hane tarafından 1.513 parselde ve ÇKS kayıtlarına göre 6.633 da alanda arpa tarımı yapılmaktadır. 2011 yılında 3.705 ton arpa üretimi yapılmıştır (Tablo 128.). Yetiştirildiği alanların yoğunlaştığı köylerin, buğday tarımında olduğu gibi ovalık alana sınırı bulunan sahalar olduğu göze çarpmaktadır. Ancak buğday ile kıyaslandığında sıralamadaki köylerin yerinde değişiklik olduğu görülmektedir. Bu değişimin en önemli sebebi araştırma sahasında sürdürülen hayvancılık faaliyetidir. Bir tahıl olmasının yanında önemli bir hayvan yemi olan arpa, daha önce değinildiği gibi, kaba ve kesif yemlerin yapımında ve bölgede de yaygın olarak kullanılan bir hayvan yemi olan silajın hammaddelerindedir. Bu nedenle hayvan sayısının fazla olduğu köyler, aynı zamanda önemli arpa üreticisidirler.

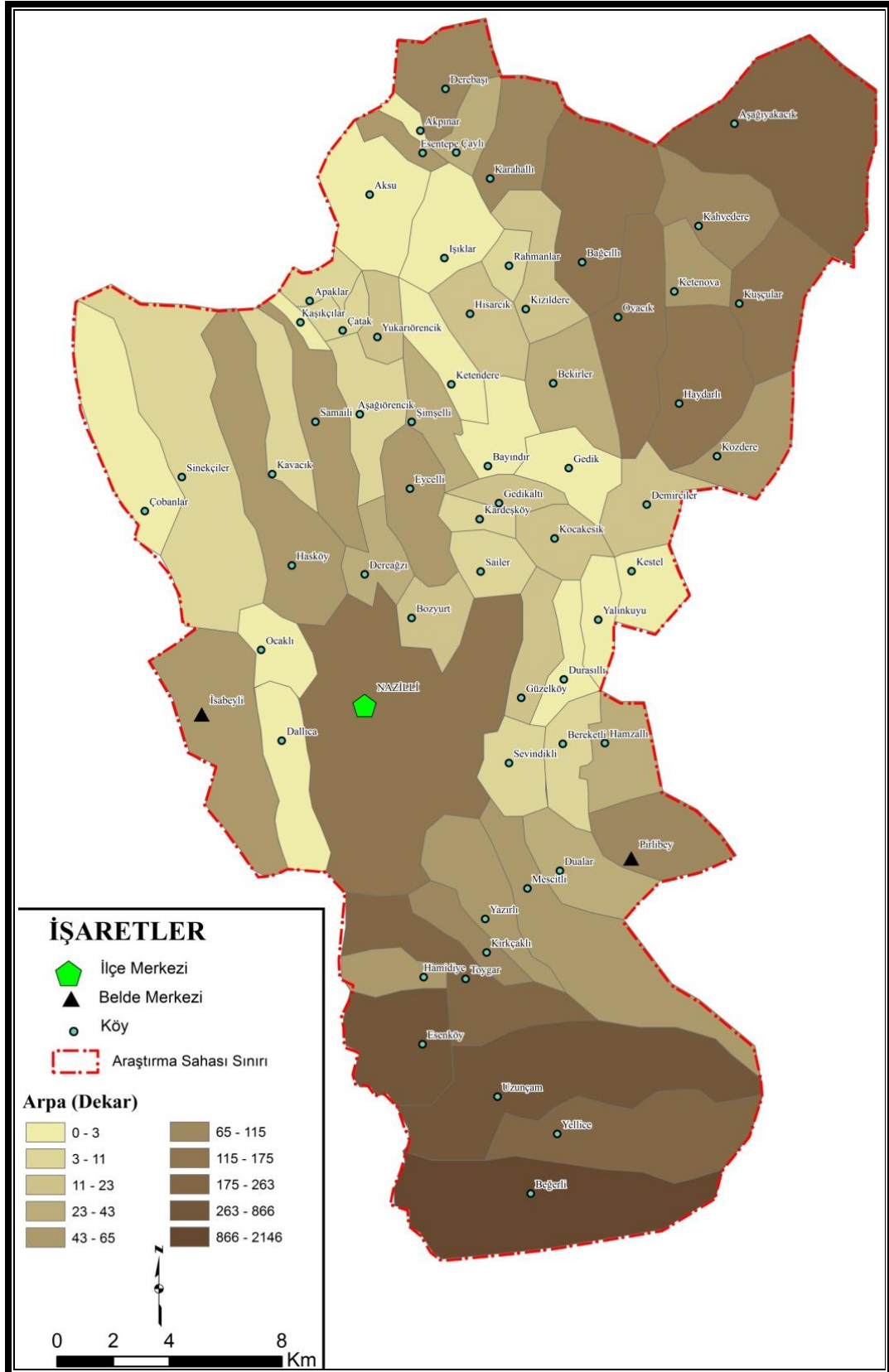
Dağılım bakımından buğdayla benzer özellikler gösteren arpanın, ekim ve biçim işlemleri de buğdayla aynıdır. Ovalık kısımda ekim ve biçme faaliyetinin neredeyse tamamı makineli yapılmaktadır. Silajlık amaçlı dikilen arpalar ya çiftçilerin kendi küçük silaj makineleri ya da büyük silaj makineleri yardımıyla hasat edilmektedir.

Tablo 132. Nazilli İlçesinde Arpa Ekiliş Alanları (2011)

Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)	Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)	Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)
Beğerli	2.146,4	Hamidiye	63,7	Yukarıörencik	15,3
Uzunçam	866,4	Samailli	62,3	Bozyurt	13,4
Esenköy	609,8	Kozdere	52,4	Demirciler	13,1
Yellice	263,0	Yazırlı	50,1	Rahmanlar	11,6
Toygar	260,7	Esentepe	48,1	Sailer	10,6
Aşağıyakacık	235,0	İsabeyli	48,1	Apaklar	9,4
Ovacık	175,2	Mescitli	46,9	Aşağıörencik	8,0
Haydarlı	154,2	Hamzallı	43,5	Sinekçiler	7,4
Kuşçular	147,4	Şimşelli	37,6	Kardeşköy	7,2
Bağcılı	131,3	Dualar	35,0	Bereketli	7,0
Merkez	116,6	Dereağzı	32,6	Kavacık	6,7
Derebaşı	116,0	Bekirler	31,4	Sevindikli	5,1
Kahvederesi	106,4	Çaylı	30,3	Çatak	4,3
Kırcaklı	92,4	Kocakesik	23,1	Işıklar	4,0
Karahallı	90,9	Arslanlı	21,5	Bayındır	2,5
Pirlibey	90,3	Gedikaltı	21,1	Ketendere	2,4
Hasköy	65,9	Hisarcık	21,0	Yalınkuyu	1,6
Eycelli	64,8	Kızıldere	20,2	Aksu	1,4
Ketenova	64,1	Güzelköy	17,0	Toplam	6.633,6

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS Kayıtları, 2011.

Harita 37. Araştırma Sahasında Arpa Ziraat Alanları (2011).

Mısır ülkemizde buğday ve arpadan sonra en çok alanda yetiştirilen üçüncü bitki²⁰⁹ olmasına rağmen, araştırma sahasında tahıl grubu içerisinde en çok alanda ziraatı yapılan bitki türüdür. Bunun en önemli nedeni, insan besini ve hayvan yemi olması sebebiyle sulama imkânlarının gelişmiş olduğu ovalık kesimde ilk ve ikinci ürün olarak da en çok tercih edilen ürün olmasıdır.

Sıcak iklim tahıllarından olan mısır, yaz aylarında 400 mm yağış alan yerlerde rahatlıkla yetiştirilebilmektedir²¹⁰. Nazilli'nin yıllık ortalama yağışı 569,4 mm olmasına rağmen, bu yağışın büyük bölümü kış aylarında düşmektedir. Bazı yıllar yaz aylarında hiç yağış düşmeyen araştırma sahasında, bu nedenle mısır ziraatı ancak sulamalı şekilde yapılabilir. Toprak seçiciliği fazla olmamasına rağmen mısır, topraktan çok fazla miktarda besin maddesi tükettiği için zamanla toprağa gübre takviyesi gerekmekte ya da birkaç yıl üst üste aynı tarlada ziraatının yapılmaması gerekmektedir²¹¹.

Araştırma sahasında ÇKS kayıtlarına göre, 1.746 parselde 778 çiftçi aile mısır tarımı ile uğraşmaktadır. 12.286 da alanda mısır üretimi yapılan Nazilli'de danelik, silajlık, hasıl ve çerezlik mısır türleri yetiştirilmektedir. Bunlar içinde ÇKS kayıtlarına göre, 6.991 da ile en çok alanda danelik türler ekilmektedir. Ancak son yıllarda artan hayvancılık ve bunun neticesinde artan yem ihtiyacı nedeni ile 5.253 da alanda da silajlık mısır türleri yetiştirilmektedir. Bunun nedeni hayvan yemi olarak önemi artan, silaj yapımında kullanılan en önemli bitkinin mısır olmasıdır²¹². Mısırın çiftlik hayvanlarının beslenmesi için yeşilken biçilip yedirildiği hali "mısır hasılı" olarak adlandırılır ve yem amacıyla ülkemizde ve Aydın ilinde önemli bir ekiliş alanına sahiptir²¹³. Ancak Nazilli'de silajlık mısır ekimi önemli bir alanda yapılırken hasıl mısır Toygar, Yazırlı ve Mescitli köylerinde 30 da gibi küçük bir alanda sürdürülmektedir. Hayvan yemi dışında çerezlik mısır yetiştiriciliği kent sınırları içerisinde Arslanlı civarında 12 da'lık küçük bir alanda yapılmaktadır. Araştırma

²⁰⁹ Gökkuş, A., Kantar, F., Karadoğan, T., Koç, A., 2008, *Age.*, s. 141; Halil Koca, "Türkiye Mısır Ekim Alanlarının ve Üretimlerinin Coğrafi Dağılışı", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 05 (2001), s.193

²¹⁰ Gökkuş, A., Kantar, F., Karadoğan, T., Koç, A., 2008, *Age.*, s. 142

²¹¹ Koca, H., 2001, *Age.*, s. 200-201

²¹² İlhan Turgut, "Silajlık Mısır Yetiştiriciliği", *Silaj Bitkileri Yetiştirme ve Silaj Yapımı* Hazırlayanlar: Esvet Açıköz, İlhan Turgut, İsmail Filya (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2002), s. 11; Şahin, İ.F., Zaman, M., 2010, *Age.*, s. 1

²¹³ [http://www.tarimgonulluleri.com/0-fp19086.html&highlight=0\(10,02,3013\)](http://www.tarimgonulluleri.com/0-fp19086.html&highlight=0(10,02,3013)); Sebahattin Özcan, "Modern Dünyanın Vazgeçilmez Bitkisi Mısır: Genetiği Değiştirilmiş (Transgenik) Mısırın Tarımsal Üretime Katkısı", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2(2): 01-34 (2009) s. 13

sahasında 56.625 ton silajlık, 18.300 ton danelik, 95 ton da hasıl mısır üretimi vardır (Tablo 128 ve Tablo 133).

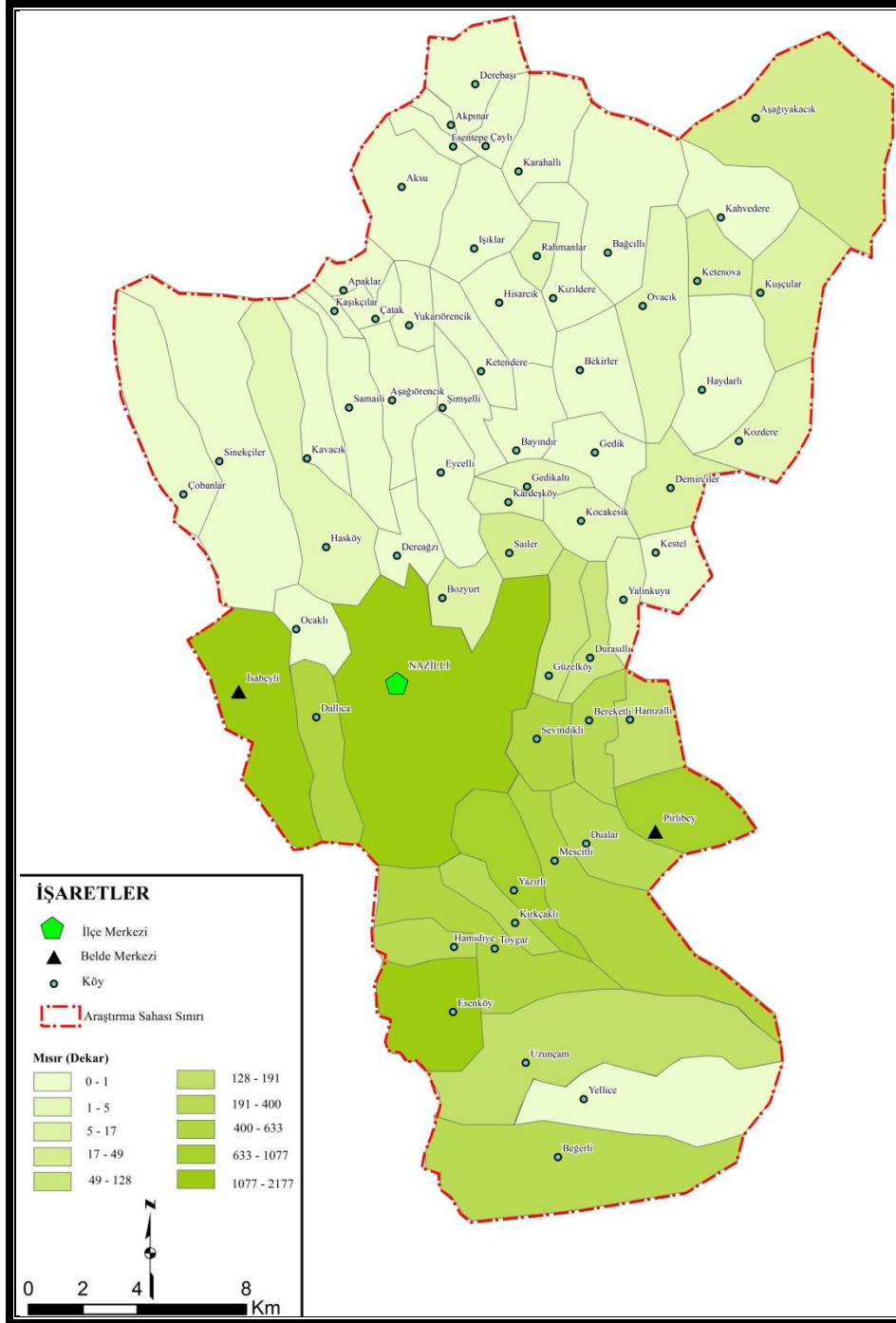
Vejetasyon dönemi 90 ilâ 200 gün arasında değişen mısır bitkisinin ülkemizde ana ürün ve ikinci ürün olarak ekilen türlerinin yetiştirme evresi 90 ilâ 150 gündür²¹⁴. Özellikle kısa sürede yetişen türler araştırma sahasındaki çiftçiler tarafından ikinci ürün olarak tercih edilmektedir. Özellikle birinci ürün olarak ekilen danelik mısırlar mart ayında ekilmekte ve ağustos ayında biçilmektedir. Mısırın hasat edilmesinden sonra fiğ, yem şalgamı, caramba ve bakla ekimi yapılmaktadır. Mısır, ikinci ürün olarak daha ziyade silaj amaçlı yetiştirilmekte, arpa, buğday ve fiğlerin hasat edilmesinden sonra ekilmektedir. İkinci ürün olarak mayıs sonu haziran ya da temmuzda ekim işlemi yapılmakta, eylül, ekim, kasım ve aralık ayında hasat edilmektedir. Araştırma sahasında mısır hasadı genel olarak makineli olarak sürdürülmektedir.

Tablo 133. Nazilli İlçesinde Mısır Ekim Alanları (2011)

Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)	Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)	Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)
Esenköy	2.177	Kırcaklı	289	Ketenova	9
Merkez	1.738	Beğçerli	276	Haydarlı	6
İsabeyli	1.571	Hamzalı	192	Ovacık	5
Pirlibey	1.078	Uzunçam	170	Kozdere	5
Yazırlı	908	Güzelköy	128	Kardeşköy	5
Mescitli	634	Durasılı	108	Yalınkuyu	4
Dallica	631	Aşağıyakacık	49	Kocakesik	4
Toygar	603	Sailer	27	Gedikaltı	4
Sevindikli	532	Kuşçular	18	Rahmanlar	2
Dualar	400	Bozyurt	17	Kızıldere	2
Bereketli	369	Demirciler	10	Bağcılı	1
Hamidiye	315			Toplam	12286

Kaynak: ÇKS kayıtları 2011.

²¹⁴ A. Mutlu Uygur, **Silajlık Yem Bitkileri ve Silaj Yapımı** (İzmir: TC. İzmir Valiliği Gıda Tarım Hayvancılık İl Müdürlüğü Yay. No: 357, 2012), s. 40

Harita 38. Nazilli İlçesinde Mısır Ekilen Alanların Dağılışı (2011).

Sanayi sektörüne hammadde vererek fabrika ve atölyelerde işlenip mamul madde haline getirilebilen bitkiler, sanayi bitkileri olarak adlandırılırlar. Aslında Nazilli ilçesinde neredeyse tüm tarım ürünlerinin fabrikalarda işlenme imkânı olsa da buradaki amaç ürünün tüketilebilmesi için endüstriyel bir işlemde geçirilme

zorunluluğudur²¹⁵. Birçok kaynaktaki sınıflama sistemine göre, sanayi bitkileri içinde yer alan pamuk, araştırma sahasında bu grup bitkilerin en önemlisidir.

Pamuk tarım sektöründe olduğu kadar dokuma sanayinde, çekirdeklerinden elde edilen yağ ile gıda sanayinde, yem olarak hayvancılıkta ve bu ürünlerin iç ve dış ticaretine konu olan önemli bir üründür²¹⁶. Bu sebeple beyaz altın adıyla da anılmaktadır²¹⁷. Çok çeşitli kullanım alanlarının olması, sömürgeci devletlerde sanayinin ilk olarak dokuma fabrikaları ile başlaması nedeniyle geçmişte stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle sanayisi gelişmiş devletler, pamuğu dünyanın farklı bölgelerinde ve Osmanlı topraklarında ucuza imal etmek için uğraşmışlar hatta 19. yy. ve sonrasında Türkistan'da olduğu gibi bazı yerleri sömürgeleştirmişlerdir²¹⁸. Türkiye'nin ilk demir yolu hattının İzmir-Aydın arasına kurulmasının amaçlarından biri de Batı Anadolu'nun zenginliklerinin kolayca limanlara, oradan da sömürgeci ülkelere taşınma gayesidir. Taşınan bu mallar içinde pamuk önemli ürünlerden biridir²¹⁹.

Araştırma sahasında 2011 ÇKS kayıtlarına göre incir, zeytin ve kestaneden sonra en geniş alanda yetiştirilen bitki pamuktur. Tarla bitkileri içinde de en geniş alanda ekilen bitki olan pamuğu 572 çiftçi 2.099 parselde yetiştirmektedir. 2011 yılında 19.585 da alanda pamuk üretimi yapılmıştır (Tablo 134.).

Tablo 134. Nazilli İlçesinde Pamuğun Ekiliş Alanları (2011)

Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)	Yerleşme Adı	Ekilen Alan(da)
Merkez	7,717	Bereketli	576
Toygaz	1,512	Hamidiye	516
Dualar	1,472	Hamzalı	436
Pirlibey	1,471	Kırcaklı	252
Sevindikli	1,444	Güzelköy	123
Dallica	1,191	Durasılı	30
Yazırlı	987	Sailer	8
İsabeyli	622	Bozyurt	7
Esenköy	617	Uzunçam	3
Mescitli	601	Toplam	19,585

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, ÇKS Kayıtları,2011.

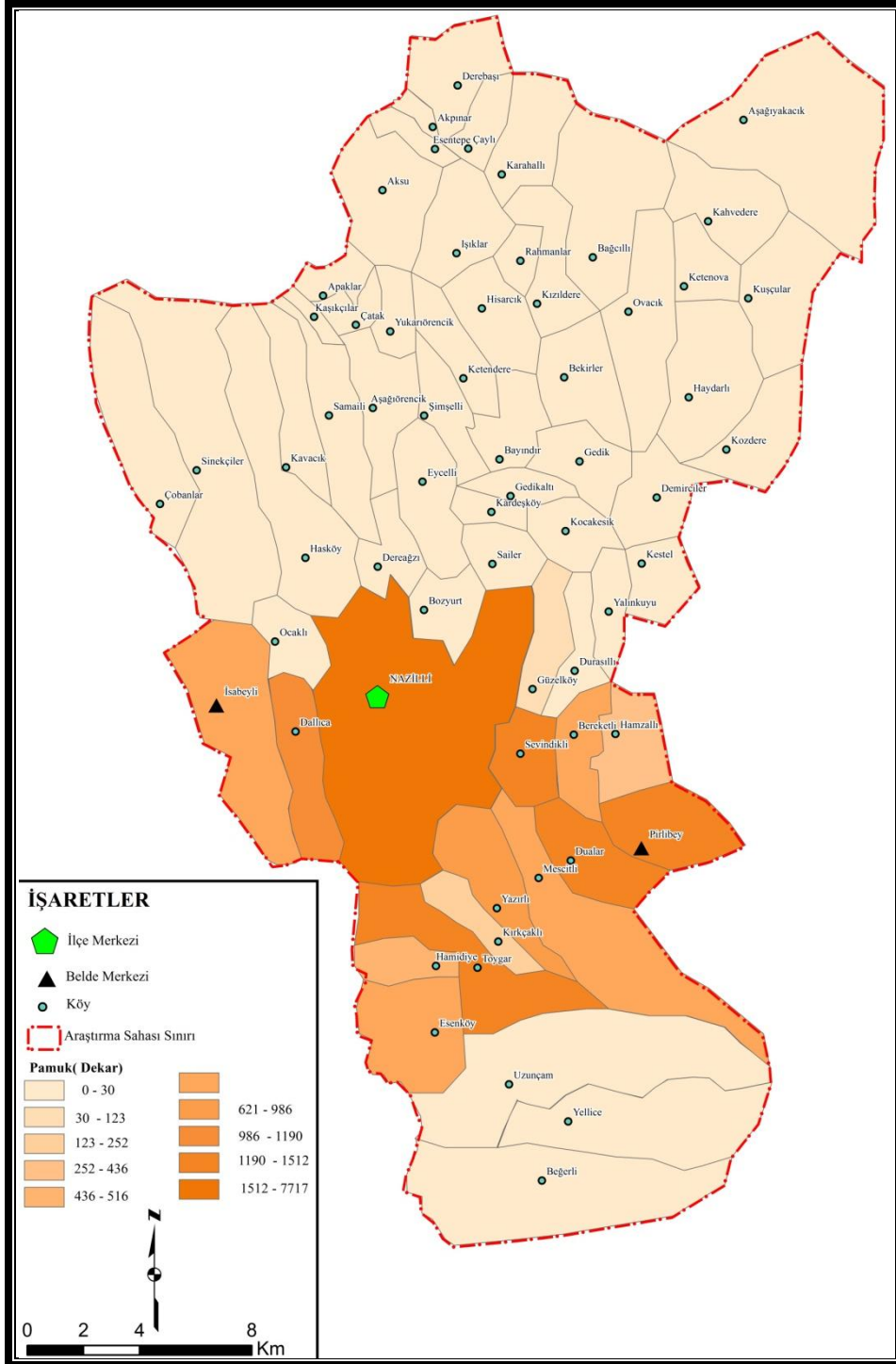
²¹⁵ Doğanay, H., 2007, **Age.**, s. 144

²¹⁶ Mehmet Aydemir, **Memleketimizde Ekilen Pamuk Çeşitleri** (İzmir: Tarım Bakanlığı Nazilli Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Yay. No: 5, 1970), s. 5 ; Tevfik Pekin, **Türkiye'de Pamuk Ekonomisi ve Pamukta Devlet Müdahalesi** (İzmir: Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yay. No: 64/51, 1975), s. 144-180

²¹⁷ Bulut, İ., 2006, **Age.**, s. 80

²¹⁸ Tahir Çağatay, **Kızıl Emperyalizm II. Türkistan'da İstismar vasıtası Olarak Pamukçuluk** (İstanbul: Yaş Türkistan Yayınları, 1962); Ayrıca Bkz. Kurmuş, O., 1982, **Age.**, s. 60-66

²¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgileri için Bkz. Kurmuş, O., 1982, **Age.**, s. 37-70

Harita 39. Nazilli İlçesinde Pamuk Ekilen Alanların Dağılışı (2011).

Pamuk, iklim istekleri açısından çok seçici bir bitkidir²²⁰. Bu nedenle bir yerde pamuğun ticari manada üretiminin yapılıp yapılamayacağını oranın iklimi tayin etmektedir²²¹. 120 ilâ 200 gün süren yetiştirme döneminde, gelişiminin evrelerine göre farklı sıcaklık isteği bulunan pamuk bitkisi yetiştiriciliğinde, don olayı

²²⁰Hamdi Kara, “Çukurova'da Pamuk”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 07 (1975), s. 161

²²¹Karabulut, Y., 1971, *Age.*, s. 339

görülmemelidir²²². Ekim ve çimlenme döneminde sıcaklıklar yaklaşık 14 °C olmalıdır ve gelişme evresinde 37,5 °C'nin üzerindeki sıcaklıkların çok fazla olmaması gerekmektedir²²³. Yetiştirme döneminde ortalama sıcaklıkları 23,5 °C ilâ 32 °C arasında değişen alanlar pamuk için optimum yetiştirme sahalarıdır²²⁴. Geliştirme döneminde en sıcak ay ortalaması 28,8 °C olan Nazilli, bu bitkinin yetiştirilmesi için en ideal ortamlardandır. Ayrıca ekim ve hasat dönemi arasında don olayına rastlanmamakta ve ortalama sıcaklıklar 15 °C altına düşmemektedir.

Pamuk tarımının yapıldığı yerlerde yağış miktarının 500 mm'nin altına düşmemesi gerekmektedir. Bu yağışın yaklaşık 200 mm'lik kısmı gelişme döneminde düzenli bir şekilde düşmelidir²²⁵. Yıllık yağış miktarı 569,4 mm olan Nazilli'de yağış miktarı pamuk bitkisinin ihtiyacını karşılar niteliktedir. Ayrıca yağışın bir kısmı yetiştirme döneminde düşmektedir. İnceleme sahasında ve Türkiye'de pamuk üretimi yapılan bölgelerde yetiştirme dönemi başında yağışlar yeterli iken, haziran ayı ile birlikte önemli bir kurak dönem başlamaktadır. Bu nedenle söz konusu süreçte pamuk yetiştiriciliğinde sulamaya ihtiyaç duyulmaktadır²²⁶. İyi bir pamuk yetiştiriciliği için yağışın miktarı kadar rejimi de önemlidir. Yetiştirme döneminde yağışlı ve güneşli bir iklim isteyen bitki, olgunlaşma ve hasat döneminde ise sıcak ve yağışsız bir döneme ihtiyaç duymaktadır²²⁷. Araştırma sahasında yaptığımız görüşmelerde bu dönemde düşen yağışlar nedeniyle pamuklarda nem oranının arttığı, pamuk üreticileri tarafından belirtilmiştir. Hasat döneminde görülen yağışlar hem verime hem de kaliteye olumsuz etkide bulunmaktadır²²⁸.

Pamuk toprak isteği açısından fazla seçici olmamasına rağmen derin profilli, organik madde bakımından zengin, su tutma kapasitesi yüksek topraklarda iyi yetiştirilmektedir²²⁹. Özellikle akarsu vadilerinin biriktirmiş olduğu alüvyonlar, bu bitkinin ziraatı için en ideal alanlardır²³⁰. Nazilli ilçesinde pamuk yetiştiriciliğinin

²²² Adana Pamuk Üretim İstasyonu Müdürlüğü, **Pamuk Tarımı** (Ed. Demirtürk, Y.) (Ankara: Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, No: 324, Seri: 49, 1990), s. 3

²²³ Hamdi Kara, "Türkiye'de Pamuk Üretim Alanları", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 11 (1988), s. 74

²²⁴ Tülay Aktura, Nazife Temel ve Hale Esen, **Pamuk Yetiştiriciliği** (Ed. Tanrıseven, A.) (Ankara: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çiftçi Eğitim Serisi 10, 2010), s. 8

²²⁵ Aktura, T., Temel, N., Esen, H., 2010, **Age.**, s. 8

²²⁶ Kara, H., 1988, **Age.**, s. 76

²²⁷ Kara, H., 1988, **Age.**, s. 74

²²⁸ Karabulut, Y., 1971, **Age.**, s. 341

²²⁹ Aktura, T., Temel, N., Esen, H., 2010, **Age.**, s. 9

²³⁰ Karabulut, Y., 1971, **Age.**, s. 343

yayıllık alanlarına bakıldığında, Büyük Menderes ve Akçay depresyonlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırma sahasının bu kesiminin Büyük Menderes nehri ve kollarının biriktirdiği eski ve yeni alüvyon topraklardan müteşekkil olduğu görülmektedir. Sulama imkânlarının gelişmiş olduğu ovalık sahadaki bu topraklar, pamuk tarımı içinde en uygun toprak tiplerindedir. Doğal istekleri bakımından optimum şartların bulunduğu ilçede, sulama imkanlarının da gelişmiş olması sayesinde pamuk yetiştiriciliği eskiden beri önemli bir tarımsal üretim şeklidir.

Geçmişte yerli ırklarının ekiminin yapıldığı araştırma sahasında 1860'larda başlayan Amerikan iç savaşı nedeniyle İngiltere'deki büyük dokuma fabrikaları hammadde bulamayınca, İngiliz hükümeti uzun elyaflı Amerikan pamuğunu başka alanlardan sağlamaya çalışmışlardır. Yapılan çalışmalar sonucunda bu pamuğun yetişilebileceği alanlardan olan Batı Anadolu'ya Amerikan tipi tohumlar getirilmiş ve üretime başlanmıştır²³¹. İzmir-Aydın demiryolu hattının da tamamlanması, bu ürünün sevkiyatı kolaylaştırmıştır. Başlangıçta akala ve koker cinsi pamuklar ekilirken 1933 yılında kurulan Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü²³² bu türleri melezleyerek yeni tohumlar geliştirmiştir²³³.(Foto 84.)

²³¹ Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 60 ; bu konu hakkında ayrıca Bkz. MMO Tekstil Komisyonu, **Türkiye'de Pamuklu Tekstil Sanayinin Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Tekstil Raporu (1976), s. 9

²³² Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığına Bağlı olarak 1934 yılında pamuk konusunda araştırma, melezleme ve üretme çalışmaları yapılması amacıyla kurulmuştur. İlk kurulduğu dönemde adı *Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği* olan kurum, 1952 yılında faaliyet alanını genişletip, *Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü* adını almıştır. 1965 yılında enstitünün pamuk üzerine uzmanlaşması gerektiğine kanaat getirilip, diğer faaliyet alanları çıkartılarak, 1965 yılında *Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü*, 1987 yılında da *Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü* adını almıştır. Enstitünün çalışma faaliyetleri içinde pamuk ıslahı, pamuk yetiştirme teknikleri, pamuk hastalıkları ve zararlıları ile mücadele, pamuk ekonomisi ve teknoloji çalışmaları yer almaktadır. Enstitü 1140 da arazisinin 1090 da'ında ekim, araştırma ve tohum üretimi yaparken, 50 da'lık arazide ise enstitünün binaları, çırçıruları, atölye ve lojmanları yer almaktadır. Bkz. Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü, **Pamuk Araştırma Enstitüsü Nazilli** (İzmir : Karınca Matbaacılık, 1990). Bugünkü adı *Nazilli Pamuk Araştırma İstasyonu* olan kurumda, 18'i mühendis, 5'i tekniker ve teknisyen yaklaşık 60 kişi(2011) çalışmaktadır. Nazilli Pamuk Araştırma İstasyonu, ilçede sürdürülen pamuk ziraatine büyük katkı sağlamış bir kurumdur. Yerli tohumların ıslahı, ihracata yönelik pamuk türlerinin geliştirilmesi ve yöreye özgü melezlerin yetiştirilmesi için 1934 yılından günümüze kadar çalışan kurum, 33 pamuk çeşidi geliştirmiştir. Her yıl yetiştirdiği tohumlukları satışa çıkaran kurum, bu alanda yapılabilecek araştırmalar için gerekli laboratuvar ve teknik ekipmana sahiptir. İstasyonda aynı zamanda Türkiye çapından, farklı bölgelerden gelen ziraat mühendislerine eğitim verilmektedir. (Kurumla ilgili bilgiler için Yük. Zir. Müh. Mustafa Koray Şimşek ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Bkz. <http://www.nazillipamuk.gov.tr> (04.04.2013); Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 158 ; Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 40)

²³³ Karabulut, Y., 1971, *Age.*, s. 349

Foto 84. Nazilli Pamuk Araştırma İstasyonu ve Pamuk Tarlalarından Bir Görünüm.

Geçmişte pamuk ekilen önemli kırsal alanlar Pirlibey, Dualar, Bereketli, Durasallı ve İsabeyli'dir. Bu kırsal alanların güneyindeki dağlık alanlar ile demiryolu arasında kalan saha en önemli yetiştirme bölgeleridir; zamanla sulama imkânlarının gelişmesi ile pamuk sahaları demiryolunu aşarak kuzeye doğru sokulmuştur²³⁴. Ayrıca 1995'te Toygar, Esenköy, Hamidiye, Kırcaklı ve Yazırlı köylerinde tarla alanlarının %75 ila %85'inde pamuk yetiştirildiği görülmektedir²³⁵. Araştırma sahasında bu köylerden Bereketli ve Durasallı köyleri dışındaki köylerde pamuk üretimi hâlâ önemli bir alanda sürdürülürken, bu iki köyde farklı ürünlerin yetiştirilmeye başlanması nedeniyle pamuk eski önemini kaybetmeye başlamıştır.

Bugün Merkez (7,717), Toygar (1,512), Dualar (1,472), Pirlibey (1,471), Sevindikli (1,444), Dalıca (1,190) ve Yazırlı (987) yerleşmelerine bağlı alanlar en önemli pamuk yetiştirilen bölgelerdir. Pamuk yetiştirilen alanların geneline bakıldığında, araştırma sahasının merkezi kısmında yani depresyon ovalarında yoğunluk kazandığı görülmektedir. Doğal etmenler dışında bu kesimde yoğun bir pamuk üretiminin yapılmasındaki en önemli etkenlerden biri de pamuk ziraatının yapılabilmesi için gereken suyun kanallar vasıtası ile kolayca temin edilmesidir.

²³⁴ Karabulut, Y., 1971, *Age.*, s. 348

²³⁵ Işık, Ş., 1995, *Age.*, s. 159

Pamuk üretimi ekiminden hasat dönemine kadar emek gerektiren bir uğraştır. Ekimden önce toprak ve tarla hazırlanmakta, ekim işleminden sonra yağın yağmurlar nedeniyle toprağın üst kısmında kaymak tabakası oluşmakta ve tabaka kırılmakta, çıkan pamuk fidanları seyreltilmekte, çapaları yapılmakta, gübrenlenmekte, ilaçlanmakta, sulanmakta ve nihayetinde hasat edilmektedir²³⁶. Gelişen teknoloji sayesinde günümüzde bu işlemlerin neredeyse tamamı makinelerle yapılabilmektedir. Ancak hasadın ve diğer işlemlerin makinelerle yapılamadığı dönemlerde, bölge halkının büyük çoğunluğu bu faaliyetle uğraşmaktaydı. Öyle ki 1970’li yıllarda Büyük Menderes vadisindeki faal nüfusun % 85’i ziraatla uğraşırken bu nüfusun büyük çoğunluğu pamuk yetiştirmekte ya da bu faaliyette çalışmaktaydı²³⁷.

Türkiye’de Çukurova ve Büyük Menderes bölgesi gibi önemli üreticiler grubunda olamayan sahalarda dahi, yoğun emek isteyen pamuk üretiminde çalışmak üzere mevsimlik göçler olmaktadır²³⁸. Bu süreçte araştırma sahası Nazilli’ye de bu faaliyette çalışmak üzere Şanlıurfa’dan birçok tarım işçisi mevsimlik göç etmekte ve geçici meskenler de konaklayarak hasadın sonunda memleketlerine dönmekteydiler. Makineli tarımın, tarım işçisine olan ihtiyacı azaltması ve Şanlıurfa’da da geniş alanlarda bu bitkinin ziraatının yapılmaya başlanmasıyla hem bu işçilere olan ihtiyaç hem de bu işçilerin iş talebi azaldığından günümüzde göçlerle Nazilli’ye eskisi kadar mevsimlik işçi gelmemektedir. Araştırma gezilerimiz sırasında mevsimlik göçlerle bu bölgelerden gelen pamuk işçilerine rastlanamamıştır.

Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü’nden aldığımız bilgilere göre, da’dan ortalama 450 ilâ 650 kg kütlü* pamuk elde edilmektedir. 2011 yılında toplam 12.360 ton pamuk üretimi yapılmıştır. Bu üretim sonunda elde edilen kazanç 17.304.000 TL’dir²³⁹. Pamuk yetiştiriciliğinden elde edilen bir başka üründe pamuk yağıdır. Nazilli ilçesinde bulunan bir işletme çiğit adı verilen pamuk çekirdeğinden,

²³⁶ Aktura, T., Temel, N., Esen, H., 2010, **Age.**, s. 17-35; Nurettin Madran, **Türkiye’de Pamuk Ekonomisi** (Ankara: TC Tarım Bakanlığı, Adana Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay. No: 9, 1967), s. 21-23

²³⁷ Karabulut, Y., 1971, **Age.**, s. 358

²³⁸ İbrahim Güner, “İğdir Ovasında Pamuk Tarımını Hazırlayan Coğrafi Faktörler”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 02 (1997), s. 164

* Kütlü pamuk çekirdeğiyle birlikte toplanmış henüz çıkarılmamış pamuktur.

²³⁹ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

yağ üretmektedir. Genel olarak 100 kg pamuk çiğitinden yaklaşık 18 kg yağ çıkmaktadır²⁴⁰. Çıkan yağ farklı sektörlerden alıcı bulmaktadır.

Tekstil sektöründeki yeni gelişmeler ve bu ürünün fiyat politikalarındaki dengesizlikler pamuk üreticisinin bu bitkiyi yetiştirme isteğini azaltmıştır. Özellikle son yıllarda araştırma sahasında artan ahır hayvancılığı nedeniyle geçmişte pamuk ekilen birçok alanda bugün yem bitkileri ziraatı yapılmaktadır (Tablo 110.). Nazilli Sağ ve Sol Sulama Birliği'nden aldığımız verilere göre 2000 yılında bu birliklerin suladıkları alanın %41,25'inde pamuk ziraatı yapılırken 2011 yılına gelindiğinde bu alan %19,25'e düşmüştür. Pamuk alanlarının gittikçe daralması bu ürünü işleyen sanayi tesislerinin sayısının da azalmasına neden olmuştur. 1967 yılında Nazilli'de 7 çırçır fabrikası bulunmaktaydı²⁴¹. Bugün ise bu sayı pamuk ekim alanlarının ve dolayısıyla pamuk üretiminin azalması ile 4'e düşmüştür.

3.2.1.4. Organik Tarım

20. yy.'da teknolojideki ilerlemeler ve bunun zirai bilimlere uygulanması sayesinde gerçekleşen yeşil devrim, üretim miktarlarının artmasını, birim alanda daha yüksek verim alınmasını sağlamıştır. Ancak kullanılan kimyasal gübre ve ilaçların ürünlerde bıraktığı kalıntılar zamanla beslenme problemini çözen bu devrimin başka sorunlara yol açmasına sebep olmuştur. Fenni gübre ve pestisitlerin aşırı kullanımı doğal hayatın ekolojik dengesini bozmakta ve insanlarda önemli hastalıklara yol açmaktadır. Bu sebeple son yıllarda doğal beslenme ve doğal ürünler kullanma alışkanlıkları gelişmiştir. Kısaca organik tarım entansif yöntemler uygulanırken yapılan hatalar sonucunda bozulan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik çevre dostu üretim sistemlerini kapsamaktadır²⁴².

Dünyada sağlıklı ve yeterli beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşitli uygulamalara gidilmiştir. Bu uygulamalar iyi tarım ve organik tarım şeklinde üretimdir. Birbirine benzeyen ancak bazı farkları bulunan bu iki tarımsal üretim şekli, araştırma sahası olan Nazilli ilçesinde yoğun olarak yapılmakta, zirai desteklemeler, kolay pazar bulma ve iyi gelir getirmesi gibi sebeplerle üretimi her geçen gün yaygınlaşmaktadır.

²⁴⁰ Pekin, T., 1975, *Age.*, s. 88

²⁴¹ Karabulut, Y., 1971, *Age.*, s. 355

²⁴² Ramazan Çakmakçı ve Ümmügülsüm Erdoğan, **Organik Tarım** (İkinci Baskı , Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yayınları No: 236, 2008), s. 6

Bazı kaynaklarda ve çeşitli ülkelerde *ekolojik- biyolojik*²⁴³ tarım şeklinde adlandırılan organik tarım yeni bir uygulama şekli olmayıp, kimyasal gübreler ve ilaçlar kullanılmadan sürdürülen geleneksel olarak yapılan faaliyetler olarak geçmişte de sürdürülmekteydi. Profesyonel anlamdaki organik tarım ise ticari amaçlarla modern zirai yöntemler kullanılarak, kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmektedir²⁴⁴. Ayrıca ürünlerin organik ürün kategorisine girebilmesi için belirli standartlara uyması, denetlenmesi ve sertifikalı olması gerekmektedir²⁴⁵.

Türkiye'de organik bitkisel üretimin en çok yapıldığı bölgeler Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Ege Bölgesi'dir. Türkiye'de organik tarım üretiminin ilk başladığı bölge olan Ege Bölgesi'nde deneyimli ve yeniliklere açık bir çiftçi topluluğunun bulunması, önemli tarım ürünlerine sahip olunması, geniş tarım alanlarının varlığı ve ekolojik koşullar bu bölgeyi organik tarım üretimi için uygun hale getirmektedir. Ege Bölgesi içinde Aydın ili organik tarım ürünleri üretiminde önemli bir konumdadır²⁴⁶.

Araştırma sahasında 20 köyde ve Nazilli merkezde 470 çiftçi 16.640 da alanda organik tarım yapmaktadır (Tablo 135.)²⁴⁷. Aydın ilinde 1600 çiftçi 8.360 ha²⁴⁸ alanda organik tarım faaliyetlerini sürdürmektedir. İlçede, Aydın ili genelinde organik üretim yapan çiftçilerin %29'u ve organik tarım yapılan alanların % 20'si bulunmaktadır. Bu haliyle incelenen saha Aydın ili içinde önemli bir organik tarım üreticisi konumundadır. Nazilli ilçesinde sebze üretiminin çok yaygın olmaması ve sebze üretimine dayalı organik tarım pek yapılmadığı için, organik tarım alanlarının dağılışıma bakıldığında bu tipte üretimin uygun olacağı depresyon sahasındaki köylerde üretimin olmadığı veya çok az olduğu görülmektedir (Tablo 135.).

Araştırma kapsamındaki alanlarda, organik bitkisel üretim bahçe ziraatine ve özellikle incir ve kestane yetiştiriciliğine dayalıdır. Bu sebeple Tablo 135. incelendiğinde organik tarım alanlarının daha ziyade Aydın Dağları üzerindeki köylerde yoğunlaştığı görülecektir. Özellikle kestane üretiminde hiç ilaç

²⁴³ Mehmet Zengin, **Organik Tarım** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007), s. 11

²⁴⁴ Eren Yürüdü, Hasan Kara ve Kenan Arıbaş, "Türkiye'nin Organik (Ekolojik) Tarım Coğrafyası", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9, Sayı: 32 (2010), s. 403

²⁴⁵ Ramazan Çakmakçı ve Ümmügülsüm Erdoğan, **Organik Tarım** (İkinci Baskı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yayınları No: 236, 2008) s. 323

²⁴⁶ Yürüdü, E., Kara, H., Arıbaş, K., 2010, **Age.**, s. 406- 409

²⁴⁷ İlçe Tarım Müdürlüğü, Brifing Dosyası, 2011

²⁴⁸ <http://www.tarim.gov.tr> (06,02,2013)

kullanılmaması sayesinde kestane bahçelerinin yoğun olduğu köyler organik tarım açısından da başı çekmektedirler. Araştırma sahasında Aksu, Bekirler, Çaylı, Hisarcık, Işıklar, Kahvederesi ve Samailli köyleri gerek organik tarım yapan çiftçi sayısı gerekse organik tarım yapılan alan bakımından en önemli yerleşmeler durumundadırlar. Aynı zamanda bu köyler, önemli incir ve kestane üreticisi köyler konumundadırlar.

Tablo 135. Nazilli İlçesinde Organik Tarım Yapılan Alanların Dağılışı

Yerleşme Adı	İşletme Sayısı	Alanı (da)	Yerleşme Adı	İşletme Sayısı	Alanı (da)
Akpınar	2	81,7	Kahvederesi	38	1517,9
Aksu	86	2542,1	Karahallı	10	451,9
Bekirler	34	943,3	Kaşıkçılar	1	78,9
Bozyurt	2	36,0	Kavacık	27	629,2
Çatak	1	64,5	Kızıldere	27	831,5
Çaylı	32	1392,4	Kozdere	12	460,0
Dereağzı	4	153,9	Merkez	1	21,0
Derebaşı	6	281,4	Sailer	1	63,6
Hasköy	18	1050,5	Samailli	51	2236,7
Hisarcık	77	2782,6	Sinekçiler	6	184,7
Işıklar	34	836,2	Toplam	470	16640,2

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü, Brifing Raporu, 2011'den alınmıştır.

Nazilli'de organik ve iyi tarım uygulamaları bitkisel üretime dayalıdır. Organik et, süt ya da yumurta üretimine dayalı hayvansal gıdalar üreten sertifikalı üretici bulunmamaktadır. Organik ve iyi tarım uygulamaları sahada Karya, Mavi Tarım, Agroser firmalarının kontrolünde ve Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü denetiminde sürdürülmektedir. Bu firmalar Aydın ve İzmir menşelidirler. Nazilli sınırları içinde sertifikalı üretim denetimi yapan firma bulunmamaktadır. Araştırma sahasında çiftçilerin geleneksel üretimi sürdürmeleri ve meyve bahçelerinde uzun yıllardır düzenli bir ilaçlama yapmadıkları için, bu uygulamaya geçiş kolay olmaktadır.

Özellikle incir, zeytin ve kestane bahçelerinde kimyasal ilaç ve gübreleme neredeyse hiç yapılmadığından, sertifikasız ürünler bile organik ürün standartlarına uymaktadır. Dağlık alanlarda eğimin de etkisiyle meyve bahçelerinin sulanmaması ve fenni gübre kullanma alışkanlıklarının olmaması sayesinde, ürünlerde kimyasal ve pesitist kalıntısı ya olmamakta ya da çok az olmaktadır. Bu da üretime geçişte ve sertifika alımında kolaylık sağlamaktadır.

Nazilli'de hiçbir ilaç ve kimyasal kullanılmadan yapılan organik tarım ürünleri üretiminin yanında yine sağlıklı gıda tüketimi için iyi tarım uygulamaları da

sürdürülmektedir. İyi tarım çevre, insan ve yaban hayatına zarar vermeden, doğal kaynakları koruyarak, tarımda denetlenen ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla yapılan tarımsal üretim modelidir²⁴⁹. İyi tarım uygulamalarının organikten farkı kimyasal ilaç ve gübrenin kullanılabilmesi, ancak belirli bir dozda ve hasat mevsiminde etkilerinin yok olacağı kadar bir sürede tatbik edilmesinin gerekliliğidir. Bu nedenle ürünlerin tarım alanlarından ya da çiftliklerden sofraya kadar uzanan bütün üretim ve pazarlama aşamalarını kapsamaktadır. Organik tarımda olduğu gibi sertifikalı üretim gerektiren bu uygulamalar, kimyasal ilaç, suni gübre vb. maddelerin tüketiminin insan ve çevreye zarar vermeyecek şekilde uygulanmasıdır²⁵⁰. Çiftçilerin normal üretimlerine devam ettikleri, sadece kontrol altında tutuldukları bir tarımsal uygulamadır. Pazarlamada rekabet gücünü artırmakta ve çiftçiler bu uygulamalara özgü tarımsal desteklerden yararlanabilmektedir^{251,252}.

Nazilli'de iyi tarım faaliyeti kapsamında daha ziyade nar ve çilek yetiştiriciliği yapılmaktadır. Nar ve çilek yetiştiriciliğinin sulanabilen arazilerde yapılabilmesi nedeniyle iyi tarım uygulamalarının dağlık alanlardan çok ovalık sahada sürdürüldüğü görülmektedir. Araştırma sahasında 5 köyde (Dalıca, Hamzallı, Hasköy, Mescitli, Sevindikli) ve Nazilli şehri içindeki tarımsal alanlarda 11 hane 1278 da alanda iyi tarım uygulaması yapmaktadır (Tablo 136.).Yakın zamanda Esenköy ile İsabeyli'de yeni başlanan iyi tarım uygulamaları ve mevcut iyi tarım sahalarına yeni alanlarında katılımıyla sertifikalı çiftçi sayısı 17, sertifikalı iyi tarım yapılan saha 1474 da olacaktır.

Tablo 136. Nazilli İlçesinde İyi Tarım Yapılan Yerleşmeler (2011)

Yerleşme Adı	İşletme Sayısı	Destekleme alanı (da)	Yerleşme Adı	İşletme Sayısı	Destekleme Alanı (da)
Arsanlı Mah.	3	243,1	Merkez	2	361,9
Dalıca	1	58,3	Mescitli	1	78,0
Hamzallı	1	163,4	Sevindikli	2	76,5
Hasköy	1	297,7	TOPLAM	11	1279,0

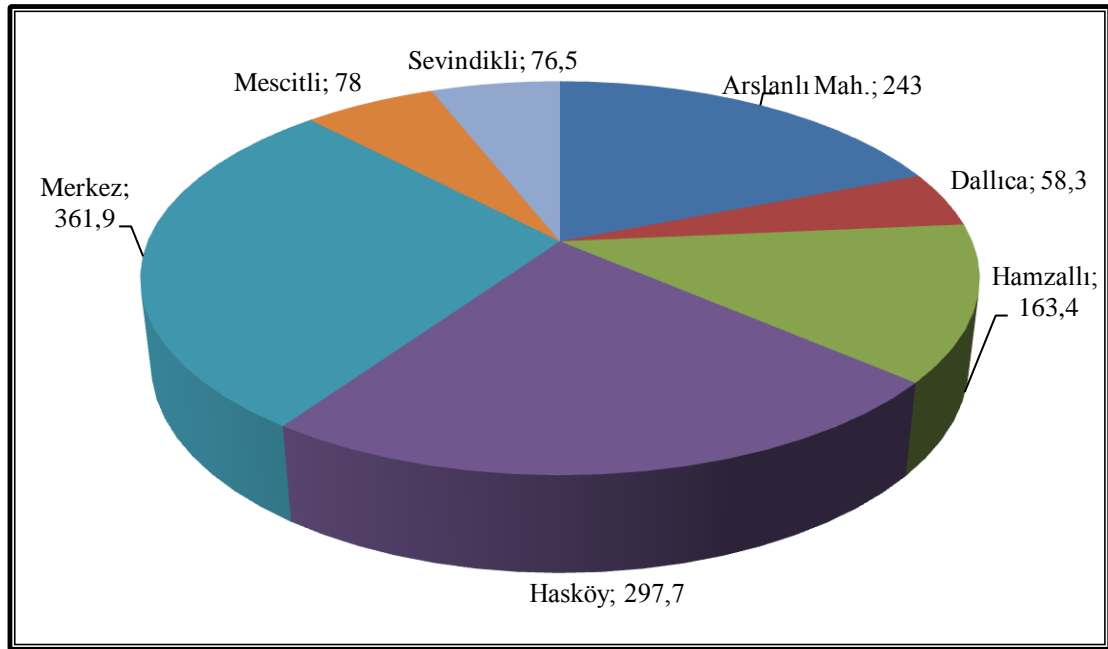
Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü, Brifing Raporundan derlenmiştir.

²⁴⁹<http://www.alata.gov.tr/wpcontent/uploads/2012/09/%C4%B0yiTar%C4%B1mSSuba%C5%9F%C4%B1.pdf> (04,02,2013)

²⁵⁰[http://www.tarim.gov.tr/\(04,02,2013\);](http://www.tarim.gov.tr/(04,02,2013);) [http://www.ecas.com.tr/iyi-tarim-uygulamalari\(04,01,2013\)](http://www.ecas.com.tr/iyi-tarim-uygulamalari(04,01,2013))

²⁵¹ <http://www.ecas.com.tr/iyi-tarim-uygulamalari> (04,01,2013)

²⁵²[http://www.iyitarimuygulamalari.com/Neden_%C4%B0yi_Tar%C4%B1m_Uygulamalar%C4%B1\(05,01,2013\)](http://www.iyitarimuygulamalari.com/Neden_%C4%B0yi_Tar%C4%B1m_Uygulamalar%C4%B1(05,01,2013))

Şekil 43. Nazilli İlçesinde İyi Tarım Yapılan Yerleşmeler (da) (2011).

Ancak bu üretim şeklinin de sorunsuz olduğunu söylemek güçtür. Özellikle Büyük Menderes nehrinde kirlilik önemli boyutlara ulaşmaktadır. Uşak ve Banaz dolaylarından gelen deri sanayinin atıkları ve Bukarkent-Sarayköy çevresinde jeotermel enerji üretiminden arta kalan bor tuzları nehirleri ve doğal hayatı olumsuz etkilemektedir²⁵³. Bu olumsuzluklara önlem alınmaz ise Nazilli gibi Büyük Menderes nehri kıyısında tarım arazisi bulunan sahalarda, tarımda ilaç ya da diğer kimyasallar kullanılsa dahi akarsulardan sulanan arazilerde organik tarım yapmak mümkün olmayacaktır.

3.2.2. Hayvancılık Faaliyetleri

Türkiye ekonomisinin önemli kaynaklarından birisi de hayvancılık ve hayvansal ürünlerin üretimidir²⁵⁴. Hayvancılık faaliyeti özellikle Doğu Anadolu gibi bazı bölgelerin en önemli ekonomik sektörü konumundadır²⁵⁵. Ancak yapılan birçok müdahaleye rağmen hayvancılığımız istenen düzeye ulaşamamış, kırsal alandan göç, otlakların azalması, yem fiyatlarındaki artışlar ve kar oranların çok düşük olması gibi

²⁵³ Lütfi Özav, "Uşakta Dericilik ve Coğrafi Çevre Üzerine Etkileri" **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1: 39-50 (1998) s. 44-48; Özdemir, Y., 2009, **Age.**, s. 302

²⁵⁴ Hayati Doğanay, "Türkiye Hayvancılığı ve Nüfusun Beslenmesi", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Sayı: 12, Fasikül: 2, Ankara (1980), s. 379

²⁵⁵ Saliha Koday, **Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayın No.949, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No.10a, 2005), s. 4

sebeplerle²⁵⁶ sektöre olan ilgi günden güne azalmıştır. Araştırma sahasında yapılan mülakatlara göre hiçbir köyde hayvancılık birinci öncelikli sektör olarak görülmektedir. Kimi köylerde bitkisel üretime eşit öneme sahip olsa da onun önüne geçememiştir. Bu sebeple Nazilli ilçesinde bugünkü hayvancılık faaliyetlerini incelemeyen önce sektörün geçmişteki durumuna bakmak, analiz sürecinde daha faydalı olacaktır. Bu amaçla saha hakkında yapılan araştırmalara göre Nazilli'nin geçmişteki hayvan varlığı tespit edilmiştir.

DEMİRHAN²⁵⁷, 19 yy. arşiv belgelerine göre yaptığı çalışmasında 1844 yılında sahadaki 34 yerleşim biriminde 7208 baş hayvan varlığı olduğunu tespit etmiştir. Bu sayı içerisinde en büyük paya % 45'lik oranla çoğunu öküz ve mandaların oluşturduğu koşum hayvanları ile çoğunluğu eşek ve beygirlerden oluşan yük hayvanları sahiptir. Hayvansal ürünler için yetiştirilenlerin büyük kısmı, 2730 baş ve % 38'lik oranla çoğunluğunu keçilerin (1935 baş) oluşturduğu küçükbaş hayvanlardır. Geriye kalan hayvan varlığını ise % 17'lik payla büyükbaş hayvanların teşkil ettiği sahada, söz konusu dönemde 546 kovanla arıcılık faaliyetinin de sürdürüldüğü görülmektedir.

Tablo 137. 1844 Yılında Sahadaki Hayvan Varlığı

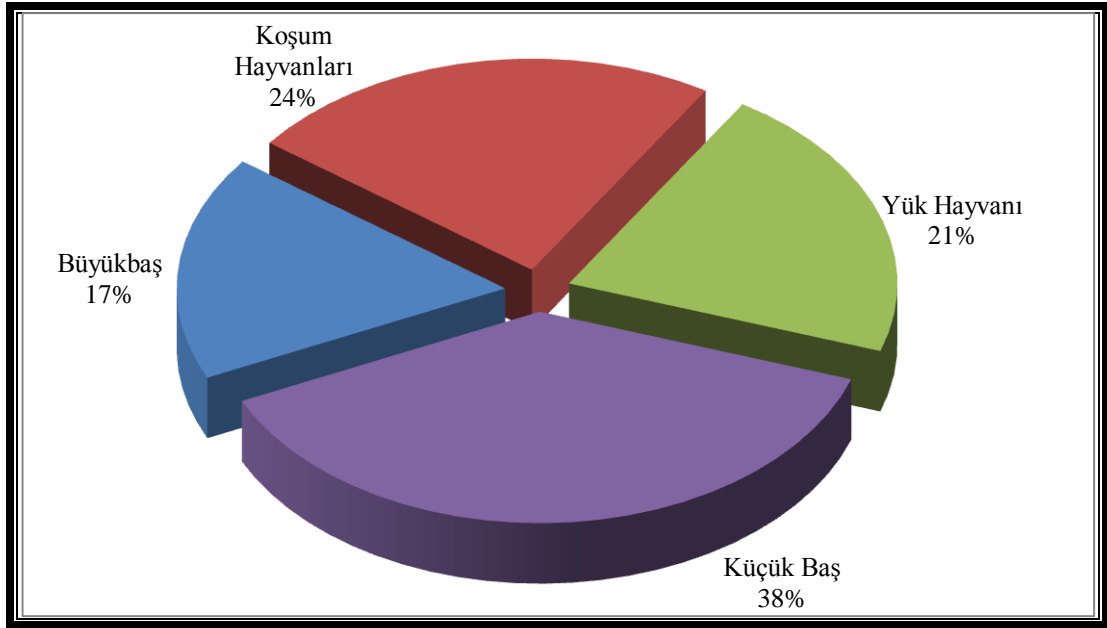
Hayvan Cinsi	Baş ve Kovan	%'si
Büyükbaş	1240	17
Koşum Hayvanları(Öküz, Manda)	1702	24
Yük Hayvanı(AT, Eşek, Deve)	1536	21
Küçük Baş	2730	38
Arı	546(kovan)	-

Kaynak : B.O.A., Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettüat Tahrir Defteri, 1844, No: 2409-2443'den Aktaran: Demirhan, N., 2005, **Age.**, Tablo III.F' den değiştirilerek.

²⁵⁶ Ali Özçağlar, "Türkiye'de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların Coğrafi Dağılışı", **Türkiye Coğrafyası Dergisi** Sayı: 4, (1995), s. 22

²⁵⁷ Demirhan, N., 2005, **Age.**, s. 22-25 ve Tablo III.F

Şekil 44. 1844 Yılında Sahadaki Hayvan Varlığı.

Aynı eserde DEMİRHAN²⁵⁸, çiftçilik üretiminden elde edilen gelirlerin % 6'lık kısmının hayvancılık faaliyetlerinden kaynaklandığını; bu faaliyetin yoğunlukla Derebaşı, Ketan Ovası ve Karahalilli köylerinde yapıldığını belirtmiştir. Hayvan sayısı ve işletme başına düşen hayvan miktarı bakımından bu köylerin yanında Bekirler, Yergeteli, Yörükler köyleri, Karaçay ve Cebehasan mahalleleri hayvancılığın geliştiği yerleşme birimleridir. Bilgileri bulunan 34 yerleşim biriminden temettuat defterlerinde hayvancılık kayıtlarına rastlamayan Erbaz kazası dışında, tüm yerleşmelerde hayvancılıkla uğraşmıştır. Kalan 33 yerleşim biriminden hayvancılık faaliyetlerinin en az geliştiği yerleşmeler ise ticaretin gelişmiş olduğu, Pazarköy ve Bazarköy, bağ bahçe ürünleri üretimin fazla olduğu Samaylı köyü ve ücret karşılığı ırgatlığın yaygın olduğu Dereköy ve Bayındır köyleridir.

Tablo 138'e göre 1891 yılına gelindiğinde toplam hayvan sayısının arttığını görülmektedir. O dönemde hayvan sayısının büyük bölümü küçükbaş olan sahada, toplam hayvan varlığı içindeki küçükbaş oranı % 80'dir. Küçükbaş hayvanlar içinde keçiler 51.000 başla sahadaki küçükbaş hayvan sayısının %57'sini oluşturmaktadır. Gayri Müslim halk tarafından beslendiğini düşünülen beş domuzun dışında, geriye kalan 38.000 küçükbaş koyunlar meydana getirmektedir. 1844 tarihli hayvan sayıları ile kıyaslandığında, küçükbaş hayvan sayısının oransal olarak arttığını, bu grup içinde keçilerin önemini hâlâ koruduğu görülmektedir.

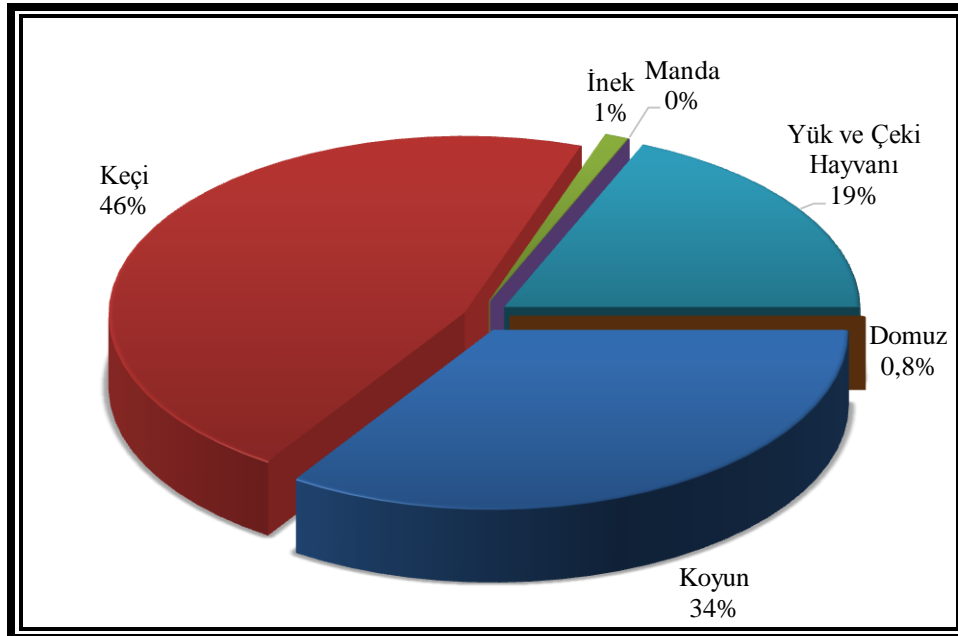
²⁵⁸ Demirhan, N., 2005, 19. *Age.*, s. 12

Yük ve çeki hayvanlarının da oranının azaldığı istatistiklerden anlaşılmaktadır. Ancak sayı bakımından azalmanın olmaması, ulaşımda ve tarım alanlarının işlenmesinde, bu hayvanlara olan mecburiyetin ortadan kalmadığını göstermektedir. Büyükbaş hayvanlar sınıfında bulunan mandalar ve inekler ise eski sayısını korumuştur. Ancak oran olarak % 1'lere gerilemiştir. Dağlık alanlarda bugünkü kadar meyve bahçesinin olmadığı dönemde büyükbaş hayvanların bu sahalarda otlatılmasının zor olması nedeniyle keçi yetiştiriciliğinin diğer hayvanlara göre daha çok tercih edilmiş olması muhtemeldir.

Tablo 138. Aydın Vilayet Salnamesi, 1891'e Göre Sahadaki Hayvan Varlığı

Kayvan Cinsi	Nazilli	%'si	Aydın Sancağı Top.	%'si
Koyun	38000	34,0	173525	21,0
Keçi	51000	46,0	182048	28,0
İnek	1200	1,0	20453	5,0
Manda	-	-	2712	-
Öküz	5530	5,0	28310	19,0
Deve	1000	1,0	5794	17,0
At	2500	2,0	12388	20,0
Katır	550	1,0	1496	39,0
Eşek	11000	10,0	22971	48,0
Domuz	5	0,8	623	-
Genel Top.	110785	100	450320	100

Kaynak: Cavid İ.,2010, Aydın Vilayet Salnamesi,R.1307/H. 1308, s. 476'dan derlenmiştir.

Şekil 45. Aydın Vilayet Salnamesi'ne Göre Sahadaki Hayvan Varlığı (1891).

Araştırma sahasının geçmişte yoğun bir Yörük yerleşim sahası olduğundan bahsedilmiştir. Göçebe ya da yarı göçebe olarak daha çok küçükbaş hayvancılık şeklinde yapılan faaliyet süresince, Nazilli ilçesi özellikle iç bölgelerimizden gelen

hayvancılar için önemli bir kışlak sahası olmuştur. Yöre insanı da yaz aylarında hayvan sürüleri ile yaylacılık faaliyetine katılmış, Çayır Mevkii, Gencer gibi yaylalık alanlara göç etmişlerdir. 1950’li yıllara kadar yoğun bir şekilde devam ettirilen bu sistemde, maki alanlarının meyve bahçelerine çevrilmesi nedeniyle otlak bulma zorluğuyla karşılaşılmaya başlanmıştır. Türkiye’nin birçok yerinde olduğu gibi meyve bahçelerinin sahipleri ile çıkan anlaşmazlıklar da hem bölge halkını hem de dışarıdan bölgeye gelen hayvancıları bu faaliyetten uzaklaştırmıştır. Bunun sonucu olarak otlatmaya dayalı göçebe hayvancılık eski önemini kaybetmiştir²⁵⁹.

Tablo 139. Araştırma Sahasında Yakın Geçmişteki Koyun ve Keçi Sayıları

Yıllar	Koyun Sayısı	Keçi Sayısı
1971	11.159	8.081
1981	12.712	7.420
1991	17.539	6.055
2001	14.761	2.396

Kaynak: Köy Envanter Etütüdü 1981 Aydın, Köyişleri Bakanlığı, **Köy Envanter Etütlerine Göre Aydın** (Ankara: Köyişleri Bakanlığı Yayınları No: 156, 1971), TÜİK Hayvan Ürünleri İstatistikleri’nden derlenmiştir.

Makilerin tahrip edilmesi ve ziraate açılmasının ilk etkileri küçükbaş hayvancılıkta görülmüştür. Cumhuriyet tarihine kadar Tablo 137 ve Tablo 138’deki dağılıma benzer dağılışı gösteren hayvan tür ve sayıları, bu tarihlerden sonra değişime uğramıştır. Daha önce bahsedilen sebeplerden dolayı, dağlık sahalarda, ormanlarda ve maki alanlarında rahatlıkla otlatılabilen keçi sayısında gözle görülebilen bir düşüş yaşanmıştır (Tablo 139.). Türkiye genelinde son yıllarda verim düşüklüğü ve ürünlerin maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle birçok keçi yetiştiricisinin üretimi bırakmasının²⁶⁰ da ilçede etkili olduğu söylenebilir. Nitekim 2001 yılına gelindiğinde küçükbaş hayvan varlığının 2.396 başı, yani % 14’ünü keçiler oluştururken, % 86’lık (14761baş) kısmı koyundur²⁶¹.

²⁵⁹Süha Göney, **Adana Ovaları I** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2162 Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 88, 1976) s. 131-135; Göney, S., 1975, **Age.**, s. 280-294.

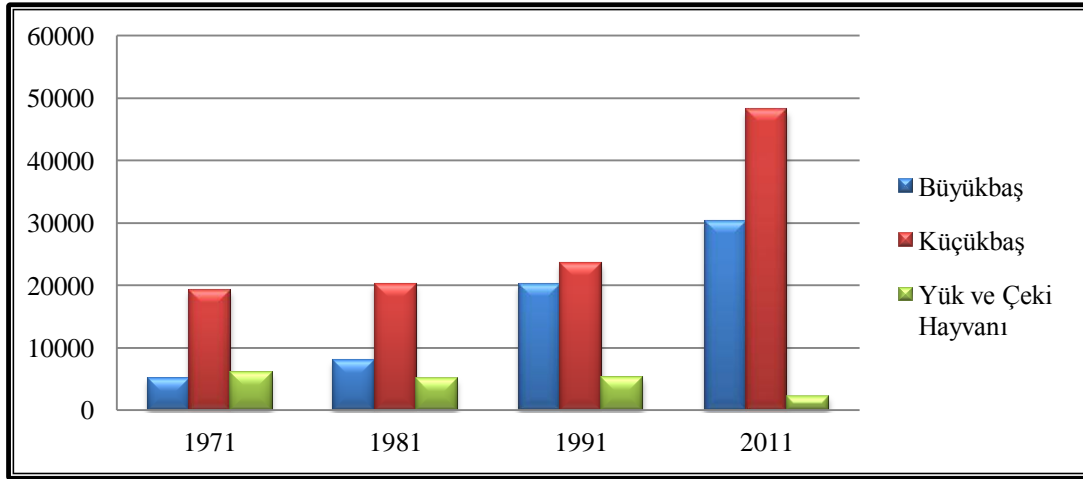
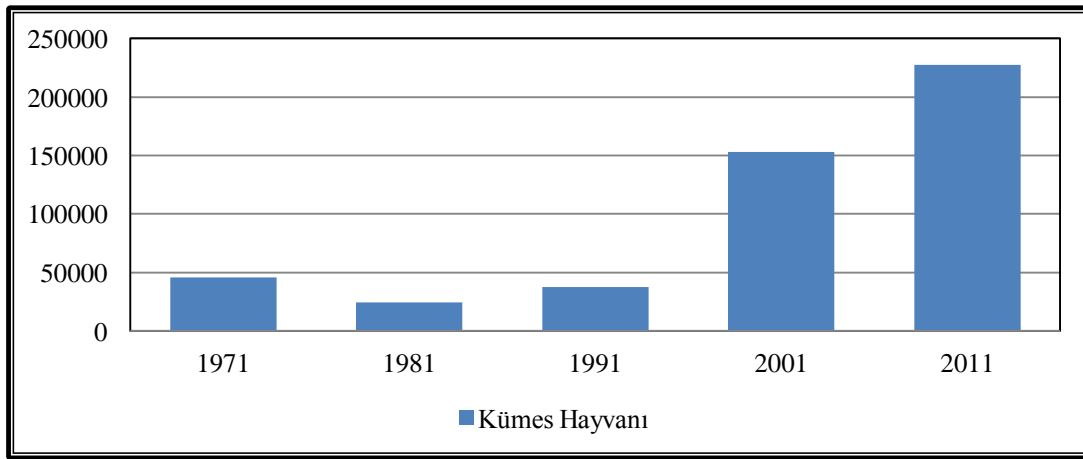
²⁶⁰ Turgay Taşkın, Mürsel Özdoğan ve Sibel Soycan Önenç, **Keçi Yetiştirme ve Besleme** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2010), s. 9

²⁶¹ TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2001’den alınmıştır

Tablo 140. Yıllara Göre Hayvan Cins ve Sayılarının Değişimi

Yıllar	Büyükbaş	Küçükbaş	Yük Hayvanı	Kümes Hayvanı	Toplam
1971 ²⁶²	5142	19240	6092	45960	76434
1981 ²⁶³	8014	20132	5034	24541	57721
1991 ²⁶⁴	20.190	23.594	5261	37624	86.669
2011 ²⁶⁵	30389	48132	2215	227665 ²⁶⁶	308401

Kaynak: Köy Envanter Etüdları, TÜİK ve Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Verileri(2012)'den derlenmiştir.

Şekil 46. Yıllara Göre Hayvan Cins ve Sayılarının Değişimi.**Şekil 47.** Araştırma Sahasında Yıllara Göre Kümes Hayvanı Sayılarının Değişimi.

Araştırma sahasında yakın yıllardaki hayvan varlığına bakıldığında yük hayvanları dışındaki tüm cinslerin arttığı görülmektedir. Daha önce bahsi geçen

²⁶² Köyişleri Bakanlığı, **Köy Envanter Etüdlarına Göre Aydın** (Ankara: Köyişleri Bakanlığı Yayınları No: 156, 1971), s. 65

²⁶³ Köy Envanter Etüdü Aydın, 1981 (Ankara: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı DSİ Matbaası), s. 23

²⁶⁴ TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 1991

²⁶⁵ Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Verilerinden Derlenmiştir, 2012

²⁶⁶ Yumurtası ve eti için çiftlikler dışında beslenenler TÜİK verilerinden eklenmiştir ve bir kesim periyodudur tüm yıl yetiştirilenler değildir.

nedenlerden ötürü, küçükbaş hayvan varlığının oranı da gittikçe azalmaktadır. Bunun en önemli nedeni de entansif metotlarla ahır hayvancılığına geçilmesidir. Geçmişte hayvancılığa yön veren doğal koşullar yerini modern tarıma bırakmakta, hayvancılığa yem bitkileri yetiştiriciliği ve entansif metotlar yön vermektedir.

1971 köy etüdüne göre kanatlı hayvanlar dışarıda bırakılacak şekilde yapılacak bir oranlamada, sahadaki küçükbaş hayvan varlığı büyük baş hayvan varlığı arasındaki fark günümüze göre çok fazladır. Bu dönemde hayvan varlığının %20'sini yük hayvanları oluştururken, % 17'lik büyükbaşa (5142) karşılık 19.240 küçükbaşın payı, % 25'tir. Daha sonraki yıllarda günümüze gelindikçe toplam hayvan varlığı içinde yük ve çeki hayvanlarının oranı ile küçükbaş hayvanların oranı aşamalı olarak düşmüştür. Gerçekten 1971 yılında yük hayvanlarından daha az sayıda bulunan büyükbaş hayvan sayısı ve tüm hayvanlar içindeki payı, 2011 yılına geldiğinde artarken, küçükbaş hayvanların payı düşmüştür. 2011 yılında 1981'den sonra devamlı artan kümes hayvanlarının sayısı 227.665, küçükbaşların 48.132, büyükbaşların 30.389, yük ve çeki hayvanlarının ise 2.215'tir (Tablo 140).

İstatistikî veriler incelendikten sonra, hayvancılığın araştırma sahasında bugünkü uygulanaşına bakıldığında, dağ ve ova köyleri arasında bitkisel üretimde görülen farklılığın, hayvancılık faaliyetlerinin çeşidi ve niteliklerinde de kendini gösterdiği dikkat çekmektedir. Ova köylerinde son yıllarda pamuk tarımının terk edilmesiyle hayvancılığa yönelik yatırımlar artmış, buna bağlı olarak da yem bitkilerinin yetiştirilmesine ağırlık verilmiştir. Dağ köylerinde ise hayvancılık faaliyetlerinde işletme zihniyeti güdülmemektedir. Topografya şartlarının yem bitkilerinin yetiştirilmesine pek müsaade etmemesi, ormanlık alan ya da boş arazilerin çoğunun meyve bahçelerine çevrilmesi nedeniyle eskiden temel geçim kaynağı olan hayvancılık bugün bu bölgede önemini iyice kaybetmiştir. Dağ köylerinde büyükbaş besiciliği evsel ihtiyaçları gidermeye yönelik bir şekil kazanmıştır. Evsel tüketimden arta kalan süt ise yoğurt, peynir, tereyağı gibi süt ürünlerine çevrilerek semt pazarlarında satılmaktadır.

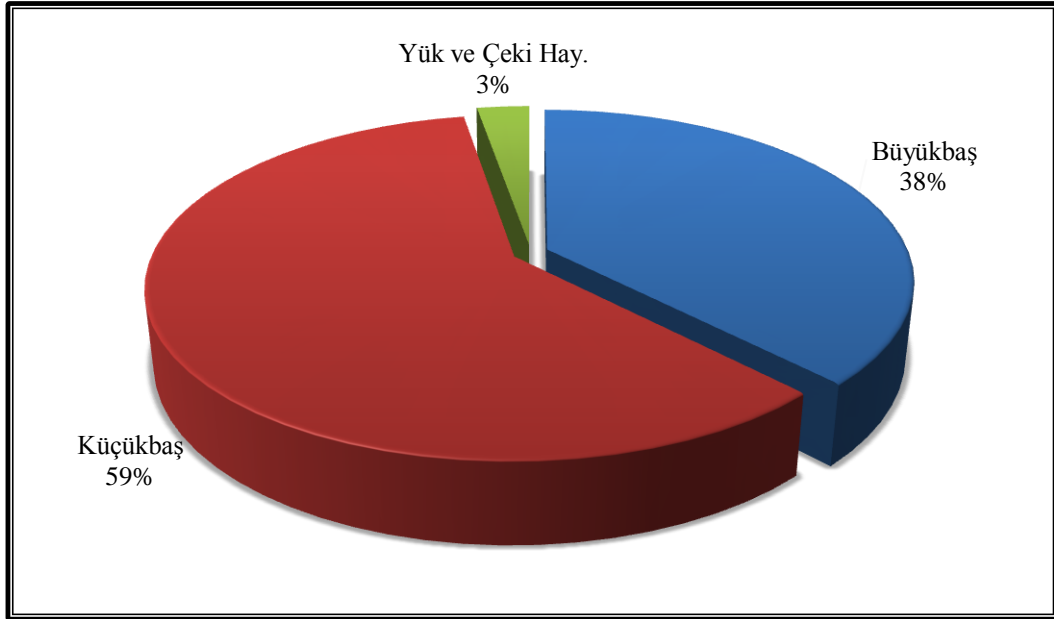
Verimli ovada sulanabilir arazilerde silajlık mısır, yonca, arpa, fiğ vb. yem bitkilerinin üretimi kolaylıkla yapılabildiğinden et-süt verimi yüksek olan büyük baş hayvancılığa yönelme olmuştur. Pamuk alanlarının azalması ve yem bitkilerinin üretim alanlarının artışı Tablo 110'a, hayvan türlerinin ve sayılarının köylere göre

dağılımının topografik şartlara göre nasıl şekillendiği de Tablo 141'e bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır.

Tablo 141. Araştırma Sahasındaki Büyük ve Küçükbaş Hayvanların Yerleşme Birimlerine Göre Dağılışı (2012)

Yerleşme Adı	Büyük Baş		Büyük Baş	Küçük Baş	Toplam	Yerleşme Adı	Büyük Baş		Büyük Baş	Küçük Baş	Toplam
	Tosun	İnek					Tosun	İnek			
Akpınar	84	129	213	217	430	Ketendere	61	45	106	274	380
Aksu	87	195	282	158	440	Ketenova	60	131	191	448	639
Apaklar	26	46	72	163	235	Kırcaklı	39	133	172	526	698
A. Örencik	107	203	310	104	414	Kızıldere	37	77	114	66	180
A.Yakacık	131	455	586	747	1333	Kocakesik	80	171	251	895	1146
Bağcılı	129	204	333	279	612	Kozdere	126	358	484	1065	1.549
Bayındır	33	33	66	139	205	Kuşçular	68	137	205	763	968
Beğerli	322	1508	1830	1862	3692	Merkez Arslanlı	226	779	1.005	722	1.727
Bekirler	53	57	110	172	282	Merkez Aydoğdu	6	20	26	6	32
Bereketli	127	468	595	470	1065	Merkez Çapa Hasan	82	277	359	1254	1.613
Bozyurt	89	282	371	369	740	Merkez Dumlupınar	2	0	2	11	13
Çatak	8	28	36	198	234	Merkez İstiklal	4	3	7	0	7
Çaylı	98	175	273	171	444	Merkez Karaçay	0	2	2	0	2
Çobanlar	49	229	278	317	595	Merkez Muammer Aksoy	174	555	729	790	1.519
Dallica	110	396	506	694	1200	Merkez Pınarbaşı	13	29	42	127	169
Demirciler	85	308	393	570	963	Merkez Sümer	120	195	315	943	1.258
Dereağzı	29	101	130	140	270	Merkez Şirinevler	2	4	6	0	6
Derebaşı	133	204	337	379	716	Merkez Yeni Sanayi	72	254	326	2205	2.531
Dualar	70	281	351	1180	1531	Merkez Yenimahalle	2	1	3	0	3
Durasallı	66	255	321	115	436	Merkez Yeşil	97	254	351	617	968
Esenköy	353	1114	1.467	3677	5.144	Merkez Yeşilyurt	61	89	150	669	819
Esentepe	64	125	189	155	344	Merkez Yıldıztepe	55	106	161	611	772
Eycelli	47	82	129	45	174	Merkez Zafer	12	42	54	993	1047
Gedik	68	115	183	0	183	Mescitli	160	902	1.062	463	1.525
Gedikaltı	52	132	184	73	257	Ocaklı	152	460	612	1166	1778
Güzelköy	98	295	393	1083	1476	Ovacık	235	298	533	1558	2.091
Hamidiye	209	1004	1.213	944	2.157	Pırlıbey	223	1407	1.630	733	2.363
Hamzalı	137	614	751	398	1149	Rahmanlar	15	34	49	75	124
Hasköy	253	808	1.061	547	1.608	Sailer	89	308	397	163	560
Haydarlı	61	142	203	450	653	Semali	125	219	344	26	370
Hisarcık	66	30	96	452	548	Sevindikli	79	374	453	281	734
Işıklar	16	8	24	437	461	Sinekçiler	132	330	462	481	943
İsabeyli	337	1157	1.494	2572	4.066	Şimşelli	66	103	169	312	481
Kahvederesi	58	97	155	471	626	Toygaz	145	543	688	2202	2.890
Karahallı	124	196	320	367	687	Uzunçam	294	989	1.283	3961	5.244
Kardeşköy	19	35	54	15	69	Yahıncuyu	88	221	309	689	998
Kaşıkcılar	25	31	56	106	162	Yazırh	254	1073	1.327	742	2.069
Kavacık	56	152	208	79	287	Yellice	23	69	92	1160	1.252
Kestel	52	155	207	633	840	Y. örencik	62	76	138	187	325
Toplam									30389	48132	78521

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Şekil 48. Araştırma Sahasındaki Büyükbaş, Küçükbaş ve Yük Hayvanlarının Dağılımı (2012).

Sahadaki hayvan varlığının önemli bir bölümünü küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. İlçe genelinde toplam 78.521 küçük ve büyükbaş hayvanın % 61'ini (48132) küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. Uzunçam, Esenköy, Toygar, Beğerli, Ovacık, Dualar, Ocaklı, Yellice, Güzelköy, Kozdere ve Hamidiye köyleri, İsabeyli kasabası, Nazilli şehrinin Yeni Sanayi, Çapa Hasan, Zafer ve Sümer mahalleleri küçükbaş hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı yerleşme birimleridir. Yerleşmelerden kent mücavir alanı içinde kalanları, kentin kırsal alanlara açıldığı sınır mahalleleridir. Bu mahallelerde oturanların bir kısmının da Nazilli'ye bağlı köylerden taşındıkları ve ekonomik faaliyetlerinin değiştirmeden devam ettirdikleri dikkat çekmektedir.

Kırsal alanlar içerisinde bulunan Uzunçam, Esenköy, Toygar, Beğerli ve köylerinde küçükbaş hayvan sayısının yüksek olmasının nedeni, diğer yerleşmelere göre daha büyük meralarının olmasıdır. Dağlık saha üzerindeki Ovacık ise adından anlaşılacağı üzere eğim şartlarının yakın çevresine göre daha az olduğu bir konumdadır. Otlatmaya müsait alanların varlığı, buradaki hayvan sayısının yüksek olmasına katkı sağlamıştır.

Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü'nden aldığımız verilere göre, araştırma sahasında 138 işletmede ticari manada küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Bunun büyük çoğunluğu koyun yetiştiriciliği şeklindedir. Geçmişte küçükbaş hayvan varlığının büyük bölümünü oluşturan keçi yetiştiriciliği, araştırma

sahasında eski önemini yitirmiştir. Falliyet günümüzde daha çok küçük aile işletmeleri şeklindedir.

Türkiye’de ve dünyada keçi yetiştiriciliği aile(küçük) işletmeleri, göçebe, yarı göçebe ya da entansif işletmeler şeklinde yapılmaktadır²⁶⁷. Araştırma sahasında evsel ihtiyaçları karşılamaya yönelik birkaç baştan oluşan aile işletmelerine birçok köyde rastlanırken, otlatmaya dayalı ve sürü halinde yetiştiricilik ise 11 farklı yerleşmede 17 hane tarafından yapılmaktadır. Bu hanelerin dördü Uzunçam, üçü Yellice, ikisi Sinekçiler köylerindedir. Hasköy, Dualar, Beğerli, Demirciler, Kahvederesi, Aşağıyakacık, Çobanlar ve Haydarlı köylerinde ise birer hane keçi yetiştiriciliği yapmaktadır. Entansif manada bir keçi çiftliğinin bulunmadığı Nazilli ilçesinde, Toygar köyünde Saanen ırkı keçi yetiştiriciliğine yönelik 24 haneyi kapsayan entansif üretimi sağlayacak olan bir proje planlanmış ancak tamamlanamamıştır²⁶⁸.

Araştırma sahasında hayvancılık faaliyetlerinin en önemlisi büyükbaş hayvancılıktır. Sayı bakımından küçükbaşlardan az olsa da 2011 yılında, 4000 farklı işletmede yapılan büyükbaş hayvan yetiştiriciliği daha ziyade, süt inekçiliği şeklindedir. Bu nedenle sığırlar süt verimi yüksek olan Montofon, Holsteyn ve Simental ırkı ineklerdir. Arazinin topografik yapısı büyükbaş hayvancılığın yapılış şeklini de etkilemiştir. Sahada dağlık kütlenin engebeli, yüksek eğimli, akarsular tarafından sıklıkla ve derince yarılmış olması sebebiyle mısır, yonca gibi yem bitkilerinin yetiştirilebilmesi için yeterli alan bulunmamaktadır. Bu nedenle böyle alanlarda üreticiler hayvanlarını otlatmak için araziye çıkarma ihtiyacı duymaktadırlar. Engebeli arazide otlatılmaya müsait olmayan hassas bir ırk olması sebebiyle bu gibi arazi şartlarının görüldüğü sahalarda, Holstein gibi kültür ırklarına az rastlanırken, montofon, kültür melezi ve yerli ırkların sayısı ve yetiştirildiği hane sayısı artmaktadır.

Topografya şartları hanelerin beslediği hayvan sayısı üzerinde de etkilidir. Dağlık sahada bulunan yerleşmeler, yem bitkilerini yetiştirecek yeterli alanı bulamadıklarından büyük çiftlikler şeklinde üretim yapamamaktadırlar. Dağlık saha köylerinde bu nedenle daha çok 10 ve altında hayvan yetiştiren hane sayısı fazladır.

²⁶⁷ Metin Şengonca ve Nedim Koşum, **Koyun Keçi Yetiştirme (Keçi Yetiştirme ve Islahı)** (İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 534, Ege Üniversitesi Basımevi, 2005), s. 81-84

²⁶⁸ Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Raporu, 2011

Bu gibi hanelerde işletme mantığı güdülmemekte, daha çok evsel tüketime yönelik bir üretim gerçekleştirilmektedir.

Ovada ise özellikle pamuk tarımının yerini yem bitkilerine terk etmesinden sonra, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği önem kazanmıştır. Özellikle Beğerli, Pirlibey, İsabeyli, Esenköy, Yazırlı, Uzunçam, Hamidiye, Mescitli, Hasköy, Merkez Arslanlı, Hamzallı ve Toygar ovada ve dağlık sahadaki arazisi bulunan yerleşme birimleridir. Geçmişte dağlık sahadaki hayvan sayısının ovalık sahadan daha fazla olduğu yapılan mülakatlarla tespit edilmiştir. O dönemde hayvancılık doğal etmenler tarafından şekillenirken, bugün sahadaki doğal bitki örtüsünün çoğu yerde kaldırılıp yerine meyve bahçeleri yapılması nedeniyle belirleyici unsur, depresyon ovasındaki yem bitkileri ziraati olmuştur. Özellikle silajlık mısır ve yonca ekiminin yaygın olduğu köylerde hayvancılığın geliştiğini, çiftlik sayısının ve hayvan türleri içinde kültür ırklarının sayısının arttığı görülmektedir. Beğerli, Uzunçam, Toygar ve Esenköy gibi köylerin hem ovada geniş arazilerinin bulunması hem de meralık arazilerinin diğer köylerden daha geniş olması sebebiyle küçük ve büyükbaş hayvan sayısının bu köylerde diğer köylerden ileri olduğu dikkat çekmektedir.

Büyük baş hayvan yetiştiriciliği açık ve kapalı mekânlarda ahır, yarı açık ahır, yemleme avluları ya da meralarda yapılırlar²⁶⁹. Nazilli’de büyükbaş hayvancılık daha ziyade açık, yarı açık ve kapalı ahır şeklinde yapılmaktadır. En moderninden en ilkeline kadar hayvan barınaklarına dam adı verilmektedir. Mekanizasyon açısından incelendiğinde, dağlık sahadaki işletmelerde hayvan barınakları daha çok geleneksel şekilde inşa edilmiştir. Ovada ise modern tarımın gereklerine uygun yapıdaki işletmeler sıklıkla görülmektedir. Bu sayede hayvanların bakımı daha rahat olmakta, bakımdan doğan rahatsızlıklar ve ürün kayıplarının önüne geçilmektedir. Örneğin buzağılar için en uygun barınma alanı diğer hayvanlardan ayrı bir buzağı ünitesidir²⁷⁰. Yaşça büyük hayvanların yanından ayrı kapalı bir alanda yapılacak ünite, buzağuların daha rahat beslenmesi ve bakımını sağlayacaktır. Ovadaki hayvan barınakları mekân sıkıntısı fazla çekmediği için bunu kolaylıkla sağlayabilirken, alan sıkıntısı nedeniyle dağlık saha köylerinde bu ünite ya hiç olmamakta, olsa da dar alanda birçok hayvan sıkışık vaziyette bulunmaktadır.

²⁶⁹ Macit Özhan, Naci Tüzemen ve Mete Yanar, **Büyükbaş Hayvan Yetiştirme** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notu Yay. No: 134, 2009), s. 398

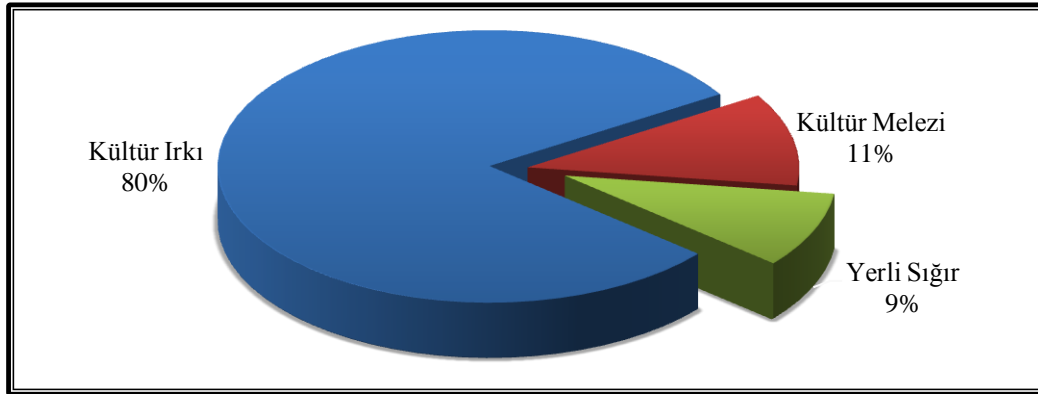
²⁷⁰ Naci Tüzemen ve Mete Yanar, **Buzağı Yetiştirme Teknikleri** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yay. No: 232, 2004), s. 137

Hayvansal verimin arttırılabilmesi için çevrenin özellikle bakım, beslenme ve sağlık koşullarının iyileştirilmesinin yanında hayvan ırklarının durumu da göz önünde bulundurulmalıdır. Entansif ahır hayvancılığında birim hayvandan azami verimi alabilmek için için mevcut yerli gen kaynakları korunarak ya mevcut hayvanlar sistemli bir yetiştiricilikle ıslah edilmeli ya da tamamen saf kültür ırkları beslenmelidir²⁷¹. Araştırma sahasında 2011 yılında, 4000 adet işletmede 25000 büyükbaş bulunmaktadır. Bu sayının 20.007'si saf kültür ırkı, 2747'si kültür melezi ve 2246'sı yerli sığırdır²⁷² (Tablo 142.). Ülkemizin farklı bölgeleriyle karşılaştırıldığında araştırma sahasındaki büyükbaşlarda, kültür ve kültür melezi ırklarının iyi durumda olduğu görülmektedir. örneğin Koyulhisar ilçesinde yerli ırklar toplam büyükbaş hayvan sayısının % 29'unu oluştururken, İkizdere ilçesinde hayvanların çoğunu yerli ırklar oluşturmaktadır²⁷³. Oysa Nazilli ilçesinde kültür ve melez ırkların oranı %91 iken, toplam büyük başların sadece %9'u yerli cinslerdir (Şekil 49.). Bu durum ilçedeki süt ve et sığırcılığındaki entansifliğin bir göstergesidir.

Tablo 142. Nazilli İlçesinde Büyükbaş Hayvanların Irklarına Göre Dağılımı (2011)

İrk Türü	Sayısı	%'si
Saf Kültür İrki	20.007	80,0
Kültür Melezi	2747	11,0
Yerli sığır	2246	9,0
Toplam	25000	100,0

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Raporu, 2011.

Şekil 49. Nazilli İlçesinde Büyükbaş Hayvanların Irklarına Göre Dağılımı (2011).

Araştırma sahasında Sütman, Ör Koop, Acar Mandıra, Nazeli Gıda süt ve süt ürünleri üreten önemli firmalardır. Bu tesisler önemli sayıda işçi çalıştırması bakımından ve hayvansal üretimi desteklemesi açısından, sahadaki en önemli

²⁷¹Naci Tüzemen, Mete Yanar ve Ömer Akbulut, **Hayvan Islahı** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yay. No: 230, 2006), s. 1-4

²⁷² Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

²⁷³ Coşkun, Ö., 2010, **Age.**, s. 221; Karadeniz, V., 2011, **Age.**, s. 257-258

işletmelerdendir. Bu işletmelerden Acar Mandıra küçükbaş hayvan sütlerini de işleyerek, küçükbaş hayvancılık yapan üreticilerin gelirlerine olumlu katkıda bulunmaktadır. Bunlardan başka üç büyük süt toplama merkezi bulunmaktadır²⁷⁴.

İlçede bulunan mezbaha da hayvancılığı destekleyen bir tesisdir²⁷⁵. Ayrıca hayvan pazarının hemen yanındaki araziye kurulmuş olması, hayvancılığı destekleyen iki mekânı da olumlu etkilemektedir. Tarımsal ürünlerin pazarlanabildiği bir alan olması, kısa sürede Nazilli'nin büyüyüp gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Çarşamba ve perşembe günleri kurulan Nazilli hayvan pazarı, hayvancılık ile uğraşanların yetiştirdikleri hayvanları rahatça satabildikleri bir mekândır. Hayvan pazarına ve önemine ticaret bahsinde yeniden değinilecektir.

Türkiye'de süt sığırı yetiştiriciliğinin küçük işletmeler şeklinde yapıldığı, bu nedenle işletmelerin genellikle aile işletmeleri statüsünde olduğu çeşitli çalışmalarda belirtilmektedir. Türkiye'de tarım kesimindeki hanelerde işletme başına 6 ilâ 7 nüfus düşerken bu sayı AB ülkelerinde 4 ilâ 5 dolayındadır; yine AB ülkelerinde süt işletmeciliği yapan bir haneye ortalama 6 ilâ 53 arasında süt ineği düşerken, Türkiye'de bu sayı 1 veya 2'ye kadar düşmektedir²⁷⁶. Araştırma sahası olan Nazilli'deki hayvansal işletmelerin çoğu küçük aile tipi işletmelerdir. Bu işletmeler genellikle 10 büyükbaşın altındadır ve özellikle dağ köylerinde evsel ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir. Bu tip küçük işletmelerde aile bireyleri dışında tarım işçisi çalıştırmak pek gerekmemektedir. Araştırma sahasında böyle işletmelerde çoban-bakıcı sıkıntısının çekilmediği, ancak 20 baş ve üzerinde süt sığırcılığı ile uğraşan işletmelerde sıkıntının olduğu mülakatlar sırasında üreticiler tarafından dile getirilmiştir.

Araştırma sahasında hayvancılığın bir başka sorunu da meraların azlığıdır. Ülkemizde çayır ve meraların zamanla tarıma, yerleşime ve sanayiye açılması, hayvan sayılarının artması ve köy meralarında aşırı otlatma vb. nedenler ile meralar zamanla verimsiz hale gelebilmektedir²⁷⁷. Nazilli ilçesinde de böyle sebeplerden dolayı birçok alan mera özelliğini kaybetmiştir. Yukarıda bahsedilen sebeplerin

²⁷⁴ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

²⁷⁵ Tesis hakkındaki bilgiler 1 Ağustos 2011 tarihinde yaptığımız mülakattan alınmıştır.

²⁷⁶ Hakkı Emsen, **Hayvan Yetiştirme İlkeleri** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 720, Ziraat Fakültesi Yay. No:310, Ders Kitapları Serisi No: 62, 2003) s. 78

²⁷⁷ Bkz. Metin Şengonca, Ali Altan ve Nedim Koşum, **Hayvan Yetiştirme İlkeleri** (İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 534, Ege Üniversitesi Basımevi, 2009), s. 36; S. İrfan Soysal ve M. İhsan Soysal, **Koyunculuk** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004), s. 12

yanında Nazilli’de mera ve otlakların azalmasındaki en önemli neden ise bu alanların tarla ve bahçe kültürü sahaları haline getirilmeleridir. Nitekim 1971 yılı Köy Envanter Etüdü’ne göre ilçede, 29 farklı alanda 19.337 da mera arazisi bulunurken, bu alan bugün (2012) 1528 ha’a düşmüştür (Tablo 143.).

Bir meranın verimli otlatma kapasitesi alanına, kuru ot verimine, otlatma süresine ve hayvanların ot ihtiyacına göre değişmektedir²⁷⁸. Meralarda küçükbaş hayvanların sağlıklı olarak beslenebilmeleri için hayvan başına 3 ilâ 6 ha meralık arazi gerekmektedir²⁷⁹. Bu alanlarda 1000 ha araziye düşmesi gereken büyükbaş hayvan sayısının 200’ü, küçükbaş sayısının ise 1.500’ü aşmaması gerektiği de söylenmektedir²⁸⁰. 1971 yılı Köy Envanter Etüdü’ne göre araştırma sahasında 30.474 büyük ve küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu sayılarla hayvan başına 0,6 da mera arazisi düşmektedir. Büyükbaşların küçükbaşlara oranlanması²⁸¹ ile bu alan 0.2 da’a gerilemektedir. Araştırma sahasında meralardan bugün (2012) faydalanabilecek potansiyel hayvan varlığının 78.521 olduğunu düşünürsek 1.528 ha arazide birim hayvan başına 0,01 ha mera düşmektedir. Köy envanter etütlerinde kullanılan oranlama yöntemiyle hayvan sayısını 169.688 küçükbaşa oranlarsak, hayvan başına 0,009 ha mera arazisi düşmektedir ki bu rakamlarla rasyonel bir mera hayvancılığı yapmak mümkün değildir (Foto 85.).

Ekstansif metotların kullanıldığı hayvancılık faaliyetlerinde yoğun olarak kullanılan otlak ve mera sahalarını²⁸², daha kötü hale getirmemek ve hayvancılık gelirlerini arttırabilmek için ahır hayvancılığı mutlaka geliştirilmelidir. Bu durumda yapılacak en önemli uygulama, tarım alanlarında kültür bitkisi olarak yetiştirilen yonca, mısır gibi bitkilerin ekiminin arttırılması, kaba yem, kesif yem, silaj, vb. uygulamaların yapılmasıdır. Dağ köylerinin bu ürünleri yetiştirebilecek arazi konusunda sıkıntıları olsa da, ovalık sahalara sınırı bulunan köyler özellikle eskisi

²⁷⁸ Ahmet Gökkuş, Ali Koç ve Binali Çomaklı, **Çayır- Mer’a Uygulama Kılavuzu** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 142, 2009), s. 51

²⁷⁹ Hikmet Soya, “Keçilerin Otlatılması”, (Ed. Mustafa Kaymakçı), **Keçi Yetiştiriciliği**, (İzmir: İzmir İli Damızlık Koyun- Keçi Yetiştiriciliği Birliği Yay. No: 2, 2006), s. 162; Mustafa Kaymakçı, **İleri Koyun Yetiştiriciliği** (İzmir: İzmir İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiriciliği Birliği Yay. No: 2, 2006), s. 248

²⁸⁰ Hayati Doğanay, **Türkiye Ekonomik Coğrafyası** (5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011) s. 193

²⁸¹ Etüdde 1 Büyükbaş 4 küçükbaş karşılaştırmalı gelecek şekilde bir oranlamaya gidilmiştir.

²⁸² Ümit Sergün, **Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma Uluova** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2029, Coğrafya Enstitüsü Yayını No: 82, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1975), s. 146

kadar gelir getirmeyen pamuk gibi ürünlerin yerine, yem bitkileri yetiştirerek hayvancılığa yönelebileceklerdir.

Tablo 143. Nazilli İlçesindeki Meraların Köylere Göre Dağılışı

Köyün Adı	Mera Büyüklüğü (ha)	Köyün Adı	Mera Büyüklüğü (ha)
Haydarlı	9	Kozdere	2
Aşağıörencik	26	Sailer	13
Bayındır	5	Sinekçiler	130
Beğerli	31	Şimşelli	1
Demirciler	19	Toygar	129
Esenköy	232	Uzunçam	332
Hamidiye	32	Yalınkuyu	23
Hasköy	144	Yazırlı	25
Kavacık	143	Yellice	71
Kestel	8	Yukarıörencik	13
Kırcaklı	42	Toplam	1528
Kocakesik	98		

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir, 2012.

Foto 85. Karıncalı Dağı Üzerindeki Ormanlık Alanlarda Otlatılan Bir Keçi Sürüsü.

Şekil 46'ya bakıldığında 1971'den günümüze yaklaşıldıkça teknolojinin gelişmesi, buna bağlı olarak tarımda makineleşmenin etkisiyle yük ve çeki hayvanlarının sayısında bir azalma görülmektedir. Ancak teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin bu hayvanlara olan ihtiyaç hâlâ bitmemiştir. Çünkü özellikle yüksek eğim değerlerine sahip bölgelerde bahçelere gidiş, geliş ve taşıma ancak bu hayvanlarla yapılabilmektedir. Eğimli meyve bahçelerinde ağaçların dipleri ancak beygir çapası-sabanı denen yöntemle tekli pulluklarla yapılabilmektedir. Öküzlerinde kullanıldığı

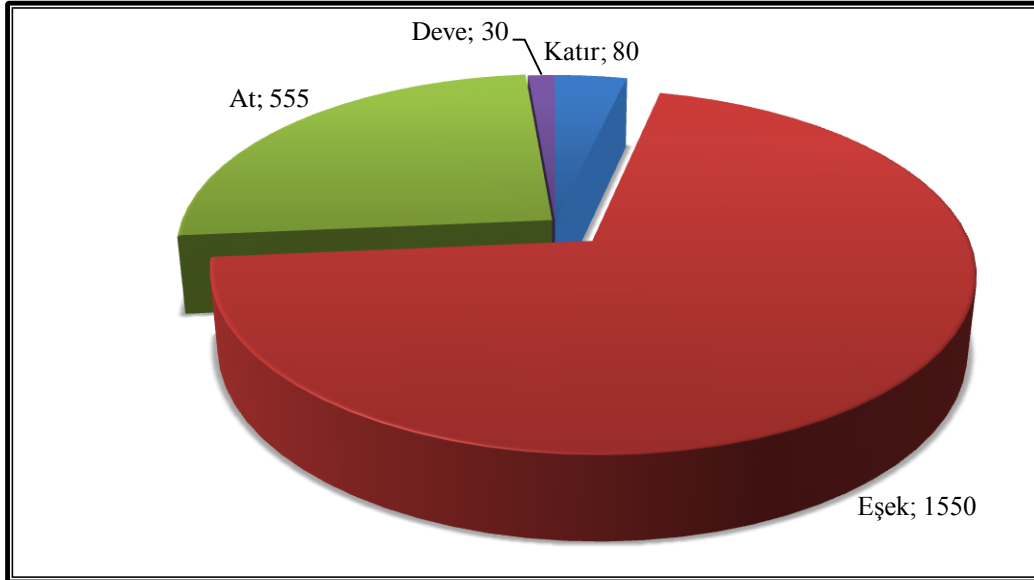
çift sürme işleminde kullanılan hayvanların ayaklarına nal takmak için kullanılan aletlere araştırma sahasında sıklıkla karşılaşmıştır.

Yaptığımız mülakatlar neticesinde yük hayvanlarının büyük oranda dağlık alanlardaki köylerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma sahasında bulunan 555 attan binek hayvanı olarak kullanılmasının yanında, özellikle zeytin ve incir bahçelerinin sürülmesinde de faydalanılmaktadır. Geçmişte çift sürme işleminde kullanılan öküzler, bugün tercih edilen hayvanlar arasında değildir. Çiftçiler masraflı olmasından dolayı bütün bir yıl bu hayvanı beslemektense tarla sürme işleminde tosunları kullanmakta, çift sürme işlemi bittikten sonrada bu hayvanları elden çıkarmaktadırlar (Tablo 144.).

Tablo 144. Nazilli İlçesindeki Yük Hayvanlarının Cinslerine Göre Sayıları (2012)

Yük hayvanı Türü	Sayısı(Baş)	%
Katır	80	3,6
Eşek	1550	70,0
At	555	25,1
Deve	30	1,4
Toplam	2215	100,0

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Şekil 50. Nazilli İlçesindeki Yük Hayvanlarının Cinslerine Göre Sayıları (2012).

Foto 86. Bahçeleri Sürmede Kullanılan Boyunduruk ve Pulluk.

Dayanıklılığı, uzun süre seyahat edebilmesi gibi özellikleri sayesinde develer geçmişte, önemli bir yük hayvanı olmuştur. Aydın vilayetinde R.1307 tarihli salnameye göre (1891), nakliyecilikte kullanılan 20.951 deve yer alır ve bu develerin 1000 tanesi Nazilli kazasındadır²⁸³. Develer İzmir-Aydın demiryolu hattının kurulması ve Nazilli'ye kadar getirilmesinden sonra, ulaşımda eskisi kadar kullanılmamışlardır. Ancak aynı salnamede “Ticarette sürati arayanlar treni ucuzluğu seçenler ise develeri tercih ederler”²⁸⁴ denmesinden o dönemde önemini hâlâ koruduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca göçebe ve yarı göçebe hayvancılığın geçmişte yaygın olduğu bölgede develer, Yörük kültürünün bir parçası ve onların önemli bir taşıma aracıdır.

Geçmişte önemli bir ulaşım aracı olan develer, günümüzde de yük hayvanı olarak gösterilse de Nazilli'de artık bu alanda kullanılmamaktadırlar. Araştırma sahasında bulunan 30 devenin beslenilme amacı, tamamıyla kültürel bir etkinlik halini almıştır. Hobi olarak beslenen develer güreşlerde yarıştırmak üzere özellikle seçilen *Tülü* cinsi develerdir (Tablo 145.).

²⁸³ Cavid İ., 2010, *Age.*, s. 476

²⁸⁴ Cavid İ., 2010, *Age.*, s. 712

Tablo 145. Nazilli İlçesinde Yetiştirilen Develerin Yerleşmelere Göre Dağılışı (2012)

Develerin Beslendiği Yer	Sayısı
Arslanlı	7
Bozyurt	5
Nazilli Merkez	4
Dalıca	4
İsabeyli	3
Bereketli	3
Hamzalı	2
Sevindikli	2
Toplam	30

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Önceden hem eti ve sütü hem de gücünden faydalanılan önemli bir hayvan da mandadır. Özellikle Büyük Menderes nehrinin taşkın yatağı ve çevresindeki bataklık sahalarda yetiştiriciliği çokça yapılırken, bugün bataklık sahalarının kurutulması, böyle alanlarda yayılmayı seven bu türün yetiştiriciliğinin bitmesine neden olmuştur. Bugün sahada yapılan mülakatlar neticesinde sadece Nazilli şehri, Çapa Hasan mahallesinde bir hanenin 30 baş kadar manda beslediği tespit edilebilmiştir.

Nazilli ilçesinde sürdürülen bir başka hayvancılık faaliyeti de kanatlı hayvan yetiştiriciliğidir. Ancak bu sektör diğer hayvancılık faaliyetleri kadar gelişmemiştir. Tavuk çiftliği şeklindeki yetiştiricilik dışında, ekonomik faaliyet olmaktan öte kırsal kesimdeki aileler, bahçesinde yetiştirdiği kanatlıların kendilerini ve yumurtalarını satabilmektedir. Sahada 2011 yılında TÜİK verilerine göre, 37.250 kadar yumurta tavuğu bulunmaktadır. Toplam kanatlı varlığının 227.665 olduğu araştırma sahasında tavuk çitlikleri dışındaki kanatlı türlerinin toplam sayısı 37.815'tir.

Yoğun nüfuslu bir tüketim merkezi olmasına, büyük bir metropole ve büyük kentlere yakın olmasına rağmen, bu faaliyeti çiftlik şeklinde yürüten işletme sayısı 5'tir. Bu çiftliklerin biri kent merkezinde Sümer mahallesinin kırsala açılan kısmında, biri Esenköy'de diğer üçü ise Dalıca köyü sınırlarında bulunmaktadır. 2012 yılında, Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü'nden aldığımız verilere göre bu beş tavuk çiftliğinde 189.850 kanatlı hayvan bulunmaktadır. Yıllık ortalama 1.124.000²⁸⁵ kanatlının yetiştirildiği araştırma sahasında geçmişte yumurta üretimine dayalı besicilik de yapılırken, bugün üretimin tamamı kasaplık ya da diğer adıyla Broiler²⁸⁶ yetiştiriciliğine yöneliktir. Kümeslerde iki farklı firmaya fason üretim yapılmaktadır.

²⁸⁵ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

²⁸⁶ Servet Yalçın ve Çetin Koçak, **Etlük Piliç Üretimi**, (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2009), s. 7

Tablo 146. Nazilli İlçesindeki Tavuk Çiftliklerinin Dağılışı (2012)

Çiftliklerinin Bulunduğu Yerleşme	Kanatlı Sayısı
Merkez Sümer Mah.	68000
Esenköy Köyü	60000
Dallıca Köyü	35000
Dallıca Köyü	19850
Dallıca Köyü	7000
Toplam	189850

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü İstatistikleri, 2012.

Kırsal alanlarda düşük yatırım ve işgücü girdileri ile yüksek gelir olanakları sunan bir üretim şekli de arıcılıktır²⁸⁷. İlçe genelinde eskiden beri yapılan ama çok fazla ilgi gösterilemeyen ve tarafımızca geliştirilmesi, teşvik edilmesi gereken bir etkinliktir. Çünkü yerinde kalkınma açısından, bu gibi yerel kaynakların değerlendirilmesi sürdürülebilir ve güvenilir kalkınmanın temelini oluşturmaktadır²⁸⁸.

Arıcılık faaliyetinin yapılabilmesinde topografya, iklim, bitki örtüsü gibi doğal çevre özellikleri belirleyici faktörlerdir²⁸⁹. Yazları çok serin veya çok sıcak olan, yıl boyunca yağışlı, dolu şeklinde yağışların sık olduğu, karla kaplı gün sayısı fazla olan ve rüzgârlı bölgeler rasyonel arıcılık faaliyetleri için uygun değildir. Doğal çevre özelliklerinin yanında beşerî faaliyetler de arıcılığı etkilemektedir. Örneğin gürültülü, trafiğin yoğun olduğu, tozlu, hava kirliliği olan yollar ve şehirler, tozlu veya zehirli atıkları olan fabrika çevreleri, yoğun olarak hayvancılık yapılan sahalar arıcılık için uygun değildir²⁹⁰. Nazilli ilçesi topografya ve iklim şartları açısından bu faaliyet için uygundur. Çok sert geçmeyen kışları ve kar örtüsünün sadece yüksek dağ zirvelerinde belirli bir süre kaldığı ilçe arazisinde, ovalık kesimden 1500 m.'nin üzerine çıkan dağlık saha arasında doğal ve kültür bitkilerinin tomurcuklanma, çiçek

---

Broiler-kasaplık piliç yetiştiriciliğinde kapalı ve iyi korunaklı modern kümeslerde, civcivlerin hızlı bir büyüme süreci (35-42 gün) sonunda kesime hazır hale getirilmeleri amaçlanmaktadır. Bunun için özel cins hayvanlar beslenmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Servet Yalçın ve Çetin Koçak, **Etlük Piliç Üretimi**, (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2009); Kahraman Özkan ve Zümrüt Açıköz, **Kanatlı Kümes Hayvanlarının Beslenmesi**, (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007), s. 109

²⁸⁷ Muhsin Doğaroğlu, **Modern Arıcılık Teknikleri** (3. Basım, Tekirdağ: 2008), s. 3

²⁸⁸ Ramazan Sever ve Halil Koca, "Karlıova'nın Arıcılık Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu", **Doğu Coğrafya Dergisi** Sayı: 19 (2008), s.10

²⁸⁹ Sever, R., Koca, H.,2008, **Age.**, s.11; İ.Fevzi Şahin ve Yaşar Gök, "Erzincan İli'nde Arıcılık", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 11 (2004), s. 12

²⁹⁰ Harun Tunçel, "Türkiye'de (1966-1986 Yılları Arasında) Arıcılığa Genel Bir Bakış", **Türkiye Coğrafyası Dergisi** Sayı: 1 (1992), s. 98-99; Doğaroğlu, M., 2008, **Age.**, s. 103; Ferat Genç ve Ahmet Dodoloğlu, **Arıcılığın Temel Esasları** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 931, Ziraat Fakültesi Yay. No:341, Ders Kitapları Serisi No: 88, 2003), s. 160-161

açma dönemleri farklılıklar gösterir. Bu sayede çok mesafe kat etmeden arıcılar ova ve dağlık saha arasında yer değiştirerek ürün alabilmektedirler.

Özellikle her yerde olmayan ve dünyada yüksek fiyatlara alıcı bulabilen kestane balı için gerekli kestanelik alan, ilçe genelinde yeterli yayılış göstermektedir. Karıncalı Dağı, Oyuk Dağı, Aşağıyakacık köyü vb. alanlardaki iğne yapraklıların oluşturduğu orman, çam balı için gerekli olan reçineyi arılara sağlamaktadır. Ovada ise bal verimini arttıran yonca, pamuk ve hayıt bitkileri bulunmaktadır.

Araştırma sahasının yoğun sanayi bölgesi olmaması, katı, sıvı, gaz haldeki kimyevi atıkların çevreye çok miktarda atılmaması, arıcılık faaliyetleri için avantaj sağlamaktadır. Ancak tarımsal ilaçlar, kovanların bırakıldıkları yere göre zaman zaman sıkıntılar oluşturabilmektedir. Sahada sürdürülen arıcılıkta bilinçli bir ilaç kullanımı yoktur ve faaliyet daha çok geleneksel yöntemlerle sürdürülmektedir. Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü veterinerlerinden aldığımız bilgiye göre, arı hastalıkları hakkında üreticinin pek bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Genelde yan gelir olarak uğraşılması sebebiyle sorunlar için ilgililere başvurulmamaktadır.

Araştırma sahasındaki koloniler daha çok Muğla Arısı ve Kafkas melez ırklarından oluşmaktadır. İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü'nden aldığımız bilgiye göre, *Varroa Jacopsoni*, *Amerika ve Avrupa Yavru Çürüğü* sahada görülen önemli rahatsızlıklardandır. Ayrıca yüksek alanlarda, vadi içlerinde ve nemli alanlarda kovanlara iyi bakılmazsa, kötü nem koşullarına bağlı oluşan mevsimlik bir rahatsızlık olan *Nosema* hastalığı görülür. Arıcılık faaliyetini olumsuz etkileyen bir başka etken eşek arısı problemi'dir.

Doğal ve beşeri çevrenin doğrudan ve dolaylı etkileri çerçevesinde ilçede 2012 yılında 34 köyde arıcılık faaliyetleri sürdürülmektedir. Sabit ve gezgin arıcılık yapan 127 ailenin bulunduğu Nazilli'de, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden aldığımız bilgiye göre 2011 yılında 48 üretici 8.359 koloni için desteklemeye başvurmuştur. Aynı yıl 140.250 kg bal üretimi gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında ortalama kilogramı 12,50 TL'ye satılan baldan 1.753.125,00 TL gelir elde edilmiştir (Tablo 148.).

2012 yılına geldiğimizde fenni kovanlardaki koloni sayısının 9050, kara kovan koloni sayısının da 95 olduğu öğrenilmiştir. Aynı dönemde üretilen 136.225 kg balın büyük çoğunluğu, fenni kovanlardan hasat edilmiştir²⁹¹. 1981 yılında hazırlanan köy envanter etüdüne bakıldığında, o dönemde 940 kovandan sadece 50'sinin fenni kovan olduğunu görülmektedir. Değişen bu rakamlar ve fenni kovan oranının artması arıcılık faaliyetini sürdürenlerin modern gerekliliklere uyma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Arıcılık faaliyetleri sırasında elde edilen en önemli ürün baldır. Balın dışında polen, arısütü, bal mumu, farmakolojik ve dermatolojik özellikleri bulunan arı zehri ve propolis de bu etkinliği sürdürenler tarafından üretilebilmektedir²⁹². Araştırma sahasında ticari manada bu ürünlerden bal mumu ve polen üretimi yapılmaktadır; 2010 ve 2011 verilere göre kovanlardan 8145 kg bal mumu ve 1100 kg polen alınmış, 3800 oğul üretimi yapılmıştır.

Foto 87. Araştırma Sahasında Arıcılık Faaliyeti Gezgin ve Sabit Arıcılık Şeklinde Yapılmaktadır.

²⁹¹ Nazilli Kaymakamlığı Brifing Dosyaları'ndan alınmıştır.

²⁹² Genç, F., Dodoloğlu, A., 2003, *Age.*, s. 233-257

Arıcılık faaliyetinin büyük çoğunluğu daha verimli ve daha karlı olması nedeniyle gezici arıcılık şeklindedir²⁹³. Nazilli kır nüfusundan bu işi yapanların sayısı, dışarıdan çiçek mevsiminde kovanlarını bölgeye getirenlerle oranla çok düşüktür. Çünkü sahada ekonomik desen çok çeşitlidir ve incir, zeytin, kestane, narenciye, nar gibi yüksek gelir getiren ürünlerin yanında, entansif hayvancılık faaliyetleri de yılın 12 ayında üretim yapılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle arıcılıkla uğraşanların büyük çoğunluğu bal üretimini hobi olarak ya da ek gelir elde etmek için yapmaktadır.

Esenköy ve Uzunçam köyleri bu faaliyetin en yoğun olarak yapıldığı yerlerdendir. Türkiye’de gezgin arıcılar kışları Akdeniz, Ege ve Karadeniz bölgelerinin kıyı kuşağını kışlatma sahası olarak tercih ederken, yazları ise Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinin yüksek step alanlarını kullanmaktadır²⁹⁴. Ege Bölgesi’nde kıyı kuşağının yanında dağların denize dik olarak uzandığı ve ılıman etkilerin iç kesimlere kadar girebildiği depresyon ovaları da bu önemli sahalardandır. Bu depresyonlardan Büyük Menderes oluşu içinde bulunan Nazilli ilçesi de arıcılık faaliyetleri için önemli bir kışlatma bölgesidir. Konya, Afyon, Kayseri, Erzurum, Burdur, Denizli, Bingöl, Sivas, Ankara, Bartın, Giresun, Beydağ ve Muş’tan araştırma sahasına gelen birçok arıcı ile araştırmanın veri toplama sürecinde karşılaşmıştır. Aşağıyakacık ve Yalınkuyu köyleri gezgin arıcıların geçiş dönemlerinde iki hafta süreyle konakladığı yerlerdendir. Bu köyler dışında Sinekçiler, İsabeyli, Arslanlı’ya da gezgin arıcılar gelmektedir (Foto 87.).

Arıcılık için gerekli doğal ve beşeri çevre etmenlerine sahip olan sahada, faaliyetin gelişmiş olduğu söylenemez. Arıcılık için olumlu çevre şartlarına sahip saha için yapılacak kırsal kalkınma planlarında, bu faaliyet teşvik edilmelidir. Aksi durumda bölgedeki arıcılık potansiyeli sadece transit geçişlerde ya da kışın konaklama şeklinde yapılan arıcılıktan elde edilen gelirin üzerine çıkamayacaktır.

Sahada yapılan gözlemler, kırsal kesimle yapılan mülakatlar ve tarımsal istatistiklerle açıklanmaya çalışılan, hayvancılık faaliyetleri bölge ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Nazilli ilçesinde hayvansal üretim yapan birçok hane ve bu

²⁹³ İhsan Bulut ve Mehmet Zaman, “Erzurum’da Arıcılığın Coğrafi Esasları ve Türkiye Arıcılığındaki Yeri”. *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:3, Sayı:31 (2003), s.141-157

²⁹⁴ Sever, R., Koca, H.,2008, *Age.*, s.15

ürünleri işleyen beş büyük tesis yeralmaktadır (Tablo 147.). Kuşkusuz bu sektörden geçimini sağlayan hane sayısı bununla sınırlı değildir. Ancak bu sayı dahi hayvancılığın bölge ekonomisindeki önemini ortaya çıkarmaya yetmektedir.

Tablo 147. Hayvansal Gıda Üretimi Yapan İşletme ve Ürünleri İşleyen Tesis Sayıları (2011)

Faaliyet Türü	Adet	Hayvan Sayısı
Süt Sığırcılığı	4000	25.000
Küçükbaş İşletmeciliği	138	14.000
Broiler Yetiştiriciliği	5	1.124.000
Süt İşletme Sanayi	4	-
Mezbaha	1	-

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Raporları, 2011.

Bahsi geçen üreticilerden kayıt altına giren verilere göre, 54.354.421 TL'lik gelir sağlanmaktadır. Gelirlerin büyük bölümünü süt üretimi oluşturmaktadır. Süt üretimini kırmızı et üretiminin izlemesinden ve 4000 haneyle bu ürünlerin esas kaynağını oluşturan büyük baş hayvancılığın, bölgede ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 148.).

Tablo 148. Hayvancılık Ürünlerinin Gelirleri (2011)

Ürün adı	Miktarı (kg)	Birimi (TL)	Geliri (TL)
Süt	50.921.000		32.664.000,00
Kırmızı Et	960.000	16,00	15.360.000,00
Tavuk Eti	986.449	4,00	3.945.796,00
Yumurta	4.210.000	0,15	631.500,00
Bal	140.250	12,50	1.753.125,00
TOPLAM			54.354.421,00

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Raporları (2011).

Nazilli'de, bölgede hayvansal ürünleri işleyen işletmeler ile yapılan görüşmelerde hayvancılığın çiftçi kesimi tarafından ek gelir olarak yapılmasının en büyük sıkıntı olduğu ifade edilmiştir. Hayvancılığa bakış açısının böyle olması sebebiyle kırsal kesimde hane başına düşen hayvan sayısı da az olmaktadır. Esas gelir kaynağı hayvancılık olan haneler ise aile yetiştiriciliği ile üretim işletmesi arasında kalmıştır. Hayvancılık yapmanın çobanlık yapmak demek olmadığı düşünülürse, işletmeleri küçük bir fabrika gibi düşünmek en modern aletlerle donatmak gerekmektedir²⁹⁵. Bu da daha çok sayıda ıslah edilmiş hayvan ve daha fazla hayvansal ürünün üretilmesi ile mümkündür. Ticari amaçla yapılan süt sığırı yetiştiriciliğinde yeterli beslenme ve iyi ırkların yanında modern iyi çevre koşullarına

²⁹⁵ Mecdi Emiroğlu, "Artan Nüfusumuz Karşısında Hayvancılığımız", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21 (1961), s. 88

sahip ahırlar gerekmektedir²⁹⁶. Bunun için geleneksel hayvan barınaklarından modern hayvancılığın gereklerine uygun mekânların inşasına geçilmelidir.

Araştırma sahasında ovada yem bitkilerinin yetiştirilebilmesi, dağlık alanlara göre ovalık kesimi daha avantajlı yapmaktadır. Söz konusu alanlarda doğada kendiliğinden yetişen (çayır mera otu) ya da tarlada yetiştirilebilen (yem şalgamı, yonca vb.) kaba yemlerin²⁹⁷ üretimi kolaydır. Bundan dolayı ova kesiminde kırsal nüfusun artık çok fazla ziraatı yapılmayan pamuk gibi ürünlerin yerine yem bitkileri ziraatı ve hayvancılığa özendirilmeleri, Nazilli için yapılacak planlamalarda göz önünde bulundurulmalıdır. Zira ovada hayvancılık yapan hanelerin ve pamuk ziraatı yaparken hayvancılığa geçen ailelerin yem sıkıntısı çok yaşamadığı görülmektedir. Ayrıca hayvancılık gelirlerinin üreticinin lehine gelişmesi için bölgede şirketleşme ve kooperatifleşmenin artırılması gerekmektedir.

3.3. Ormancılık

Doğal olarak ya da insan müdahalesi ile yetişmiş ağaç ve ağaççık örtüsü bölgeleri²⁹⁸ olan ormanlar, buldukları bölgenin doğal hayatını dengeleyici bir işleve sahiptirler. Çünkü orman yalnız ağaç topluluklarının değil bitkiler, fauna, toprak, su, iklim gibi doğal faktörlerin bir arada olduğu bir sistemdir ve ekonomik açıdan da gelir getirici doğal kaynaklardandır²⁹⁹. Asli orman ürünü olarak tomruk, tel direği, yakacak odun vb. ürünlerinden faydalanılmasının yanında araştırma sahasında olduğu gibi bitkisel yağ, mantar, ilaç, reçine, defne, çam fıstığı, çira gibi tali ürünler de bölge halkının ekonomisine katkı sağlamaktadır.³⁰⁰

Bu haliyle ormanlar ister doğal olarak gelişsin isterse de insan müdahalesi ile geliştirilsin, çok amaçlı kullanılan doğal kaynakların en önemlilerindendirler³⁰¹. Her ne kadar sahada yüksek gelir getiren zeytin, incir, elma, üzüm ve kiraz gibi tarım

²⁹⁶ Ahmet Nedim Yüksel, M. İhsan Soysal, İsrail Kocaman ve S. İrfan Soysal, **Süt Sığırcılığı Temel Kitabı** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004), s. 12

²⁹⁷ Kaba yemlerin türleri ve özellikleri hakkında Bkz. Asım Kılıç, **Kaba Yemlerde Niteliğin Saptanması** (İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2006), s. 13-30

²⁹⁸ Hayati Doğanay, **Türkiye Ekonomik Coğrafyası** (Erzurum: 1998a), s. 275

²⁹⁹ Necmettin Çepel, **Orman Ekolojisi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2479, Orman Fakültesi Yay. No. 257, 1978), s. 4

³⁰⁰ Koray Başol, **Türkiye Ekonomisi** (Genişletilmiş 3. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaası, 1992) s. 139-140; Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, **Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma**, (İstanbul: Çantay Kitabevi, 1999) s. 270

³⁰¹ Hayati Doğanay ve Serkan Doğanay, "Türkiye'de Orman Yangınları ve Alınması Gereken Önlemler", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 9, Sayı 11 (2004), s. 35

ürünlerinin yetiştirilmesi orman köylü bağına zayıflatsa da orman alanları içerisindeki odun dışı orman ürünlerinin varlığı ormancılık faaliyetlerini çeşitlendirmektedir. Özellikle makilik alanlar ve ormanlar sarmaşık, eniç (yabani kuşkonmaz), ve çeşitli mantar türlerinin (Danaburnu, kuzugöbeği, çıntar vb.) toplayıcılığının devam ettirildiği alanlardır. Nazilli ilçesinde azımsanmayacak sayıda nüfus bu faaliyetlerle ek gelir sağlamaktadır. Faaliyetin yörede sürdürülüşünü analiz edebilmek için orman amenajman planlarından^{302,303}, orman işletme şeflikleri verilerinden ve ormancılıkla uğraşan nüfusla yapılan mülakatlardan faydalanılmıştır.

19. yy. sonlarında Nazilli’de 205 km² orman bulunduğunu bilinmektedir³⁰⁴. Bugün 17.067 ha³⁰⁵ yer kaplayan alanda orman varlığı ve ağaç türleri iklim, yeryüzü şekilleri ve antropojen etkilere göre şekillenmiştir. Aydın Dağları ile Karıncalı Dağı ve Madranbaba Dağı arasındaki grabenlere kurulmuş Akçay ve Büyük Menderes’in getirdiği alüvyonlardan oluşan verimli ova, yerleşmelerin ve tarım gibi ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bir sahadır. Bu nedenle ormanları burada görmek mümkün olmamaktadır. Ancak ova tabanından sonra başlayan dağların etek kısımlarından zirveye kadar süren kuşakta ziraat orman ile iç içe yapılmaktadır.

Araştırma sahasında Karıncalı Dağı’nın kuzey ve kuzeybatısında kalan alçak kesimlerde maki örtüsü yayılış gösterirken, yükseklerde ormanlar daha çok iğne yapraklı kızılçam ve karaçam türlerinden oluşmaktadır. Aydın Dağları’nın güneye bakan eteklerinde ise makiler ve meyve bahçeleri iç içe girmiştir. Buralarda doğal bitki örtüsü Tmolos depoları üzerinde, engebenin arttığı yerlerde ve vadi içlerinde yayılış gösterirler. Daha yüksek kesimlerde ise meşe ormanları onların da üzerinde kestane ormanları görülmektedir. Işıklar ve Kocakesik gibi köylerde kızılçamlara rastlansa da kızılçamlar orman örtüsünü daha çok Aksu ve Aşağıyakacık köyü gibi yüksek sahalarda oluşturabilmişlerdir. Bu köyler dışında ormanlar aşırı tahribattan korunabildiği ve orman işletme müdürlüklerinin işlettiği sahalarda görülmektedirler.

Güzelköy, Sevindikli, Hamzallı, Dallica, Bereketli, Durasıllı ve Hamidiye dışındaki tüm köylerin sınırları içinde orman bulunmaktadır ve bu ormanların

³⁰² Muğla OBM, Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü, Nazilli Orman İşletme Şefliği Orman Amenajman Planı III. Yenileme (2001)

³⁰³ Muğla OBM, Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü, Karıncalıdağ Orman İşletme Şefliği Orman Amenajman Planı III. Yenileme (2001)

³⁰⁴ Cavid, İ., 2010, Age., s. 637

³⁰⁵ İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

bakımı, yenilenmesi, silvikültürel çalışmalar kısaca işletilmesi Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Kentsel fonksiyonlar bahsinde de anlatıldığı üzere Nazilli'nin yakın çevresindeki merkezilik özelliğini burada da görmek mümkündür. Aydın ili sınırları içerisinde iki orman işletme müdürlüğü bulunmaktadır ve bunlardan biri Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'dür. 1960 yılına kadar Aydın il sınırlarının tamamında faaliyet gösteren Aydın Orman İşletme Müdürlüğü bu yıl ikiye bölünmüştür. Nazilli, Yenipazar, Bozdoğan, Sultanhisar, Kuyucak, Karacasu ormanlarının işletilmesi Nazilli Orman İşletme'nin bünyesine verilmiştir.³⁰⁶

Bugün Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü Muğla Orman İşletme Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olarak, kendine bağlı Bozdoğan, Karacasu, Karıncalıdağ, Kemerbarajı, Kuyucak, Nazilli, Sarıcaova, Yenice ve Yenipazar orman işletme şeflikleri altında faaliyetlerini sürdürmektedir. Araştırma sahasında yer alan köylerden Aydın Dağları üzerinde bulunanlar Nazilli, Karıncalı Dağı üzerinde bulunanlar Karıncalıdağ işletme şefliklerine bağlıdır. Karıncalı Dağı üzerindeki köylerden Beğerli ve Yellice köyü ormanlarının bir kısmı ise Bozdoğan Orman İşletme sınırları içerisinde kalmıştır.

Merkezi Nazilli' de bulunan işletme müdürlüğü bünyesinde 53 memur, 237 kadrolu işçi görev yapmaktadır. İşletme hizmetlerinde yıl içerisinde değişik tarihlerde mevsimlik işçi alımı yapılmaktadır ve bu sayı 24'ten az olmamaktadır. İşletme şeflerinden aldığımız bilgiye ve araştırma sahasında yaptığımız mülakatlara göre Nazilli şefliğinde 60, Karıncalıdağ şefliğinde 40'a yakın köylü çeşitli tarihlerde orman işletme faaliyetlerine katılıp gelir elde etmektedir. Araştırma sahasında Hasköy, Aksu, Demirciler, Aşağıyakacık, Yellice ve Uzunçam köyleri kooperatiflerinin faaliyet konuları içinde ormancılık da bulunmaktadır. Geçici işçilerin bir kısmı bu köylerden sağlanmaktadır.

Tablo 150'de işletilme durumlarına göre şefliklerin orman alanları görülmektedir. Orman varlığı açısından bakıldığında Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı alanlarda 139.838,5 ha kuru orman, 14.068,5 ha baltalık orman olmak üzere toplam 153.907,0 ha orman işletilmektedir.

³⁰⁶ Ertuğrul Acun, **Aydın İli Köylerinin ve Özellikle Orman Köylerinin Kalkındırılmaları Üzerine Araştırmalar** (İstanbul: Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3141, O.F. Yayın No: 338, 1983), s. 209

Nazilli' de geçmişte odunculuk yapanların sayısı az olsa da orman gelirleri ilçenin toplam gelirleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu ormanlarda kızılçam, karaçam, saçlı meşe, ak meşe, kermez meşesi, palamut meşesi ve delice türleri bulunmaktadır. Kereste ve kömür üretilen sahada palamut, susam, kitre ve mazı gibi odun dışı orman ürünleri de elde edilirdi. Ayrıca orman ürünlerinin belirli bir kısmı geçmişte ihraç edilmiştir³⁰⁷. 1314, 1315, 1316 tarihli Aydın vilayet salnamelerinde orman gelirleri kayıt altına alınmış ve bölge için önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur(Tablo 149.).

Tablo 149. 1314, 1315, 1316 Tarihli Aydın Vilayet Salnamelerinde Orman Gelirleri

Yıllar	Orman Gelirleri(Kuruş)
1896- 1897	10.577
1897-1898	27.260
1898-1899	11.297

Kaynak: Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 137.

Tablo 150. Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'ne Bağlı Orman İşletme Şefliklerine Göre Orman Durumu (2011)

İşletme Şefliği Adı	Koru Ormanı (ha)	Baltalık Orman (ha)	Toplam (ha)	Toplam Serveti	
				m ³	Ster*
Bozdoğan	21.964,5	-	21.964,5	1.560.332,0	-
Karacasu	31.659,0	-	31.659,0	1.070.573,0	-
Karncalıdağ	8.409,5	-	8.409,5	612.829,0	-
Kemerbarajı	20.335,0	8,5	20.343,5	1.268.484,0	-
Kuyucak	19.488,0	1.920,0	21.408,0	1.046.664,0	132.645,0
Nazilli	6.827,0	5.336,5	12.163,5	925.819,0	588.294,0
Sarıcaova	9.044,5	2.646,5	11.691,0	724.845,0	212.144,0
Yenice	13.332,5	-	13.332,5	1.159.563,0	-
Yenipazar	8.778,5	4.157,0	12.935,5	504.557,0	151.210,0
TOPLAM	139.838,5	14.068,5	153.907,0	6.265.796	1.084.293,0 ³⁰⁸

Kaynak: Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü Brifing Dosyası 2011.

Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'nün 31.12.2010 tarihi itibarıyla gerçekleştirdiği toplam satış miktarı ve tutarları ürün çeşitlerine göre aşağıda belirtilmiş olup, 103.968 m³ yapacak, 822 ster sırik, 39.654 ster lif yonga ve 30.055 ster yakacak odun satışı gerçekleştirilmiştir. Yapılan dikili satış miktarı 57.474 m³ tür.³⁰⁹ Bu miktarlar içinden Nazilli sınırları içerisinde yapılan üretimin ürün cinsine göre dağılımı Tablo 151'de verilmiştir. Elde edilen bu ürünlerden yapacak emvali³¹⁰ Nazilli, Afyon, Söke, İzmir ve Konya'daki inşaat şirketlerine, palet ve makara üretimi yapan firma ve marangozlara gönderilmektedir. Sterli emval ise bölge halkı

³⁰⁷ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 137

* Yığın durumundaki yakacak odun için kullanılan, bir metreküpe eşit hacim ölçüsü birimi.(Bkz. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts, Erişim tarihi: 05,02,2013)

³⁰⁸ Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü Brifing Dosyası 2011

³⁰⁹ Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011

³¹⁰ Emval, ürün-mal anlamındadır.

ve çevredeki yerleşmelerde yakacak olarak satın alındığı gibi Akdeniz Bölgesi'nde özellikle Antalya'ya seraları ısıtma amacıyla gönderilmektedir. Yakacak emvalin yakın çevre dışında gönderildiği diğer önemli merkezler Şanlıurfa, Kahramanmaraş ve Gaziantep'tir.

Tablo 151. Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'nde Üretilen Orman Ürünleri

Ürün Çeşidi	Satış Miktarı	Satış Tutarı (TL.)
Tomruk	18.914 m ³	2.643.402
Maden Direk	3.632 m ³	534.110
Tel Direk	162 m ³	39.651
Sanayi Odunu	2.426 m ³	282.745
Kağıtlık Odun	8.303 m ³	860.574
Sırk	822 ster	59.585
Lif Yonga Odunu	39.654 ster	1.8184.69
Yakacak Odun	30.055 ster	780.119
Dikili Satış	57.474 m ³	3.727.377
TOPLAM		10.746.032³¹¹

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011.

Sahada ormancılık faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak için yapılan amenajman planlarına uygun olarak bakım ve silvikültürel çalışmalar 12 ay devam etmektedir. Ancak yükseltiye göre faaliyetin cinsi değişmektedir. Bu kapsamda orman işletme müdürlüğü, orman işletme şeflikleri ve ormancılık yapılan köylerden aldığımız bilgilere göre sahada eylül-ekim aylarında gençleştirme çalışmaları yapılmaktadır. Yeni çıkan fideler için ot alma, çapalama çalışmaları, dördüncü ve beşinci yılda sıklık çok ise rekabetten olumsuz etkilenmemeleri için aralık-mesafe verme seyreltme çalışmaları yapılmaktadır. Sahada ayrıca budama işlemi gerçekleştirilmekte ve meşcere³¹² bakımı da yapılmaktadır. Orman işletme müdürlüğünden aldığımız bilgiye göre sıklık bakımından itibaren ormanlardan gelir edilmeye başlanır ve ara ürünler alınmaktadır. Ormanların meşcere çağına erişmesinden sonra yapacak emval (Tomruk, direk, sanayi odunu vb.) alınmaya başlanır. Bu süreç zarfında odun hammaddesi ve yan ürünler elde edilirken, üretimin yapıldığı yörenin halkına da istihdam sağlanmaktadır.

Nazilli ve yakın çevresinde uzun süren bir yaz kuraklığının olması, bölgeyi birinci derece yangın bölgesi haline getirmektedir. Orman yangınlarına karşı çok hassas olan bölgede yoğun nüfus sebebiyle insan kaynaklı yangınlar görülmektedir(Tablo 152.).

³¹¹ Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011

³¹² Meşcere: Yaş, ağaç veya ağaççık türü, kuruluş şekli vb. özelliklerin en az biri bakımından çevresinden ayrılan en az 1 ha büyüklüğündeki orman.

<http://ormanweb.sdu.edu.tr/dersler/mgenc/ste/ste3.pdf> (25,08,2013)

Tablo 152. İlçede Yakın Yıllarda Çıkan Orman Yangınları ve Zarar Gören Alan Miktarı

Yıllar	Yangın sayısı	Büyüklik(ha)
2006	38	110,9
2007	42	173,7
2008	31	28,3
2009	29	57,4
2010	39	17,6
2011 04.05.2011 tarihi itibarıyla	1	0,1

Kaynak: Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü kayıtları.

Yangınlara engel olabilmek için orman işletme müdürlüğü tarafından köylerde toplantılar yapılmakta, broşürler dağıtılmakta ve çeşitli yerlere uyarı levhaları asılmaktadır. Yangınlarla mücadele çalışmalarında işletme müdürlüğü teknik personeli ve orman muhafaza memurlarının yanında 203 kadrolu, 26 özel ekip olmak üzere toplam 229 adet söndürme işçisi çalışmaktadır. 11 adet arazöz, 5 adet su ikmal tankeri, 6 adet ilk müdahale aracı, 1 treyler, 1 dozer, 1 greyder, söndürmeye uygun malzeme ve teçhizat yangına müdahale anında kullanılmakta³¹³ ihtiyaç duyulduğunda helikopterli hava desteği alınmaktadır.

Araştırma sahasında yangınlar genel olarak dağlık sahada görülmektedir. Böyle sahalarda eğim, yangın üzerindeki önemli faktörlerden birisidir ve onun hızla yayılmasına neden olmaktadır³¹⁴. Bütün önlemler alınmasına rağmen Akdeniz iklimi sahasında bulunan, ülkemizde ve Nazilli ilçesinde orman yangınlarını tamamen önlemek olanaklı değildir³¹⁵. Ancak gerekli önlemler alınarak zararları en aza indirilebilir. Örneğin yeşil yangın önleme perdeleri kurulması, orman içi yolların açık tutulması, budama işlemlerinin zamanında ve doğru yapılması, yangın anında hava desteğinin sağlanabilmesi vb. hususlar orman yangınlarının etkilerini azaltmaktadır³¹⁶.

Kaçak kesimin ve usulsüz ekonomik faydalanmanın az olduğu araştırma sahasında orman yangınlarından başka, orman alanlarının en büyük problemi kabuk böceği zararlısı ve çam kese böceği zararlısıdır. İğne yapraklı ağaçların ibrelerini ve gövdelerini yiyerek büyük zarar veren bu parazitlerle biyolojik, biyoteknik ve mekanik mücadele yapılmaktadır. Geçmişte başvurulmuş olsa da bugün kimyasal

³¹³ Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü Brifing Dosyası 2011

³¹⁴ M. Emin Akkaş, Cemhan Bucak, Zülfü Boza, Hüsnü Eronat, Abdurrahman Bekereci, Ayhan Erkan ve Celil Cebeci, **Büyük Orman Yangınlarının Meteorolojik Veriler Işığında İncelenmesi** (İzmir: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No : 333, Müdürlük Yayın No : 48, Teknik Bülten No: 36, 2008), s. 46

³¹⁵ Doğanay, H., Doğanay, S., 2004, **Age.**, s. 43

³¹⁶ Orman yangınlarından korunma yolları için Bkz. Akkaş M. E., Bucak, C., Boza, Z., Eronat, H., Bekereci, A., Erkan, A., Cebeci, C., 2008, **Age.**, s. 74-81

yöntemler tercih edilmemektedir. Bu parazitlerle mücadele kapsamında kuş yuvaları asılmakta ya da çam kese böceklerinin keseleri toplanıp, adacık yöntemi ile yok edilmeye çalışılmaktadır.

Uygulanması sırasında yerel halkın da istihdam edildiği *adacık yönteminde* yaklaşık 6-8 m²lik bir alanda 30 cm genişliğinde ve 30 cm derinliğinde bir hendek açılıp, bu hendekten çıkan toprağın bir kısmı çukurun içine atılarak küçük bir tepe şeklinde adacık oluşturulur. Bundan sonra, adacık ve hendeklerin yüzeyi, çift katlı sağlam deliksiz sera naylonları ile dışarı taşacak bir şekilde örtülür. Buradaki amaç, tırtılların toprağa girmesini ve hendekteki suyun toprağa karışmasını engellemektir. Adacığın üzerine, çitaların kenarları birleştirilerek, keselerin konması için bir zemin hazırlanır ve adacığın etrafı su ile doldurulur. Keselerde toplanan parazitler bu sayede adanın dışına çıkamamakta çıkanlar da boğulmaktadır. Adacıklarda toplanan keseler, parazitler ve sonra adacık üzerindeki materyal dışarıya çıkarılarak tamamen yakılmaktadır³¹⁷. (Foto 88.)

Foto 88. Çam Kese Böcekleriyle Mücadelede Kullanılan Adacık Yöntemi

Kaynak: <http://denizliobm.ogm.gov.tr/Lists/Haberler/Attachments/25/6.JPG?Mobile=1> (30.05.2013)

Türkiye'nin birçok yerinde orman köylerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ve temel geçim kaynakları ormancılıktan ziyade tarım ve

³¹⁷ web.ogm.gov.tr/birimler/bolgemudurlukleri/mersin/Sayfalar/OzmSbMd.aspx 18.09.2012

hayvancılıktır³¹⁸. Araştırma sahasında da Aşağıyakacık, Aksu, Işıklar, Yellice ve Uzunçam dışındaki köylerde ormancılık faaliyetlerinden geçimini sağlayan nüfusun yok denecek kadar az olduğu gözlenmektedir. Bölgede ormancılık faaliyetlerinde yapacak emvali, sterli yakacak emvali, sterli lif (selüloz fabrikaları için) yonga emvali ve tali ürünler (defne yaprağı, kekik, mantar, fıstık ve otsu bitkiler) elde edilmektedir.

Ormancılık faaliyetlerinde kesim sırasında işçi olarak gelir elde etmenin yanında, odun dışı orman ürünlerinin de üretiminden belli bir miktar gelir elde edilmektedir. Bu ürünler, gelir dengesi, ekoturizm vb. açılardan dikkat çekmekte iç-dış pazarlarda değerlendirilebilmekte ve daha çok orman içi ve orman kenarı köylülerini ilgilendirmektedir³¹⁹. İlçede başlıca odun dışı orman ürünlerini çam fıstığı, kestane, böğürtlen, defne yaprağı, kekik, mantar çeşitleri vb şeklinde sıralanabilir.

Defne yaprağı ilaç sanayinde, baharat olarak, kuru meyve-sebzelerin korunmasında, çiçekçilikte ve sabun üretiminde kullanılmaktadır. Defneler ormanlarımızın ağaççık ve çalı katında yer alan maki formasyonları içerisinde yayılmaktadır³²⁰. Türkiye'nin doğal bitki ihracatının % 10'unu oluşturan defne ticaretinde, toplam dünya pazar payının % 95'i Türkiye'ye aittir³²¹.

Ülkenin önemli döviz kaynaklarından olan defne yaprağı talebini karşılamak, defne ağaçlarına zarar vermeden orman köylüsüne gelir sağlamak amacıyla Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü tarafından 2003-2030 yıllarını kapsayan Defne Yaprağı Tali Hâsılat Planı hazırlanmıştır. Nazilli ve Yenipazar serisi orman amenajman planlarına göre, toplam 81 ha alanın her yıl 1/3 ünde üretim yapılacak şekilde 30.375

³¹⁸ Duruöz, E., Anıl, Y., Çoban, C., **Orman Köylüsünün Ormancılık Kesiminde ve bölge Başmüdürlüklerindeki Kentlerde İşlendirilmesi Olanakları** (Ankara: Ormancılık Araştırma Enstitüsü, 1974)'den aktaran: Ali Yılmaz, "Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı", **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 31 (1996), s. 142

³¹⁹ İsmail Şafak ve Taner Okan, "Kekik, Defne ve Çam Fıstığının Üretimi ve Pazarlaması", **DOA Dergisi** Sayı: 10: 101-129, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü (2004) <http://web.ogm.gov.tr/birimler/arastirma/doguakdeniz/Dkmanlar/dergiler/d103.pdf>

³²⁰ Nurten Günal, "Türkiye'de Defne (*Laurus nobilis* L.) Yaprağı Üretimi", **Türk Coğrafya Dergisi** 35: 85-103 (2000), s. 86; Defnenin farklı kullanım alanları için Bkz. Yılmaz Bozkurt, Faik Yaltırık ve Metin Özdönmez, **Türkiye'de Orman Yan Ürünleri** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2845, Orman Fakültesi Yay. No: 302, 1982) s. 15

³²¹ Fevzi Bilgin, Salih Parlak ve Emin Kaymakçı, **Yaprak Üretimi Amacıyla Defnelik (*Laurus Nobilis* L.) Tesisi "İzmir-Urla Örneği"** (İzmir: T.C. Çevre Ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No : 301, Müdürlük Yayın No : 44, Teknik Bülten No: 33, 2007), s.2

kg kuru defne yaprağı üretmek amaçlanmaktadır³²². Bu toplam alan içinde Nazilli sınırları içinde 10 farklı bölgede toplam 27 ha alanda defne yaprağı üretimi yapılmakta, yılda yaklaşık 20 ton yaş, 10 ton kadar da kuru defne yaprağı üretilmektedir. Defne Yaprığı Tali Hâsılat Planı servet envanterine göre üç yılda bir yapılacak üretimle ha'a verim yaklaşık 375 kg kuru yapraktır. Kesim işlemi temmuz, ağustos ve eylül aylarında yapılan defne yapraklarının büyük çoğunluğu İzmir'deki ilaç fabrikalarına satılmaktadır.

Araştırma sahası bitki örtüsündeki tür zenginliği ve vejetif faaliyetin uzun süre kesintiye uğramaması sayesinde önemli bir toplayıcılık ekonomisine sahne olmaktadır. Bitkisel zenginliğin ekonomik bir fırsata dönüştürüldüğü Nazilli'de sarmaşık, eniç (yabani kuşkonmaz), turpotu, hindiba, arapsaçı, adaçayı, orkide (yerel adı tortoman) vb türler ile çeşitli mantarlar (danaburnu, kuzugöbeği, çıntar vb.), doğal ortamdan toplanıp çeşitli şekillerde pazarlanmaktadır.

Araştırma gezileri sırasında kırsal alanlarda yapılan gözlem ve mülakatlara göre hemen hemen her köyde toplayıcılık faaliyetinin yapıldığı gözlemlenmiştir. Bir kısmı evsel tüketim için yapılan toplayıcılık faaliyeti, 40 köyde ticari amaçla da yapılmaktadır. Kırsal alanlarda oturup, kekik ve defne dışındaki bitki ve meyve toplayıcılığıyla uğraşan yaklaşık 900 kişi, bu faaliyetten kendisine ek gelir elde etmektedir. Faaliyeti yapanlar tarafından kent merkezinde oturup civarda bu faaliyeti sürdürenlerin sayısının da az olmadığı belirtilmiştir. Yıldan yıla değişmekle beraber Nazilli'de toplanan mantar miktarının 3 ilâ 5 tonu bulunduğu araştırma gezileri ve orman işletme müdürlüğünde yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir.

Ülkemizde kekik üretimi çeşitli kekik türlerinin kültüre alınması ya da doğal kekiklerin toplanması şeklinde yapılmaktadır³²³. Nazilli ve çevresindeki dağlık sahalar doğal kekik türlerinin yetişmesi için optimum şartlara sahiptir ve saha kekiğin doğal yayılış alanlarından. Bölgede üretilen kekikler aktarlara satılabildiği gibi kırsal nüfus tarafından semt pazarlarında da pazarlanabilmektedir. Ayrıca kuru incir üretimi sırasında köylüler incirin hoş kokması için inciri kuruturken altına kekik sermekte ve bandırılma işlemi sırasında aroma vermesi için incirleri kekikle birlikte

³²² Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü, Nazilli Orman İşletme Şefliği Defne Yaprığı Tali Hasılat Planı 2003-2030

³²³ Bkz. Mehmet Akif Ceylan, "Salihli'de Yeni Bir Tarım Ürünü: Kekik Ekimi ve Üretimi", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 02 (1998-1999), s. 185-196.

kaynatılmaktadırlar. Yani çevrede doğal halde bulunan kekikten araştırma sahasında çeşitli şekillerde faydalanılmaktadır. İlçedeki ormanlık alanlarından Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü'nden aldığımız verilere göre yaklaşık 150 ton kuru kekik üretimi yapılmaktadır.

Orman arazileri içerisinde gelir getiren odun dışı orman ürünlerinden biri de kestanedir. Araştırma sahamızda orman arazisi içerisinde kestane ormanları, yükseltinin arttığı ve yıkanmayla toprakların alkali karakterde olduğu Aksu, Apaklar, Aşağıörencik, Yukarıörencik, Kaşıkçılar, Samaili, Hasköy, Çobanlar, Işıklar, Esentepe, Derebaşı, Karahallı, Bağcılı, Ovacık, Ketenova, Kahvederesi, Aşağıyakacık, Kuşçular çok az da Kozderede köylerinde bulunmaktadır. Her ne kadar Karıncalı Dağı üzerinde de vadi içlerinde kestane ağaçlarına rastlansa da bunlar doğal orman oluşturacak karakterde olmayıp vadi içlerinde tek tük, Yellice köyünde ve çok az bir alanda da Uzunçam köyüne ait sahalarda ziraat şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ormancılık faaliyeti olarak kestaneciliğin daha ziyade Aydın Dağları üzerinde araştırma sahasının kuzeyinde devam ettirildiğini söyleyebiliriz. Günümüzde kestane meyvesinin ekonomik değerinin artması ve ormancılık faaliyetlerinin süreklilik kazanması amacıyla devlet ormanlarında kestane sahaları kurulmaktadır. Bölgede doğal olarak yayılış gösteren bu türün korunması ile kaçak kesimlerin tarım arazisi için orman açmaların önüne geçilmektedir.

Bu ürünlerden kestanenin yetiştirilme koşulları ve bölgedeki ekonomik öneminden bitkisel üretim kısmında bahsedildiği için burada değinilmeyecektir. Ancak kestane üretiminin tamamı şahsi mülklerde yapılmamakta devlete ait kestane ormanlarından da ürün alınmaktadır. Bu kapsamda orman işletme şefliklerince sahadaki birçok yerde meşe örtüsü tıraşlanmakta ve yerine kestane ağaçları dikilmektedir (Foto 89.).

Araştırma sahasında yakın zamana kadar önem verilmeyen, tarımsal amaçlı ya da ormancılık faaliyeti olarak değerlendirilmeyen bir başka potansiyel kaynak da çam fıstığı (kunar) üretimidir. Fıstık çamları, optimum yetişme şartlarına sahip olan ilçede, son yıllarda orman işletme şeflikleri tarafından yapılan dikimlerle ekonomik bir faaliyet olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Fıstık çamı (*Pinus pinea L.*) Pineaceae familyasının en geniş coğrafi yayılışını ülkemizde yapan türlerinden biridir. Bir Akdeniz ağacı olan bu tür, dünyada özellikle Akdeniz havzasının

Portekiz'den Anadolu'ya kadar uzanan kıyılarında, Tunus, Cezayir ve Fas'da geniş yayılış göstermektedir³²⁴. Akdeniz sahillerinde doğal ormanlar oluşturan fıstık çamları ülkemizin özellikle Batı Anadolu sahillerinde yayılış gösterirler³²⁵.

Foto 89. Araştırma sahasında meşe ağaçları kesilerek yerlerine kestane ağaçları dikilmektedir. (Sinekçiler köyünden bir görünüş.).

Ülkemizde doğal fıstıkçamı meşcereleri granit, gnays, mikaşist, volkan tüfü, kuvarsit, filiş, alluvial ana materyal ve kum depoları üzerinde yayılmaktadırlar. Türkiye'deki doğal yayılış alanlarındaki toprakların tepkimeleri genel olarak hafif asit-nötr arasında değişmektedir; bu toprakların bünyeleri incelendiğinde, en iyi gelişmeyi kum oranları % 60.00-96.00, kil oranları % 3.00-10.00 ve toz oranları % 1.00-28.00 arasında değişen alanlarda yapmaktadır³²⁶. Fıstık çamı, nispî nemi yüksek, yıllık ortalama yağışı 600 mm'nin üzerinde, doğrudan güneş radyasyonu

³²⁴ Serap Bilgin, "Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.) Yetiştiriciliği", Bahçe Bitkileri Grubu Bölge Bilgi Alış Veriş Toplantısı Bildirileri (Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayın No: 151 İzmir -10-12 Temmuz 2012) www.efri.gov.tr/download/Fistikcamı%20Yetistiriciligi.pdf (04.10.2013)

³²⁵ <http://web.ogm.gov.tr/birimler/bolgemudurlukleri/adana/Sayfalar/odundisi.aspx> (17.08.2012)

³²⁶ www.efri.gov.tr/downloadFistikcamı%20Yetistiriciligi.pdf (17.08.2012)

alan, kışın sıcaklığın fazla düşmeyen (-18/ -3 °C) en sıcak ay ortalamasının ise fazla yükselmediği (22°C) sahalarda yetişmektedir³²⁷.

Fıstık çamı (*Pinus pinea*) toplulukları kerestesinden çok, kozalaklarındaki tohumlarından çıkarılan çam fıstığı meyvesi açısından değerli olan bir ağaçtır ve geniş kullanım alanı olan tohumları ülkemiz ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır³²⁸. Tohumlarının yanında sanayide preslenerek yemek, sabun ve vernik üretiminde kullanılan bir çeşit yağ elde edilir. Sıkım işlemi sonrasında çıkan posadan ise şekerleme, badem ezmesi imalatı ve kozmetik sanayinde faydalanılmaktadır³²⁹. Fıstıkların ülkemizden özellikle Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine ihracatı da yapılmaktadır³³⁰. Batı Anadolu'da Kozak Yaylası(Bergama) gibi yerleşmelerde önemli bir geçim kaynağı olan çam fıstığı üretimi³³¹ için Aydın Dağları ve Karıncalı Dağı üzerinde Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü tarafından fıstık çamı dikimi yapılmaktadır. Saha gözlemleri ve yapılan mülakatlar sonucunda sadece Kozdere' de dikilen fidan sayısının 20.000'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma gezilerimiz sırasında Sinekçiler köyü arazisinde 700 ilâ 800 m'ler arasında gelişme ortamı bulabilmiş meyve veren fıstık çamlarının görülmesi yayılış alanlarında seçici davranan ve dikim alanlarında doğal yayılış alanlarına benzer ortamları seçen bu türün³³² ortadan kalkan kızılçam sahaları ya da meşeliklerde de dikiminin yapılabileceğini göstermektedir. Ayrıca bol toprak veren gnays, mikaşist ve killi şistlerin ayrışmasıyla oluşan kumlu toprakların³³³ sahanın birçok yerinde görülmesi bu toprakları seven tür için olumlu bir ortam özelliğidir.

³²⁷ Fırat, F., **Fıstık Çamı Ormanlarımızda Meyve ve Odun Verimi Bakımından Araştırmalar ve Bu Ormanların Amanejman Planları** (Ankara: Ziraat Vekaleti, Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmaları, 1943)'den aktaran: Hasan Çukur, "Ege Bölgesinde Fıstık Çamı (*Pinus pinea*) Topluluklarının Ekolojisi ve Ülke Ekonomisine Olan Katkıları", **D.E.Ü. Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi** Sayı:8 (1995), s. 67

³²⁸ Hasan Çukur, "Ege Bölgesinde Fıstık Çamı (*Pinus pinea*) Topluluklarının Ekolojisi ve Ülke Ekonomisine Olan Katkıları", **D.E.Ü. Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi** Sayı:8 (1995), s. 67; Nebi Bilir, Canpolat Kaya ve M. Denizhan Uluşan, "Aydın Orijinli Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.) Fidanlarında Morfolojik Özellikler ve Fidan Kalitesi", **Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı: 10 (1): 37-43, (2010), s. 38

³²⁹ <http://web.ogm.gov.tr/birimler/bolgemudurlukleri/adana/Sayfalar/odundisi.aspx> (17.08.2012)

³³⁰ Kamil Yazıcı ve Erdoğan Gavcar, "Türkiye'nin Çam Fıstığı İhracatı Üzerine Bir Araştırma", **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri B, Cilt 38, Sayı 3 (1988), s. 101

³³¹ Turhan Çetin, "Doğal Ortam Ekonomik Faaliyet İlişkisine Bir Örnek Kozak Yöresi Bergama", **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 23, Sayı 1 (2003) s. 32 ve 38; Şule Solbaş, "Kozak Yaylası'nda (Bergama) Fıstık Çamı'nın (*Pinus pinea*) Ekolojik Şartları ve Yetiştiriciliği" (Uşak: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011) s. 76

³³² <http://www.efri.gov.tr/eskimakaleler/m4.html> (08,10,2012)

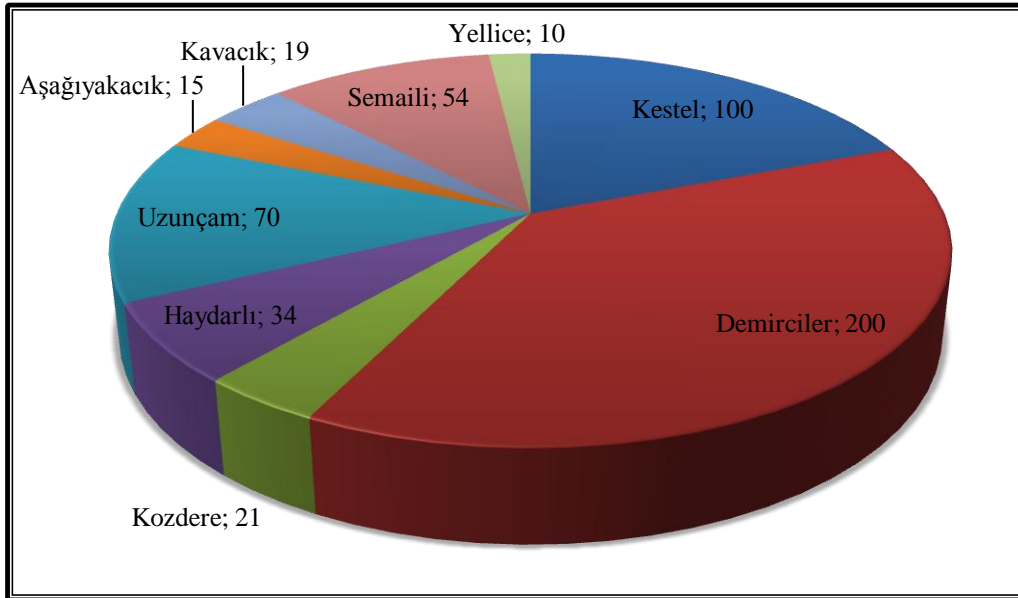
³³³ Göney, S., 1975, **Age.**, s. 10

Dikimlerde, araştırmalara göre iyi gelişim gösteren bölgeye özgü Yaren orijinli fidanların, yüksek yetişme kabiliyetinin olması olumsuz sonuçların önüne geecektir³³⁴. Koçarlı ve Kozak yaylasında ekonomik getirisinin fazla, pazar sorununun bulunmaması, fazla sermaye gerektirmemesi gibi nedenlerle bölgenin ekolojisi ve topografya şartlarına uyabilen bu aēacın yetiştirilmesine başlanmış ve am fıstıēı yöre halkının önemli gelir kaynaklarından biri olmuřtur³³⁵. Araştırma sahasında da bu aēacın yetiştirilmesi kırsal nüfus için alternatif oluşturacak ve ormanların korunmasını saēlayarak ekosistem üzerinde olumlu etkisi olacaktır. Kestel, Demirciler, Kozdere, Haydarlı, A. Yakacık, Kavacık, Semaili, Yellice ve Uzunçam köyleri araştırma sahasında orman işletme şeflikleri tarafından fıstık çamı ormanlarının oluřturulduēu köylerdir (Tablo 153.).

Tablo 153. Araştırma Sahasında Fıstık amı Dikilen Köylerin Daēılıřı

Köy Adı	Dikilen Alan (ha)	Köy Adı	Dikilen Alan (ha)
Kestel	100	Ařaēıyakacık	15
Demirciler	200	Kavacık	19
Kozdere	21	Semaili	54
Haydarlı	34	Yellice	10
Uzunçam	60-70		

Kaynak: Nazilli Orman İşletme Mdrlgnde yapılan mülakatlardan faydalanılmıştır.

şekil 51. Araştırma Sahasında Fıstık amı Dikilen Köylerin Daēılıřı.

³³⁴ şem'i İkteren, **Batı Anadolu Bölgesinde Kızılçam ve Fıstıkçamı Orijin Denemesi** (İzmir, Orman Bakanlıēı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Mdrlg, Bakanlık Yay. No:037, Müdürlük Yay. No: 007, Teknik Bülten No: 7, 1997), s. 26

³³⁵ Fevzi Bilgin ve Zerrin Ay, **Ege Bölgesinde am Fıstıēı İřletmeciliēi zerine Araştırmalar** (İzmir: Orman Bakanlıēı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Mdrlg, Bakanlık Yay. No:045, Müdürlük Yay. No: 008, Teknik Bülten No: 8, 1997), s. 12-13

Orman içi ve kenarında yaşayan halkın geçim kaynakları çok sınırlıdır. İlki tarım, diğeri ise ormancılık olan iki temel geçim kaynağı Türkiye genelindeki bu tip yerleşmelerdeki en önemli faaliyet tipleridir. Bu sebeple, orman içi ve çevresinde yapılan tarımsal etkinliklerin geçim tarımı halinden ticari tarım sürecine sokulması gerekmekte, ova köylerinde yetiştirilemeyen ürünler dağ köylerinde yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca odun dışı orman ürünlerinin üretimine ağırlık verilmelidir. Yöre halkının yararına olacak sürdürülebilirlik çerçevesinde ormanlar işletilmelidir³³⁶.

3.4. Madencilik

Nazilli ekonomik çeşitlilik bakımından ülkenin en zengin merkezlerinden biridir. Ilıman iklim koşulları, verimli toprakları ve geniş sulama ağı sayesinde tarım oldukça gelişmiştir. Araştırma sahası önemli bir nüfus kitlesini barındırması, ulaşım ağının gelişmiş olması ve müteşebbislerin girişimleriyle sanayi ve ticarete ülkenin birçok il ve ilçesinden ileridir. Kimi yerleşmelerin doğup gelişmesini ve yönetim merkezi olmasını sağlayan madencilik sektörü³³⁷, yer altı kaynakları açısından da fakir olmayan ilçede bahsedilen sektörler kadar gelişmemiştir.

MTA tarafından araştırma sahası ve yakın çevresinde maden aramaları yapılmış; bunların bir kısmı rezervleri uygun olduğu için işletilmiş, bir kısmı hakkında ise incelemeler yapılmış, fikir yürütülmüş ancak kesin karara varılamamış³³⁸ ya da uygun rezerv ve tenör koşulları oluşmadığından işletmeler kurulmamıştır. Saha gözlemlerimiz sırasında arazinin birçok yerinde geçmişte işletilmiş olan ama bugün ticari olmadığı için ya da farklı sebeplerle terk edilmiş maden ocaklarına rastlanmıştır.

Nazilli ilçesinde madencilik, Osmanlı döneminde de hareketli bir sektör durumundaydı. Bugün bir kısmı Nazilli sınırları dışında kalan maden sahalarından geçmişte zımpara, linyit kömürü, simli kurşun, antimon, civa, arsenik, kükürt,

³³⁶ Bilgin, F., Ay, Z., 1997, *Age.*, s. 6

³³⁷ B. Ünal İbret, **Küre Bakır Diyarının Coğrafyası** (Erzurum: Aktif Yayıncılık, 2007), s. 228

³³⁸ Aydın- Germencik- Nazilli- Bozdoğan'ı kapsayan bir araştırmada uzaktan algılama yöntemleri ile altın aranmış ancak kesin bir sonuca teknik nedenler, bitki örtüsü vb. nedenlerle varılamamıştır. Ancak incelenen sahada altının olma ihtimali üzerinde durulmuş, anlamlı bazı sonuçlara da ulaşılmıştır. Bkz. Temel Topçu, Dinçer Tüzün, M. Zeki Yurt ve Nazan Kapucu, **Aydın- Germencik- Nazilli- Bozdoğan Yörelerinde Altın Aramalarına Yönelik Uzaktan Algılama Raporu** (Ankara: MTA Uzaktan Algılama Koordinatörlüğü Proje No: I/07. 1. 01. 07, 1991), s. 18-19

manganez ve bakır gibi madenler çıkartılmıştır³³⁹. Osmanlı topraklarında Nazilli ilçesinin içinde bulunduğu bölgelerdeki madenlere yabancı yatırımcılar da ilgi göstermiştir. Özellikle Mc Andrews ve Forbes gibi işletmeler kendi madenlerini ve fabrikalarını kurmuşlardır³⁴⁰. Kömür madenlerinden elde edilen linyit bahsi geçen firmanın meyanköku fabrikalarında, İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba (Turgutlu) demiryollarındaki enerji ihtiyacını karşılamak üzere sevk edilmiştir³⁴¹.

Nazilli ilçesinde günümüzde madencilik faaliyetlerinin en önemlisi linyit çıkarımıdır. Aydın Dağları üzerinde Ocaklı (Gireniz), Hasköy ve Dereağzı köyleri civarında uzun yıllar aralıksız üretim yapılmıştır. Maden sahası Aydın Dağları'nın güney yamaçlarındaki linyit yataklarına dahildir. Bunlar batıda Köşk civarında görülürler ve doğuya doğru devam ederek Kuyucak civarlarında kesintiye uğramaktadırlar³⁴².

Araştırma sahasındaki Neojen sedimentlerini ARNİ, linyit içeren alt seri (Boz renkli ve kumlu killi yapıda Neojen yaşlı) ve diğeri de üst seri (sarımsı ve konglomeralardan oluşan bi yapıda Yukarı Neojen yaşlı) olmak üzere ikiye ayırmıştır³⁴³. Kömür içeren alt seri, kristalin temel ile üst seri Neojen tepeleri arasında muhtemelen Miosen yaşlıdır³⁴⁴ ve kömür serinin alttaki 100 m'lik kısmındadır³⁴⁵. Nazilli ilçesinde iktisadi olarak işletilen linyitler bu kısımda yer almakta, bu seride uygun alanlarda ocaklar açılmaktadır. İsabeyli civarında alt seri Göcük Tepesi üzerinde bariz olarak beliren bir fayla, Üst Pliosen yaşlı üst seriden ayrılmaktadır. Kömürlü formasyon ancak bu E-W ve SW-NE yönlü fayların teşkil ettiği garabenlerin içinde aşınmadan korunabilmiştir³⁴⁶. Kerenizdere linyit havzası Bataklık Deresi havzasına bir antiklinal aracılığı ile bağlıdır³⁴⁷. Bayındır köyünün güneyinde jeolojik bakımdan Hasköy ve Ocaklı linyit yataklarının devamı olan

³³⁹ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 138-141

³⁴⁰ Batı Anadolu ve Nazilli çevresindeki yabancı şirketler hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Tekin, s., 1997, *Age.*; Çolak, F., 2005, *Age.*, s. 35-38; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 92-121

³⁴¹ Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 131

³⁴² Nebert, K., 1955, *Age.*, s. 5

³⁴³ Arni, P., 1937, *Age.*, s. 1

³⁴⁴ Nebert, K., 1955, *Age.*, s. 12

³⁴⁵ Cevat Hazarfen, *Nazilli- İsabeyli Ocakları Sahasına Ait Prospeksiyon Raporu* (Ankara: MTA Derleme Raporu, 1972), s. 2

³⁴⁶ Hazarfen, C., 1972, *Age.*, s. 1-4

³⁴⁷ Arni, P., 1937, *Age.*, s. 1- 6

sahada 70 ilâ 80 cm kalınlığında bir linyit damarı tespit edilmiştir³⁴⁸. Köyde yapılan görüşmelerde geçmişte bu faaliyette çalışıldığı belirtilmiştir. Kalınlıkları ve devamlılıkları faylar tarafından belirlenen serilerin en önemlileri Hasköy civarındadır³⁴⁹. Kömürlü tabakaların kuzeyinden güneye doğru uzanıp konglomeratik Neojen serinin altına dalan maden havzasının, Nazilli ovası altında devam etme olasılığı düşüktür³⁵⁰. Gerçekten de bugün ova zemininde açılmış bir ocak bulunmamaktadır. Yapılan mülakatlarda graben tabanında farklı faaliyetlerden bahsedilse de kömürden söz edilmemektedir. Araştırma sahası Hersinyen ve Alpin orojenezinden etkilenmiş özellikle Alpin hareketleri ile faylanmış³⁵¹. Birçok yerde kömür tabakası bu tektonik olaylar nedeniyle kırılmış, kıvrılmış arızalı bir haldedir³⁵².

İlçede devam ettirilen madencilik faaliyetlerinin en önemlisi G-M Volkan madencilik tarafından Ocaklı (Gereniz) köyü linyit sahasında devam ettirilmektedir. Ocakta yaptığımız mülakatlardan aldığımız bilgilere göre, yıl içinde sayısı değişmekle beraber, 50'si sezonluk olmak üzere 150'yi aşkın işçi çalıştırılmaktadır. 800 ha'lık bir alanda yılda 100.000 (2011) tona yakın bir üretim gerçekleştirilmektedir. Maden alanında iki kapalı bir de açık işletme bulunmaktadır. Halen (2012) sadece açık işletmede kömür üretimi yapılmakta, yer altı işletmeleri ise hazırlık aşamasındadır. Galerilerin açıldığı açık işletmeler de faaliyete geçince, ocakta 200'ün üzerinde madencinin istihdam edilmesi beklenmektedir.

Geçmişte yapılan etütler neticesinde bölge rezervlerinin işletilmeye değer olduğu; Gerenez, Dereagzı ve civarındaki ocakların o dönemin şartlarında 300.000 tonun üzerinde rezervi olduğu ileri sürülmüştür³⁵³. Maden mühendislerinden aldığımız bilgiye göre eski ocakların yeni teknoloji ile yeniden işletilmesi, su tahliyesi yapılamayan alanların mühendisliğin gelişmesi ile tahliye edilebilmesi, yeni rezervlerin keşfi ve madencilikteki diğer gelişmeler sayesinde sadece Ocaklı

³⁴⁸ Karl Nebert, **Nazilli Havalisindeki Bayındır Linyit Zuhuruna Ait Kısa Prospeksiyon Raporu** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 1961), s. 6

³⁴⁹ Dursun Ünal, **Aydın- Nazilli- Hasköy Kömürlü Neojen Havzası Jeolojik Raporu** (Ankara: MTA Derleme Rapor, 1981), s. 6

³⁵⁰ Arni, P., 1937, **Age.**, s. 1- 6

³⁵¹ Ünal, D., 1981, **Age.**, s. 8

³⁵² Ö. Hulusi Barutoğlu, **Sümerbank Nazilli Gerenez Ocaklarında Arama Mahiyetinde Yapılacak İşlerin Ana Hattı Hakkında Teklifler** (Ankara: MTA Rapor, 1939), s. 4; Hazarfen, C., 1972, **Age.**, s. 2; Nebert, K., 1955, **Age.**, s. 14-24.

³⁵³ Barutoğlu, H. Ö., 1939, **Age.**, s. 10-12

(Gireniz) köyü ocaklarında 1.000.000 tondan fazla rezerv bulunduğu belirtilmiştir. Köydeki ocaklar çok uzun yıllardan beri işletilmektedir. Sahada yeni galeriler açılırken ya da açık işletmede üretim esnasında eski ocaklara ait ray sistemleriyle ve tünel içine döşenen kalaslarla karşılaşıldığı, ifade edilmiştir. Bu eski ocaklar geçmişte çıkan yangınlar ve yer altı sularının ocakları boğması³⁵⁴ nedeniyle terk edilmişlerdir.

Foto 90. Ocaklı (Gereniz) Köyü Ocaklarından Görüntüler: A-B Eleme Ünitesi, C İşletmeye Ait Kapalı Ocağın Galeri Girişi, D Açık İşletme.

Linyit havzasındaki ocaklar geçmişte İngiliz ve Yunan şirketler tarafından işletildiği gibi Osmanlı döneminde gayrimüslim ve Müslüman halk tarafından da işletilmiştir. Cumhuriyet döneminde devletçi sanayi modeline geçilmesi ve tarımsal hammaddeye dayalı olmayan endüstrinin geliştirilmesi madenlere verilen önemi de arttırmıştır³⁵⁵. Millileştirilen Nazilli civarındaki kömür ocakları da Sümerbank'ın kurulmasıyla fabrikadaki enerji ihtiyacının karşılanması için kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde çıkarılan kömürün en önemli alıcısı Sümerbank Basma

³⁵⁴ Nebert, K., 1955, *Age.*, s. 26-27

³⁵⁵ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, Genişletilmiş ve Geliştirilmiş 18. Basım, 2005), s. 75

Fabrikası'dır³⁵⁶ Burada kömürden elde edilen ısı ile buhar ve elektrik üretimi yapılmış; fabrikanın ihtiyacından fazla olan elektrik de civara verilmiştir. Daha sonra Nazillili girişimciler tarafından yedi ortaklı bir işletme şeklinde çalıştırılan maden ocakları, 1995 yılında zarar ettiği gerekçesiyle şimdiki sahiplerine satılmıştır³⁵⁷.

Açık işletmede yapılan sondajlar ve jeolojik etütler neticesinde belirlenen sahadaki örtü tabakası iş makineleri ile kaldırılmaktadır. Örtünün altından çıkan cevher iş makineleri ile kamyonlara yüklenmekte oradan da eleklere taşınmaktadır. Eleklerle getirilen kömür burada büyüklüklerine göre tasnif edilmektedir. Isıl değerleri 3.000 ilâ 5.000 kcal arasında değişen linyitlerin 0 ilâ 30 mm ebatlarındakiler açık olarak sanayi tesislerine, 30 mm'den büyük olanları ise torbalanarak yakacak amaçlı piyasaya satılmaktadır. Çıkan pasa şirketin kendi pasa sahasına döküldüğü gibi dere yataklarına da boşaltılmaktadır.

Foto 91. Dere Yataklarına Boşaltılan Pasa Sahasından Bir Görünüş.

Bölgede organik tarım yapan üreticilerin, civardaki yerleşmelerde oturanların tozdan ve büyük tonajlı kamyonların yollara verdiği zarardan şikayetçi oldukları arazi gözlemlerimiz sırasında öğrenilmiştir. Ayrıca dere yataklarına dökülen pasa da

³⁵⁶ Nebert, K., 1955, *Age.*, s. 6; Barutoğlu, H. Ö., 1939, *Age.*'da şimdiki adı Ocaklı olan sahaya Sümerbank Nazilli Gerenez ocakları adı veilmektedir.

³⁵⁷ Bu bilgiler madenin sorumlu mühendisi Zeki YARDIM ile temmuz 2012'de yaptığımız mülakatlardan elde edilmiştir.

doğal hayatı ve peyzajı bozmaktadır. Ancak doğal bir kaynağı işlemesi ve bölgede önemli bir istihdam sağlaması açısından civardaki madencilik faaliyetleri önemlidir. Gelecekte belki pek değeri kalmayacak olan bu fosil yakıt yataklarının işletilmesi şimdilik bölge ekonomisi için önemlidir. Madencilik faaliyetleri, potansiyel iyi değerlendirilirse önemli sayıda işgücü istihdam edilebilen ekonomik etkinliklerdendir. Örneğin Gökler linyit ocaklarında geçmişte 2000 kişiye kadar istihdamın sağlandığı görülmektedir³⁵⁸.

Günümüzde hâlâ eski tünellere rastlanan sahada, diğer önemli bir linyit sahası da Hasköy işletmelerinin bulunduğu bölgedir. Dereağzı ve Hasköy sakinlerinin uzun süre çalıştığı madende günümüzde işletmecilerinin farklı iş kollarına yatırım yapması nedeniyle üretime ara verilmiştir. Hasköy ve Dereağzı köylerinden birçok kişi bu tesisten emekli olmuştur. Faal olduğu dönemlerde yöre halkından 250'yi aşkın kişiye istihdam sağladığını öğrendiğimiz ocakta bugün sadece bekçiler görev yapmaktadır.

Foto 92. Kapatılan Hasköy Ocakları'nın Eleme Ünitesi (A-B), Yazırlı Köyünde Terk Edilen Kuvars İşleme Tesisleri (C-D).

³⁵⁸ Lütfi Özav, "Gökler Linyit Havzasında Kömür Üretimi", **Atatürk Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fak. Edebiyat Bilimleri Araş. Dergisi**, Sayı:22, 55-73 (1995c), s. 72

Aynı jeolojik havzada yani Hasköy ve Dereağzı yakınlarında cumhuriyet döneminde antimon madeni işletilmiş, ancak düşük rezervi ve aşırı derecede piritli olması nedeniyle faaliyet durdurulmuştur. Ekonomik olmadığı görülen civardaki üç ocak çökmüş vaziyettedir³⁵⁹. Nazilli’de bugün Polat Maden San.Tic.A.Ş. adlı bir firma Derebaşı ve Yellice köylerinde, kuvars ve feldspat ocağı işletmek için gerekli izinlere sahiptir³⁶⁰. Ancak bu ocakların araştırmanın devam ettiği sırada faal olmadıkları tespit edilmiştir. Yazırlı köyündeki kuvars işleme tesisi de 2011 yılı arazi gözlemlerimiz sırasında faaliyet göstermemekteydi. Bunlardan başka Gedik köyündeki kömür ve kireç ocakları, Kızıldere³⁶¹, Dallica köyü civarında Bozyaka mevkiindeki bazı ocaklar³⁶², Bataklıkdere ocakları³⁶³ ve Bayındır’daki kömür ocakları işletilmeyen maden sahalarına örnek gösterilebilmektedir (Foto 92.).

Yukarıda bahsedilen bu madenlerden başka sahada taşa ve toprağa bağlı hammadde üretimi de yapılmaktadır. Sailer, Yalınkuyu ve Toygar köylerinde C-H Harf. Nak. İnş. San. Tic. Ltd. Şti., Nazilli Belediyesi ve Nazilli Köylere Hizmet Götürme Birliği’ne ait kum ve mıcır ocakları bulunmaktadır.

İşletilen ya da geçmişte işletilmiş olan maden ocaklarının yanında ilgi çeken bir başka durum da Nazilli ilçesindeki muhtemel petrol yataklarıdır. ERCAN tarafından Ege grabenlerinin kesişim noktalarında petrol bulunma ihtimalinin yüksek olması, Akçay ve Büyük Menderes grabenlerinin kesişim alanının petrol keşfedilen Alaşehir çöküntüsüne benzemesi bu iddianın temelini oluşturmaktadır³⁶⁴. Ancak bu konu ile ilgili yeterli araştırma olmadığı için şimdilik petrolün varlığı ya da rezervi hakkında güvenilir bir bilgi bulunmamaktadır.

3.5. Jeotermal Enerji

Jeotermal enerji, yerin derinliklerinde magmadan ve yerin kendi iç ısısından kaynaklanan sıcaklıkla yeraltındaki suların ısınması sistemine dayanan enerjidir ve Türkiye’de başta Ege Bölgesi olmak üzere aktif fay ve volkanizmanın yoğun olduğu

³⁵⁹ Mehmet Yıldız, **Nazilli Kazası Hasköy- Dereağzı Mevkii, Alaattin Okka’ya ait Antimon Sahasının Jeolojik Etüdü** (Ankara: MTA Rapor, 1965) s. 1-2

³⁶⁰ Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporları.

³⁶¹ Tekin, S.,1997, **Age.**, s. 140-141

³⁶² Hazarfen, C., 1972, **Age.**, s.1

³⁶³ Nebert, K., 1955, **Age.**, s.43

³⁶⁴ Ahmet Ercan, “Nazilli’de Petrol Var mı?”, **Batı Anadolu Hammadde Kaynakları Sempozyumu BAKSEM’99**, İzmir (1999), s. 12-25

sahalarda görülür³⁶⁵. Bu suların kaynağının büyük bölümünü meteorik sular oluştururken, bir kısmını da juvenil sular ve bunların ikisinin karışık halde bulunduğu sular oluşturur³⁶⁶. Yeraltı suları, gözenekliliği ve su tutma kapasitesi yeterli rezervuar kayalar içinde birikirler. Özellikle tektonik hatların bulunduğu bölgelerde bu hatlar boyunca derinlere inen suların, üstünde biriktikleri geçirimsiz tabakanın magma ya da yerin iç ısı ile ısınmasıyla, sıcaklığı artmaktadır. Eğer suların üstü, sıcaklığın kaçmasını engelleyen örtü kayacı vazifesi gören bir tabaka ile örtülü ise ısınarak sıcaklıklarını ve hacimlerini arttırıp basınçlı sular haline gelmektedirler³⁶⁷.

Jeotermal sulardan ve jeotermal enerjiden faydalanma günümüze özgü değildir. Bu kaynaklardan faydalanmanın ilk izlerine Anadolu'da rastlanmaktadır, Pamukkale ve Hierapolis antik kenti geçmişte önemli bir kaplıca, tedavi ve merkezidir. Termal suların, 14. yy.'da evsel ısıtmada, 19. yy.'da da sanayide kullanımı hızlanmıştır³⁶⁸.

Günümüzde sıcak su buharı ve su kaynaklarından turizm faaliyetlerinde, karbondioksit üretiminde, kuru buz üretiminde, kurutma işlemleri vb. faaliyetlerde faydalanılmaktadır. Bu faaliyetlerin yanında en önemli kullanım alanlarının başında ısınma-ısıtma işlemleri ve araştırma sahasında fizibilitesi hazırlanmış olan elektrik enerjisi üretimi yer almaktadır. Bugün Türkiye'de çok yaygın olmamasına rağmen, tektonik hatların etrafında diğer coğrafi amillerin de uygun olduğu alanlarda sıcak su kaynaklarından mesken ve diğer mekânların ısıtılması işleminde faydalanılmaktadır. Ege Bölgesi'nde Simav³⁶⁹, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Diyardin³⁷⁰ bunun güzel örneklerindedir.

Bu enerji kaynağından elektrik üretiminde ülkemizde ilk faydalanılan alanlardan biri, Aydın ili sınırları içindeki Buharkent (Burhaniye) ile Denizli ili

³⁶⁵Turhan Çetin, **Termal Turizmin Başkenti Afyonkarahisar** (Ankara: Beyazkalem Yayıncılık, 2010b) s. 115-116

³⁶⁶ İsmet Ülker, **Sağlık Turizmi** (Ankara: Turizm Bakanlığı, 1994); Yalçın Karabulut, **Enerji Kaynakları** (Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık, 2003), s. 147

³⁶⁷ Hayati Doğanay, **Ekonomik Coğrafya 2- Enerji Kaynakları** (Genişletilmiş 2. Baskı, Erzurum: Şafak Yayınevi, 1998b), s. 409

³⁶⁸ İsmet Akova, **Yenilenebilir Enerji Kaynakları** (Ankara: Nobel, 2008), s. 117

³⁶⁹ Lütfi Özav, "Türkiye'de Jeotermal Enerji ile Kentlerin Isıtılabileceğine Tipik Bir Örnek: Simav", **Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yıl: XXXIII, Sayı: 390 (1995d), s. 619-636

³⁷⁰ Hasbi Soylu, "Jeotermal Enerjinin Kullanımına Tipik Bir Örnek: Diyardin", **Bilim ve Teknik**, TÜBİTAK, Sayı: 387: 76-80, (2000), s. 76

sınırları içindeki Sarayköy ilçesi sınırlarının kesiştiği bölgedir. Aydın Dağları'nın güney yamaçlarında Menderes masifindeki blok strüktürü oluşturan faylar boyunca derine inen yer altı suları birçok noktada sıcak su ve buhar şeklinde yeryüzüne çıkmaktadır. Bu büyük fay hattı boyunca, Aydın Dağları'nın güneyindeki başlıca jeotermal santraller Germencik, Sultanhisar-Salavatlı, Sarayköy-Kızıldere santralleridir. Sarayköy-Buharkent sınırındaki Kızıldere Jeotermal Santrali Türkiye'nin en sıcak jeotermal akışkanın çıkarıldığı bölgelerdendir³⁷¹.

İlçe merkezine yaklaşık 45 km mesafede bulunan elektrik üretim tesisleri Nazilli ile aynı jeotermal havza içindedir. Buharkent ile benzer coğrafi özelliklere sahip Nazilli ilçesi, bu enerjinin kullanılabilceği potansiyel alanlardan biridir. Sahanın temelini oluşturan Paleozoik ya da daha yaşlı gnays ve yakın çevresinde küçük mostralara veren mermerler, hazne kaya vazifesi görmektedirler. Mikaşistler ve Miosen çökelleri ise rezervuarı kapatan bir örtü niteliğindedir. Ovadan birden yükselen blok strüktür, kuvars filonları ve çevredeki sıcak su kaynakları, bu suların kırıklar aracılığı ile derinlere inerek ısınmasını sağlayan bir kaynağın olduğunun işaretidir^{372,373}. Gedik köyü çevresinde termal suların bulunması da bunları destekler niteliktedir.

Sahadaki jeotermal suların oluşmasını sağlayan döngüde yeraltına süzülen meteorik sular, yüzeye yaklaşan magma faaliyetleri tarafından ısıtıldıktan sonra kırık hatları boyunca yükselerek hazne kayalar içerisinde depolanmaktadır. Termal suların bir kısmı yüzeye kadar çıkarken, çıkamayanlar ise Neojen yaşlı kayaların kumlu, çakıllı seviyelerinde sığ rezervuarlar şeklinde depolanmaktadır³⁷⁴. Araştırma sahasının kuzeyindeki fay sisteminin ova tabanında devam ettiği çeşitli çalışmalarda belirtilmiştir. Fayların ovanın altında devam etmesi nedeniyle ovada sondaj çalışmaları yapılmış, olumlu sonuçlar alınarak farklı derecelerde jeotermal suya ulaşılmıştır (Tablo 154.).

³⁷¹ Doğanay, H., 2011, *Age.*, s. 383

³⁷² Karamandere, İ.H., 1972, *Age.*, s. 39-40

³⁷³ Bölgedeki Jeotermal sistem için ayrıca Bkz. Çetin Karahan ve Fatih Mehmet Ceran, **Aydın-İsabeyli İS-1 Sıcak Su Sondajı Kuyu Bitirme Raporu**, (Ankara: MTA Derleme Raporu, 2010), s. 13; Engin Purtul, **Aydın-Nazilli-Bozyurt-NB-1 Sıcak Su Sondajı Kuyu Bitirme Raporu** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 2010), s. 10; Çetin Karahan ve Arif Güdücü, **Aydın-Nazilli-Güzelköy NG-1 Jeotermal Sondajı Kuyu Bitirme Raporu** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 2010), s. 12

³⁷⁴ Çetin Karahan ve Fatih Mehmet Ceran, **Aydın-İsabeyli İS-1 Sıcak Su Sondajı Kuyu Bitirme Raporu**, (Ankara: MTA Derleme Raporu, 2010), s. 13

Tablo 154. Jeotermal Enerji İçin Yapılan Sondajlara Göre Su Sıcaklıkları (2010)

Sondaj Kuyusu Adı	Derinlik (m)	Statik Sıcaklık (°C)	Dinamik Sıcaklık (°C)	Debi (Lt./sn)
İs-1 İsabeyli	1150	88,30	-	1,8
NG-1 Güzelköy	2152	127,09	127,36	25(90 ton/sa.)*
NB-1Bozyurt	1829	136,47	140,31	53(190 ton/sa.)*

Kaynak: Karahan, Ç., Ceran, F. M., 2010, *Age.*, s. 18 ; Purtul, E., 2010, *Age.*, s. 43 ; Karahan, Ç., Güdücü, A., 2010, *Age.*, s. 21'den yararlanılmıştır.

Yapılan sondaj çalışmaları sonucunda Güzelköy ve Bozyurt'taki jeotermal suların 20 °C'den yüksek mineralli sıcak sular olduğu, Uluslararası Hidrojeololar Birliği tasnif sistemine göre “silis, bor, flor içeren sodyumlu bikarbonatlı sıcak su” sınıfında oldukları tespit edilmiştir³⁷⁵. İsabeyli'de açılan sondajlardan alınan numuneler ise aynı tasnife göre “minerale fakir *akroterm* sıcak sular” sınıfına girmektedir³⁷⁶. İsabeyli sondajı kendiliğinden artezyen yapmasa da daha derine yapacak sondajlarla debi ve sıcaklığı yüksek kaynaklara ulaşılacağı beklenmektedir. Raporlardaki sıcaklık ve debi değerlerine göre kuyulardan enerji ve diğer faaliyetler için faydalanılabilecektir.

Sahadaki potansiyelin görülmesinden sonra yapılan başvurular neticesinde arama çalışmaları devam ettirilmektedir. Bölge ekonomisine şimdilik, arama faaliyetlerindeki istihdam dışında bir katkı sağlamasa da elektrik üretimi başladığında çalıştırılacak olan işçiler ve buradan çıkan termal suların enerji dışındaki kullanım alanları ile ekonomiyi destekleyeceği kuşkusuzdur.

Jeotermal enerji kullanımında suların re-enjeksiyonu ve ortaya çıkan borun tahliye işlemleri doğru yapıldığı takdirde, doğaya verilen zarar da en aza indirilecektir. Çıkan enerji ısınmada kullanılırsa bölgede fosil yakıt kullanımı azalacak ve doğa daha az kirletilecektir.

Ayrıca termal sulardan bölgede gelişmesi beklenen jeotermal tarım yöntemleri ile örtü altı yetiştiriciliğinde faydalanılabilecektir. Bu sayede kış sezonunda da sebze meyve üretimi kesintiye uğramadan devam edecek, örtü altı yetiştiriciliğinde erken ürün alınması sağlanacaktır. Evsel ısınmada kullanıldığı takdirde yine bölge insanının tasarruf yapmasına imkân verecektir. Ayrıca bu tip termal suların bulunduğu sahalarda olduğu gibi, sebze-meyve kurutma, turizm vb.

* Güzelköy ve Bozyurt sondaj kuyularında debi kısa sürede değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu nedenle saat bazında değerler de eklenmiştir.

³⁷⁵ Karahan, Ç., Güdücü, 2010, *Age.*, s. 38; Purtul, E., 2010, *Age.*, s. 48

³⁷⁶ Karahan, Ç., Ceran, F. M., 2010, *Age.*, s. 1

faaliyetlerinde gelişmesini sağlayacaktır. Özellikle uzun yaşam merkezi olarak marka yapmaya çalışan ilçe termal turizmi de bu kapsama alır ise hem Nazilli'nin tanıtımına daha çok katkı sağlayacak hem de sağlık turizmi sayesinde ilçede gelişmemiş olan turizm faaliyetlerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Foto 93. Jeotermal Sular Bazı Dönemlerde Elektrik Üretim Tesislerinde Kullanıldıktan Sonra Kontrolsüzce Derelere Bırakılmaktadır.

Ancak bu enerjinin kullanımı hiç problemsiz değildir. Enerji üretmek için kullanılan sıcak suların serbestçe doğaya bırakılması, çevre felaketlerine sebep olabilmektedir (Foto 93.). Özellikle Büyük Menderes nehrinde son yıllarda artan bor miktarının temel nedeni çevredeki jeotermal santrallerdir. Bu nedenle termal suların reenjektisi ve atıkların bertarafı konusunda denetimlerin dikkatli yapılması gerekmektedir³⁷⁷. Enerjiye sahip olmanın en büyük güç olduğu günümüzde bu gibi doğal kaynakların önemi gitgide artmaktadır. Bu nedenle mikro ölçekte bölge, makro ölçekte ise ülke ekonomisine ve ülkenin enerji açığını kapatmasına katkıda bulunacak olan bu sektörün, bölgede geliştirilmesi gerekmektedir. Zira üretilecek

³⁷⁷ Naim Özdamar, **Jeotermal Enerji Çevre ve Tarım**, (Aydın: Aydın Ziraat Odaları İl Koordinasyon Kurulu Yayın No: 1, 2012) s. 128

enerjiden arta kalan su, tarım gibi diğer sektörleri de olumlu etkileyerek bölge ve ülke ekonomisini destekleyecektir.

3.6. Sanayi

Nazilli ilçesinde sanayi -yani ham maddelerden ya da yarı mamul maddelerden belirli bir işlem sonucunda daha değerli mamul maddeler üretme³⁷⁸- süreci, özellikle tarım ürünlerinin işlenmesi şekliyle çok eskilere dayanmaktadır. Ancak Nazilli’de modern anlamdaki sanayinin temsiline cumhuriyetin ilk sanayi atılımlarından biri olan Sümerbank Basma Fabrikası ile başlanmıştır. Bu sebeple araştırma sahasındaki sanayi faaliyetlerinin bugünkü durumundan önce geçmişteki durumuna ve Nazilli’nin sosyo-ekonomik yapısını tamamıyla etkileyen Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası’na değinilecektir.

Türkiye’de modern sanayi atılımları yapılmadan önce 18. ve 19. yüzyıllarda ev tipi ve atölye tipi sanayi yaygınken, Avrupa’da başlayan sanayi devrimi ile makineli üretim sonrası süreçte imparatorluk topraklarındaki sanayi üretimi bilhassa da dokumacılık sektörü sönmeye başlamıştır³⁷⁹. 19. yy.’ın ortalarına gelindiğinde Nazilli’de imalat sektöründe 131 kişi çalışmaktadır. Bu kişilerin istihdam edildiği sektörler babuççuluk, barutçuluk, börekçilik, çulhacılık, çilingirlik, debbağlık, demircilik, döğücülük, duhancılık, ekmekçilik, helvacılık, kağıtçılık, katmercilik, kiremitçilik, kireççilik, kuyumculuk, mühürçülük, sabunculuk, semercilik, sırçacılık, şerbetçilik, terzilik, yorgancılık ve yularcılıktır³⁸⁰. Bu dönemde araştırma sahasında bulunan en önemli imalathaneler debbağhaneler, sabunhaneler, yağhaneler, urgancılar, fırınlar ve değirmenlerdir³⁸¹.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde özellikle kapitülasyonların etkisiyle iyice azalan imalat, cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’deki diğer merkezler ile kıyaslanınca Batı Anadolu ve Nazilli ilçesinde nispeten iyi durumdadır. 1927 sanayi sayımında ilçede çoğu tarıma dayalı sanayi sektöründe çalışan, 302 işletme ve 6364 sanayi işçisi bulunmaktaydı (Tablo 155.). 1927 sanayi sayımında 97,387 nüfuslu

³⁷⁸ Tümertekin, E., 1969, *Age.*, s. 34; Doğanay, H., 2011, *Age.*, s. 397

³⁷⁹ Ahmet Ardel, “Cumhuriyet Devrinde Endüstri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 03-04: 316-351 (1943), s. 316-317

³⁸⁰ Tekin, 1997, *Age.*, s. 148-149

³⁸¹ Bkz. Tekin, 1997, *Age.*, s. 149-151

Diyarbakır ili genelinde sanayi sektöründe 3276 kişi³⁸² çalıştırıldığı göz önünde tutulursa, Nazilli’de sanayinin o dönemde de ülke için önemli bir yeri olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Tablo 155. 1927 Sanayi Sayımına Göre Nazilli’de Sanayi Tesisi ve İşletmeleri

	Maden Çıkarma		Tarıma Dayalı		Dokuma		Bitki ve Ağaç Mam.		Bina İnşaatı		Maden İşleme ve Mak.		Kâğıt		Kimya		Karma Sanayi		Toplam	
	İ.Sa.*	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.	İ.Sa.	Ça.
	1	26	127	5907	67	173	47	79	7	62	48	102	1	2	3	12	1	1	302	6364
%’si	0,3	0,4	42,1	92,8	22,2	2,7	15,6	1,2	2,3	1,0	15,9	1,6	0,03	0,3	1,0	0,2	0,2	0,3	100	100

Kaynak: DİE, **Sanayi Sayımı 1927**, (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası Yayın No: 584, 1969), s.35’den alınmıştır.

Ancak 1920’lerde Nazilli’de sanayi sektöründe belirli bir miktar nüfus çalışıyor olsa bile, Türkiye’de sanayi dünya ile rekabet edebilecek durumda değildi. Bu sebeple ülkenin iktisadi geleceğine yön vermek ve kalkınma için gerekli tedbirleri alabilmek amacıyla, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde belirlenen kararlara göre sanayi planları hazırlanmıştır³⁸³. Bu kongreden sonra özel girişim desteklenmiş ancak sermaye azlığı, kalifiye eleman eksikliği, teknoloji yetersizliği ve girişimcilerin fazla olmaması nedeniyle özel sektörde önemli bir gelişme olmamıştır³⁸⁴.

1934’te yürürlüğe konan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nda alınan kararlara göre dışa bağımlı hale geldiğimiz dokuma tüketimini karşılaması amacıyla, fabrikalar kurulması yoluna gidilmiştir. Bu uygulama ile Sümerbank aracılığı ile Bakırköy, Kayseri, Nazilli, Ereğli ve Malatya fabrikaları kurulmuştur^{385,386}. İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlara göre, Osmanlıdan kalan Feshane, Hereke ve Bakırköy fabrikaları 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maaden Bankası’na verilmiş daha sonra bu tesisler 1933’te kurulan Sümerbank’a devredilmiştir³⁸⁷. İlk tesisi Kayseri Bez Fabrikası olan, bir kamu iktisadi teşebbüsü Sümerbank, 1 Temmuz

³⁸² Emrullah Güney, “Diyarbakır’da Sanayileşme”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 32: 11-34 (1997), s. 17; Diyarbakır’ın nüfusu ile ilgili bilgiler DİE verileridir.

* İ. Sa.: İşletme sayısı, Ça: Çalışan sayısını temsil etmektedir.

³⁸³ Bu kongrede alınan kararlar ve Sanayi Planları için Bkz. Afetinan, A., **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923** (Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi - Sa. 46^a, 1989)

³⁸⁴ Ali Yılmaz, **Çorum Sanayii** (Samsun: Etüt Yayınları, 2005), s. 12

³⁸⁵ Sezin Yılmaz, **Türkiye’de Tekstil Sanayinin 1980-2000 Yılları Arasındaki Durumu ve Mekansal Dağılımı** (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 8

³⁸⁶ Bu konu hakkında Bkz. Doğan, H., 2007a, **Age.**, s. 4-5; Tuna, S., 2009, **Age.**, s. 295

³⁸⁷ DPT, **Dünyada ve Türkiye’de Tekstil Sanayi(Genel Bir Değerlendirme)** (Yay. No: DPT: 2003, AETB: 17, 1985), s. 143

1933'te özel bütçenin temelini oluşturması ve tekstil alanında faaliyetlerde bulunması amacıyla kurulmuştur³⁸⁸.

Sümerbank'ın açtığı ve devletin ilk basma fabrikası olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın³⁸⁹ kurulmasından önceki bu politik ve ekonomik dönem, sanayinin kurulabilmesi için gerekli altyapıların hazırlandığı (İzmir İktisat Kongresi, Ulaşım, Bankalar) ilk on yıllık periyot olan *Liberal Dönem*, özel girişimin yeterli düzeye ulaşmaması nedeniyle sanayi atılımlarının devlet eliyle yapıldığı *Devletçi Sanayileşme Dönemi* şeklinde ikiye ayrılabilir³⁹⁰.

Nihayet Türk sanayinin lokomotifini oluşturacak fabrikaların devletçi model ile tek tek kurulmaya başlamasıyla Türkiye'de ve araştırma sahasında yeni bir döneme girildiği söylenebilir. Bu tesislerden Batı Anadolu'da kurulacaklar için Sovyetler Birliği'nden alınan teknik yardımlar ile tekstil fabrikalarının kurulabileceği en iyi yerlerin Eskişehir, Sarayköy ve Nazilli olabileceği konusunda karara varılmıştır³⁹¹. Yapılan tetkikler sonucunda Türkiye'nin en büyük basma fabrikalarından birinin Nazilli'de yapılmasına karar verilmiş, fabrikanın inşaatına 25 Ağustos 1935 yılında başlanmış ve fabrika 9 Ekim 1937 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından açılmıştır³⁹². DOĞAN³⁹³, basma fabrikasının Nazilli'de kurulma sebeplerini Aydın ve Denizli'ye göre Nazilli'nin merkezi bir konumda bulunması, tarımsal alt yapı ve pamuk üretimi, bölgedeki ulaşım sistemleri, Nazilli Pamuk İstasyonu'nun varlığı, nüfus, su ve enerji kaynaklarının varlığı ile siyasetçilerin eğilimleri şeklinde özetlemiştir.

19. yy.'ın sonlarına kadar Anadolu'da tarım dışı üretim çok gelişmiş değildi. Yünlü ve pamuklu iplikler kırsal kesim tarafından ihtiyaçları kadar üretilir ve

³⁸⁸ Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu, **Raf Temizliği Sümerbank** (İstanbul: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu, 2009), s. 25

³⁸⁹ Saadet Tekin, "Sanayileşmenin İlk Örneklerinden Biri Nazilli Basma Fabrikası", **Tarih ve Toplum**, Cilt: 39 Sayı: 230, (2003) s. 25; Günver Güneş, "Atatürk'ün Nazilli Seyahatleri ve Seyahatlerin Yarattığı Sonuçlar", **Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2004**, Sayı: 31, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları (2004), s. 128

³⁹⁰ Çiğdem Ünal, **Türkiye'de Sanayi Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Yapısı** (Erzurum: 2010), s. 36-51

³⁹¹ Tuna, S., 2009, **Age.**, s. 220-221

³⁹² Fabrikanın inşaat süreci, açılması, önemli olaylar ve kronoloji hakkında Bkz. Doğan, H., 2007a, **Age.**, s. 1-51; Günver Güneş, **Atatürk ve Aydın** (Aydın:Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları No: 1, 2006) s. 43-66

³⁹³ Doğan, H., 2007a, **Age.**, s. 6-11

kumaşlarını kendileri imal ederlerdi³⁹⁴. Ancak Sümerbank ile yapılan atılımlar, makineli sanayiye geçiş sürecini başlatmış ülke kumaş ihtiyacının büyük bölümü, bu fabrikalardan sağlanır hale gelmiştir. Öyle ki tekstil sanayinde 1950'lere kadar özel sektörün Türkiye'deki pamuklu dokuma üretim miktarı çok küçük ölçekli kalmış, Sümerbank'ın kuruluşundan 30 yıl geçmesine rağmen özel sektörün üretimi 1953 yılından sonra Sümerbank'ı ancak geçebilmiştir³⁹⁵.

Fabrikanın açıldığı ilk yıllarda yakında başlayacak olan İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin hissedilmeye başlaması sebebiyle işgücü sıkıntısı yaşanmış, bu nedenle Türkiye'nin birçok yerinden çalıştırılmak üzere işçi getirilmiştir³⁹⁶. Nazilli'nin nüfusunun bu dönemden sonra hızla artması ve kente olan göçün en önemli sebeplerinden biri karşılaşılan bu işgücü sıkıntısıdır. Ancak ilerleyen senelerde gerek Nazilli ve yakın çevresi gerekse ülkenin uzak köşelerinden çalışmak üzere gelen nüfus ile bu problem aşılmıştır. 1952 yılına gelindiğinde 3.155 kişi, 1966'da 2.540, 1967'de 2.414 işçi istihdam edildiği görülmektedir³⁹⁷.

1976 yılına kadar Sümerbank dışında dokuma fabrikasının açılmadığı araştırma sahasında,³⁹⁸ 1980'li yıllarda teknolojisi eskiyen fabrika için modernizasyona gidilse de eskisi gibi rasyonel işletilen bir müessese olmaktan uzaklaşan tesis, 1988 yılından sonra kapandığı güne kadar kâr edememiştir³⁹⁹. 388 işçi ve 32 memurun çalıştığı, eskimiş teknolojisi ile artan rekabet koşullarına ve pazarın isteklerine cevap veremeyen Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası, 31,07,2002 tarihinde üretim dışı bırakılmış, 2003 yılının temmuz ayında da fiilen Adnan Menderes Üniversitesi'ne devredilmiştir⁴⁰⁰.

Nazilli'de nüfus, yerleşme ve iktisadi faaliyetlerin büyük kısmı üzerinde etkisi bulunan fabrikanın kapanmasından sonra, araştırma sahasında sanayi için yeni bir dönem başlamıştır. Zira fabrika Nazilli halkının vazgeçilmezleri arasına girmiş, bir çok yeniliği ilçeye sokmuş ve fabrikanın adı Nazilli ile bütünleşmiştir⁴⁰¹. Ayrıca

³⁹⁴ A. Mesud Küçükalay, **Coğrafi Keşifler ve Ekonomiler Avrupa ve Osmanlı Devleti** (Konya: Çizgi Kitabevi, 2001), s. 110

³⁹⁵ DPT, 1985, **Age.**, s. 143

³⁹⁶ Doğan, H., 2007a, **Age.**, s. 51

³⁹⁷ Doğan, H., 2007a, **Age.**, s. 67; İşçilerin doğum yerleri için Bkz. Doğan, H., 2007a, **Age.**, 237-898

³⁹⁸ İlkaş Bezirci, "Nazilli'de Tekstil Sanayi" (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001), s. 20

³⁹⁹ Doğan, H., 2007a, **Age.**, s. 95

⁴⁰⁰ Doğan, H., 2007a, **Age.**, s. 105-108

⁴⁰¹ Güneş, G., 2004, **Age.**, s. 130

devletçi ekonomik model ile yapılan bu tesisin kapanmasının ardından araştırma sahasındaki tüm sanayi tesisleri artık özel teşebbüse ait hale gelmiştir. Uzun yıllar boyunca bölge ekonomisi için önemi olan, çok sayıda işçinin istihdam edildiği bir sanayi tesisi bundan sonra faaliyet göstermeyecektir.

Günümüzde Nazilli ilçesinde sanayi tesisleri daha ziyade ilçe merkezindeki Küçük Sanayi Sitesi'nde, İsabeyli kasabasında, Dallica köyü sınırları içinde İzmir-Denizli karayolu üzerinde ve ilçe merkezinin güneyinde Bozdoğan karayolunun batısında bulunan Nazilli Organize Sanayi Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Bu yoğunluk sahalarının dışında kırsal alanlarda ve kent içinde dağınık halde bulunan sanayi tesislerine de rastlanmaktadır. İlçede kırsal alanlara dağılan sanayi tesisleri genel olarak gıda üretimine dayalı imalat yaparken (kestane şekeri, incir, zeytinyağı vb.), ilçe merkezi ve merkeze yakın köylerde sanayi dallarında bir çeşitlenme görülmektedir. Özellikle merkezden uzaklaştıkça Aksu ve Bağcılı gibi köylerde üretim yapan tesislerin tamamının gıda sektörüne ait olduğu görülmektedir.

Araştırma sahasının en büyük işvereni ve sanayinin bugünkü lokomotifi olan Uğur Şirketler Grubu, dönem dönem değişse de 2000'in üzerinde istihdam sağlamaktadır. Şirketler grubuna bağlı Uğur Soğutma Mak. Tekstil Serigrafi Baskı Maden ve Mermer San. ve Tic. A.Ş. adlı şirket 2011 yılında Türkiye'nin ihracat devleri arasında 103. sırayı almıştır⁴⁰². Bu fabrika dışında Kral İncir, Solarsan, ÖRKOOP, Sütman gibi firmalar da önemli istihdam kaynaklarıdır. Ancak yörede ulusal ve uluslararası pazar ağına sahip büyük sanayi tesisleri bulunmasına rağmen Nazilli ilçesinde sanayiye büyük istihdam yaratmayan küçük imalat, atölye tipi sanayi temsil etmektedir⁴⁰³. Ayrıca ÖZEY'e⁴⁰⁴ göre Nazilli'nin sanayileşmesindeki en önemli özelliklerden biri çevresel kirlilik oluşturmayan üretim süreçleri ve tesisleridir.

Atölye tipi sanayide nitelikli işçiler, üretimi atölye adı verilen yapılarda gerçekleştirmektedir ve bu tip işletmeler yaygın olarak küçük sanayi olarak adlandırılır⁴⁰⁵. Nazilli'de atölye tipi sanayinin esas yayılış alanı S.S. Nazilli Küçük

⁴⁰² <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ilk-1000-ihracatci-arastirmasi.html>(17.05.2013)

⁴⁰³ Bezirci, İ., 2001, *Age.*, s. 18

⁴⁰⁴ Ramazan Özey, "Nazilli Şehri'nde Sanayi Faaliyetleri." (Özet Metin) *Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu-Ege Ü. Ed. Fak. Coğrafya Meslek Haftası, 20-24 Kasım, 1991*, s. 42

⁴⁰⁵ Ünal, Ç., 2010, *Age.*, s. 6

Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi'dir. Atölye tipindeki işletmelerin bir kısmı da sanayi sitesi dışında, eski sanayi olarak adlandırılan Nazilli otoparkı çevresindeki dükkânlarda, kent içinde birkaç yere ve kırsal alanlara münferit olarak yayılmıştır. Ancak Küçük Sanayi Sitesi dışındaki alanlarda önemli bir yığılma görülmemektedir. Sanayinin önceki merkezi olan eski sanayi çevresinde atölye sayısı 20 kadardır. Yeni imar planında bu işletmelerin bulunduğu alanlar ticarethane statüsüne geçirilmiştir.

Nazilli ilçesinde yaptığımız mülakatlar ve arazi gözlemlerimize göre, atölye tipi sanayi faaliyetinde bulunan işyeri sayısı yaklaşık 883'tür. Bu atölyelerin büyük çoğunluğu ilçe merkezinin batısında İzmir-Aydın-Denizli karayolunun güneyindeki S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi'nde bulunmaktadır.

S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi, 1972 yılında kurulmuştur. Kooperatifin çalışmaları sonucunda 1989 yılında sanayi sitesinin inşaatları bitirilmiş ve 1991 yılında Küçük Sanayi Sitesi faaliyete geçmiştir. Sanayi sitesinde 1720 adet dükkân bulunmaktadır. Sitenin yapımı sırasında B blok 10 blok şeklinde ve 204 dükkân mermer ve mermer işçiliği üzerine; C blok 14 blok 528 dükkân demirci, tamirci, kaportacı, ticarethaneler; D blok 16 blok 568 dükkân demirci, tamirci, kaportacı, ticaret, E blok 5 blok şeklinde 204 dükkân marangoz; F blok 88 dükkân marangoz dükkânı olacak şekilde tasarlanmıştır⁴⁰⁶.

Plan gereği birkaç dükkân dışında dükkânların tamamı 60 m² si kapalı, 50 m² si açık toplam 110 m² olarak inşa edilmiştir. Ancak gelişen yeni durumlara ve işletmelerin ihtiyaçlarına göre bazı dükkânlar birleştirilerek, daha büyük mekânlar oluşturulmuştur. Yine aynı sebeplerden ötürü bloklar için düşünülen sektör planı da ihtiyaçlar gereği bozulmuş ve farklı bloklarda farklı sektörler işletmeler kurmuşlardır. Araştırma sırasında kooperatif yönetimi ile yapılan mülakatlarda, el değiştirme vb. sebeplerle kesin bir sayının ellerinde olmadığı belirtilmiş; ancak 2011 yılında kooperatifte 976 üyenin olduğu bilgisi verilmiştir. Araştırma sahasındaki görüşmeler ve Yeni Sanayi mahallesi muhtarlığı kayıtlarına göre de 1720 dükkânda

⁴⁰⁶ S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi ile ilgili verilen bilgiler Yeni Sanayi Mahallesi Muhtarı Kudret AKBAY, S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Nuri ARSLAN ile yapılan mülakatlarla sağlanmıştır. Ayrıca Bkz. [http://www.nazillisanayisitesi.com/\(11.05.2013\)](http://www.nazillisanayisitesi.com/(11.05.2013))

960 işletmenin kaydı bulunmaktadır⁴⁰⁷. Küçük Sanayi Sitesi'nde yaptığımız mülakatlarda yaklaşık 3200 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir.

Tablo 156. Küçük Sanayi İşletmelerinin Faaliyet Kollarına Dağılımı (2011)

Faaliyet	Sayı	Faaliyet	Sayı	Faaliyet	Sayı
Ayakkabı Tamiri, Kavafiye Sayacılık	25	Gıda Ürünleri İmalatı	45	Elektrik ve Avize Tamiri	8
Çantacılık ve Saracıye Tamiratu	1	Biber Kırma	1	Silah Tamiri	1
Oto Döşeme	2	Buz İmalatı	1	Gelinlik Dikimi	3
Çanta İmalatı	1	Sandalye İmalatı	1	Fason Dikimi	9
Çadır Tamiri	2	Mutaf	3	Gelin Çiçeği İmalatı	1
Metal Levha İşletmeciliği (Bakır-Kalay)	3	Bel Lastiği İmal İşletmesi	2	Okey Taşı İmalatı	1
Züccaciye Tamiratu	1	Doğramacılık	57	Perde Dikimi Divan Örtü Dikimi	19
Galveniz Kaplama	3	Cam Çerçeve Kornez İşi	2	Konfeksiyon İmalatı	2
Altın ve Gümüş Tamiratu	1	Hızarcılık	19	Deri Konfeksiyon	1
Değirmenci	1	Saz İmalatçılığı	2	Kaloriferci	1
Zeytin Yağı İml.	1	Karo İmalatı İşleri	2	Faks-Fotokopi Makinesi Servisi	1
Oto Tamircisi	85	Oto Yağlama ve Yıkama	23	Mermer ve Süsleme Taşçılığı	14
Oto Lastik Tamircisi	14	Çeyiz İmalat	1	Tabela Reklam ve Serigrafı	7
Kaportacı	41	Bilardo Malzemesi İmalatı	1	Çatı Yapımcılığı-Çatı Aktarma İşleri	1
Soğuk -Sıcak Demirci	93	Doğrama ve Mobilya	7	Fırın Ocak Tam.	1
Metal İşleri	5	Mermerit İmalatı	2	Ambalaj Çanta İmalatı ve Satış	1
Oto Susta ve Şase Tamiri	2	Ağaç İşleri Tornacılığı	1	Oto Elektrikçisi	18
Pompa Enjektör Ayarı	6	Marangoz	6	Ön Düzen Ayarı	4
Polysterici	2	Bobinajcılık	13	Traktör Tamircisi	19
Balatacı	3	Asansörcülük	4	Oto Gösterge Saati Tamircisi	1
Plastik Eşya İmalatı ve Kalıp Sanayi	2	Radio T.V.Tamiri	34	Oto Boyacısı	26
Torna-Freze, Tornacı	38	Diş Protez	1	Kamyon Tamircisi	8
Kat Kaloriferi Tamir ve İmalatı	1	Bisiklet Tamircisi	24	Oto Döşemeciliği	3
Oto Döşeme ve Kaporta	1	Motorsiklet Tamircisi	19	Alüminyum Doğramacısı	18
Testere Bileme	1	Oto Elektrik	8	Karasorcu	3
Ayakkabı İmalatı ve Satışı	3	Cam Çerçeve	11	Radyatörcü	2
Halıcılık- Dokumacılık ve Tamiri	4	Dikiş Makinesi Tam.	2	Sandalyeci	1
Şapka Dikimi ve Satışı	1	Elektrik Panosu İmalatı	1	Ziraat Aletleri İmalatı	13
Eksozcu	8	Taşçılık	3	Motor Yenileme	1
Ahşaptan-Kapı-Pencere İm. Sat. Tamiri	1	Yangın Söndürme Araçları Dolu-Tamiri	1	Soba, Teneke, Güneş Enerjisi Kazan vb İmalat Tamir ve Bakımı	10
Koltuk Kanepe Tamiri ve Döşeme	6	Kaynakçı	6	Salamura Zeytin İşleme ve Paketleme	1
Mobilya İmalatçılığı ve Döşemeciliği	20	Bıçak İmalatı	3	TOPLAM	883

Kaynak: Nazilli ilçesinde faaliyet gösteren meslek odaları kayıtlarından derlenmiştir.

Fabrika tipi sanayi, modern sanayinin temelini oluşturmakta ve fabrika adı verilen tesislerde makine kullanılarak yapılan işgücü, ulaşım, hammadde, sermaye, pazar, enerji kaynakları arasında yoğun bir ağına olduğu üretim şeklidir⁴⁰⁸. Karmaşık imalat tipi adı da verilen bu tip üretimde çok sayıda işgücü istihdam edilmekte, üretimde kullanılan hammadde miktarı yüksek olmakta ve fabrikalarda üretim tesislerinin yanında işgücünün ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik(sağlık, sosyal vb.) yapılar da bulunmaktadır⁴⁰⁹.

⁴⁰⁷ S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi ile ilgili verilen bilgiler Yeni Sanayi Mahallesi Muhtarı Kudret AKBAY, S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Nuri ARSLAN ile yapılan mülakatlarda sağlanmıştır. Ayrıca Bkz. <http://www.nazillisanayisitesi.com/>(11.05.2013)

⁴⁰⁸ Ünal, Ç., 2010, *Age.*, s. 6

⁴⁰⁹ Tümertekin, E., 1969, *Age.*, s. 55-58

Nazilli ilçesinde modern sanayi tipinde üretim yapan metal işleri ve makine imalatı, gıda, kimya, tekstil, taşa toprağa dayalı sanayi, orman ürünleri ve mobilya sanayi gibi sektörlere ait fabrikalar, ilçe merkezi ve kırsal alanlarda yayılış göstermektedir. İlçe genelinde bulunan modern sanayi tesisleri arazinin geneline eşit bir şekilde dağılmamıştır. Özellikle Nazilli şehrinde yoğunlaşan bu tip sanayi üretimi, İsabeyli kasabası ve Dallica köyü gibi ilçe merkezi dışındaki sahalarda da görülmektedir. Yukarıda adı geçen merkezler dışında özellikle gıda sanayi alanında faaliyet gösteren tesislere Ocaklı, Aksu, Işıklar, Bayındır, Bağcılı, Yalınkuyu, Rahmanlar, Bozyurt ve Demirciler gibi köylerde de rastlanılmaktadır.

İlçe merkezinde modern sanayi tesislerinin en çok yoğunluk gösterdiği alan, Küçük Sanayi Sitesi'nin güneyinde Bozdoğan yolunun batısında kalan Nazilli Organize Sanayi Bölgesi'dir. Nazilli Organize Sanayi Bölgesi'nin yapımına 1996 yılında başlanmıştır⁴¹⁰. 1.260 ha alan üzerine kurulmuş olan Nazilli OSB'de en küçük sanayi parseli 5.000, en büyük sanayi parseli ise 100.000 m² olup, toplam sanayi parseli 795.000 m²'dir⁴¹¹. Makine, gıda, inşaat ve orman ürünleri üretimi yapan 46 firmanın parsel sahibi olduğu Nazilli OSB'de bugün Uğur Soğutma A.Ş., Sistem Enerji Ltd.Şti, Sartel Elektrik Kablo Ltd.Şti., Topçuoğlu İnşaat Ltd.Şti., Demirağlar Mermer Ltd.Şti., Uğur Selüloz A.Ş., Tor-Mak-San Ltd.Şti., Nazilli Ekomak Ltd.Şti., Solar-San Vakumlu Cam A.Ş. ve Şahinler Palet Ltd.Şti.'ne ait tesisler bulunmaktadır⁴¹². (Tablo 157.)

Tablo 157. Nazilli OSB'de Faaliyet Gösteren Firmalar ve Firmaların Tesis Büyüklükleri

Firma Adı	Tesis Büyüklüğü (m ²)
Uğur Soğutma A.Ş.	40.675
Sistem Enerji Ltd.Şti	5.307
Sartel Elektrik Kablo Ltd.Şti	4.344
Topçuoğlu İnşaat Ltd.Şti	2.706
Demirağlar Mermer Ltd.Şti.	7.520
Uğur Selüloz A.Ş.	8.031
Tor-Mak-San Ltd.Şti.	2.333
Nazilli Ekomak Ltd.Şti.	2.298
Solar-San Vakumlu Cam A.Ş.	8.780
Şahinler Palet Ltd.Şti.	3.107

Kaynak: NTO 2011 Faaliyet Raporu, 2011, s. 32.

⁴¹⁰ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri** (Ankara: [t.y]), s. 213

⁴¹¹ NTO, **2011 Faaliyet Raporu** (2011), s. 31

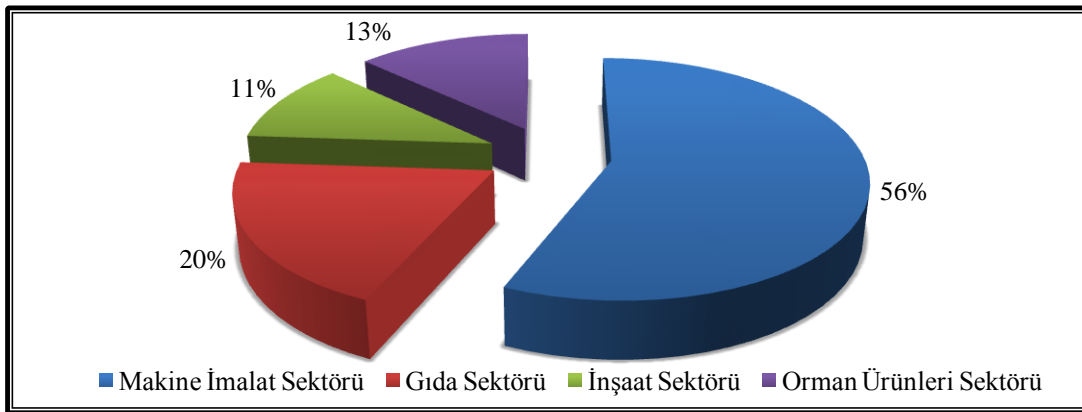
⁴¹² NTO, **2011 Faaliyet Raporu** (2011), s. 31

Araştırma sahasında modern sanayi tesislerinin en önemlileri, aynı zamanda Nazilli ilçesinin en önemli işvereni konumundaki Uğur Grubu'na ait şirketler ve üretim tesisleridir. Grup şirketleri bünyesinde 2012 yılında Uğur Soğutma Makinaları San. ve Tic. A.Ş., Uğur Motorlu Araçlar A.Ş., Kuteks Kutsallar Tekstil Sanayi Ticaret A.Ş., Uğur Entegre Gıda Ltd. Şti, Uğur hafriyat İnşaat Ltd. Şti., Uğur Selüloz Kimya Makine ve Gıda San. Tic. A.Ş. adlı şirketler bulunmaktadır.

Tablo 158. Nazilli OSB'de Parsel Sahibi Firmaların Sektörlere Dağılımı

Sektörler	Firma Sayısı	%'si
Makine İmalat Sektörü	26	56
Gıda Sektörü	9	20
Orman Ürünleri Sektörü	6	13
İnşaat Sektörü	5	11
Toplam	46	100

Kaynak: OSB Müdürü Yaşar BARIŞ ile yapılan Mülakat, Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporları ve NTO Faaliyet Raporları.

Şekil 52. Nazilli OSB'de Parsel Sahibi Firmaların Sektörlere Dağılımı.

Uğur şirketler grubu sanayi faaliyetlerine Uğur Dondurma Makineleri Sanayi adıyla, 1954 yılında dondurma makineleri imalatı ile başlamıştır. 1974 yılına gelindiğinde Almanya'ya ihracat yapmaya başlamış ve 1986 yılında bugünkü adı olan Uğur Soğutma Makineleri San. ve Tic. A.Ş. ismini almıştır. Grup Nazilli ilçesindeki üretim faaliyetlerine çeşitli tipte soğutma makineleri, derin dondurucular, kurutulmuş gıda, tekstil, tıbbi malzeme üretimi, motorlu araçlar üretimi ile devam etmektedir⁴¹³.

Türkiye'de yaygın bir satış ağı bulunan şirketin ürünlerini satan 832 merkez ve 240 yetkili servis bulunmaktadır. Uğur Şirketler Grubu Aydın ili ve Türkiye'nin önemli ihracatçı firmalarından olup, 137 farklı ülkeye ürünlerini pazarlamaktadır.

⁴¹³Şirket çalışanlarından Abdülkadir Yaylı ile yapılan görüşme ve <http://www.ugursirketlergrubu.com/> (30,12,2013); <http://www.ugur.com.tr/>(30,12,2013)

Üretimin yoğunluğuna bağlı olarak grup bünyesinde çalışanların sayısı 2500'ü bulmaktadır⁴¹⁴. 2012 yılında sadece soğutma ürünleri üreten tesislerde 1688 kişi istihdam edilmektedir⁴¹⁵.

Foto 94. Araştırma Sahasındaki Modern Sanayi Tesislerinden Mondial Motorsiklet Fabrikasının İmalat Bölümünün Görünüşü.

Uğur Şirketler Grubu dışında imalat sanayinin önemli diğer temsilcileri arasında, Sartel Elektrik Kablo ve Mot. Mak.İnş.Tur.San.ve Tic. Ltd. Şti, Asya Dış Ticaret ve Makine Sanayi Tic Ltd Şti, Sistem Enerji Üretim Sanayi Ticaret Ltd Şti., Solarsan Vakumlu Cam Tüp Üretim San. ve Tic. A.Ş yer almaktadır (Foto 95 ve Foto 96.).

Nazilli ilçesinde imalata dayalı sanayi üretiminin yanında birkaç büyük firma dışında tek bir işletmede çok fazla istihdam sağlanmasa da tarım ürünlerini işleyen ve gıda sanayi alanında hizmet veren birçok işletme bulunmaktadır. Tarım bahsinde incelendiği üzere Büyük Menderes ovası ve Akçay ovası Türkiye'nin en önemli tarımsal üretim sahalarındandır. Söz konusu bölgede, Nazilli ilçesi önemli bir tarımsal merkezdir ve birçok ürünün yetiştirilmesinde Türkiye'nin en önemli üreticisi

⁴¹⁴ <http://www.ugursirketlergrubu.com/> (30,12,2013); <http://www.ugur.com.tr/> (30,12,2013)

⁴¹⁵ Mayıs ayı verileridir Nazilli İŞKUR istatistiklerinden derlenmiştir.

konumundadır. Tarımsal verimliliğin ve ürün çeşitliliğinin fazla olması sebebiyle özellikle belirli ürünlerin (İncir, zeytin vb.) ticareti ve tarımsal ürünlerin işlenmesine dayalı gıda sanayinde Türkiye'nin diğer bölgelerine göre nispeten daha çok gelişmiştir.

Foto 95. İlçede Önemli Bir İstihdam Sağlayan Solarsan Vakumlu Cam Tüp Üretim Tesisinin Görünümü.

Foto 96. Nazilli'de Faaliyet Gösteren Sartetel Kablo Tesislerinin Görünümü.

Gıda imalatında 1028⁴¹⁶ kişinin istihdam edildiği Nazilli ilçesinde gıda sanayi alanında faaliyet gösteren tesislerin en önemlileri incir işletmeleridir. Gerek tarımsal nüfusu ekonomik olarak desteklemesi, gerekse incir ve incir ürünleri işleyen tesislerin sayılarının fazlalığı bunun en açık göstergesidir. 2011 yılında Aydın ilinde bulunan 99 adet kuru incir deposundan 20'si (% 20), 108 adet kuru incir işletmesinden 40'ı (% 37) Nazilli ilçesindedir⁴¹⁷. 2012 yılına gelindiğinde ilçe arazisinde kırsal alana ve kent merkezine dağılmış 43 incir işletmesi bulunmaktadır. Büyük kısmı ilçe merkezinde bulunan incir işletmelerinin dağılışı Tablo 159'da gösterilmiştir (Foto 97.).

Tablo 159. Nazilli İlçesinde Faaliyet Gösteren İncir İşletmeleri (2011)

İşletme Adı	Yeri	İşletme Adı	Yeri
Demirci Yerli Ürünler Tic.	Yeni Sanayi Mah.	Kral incir	Dallica
Bingül Gıda Maddeleri Paz.	Altıntaş Mah.	Gökcan incir işletmesi	Bağcılı
Çelik Gıda İncir Lokumu	Bozyurt	Kırhoğlu İncir işletmesi	Prof. Dr. M. Aksoy Mah
AL-KA Tarım İncir İşletmesi	Bozyurt	Aydın Gıda İncir İşletmesi	Yeşil Mah.
Öz Efê İncir İşletmesi	Bozyurt	Dönmezler İncir İşletmesi	Kızıldere
Buharalı Kuru İncir İşletmesi	Bozyurt	Kaplanlar İncir İşletmesi	Arsanlı mah.
Karaoğlu İncir İşletmesi	Yeni Mahalle	NBN Gıda	Durasallı
Kırhoğlu İncir İşletmesi	Taşduvar Mevkii	Eraslanlı Tarım Gıda İncir Lokumu İşl.	Arsanlı Mah.
Sare Tarım İncir İşletmesi	Bayındır	Beyza Tarım Ürünleri	Arsanlı
İncinaz Tarım Gıda Turizm Ltd. Şti	Yeni Sanayi Mah.	Gün Eraslan	Yeni Sanayi Mah.
Yavuz İncir İşletmesi	Prof. Dr. M. Aksoy Mah	Candanlar Gıda Yerli Ürünler	Yeni Sanayi Mah.
Alper Gıda İşletmesi	Yeni Sanayi Mah.	Nazilli Gürses İncir İşletmesi	Turan Mah.
Cansu İncir İşletmesi	Yeşilyurt mah.	Macaroğlu Gıda İncir işletmesi	Bozyurt
Efekan Yerli Ürünler	Yeşil Mah.	Bagaç Tarım ürünleri Gıda	Prof. Dr. M. Aksoy Mah
Barış Ticaret	Pınarbaşı Mah.	Deniz Yerli Ürünler Ticareti	Yıldıztepe mah.
Öz Acar incir İşletmesi	Rahmanlar	Toperler Tarım Ürünleri	Bozyurt
Hüseyin Şahan İncir İşletmesi	Bağcılı	Eda Tarım	Ocaklı
Tadım Gıda	Demirciler	Rüyam Tarım	Yalınkuyu
İlkay İncir	Dallica	Dağdelen Yerli Ürünler	Yeni Sanayi Mah.
Atıl İncir	Aydoğdu Mah.	Bağözü Gıda İncir İşl.	Bozyurt
Ferit Atıl	Işıklar	Nazdem Gıda Tarım İşl.	Prof. Dr. M. Aksoy Mah
Güntaş Yerli Ürünler Tic.	Yeni sanayi mah.		

Kaynak: Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

İlçede faaliyet gösteren en önemli gıda ürünleri ihracatçısı ve gıda ürünleri üreten sanayi tesislerinden biri Dallica köyünde üretime devam eden Cevdet Aksüt ve Oğulları Koll. Şti. Kral İncir İşletmesi'dir. 2011 yılı boyunca yaklaşık 250 kişiye sürekli istihdam sağlayan firma, üretimin yoğun olduğu sezonda işçi sayısını 800 ilâ 1000'e kadar çıkarmaktadır. Önemli bir istihdam kaynağı olmasının yanında işletme, bölgenin en önemli incir alıcısı konumundadır. Ürünlerini Kral İncir "King Brand" adıyla ihraç etmektedir. Kuru incir, kuru kayısı paketlenme ve gıda sanayi için incir

⁴¹⁶ Nazilli SGM verilerinden derlenmiştir.

⁴¹⁷ Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

hamuru gibi ürünler üreten firma, 2011 yılında 9.621.825 \$ ihracat yapmıştır (Tablo. 166.). İhracatında Batı Avrupa ülkeleri, Rusya ve ABD önemli paya sahiptir⁴¹⁸.

Foto 97. A.) Alfatoksinli İncirlerin Ayrılmasında Karanlık Odada Mor Ötesi Işık Kullanılmaktadır. B.) Tesislere Gelen İncirler Eleklerden Geçirilerek Boylarına Göre Ayrılmaktadır. C.) İncirlerin Yıkandığı Ünite. D.) İncirler Kurtlanmamaları İçin Fümigasyon İşlemine Tabi Tutulmaktadır.

Gıda sanayi alanında faaliyet gösteren önemli dallardan biri zeytin işletmeleri ve zeytinyağı fabrikalarıdır. Zeytin ve zeytin ürünlerine dayalı imalat bölge ekonomisi için her dönem önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Örneğin 19. yy.'ın sonuna kadar Osmanlı sanayinde küçük işletmeler yoğunlukta idi; Ege Bölgesi'ndeki zeytinyağı imalathaneleri de bu dönemin önemli tesisleridir⁴¹⁹. Sektör geçmişte olduğu gibi bu günde önemini korumaktadır.

İlçe genelinde zeytin ürünleri imal eden 5 işletme bulunmaktadır. Bu beş işletmenin dışında, 11 de zeytinyağı fabrikası yer almaktadır. Türkiye'de son yıllarda üretimi artan ve bitkisel ham yağ üretiminde 2000 yılından sonra ülke birincisi olan

⁴¹⁸ <http://www.kingbrand.com.tr/en/index.php> (01.10.2013); kurumunda çalışan işçi sayısı ve diğer bazı bilgiler yerinde yapılan mülakatlar ile elde edilmiştir.

⁴¹⁹ Küçükalay, A. M., 2001, *Age.*, s. 112

bir başka ürün de pamuk yağı üretiminde kullanılan çığittir⁴²⁰. Zeytinyağı fabrikalarının yanında araştırma sahasında pamuk çığıtinden elde edilen, gıda ve sanayi sektöründe kullanılan pamuk yağını üreten bir tesis vardır.

Tablo 160. Nazilli İlçesinde Zeytin ve Ürünlerini İşleyen Tesisler (2012)

Tesis Adı	Faaliyet Konusu	Yeri
Avni Öztürk Gıda San. Tic. A.Ş	Zeytin Yağı Fabrikası	İlçe Merkezi
Elgün	Zeytin Yağı Fabrikası	Dallica
Has Gıda	Zeytin Yağı Fabrikası	İlçe Merkezi
Karadal	Zeytin Yağı Fabrikası	İsabeyli
Karaörsler	Zeytin Yağı Fabrikası	Kardeşköy
Kent	Zeytin Yağı Fabrikası	İlçe Merkezi
Koçlar	Zeytin Yağı Fabrikası	İlçe Merkezi
Kolcuoğlu	Zeytin Yağı Fabrikası	Ocaklı
Sağlık	Zeytin Yağı Fabrikası	Güzelköy
Süzgün	Zeytin Yağı Fabrikası	Ocaklı
Şenol	Zeytin Yağı Fabrikası	İsabeyli
Ali Özhan Yerli Ürünler Tic.	Zeytin İşleme Ambalajlama	Bayındır
Gürdal Zeytincilik	Zeytin İşleme Ambalajlama	İlçe Merkezi
Güzel Yıldız İncir ve Zeytin İşletmesi	Zeytin İşleme Ambalajlama	Bayındır
Nihat Özhan Yerli Ürünler Ticareti	Zeytin İşleme Ambalajlama	Bayındır
Yasin Güzel Zeytin İşletmeciliği	Zeytin İşleme Ambalajlama	Bayındır

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Foto 98. Amasya Çır Çır ve Pamuk Yağı Üretim Tesisinin Görünüşü.

⁴²⁰ Okan Yaşar, "Türk Bitkisel Yağ Sanayii ve Sorunları ", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 12: 277-294 (2004), s. 282

Gıda ürünleri üretiminin önemli bir dalı da et ve süt ürünleri üretimidir. Bu alanda Nazilli’de imalat yapan 8 firma bulunmaktadır. Bu işletmelerden ÖRKOOP Bereketli köyünde faaliyet gösterirken, geri kalan tüm tesisler Nazilli ilçe merkezine dağılmışlardır (Tablo 161). Bu firmaların bir kısmının sanayi tipinde üretim yaptıkları arazi gezilerimiz sırasında tespit edilmiştir.

Tablo 161. Nazilli İlçesinde Et ve Süt Ürünleri Üretimi Yapan Tesisler (2012)

Tesis Adı	Faaliyet Konusu
Acar Mandıra	Süt ve Süt Ürünleri
Nazeli Mandıra	Süt ve Süt Ürünleri
Nazilli Et Galeri	Kırmızı Et Parçalama
Nazilli Mezbahası	Büyük ve Küçükbaş Hayvan Kesimi
Naztav Ltd. Şti.	Çiğ Kanatlı Eti Parçalama
ÖRKOOP A.Ş.	Süt ve Süt Ürünleri
Özay Gıda Tavukçuluk	Çiğ Kanatlı Eti Parçalama
Sütman A.Ş.	Süt ve Süt Ürünleri

Kaynak: Nazilli Kaymakamlığı Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Nazilli ilçesinde gıda sanayinin özellikle son yıllarda gelişen ve Nazilli’yi bu alanda da bir marka olma yolunda ilerleten sektörlerinden biri de şişelenmiş içme suyu üretimidir. Özellikle araştırma sahasının kuzey kısmında kalan Aydın Dağları üzerinde yer alan kaynak suları Ocaklı, Dallica köyleri, İsabeyli kasabası ve İlçe merkezine boru hatları vasıtasıyla taşınmakta ve burada dolum işlemi gerçekleştirilmektedir. İlçede bu alanda faaliyet gösteren Yensu Gıda Turizm İnşaat Nakliyat Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti., Donanım İçecek Su Gıda Nakliye Sanayi ve Dış Ticaret Ltd.Şti, Süleyman Tuğrul Tarım Ürünleri İnşaat Nakliye Petrol Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti’ye ait Billur Su, Yensu, Şırlan, Pirsu, Nazlı su markaları ile üretim yapılmaktadır. Tesislerde 200cc bardak su; 0.5 ve 1.5 Lt şişe su, 5-10 Lt Petsu ve 19 Lt.’lik damacanalarda içme suları üretilmektedir ve 138 kişi istihdam edilmektedir.

Nazilli’de modern sanayinin kurucu sektörü olan ve bugün hâlâ önemini koruyan dallarından biri de tekstil sanayidir. Tekstil sanayinin temellerinin 1890’da dört dokuma makinesi ile başladığı, 1900’lerde açılan 2 çırçır fabrikasının bu sektörü desteklediği belirtilmektedir⁴²¹.

Ancak araştırma sahasında tekstil sanayinin en önemli temsilcisi ve geçmişteki lokomotifini bugün faaliyette olmayan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası’dır. Araştırma sahasında büyük bir istihdam kaynağı olan Sümerbank

⁴²¹ Bezirci,İ., 2001, *Age.*, s. 20

Basma Fabrikası bölgeye sağladığı ekonomik ve sosyal olanakların yanında bir okul görevi de görmüştür. Bölgede bu sektörde çalışabilecek önemli kalifiye işgücünün oluşmasına ortam sağlamış, bu tesisten emekli olan ya da ayrılan bazı girişimciler kendi işletmelerini kurmuşlardır. Nazilli'nin tekstilde bir marka olmasının sağladığı etkiyle farklı bölgelerden gelen girişimcilerin de teşebbüsleri olmuştur.

İlçede 2013 yılında tekstil ve konfeksiyon alanında faaliyet gösteren tesiste toplam 391 kişi çalışıyordu⁴²². İlçede tekstil ürünleri üreten en önemli tesisler Kuteks Medikal Kozmetik Tekstil Tıbbi Sarf Malzemeleri San. ve Tic. A.Ş., Oğuzhan Tarım Ürünleri Yün Deri Kıl Ve Dokuma Sanayi Ticaret Ltd.Şti., As-Ya Tekstil Sanayi Ticaret ve Nakliyat Ltd.Şti., Abone Yorgan Ev Tekstil Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti. ve Beyza Tekstil San. Ltd. Şti.'dir. Bunların dışında sektörün en önemli hammadde olan pamuğu çığitinden ayıran 4 çır çır fabrikası bulunmaktadır (Foto 100 ve Foto 101.).

Foto 99. Nazilli İlçesinde Faaliyet Gösteren Bir İçme Suyu Dolum Tesisinin Görünüşü.

⁴²² Nazilli SGM verilerinden derlenmiştir.

Foto 100. Hamzalı Köyünde Faaliyet Gösteren As-Ya Tekstil Tesislerinden Bir Görünüm.

Foto 101. Pamuğun Çiğitinden Ayrılmasını Sağlayan Tesislerden Çağlar Çır Çır'dan Bir Görünüm.

Nazilli ilçesindeki önemli başka bir sanayi dalı da kimyevi ve plastik ürünler imalatıdır. 30 farklı işletmede kimya ve plastik ürünler imalatı yapılmakta ve bu alanda 196 (2013)⁴²³ kişi çalışmaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren en önemli tesisler Selkim Selüloz Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Uğur Selüloz Kimya Makina ve Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye ait tesislerdir.

İlçenin en önemli kimya sanayi üretim tesisi Dallica köyünde faaliyet gösteren Selkim'dir. 1973 yılında kurulan firma Karboksimetil Selüloz (CMC) üretimi yapmaktadır. Üretilen CMC özellikle deterjan, sondaj sıvısı ve kağıt üretiminde kullanılmaktadır. Tesis kuruluş yıllarında CMC'yi pamuk çığitinden ürettiği için o yıllarda Nazilli'ye kurulmuştur. Tesis 22 dönüm arazide 7000 m² si kapalı olan tesislerinde hizmet vermektedir⁴²⁴.

Araştırma sahasında taşa ve toprağa dayalı sanayi alanında 169 kişi istihdam edilmektedir. İnşaat sektöründe teknoloji ve mühendislik alanında yaşanan yenilikler ile geleneksel yapı malzemelerinin yerini çimento ve tuğla gibi modern yapı gereçleri almıştır⁴²⁵. Bu nedenle Nazilli gibi nüfusu artan yerleşmelerde nüfusun barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla, sürekli olarak daha modern konut yapımının olduğu da aşikârdır. Ayrıca Nazilli gibi büyük bir kentin varlığı, çevrede birçok yerleşme biriminin bulunması, bu yerleşmelerin alt ve üst yapılarında kullanılmak üzere tuğla, beton parke, bordür, beton boru vb. yapı malzemelerine ihtiyaç doğurmaktadır.

Sinada Dekoratif Yapı Ürünleri İnşaat Petrol Turizm İletişim Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti., Topçuoğlu İnşaat Taahhüt Beton ve Petrol Ürünleri Madencilik Harfiyat Nakliyat Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti., Dört-El Prefabrik Beton Yapı Elemanları İnşaat Sanayi Ticaret Ltd.Şti. ve Kılınç İnşaat Tarım Hayvancılık Gıda Tic. San. Ltd. Şti. gibi şirketler araştırma sahasında taşa toprağa dayalı sanayi alanında çeşitli ihtiyaçlara yönelik üretim yapan önemli firmalardandır (Foto 102).

Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi gibi faaliyetlerde Tekcan Doğaltaş ve Madencilik Nak. ve Harf. ve İhr. ve İth. Ltd. Şti., Demirağlar Mermer İletişim İthalat İhracat Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti., İz Mermer Maden Mermerit Nakliye Sondaj İthalat İhracat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.,

⁴²³ Aydın SGK verilerinden derlenmiştir.

⁴²⁴ Tesis ile ilgili bilgiler Selkim Müdürü Necmi Erkan ile 2011 yılında yapılan mülakatla elde edilmiştir.

⁴²⁵ Mustafa Mutluer, **Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii**, (Denizli: Denizli Sanayi Odası Yayınları, 1995), s. 106

Felekoğlu Mermer ve Ender Mermer gibi firmalar doğal kayaçları işleyerek tüketiciye sunmaktadır (Foto 103).

Foto 102. Parke, Bordür, Boru vb. Beton Yapı Elemanları Üreten Firmalardan Dört-El Beton Parke Tesislerinin Görünümü.

Foto 103. Peyzaj Düzenlemelerinde Kullanılan Kayaçlar Boyutlandırılıp Satışa Uygun Hale Getirilmektedir (Tekcan Doğaltaş Madencilik).

Araştırma sahasında orman ürünleri işleyen Şahinler Palet Sanayi Gıda ve Orman Ürünleri Sanayi Ticaret Ltd.Şti., Latif Şahin - Şahinler Makara ve Ambalaj Sanayi, Şahinler Makara Ahşap Ürünleri Sanayi Ticaret Ltd.Şti. adlı firmalar sanayi ürünlerinin ambalaj, paket ve taşınması için gerekli makara ve paletlerin üretimini gerçekleştirmektedirler. Nazilli ilçesinde kereste atölyeleri dışında fabrikasyon üretim yapan bir başka firma da Altıngül Kereste Mobilya Nakliyat Orman Ürünleri Dekorasyon Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti.'dir. Firma mobilya ve mobilya parçaları, yatak vb. ürünlerin imalatını yapmaktadır. Araştırma sahasında yapılan mülakatlarda ve TOBB sanayi veritabanına (2013) göre bahsi geçen firmalarda 152 kişinin istihdam edildiği tespit edilmiştir (Foto 104.).

Foto 104. Palet ve Makara Üretiminde Hammadde Olarak Kullanılan Tomruklar.

3.7. Ticaret

Nazilli ilçesinde ticaret hayatı, konumunun ona kazandırdığı avantajları ile yerleşme faaliyetlerinin başladığı ilk günlerden günümüze kadar geçen süreçte en canlı ekonomik sektörlerden biri olmuştur. İlçede bol miktarda ve çok çeşitte sanayi ürününün yetiştirilmesi, ulaşım olanaklarının iyiliği ve Büyük Menderes havzasının merkezi bir yerinde bulunması gibi özellikler, ticaretin gelişmesinin en önemli

sebeplerindendirler⁴²⁶. Bugünkü genel görünüm içinde önemli yer tutan ticaret sektörünün gelişmesindeki bu sebepler, aktörler ya da ürünler zamanla değişse de ticaret her dönem önemini korumuştur. Bu sebeple kentteki ticari faaliyetlerin bugünkü halinden önce, geçmişteki durumuna kısaca değinmekte fayda vardır.

Anadolu'da dağlık kütlerler arasına bulunan doğal oluk ve depresyonlar doğu-batı yönlü ulaşım imkânlarını kolaylaştırmakta ve ekonomik ilişkilerin bu güzergâhlarda gelişmesine imkân tanımaktadır⁴²⁷. Özellikle denize açılan Batı Anadolu depresyonlarının hinterlandlarındaki merkezlerde yetiştirilen ya da işlenen ürünler, liman kentlerine taşınmışlardır. Bu sebeple bugünkü kara yollarına uymayan ama geçmişte yoğun olarak kullanılmış kervan yolları böyle sahalarda gelişmişlerdir⁴²⁸.

Nazilli ilçesi de kervan yollarının geliştiği Büyük Menderes oluğu içinde yer almaktadır. Bundan dolayı kendi sınırları içinde üretilen ve daha iç merkezlerden alınan ürünlerin toplandığı ya da transit geçişinin üzerinden yapıldığı önemli bir merkez durumundadır⁴²⁹. Antik çağlarda Nazilli'den dış pazarlara tarım ürünleri (özellikle incir) gönderilirken, Frigya'dan hayvan, Mısır'dan savaş silah ve aletleri (Kalkan, miğfer), Alaşehir'den dokuma ve deri ürünleri, Suriye'den gümüş ve kehribar gibi değerli maden ve taşlar getirilmekteydi⁴³⁰.

Sınırları içerisinde ve yakın çevresindeki Afrodisias, Nysa, Tralles, Harpasa, Mastaura gibi ticaretin geliştiği kentler çeşitli sebeplerle ortadan kalkmış. ancak bölgenin ticaretteki değeri yeni kurulan yerleşmeler ile devam ettirilmiştir. Osmanlı döneminde, 166 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri'ne göre 1530 yılında adı Kestel kazası olarak anılan araştırma sahasında 41 dükkân bulunuyordu⁴³¹. Aynı deftere göre o dönemde inceleme sahasından ayrı bir kaza olan, bugün ise Nazilli'ye bağlı bir köy durumundaki Arpaz (Esenköy) kazası ve ona bağlı yerleşmelerde ise 210 dükkânın olduğu görülmektedir⁴³².

⁴²⁶ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 142

⁴²⁷ Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Yayın no: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, Milli Eğitim Basımevi, 1997), s. 82

⁴²⁸ Doğanay, H., 1997, *Age.*, s. 81

⁴²⁹ Bu konu hakkında Bkz. Tekin, S., 1997, *Age.*, 141-142; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 17-19, 28,34; Kurmuş, O., 1982, *Age.*, 52-55

⁴³⁰ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 142

⁴³¹ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995, *Age.*, s.46

⁴³² Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995, *Age.*, s.47-48

1671 yılında Nazilli ve çevresinde bulunmuş olan Evliya Çelebi⁴³³ şehirde 150 dükkânın bulunduğu bahsederek⁴³⁴. Cuma günü toplanan pazarın büyüklüğü, farklı milletlerden gelen birçok tüccarın ürünlerini pazarlaması dikkatini çekmiştir. 2000 kadar dükkânın satış yaptığı bu pazarların 300'ü pazarın olmadığı günlerde de açık tutulmaktadır. Ticaret hayatının canlılığına, pazarının büyüklüğüne ve ürün çeşitliliğine hayran kalan Evliya Çelebi, Nazilli pazarını, Balkanlar ve Rumeli'deki Yanya, Ösek, Debre, Alasonya, Dolyan, Maşkolor pazarlarıyla kıyaslamış, bu büyük pazarların yılda bir kez, Nazilli pazarının ise her hafta toplandığından bahsetmiştir^{435,436}. Seyyahın bu anlattıklarından ve seyahatnamesindeki yakın ve uzak bölgeler ile yaptığı kıyaslamadan Nazilli'nin 17. yy.'da çevresine göre önemli bir ticari merkez olduğu anlaşılmaktadır.

1844 yılında araştırma sahasında 796 hane ticaretle, 324 hane ise esnafılık ile uğraşmaktaydı. Toplam nüfus için de bu sektörlerden ticaretin oranı % 35,7; esnafılığın oranı ise % 14,4 şeklindeydi⁴³⁷. 19. yy. 1844-1845 Temettuat sayımlarında ticaretle uğraşanların sayısı 108'dir⁴³⁸ ve en önemli ihraç maddeleri incir, üzüm, afyon, hinta (buğday), susam, ipekli ya da yünlü dokumalardır(havlu, hamam takımı vb.)⁴³⁹. 1891 yılında Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre Nazilli genelinde 1640 ticari işletmenin bulunduğu görülmektedir (Tablo 162.). Ege Bölgesi'nde ticari faaliyetlerin yapıldığı en önemli mekânlar çarşılar, bedestenler, arastalar içindeki dükkanlardır⁴⁴⁰. Nazilli ilçesinde de ticarethaneler içindeki en önemli mekân olan dükkânlar, ticarethanelerin 1207'sini (%73.6) oluşturmaktadır (Tablo 162.). Nazilli'de dükkân işleten esnaf erbabının en çok uğraştığı faaliyetler bu dönemde sanat, papuççuluk, kahvecilik, kebabçılık, berbercilik, çulhacılıktır. En önemli gelir kaynakları ticaret ve esnafılık olan merkezler Pazarköy, Örencik ve Yergeteli köyleridir⁴⁴¹.

⁴³³ Akbulut, O.N., 2008, *Age.*, s. 6

⁴³⁴ Evliya Çelebi, 2005, *Age.*, s. 98; Evliya Çelebi, 2011, *Age.*, s. 204-207

⁴³⁵ Evliya Çelebi, 2005, *Age.*, s. 97-99; Evliya Çelebi, 2011, *Age.*, s.204-207

⁴³⁶ Bu konu hakkında ayrıca Bkz. Faroqhi, S., 1979, *Age.*, s. 39-85

⁴³⁷ B.O.A., Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettuat Tahrir Defteri, 1844, No: 2409-2443'den aktaran: Demirhan, N., 2005, *Age.*, s. 7-10 ve Ekler Tablo II.B.1.

⁴³⁸ Ancak eserde defterlerin eksik olduğu belirtilmiş yapılan tabloda da aynı dönemde 250'nin üzerinde ticarethane olduğu belirtilmiştir. Bkz. Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 143

⁴³⁹ 1312 Aydın Vilayet Salnamesi, s. 235-236'dan aktaran: Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 143

⁴⁴⁰ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 78

⁴⁴¹ Demirhan, N., 2005 *Age.*, s. 7

Tablo 162. 1891 Yılında Nazilli’de Ticarethaneler

Kiremithane	Meyhane Damı	Dükân	Kahvehane	Han	Furun	Oda	Lokanta	Un Fabrikası	Pamuk Fabrikası	Hamam	Değirmen	Sabunhane	Yağhane	Nazilli Kazası Yekûnu
7	15	1207	186	20	44	57	2	2	3	4	74	2	17	1640

Kaynak: Cavid, İ., **R.1307/H. 1308 Aydın Vilayet Salnamesi**, (Çev: Babuçoğlu, M., Eroğlu, C., Şahin, A.), (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., 5. Dizi, Sayı: 3, 2010).

19 yy.’da ticaretle uğraşan hanelerin bir kısmı, tarımla da uğraşmaktadır ancak miras yoluyla bölünmeler ile parsellerin küçülmesi ve yetersiz kalması sonucunda ticaret ve esnaflık cazip hale gelmiş ve gelişmiş olabilir⁴⁴². Eski ekonomik faaliyet ve alışkanlıkları terk etme zorluğunun yanında, Nazilli’de tarımın önemli bir gelir getirmesi, uzun süren tarımsal sezon ve ticarete konu olan ürünlerin yetiştirilmesi tarımı hep önemli bir sektör olarak canlı tutmuştur. Ticaretle uğraşanların bir bölümü aynı zamanda tarım ve hayvancılıkla da ek gelir elde etmektedir⁴⁴³.

Bölgedeki kentler büyüklük ve ticari kapasite bakımından incelendiğinde Güzelhisar, Tire, Nazilli’den oluşan üç merkezli bir yapı göze çarpmaktadır⁴⁴⁴. Bu bölgede üretilen ya da alım satımına konu olan ürünler, Osmanlı Devleti’nin en önemli ihracat limanı olan İzmir’den⁴⁴⁵ yurt dışına gönderiliyordu. İhracatta yerli tüccarlar kadar özellikle meyan balı üreten Mc Andrews and Forbes gibi yabancı şirketlerin de etkili olduğu dikkat çekmektedir⁴⁴⁶.

Aydın Sancağı’nın büyük kentlerinde, esnaf ve tüccarların genel içindeki oranı, Güzelhisar’da %55. 2, Tire’de %63, eksik olan kayıtlara rağmen, Nazilli’de ise %54’tür. Bu istatistiklerden Nazilli’nin küçük bir kasaba olmadığı ticari olarak önemli bir toplama merkezi olduğu görülmektedir⁴⁴⁷. Nazilli’nin ticari olarak bu denli önemli olmasında 1881 yılında ilçeye ulaşan demir yolu hattının etkisini de göz ardı etmemek gerekmektedir⁴⁴⁸. Zira ticaret aynı zamanda ürünlerin bir yerden bir

⁴⁴² Demirhan, N., 2005, *Age.*, s. 34-35

⁴⁴³ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 149

⁴⁴⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 78

⁴⁴⁵ Çolak, F., 2005, *Age.*, s. 104

⁴⁴⁶ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 243

⁴⁴⁷ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 78

⁴⁴⁸ İzmir-Aydın demiryolu hattının bölgedeki iktisadi faaliyetlere etkisi için bkz. Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 37-185.

yere nakledilmesini gerektirmesi⁴⁴⁹ sebebiyle ulaşım ağlarının geliştiği yerlerde ticaret sektörünün de öne çıktığı görülebilmektedir.

Kurtuluş Savaşı yıllarında önemli bir yıkıma uğramış olan Nazilli’de ticaret hayatı, cumhuriyet döneminin ilk sanayi hamlelerinden olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası’nın kurulmasından sonra canlanan ekonomisi ile eskiden var olan önemine kısa sürede yeniden kavuşmuştur.

Ticaret ve mali hizmetler, hammadde ya da mamul madde gibi malların ve sermayenin varlığı ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca bir bölgedeki ekonomik zenginlik kadar kaynakların kullanımı ve üretilenlerin tüketicilere arzı da bu hizmetlerin niteliğini belirleyen öğelerdendir⁴⁵⁰. Nazilli ilçesinde ticari değeri yüksek tarım ürünlerinin yetirilmesinin yanında, önemli miktarda sanayi ürünü de üretilmektedir. Ancak bu mallar ve hizmetler sadece üreticiler tarafından tüketiciye sunulmamaktadır. Bu mal ve hizmetlerin tüketiciye ulaştırılmasında araştırma sahasındaki ticaretle uğraşan işletmelerin önemli bir payı vardır.

Bir sahadaki ticari kapasitenin büyüklüğünü anlamak için incelenen bölgedeki şirket sayıları bir gösterge olabileceğinden, incelemekte fayda vardır. Nazilli Ticaret Odası’na kayıtlı 2.431 farklı şirket bulunmaktadır (Tablo 163.). Bu şirketlerin 1.620’si Nazilli ilçesi sınırları içerisinde faaliyet yapmaktadır⁴⁵¹. Kentsel fonksiyonlar kısmında da bahsedildiği üzere, ilçe merkezilik özelliğini burada da göstermekte ve yakın çevresindeki şirketleri etki alanına almaktadır. NTO’ya üye firmaların faaliyet kollarına göre dağılıma bakıldığında, inşaat ve mühendislik, eğitim, sağlık, kişisel hizmetler, sigortacılık ve ulaşırma, gibi hizmet sektörüne ait meslek gruplarının çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bu sektörler dışında tarım ve hayvancılık meslek grubu ve bu sektöre ait üretimlerin ticareti de şirket sayıları içinde önemli bir yer tutmaktadır (Tablo 164.).

⁴⁴⁹ Uğur, A., 2003, *Age.*, s. 180

⁴⁵⁰ Kepenek, Y., Yentürk, N., *Age.*, s. 464

⁴⁵¹ Bkz. NTO, **2011 Faaliyet Raporu**, s. 29

Tablo 163. Nazilli Ticaret Odası'na Kayıtlı Şirket ve Kooperatiflerin Türlerine Göre Dağılışı

Şirket ve Kooperatiflerin Türü	Sayısı	%'si
Limited Şirket	925	38,1
Anonim Şirket	96	3,9
Kooperatif	202	8,3
Gerçek Kişi İşletmeleri	1.161	47,8
Kamu Kuruluşu ve Diğer İşletmeler	47	1,9
TOPLAM	2.431	100,0

Kaynak: NTO, 2011 Faaliyet Raporu, s. 27.

Nazilli'de faaliyet gösteren sanayici ve işadamlarının aynı çatı altında toplandıkları ve merkezleri Nazilli ilçesinde bulunan NAZGİAD (Nazilli Genç İşadamları Derneği) ve NASİAD (Nazilli Aktif Sanayici ve İşadamları Derneği), NTO dışındaki sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu sivil toplum kuruluşları dışında, Nazillili sanayici ve işadamlarının üye oldukları diğer önemli kuruluşlar, il merkezi Aydın'da bulunan Aydın Sanayi Odası ve Aydın Ticaret Odası'dır.

Tablo 164. Nazilli Ticaret Odası'na Kayıtlı İşletmelerin Faaliyet Türlerine Göre Dağılışı

Meslek Gruplarının Adı	Sayısı	%'si
İnşaat ve Mühendislik	425	17,5
Oteller, Eğitim, Sağlık, Kişisel Hizmetler ve Sigortacılar	273	11,2
Madencilik ve İmalat Meslek	262	10,8
Ulaştırma ve Akaryakıt Meslek	246	10,1
Tarım ve Hayvancılık Meslek	246	10,1
Gıda Ürünleri Toptan ve Perakende Ticareti	234	9,6
Yaş Sebze, Meyve Ürünleri ve Bitkisel Yağların Satışı	166	6,8
İnşaat Malzemeleri	150	6,2
Dayanıklı Tüketim Malları Meslek Grubu	145	6,0
Finans, Gayrimenkul, Mali Müşavirler ve Kuyumcular	116	4,8
Otomotiv Meslek Grubu	92	3,8
Tekstil	76	3,1
Toplam	2.431	100,0

Kaynak: NTO 2011 Faaliyet Raporu, s. 27.

Gelişmiş bir iç pazar ağının yanı sıra Nazilli ilçesi, büyük işletmeleri aracılığı ile yurt dışına yaptığı satışlarla önemli bir miktarda ihracat hacmine sahiptir. Nazilli Ticaret Odası'na kayıtlı 24 firma dünyanın çeşitli bölgelerine ihracat yapmaktadır.

Tablo 165. Nazilli İlçesinde Son Yıllarda Yapılan İhracat Tutarları (2007-2011)

Yıllar	İhracat Tutarı (\$)	Yıllar	İhracat Tutarı (\$)
2007	158.348.497	2010	160.861.578
2008	162.933.881	2011	202.785.686
2009	132.035.581		

Kaynak: NTO 2011 Faaliyet Raporu.

Kentsel fonksiyonlar kısmında da bahsedildiği üzere önemli bir ticari etki alanına sahip olan ilçede NTO'ya kayıtlı firmalar, 2011 yılında toplamda 202.785.686\$ ihracat yapmıştır. Bir il merkezi olmasına rağmen 2005 yılında

Burdur'dan yapılan ihracat miktarının 24.584.363\$⁴⁵² olduğu düşünülürse, ilçenin ihracat alanındaki önemi daha iyi anlaşılacaktır. İhracatın büyük bölümünü imalat sanayi ürünlerinin oluşturduğu araştırma sahasında, yurtdışına gönderilen ürünlerin başında elektrik kabloları, soğutma sistemleri ve soğutucular gelmektedir. İmalat sanayi dışında ihraç edilen ürünlerin büyük bölümü incir başta olma üzere yörede yetiştirilen tarım ürünleridir.

Tablo 166. Nazilli Ticaret Odasına Kayıtlı Firmaların Yaptıkları İhracat Tutarları (\$)

Firma	İhraç Ürünü	İhracat Tutarı (\$)
Uğur Soğutma Mak. A. Ş.	Ticari tip soğutucular	124.235.574
Sartel Elektrik Kablo Ltd. Şti.	Elektrik kablosu	43.460.860
Cevdet Aksüt Koll. Şti.	Kuru incir ve kuru kayısı	9.621.825
Alba Lojistik Ltd. Şti.	Balık ürünleri	6.590.004
Sultar Tarım Ürün. Ltd. Şti.	Muht. tarım ürünleri	5.601.178
Orhanoğlu Gıda Koll. Şti.	Muht. tarım ürünleri	4.167.466
Kırdağ Tarım Ürün. Ltd. Şti.	Kuru incir	2.266.891
Erkin İş Makinaları Ltd. Şti.	Vinç ve parçaları	1.331.158
Demeks Mermer Ltd. Şti.	Mermer ürünleri	1.050.000
Eraslanlı Tarım Ltd. Şti.	Kuru incir	842.304
Kuteks Medikal Kozmetik A. Ş.	Tıbbi sarf malzeme	727.000
Yavuz İncir Ltd. Şti.	Kuru incir	550.000
Mareks ve Mertaş Şirketler Gr.	Mermer ve doğaltaş	501.185
Model Mekanik Ltd. Şti.	Makine ve parçaları	462.397
Naz-Ar Pompa Ltd. Şti.	Pompa ve aksamları	300.000
Kırloğlu Tarım Ürün. Ltd. Şti.	Kuru incir ve kuru kayısı	284.600
Güneşsan Elyaf Ltd. Şti.	Koyun yünü	275.666
As-Ya Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil ürünleri	155.780
Uğur Motorlu Araçlar Ltd. Şti.	Motosiklet ve parçaları	116.516
Sistem Enerji Ltd. Şti.	Güneş enerji sistemler	84.139
Mehmet Aydın-Meyşet	Tabaklanmış keçi kılı	59.776
Nazilli Ekomak Ltd. Şti.	Sıcak su ve buhar kazanı	41.000
Özlem İnşaat Ltd. Şti.	Zeytinyağı	38.523
Maksan Dişli Ltd. Şti.	Dişli ve tekstil ürünleri	21.844
TOPLAM		202.785.686

Kaynak: Nazilli Ticaret Odası 2011 Faaliyet Raporu s. 25.

Kuşkusuz ilçedeki ticaret sektörünün tamamı şirketleşmiş işletmeler tarafından sürdürülmektedir. Özellikle Uzun Çarşı ve yakın çevresinde yoğunlaşmış bulunan esnaflar da ilçenin ticaret sektöründe önemli bir yere sahiptirler. Ticaret hayatının ilçede gelişmiş olması ve esnaf sayısının çokluğu Nazilli'de bulunan esnaf odalarının sayılarına da yansımıştır. Türkiye'nin birçok yerinde tek esnaf odası bulunurken, işletme sayısının fazlalığı nedeniyle ilçede 14 farklı esnaf odası yer almaktadır (Tablo 168.). Esnaf odalarından aldığımız verilere göre, 2011 yılında bu odalara kayıtlı 23.920 farklı işletme bulunuyordu. Ancak bu işletmelerden tamamı faal olarak çalıştırılmamaktadır. 2011 yılı verilerine göre 23,920 kayıtlı üyenin 4.426'sı aktif olarak çalıştırılmaktadır (Tablo 167.).

⁴⁵² Çetin, B., 2007, *Age.*, s. 272

Tablo 167. Araştırma Sahasında Ticaretle Uğraşan İşyerleri (2011)

Açıklama	Faaliyet Adedi	Açıklama	Faaliyet Adedi	Açıklama	Faaliyet Adedi	Açıklama	Faaliyet Adedi
Ayakkabıcılık	26	Hırdavatçı	4	Hediyelik Eşya Satışı İşl	2	Atari Salonu İşletmesi	1
Seyyar Ayakkabı Satışı	7	Hurdacı	11	Seyyar Çerçeci	1	Kase Mühür	5
Spor Malzeme Satışı	15	Demir Ticareti	2	Seyyar Hırdavatçı	19	Anahtar Tam. Sat.	5
Seyyar Terlikçi	11	Oto Tamir ve Yedek Parça Ticareti	2	Seyyar El İş Oya Alım Satımı	1	Yedek Parçacı	4
Branda ve Çadır	2	Oto Cam Ticareti	3	Bebe Konfeksiyonu	5	Bilgisayar ve Malz. Pazarlama	1
Seyyar Terlik ve Ayakkabı Satışı	15	Matbaacı	2	Butik İşletmeciliği	4	Kullanılmış Eşya Alım Satımı	2
Ayakkabı ve Terlik Satışı	15	Oto Lastik Ticareti ve Oto Yağlama Yıkama	1	Hazır Elbise Satışı	4	Elektrikli Ev Aletleri Satışı	3
Çanta ve Spor Malzemeleri Satışı	2	Oto Lastik ve Akü Satışı	2	Konfeksiyon İşl	6	Çiçekçi	1
Ayakkabı-Çanta Satışı	1	Hırdavat ve Oto Yağ Ticareti	1	Ambalaj Malz ve Kağıt ve Naylon Sat	3	Kilometre-Benzin-Hararet	1
Seyyar Çanta Satışı	1	Motosiklet Tamiri Yedek Par. Motor Sat.	1	Seyyar Çorap ve Mendil Satışı	2	Lastikçi	1
Av Malzemeleri ve Tüfek Satışı	5	Oto Komisyon ve Oto Yedek Parça Tic.	2	Seyyar Manifaturacı	15	Müzik Aletleri Sat. ve Tamiri	1
Züccaciye	23	Oto Komisyonculuğu	1	Hırdavatçı	3	Telefon Sat. Telekom Tah. Kontur Satışı	11
Tenekeci	5	Sondaj	2	Yüncü	3	Müzik Kaseti Dvd,Ved Kayıt ve Satışı	10
Sobacı	5	Demir ve Hırdavat Tic.	1	Deri Mamul Satışı	1	Telefon ve Aksesuarları Satışı	24
Hurdacı	13	Oto Cam Aksesuar	1	Halı Dayanıklı Tüketim Malları ve Battaniye	1	Kaset Cd-Çiçek Satışı	1
Sarraf- Kuyumcu	14	Oto Aksesuar	6	Cenaze Levazımı Satışı	2	Elektronik Malzeme Satışı-Tamiri	4
Hediyelik Eşya Satışı	26	Fırın İşletmeciliği	29	Seyyar Parça Bez Satışı	1	Oto Elektrik ve Aksesuarı Satışı	1
Günlük Taki Satışı	1	Pide Salonu İşletmeciliği	60	Eski Elbise Satışı	1	Saat ve Gözlük Satışı	1
Hediyelik Eşya ve Bijuteri Parfümeri	5	Seyyar Gevrek Satıcısı	1	Tekstil	3	Isıtma ve Soğutma Sistemleri Tic. Montaj	2
Züccaciye ve Hırdavat	1	Lahmacun Salonu İşletmeciliği	1	Oyuncağ-Hediyelik Eşya	2	Oto Aksesuar	1
Seyyar Hurdacı	1	Pide Salonu ve Lokanta İşletmesi	3	Halı Dayanıklı Tüketim Malları Satışı	2	İnternet Cafe İşl.	1
Züccaciye ve Plastik Eşya	2	Helva ve Tatlı Satışı, Yufla İmalatı	4	Halı, Kilim ve Battaniye Satışı	14	Bıçak Satışı ve Bileme	1
Çömlek ve Seramik Çiçek	1	Dondurma Satışı ve İmalatı	7	Seyyar Poşet Torba Satışı	1	Elektrik ve Elektrik Ürünleri Satışı	1
Hırdavatçılık	4	Seyyar Tatlıcı	3	Koluk Örtüsü Satışı	1	Sihhi Tesisat ve Isıtma Sistemleri	1
Seyyar Züccaciye ve Plastik Eşya	1	Pastane İşletmesi	13	Düğme Yumak Tuhafiyeye	1	Elek.Ses.Işık.Gör.Bilişim Sistemleri	1
Seyyar Hırdavat ve Plastik	1	Helva ve Baklava Satışı	1	Çiçekçi	1	Gazete-Reklam-Organizasyon	1
Oyuncağı	3	Gözleme Börek Ev Mantısı	1	İş Giyim Satışı	2	Bilgisayar Yazılım Hizmetleri	3
Hediyelik Eşya ve Hırdavat	1	Kozmetik Ürünler Satışı	1	Çocuk Bez, Şampuan, Parfümeri ve Bebe Giyim	1	Banyo Aksesuarı ve Kuvet Tamirciliği	6
Hediyelik Eşya ve Süs Eşyası	3	Şekerli Mad. Tahin ve Helva İmalat ve Satış	1	Çorap ve Çamaşır Satışı	3	Kuru Temizleme ve Kolalama İşleri	3
Metal Hurdacılığı	1	Dondurma Satışı	1	Halı Satış ve Dikim Evi	1	Gömlükçi	1
Akvaryumcu (Evcil Hayvan Satışı)	4	Gözleme ve Börek	1	Seyyar Kırtasiye Satışı	30	Mefruşat	1
Seyyar Bijuteri	1	Yufla Satışı ve Börek İml. Ve Satışı	1	Kitap ve Kırtasiye İşletmesi	2	Piko, Çeyiz ve Nakış İşleri	7
Bijuteri	1	Helva, Pişmaniye, Lokum İmal ve Satışı	1	Manifatura -Cenaze Levaz - Halı Kilim Battaniye	1	Nakış İşleri	2
Plastik Lambiri	1	Simit, Poğaç, Çörek vb. Mad. İmalı	2	Çeyiz Eşyası ve Hediyelik Eşya Satışı	1	Bayan ve Erkek Terziliği	49
Taki Tasarım İmal ve Satıcılığı	2	Pastahane İşl. İmalat ve Satışı	2	Seyyar Tuhafiyeye ve Hırdavat	2	Çamaşır Yıkama ve Temizlik Servisi	2
Bakkalılık	156	Kahvehane İşl.	416	Seyyar Konfeksiyon ve Kullanılmış Giyim Eşyası	1	Yatak ve Yorgan Dikimi	11
Seyyar Bakkalılık	11	Çay Ocağı İşletmesi	101	Tuhafiyeye, Çeyiz, Çamaşır Satışı	2	Seyyar Ve Sabit Zeytin Tic.Ve Üretimi	6
Büfe İşletmeciliği	73	Otel İşl.	1	Hırdavat -Kırtasiye	1	Hububatçı	1
Tekel Bayırlığı	314	Bilardo Salonları	1	Mobilya-Halı-Ev Tekstil	1	Yemcilik	3
Kantin İşletmeciliği	11	Tuvalet İşletmeciliği	8	Halı -Çeyiz	1	Çiçek Toprağı Ve Çiçekçilik	3
Zeytin Alım Satımı	1	Sinema İşl.	2	Manifatura	6	Seyyar (Pazarıcı)	1
Seyyar Yumurta Satışı Yapanlar	6	Düğün Salonu İşl.	2	Seyyar Çeyiz Eşya ve Yapay Çiçek Satışı	2	Zirai Ürün Ve Gıda	2
Un Ticareti	2	Çay Bahçesi İşl.	8	Tuhafiyeye -Manifatura	1	Zirai Ürün İlaçları Satışı	1
Yemci	2	Hancılık	1	Kereste Ticareti	1	Yerli Ürün Ticareti	9
Şans Oyunları Bayileri	23	Linapark İşletmesi	1	Mahrukatçılık (Kereste ve odun üretimi)	17	Seyyar Manav	2
Zirai İlaç Satıcıları	1	Birahane İşl.	17	Sandalye Kiralamacılığı	5	Seyyar Zeytin	98
Gıda Pazarı İşl.	2	Lokal İşletmesi	15	Mobilya Ticareti	7	Manifatura ve Mefruşat	8
Kahve Baharat Satıcıları	6	Emanet Deposu	1	Kullanılmış Ev Eşyaları Satışı	2	Tuhafiyeci	36
Kuru Yemişçiler	7	Çay Ocağı,Büfe Ve Tekel	2	Nalburie İşleri	6	Çeyiz Eşya Satışı	58
Meşrubat Bayii	1	Kahvehane Ve Bilardo Salonu	1	Ev Eşya Alım-Satımı	1	Mefruşat Satıcı	5
Temizlik Madde Satışı	12	Çay Ocağı İşl. E. Araratif	2	Odun Kömür Satışı	11	Halı Satışı İşletmesi	2
Market İşl.	2	Çay Ocağı İşl. Ve Tekel Bayii	1	Odun-Kömür Satışı -Kıralık Sandalye	1	Seyyar Halıcı	7
Yerli Ürün Ticareti	2	Cafe İşletmesi	1	Bilardo Malzemesi Satışı	1	Halı Yıkama İşletmesi	5
Toplan Perakendecilik	1	Kuş Ve Kuş Yemi Satışı	1	Kömür ve Tahta Parçası Satışı	4	Seyyar Tuhafiyeci	56
Yem ve Temel Gıda Satışı	2	İnternet Cafe Ve Oyun Salonu	39	İnşaatçılık	4	Kırtasiye İşl	8
Kitap Kırtasiye	3	Kantin İşletmesi Ve Büfe	1	Hafriyatçılık	6	Çiçekçi ve Müzik	2
Seyyar Baharatçı	1	Büfe İşletmesi	1	İnşaat Tasarım	2	Kolonya ve Parfümeri	5
Seyyar Kuruyemişçi	2	Pansiyon	2	İnşaat Taahhüt ve Miteahhittik	5	Bijuteri İşl	1
Baharatçı	3	Oyun Salonu	1	İnşaat ve Sihhi Tesisat Malzeme Satışı	10	Oyuncağı	1
Bal ve Pekmez Satışı	1	Hamam,Banyo,Sauna İşletmesi	1	Duvar Kağıdı ve Dekorasyon	2	Plastik Mamuller Satışı	2
Seyyar Pazarıcı	4	İçkili Lokal İşletmesi	1	Emlakçılık	15	Züccaciye İşl	7
Un ve Yem Ticareti	3	Balıkçılık	6	Boya Dekorasyon	6	Akvaryumcu	1
Seyyar Tütünü Satıcısı	2	Gazinosculuk Ve Meyhaneçilik	1	Dekorasyonculuk	50	Elk.Tes. ve Miz.Sat.	20
Kuru Kahveci	3	Tavuk Ve Yumurta Satışı Tic.	2	Boya Alıcı ve Kömür	1	Aktüci	2
Seyyar Temizlik Maddeleri Satışı	5	Lokanta Pide, Büfe ve Aparatif Salonu İşl.	144	Taş Döşeme ve Yapı İşl	1	Gözlükçü	5
Yeme İçme Büfesi	2	Birahane ve İçkili Restoran işl.	25	Mermerit ve Alçı Dekorasyon	1	Video Bant Kayıt Kaset Satışı	6
Tüp gaz Bayii	2	Et Ürünleri İşletmeciliği	22	Boya Satışı	22	Elektrik Tesisatı	26
Fotokopi	5	Celeplik ve Besicilik	25	Yapı Dekorasyon	27	Elektrik Malzeme Satışı	2
Tekel ve Su Bayii	1	Tavuk ve Yumurta Satışı	6	Hırdavat	1	Müziyen	25
Azrahacı	1	Süt ve Süt Ürünleri İşlet (Satış ve İmal.)	26	Hırdavat ve Nalburie	2	Turşu Satışı	4
Yumurtacı	1	Aparatif Yiyecek Maddeleri İmal. ve Satış	20	Elek.Ev Alet Tam.Bak. Satışı	58	Köfte Döner ve Aparatif Salonu	4
Temizlik Hizmetleri	1	Gözleme Mantı ve Yemek Salonu	5	Fotoğraflılık	12	Aşçılık	3
Eğitim Araçları Satışı	1	Birahane ve İçkili Gazino İşletmesi	3	Matbaa	5	Lokanta Ve Restoran (İçkili-İçkisiz)	1
Su Satışı	1	İzgara ve Kebap Salonu	28	Saat Tam. ve Sat.	8	Aparatif Ve Gözleme salonu	5
Berberlik- Kuaförlük	250	Manikür-Pedikür-Ağda Salonu İşl.	10	Elektronik Malz. Sat.	3	Manav	146
Berberlik ve Kuaförlük Mal. Tic.	2	Sihhi Tesisatçı	43	Halı Saha Ve Tenis Kortu İşl.	1	Döşeme Malzeme Satışı	1
Spor Salonu İşletmesi	4	Kuaför ve Güzellik Salonu İşletmesi	1	Aktüci	7	Oto Yedek Parça Ticareti	19
						TOPLAM	3529

Kaynak: Nazilli ilçesinde bulunan esnaf odaları kayıtlarından derlenmiştir(2011)

Tablo 168. Nazilli İlçesinde Bulunan Esnaf Odaları (2011)

Şoförler Odası	Nazilli Kahveciler Odası
Demirciler Odası	Nazilli Lokantacılar ve Kasaplar Odası
Ayakkabıcılar Odası	Nazilli Manavlar Odası
Bakırcılar Kalaycılar ve Tenekeçiler Odası	Manifaturacılar ve Tuhafiyeciler Odası
Nazilli Bakkallar Odası	Nazilli Marangozlar ve Ağaç İşleri Odası
Nazilli Berberler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	Nazilli Saat Radyo Tamircileri Elektrikçiler Fotoğrafçılar ve Benzeri Esnafı Odası
Nazilli Fırıncılar Esnaf ve Sanatkarlar Odası	Nazilli Terziler Odası

Kaynak: Arazide yapılan gözlem ve mülakatlar.

Nazilli ilçesinin büyük bir kentsel merkeze sahip olmasının en önemli nedeni geçmişte de bölgedeki önemli ekonomik sektörlerden olan ticaretin gelişmişliğidir⁴⁵³. Yerleşme kısmında da bahsedildiği üzere, bugünkü kent merkezinin çekirdeğini oluşturan nüveler, geçmişte pazarlar kurulan ve pazar fonksiyonu sayesinde büyüyen yerleşmelerdir. Bir bölgeye pazar kurulabilmesi için dikkat edilen özelliklerin başında iklim, konum, tüketici nüfus, ekonomik yapı, ulaşım ve ulaşılabilirlik gelmektedir⁴⁵⁴. Bu özelliklerin Nazilli’de pazar kurmaya elverişli olması ve gelişmiş ticaret potansiyeli ile yerleşmenin ilk nüveleri hızla gelişmiştir. İlk kuruluş yeri Pazarköy olan Nazilli, gelişmiş ticari yapısı sayesinde Anadolu’da adı duyulan bir merkez halini almıştır.

Semt pazarları ailelerin yiyecek, giyecek vb. ihtiyaçlarını uygun fiyatlara alabildikleri belirli günlerde ve yerlerde kurulan alışveriş alanlarıdır⁴⁵⁵. Araştırma sahasında büyük bir nüfus kitlesinin varlığı ve kent merkezinin geniş bir alana yayılması sebebiyle farklı günlerde ve farklı yerlerde haftalık pazarlar kurulmaktadır.

Tablo 169. Nazilli’de Kurulan Semt Pazarları (2012)

Pazar Kurulan Günler	Pazarın Kurulduğu Yer	
Pazartesi	Cumhuriyet Mahallesi	268 Sok.
Salı	Aydoğdu Mahallesi	Mithat Paşa Cad.
Çarşamba	Sümer Kapalı Pazar yeri	Şehit Erol Uysal Pazar yeri
Perşembe	Altıntaş Mahallesi	Mimar Sinan Cad., Uzun Çarşı, 348 Sok.
Perşembe	Zafer Mahallesi	Müzik Sok. ve 107 Sok.
Cumartesi	Yeni Mahallesi	Şehit Bülent Şenel Kapalı Pazaryeri
Cumartesi	Turan Mahallesi	366 Sokak
Pazar	Şirinevler Mahallesi	Açık Pazaryeri
Pazar	Pınarbaşı Mahallesi	Şehitler Bulvarı

Kaynak: Araştırma sahasında yapılan gözlem ve mülakatlar.

⁴⁵³ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 141

⁴⁵⁴ Harun Tunçel, “Türkiye’nin Kırsal Pazar Bölgeleri”, **Ankara Üniversitesi IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu(Avrupa Birliği Sürecindeki Türkiye’de Bölgesel Farklılıklar) 25 Mayıs 2006:** 63-72 (2006), s. 64

⁴⁵⁵ Harun Tunçel, “Anadolu Şehirlerinde Semt Pazarları: Elazığ Örneği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 13 Sayı: 1: 49-70 (2003), s. 50

İlçede kurulan pazarların bir başka önemi de hemen hemen bütün yıl tarımsal üretimin yapıldığı araştırma sahasında, kırsal nüfusun ürünlerini pazarlama imkânı bulabilmesidir. Yetiştirilen sebze ve meyvelerin tüccarlara satılmasının yanında, belirli bir miktar üründe semt pazarlarında getirilerek satılabilmektedir. Ayrıca inceleme sahasında zeytin ve incir gibi işlenen bazı tarım ürünleri, tüketiciler tarafından doğal olması sebebiyle doğrudan üreticiden alınmak istenmektedir. Bu gibi sebeplerle semt pazarları, hem kırsal kesimde yaşayan nüfus hem de bu ürünleri tüketenler için önem arz etmektedir.

Foto 105. Yetiştirdiği Ürünleri Satan Bir Köylü Kadın.

Nazilli’de belediyeye kayıtlı 534 pazarcı esnafı bulunmaktadır. Ancak zabıta amirliğinde yaptığımız görüşmelerde kesin bir rakam olmamakla beraber pazarcılıkla uğraşan nüfusun 3500 kadar olduğu belirtilmiştir. Pazar yeri yapılması gibi hizmetler, hep göz önünde bulunması ve halkın büyük kesiminin buralardan faydalanması nedeniyle belediyelerce önem verilen hizmetlerden biridir⁴⁵⁶. Sahada yaptığımız gözlemlerde de belediye tarafından yaptırılmış, Sümer ve Yeni mahallede iki adet kapalı pazar yerinin, Şirinevler mahallesinde de bir açık pazar yerinin olduğu görülmüştür (Foto 105. ve Foto 106.).

⁴⁵⁶ Tunçel, H., 2006, *Age.*, s. 64

Foto 106. Uzunçarşı ve Çevresindeki Sokaklara Kurulan Perşembe Pazarının Görünümü.

Araştırma sahasında tarımsal ürünlerin ticaretinde önemli yere sahip kurumlardan biri de Nazilli Ticaret Borsası'dır. Ticaret borsaları, borsaya dahil maddelerin alım satımı ve borsada oluşan fiyatlarının tespit, tescil ve ilânı, ticarete konu olan maddelerin vasıflarının belirlenmesi, olumsuz rekabet şartlarının giderilmesi ve bölge ekonomisinin canlılığının devamını sağlamak için girişimlerde bulunmak gibi işlemlerle meşgul olmak üzere kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlardır⁴⁵⁷.

Bölgede üretilen tarım ürünlerinin fiyatlandırılması üzerinde önemli etkiye sahip olan Nazilli Ticaret Borsası'nda en çok işlem gören ürünler incir, pamuk, tahıl, zeytinyağı ve kestanedir. 160 üyesi bulunan Nazilli Ticaret Borsası'nda 2012 yılı içinde 11,963 farklı işlem yapılmış ve bu alım satımlarda 448, 097, 393 TL satış gerçekleşmiştir⁴⁵⁸.

⁴⁵⁷ Ticaret Borsaları hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz. "Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu" (5174 S.K.) **Resmî Gazete** Sayı : 25479 (01.06.2004)

⁴⁵⁸ Veriler Nazilli Ticaret Borsası Genel Sekreteri Mustafa MEÇA ile yaptığımız mülakat ve Nazilli Ticaret Borsası Bültenlerinden derlenmiştir.

İlçede bulunan mezbaha da hayvancılığı destekleyen bir tesistir⁴⁵⁹. Yakın çevre ilçelerdeki hayvanların da kesimini yapan tesis, günde 100 büyükbaş, 300 küçükbaş hayvan kesme kapasitesine sahiptir. Yıl boyunca faal olan mezbaha bölgedeki en önemli et kombina tesislerindedir. Hayvan pazarının hemen yanındaki araziye kurulmuş olması hayvancılığı destekleyen iki mekânı da olumlu etkilemektedir.

20. yy. başında Nazilli'de çarşamba ve perşembe günleri kurulan bir hayvan pazarı bulunmaktaydı⁴⁶⁰. Ayrıca dönem dönem kurulan pazarlarında, önemli sayıda hayvanın ticareti ve kesimi yapılmaktaydı⁴⁶¹. Bu gibi pazarları sayesinde, tarımsal ürünlerinin pazarlanabildiği bir alan olması, kısa sürede Nazilli'nin büyüyüp gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Nazilli hayvan pazarı bugün de önemini korumaktadır. Sahada yaptığımız gözlem ve mülakatlarda pazara Bozdoğan, Sultanhisar, Karacasu, Kuyucak, Yenipazar, Buharkent ve Köşk gibi Nazilli'ye yakın tüm yerleşmelerden üreticilerin hayvanlarını getirdiği tespit edilmiştir. Afyon, Konya, İzmir gibi hayvan ürünleri işleyen sanayi tesislerinin bulunduğu merkezlerden birçok alıcı da alım yapmak amacıyla pazarlara gelmektedir.

Foto 107. Nazilli Hayvan Pazarı Eski (A-B) ve Yeni (C-D) Durumu.

⁴⁵⁹ Tesis hakkındaki bilgiler 1 Ağustos 2011 tarihinde yaptığımız mülakattan alınmıştır.

⁴⁶⁰ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 135

⁴⁶¹ Faroqhi, S., 1979 *Age.*, s. 59

Pazarda salı günleri büyükbaş, perşembe günleri ise küçükbaş hayvan alım-satımı yapılmaktadır. Alışverişe konu olan hayvan sayısı küçükbaşlarda yaklaşık 18000, büyük başlarda ise 25000'dir⁴⁶². Hayvan pazarı artık ihtiyaca yeteri kadar cevap vermediği için, Nazilli Ticaret Borsası tarafından açık arttırma usulüne uygun satışların yapılabileceği, ihale salonları bulunan, uzaktan gelen tüccar ve hayvan sahiplerinin konaklayabileceği bir oteli de olan yeni bir tesis, yakın gelecekte kurulacaktır. Saha etütlerimiz sırasında inşaatları devam eden böyle büyük bir tesisin varlığı, Nazillili üreticileri destekleyecek ve ürünlerini ulaşım maliyeti binmeden pazarlayabilme kolaylıkları sağlayacaktır (Foto 107.).

3.8. Ulaşım

Ekstrem iklim şartları ve olumsuz topografya koşullarının etkileri ulaşım sistemleri inşa edilirken dikkate alınmaktadır⁴⁶³. Eski çağlardan itibaren Batı Anadolu'da yolların topoğrafyaya uygun olarak Gediz ve Büyük Menderes vadilerini takip ettiği bilinmektedir⁴⁶⁴. Araştırma sahasında da ulaşım ağlarını belirleyen temel faktörün, yüksek dağlar (Aydın Dağları, Karıncalı Dağı) ve bu dağların arasındaki depresyonun uzanışı olduğu söylenebilir. İlçeden geçen demiryolu ve ana karayolu güzergâhları ovaki düz arazileri takip etmiştir. Topografyanın ovalık sahada silik olması nedeniyle, bu kesimde ulaşımına tesir eden nispeten önemli etken Büyük Menderes nehri olmaktadır. Nazilli'yi diğer yerleşmelere bağlayan yolların Akçay ve Büyük Menderes nehrinin taşması sebebiyle sıklıkla bozulduğu ve taşkın dönemlerinde ulaşımın kesintiye uğramasına geçmişte sıklıkla rastlanırdı⁴⁶⁵. Ancak derelerin ıslah çalışmalarının tamamlanması ile bugün bu olaya çok seyrek rastlanmaktadır. Ayrıca Akdeniz ikliminin etki sahasında olması nedeniyle don, kar gibi ulaşımı kesintiye uğratabilecek hava olaylarına çok seyrek rastlanmakta, hatta bazı yıllar neredeyse hiç rastlanmamaktadır. İlçedeki dağlık alanlarda ise kırsal yerleşmelerin yolları vadileri takip eder niteliktedir. Özellikle Aydın Dağları üzerinde yollar, genel olarak kuzey-güney yönlüdür (Harita 40.). Ayrıca bazı yolların

⁴⁶² Yıllık olarak verilen bu rakamlara 1 Ağustos 2011 tarihinde Belediye Veterineri Ahmet ŞAHİN ile yapılan mülakatlarla ulaşılmıştır.

⁴⁶³Erol Tümertekin, **Ulaşım Coğrafyası** (2. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2053, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 85, 1987), s. 10 ve 22

⁴⁶⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 29

⁴⁶⁵ Tekin, S., 1997, **Age.**, s. 64-74

birbirine bitişik birikinti koni ve yelpazelerinden geçmesi nedeniyle inişli çıkışlı olduğu belirtilmektedir⁴⁶⁶.

Nazilli bugün olduğu gibi geçmişte de ulaşım açısından önemli bir yere sahipti. İlçede ticaret, bölgedeki yüksek üretim kapasitesinin yanında önemli tüketim merkezlerine ve ulaşım ağlarına yakınlığı sayesinde hızla gelişmiştir. Yollar doğal çevrenin sağladığı olumlu ya da olumsuz durumların tesiri altındadırlar⁴⁶⁷. Örneğin ilkçağ belki de prehistorik dönemden beri vadiler, oluklar, havzalar, dağ geçitleri, önemli avantajlara sahiptir ve buralara kurulan yerleşmeler ulaşımın gelişmesi ve bunun ticareti teşvik etmesiyle büyük kentlere dönüşebilirler⁴⁶⁸. Nazilli konumu itibari ile bu durumdan olumlu etkilenmiştir. Geçmişte bölgede yoğun olarak kullanılan kervan yollarının gelişmesinde, jeomorfolojinin önemli rolü görülmektedir. Büyük Menderes grabenini kuzey ve güneyden sınırlayan yüksek dağlar iç kısımlara taşınacak yük ve yolcu için belirli güzergâhların kullanımını zorunlu kılmıştır. Antik dönemde bu yüksek dağlar bugün olduğu gibi Büyük Menderes nehrinin kollarının açtığı vadilere kurulan yollar sayesinde aşılabilmekteydi. Mastaura antik kenti de İzmir'i (Efes o dönemin önemli bir liman kentiydi) Denizli ve daha içeride Kayseri'ye bağlayan kervan yolları üzerindeki yerleşmelerden biriydi⁴⁶⁹.

Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Büyük Menderes depresyonu, Ege kıyılarını Anadolu içlerine bağlayan kervanların geçiş güzergâhıydı. Bu güzergâh içinde Nazilli ithal malların Anadolu içlerine dağıtılması için kullanılan Aydın ve Denizli gibi önemli bir dağıtım merkeziydi. Aynı şekilde ihraç malları içinde özellikle incirlerin ticaretinde Nazilli kilit bir konumdaydı⁴⁷⁰.

Ulaşımın sağladığı bu kolaylıklar ve kervan ticareti sayesinde Nazilli, bir kavşak konumundadır. Akçay'ın açtığı geniş vadi aynı zamanda güneye giden yolların bu kesimdeki başlangıç noktasıdır. 19. yy.'da önemli toplanma merkezleri olan Nazilli ve Kuyucak üzerinden Pirlibey ve Arpaz izlenerek güneye inilebilmektedir. Bir kavşak olan Nazilli, Kestel ve Mergen çayları aracılığı ile aynı

⁴⁶⁶ Göney, S., 1975, *Age.*, s. 588-590

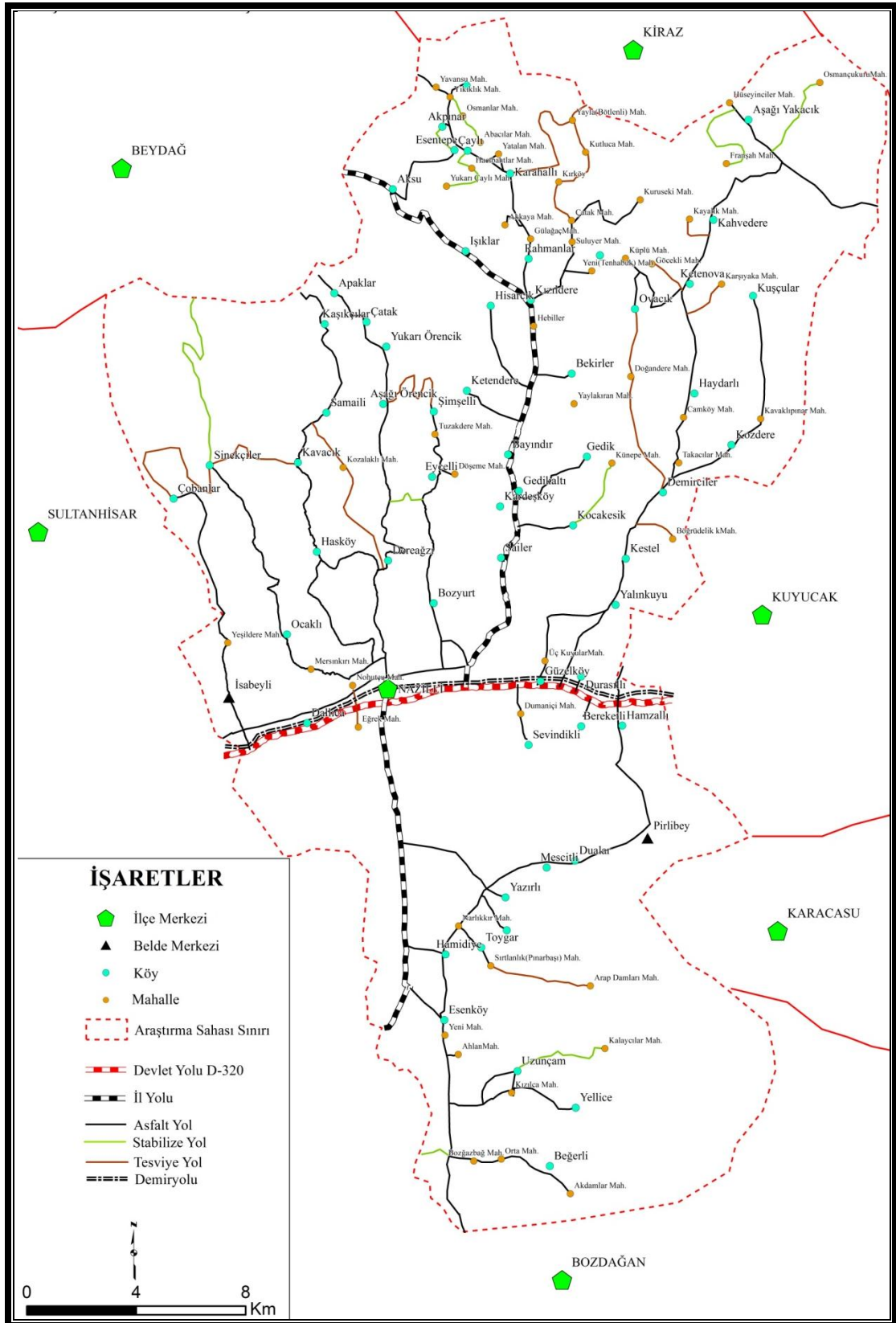
⁴⁶⁷ Cevat Rüştü Gürsoy, "Türkiye'nin Tabii Yolları", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 26 (1974), s. 24

⁴⁶⁸ Halil Koca ve Hayati Doğanay, "Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları", *Türk Coğrafya Dergisi* Sayı: 33: 1-24, (1998) s. 2

⁴⁶⁹ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 29

⁴⁷⁰ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 67-68

zamanda Ödemiş ve Tireye giden yolların da başlangıç noktasıdır. Bu sebeple kent uzun süre konaklama ve ticaret merkezi olarak önemini korumuştur⁴⁷¹.

Harita 40. Araştırma Sahasının Ulaşım Haritası (2011).

⁴⁷¹ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 31-32

Ulaşım imkânlarının yerleşme ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisinin Ege Bölgesi'nde en çok görüldüğü merkezlerden biri Nazilli'dir. Ticaret yollarının yüzyıllarca kullanılması, yerleşmeyi bir ticaret merkezi haline getirdiğine cdeğini mişti. Ancak kentin bugünkü görünümünü almasında 19. yüzyıldaki en önemli etmen ulaşım, ulaşım ağları içinde de demiryollarıdır. Bu sebeple ulaşım bahsine demiryolları ile başlanacaktır.

19. yy.'da Anadolu'yu etkileyen en önemli iktisadi gelişmelerden biri batılı devletlerin isteği ile inşa edilen demiryollarıdır⁴⁷². Çünkü batılı gelişmiş ekonomiler, demiryollarının ulaştığı bölgelerde pazarı ele geçirmişler ve zenginlikleri kendi topraklarına taşımışlardır⁴⁷³. Bu sebeple büyük yatırımlar yaparak Anadolu'da da demiryolu döşemek isteyen ilk girişimcilerin sömürgeci devletlerin mensupları oldukları görülmektedir. İnşa edilen demiryolları, hem Batı Anadolu'nun zenginliklerinin kervanlara göre, daha ucuza ve daha kolay bir şekilde limanlara sevkini sağlayan ulaşım araçlarıydı⁴⁷⁴ hem de bölgedeki zenginlikleri Avrupa'ya ve Rusya'ya taşıyan çıkış yollarıydı.⁴⁷⁵

İngiltere bu hatlar sayesinde Akdeniz'den Hindistan'a giden yolları da kontrol etmek istemekteydi⁴⁷⁶. Sömürgeci devletlerin amaçları bunlar iken Osmanlı devlet adamları ise olaya ekonomik etkenlerin yanında yönetim, askeri ve stratejik açıdan yaklaşmışlardır. Bu sayede artan üretimden daha fazla vergi alınabileceğini ayrıca ülkede çıkan isyan vb. olaylarda ulaşım ve sevkiyatın daha hızlı olacağı hesaplanmaktaydı⁴⁷⁷. Bu ve benzer amaçlar ile 1853 yılından cumhuriyetin ilanına kadar çoğu Batı Anadolu'da olan üç büyük grupta hat döşenmiştir. Bunlar, İzmir ve çevresindeki hatlar, Batı Anadolu ve Trakya dışında kalan ve İstanbul'u ilk gruba

⁴⁷² Şevket Pamuk, "Türkiye'deki İlk Demiryolu: İzmir-Aydın", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 5, (1994), s. 35

⁴⁷³ Gülpınar Akbulut, **Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı** (Ankara: Anı Yayıncılık, 2010), s. 4

⁴⁷⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 290

⁴⁷⁵ Zeki Arıkan, "İzmir-Kasaba-Aydın Demiryolu İşçilerinin Bir Muhtırası", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 49 (1988), s. 52

⁴⁷⁶ Süleyman Barda, **Münakale Ekonomisi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 1089, İktisat Fakültesi No: 154, 1964), s. 184

⁴⁷⁷ İsmail Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları** (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2001), s. 5-6

bağlayan hatlar ve bugün büyük kısmı Türkiye dışında olan Avrupa'ya döşenen hatlar şeklindedir⁴⁷⁸.

Araştırma sahasında demiryollarının gelişimi Anadolu'nun demiryolu tarihinin başlangıcı ile örtüşmektedir. Zira Osmanlı Devleti döneminde İngilizler tarafından yapımına başlanan Köstence-Çernovada hattı ve İzmir-Aydın hattı Osmanlı Devleti'nin ilk demiryolu hatlarıdır. Bu iki demiryolu hattından ikincisi Türkiye'nin yani Anadolu'nun da ilk demiryolu hattı olma özelliğini taşımaktadır. Sonraları bu hat Büyük Menderes depresyonu boyunca Aydın'dan Dinar'a ve Küçük Menderes depresyonu boyunca da Torbalı'dan Ödemiş'e kadar uzatılmıştır⁴⁷⁹. Uzatılan bu hatlar içerisinde en önemli yerleşme ve ticaret merkezlerinden biri de Nazilli'dir⁴⁸⁰.

Bu hatlardan araştırmamızı ilgilendiren Anadolu'nun ilk demiryolu hattı İzmir-Aydın güzergâhı imtiyazı, 23 Eylül 1856'da İngilizlere verilmiş ve tam bir yıl sonra 22 Eylül 1857'de inşaat işlemlerine başlanmıştır⁴⁸¹. Demiryolu hattı 10 senelik inşa sürecinin sonunda 1 Temmuz 1866'da ulaşımına açılmıştır⁴⁸². Şirket daha sonra demiryollu hattını uzatmış; Aydın-Kuyucak hattının 1881'de açılması ile Nazilli de demiryolunun ulaştığı şehirlerden biri olmuştur⁴⁸³. Uzun yıllar İngilizlerin işlettiği İzmir-Aydın demiryolu hattı ve Nazilli'nin de içinde bulunduğu uzantıları 1930'larda millileştirme politikası ile devlet tarafından satın alınmıştır⁴⁸⁴.

Ulaşım ağlarının gelişmesine paralel olarak Nazilli'de tarım ve sanayide de gelişme söz konusu olmuştur. Demiryollarındaki gelişmeler ile hammadde ve mamul madde akışı hızlanmış, tarımda da ticari üretim şekline geçiş başlamıştır⁴⁸⁵. Geçmişte değerlendirilemeyen fazla üretim, ulaşımın gelişmesi ile kolayca pazar alanlarına

⁴⁷⁸ Barda, S., 1964, *Age.*, s. 184-186; Yalçın Karabulut, "Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı", *Türkiye Coğrafyası Dergisi* Sayı: 06: 163-187 (1997), s. 167

⁴⁷⁹ Doğanay, H., 2011, *Age.*, s. 668-669; ayrıca İzmir Aydın demiryolu hattı için Bkz. Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, (3. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları, 1982)

⁴⁸⁰ Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 53

⁴⁸¹ Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 38-39; Ali Satan, "Osmanlı Devri Demiryolu Kronolojisi", (Ed. Engin, V., Doğan, O.) *Osmanlı'da Ulaşım Kara Deniz Demiryolu* (İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2012a), s. 311-312; Ali Satan, "Osmanlı'nın Demiryolu Çağına Girişi" (Ed. Engin, V., Doğan, O.) *Osmanlı'da Ulaşım Kara Deniz Demiryolu* (İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2012b), s. 213

⁴⁸² Ali Akyıldız, "Osmanlı Anadolu'sunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Hattı(1856-1866)", (Ed. İhsanoğlu, E., Kaçar, M.) *Çağını Yakalayan Osmanlı! Osmanlı Devletinde Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*, (İstanbul: İslam Tarih, Sanat,ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA, 1995), s. 265

⁴⁸³ Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 53; Ayrıca Bkz. Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 157

⁴⁸⁴ Şevket Pamuk, "Türkiye'deki İlk Demiryolu: İzmir-Aydın", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 5, (1994), s. 36

⁴⁸⁵ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 74 ; Nazilli Belediyesi, 1987, *Age.*, s. 19

ulaştırılmaya başlamıştır. Ayrıca incir ve İngilizlerin pamuk siyasetinin de etkisi ile pamuk üretiminde de artış sağlanmıştır⁴⁸⁶. Demiryolları sayesinde incir ve üzüm gibi meyvelerin kervanlarla taşınması sırasında doğan %5 zayıf oranı demiryolların daha fazla yükü, daha kısa sürede taşınması sayesinde % 5'e kadar inmiş⁴⁸⁷ ürünlerden elde edilen kâr oranı artmıştır.

Demiryolunun Nazilli ilçesinin ve Nazilli şehrinin ortasından geçmesi yerleşmenin gelişimi açısından da kentin dönüm noktalarından bir olmuştur. Bu nedenle bazı araştırmacılar Nazilli'nin şehir dokusunda en önemli olayın demiryolunun geçmesi olduğuna kanaat etmektedirler. Kentte bugün de anılan Aşağı ve Yukarı Nazilli adlandırmaları, demiryolu hattına göre belirlenmiş, yerleşmenin ilk nüvelerinden olan Aşağı Nazilli'den ziyade Yukarı Nazilli kısmı demiryolu hattının geçmesiyle hızla gelişmeye başlamıştır⁴⁸⁸. Ayrıca şehrin bugünkü elips biçimli şeklinin menşei de demiryolu hattıdır⁴⁸⁹. Kenti doğu-batı istikametinde geçerek, ikiye bölen rayların etrafının zamanla mesken ve ticarethaneler ile sarılması kentin yatay ekseninde gelişmesi ile devam etmiştir.

Demiryolları bölgede kuruluş ve gelişim aşamasından sonra, çok fazla değişime uğramadan bugünlere ulaşılmıştır. Rutin yapılan bakım çalışmaları dışında, en büyük yenileme işlemine ise 2009 yılında başlanmıştır (Foto 108.).

Nazilli garında üçü lojistik biriminde olmak üzere, toplam 18 kişi çalışmaktadır. TCDD 3. Bölge Müdürlüğü'nden aldığımız veriler ve Nazilli garında yaptığımız mülakat sonuçlarından toplanan bilgilere göre, 2009 yılında Aydın-Denizli arasındaki demiryolu hattında başlanan yenileme çalışmaları sebebiyle yolcu taşımacılığı yapılamamıştır. Demiryolu yenileme çalışmalarının 26.12.2009 tarihinde bitirilmesiyle yolcu taşımacılığı yeniden başlanmış ve o tarihten bugüne kadar yolcu sayısında artış gözlenmiştir. 2010 yılında 72.459, 2011 yılında 185.679, 2012'de ise 242.726 yolcu seyahatlerinde Nazilli Garı'nı kullanmıştır⁴⁹⁰. Nazilli istasyonuna uğrayan yolcu trenleri daha çok Basmane (İzmir) ve Denizli arasında yolcu taşımaktadırlar. Nazilliden binen yolcuların çoğu Aydın, Söke ve İzmir'e gitmektedirler. Son yıllarda demiryollarına yapılan yatırımlarla yolcu yoğunluğu

⁴⁸⁶ Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 68

⁴⁸⁷ Satan, A., 2012a, *Age.*, s. 313

⁴⁸⁸ Nazilli Belediyesi, 1987, *Age.*, s. 19 ; Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 68

⁴⁸⁹ Nazilli Belediyesi, 1987, *Age.*, s. 19 ; Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 74

⁴⁹⁰ TCDD 3. Bölge Müdürlüğü istatistikleri.

artan garda, yolcu sayısının artmasının bir sebebi de ucuzlayan havayolu ulaşımıdır. Nazilli'den İzmir'e giden trenin Adnan Menderes Havalimanı'na uğraması sebebi ile havalimanına gidecek birçok yolcu ulaşımında treni seçmeye başlamıştır⁴⁹¹.

Nazilli garından 2012 yılından önce taşınan yük miktarının bu yıla göre çok düşük olduğu görülmektedir. Bundaki en önemli sebep 2009, 2010 ve 2011 yıllarında demiryollarındaki bakım ve yenileme çalışmalarıdır. Çalışmaların tamamlandığı 2012 yılında gardan 60.219 ton yük taşımıştır(Tablo 170.).

Tablo 170. Nazilli Garından Taşınan Yük Miktarı ve Vagon Sayısı

Yıllar	Giden		Gelen	
	Vagon	Ton	Vagon	Ton
2008	175	2.979	12	350
2009	273	3116	734	15.796
2010	354	5.084	705	16.376
2011	219	2.569	31	547
2012	337	60.219	-	-

Kaynak: TCDD 3. Bölge Müdürlüğü istatistikleri.

Foto 108. Nazilli'den Geçen Demiryolu Hattındaki Bakım-Onarım ve Yenileme Çalışmaları.

⁴⁹¹ Yolcu taşımacılığı ile ilgili bilgiler DDD Nazilli Gar Müdürü Gürçan SATICI'dan alınmıştır.

Foto 109. Nazilli Garı.

Nazilli garına her gün karma yük treni gelmektedir. Bu tren ile çevreden çıkartılan feldspat madeni, Bozüyük'teki seramik fabrikalarına gönderilmektedir. Buradan dönüşte trene Tunçbilek'ten kömür yüklenmektedir. Nazilli'den her cumartesi Suriye ve Irak'a (Bağdat) ihracat amaçlı seferler düzenlenmektedir. Yük, yolun durumuna göre 3 ilâ 15 gün içinde, bahsi geçen ülkelere ulaştırılmaktadır. Nazilli'den bu bölgelere işlenmiş mermer ve selüloz ihraç edilmektedir.

Söz konusu yükler dışında, araştırma sahası ve çevresindeki yerleşmelerdeki dokuma tezgâhlarında ve sanayi tesislerinde üretilen kıl çadır, keçi kılı, pulluk, tarım aletleri, elektrik kablosu, güneş enerjisi sistemleri ve beyaz eşya da önemli ihraç ürünleridir. Nazilli'den yurtdışına derin dondurucu, beyaz eşya, kimyevi madde, sabun, kalorifer paneli gibi ürünler Van Kapıköy sınır kapısı üzerinden, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, İran ve Rusya'ya ihraç edilmektedir. Ayrıca inceleme sahasında üretilmeyen ancak Aydın garındaki yükleme boşaltma olanaklarının yetersiz kalması sebebiyle Aydın il merkezinden Nazilli'ye getirilerek, buradan sevk edilen bir başka ürün de araba jantıdır⁴⁹².

⁴⁹² Buradaki bilgiler Gar Lojistik biriminden Fehmi KEÇECİOĞLU'ndan alınmıştır

Foto 110. Nazilli Garında Kullanılan 1912 Birmingham Yapımı Kantar.

Foto 111. Tarihi Gar Binasının Bir Bölümünün Görünüşü.

Demiryollarının Türkiye genelindeki bakımsızlığı nedeniyle yükün zamanında yerine ulaştırılamaması, Nazilli garının da yük taşıma açısından yaşadığı en büyük sorundur. Ayrıca yüklerin araçlara yüklenmesi sırasında yükleme işini kolaylaştıran forklift, vinç ve gezici vinçler, Nazilli garı lojistik bölümünde bulunmamaktadır. Bu da taşımacılıkta indirme ve yüklemelerde sorun oluşturmaktadır. Gar yöneticileri ile yaptığımız mülakatlarda, birçok firma ve fabrikanın kendileri ile yük taşımacılığı yapmak için iletişime geçtiklerini ancak teknoloji eksikliği nedeniyle bunun mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

Geçmişte Sümerbank Basma Fabrikası'na yük taşıyan demiryolları, bugün eskisi kadar taşımacılıkta kullanılmamaktadır. Ancak mevcut hat Nazilli OSB'ye kadar uzatılır ise demiryolu taşımacılığının sanayi ürünlerinin taşınmasında yeniden faydalanılacağı muhtemeldir. Ayrıca lojistik biriminin depoları şehrin içinde kalmıştır. Bu nedenle yükleme-boşaltma yapacak olan tır vb. araçların gara ulaşımı, parkı ve beklemesinde büyük zorluklar yaşanmaktadır. Bu sebeple garın yük taşıma biriminin kent dışında park yerleri, depoları ve yük indirme-yükleme rampaları bulunan yeni bir alana taşınması da Nazilli'nin yük taşımacılığındaki önemini arttıracaktır. Zira araştırmalarımız sırasında yaptığımız mülakatlarda, bu sebeplerle sanayicilerin hammadde ya da mamul maddeyi demiryolu aracılığı ile taşımak istemediği tespit edilmiştir. Ayrıca lojistik biriminin taşınması ile burada bulunan tarihi yapı ve donanımlar rekreasyon amaçlı kültürel turizm faaliyetlerinde kullanılabilir.

Nazilli ilçesinde bugün ulaşımın esas yükünü karayolları çekmektedir. Karayolları başlangıçta demiryollarına paralel olarak gelişmiştir. Daha sonra farklı açılarla anayollara bağlanarak dama tahtası şeklinde ağ sistemini oluşturmuş karayollarının ana hatları, demiryolları gibi Nazilli ilçesini ikiye ayırmıştır⁴⁹³. Karayolu ağı içinde en önemli güzergâh Nazilli kentinin de içinden geçen D 320 karayoludur. Bu yol aynı zamanda uluslararası karayolları ağının da bir parçasıdır.

D 320 karayolu, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey Avrupa Uluslararası Ana Trafik Arterleri Anlaşması kararlarına göre referanslı yollar ve referanslılar arası yollar ana ağ sistemi karayollarından olup, kuzey-güney

---

⁴⁹³ Erkaya, A., 1989, *Age.*, s. 70

referanslılar arası ara yollar A-sınıfı E87 numaralı yoldur⁴⁹⁴. Uluslar arası E87 karayolu kuzey-güney Referanslı E85-E95 karayollarını birleştirmektedir⁴⁹⁵. Konsey kararlarına göre, Ukrayna Odessa'dan başlayan E87 karayolu Antalya iline kadar uzanmakta olup, yük ve yolcu taşımacılığı açısından önemli bir güzergâhtır. Ulusal numaralandırma sistemine göre D 320 karayolu, Denizli gibi önemli sanayi merkezlerini, İzmir Limanı ile buluşturan yük ve yolcu taşımacılığı açısından önemli bir yoldur. Pamukkale, Afrodiasias gibi önemli turistik alanları görmek isteyenler de İzmir limanı ya da Adnan Menderes Havalimanı'ndan bu yolu kullanarak Nazilli üzerinden adı geçen turistik mekânlara ulaşabilmektedirler. Ayrıca karayolu ithalat ve ihracat açısından İzmir Limanı'nı Aydın, Nazilli ve Denizli üzerinden, Anadolu içlerine bağlayan, demiryolu bağlantısı bulunan en önemli karayoludur.

Araştırma sahasında ulaşımın önemi ortaya koymak amacıyla kullanılan bir yöntemde benzer çalışmalarda olduğu gibi,⁴⁹⁶ bölgedeki trafik yoğunluğudur. İlçenin çevresinde doğuda Kuyucak, batıda Atça kasabası arasında Kara Yolları Genel Müdürlüğü tarafından taşıt sayım ve sınıflandırması yapılmaktadır. Bu sayımlar sayesinde hem trafik yoğunluğu hem de ulaşımında D 320 karayolunun tercih edilmesinin sebepleri hakkında yorumlamalar yapmak mümkündür.

2011 yılında D 320 karayolundan geçen ortalama günlük araç sayısı, Atça-Nazilli arasında 19978, Nazilli-Kuyucak arasından ise 16249'dur (Tablo 171.). Çevredeki sayım istasyonları⁴⁹⁷ ile kıyaslandığında Nazilli ve çevresindeki yoğunluğun diğer istasyonların çok üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durumda Nazilli'nin gelişmiş ekonomik fonksiyonları ve büyük bir nüfus kitlesinin burada yaşıyor olmasının etkili olduğu kuşkusuzdur.

Araç cinsine göre trafik yoğunluğu incelendiğinde, araştırma sahasının yük ve yolcu taşımacılığında transit olarak kullanıldığı daha iyi anlaşılmaktadır. Zira Nazilli'nin doğusunda ve batısında yer alan küçük yerleşmeler olan Sultanhisar, Atça ve Kuyucak'tan geçen araç sayısında neredeyse hiç değişiklik yoktur. İki sayım

⁴⁹⁴ Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey Avrupa Uluslararası Ana Trafik Arterleri Anlaşması detayları için Bkz. [http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/conventn/ECE-TRANS-SC1-384e.pdf\(21/06/2013\)](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/conventn/ECE-TRANS-SC1-384e.pdf(21/06/2013)) ve [http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_E-yollar%C4%B1#cite_note-1\(21/06/2013\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_E-yollar%C4%B1#cite_note-1(21/06/2013))

⁴⁹⁵ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_E-yollar%C4%B1#cite_note-1\(21/06/2013\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_E-yollar%C4%B1#cite_note-1(21/06/2013))

⁴⁹⁶ Bkz. Koca, H., 1994, *Age.*, s. 380; Çetin, B., 2007, *Age.*, s. 210; Altaş, N.T., 2009, *Age.*, s. 141

⁴⁹⁷ Çevre sayım istasyonlarından Kuyucak-Horsunlu arasında 12781, Buharkent yakınında 9797, Sultanhisar- Köşk arasından 14346 araç geçmektedir. Bkz. www.kgm.gov.tr (25/12/2013)

noktasından da en çok geçen araç tipinin otomobiller ve orta yüklü ticari taşıtlar olduğu dikkat çekmektedir. Otomobiller ve orta yüklü ticari taşıtların sayısı doğudan batıya doğru artmaktadır. Bunda bahsi geçen istasyonlardaki en önemli ticari merkezin Nazilli olması ve Nazilli-Aydın ve İzmir Limanı ile olan bağının etkisi görülmektedir. Akçay vadisi boyunca Menteşe bölümünden gelen araçların da trafiğe katılması, batıya doğru Aydın istikametinde yoğunluğun artmasındaki başlıca etmenler arasındadır.

Transit yük ve yolcu taşımacılığının etkisi ise otobüs, kamyon ve diğer araç sayılarından daha iyi anlaşılmaktadır. Nazilli ilçesi batısında toplam trafiğin %17,9'u doğusunda toplam trafiğin %21 ini oluşturan bu araçların sayılarındaki değişiklik çok azdır. Tablo 171 incelendiğinde, kentin ulaşım fonksiyonlarında da değinildiği gibi, D320 karayolunun, Nazilli'de başlangıç ya da varış noktası olarak değil, transit geçişlerde kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Zira Nazilli'nin doğusunda 469 olan otobüs sayısı, batıdaki ilk istasyonda 463, 1868 olan kamyon sayısı batıdaki ilk istasyonda 1872'dir. Yaptığımız gözlem ve mülakatlarda yoğunluğun yaz aylarında arttığı tespit edilmiştir. Bu durumun oluşmasında bölgede tarımsal üretimin belirtilen aylarda artmasının yük taşımacılığındaki, turizm amaçlı seyahatlerin ise yolcu taşımacılığındaki sayıyı arttırması temel faktörlerdir.

Tablo 171. Taşınabilir Taşıtların Sayım ve Sınıflandırma İstasyonu Tarafından Belirlenen Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri

Araç Tipi ⁴⁹⁸	Araç Sayısı ve Oranı(%)			
	Atça-Nazilli		Nazilli-Kuyucak	
Otomobil	14389	%72,0	11354	%69,9
Orta yüklü ticari taşıt	2016	%10,1	1478	%9,1
Otobüs	463	%2,3	469	%2,9
Kamyon	1872	%9,4	1868	%11,5
Kamyon-römork-çekici-yarı romork	1238	%6,2	1080	%6,6
Toplam	19978	%100	16249	%100

Kaynak: Trafik Güvenliği Dairesi Başkanlığı Ulaşım Etütleri Şubesi Müdürlüğü, 2012, 2011 Trafik ve Ulaşım Bilgileri, Otoyollar ve Devlet Yollarının Trafik Dilimlerine Göre Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri ve Ulaşım Bilgileri, <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/TrafikveUlasimBilgileri/11TrafikUlasimBilgileri.pdf> (25,12,2013)

⁴⁹⁸ Trafik Güvenliği Dairesi Başkanlığı Ulaşım Etütleri Şubesi Müdürlüğü, 2012, 2011 Trafik ve Ulaşım Bilgileri, Otoyollar ve Devlet Yollarının Trafik Dilimlerine Göre Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri ve Ulaşım Bilgileri, <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/TrafikveUlasimBilgileri/11TrafikUlasimBilgileri.pdf> (25,12,2013)

Araştırma sahsındaki araç sayısı ve kaza istatistikleri ilçe genelinde ulaşımın durumunu ve sorunlarını göstermek de kullanılan istatistiklerdendir⁴⁹⁹. Nazilli İlçe Emniyet Müdürlüğü Trafik Tescil Büro Amirliği verilerine göre, araştırma sahasında 56.249 kayıtlı araç bulunmaktadır. 2011 yılında 52.519 sürücü belgesi tanzim edilmiştir. İlçede motosiklet sayısının yüksekliği göze çarpmaktadır (Tablo 172.). Yüksek olan araç sayısında en önemli grubu motosikletler oluşturmaktadır. Bunun en önemli sebebi kışları don vb ulaşımı aksatıcı hava şartlarının olmamasıdır. Özellikle yazın kavurucu sıcaklarında kapalı araçlar yerine kırsal kesimde ve kent merkezinde bu tip araçlar tercih edilmektedir. Yine hava koşulları ve topografyanın etkisi ile özellikle kırsal kesimde motosikletler bölge şartlarına modifiye edilerek farklı amaçlarla da kullanılmaktadır. Motosikletin yanına takılan ek bir teker ve sepet ile kırsal kesimde tarım arazilerine gidiş-geliş ve yük taşıma işi kolaylaştırılmaktadır (Foto 112.).

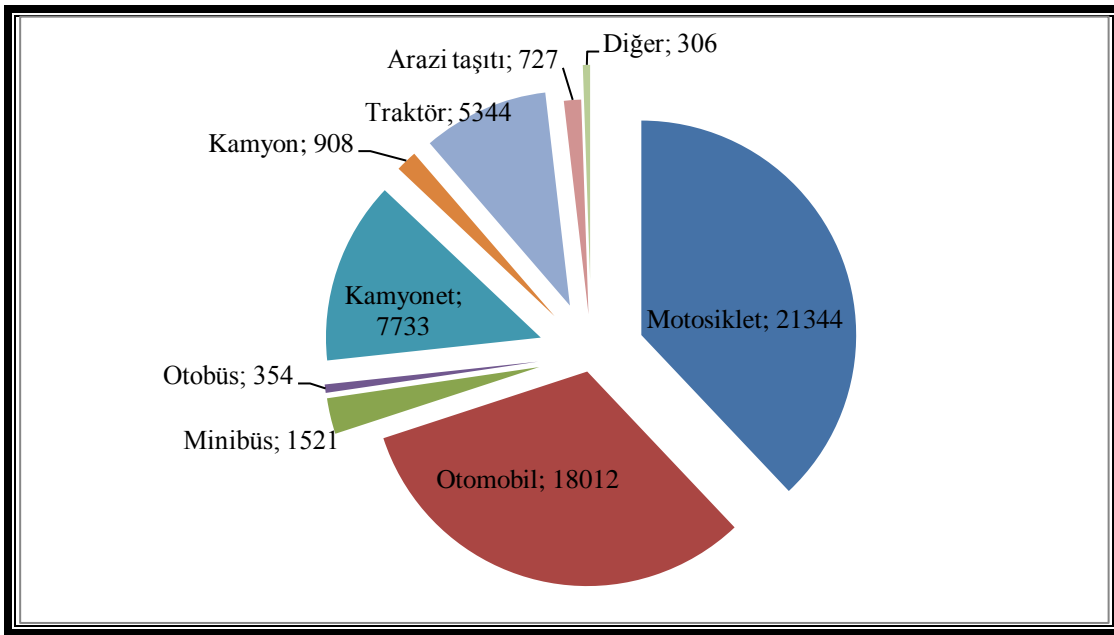
Foto 112. Nazillide Kırsal Alanlarda Kullanılan ATV Taşıtlar.

⁴⁹⁹Çetin, B., 2007, *Age.*, s. 218; Altaş, N.T., 2009, *Age.*, s. 149

Tablo 172. Nazilli’de Cinslerine Göre Araç Dağılımı (2011)

Araç Cinsi	Adedi	%’si
Motosiklet	21344	37.9
Otomobil	18012	32.0
Minibüs	1521	2.7
Otobüs	354	0.6
Kamyonet	7733	13.7
Kamyon	908	1.6
Traktör	5344	9.5
Çekici	88	0.2
Özel Amaçlı Taşıt	64	0.1
Tanker	42	0.1
Römork	112	0.2
Arazi taşıtı	727	1.3
Toplam	56249	100.0

Kaynak: Nazilli İlçe Emniyet Müdürlüğü Trafik Tescil Büro Amirliği, Araç Tescil İstatistikleri.

Şekil 53. Nazilli’de Cinslerine Göre Araç Dağılımı (2011).

Bu tip araçların ve ulaşım ağının düzgün ve sık oluşu sebebiyle yerleşme kısmında bahsedildiği üzere, dönemlik yerleşmeler artık eskisi kadar kullanılmaz olmuştur. Burada yılın belirli bir dönemi konaklamak yerine, söz konusu araçlarla günlük olarak gidip gelmek kırsal kesimde daha avantajlı bir konuma gelmiştir. Zira bu durum Karıncalı Dağı ve Aydın Dağları üzerindeki kırsal yerleşmelerde daha iyi görülmektedir. Daha sık ve düzgün yollara sahip olan, Beydağ ve çevresindeki yayla alanlarına kadar düzgün olan yollar nedeniyle bu kesimde geçici yerleşmeler neredeyse ortadan kalkmış iken, Karıncalı Dağı’nın yüksek kısımlarında ulaşımın daha kötü yollarla sağlanması sebebiyle burada sezonluk olarak konaklayan ailelere rastlanabilmektedir.

Topografyanın olumsuz etkisi nedeniyle eğim dereceleri yüksek olan alanlarda, özellikle de Aydın Dağları üzerindeki tarla ve bahçelere gitmek için

kullanılan bir diğer araç da jeeplerdir. Araştırma sahasında arazi taşıtı sayısının yüksek olmasının nedeni, tarım alanlarına gitmede bozuk yol şartlarında diğer araçlara göre kıvrak olması ve güçlü motoru ile her türlü arazi koşulunda kullanılabilmesinin ortaya çıkardığı taleptir. Genellikle *Willys* model bu araçlar, küçük sanayi sitesinde yapılan bazı işlemler (şasi ya da kasa uzatma) ile köylünün istediği şekilde ayarlanmakta ve kullanılmaktadır (Foto 113.).

Foto 113. Nazilli’de Dağlık Alanlarda Sıklıkla Karşılaşılan Arazi Araçları (Willeys Jeepler).

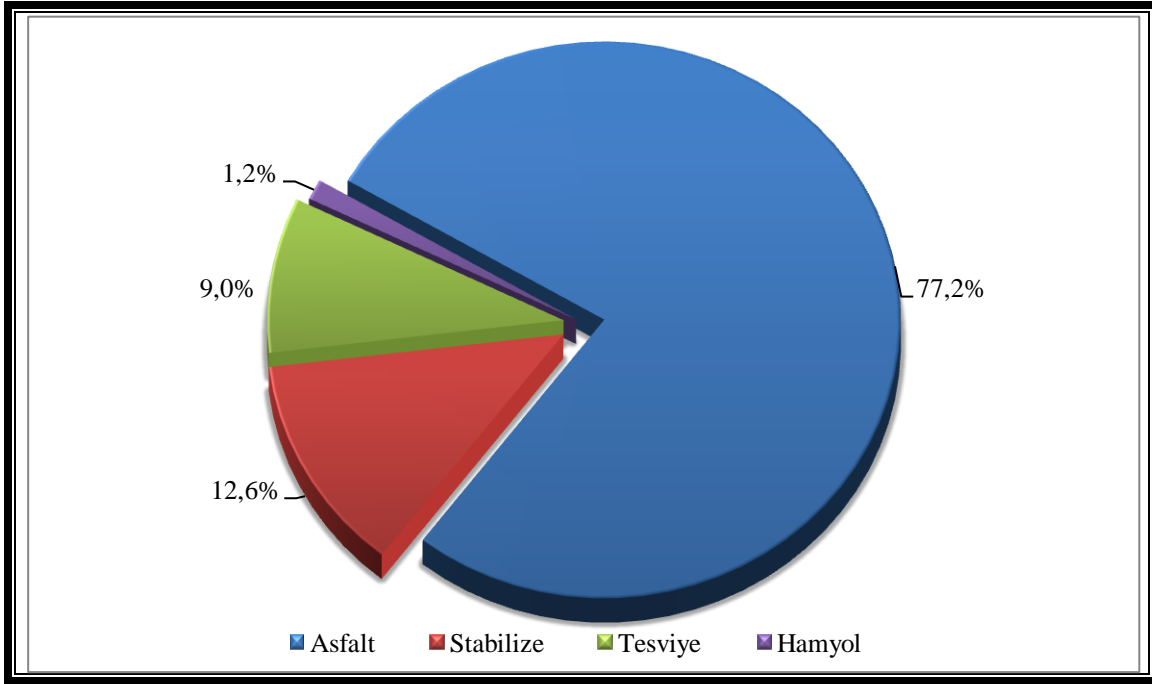
Araştırma sahasında yollar niteliklerine göre incelendiğinde, ilçedeki yolların niteliklerinin yüksek olduğu görülmektedir. 338 km toplam yolun 260,8 km’si asfaltlanmış yollardır. Bu uzunluk toplam yolun % 77,2’sidir. Yolların geriye kalan % 22,8’lik kısmı ise stabilize, tesviye ve ham yollardır (Tablo 173.). Büyük oranda asfalt olduğu görülen ilçe yollarında, Harita 40’da da görüleceği üzere, tüm köy yolları asfalttır. Asfalt olmayan yollara ise köylerin uzak mahalleleri ve köyler arasındaki bazı kestirme ve alternatif olan yollarda rastlanmaktadır. Bu haliyle ilçe yol ağı ve niteliği için gelişmiş demek uygun olacaktır. Zira benzer nüfusa sahip ancak iklim şartları araştırma sahasına benzemeyen, engebeli bir topografya ya sahip Akçaabat’ta asfalt yollar, toplam yolların % 2,5’ini oluşturmaktadır⁵⁰⁰. Engebeli arazilere sahip merkezler ile kıyaslandığında fiziki çevrenin olumsuz koşullarından ötürü yol niteliğinin, Nazilli ilçesi kadar gelişemediği görülecektir. Ancak kış mevsimlerinde asfaltların bozulması, ya da Gedik köyündeki gibi kütle hareketleri ile yolların zaman zaman bozulduğu görülmektedir. Böyle durumlarda kaymakamlığa bağlı Köylere Hizmet Götürme Birliği yolların bakım ve onarım işlerini yapmaktadır.

⁵⁰⁰ Kadioğlu, Y., 2003, *Age.*, s. 240

Tablo 173. Nazilli’de Yolların Niteliklerine Göre Durumu

Yolun Cinsi	Uzunluğu(km)	%’si
Asfalt	260,8	77,2
Stabilize	42,7	12,6
Tesviye	30,5	9,0
Hamyol	4	1,2
TOPLAM	338	100

Kaynak: Nazilli kaymakamlığı Birfing Raporları 2011.

Şekil 54. Nazilli’de Yolların Niteliklerine Göre Durumu.

Araştırma sahasında köylere ulaşım probleminin olmadığından bahsedilmiştir. Nazilliye bağlı köyler içerisinde, yerleşme bahsinde de anlatıldığı üzere, Dallica, Bozyurt ve Ocaklı köylerinin yakında belediye hizmet sınırları içerisinde kalacak olmasından dolayı, bu köylere kent içi toplu taşıma araçları ile seferler düzenlenmektedir. Nazilli kent merkezine en yakın köy 2 km uzaklıktaki kentin bir mahallesi konumuna gelen Bozyurt köyüdür. Bu köyden sonra Dallica(4km), Dereağzı (5 km), Durasallı (6 km), Güzelköy (6 km), Hasköy (6 km) ve Ocaklı (5 km) köyleri de ilçe merkezine yakın köy yerleşmeleridir. İlçe merkezine en uzak köyler ise Aşağıyakacık (38 km), Kahvederesi (36 km), Esentepe (35 km), Derebaşı (31 km), Akpınar (30 km) ve Ovacık (30 km) köyleridir (Tablo 174.).

Tablo 174. Nazillide Köylerin İlçe Merkezine Uzaklığı

Köyün adı	İlçe Merkezine Uzaklık (km)	Köyün adı	İlçe Merkezine Uzaklık(km)	Köyün adı	İlçe Merkezine Uzaklık(km)
Aksu	27	Esentepe	35	Kızıldere	22
Apaklar	20	Eycelli	9	Kocakesik	11
A.örencik	13	Gedik	13	Kozdere	20
A.yakacık	38	Gedikaltı	10	Kuşcular	26
Bağcılı	24	Güzelköy	6	Mescitli	13
Bayındır	10	Hamidiye	11	Ocaklı	5
Bekirler	20	Hamzalı	10	Ovacık	30
Bereketli	8	Hasköy	6	Rahmanlar	23
Beyerli	25	Haydarlı	20	Sailer	7
Bozyurt	2	Hisarcık	22	Samaili	16
Çatak	18	Işıklar	25	Sevindikli	7
Çaylı	26	Kahveresi	36	Sinekçiler	14
Çobanlar	17	Karahallı	25	Şimşelli	13
Dallıca	4	Kardeşköy	11	Toygar	13
Demirciler	16	Kaşıkçılar	26	Uzunçam	18
Dereağızı	5	Kavacık	11	Yahnkuyu	11
Derebaşı	31	Kestel	13	Yazırlı	10
Dualar	14	Ketendere	17	Yellice	23
Durasılı	6	Ketenova	26	Y.örencik	16
Esenköy	10	Kırcaklı	12	Akpınar	30

Kaynak: İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası,2011.

Yoğun bir nüfusun yaşadığı Nazilli ilçesinde trafik kazaları ulaşımda karşılaşılan olumsuz durumlardan biridir. 2010 yılında meydana gelen 693 trafik kazasında 12 kişi hayatını kaybederken, 715 kişi de yaralanmıştır. 693 kazanın 12'si ölümlü, 403'ü yaralanmalı, 278'i ise maddi hasarlı kazalardır (Tablo 175.). Araştırma sahasında kazaların yüksek olmasının en önemli nedeni, 146.543 nüfuslu ilçede iskân sahaları dışından geçen bir çevre yolunun olmamasıdır. Mevcut D 320 karayolu ve buna paralel uzanan DDY hattı 110.000 nüfusu aşan kent merkezinin ortasından geçmektedir. Ayrıca aynı hat üzerinde nüfusu 10.000'i bulan kasaba ve köy yerleşmeleri bulunmaktadır. Meskûn sahaların çok fazla olması ve tarım araçlarının sıklıkla trafiğe çıkmaları, uluslararası yolcu ve yük taşıyan araçların 110.116 nüfuslu kent merkezinin içinden geçmesi, bu yola kuzeyden dik olarak bağlanan Beydağ, Ödemiş, Kiraz ve Alaşehir ilçelerine giden yolların yoğun nüfuslu alanlardan geçmesi, kazalara davetiye çıkarmaktadır.

Tablo 175. Nazilli İlçesinde Meydana Gelen Trafik Kazaları (2010-2011)

Trafik kazası	2010	2011(İlk 6 ay)
Ölümlü Kaza Sayısı	12	4
Ölü Sayısı	12	4
Yaralanmalı Kaza Sayısı	403	187
Yaralı Sayısı	715	307
Maddi Hasarlı Kaza Sayısı	278	143
Toplam Kaza Sayısı	693	334

Kaynak: İlçe Emniyet Müdürlüğü, İlçe Jandarma Komutanlığı ve Nazilli Bölge Trafik Denetleme İstasyon Amirliği verilerinden derlenmiştir.

Mülakatlarımız sırasında Güzelköy ve Durasallı köyleri sakinleri D 320 karayolunda meydana gelen kazalara sıklıkla değinmişlerdir. Bu nedenle ilçeyi bu yoğunluktan kurtaracak bir çevre yoluna acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Beydağ ilçesine giden yol üzerinde bulunan Bayındır gibi köylerde de dar olan yollarda, hızlı geçen araçların can ve mal güvenliğini tehdit ettiği görülmektedir. Bu güzergâhtaki yol üstü köylerinde olduğu gibi aynı sıkıntı Alaşehir'e giden yollar üzerinde bulunan Kestel ve Demirci köyleri sakinleri tarafından da mülakatlar sırasında belirtilmiştir.

Araştırma sahasında iletişim faaliyetleri büyük oranda Türk Telekom ve PTT aracılığı ile sürdürülmektedir. 2011 ve 2012 yıllarında kurumlarla yaptığımız mülakatlara göre, PTT'nin Nazilli ilçesinde 6 şubesi bulunmaktadır. Ayrıca Alamut (Bozdoğan) ve Atça (Sultanhisar) PTT şubeleri de Nazilli'ye bağlıdır. Toplam 44 personelin çalıştığı kurumda şubelerde Yeşil mahallede 1 memur, Hükümet şubede 1 memur, Dört Yol şubede 1 memur, Arslanlı şubede 1 dağıtıcı, İsabeyli şubede 1 memur ve 1 dağıtıcı, Pirlibey şubede 1 memur görev yapmaktadır. Nazilli İlçesinde merkez ve şubelerde yıllık ortalama 1.100.136 işlem yapılmaktadır.

İlçedeki telefon ve internet hizmetleri Türk Telekom aracılığı ile sürdürülmektedir. Kurumdan alınan bilgiye göre, 2011 yılında ilçe merkezinde 21.000 mesken, 10.000 işyerinde telefon, 6.700 mesken ve 4.500 işyerinde de internet aboneliği bulunmaktadır. Köylerde toplam telefon abone sayısı 12.000 ve internet abone sayısı 1000'dir. Nazilli'de Türk Telekom'a ait 3'ü merkezde, 15'i köylerde bulunan toplam 18 santral bulunmaktadır. Kurumda üç yönetici, 61 memur ve işçi istihdam edilmektedir.

3.9. Turizm

En basit haliyle dinlenmek ve tatil geçirmek amacıyla yolculuğa çıkmak manasına gelen turizm⁵⁰¹, zevk için yapılan geziler⁵⁰² şeklinde de tanımlanmaktadır. Turizm bazı bölgelerin temel geçim kaynakları içindeki en önemli sektör iken, bazı bölgelerde ikincil ya da sadece sektörler içinde gelir getirici alternatif bir faaliyet olabilmektedir. Araştırma sahasında ekonomik etkinlikler içinde önemli bir paya

⁵⁰¹ Nazmiye Özgüç, **Turizm Coğrafyası** (İstanbul: Çantay Kitabevi, 2003), s. 14

⁵⁰² Hayati Doğanay, **Türkiye Turizm Coğrafyası** (Üçüncü Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001) s. 11

sahip olmayan turizm, iyi bir planlama ile ilçenin ekonomik yelpazesinde önemli bir yere sahip olabilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca Murat Dağı örneğinde görüldüğü gibi tek bir faaliyet şeklinde başlayan turistik etkinlik, zamanla farklı turizm tiplerine da kayabilecektir⁵⁰³.

Özellikle kültürel turizme konu olabilecek tarihi kaynakların varlığı, Türkiye'nin ilk sanayi yatırımlarından olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası, sağlıklı beslenme koşulları ile uzun yaşamın merkezi olması ve deve güreşleri gibi kültürel etkinlikler, turizm açısından değerlendirilebilecek kaynaklardır. Ayrıca ilçe Nysa, Afrodiasias, Tralleis, Hierapolis gibi büyük antik kentlerin ortasında yer almakta ve sınırları içinde Harpasa ve Mastaura antik kentleri bulunmaktadır. Kültürel turizme konu olan bu çekiciliklerin yanında Pamukkale gibi önemli bir turistik çekim merkezine giden yolların üzerindedir. Ayrıca sahada bulunan Büyük Menderes ve Akçay⁵⁰⁴ havzaları önemli bir ekoturizm potansiyeline sahiptir

Günümüz dünyasında turizm eğilimleri çeşitlilik kazanmakta yeni yerler yeni turizm türleri insanların ilgisini çekmektedir. Bu sebeple geleneksel turizm tiplerine alternatif olabilecek çekicilikler kullanılarak, yeni turistik faaliyetler geliştirilmektedir⁵⁰⁵. Bunlar içinde önemli bir yeri olan ekoturizm, kırsal turizm ve tarımsal turizm (agroturizm) son yıllarda Nazilli ilçesinde nüfus oranı iyice azalan kırsal alanların kalkınmasında etkili olabilir.

Güçlü bir doğa bağlantısı ve sosyal sorumluluğu olan, çevreyi koruyarak halkın refah seviyesinin arttırılmasını gözeterek ekoturizm⁵⁰⁶ kapsamında, araştırma sahasında Büyük Menderes nehri boyunca, Aydın Dağları ve Karıncalı Dağ üzerinde doğa yürüyüşleri, atlı yürüyüşler yapılabilme imkânı bulunmaktadır. Araştırma sahasının doğal alanlarında yenilebilir bitki ve mantarlar bolca bulunmaktadır. Doğa yürüyüşleri ile birlikte bu bitkilerin toplanmasının da tema yapıldığı turlar, yürüyüşleri daha cazip hale getirecektir.

⁵⁰³ Lütfi Özav, "Turizm Açısından Murat Dağının Önemi", **Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı:3: 57-78, (1995e), s. 57

⁵⁰⁴ Ferda Çağlar Erkut, "Eko Turizm Kaynağı Olarak Akçay Vadisi ve Madran Dağı'nın Değerlendirilmesi" (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s. 187-193

⁵⁰⁵ Gözde Emekli, "Türkiye'de Kültürel Turizm", **İkinci Uluslar arası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu**, (İzmir: 2004), s. 12

⁵⁰⁶ Suavi Ahıpaşaoğlu ve Evrim Çeltek, **Kırsal Turizm** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2010), s. 18

Kırsal ve yerel kültürü yaşatabilme yollarından biri de orijinalliğini korumuş bölgelerde turizmin canlandırılmasıdır⁵⁰⁷. Bu nedenle kırsal alanlarda sürdürülen tarımsal turizm ve çiftlik turizmi uzun yaşamın merkezi olma sloganı ve markasına sahip ilçe için, önemli bir fırsat olabilecek niteliktedir. Nitekim Sinekçiler köyünde kırsal bir konutu satın alan müteşebbis, evi özüne sadık kalarak modern bir konaklama mekânı haline getirmiştir. Bu tip mekânlar ve kırsal konutlar, yaz sıcaklarından bunalmış bireyler için bir çekim oluşturabilecektir. Ayrıca çiftlik turizmine konu olan böyle yerler, hızla artan kentsel nüfus için ilgi çekici olup, sahiplerine de gelir sağlayacaktır (Foto 114.).

Foto 114. Sinekçiler Köyünde Rekreasyon Amaçlı Düzenlenmiş Bir Kırsal Konut.

Genel bir görüş olarak turistik faaliyetlerin başlaması ile tarım alanlarının bundan zarar gördüğü düşünülse de Kemer gibi turistik alanlarda tarım ürünlerinin değerinin artmasına neden olmuştur⁵⁰⁸. Buna benzer bir durumun Nazilli'de de ortaya çıkması muhtemeldir. Turizm sayesinde belirli bir turist kitlesinin ilçede konaklaması durumunda, meydana çıkacak yiyecek ihtiyacı, yakın çevreden sağlanabilecektir.

Ayrıca organik ürünleri, Türkiye'de en iyi yetişme alanlarından biri Nazilli olan incir, zeytin ve kestane gibi meyvelerin turizm sayesinde reklamı artacaktır. Bu durum dolaylı yoldan da olsa bu ürünlerin satışlarına yansıtacaktır. Bir bölgenin tarım ürünlerindeki çeşitlilik o bölgeye olan turizm talebini olumlu etkilemektedir⁵⁰⁹.

⁵⁰⁷ Füsun Soykan, “Yerel Ekonomi Ürünlerinin Kırsal Turizm İçin Önemi ve İzmir Örneği (Türkiye)”, **İkinci Uluslar Arası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu**, (İzmir: 2004), s. 114

⁵⁰⁸ Serhat Zaman, “Kemer’in Turizm Coğrafyası”, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005), s. 106

⁵⁰⁹ Ayhan Çıkan, Hüseyin Çeken ve Metin Uçar, “Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Agro-turizm ve Ekonomik Sonuçları”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, Sayı: 15(1): 1-8 (2009), s. 4

Dolayısıyla Türkiye'nin en geniş tarımsal desenine sahip alanlarından biri olan Nazilli ilçesi, ikliminin de olumlu etkisi ile yılın büyük bölümünde yapılabilecek dış mekân faaliyetleri ile alternatif bir turizm şekli olan tarım turizminin rahatlıkla uygulanabileceği bir sahadır. Bu tip faaliyetler uzun yaşam sloganı ile birleştirilirse çekiciliğin daha da artması muhtemeldir.

Nazilli ilçesi, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri yerleşme ve iktisadi faaliyet bölgeleri içinde yer almıştır; bu nedenle önemli bir mirasa da sahiptir. Doğal ve beşeri kaynaklar içerisinde miras niteliği taşıyan mekân, varlık ve olayların meydana getirdiği çekicilikler miras turizmi kapsamına alınmaktadır⁵¹⁰. Araştırma sahası, kültürel turizme konu olacak bu tip birçok zenginliğe sahiptir.

Bu tip tarihi turistik kaynaklardan biri Harpasa antik kentidir. Akçay (Harpasos) nehri kıyısında bulunan Harpasa kentindeki arkeolojik bulgular ve vadi boyunca yapılan kazılar, bölgede yerleşmelerin ortaya çıkışının MÖ 600'lere kadar uzandığını, Harpasa antik kentinin de bu dönemde kurulduğunu göstermektedir⁵¹¹. Esenköy (eski adıyla Arpaz) sınırları içerisinde kalan Harpasa antik kenti, Lidya, Karia ve Phrygia'nın birleştiği bir mevkide bulunmaktadır. Kentin hemen kuzeyinde Lidyalılar'ın etkisiyle yapılmış tümülüslerin bulunduğu tepeler uzanmaktadır. Roma ve Bizans dönemlerinde yaşanan kent Osmanlı döneminde de mülki ve askeri bir yönetim merkezi konumunda idi⁵¹² (Foto 115. ve Foto 116.).

Henüz kazı çalışmaları yapılmış mevcut antik yerleşmenin tamamı gün yüzüne çıkarılmayan bölge, bu çalışmalar tamamlandıktan sonra civardaki diğer antik kentler ile birlikte önemli bir destinasyon haline gelecektir. Esenköy'de yaptığımız mülakatlarda, yerli ya da yabancı turistlerin zaman zaman köye uğradıklarından, ancak bu antik kente çok fazla ilgi göstermediklerinden, daha ziyade köyün içindeki Beyler Konağı'nı (diğer adıyla Gedik Ahmet Paşa Konağı) ziyaret edip, ayrıldıklarından bahsedilmektedir. Gezi organizatörlerinin bir yönlendirmesi olduğunu düşündüğümüz bu durumun, antik kentin güzelliklerinin de gün yüzüne çıkarılması ile değişeceği ve Harpasa harabelerinin de turistik açıdan önemli bir çekim merkezi olacağı şüphesizdir.

⁵¹⁰Suna Doğaner. "Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması" **Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, (16-18 Nisan 2003, İzmir) Bildiriler Kitabı**, s.1-8, İzmir, (2003), s. 1

⁵¹¹ Üreten, H., 2010, **Age.**, s. 35

⁵¹² Ender Varınlıoğlu. "Harpasa'da Açmalar", **XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı I**(Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 1809, 1995), s. 124-125

Foto 115. Harpasa Antik Kentinin Kalıntılarının Bulunduğu Esenköy'deki (Eski Adı Arpaz) Asar Tepe'nin Görünüşü.

Foto 116. Beğerli Köyü Yakınlarındaki Antik Bir Mezarın Görünüşü.

Araştırma sahasında bölgeyi ziyaret eden turistlerin ilgisini çeken bir başka mekân ise Beyler Konağı (diğer adıyla Gedik Ahmet Paşa Konağı) ve Kulesi'dir. Osmanlı toprak düzeninin bozulmaya başlaması ile ayanlar sahip oldukları büyük topraklar sayesinde idari ve ekonomik bakımdan yaşadıkları bölgelerin güç odakları haline gelmişlerdi. Çoğu silahlı adamlar besleyen ayanlar asayişsizlik dönemlerinde kendilerini koruyabilmek için kuleler inşa ettirmişlerdir⁵¹³. Başlangıçta askeri ve güvenlik kaygısı ile inşa edilen kuleli yapılar zamanla fonksiyonlarını değiştirebilmişler⁵¹⁴ ve yapılan eklentiler ile büyük tarım işletmeleri ve ayan çiftliği mimarisine uymuşlardır⁵¹⁵. Aydın'da 18. yy.'da Koçarlı'da Cihanoğlu Ailesi, Nazilli'de ise Arpaz Ailesi ayan olarak toprak sahibi olmuş ve derebeyi şatolarını andıran kuleli mekânlar yaptırmışlardır; bunların dışında Yenipazar ve Çine ilçelerinde de kimin yaptırdığı tespit edilemeyen iki kuleli yapı yer almaktadır⁵¹⁶.

Foto 117. Beyler Konağı ve Kulesi (Diğer adı Gedik Ahmet Paşa Konağı)'nin Görünüşü.

Yapı bölgede *Gedik Ahmet Paşa Konağı* olarak da anılmaktadır. Kule ve konak Harpasa kalesinin kurulu olduğu Hisar Tepe eteklerinde Akçay vadisine

⁵¹³ Ayda Arel. "Ege Bölgesi Âyânlık Dönemi Mimarisi Hakkında Bir Ön Araştırma", **IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı** (Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1986), s. 39

⁵¹⁴ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu. "Büyük Menderes Bölgesinde Kuleli Yapılar ve Arpaz Kulesi", Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan II** (İzmir: 2010), s. 416

⁵¹⁵ Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2010, **Age.**, s. 429

⁵¹⁶ Şahizer Meltem Hürol, "Nazilli Arpaz Köyü (Esenköy) Arpaz Beyler Konağı Koruma Sorunları ve Restorasyon Önerisi", (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011), s. 9-10

hakim konumdadır⁵¹⁷. Kulenin tam karşısında 19. yy.'da yapılmış olan *Beyler Evi* yer almaktadır⁵¹⁸ (Foto 117.).

18. yy.'da inşa edilmiş ayan çiftliklerinin yerleşim yapı ve tipolojisine ışık tutması⁵¹⁹ bakımından da önem taşıyan kule ve konak, bakımsızlık nedeniyle bugün harap düşmüş durumdadır. Sanat tarihçileri ve mimarlar tarafından incelenen ve restorasyon önerileri getirilen⁵²⁰ konak bu haliyle dahi belirli bir turist kitlesini çekebilmektedir. Restorasyon çalışmaları ile gezilebilir hale getirilecek olan kule ve konak şimdikinden çok daha fazla meraklıyı araştırma sahasına çekecektir. Konağın Harpasa antik kentinin kalıntıları üzerinde olması sebebiyle, arkeolojik araştırmalar ve kazılar sonucu bu kentin de ziyaret edilebilir güzelliklerinin ortaya çıkarılması, konak ve çevresini turistik açıdan daha çekici kılacaktır. Gerekli araştırma ve yatırımların yapılması ile Nazilli ilçesinin kırsal alanlarından olan Esenköy (Eski adı Arpaz) ve yakın çevresi için turizm zamanla tarımla rekabet edebilecek hatta yerini alabilecektir (Foto 118)

Foto 118. Restore Edilirse İlçe Turizmine Büyük Katkısı Olacak Olan Beyler Konağı'ndan Bir Görünüm.

⁵¹⁷ Arel, A., 1986, *Age.*, s. 40

⁵¹⁸ Arel, A., 1986, *Age.*, s. 40

⁵¹⁹ Arel, A., 1986, *Age.*, s. 43

⁵²⁰ Hürol, Ş. M., 2011, *Age.*, s. 118-129

Araştırma sahasında Eycelli ve Bozyurt köyleri yakınlarında, tarihi *Mastaura* antik kentinin kalıntıları bulunmaktadır. Mastaura, Nazilli çevresindeki ilk yerleşmedir ve Lidyalılar tarafından kurulmuştur⁵²¹. Arkeolojik kazıların yeterince yapılmaması nedeniyle tarihi değerler, toprak altında kalmıştır. Nazilli ve yakın çevresindeki en eski yerleşmelerden olan antik kent, turistik çekiciliklerin baş öğelerinden biri olarak kullanılabilen potansiyele sahiptir. Bölgede yapılacak ve uygulanacak bir turizm planlamasında önemli uğrak yerlerinden biri olabilecektir (Foto 119.).

Foto 119. Bozyurt ve Eycelli Köyleri Sınırlarında Kalan Mastaura Antik Kentinin Kalıntılarına Örnekler.

1831 nüfus sayımında adı Nazilli ile birlikte anılan ve kimi kaynaklarda geçmişte Nazilli'nin merkezi olduğu kabul edilen Kestel köyü⁵²² eski bir yerleşme tarihine sahiptir. Bunu, köyün içinden geçen dereleri ıslah etmek için yapılan tarihi setler de bunu doğrulamaktadır. Köyün camisinin eski duvarları da tarihi niteliktedir. Ayrıca bugün caminin avlusunda Germiyanogullarından Kasım Bin Mehmet Bey'in Türbesi bulunmaktadır (Foto 120.).

⁵²¹ İsa Çelik, "Büyük Menderes Havzasında Kültür Turizmi", (İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, 2001), s. 65

⁵²² Dikmen, G., 1952, *Age.*, s. 46

Foto 120. Kestel Köyü'nde Kasım Bin Mehmet Bey'in Türbesinin Görünüşü.

Dünyada birçok bölgede eski sanayi tesisleri ya da maden alanları önemini kaybedip üretim fonksiyonunu yitirince, bölgenin iktisadi olarak yeniden canlandırılması için turizme açılmaktadır.⁵²³ Bu sayede eski ekonomik faaliyetten geçimini sağlayan nüfus, bu sektörün ortadan kalkması ile yaşadığı ekonomik çöküntüyü turizm gibi sektörler ile yenilemektedir. Endüstriyel miras turizmi olarak adlandırılan bu turizm çeşidi, kültürel mirasın korunması açısından kritik bir öneme sahiptir.⁵²⁴

Endüstriyel miras turizmi, ilk olarak İngiltere'de endüstriyel anıtlar çevresinde gelişen yeni bir turistik faaliyet olup, Türkiye'de uygulanabileceği en güzel örneklerden biri Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'dır.⁵²⁵ Kültür Bakanlığı, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 09.09.1998 tarihli ve 7997 nolu kararıyla tesis, 3. derecede sit alanı olarak ilan edilerek, cumhuriyetin kurulmasından sonra başlatılan ekonomik mücadelenin sembollerinden olan fabrika, koruma altına alınmıştır.⁵²⁶

Bölgede özellikle uzun süre üretim yapan tesislerde çalışmış sayıları on binleri bulan nüfus için yaşanmışlıkların bulunduğu bu mekânlar, bölgenin yakın geçmişinin tarihi izlerini de taşımaktadırlar. Bu nedenle Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası hem yöre halkı hem de dışarıdan gelenler için görülmek istenen mekânlardan biridir.

⁵²³ Myriam Jansen-Verbeke. "Industrial Heritage: A Nexus For Sustainable Tourism Development", **Tourism Geographies V: 1**, (1999), s. 70

⁵²⁴ Philip Feifan Xie. "Developing Industrial Heritage Tourism: A Case Study of The Proposed Jeep Museum in Toledo, Ohio", **Tourism Management**, Sayı: 27, (2006), s. 1328

⁵²⁵ Alpaslan Aliağaoğlu, "Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 2 (2004), s. 59

⁵²⁶ Hulusi Doğan ve İlknur Doğan, "Bir Eğitim, Kültür ve Tarih Hazinesi Olarak Atatürk Dönemi Ekonomik Mirasın Ülke Turizmine Yansıtılması ve Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası Örneği" (**Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu, 21-23 Kasım 2007b**), s. 559

Endüstriyel miras turizminin yörede uygulanabileceği en güzel mekânlardan biri olan fabrika alanı, bugün park alanı ve Adnan Menderes Üniversitesi'ne bağlı birimlerin bulunduğu kampüs şeklinde değerlendirilmektedir. Oysa fabrika alanı, yapılacak bir proje ile dünyanın birçok yerinde örneği olan bir müze ya da endüstriyel miras turizminin uygulanabileceği bir saha olarak değerlendirilebilecektir. Nitekim DOĞAN, fabrika alanında bugüne kalan ve turizme konu olabilecek makinalar dışındaki tarihi ve kültürel varlıkları Gıdı Gıdı, fabrika tren istasyonu, fabrika girişi, üretim binaları, sinema/tiyatro binası, fabrika idare binası ve hastane şeklinde sıralamıştır⁵²⁷ (Foto 121.).

Foto 121. Sümerbank'a Ait Fabrika Yapılarından Birinin Görünüşü.

ABD Toledo da *Jeep Museum*⁵²⁸ ve Fransa'daki *Michelin*⁵²⁹ fabrikaları bunun uygulandığı güncel örneklerdir. Fransa'nın Clermont-Ferrand kentindeki idare merkezinden yönetilen Michelin şirketi tesislerinin bir bölümü, fabrikanın geçmişinin anlatıldığı ve belirli bir ücret karşılığı gezdirilen mekânlara ayrılmıştır. Bu sayede bölgenin ve dolayısıyla Fransa'da sanayinin geçmişini merak edenler tarafından gezilen bu tesislere, okullar da geziler düzenlemektedirler.

⁵²⁷ Doğan, H., Doğan, İ., 2007b, *Age.*, s. 559-564

⁵²⁸ Xie, P. F., 2006, *Age.*, s. 1321-1330

⁵²⁹ Michelin fabrikaları ve gezi alanları için Bkz. <http://www.laventuremichelin.com/> (22,06,2013)

Cumhuriyetin ilanından sonra ülkenin ilk sanayi atılımlarından biri olan Nazilli Basma Fabrikası, bu özelliklerinin temalandırılacağı bir müze ya da gezi alanı haline getirilebilecektir. Bu sayede cumhuriyetin kuruluş dönemi ve bu dönemin ruhu, düzenlenecek öğrenci gezileriyle canlı bir tarih dersi olmasının yanında, merak edenler tarafından da belirli bir ücret karşılığı gezilebilecek bir ekonomik kaynak haline gelecektir. Özellikle 9 Ekim günlerinde böyle etkinliklerin düzenlenmesi, ilk sanayi atılımlarının yapıldığı bu mekânda milli bilinci de kuvvetlendirecektir⁵³⁰. Ayrıca fabrikada sembolik olarak yapılacak kumaş üretimi de hem ziyaretçilerin ilgisini çekecek hem de bu kumaşlar hatıra olarak satılabilecektir.

Eskiden üretimde kullanılan yapılar ya da lojmanlar turistik konaklama tesisleri olarak kullanılabilir⁵³¹. Eski lojman hayatının canlandırıldığı mekânlarda ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek, burada zaman geçirip konaklamak isteyenler olabilecektir. Etnografya Müzesi'nde yaptığımız mülakatlardan öğrendiğimize göre, en çok ilgi çeken salonların, Sümerbank Basma Fabrikası'nda kullanılan aletlerin sergilendiği bölümler olması da böyle bir yatırım ve planlamanın başarısız olmayacağını bir göstergesidir. Bu konuda yerel halk da fikirleri ileri sürmekte ve fabrikanın bu durumundan duydukları üzüntüyü mülakatlarda dile getirmektedirler.

Nostaljik tramvaylar, şehir içi yolcu taşımacılığına hizmet etmenin yanında kentin tarihi değerlerini yansıtan, turistik amaçlı ve çoğu zamanda kâr kaygısı gütmeyen ulaşım araçlarıdır. Muhtemelen ilk olarak İngiltere'de *Talylyn Nostaljik Treni* ile sefere başlayan nostaljik tramvaylar, özellikle ABD'de oldukça popülerdir⁵³². Bu tip araçların amacı ulaşımdan ziyade turistik amaçla bölgeyi ziyaret edenlere sadece şehri değil, aynı zamanda bölgenin tarihi geçmişini de gezdirmektir⁵³³. Şark ekspresi adıyla tarihi demir yolları güzergâhlarında yapılan seyahatler de buna benzer ancak denk olmayan turistik faaliyetlerdendir⁵³⁴.

Nazilli Basma Fabrikası'nın işçilerini ve fabrikaya gidecek olan yükü taşıyan, geçmişte uzun yıllar servis hizmeti vermiş raylı taşıma araçları da bölgede yeniden faaliyete geçirilebilir. Araştırma sahasında hemen herkesimden duyduğumuz bu talep

⁵³⁰ Doğan, H., Doğan, İ., 2007b, *Age.*, s. 565

⁵³¹ Verbeke, M. J., 1999, *Age.*, s. 79

⁵³² http://tr.wikipedia.org/wiki/Nostaljik_tramvay (22,06,2013)

⁵³³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Nostaljik_tramvay (22,06,2013)

⁵³⁴ Özgüç, N., 2003, *Age.*, s. 95

yerel halkın da böyle bir girişimi destekleyeceği ve tanıtımında elinden geleni yapacağını göstermektedir. Halk tarafından geçmişte *Gıdı Gıdı*⁵³⁵ olarak adlandırılan bu taşıma araçları bugün Adnan Menderes Üniversitesi Sümer Kampüs'ünde çürümeye terk edilmiştir (Foto 122.).

Foto 122. Geçmişte İşçileri Nazilli'den Basma Fabrikasına Taşıyan Gıdı Gıdı Treni.

Nostaljik tramvay Gıdı Gıdı dışında önemli olan ve turistik potansiyeli bulunan bir diğer ulaşım tesisi de Nazilli garıdır. Türkiye'nin ilk demiryolu hattının uzantıları olan bu durakların, tarihi değerleri göz önüne çıkartılacak şekilde, belirli bölümleri müze ve rekreasyon alanı haline dönüştürülebilir.

Türkiye'de ilk demir yolunun döşendiği İzmir-Aydın hattının havza içlerine uzatılması ve 1881'de Kuyucak hattının hizmete açılmasıyla Nazilli'de demiryolu

⁵³⁵ Araştırma gezileri sırasında, şehirde yaşayanların özellikle de Nazilli Basma Fabrikası'nda çalışmış ya da fabrika ile bir bağı olanların kültürel belleğinde önemli bir yere sahip olan bu taşıtın ulaşımında kullanılması fikri sıklıkla dile getirilmiştir. İnsanların kendi aralarında yaptıkları sohbetlere de konu olan bu aracın yeniden işlerlik kazandırılması için duyulan istek kentte yapılan çeşitli toplantı ve sempozyumlarda da dile getirilmiştir. Bkz. Ahmet Ercan, "Sunuş Metni Nazilli Deprem ve Kentsel Tasarım", **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, (Nazilli: 2001b); Doğan, H., Doğan, İ., 2007b, *Age.*, s. 559

taşımacılığı başlamıştır⁵³⁶. Tarihi bir geçmişi olan bu hatta düzenlenecek bir buharlı tren turizminde ilçe de önemli bir durak olacaktır⁵³⁷. Bu sayede tarihi gar ve binaları da rekreasyon amaçlı kullanılabilir.

İlçedeki önemli bir kültürel turistik kaynak da Nazilli Etnografya Müzesi'dir. İstasyon meydanındaki tarihi yapının restore edilmesi ile oluşturulan binada, yörenin etnografik zenginlikleri, efe kültüründen öğeler, Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nda üretilen ürünler ve bu fabrikaya ait malzemeler sergilenmektedir. Müzenin bodrum katı depo olarak kullanılırken, zemin ve üst katlarda eserler sergilenmektedir. Hafta içleri ve cumartesi günleri açık olan müze binası 1952 yılına kadar Demirci Mehmet Efe oteli olarak anılmış, bu tarihten sonra Ankara Palas adını almıştır. 1923-1930 yılları arasında I. Ulusal Mimarlık Akımı içinde inşa ettirildiği düşünülen bina geçen süre içinde karakol, vergi dairesi ve konut olarak kullanılmıştır. 5 Eylül 2010 tarihinde halka açılan yapı Nazilli Belediyesi tarafından restore edilmiş ve 2011 yılı şubat ayında resmi olarak müzeye çevrilerek hizmete sunulmuştur. 2011 yılında yaklaşık 10.000 ziyaretçinin gezdiği müzeye özellikle çevre okullardan geziler düzenlenmektedir. 1980'lerde Anayurt adlı filmin çekimlerinin de yapıldığı müze binasında en çok ilgiyi Sümerbank ile ilgili eserlerin sergilendiği kısımlar çekmektedir. Müzede biri müze uzmanı olan, dört personel görev yapmaktadır⁵³⁸.

Nazilli ilçe merkezinde 41 tescilli taşınmaz kültürel yapı bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak yerleşmenin ilk nüvesi olan Aşağı Nazilli'de bulunan tescilli yapılar, Dumlupınar, Çapahasan, Karaçay, Altıntaş, Aydoğdu, Sümer, Yeni ve Pınarbaşı mahallelerine dağılmışlardır. Bunlardan turizme konu olabilecek olanlar Sümerbank Fabrikası, Gıdı Gıdı Treni ve İstasyonu, Ankara Palas Oteli, Hamam, Kestane Cami, Eski Yeni Cami, Ağa Cami, Çarşı Cami, Koca Cami, Eski Yeni Cami, Sinan Dede Türbesi, Cingilli Dede Türbesi, Yeşil Türbe şeklinde sıralanabilir. İlçenin en ilgi

⁵³⁶ Kurmuş, O., 1982, *Age.*, s. 53; Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, *Age.*, s. 157; Tekin, S., 1997, *Age.*, s. 68.

⁵³⁷ Uğur Demirci, "Aydın İlinin Turizm Potansiyeli ve İl Merkezinin Tatil Eğilimleri Açısından İrdelenmesi" (İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, 1997), s. 71

⁵³⁸ Müze ile ilgili bilgiler müze sorumlusu sanat tarihçisi Ayşe İğdelioğlu ile yapılan mülakatlardan elde edilmiştir.

Tarihi bina ile ilgili bilgiler Öğr. Gör. Mükerrrem KÜRÜM tarafından hazırlanan ve müze yetkililerinin tarafımıza verdiği bilgilerdir.

Ayrıca Bkz. <http://www.nazilli.bel.tr/upload/projeler/etnografyamuzesi%281%29.pdf> (19.10.2012)

çeken tarihi turistik değerleri ise Beyler Kulesi ve Konağı, Mastaura ve Harpasa antik kentleridir. Bunların dışında ilçenin kırsal alanlarında birçok türbeye rastlanmaktadır. Osmanlı şehri olarak kabul gören Nazilli'de şehrin tarihi dokusu epey zarar görmüştür. Bu nedenle ayakta kalan yapılar korunmalı ve kültürel turizm açısından değerlendirilmelidir⁵³⁹ (Foto 126 ve Foto 127.).

Foto 123. Nazilli Etnografya Müzesi.

Foto 124. Kent içindeki Tarihi Yapılardan Kestane Cami.

⁵³⁹ Çelik, İ., 2001, *Age.*, s. 69.

Bölgenin kültürel zenginliklerinden olan ve yılın belirli günlerinde izleyicileri Nazilli'ye çeken başka bir çekicilikte deve güreşleridir. Türk kültürünün önemli bir parçası olan deve güreşlerinin göçebe Türk kavimleri arasında Orta Asya'da da yaygın olduğunu görülmektedir⁵⁴⁰. Anadolu'da yaygınlaşması ise kervan taşımacılığının, göçebe Yörük kültürünün ve ulaşım sistemlerindeki yeniliklerin etkisi ile araştırma sahasının da bağlı bulunduğu Aydın ili ve yakın çevresinde başlamıştır⁵⁴¹.

Foto 125. Güreşmek İçin Sırasını Bekleyen Develer.

Geçmişte kervan ticaretinin yaygın olduğu Nazilli ve yakın çevresi, kervanlar için önemli bir durak noktasıydı⁵⁴². O dönemde taşımacılıkta kullanılan develer ulaşımda kaydedilen gelişmelerden sonra eski önemlerini kaybetmişlerdir. Bugün araştırma sahasında beslenen develerin tamamı, deve güreşlerinde güreştirilmek üzere beslenmektedir.

Aydın ve yakın çevresinde gelenekselleşmiş olan deve güreşleri, yılın belirli dönemlerinde ilin neredeyse tüm ilçelerinde yapılmaktadır. Yörük kültürünün bir

⁵⁴⁰ Vedat Çalışkan, **Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri** (İstanbul: Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları: 3, 2010), s. 14-16

⁵⁴¹ Çalışkan, V., 2010, **Age.**, s. 24-54

⁵⁴² Pullukçuoğlu Yapucu, O., 2007, **Age.**, s. 31-32

parçası olan deve güreşleri, bölgede ilgi ile izlenen ve meraklıları tarafından takip edilerek uzak yakın ayrımı yapılmadan seyretmek için gidilen, bir kültürel etkinliktir. Yapıldığı mevsimin kış aylarına rastlaması, tarımsal etkinliklerin yavaşladığı bir dönem olması sebebiyle izleyici sıkıntısı yaşanmamaktadır⁵⁴³. Çevrede Kuşadası, Selçuk ve Bodrum'da turistik bir çekicilik olan deve güreşleri yüzyıllar öncesine dayanan geçmişi, değerleri, müzikleri ve mutfağı ile yaşayan bir kültürdür⁵⁴⁴. (Foto 126.)

Araştırma sahasının önemli kültürel zenginliklerinden olan deve güreşleri daha organize bir halde ve iyi bir reklamlarla çok daha fazla izleyici toplayacaktır. Zira bu kültür Aydın ve Ege'nin geçmiş kültürünün renkli, seyirlik yönünün bir parçasıdır ve estetik aynı zamanda da yerel kültürden öğeler içerdiği için ilgi uyandırmaktadır⁵⁴⁵. Deve güreşinin yanında sürdürülen diğer kültürel etkinliklere örnek olarak bazı yıllarda yapılan rahvan at yarışları ve boğa güreşleri gösterilebilir.

Foto 126. 17 Şubat 2013 Tarihinde Nazilli'de Düzenlenen Deve Güreşlerinde 73 Müsabaka Yapılmıştır.

Nazilli'inin kültürel bir zenginliği olan ve deve güreşleri gibi festival şeklindeki bir diğer geleneği de 'Gencer'lerdir. Dini bayramların belirli günlerinde

⁵⁴³ Buğdaycı, A., 2001, *Age.*, s. 73

⁵⁴⁴ Çalışkan, V., 2010, *Age.*, s. 160-161

⁵⁴⁵ Buğdaycı, A., 2001, *Age.*, s. 74

açılan panayırlar⁵⁴⁶, bir pazar ve eğlence geleneğinin ürünüdür. Nazilli ilçesi dışında Yenipazar ve Bozdoğan'da da kurulan gencerlerin en büyüğü Nazilli'dedir⁵⁴⁷.

Eski gencerlerde şenlik meydanları, atlı karıncalar kurulur, efe kıyafetli insanlar etrafta gezer, faytonlara binilir, geziler ve eğlenceler yapılırdı. Bu eğlencelerde gençlere gelin ve damat adayları beğenilmekteydi⁵⁴⁸. Nazilli'de merkez genceri, Arpaz (Esenköy) genceri ve Pirlibey gencerleri kurulmaktadır. Gencer pazarlarının her hafta kurulan semt pazarlarından farkı, yöreye özgü lezzetlerin (gencer macunu gibi) de bugünlerde satılması, geçmişteki panayır havasının yaşatılmasıdır.

Milli Mücadele dönemi Kuva-i Milliye hareketine katılan milis güçlerden olan efeler, Ege Bölgesi'nin halk kahramanlarındırlar. Aydın ve çevresinde zeybeklik ve efe kültürü, yörenin etnografik yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Nazilli ve yakın çevresinde Milli Mücadele döneminde vatan savunmasına katılan önemli efeler Kılıoğlu Hüseyin Efe, Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe, Kara Mehmet Efe, Dokuzun Hasan Hüseyin Efe, Dokuzun Mehmet Efe, Tavaslı Mehmet Efe, Duacılı Molla İbrahim Efe, Ortacılı Mehmet Efe, Mesutlarlı Mestan Efe Danişmentli İsmail Efe ve Tavaslı Mehmet Ağa'dır⁵⁴⁹. Milli Mücadele öcesi dönemde ise Çakırcalı Mehmet Efe ve Atçalı Kel Mehmet Efe Nazilli ve dolaylarında yaşamışlar halkın sevgisini kazanmışlardır.⁵⁵⁰ Bu kültürün yöresel yemeklerin yapıldığı mekânlarda otantik, olarak yaşatılması bölge için önemli bir çekicilik olacaktır. Özellikle bu kahramanların yaşadıkları, doğdukları evler birer müze ya da benzeri mekânlara dönüştürülmelidir. Buna benzer bir uygulama Pirlibey'de ve Dualar köyünde Demirci Mehmet Efe'nin yaşadığı söylenen meskenlerde yapılabilecektir.

Nazilli ilçesi yüzyıllardır zeytin ve zeytinyağı üretimi yapılan bir merkezdir. Kırsal alanlarda yaklaşık 800 m'ye kadar incir bahçeleri ile iç içe ya da monokültür şeklinde zeytin üretimi yapılmaktadır. Günümüzde araştırma sahasında 11 faal zeytin sıkma tesisi bulunmaktadır. Kırsal kesimin önemli bir ekonomik gelir kaynağı olan

⁵⁴⁶ Faroqhi, S., 1979, **Age.**, s. 59

⁵⁴⁷ Buğdaycı, A., 2001, **Age.**, s. 68-69

⁵⁴⁸ Buğdaycı, A., 2001, **Age.**, s. 68-69

⁵⁴⁹ Buğdaycı, A., 1996, **Age.**, s. 45

⁵⁵⁰ Nazilli ve çevresindeki eşkiyalar, zeybekler ve efeler hakkında ayrıca Bkz. Dikmen, G., 1952, s. 99-108

bu tarımsal ürün, gıda sanayinde istihdam ettiği nüfusun yanında alternatif bir turistik çekicilik de olabilir.

Türkiye'de Kuşadası ve Ayvalık'ta olduğu gibi, zeytinyağı üretiminin tarihi geçmişi, turistik bir kaynak olarak değerlendirilmekte, antika değeri taşıyan üretim aletleri ve makineleri koleksiyon şeklinde toplanarak belirli mekânlarda sergilenmektedir. Zeytin ya da zeytinyağı müzesi gibi adlar verilen bu mekânlar, özellikle bölgeye gelen turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Yöreyle özgü kültürel değerlerin de sergilenebileceği bu mekânlarda, Nazilli'de üretilen zeytinyağlarının da ziyaretçilere satışı yapılabilecektir. Bu sayede uzun yaşayan insanları ile önemli bir üne sahip olan ilçe adını farklı bir alanda da duyurabilecektir. Ayrıca ilçede belirli bir nüfus istihdam edilebilecek, zeytin ve zeytinden üretilen ürünler burada pazarlanabilecektir (Foto 127. ve Foto 128.).

Foto 127. Eski Teknoloji Zeytin Sıkma Makineleri Turizm Alanında Değerlendirilebilir (Elgün Yağ Fabrikası).

Nazilli ve içinde bulunduğu Büyük Menderes havzası Türkiye'nin en önemli incir, kestane ve zeytin üretim bölgesidir. Üç ürünün de ülke çapında en çok yetiştirildiği yerlerden biri Aydın ilidir. Aydın ili içinde Nazilli, söz konusu ürünlerin

üretiminde özel bir yere sahiptir. Özellikle incir ve kestane üretimi açısından ülke ve bölge üretiminin önemli bir bölümünün yapıldığı araştırma sahasında, bu ürünlerin niceliklerinin yanında kalite açısından da diğer bölgelere göre bir üstünlüğü söz konusudur.

Foto 128. Kontini Sistem Öncesi Kullanılan İtalyan Yapımı Presler (Araştırma sırasında çok daha eski üretim araçlarına rastlanmıştır.).

Tarımsal üretimin sembolü haline gelen bu üç meyvenin dışında da birçok meyve, sebze ve gıda maddesi bölgede üretilmektedir. Yöre insanının uzun yaşama sebeplerinden biri olarak gösterilen yeme içme alışkanlıkları, turizm alanında da bir fırsata dönüştürülebilecektir. Bölgede üretilen sebze ve meyvelerin yanında doğal olarak kurutulmuş sebzeler, salça, tarhana, süt ürünleri vb. gıda ürünleri Aydın-Denizli karayolu üzerinde kurulacak doğal ürünlerin satılacağı bir çarşının ya da doğal ürünler pazarının yapılması, ilçeye ekonomik olarak önemli bir gelir sağlayacaktır. Sahada yaptığımız mülakatlarda girişimciler tarafından dile getirilen bu fikir, doğal gıdalarla beslenme alışkanlığının geliştiği şu günlerde bu yiyecekleri üreten kırsal kesimi de ekonomik olarak destekleyecektir. Bölgeyi transit geçişlerde

kullananlar için bir durak olabilecek bu mekân, iyi bir reklamla bölgeye, bu ürünleri yerinden almak isteyen belirli grupları da çekecektir.

İnsanları turizm faaliyetine yönlendiren güdüler ve çekim gücü unsurları, yaşanılan ortam ve güncel ihtiyaçlara göre şekillenmekte, bunlara sürekli olarak yenileri eklenmektedir⁵⁵¹. Geleneksel turizm faaliyetlerinin yanında insanlar artık farklı olan ve daha önce yapmadıkları turizm çeşitlerini de tecrübe etmek istemektedir. Araştırma sahasında geleneksel turizm kalıplarının dışında ve yatırım yapılırsa yılın belirli dönemlerinde bölgeye turist çekebilecek olan potansiyel bir kaynak da İsabeyli Tırmanma Yarışı'dır

Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu'nun organize ettiği tırmanma yarışı İsabeyli Yeşildere mahallesi ve Çobanlar köyü arasında 6 km uzunluğundaki asfalt parkurda yapılmaktadır. Tırmanma yarışının güzergâhı, bu kategoride Türkiye'nin en virajlı ve en eğimli parkurudur. Yarış sırasında iki tanıtım iki de gerçek yarış için tur koşulmaktadır. İki gerçek start sonundaki sürenin ortalamasına göre yarışın galibi belirlenmektedir. 2006 yılından beri kesintisiz olarak yapılan yarışlara 500 kadar seyirci gelmektedir.

Tırmanma yarışının dışındaki benzer bir etkinlik de Cumhuriyet Rallisi'dir. 2011 ve 2012 yıllarında iki kez düzenlenen ve gelenekselleştirilmeye çalışılan Cumhuriyet Rallisi, İsabeyli Yeşildere mahallesinden Demirhan köyüne oradan Atça İsabeyli arasındaki su kanalını takip eden istikamette üç tur koşularak tamamlanmaktadır. Bu yarışta 1. Etap 6.5 km, 2 etap ise 5.5 km uzunluğundadır (Foto 129.).

Bu yarışların çok büyük izleyicisi kitlesi olmamakla beraber esas önemi çektiği turist ya da yöreye ekonomik katkısından ziyade ilçenin ve İsabeyli kasabasının adını bu sayede farklı bir alanda duyurulması ve yarışların Nazilli markasına kattığı değerdir. Ülkemizin birçok yerinde sürdürülen sportif faaliyetler belirli bir turist kitlesini çektiği gibi, bu gibi sahaların görülmesi için merak da uyandırmaktadır.

⁵⁵¹ Halil Koca, Serhat Zaman ve Oğün Coşkun, "Erzurum'un Spor-Kamp Turizmi Potansiyeli", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 12, Sayı 18 (2007), s. 207

Foto 129. İsabeyli Tırmanma Yarışı Tanıtım ve Güzergah Panosu.

Nazilli'de ikamet eden yaşlı nüfusun çevredeki diğer yerleşmelerden daha sağlıklı olmaları Türkiye'deki ilk gerontoloji çalışmalarının buraya yoğunlaşmasına sebep olmuştur⁵⁵². Bölgede nüfusun kaliteli yaşlanması yazılı ve görsel basın tarafından duyurulmaktadır. Bölgede sağlıklı beslenme ve hareketli yaşamın ileri yaşlı nüfusun Türkiye genelinden daha sağlıklı olmasına katkıda bulunması, ileride bunu turistik bir fırsata çevirme şansını da doğurmaktadır. Uzun yaşamın merkezi olarak adını duyurmaya başlayan Nazilli'nin, yakın gelecekte bu sloganı turizm propagandalarında kullanıp, turistik yatırımların bu yönde geliştirilebileceği hakkındaki fikirler, yöre halkı tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

Nazilli ilçesinde doğal alanların varlığı ekoturizm açısından bir potansiyeldir. Akçay vadisinde bu kapsamda, oryantiring, yayla turizmi, trekking, su sporları,

⁵⁵² Araştırma sahasında Prof. Dr. İsmail TUFAN'ın başkanlığında Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji bölümünün oluşturduğu bir ekip NAYAR 21(Nazilli Yaşlılık Araştırması 21) adlı bir araştırmayı devam ettirmektedir. Bkz. İsmail Tufan, Özgür Arun, Şehnaz Şahin, Sultan Kılıç ve Akif Aktug "Nazilli Yaşlılık Araştırması Örneğinde Yaşlılıkta Çevreye Bağımlılık", (Yayın aşamasındaki makale). Ayrıca National Geographic Dergisi Mayıs 2012 sayısında da Nazilli'de yaşlı nüfusu konu edinen yazılara önemli bir yer ayrılmış, kapak konusu yapılmıştır.

bisiklet, kamp ve karavan turizmi ve yamaç paraşütü vb. alternatif faaliyetlerin yapılabileceği yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur⁵⁵³. Bu faaliyetler Nazilli ilçesinde de uygulanabilecek faaliyetlerdendir. Özellikle Beydağ ve Karıncalı Dağı'nın yüksek kısımlarında günümüzde eskisi kadar kullanılmayan yayla alanları da yaz sıcağından kurtulmak isteyenler için kamp alanları oluşturularak kullanılabilir sahalardır. Ayrıca saha geçmişten beri kullanılan önemli bir av sahasıdır. Turistik potansiyel bu yönüyle de değerlendirilmelidir.

Turistik faaliyetin gerçekleşebilmesi için turizmin arz kaynakları olarak adlandırılan erişilebilirlik, çekicilikler ve konaklamanın gerçekleşebilmesi gerekmektedir⁵⁵⁴. İlçe genelinde yaptığımız gezilerde geçmişte pansiyon olarak işletilen konaklama mekânlarının öğrencilerin barınma ihtiyaçlarını karşıladığı yurtlar halini aldığı görülmüştür. Bu tip pansiyonlar dışında ilçede belediye belgeli Gül oteli, Pehlivan Otel, Nazilli Ticaret Odası Otel, Ege Otel, Otel la Flora, Taşkın Otel ve Nazilli Palas, İşletme Belgeli iki yıldızlı Otel Metya ve üç yıldızlı Şafaklar Otel bulunmaktadır.

---

⁵⁵³ Ferda Çağlar Erkut, "Eko Turizm Kaynağı Olarak Akçay Vadisi ve Madran Dağı'nın Değerlendirilmesi" (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005) s. 119-185

⁵⁵⁴ Özgüç, N., 2003, *Age.*, s. 47

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sahası, Ege Bölgesi'nin Asıl Ege Bölümü'nde, sanayi, ticaret, turizm vb. ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde gelişmiş olduğu Aydın iline bağlı bir ilçedir. Ege Bölgesi'nde Üst Miosen'de başlayan tektonik hareketler neticesinde horst ve grabenler oluşmuştur. Nazilli ilçesi de Batı Anadolu horst ve graben sistemlerinin en büyüklerinden olan, Aydın Dağları ve Menteşe Dağları arasındaki Büyük Menderes grabeninin hemen hemen merkezi kısmında yer almaktadır. Araştırma dahilinde, Büyük Menderes ovası ve kuzeyindeki Aydın Dağları, Karıncalı Dağı'nın batı ve kuzeybatı kısmı, bu dağ ile Madranbaba Dağı arasında akan, Akçay'ın doğusunda kalan bölgedeki beşeri ve ekonomik faaliyetler incelenmiştir.

İlçe kuzeyden Aydın Dağları'nın yüksek kısımları, güneydoğudan ise Karıncalı Dağı'nın yüksek tepeleri ile sınırlanırken, ovalık sahada ilçe sınırlarını belirleyen doğal bir etmen bulunmamaktadır. Nazilli şehrinin de üzerinde bulunduğu birikinti yelpazeleri ve ovalık alanda yükselti 60 m civarındadır. İnceleme sahası ve çevresindeki yüksek alanları, Karıncalı Dağı ve Aydın Dağları oluşturmaktadır. Aydın Dağları üzerindeki tepelerde yükselti, Beydağ'da 1674 m, Kavgalıdağ Tepe'de 1622 m, Üçkayalar Tepe'de 1523 m, Karlıkdağı Tepe'de 1509 m'yi bulmaktadır. Karıncalı Dağı'nın Dedebelem Tepesinde yükseklik yaklaşık 1556 m'dir.

Yüksek dağların eteklerinde Neojen'e ait depolar bulunmaktadır. Özellikle Aydın Dağları'nın eteklerinde kalın depolar oluşturan bu birimler, özgün topografik yapıları ile nüfus yerleşme ve iktisadi faaliyetler üzerinde önemli bir tesire sahiptir. Pleistosen'de oluşmaya başlayan ve üzerinde kırgıbayır (badlands) topografyası gelişen Tmolos depoları, Aydın Dağları ve Büyük Menderes grabeninin kesişim alanında gözlemlenmektedir. Büyük Menderes ovasında yerleşmeler, genel olarak dağlık sahadan kaynaklanan derelerin oluşturduğu birikinti koni ve yelpazeleri üzerinde kurulmuştur.

Ovalık sahada alüvyal topraklar geniş bir yer tutarken, bu toprakların çevresini bir kuşak şeklinde kolüvyal depolar çevrelemektedir. Yüksek sahadan aşındırılarak zaman içinde biriktirilen bu topraklar, Karıncalı Dağ ve Aydın Dağları'nın ikisinin de eteklerinde yayılış göstermektedir. Kolüvyal topraklar iki önemli dağlık kütle eteğinde yer alırken, regosoller sadece Aydın Dağları'nın alçak

kısımlarında görülmekte, Akçay grabeninin doğusunda ise bu topraklara pek rastlanılmamaktadır. Yüksek sahalarda ise kahverengi orman toprakları ve yıkanmış kireçsiz kahverengi orman toprakları yayılış gösterir.

Büyük Menderes ovasında, nüfus, yerleşme ve iktisadi faaliyetleri en derinden etkileyen doğal faktörlerden biri de Büyük Menderes nehridir. Yukarı çığırından sonra, kabaca doğu-batı istikametli akan bu nehrin önemli kollarından biri olan Akçay'ın aşağı havzasının bir kısmı da araştırma sınırları içinde kalmaktadır. İki nehir de aktıkları graben içindeki tarımsal yapıyı ve ürün çeşitliliğini etkilemektedir. Ayrıca zaman zaman yataklarını değiştirmeleri ve geçmişte sık sık taşkınlara neden olması sebebiyle yerleşmelerin kuruluş yerlerini de etkilemişlerdir.

Nazilli meteoroloji istasyonu verilerine göre, sahada kışları yağışlı ancak sert geçmeyen, yazları ise sıcak ve kurak bir iklim görülmektedir. Yağışın % 48'inin kış mevsiminde düştüğü ilçede, yıllık ortalama yağış miktarı 569,4 mm civarındadır. Bazı yıllar yaz aylarında hiç yağış düşmeyen bölgede, yaz yağışlarının toplam yağış içindeki oranı sadece % 4,3'tür.

Tipik Akdeniz iklimi özelliklerinin görüldüğü sahada, yıllık ortalama sıcaklık yaklaşık olarak 17,5 °C'dir. En sıcak ay temmuz, en soğuk ay ise ocak ayıdır. Don olayının fazla görülmediği sahada, yıllık ortalama sıcaklık farkı 20 °C'yi bulmaktadır. Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre ilçe, **C₁B'₃s₂b₃** kurak-az nemli, mezotermal (orta sıcaklıktaki iklim), su fazlası kış mevsiminde ve çok kuvvetli, deniz tesirine yakın bir iklime sahiptir.

Ancak bu değerlerin sahanın tamamında benzer olduğunu söylemek güçtür. Zira kısa mesafede 1500 m'yi bulan ve aşan yükselti farkı, hava olayları ve iklimin tesirinin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Şehir merkezi ve ova yerleşmelerinde kar yağışı neredeyse hiç görülmezken, yüksek sahalarda yılın belirli dönemlerinde kar örtüsü altında kalmaktadırlar.

Araştırma sahasında doğal bitki örtüsünü maki elemanları oluşturmaktadır. Ancak yükseltiye ve ekosistem özelliklerine bağlı olarak, bitki türlerinde değişim gerçekleşmektedir. Ova tabanında sıcaklık ve kuraklığa dayanıklı bitki çeşitleri görülürken, Büyük Menderes ve Akçay'ın yatağına yakın kısımlarda higrofit bitkiler yayılış gösterir. Ovardan dağlık sahaya doğru geçildikçe, orman örtüsü başlamaktadır.

Aydın Dağları'nda geniş yapraklı türler, kestaneler ve meşelikler geniş alanlarda dağılış gösterirken, Karıncalı Dağı'nda alt kesimlerde kızılçamlar, 800 m ve üst kısımlarda ise karaçamlar orman oluşturmuşlardır.

664 km² alanı içinde araştırma sahasındaki nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerde, dağlık saha ve depresyon arasında büyük bir farklılık görülmektedir. Ova köyleri, daha muntazam sokakları ve dağlık sahalardaki köylere göre planlı yapıları ile dikkat çekerken, dağlık saha köylerinde yerleşme düzeni, topografik şartlara uyum sağlamıştır. İlçenin en büyük yerleşmesi olan Nazilli şehri bir birikinti yelpazesi üstünde ovaya doğru açılmaktadır. Depresyon sahasındaki diğer önemli bir yerleşme olan İsabeyli kasabası da ovaya doğru yayılmaktadır.

İle bağlı 17 ilçe içinde, Aydın merkez ilçeden sonra en büyük nüfuslu idari birim, Nazilli ilçesidir. 2010 yılında 146543 kişi ile Türkiye'nin bazı illerinin toplam nüfuslarından daha büyük nüfusa sahiptir. Aydın ilinde Aydın şehrinden sonra en büyük nüfuslu şehir olan Nazilli'de 2010 yılında, ADNKS'ye göre 110.116 kişi yaşıyordu. Şehir bu nüfusu ile büyük bir şehir niteliği taşımaktadır. Ancak bu kadar büyük bir nüfusun yaşadığı kentte bazı yerleşme problemleri de ortaya çıkmıştır.

Özellikle kentin MİA'sı (merkezi iş alanı) çevresindeki park problemi gün geçtikçe büyüyen bir sorun olmaktadır. Belediye binasına yakın bir konumda kapalı bir otopark olmasına rağmen, halk buraya rağbet göstermemektedir. Bu nedenle düşük ücretli, alternatif otoparklar yapılmalı ve trafik kontrolleri düzenli hale getirilerek, bu sorun hafifletilmelidir.

Kentin kuzey sınırı, Tmolos depoları adlı jeolojik birime iyice sokulmuştur. Faylarla kırıklı bir yapıda olduğu ve deprensellik açısından riskli olduğu çeşitli çalışmalarla ortaya konulan bu birim üzerinde yerleşmelerin gelişmesi olası bir depremin hasarını arttıracığı önceki çalışmalarda da dile getirilmiştir. Kentte yapılan yeni toplu konutlarda, kat sayısının yüksekliği dikkat çekmektedir. İsabeyli yakınlarında, yeni yapılan konutların da bir kısmı Tmolos depoları üzerinde yayılmaktadır. İlçenin Ege Bölgesi'nin horst ve graben sistemi içinde diri fayların bulunduğu bir sahada olduğu, konut yapımında unutulmamalıdır.

Kırsal yerleşmelerin bir bölümü yüksek eğim değerleri sebebi ile heyelan ve kaya düşmesi tehlikesi altındadır. Dereağzı, Eycelli, Gedik, Bekirler köyleri

heyelanların görüldüğü yerleşmelerdir. Kestel köyünde ise kaya düşmesi olayına sıklıkla rastlanılmaktadır. Bekirler köyünde yapılan mülakatlarda 1970’li yıllarda önemli bir heyelanın olduğu bilgisi alınmıştır. Bu gibi yerleşmelerin, uygun başka bir sahaya taşınması düşünülebilir.

Ayrıca bazı yerleşmeler ve tarım alanları taşkın tehlikesi altındadır. Kestel köyünde Kestel Çayı, her ne kadar geniş bir tabanda aksa da yağışlı yıllarda yatağının dışına çıkabilmektedir. Tarihi setler de bu durumun geçmişte de yaşandığının bir göstergesidir. Aynı durum Mergen Çayı yatağında da görülmektedir.

Çayın etrafındaki yerleşmelerde, derenin debisinin yüksek olduğu dönemlerde taşkın riski bulunmaktadır. Her ne kadar ıslah çalışmaları yapılmış olsa da bunun yetersiz olduğu arazi gözlemleri ve yöre halkının görüşleri doğrultusunda tespit edilmiştir. Bazı köylerde meskenler, periyodik akışlı akarsuların yataklarına kurulmuşlardır. Böyle alanlarda aşırı yağış sonucunda oluşacak ani bir sel, can ve mal kaybına neden olabilecektir.

2010 yılında 146543 kişi olan toplam ilçe nüfusunun yaklaşık % 75’inin Nazilli’de yaşaması, şehir üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Ayrıca şehir çeşitli fonksiyonları itibari ile önemli bir etki bölgesine de sahiptir. Sağlık, ekonomik, sosyal vb. nedenlerle çevre yerleşmelerden şehirdeki olanaklardan faydalanmak amacıyla gelenler, hastane gibi kurumların yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Bu sebeple başlatılan yeni bir hastanenin inşaatı devam etmektedir.

Nazilli ilçesindeki yerleşmelerin bir kısmında, içme ve kullanma suyu problemi bulunmaktadır. Gedik köyünde sıcak su kaynağından çıkan termal sular, köyün içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak bu suyun içime uygun olup olmadığı hakkında tetkikler yapılmamıştır. Uzunçam gibi köylerde ise dağlık sahadan içme ve kullanma suyu getirmek için kuyular açılmış, boru hatları döşenmiş, ancak sorun giderilememiştir. Bu gibi problemler, kırsal alanlarda yaşayan, çok fazla ekonomik sıkıntı yaşamayan ailelerin de şehirlere göç etmelerini hızlandırıcı bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Sorunun çözülmesi hem kırsal yerleşmeleri rahatlatacak hem de kent üzerindeki baskının azalmasını sağlayacaktır.

İlçenin orta kısmından doğu-batı uzanışlı olarak geçen Büyük Menderes nehri ve ona bağlanan Akçay, sahada yapılan sulamanın önemli öğelerindendir. Ancak

Büyük Menderes nehrinde kirlilik son yıllarda artış göstermiştir. Yukarı çığırında Uşak ve civarındaki deri sanayinden kaynaklanan kirliliğin yanında, nehrin kolları Denizli gibi büyük bir kent ve sanayi bölgesinin sularını da drene etmektedir. Bu bölgelerden geçerken katılan derelerin Büyük Menderes nehrinde önemli bir kirliliğe sebep olduğu farklı çalışmalarda dile getirilmiştir. Tarım alanlarında kullanılan ilaçlar ve kimyasallar da kirliliğin kaynakları arasındadır.

Bahsedilen kirleticilerin yanında son yıllarda çevrede faaliyet gösteren jeotermal enerjiden elektrik üreten tesislerin, termal suları yeraltına re-enjekte etmeyerek, Büyük Menderes nehrine vermeleri önemli bir bor kirliliğine sebep olmaktadır. Basında da sık sık yer bulan bu kirliliği önleyebilmek için, bu tesislerin denetiminin dikkatli yapılması ve kirlilik kaynaklarının kontrol altına alınması gerekmektedir.

Sahada MTA tarafından yapılan etütlerde, önemli bir jeotermal potansiyel keşfedilmiştir. Bu kaynak tarım ve ısınma amaçlı kullanılabilir. Üretim tesislerinin enerji üretiminden arta kalan sıcak suyu, bu tip faaliyetler için vermek istememeleri, farklı bölgelerde karşılaşılan bir durumdur. Bu gibi bir problemin ortaya çıkmaması için yerel ve merkezi idarenin gerekli girişimleri yapması faydalı olacaktır.

Sahada yapılmaya çalışılan bir diğer faaliyet de rüzgarlardan faydalanarak elektrik üretimidir. Araştırma gezilerimiz sırasında görülen, Karıncalı Dağı üzerine yerleştirilen deneme amaçlı rüzgar gülleri ve anemometreler vasıtasıyla düzenli ölçümler yapılmaktadır. Uygun potansiyelin bulunması halinde doğal bir kaynak olan rüzgar enerjisinde de elektrik üretimi yapılabilecektir.

Nazilli ilçesi, Anadolu'nun içlerine uzanan yollar üzerinde bulunması sebebiyle önemli bir geçiş noktasıdır. Tarımsal ürünlerin çeşitli ve bolca üretilmesi, sanayi ürünlerinin taşınması, turizm vb. birçok nedenle D-320 (E 87) karayolu Batı Anadolu'nun en işlek yollarından biri halini almıştır. Ülkemizde karayolu taşımacılığının gelişmiş olması sebebiyle uluslararası ulaşım da hizmet eden yollarda, yük ve yolcu yoğunluğu yüksektir. İlçe genelinde, yerleşme yoğunluğunun sık olması ve özellikle D-320 karayolu çevresinde köy ve kasabaların bulunması, kaza riskini arttırmaktadır. Bu yerleşmeler dışında yolun, nüfusu 110000'i aşan Nazilli şehrinin hemen hemen orta kısmından geçmesi, şehirlerarası trafik

yoğunluğunu da şehir içi yoğunluğun bir parçası haline getirmiştir. Yaşanılan bu durum, kaza riskini arttırmakta, can ve mal kayıplarına sebep olabilmektedir. Bu nedenle şehirlerarası yük ve yolcu taşıyan araçların, şehrin içine girmeden geçebilecekleri bir çevre yoluna duyulan ihtiyaç, birçok alanda dile getirilmektedir.

Nazilli, yapılan gerontoloji çalışmalarının gösterdiği üzere, Türkiye’de yaşlı nüfusun ve 100 yaş üzeri nüfusun en fazla olduğu ilçedir. Yaşlı nüfusun artan sayısı, beraberinde bazı sosyal sorumlulukları da getirmektedir. Artan sağlık ihtiyaçları, yaşlı nüfusun sosyalleşebilmesi için gereken mekânlara olan talep, her geçen gün artmaktadır. Nazilli Belediyesi ve kaymakamlık tarafından sürdürülen sosyal projeler (Yaşlı bakımevi, Huzurevi, Alzheimer hastalarına danışma hizmeti vb.) yerinde ve devam ettirilmesi gereken hizmetlerdir. Ancak hizmetlerin arttırılması gerekmekte, bu tip merkezlerden, kırsal alanlarda yaşayanların daha fazla faydalanabilmesi sağlanmalıdır.

Araştırma sahasında doğal bitki örtüsünün aşırı tahribi hâlâ devam etmektedir. Özellikle makiler sökülerek incir, zeytin ve kestane gibi meyve ağaçları dikilmektedir. Bu durum, bölgenin fitolojik zenginliğine zarar vermektedir. Flora çalışmalarında görüldüğü gibi endemik türlerin bu baskı altında olduğu ve korunması gerektiği belirtilmektedir. Ekosistem içerisinde varlığını sürdüren birçok floristik ve zoolojik tür antropojen etkilerin tesiri ile yok olmaktadır. Tür zenginliği açısından geri dönüşü olmayan bu kayıplar için en kısa zamanda önlem alınması gerekmektedir.

Türkiye’nin birçok yerinde olduğu gibi, verimli tarım toprakları olan 1. sınıf araziler Nazilli ilçesinde de baskı altındadır. Sanayi tesisleri ve yerleşmeler bu tipte tarımsal önemi yüksek alanlara yayılmakta, milli bir servet olan tarım toprakları geri kazanılamayacak şekilde kaybedilmektedir. Bu sebeple imar planları daha dikkatli yapılmalı; planlara uymayanlar cezalandırılmalıdır. Sanayi tesisleri belirli bölgelerde toplanarak hem olumsuz etkileri azaltılmalı hem de tarım topraklarını işgal etmelerine engel olunmalıdır.

27 Nisan 2009 tarihinde yayınlanan 27212 sayılı Resmî Gazete’de, İçişleri Bakanlığı’nın 26.04.2009 tarihli ve 2009/10862 sayılı kararı uyarınca Dalıca, Ocaklı, Bozyurt, Sevindikli, Güzelköy, Durasallı köyleri ve İsabeyli Belediyesinin tüzel kişilikleri kaldırılmış; ayrıca 6/3/2008 tarihinde kabul edilen, 5747 nolu

“Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile geçmişte ilçeye bağlı bir belde belediyesi olan Arslanlı, Nazilli belediyesi sınırlarına dahil olmuştur. Söz konusu bu yerleşmeler ve çevresi önemli tarım alanlarıdır. Ancak şehirsiz alan içinde kalmaları nedeniyle belediye hizmetlerinin gelmesi ile yerleşme nüvelerinin bu bölgelerde hızla yayılacağı kuşkusuzdur. Tarımsal önemi yüksek bu arazilerin değerini koruması ve şehrin bu yeni alanlarda daha planlı gelişebilmesi için yeni bir imar planına acilen ihtiyaç vardır.

Nazilli ilçesinde vejetasyon süresinin yılın uzun bir kısmına yayılması tarımsal faaliyetler için olumlu etki yapmaktadır. Yılın tamamında sürdürülen tarımsal üretim kırsal kesime ekonomik olarak büyük katkı sağlar. Ancak araştırma sahasında örtü altı yetiştiriciliği, benzer doğal şartlara sahip bölgelere göre yeteri kadar gelişmemiştir. Sahada keşfedilen jeotermal sular bu alanda kullanılırsa, turfanda sebze yetiştiriciliği gibi iyi gelir getiren üretim şekilleri kolaylıkla yapılabilecektir.

Tarım ürünlerindeki kimyasal kalıntıların insan sağlığına olumsuz etkilerinin görülmesinden sonra, organik gıdaların tüketimi artmaya başlamıştır. Araştırma sahasında birçok üretici tarımsal ilaç, kimyevi gübre, hormon vb. kullanmamasına rağmen, bunu sertifikalı yetiştiricilik haline getirmemektedir. Dünyadaki ve Türkiye’deki örneklerine bakıldığında, bu tip yetiştiriciliğin daha kârlı üretim sezonları geçirttiği ortadır. Bu sebeple ilçede organik tarım ve iyi tarım uygulamaları desteklenmelidir.

Ancak bu üretim şeklinin de sorunsuz olduğunu söylemek güçtür. Yapılan araştırmalar özellikle Büyük Menderes nehrinde kirliliğin önemli boyutlara ulaştığını göstermektedir. Uşak ve Banaz dolaylarından gelen deri sanayinin atıkları ve jeotermal enerji üretiminden arta kalan bor tuzlarının nehirleri ve doğal hayatı olumsuz etkilediği farklı araştırmalarda da ortaya konulmuştur. Bu olumsuzluklara önlem alınmaz ise Nazilli gibi Büyük Menderes nehri kıyısında tarım arazisi bulunan sahalarda, tarımda ilaç ya da diğer kimyasallar kullanılmasa dahi akarsulardan sulanan arazilerde organik tarım yapmak mümkün olmayacaktır.

Kömür çıkarımının sürdürüldüğü bölgelerde (Örn. Ocaklı köyü) organik tarım yapan üreticilerin ve civardaki yerleşmelerde oturanların, tozdan ve büyük

tonajlı kamyonların yollara verdiği zarardan şikayetçi oldukları arazi gözlemlerimiz sırasında öğrenilmiştir. Ayrıca dere yataklarına dökülen pasa da doğal hayatı ve peyzajı bozmaktadır. Ancak doğal bir kaynağı işlemesi ve bölgede istihdam sağlaması açısından civardaki madencilik faaliyetleri önemlidir. Bu nedenle madenlerden çıkarılan pasa için uygun alanlar tespit edilmeli, ocaklar maden bittikten sonra çevre düzenlemesi yapılmadan terk edilmemelidir.

Nazilli ilçesinde, kooperatifleşme belirli ölçüde gelişmiştir. Ancak kooperatifler çok iyi bir şekilde işletilmemekte, bazen üreticinin isteklerine cevap verememektedir. Bu nedenle tarımsal amaçlı kurulan kooperatiflerin daha ciddi çalıştırılması gerekmektedir. Bu konuda kırsal kesimi aydınlatmak için daha fazla çaba harcanmalıdır. Büyük ortaklıklar kurulup, üreticilerin ürünlerini kooperatifler aracılığı ile satması sağlanırsa, Nazilli ilçesinde kırsal kesimin ürettiği kaliteli ve bol ürün değerinde alıcı bulacaktır. Bu durumda bitkisel ve hayvansal ürün yetiştiriciliği yapanların gelir seviyesinin artması ve Nazilli şehrine olan göçün yavaşlaması muhtemeldir.

İnceleme sahasında ekonomik değeri yüksek tarım ürünlerinin yetiştirilmektedir. Ancak diğer ürünlerde olduğu gibi bu ürünler de tazeliğini belirli bir süre sonra koruyamamakta ve değer kaybetmektedir. İlçe genelinde soğuk hava depolarının açılması, bu problemi nispeten azaltacak önlemlerden olabilir. Depolanan ürünlerin pazarlama süresi de uzayacağı için üretici bu durumdan ekonomik olarak daha çok gelir elde edecektir. Portakal, nar, elma, kiraz, kestane vb. ürünler, soğuk hava depolarında saklanırsa, kayıp oranı da düşecektir.

Araştırma sahasında damla ve yağmurlama sulama yapılmasına rağmen, sulamanın büyük kısmı üzeri açık kanallar vasıtası ile geleneksel sulama şeklindedir. Bu da hem hastalıkların kolay yayılması hem de suyun bir kısmının boşa harcanmasına sebep olmaktadır. İlçede yağmurlama ve damla sulamanın daha çok geliştirilmesi, azalan su kaynaklarının devamlılığı içinde önem arz etmektedir.

İnceleme bölgesinin de bağlı bulunduğu Aydın ili, Türkiye'nin en önemli sebze meyve üretimi yapılan alanlarından biridir. Ancak il genelinde bu ürünlerin işlendiği konserve, salça, kuru gıda, turşu, meyve suyu üretim tesisleri, hammadde üretimi ile orantılı olarak gelişmemiştir. İlçede, incir paketleme ve işleme tesislerinin sayısı nispeten fazla olmasına rağmen, konserve, salça, vb. gıdaların üretimi için tesis

pek bulunmamaktadır. Bu tip tesislerin gelişmesi ürün deseninde gelişme sağlayacağı gibi ilçeyi gıda sanayinin merkezi haline getirip, buna paralel olarak ticaretin de gelişmesine katkıda bulunacaktır. Nazilli OSB’de bu tip üretim yapacak tesislerin sayısı arttırılmalı, sanayici ve iş adamları desteklenmelidir. Zira ilçede ağır demir sanayi ya da makine sanayi yerine tarımsal sanayinin geliştirilmesi sürdürülebilirlik açısından daha uygundur. Bu sayede sanayiden sadece işçi sınıfı değil, ürettiklerini kolayca ve iyi fiyatla satabilecek olan çiftçiler de faydalanacaktır. Gelişen bu sanayi kolları, zamanla tarım aletleri üretimini de arttıracak,.

İlçe, Türkiye’nin en önemli kestane üretim sahalarından biridir. Yapılan araştırmalar, kestanelerin verimliliği kadar, meyve kalitesinin de yüksek olduğunu göstermiştir. Bu nedenle ilçede üretilen kestanelerin tescillenmesi bölgenin reklamı ve tarımsal gelir açısından önemlidir. Ancak ilçede üretilen kestanelerin büyük kısmı meyve olarak satılmaktadır. Meyveler büyük çoğunlukla farklı merkezlerde işlenerek tüketiciye sunulmaktadır. Yani diğer birçok üründe olduğu gibi Nazilli kestanesi işlenerek, farklı yerlerin ürünüymüş gibi pazarlanmaktadır. Nazilli ilçesinde sadece Aksu köyünde, kestane şekeri üretimi yapan bir tesis bulunmaktadır. Hem üreticiyi destekleyen, hem de istihdam sağlayan bu gibi tesislerin sayısının artması için girişimler desteklenmelidir.

Aydın ilinde ve dolayısı ile Nazilli ilçesinde yetiştirilen birçok ürün dünyada ve Türkiye’de Bursa Kestanesi, İzmir İnciri, Bursa Şeftalisi gibi isimlerle pazarlanmaktadır. Bu gibi ürünlere sahip çıkılması ve pazarlanmasının *Nazilli* adı ile birlikte yapılması ilçenin tanıtımına katkı sağlayacaktır. Bu amaçla Nazilli Ticaret Odası tarafından uzum yaşam sandığı adı ile ürünlerin bir arada tanıtıldığı, bir paket yapılmıştır. Fikir geliştirilmeli ve markalaştırılarak girişim haline getirtilmelidir.

Kestane ağaçlarının kurummasına neden olan kestane dal kanseri, kestane yetiştiriciliğinin en büyük problemlerinden biri olmuştur. Henüz kurtulma yolları bulunamayan bu hastalık nedeniyle birçok kestanelik yok olmaktadır. Kurtulma yolları bulunmasa da hastalığın yayılmasını geciktirici önlemler, çiftçilerle daha iyi paylaşılmalı, doğal olarak da yetişen bu ağaçların yok olmasının önüne geçilmelidir. Bu sebeple İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, hastalığın yayıldığı alanlardaki ağaçlar büyük oranda zarar görmüşse ceviz yetiştiriciliğini önermektedir. Kaçınılmaz olunan durumlarda, alternatif bir ürün olarak ceviz dikilmesi, gelir

kayıplarını azaltacaktır. Yüksek alanların en önemli geçim kaynağı olan bu faaliyet nüfusun burada kalmasında ve kentsel alanlara göç etmemesinde en önemli etmenlerdendir. Saha gözlemlerinde bu gibi köylerden göçün çok fazla olmadığı görülmüştür. Önlem alınmaz ise kırsal alanlardan göç hızlanacaktır.

Geçmişte depresyon sahasının büyük bölümünde pamuk yetiştiriciliği yapılırken, günümüzde bu ürüne olan talep azalmıştır. Bu sebeple bu gibi önemli tarımsal alanlarda alternatif ürünlerin yetiştiriciliği gelişmiştir. Böyle sahalar aynı zamanda yem bitkilerinin yetiştiriciliğinin yapılabileceği sahalardır. İlçede hayvancılığın geliştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan yemin, bu gibi alanlardan giderilebileceği bilinmektedir. Aynı zamanda kurulabilecek bir yem üretim tesisi hayvansal ve bitkisel ürünlerin üretimini destekleyebilir.

Araştırma sahasında özellikle dağlık alanlardan çıkan kaynak suları, kaliteli tatlı su kaynaklarıdır. İlçe genelinde 6 farklı markayla 4 büyük içme suyu dolun tesisi bulunmaktadır. Tesislerin kullandığı kaynakların tamamı Aydın Dağları üzerinde bulunmakta ve suları, boru hatları ile tesislere ulaştırılmaktadır. Çayır yaylası ve çevresindeki bu kaynak noktaları çevresinde yerleşmeler gelişmeye başlamıştır. Çoğu dönemlik olan meskenlerin çoğalması, kaynakların kirlenmesine sebep olacağı için, bölgenin yerleşme ve zirai faaliyetler açısından kontrol altında tutulması gerekmektedir.

Nazilli OSB, sanayi tesislerinin yer ihtiyacını kısmen karşılamış olsa da yeterli değildir. Benzerlerine göre çok iyi işletilmediği görülen bölgede daha çok yerel girişimcilerin tesisleri yer almaktadır. Oysa kentte istihdamı arttıracak, büyük üretimler yapacak olan firmaları çekmek için yerel ve merkezi yönetimin ortak çalışmalar yapması gerekmektedir. Örneğin tarımsal sanayi ve gıda sanayi alanında üretim yapacak yeni tesisler kurulmalı, yer sıkıntısı yaşıyorsa alternatif bölgeler oluşturulmalıdır. Mevcut demiryolunun, OSB'den geçirilmesi durumunda, ham ve mamul maddenin taşınması daha kolay ve ekonomik hale gelecektir. Böylece OSB'nin cazibesinin artması da muhtemeldir.

Kırsal kesimin göç etmemesi ve kentler üzerindeki baskıyı azaltabilmek için, tarımsal gelirlerin artırılması gerekmektedir. İlçede alternatif olarak yapılabilecek bir faaliyet de ormancılıktır. Özellikle odun dışı orman ürünlerinden sahada önemli bir gelir elde etme olanağı bulunmaktadır. Bu kapsamda fıstık çamı dikilen sahalar

genişletilebilir. Ayrıca bölgenin doğal bitki örtüsü elemanlarından olan menengiçler aşılanarak, hem ekosistem korunabilir hem de önemli bir ticari meyvenin üretimi sağlanabilir. Bölgede planlı bir şekilde sürdürülen defne üretimi de bu faaliyetlerden biridir. Defne üretimi arttırılmalı ve defne yapraklarını işleyen tesislerin (sabun, koku vb.) açılması desteklenmelidir.

Araştırma sahasında yabani kuşkonmaz (yerel adı ile eniç ya da eniş), orkide, mantar, sarmaşık, ısırğan otu gibi bitkilerin toplayıcılığı yapılmaktadır. Bu ürünler, toplayanların evsel ihtiyaçlarında kullanıldığı gibi ticarete de konu olmaktadır. Bahsi geçen bitkiler ve buna benzer doğal gıdalar ile beslenmenin, uzun ömürlü insanları ile ünlenen ilçenin tanıtımında kullanılması, ilçeyi görmek isteyenlerde merak uyandırarak turizmi canlandırabilir. Bu sayede bu bitkilerin ticaretinden de daha fazla gelir elde edilebilir.

İncelenme bölgesinde potansiyeli olmasına rağmen, yeteri kadar gelişmemiş başka bir faaliyet de arıcılıktır. Birçok göçebe arıcı tarafından kışlak olarak kullanılan sahada, ilçe halkından bu işle uğraşanların sayısı oldukça düşüktür. Tarımla uğraşan nüfusa ek gelir olabilecek olan arıcılık, çiçek açma dönemleri farklı olan dağlık saha ve depresyon tabanında rahatlıkla yapılabilecek bir ekonomik etkinliktir.

İncir ve kestane gibi bölgenin ünlü meyveleri işlenerek ve ürünler çeşitlendirilerek, katma değeri arttırabilir. Örneğin geçmişte dünyanın birçok yerinde tüketilen incir kahvesi, hammaddenin bol olduğu Nazilli ve çevresinde rahatlıkla üretilebilir. Bu konuda yapılacak çalışmalar desteklenmelidir. Ayrıca ilçede faaliyet gösteren kurutulmuş gıda üreticileri de istihdam sağlamanın yanında tarımsal kesimi ekonomik olarak desteklemektedir. İlçede yeteri kadar meyve, sebze kurutma tesisinin olmadığı söylenebilir.

1881 yılında ilçeye ulaşan demiryolu taşımacılığı, eski önemini kaybetmiştir. Nazilli garı yük taşımacılığında çağ dışı kalmış bir görünümündedir. Yükleme ve boşaltma işlemlerinde kullanılan forklift, vinç ve gezici vinçler garda bulunmamaktadır. Yükün miktarını ölçen kantarlar eskimiştir. İndirme ve boşaltma rampalarının yetersiz kaldığı gar, Nazilli şehrinin içinde kalmıştır. Bu nedenle yükleme yapmaya gelen tırların gara ulaşımı, beklemesi ve park yeri ihtiyacı sorun olmaktadır. Garın lojistik-nakliye bölümünün şehrin dışına alınması, yerinde

olacaktır. Bunun için OSB'ye yakın bir alan seçilirse, demiryolları sanayiye de destekleyecektir. Bu sayede kullanılmayan depo ve donanımlar tarihi değeri olan bu mekânda, rekreasyonel amaçlı kullanılabilir. Tarihi gar depolarının veya birkaç vagon ve lokomotifin kafeteryaya çevrilmesi durumunda, çekiciliğinin artması muhtemeldir. Ayrıca geçmişte Sümerbank Basma Fabrikası tarafından kullanılan Gıdı Gıdı adlı tren nostaljik amaçlı olarak çalıştırılarak, turistik çekicilik haline getirilebilir. Gıdı Gıdı'nın bu şekilde işletilmesinin halk tarafından da istendiği, bunun birçok alanda dile getirildiği görülmüştür.

İlçede gelişmemiş olan başka bir ekonomik faaliyet ise turizmdir. Yeterli çekiciliğe sahip olmasına rağmen turizm, ilçede istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu durumda konaklama tesislerinin yetersizliğinin de payı bulunmaktadır. Ancak çeşitli araştırmaların da gösterdiği gibi ilçede Sümerbank Basma Fabrikası vb. tarihi değere sahip, merak uyandıran ve görülmek istenen mekânlar bulunmaktadır. Fabrika alanının bu kapsamda değerlendirilmesi, rekreasyon amaçlı sembolik üretimin yapılması, ilçeye önemli bir reklam ve turizm geliri sağlayacaktır.

Ayrıca Beyler Konağı ya da Arpaz Kulesi adıyla anılan yapı, restore edilerek ziyarete açılabilir. Kulenin bulunduğu Esenköy, Harpasa antik kentinin kalıntıları üzerine kurulmuştur. Arkeolojik kazılar ile bu tarihi kentin gün yüzüne çıkarılması, bölge turizmine katkı sağlayacaktır. Esenköy'e turistik amaçlı gelen ziyaretçiler, kalıntılar ve Beyler Konağı'nda fazla vakit geçirmeden köyden ayrılmaktadırlar. Tarihi yapılara, mezarlara ve höyüklere Toygar, Hamidiye ve Beğerli köylerinde de rastlanılmaktadır.

Benzer bir durumla Bozyurt köyü ve çevresinde de karşılaşılmaktadır. Eycelli ve Bozyurt köyleri arasında tarihi yapılar henüz yeterince araştırılmamıştır. Tarihi Mastaura kentinin bulunduğu bu çevrede, tarihi eserler en kısa zamanda turizme kazandırılmalıdır. Arkeolojik olarak araştırılmayan bu sahalar, ne yazık ki define arayıcıları tarafından her geçen gün tahrip edilmektedir.

Tarihi ve kültürel turistik kaynaklarının yanında araştırma sahası uzun yaşam sloganı ile büyük ilgi çekmiştir. Yöre insanının nasıl yaşadığını merak eden birçok ziyaretçi, son zamanlarda ilçeyi ziyaret etmekte ve yetiştirilen ya da toplanan doğal ürünleri satın almaktadır. Uzun yaşam sloganının turizmde de faydalı olabileceği düşünülmeli, yapılan planlamalarda dikkate alınmalıdır.

Bu gibi çeşitliliklerin yanında saha ekoturizm açısından da görülmeye değer alanlara sahiptir. Aydın Dağları, Karıncalı Dağı ve Büyük Menderes vadisinde doğa yürüyüşleri, atlı geziler, bisiklet turları, tırmanışlar vb. etkinlikler bölge ile yapılan diğer çalışmalarda da dile getirildiği gibi ekoturizm kapsamında yapılabilecek faaliyetlerdir.

Kazı ve restorasyon çalışmaları ile tarihi değerlerin turizme kazandırılması ve ekoturizm planlamaları ile turizm önemli bir ekonomik faaliyet halini alabilir. Özellikle bu etkinliklerin sürdürüleceği kırsal yerleşmelerde turizmin, tarıma alternatif bir sektör olma ihtimali bulunmaktadır. Bu sayede kırsal alanlardan göç de yavaşlatılabilir.

İlçede sürdürülen deve güreşlerinin tanıtımı daha iyi yapıp, seyirci toplanabilir. Ayrıca İsabeyli'de her yıl koşulan tırmanma rallisi, sahip çıkılması gereken bir organizasyondur. İyi bir tanıtım ile yarışların daha canlı geçmesi muhtemeldir.

Aydın ve çevresinde geçmişte ilk incir mahsulünün toplanıp, İzmir Limanı'na sevkinin süslenmiş develerden oluşan kervanlarla yapıldığı, bu dönemlerin şenlik havasında geçtiği önceki araştırmalarda belirtilmiştir. Geçmişin izlerini taşıyacak olan bu tip şenlikler, her yıl incir hasatı döneminde yapılabilir. İncirler sembolik olarak ilçede beslenen develere yüklenerek gezdirilip, bir şenlik, festival havası oluşturulabilir. Bu basında da ilgi uyandıracak ve her yıl tekrarlanacak şenlikler ile yılın belirli dönemlerinde bölgeye turist çekebilecektir.

Bölgede yetiştirilen ürünler D-320 karayolu üzerinde yapılacak bir pazarlama alanında satışa sunulabilir. İncir, kestane, zeytin, zeytinyağı vb. ürünler, doğal olarak toplanan mantar, ısırgan otu, sarmaşık, eniç (yabani kuşkonmaz), defne gibi ürünler burada alıcı bulabilecektir. Bunun yanında kırsal kesim tarafından evlerinde hazırlanan sabun, pekmez, reçel, salça, peynir vb. ürünler burada yapılacak bir yerli ürünler ya da doğal ürünler pazarında satışa sunulabilecektir. Bu sayede kırsal kesime ürünlerini pazarlama imkânı sağlanacak, ilçeye gelenlere daha fazla vakit geçirtilerek ilçenin tanıtımı ve turizmüne katkı sağlanabilecektir. İlçe sakinlerinin de böyle bir beklenti içinde olduğu araştırma gezileri sırasında görülmüş, mülakatlara katılanlar tarafından dile getirilmiştir.

EKLER**Ek 1. Araştırma İçin Nazilli Kaymakamlığından Alınan İzin Yazısı**

T.C.
NAZİLLİ KAYMAKAMLIĞI
İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı :B.05.4.VLK.0.09.52.01-492-1876

13/07/2011

Konu : Tez Araştırması
Bilgi Talebi

İLGİLİ MAKAMA

Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim elemanlarından araştırma görevlisi Mehmet DENİZ Nazilli İlçesinin Beşeri ve Ekonomik coğrafyası konulu bir doktora tezi hazırlamaktadır, adı geçen tezi için Nazilli'de bulunan Kamu ve Özel Sektöre ait Kurum , Kuruluş ve Sanayi Tesislerinden döküman ve veri temin etmesi gerekmektedir, çalışma boyunca yapılacak olan anket ve mulakatlar uygun görülmüştür.

Bilgilerinize ve araştırma görevlisi Mehmet DENİZ'e gerekli yardımın yapılması hususunda ;

Gereğini rica ederim.

Caner YILDIZ
Nazilli Kaymakamı

Not: Bu evrak 5070 Sayılı Kanun gereğince E-İMZA ile imzalanmıştır.

Cumh.Mah.Devlet Karayolu 213 Sok. Hükümet Konağı NAZİLLİ 09800/AYDIN
Ayrıntılı bilgi için irtibat:M.S. DANIŞMAN
Telefon: (256)315 40 06 Faks: (256)315 29 85
e-posta: kaymakamlik@nazilli.gov.tr Elektronik Ağ: www.icisleri.gov.tr

KAYNAKÇA

- Acar, Can. “Ülkemizde Kestane Üretimi Yapılan Alanlardaki Hukuki Sorunlar ve Çözümleri”, <http://www.efri.gov.tr/eskimakaleler/m2.html> (08,10,2012)
- Acun, Ertuğrul. **Aydın İli Köylerinin ve Özellikle Orman Köylerinin Kalkındırılmaları Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3141, O.F. Yayın No: 338, 1983.
- Açıkgöz, Esvet. “Silaj Yapımında Kullanılan Diğer Bitkilerin Tarımı”, **Silaj Bitkileri Yetiştirme ve Silaj Yapımı**, Hazırlayanlar: Esvet Açıkgöz, İlhan Turgut, İsmail Filya, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2002.
- Adana Pamuk Üretme İstasyonu Müdürlüğü, **Pamuk Tarımı**, Ankara: Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı,(Ed. Demirtürk, Y.,) No: 324, Seri: 49, 1990.
- Afetinan, A., **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923**, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi - Sa. 46^a, 1989.
- Ahipaşaoğlu, Suavi. ve Evrim Çeltek, **Kırsal Turizm**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2010.
- Akartuna, Mehmet. “Aydın Nazilli Hattı Kuzeyindeki Versanların Jeolojisi”, **MTA Dergisi**, Sayı: 65, 1965, ss: 1-10
- Akbulut, Gülpınar. **Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye’de Demiryolu Ulaşımı**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.
- Akbulut, Osman Nuri. “Evliya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Akdeniz, Engin. “1995 Yılı Büyük Menderes Ovası ve Çevresi Yüzey Araştırmaları” **XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II**, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 1878, 1996, ss. 233-255
- Akın, Himmet. **Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma**, İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946.
- Akkaş, Mehmet Emin., Cemhan Bucak., Zülfü Boza., Hüsnü Eronat., Abdurrahman Bekereci., Ayhan Erkan ve Celil Cebeci. **Büyük Orman Yangınlarının Meteorolojik Veriler Işığında İncelenmesi**, İzmir: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No : 333, Müdürlük Yayın No : 48, Teknik Bülten No: 36, 2008.

- Akkayan, Taylan. **Göç ve Değişme** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No:2573, 1979.
- Akkuş, İbrahim., Hafize Akıllı., Selda Ceyhan., Ayşe Dilemre ve Zeki Tekin. **Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri**, Ankara: MTA, 2005.
- Akova, İsmet. **Yenilenebilir Enerji Kaynakları**, Ankara: Nobel, 2008.
- Akpınar, Erdal ve Demet Yiğit. “Ekolojik Faktörlerin Karaerik Üzüm Çeşidi Yetiştiriciliğine Etkileri”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı16, 2006, ss: 39-63
- Aksoy, Gönül. ve Mehmet Candemir. **Ege Bölgesinde İncirin Üretim Girdileri ve Maliyetleri**, Menemen: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Menemen Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Genel Yayın No: 133, Rapor Seri No: 85, 1986.
- Aktura, Tülay., Nazife Temel ve Hale Esen. **Pamuk Yetiştiriciliği** (Ed. Tanrıseven, A.), Ankara: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çiftçi Eğitim Serisi 10, 2010.
- Akyıldız, Ali. “Osmanlı Anadolu’sunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Hattı(1856-1866)”, (Ed. İhsanoğlu, E., Kaçar, M.) **Çağın Yakalayan Osmanlı! Osmanlı Devletinde Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri**, İstanbul: İslam Tarih, Sanat,ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA, 1995.
- Akyol, İ. Hakkı. “Türkiye’de Akarsu Rejimleri”, **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 11-12, 1948-1949, ss: 1-30
- Akyol, İ.Hakkı. “Türkiye’de Yeni Meteoroloji Rasat Serisinin Coğrafi Neticeleri”, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 01, 1951, ss: 2-58
- Alagöz, Cemal Arif. “Türkiye Yeradları Üzerine Bazı Düşünceler” **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No:60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, 1984.
- Aliağaoğlu, Alpaslan. “Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye’den Örnekler”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 2, 2004, ss: 50-64
- Aliağaoğlu, Alpaslan. ve Abdullah Uğur. **Şehir Coğrafyası**, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012.
- Altaş, Namık Tanfer. “Bozüyük Kent Coğrafyası”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

- Annuaire Oriental Commerce De l'Industrie de l'administration et de la magistrature 1905, Constantinopol'den 'den aktaran: Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay. **Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Ardel, Ahmet. "Cumhuriyet Devrinde Endüstri", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 03-04, 1943, ss: 316-351
- Ardel, Ahmet. **Umumi Coğrafya Dersleri I Klimatoloji**, İkinci Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 146, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No: 7, 1961.
- Ardel, Ahmet., Ajun Kurter ve Yusuf Dönmez. **Klimatoloji Tatbikatı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1123, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 40, 1969.
- ArDOS, Mehmet. **Türkiye Jeomorfolojisinde Neotektonik**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2621 Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 113, 1979.
- ArDOS, Mehmet. **Türkiye'de Kuaterner Jeomorfolojisi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3737, 1992.
- ArDOS, Mehmet. "Türkiye'de Akarsu Şebekesinin Kuaterner'deki Oluşum ve Gelişimi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı: 4, 1993-1996, ss: 1-6
- ArDOS, Mehmet. **Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi**, 2. Baskı. İstanbul: Çantay Yayınları, Cilt II, 1995
- Arel, Ayda. "Ege Bölgesi Âyânlık Dönemi Mimarisi Hakkında Bir Ön Araştırma", **IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1986, ss: 39-77
- Arıbaş, Kenan. **Bucak(Burdur)'ın Kent Coğrafyası**, Konya: Tablet Yayınları No: 72, 2008.
- Arık, Fettullah., Hüseyin Kurt ve Fuat Çömlekçiler. "Kent Planlamasında Jeolojinin Önemi ve Konya", **I. Konya Kent Sempozyumu**, Konya: Konya İl Koordinasyon Kurulu, 2011, ss: 191-204
- Arıkan, Zeki. "İzmir-Kasaba-Aydın Demiryolu İşçilerinin Bir Muhtırası", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 49, 1988, ss: 52-56

- Arıkan, Zeki. **TARİŞ İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin-Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri Tarihi**, İzmir: Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Tariş Tarihi Projesi, 1993.
- Arınç, Kenan. **Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Kıyı Bölgeleri**, I. Cilt, Erzurum: Mega Ofset, 2006.
- Arınç, Kenan. **Tatvan Şehri Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 925, Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. No: 99, Araştırmalar Serisi No: 70, 2001.
- Arni, P., **Aydın ve Nazilli Mıntikasındaki Linyit Aflörmanları Hakkında Muhtasar Jeolojik Keşifname Raporu**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 1937.
- Arrundel John, **Discoveries in Asia Minor Inculiding a Discription of the Runs of Several Ancient Cities and Especially Antioch of Pisidia Vol. III** (London, 1934)'den aktaran: Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay. **Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Atalay, İbrahim. **Türkiye Vejetasyon Coğrafyası**, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, 1994.
- Atalay, İbrahim. **Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri**, Birinci Baskı. İzmir:Orman Bakanlığı Yayınları, No:163, 2002a.
- Atalay, İbrahim. "Mountain Ecosystems of Turkey", **7th International Symposium on High Mountain Remote Sensing Cartography, ICA**, 2002b.
- Atalay, İbrahim. **Toprak Oluşumu Sınıflandırılması ve Coğrafyası**, İzmir: Meta Basım Matbaacılık, 2006.
- Atalay, İbrahim. ve Recep Efe. **Anadolu Karaçamı[*Pinus Nigra* Arnold subsp. *Pallasiana* (Lamb.) Holmboe]'nın Ekolojisi ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması**, Ankara: Orman Bakanlığı Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yay. No: 424, Müdürlük Yay. No: 37, Çeşitli yay. Serisi: 4, 2010.
- Atalay, İbrahim. ve Kenan Mortan. **Türkiye Bölgesel Coğrafyası**, 5. Baskı. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011.
- Atalay, İbrahim., Adnan Semenderoğlu., Hasan Çukur ve Nevzat Gümüş. "Aydın İlinin Doğal Ortam Koşulları ve Ekosistemleri", **Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 4, 1993.

- Atalay, İbrahim., L. İhsan Sezer ve Hasan Çukur. **Kızılcam(*Pinus brutia* Ten.) Ormanlarının Ekolojik Özellikleri ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması**, İzmir: Orman Bakanlığı Orman Ağaçları ve Tohumları İslah Araştırma Müdürlüğü Yay. No: 6, 1998.
- Atiker, Muammer. **Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak Çevresinin Jeomorfolojisi**, Ankara: MTA Derleme Rapor, 1983.
- Atiker, Muammer. "Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak (Aydın) Dolayındaki Tektonik Kontrollü Dağeteği Ovası (Piedmont) Birliklerinin Jeomorfolojik Gelişimi", **Jeomorfoloji Dergisi**, Sayı: 13, 1985, ss: 9-17.
- Avcı, Meral. "Türkiye'nin Flora Bölgeleri ve Anadolu Diagonali'ne Coğrafi Bir Yaklaşım", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 28, 1993, ss.225-248.
- Avcı, Meral. "Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı: 13, 2005, ss. 27-55.
- Avcı, Sedat. "Türkiye'de Şehir ve Şehirli Nüfusun Dağılışı", **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı 28, 1993 ss: 249-269,.
- Ayaz, Selma. **Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması Projesi Büyük Menderes Havzası 5098115 (Çe.10.49) Proje Nihai Raporu**, Gebze-Kocaeli: Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi Çevre Enstitüsü, 2010.
- Aybar, Celâl. "Türkiye'de Zeytincilik", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı:5-6, 1944, ss:153-165.
- Aydemir, Mehmet. **Memleketimizde Ekilen Pamuk Çeşitleri**, İzmir: Tarım Bakanlığı Nazilli Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Yay. No: 5, 1970.
- Aydın, Abdurrahim, "Büyük Menderes Nehri Sağ Sahil Derelerindeki Sel Kontrol Çalışmalarının İrdelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.
- Barda, Süleyman. **Münakale Ekonomisi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 1089, İktisat Fakültesi No: 154, 1964.
- Barutoğlu, Ö. Hulusi. **Sünerbank Nazilli Gerenez Ocaklarında Arama Mahiyetinde Yapılacak İşlerin Ana Hattı Hakkında Teklifler**, Ankara: MTA Rapor, 1939.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **438 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri I (937/1530) Kütahya, Kara-hisâr-i Sâhib, Sultân-öñü, Hamîd ve Ankara Livâları**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.: 13, Defter-i Hâkânî Dizisi: 1, 1993.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **166 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Hudâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.: 27, Defter-i Hâkânî Dizisi: II, 1995.

Başbüyük, Adem. “Doğu Anadolu Bölgesinde Ortalama Hanehalkı Büyüklüklerinin Dağılışı”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:13, 2005, ss:273-289.

Başol, Koray. **Türkiye Ekonomisi**, Genişletilmiş 3. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaası, 1992.

Bayar, Rüya., Murat Yüceşahin ve E.Murat Özgür. “Türkiye’nin İmalât İşlevinde Uzmanlaşmış Şehirseller Yerleşmeleri”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt-Sayı 1 (2, 2003), ss: 1-12.

Bayartan, Hatice. “Geçmişten Günümüze İstanbul’da Nüfus”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi**, Sayı: 11, 2003, ss: 5-20.

Baykal, Füsün ve Asaf Koçman. “Ege Bölgesinde Nüfusun Alansal Dağılışı ve Sorunları”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 1, 1983, ss: 100-107.

Baykal, Füsün. **Salihli Kent Coğrafyası**, İzmir: Salihli Belediyesi Kültür Yayınları: 2, 1989.

Baykal, Füsün. “Salihli Kentsel Alanının Genişlemesinde ve Belirli Yörelere Kaymasında Rol Oynayan Faktörler”, **Coğrafya Araştırmaları**, Sayı: 02, 1990, ss: 311-321.

Bayrak, Ali ve Mustafa Kıralan. **Sızma Zeytinyağı ve Kalite Faktörleri**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2008.

Bekdemir, Ünsal. “Giresun Kent Coğrafyası”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000).

Bekdemir, Ünsal. **Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Bulancak Kenti**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2004.

- Bekdemir, Ünsal. **Karadeniz Kıyı Kentleri**, Konya: Çizgi Yayınevi, 2007.
- Bezirci, İlkey. “Nazilli’de Tekstil Sanayi”, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Bilgen, Ahmet M. “Akdeniz Bölgesinde Antepfıstığı (*Pistacia vera* L.) Yetiştiriciliği ve Sorunları”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm Yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu**, Alanya, 1979, ss:548-576.
- Bilgin, Fevzi. ve Zerrin Ay. **Ege Bölgesinde Çam Fıstığı İşletmeciliği Üzerine Araştırmalar**, İzmir: Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Bakanlık Yay. No:0045, Müdürlük Yay. No: 008, Teknik Bülten No: 8, 1997.
- Bilgin, Fevzi., Salih Parlak ve Emin Kaymakçı. **Yaprak Üretimi Amacıyla Defnelik (*Laurus Nobilis* L.) Tesisi “İzmir-Urla Örneği”**, İzmir: T.C. Çevre Ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No : 301, Müdürlük Yayın No : 44, Teknik Bülten No: 33, 2007.
- Bilgin, Serap. “Fıstıkçamı (*Pinus pinea* l.) Yetiştiriciliği”, **Bahçe Bitkileri Grubu Bölge Bilgi Alış Veriş Toplantısı Bildirileri**, Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayın No: 151 İzmir -10-12 Temmuz, 2012
www.efri.gov.tr/download/Fistikcami%20Yetistirciligi.pdf (04.10.2013)
- Bilir, Nebi., Canpolat Kaya ve M.Denizhan Ulsan. “Aydın Orijinli Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.) Fidanlarında Morfolojik Özellikler ve Fidan Kalitesi”, **Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı: 10 (1), 2010, ss: 37-43.
- Bingöl, Ergüzer. “Batı Anadolu'nun Jeotektonik Evrimi”, **Maden Tetkik Ve Arama Dergisi**, Sayı: 86, 1976, ss: 14-34.
- Blumenthal, M., **Orta Menderes Havzası Neojeni ve bu Havzanın Linyit Yatakları, (Aydın Vilayeti)**, MTA Enstitüsü Neşredilmemiş Raporu No: 165,1937) s. 4 ve 6-7’den aktaran: Göney, Süha. **Büyük Menderes Bölgesi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No:1895, Coğrafya Enstitüsü. Yayın No:79, 1975)
- B.O.A., Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettüat Tahrir Defteri, 1844, No: 2409-2443’den aktaran: Demirhan, Neslihan. “19. Yüzyılda Nazilli’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

- Bozkurt, Yılmaz., Faik Yaltırık ve Metin Özdönmez. **Türkiye’de Orman Yan Ürünleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2845, Orman Fakültesi Yay. No: 302, 1982.
- Buğdaycı, Aslan. **Milli Mücadele’de Nazilli 1919-1922**, Nazilli: Karacasu Matbaası, 1996.
- Buğdaycı, Aslan. **Dünden Bugüne Nazilli**, İstanbul: Eğitim Yayınları AŞ. Web Ofset Tesisleri, 2001.
- Bulgurlu, Şükrü. ve Fevzi Sevgican. **Hurda İncirin Koyun Besisinde Kullanılma ve İmkânları Üzerinde Araştırmalar**, İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 70, 1963.
- Bulut, İhsan. Kars-Kümbetli Köyü “Yolboyu Köy Yerleşmelerine Bir Örnek”, Erzurum: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1988.
- Bulut, İhsan. “Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma Erbaa Ovası ve Çevresi”, Erzurum: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Bulut, İhsan. **Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 877, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yay. No: 96, Araştırma Serisi No: 36, 1998.
- Bulut, İhsan. **Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)**, Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2006.
- Bulut, İhsan. ve Mehmet Zaman. “Erzurum’da Arıcılığın Coğrafi Esasları ve Türkiye Arıcılığındaki Yeri”. **Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt:3, Sayı:31, 2003.
- Bursa Orman Bölge Müdürlüğü, [t.y.], Kestane Eylem Planı, Bursa, <http://bursaobm.ogm.gov.tr/Documents/Subeler/Silvikultur/KEP.pdf> (15.06.2013)
- Büyüköztürk, Şener., Ebru Kılıç Çakmak., Özcan Erkan Akgün., Şirin Karadeniz ve Funda Demirel. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 7. Baskı. Ankara: Pegema Yayıncılık, 2010.
- Cangir, Cemil., Duygu Boyraz ve Koray Haktanır. Toprak Kaynakları ve Kullanımı, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e3d2c4f33a7a1f5_ek.pdf?tipi=14&sube = (24,02,2013)

- Cavid, İbrahim. **R.1307/H. 1308 Aydın Vilayet Salnamesi**, (Çev: Babuçoğlu, M., Eroğlu, C., Şahin, A.), (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., 5. Dizi, Sayı: 3, 2010)
- Cengil, Bekir. “İklim Değişiminin Büyük Menderes Havzasında Zeytin Yetiştirme Alanları Üzerine Etkisi”, İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.
- Ceylan, Mehmet Akif. “Salihli’de Yeni Bir Tarım Ürünü: Kekik Ekimi ve Üretimi”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 02, 1998-1999, ss: 185-196.
- Chaput, Ernest. **Türkiye’de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatları**. (Çev. Ali Tanoğlu), İstanbul: Coğrafya Enstitüsü yayın 324, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı 11, 1976.
- Coşkun, Ogün. **İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**, Erzurum: Bizim Büro Basımevi, 2010.
- Cürebal, Fahri. “Büyük Menderes Akarsuyu Havzası’nın Hidrolojik Etüdü ve Planlaması”, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Çağatay, Tahir. **Kızıl Emperyalizm II. Türkistan’da İstismar Vasıtası Olarak Pamukçuluk**, İstanbul: Yaş Türkistan Yayınları, 1962.
- Çakmakçı, Ramazan. ve Ümmügülüm Erdoğan. **Organik Tarım**, İkinci Baskı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yayınları No: 236, 2008.
- Çalışandemir, Fatma. “Burdur İli Okulöncesi Öğretimi Öğretmenlerinin Uygulama Yeterlik Düzeyleri”, Isparta: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Çalışkan, Vedat. **Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye’de Deve Güreşleri**, İstanbul: Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları: 3, 2010.
- Çelik, Ali. “Karıncalı Dağı (Nazilli) Florası”, İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992.
- Çelik, Ali. “Aydın Dağları’nın(Aydın) Flora ve Vejetasyonu”, İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.

- Çelik, İsa. “Büyük Menderes Havzasında Kültür Turizmi”, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, 2001.
- Çeltikçi, Neriman Polat. “Türkiye Ekonomisinde Nar ve Nar Türevleri”, Antalya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Akdeniz Üniversitesi, 2008.
- Çepel, Necmettin. **Orman Ekolojisi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2479, Orman Fakültesi Yay. No. 257, 1978.
- Çepel, Necmettin. **Toprak İlimi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, 1988.
- Çetin, Bayram. “Burdur Kent Coğrafyası”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Çetin, Mithat. “Karıncalı (Nazilli) Dağı'nın Karayosunu Florası”, Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ADÜ Fen-Bilimleri Enstitüsü, 2006.
- Çetin, Turhan. “Doğal Ortam Ekonomik Faaliyet İlişkisine Bir Örnek Kozak Yöresi Bergama”, **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 23, Sayı 1, 2003, ss:23-46.
- Çetin, Turhan. “Uluborlu İlçesinde Kiraz Ziraatı”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 15, Sayı 23, 2010a, ss: 185-202.
- Çetin, Turhan. **Termal Turizmin Başkenti Afyonkarahisar**, Ankara: Beyazkalem Yayıncılık, 2010b.
- Çıkm, Ayhan., Hüseyin Çeken ve Metin Uçar. “Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Agro-turizm ve Ekonomik Sonuçları”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, Cilt-Sayı: 15(1), 2009, ss: 1-8.
- Çolak, Filiz. “II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Batı Anadolu'da Üretim ve Dış Ticaret(1908-1923)”, İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dalı Anabilim, 2005.
- Çolakoğlu, Cumhuriyet Aykurt. “Aydın İlinde Zeytin Üretimi ile İklim Verileri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi”, Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimler, Enstitüsü, 2009.

- Çölaşan, Ü. Emin. **Büyük Menderes Drenajının Hidrometeorolojik Etüdü**, Ankara: DMİGM, 1970.
- Çörtük, Ufuk. “Kuzey Kaira Akçay(Harpasos) Vadisi Savunma Mimarisi II”, Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan I**, İzmir: 2010, ss: 92-103.
- Çörtük, U., “Kuzey Karia Akçay Vadisi ve Çevresinin Arkeolojik Araştırması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004) s. 5’den Aktaran: Üreten, Hüseyin. “Akçay Havzasının Az Bilinen Antik Bir Kenti Harpasa’nın Tanrı ve Kültleri Üzerine Bir Araştırma”, Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan I**, (İzmir: 2010)ss: 33-52
- Çukur, Hasan. “Ege Bölgesinde Fıstık Çamı (*Pinus pinea*) Topluluklarının Ekolojisi ve Ülke Ekonomisine Olan Katkıları”, **D.E.Ü. Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı:8, 1995, İzmir
- Çukur, Hasan. “Ege Bölümünün Ekosistemleri”, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998.
- Darkot, Besim. “Türkiye’de Nüfus Hareketleri”, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi** Cilt : 2, Sayı: 05-06, 1953-1954, ss: 3-22.
- Darkot, Besim. “Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri”, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi** Sayı17, 1967, ss: 3-8.
- Darkot, Besim. ve Metin Tuncel. **Ege Bölgesi Coğrafyası**, İstanbul: 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2365, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 99, 1995.
- Dayı, S. Esin. **Nazilli Kongreleri (1919)**, Nazilli: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 886, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları No: 11, Araştırma Serisi No: 11, 1998.
- Demir, Hüseyin. “I. Süleyman Döneminde Aydın Sancağı’nın Demografik Yapısı”, Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Demirci, Uğur. “Aydın İlinin Turizm Potansiyeli ve İl Merkezinin Tatil Eğilimleri Açısından İrdelenmesi”, İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, 1997.
- Demirhan, Neslihan. “19. Yüzyılda Nazilli’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

DİE, **Sanayi Sayımı 1927**, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası Yayın No: 584, 1969.

DİE, **2000 Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri: Aydın**, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No: 2636, 2002.

DİE, **Köy Envanteri 1997 Aydın**, Ankara: DİE Matbaası, 2002.

Dikmen, Gani. **Nazilli Tarih ve Coğrafyası**, Nazilli: 1952.

Dinç, Ural ve M. Ali Çullu. “Türkiye Toprak ve Arazi Varlığı, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **TMMOB Toprak Reformu Kongresi 2005 11-13 Kasım**, Ankara: Hermes Basımevi, 2005.

Dindar, Engin. “Sultanhisar İlçesi'nin Coğrafi Etüdü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Dizdar, M. Yüksel. **Türkiye'nin Toprak Kaynakları**, Ankara: TMMOB Ziraat Odası Mühendisleri Odası Teknik Yayınlar Dizisi No: 2, 2003.

Doğan, Hulusi. **Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne**, Ankara: Detay Yayıncılık, 2007a.

Doğan, Hulusi. ve İlknur Doğan. “Bir Eğitim, Kültür ve Tarih Hazinesi Olarak Atatürk Dönemi Ekonomik Mirasın Ülke Turizmine Yansıtılması ve Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası Örneği”, **Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu, 21-23 Kasım, 2007b**.

Doğanay, Hayati. “Türkiye Hayvancılığı ve Nüfusun Beslenmesi”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Sayı: 12, Fasikül: 2, Ankara, 1980, ss: 379-412.

Doğanay, Hayati. “Erzurum'un Şehirselsel Fonksiyonları ve Baslıca Plânlama Sorunları”, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edeb. Fak. Coğrafya Bölümü, 1983.

Doğanay, Hayati. “Türkiye'de İç Göçler ve Sorunları”, **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 1991, ss:133-150.

Doğanay, Hayati. **Coğrafyada Metodoloji Genel Metodlar ve Özel Öğretim Metodları**, İstanbul: MEB Yay. Öğretmen Kitapları Dizisi: 187, 1993.

Doğanay, Hayati. **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, Ankara: Gazi Büro Kitapevi, 1994.

- Doğanay, Hayati. **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Yayın no: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Doğanay, Hayati. **Türkiye Ekonomik Coğrafyası**, Erzurum: 1998a.
- Doğanay, Hayati. **Ekonomik Coğrafya 2- Enerji Kaynakları**, Genişletilmiş 2. Baskı, Erzurum: Şafak Yayınevi, 1998b.
- Doğanay, Hayati. **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Üçüncü Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001.
- Doğanay, Hayati. **Coğrafya Öğretim Yöntemleri**, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2002.
- Doğanay, Hayati., Ünal Özdemir ve İ. Fevzi Şahin. **Coğrafya'ya Giriş 2 Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya**, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2003.
- Doğanay, Hayati. **Ekonomik Coğrafya 3 - Ziraat Coğrafyası**, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2007.
- Doğanay, Hayati. **Türkiye Ekonomik Coğrafyası**, 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011.
- Doğanay, Hayati. ve Serkan Doğanay. "Türkiye'de Orman Yangınları ve Alınması Gereken Önlemler", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 9, Sayı 11, s: 31-48, 2004.
- Doğanay, Serkan. **Şehir Coğrafyası Açısından Bir Araştırma Of**, Erzurum: Aktif Yayıncılık, 2010.
- Doğaner, Suna. "Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması" **Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, (16-18 Nisan 2003, İzmir) Bildiriler Kitabı**, s.1-8, İzmir, 2003.
- Doğaroğlu, Muhsin. **Modern Arıcılık Teknikleri**, 3. Basım, Tekirdağ: 2008.
- Doker, Oktay. "Karıncalıdağ ve Çevresinin Bitki Örtüsü", İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Dönmez, Yusuf. **Bitki Coğrafyası**, İstanbul: Güryay Matbaacılık, 1985.
- Dönmez, Yusuf. **Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2506, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 102, 1979.

- DPT, **Dünyada ve Türkiye’de Tekstil Sanayi(Genel Bir Değerlendirme)**, Yay. No: DPT: 2003, AETB: 17, 1985.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu, Meyvecilik Alt komisyon Raporu (2001)
www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3405/oik657.pdf (20,02,2013)
- DSİ, **Nazilli Akçay Regilâtörü Kati Proje Raporu**, Ankara: Bayındırlık Bakanlığı Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü Genel No: 372, Grup No: V, Özel No: 17, 1962.
- DSİ, **Aşağı Büyük Menderes Havzası Hidrojeolojik Etüt Raporu**, Ankara: 1975.
- Dural, Ali. **Türkiye İncirciliği**, Ankara: Akın Matbaası, 1950.
- Duruöz, E., Anıl, Y., Çoban, C., **Orman Köylüsünün Ormancılık Kesiminde ve bölge Başmüdürlüklerindeki Kentlerde İşlendirilmesi Olanakları** (Ankara: Ormancılık Araştırma Enstitüsü, 1974)’den aktaran: Yılmaz, Ali. “Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı”, **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 31, 1996.
- Ecevit, Fevzi Mustafa. **Bahçe Bitkileri**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay. No: 20, Ziraat Fakültesi Yay. No: 1, 1986.
- Efe, Recep., Abdullah Soykan., Süleyman Sönmez ve İsa Cürebal. “Türkiye’de İklim Parametrelerinin Zeytinin (*Olea europaea* L. subsp. *europaea*) Fenolojik ve Pomolojik Özelliklerine Etkisi”, **Ekoloji**, Sayı:70,ss:17-26,doi:10.5053/ekoloji.2009.703, 2009.
- EİE, **Su Akımları Aylık Ortalamaları (1935-2005)**, Ankara: Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü, 2008.
- Ekiz, Durmuş. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, Geliştirilmiş, 2009.
- Elmacı, Süleyman. **Amasya Şehri**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2010.
- Emecen, Feridun. “Aydın”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 4 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Emecen, Feridun M., **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, İstanbul: Kitabevi Yay. 5. Baskı, 2010.
- Emekli, Gözde. “Türkiye’de Kültürel Turizm”, **İkinci Uluslar Arası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu**, İzmir: 2004.

- Emiroğlu, Mecdi. “Artan Nüfusumuz Karşısında Hayvancılığımız”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, 1961, ss:75-93.
- Emiroğlu, Mecdi. **Akçakoca’da Nüfus Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayın No: 192, 1970.
- Emsen, Hakkı. **Hayvan Yetiştirme İlkeleri**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 720, Ziraat Fakültesi Yay. No:310, Ders Kitapları Serisi No: 62, 2003.
- Eravcı, Bengi. “Büyük Menderes Grabeni İçindeki Aktif Fayların Jeolojisi ve Paleosismisitesi”, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.
- Ercan, Ahmet. “Nazilli’de Petrol Var mı?”, **Batı Anadolu Hammadde Kaynakları Sempozyumu BAKSEM’99**, İzmir, 1999, ss.12-25
- Ercan, Ahmet. “Batı Anadolu’da Yer Kabuğu, Yeraltı Kaynakları ve Depremle Sarsılma Özelliği”, **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, Nazilli: 2001a, ss. 121-141
- Ercan, Ahmet. “Sunuş Metni Nazilli Deprem ve Kentsel Tasarım”, **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı, Sunuş Metni**, Nazilli: 2001b.
- Erdoğan, Rıdvan. “Nizip İlçesinin Coğrafyası”, Erzurum: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Ergene, Abdüsselam. **Toprak Biliminin Esasları**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 586, Ziraat Fakültesi Yay. No: 267, 1993.
- Ergene, Abdüsselam. **Toprak Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 176, 1995.
- Ergül, Teoman. **Antik Uygarlıkların Mirasçısı Bir Kentin Özgün Tarihi (Türkleşen Anadolu’da Sardis... ve Salihli)**, Genişletilmiş 3. Baskı. Ankara: Salihli Belediyesi Kültür Yayınları: 9, 2010.
- Erinç, Sırrı. **Orta Ege Bölgesinin Jeomorfolojisi**, Ankara: Maden Tetkik Arama Enst. Rapor No: 2217, 1954.
- Erinç, Sırrı. “Türkiye’de Toprak Çalışmaları ve Türkiye Toprak Coğrafyasının Ana Çizgileri”, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 15, 1965, s: 1-39.

- Erinç, Sırrı. **Vejetasyon Coğrafyası**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2276, 1977.
- Erinç, Sırrı. **Klimatoloji ve Metotları**, 4. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, Yayın No: 276, 1996.
- Erinç, Sırrı. **Jeomorfoloji-I**, Güncelleştirme: Ertek, A., -Güneysu, C., İstanbul: 5. Basım, Der Yayınları, Yayın No: 284, 2000.
- Erkan, Hüsnü., Sabri Yetkin., Oktay Gökdemir., Özlem Yıldırım ve N. Oğuzhan Altay. **Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarişbank Tarihi**, İzmir: Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Milli Aydın Bankası Tarişbank Projesi, 1993.
- Erkaya, Aydan. “Nazilli Şehri”, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Erkut, Ferda Çağlar. “Eko Turizm Kaynağı Olarak Akçay Vadisi ve Madran Dağı'nın Değerlendirilmesi”, Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Erol, Oğuz. “Batı Anadolu Genç Tektoniğinin Jeomorfolojik Sonuçları”, **Batı Anadolu'nun Genç Tektoniği ve Volkanizması Paneli**, Ankara, 1982, ss: 15-22.
- Erol, Oğuz. **Genel Klimatoloji**, 5. Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1999.
- Eröz, Mehmet. “Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları”, **Reşit Rahmeti Arat İçin**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay: 19, Seri: I, Sayı: A 2, 1966, ss: 176-188.
- Eröz, Mehmet. “Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları”, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No: 60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, 1984.
- Ertan, Engin. ve Saadet Sevil Kılınç. “Seleksiyon İle Belirlenmiş Kestane Genotiplerinin Morfolojik, Fenolojik ve Biyokimyasal Özellikleri”, **ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı 2(2), 2005, ss: 67-77.
- Ertan, Engin., Güner Seferoğlu., Gonca Günver Dalkılıç., Ekmel Tekintaş., Saime Seferoğlu., Fahire Babaeren., Mürşide Önal ve Zeynel Dalkılıç. **Aydın İli Nazilli İlçesi Kestanelerinin Seleksiyon Yolu İle Islahı Üzerine Araştırmalar**, Aydın: Proje No: TOGTAG-2835, TÜBİTAK Tarım, Orman ve Gıda Teknolojileri Araştırma Grubu, 2004.

- Ertan, Engin., Güner Seferoğlu., Gonca Günver Dalkılıç., Ekmel Tekintaş., Saime Seferoğlu., Fahire Babaeren., Mürşide Önal ve Zeynel Dalkılıç. “Selection of Chestnuts (*Castanea sativa* Mill.) Grown in Nazilli District, Turkey”, **Turkish Journal Of Agriculture And Forestry**, Sayı: 31, 2007, ss: 115-123.
- Ertin, Gaye. “Edremit Körfezi Çevresinde Zeytin Üretimi”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 35, İstanbul, 2000.
- Ertürk, Mustafa. “İskilip İlçesinin Coğrafyası”, Erzurum:Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Evreinoff, V. A., 1953, “Etude Pomologique sur le Grenadier.” Extrait des Annales de l’Ecole National Superioeure Agronomique Tome: I’dan aktaran: Onur, Caner.-Kaşka, Nurettin. “Akdeniz Bölgesinde Nar Yetiştiriciliği ve Sorunları”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu**, (Alanya: 1979)
- Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi Evliya Çelebi b. Derviş Mehmet Zilli IX. Kitap**, Hazırlayanlar: Dağlı, Y., Kahraman, S., Dankoff, R., İstanbul: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306 Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462 Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu- Dizini, YKY 2173, 2005.
- Evliya Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman) İstanbul: 9. Kitap, YKY, 2011.
- Faroqhi, Suraiya. “16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe)”, (Çeviren M. Eğilmez), **Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar ODTÜ Gelişme Dergisi 1978 Özel Sayısı**, 1979.
- Fırat, F., **Fıstık Çamı Ormanlarımızda Meyve ve Odun Verimi Bakımından Araştırmalar ve Bu Ormanların Amanejman Planları** (Ankara: Ziraat Vekaleti, Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmaları, 1943)’den aktaran: Çukur, Hasan, “Ege Bölgesinde Fıstık Çamı (*Pinus pinea*) Topluluklarının Ekolojisi ve Ülke Ekonomisine Olan Katkıları”, **D.E.Ü. Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi** Sayı:8, 1995

- Genç, Ferat ve Ahmet Dodoloğlu. **Arıcılığın Temel Esasları**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 931, Ziraat Fakültesi Yay. No:341, Ders Kitapları Serisi No: 88, 2003.
- Genç, Musa. ve Şükrü Teoman Güner. "İsparta'da Yeni Saptanan Doğal Bir Anıt Kestane (*Castanea sativa* Mill.) Meşçeresi", **Journal of Turkish Agriculture & Forestry**, Cilt-Sayı 24 (1), 2000, ss: 37-44.
- Genç, F. Neval. "Orta Ölçekli Kentsel Alanların Yönetimi ve Sorunları: Nazilli Örneği", **18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform**, Ankara: TODAİE, 2009, ss: 507-518.
- Gençkan, M. Sadık. **Yem Bitkileri Tarımı**, İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 467, 1992.
- Gottman, Jean. **Şehirsel Merkeziyetin Gelişmesi**. (Çev; Nazmiye Özgüç), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No:2087, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:80, 1976.
- Göçer, Orhan. **Şehirlerde Ticaret Alanları**, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Sayı: 1286, 1984.
- Gök, Yaşar. **Horasan İlçesinin Coğrafyası**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 965, KKEF Yayınları No: 124, Araştırmalar Serisi No: 49, 2007.
- Gökbel, Asaf ve Hikmet Şölen. **Aydın İli Tarihi**, Aydın: Ahmet İhsan Basımevi Ltd, 1936.
- Gökkuş, Ahmet., Faik Kantar., Tahsin Karadoğan ve Ali Koç. **Tarla Bitkileri**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yay. No: 188, 2008.
- Gökkuş, Ahmet., Ali Koç ve Binali Çomaklı. **Çayır- Mer'a Uygulama Kılavuzu**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 142, 2009.
- Göney, Süha. "Büyük Menderes Bölgesinde Köy Meskenleri", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18-19, 1973, ss: 307-337.
- Göney, Süha. **Büyük Menderes Bölgesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No:1895, Coğrafya Enstitüsü. Yayın No:79, 1975.
- Göney, Süha. **Adana Ovaları I**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2162 Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 88, 1976.
- Göney, Süha. **Şehir Coğrafyası, Yerleşme Coğrafyası, Cilt:1**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No:2274, Coğrafya Enstitüsü. Yay. No:91, 1977.

- Göney, Süha. **Türkiye Ziraatinin Coğrafi Esasları**, İstanbul: İstanbul Üniv, Yay. No: 2600, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 110, 1979.
- Gözenç, Selami. **Küçük Menderes Havzasında Arazinin Kullanılış ve Sınıflandırılması**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını. No. 2396, 1978.
- Gümüşçü, Osman.. **Tarihi Coğrafya**, 2. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.
- Gümüşçü, Osman. **Coğrafya'ya Davet**, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012.
- Günel, Nurten. "Gediz- Büyük Menderes Arasındaki Sahanın Bitki Coğrafyası", İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, 1986.
- Günel, Nurten. "Aydın Dağlarında Doğal Bitki Örtüsü Gözlemleri ve İki Profil", **İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten**, Sayı: 8, İstanbul, 1991, ss:85-93.
- Günel, Nurten. "Marmara ve Ege Bölgelerinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı 28, 1993, ss: 143-154.
- Günel, Nurten. "Türkiye'de İncir Kültürü", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 34, 1999, ss: 211-232.
- Günel, Nurten. "Türkiye'de Defne (Laurus nobilis L.) yaprağı Üretimi", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 35, 2000, ss: 85-103.
- Güner, İbrahim., "İğdır Ovasında Pamuk Tarımını Hazırlayan Coğrafi Faktörler", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 02, 1997, ss: 157-179.
- Güner, İbrahim., Mustafa Ertürk ve Ünsal Bekdemir. İğdır İli'ndeki Yer adlarının Kaynakları, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 4, 2000, ss: 273-299.
- Güner, İbrahim., Hakkı Yazıcı ve Serkan Doğanay. "Trabzon ilinin sanayi coğrafyası özellikleri" **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 05, 2001, ss: 159-191.
- Güneş, Günver. "Atatürk'ün Nazilli Seyahatleri ve Seyahatlerin Yarattığı Sonuçlar", **Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2004**, Sayı: 31, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, ss: 121-135.
- Güneş, Günver. **Atatürk ve Aydın**, Aydın:Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları No: 1, 2006.

- Güney, Emrullah. "Toponimik Terimlerin Sınıflandırılması", **Ziya Gökalp Eğitim Fak. Dergisi**, Sayı: 2, Diyarbakır, 1994.
- Güney, Emrullah. "Diyarbakır'da Sanayileşme", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 32, 1997, ss: 11-34.
- Güney, Emrullah. **Türkiye Hidrocoğrafyası**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2004.
- Gürsoy, Cevat Rüştü. "Türkiye'nin Tabii Yolları", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 26, 1974, ss: 24-30.
- Hadimli, Halil. "Akseki İlçesi'nin Coğrafyası", Erzurum:Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Haktanır, Koray., Cemil Cangir., Çetin Arcak ve Sevinç Arcak. "Toprak Kaynakları ve Kullanımı", **TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak 2000**, Ankara, 2000, ss: 203-229.
- Halaçoğlu, Ahmet.**Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Basımevi, 1995.
- Hasad Yayıncılık. **Kiraz/ Vişne**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2012.
- Hasad Yayıncılık. **Zeytin Yetiştiriciliği**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2008.
- Hazarfen, Cevat. **Nazilli- İsabeyli Ocakları Sahasına Ait Prospeksiyon Raporu** (Ankara: MTA Derleme Raporu, 1972.
- Hoşgören, M.Yıldız. **Jeomorfolojinin Ana Çizgileri-I**, 4.Baskı, İstanbul Üniversite Yayın No: 3822, Fakülte Yayın No: 3132,1993.
- Hoşgören, M.Yıldız. **Hidrografya'nın Ana Çizgileri-I (Yeraltı suları kaynaklar-akarsular)**, 4.Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2001.
- Hürol, Şahizer Meltem. "Nazilli Arpaz Köyü (Esenköy) Arpaz Beyler Konağı Koruma Sorunları ve Restorasyon Önerisi", İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.
- Ilgaz, Hikmet. **Pratik Meteoroloji**, İstanbul: Tan Matbaası, 1950.
- Işık, Şevket. "Aşağı Akçay Havzasında(Aydın) Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları", İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

- Işık, Şevket. **Türkiye’de Üniversitelerin Kentlerin Gelişimi ve Ekonomik Yapısı Üzerine Etkileri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi**, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 150, 2008.
- Oktay, Erdoğan. “Türkiye’de Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sektörünün Ekonomik Yeri”, **Türkiye I.Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 2003. ss: 227-231
- İbret, B. Ünal. **Küre Bakır Diyarının Coğrafyası**, Erzurum: Aktif Yayıncılık, 2007.
- İkto, Songül., “Büyük Menderes Depresyonu’nun İklim Özellikleri”, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- İktüeren, Şem’i. **Batı Anadolu Bölgesinde Kızılçam ve Fıstıkçamı Orijin Denemesi**, İzmir, Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Bakanlık Yay. No:0037, Müdürlük Yay. No: 007, Teknik Bülten No: 7, 1997.
- İnal, S., (t.y)’dan aktaran: İnandık, Hamit, **Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş**, (İstanbul: Baha Matbaası, 1965)
- İnandık, Hamit. **Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş**, İstanbul: Baha Matbaası, 1965.
- İnandık, Hamit. **Bitki Coğrafyası**, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1969.
- İpek, Nedim. **Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Basımevi, 1999.
- İyriboz, Nihat. **İncir Hastalıkları**, İzmir: TC Ziraat Vekaleti Neşriyatı Umumi Sayı: 489 Mahsul Hastalıkları Sayı: 4, 1940.
- İzbırak, Reşat. **Bitki Coğrafyası**, 2. Baskı, Ankara: Ankara Ü. DTCF Yay.No: 266, 1963.
- Jansen-Verbeke, Myriam. “Industrial Heritage: A Nexus For Sustainable Tourism Development”, **Tourism Geographies V: 1**, 1999. ss: 70-85
- Kadıoğlu, Yahya. “Akçaabat İlçesinin (Trabzon) Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri”, Erzurum: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Kadıoğlu, Yahya. **Şehir Coğrafyası Açısından Çivril**, Uşak: Aktif Yayınevi, 2008a.
- Kadıoğlu, Yahya. “Çal’da (Denizli) Bağcılığın Coğrafi Analizi”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 20, 2008b. ss: 141-162

- Kadioğlu, Yahya. "Germencik'te Bahçe Tarımına Bağlı Olarak Ortaya ıkan Bir Geçici Yerleşme Türü: İncir Damları", **Marmara Coğrafya Dergisi** Sayı: 27, 2013. ss: 155-171
- Kadioğlu, Yahya. ve nsal Bekdemir. "Akçaabat'ta Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 11, 2004. ss: 221-246
- Kalelioğlu, Ejder. "Türkiye'de Antep Fıstığı", **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 22-23, 1963-64. ss: 226-242
- Kalelioğlu, Ejder. "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Antepfıstığı Alanları", **Coğrafya Araştırmaları**, Sayı: 02, 1990. ss: 137-160
- Kara, Hamdi. "Çukurova'da Pamuk", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 07, 1975. ss: 158-208
- Kara, Hamdi. "Türkiye'de Pamuk retim Alanları", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 11, 1988. ss: 71-90
- Kara, Hasan. "Muğla'nın İklimi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı : 1, 1998, ss. 123-136
- Kara, Hasan. "Akçay Havzası'nın Jeomorfolojisi", İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Kara, Hasan. **Banaz İlçesinin Coğrafyası**, Konya: izgi Kitabevi, 2010a.
- Kara, Hasan. "Konya'da Hidrolojik Yer Adları", **Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, Konya, 2010b. ss: 201-221
- Karaboran, H. Hilmi. "Türkiye'deki Mevki Adları zerine Bir Araştırma", **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No:60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, Ankara, 1984. ss: 97- 148
- Karaboran, H. Hilmi. "Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar". **Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)**, Cilt: 3, Sayı: 1, 1989. ss: 81-118
- Karaboran, H.Hilmi. "Kentlerin Tiplendirilmesi Sorunu Bölgesel Kent", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, 1980. ss: 95-97
- Karabulut, Yalçın. "Büyük Menderes Vadisinde Pamuk Tarımı ve Türkiye Pamuk Ekonomisindeki Yeri", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi** Sayı: 03-04, 1971. ss: 338-378

Karabulut, Yalçın. “Türkiye’de Demiryolu Ulaşımı”, **Türkiye Coğrafyası Dergisi** Sayı: 06, 1997. ss: 163-187

Karabulut, Yalçın. **Enerji Kaynakları**, Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık, 2003.

Karadağ, Arife. “Ege Bölgesinde Yağış Dağılışı ve Yağış Özellikleri”, İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Karadeniz, Vedat. **Koyulhisar’ın Coğrafi Etüdü**, Erzurum: Güven Mücellit Matbaacılık, 2011.

Karahan, Çetin. ve Fatih Mehmet Ceran. **Aydın-İsabeyli İS-1 Sıcak Su Sondajı Kuyu Bitirme Raporu**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 2010.

Karahan, Çetin. ve Arif Güdücü. **Aydın-Nazilli-Güzelköy NG-1 Jeotermal Sondajı Kuyu Bitirme Raporu**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 2010.

Karakuzulu, Zerrin. **Sakarya İlinde Kasaba Yerleşmeleri**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2010.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831**, 2. Baskı Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997.

Karamanderesi, İ. Hakkı. **Aydın- Nazilli- Çubukdağ Arası Jeotermal Alan Olanakları Hakkında Jeolojik Rapor**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 1972.

Karpat, Kemal Haşim. **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri** (Çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 133, 2003.

Kaygısız, Himmet. **Elma Yetiştiriciliği**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004.

Kaygısız, Himmet. **Amatör Meyvecilik**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007.

Kaygısız, Himmet. ve Hüsnü Çınar Aybak. **Narenciye Yetiştiriciliği**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2005.

Kaymakçı, Emin., Ömer S. Erkuloğlu ve A. Fethi Eronat. **Ege Bölgesinde Çeşitli Nedenlerle Bozulmuş Yüksek Zon Karaçam (Pinus nigra Arnold.) Ormanlarının Gençleştirilmesi Üzerine Çalışmalar**, İzmir: Orman Bakanlığı Yayın No: 150, Müdürlük Yayın No: 24, 2002.

- Kaymakçı, Mustafa. **İleri Koyun Yetiştiriciliği**, İzmir: İzmir İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiriciliği Birliği Yay. No: 2, 2006.
- Kaynaş, Nilüfer. “Zeytinin Çelikle Çoğaltılması (Sisleme Yöntemiyle Zeytin Fidanı Üretimi)”, **Zeytin Yetiştiriciliği**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2008.
- Kayserili, Alperen. “Erzurum Şehrinin Kültürel Coğrafyası”, (Maddi Kültür Öğelerine Göre), Erzurum: Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Kent-Map, Yönetim, Müşavirlik, Mimarlık, Mühendislik, Planlama Hizmetleri AŞ., **Nazilli (Aydın) Revizyon İmar Planı I Araştırma Raporu**, Ankara: 2008.
- Kepenek, Yakup. ve Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, Genişletilmiş ve Geliştirilmiş 18. Basım, 2005.
- Kesici, Ökkeş. “Kilis'in Şehir Coğrafyası Özelliklerine Genel Bir Bakış”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 01, 1995. ss: 246-280
- Ketin, İhsan. **Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış**, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Sayı: 1259, 1983.
- KHGM., **Aydın İli Arazi Varlığı**, Ankara: KHGM, 2001.
- Kılıç, Asım. **Kaba Yemlerde Niteliğin Saptanması**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2006.
- Kılıç, Sultan. “Yaşlılıkta Düşme Kazaların Yaş Değişkeni Bağlamında Sebepleri ve Sonuçlar: Nazilli Örneği”, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Kısa, Leman. **Aydın Tarihi ve Coğrafyası**, Aydın: Coşkun Matbaası, 1960.
- Kıyak, Barış. Güney Ege Bölgesinde Meyve Üretimi, İlçelerin Performansları ve Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar, GEKA, s. 11, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar/G%C3%BCney_Ege_Bolgesinde_Meyve_Uretimi.pdf (Erişim tarihi: 12,12,2011)
- Koca, Halil. “Erdemli İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası”, Erzurum: Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Koca, Halil. “Erdemli’ de Turunçgil Tarımının Coğrafi Esasları”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cild: 3 Sayı: 2, 1997. ss: 305-336

- Koca, Halil. “Türkiye Mısır Ekim Alanlarının ve Üretiminin Coğrafi Dağılışı”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 05, 2001. ss: 193-221
- Koca, Halil. **Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Dörtüyl Şehri**, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2005.
- Koca, Halil. ve Hayati Doğanay. “Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları”, **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 33, 1998. ss: 1-24
- Koca, Halil., Serhat Zaman ve Ogün Coşkun. “Erzurum’un Spor-Kamp Turizmi Potansiyeli”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 12, Sayı 18, 2007. ss: 205-224
- Koç, İsmet., M. Ali Eryurt., Tuğba Adalı ve Pelin Seçkiner. Türkiye’nin Demografik Dönüşümü Doğurganlık, Aile Planlaması Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2008: www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf erişim: 25,03,2013)
- Koç, Talat. “Sayılı Günler Yöntemi ile Doğal Mevsimlerin Belirlenmesi”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 10, 1999. ss: 305-344
- Koç, Talat. **Kuzeybatı Anadolu’da İklim ve Ortam Sinoptik, İstatistik ve Uygulama Boyutlarıyla**, İstanbul: Çantay Yayıncılık, 2001.
- Koçman, Asaf. **Uygulamalı Fiziki Coğrafya Çalışmaları ve İzmir-Bozdağlar Yöresi Üzerinde Araştırmalar**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No: 49, 1989.
- Koçman, Asaf. **İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerine Etkileri Açısından Ege Ovalarının İklimi**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 73, 1993a.
- Koçman, Asaf. **Türkiye İklimi**, İzmir Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 72, 1993b.
- Koday, Saliha. “Trakya’da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi”, **28. Coğrafya Meslek Haftası, Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Trakya**, İstanbul: 2000.
- Koday, Saliha. **Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayın No.949, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No.10a, 2005.

- Koday, Zeki. “Çoruh Vadisi’nde Zeytin Alanları”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 34, 1999. ss: 263-282
- Koday, Zeki. “Türkiye'nin Tahıl Üretimi”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 35, 2000. ss: 299-320
- Koday, Zeki. **Arhavi Çayı Havzasının Coğrafyası**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. No: 309, Edebiyat Kesimi Yay. No: 243, Coğrafya Bölümü Yay. No: 11, 2003.
- Köse, Abdullah. “İspir İlçesinin Bölgesel Coğrafya Etüdü”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Köy Envanter Etüdü Aydın, 1981 (Ankara: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, DSİ Matbaası)
- Köy İşleri Bakanlığı Toprak Su Genel Müdürlüğü, **Aydın İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu**, Ankara: Köy İşleri Bakanlığı Toprak Su Genel Müdürlüğü, 1971.
- Köy İşleri Bakanlığı, **Köy Envanter Etüdülerine Göre Aydın**, Ankara: Köy İşleri Bakanlığı Yayınları No: 156, 1971.
- Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Toprak Su Genel Müdürlüğü, **Aydın İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu**, Ankara: Genel Yay. No: 716, TOVEP Yay. No: 1, 1983.
- Kurmuş, Orhan. **Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi**, 3. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları, 1982.
- Kurt, Halil. ve Güven Şahin. “Bir Ziraat Coğrafyası Çalışması: Türkiye’de Nar (*Punica granatum L.*) Tarımı”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 27, 2013. ss: 531-574
- Küçükalay, A. Mesud. **Coğrafi Keşifler ve Ekonomiler Avrupa ve Osmanlı Devleti**, Konya Çizgi Kitabevi, 2001.
- Madran, Nurettin. **Türkiye’de Pamuk Ekonomisi**, Ankara: TC Tarım Bakanlığı, Adana Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay. No: 9, 1967.
- Mater, Barış. **Toprak Coğrafyası**, İstanbul: Çantay Yayınları, 1998.
- Mendilcioğlu, Kadir. ve İsmail Karaçalı. “Mandarin Yetiştiriciliği İle İlgili Sorunlar”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm Yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu**, Alanya, 1979.

Meyvecilik Alt komisyon Raporu, Ankara

MMO Tekstil Komisyonu, **Türkiye’de Pamuklu Tekstil Sanayiinin Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Tekstil Raporu, 1976.

Motisi, A., Fontana, G., Zerilli, V., Drago, A., Dimino, G. Ferrigno, G. Development of an Olive Phenological Model in Relation to Air Temperature. **ISHS Acta Horticulture, 803: VIII International Symposium on Modelling in Fruit Research and Orchard Management** (2008)’den aktaran: Çolakoğlu, Cumhur Aykurt. “Aydın İlinde Zeytin Üretimi ile İklim Verileri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi”, (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimler, Enstitüsü, 2009)

Muğla OBM, **Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü, Karıncalıdağ Orman İşletme Şefliği Orman Amenajman Planı III. Yenileme**, 2001

Muğla OBM, **Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü, Nazilli Orman İşletme Şefliği Orman Amenajman Planı III. Yenileme**, 2001

Munsuz, Nuri. ve İlhami Ünver. **Türkiye Suları**, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 882 Ders Kitabı No: 247, 1983.

Mutluer, Mustafa. **Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii**, Denizli: Denizli Sanayi Odası Yayınları, 1995.

Mutluer, Mustafa. “Büyük Menderes Bölgesinde Yurt Dışından Dönen İşçilerin Sosyo-ekonomik Özellikleri ve Yatırım Seçimleri”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 8, 1996. ss: 187-206

Mutluer, Mustafa. **Uluslararası Göçler ve Türkiye Kuramsal ve Ampirik bir Alan Araştırması- Denizli/Tavas**, İstanbul: Çantay Yay., 2003.

National Geographic Türkiye, Mayıs 2012, No: 133

Nazilli Belediyesi, **Nazilli Dün, Bugün, Yarın**, İstanbul: İki Nokta Araştırma Basın Yayın Organizasyon, 1987.

Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2010

Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2011

Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ÇKS kayıtları, 2012

Nazilli İlçe Halk Kütüphanesi, Brifing Dosyası, 2012

Nazilli Kaymakamlığı Brifing Raporları. 2010-2011-2012

Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2011 - 2014 Dönemi Stratejik Planı

Nazilli Kaymakamlığı, Brifing Dosyaları 2010-2011 ve 2012.

Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü Brifing Dosyası 2011

Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü, **Nazilli Orman İşletme Şefliği Defne Yaprığı Tali Hasılat Planı 2003-2030**

Nazilli Sağlık Grup Başkanlığı verileri ve Brifing Raporları 2010-2011 ve 2012

Nazilli Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İlçe Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2010-2011 ve 2012

Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü, **Pamuk Araştırma Enstitüsü Nazilli**, İzmir : Karınca Matbaacılık, 1990.

Nebert, Karl. **Nazilli Şimalindeki Linyit Zuhurları (Dereagzi Köyü, Hasköy, Gerenez, İsabeyli)**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 1955.

Nebert, Karl. **Nazilli Havalisindeki Bayındır Linyit Zuhuruna Ait Kısa Prospeksiyon Raporu**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 1961.

NTO, **2011 Faaliyet Raporu** (2011)

NTO, **2012 Faaliyet Raporu** (2012)

Oakes, Harvey. **Türkiye Toprakları**, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1958.

Oktay, Erdoğan. “Türkiye’de Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sektörünün Ekonomik Yeri”, **Türkiye I.Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 2003. ss: 227-231

Onur, Caner. ve Nurettin Kaşka. “Akdeniz Bölgesinde Nar Yetiştiriciliği ve Sorunları”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu**, Alanya: 1979, ss. 497-527.

Orlandi, F., Lanari, D., Romano, B., Fornaciari, M., New Model to Predict The Timing of Olive (olea europaea) Flowering: A Case Study in Central Italy. **New Zeland Journal Crop and Horticultural Science**, Volume:34.Page:93-99 (2005)’den aktaran: Çolakoğlu, Cumhur Aykurt. “Aydın İlinde Zeytin

- Üretimi ile İklim Verileri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi”, (Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009)
- Orlandi, F., Romano, B., Fornaciari, M., Effective Pollination Period Estimation in Olive (*olea Europaea L.*): A Polen Monitoring Application. **Scientia Horticultirae**, Volume :105.Issue :3 Page: 313-318 July (2005)’den aktaran: Çolakoğlu, Cumhur Aykurt. “Aydın İlinde Zeytin Üretimi ile İklim Verileri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi”, (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimler, Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009)
- Oruç, Şaban. **Antepfıstığı Sektör Etüdü**, İTO Dış Ticaret Şubesi, 2003 www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-2.pdf
- Öncel, Hüseyin. **İncir Yetiştiriciliğinde İlek ve İlekleme**, İstanbul: Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları A- 133, 1969.
- Öreroğlu, Mert. **Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Kuruluşu ve Nazilli Basma Fabrikası**, Ankara: Teknoed Yayınları, 2004.
- Özav, Lütfi. "Narman'da Mesken Tipleri", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Edebiyat Araş. Dergisi**, Sayı:19, 1991. ss: 153-172
- Özav, Lütfi. "Oltu Bölgesinde Köy Yerleşme Şekilleri", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı:92, Ekim 1994, 1994. ss: 168-185
- Özav, Lütfi. “Narman’da Nüfus Hareketleri”, **Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi**, Sayı: 21, 1995a. ss: 79-102
- Özav, Lütfi. “Eski Gediz Kasabası Çevresinde Güme Yerleşmeleri”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 30, 1995b. ss: 173-187
- Özav, Lütfi."Gökler Linyit Havzasında Kömür Üretimi", **Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Edebiyat Bilimleri Araş. Dergisi**, Sayı:22, 1995c. ss: 55-73
- Özav, Lütfi. “Türkiye’de Jeotermal Enerji ile Kentlerin Isıtılabileceğine Tipik Bir Örnek: Simav”, **Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yıl: XXXIII, Sayı: 390, 1995d.
- Özav, Lütfi. "Turizm Açısından Murat Dağının Önemi", **Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı:3, 1995e. ss: 57-78

- Özav, Lütfi. **Oltu'nun Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**, Erzurum Taş Medrese Yayınları No:14, 1996.
- Özav, Lütfi. "Uşakta Dericilik ve Coğrafi Çevre Üzerine Etkileri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, 1998. ss: 39-50
- Özav, Lütfi. **Sivash İlçesinin Coğrafi Etüdü**, (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 30, 2002).
- Özcan, Sebahattin. "Modern Dünyanın Vazgeçilmez Bitkisi Mısır: Genetiği Değiştirilmiş (Transgenik) Mısırın Tarımsal Üretimine Katkısı", **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi**, Cilt- Sayı 2(2), 2009, ss: 01-34
- Özçağırın, Rahmi., Ali Ünal., Elmas Özeker ve Murat İsferyaroğlu. **Ilıman İklim-Meyve Türleri Sert Kabuklu Meyveler Cilt-III**, İzmir: Ege Üniversitesi Yay., Ziraat Fakültesi Yay. No: 566, 2007.
- Özçağlar, Ali. "Türkiye'nin İdari Coğrafya Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", **Ankara Üniversitesi, DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 12, 1996, ss: 7-24.
- Özçağlar, Ali. "Türkiye'de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların Coğrafi Dağılışı", **Türkiye Coğrafyası Dergisi**, Sayı: 4, 1995, ss: 19-60
- Özçağlar, Ali. **Coğrafyaya Giriş**, Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık, 2001.
- Özçağlar, Ali. ve Rüya Kasarcı. "Türkiye'de Hane Halkı Sayılarının Coğrafi Dağılışı", **Türkiye Coğrafyası Dergisi**, Sayı: 05, 1996, ss: 1-27
- Özçağlar, Ali. **Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)**, Ankara: Ekol Yayınevi, 1997.
- Özdamar, Naim. **Jeotermal Enerji Çevre ve Tarım**, Aydın: Aydın Ziraat Odaları İl Koordinasyon Kurulu Yayın No: 1, 2012.
- Özdemir, M. Ali. ve Okan Bozyurt. "İklim Salınımlarının Uygarlık Üzerindeki Etkilerine Kronolojik Bazı Örnekler", **Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına Bildiriler Kitabı 29-30 Eylül** (İstanbul: Çantay Yayıncılık, 2005, ss: 611-620
- Özdemir, Pınar. ve Erdem Karabulut. "İl ve Bölgelere Göre Bebek Ölüm Hızlarındaki Değişkenliğin Gini Eşitsizlik Ölçüsü ile İncelenmesi: Sağlık Alanındaki Eşitsizliklerin Değerlendirmesi", **Türkiye Klinikleri J Biostat**, Cilt-Sayı 1(2), 2009, ss: 45-53

- Özdemir, Ünal. “Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Araştırma Safranbolu Platosu”, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998.
- Özdemir, Ünal. **Sosyal ve Ekonomik Yönden Az Gelişmiş Bir İlçe Eskipazar**, Erzurum: Aktif Yayınları, 2006.
- Özdemir, Yasemin. “Büyük Menderes Nehrinin Arazi Kullanımı ve Su Yönetimi Açısından İncelenmesi”, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2009.
- Özey, Ramazan. “Bozdoğan ve Çevresinde Bahçe Evleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 71, 1991, ss. 121-143
- Özey, Ramazan. “Nazilli Şehri’nde Sanayi Faaliyetleri.” (Özet Metin) **Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu-Ege Ü. Ed. Fak. Coğrafya Meslek Haftası, 20-24 Kasım**, 1991.
- Özey, Ramazan. “Bozdoğan’ın Beşeri Coğrafyası”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 15, 2007a. ss: 1-36
- Özey, Ramazan. “Bozdoğan’ın Ekonomik Coğrafyası”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 16, 2007b, ss: 1-42
- Özgiray, Ahmet. “Cumhuriyet Yönetiminin 1924-1930 Yılları Arasında Ege Bölgesi’ndeki İncir, Üzüm, Pamuk, Şeker, Tütün Üretimine Etkileri”, **X. Tarih Kongresi**, Ankara: TTK Basımevi, 1994.
- Özgören, Ayşe Abbas. ve Banu Akadlı Ergöçmen. “Türkiye’de Uluslararası Göç Verisi ve Sınırlılıkları”, **TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu**, Ankara: 2011, ss: 83-92
- Özgüç, Nazmiye. **Beşeri Coğrafya’da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2511, Fakülte Yayın No: 105, İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1979.
- Özgüç, Nazmiye. **Turizm Coğrafyası**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2003.
- Özgün, Cihan. ve Fatma Bulut. “Vital Cumet’in Eserinde Bozdoğan”, Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan I**, İzmir: 2010, ss:357-366.
- Özgür, E. Murat. **Türkiye Nüfus Coğrafyası**, Ankara: GMC Basın-Yayın Ltd. Sti., 1998.

- Özgür, E. Murat. “Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı”, **Türkiye Coğrafyası Dergisi**, Sayı: 07, 1999, ss: 159-174
- Özgür, E. Murat. **Türkiye Coğrafyası**, Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık, 2000.
- Özgür, E. Murat. **Nüfusun Coğrafi Analizi** (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, 2010) www.geography.humanity.ankara.edu.tr
- Özgür, E. Murat. **Nüfus Coğrafyası** (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, 2011) www.geography.humanity.ankara.edu.tr
- Özhan, Macit., Naci Tüzemen ve Mete Yanar. **Büyükbaş Hayvan Yetiştirme**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notu Yay. No: 134, 2009.
- Özkan, Aziz, “Zeytin Kültüründe Ziraî Mücadele Sorunları”, **Zeytin Yetiştiriciliği**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2008.
- Özkan, Kahraman. ve Zümrüt Açıkgöz. **Kanatlı Kümes Hayvanlarının Beslenmesi**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007.
- Özsan, Mithat. “Türkiye Turunçgil Yetiştiriciliğinin Dünyadaki Yeri ve Önemi”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu**, Alanya: 1979, ss: 40-66
- Öztürk, Münir., Özcan Seçmen., Yusuf Gemici ve Güven Görk. **Aegean Region Turkey Plants and Landscape Ege Bölgesi Bitki Örtüsü**, İzmir: 1990.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, İstanbul: MEB, 1993.
- Pamuk, Şevket. “Türkiye’deki İlk Demiryolu: İzmir-Aydın”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 5, 1994, ss: 35-37
- Pekin, Tevfik. **Türkiye’de Pamuk Ekonomisi ve Pamukta Devlet Müdahalesi**, İzmir: Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yay. No: 64/51, 1975.
- Pekmezci, Mustafa. “Turunçgillerde Meyve Muhafaza Sorunları”, **Akdeniz Bölgesi Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar, Çözüm yolları ve Yapılması Gereken Araştırmalar Simpozyumu**, Alanya: 1979, ss: 308-328

- Perpillou, Aimé Vincent. **Geographies For Advanced Study Human Geography**, Çeviren: E.D. Laborde ve Harrow School, GB: Longman, 1966.
- Philippson, Alfred, Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien, IV Petermanns Mitteilungen, Ergaenzungshefte, No: 180, 1914'den aktaran: Erinç, Sırrı. **Orta Ege Bölgesinin Jeomorfolojisi**, (Ankara: Maden Tetkik Arama Enst. Rapor No: 2217, 1954)
- Pınarbaşı, Ahmet. **Arslanlı (Aydın) Belediyesi İlave Revizyon İmar Planı**, Sosyo-Ekonomik Yapı ve Fiziki Yapı Çözümlemesi, İller Bankası İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, 1991.
- Pitcher, Donald Edgar. **Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası**, Çev. Tırnacı, Bahadır, İstanbul : YKY, 3. Baskı, 2007.
- Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay. **Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay. "Büyük Menderes Bölgesinde Kuleli Yapılar ve Arpaz Kulesi", Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan II**, İzmir: 2010, ss. 416-432
- Purtul, Engin. **Aydın-Nazilli-Bozyurt-NB-1Sıcak Su Sondajı Kuyu Bitirme Raporu**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 2010.
- Sakin, Orhan. **16. yy. Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Türkmen ve Yörükler (Boylar, Kabileler, Cemaatler)**, İstanbul: Ekim Yay. 2010.
- Salname-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye.**, Matbaa-i Amire, 1316, İstanbul'dan aktaran : Taş, Çiğdem. "Maarif Salnamelerine Göre 20.Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilayetinde Eğitim", (Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006)
- Salname-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye.**, Matbaa-i Amire, 1317, s.1026-1033' den aktaran: Taş, Çiğdem. "Maarif Salnamelerine Göre 20.Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilayetinde Eğitim", (Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006)
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri** (Ankara: [t.y])
- Sandal, Ersin Kaya. **Tarsus İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, Malatya: Özserhat Yayıncılık, 2009.

- Sargin, Sevil. **Üniversitelerin Şehirleşmeye Etkileri**, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2006.
- Satan, Ali. “Osmanlı Devri Demiryolu Kronolojisi”, (Ed. Engin, V., Doğan, O.) **Osmanlı’da Ulaşım Kara Deniz Demiryolu**, İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2012a.
- Satan, Ali. “Osmanlı’nın Demiryolu Çağına Girişi” (Ed. Engin, V., Doğan, O.) **Osmanlı’da Ulaşım Kara Deniz Demiryolu**, İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2012b.
- Seferoğlu, Saime. ve Engin Ertan. “Aydın İli Nazilli İlçesi Kestane Plantasyonlarının Verimlilik Durumları”, **ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**; Cilt-Sayı 6(2), 2009, ss: 17-24
- Selçuk Biricik, Ali. **Fiziki Coğrafya- Jeomorfoloji ile Hidroloji’nin Temel Prensipleri ve Araştırma Yöntemleri Cilt I**, İstanbul: Gonca Yayınevi, 2009.
- Sepetoğlu, Hasan. **Tarla Bitkileri I (Tarla Tarımı, Tahıllar, Yemelik Tane Baklagiller)**, İzmir : Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 569, Ege Üniversitesi Basımevi, 2009.
- Sergün, Ümit. “Türkiye’de Nüfus Artışı ve Sorunları”, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 20-21 ,1974-1977, ss: 211-222
- Sergün, Ümit. **Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma Uluova**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2029, Coğrafya Enstitüsü Yayını No: 82, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1975.
- Sergün, Ümit. “Türkiye’de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi**, Sayı 04, 1993-1996, ss: 7-16
- Sever, Ramazan. “Coğrafya Öğretim Programlarında Doğal Mevsim Kavramı”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:13, 2005, ss: 117-134
- Sever, Ramazan. ve Halil Koca. “Karlhova’nın Arıcılık Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu”, **Doğu Coğrafya Dergisi** Sayı: 19, 2008, ss: 19-24
- Sevin, Veli. **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası (I. Cilt)**, 2. Baskı, Ankara: Atatürk kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi-Sayı 50¹, 2007.

- Solak, İbrahim. “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı” **Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı**, (Ed. Gündüz, Tufan), Ankara: Grafiker Yay. 2012.
- Solbaş, Şule. “Kozak Yaylası’nda (Bergama) Fıstık Çamı’nın (Pinus Pinea) Ekolojik Şartları ve Yetiştiriciliği”, Uşak: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Somuncu, Mehmet. “Kayseri’de Bağcılık”, **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12, 1996, ss: 107-133
- Somuncu, Mehmet. **Aladağlar Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005.
- Soya, Hikmet., “Keçilerin Otlatılması”, (Ed. Mustafa Kaymakçı), **Keçi Yetiştiriciliği**, İzmir: İzmir İli Damızlık Koyun- Keçi Yetiştiriciliği Birliği Yay. No: 2, 2006.
- Soya, Hihmet., Rıza Avcıoğlu ve Hakan Geren. **Yem Bitkileri**, İstanbul: Hasad Yay., 2004.
- Soykan, Füsün “Yerel Ekonomi Ürünlerinin Kırsal Turizm İçin Önemi ve İzmir Örneği(Türkiye)”, **İkinci Uluslararası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu**, İzmir: 2004, ss: 113-126
- Soylu, Arif. **Kestane Yetiştiriciliği ve Özellikleri**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004.
- Soylu, Hasbi. “Jeotermal Enerjinin Kullanımına Tipik Bir Örnek: Diyardin”, **Bilim ve Teknik**, TÜBİTAK, Sayı: 387, 2000, ss: 76-80
- Soysal, S. İrfan. ve M.İhsan Soysal. **Koyunculuk**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004.
- Sözbilir, Hasan. “Büyük Menderes Grabeni Sultanhisar-Kuyucak (Aydın) Arasının Jeotektoniği,” İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1989.
- Sözbilir, Hasan. “Nazilli ve Dolayının (Büyük Menderes Grabeni) Genç- Tektoniği”, **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, Nazilli: 2001, ss. 54-61
- Stewig, Reinhard. **Batı Anadolu Bölgesinin Kültürel Gelişmesini Gösteren Kartografik Bilgiler** (Çev. Tufan, Ruhi), İstanbul: İstanbul Matbaa ve Sanat Enstitüsü, 1968.
- Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası, Geographika: Kitap XII-XIII-XIV** (Çev. Pekman, A.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2005.

- Subaşı, Birgül. **Kestane Sektör Profili**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Etüt ve Araştırma Şubesi, 2004.
- Sungur, Nevin, “Türkiye’de Ömür 20 Yılda 10 Yıl Uzadı”, **National Geographic Türkiye**, Mayıs 2012, No: 133, 2012, ss. 78-109
- Sümer, Faruk. **Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilâtı- Destanları, İlâvelerle 3. Baskı** İstanbul: 1980.
- Sür, Özdoğan. **Strüktürel Jeomorfoloji**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. No: 373, 1994.
- Sürgevil, Sabri. “Son Yüzyıl İçinde Bozdoğan’da Yer Adlarının Değişmesi”, Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan II**, İzmir: 2010, ss. 245-259
- Şafak, İsmail. ve Taner Okan. “Kekik, Defne ve Çam Fıstığının Üretimi ve Pazarlaması”, **DOA Dergisi** Sayı: 10, ss: 101-129, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, (2004) <http://web.ogm.gov.tr/birimler/arastirma/dogukakdeniz/Dkmanlar/dergiler/d103.pdf>
- Şahin, Aslı. “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı’nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avâız Defterlerine Göre)”, Aydın: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Şahin, Cemalettin. **Türkiye Yeradlarında Ceviz/ Koz**, İstanbul: Yeditepe Yay., 2010.
- Şahin, Cemalettin. **Türkiye Fiziki Coğrafyası**, 4. Baskı, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2011.
- Şahin, İlhan. “Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Mülâhazalar”, **Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler**, İstanbul: Eren Yay., 2006.
- Şahin, İ. Fevzi. “Refahiye İlçe Merkezinde Gelişen Bazı Şehirselsel Fonksiyonlar”, **Doğu Coğrafya Dergisi** Sayı: 01, 1995, ss: 380-395
- Şahin, İ. Fevzi.- Gök, Yaşar. “Erzincan İli’nde Arıcılık”, **Doğu Coğrafya Dergisi** Sayı: 11, 2004, ss: 7-30
- Şahin, İ. Fevzi. **Erzin İlçesi’nin Coğrafyası**, Erzurum: Aktif Yayınları, 2006.
- Şahin, İ. Fevzi. ve Mehmet Zaman. “Hayvancılıkta Önemli Bir Yem Kaynağı: Silaj”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 15, Sayı 23, 2010, ss: 1-18

- Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî(Latin Harfleriyle)**, (Haz. Gündoğdu, Raşit-Adıgüzel, Niyazi- Önal, Faruk Ebul), İstanbul: 2. Baskı, İdeal Kültür yay. 2012.
- Şen, Seyit Mehmet. **Ceviz**, Ankara: ÜÇM Yay. 1, Tarımsal Yay. 1, 2009.
- Şengonca, Metin., Ali Altan ve Nedim Koşum. **Hayvan Yetiştirme İlkeleri**, İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 534, Ege Üniversitesi Basımevi, 2009.
- Şengonca, Metin. ve Nedim Koşum. **Koyun Keçi Yetiştirme (Keçi Yetiştirme ve Islahı)**, İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 534, Ege Üniversitesi Basımevi, 2005.
- Şengör, A. Celâl. “Ege’nin Neotektonik Evrimini Yöneten Etkenler”, **Batı Anadolu’nun Genç Tektoniği ve Volkanizması Paneli**, Ankara: 1982, ss: 59-72
- Şerifgil, Enver M. “Toponimik Bir Araştırma: Göçler ve Yeradları (Türkler, Pomaklar ve Bulgarlar)”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7, 1980, ss. 81-126
- Şimşek, Şakir ve Servet Yılmaz. **Nazilli-Kuyucak-Yenice (Karacasu) Alanının Jeolojisi ve Jeotermal Olanakları**, Ankara: MTA Derleme Raporu, 1977.
- Tağa, Özkan. “Ege ve Akdeniz Bölgelerinde Yetişen Narenciye Ürünlerindeki Pestisit Kalıntı Düzeylerinin Belirlenmesi”, Tekirdağ: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Tandoğan, Alaettin. **Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu**, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 1998.
- Tanoğlu, Ali. “Türkiye’nin İrtifa Kuşakları”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 9-10, 1947, ss: 37-63
- Tanoğlu, Ali. **Nüfus ve Yerleşme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No:45, Baha Matbaası, 1966.
- Tanoğlu, Ali. **Ziraat Hayatı Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat**, 2. Baskı İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 177, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 8, 1968.

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **İncir Yetiştiriciliği**, (Ed. Akçay, M.) Ankara: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çiftçi Eğitimi Serisi: 36, 2010.
- Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu, **Raf Temizliği Sümerbank**, İstanbul: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu, 2009.
- Taş, Barış. **Sandıklı İlçesinde Arazi Kullanımı ve Planlama Öneriler**, Ankara: Ümitofset Matbaacılık, 2010.
- Taş, Çiğdem. “Maarif Salnamelerine Göre 20.Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilayetinde Eğitim”, Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Taşkın, Turgay., Mürsel Özdoğan ve Sibel Soycan Önenç. **Keçi Yetiştirme ve Besleme**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2010.
- Taşlıgil, Nuran. **Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası**, İstanbul: Çantay Yayınları, 2005.
- T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı, **Nazilli İlçe Raporu** (Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi, 2012, geka.org.tr/yukleme/Nazilli.pdf (20.02.2013))
- Tekin, Saadet. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Nazilli”, İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1997.
- Tekin, Saadet. “Sanayileşmenin İlk Örneklerinden Biri Nazilli Basma Fabrikası”, **Tarih ve Toplum**, Cilt:39 Sayı: 230, 2003, ss. 20-26
- Tekin, Hüseyin., Selim Arpacı., H.Seyfettin Atlı., İzzet Açar., Serpil Karadağ., Yusuf Yükçeken ve Abdullah Yaman. **Antepfıstığı Yetiştiriciliği**, Gaziantep: Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayın No: 13, 2001.
- Temuçin, Ecmel. “Türkiye’de Zeytin Yetiştirilen Alanların Sıcaklık Değişkenine Göre İncelenmesi”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı:7, 1993, ss: 117-131
- Texier, Charles. **Küçük Asya- Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, (Çeviren: Suat, A., Latin Harflerinde Çeviren: Koparan, K.Y., Sadeleştiren: Yıldız M.), Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Cilt 2, 2002.
- Tıraş, Mehmet. “Kozanda Turunçgil Tarımı”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, C. 7 Sayı: 6, 2001, ss: 143-162
- Tıraş, Mehmet. “Yarpuz Havzasında Zeytincilik”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 39, 2002, ss: 45-53

- Tıraş, Mehmet. **Türkoğlu İlçesi'nin Coğrafi Etüdü**, İstanbul: Çantay Yay., 2003.
- Tonbul, Saadettin. "Bingöl Ovası ve Çevresinin İklimi", **Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler** s. 267 Cilt: 4 Sayı: 1, 1990, ss: 263-314
- Topal, Ali. **Buğday Yetiştiriciliği**, İstanbul: Hasad Yay., 2011.
- Topçu, Temel., Dinçer Tüzün., M. Zeki Yurt ve Nazan Kapucu. **Aydın- Germencik-Nazilli- BozdoğanYörelerinde Altın Aramalarına Yönelik Uzaktan Algılama Raporu**, Ankara: MTA Uzaktan Algılama Koordinatörlüğü Proje No: I/07. 1. 01. 07, 1991.
- Toprak, Zafer. **Türkiye'de "Milli İktisat"(1908-1918)**, Ankara: Yurt Yay. 2, 1982.
- Trafik Güvenliği Dairesi Başkanlığı Ulaşım Etütleri Şubesi Müdürlüğü, 2012, 2011 Trafik ve Ulaşım Bilgileri, Otoyollar ve Devlet Yollarının Trafik Dilimlerine Göre Yıllık Ortalama Günlük Trafik Değerleri ve Ulaşım Bilgileri, <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/TrafikveUlasimBilgileri/11TrafikUlasimBilgileri.pdf> (25,12,2013)
- Tufan, İsmail., Özgür Arun., Şehnaz Şahin., Sultan Kılıç ve Akif Aktug. "**Nazilli Yaşlılık Araştırması Örneğinde Yaşlılıkta Çevreye Bağımlılık**", (Yayın aşamasındaki makale)
- Tuna, Serkan. **Dünya Ekonomik Krizine Bir Cevap Mı ? Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939)**, İstanbul: Derlem Yayınları, 2009.
- Tunçdilek, Necdet. **Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3279, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 3, 1985.
- Tunçdilek, Necdet. **Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri)**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 49, 1967.
- Tunçel, Harun. "Türkiye'de (1966-1986 Yılları Arasında) Arıcılığa Genel Bir Bakış", **Türkiye Coğrafyası Dergisi** Sayı: 1, 1992. ss: 97-126
- Tunçel, Harun. "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, 2000, Sayfa: 23-34
- Tunçel, Harun. "Anadolu Şehirlerinde Semt Pazarları: Elazığ Örneği", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 13 Sayı: 1, 2003, ss: 49-70

- Tunçel, Harun. "Türkiye'nin Kırsal Pazar Bölgeleri", **Ankara Üniversitesi IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu(Avrupa Birliği Sürecindeki Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar) 25 Mayıs 2006**, 2006, ss: 63-72
- Turgut, İlhan. "Silajlık Mısır Yetiştiriciliği", **Silaj Bitkileri Yetiştirme ve Silaj Yapımı** Hazırlayanlar: Esvet Açıkgöz, İlhan Turgut, İsmail Filya, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2002.
- TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı, Hane halkı ve Konut Nitelikleri. www.tuik.gov.tr
- TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2010**, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2011.
- TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2011**, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012.
- TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 1991
- TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2001
- Tümertekin, Erol. "Türkiye Kurak Bölgelerinde Buğday Yetiştirme Devresi ile Kurak Devre Arasındaki Zaman Münasebeti", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 13-14, 1955, ss: 107-124
- Tümertekin, Erol. **Kurak Bölgelerde Ziraat**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 713, İktisat Fakültesi Yay. No: 96, 1957.
- Tümertekin, Erol. "Türkiye'de Ziraatte Çalışan Kadınların Miktar ve Dağılışındaki Değişim", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 14, 1964, ss: 54-61
- Tümertekin, Erol. **Sanayi Coğrafyası**, (Genişletilmiş 3. Baskı), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No:751, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 22, 1969.
- Tümertekin, Erol. **Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No:1840, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 72, 1973.
- Tümertekin, Erol. **Ulaşım Coğrafyası**, (2. Baskı) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2053, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 85, 1987.
- Tümertekin, Erol. ve Nazmiye Özgüç. **Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1999.
- Tümertekin, Erol. ve Nazmiye Özgüç. **Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2002.

- Türkben, Cihat. **Sofralık Üzümlerin Muhafazası**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, ISBN 978-975-8377-74-9, 2010.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi, **Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları**, Ankara: 1928.
- Tüzemen, Naci. ve Mete Yanar. **Buzağı Yetiştirme Teknikleri**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yay. No: 232, 2004.
- Tüzemen, Naci., Mete Yanar ve Ömer Akbulut. **Hayvan Islahı**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yay. No: 230, 2006.
- Tüzün, Yaşar Tevfik. “Zeytin Üretimindeki Periyodisitenin Zeytinyağı Ekonomisine Etkileri”, **Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri**, İzmir: 2003, ss: 32-37
- Uğur, Abdullah. “Aydın Şehir Coğrafyası”, Ankara: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Umar, Bilge. **Türkiye’deki Tarihsel Adlar**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1993.
- Uslu, Turhan. **Aydın'ın Batısında Küçük ve Büyük Menderes Nehirleri Arasında Kalan Bölge ve Vejetasyonun Bitki Ekolojisi ve Sosyolojisi Açısından Araştırılması**, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No: 71, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No: 8, 1985.
- Utku, Mehmet., Zühal Utku ve Şenol Özyalın. “Menderes Çukuru Depremleri: Nazilli Dolayının Deprem Çekincesi”, **Büyük Menderes Depremleri Jeofizik Toplantısı**, Nazilli: 2001, ss. 31-46
- Uygur, A. Mutlu. **Silajlık Yem Bitkileri ve Silaj Yapımı**, İzmir: TC. İzmir Valiliği Gıda Tarım Hayvancılık İl Müdürlüğü Yay. No: 357, 2012.
- Ülger, Salih., İbrahim Baktır ve Lami Kaynak. “Zeytinlerde Periyodisite ve Çiçek Tomurcuğu Oluşumu Üzerine İçsel Büyüme Hormonlarının Etkilerinin Saptanması”, **Turkish Journal of Agriculture and Forestry** **23**, Ek Sayı: 23, 1999, ss: 619-623
- Ülker, İsmet. **Sağlık Turizmi**, Ankara: Turizm Bakanlığı, 1994.
- Ülkümen, Lütfi. **Bağ-Bahçe Ziraatı**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 275, Ziraat Fakültesi Yay. No: 128, Ders Kitapları Serisi No: 22, 1973.
- Ünal, Çiğdem. **Türkiye’de Sanayi Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Yapısı**, Erzurum: 2010.

- Ünal, Dursun. **Aydın- Nazilli- Hasköy Kömürlü Neojen Havzası Jeolojik Raporu**
Ankara: MTA Derleme Rapor, 1981.
- Üner, Sunday. **Nüfusbilim Sözlüğü**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-17,
1972.
- Ünsal, Artun. **Ölmez Ağacın Peşinde Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı**, İstanbul:
YKY Yay., 2008.
- Üreten, Hüseyin. “Akçay Havzasının Az Bilinen Antik Bir Kenti Harpasa'nın Tanrı
ve Kültürleri Üzerine Bir Araştırma”, Ed. Sürgevil, S., **Bozdoğan I**, İzmir:
2010, ss:33-52.
- Varımlıoğlu, Ender. “Harpasa'da Açmalar”, **XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı
I**, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü
Yayın No: 1809, 1995, ss: 123-131
- Xie, Philip Feifan. “Developing Industrial Heritage Tourism: A Case Study of The
Proposed Jeep Museum in Toledo, Ohio”, **Tourism Management**, Sayı: 27,
2006, ss: 1321-1330
- Yahyaoğlu, Tahsin. **Tarım Kentleri**, [Yayın Yeri Yok,]Milli Ülkü Yayınevi, Yay.
1972.
- Yalçın, Cemal. **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.
- Yalçın, Servet. ve Çetin Koçak. **Etlik Piliç Üretimi**, İstanbul:Hasad Yayıncılık, 2009.
- Yalçınlar, İsmail. “Batı Anadolu'nun Strüktür ve Rölief Şekilleri Üzerine
Müşahedeler”, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 17,
1970, ss: 69-92
- Yalçınlar, İsmail. **Türkiye Jeolojisine Giriş (Paleozoik Açısından)**, İstanbul:
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2089 Coğrafya Enstitüsü
Yayın No: 87, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976.
- Yaltrık, Faik. **Türkiye Meşeleri Teşhis Kılavuzu**, İstanbul: 1984.
- Yaşar, Okan. “Erbaa ve Niksar Ovalarında Amaç Dışı Arazi Kullanımı ve Bunlar
İçine Toprak Sanayiinin Yeri”, **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 33, 1998, ss:
137-149
- Yaşar, Okan. “Türk Bitkisel Yağ Sanayii ve Sorunları”, **Doğu Coğrafya Dergisi**,
Sayı: 12, 2004, ss: 277-294

- Yazıcı, Hakkı. “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 30, 1995, ss: 189-218
- Yazıcı, Hakkı. “Lâçin Köyüne Bağlı Geçici Yerleşme Şekilleri”, **Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1, 1991, ss. 186-212
- Yazıcı, Kamil. ve Erdoğan Gavcar. “Türkiye’nin Çam Fıstığı İhracatı Üzerine Bir Araştırma”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri B, Cilt 38, Sayı 3, 1988, ss: 101-104
- Yazıcı, Muhammed. “XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi’nde(Muğla,İzmir,Aydın,Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılım”, Muğla: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Yedi yıldız, Bahaeddin. “Türkiye’de Yer Adı Verme Usulleri”, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yayın No:60, Seminer-Kongre Bildirileri, Dizisi No: 17, 1984, ss. 25-41
- Yıldırım, İsmail. **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2001.
- Yıldız, Mehmet. **Nazilli Kazası Hasköy- Dereağzı Mevkii, Alaattin Okka’ya ait Antimon Sahasının Jeolojik Etüdü**, Ankara: MTA Rapor, 1965.
- Yıldız, Yılmaz. “Umur Paşa Destanı’na Göre Aydınoğulları Devleti’nin İdari ve Askeri Teşkilatı”, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985.
- Yılmaz, Ali. **Çorum Sanayii**, Samsun: Etüt Yayınları, 2005.
- Yılmaz, Ali. “Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı”, **Türk Coğrafya Dergisi** Sayı: 31, 1996, ss: 139-153
- Yılmaz, Cenap. **Nar**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007.
- Yılmaz, Sezin. **Türkiye’de Tekstil Sanayinin 1980-2000 Yılları Arasındaki Durumu ve Mekansal Dağılımı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yücel, Talip. “Türkiye’de Zeytinliklerin Dağılışı”, **AKTDYK Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları**, Cilt:2, Sayı: 2, 1990, ss: 1-9
- Yücer, M. Mete. **Ceviz**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2007.

- Yüceşahin, M. Murat. “Türkiye’de İllere Göre Cinsiyet Oranları”, **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 05, 1996, ss: 267-290
- Yüksel, Ahmet Nedim., M. İhsan Soysal., İsrail Kocaman ve S. İrfan Soysal. **Süt Sığırcılığı Temel Kitabı**, İstanbul: Hasad Yayıncılık, 2004.
- Yükseler, Zafer. ve Ercan Türkan. **Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi**, İstanbul :Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455, 2008.
- Yürüdü, Eren., Hasan Kara ve Kenan Arıbaş. “Türkiye’nin Organik (Ekolojik) Tarım Coğrafyası”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9, Sayı: 32, 2010, ss: 402-424
- Yürüdü, Eren. **Niksar Şehir Coğrafyası**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2009.
- Zaman, Mehmet. **Vakıkebir İlçesinin Coğrafyası**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. No: 937, Fen Edebiyat Fakültesi Yay. No: 102, Araştırma Serisi: 73, 2004.
- Zaman, Mehmet. **Doğu Karadeniz Kıyı Dağları’nda Yaylalar ve Yaylacılık**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 960, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 105, Araştırmalar Serisi 75, 2007.
- Zaman, Mehmet. ve Serkan Doğanay. “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Gümüşhane”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 03, 2000, ss: 245-286
- Zaman, Serhat. “Kemer’in Turizm Coğrafyası”, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005.
- Zaman, Serhat. **Fonksiyonel Değişim Sürecinde Antalya Beydağları Yaylaları**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 967, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 125, Araştırmalar Serisi No: 50, Eser Ofset Matbaacılık, 2007.
- Zengin, Mehmet. **Organik Tarım**, İstanbul: Hasad Yayıncılık. 2007.
- Zohary, M., Geobotanical Foundations of The Middle East Vol II Amsterdam (1973)’den Aktaran: Günel, Nurten. “Aydın Dağlarında Doğal Bitki Örtüsü Gözlemleri ve İki Profil”, **İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten**, Sayı: 8, İstanbul (1991)

“Yeniden 22 kaza kurulması hakkında Kanun” (6068 S.K.) **Resmî Gazete** Sayı : 8349 (3 Mart 1953)

“Yeniden (78) Kaza Kurulması ve İzmir Vilâyetine Bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine bağlanması hakkında Kanun” (7033 S.K.) **Resmî Gazete** Sayı : 9644 (27 Haziran 1957)

“Köy Kânûnu” (442 S.K.) **Resmî Gazete** 68 (07.04.1924)

“Belediye Kanunu” (5393 S.K.) **Resmî Gazete** 25874 (13.07.2005)

“Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu” (3308 S.K.) **Resmî Gazete** 19139 (19.6.1986)

“Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun” (5258 S.K.) **Resmî Gazete** 25665 (9 Aralık 2004 Perşembe)

“Sınır Tespit Kararı”(2009/10862 S.K.) **Resmî Gazete** Sayı : 27212 (27 Nisan 2009 Pazartesi)<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm> (12.10.2013)

“Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu” (5174 S.K.) **Resmî Gazete** Sayı : 25479 (01.06.2004)

“Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (5747) **Resmî Gazete** Sayı : 26824 (Mükerrer) (22 Mart 2008 Cumartesi)

1312 Aydın Vilayet Salnamesi, s.235-236’dan aktaran: Tekin, Saadet. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Nazilli”, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997

MTA 1/100000 ölçekli jeoloji haritaları.

HGK 1/100000 ve 1/25000 ölçekli topografya haritaları.

<http://aris.ormansu.gov.tr/erz/> (05.12.2012)

<http://aydin.aile.gov.tr/tr/html/5842/html/5344/Sef>

<http://bursaobm.ogm.gov.tr/Documents/Subeler/Silvikultur/KEP.pdf> (15.06.2013)

<http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (05-06-2013)

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3405/oik657.pdf (20,02,2013)

<http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>(18.01.2012)

http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar/G%C3%BCney_Ege_Bolgesinde_Meyve_Uretim.pdf

<http://geka.org.tr> (20.02.2013)

www.geography.humanity.ankara.edu.tr/ders_notu/COG108.pdf (04.11.2013)

http://www.geography.humanity.ankara.edu.tr/ders_notu/COG407_ders_notu_1011.pdf (04.11.2013)

www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-2.pdf (12.10.2013)

www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-55.pdf (12.10.2013)

www.kgm.gov.tr

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> (11.07.2013)

<http://mtegm.meb.gov.tr/www/misyon-ve-vizyonumuz/icerik/210> (11.07.2013)

www.nazilli.gov.tr

www.nazilli.bel.tr

<http://www.nazilli.bel.tr/upload/projeler/etnografyamuzesi%281%29.pdf>
(19.10.2012)

<http://www.nazillidh.gov.tr/> (29,03,2013)

<http://ormanweb.sdu.edu.tr/dersler/mgenc/ste/ste3.pdf> (25,08,2013)

<http://tdkterim.gov.tr>

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>(10.10.2011)

<http://www.tobb.org.tr>

http://sanayi.tobb.org.tr/ksorgu_harita3.php

(<http://tr.wikipedia.org>)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_E-yollar%C4%B1#cite_note-1(21/06/2013)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Nostaljik_tramvay (22,06,2013)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Pir> (14/11/2013)

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (19.10.2012)

- <http://web.ogm.gov.tr/birimler/bolgemudurlukleri/adana/Sayfalar/odundisi.aspx>
(17.08.2012)
- [http://www.alata.gov.tr/wpcontent/uploads/2012/09/%C4%B0yiTar%C4%B1mSSub
a%C5%9F%C4%B1.pdf](http://www.alata.gov.tr/wpcontent/uploads/2012/09/%C4%B0yiTar%C4%B1mSSub
a%C5%9F%C4%B1.pdf) (04,02,2013)
- <http://www.cukurovataem.gov.tr/?/yonca> (25,12,2013)
- <http://www.ecas.com.tr/iyi-tarim-uygulamalari>(04,01,2013)
- <http://www.efri.gov.tr/eskimakaleler/m4.html> (08,10,2012)
- <http://www.erbeyliincir.gov.tr/index.php/katalog.html> (05,03,2013)
- <http://www.isabeyli.bel.tr> (29. 02. 2012)
- <http://www.isabeyli.bel.tr/sayfa/29-kasabamiz-isabeyli.html> (20,06,2013)
- [http://www.iyitarimuygulamalari.com/Neden_%C4%B0yi_Tar%C4%B1m_Uygula
malar%C4%B1](http://www.iyitarimuygulamalari.com/Neden_%C4%B0yi_Tar%C4%B1m_Uygula
malar%C4%B1) (05,01,2013)
- [http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/Trafik
veUlasimBilgileri/11TrafikUlasimBilgileri.pdf](http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/Trafik
veUlasimBilgileri/11TrafikUlasimBilgileri.pdf) (25,12,2013)
- <http://www.kingbrand.com.tr/en/index.php> (01.10.2013)
- <http://www.laventuremichelin.com/> (22,06,2013)
- [http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?\(09,03,2013\)](http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?(09,03,2013))
- [http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?\(10,10,2012\)](http://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?(10,10,2012))
- <http://www.nazilli.bel.tr/upload/projeler/etnografyamuzesi%281%29.pdf>
(22,06,2013)
- <http://www.nazillidh.gov.tr> (01/02/2013)
- <http://www.nazillipamuk.gov.tr> (04/04/2013)
- <http://www.nazillisanayisitesi.com/>(11.05.2013)
- <http://web.ogm.gov.tr/birimler/arastirma/doguakdeniz/Dkmanlar/dergiler/d103.pdf>
(18.08.2013)
- <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=k%FDyye&t=%40> (18.08.2013)
- <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=nazil&t=%40> (01.12.2013)

- <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=n%FCzul&t=%40> (01.12.2013)
- <http://www.referanshastanesi.com/default.asp> (30.11.2013)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090427.htm> (12.10.2013)
- <http://www.tarim.gen.tr/bitkihastanesi/akdenizmeyvesinegi.htm> (11.10.2012)
- [http://www.tarim.gov.tr/\(04,02,2013\)](http://www.tarim.gov.tr/(04,02,2013))
- <http://www.tarim.gov.tr> (06,02,2013)
- [http://www.tarimgonulluleri.com/0-fp19086.html&highlight=0\(10,02,3013\)](http://www.tarimgonulluleri.com/0-fp19086.html&highlight=0(10,02,3013))
- http://www.tariszeytinyagi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=26 (06,06,2012)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52349103b28a55.09126787 (13/10/2013)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts, (Erişim tarihi: 05,02,2013)
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (29, 02, 2012)
- <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ilk-1000-ihracatci-arastirmasi.html> (17.05.2013)
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (20.08.2013)
- <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=4418&metod=IlgiliGosterge> (10.10.2013)
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13440> (27 Mart 2013)
- <http://www.ugur.com.tr/> (30,12,2013)
- <http://www.ugursirketlergrubu.com/> (30,12,2013)
- <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/conventn/ECE-TRANS-SC1-384e.pdf> (21/06/2013)
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2010.html#xx> (04/04/2013)
- <web.ogm.gov.tr/birimler/bolgemudurlukleri/mersin/Sayfalar/OzmSbMd.aspx> (18.09.2012)

<http://denizliobm.ogm.gov.tr/Lists/Haberler/Attachments/25/6.JPG?Mobile=1>
(30.05.2013)

[www. http://www.osmanlicaturkce.com/?k=m%FCcerred&t=%40](http://www.osmanlicaturkce.com/?k=m%FCcerred&t=%40) (17.09.2013)

www.efri.gov.tr/downloadFistikcami%20Yetistiriciligi.pdf (17.08.2012)

www.tuik.gov.tr (28,02,2013)

<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

<http://www.google.com/earth/>

Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İkisadi ve İdari Bilimler Fakültesi kayıtları.

Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli Meslek Yüksekokulu kayıtları.

Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu kayıtları.

Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli Sağlık Meslek Yüksek Okulu kayıtları.

Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli Devlet Konservatuvarı kayıtları.

Nazilli Polis Meslek Okulu kayıtları.

Aydın SGK verileri.

DDY Nazilli Gar Müdürlüğü verileri.

DİE ve TÜİK'in 1927-2013 yılları arasında yapılan nüfus sayımları ve ADNKS sonuçları.

Googleearth

İsabeyli Belediyesi kayıtları.

Pirlibey Belediyesi kayıtları.

Nazilli Belediyesi Etnoğrafya Müzesi verileri.

Nazilli Garajı ve Köy Garajı verileri.

Nazilli Garı Lojistik birimi verileri.

Nazilli İlçe Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü verileri.

Nazilli İlçesi Halk Kütüphanesi verileri.

Nazilli İlçesi Kadastro Müdürlüğü kayıtları.

Nazilli İlçesi Nüfus Müdürlüğü kayıtları.

Nazilli İlçesi Mal Müdürlüğü kayıtları.

Nazilli İlçe Müftülüğü kayıtları.

Nazilli İŞKUR istatistikleri.

Nazilli Pamuk Araştırma İstasyonu verileri.

Nazilli Sağ Sulama Birliği verileri.

Nazilli SGM verileri.

Nazilli Sol Sulama Birliği verileri.

Nazilli Ticaret Borsası verileri.

S.S. Nazilli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi verileri.

TCDD 3. Bölge Müdürlüğü istatistikleri.

TOBB Sanayi Veri Tabanı verileri.

DMİGM verileri.

TÜİK Göç istatistikleri.

TÜİK hayvan ürünleri istatistikleri.

Nazilli İlçesi Mal Müdürlüğü Kayıtları.

Nazilli Belediyesi kayıtları.

Nazilli İlçe Gıda Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) kayıtları

Nazilli Esnaf ve Sanatkarlar odaları kayıtları.

Nazilli İlçe Emniyet Müdürlüğü kayıtları.

Nazilli İlçe Özel İdare Müdürlüğü kayıtları.

Nazilli Orman İşletme Müdürlüğü kayıtları.

Nazilli Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtları.

Nazilli İlçe Emniyet Müdürlüğü Trafik Tescil Büro Amirliği, Araç
Tescil İstatistikleri.

Nazilli İlçe Jandarma Komutanlığı kayıtları.

Nazilli Bölge Trafik Denetleme İstasyon Amirliği kayıtları.